

ΑΡΙΣΤ. Ν. ΚΛΗΜΗ

ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΟΡΑΜΑΤΙΣΜΟΙ - ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ
ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ - ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ - ΝΕΕΣ ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ
ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ - ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ
ΚΑΙ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ - ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Τ Ο Μ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο Σ

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ — ΠΡΟΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ — ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΟ 1922

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Ι. ΠΙΤΣΙΛΟΣ»
Σοφοκλέους 4 — τηλ. 32.11.237

Α Θ Η Ν Α 1 9 8 5

Μερικά λόγια για τον συγγραφέα

Σε όσους θα διαβάσουν το έργο αυτό θα ήταν, ίσως, χρήσιμες μερικές πληροφορίες σχετικές με τα θεωρητικά και τα πρακτικά εφόδια του συγγραφέα, πάνω στα οποία στηρίζεται και το κείμενο:

Ο συγγραφέας Αριστείδης Ν. Κλήμης:

- Γεννήθηκε το 1915 στο Πλωμάρι και μεγάλωσε στη Μυτιλήνη της Λέσβου, όπου και φοίτησε στο Δημοτικό και στο βτάξιο Γυμνάσιο.
- Σπούδασε: Συνεταιριστικά (στη Σχολή Συνεταιριστών της Ανωτ. Γεωπονικής Αθηνών, 1933-34) και στη συνέχεια Νομικά (στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1935-1940).
- Σταδιοδρομήσε στην ΑΤΕ (1935-1972) τόσο στην επαρχία όσο και στο Κεντρικό Κ)μα όπου διετέλεσε αναπληρ. Προϊστ. Τμήματος Μελετών - Στατιστικής από το 1952, Προϊστάμενος Τμήματος Τύπου - Δημοσίων Σχέσεων από το 1955, Προϊστάμενος της Υπηρεσίας Οικονομικών Μελετών από το 1962-1972.
- Κατά τα έτη 1935-1938 και 1946-1950, με αιτήσεις της Συνομοσπονδίας Συνεταιρισμών ήταν αποσπασμένος σ' αυτή για να συντελέσει στην αρχική οργάνωσή της και στη μετακατοχική ανασυγκρότησή της.
- Οργάνωσε και διέδθηνε τα περιοδικά «Η Φωνή των Συνεταιρισμών» της Συνομοσπονδίας Συνεταιρισμών (1946 - 1950), «Δελτίον Αγροτικής Τραπέζης» (1955 - 1962), «Θέματα Συνεταιρισμών και Αγροτικής Οικονομίας» (1971 - 1984).
- Συνεργάστηκε στο περ. «ο Συνεταιριστής» (1935-1966) και σε δεκάδες άλλα έντυπα (εφημερίδες - περιοδικά) Αθηνών και Επαρχιών, καθώς και στο Ραδιοφωνικό Σταθμό Αθηνών («Φωνή του Αγρότου»).
- Έγραψε πολλά συνεταιριστικά, νομικά, αγροτικά και λογοτεχνικά βιβλία (πίνακας σε άλλη σελίδα).
- Δίδαξε από το 1950 - 1964 συνεταιριστικά και αγροτική οικονομία στην Υπηρεσία Συνεταιριστικής Εκπαίδευσης. Επίσης σε πολλά Σεμινάρια Υπουργείων, ΑΤΕ, Συνομοσπονδίας Συνεταιρισμών για μετακατασκευή υπαλλήλων και αιρετών. Έκανε πολλές ομιλίες - διαλέξεις σε επαρχιακές πόλεις και στην Αθήνα.
- Πρόσφερε τις υπηρεσίες του ως μέλος Συμβουλίων σε αστικούς Συνεταιρισμούς και σε Συλλόγους. Και ως Γεν. Γραμματέας στην Υπηρεσία Συνεταιριστικής Εκπαίδευσης, στην Εταιρία Γεωργοοικονομικών Μελετών, στην Εταιρία Φίλων Συνεργατισμού.
- Καθιέρωσε στην Ελλάδα το «Ελληνικό Συνεταιριστικό Δίκαιο» και με τα νομικά συνεταιριστικά του βιβλία επέδρασε στη θεωρία, στην πρακτική εφαρμογή και στη νομολογία των Δικαστηρίων.
- Τιμήθηκε από την Ακαδημία Αθηνών με βραβεία: Το 1935 για φοιτητική αριστεία και το 1955 για το έργο του «Η Αγροτική Οικονομία της Ελλάδος».
- Ασχολείται με τη συγγραφή και έκδοση του πολύτομου ιστορικού έργου «Οι Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα» και γενικά δίνει ιδεολογική και συγγραφική δόθθεια στον αγροτικό και συνεταιριστικό τομέα.

ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Διεύθυνση συγγραφέα :
Ασκληπιού 37 — 166 75 Γλυφάδα.
(τηλ. 89.49.123)

ΑΡΙΣΤ. Ν. ΚΛΗΜΗ

ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΟΡΑΜΑΤΙΣΜΟΙ - ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ
ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ - ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ - ΝΕΕΣ ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ
ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΗ - ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ
ΚΑΙ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ - ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Τ Ο Μ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο Σ

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ — ΠΡΟΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ — ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΟ 1922

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Ι. ΠΙΤΣΙΛΟΣ»
Σοφοκλέους 4 — τηλ. 32.11.237

Α Θ Η Ν Α 1 9 8 5

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ — ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΕΙΣ

(ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΕΣ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ)

I

Είναι ευχάριστο και συγκινητικό που κλείνει ο κύκλος του σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ τ ι κ ο ύ συγγραφικού μου έργου με αυτήν εδώ την πολύτομη έκδοση με κάτι που είναι πολύ κοντά στις προτιμήσεις των μαθητικών μου χρόνων: τ η ν Ι σ τ ο ρ ί α. Όχι την στεία ιστορία με τους πολέμους, τις χρονολογίες, τους μεγάλους στρατηλάτες, τις μάχες (που είχαν τα βιβλία της εποχής μας) αλλά την ιστορία της ζωής των ανθρώπων, την ιστορία για το μόχθο και τις προσπάθειές τους ν' ανεβούν μερικά σκαλιά στον υλικό και ηθικό τους πολιτισμό.

Αυτή τη δημιουργική και σεβαστή ιστορία σχεδιάζα να σπουδάσω και να διδάξω, από τότε που φοιτούσα στο Γυμνάσιο και έκανα μικρές ιστορικές μονογραφίες(1) και περισσότερο όταν αποφοίτησα με επίζηλους βαθμούς. Όμως επειδή — όπως το έγραψε νομίζω ο Λουκιανός — τα οικονομικά της οικογένειας ήταν αδύνατα και είχαν άμεση ανάγκη από βοήθεια, η αναζήτηση με έφερε, κατά σύμπτωση, στην ελπιδοφόρα για άμεσο βιοπορισμό, Σχολή Συνεταιριστών της Ανωτ. Γεωπονικής Σχολής. Και παράλληλα με το βιοπορισμό (που άρχισε όμως διαφορετικά το 1935, από το κατώτερο σκαλοπάτι των οικονομικών υπαλλήλων της ΑΤΕ έπειτα από διαγωνισμό) η επιθυμία για σπουδές με έφερε και στη Νομική Σχολή Αθηνών, επειδή εκεί δεν ήταν υποχρεωτική η φοίτηση. Έτσι η βιοποριστική εργασία δεν επέτρεψε την αξιοποίηση της αγάπης μου για την Ιστορία του πολιτισμού, αλλά ούτε και της φοιτητικής μου αριστείας των εισαγωγικών εξετάσεων στο Πανεπιστήμιο. (Βραβείο γι' αυτήν, από την Ακαδημία Αθηνών, 1935).

Ενώ όμως μού έμεινε νεανικό όνειρο η ιστορία του πολιτισμού των ανθρώπων, όμως η παραπάνω συνάντησή μου με τη διδασκαλία του Συνεργατισμού (θεωρία και εφαρμογές), με τον μεγάλο πνευματικό Άνθρωπο και Συνεταιριστή Θ. Τζωρτζάκη, με τα κείμενα και τους συνεργάτες του περιοδικού «ο Συνεταιριστής» καθώς και με πολλούς από τους τότε ιδεολόγους αγωνιστές της συνεταιριστικής εφαρμογής, όλα αυτά με έφεραν κοντά σε μια σεβαστή προσπάθεια αδύναμων φτωχών ανθρώπων, που προσπαθούσαν — με την αυτοβοήθεια και την αλληλοβοηθειά τους — όχι μόνο να αντιμετωπίσουν τα πολλά τους προβλήματα και να επιζήσουν, αλλά και να ανέβουν κάποιο σκαλοπάτι της οικονομικής, κοινωνικής, ανθρώπινης ζωής. Και ακόμα να διεκδικήσουν, με το πέρασμα του χρόνου, αξιόλογη θέση στην παραγωγική και καταναλωτική διαδικασία με καταπολέμηση της κερδοσκοπίας. Δηλαδή κοντά στην προσπάθεια για τον υλικό και ηθικό πολιτισμό.

---

(1) Αυτό γινόταν μέσα στο διδακτικό πρόγραμμα του εξαιρετικού — φιλόλογου, ιστορικού, λογοτέχνη — καθηγητή μας στο βτάξιο Γυμνάσιο, Κώστα Κόντου, που οφείλω να τιμήσω εδώ τη μνήμη του. Όπως επίσης οφείλω να τιμήσω τη μνήμη και των άλλων εκλεκτών καθηγητών μας Ευάγγ. Παπανούτσου, Γ. Ολύμπιου, Αριστ. Δελή.

Όλα αυτά, όχι μόνο με έφεραν αλλά και με έδωσαν στο Συνεργατισμό και τους ανθρώπους του. Και χωρίς να έχω (από το 1935) επαγγελματικό δεσμό με τον κλάδο των εποπτικών υπαλλήλων της ΑΤΕ, ή τον κλάδο των συνεταιριστικών υπαλλήλων, αφοσιώθηκα — ψυχικά και συγγραφικά — στο Συνεργατισμό και έμεινα κοντά του περισσότερο από 50 χρόνια και προσπάθησα να τον βοηθήσω (και συγγραφικά και διδακτικά και οργανωτικά και διεκδικητικά) από τις μικρές ή μεγαλύτερες θέσεις όπου βρέθηκα ως οικονομικός υπάλληλος της ΑΤΕ (1935 - 1972), ακόμα και με ολιγόχρονες αποσπάσεις μου στη Συνομοσπονδία Συνεταιρισμών κατά την αρχική της οργάνωση (1935 μέχρι την ΕΣΣΕ) και κατά την αναδιοργάνωσή της (το 1946 - 1950) (2).

Κατά το 50χρονο αυτό διάστημα έδωσα στο Συνεργατισμό όποιες πνευματικές και συγγραφικές και άλλες ικανότητες διέθετα (κυρίως στο νομικό και στο μορφωτικό τομέα), ενώ, παράλληλα, προσπαθούσα να ανεβάσω το μορφωτικό και το συνεταιριστικό επίπεδο των οικονομικών υπαλλήλων της ΑΤΕ με ειδικά Σεμινάρια και άλλα μέσα, όταν κατόρθωνα να πείθω τη Διοίκηση της Τραπέζης και τη Διοίκηση του Συλλόγου, παρά τις πολλές αντιδράσεις διαφόρων. (Αλλά γι' αυτά άλλοτε, με στοιχεία).

Και τώρα, στο τέλος της συνεταιριστικής συγγραφικής μου ζωής, έρνεται το Ξαναγύρισμα στην Ιστορία: η συγγραφή και η έκδοση του πολύτιμου αυτού έργου «Οι Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα» (που κυκλοφορεί τώρα ο Α' Τόμος του). Και που δεν είναι μιά στενή ιστορία με γεγονότα, χρονολογίες, στατιστικά κλπ. αλλά, πέρα απ' όλα αυτά, είναι μια ζωντανή αναστήλωση της συνεταιριστικής ζωής που πέρασε. Αυτής της ζωής που έχτισε το, αξιόλογο ή μέτριο, Σήμερα. Αυτής που δημιουργεί το Αύριο, το αύριο που πρέπει να είναι καλύτερο.

Και επειδή όλα αυτά — το αξιόλογο, το μέτριο, το καλύτερο, το άριστο — εξαρτήθηκαν και θα εξαρτηθούν και στο μέλλον από τις γενικότερες συνθήκες και από τη θέληση των ανθρώπων, γι' αυτό έχουν πρωτεύουσα θέση στις σελίδες του έργου και στην αναστήλωση, οι γενικότερες συνθήκες μέσα στις οποίες αναγκάζονταν να δρουν οι Συνεταιρισμοί καθώς και οι προσπάθειες των ικανών (ή λιγότερο ικανών), των ιδεολόγων (ή λιγότερο ιδεολόγων) ανθρώπων τους.

Αυτά τα λίγα είναι μια μικρή σύντομη «εξομολόγηση» του συγγραφέα για το πώς έγινε συνεταιριστής, για το πώς και γιατί αφιερώθηκε στο Συνεργατισμό και για το γράψιμο του ιστορικού αυτού βιβλίου, που φιλοδοξεί να είναι όχι μόνο πολύτιμο, αλλά και πολύτιμο βοήθημα.

II

Και τώρα πιο κοντά στο περιεχόμενο του έργου αυτού:

Η συγκέντρωση του υλικού, είναι αλήθεια ότι άρχισε να γίνεται εδώ

---

(2) Και όλα αυτά όχι χωρίς ζημιόγones επιδράσεις στην επαγγελματική μου εξέλιξη, αφού όλοι οι φιλοσυνεταιριστές του οικονομικού και του τεχνικού κλάδου της ΑΤΕ, ήταν ύποπτοι και κάπως «ξένο σώμα» μέσα σ' αυτόν.

και δεκάδες χρόνια, αφού υπήρχε η κλίση για την ιστορική έρευνα. Άρχισε από την εποχή που συγκέντρωνα το υλικό και έγραφα το έργο «Αγροτική Πίστις: Ιστορία ιδρύσεως της ΑΤΕ» (εκδόσεις 1950 και 1954) και στη συνέχεια το έργο «η Αγροτική Οικονομία της Ελλάδος» που βραβεύτηκε το 1955 από την Ακαδημία Αθηνών (εκδόσεις 1955 και 1961).

Η συγκέντρωση του υλικού, η συγγραφή και η δημοσίευση μερικών κειμένων σε περιοδικά που συνεργαζόμουν, γινόταν τμηματικά. Αλλά το έργο — όπως το σχεδίαζα να ολοκληρωθεί — ήταν τεράστιο. Δεν είναι γράψιμο στην ησυχία του Γραφείου. Είναι έρευνα, συλλογή και αξιολόγηση πληροφοριών μέσα από το παρελθόν. Ο κάθε τόμος του απαιτεί χιλιάδες ώρες για την έρευνα, συλλογή, διασταύρωση, κατάταξη, αξιολόγηση, διατύπωση. Και μεγάλη απασχόληση και ταλαιπωρία για την έκδοση (διορθώσεις κλπ. τεχνικά), την κυκλοφορία και τη διαχείριση (γιατί υπάρχουν και τα «φορολογικά στοιχεία και βιβλία»). Ώρες πνευματικής και χειρωνακτικής και διαχειριστικής εργασίας.

Ευτυχώς στο συγγραφικό μέρος στάθηκε αποτελεσματική η ύπαρξη της αξιόλογης προσωπικής συνεταιριστικής μου βιβλιοθήκης (βιβλία, περιοδικά, φωτογραφίες, αρχείο κλπ. που συγκέντρωνα επί δεκαετίες). Και στην τελική απόφαση για την έκδοση, ήταν αποτελεσματική η παρότρυνση, η πίεση, που είχα από αξιόλογους συνεταιριστές, μερικοί από τους οποίους είχαν και τη σφραγίδα της εξουσίας στην ΠΑΣΕΓΕΣ (παιλιότερα και τώρα) και σε άλλες Συνεταιριστικές Οργανώσεις και που έδωσαν στο έργο ηθική και κυκλοφοριακή βοήθεια, με τονισμό της αξίας του και μερικές προεργασίες (3) για να καλυφθεί μέρος από τη μεγάλη δαπάνη για την έκδοση. Τους ευχαριστώ θερμά.

Και περισσότερο από όλους πρέπει να ευχαριστήσω και ευχαριστώ τη γυναίκα μου Μερόπη που — όπως πάντα — στάθηκε και για το έργο αυτό, ο πολύτιμος συνεργάτης, όχι μόνο με παροτρύνσεις και πολλαπλή βοήθεια, αλλά και με την κατάρτιση των 4 αναλυτικών Ευρητηρίων που υπάρχουν στις τελευταίες σελίδες του Τόμου.

(3) Αναγράφεται στην έκθεση 1981 της ΠΑΣΕΓΕΣ:

«*Ιστορία της ελληνικής συνεταιριστικής κινήσεως*: Οι νέοι συνεταιριστές τις περισσότερες φορές αγνοούν την εξελικτική πορεία που ακολούθησε ο γεωργικός συνεργατισμός στη χώρα μας. Αγνοούν τους αγώνες, τις θυσίες και την αφοσίωση των πρωτεργατών και των παλαιότερων συνεταιριστών, τις αντιξοότητες που αντιμετώπισαν και την αυτοθυσία με την οποία κράτησαν ψηλά τη σημαία του συνεργατισμού. Παραλαμβάνοντας τη σκυτάλη από τους παλαιότερους, οι νέοι συνεταιριστές δεν επιτρέπεται να μη γνωρίζουν την ιστορία της «οικογένειας» που τους υιοθέτησε. Άλλωστε η ιστορία όχι μόνο βοηθά στην καλύτερη κατανόηση των σημερινών προβλημάτων και στην αντιμετώπισή τους, αλλά και διδάσκει και εξασφαλίζει τη σωστή συνέχεια στο συνεταιριστικό «οικογενειακό» δένδρο.

Η συγγραφή της ιστορίας του συνεργατισμού στην Ελλάδα δεν είναι εύκολο έργο. Αποτελεί όμως ιδιαίτερα ευχάριστο γεγονός ότι ο γνωστός συνεταιριστής κ. Άριστ. Κλήμης δέχθηκε πρόταση της ΠΑΣΕΓΕΣ να συγγράφει τεκμηριωμένη μελέτη για την εξέλιξη των συνεταιρισμών στην Ελλάδα από το 1901 ως σήμερα. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι για την εργασία του αυτή ο κ. Άριστ. Κλήμης δεν δέχθηκε καμιά αμοιβή.

Ήδη έχει αρχίσει συστηματική εργασία για τη συγκέντρωση όλικου από το αρχείο του

III

Και τώρα μερικές υποδείξεις, διευκρινίσεις, για τον αναγνώστη σχετικά με το περιεχόμενο του έργου, την προσπάθεια σ' αυτό και τη χρησιμοποίησή του.

α) Βασική επιδίωξη του έργου και προσπάθεια του συγγραφέα, υπήρξε η αναστήλωση της εποχής που πέρασε, σε ό,τι αφορά τη συνεταιριστική δραστηριότητα. Και αυτό όχι στενά (με στατιστικά - αριθμητικά στοιχεία), αλλά ζωντανά, ουσιαστικά: με τις προσπάθειες, τα γεγονότα, τις πραγματοποιήσεις, τις επιτυχίες, τις αδυναμίες. Με τους πρωταγωνιστές και με όλους όσους πήραν μέρος (θετικό ή αρνητικό) στην κίνηση αυτή.

β) Η έκθεση γίνεται σε χρονική συνέχεια, περίοδο με περίοδο. Και από το 1915, γίνεται χρόνο με χρόνο. Και μέσα στον κάθε χρόνο η έκθεση της ύλης γίνεται όχι με γενικότητες, αλλά με ομοιόμορφη κατάταξη, με κωδικοποίηση της πραγματικότητας. Αναστήλωση — κατά το δυνατό — κάθε εποχής. Μέσα σε κάθε περίοδο (ή έτος), πρώτη και βασική επιδίωξη

συγγραφέα και από πολλές άλλες πηγές και την ταξινόμησή του».

Και η εγκύκλιος 28/1985 της ΠΑΣΕΓΕΣ αναγράφει ανάμεσα σε σ' άλλα:

«... Μέσα σε μια συνεχώς μεταβαλλόμενη οικονομική και κοινωνική δυναμική καλούνται οι Συνεταιρισμοί να πετύχουν ικανοποιητικούς δείκτες οικονομικής πρόοδου και πλατεία κοινωνική δικαιοσύνη, στηριζόμενοι κυρίως στην εργατικότητα, το ήθος και τη συνεταιριστική συνείδηση του ανθρώπινου δυναμικού τους.

Για να μπορέσουν όμως όλοι αυτοί οι άνθρωποι ευσυνείδητα και γόνιμα να επιτελέσουν τα μικρά ή μεγάλα τους καθήκοντα μέσα στις Συνεταιριστικές Οργανώσεις, πρέπει να γνωρίζουν καλά την ιστορική εξέλιξη, τις βασικές αρχές στις οποίες στηρίζονται, τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας τους και να πιστεύουν βαθειά στην ουσία και στον απώτερο σκοπό τους.

Η ΠΑΣΕΓΕΣ πιστεύει, ότι σημαντικά προς αυτή την κατεύθυνση θα συμβάλει το τελευταίο υπό έκδοση 3τομο έργο του γνωστού συγγραφέα και μεγάλου συνεταιριστή Αριστείδη Κλήμη, του οποίου η μακρόχρονη προσφορά στο Συνεταιριστικό Κίνημα είναι τόσο ουσιαστική, που κινδυνεύει να χαρακτηριστεί σωστή ματαιοπονία ακόμα και μια αδρή σκιαγράφηση του στα πλαίσια αυτής της Εγκυκλίου...

Πρόκειται για αναστήλωση ... όλης της δραστηριότητας και όλων των πραγματοποιήσεων μέσα στις ειδικές συνθήκες κάθε περιόδου και με πλήρη τεκμηρίωση, δεδομένου ότι ο κ. Κλήμης είναι, ίσως, ο μόνος, που κατέχει το σχετικό υλικό. Δηλαδή 50 χρόνια συνεταιριστική συγγραφική εργασία, ενεργό συμμετοχή στην Κίνηση, αρχείο βιβλιοθήκης, περιοδικών, φακέλων κλπ.

Το βιβλίο ... έρχεται: να καλύψει ένα μεγάλο κενό στη φτώχη μας Συνεταιριστική βιβλιογραφία και: να αποτελέσει πολύτιμο σύμβουλο και οδηγό τόσο για τα υπαλληλικά, όσο και για τα αιρετά στελέχη...»

Εκτός από την ΠΑΣΕΓΕΣ (τη Διοίκηση - Διεύθυνση του 1981 και τη σημερινή) σημαντική υπήρξε η βοήθεια και του πρώτου Προέδρου της Αλέξ. Μπαλατατζή.

Ευχαριστίες σε όλους ή καλύτερα συγχαρητήρια γιατί έκαναν το συνεταιριστικό τους καθήκον για την έκδοση αυτού του έργου, στο οποίο ο συγγραφέας θυσίασε χιλιάδες ώρες χωρίς οικονομικό όφελος.

η συνοπτική υπενθύμιση της φυσιогνωμίας, των γενικότερων γεγονότων της εποχής, του έτους. Η γνώση για τις συνθήκες και δυνατότητες μέσα στις οποίες αναπτύχθηκε η συνεταιριστική δραστηριότητα. Και αυτό, επειδή άλλο είναι ο αγώνας και το χτίσιμο σε περίοδο ηρεμίας, ειρήνης, ανάπτυξης κλπ. και άλλο ο αγώνας και το χτίσιμο σε ρευστή περίοδο (κρίσεις, ανωμαλίες, διχασμοί, πόλεμοι, καταστροφές κλπ.). Άλλο είναι η ίδρυση ενός Συνεταιρισμού το 1900, το 1916 και άλλο σήμερα. Άλλο η απόκτηση ενός αιτοκαθαριστήριου το 1902 και άλλο σήμερα. Η απόκτηση της αλωνιστικής μηχανής του Αλμυρού το 1911, είναι ισάξια — για τις συνθήκες μέσα στις οποίες έγινε — με τη δημιουργία του μεγαλύτερου σήμερα συνεταιριστικού εργοστασίου (με τις σημερινές χρηματοδοτήσεις, επιδοτήσεις, γνώσεις, κλπ.).

γ) Μετά τη συνοπτική —την τηλεγραφική θα έλεγα— έκθεση της γενικής φυσιогνωμίας κάθε χρονικής περιόδου, εξετάζονται μέσα σ' αυτή (μέσα σε κάθε χρόνο από το 1915) τα διάφορα ειδικότερα θέματα με ομοιομορφη κατάταξη, με την ακόλουθη σειρά:

- A) Η γενική φυσιогνωμία του έτους (όπως είπαμε).
- B) Κράτος - Τρίτοι και Συνεταιρισμοί. (Νομοθεσία - Εποπτεία - Συμπαράσταση - Αντιδράσεις, κλπ.).
- Γ) Αριθμητική εξέλιξη και διάρθρωση των Γεωργικών Συνεταιρισμών.
- Δ) Εργασίες των Γεωργ. Συνεταιρισμών (Πανελλήνια και τοπικές δραστηριότητες).
- E) Συνεταιριστική μόρφωση, ενημέρωση, βιβλιογραφία.
- ΣΤ) Ενώσεις Γεωργικών Συνεταιρισμών και Κεντρικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις.
- Z) Αγροτική Πίστις και Συνεταιρισμοί.
- H) Βασικά αγροτικά προβλήματα και αγώνες των Γεωργ. Συνεταιριστικών Οργανώσεων για την επίλυσή τους.
- Θ) Αστικοί Συνεταιρισμοί.
- I) Συνεταιριστικοί Υπάλληλοι.
- ΙΑ) Άλλα Συνεταιριστικά θέματα.

δ) Με την παραπάνω κατάταξη της ύλης ο αναγνώστης - μελετητής όχι μόνο ενημερώνεται με όλη τη δυνατή και τεκμηριωμένη σαφήνεια, αλλά έχει και την ευχέρεια να αποκτά μονογραφίες σε ό,τι αφορά το κάθε θέμα. Με το διάβασμα π.χ. του Β' κάθε χρόνου (Κράτος - Τρίτοι και Συνεταιρισμοί: Νομοθεσία, Εποπτεία, Συμπαράσταση, Αντιδράσεις, κλπ.) έχει μια μονογραφία για το θέμα αυτό. Και με την άθροιση - διάβασμα όλων των Ζ', θα έχει τη μονογραφία «Αγροτική Πίστις και Συνεταιρισμοί». Με την άθροιση όλων των Θ' θα έχει την μονογραφία για τους Αστικούς Συνεταιρισμούς (κ.ο.κ.). (Αυτό θα γίνει πιο κατανοητό στους επόμενους Τόμους).

ε) Παρ' όλη την έκταση του έργου (προβλέπεται η έκδοση 3-4 τόμων) δεν είναι δυνατό να εξαντλείται λεπτομερειακά, μέσα στις σελίδες του, όλη η ύλη. (Για να κατορθωθεί αυτό, έπρεπε να εκδοθούν 10 τόμοι). Για το λόγο αυτό υπάρχουν στο κείμενο πολυάριθμες παραπομπές, που όχι μόνο στηρίζουν όσα γράφονται, αλλά και δίνουν την ευχέρεια, σε όποιον θέλει, να κάνει μελέτη των λεπτομερειών από τις πηγές που υπο-

δεικνύονται.

στ) Σε μερικά σημεία, αφού δίνω τη βασική πληροφορία, ζητώ την έρευνα και άλλων τοπικών ερευνητών. Πραγματικά, η κάθε πανελλήνια συνθετική ιστορική εργασία (όπως αυτή εδώ), για να είναι ολοκληρωμένη, πρέπει να στηρίζεται σε προηγούμενες τοπικές ή κατά θέματα μονογραφίες. Τέτοιες όμως δεν υπάρχουν (ή είναι ελάχιστες) στην Ελλάδα. Αναφέρεται π.χ. από παλαιότερους η γενικότητα ότι στη Χίο, στο Γαλαξίδι, στη Σύρα, (κ.ο.κ.), υπήρξε τούτο ή εκείνο το συνεταιριστικά αξιόλογο. Αλλά δεν υπάρχει η τοπική έρευνα για περισσότερα στοιχεία. Και ούτε βέβαια ήταν δυνατό να επεκταθώ προσωπικά σε όλες τις λεπτομερειακές έρευνες. Για τα θέματα αυτά πρέπει οι τοπικές Συνεταιριστικές Οργανώσεις (ή η ΠΑΣΕΓΕΣ), να κινήσουν το ενδιαφέρον (με προκήρυξη ειδικών θραβείων) τοπικών ερευνητών της ιστορίας, των αρχείων, βιβλίων, εντύπων, κλπ., για να αναζητηθεί ό,τι είναι δυνατό ακόμα να διασωθεί.

ζ) Η γλώσσα, η ορθογραφία, ο τονισμός: Η συγγραφή του έργου έγινε — όσο ήταν δυνατό — με σημερινή δημοτική και με μονοτονικό σύστημα. Όπου όμως παρεμβάλλονται παλαιότερα κείμενα μέσα σε εισαγωγικά («...»), αυτά δίνονται πάντα με τη δική τους γραφή και μάλιστα σε διαφορετικό σχήμα στοιχειοθεσίας (στενό) ώστε να διαχωρίζεται το γράψιμο του συγγραφέα από τα ένθετα κείμενα. Και αυτά τα ένθετα κείμενα είναι πολλά (η ανθολογία) για να εξασφαλιστεί η πιστότητα και για να υπάρξει αναστήλωση στοιχείων - ιδεών - έκφρασης - συγγραφέων συνεταιριστών - κλπ.

η) Αρχική σκέψη (πρόθεση - ανακοίνωση) του συγγραφέα, ήταν ότι ο Α΄ Τόμος θα είχε 450 - 500 σελίδες και θα αφορούσε την περίοδο από την αρχαιότητα μέχρι την ίδρυση της Συνομοσπονδίας Συνεταιρισμών του 1935. Κατά την τελική όμως επεξεργασία της ύλης, διαπιστώθηκε ότι υπήρχε πολύτιμο υλικό που έπρεπε να δοθεί σε έκταση και όχι με περιληπτική διατύπωση. Για το λόγο αυτό, με τις 528 σελίδες που τελικά πήρε ο Α΄ Τόμος (αντί των 450 - 500 του προϋπολογισμού του) καλύφθηκε η περίοδος από την αρχαιότητα μέχρι την ίδρυση της Συνομοσπονδίας Συνεταιρισμών, όχι αυτής του 1935, αλλά της άγνωστης στους πολλούς πρώτης Συνομοσπονδίας του 1922.

Το κλείσιμο του Α΄ Τόμου στο χρόνο αυτό (1922) κρίθηκε σωστό και από το βασικό λόγο ότι, μετά τη χρονιά αυτή της Μικρασιατικής καταστροφής, των προσφύγων, της αποστράτευσης, την ανάγκης των απαλλοτριώσεων, των διαφόρων κοινωνικών κινήσεων, κλπ., αλλάζει εντελώς το σκηνικό. Τα ελληνικά προβλήματα παίρνουν άλλη μορφή (μέσα μάλιστα στις ανατροπές και τον παραγμένο κόσμο που δημιουργήθηκε παντού μετά τη λήξη του Α΄ παγκοσμίου πολέμου). Μέσα σ' αυτό το εντελώς άλλο σκηνικό και μέσα στα εναλλασσόμενα γεγονότα και στα πειστικά προβλήματα της περιόδου 1923 - 1940, οι Συνεταιρισμοί βρέθηκαν αναγκασμένοι σε σκληρό μάχθο και μάλιστα πριν από τη φυσιολογική ενηλικίωσή τους, με όλες τις από αυτό θετικές και αρνητικές συνέπειες στη διαμόρφωση και εξέλιξή τους. (Βλ. και το τελευταίο κεφάλαιο). Αυτήν ακριβώς τη δύσκολη περίοδο 1923 - 1940, υπολογίζεται ότι θα καταλάβει ο Β΄ Τόμος (με 500 περίπου σελίδες) που θα κυκλοφορήσει «Θεού θέλοντος και υγείας

υπαρχούσης» μέσα στο 1986. Και αν, βέβαια, συγκεντρωθούν τα πολλά χρήματα που Ξοδεύτηκαν για τον Α' Τόμο (περίπου 1 εκατ. δρχ.).

θ) Για την κατάταξη της ύλης ο αναγνώστης ενημερώνεται από το συνοπτικό Πίνακα Περιεχομένων (στις επόμενες σελίδες). Όμως στο τέλος του Τόμου υπάρχουν 4 αναλυτικά αλφαβητικά ευρετήρια της ύλης: α) κατά θέματα β) κατά φυσικά πρόσωπα γ) κατά νομικά πρόσωπα, υπηρεσίες, έντυπα δ) κατά τόπους. Έτσι ο αναγνώστης διευκολύνεται πολύ στη χρησιμοποίηση του περιεχομένου του Τόμου. (Βέβαια τα Ευρετήρια αυτά δεν είναι εξαντλητικά αλλά είναι πολύ εξυπηρετικά).

IV

ι) Προτού να κλείσω το σημείωμα αυτό, έχω υποχρέωση να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου σε όλους τους παλαιότερους που δημιούργησαν το υλικό για να γραφεί το έργο αυτό. Πρώτα στους αρχικούς προπαγανδιστές και εφαρμοστές του θεσμού. Έπειτα σ' αυτούς που αποτέλεσαν το σώμα και τη δράση των Συνεταιρικών Οργανώσεων. Κατόπιν σε όλους εκείνους που (με άρθρα τους, βιβλία, περιοδικά κλπ.) διαφύλαξαν στοιχεία από το πολύχρονο και πολύμορφο συνεταιριστικό έργο.

Ο συγγραφέας προ 20ετίας, την εποχή που γινόταν κάπως συστηματικά η συγκέντρωση του υλικού για το έργο αυτό.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ
ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

(Ανάλυση βλ. στα 4 Ευρετήρια στο τέλος του Τόμου)

Μ Ε Ρ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΤΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΤΟΜΕΑ
ΚΑΙ ΠΡΟΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Εισαγωγικά για τις διάφορες μορφές συνεργασίας των από-
μων από την αρχαιότητα. Οι συνεργασίες που πλησιάζουν τους
σημερινούς Συνεταιρισμούς.

Σ ε λ ί δ ε ς 17—30

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Οι άτυπες παραδοσιακές - εθιμικές μορφές συνεργασίας
με οικονομικό περιεχόμενο - αποτέλεσμα.

Σ ε λ ί δ ε ς 31—40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Οι ομοιοεπαγγελματικές οικονομικές συνεργασίες (Συντε-
χνίες - Ισνάφια - Ρουφέτια - κλπ. ονομασίες τους).

Σ ε λ ί δ ε ς 41—48

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Κοινότητες - Κοινοπραξίες - Ζάντρουγκα - Τσελιγκάτο -
Πατριά - Κοινοβιακά Μοναστήρια - Άλλες μορφές οικονομικής
συνεργασίας.

Σ ε λ ί δ ε ς 49—58

Μ Ε Ρ Ο Σ Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Ο
ΜΕΡΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΓΜΕΝΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ
ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η κοινή Συντροφία και Αδελφότητα στα Αμπελάκια και
άλλα χωριά της κοιλάδας των Τερπιών.

Σ ε λ ί δ ε ς 59—79

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Άλλες συνεργατικές εφαρμογές (Γεωργικές - Βιοτεχνι-
κές - Μεταλλευτικές - Αλιευτικές - κλπ.) τύπου συγγενικού με τα
Αμπελάκια.

Σ ε λ ί δ ε ς 80—90

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Η συντροφικότητα και συνεργασία στο ναυτικό - ναυτεμ-
πορικό τομέα κατά την Τουρκοκρατία.

Σ ε λ ί δ ε ς 91—98

Μ Ε Ρ Ο Σ Τ Ρ Ι Τ Ο

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ
ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝ. ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1900

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: Οι γενικές (πολιτικές - γεωργικές - κλπ) συνθήκες μέσα στις οποίες έγιναν οι αρχικές προσπάθειες για Συνεταιριστική οργάνωση μέχρι το 1900.

Σελίδες 99—113

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: Νέα άνθιση της ναυτικής - ναυτεμπορικής συνεργατικής συνεργασίας μετά την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους.

Σελίδες 114—116

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10: Το συντροφικό σύστημα στην παραγωγική διαδικασία του χερσαίου χώρου (Γεωργία - Βιοτεχνία - Εμπόριο - κλπ.) μετά την ίδρυση του Ελληνικού Κράτους.

Σελίδες 117—122

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11: 1847. Οι υποδείξεις - οραματισμοί του Μπουλανζέ για την οικονομική οργάνωση της Ελληνικής υπαίθρου με το παραδοσιακό συντροφικό κοινοτικό σύστημα.

Σελίδες 123—132

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12: Η συντροφική συνεργατική λειτουργία θιάσων.

Σελίδες 133—134

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13: Τα δημιουργούμενα στην Ευρώπη Συνεταιριστικά σχήματα. Οι πρώτες Ελληνικές εμπορικές εταιρίες κι ο 1ος Ελληνικός Αλληλασφαλιστικός Συνεταιρισμός.

Σελίδες 135—142

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14: 1869. Η πρώτη Ελληνική προσωπικότητα που προπαγάνδισε τη Συνεταιριστική ιδέα του σύγχρονου (τότε) Ευρωπαϊκού τύπου. Το πρώτο Συνεταιριστικό βιβλίο.

Σελίδες 143—152

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15: Δύο αξιόλογες εφαρμογές κατά το 1870. Ο πρώτος Προμηθευτικός - Καταναλωτικός Συνεταιρισμός και ο πρώτος Συνεταιρισμός Βιοτεχνών.

Σελίδες 153—154

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16: Η Συνεταιριστική κίνηση κατά τη 10ετία 1871—1880.

Σελίδες 155—160

- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17: Η Συνεταιριστική κίνηση κατά τη 10ετία 1881—1890.
Σελίδες 161—164
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18: Η Συνεταιριστική κίνηση κατά τη 10ετία 1891—1900.
Σελίδες 165—170
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 19: Η γενική κατάσταση γύρω στο 1900 και το Συνεταιριστικό Εξκίνημα του 20ου αιώνα.
Σελίδες 171—178

Μ Ε Ρ Ο Σ Τ Ε Τ Α Ρ Τ Ο

ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΓΙΑ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1901-1914

- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 20: Το «Μετοχικόν Γεωργικόν Ταμειον Ἀλληλοβοηθείας» στον Αλμυρό της Θεσσαλίας (1900). Η Συνεταιριστική εφαρμογή που πέτυχε και επέζησε.
Σελίδες 179—196
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 21: Αγροτικές και Συνεταιριστικές προσπάθειες και πραγματοποιήσεις κατά το 1901.
Σελίδες 197—207
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 22: Προσπάθειες και πραγματοποιήσεις Συνεταιριστικές κατά την περίοδο 1902—1908.
Σελίδες 209—220
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 23: Προσπάθειες και πραγματοποιήσεις Συνεταιριστικές κατά τη διετία 1909—1910.
Σελίδες 221—236
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 24: Προσπάθειες και πραγματοποιήσεις Συνεταιριστικές κατά τη διετία 1911—1912.
Σελίδες 237—256
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 25: Προσπάθειες και πραγματοποιήσεις Συνεταιριστικές κατά τη διετία 1913—1914.
Σελίδες 257—276
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 26: Το Νομοσχέδιο του 1914 για τους Συνεταιρισμούς. Το πνεύμα και οι επιδιώξεις του Ν. 602. Ένα υποδειγματικό Νομοθέτημα.
Σελίδες 277—292

Μ Ε Ρ Ο Σ Π Ε Μ Π Τ Ο

ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΜΕΤΑ ΤΟ ΝΟΜΟ 602
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΝΩΜΑΛΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 1915 - 1922
ΟΡΑΜΑΤΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΕΠΕΚΤΑΣΗ

- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 27: Η Συνεταιριστική θεμελίωση και ανάπτυξη κατά το 1915 μέσα στα γεγονότα του διχασμού και του πολέμου.
Σελίδες 293—316
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 28: Η Συνεταιριστική δραστηριότητα κατά το 1916.
Σελίδες 317—328
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 29: Η Συνεταιριστική δραστηριότητα κατά το 1917.
Σελίδες 329—360
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 30: Η Συνεταιριστική δραστηριότητα κατά το 1918.
Σελίδες 361—392
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 31: Η Συνεταιριστική δραστηριότητα κατά το 1919.
Σελίδες 393—430
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 32: Η Συνεταιριστική δραστηριότητα κατά το 1920.
Σελίδες 431—458
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 33: Η Συνεταιριστική δραστηριότητα κατά το 1921.
Σελίδες 459—476
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 34: Η Συνεταιριστική δραστηριότητα κατά το 1922.
Σελίδες 477—492
- ΚΕΦΑΛΑΙΟ 35: Ανακεφαλαιωτική επισκόπηση μέχρι το 1922. Οι νέες συνθήκες που δημιουργήθηκαν μετά το 1922.
Σελίδες 493—496

Α Ν Α Λ Υ Τ Ι Κ Α Ε Υ Ρ Ε Τ Η Ρ Ι Α

- Αναλυτικό ευρετήριο κατά θ έ μ α τ α. Σελ. 499—506.
- Αναλυτικό ευρετήριο κατά Φ υ σ ι κ ά πρόσωπα. Σελ. 507—512.
- Αναλυτικό ευρετήριο κατά Ν ο μ ι κ ά πρόσωπα. Σελ. 513—518.
- Αναλυτικό ευρετήριο κατά τ ό π ο υ ς. Σελ. 519—522.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΤΟΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΤΟΜΕΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 1

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ. ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ ΠΟΥ ΠΛΗΣΙΑΖΟΥΝ ΤΟΥΣ ΣΗΜΕΡΙΝΟΥΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥΣ.

1. Οι διάφορες μορφές καλής (*) συνεργασίας των ανθρώπων — τόσο οικογενειακές, φυλετικές, κοινωνικές, πνευματικές, πολιτικές, κλπ. όσο και αυτές που είναι πιο κοντά στον οικονομικό τομέα (ομοιοεπαγγελματικές, για άμυνα οικονομική, για περισσότερα κέρδος, κλπ.) — δεν εμφανίστηκαν, δέβαια, μόνο στον ελληνικό χώρο και μόνο τον τελευταίο καιρό. Υπήρξαν και υπάρχουν σε όλες τις εποχές και σε όλα τα πλάτη και τα μήκη της γης, σ' όλους τους λαούς, με διάφορες συγγένειες ή διαφορετικές μορφές, αλλού περισσότερο και αλλού λιγότερο, ανάλογα με την ψυχρότητα του κάθε λαού, τις ανάγκες της κάθε εποχής και του κάθε τόπου, τις κάθε φορά συνθήκες που διευκολύνουν ή παρεμποδίζουν τις συνεργασίες και ανάλογα με την απόφαση και τις προσπάθειες των ατόμων στο να συνεργαστούν.

Όπως προκύπτει από την ιστορική έρευνα, σε όλες τις εποχές της ανθρώπινης ζωής και σε όλους τους τόπους και τους λαούς, υπήρχε πνεύμα συνεργασίας των ατόμων με ποικίλες εφαρμογές. Όπως υπήρχε (σύγχρονα) και η τάση για ατομικές ενέργειες (και μάλιστα αυτή στα ισχυρότερα άτομα που με την όποια δύναμή τους κατόρθωναν να ξεπερνούν ευκολότερα τις διάφορες δυσκολίες στη ζωή — φυσικές συνθήκες, αντίπαλοι, κλπ. — ή επεδίωκαν να επιδρούν κυριαρχικά σε άλλους ανθρώπους, με διάφορους τρόπους και σε διάφορους βαθμούς, ώστε ο ισχυρός να είναι ο ηγέτης και συνήθως ο καραπούμενος και οι πολλοί να είναι το ποίμνιο και συνήθως το αντικείμενο κάποιων εκμεταλλεύσεων).

Οι πρώτες μορφές της κοινωνικής ζωής φαίνεται ότι στηρίζονταν στην ομαδική αντίληψη της ζωής, την οικογένεια, τις φυλές, τη θρησκεία, την κοινοκτημοσύνη της γης, τις κοινές ενέργειες για τη διατροφή, κλπ. (1α), πάντα όμως υπό την κάποια εξουσιαστική κατεύθυνση κάποιου αρχηγού που η ανάδειξή του γινόταν με διάφορα (κατά τόπους, εποχές, λαούς, κλπ.) κριτήρια (θέση του στην οικογένεια, φυσική ρώμη του, πνευματική υπεροχή, θρησκευτική επιρροή, κλπ.).

Στην ιστορική εξέλιξη ο ομαδισμός και ο ατομισμός, ο ένας και οι πολλοί (1) πάντοτε συνυπήρξαν, σαν τάσεις και σαν εφαρμογή. Και εκείνο όπου διαφέρει η μία εποχή από την άλλη είναι ο κάθε φορά βαθμός του ατομισμού και του ομαδισμού, η ελευθερία, οι περιορισμοί ή οι ενισχύσεις για την κάθε τάση, οι μεταξύ τους σχέσεις και βασικά η στάση της κάθε φορά «εξουσίας» που εκπροσωπούσε το τότε κατεστημένο (τον ατομισμό ή τον ομαδισμό) απέναντι στην αντίθετη τάση.

Τα παραπάνω ισχύουν σε ότι αφορά την όλη γενικότερη έννοια της συνεργασίας μεταξύ των ανθρώπων, σε διάφορες κατευθύνσεις και με διάφορους σκοπούς, καθώς και τις γενικότερες μορφές με τις οποίες πραγματοποιήθηκε και εκδηλώθηκε κάθε φορά κάποια συνεργασία και μάλιστα «καλή» συνεργασία (κοινωνική).

νική και για το γενικότερο συμφέρον) (2)

2. Για να πλησιάσουμε το θέμα της συνεργασίας που μελετούμε στη συνέχεια —δηλαδή της συνεργασίας που πλησιάζει τη μορφή και τις επιδιώξεις του σύγχρονου «Συνεργατισμού - Συνεταιρισμού» (με την ειδική έννοια του όρου)—, πρέπει να προσέξουμε ιδιαίτερα ώστε να επιστημονούμε μέσα στον ιστορικό χρόνο τις συνεργασίες εκείνες που αφορούν οικονομικές δραστηριότητες των ανθρώπων. Και μάλιστα οικονομικές δραστηριότητες των συνεργαζόμενων ατόμων, όχι εκμεταλλευτικές τρίτων αλλά προστατευτικές των ιδίων των συνεργαζόμενων από την επιρροή και την εκμετάλλευση των ισχυρών στον οικονομικό, κυρίως, τομέα.

Οι μορφές με τις οποίες εμφανίστηκε, κατά τις διάφορες εποχές, αυτή η βασικά οικονομική αυτοπροστατευτική και αλληλοβοηθητική ή συνεργασία των ανθρώπων (μιάς μικρής ή μεγαλύτερης ομάδας τους) δεν μπορεί να ήταν πανομοιότυπες και επαναλαμβανόμενες, αφού κάθε εποχή και μάλιστα σε κάθε τόπο, έχει τις δικές της συνθήκες και ανάγκες μέσα από τις οποίες θα ερχόταν η προσπάθεια και η πραγματοποίηση για οικονομική προστασία του ατόμου με τη συνεργασία του με άλλα άτομα που βρίσκονταν στις ίδιες περίπου συνθήκες και ανάγκες και που είχαν τη διάθεση και τη δυνατότητα να επιδιώξουν παρόμοια αποτελέσματα.

3. Μετά τις παραπάνω συνοπτικές αλλά απαραίτητες εισαγωγικές επεξηγήσεις που έχουν βασική σημασία για την όλη μελέτη, γίνεται στη συνέχεια πλατύτερη έκθεση για τη ν ιστορική εξέλιξη της συνεργασίας των ανθρώπων (στην αρχαία Ελλάδα, στους Ανατολικούς Λαούς, στην αρχαία Ρώμη, στο Βυζάντιο, στις τουρκοκρατούμενες Χώρες, στην Ευρώπη κατά τον Μεσαίωνα, καθώς και σε άλλες Χώρες).

4. Ιστορική εξέλιξη της συνεργασίας των ατόμων μέσα στους αιώνες (2α)

Αν δεν ασχοληθούμε με τους πολλούς μύθους, τις παροιμίες και τις λογοτεχνικές διηγήσεις που αναφέρονται στη δύναμη (και στην αδυναμία μερικές φορές) της συνεργασίας ανάμεσα στους ανθρώπους και αν ρίξουμε μόνο μία σύντομη ματιά στην ιστορία, θα διαπιστώσουμε ότι αυτό που υπάρχει σήμερα, σαν μορφές συνεργασίας των ατόμων, δεν παρουσιάστηκε έτσι από την αρχή, αλλά μορφοποιήθηκε μέσα στην εξέλιξη των αναγκών της ανθρώπινης ζωής και σε συσχετισμό με πολλούς άλλους — θετικούς και αρνητικούς — παράγοντες.

Η αρχή θρίσκειται στη μεγάλη οικογένεια της παλαιάς νομαδικής και αργότερα αγροτικής ζωής, όπου υπήρχε κοινοκτημοσύνη της γης, των μέσων πα-

ραγωγής και των καταναλωτικών αγαθών. Κοινή προσπάθεια για το κυνήγι, την καλλιέργεια, την προστασία από εχθρούς, από ζώα και φυσικές συνθήκες. Κοινή παραγωγή. Κοινή ζωή κατά ομάδες. Κοινή κατανάλωση.

Με το πέρασμα των χρόνων δημιουργήθηκαν νέες συνθήκες (δουλοκτητικό σύστημα, φεουδαρχικό, κλειστή οικονομία, ατομισμός, κλπ.), μέσα στις οποίες διαμορφώθηκαν νεότερες μορφές συνεργασίας των ανθρώπων.

Οι σημερινές μορφές συνεργασίας είναι η εξέλιξη και η προσαρμογή (στις νεώτερες συνθήκες και ανάγκες) διαφόρων (σε προέλευση, μορφή, έκταση, επιδιώξεις, επιτυχίες, κλπ.) εφαρμογών που έγιναν στο παρελθόν (σε διάφορους τό-

πους και εποχές) για να εξυπηρετήσουν ποικίλες ανάγκες των ανθρώπων, μέσα στις συνθήκες και τις δυνατότητες κάθε τόπου και κάθε εποχής (δυνατότητες και συνθήκες τόσο σε ό,τι αφορούσαν τα άτομα όσο και τις εκάστοτε μορφές εξουσίας).

Και είναι, πραγματικά, μεγάλη στο παρελθόν, τόσο η ποικιλία των μορφών συνεργασίας και των επιδιώξεών τους όσο και η τοπική και χρονική διασπορά τους, ώστε από αυτό και μόνο να προκύπτει η σημασία και το πηγαίο της συνεργασίας στην ανθρώπινη ζωή. Θα χρειάζονταν σελίδες πολλών τόμων για να εκτεθούν όλα όσα είναι περίπου γνωστά μέχρι τώρα (από μελέτες επιστημονικές που έχουν γίνει και γίνονται) σχετικά με το θέμα αυτό, τη συνεργασία των ατόμων μέσα στους αιώνες. Θέμα που συμπλέκεται με τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, πολεμικές, θρησκευτικές κλπ. προσπάθειες όλων των εποχών, σε όλους τους τόπους και με όλες τις παλινδρομικές εξελίξεις των προσπαθειών αυτών και των αντιδράσεων.

Εκείνο που βασικά πρέπει να σημειωθεί είναι ότι η ανάπτυξη των διαφόρων μορφών συνεργασίας, κατά τόπους και εποχές, ήταν ανάλογη (θετικά ή αρνητικά) και προς την κατάσταση και τη δύναμη της (με διάφορες μορφές) προσωπικής ή κρατικής εξουσίας στη συγκεκριμένη περίοδο κάθε τόπου. Δηλαδή οι επιδιώξεις (γενικά της συνεργασίας των ατόμων ή της μιάς ή της άλλης μορφής συνεργασίας) άλλοτε ήταν επιθυμητές από την εξουσία, άλλοτε ήταν απλώς ανεκτές, άλλοτε την άφηγαν αδιάφορη, άλλοτε γίνονταν απαγορευμένες από την εξουσία και υπό καταδίωξη. Και ανάλογη, στη συνέχεια, ήταν η στάση των συνεργαζόμενων ατόμων απέναντι στην εξουσία.

Είναι χρήσιμο για μιá πλατύτερη ενγμέρωση να απαριθμήσουμε τις επόμενες, γνωστές στους ερευνητές, εκδηλώ-

σεις συνεργασίας από την αρχαιότητα και μέχρι το χρονικό σημείο που φτάνουμε στη δημιουργία της μορφής συνεργασίας του σύγχρονου Συνεργατισμού (19ο αιώνα).

(Βλ. σχετικά και Αλ. Σδώλου: «Τò δικαίωμα τού συνεταιρίζεσθαι» και τα εκεί βασικά συγγράμματα των ερευνητών. Επίσης πληροφορίες στα βιβλία των: Totomianz, Λαμπέρ, Καλιτσουνάκη, Colombain, Τζωρτζάκη, Γραμματόπουλου, Αβδελίδη, Μαυρόγιαννη, C. Dron και άλλων).

α) Η συνεργασία των ανθρώπων στην αρχαία Ελλάδα.

Υπάρχουν πολλές μαρτυρίες για ύπαρξη στην αρχαία Ελληνική εποχή ομάδων συνεργασίας που επιδίωκαν βασικά την εξυπηρέτηση θρησκευτικών ή πολιτικών ή επαγγελματικών ή οικονομικών αναγκών των συνεργαζόμενων ατόμων μελών μιάς ομάδας ή και ευρύτερα του τοπικού κοινού. Έχουμε μαρτυρίες ιστορικές για την Αθήνα, Κόρινθο, Αίγινα, Θήβα, Κρήτη, Θεσσαλία, Ρόδο, Αλεξάνδρεια, διάφορες πόλεις της Μ. Ασίας (Αλικαρνασσό, Μαγνησία) κλπ.

Η αφετηρία των συνεργασιών και ενώσεων αυτών ήταν βασικά θρησκευτική, λατρευτική (η από κοινού λατρεία της Εφεστίου Θεότητας ή η από κοινού εξάσκηση κληρονομικού οικογενειακού επαγγέλματος υπό την προστασία του Εφεστίου Θεού). Αλλά το πνεύμα του εν γένει συνεταιρισμού (της συνεργασίας) ήταν πολύ διαδεδομένο, με μεγάλη ποικιλία μορφών.

Η σύσταση και η εσωτερική ζωή κάθε τέτοιου ενώσεως - συνεργασίας ρυθμιζόταν ελεύθερα από τα μέλη. Το Αττικό Δίκαιο δεν επέβαλε περιορισμούς στη συνεργασία, εκτός σε εκείνες τις πολιτικές ενώσεις (εταιρείες) που είχαν ανατρεπτική δράση. Ο νόμος του Σδώλου (Πανδ. 47 22.4) που ρυθμίζει την περιουσιακή ικανότητα των διαφόρων μορφών συνεργασίας προϋποθέτει την ελευθερία «τò συνεταιρίζεσθαι». Κάθε σύμ-

βάση για τη δημιουργία ενώσεων ήταν έγκυρη εάν δεν ήταν αντίθετη σε απαγορευτική διάταξη νόμου.

Υπήρχαν στην ελληνική αρχαιότητα και ανευρίσκονται από τις έρευνες, πολλές μορφές συνεργασίας («εταιρειών», «συνεταιρισμών», με την πλατιά έννοια των όρων) όπως οι:

α) Θρησκευτικές Ενώσεις («φρατρία» «φράτορες», είδος λατρευτικών και πολιτικών ομάδων εντός των φυλών, «έραινοι», «θίασοι», «όργεῶνες»). Υπήρχαν στην Αθήνα, Νήσους, Μ. Ασία, Μοισία, Θράκη, Πόντος, Ανατ. Ρωμυλία, κλπ. Είχαν καταστατικό («νόμος»), συνελεύσεις («ἀγοραί»), αποφάσεις συνελεύσεων («ψηφίσματα»), διακριτικά σημεία («σύμβολα»), διοίκηση («άρχοντες»). Τα μέλη κατέβαλλαν εισφορές («έρανο»).

β) Φιλοσοφικές Σχολές, είδος επιστημονικών σωματείων («σύνδοχοι», «συσσίτια», «θίασοι», κλπ.) με καταστατικό («νόμος»), μέλη («εταίροι», «γνώριμοι», κλπ.).

γ) Σωματεία («εταίρειαι») με πολιτικές επιδιώξεις.

δ) Ενώσεις «τεχνιτών» και «ὕμνωδων», «κιθαρωδῶν», «ραψωδῶν», «ἐγκωμιαστών». Μετείχαν σε αυτές καλλιτέχνες και ἠθοποιοί που ἐπαιρναν μέρος στις θρησκευτικές και άλλες εορτές, για θεούς, ἥρωες, νικητές πολέμων, αγώνων, κλπ. Είχαν προνομακική προστασία του Κράτους και ομοσπονδιακή οργάνωση σε ἄλλη την Ελλάδα με αντιπροσώπους τους («προξένους»). Ἦταν μάλιστα υπό την προστασία του Αμφικτυονικού Συνεδρίου. Χαρακτηριστικό είναι το Αμφικτυονικό Διάταγμα του 278 π.Χ. — με την ευκαιρία της τότε συνόδου των τεχνιτών στην Αθήνα — το οποίο τους παρέχει πλήρη προστασία. Ορίζει «...μή ἐξεῖναι μηδενί ἄγειν τὸν τεχνίτην τὸν μετέχοντα τῆς ἐν Ἀθήναις συνόδου, μήτε πολέμου, μήτε εἰρήνης... ἀλλ' εἶναι αὐτοὺς ἱεροῦς καὶ ἀπολυπραγμονήτους... ἀτελεῖς τε στρατείας πεζῆς τε καὶ ναυτικῆς...».

ε) Ἄλλες ενώσεις τεχνιτῶν, ἐμπόρων, επαγγελματιῶν, ναυτικῶν. Αναφέρονται ὡς τέτοιες ομάδες-ενώσεις: «ραψωδοί», «ἰατροὶ τῆς Κῶ», «κοινὸν τῶν ἰατρῶν», «πλυνεῖς», «κναφεῖς», «σκυλοδέφαι», «κεραμεῖς», «κωμωδοί», «κωποξύσται», «γεωλκοί», «ναῦται καὶ ναύκληροι», «ἐμποροὶ», «ἐκδοροεῖς», «παραφυροδάφοι», «κορραλιοπλάσται», «συνεργασία ἀργυροκόπων καὶ χρυσοκόμων», «ἐριουργοί», «ἐεροπλῦται», «γελοιοποιοί», κλπ. Ὅλοι αὐτοὶ δὲν ἦταν ἀπλῶς ονομασίες εργαζομένων (επαγγέλματα) ἀλλὰ συνενώσεις καὶ συνεργασίες των ομοιοεπαγγελματιῶν.

στ) Επίσης αναφέρονται εἰδικά, βιοτεχνικές, ἀλληλασφαλιστικές συντροφικές, συνεργασίες πλοιοκτητῶν με δημιουργία κοινού κεφαλαίου για ἀσφάλιση κινδύνων πλοίων.

ζ) Επίσης ανευρίσκονται διάφορες:

—Ενώσεις με κοινωνικούς, ἀθλητικούς, ψυχαγωγικούς, οικονομικούς, κλπ. σκοπούς. Π.χ. «ὀμηλίκων» δι' ἀσκήσιν σώματος, διὰ ψυχαγωγίαν καὶ εορτᾶς των («παῖδες», «γένοι», «γερουσία», «τὸ κυνηγῶν κοινόν», κλπ.), «οἱ ἀλειφόμενοι», «οἱ φιλογυμνισταί», «οἱ παιδευταί».

—Οικονομικές ενώσεις των στρατιωτῶν («στρατιωτικὰ συσσίτια», «κοινὰ τῶν στρατευομένων», «οἱ τεταγμένοι ἐν τοῖς φρουρίσις», κλπ.

—Ενώσεις συμπολιτῶν σε ξένα μέρη (π.χ. «Κιτιεῖς ἐμποροὶ», «κοινὸν τῶν Σιδωνίων», κλπ.).

—Ενώσεις για κοινὰ συσσίτια («σύσσιτοι», «ὀμοτράπεζοι», «ὀμοδίαιτοι», «συντρώγοντες»). Στη Σπάρτη υπήρχαν ἐνώσεις για κοινὰ δημόσια γεύματα, με μηνιαῖες εἰσφορές, σε εἶδος καὶ χρήμα, ἀπὸ ὅσους μετείχαν (κάτι σαν καταναλωτικοὶ καὶ ψυχαγωγικοὶ σημερινοὶ συνεταιρισμοί).

—Ενώσεις ἐνταφιασμού, οἱ «ὀμόταφοι» (ἡ ἐνώση εἶχε δικὸ της κτίριο τάφων καὶ ὅλα τα σχετικά για τις ταφές, κλπ.).

β) Η συνεργασία στους αρχαίους ανατολικούς λαούς.

Και για αυτούς υπάρχουν αρκετές μαρτυρίες για ποικίλες μορφές συνεργασίας. Π.χ.

—Στη Βαβυλώνα, αιώνες π.Χ., ενώσεις για συλλογική ενοικίαση γαιών.

—Στην Κίνα, κατά την αρχαιότητα, αποταμιευτικές και πιστωτικές ενώσεις θεοσεβών για να αντιμετωπίζουν δαπάνες ταξιδιών για προσκύνημα στους ιερούς τόπους.

—Στις Ινδίες, συνεργασίες για καθεστώς κοινοτικής κοινοκτημοσύνης, τον 4ο π.Χ. αιώνα. Αυτοδιοικούμενες αγροτικές κοινότητες Πανσαγιατ που, μεταξύ άλλων οικονομικών αρμοδιοτήτων, αναλάμβαναν τη συγκέντρωση και καταβολή των δαμών σε είδος και χρήμα, για την κεντρική εξουσία (όπως αργότερα έγινε στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα).

—Οι «ἀγάπες» των πρώτων χριστιανών.

γ) Η συνεργασία των ατόμων στην αρχαία Ρώμη.

Υπήρχαν πολλές μορφές συνεργασίας των ατόμων και διακυμάνσεις της δραστηριότητάς τους και των σχέσεων των διαφόρων συνεργασιών προς την κρατική εξουσία.

Αρχικά στη Ρώμη η κρατική εξουσία ούτε επέτρεπε ρητά (με νόμο) αλλά ούτε και απαγόρευε τις συνεργασίες των ατόμων και τις ενώσεις τους για επιδίωξη διαφόρων σκοπών (εκτός βέβαια τις μυστικές εταιρείες και τις νυκτόδιες, ανατρεπτικές).

Κατά τον Πλούταρχο, πρώτος ο Νουμάς συνένωσε σε Συντεχνίες τους παραγωγούς της Ρώμης.

Κατά την εποχή της Δημοκρατίας αλλά και της Βασιλείας εδημιουργούντο ελεύθερα συνενώσεις ατόμων με διάφορες μορφές και σκοπούς. Όμως η μεγάλη ελευθερία διέφθαιρε πολλές ενώσεις, κυρίως τα πολιτικά σωματεία («collegia»,

«sodalitates») και η κρατική εξουσία άρχισε να λαμβάνει μέτρα εναντίον τους. Έτσι, π.χ. η Σύγκλητος το 64 π.Χ. διέλυσε τα πολιτικά σωματεία, (ανασυστήθηκαν επί Κλαυδίου αλλά και πάλι αργότερα διαλύθηκαν). Οι ενέργειες και ο κίνδυνος των πολιτικών σωματείων έφεραν, επί Αυτοκρατορίας (7 π.Χ.), τη lex Julia de collegis, χαρακτηριστική για την αυστηρότητα και τη δυσπιστία της προς τις ενώσεις και ομάδες των ατόμων. Η σύσταση ενώσεων θα επιτρεπόταν μόνο μετά από άδεια της Συγκλήτου. Το Κράτος άρχισε να θεωρείται ως η μοναδική ένωση των ατόμων και μόνο ως εξαίρεση και μετά από άδεια του Κράτους θα μπορούσαν να υπάρχουν ενώσεις ατόμων για επιδίωξη ορισμένων σκοπών (π.χ. επί Αυγούστου και Αδριανού επιτράπηκαν διάφορα collegia για να φροντίζουν για αλληλοβοήθεια, τις κηδείες των μελών τους, κλπ.).

Τον 7' και 8' αιώνα μ.Χ. το Κράτος, ενώ απαγορεύει την ελευθερία της συνεργασίας των ατόμων, εν τούτοις δημιουργεί μορφές αναγκαστικών συνεταιρισμών στους οποίους αναθέτει την αντιμετώπιση διαφόρων κρατικών αναγκών (όπως η κατασκευή δημόσιων έργων, δρόμων, κλπ.) παρέχοντάς τους μάλιστα και μερικά προνόμια.

Όπως συνέβαινε στην Ελλάδα, έτσι και στη Ρώμη ανευρίσκονται (όπως δείχνουν ιστορικές πηγές) διάφορες μορφές, π.χ.:

α) Θρησκευτικές ενώσεις που ιδρύονταν ή αναγκαστικά από το κράτος ή ελεύθερα από τα άτομα. Τέτοια ήταν τα «collegia pontificum» σύλλογοι ιερέων, «sodalitates collegia» θρησκευτικές ενώσεις, «sacra privata collegia» για τη λατρεία της πατρώας θεότητας από τους ξένους που ζούσαν στην Ιταλία.

β) Ενώσεις αλληλοβοηθητικές τα «collegia tenuorum», στα οποία μετείχαν εργαζόμενοι για αμοιβαία υποστήριξη σε ώρα ανάγκης, με ταμεία για δυστυχή-

ματα, ασθένειες, ανεργία, κλπ. Τα «collegia funeraticia» για τις κηδείες των μελών τους, μνημόσυνα, σχετικά γεύματα, κλπ. (ενώσεις ενταφιασμού).

γ) Ενώσεις επαγγελματικές: Εμπόρων («collegia mercatorum», «negotiatorum», «societates publicatorum») διαφόρων τεχνιτών («opificum» «artificum» κλπ.) αφυπηρετησάντων στρατιωτών («collegia veteranorum»), άλλων στρατιωτών με ταμεία από συνεισφορές των μελών. Επίσης βιοτεχνικές ασφαλιστικές συντροφίες. Επί Παμπηίου αναφέρονται συντροφίες ξυλουργών, τσαγκαράδων, κοσμηματοποιών, κλπ., για κοινή εργασία και αμοιβαία βοήθεια.

δ) Στο Βυζάντιο και στις αργότερα τουρκοκρατούμενες χώρες (Ελλάδα, Βαλκάνια) και Ρωσία.

Το Βυζάντιο, σα συνέχεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ακολούθησε αρχικά τη Ρωμαϊκή γραμμή, σε συσχετισμό με τις τοπικές ανάγκες και εθιμικές εφαρμογές. Είχαμε και εδώ αναγκαστικούς συνεταιρισμούς για την εκτέλεση και συντήρηση δημοσίων έργων.

Αργότερα, επί Λέοντος του Σοφού, γίνεται στο Βυζάντιο νομοθεσία για τις Συντεχνίες (δηλ. ομοισεπαγγελματικές ενώσεις) που τους αναγνωρίζει ευρύτατες αρμοδιότητες, με τη στενή παρακολούθηση και ανάμειξη του κράτους (καθρισμός τιμών, παροχή πρώτων υλών, κλπ.). Ονομαστές για την έκταση και τη δύναμή τους ήταν οι διάφορες Συντεχνίες στην Κωνσταντινούπολη (αλλά και σε άλλες πόλεις) που κρατούσαν στα χέρια τους τον επισιτισμό και όλη, σχεδόν, την οικονομική ζωή και, σε επέκταση, είχαν μεγάλη επίδραση στα γενικότερα θέματα (εργασίας, αγορανομικά, κοινωνικά, φιλανθρωπικά, θρησκευτικά, πολιτικά, κλπ.).

Στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, διατηρήθηκε και επεκτάθηκε το βυζαντινό καθεστώς των συντεχνιών, που θρήκε πρόσφορο έδαφος μέσα στις νέες συνθή-

κες που δημιουργήθηκαν τότε, παράπλευρα από την Εκκλησία και τις αυτοδιοικούμενες Κοινότητες. Αρκετές αξιόλογες μελέτες υπάρχουν για το θέμα αυτό.

Πληθώρα ομάδων και ενώσεων ανευρίσκεται σε όλο τον υπόδουλο ελληνικό χώρο κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, με σκοπούς ομοισεπαγγελματικούς (μαστοροχώρια, αλιευτικές συντροφίες με αμοιβή από το προϊόν, κοινή ενοικίαση βοσκήν, κοινή φύλαξη ζώων, διαδοχική τυροκόμηση, κλπ.), φιλανθρωπικούς, θρησκευτικούς και άλλους. Ήταν η έκφραση της δραστηριότητας των σκλάβων και η κάποια ικανοποίηση των αναγκών τους.

Οι Κοινότητες (που η αρμοδιότητά τους ήταν ευρύτερη και επεκτεινόταν και σε οικονομικές ρυθμίσεις) ήταν ένα είδος τοπικών σύνθετων ενώσεων: διοικητικών, οικονομικών, εκπαιδευτικών, φιλανθρωπικών κλπ.

Όλα αυτά ήταν συνέπειες του ασιατικού τρόπου παραγωγής που ίσχυε στους κατακτητές τούρκους (με παλαιότερες ρίζες στην Ασία).

Ονομαστές έγιναν την εποχή εκείνη μερικές ενώσεις με οικονομικούς σκοπούς που τα χαρακτηριστικά τους και οι επιδιώξεις τους ομοιάζουν με τους σύγχρονους συνεταιρισμούς και εξασφαλίζουν μία αξιοπρόσεκτη ενημερότητα (αν όχι πρωτοβουλία) στην Ελλάδα απέναντι στη συνεταιριστική κίνηση (νέου τύπου συνεργατικές εταιρείες). Κυριότερες μορφές: τα Αμπελάνια, οι ναυτικές συνεργασίες, κλπ. (η ανάπτυξη των οποίων διευκολύνθηκε από ειδικές συνθήκες).

Στα Βαλκάνια, Μ. Ασία και τα πλησίον, υπάρχουν πολλές συνεργασίες, πολλοί θεσμοί ομαδικής ζωής και αλληλοβοήθειας, τους τελευταίους αιώνες. Υπάρχει ο θεσμός της «σιταποθήκης» με βάση την οποία αναπτύχθηκε η συνεταιριστική κίνηση και ο αγροτικός δανεισμός στη Βουλγαρία και τις περιφέρειες όπου η Γεωργική Τράπεζα Τουρ-

κίας και αργότερα οι τοπικές ελληνικές Τράπεζες στις Ν. Χώρες.

—Στη Σερβία η ζάδρουγκα (zadruga). Αγροτικό κοινόνδιο πολλών οικογενειών από κοινό πρόγονο. Ζούσαν στο ίδιο σπίτι και καλλιεργούσαν από κοινού το οικογενειακό χτήμα. Ο αρχηγός (που εκλέγεται) κατευθύνει τις εργασίες. Τα παραγόμενα γεωργικά προϊόντα χρησιμοποιούνται για τις κοινές ανάγκες.

—Στη Ρουμανία υπάρχουν οι συλλογικές βοσκές, συνεργασίες με το όνομα «ή στάνη του χωριού» για τη διαδοχική φύλαξη των προβάτων ή την ανάθεση σε κοινό τσομπάνη. Επίσης για διαδοχική παραλαβή και τυροκόμηση του γάλατος ανάλογα με τα ζώα. Επίσης ενώσεις αλιείας.

—Στη Ρωσική Αρμενία ανευρίσκεται συνεταιριστική προμήθεια τροφίμων από τις γυναίκες. Επίσης ομαδική επεξεργασία γάλατος (για τυρί, θούτυρο, γιαούρτι) διαδοχικά σε κάθε δικαιούχο, τόσο για να υπάρχει αρκετό γάλα κατά την τυροκόμηση όσο και για εξοικονόμηση των καυσίμων που σπανίζουν.

—Στη Ρωσία δρούσαν τα «μίρ», παύραρχια μορφή αγροτικής κοινοκτημοσύνης. Χωρικές κοινότητες με δημοκρατική συγκρότηση και αλληλέγγυα ευθύνη των μελών. Αρχικά για κοινή χρήση του εδάφους και των μέσων παραγωγής, αργότερα με ανακατανομή κατά διαστήματα του εδάφους σε οικογενειακούς κλήρους ανάλογα με τις ανάγκες διατροφής. Ακόμια για κοινή εκπλήρωση οικογενειακών υποχρεώσεων απέναντι στην εξουσία. Η ατομική ιδιοκτησία περιοριζόταν στο σπίτι, μικρή περιοχή για οικογενειακές ανάγκες, λίγα μικρά ζώα.

Επίσης στη Ρωσία τα αρτέλ (ενώσεις) από τον 12ο αιώνα. Εργατικοί σύνδεσμοι για από κοινού εκτέλεση διάφορων εργασιών και αμοιβή από το προϊόν της κοινής προσπάθειας στην αλιεία, θήρα, δάση, μεταλλεία, κλπ. Ήταν ο τύπος που κυριαρχούσε από το 16ο ως το 18ο αιώνα. Τα αλιευτικά αρτέλ στη

Λευκή Θάλασσα, όσα δεν είχαν δικά τους πλοία ενοικίαζαν τέτοια από μοναστήρια και εκκλησίες με ποσοστό της αλιευτικής παραγωγής, όπως με ποσοστό αμειβόταν και κάθε μέλος (κάτι παρόμοιο με τις ναυτικές συντροφίες στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα και αργότερα). Επίσης υπήρχαν παρόμοιες κυνηγετικές συνεργασίες.

ε) Στην Ευρώπη (από το Μεσαίωνα, την Αναγέννηση και μέχρι πριν από τη Γαλλική Επανάσταση).

Κατά το Μεσαίωνα και την Αναγέννηση στη Δυτική Ευρώπη τα Κράτη ήταν ασθενικά, ισχυρά ήταν τα άτομα και οι ενώσεις των ατόμων. Η εποχή του Μεσαίωνα και της Αναγέννησεως κυριαρχείται από τη δραστηριότητα πολλών και πολύμορφων ενώσεων. Υπάρχει εκεί μεγάλη ποικιλία συνεργασιών των ατόμων, μεγάλη ανάπτυξη των ομάδων και ενώσεων, με διάφορα ονόματα και σκοπούς, σε όλο το κύκλωμα της ζωής.

Η Μεσαιωνική και μεταμεσαιωνική πόλη ήταν μιά ομοσπονδία υποχρεωτικών συντεχνιών. Με το ομαδικό πνεύμα δρούσε η αστική κοινότητα. Είχαν κοινές σιταποθήκες, αλαταποθήκες, καύσιμης ύλης, κλπ. Έκτιζαν κοινά λουτρά, μύλους, εστιατόρια και ξενοδοχεία για τους περιοδεύοντες τεχνίτες.

Αλλά και στον αγροτικό τομέα επικρατούσε τότε ομαδικό πνεύμα. Στη Γερμανία π.χ. υπήρχαν συνεργασίες για αποστραγγίσεις εδαφών, αποχετεύσεις, υδρεύσεις, προστασία των εδαφών, εγκλιωτισμό ποταμών με αναχώματα και φράγματα, για εκμετάλλευση δασών κλπ.

Είναι γνωστές (και με τεράστια εξάπλωση και επιρροή):

—Οι Εκκλησιαστικές Αδελφότητες, Τάγματα, Μοναστήρια κλπ. Ενώσεις κοινοδικής ζωής (σε πολλές χώρες) όπου η παραγωγή και η κατανάλωση γινόταν από κοινού.

—Οι ομοιοεπαγγελματικές Συντεχνίες (πατρώνων και εργατών, εργοδοτών και

εργατών, μαστόρων και καλφάδων) που συνετέλεσαν στην ανάπτυξη της μεσαιωνικής οικονομίας.

—Οι ομότεχοι παραγωγοί, επαγγελματίες, κλπ. (ακόμα και οι πλανόδιοι μουσικοί, οι θαυματοποιοί και οι ζητιάνοι) ήταν οργανωμένοι συστηματικά για την προάσπιση των συμφερόντων τους, αλλά και για την τήρηση κανόνων στην παραγωγή και στις σχέσεις μεταξύ τους και με το κοινό. Ονομαστή ήταν, π.χ. (για τη δύναμή της) η Συντεχνία των ναυτών στο Παρίσι (nauts parisiens) που απορρόφησε και την Κοινότητα και έμεινε το πλοίο ως σύμβολο του Παρισιού.

Κάθε συντεχνία όρυσσε μονοπωλιακά και εκπροσωπούσε την τέχνη, το επάγγελμα και τους ανθοώπους τους στον κάθε τόπο. Διαχειριζόταν όλα τα σχετικά ζητήματα και επέπτευε την άσκηση της τέχνης - επαγγέλματος με βάση τους κανονισμούς της και σε μορφή κλειστού επαγγέλματος στο οποίο η είσοδος απαιτούσε μαθητεία επί πολλά χρόνια και μεγάλη διαδικασία. Ακόμα υπήρχαν και περιφερόμενες ομοιοεπαγγελματικές ομάδες, όπως π.χ. οι ενώσεις των κτιστών της Ιταλίας που έφθασαν μέχρι την Ρωσία για οικοδομές, κατασκευή εκκλησιών, κλπ. Αναφέρεται ότι αυτοί έχτισαν το Κρεμλίνο και πολλές εκκλησίες (όπως γινόταν και από τα μαστορχώρια της Ηπείρου).

Ειδική μνεία πρέπει να γίνει για τις fruitieres στον κτηνοτροφικό τομέα των ορεινών βοσκών των Άλπεων (κυρίως Βλβετίας, Γαλλίας) γνωστές από το 1288 μέχρι τελευταία οπότε άρχισαν να παίρνουν μορφή περισσότερο σύγχρονου συνεταιρισμού. Πρόκειται για εθμικές συνεργασίες (που στηρίζονται στην καλή πίστη και την αμοιβαία εμπιστοσύνη για εξυπηρέτηση, χωρίς γραπτές συμφωνίες και καταστατικά), για διαδοχική τυροκόμηση του γάλακτος, με αμοιβαίο δανεισμό της ημερήσιας παραγωγής των κοπαδιών των συνεργαζόμενων. Η συνεργασία έγινε απαραίτητη για την παρα-

γωγή τυριού gruyere που το κάθε τεμάχιο του ζυγίζει 30—50 κιλά και απαιτεί μεγάλες ποσότητες γάλακτος. Υπάρχουν πολλές μορφές στην έκταση της συνεργασίας, από την πιο στοιχειώδη (του δανεισμού στο γάλα) μέχρι τη μορφή του νεότερου τυροκομικού συνεταιρισμού.

Οι ομάδες των οργανωμένων ατόμων (με διάφορες η κάθε μία επιδιώξεις και κανονισμούς) και κυρίως οι κοινοβιακές θρησκευτικές ομάδες και οι συντεχνίες, αναπληρούσαν την ανυπαρξία ισχυρών Κρατών, είχαν μεγάλα δικαιώματα πάνω στα μέλη τους (νομοθετικά, διοικητικά, ποινικά, κλπ.) όχι μόνο για θέματα σχετικά με το επάγγελμα αλλά και γενικότερα ηθικοκοινωνικά κλπ.

Κάθε Ένωση ήταν μιά εξουσία, μικρογραφία Κράτους. Ιδιωτικό δίκαιο ήταν το δίκαιο των ομάδων.

Κάθε Συντεχνία ήταν σύγχρονα: βιοτεχνικό σώμα, θρησκευτική φατρία, αλληλοβοηθητικό σωματείο, κλπ.

Αρχικά οι Συντεχνίες ήταν φιλήσυχα ομοιοεπαγγελματικά σωματεία για την εξυπηρέτηση των μελών τους αλλά και των καταναλωτών και της κοινωνίας (επέβαλαν κανόνες τιμιότητας στο επάγγελμα, φρόντιζαν για το ρυθμό της παραγωγής, είχαν αγορανομικές αρμοδιότητες και δικαίωμα ποινών, εξασφάλιζαν ισορροπία). Μεγάλη η ακμή τους τον 14ο και 15ο αιώνα. Αλλά βαθμιαία μετατράπηκαν σε οργανώσεις που μονοπωλούσαν τη δυνατότητα εργασίας (εκμάθηση και εξάσκηση επαγγέλματος) και την παραγωγή ειδών, έκαναν εξουσιαστικό καθορισμό της παραγωγής (σε είδη, τιμές, ποσότητες), κηδεμόνευαν την οικονομικό - κοινωνική ζωή, αντιδρούσαν σε νέες ιδέες και πρωτοβουλίες, περιόριζαν την οικονομική δραστηριότητα και το συναγωνισμό, εμπόδιζαν τους νέους. Και με τη μεγάλη τους δύναμη, έκαναν και αντιποίηση της κρατικής εξουσίας.

Πολλές υπήρξαν αλλά μάλλον άκρα-

πες, κατά τον Μεσαίωνα, οι προσπάθειες διαφόρων ηγεμόνων για την καταπολέμηση του αυταρχισμού των συντεχνιών (π.χ. Κάρολος ο Μέγας στο Φραγκικό Κράτος, Φρειδερίκος ο Β΄ στη Γερμανία κατά το 1232, Φίλιππος ο Ξαυρός στη Γαλλία κατά το 1305).

Κατά την Αναγέννηση, οι νεώτερες ιδέες που άρχισαν να διαδίδονται και να επικρατούν (ελευθερία του ατόμου, ισότητα, δικαιοσύνη, αδελφότητα, κλπ.) και ακόμα η βαθμιαία επικράτηση της ιδέας του ενιαίου και ισχυρού κράτους (κατά το Ρωμαϊκό πρότυπο) ισχυροποίησαν τη δυσπιστία και την εχθρότητα προς τις ομάδες και τα προνόμιά τους (Συντεχνίες, Τάγματα). Άρχισαν να αναδιώκουν βαθμιαία οι ρωμαϊκές νομικές θεωρίες για την πρωτεύουσα και κυριαρχική θέση του Κράτους και για τον έλεγχο του πάνω στις διάφορες ομάδες των ατόμων (με οποιεσδήποτε επιδιώξεις τους, πολιτικές, θρησκευτικές, οικονομικές, κλπ.). Η θεωρία της Σχολής του Φυσικού Δικαίου εμφανίζει το Κράτος ότι είναι έκφραση και αποτέλεσμα ενός κοινωνικού συμβολαίου όλων των ατόμων και θεωρεί απαράδεκτη την ύπαρξη και δράση ιδιαίτερων ενώσεων και ομάδων (διδασκαλίες Ρουσσώ «το Κοινωνικό Συμβόλαιο» Μοντεσκιέ και άλλων). Αναγνωρίζονται μόνο το άτομο και το Κράτος και όχι οι ομάδες των ατόμων. Γίνονται συνέχεια διάφορες προσπάθειες

των κεντρικών Μοναρχών και των Κρατών για να επικρατήσουν πάνω στις τοπικές κυριαρχίες και στις ομάδες των οργανωμένων (με διάφορες επιδιώξεις) ατόμων (νόμοι Ρισελιέ κατά το 1629, Λουδοβίκου κατά το 1659—1666, Λουδοβίκου 15ου κατά το 1749, κλπ.). Από τους νόμους αυτούς διασώθηκαν τότε μόνο τα ισχυρά θρησκευτικά σωματεία και οι Συντεχνίες που όμως παρακμάζουν κατά το τέλος του 18ου και τις αρχές του 19ου αιώνα με την επικράτηση της ελεύθερης οικονομίας.

στ) Η συνεργασία των ατόμων σε διάφορες άλλες χώρες.

Υπάρχουν διάφορες περιπτώσεις συνεργασίας που απλώς τις μνημονεύουμε:

—Οι Ινδιάνοι της Αμερικής ένωναν τα χωράφια και τα διαχειρίζονταν σαν ενιαία ιδιοκτησία για να ζουν σε αρμονία.

— Στο Περου αναφέρονται παλαιές ιθαγενείς κοινότητες.

— Στο Μεξικό τα ejidos, κοινής καλλιέργειας.

— Στην Αγγλία, οι φιλικές εταιρείες, σωματεία αλληλοβοηθείας.

— Ιταλία: «Συντεχνίες αλιέων και κρεοπωλών. (Βλ. Σίδερι, Οικονομ. Βίος, τόμ. Β σ. 133).

— Ισπανία: Κατά τον 12ο αιώνα οι κτηνοτρόφοι είχαν κτηνοτροφικά σωματεία-συντεχνίες. (Βλ. Σίδερι, Οικονομ. Βίος, τόμ. Β σ. 270).

Συνομιλία, συνεργασία, ανάμεσα στους ανθρώπους. Φυσική τάση, ανάγκη. «Οὐ καλόν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν».

(Γένεσις, Κεφ. Β, 18)

δ. Οι Προσυνεταιρισμοί.

Από τις διάφορες αναφερόμενες παραπάνω μορφές καλής συνεργασίας με σικονομικό περιεχόμενο στον ελλαδικό χώρο κατά την αρχαιότητα, επιστημαίνουμε ως συγγενικές με το σημερινό συνεργατισμό (όσο θέβια επιτρέπει η διαφορά των συνθηκών ζωής) τις επόμενες:

α) διάφορες συνεργασίες με σκοπό τη διεύκλυση των συνεργαζόμενων ατόμων στον καταναλωτικό τομέα. Όπως είναι π.χ. τα «συσσίτια», τα «στρατιωτικά συσσίτια», τα «κοινά των στρατευομένων», «οι τεσσαγμένοι εν τοῖς φρουρίοις», οι «σύσσιτοι», οι «όμοστράπεδοι», οι «όμοδίαυτοι», οι «συντρόφοντες», οι οργανώσεις της Σπάρτης για κοινά δημόσια γέμματα με μηνιαίες εισφορές (σε είδος και χρήμα) από όσους μετείχαν (αρχική μορφή καταναλωτικών και ψυχαγωγικών συνεταιρισμών). Ακόμα οι «ένώσεις ένταφιασμού», οι «διόταροι» για εξασφάλιση τάφου και των σχετικών με τις ταφές (οι σημερινοί «κηδευτικοί» συνεταιρισμοί σε διάφορες χώρες, κλπ.).

β) διάφορες συνεργασίες με σκοπό τη διεύκλυση των συνεργαζόμενων στην άσκηση του επαγγέλματός τους με πιο ευνοϊκούς όρους και στην προφύλαξή τους από την πίεση επάνω τους πολύ ισχυροτέρων οικονομικών δυνάμεων. Όπως οι ομοιοεπαγγελματικές οργανώσεις με μικτό «επαγγελματικό» και σύγχρονα «συνεταιριστικό» χαρακτήρα (με τις σημερινές έννοιες των όρων). Π.χ. η από κοινού εξάσκηση κληρονομικού οικογενειακού επαγγέλματος υπό την προστασία του εφεστέλου Θεού, οι «θίασοι», οι ενώσεις «πλυνείς», «κναφείς», «κοινόν τῶν ἰατρῶν», «ἰατροὶ τῆς Κῶ». Οι «σκυλοδέφαι», «κεραμείς», «κωμικοὶ», «κωποξύσται», «γεωλοκοί», «γαῦται και ναύκληροι», «ἐμπροσοί», «ἐκδορεῖς», «προφυροδάφοι», «χοραλλιοπλάσται», «συνεργασία ἀργυροκόπων και γουσογῶν», «ἐπιουργοί», «ἐεροπλῦται», «γελωτοποιοί», κλπ. Όλοι αυτοί δεν ήταν απλώς ονομασίες εοχαζομένων (επαγγέλματα) αλλά, συνήθως, συνενώσεις ή συνεργασίες ομοιοεπαγγελματιῶν με σκοπούς μικτούς (σωματειακούς και συνεταιριστικούς), κατά τη σημερινή ορολογία). Επίσης αναφέρονται σαφέστερα διτεχνικές ασφαλιστικές συντροφίες, συνεργασίες πλοιοκτητῶν με δημιουργία κοινῶν κεφαλαίων για ασφάλιση κινδύνων πλοίων καθώς και άλλες αμοιβαιότητες και αλληλοβοήθειες (που πλησιάζουν την έννοια του σημερινού συγγενικού - συνεταιριστικού) (3).

Μορφές οικονομικής συνεργασίας των ατόμων συγγενικές (λίγο ή περισσότερο) με τους σημερινούς «συνεταιρισμούς», επιστημαίνουμε στη συνέχεια στον ελλαδικό χώρο του Βυζαντίου. Το Βυζάντιο, ως συνέχεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ακολούθησε κοντά τη ρωμαϊκή γραμμὴ σε συγγενισμό θέβια με τις τοπικές ανάγκες και εθνικές εξααιμογές. Είγαμε και στο Βυζάντιο αναγκαστικούς συνεταιρισμούς για την εκτέλεση και συντήρηση έργων γενικότερης ωφέλειας (μέσα στην οποία ήταν και το συμμετόρον των υπογρῶν στην εκτέλεση). Αργότερα αναπτύσσεται στο Βυζάντιο ο θεσμός των Συντεχνιῶν (αρκετά διαφορετικός όμως από τον σκληρό τύπο του Μεσαίωνα της Ευρώπης). Έτσι επί Αέοντος του Σαφού γίνεται ειδική νομοθεσία για τις συντεχνίες των ομοιοεπαγγελματιῶν που κατά έν ποσοστό έχουν και χαρακτηριστικά σημεριῶν συνεταιρισμῶν από κοινού προμηθείας πρώτων υλών, κοινῆς διαθέσεως προϊόντων, κλπ. Ιδιαίτερα εμφανίζεται κατά τη Βυζαντινὴ εποχή πληθῶρα συνεργατιῶν ομάδων και ενώσεων ομοιοεπαγ-

γελματιών που, εκτός από τις επιμελητηριακές ή σηματοειακές αρμοδιότητές τους, κάνουν, σε αξιόλογο βαθμό, εργασίες σημερινών συνεταιρισμών από κοινού προμήθειας, κοινών πωλήσεων, κοινής εργασίας, πιστωτικές, κλπ. (μαστοροχώρια, αλιευτικές συντροφίες με αμοιβή από το προϊόν, κοινή ενοικίαση βοσκών, κοινή ή διαδοχική τυροκόμηση, κοινή φύλαξη ζώων).

Κατά τους μετέπειτα αιώνες της Τουρκοκρατίας και Φραγκοκρατίας στην Ελλάδα, οι μορφές συνεργασίας που αναπτύχθηκαν στον ελληνικό χώρο φυσικό είναι ότι αποτελούν μείγμα όλων εκείνων των μορφών συνεργασίας που εφαρμόζονταν στο Βυζάντιο, των όσων οι διάφοροι νεώτεροι κατακτητές επέτρεπαν ή επέβαλλαν, καθώς και των εξελίξεων στον ευρωπαϊκό και βαλκανικό χώρο που γίνονταν γνωστές και μεταφερόταν στην Ελλάδα με τη μεγάλη και συνεχή επικοινωνία που υπήρχε (ναυτικοί, έμποροι, ταξιδιώτες, σπουδαστές, μετανάστες για προσωρινή ή μόνιμη εργασία, κλπ.).

Βασική επιδίωξη και κύριο χαρακτηριστικό σε αυτές τις παραδοσιακές-εθιμικές, κυρίως, συνεργασίες, ήταν η αλληλοβοήθεια, η αλληλεγγύη, το χριστιανικό φιλόλληλο συντροφικό πνεύμα, η αμοιβαία εξυπηρέτηση ενός μικρού ή μεγαλύτερου (κατά περίπτωση) αριθμού ατόμων που ζούσαν δύσκολα υπό δυνάστη (ή μάλλον κάτω από ολόκληρη κλίμακα από δυνάστες) και πεθούσαν να έχουν κάποια βοήθεια (από το συγγενή τους, το γείτονα, το φίλο, το συντοπίτη, τον ομοεθνή), πρόθυμοι να ανταποδώσουν με τον τρόπο που θα τους ήταν δυνατό (ή να δώσουν πρώτοι αυτοί με ελπίδα ανταπόδοσης σε όσα δικής τους ανάγκης).

Εδώ ακριβώς, σε αυτή την ανάγκη, έχουν την πηγή τους τα πολλά και διάφορα έθιμα συνεργασίας του ελληνικού Λαού και των άλλων Λαών στον ελληνικό και το γειτονικό του χώρο.

Από τη σχετική πείρα των ανθρώπων, τις παρατηρήσεις και τις διαπιστώσεις τους (θετικές ή αρνητικές, κατά περίπτωση) προήλθαν και οι παροιμίες οι σχετικές με τη συνεργασία. Παροιμίες και εκφράσεις που τονίζουν την αξία της συνεργασίας. Αλλά και άλλες που τονίζουν την ανάγκη να μπορείς να στηρίζεται ο καθένας στις δικές του δυνάμεις ή να αποφεύγει τις κακές ή άπιστες συνεργασίες ή να επαγρυπνά για να πετυγαίνει καλή συνεργασία κ.ο.κ. (4). Ο Λαός δηλαδή κρατά το μέτρο ανάμεσα στην ατομική πρωτοβουλία και τη συνεργασία.

Και μόνο από όλο αυτό το υλικό των επί αιώνες εθίμων και παροιμιών του ελληνικού Λαού, προκύπτει ότι ο ελληνικός Λαός δεν είναι ατομιστής (ή ατομικιστής) με την κακή έννοια του όρου, όπως πρόχειρα τον χαρακτηρίζουν μερικοί ανιστόρητοι (5). Είχε πάντα και έχει σε εφαρμογή τη συνεργασία με τους συγγενικούς του, από φιλόanthρωπο πνεύμα ή από υπολογισμό. Μόνο που ο βαθμός αυτής της συνεργασίας και της πειθαρχίας στους εθιμικούς ή νομικούς κανόνες της διαφέρει στους διάφορους τόπους και στις διάφορες εποχές (για διάφορους λόγους).

Μπορούμε να διακρίνουμε τις μορφές συνεργασίας και ομαδικής ενέργειας στον οικονομικό και γενικότερα στον οικονομικοκοινωνικό τομέα, όπως αυτές εξελίχθηκαν κατά τους τελευταίους αιώνες στον ευρύτερο ελληνικό χώρο, σε:

α) μ ο ρ φ έ ς ε θ ι μ ι κ έ ς , π α ρ α δ ο σ ι α κ έ ς , ά τ υ π ε ς. Αυτές προέρχονταν από τον όλο προηγούμενο πολιτισμό, από θρησκευτικές ή άλλες επιρροές, από το φιλόλληλο και φιλόanthρωπο πνεύμα του Λαού και από ανάγκες που μόνο με την εθιμική συνεργασία γίνονταν δυνατό να ικανοποιηθούν.

β) μ ο ρ φ έ ς συνεργασίας και ομαδικής ενέργειας που ήταν α π ο τ έ λ ε σ ι μ α κ ά π ο ι α ς ε π ι τ α γ ή ς τ η ς κ υ ρ ί α ρ χ η ς ε ξ ο υ

σία ς (κατά τόπους ή εποχές) ή απότοκες των συνθηκών και αναγκών που δημιουργούσαν οι επιταγές αυτής της εξουσίας (με αυτές συνδέεται στην Ελλάδα κυρίως η Κοινοτική οργάνωση επί Τουρκοκρατίας).

γ) μορφές συνεργασίας και ομαδικές ενέργειες περισσότερο συμβατικά που τις δημιουργούσε και τις διατηρούσε το αμοιβαίο οικονομικό συμφέρον ενός μικρού ή μεγαλύτερου αριθμού ατόμων κάποιου τόπου. Όμως το συμφέρον αυτό της ομάδας δρισκόταν, συνήθως, σε αρμονία και εξυπηρετούσε και τα γενικότερα (οικονομικά, εθνικά, κοινωνικά κλπ.) συμφέροντα του τόπου, του έθνους κλπ. Μερικές από τις συνεργασίες αυτές της μορφής δεν απέχουν πολύ από το σύγχρονο εταιρικό πνεύμα (το κερδοσκοπικό ή το συνεταιριστικό μή κερδοσκοπικό) και τις εφαρμογές του.

Για όλες τις παραπάνω (α-β-γ) παραδοσιακές εφαρμογές συνεργασίας στον ελληνικό χώρο, θα γίνει στις επόμενες σελίδες, αναλυτική έκθεση, τόσο επειδή η κάθε τάση και μορφή συνεργασίας είχε την ουσιαστική προσφορά της στον ελληνικό Λαό, όσο και επειδή από τις εφαρμογές αυτές, φαίνεται καθαρά ότι η συνεργασία υπήρξε από ανέκαθεν μέσα στο αίμα και την καθημερινή ζωή του ελληνικού λαού και ότι η νεώτερη και σύγχρονη συνεταιριστική μας κίνηση δεν είναι κάτι το ξενόφερτο με άνωθεν επιβολή. Αλλά είναι μπόλιασμα σε ντόπιο υποκείμενο (6) και εξέλιξη περισσότερο κατάλληλη για τις νεώτερες κοινωνικές - οικονομικές συνθήκες που δημιουργήθηκαν και εξελίσσονται στην Ελλάδα (κατά παρόμοιο τρόπο με ό,τι έγινε και γίνεται στην Ευρώπη, με κάποια, μόνο, χρονική απόσταση μερικών δεκάδων ετών). Και ακόμα επειδή, από αυτή την ιστορική αναδρομή γίνεται φανερό ότι η συνεταιριστική εξέλιξη που πραγματοποιήθηκε μετά το 1900 στην Ελλάδα ήταν το επακόλουθο: α) των αναγκών που υπήρχαν και ζητούσαν ικανοποίηση, β) της ενημέρωσης των ατόμων και των φορέων της εξουσίας και γ) μερικών κρατικών ενεργειών (απομάκρυνση μερικών εμποδίων, δημιουργία μερικών κινήτρων) που δοθήσαν να ζωογονηθούν και πάλι οι σπίντες που υπήρχαν μέσα στη στάχτη και να μορφοποιηθεί καλύτερα στον νεώτερο ελληνικό Λαό η ανάγκη της συνεργασίας για πρόοδο και η διάθεσή του για αυτή τη συνεργασία.

Με τη δημιουργία νέων τεχνικών, οικονομικών, κοινωνικών κλπ. συνθηκών και αναγκών και με τις σχετικές προσπάθειες (που περιγράφονται σε όλα, σχεδόν, τα βιβλία της θεωρίας και της ιστορίας των Συνεταιρισμών) γίνονται — από τα μέσα περίπου του 19ου αιώνα — σαφέστερες, στις επιδιώξεις και στις μορφές τους, οι ποικίλες (δυνατές και σε εφαρμογή και εξέλιξη) μορφές συνεργασίας των ατόμων. Και έτσι πρόβαλε πίσω ειδικεύσεως ο σύγχρονος Συνεργατισμός - Συνεταιρισμός ευρωπαϊκού τύπου. Θεσμός που διαμόρφωσε δικές του αρχές, αναπτύχθηκε μέσα στις ριζικές μεταβολές και τις ανάγκες του 19ου αιώνα. Και που διαρκώς αναπτύσσεται κατά τον 20ο αιώνα παγκόσμια, μέσα στα διάφορα και αντίθετα κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά ρεύματα και καθεστώτα. Χαρακτηριστικό δε είναι, ότι κατά την ανάπτυξή του, ο ζωντανός αυτός θεσμός, δεν παύει να αναζητά, να επιδιώκει και να πραγματοποιεί τις απαραίτητες εκείνες προσαρμογές, ώστε — χωρίς θέβαια να χάνονται τα βασικά του χαρακτηριστικά και οι ιδιαίτερες επιδιώξεις του — να μπορεί να υπάρχει αποδοτικός και χρήσιμος, τόσο μέσα στις γοργά μεταβαλλόμενες ποικίλες σημερινές κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, όσο και στις διαφανιόμενες προοπτικές που πρέπει να τις έχει υπ' όψη της κάθε ανθρώπινη κοινωνική - οικονομική κίνηση (7).

Στα επόμενα κεφάλαια θα γίνει μεγαλύτερη ανάπτυξη για τις μορφές συνεργασίας που είναι συγγενικές με το σύγχρονο Συνεργατισμό (8).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

(*) Συνεργασία μπορεί να υπάρχει (και υπάρχει) μεταξύ ατόμων και για επιδίωξη παράνομων ή ανήθικων σκοπών. Π.χ. συμμορίες, εκμεταλλευτικές επιδιώξεις διαφόρων μορφών κλπ. (Βλ. και το σήμα και την ονομασία του ιταλικού φασισμού: Δέσμη = fascio, fascismo = φασισμός). Η κ α κ ή α υ τ ή σ υ ν ε ρ γ α σ ί α δεν εξετάζεται στο βιβλίο αυτό.

(1α) Για την ομαδική ιδιοκτησία (στην αρχαιότητα και σε διάφορες χώρες) βλ.: Αρ. Σίδερι «Ιστορία του Οικονομικού βίου» Τόμ. Α' σελ. 11, 94, 109, 125, 135, 160, 175 κ.α., Τόμ. Β' σελ. 18, 29, 113, 130, 139, 143 κ. α. Και συγγραφείς που αναφέρει ο Π. Παπαγαρυφάλου σελ. 8.

(1) Βλ. και: Δημ. Λουκάτου, «Ένας και πολλοί. Η έννοια της ομαδικής προσπάθειας στις ελληνικές παροιμίες», στο «Συνεταιριστής» πανηγ. τεύχος 1955, σελ. 88.

Πολύ ενδιαφέρον συνοπτικό ιστορικό κείμενο από την εποχή του Ομήρου μέχρι την εποχή μας, είναι το κείμενο του Δ. Πετρόπουλου «Συνεταιριστική οργάνωση και κοινωνικό καθεστώς», στο «Συνεταιριστής», πανηγ. τεύχος 1955, σελ. 80. Για Αρχαιότητα, Βυζάντιο, Τουρκοκρατία (με βιβλιογραφία).

(2) Για τις διάφορες προσυνεταιριστικές αυτές (τις εθιμικές ή συμβατικές) μορφές συνεργασίας σε διάφορα μέρη και διάφορες εποχές, μιλούν όλα σχεδόν τα βιβλία τα σχετικά με τη θεωρία και ιστορία των συνεταιρισμών διεθνώς.

(2α) Βλ. Αρ. Ν. Κλήμη, «Τί είναι και τί δεν είναι ο Συνεργατισμός-Συνεταιρισμός» σ. 69 επ.

(3) Επειδή οι συνήθειες για συνεργασία και αλληλοβοήθεια είναι σχετικές με το κοινωνικό σύστημα που επικρατεί κάθε εποχή, γι' αυτό και δεν θρίσκουμε στην αρχαία Ελλάδα πολλές συνήθειες συνεργασίας (έθιμα) και μάλιστα όμοιες ή ανάλογες με τις μεταγενέστερες στον ελληνικό χώρο. Κι' αυτό επειδή το σύστημα εργασίας ήταν στην αρχαιότητα διαφορετικό (δούλοι) και όλοι οι πολίτες είχαν τα απαιτούμενα. Υπήρχαν όμως και τότε ενδείξεις κοινωνικής αλληλεγγύης με τους κοινωνικούς και θρησκευτικούς συνδέσμους, εταιρείες, συνεδρίες, εράνους κλπ. (βλ. Δ. Πετρόπουλου «Έθιμα συνεργασίας», σελ. 82).

(4) Τέτοιες παροιμίες συναντούμε στις γενικές συλλογές ελληνικών παροιμιών (όπως και στις συλλογές άλλων λαών). Αλλά υπάρχουν και συλλογές που αναφέρονται ειδικά στη συνεργασία. Ενδεικτική βιβλιογραφία:

Δ. Πολίτη «Παροιμίες», τόμοι 4.

Δ. Λουκάτου «Ένας και πολλοί. Η έννοια της ομαδικής προσπάθειας στις ελληνικές παροιμίες» (περ. «Ο Συνεταιριστής», 1955, σελ. 88).

Δ. Πετρόπουλου «Έθιμα συνεργασίας και αλληλοβοήθειας» (σελ. 80 επ.), 'Αθ. 1947.

Είναι δε χαρακτηριστικό ότι πολλές από τις παροιμίες αυτές έχουν την αντίστοιχη ή παρόμοια έκδοσή τους ή σε πολύ αρχαιότερους χρόνους ή και σε άλλες χώρες, πράγμα που δείχνει την ιστορική συνέχεια και εξέλιξη καθώς και την καθολικότερη εφαρμογή της συνεργασίας.

(5) Για τον χαρακτήρα του ελληνικού λαού σχετικά με τον ατομισμό και τη συνεργασία, βλ. ενδεικτικά:

Αριστ. Σίδερη «Ο χαρακτήρας του Έλληνα και οι Συνεταιρισμοί», (περ. «Ο Συνεταιριστής», 1946, σελ. 3).

Κ. Ρωμαίου «Αλληλοβοήθεια και συνεργασία στα σημερινά έθιμα του ελληνικού λαού», Αθήνα 1948 (σελ. 8).

Β. Γανώση «Η ψυχολογία της συνεργασίας και ο ελληνικός χαρακτήρας» (περ. «Ο Συνε-

ταιριστής», 1948, σελ. 97).

(6) Καθώς παρατηρεί σωστά ο Κ. Μακεδών (περ. «Συνεταιρισμένη Θράκη» φ. 42—43 του 1935) «...συνεταιρισμοί όχι άπλως ύποτυπώδεις, ἀλλ' ἄρτίως διαμορφωμένοι καὶ ὀργανωμένοι κατὰ τὰς ἤβη κρατούσας συνεταιριστικὰς ἀρχάς, ἐγενήθησαν καὶ ἤχμασαν εἰς τὴν Τουρκοκρατούμενην Ἑλλάδα ἀκόμη καὶ πρὶν ἐμφανισθῶν αἱ σύγχρονοι συνεταιριστικαὶ ὀργανώσεις εἰς τὴν Ἀστικὴν Ἑδρῶπινην. Ὅμιλῶ περὶ τῶν συγχρόνων συνεταιρικῶν ὀργανώσεων διότι ὁ Συνεργατισμὸς δὲν εἶναι δεδαίως ὀρθὸν νὰ ἀνάγεται...εἰς παλαιότερους θεσμοὺς... Ὁ παλαιότερος ὅμως Ἑλληνικὸς Συνεργατισμὸς ἀναφαίνεται: ... ὡς πρωτογενὴς ἐκδήλωση, αὐτοφυὴς, ἀποτελοῦσα ἀμιγῆ ἑλληνικὴν πρωτοβουλίαν καὶ ὀφειλομένη εἰς εἰδικὰς κοινωνικὰς, πολιτικὰς καὶ οἰκονομικὰς συνθήκας τοῦ τόπου. Οὐτε ἐξῶθεν εἰσῆχθη ὡς σύνολον οἰκονομικῆς τεχνικῆς, οὔτε ὑπῆρξε θεσμὸς μεταφυτευθεὶς ἀπλῶς ἐξ ἄλλων χωρῶν, χωρὶς νὰ ἔχη ἐν τῷ τόπῳ τὰς πνευματικὰς ρίζας του...».

(7) Βλ. σχετικά καὶ τὸ «Οἱ συνεταιριστικὲς Ἀρχές. Χθές, σήμερα, αὔριο» τοῦ Ἰνστιτούτου Συνεταιριστικῶν Μελετῶν Παιρισίων, ἀπόδοση Δ. Μαυρόγιαννη. Ἐκδόσεις «Συνεργασία», Ἀθήνα, 1982.

(8) Συμπληρωματικὰ βλ. καὶ ὅσα ἀναφέρει ὁ Π. Παπαγαρυφάλλου στο βιβλίο του «Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ ἐν Ἑλλάδι (1821 - 1940) διὰ μέσου τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἐξελίξεων τῆς ἑλληνικῆς γεωργίας» Ἀθήναι 1973, καθὼς καὶ τὸς συγγραφεὶς στους ὁποίους παραπέμπει.

Συνεργασία αγροτῶν: Ἀλλαξοθῆδισμα

ΟΙ ΑΤΥΠΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ - ΕΘΙΜΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΜΕ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ

1. Οι παραδοσιακές μορφές συνεργασίας στον ελληνικό χώρο, με οικονομικό (σε ευρεία έννοια) περιεχόμενο και αποτέλεσμα, προερχόταν:

α) κυρίως από λαϊκές συνήθειες - έθιμα,
β) από συμφωνίες (συνήθως άτυπες) μεταξύ ατόμων και με όρους που τους είχε κάνει σχεδόν ομοιόμορφους η τοπική παράδοση έτσι ώστε να μη χρειάζονται ειδικές διαπραγματεύσεις κάθε φορά, αλλά απλή προσχώρηση (π.χ. συστήματα καλλιέργειας και διανομής παραγόμενου προϊόντος, κ.ο.κ.).

Οι μη συμβατικές μορφές συνεργασίας (από συνήθειες, έθιμα), είχαν συνήθως και ευρύτερους «κοινωνικοοικονομικούς» στόχους. Μετείχε σ' αυτές θελουσία μεγαλύτερος αριθμός ατόμων ώστε η κάθε τέτοια συνεργασία - εκδήλωση να λαμβάνει συνήθως ομαδικό - πανηγυρικό χαρακτήρα. Ακόμα πρέπει να σημειωθεί ότι οι συνεργασίες αυτές προερχόταν κυρίως από το «φιλόλληλο» και «φιλόανθρωπο» και «αλληλοδοθηθιακό» πνεύμα των ανθρώπων.

Οι συμβατικές (ή σχεδόν συμβατικές) συνεργασίες των ατόμων, προέρχονταν από ανάγκες που δεν ήταν δυνατό να ικανοποιηθούν με τις δυνατότητες ενός ατόμου, αλλά απαιτούσαν τη σύμπραξη περισσότερων συγγενδιαιφόμενων (είτε με συμφωνία τους είτε με προσχώρησή τους σε όρους συνεργασίας που είχε επιβάλλει ως δίκαιους η παράδοση).

2. Πολλές τέτοιες μορφές συνεργασίας (μερικές από τις οποίες εξακολουθούσαν να υπάρχουν σε έκταση μέχρι και τις τελευταίες δεκαετίες και σποραδικά υπάρχουν και στις μέρες μας) έχει περιγράψει η επιστήμη (η λαογραφία (1), η ιστορία (2), κλπ.) ακόμα και η λογοτεχνία, κυρίως στα γηθογραφικά διηγήματα, καθώς και ο Λαός σε δημοτικά τραγούδια ή και σε παροιμίες (3).

Συστηματική έκθεση για το θέμα αυτό της συνεργασίας και αλληλοδοθηθειας κάνουν (δίνοντας και τη σχετική παλαιότερη βιβλιογραφία) οι ολιγοσέλιδες αλλά πολύτιμες επιστημονικές εργασίες των ερευνητών στην Ακαδημία Αθηνών και αρχότερα καθηγητών Πανεπιστημίου:

α) Δ. Α. Πετροπούλου «Έθιμα συνεργασίας και αλληλοδοθηθειας του ελληνικού λαού» (4).

β) Κ. Α. Ρωμαίου «Αλληλοδοθηθεια και συνεργασία στα σημερινά έθιμα του ελληνικού λαού» (5).

γ) διάφορες άλλες εργασίες (για τις οποίες θα μιλήσουμε στη συνέχεια).

Από αυτές τις ειδικές και επιστημονικά τεκμηριωμένες εργασίες των Δ. Α. Πετροπούλου και Κ. Α. Ρωμαίου, καθώς και από τα πολλά άλλα σχετικά κείμενα που είναι διασκορπισμένα σε λαογραφικά αρχεία ή άλλα περιοδικά, ανακαλύπτουμε πλούτο μορφών συνεργασίας, τόσο κατά ειδικότερους τομείς της ζωής (βίο αγροτικό, ποιμενικό, οικιακό, κοινωνικό) όσο και κατά τόπους σε όλα τα μέρη της Ελλάδας.

Έτσι, πέρα από την προσωπική εμπειρία του κάθε ατόμου στον τόπο του ή στον κύκλο δραστηριότητάς του, αποδεικνύεται με πολυάριθμα και πολύμορφα επιστημονικά στοιχεία, πόσο βαθύ και πλατύ υπήρχε το πνεύμα της παραδοσιακής εθιμικής συνεργασίας στον ελληνικό λαό πολύ πριν από την αποκρυστάλλωση των διαφόρων σημερινών τυπικών συμβατικών μορφών συνεργασίας (σωματείο, εταιρία, συνεταιρισμός, κλπ.). Και αποδεικνύεται ακόμα:

α) πόσο ήταν κατάλληλο το έδαφος, από το μακροχρόνιο εθισμό στη συνεργασία, όταν το Κράτος αποφάσισε, με μεγάλη καθυστέρηση, να καλύψει νομοθετικά και να διευκολύνει το πνεύμα της συνεργασίας και να διευρύνει τις εφαρμογές του, με τα νομοθετήματα περί σωματείων (ν. 284/1914) και περί συνεταιρισμών (ν. 602/1915) και

β) πόση ζημιά έγινε στον ελληνικό λαό από την κρατική εξουσία του 1830 — 1914 που δε χρησιμοποίησε τις πηγαιές και πολύμορφες μορφές συνεργασίας του ελληνικού λαού για την κοινωνική και οικονομική άνοδό του, αλλά τις κατέπνιξε (όπως έκανε και για την τοπική κοινοτική αυτοδιοίκηση) με τον κρατικό συγκεντρωτισμό και την όλη νομοθεσία.

3. Οι παραπάνω εργασίες των Πετρόπουλου και Ρωμιάου, αναφέρονται λεπτομερώς τόσο σε υλικό που είναι αποθησαυρισμένο στα επιστημονικά Αρχεία της Ακαδημίας (και το οποίο διαρκώς πλουτίζεται) όσο και σε παλαιότερους συγγραφείς. Βέβαια, δεν είναι δυνατό να παραθέσουμε εδώ αναλυτικά στοιχεία. Κρίνουμε όμως απαραίτητο να κάνουμε στη συνέχεια μινεία των διάφορων μορφών συνεργασίας, τόσο για αποδεικτικό υλικό των όσων έχουμε διατυπώσει, όσο και για να μπορούν οι τυχόν ενδιαφερόμενοι να ανατρέξουν σε λεπτομέρειες.

4. Στις σελ. 69 και επ. της μελέτης του Α. Πετρόπουλου, περιγράφονται λεπτομερώς **π ο λ υ ά ρ ι θ μ ε ς μ ο ρ φ έ ς σ υ ν ε ρ γ α σ ί α ς** (με τις τοπικές τους ιδιοματικές ονομασίες) που αφορούν:

Α) Συνεργασία και αλληλοβοήθεια σε **ι δ ι ω τ ι κ έ ς ε ρ γ α σ ί ε ς**:

α) για αμοιβαίο συμφέρον των συνεργαζόμενων: 1. Σε γεωργικές εργασίες (σμίχτες, κολλήγαι). 2. Σε ποιμενικές εργασίες. 3. Σε οικιακές εργασίες, κυρίως μεταξύ γυναικών.

β) για κοινωνική αλληλεγγύη σε όσους έχουν ανάγκη βοήθειας: 1. Σε γεωργικές εργασίες. 2. Σε ποιμενικές εργασίες. 3. Σε άλλες εργασίες.

γ) για αγαθοεργία σε φτωχούς.

Β) Συνεργασία και αλληλοβοήθεια **γ ι α ε κ τ έ λ ε σ η έ ρ γ ω ν κ ο ι ν ή ς ω φ έ λ ε ι α ς**.

α) Αγγαρεία για χτίσιμο εκκλησίας, σχολείου, γεφυρών ή για κατασκευή δρόμου, υδραγωγείου κλπ.

β) Αγγαρεία για την καλλιέργεια κτημάτων της κοινότητας, της εκκλησίας, του σχολείου.

γ) Κοινή έξοδος χωρικών για καταδίωξη αγρίων ζώων, ληστών κλπ. ή αναζήτηση ζώου που χάθηκε ή κλάπηκε.

δ) Άλλες διάφορες εκδηλώσεις του πνεύματος της συνεργασίας.

5. Τα πολύμορφα νεοελληνικά έθιμα διακρίνονται, κατά τον ερευνητή Κ. Ρωμιάο:

α) σε έθιμα αλληλοβοήθειας και συνεργασίας που τα συναντούμε σε όλες τις κύριες μορφές του ελληνικού δίου της υπαίθρου, δηλ. σε μορφές γεωργικές, ποιμενικές, οικιακές και άλλες ποικίλες (είτε με μερική συμμετοχή είτε με ομαδική ένωση).

β) σε έθιμα εθελοντικής προσφοράς ατόμων για κοινοτική προκοπή ή ιδιωτική ευεργεσία φτωχών και αδύνατων συνανθρώπων τους.

Από την εξέταση των εθίμων της α' κατηγορίας (της αλληλοβοήθειας και συνεργασίας) μπορούμε, λέει ο Κ. Ρωμαίος (σελ. 7), να καταλήξουμε στα εξής πορίσματα:

1. «Δέν υπάρχει σχεδόν διόλου ή περίπτωση νά ένώνωνται οί μέτοχοι σέ ομάδες μέ σκοπό τους έναντίον τρίτου, πού δέ μετέχει. Έτσι τά έθιμα αυτά δέν έχουν άντικοινωνικό περιεχόμενο. Δέν κάνουν οί μέτοχοι μιά ομάδα πού σκοπό της έχει τή μονοπώληση ενός είδους, τήν έκμετάλλευση ενός όμοτέχνου τους ή άλλου, ή τόν έκθιασμό τού καταναλωτικού κοινού πού άποτελεί τήν πελατεία τους. Έτσι μπορούμε νά συμπεράνουμε ότι ό τέτοιος νεοελληνικός έθιμικός τρόπος συνεταιρισμού, κατά γενικό κανόνα δέ στρέφεται έναντίον κανενός τρίτου.

2. Τά κατά παράδοση έθιμά μας αυτά, άποσκοπούν άποκλειστικά στήν έξυμρήτηση τών μετεχόντων προσώπων, όσα δήποτε είναι αυτά, πολλά ή λίγα. Μεμονωμένα τά άτομα δέ θά μπορούσαν νά πετύχουν, ένωμένα σέ κοινή συνεργασία έξυμρητούνται άποτελεσματικότερα.

Ξεχωρίζουν τά έξής χαρακτηριστικά:

α) Ό συνεταιρισμός των είναι πάντα προαιρετικός και όχι έξαναγκαστικός. Λαβαίνουν μέρος όσοι θέλουν και έφόσον έχουν πεισθεί ότι πρόκειται άληθινά νά έξυμρητηθούν έξ αίτίας τής συμμετοχής τους.

β) Ό συνεταιρισμός των δέν είναι μόνιμος χρονικά, αλλά περιορίζεται σέ

Από τη διατύπωση αυτή του ειδικού επιστήμονα μπορούμε νά δούμε πόσο οι μορφές αυτές της παραδοσιακής συνεργασίας, είναι συγγενικές προς τις αρχές του συνεργατισμού - συνεταιρισμού σύγχρονου τύπου.

Από όλα τα έθιμα συνεργασίας και αλληλοβοήθειας του ελληνικού λαού προκύπτει, κατά τον κ. Κ. Ρωμαίο, το εξής συμπέρασμα, χωρισμένο σε 4 σημεία:

α) Οί μορφές τού συνεργατισμού στήν έθιμική παράδοση τού νεοελληνικού θίου είναι πολλές και σέ καρπούς άποτελεσματικές.

β) Η συνεταιριστική ιδέα στήν Έλλάδα δέν είναι ξένο είδος, δήθεν μεταφυτευμένο στή χώρα μας, αλλά άποτελεί έθνική λαϊκή παράδοση τής πατρίδας μας, βασίζεται στή δικαιοσύνη τών

μικρά χρονικά διαστήματα. Σέ έπόμενους όμοιους χρονικούς κύκλους άνασχηματίζεται πάλι μέ ίδιους ή παρόμοιους όρους και μέ τά ίδια ή άλλα μέλη, πού μπορεί νά είναι περισσότερα ή λιγώτερα τών άρχικων.

γ) Δέν είναι άνάγκη νά μετέχουν όλα τά μέλη (σμίχτες κλπ) μέ ίσόποσες συνεισφορές και άπολαυές. Υπάρχει ή δυνατότητα ενός δικαίου αναλογικού συστήματος, δηλ. τά διάφορα πρόσωπα μετέχουν μέ άνισες αναλογίες εισφοράς, οί όποιες όμως όλες υπολογίζονται μέ ίσο δικαιο τρόπο κατά τό περιοδικό τους μέρισμα είσπραξης.

“Όλα λοιπόν όπως βλέπουμε, είναι προαιρετικά και κλείνουν μιά θαυμαστή έλαστικότητα προσαρμογής, μέ θάση όχι τήν πλειοψηφία τών μελών, αλλά τή γενική όμοφωνία. Τά λαϊκά λοιπόν αυτά έθιμα, πού άποτελούν μέρος τής έθνικής μας παράδοσης, τά χαρακτηρίζει ή προθυμία τών συνεταιριστών, ή έλεύθερη όμοφωνία στις άποφάσεις τους και ή ουσιαστική δικαιοσύνη πού είναι βασικός παράγοντας έπιτυχίας τους. Για τούς λόγους αυτούς τά άποτελέσματα άποβαίνουν πάντοτε εύεργετικά γιά τή μικρή κοινωνία τών χωρικων μας, όπου και όταν σωστά εφαρμόζονται.

Από τήν έξέταση τού ειδικού επιστήμονα μπορούμε νά δούμε πόσο οι μορφές αυτές της παραδοσιακής συνεργασίας, είναι συγγενικές προς τις αρχές του συνεργατισμού - συνεταιρισμού σύγχρονου τύπου.

γ) Οί καρποί τού συνεταιρισμού τού-

του μπορεί ν' άποθούν πολύ σημαντικοί, χρειάζεται μόνο άδιάκοπη προσοχή πώς θά συμβιβάζεται κάθε τόσο με τόν άτομισμό τής φυλής, μιά άλλη σπουδαία μας ιδιότητα, ένα δικόπο σπαθί πού μπορεί νά μās γίνει μεγάλο και δημιουργικό προτέρημα ή φοβερά επικίνδυνο ελάττωμα. Σημειωτέον ότι ό άτομισμός του έλλησικού χαρακτήρα είναι ιδιόρρυθμός και εύκολα έξελίσσεται σέ εύγενική αλληλοσθήθεια, φθάνει όλοι οί μετέχοντες νά είναι προσεχτικοί στό πώς θά συμπεριφερθούν ό ένας στόν άλλο. Κάθε λαϊκός συνεταιρισμός στό έθιμα άποβαίνει καρποφόρος, αρκεί νά είναι δίκαιος και νά γίνεται με προσεχτική άμοιβαία ύπόληψη. Πίση ή έξαπάτηση ό "Έλληνας δέ θέλει. Κάθε παράβαση σέ θάρος του, μικρή ή μεγάλη, τή θλέπει όχι τόσο με τό μέτρο τής οικονομικής του ζημιάς δ-

σο με τό πρίσμα τής πνευματικής του ταπεινώσης, τάχα ότι ό άλλος τόν παίρνει για κορόϊδο.

δ) Συστηματική μελέτη και καλή έξμετάλλευση τών έν προκειμένω συνθειών μας δέν ύπάρχει άμφισβόλια ότι πολύ θά ώφελήση στήν άνάπτυξη του σύγχρονου συνεταιριστικού ιδανικού στήν Έλλάδα, έπειδή θά καθορίσει με ακρίβεια τις μορφές και τό κλίμα, μέσα στό όποίο θλάστησαν τά μακροχρόνια και άγραφα συνεταιριστικά έθιμα παλλαϊκά και δοκιμασμένα, πού στους μάρους αϊώνες του μεσαίωνα και τής Τουρκοκρατίας στάθηκαν οι στυλοβάτες για τήν κοινωνική όργάνωση σέ γενιές Έλλήνων. Άνάλογα συγχρονισμένα και τελειοποιημένα γιατί νά μη στηρίξουν και τούς σημερινούς "Έλληνες;" (βλ. σελ. 8—10 τής έργασίας του).

6. Πέρα από τις παραπάνω έργασίες των ερευνητών - καθηγητών Πετρόπουλου και Ρουμαίου και των συγγραφέων στους οποίους αυτοί αναφέρονται, ύπάρχει, σχετικά με τα έθιμα συνεργασίας και αλληλοσθήθειας και άλλο πλούσιο υλικό κατασπαρμένο σε διάφορα έντυπα (το οποίο θα πρέπει κάποτε να ερευνηθεί συστηματικά και να συγκεντρωθεί σε 2—3 τόμους). Αναφέρουμε ενδεικτικά μερικά σχετικά στοιχεία (βιβλιογραφία, μορφές) για λεπτομερέστερη ενημέρωση κάθε ενδιαφερόμενου.

— Συνεργασία γεωργών και κτηνοτρόφων στη Ρούμελη (βλ. Δ. Λουκοπούλου «Γεωργικά τής Ρούμελης» Αθήνα 1938, σελ. 84—86, 154—159 κλπ. Του ίδιου: «Ποιμενικά τής Ρούμελης», Αθήνα 1930.

— Συνεργασία για κοινή δοσκή (βλ. «Άρχείο Θρακικού Λαογραφικού Θησαυρού», τομ. 23, σελ. 274).

— Άδελφοποίηση και επιστήθια φιλία (βλ. Παρ. «Σπερσελλαδική Έστία», 1960, αριθ. 4, σελ. 257).

— Τί έγινετο σάσις εκτίζετο σπίτι (βλ. «Άρχείο Θρακικού Λαογραφικού Θησαυρού», τομ. ΚΑ, σελ. 235).

— Ομαδική μεταφορά ξυλείας για οικοδομές προς προίκισιν (βλ. Κ. Μάμιστου Παπαχαλαλάμπους «Η Σελλάδα Άγίας Παρασκευής», Αθήνα 1970, σελ. 59 όπου παραθέτει σχετική περιγραφή από το βιβλίο του Χρ. Παρασκευαΐδη «Η παλαιά Άγία Παρασκευή»).

— Το μετζί. Βοήθεια της γειτονιάς να τελειώσει μια δουλειά (βλ. «Άρχείο Θρακικού Λαογραφικού Θησαυρού», τομ. ΙΑ, σελ. 171). Στη Λέσβο αυτό λεγόταν «γυργώνις» (6).

— Αλληλοδοσθήθεια, συνεργασία για το μάζεμα της ελιάς (διήγηση στα «Μικρασιατικά Χρονικά», 1957, σελ. 108).

— Συνεργασία για την ενοίκιαση θασκών. (βλ. Σ. Ιασημίδη «Οί Γεωργικοί Συνεταιρισμοί», σελ. 200).

— Η σαρακατσάνικη ομάδα ή το τσελιγκάτο. (Για το θέμα αυτό θα μιλήσουμε αναλυτικά πιο κάτω).

— Αγροτικά έθιμα, κοινωνική ζωή, κλπ. σχετικά (βλ. «Επετηρίς Λαογραφικού Άρχείου» τομ. Ε' σελ. 94, 247 — τομ. 1955 σελ. 349 — τομ. 1958 σελ. 50, 182, 347 — τομ. ΙΕ' σελ. 92 — τομ. ΙΖ' σελ. 115 — τομ. ΙΗ' σελ. 116, κλπ.).

— Συνεργασία αλληλοδοσθήθεια στα Μέγαρα. (βλ. Δ. Σάκκα «Κοινωνιογραφία Μεγάρων», Αθήνα 1966, σελ. 250).

— Συνεργασία στα Μέγαρα, Κορωπί, Αίγινα. (βλ. χειρόγραφα 1565, 2223, 1748 Κέντρου Λαογραφίας).

— Πρωτόγονοι συνεταιρισμοί κτηνοτρόφων στη Θράκη. (βλ. «Θρακικά», τομ. 23 σελ. 176).

— Γενικά για το συνεταιριστικό πνεύμα. (βλ. «Θρακικά», τομ. 24, σελ. 107).

— Παλαιότετοι Συνεταιρισμοί στη Θράκη: ναυτικοί, αλιευτικοί, μεταλλείων. (βλ. «Άρχείο Θρακικού Λαογραφικού Θησαυρού», τομ. ΙΕ', σελ. 206 — τομ. ΙΖ' σελ. 108).

— Ομαδική μεταφορά υλικών στη Δροβιανή Β. Ηπείρου για τη σκεπή γεο-ανεγειρόμενης οικίας συγχωριανού. (βλ. Κ. Σούτης στο περ. «Ο Συνεταιριστής», 1962, σελ. 87).

— Η λαϊκή οικοδομία της Λήμνου. (βλ. Γ. Μέγας στο «Άρχείο Λαογραφικού Θησαυρού Θράκης», τομ. Η').

— Διάφορα έθιμα συνεργασίας. (βλ. «Μεσαιωνικόν Άρχειον», τομ. Ε', σελ. 8, 55, 58, 63, 66, 67, 77, 137, 161, 165).

— Και σε πολλά άλλα.

7. Στη συνέχεια γίνεται κάπως εκτενέστερη παράθεση του περιεχομένου εθίμων συνεργασίας (με αλφαβητική τους κατάταξη) με βάση κυρίως την εργασία του Κ. Κουκκίδη (7) (και τις εργασίες όπου στηρίχτηκε) αλλά και άλλους ερευνητές:

Αλλαξοδίδισμα

Κατά Κ. Κουκκίδη (σ. 227) ο θεσμός αυτός έχει κάποια ομοιότητα με τη βοϊδοκαματιά. «Ίδου πώς λειτουργεί: "Οποιος δέν έχει δυό θόδια να όργώσει παρά μονάχα ένα, δανείζεται άλλο από άλλον συγχωριανό του, κάτοχον και αυτόν ενός θοδιοϋ. "Ετσι όργώνει τό χωράφι του. "Επειτα, άμα τελειώσει την δουλειά του, δίνει τό δικό του θόδι στόν άλλον και όργώνει και εκείνος τό χωράφι του. "Αν αυτός δέν έχει ανάγκη εκείνη την ώρα, γιατί κάνει καλλιέργεια άλλου είδους, τό δανείζει σ' έναν άλλον κι αυτός του δανείζει τό δικό του σέ μιάν άλλη ώρα, σέ μιάν άλλη μέρα, σ' έναν άλλο μήνα, στήν εποχή δηλαδή πού τό χρειάζεται ανάλογα με τά φυτά πού καλλιεργεί ό καθένας και τά όργώματα πού έχει ανάγκη να κάμη. "Ο θεσμός άπαντά σέ πολλά μέρη τής Ελλάδος και πρό παντός στή Θράκη όπου τό βαθύ όργωμα πού γίνεται άπαιτεί πολλά θόδια στή σειρά για να σύρουν τό άλέτρι».

Βοϊδοκαματιά

Κατά Κ. Κουκκίδη (σ. 41) «Τό γε-

ωργικό αυτό έθιμο ύπάρχει στην Αίτωλία και την Φθιώτιδα. Σύμφωνα μ' αυτό, τὸ χωράφι τοῦ γεωργοῦ ποῦ δὲν ἔχει δικὰ του θόδια καλλιεργεῖται ἀπ' ἄλλον ποῦ ἔχει, καθὼς καὶ διαθέσιμο καιρὸ καὶ ποῦ ἀμείβεται τὸν καιρὸ τῆς συγκομιδῆς σὲ εἶδος. Ὁ ἰδιοκτῆτης δηλ. τοῦ χωραφιοῦ παίρνει ἔξ ὀλοκλήρου τὸ σιτάρι ἢ τὸ κριθάρι ποῦ θὰ θῆγῃ καὶ ὁ ζευγαριστῆς ποῦ καλλιέργησε θ' ἀμειφθῆ μὲ ὄλο τὸ ἄχυρο. Τὸ ἔθιμο στὴ Φθιώτιδα λέγεται «ἡ σοδειά». (Βλ. καὶ τὴν προγενέστερη ἐργασία τοῦ Κ. Ρωμαίου στὸ «Ὁ Συνεταιριστῆς» 1948. Βλ. παρόμοια καὶ στὴ μελέτη Π. Παπαγαρυφάλλου).

Βοσκή στὴν καλαμιὰ

Κατὰ Κ. Κουκκίδη (σ.227) «πολὺ ἀρχαῖος ὁ θεσμὸς αὐτὸς συνίσταται στὸ ἔξῃ: Οἱ γεωργοί, ἀφοῦ θερίσουν τὰ σπαρτὰ τους, ἀφήνουν ἐλεύθερο τὸν καθῆνα νὰ θόσκη χωρὶς πληρωμὴ τὰ ζῶα τοῦ στὴν καλαμιὰ ποῦ ἀπόμεινε ἀπὸ τὸν θερισμὸ ἕως τὸν καιρὸ τῆς νέας σπορᾶς. Ἀπὸ τὸν νοῦ κανενὸς δὲν περνᾶ ποτέ ἢ σκέψις νὰ παραθιάσῃ τὸ ἔθιμο αὐτό».

Δανεικαριά

Κατὰ Κ. Κουκκίδη (σ. 227) «ὁ θεσμὸς αὐτὸς λειτουργεῖ σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ εἶναι ὁ ἀκόλουθος: Πολλές φορές σὲ διάφορες ἐποχές τοῦ γεωργικοῦ ἔτους ἕνας γεωργὸς πηγαίνει καὶ δουλεύει στὸ κτῆμα ἄλλου συγχωριανοῦ τοῦ χωρὶς πληρωμῆ, γιὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ στὴν καλλιέργειά του καὶ σ' ἄλλη ἐποχῇ ὁ ἄλλος δουλεύει στὸ κτῆμα τοῦ πρώτου στὴν καλλιέργεια ἐκεῖνου».

Κοινάτο

Κατὰ Κ. Κουκκίδη (σ. 26) «τὸ Κοινάτο εἶναι κρητικὸς θεσμὸς ποῦ λειτουργεῖ κατὰ τὸν ἀκόλουθο τρόπο. Ὁ δανειστής δίνει δυὸ μερίδες σὲ ζῶα κι' ὁ θοσκὸς μιὰ μερίδα. Ἡ διάρκεια τοῦ κοινάτου δὲν προσδιορίζεται, κατὰ κανόνα

διαρκεῖ περισσότερο ἀπὸ τρία χρόνια. Ἐνὸσω τὸ κοινάτο διαρκεῖ, οὔτε πουλιῶνται οὔτε σφάζονται τὰ θηλυκὰ. Οἱ δυὸ συνεταιῖροι μοιράζονται ἔξ ἴσου τὰ προϊόντα, ἐνῶ προηγουμένως ἀφαιροῦνται τὰ ἔξοδα τῶν χειμαδιῶν. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ κοινάτου μοιράζονται ἔξ ἴσου τὰ ζωντανά.

«Οἱ δυὸ αὐτοὶ συνεταιρισμοὶ — τὸ παραδιάρικο καὶ τὸ κοινάτο — λειτουργοῦν συνήθως γιὰ κατσικές καὶ πρόβατα, ἀλλ' ἐπίσης καὶ γι' ἀγελάδες, γαῖδοῦρες, φοράδες καὶ μέλισσες».

Κολιγιά

(Βλ. Σεμπριά, Τσιφλίκι).

Μετζί

(Βλ. Ξέλαση).

Μετάτο

Κατὰ Κ. Κουκκίδη (σελ. 25) «Τὸ μίτᾶτο συνεταιρισμὸς κτηνοτρόφων ποῦ διαρκεῖ μονάχα κατὰ τὴν ἐποχῇ τῆς γαλακτοκομίας. Ἴδου πῶς λειτουργεῖ: Γιὰ τὸ φτιάσιμο τῶν κρητικῶν τυριῶν καλῆς ποιότητος — τοῦ κεφαλοτυριοῦ καὶ τοῦ ἀνθότυρου — χρειάζεται γάλα κατσικίσιο καὶ πρόθειο μαζί. Δυὸ ἢ περισσότεροι κτηνοτρόφοι ποῦ ὁ καθῆνας τῶν εἶναι ἰδιοκτῆτης ἢ κατσικιῶν ἢ προθάτων ἰδρύουν τὸ μίτᾶτο ἢ συνεταιρισμὸ γιὰ τὴν κοινὴ ἐκμετάλλευση τῶν ποιμνίων τῶν. Τὰ προϊόντα μιᾶς καθορισμένης περιόδου διαμοιράζονται μεταξὺ τῶν συνεταιριῶν. Καὶ εἶναι αὐτοί, ὄχι μονάχα οἱ κτηνοτρόφοι - ἰδιοκτῆτες, ἀλλὰ καὶ οἱ θοσκοί, ὁ τυροκόμος, ὁ βοηθὸς του καὶ ὁ ἰδιοκτῆτης τῶν τυροκομικῶν σκευῶν».

Ναυτικές Συνεργασίες

Γι' αὐτές θα μιλήσουμε ἀναλυτικὰ πιο κάτω, σὲ εἰδικὸ κεφάλαιο.

Ξέλαση (Βλ. καὶ Παρασπόρι, Μετζί)

Κατὰ Κ. Κουκκίδη (σ. 228) «ἡ ξέλαση θρίσκεται σὲ διάφορες ἐπαρχίες τῆς Ἑλλάδος, π.χ. στὴν Ἠλεία καὶ εἶναι ὁ ἴδιος θεσμὸς μὲ τὸ παρασπόρι. Ἀπὸ τὸν θεσμὸ αὐτὸν εἶναι γνωστὴ ἡ φράσις:

«Πάμε για ξέλαση στού τάδε». Στην Θράκη λέγεται «μετζί» και λειτουργεί στο δρωμα, το ξέφρισμα (ξεκούκισμα) τών καλαμποκιών κι' άλλες γεωργικές εργασίες», (Βλ. και κείμενο Αριστοτ. Σίδερι «ό Συνεταιριστής» 1946 σ. 1).

Παντίκι

Κατά Κ. Κουκκίδη (σ. 42) «Τό ξθιμο αυτό ύπάρχει σέ μερικά χωριά τής Νάξου. Κατά τό ξθιμο αυτό, στην περίπτωση άόριστης άγροτικής συντροφιάς (τής σεμπριάς), ό καλλιεργητής άγοράζει τό ένα τέταρτο του όλου χωραφιου ώστε να γίνη μέτοχος στο κτήμα κι' έτσι ό ιδιοκτήτης δέν έχει τό δικαίωμα να τόν θγάλη ξεω. "Αν όμως ό ιδιοκτήτης πιάση τόν καλλιεργητή να κλέθη, έχει τό δικαίωμα να επιστρέψη τό ποσόν που εκείνος έπλήρωσε για τό ένα τέταρτο του χωραφιου και να τόν διώξη από τό κτήμα. Τό συμφωνητικό που καταρτίζεται λέγεται παντικόχαρτο». (Βλ. και προγενέστερη εργασία Κ. Ρωμαίου).

Παραδιάρικα

Κατά Κ. Κουκκίδη (σελ. 25) «Τό παραδιάρικο είναι θεσμός που λειτουργεί πρό παντός στην Κρήτη... Ο κτηνοτρόφος ιδιοκτήτης κατοικιών ή προβάτων, συνάπτει δάνειο μέ τούς παρακάτω όρους: "Ολόκληρο τό ποιμνιο ή μέρος του άποτιμάται στην τρέχουσα τιμή και ό κτηνοτρόφος παίρνη όλη τήν αξία σέ μετρητά και αναλαμβάνει τήν ύποχρέωση να επιστρέψη τό δάνειο από τά προϊόντα του ποιμνίου. "Αφου έξοφληθή τό δάνειο, οι δύο συνεταιίροι μοιράζονται τά ζωα σέ δύο ίσα μερίδια. Δέν ύπάρχει προθεσμία για τήν πληρωμή του χρέους. "Η έκτέλεσις τής συμβάσεως είναι άνασπειθιμένη στην τιμιότητα και τήν ευθύτητα του κτηνοτρόφου, που κατ' άρχην εκπληρώνει ευσυνείδητα τις ύποχρεώσεις του».

Παρασπόρι

α) Κατά Κ. Κουκκίδη (σ. 41) «τό ι-

διόρρυθμο αυτό συνεταιριστικό ξθιμο ύπάρχει σέ πολλά μέρη τής Ελλάδος καθώς και σ' άλλα όπου μιλήθηκε ή "Ελληνική γλώσσα (στην Καπαδοκία, Ξεσφνα, τής Μικράς "Ασίας). "Η λέξις ύπάρχει και στα ελληνικά χωριά τής κάτω "Ιταλίας (άρκετά χωριά τής Καλαθρίας και τής "Απουλίας) όπου μιλουν άκόμη κουτσουρεμένα ελληνικά. "Η ύπαρξις του όνόματος αυτού σέ τόσο μακρινούς ελληνόφωνους τόπους μαρτυρεί πόσο παλαιό και πολύμορφο είναι τό παρασπόρι. Κατά τό ξθιμο αυτό στην περίπτωση χωραφιων που καλλιεργουνται συντροφικά (μισιακά) ό ιδιοκτήτης έχει δικαίωμα να ξεχωρίση ένα χωράφι και να τό κρατήση για τόν εαυτό του, συνήθως τό πιό κοντινό και τό πιό παραγωγικό. "Ο σύντροφός του (ό σέμπρος) καλλιεργώντας τά μισιακά χωράφια, έχει ύποχρέωση να σπείρη και να καματέψη και τό μοναδικό τουτο χωράφι του ιδιοκτήτη. Κάμνει τήν σπορά αυτή όλότελα δωρεάν και τό χωράφι αυτό όνομάζεται παρασπόρι. "Αλλ' οι άλλες δουλειές — σκάλισμα, θοτάνισμα, θέρισμα, άλώνισμα κλπ. — όλα γίνονται από τόν ιδιοκτήτη.

β) Παρασπόρι ύπάρχει και στην ποιμενική ζωή. Σύμφωνα μέ αυτό ό βοσκός μαζί μέ τά δικά του ζωντανά δέχεται να φυλάγη και μερικά ξένα πρόβατα. Τό παρασπόρι παρουσιάζεται και σαν ένα άληθινά ευγενικό ξθιμο. Σύμφωνα μ' αυτό οι χωρικοί, αντί να κάτσουν τις μικρές γιορτές στα σπίτια τους ή στα καφενεία, ξεκινουν μέ τά θόδια, τ' αλέτρια και τις αξίνες τους και χωρίς καμιά νομική ύποχρέωση, καλλιεργουν δωρεάν τό χωράφι, τό μοναδικό ίσως, του φτωχου συντοπίτη τους». (Βλ. και τήν προγενέστερη εργασία Κ. Ρωμαίου).

Σεμπριά - Κολιγιά

α) Στην κτηνοτροφία.

Κατά Κ. Κουκκίδη (σ. 26) «στην "Ακαρνανία ύπάρχουν συνεταιρισμοί γνωστοί μέ τό όνομα «σεμπριές» που δέν

διαφέρουν πολύ με τὰ κοινάτα (δύο μερίδες άπέναντι μιάς). 'Ο βοσκός αναλαμβάνει τήν ύποχρέωση νά φυλάγη και νά συντηρή τὸ ποίμνιο τρία χρόνια. Οί ζημιές και τὰ κέρδη (ή καλύτερα τὰ προϊόντα) μοιράζονται εξ ίσου. 'Αφού περάση ή προθεσμία τῶν τριῶν χρόνων κάθε σέμπρος (ή συνεταίρος) παίρνει τὸ μισό άπό τὸ κοινό ποίμνιο διά κλήρου. "Αν ή συνεργατική διαλυθῆ πριν άπό τήν προβλεπόμενη προθεσμία, ή διανομή γίνεται διαφορετικά. Δηλαδή, άν ή συνεργατική θάσταξε δύο χρόνια, τὸ ποίμνιο διαιρείται σέ τρία μερίδια και κάθε συνεταίρος παίρνει άπό ένα μερίδιο. Τὸ τρίτο μερίδιο μοιράζεται κατά τὸν άκόλουθο τρόπο. 'Ο δανειστής παίρνει τὰ 4)6 και ὁ βοσκός τὰ 2)6. "Αν ή συνεργατική έθάσταξε ένα χρόνο, ή διανομή τοῦ τρίτου μεριδίου γίνεται κατά τὸν άκόλουθο τρόπο: ὁ δανειστής παίρνει τὰ 5)6 και ὁ βοσκός τὸ 1)6. 'Αλλ' άν ὁ βοσκός δέν είναι κάτοχος προβάτων ή κατσίκιῶν, οί ὄροι τότε γίνονται κάπως διαφορετικοί...».

β) Στη γεωργία. Επίμορτη καλλιέργεια.

Κατά Κ. Κουκκίδη (σ. 39) «Τὸ σύστημα τοῦτο εφαρμόζοταν και εφαρμοζεται και σήμερα σχεδόν σ' ὅλη τήν Ελλάδα και συγκεκριμένα στις άγροτικές εργασίες καθώς επίσης και στους έλαιῶνες, στις φυτείες άπό μουριές και στους άμπελῶνες. 'Εδῶ θά δοθῆ μιά πολύ συνοπτική εικόνα τοῦ συστήματος πού ή θιβλιογραφία του είναι άφθονη.. Τὸ κύριο γνώρισμά του είναι τὸ ὅτι ὁ καλλιεργητής παρέχει στὸν ιδιοκτήτη ένα ποσοστό άπό τούς καρπούς αντί χρηματικοῦ μισθώματος. "Όταν τὸ ποσὸ αὐτὸ είναι καθωρισμένο άπ' άρχῆς και ανεξάρτητο άπό τήν άπόδοση τοῦ κτήματος (άδιάφορο, έξαφνα, άν γίνουν πλημμύρες, ξηρασία ή άλλη καμιά θεομηνία), τὸ πνεῦμα τοῦ συνεργατισμοῦ λείπει άπό τή σύμβαση. Τὸ ποσὸ είναι άπλῶς τὸ ἐνοίκιο πού καταβάλλεται σὸ τέλος τῆς έσοδείας. Στην περίπτωση αὐτή ιδιοκτή-

της και καλλιεργητής συμφωνοῦν εξ άρχῆς ὁ δεύτερος νά πάρη άποκοπή τὸ χωράφι, νά τὸ στείρη και νά τὸ εκμεταλλευθῆ μονάχος του και ὁ ιδιοκτήτης νά δικαιούται σ' ένα ὠρισμένο ποσὸ δκάδες ὡς ἐνοίκιο γιά τὸ χωράφι του. "Όταν πάλι καθορίζεται ἀναλογικά και ανεξάρτητα άπό τήν παραγωγή τὸ ποσοστὸ (τὸ μισό ή τὸ ένα τρίτο ή τὰ δύο πέμπτα ή τὰ τρία τέταρτα κλπ.) πού θά παίρνη ὁ ιδιοκτήτης καθώς και τὸ ποσοστὸ τοῦ καλλιεργητή, ή σύμβασις αὐτή διαπνέεται άπό τὸ πνεῦμα τοῦ συνεργατισμοῦ. Κατά τήν σύμβαση αὐτή ὁ ένας άπό τούς συμβαλλομένους διαθέτει τὸ χωράφι και ὁ άλλος τήν προσωπική του εργασία και τὸν κόπο. 'Η ίδια σύμβασις καθορίζει ποιὸς θά θάλῃ τὸν σπόρο, τὰ λιπάσματα κλπ. και ἀναλογικά ποιὸ ἀκρίβως θά είναι τὸ ποσοστὸ πού θά πάρῃ ὁ καθένας άπό τὸ εἰσόδημα. Είναι ὀλοφάνερη ή δίκαιη και ήθικῆ θάσις τῆς συνεργασίας αὐτῆς. 'Η επίμορτη καλλιέργεια εφαρμόζοταν σέ μεγάλα και σέ μικρά κτήματα. 'Από τὸ 1911 και έπειτα πολλά μεγάλα κτήματα και πρὸ παντός Θεσσαλικά, άπαλλοτριώθηκαν και οί επίμορτοι καλλιεργητές (κολλίγοι) έγιναν ιδιοκτήτες. 'Αλλ' ή επίμορτη καλλιέργεια δέν έπαψε και πάλι νά έχῃ εὐρὸ ἔδαφος εφαρμογῆς». (Βλ. σχετικά και τήν προγενέστερη εργασία Κ. Ρωμαιοῦ)

Σημειώσεις - Ενοικίασι βοσκῶν. Κατεργασία γάλακτος.

Για τὸ θέμα αὐτὸ ο Σ. Ιασεμίδης «Οί Γεωργικοί Συνεταιρισμοί» σ. 200 γράφει αναλυτικά: «... όταν εκάστου βοσκῶ ὁ ἀριθμὸς τῶν προβάτων είναι μικρὸς, αἱ επιχειρήσεις αὐτὰι είναι δυνατὰ μόνον διά τῆς συνενώσεως τῶν προβάτων πλειοτέρων ποιμένων, έξ ὧν άποτελεῖται έν ποίμνιον ὑπὸ τήν διεύθυνσιν ενός εκ τῶν βοσκῶν, ὅστις αναλαμβάνει τήν έξεύρεσιν λιβαδιῶν πρὸς μίσθωσιν, συνάπτει ὑπ' εὐθύνην του τὰ ἐνοικιαστήρια συμβόλαια μετά τῶν ιδιοκτητῶν αὐτῶν, κατανέμει τήν εργασία

εις τούς μετ' αὐτοῦ συνεταιρισθέντας βοσκούς και τούς ὑπ' αὐτόν τυχόν μισθωτούς, διαίρει ἔνοικιασθέντα λιθάδια εἰς τμήματα κατάλληλα ὅπως ἐπ' αὐτῶν βοσκήσῃσι τὰ ἐπίσης εἰς τμήματα ἀναλόγως τοῦ προορισμοῦ και τῆς παραγωγικότητός των διαιρούμενα πρόβατα ἦτοι τὰ γαλάρια, στέρφα, ζυγούρια, τσαγγάδια κλπ., ἀναλαμβάνει τὴν πώλησιν τῶν ἀμνῶν εἰς τούς κρεσπώλας και τοῦ γάλακτος εἰς τούς τυροκόμους, παρέχει εἰς τούς μετ' αὐτοῦ συνεταιρισθέντας βοσκούς ἐν ἀνάγκη δάνεια πρὸς συντήρησιν ἀναμετρῶν τὰς δυνάμεις αὐτῶν και ἐξασκεῖ εἶδος τι προστασίας ἐπὶ τῶν σχέσεων τούτων μεταξύ των και πρὸς τρίτους. Ἄνευ τοῦ συνεταιρισμοῦ τούτου, ὅστις συνάπτεται ἄνευ ἐγγράφων ὑποχρεώσεων και στηρίζεται ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν ἀρχιτοσέλιγκαν ἐμπιστοσύνης, θὰ ἦτο οἰκονομικῶς ἀδύνατος ἢ ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν μικροῦ ἀριθμοῦ ζῶων ἐξεύρεσις λιθαδίων πρὸς ἐνοικίασιν, ἢ ἐπικερδῆς αὐτῶν χρησιμοποίησις και ἢ ὑπὸ καλοῦς ὄρους πώλησις τῶν προϊόντων των». (Βλ. Ιασεμίδη «Οἱ Γεωργικοὶ Συνεταιρισμοὶ» σ. 200).

Ἐπὶ παρομοίαν στοιχειώδη μορφήν εὐρίσκομεν παρ' ἡμῖν λίαν διαδεδομένους συνεταιρισμούς πρὸς κοινὴν κατεργασίαν τοῦ γάλακτος ὑπὸ τῶν γεωργῶν πολλῶν χωρίων κεκτημένων και ἀριθμὸν τινα προβάτων, ἐλάχιστον ἕκαστος. Ταῦτα συνενούμενα ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν μισθωτῶν ποιμένων, κεκτημένων ἐνίοτε και τούτων ἀριθμὸν τινα προβάτων ἐν τῇ ἀγέλῃ, θόσκουσιν ἐπὶ γαιῶν ἐνοικιαζομένων ἢ παραχωρουμένων ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ τσιφλικίου, παρ' ᾧ οἱ χωρικοὶ εἶναι μορτῆται και ἐπὶ τῶν καλαμῶν τοῦ χωρίου, δαιτώνται ἐπομένως μονίμως ἐν τῷ τόπῳ και ὄχι ἡμινομαδικῶς, ὡς τὰ ἀποτελοῦντα μεγάλα ποιμνία τῶν κυρίως κτηνοτρόφων. Μετὰ τὴν πώλησιν τῶν ἀμνῶν τὸ γάλα εἴτε πωλεῖται εἰς τυροκόμους, κυρίως ὅταν ἢ ποσότης αὐτοῦ εἶναι σημαντικὴ, εἴτε μετατρέπεται εἰς τυρὸν τσαντήλας και πωλεῖται ὡς τοιοῦτος,

ἐκτὸς μέρους τινὸς ἀπαραιτήτου διὰ τὰς οἰκιακὰς ἀνάγκας τοῦ χωρικοῦ. Ἐάν ἢ καθ' ἑκάστην λαμβανομένη ποσότης τοῦ γάλακτος κατενέμετο καθ' ἑκάστην εἰς τούς πολλοὺς ἰδιοκτήτας τῶν προβάτων, δὲν θὰ παρεῖχεν εἰς ἕκαστον τούτων ποσὸν ἐπαρκές, ὅπως δυνηθῆ νὰ ἐπεξεργασθῆ εἰς τυρὸν, δι' ὃ ἐκ συμφῶνου παραδίδεται τὸ ἀμελγόμενον γάλα καθ' ἑκάστην εἰς ἓνα ἐκ τῶν γεωργῶν ἰδιοκτήτην προβάτων, ὅστις πηγνύει τούτο και διαθέτει ὡς βούλεται. Τὸ γάλα μετρᾶται καθ' ἑκάστην και παραδίδεται ὀλόκληρον διαδοχικῶς εἰς ἓνα ἕκαστον ἐκ τῶν διαφόρων ἰδιοκτητῶν τῶν προβάτων οὕτως ὥστε ἐν τέλει ἕκαστος τούτων νὰ ἔχη νὰ λάβῃ ποσὸν γάλακτος ἀνάλογον πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν προβάτων του.

Ὡς παρατηρεῖ τις, ἡ μορφή αὕτη δὲν διαφέρει τοῦ ἀρχικοῦ τύπου τῶν γαλακτοκομικῶν συνεταιρισμῶν (Fruitières) οἵτινες ὑπῆρχον και ὑπάρχουσι ἐν Ἑλβετίᾳ και Γαλλίᾳ μετὰ τῶν αὐτῶν ἐλαττωμάτων, ὧν τὰ οὐσιωδέστερα ἢ μὴ ἀπὸ κοινου πώλησις τοῦ τυροῦ και ἐπὶ πλέον ἢ μὴ κατεργασία τοῦ γάλακτος παρ' εἰδήμονος τυροκόμου». (Βλ. Ιασεμίδη σελ. 201).

Κατὰ Κ. Κουκκίδη (σελ. 27) «ὁ σκοπὸς των εἶναι ἢ ἐνοικίασις τῶν λιθαδίων. Συνήθως οἱ μικροὶ κτηνοτρόφοι καλοῦμενοι «σμίκτης» ἐνοικιάζουσι ἀπὸ κοινου κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τοῦ μεγάλου κτηνοτρόφου ποῦ νοικιάζει τὰ λιθάδια γιὰ λογαριασμὸν του, ἀλλὰ παραχωρεῖ σ' αὐτούς ὅσο μέρος χρειάζεται γιὰ τὴν βοσκὴ τῶν ζῶων τους». (Βλ. και Θ. Τζωρτζάκη «Παραδόσεις Συνεταιριστικῆς Οἰκονομίας» 1937, σ. 5). Βλ. και τα περὶ Τσελιγκάτου (πιο κάτω).

Συμμυσιακὴ Ἐυλωσαρπιὰ

Κατὰ Κ. Κουκκίδη (σ. 41) «τὸ ἔθιμο αὐτὸ ὑπάρχει ἐπὶ τὴν Κρήτην και ἔχει ἐφαρμογὴ ἐπὶ τὴν περίπτωσιν ποῦ τυγχάνει νὰ ὑπάρχουν καρποφόρα δένδρα σὲ συντροφικὸ (μισιακὸ) χωράφι. Προβλέπονται ἐδῶ δύο λύσεις. Σύμφωνα μετὰ τὴν πρώτην ὁ καλλιεργητὴς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ παίρ-

νη τὸ μισό ἀπὸ τὸ εἰσόδημα, ἀλλ' ἔχει τὴν ὑποχρέωση νὰ περιοριῆται ἰδιαίτερα τὰ δένδρα καὶ νὰ τὰ πολλαπλασιάσῃ, νὰ κεντρώνῃ τ' ἄγρια καὶ νὰ φυτεύῃ κάθε χρόνο νέα. Ὁ ἰδιοκτῆτης τοῦ χωραφιοῦ παίρνει τὸ ἄλλο μισό εἰσόδημα. Κατὰ τὴν ἄλλη λύση ὁ καλλιεργητὴς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ παίρνει τίποτε ἀπὸ τὰ δέντρα τοῦ συντροφικοῦ (μισιακοῦ) χωραφιοῦ, ἀλλὰ συγχρόνως δὲν ἔχει καὶ ὑποχρέωση νὰ φροντίζῃ γι' αὐτά». (Βλ. καὶ προγενέστερη ἐργασία Κ. Ρωμαίου).

Σύστημα των πόντων

Κατὰ Κ. Κουκίδη (σ. 27) «Τὸ σύστημα αὐτὸ ἐχρησιμοποιεῖτο ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἰδιαίτερα τοὺς ἔμπορικοὺς οἴκους χονδρικῆς πωλήσεως καὶ στὰ μαγαζιά λιανικῆς. Κατὰ τὸ σύστημα αὐτὸ οἱ ὑπάλληλοι ἐπληρώνονταν ἓνα ποσοστὸ ἐπάνω στὰ ἐτήσια κέρδη ἢ ἐπάνω στὴν πώληση τῶν ἐμπορευμάτων, ἐπὶ πλέον τῶν κανονικῶν μι-

σθῶν».

Συνεργασίες αρδευτικές

Ο Π. Παπαγαρυφάλλου αναφέρει τὴν ἀπὸ κοινού ὑπὸ των αγροτῶν ἐργασία, κυρίως εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἀμφίσσης, διὰ τὴν διοχέτευσιν των χειμάρων των ομβρῶων ὑδάτων προς τοὺς ελαιῶνας των καὶ διὰ μεταξὺ των αγροτῶν των οποιῶν οἱ ἀγροὶ εἶναι συνεχόμενοι. Ο Π. Γεννάδιος γράφει ὅτι «ἡ ἐργασία αὕτη γίνεται, συνήθως διὰ συνεταιρισμοῦ, διὰ τῆς συνεργασίας πολλῶν γεωργῶν, τῶν ὁποίων οἱ ἀγροὶ συνεχόνται» (Γεωργικὰ Ἀνάλεκτα, σελ. 40).

Ἰσπελιγάτο

Στὴ μορφή αὕτη θα αναφερθούμε πιο αναλυτικὰ (σε ἄλλο κεφάλαιο, στὴ συνέχεια), γιατί ἔχει μονιμότερη ἐφαρμογή.

Ψαράδων συνεργατικῆς

Θα μιλήσουμε ἀναλυτικὰ σε εἰδικὸ κεφάλαιο πιο κάτω.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

(1) Στὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ὑπάρχει ἀποθησαύριση πολλῶν τέτοιων ἐθίμων ἀπὸ συνεισφορά πολλῶν ἐρευνητῶν, με βάση κατὰ τάξιν που ἔχει κάνει ὁ καθηγητὴς Γ.Α. Μέγας (βλ. Γ.Α. Μέγα: «Ζητήματα ἐλληνικῆς λαογραφίας» καὶ «Ἐπετηρὶς Λαογραφικοῦ Ἀρχείου», Α) 1939, σελ. 105). Ἐνδιαφέρουσα γιὰ τὸ θέμα μας ἡ ευρύτερη ἐρευνα τῆς βιβλιογραφίας τῆς Λαογραφίας (βλ. «Λαογραφία» τ. Γ (1911) σ. 242-259 — τ. Ι (1929-30) σ. 209-232 — «Ἐπετηρὶς Λαογραφικοῦ Ἀρχείου» τ. Ε σ. 159 ἐπ., τ. Η σ. 169, τ. Θ σ. 134 κλπ.

Βλ. καὶ κείμενο Γ. Μαμαλάκη στο «Ἀγροτικὸν Μέλλον» 11 Μαῦτου 1940.

(2) Ὑπάρχει ὑλικὸ στο «Ἱστορικὸ Λεξικὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» (π.χ. «Μεσαιωνικὸν Ἀρχεῖον» ἀποδελτιώσις λέξ. «Συνεργασία, Κοινότητες, Ἐσνάφια» κλπ. παρεμφερή. βλ. Κανονισμὸν ἀποδελτιώσεως στον τόμο 1957, σελ. 12). Γιὰ τὴν σπουδαιότητα των ἐθίμων στὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ κλπ. βλ. εἰσήγησις Δ. Παππούλια στα Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 13 Μαῦτου 1926.

(3) βλ. Δημ. Λουκάτου «Ἐνας καὶ πολλοί. Ἡ ἔννοια τῆς ὁμαδικῆς προσπάθειας στὶς ἐλληνικῆς παροιμίες» στο «Συνεταιριστής», τεύχος πανηγ. 1955 σ. 88.

(4) εἶναι ἀνάτωπο ἀπὸ τὴν «Ἐπετηρίδα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου» ἔτους 1943—1944 (σελ. 59—85). Ἀλλὰ ἡ ἐργασία περατώθηκε πραγματικὰ τὸ 1947 (ὅπως σημειώνεται στὴ σελ. 85 τοῦ τόμου).

(5) εἶναι ἀνάτωπο 45 σελίδων ἀπὸ τὸ περ. «Ὁ Συνεταιριστής», Ἀθῆνα 1948.

(6) «Οἱ προυνῆς οἱ γ'ναίταις συνηθίζαν νὰ κάνουν γυργώνις ἅμα εἶχαν πούλλη τοὶ βαριτὴ δ'λειά. Ἐγδῖτς βοηθόνταν ἢ μιὰ μὲ τ'ν ἄλλ' τοὶ τιλιώναν δέκα γ'ναίταις σὶ μιὰ θραδιά δ,τ θαν ἰτέλιουνι ἢ μιὰ σὶ δέκα μέρις...». βλ. «Δελτίο Λεσβιακῆς Παροιμίας» Ἀθηνῶν ἀρ. 73 σελ. 20.

(7) βλ. Κ. Κουκίδη «Τὸ πνεῦμα τοῦ συνεργατισμοῦ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων καὶ τὰ Ἀμπελάκια...» Ἀθῆνα 1948. Διδακτορικὴ Διατριβή.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 3

ΟΙ ΟΜΟΙΟΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ (ΣΥΝΤΕΧΝΙΕΣ - ΙΣΝΑΦΙΑ - ΡΟΥΦΕΤΙΑ - ΚΛΠ. ΟΝΟΜΑΣΙΕΣ ΤΟΥΣ)

1. Ομοιοπαγγελματικές οργανώσεις (μορφές συνεργασίας των ατόμων) με περιεχόμενο βασικά οικονομικό κατά τις σημερινές διακρίσεις (επιμελητηριακό, σωματειακό, συγγειαριστικό) και, σε επέκταση, κοινωνικό και εθνικό, υπήρξαν και αναφέρονται με διάφορες (κατά περιόδους, τόπους, συγγραφείς κλπ) ονομασίες όπως: συντεχνία, ρουφέτιον, ρουφέτι, ρουφίτι, ροφέτι (αραβικά ουσρέφ = σύλλογος) και (εσφαλιμένα) ρουσφέτι. Επίσης, εσνάφ, συνάφιον, συνάφι, ισνάφιον, συνάφεια, ισνάφια, σκόλα, φράγια, άρτη, τάξις, τάξις της τέχνης, σύστημα, τεχνικόν σύστημα, τάγμα, σώμα, σωματείον, συνεργασία, αδελφότης, συντροφία, κοινή συντροφία, κλπ. (1).

Οι λόγιοι χρησιμοποιούσαν κυρίως τους όρους της αρχαιότητας και του Βυζαντίου, ενώ ο Λαός χρησιμοποιούσε συνήθως λέξεις παρμένες από την αραβική, τουρκική, ιταλική. Και μόνο από αυτή τη μεγάλη ποικιλία ονομάτων φαίνεται ότι ο θεσμός ήταν ευρύτατα γνωστός και από την αρχαιότητα, αλλά περισσότερο στο Βυζάντιο και κατά την Τουρκοκρατία (2) (3) αλλά και αργότερα όπως ήταν γνωστός και στην Ευρώπη, με διαφορές θέματα στην έκταση και το περιεχόμενο, ανάλογα με τις γενικότερες ή τοπικές συνθήκες και ανάγκες κάθε εποχής.

Στη συνέχεια θα χρησιμοποιήσουμε τον όρο Συντεχνία (για ομοιομορφία στην έκφραση).

2. Οι συντεχνίες δεν ήταν ευκαιριακές και άτυπες συνεργασίες αλλά μόνιμες και με νομικό τύπο και περιεχόμενο. Υπάρχουν δε και βασικά νομοθετικά κείμενα που αναφέρονται σε αυτές όπως:

— Λέοντος του Σοφού, «*Επαρχιακόν Βιβλίον*». Περὶ επαγγελματίων και Συντεχνιών (έκδοσις υπό Jules Nicole, Γενεύη 1899). Βλ. Ζέπου «*Νομοθεσία Ἰσλαμίων και Μακεδόνων*» (3α).

— Σουλτάνου Μουσταφά Γ', Διάταγμα (φιρμάνι) κατά το 1773 περί εσναφίων. Βλ. Ν. Πανατζοπούλου «*Ἑλλήνων Συσσωματώσεις*».

— Επισκόπου Καμπανίας (δυτικά της Θεσσαλονίκης) Θεοφίλου «*Νομικόν*» 1788 (βλ. γι' αυτό «*Ναυτεμπορική*» 3.1.1963).

— Διάφορες άλλες μόνιμες ή ευκαιριακές διατάξεις τοπικών εξουσιών (Τουρκικής, Κοινοτήτων, Εκκλησίας κλπ.) με τις οποίες (Αρχές - Εξουσίες) οι συντεχνίες βρίσκονταν, κατά διαστήματα, σε σχέσεις είτε αντιθέσεως, είτε αλληλοεξυπηρετήσεως.

3. Πρέπει να τονιστεί ότι οι ελληνικές συντεχνίες διέφεραν αρκετά από τις μεσαιωνικές συντεχνίες της Ευρώπης (τουλάχιστον όπως αυτές είχαν εξελιχθεί κατά την εποχή πριν από την Γαλλική Επανάσταση, όταν πια είχαν γίνει αντιπαραγωγικές, κλειστές και μισητές και είχαν επισύρει την κατακραυγή του κόσμου και την επιδεικτική νομοθετική διάλυση από την Επανάσταση). Οι ελληνικές συντεχνίες ήταν λιγότερο κλειστές και εξουσιαστικές, είχαν δε και σημαντική εθνικοπολιτιστική προσφορά.

4. Αν θα έπρεπε να χαρακτηρίσουμε τις ελληνικές Συντεχνίες με τα σημερινά κριτήρια και την ορολογία των σημερινών θεσμών, μπορούμε να πούμε ότι ήταν συνεργασίες των ομοιοπαγγελματιών (των γεωργών ή των βιοτεχνών ή των εμπορευομένων, κλπ.) με μικτό χαρακτήρα. Δηλαδή ήταν σύγχρονα: οικονομικές ενώσεις των ομοιοπαγγελματιών (χωριστά των ελλήνων, χωριστά των τούρκων, χωριστά των άλλων φυλών) σε κάποιο τόπο, για τη

ρύθμιση της ασκήσεως του ειδικού επαγγέλματος, την υπεράσπιση των συμφερόντων του επαγγέλματος (επαγγελματικά σωματεία). Και σύγχρονα ήταν «αλληλοβοηθητικά» σωματεία (υποβοήθηση οικογενειών πτωχών μελών κλπ.). Και σύγχρονα «σ υ ν ε τ α ε ρ : σ μ ο ι :

» για κοινή αντιμετώπιση διαφόρων οικονομικών δυσκολιών του επαγγέλματος (προμήθεια πρώτων υλών, πωλήσεις κλπ.). Και ακόμα ήταν επιμελητηριακή οργάνωση του επαγγελματικού κλάδου που έθετε κανόνες για την άσκηση του επαγγέλματος (ηθικούς, αγορανομικούς, κλπ.), για την προστασία των επαγγελματιών μελών αλλά και για το γενικότερο συμφέρον της κοινωνίας (με επιβολή προστίμων και άλλων κυρώσεων για τις παραβάσεις). Αλλά και πέρα από αυτά, με το κύρος και τα οικονομικά τους μέσα, οι συντεχνίες φρόντιζαν και για τα γενικότερα θέματα του τόπου, σε συνεργασία, συνήθως, με τους τοπικούς προύχοντες (τοπική αυτοδιοίκηση και Εκκλησία). Ακόμα οι Συντεχνίες ήταν, συχνά, ο σύνδεσμος με την Εξουσία (τουρκική, θρησκευτική), πάνω στην οποία και επιδρούσαν με τις διάφορες οικονομικές παροχές τους και άλλες διευκολύνσεις προς την Εξουσία (όπως συλλογή φόρων, εξασφάλιση οικονομικών μέσων, στήριξη διαφόρων εκδηλώσεων, άσκηση «αστυνομικών» καθηκόντων, εξασφάλιση επιτιτισμού και επάρκειας ειδών, επίβλεψη διατιμήσεων, ποινών σε όσους μεθούσαν κλπ.). Χαρακτηριστικό π.χ. είναι ότι η γενική συνέλευση της μεγάλης συντεχνίας των καπήλων της Κωνσταντινουπόλεως, συνήρχετο στο μέγαρο της Αστυνομίας. Ακόμα οι ελληνικές συντεχνίες ήταν και το κέντρο κοινωνικών εκδηλώσεων (θρησκευτικών πανηγύρεων του προστάτου Αγίου καθώς και άλλων πανηγύρεων) και χρηματοδότες - ενισχυτές εθνικών, εκκλησιαστικών, κοινωνικών σκοπών.

Κάθε Συντεχνία διέφερε (κατά τόπο και χρόνο) τόσο για τη συγκρότησή της όσο και για τα επιδιωκόμενα και τα επιτυγχανόμενα. Ξεκινούσε από τα μικρά και ατομικά συμφέροντα των μελών και έφτανε μέχρι τα ευρύτερα και εθνικά (π.χ. έφτασαν οι Συντεχνίες να αποκτήσουν ψήφο στην εκλογή του Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως). Το ρουφέτιο (συντεχνία) των γουναράδων στην Κωνσταντινούπολη ήταν το πρώτιστο των ομοιότεχνων συστημάτων. Όπως αναφέρει ο Κ. Άμαντας, στη Χαλκιδική, στα Σιδηροκάουσα ή Μαδεμοχώρια, «οί θεκίληδες συνεκρότου κυβέρηνην, διώκουν καί έδικάζου» (βλ. «Ελληνικά» 1936 τομ. 9 σελ. 138).

5. Σχετικά με την υπόσταση, οργάνωση και λειτουργία τους, είναι δυνατό να σημειωθούν τα επόμενα για τις Συντεχνίες (ανεξάρτητα από ονομασίες) :

Βασικά υπήρχαν χωριστές Συντεχνίες για τους υπόδουλους κάθε έθνους, και χωριστές για τους τούρκους (για τα λίγα επαγγέλματα που ασκούσαν οι τελευταίοι, γιατί — παλαιότερα τουλάχιστον — οι Τούρκοι δεν ασκούσαν επαγγέλματα, αλλά ζούσαν από τα εισοδήματα των κτημάτων που απόκτησαν και ως στρατός). Εφόσον ένα επάγγελμα ήταν ελεύθερο για τους υπόδουλους χριστιανούς, ο ενδιαφερόμενος μπορούσε να γραφτεί μέλος στη συντεχνία του επαγγέλματος στον τόπο της κατοικίας του. Αλλά για την εγγραφή στις συντεχνίες επαγγελματιών διατεχνών, έπρεπε ο ενδιαφερόμενος να μάθει πρώτα την τέχνη αφού υπηρετούσε ως μαθητής («μαθηταΐδι», «σιράκι», «εζιωμαπέ», αρχικά δωρεάν και στη συνέχεια με μικρή αμοιβή που την κανόνιζε η συντεχνία) και αφού εξελισσόταν σε «κάλφα» που εργαζόταν με αμοιβή κοντά στον εκπαιδευτή του μέχρις ότου αποκτήσει οντότητα για εγγραφή στη συντεχνία (τότε γινόταν μάλιστα, μάστορας).

Επί κεφαλής κάθε συντεχνίας - συναφίου, ήταν ο εκλεγόμενος πρωτομάστορας που εκπροσωπούσε το σύνολο και φρόντιζε για όλες τις υποθέσεις του (4), με τη βοήθεια γραμματέα και κήρυκα.

Αναφέρεται και χωριστό «ρουφέτιον γυναικῶν» στα Τρίκαλα Θεσσαλίας κατά το ΙΖ' αιώνα, για παραγωγή σαπωνιών (4α).

Η οικονομική εντότητα κάθε συντεχνίας ήταν ανάλογη με τον αριθμό των μελών, τα καταβαλλόμενα δικαιώματα εγγραφής σε αυτή, τα πρόστιμα για παραβάσεις των κανονισμών, τις προσόδους από περιουσία, δωρεές, κλπ. Με τα κεφάλαια της συντεχνίας αγοράζονταν ακίνητα ή δινόταν δάνεια σε ιδιώτες, κοινότητες, εκκλησίες. Αλλά και η συντεχνία δανειζόταν από τέτοιες πηγές. Αν διαλυόταν η συντεχνία, η περιουσία της περιερχόταν, συνήθως, στην Κοινότητα.

Παλαιότερα οι συντεχνίες λειτουργούσαν χωρίς γραπτό καταστατικό - κανονισμό, με βάση το εθιμικό δίκαιο. Αργότερα (με την ανάπτυξη του μορφωτικού επιπέδου των μελών, τη διεύρυνση των απασχολήσεών τους, τις παραβάσεις, κλπ.) έγινε ανάγκη να συντάσσεται γραπτό καταστατικό το οποίο μάλιστα επικυρωνόταν από τη Μητρόπολη ή από το Πατριαρχείο ή από τους προύχοντες και τότε ενέκρινε η τουρκική εξουσία.

Υπήρχε και κάποια «κομοσπονδιακή» οργάνωση των διαφόρων συντεχνιών της κάθε πόλεως, με κοινό κανονισμό και κοινές αποφάσεις για τα γενικότερα θέματα ή τα συμφέροντα των συγγενών συντεχνιών (πρώτες ύλες, επεξεργασία, κλπ.). Ακόμα υπήρχαν γενικότερες συνεργασίες κατά περιοχές για την αποδοτικότερη εκμετάλλευση (μερικές φορές και μονοπωλίηση) των παραγόμενων ειδών. Αυτές οι πλατύτερες συνεργασίες δημιουργούσαν και τη μεγάλη παραγωγική εξειδίκευση σε μερικές περιπτώσεις (5), πράγμα πολύ σημαντικό για την τότε εποχή.

Η γενική συνέλευση της συντεχνίας εξέλεγε τα νέα μέλη (μιαίστερες) ή επικύρωνε την εγγραφή τους, εξέλεγε τον πρωτομαίστορα και τους άλλους αξιωματούχους, άκουε τις λογοδοσίες τους και ρύθμιζε τα γενικά θέματα (κανονισμούς κλπ.). Η παρουσία στη γενική συνέλευση (σύναξη, σύνοδος, χόντζα) ήταν υποχρεωτική (όσοι αδικολόγητα απουσίαζαν πλήρωναν πρόστιμο).

Έργο της συντεχνίας ήταν η επιδίωξη του κοινού επαγγελματικού συμφέροντος των μελών και η εξασφάλιση κερδών, όχι τόσο με εκμετάλλευση των καταναλωτών όσο με την εξασφάλιση ισορροπίας στο επάγγελμα (αποφυγή υπερπαγγελματισμού και ζωηρού ανταγωνισμού, ανεργίας). Υπήρχε φροντίδα για την προστασία και των πελατών. Για τους λόγους αυτούς κανονιζόταν ο αριθμός των εγγραφόμενων νέων μαστόρων, ο αριθμός των εργαστηρίων, των καλφάδων, μαθητευομένων. Εφαρμόζονταν κώδικας ασκήσεως του επαγγέλματος και εσωτερικά και προς τα έξω. Ακόμα, με συνεννοήσεις των ενδιαφερομένων συντεχνιών, κανονιζόταν οι τιμές και οι όροι πωλήσεως των πρώτων υλών.

Το ταμείο της συντεχνίας («έσπινικό κουτί», «τής μέσης τὰ άσπρα», «σακκούλα», «κάτκα», κλπ.) βοηθούσε τα μέλη (αφού δεν υπήρχε τότε οποιαδήποτε κοινωνική ασφάλιση) σε περίπτωση έκτακτων ζημιών τους, π.χ. από πυρκαϊά κλπ. Η ενίσχυση δινόταν είτε με μορφή έκτακτου βοηθήματος, είτε ως δάνειο για νέα κίνηση της εργασίας (ίδρυση εργαστηρίου, αγορά εργαλείων και πρώτων υλών κλπ.).

Το ταμείο της συντεχνίας βοηθούσε επίσης σε περίπτωση ανέχειας (από αυχήματα, ασθένεια, γηρατειά κλπ.). Ακόμα φρόντιζε τα σχετικά με την ταφή κλπ. απόρων μελών, συνέλεγε τις αποφασισθείσες οικογένειες και βοηθούσε για την επαγγελματική αποκατάσταση των ασθένων παιδιών και την οικογενειακή αποκατάσταση (γάμος) των θηλέων παιδιών των οικογενειών αυτών.

6. Γενικότερα οι συντεχνίες (και μάλιστα οι ισχυρές των πόλεων) υποστήριζαν τα μέλη της συντεχνίας έναντι αδικίων διώξεων από την τοπική εξουσία. Με

τις γνωριμίες και τις οικονομικές τους δυνατότητες (δώρα, μπαξίσια κλπ.) υποστήριξαν την όλη Κοινότητα απέναντι των κακών ισχυρών και την ενίσχυσαν για εκπαιδευτικούς, εκκλησιαστικούς, φιλανθρωπικούς σκοπούς. Χαρακτηριστικές είναι οι επιγραφές που σώζονται, οι σχετικές με αφιερώσεις των διαφόρων συντεχνιών για κατασκευή έργων κοινής ωφέλειας ή σε εκκλησίες. (Βλ. το διδλ. μητρ. Γακώδου Κλεομόδρου «Mytilana Sacra» («Θέματα Συνεταιρισμών») 1982 σ. 5233) (6) (6α).

7. Από όλα τα παραπάνω προκύπτει η μεγάλη σπουδαιότητα αυτής της μορφής συνεργασίας των ατόμων (της συντεχνίας με τα διάφορα ονόματα) και μάλιστα κατά την εποχή της τουρκοκρατίας, μορφής συνεργασίας που (ανεξάρτητα από οποιαδήποτε εξαιρέσεις ή μειονεκτήματα) συνετέλεσε αποφασιστικά για την καλύτερη υλική και πνευματική και εθνική ζωή των τότε πληθυσμών, αφού η κάθε συντεχνία ήταν, μέσα στις μικρές τότε και υποταγμένες κοινωνίες, σύγχρονα μια μικρογραφία από αρμοδιότητες και καθήκοντα του σημερινού αναπτυσσόμενου μηχανισμού του Κράτους, των σηματοείων, των συνεταιρισμών και των διαφόρων άλλων εξασφαλιστικών θεσμών για τα άτομα και την κοινωνία γενικότερα. Όπως σωστά καταλήγει αξιόλογο σχετικό κείμενο της Αγγελ. Κατζημηγάλη (δλ. «Συνεταιριστής» 1955 σ. 83), τα ιονάφια στάθηκαν σε όλη την τουρκοκρατία οι σημαντικότεροι δημιουργοί και στυλοβάτες, όχι μόνο στην οικονομική και επαγγελματική ανάπτυξη της χώρας, αλλά και στη θρησκευτική και κοινωνική υπόσταση του έθνους. Και, όπως σημειώσαμε και παραπάνω, ένα μέρος από τις δραστηριότητες των ιοναφιών (συντεχνιών) εμπίπτει στις δραστηριότητες του σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ μ ο ύ (με τη σύγχρονη έννοια του όρου).

8. Με τη δημιουργία του Ελληνικού Κράτους και τη βαθμιαία επέκτασή του ο παλαιός τύπος της Συντεχνίας υποχωρούσε μπροστά στις νέες συνθήκες της ελληνικής πραγματικότητας και νομοθεσίας, που δημιουργούσε νεώτερους και ειδικευμένους θεσμούς, όπως είναι η ανώνυμη εταιρία, οι προσωπικές εμπορικές και αστικές εταιρείες, το σωματείο (με τις διάφορες μορφές του), ο συνεταιρισμός σύγχρονου τύπου κλπ.

Καθώς η απελευθέρωση των ελληνικών περιοχών έγινε σταδιακά μετά τη δημιουργία του νέου Ελληνικού Κράτους (Ιόνια, Νησιά, αργότερα Θεσσαλία, Ν. Πείρος, Μακεδονία, Νησιά Αιγαίου, Κρήτη, Θράκη, αργότερα Δωδεκάνησα) οι παλαιές ομοιοπαγγελματικές μορφές διατηρήθηκαν τοπικά μέχρι και τον τρέχοντα αιώνα (7) με βαθμιαία εισαγωγή των μερών που δημιουργήσε το νεώτερο ελληνικό δίκτυο (8). Και οποιεσδήποτε, αποτελούν ιστορικό θεμέλιο στις σημερινές μορφές συνεργασίας των ατόμων στον ελληνικό χώρο, μια από τις οποίες είναι ο Συνεταιρισμός. Δηλαδή οι Συντεχνίες μπορούν να χαρακτηριστούν, κοντά στα άλλα, και ως συνεταιρισμοί.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

(1) Η σχετική ειδική βιβλιογραφία είναι πολύ πλούσια. Αναφέρουμε ενδεικτικά:

Α) Ειδικά έργα για το θέμα - θεσμό:

Α. Γεωργιάδη «Οι ελληνικές συνεταιριστικές συνεργατικές κατά το τέλος του 18ου και στην αρχή του 19ου αιώνα...» Παρίσι 1907 (γαλλικά).

Αντ. Χριστοφυλοπούλου «Αι συντεχνίαι έν Βυζαντίω» Αθήναι 1935.

Ν. Πανταζοπούλου «Ελλήνων συσσωματώσεις κατά την τουρκοκρατίαν» Αθήνα 1958, όπου παραθέτει το φερμάνι του Σουλτάνου Μουσταφά Γ' (1778) ευεργετικό για τις συντεχνίες.

Έλ. Βουραζέλη - Μαρινάτου «Αί έν Θράκη συντεχνίαι τών Έλλήνων κατά την τουρκοκρα-

τιαν». Θεσσαλονίκη 1950 (και η εκεί αναφερόμενη πλούσια βιβλιογραφία). Έκδοση Εταιρίας Μακεδονικών Σπουδών.

Ζώνη «Συντεχνίαι Ζακύνθου».

Μιχ. Καλινδέρη «Αί συντεχνίαι τῆς Κοζάνης ἐπὶ τουρκοκρατίας». Θεσσαλονίκη 1958.

Μιχ. Καλινδέρη «Αί συντεχνίαι και ἡ ἐκκλησία ἐπὶ τουρκοκρατίας» Ἀθήνα 1973.

Β) Πληροφορίες για το θέμα σε γενικά ιστορικά και άλλα βιβλία (ενδεικτικά):

JUS GRECOROMANUM, επιμ. Ζέπου, Νομοθεσία Ἰσαύρων και Μακεδόνων, τ. 1—2 Ἀθήνα: 1931.

Αδ. Κοραή: «Ἀπαντα» τ. V. (σ. 343).

Κ. Ἀμμαντου στο «Ἑλληνικά» τομ. 9ος, 1936 σ. 138.

Κ. Ἀμμαντου «Ἱστορία τοῦ Βυζαντίου» (σ. 94).

Α. Βακαλοπούλου «Ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ» τομ. Β1 (σελ. 307, 311 - 313) Θεσσαλονίκη 1964.

Νικολάου Μουτσοπούλου «Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Βέροιας» Ἀθήνα 1967 Κεφ. Δεύτερο: Οἱ συντεχνίες τῶν μαστόρων σελ. 50 - 63).

Κ. Μάκιστου (Παπαχαλαράμπους): «Ἡ Σελλάδα Ἁγίας Παρασκευῆς» Ἀθήνα 1970. Για το Μέγα ιανάφι (πριν ἀπὸ το 1774) αναλυτικά, σελ. 56 και ἐπ. Το 1832, ἐγένετο το ιανάφι «Ὁργανισμὸς και Συναφεία τῶν ραπτῶν και βακκλήδων» που ἀποσπάστηκε ἀπὸ το Μέγα Ιανάφι (το ὁποῖο ἐστὶ μετατρέπηκε σε ιανάφι των ζευγάδων). Σχετικὰ βλ. και στο Στρ. Κράλη «Ἡ Ἁγία Παρασκευή» Μυτιλήνη 1963 στις σελ. 223 ἐπ.

Κ. Κουκκίδη «Ἀμπελάκια» σ. 36.

Α. Αρσενίου «Ἡ Θεσσαλία στὴν Τουρκοκρατία» Ἀθήνα 1984 σ. 71 ἐπ.

Γ) Δημοσιεύματα σε περιοδικές ἐκδόσεις (περιοδικά, ἐφημερίδες). Ενδεικτικὰ αναφέρουμε τα δημοσιεύματα που ἔχουν γίνε:

1) Στὸ «Ἄ ρ χ ε ἰ ο Θ ρ α κ ι κ ο ὺ Δ α ο γ ρ α φ ι κ ο ὺ Θ η σ α υ ρ ο ὺ»

α) Μ. Αποστολίδου: «Τὰ ἀρχαία τοῦ ιοναφίου τῶν ἀμπιτζήδων (τομ. Γ σελ. 145, τομ. Ζ σελ. 9).

β) Μ. Αποστολίδου: «Τὰ ἀρχαία τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει ἰοναφίου τῶν τεκτόνων». Τομ. Α' τεύχος Α σελ. 102.

γ) Γ.Α. Μέγα: «Ἡ λαϊκὴ οἰκοδομία τῆς Ἀθήνου» (τομ. Η σελ. 292).

δ) Π. Παπαχριστοδοῦλου: «Ἐπαγγέλματα στὴ Θράκη. Ἰανάφια» (τόμ. Θ σελ. 177, τόμ. ΙΑ σελ. 163. Καὶ τόμ. Θ σελ. 124 Ἀρχαίου Θράκης).

ε) Συγκριτικὴ μελέτη Βούλγαροι - Ἕλληνες, Συνεργασία (τόμ. ΙΖ).

στ) Α. Σαμοθράκη: «Λεξικὸν Γεωγραφικὸν και Ἱστορικὸν Θράκης» (τόμ. ΚΗ).

ζ) Π. Παπαχριστοδοῦλου: «Παλαιότατοι Συνεταιρισμοὶ στὴ Θράκη» (τόμ. ΙΕ σελ. 206).

η) Π. Παπαχριστοδοῦλου «Τὰ ιανάφια και ἡ οἰκονομικὴ ἀνθησις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τουρκοκρατίας» (τόμ. ΙΣΤ σελ. 54).

θ) Ν. Βαφείδου (ἀρχαίο): «Ἐανάφια ἐν Διδυμοτείχῳ» (τομ. ΙΖ σελ. 300).

ι) «Δημογεροντία Διδυμοτείχου και Ἰανάφια» (τόμ. ΙΗ σελ. 209, τόμ. Κ σελ. 38).

ια) Δ. Μάνακα: «Ἐανάφια Διδυμοτείχου» (τομ. Κ σελ. 139).

ιβ) «Ἡθῆ και ἔθιμα ἀρχαίων Θρακῶν» (τόμ. Κ σελ. 49).

ιγ) Π. Παπαχριστοδοῦλου: «Οἱ συντεχνίες - τὰ ιανάφια στὴν τουρκοκρατία» (τόμ. Α. σ. 217)

2) Στὰ «Ἄ ρ χ ε ἰ α» ἀ λ λ ω ν π ε ρ ι φ ε ρ ε ἰ ὶ ν (Λαογραφικά, Ἱστορικά κλπ.) ὅπως τῆς Θεσσαλίας, Ἡπείρου, Πελοποννήσου, κλπ., στα ὁποῖα χρειάζεται ἐιδικὴ ἐρευνα ἀπὸ ὅποιον ἐπιθυμεί περισσότερες πηγές.

3) Σε ἀ λ λ ε ς ε κ δ ὶ σ ε ι ς (περιοδικά, ἐφημερίδες). Ενδεικτικὰ αναφέρουμε τα κείμενα:

α) Αγγελικής Χατζημιχάλη «Μορφές από την σωματειακή οργάνωση των Έλλήνων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία» («L' Hellenisme Contemporaine» 29.5.1953 σελ. 281).

β) Αγγελικής Χατζημιχάλη: «Τὸ Ἴονάφι τῶν γουναράδων» («ὁ Συνεταιριστής» πανηγ. τέρχος 1955 σ. 83). Πολύτιμο πληροφοριακό κείμενο με πλούσια γενικότερη βιβλιογραφία.

γ) Ν. Βέη: «Τὸ ρουφέτιον γυναικῶν στὰ Τρίκαλα τῆς Θεσσαλίας» («ὁ Συνεταιριστής» πανηγ. τέρχος 1955, σ. 79). Απαντά κατά τον ΙΖ αιώνα. Παρήγε αποκλειστικῶς σαπούνια. Ἦταν ἴσως, τὸ μόνο στὴν τουρκοκρατούμενη Ελλάδα.

δ) Αντ. Μαρμαρινού: «Οἱ συντροφίες τῶν πραγματευτῶν κατὰ τὴν τουρκοκρατία» «Ναυτεμπορική» 3 Ἰανουαρίου 1963.

ε) «Τὸ ρουφέτι τῶν καλαφάτηδων». Ἰδρυ 1919 (βλ. στο κείμενο Μαρμαρινού «Ναυτεμπορική» 2 Ἰανουαρίου 1967).

στ) Βλ. πρόλογο τοῦ Στ. Θεοφανώδη στο βιβλίο Ι. Βάζουρα «Οἱ λαϊκὲς ἀκτοπλοϊκὲς ἐταιρεῖες» Ἀθήνα 1982, γιὰ Συντεχνίες ραπτῶν στὴ Φιλιππούπολη κλπ.

(2) Ο θεσμός των συντεχνιών, κυρίως των βιοτεχνιών, εξυπηρετούσε και το Κράτος (Βυζαντινό, Τουρκικό) για τον κανονικό έπισιτισμό του πληθυσμού, για την είσπραξη των φόρων, για τη σύντομη και ομαδική προμήθεια των ειδών σε έκτακτες περιπτώσεις πολέμων κλπ., καθώς και για την κατασκευή τεχνικών έργων (γεφυρών, δρόμων, κάστρων, κλπ.). Γι'αυτό και τον υποστήριζαν (Ν. Μουτσόπουλος σελ. 51).

(3) Για τις διάφορες ονομασίες βλ. στην υποσ. 6. Για ρουφέτι «καλαφάτηδων» βλ. στο Κεφάλαιο 7, υποσημείωση 7.

(3α) Για τη συντεχνιακή οργάνωση στο Βυζάντιο βλ.: Χρ. Ευελπίδη «Οικονομική και Κοινωνική Ἱστορία τῆς Ἑλλάδας» σελ. 23, 24 — Αρ. Σίδερι «Ἱστορία τοῦ Οἰκονομικοῦ βίου» τόμ. Α' σελ. 269, 276, τόμ. Β' σελ. 163, 167.

(4) Χαρακτηριστικό είναι ὅτι: ἡ ἐκλογή αὐτὴ και ἐκπροσώπηση γίνονταν ἀκόμα και μετὰ τὸ 1900 στο Πλωμαρί της Λέσβου στους χαμάληδες του λιμανιού (βλ. σχετικὸ ἔγγραφο στὴν ἐκθεση τῆς Πολιτιστικῆς Ἐταιρίας Πλωμαρίου).

(4α) Βλ. σχετικὰ: Ν. Βέης «Συνεταιριστής» 1955 σ. 79 που αναφέρει ὅτι ἀπαντᾶται κατὰ τὸν ΙΖ αἰῶνα, παρήγε σαπούνια και υποστηρίζονταν ἀπὸ τὴ Μητρόπολη, Τούρκους, Εβραίους. Βλ. και Α. Αρσενίου «Ἡ Θεσσαλία στὴν Τουρκοκρατία» σ. 73 και τὴν ἀναφορὰ του σε νεότερη ἀπόφαση τῆς Μητροπ. Τρικάλων τῆς 27 Ἰουλίου 1738 (που δημοσίευσε τὸ 1896 ὁ ρώσος κληρικὸς Ουστέσκυ) με τὴν ὁποία ἀπαγορεύεται σε ἄνδρες «νὰ ἀνακατώνονται εἰς τὸ ρουφέτιον αὐτὸ ὅτε νὰ δουλεύουν τὴν τέχνην αὐτὴν (τὴ σαπουνάδικη)».

(5) Π.χ. στὴν Καστοριά και Σιάτιστα γουναρική, Δημητσάνα μπαρουτόμυλοι, Στεμνίτζα γυθῆρια μετάλλου, χρυσοχοΐα, Κοσμά Κυνοῦρίας χτένια ἀργαλειοῦ, Σοπιικιώτες Ἡλείρου θαρέλια, Ζαγόρια ἐμπειρικοὶ γυατροί, φουρνάρηδες κλπ., Ἡλείρος οἰκοδόμοι — εργολάβοι (κουδαραῖοι, δουλιέρηδες, κλπ.) που χρησιμοποιούσαν και κρυφὲς γλώσσες (Νικ. Μουτσόπουλος σ. 51, 55). Και βέβαια στα Ἀμπελάκια με τὰ κόκκινα θαμβακερά νήματα (κ.ο.κ.).

(6) Χαρακτηριστικὲς εἶναι οἱ ονομασίες τῶν διαφόρων Συντεχνιῶν στὴ Λέσβο και οἱ ἀφιερώσεις τους στις τοπικὲς ἐκκλησίες τῆς Λέσβου, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν καταγραφή τους στὸν Δ' τόμο τοῦ παραπάνω βιβλίου τοῦ Μητροπολίτη Ἰακώβου. Ἐνδεικτικὴ ἀποδελτίωση:

-- Πάμφιλλα. Εἰκόνα. «... τοῦ Ρουφετίου λεπτοργῶν 1798» (σ. 97).

-- Σκόπελος. Εἰκόνα. «... τοῦ Ρουφετίου τῶν Μυλωνάδων...» 1802 (σ. 412).

-- Πλακάδος. Εἰκόνα. «τὸν συναφίον τολκέρειδων γυαπητζίδων... 1841» (σ. 206).

-- Παλαιόκηπος. Εἰκόνα. «... τῶν συναφίων ζευγολατῶν καὶ κηπουρῶν... 1841» (σ. 46).

-- Πληγόνι. Εἰκόνα. «... τοῦ ρουφετίου ἐλαιομυλωνάδων» 1842 (σ. 228).

-- Παπάδος. Εἰκόνα. «... τοῦ Ρουφετίου τῶν ἐλαιομυλωνάδων... 1843...» (σ. 148).

- Πλωμάρι. Εικόνα. «... τοῦ συναφίου τῶν φωμάδων...» 1850. (σ. 246).
- Παλαισχώρα. Εικόνα. «... τῶν ἰοναφίων Τουλογοριδῶν, Σουβατζίδων καὶ Καλατζίδων 1852» (σ. 68).
- Παλαισχώρα. Εικόνα. «... τοῦ ἰοναφίου τῶν Ζευγάδων 1856» (σ. 68).
- Πλωμάρι. Εικόνα. «... τοῦ Σωματ. Σαπωνοποιῶν» 1856 (σ. 245).
- Πλωμάρι. Εικόνα. «... τῆς τῶν παντοπωλῶν συντεχνίας...» 1858. (σ. 245).
- Νεοχώριον Πλωμαρίου. Εικόνα. «... τῆς Συντεχνίας τῶν ραπτῶν...» 1859 (σ. 24).
- Ποταμός. Πλωμάρι. Προσκυνητάρι. «... τῆς συντεχνίας τῶν ἀγθοφόρων...» 1858. (σ. 247).
- Χάλικας (Κάτω). Εικονοστάσι. «... τῆς συντεχνίας τῶν ριτπεριδῶν τῶν κατηραζιδ, ἀσβεστάδων...» 1862 (σ. 510).
- Χάλικας (Ἄνω). Προσκυνητάρι καὶ εἰκόνα. «... τοῦ συναφίου τῶν Σαπωνοποιῶν... καὶ τῆς συντεχνίας τῶν Σαπουτζιδῶν» 1863 (σ. 521).
- Παλαισχώρα. Εικόνα. «... τῆς Συντεχνίας τῶν Ζευγάδων 1865» (σ. 66).
- Χάλικας (Ἄνω). Προσκυνητάρι. «... τοῦ συναφίου τῶν ἀγωγιατῶν...» 1870 (σ. 521).
- Πλωμάρι. Προσκυνητάρι. «... Τάγματος τῶν ραπτῶδων...» 1872. (σ. 247).
- Πλωμάρι. Εικόνα. «... τοῦ ἰοναφίου τῶν ὀργανομουσικῶν...» 1876 (σ. 305).
- Πλαγιά. Προσκυνητάρι. «... τῆς Συντεχνίας τῶν ἐργατῶν. 1887» (σ. 189).
- Πλωμάρι. Εικόνα. «... τοῦ συναφίου τῶν Ραπτῶδων» 1891 (σ. 301).
- Χάλικας (Ἄνω). Προσκυνητάρι. «... τῆς ἐν Ἄνω Χάλικι ἀδελφότητος» 1893 (σ. 521).
- Παλαισχώρα. Εικόνα. «... τῆς Συντεχνίας τῶν ἐλαιομυλωνάδων... 1894» (σ. 64).
- Τρίγωνας. Εικόνα. «... τῆς Ἀδελφότητος τῶν ἀγωγιατῶν...» 1897 (σ. 500).
- Πέραμα. Χτίσιμο μέρους ναοῦ. «... τὸ σωματεῖον Σαπωνοποιῶν... 1900» (σ. 161).
- Παλαιόκηπος. Εικόνα. «1832 τοῦ ρουφετίου τῶν Πλακονάδων...» (σ. 46).
- Επίσης υπάρχουν ονομασίες συντεχνιῶν (χωρὶς ὅμως χρονολογία) ὅπως οἱ ἀκόλουθες:
- Τρίγωνας. Εικόνα. «... τῆς συντεχνίας τῶν ... Ντουλογοριδῶν». (σ. 500).
- Τρίγωνας. Εικόνα. «... τῆς ἀδελφότητος τῶν ραπτῶν Πλαγιᾶς καὶ Τρίγωνας» (σ. 500).
- Πληγγῶνι. Προσκυνητάρι. «Σύνδεσιμος Οἰνοπνευματοποιῶν» (σ. 226).
- Πλακάδος. Εικόνα. «... συναφίων μυλωνάδων καὶ πακάλιδων...» (σ. 210).
- Παναγιούδα. Λάβαρον Αναστάσεως. «... ἀδελφότης τῶν σαπουτζιδῶν...» (σ. 134).
- Πάμφιλα. Εικόνα. «... Ρουφετίου Κωνσταντίνου...».
- Ταξιαρχῶν (Καγιανίου). Υπήρχε σωματεῖο τῶν ρεσπερίδων (σ. 490).

Το θέμα αὐτὸ (ονομασίες τῶν συντεχνιῶν κατὰ τόπους καὶ ἔτη) ἔχει πολὺ ἀξιόλογη σημασία γιὰ τὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἱστορία — ἀλλὰ καὶ ἐθνικὰ, γλωσσολογικὰ, κλπ. — καὶ εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ μελετηθεῖ ἀπὸ ἐιδικούς νεώτερους ἐπιστήμονες καὶ νὰ ἐξαχθοῦν συμπέρασματα.

(6) Αναφέρονται στὴ Ζάκυνθο καὶ ἐκκλησίες τῶν Συντεχνιῶν (1600 - 1750).

(7) Βλ. τὴν παραπάνω ὑποσ. 6. Καὶ Στρ. Αναστασέλλη «Ἀγιάσος». Τὰ ἰονάφια περ. «Θέματα Συνεταιρισμῶν» 1982 σελ. 5298.

(8) Νόμοι περὶ εταιριῶν, Ν. 284 τοῦ 1914 περὶ σωματείων, Ν. 602 τοῦ 1915 περὶ συνεταιρισμῶν, νεώτεροι νόμοι γιὰ Ἐπιμελητήρια, ἀσφαλίσεις, κλπ.

AMBÉLAKIA

OU LES

ASSOCIATIONS ET LES MUNICIPALITÉS

HELLÉNIQUES

AVEC DOCUMENTS CONFIRMATIFS

recueillis et mis en ordre

PAR

F. BOULANGER,

Premier grand prix d'architecture,
Ancien pensionnaire de l'École française de Rome,
Architecte de l'Hôtel des Corps législatifs de Grèce,
Chevalier de l'ordre de Saint-Stanislas de Russie,
Officier de l'ordre du Sauveur de Grèce, etc.

PARIS

LIBRAIRIE DE GUILLAUMIN ET C., ÉDITEURS

du Journal des Economistes, des Economistes et Publicistes contemporains
de la Bibliothèque des sciences morales et politiques,
du Dictionnaire de l'Économie politique, du Dictionnaire
du Commerce et de la Navigation, etc., etc.

RUE RICHELIEU, 14.

1875

Το περίφημο βιβλίο του F. Boulanger για τα Αμπελάκια και τους
Συνεταιρισμούς στην ευρεία έννοια (Associations)
και τις Ελληνικές Κοινότητες. Παρίσι 1875.

**ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ - ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΕΣ - ΖΑΝΤΡΟΥΓΚΑ -
ΤΣΕΛΙΓΚΑΤΟ - ΠΑΤΡΙΑ - ΚΟΙΝΟΒΙΑΚΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ.
ΑΛΛΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ**

Εκτός από τις εθιμικές - ευκαιριακές μορφές συνεργασίας και από τις μονιμότερες ομοιοεπαγγελματικές οργανώσεις με τύπο συντεχνιών (για τις οποίες μιλήσαμε πιο πάνω) έχομε στον ελληνικό χώρο, από την εποχή της τουρκοκρατίας και μέχρι σήμερα (με διαδοχική εξασθένησή τους από διάφορους λόγους) και διάφορες άλλες, μονιμότερης μορφής, συνεργασίες (ελεύθερες ή αναγκαστικές), με οικονομικό, βασικά, περιεχόμενο και αποτέλεσμα.

Τα χαρακτηριστικά της κάθε μορφής από αυτές τις συνεργασίες, δεν είναι εντελώς ξεκάθαρα. Διαφέρουν από τόπο σε τόπο και από εποχή σε εποχή. Και κάθε μορφή τέτοιας συνεργασίας δεν διακρίνεται απόλυτα από τις άλλες μορφές συνεργασίας. Δεν είναι κάτι που προκαθορίστηκε θεωρητικά ή νομοθετικά, αλλά κάτι που δημιουργήσαν οι ανάγκες μέσα στις συνθήκες κάθε τόπου και κάθε εποχής.

Τέτοιες μορφές συνεργασίας (πέρα από τις εθιμικές και από τις ομοιοεπαγγελματικές των συντεχνιών για τις οποίες μιλήσαμε) είναι οι επόμενες:

Α) Οι «Κοινοτότητες» επί τουρκοκρατίας (1).

Τοπική αυτοδιοίκηση με οικονομικό περιεχόμενο.

Όταν μιλούμε για τις ελληνικές «Κοινοότητες» κατά την εποχή της τουρκοκρατίας (αλλά και προηγουμένα κατά την τελευταία Βυζαντινή περίοδο) (2), όπως ακόμα και για τις Κοινοότητες στην εποχή του Αγώνα του 1821 και λίγο έπειτα, πρέπει να τις διακρίνουμε ριζικά από τις διοικητικές «Κοινοότητες» του Ελληνικού Κράτους όπως αυτές διαμορφώθηκαν βαθμιαία, από την μετά το 1830 ελληνική νομοθεσία, ως νομική δηλαδή διοικητική κατασκευή, ως δευτερεύουσες διοικητικές μονάδες χωρίς ευρύτερες τοπικές ρυθμιστικές — και μάλιστα στον οικονομικό τομέα — αρμοδιότητες που είχαν παλαιότερα (με βάση το δημόδες δίκαιο, τη λαϊκή παράδοση και κείμενα των κατακτητών).

Κατά την τουρκοκρατία (με την έλλειψη του σημερινού συγκεντρωτικού και παυσαρμόδιου κράτους που διαφέρει βασικά από την τουρκική κεντρική και περιφερειακή εξουσία) οι τοπικές Κοινοότητες είχαν πολλά και ουσιαστικά καθήκοντα. Ήταν ο υπεύθυνος νοικοκύρης για τα ποικίλα τοπικά θέματα. Και (μαζί με την εκκλησία και τις συντεχνίες) ήταν η ασπίδα κάτω από την οποία ο υπόδουλος λαός προσπαθούσε να τακτοποιήσει τη ζωή του και να διακανονίζει τις υποχρεώσεις του απέναντι στην εξουσία του κατακτητή. Ήταν δηλαδή τότε οι Κοινοότητες, κατά κυριολεξία «κοινοότητες» ατόμων και (κοντά σε άλλα) μια ουσιαστική μορφή συνεργασίας των κατοίκων της περιοχής για την τακτοποίηση και των οικονομικών τους θεμάτων (με ποικίλες, βέβαια, διαβαθμίσεις ανάλογα με τις τοπικές συνθήκες αλλά και τις εποχές). Υπήρχε μια ημιελεύθερη ή ημιαναγκαστική συνένωση των κατοίκων κάθε τόπου σε μια κοινότητα αλληλοβοθητικής, αλληλεγγυητικής και αλληλοπιστωτικής οικονομίας συνεργατικής μορφής. Υπήρχε δε στενή σχέση (άλλοτε θετική και άλλοτε με διαφορές για το προβάδισμα της εξουσίας και τα οικονομικά) μεταξύ του Κοινοτικού αυτού θεσμού, της Επαγγελματικής συνεργασίας και της Εκκλησίας. (Βλ. και Ψαρός «Μιά ελληνική κοινότητα» σ. 9, 12). Η Εκκλησία, οι Κοινοότητες (με διαφορετικό η κάθε μία Κοινότητα βαθμό αυτοδιοικήσεως και εξουσιών) και οι ποικίλες άλλες εθιμικές και συμβατικές συνεργασίες των ατόμων (Συντεχνίες κλπ.), ήταν οι βασικοί θεσμοί του

υπόδουλου ελληνοισμού (σε μεγάλο δε βαθμό και των άλλων υπόδουλων βαλκανικών Λαών) (2α).

Τους θεσμούς αυτούς δεν τους καταπολεμούσε αλλά τους αποδεχόταν και το τουρκικό αίσθημα δικαιοσύνης και παραγωγής, αφού το διευκόλυναν πολλαπλά και κυρίως στην είσπραξη των φόρων, στην εκπροσώπηση των υποδούλων, στο λαϊκό επισειτισμό, στον εφοδιασμό κατά τα πολεμικά γεγονότα κλπ.

Γράφει ο Μπουλανζέ στο υπόμνημά του του 1847 (βλ. στο βιβλίο του για τα Αμπελάκια και τις Κοινότητες) :

«Κατά την εποχήν τής κυριαρχίας των οί Τούρκοι, διά νά άπολαμβάνουν άνετώτερα τίς κατακτήσεις των, επέτρεψαν είς τούς Έλληνας νά επανιδρυσουν τάς αρχαίας των κοινότητας, τάς όποιας και έφορολόγουν συνολικώς, άφίνοντες είς τούς δημογέροντες αύτών τήν φροντίδα τής κατανομής τών φόρων κατά τήν κρίσιν των μεταξύ τών κατοίκων τής κοινότητος.

Οί δημογέροντες ούτοι, έκλεγόμενοι διά τής έλευθέρας ψήφου όλων τών πολιτών, πλουσιών και πτωχών, τών υπερβάντων τό 21ον έτος τής ηλικίας των, διά νά ίκανοποιήσουν τάς απαιτήσεις τών νικητών, διώριζαν τά συμβούλια τών εφόρων και είσπρακτόρων, τά όποία ήσαν έπιφορτισμένα νά καθορίζουν τήν φορολογικήν είσφοράν έκάστης οίκογενείας και

νά τήν είσπράττουν. Κατά τήν έκτέλεσιν του έργου των, οί κοινοτικοί ούτοι αντίπρόσωποι δέν έκαμναν ούδεμίαν έξαίρεσιν. Ή άναγνώρισις του πλουσιού δέν καθιερούτο εί μη διά μιās μεγαλυτέρας καταβολής. Τά θάρη κατενέμοντο θθεν άναλόγως τής περιουσιακής καταστάσεως έκάστου πολίτου και δέν έπληττον ούτε τούς πτωχούς, ούτε τούς άπλούς ήμερομισθίους, οί όποιοι ούδέν είχον.

Μέχρι του σημείου τούτου τό είδος αυτό του συνεταιρισμού ήτο άρνητικόν διότι δέν είχε άλλον σκοπόν παρά τόν δικαιον καταμερισμόν τών βαρών. Μετ' ού πολυ όμως έδημιουργήθησαν έξ' αυτού οί μεγάλοι παραγωγικοί συνεταιρισμοί δι' έργασίας γεωργικάς, βιομηχανικάς, έμπορικάς και ναυτικάς...»

Δηλαδή με την οικονομική αυτοδιαχείριση οι κάτοικοι κάθε τόπου εφρόντιζαν με συνεργασία για την επίβυσή τους κάτω από την ανωτέρα επίβλεψη των δημογερόντων.

Ανάλογη διατύπωση έχει στη διήγησή του και ο Δροσινός στον οποίο στηρίχτηκε βασικά ο Μπουλανζέ. Λέγει ο Δροσινός:

«Κατενόησαν οί νέοι κύριοι του Βυζαντίου ότι ώφειλαν νά οργανώσουν τήν κατακτηθεισαν χώραν, άν δέν ήθελαν νά περιέλθουν μίαν ήμέραν είς τήν ανάγκην νά τήν έγκαταλείψουν, λόγω έλλείψεως τών απαιτουμένων προς διατήρησιν αύτής μέσων. Ούτοι δέν είχον νόμους διά νά τούς εφαρμόσουν επί τών υποδουλωθέντων λαών. Μόνος νόμος ήτο δι' αύτούς τό Κοράνιον με διερμηνέα τό ξίφος. Κατ' ανάγκην θθεν επέτρεψαν τήν επανίδρυσιν τών παλαιών έλληνικών κοινοτήτων, είς τάς όποιας κάθε έγγεγραμμένος πολίτης είχε δικαίωμα ψήφου διά

τήν διοίκησιν τών κοινοτικών υποθέσεων και τήν κατανομήν τών φόρων.

Ο δεσποτισμός τών νικητών ήξίωσε συγχρόνως άπό κάθε έπαρχίαν, κάθε κωμόπολιν, κάθε κοινότητα τήν πληρωμήν ενός ποσού... υπό μορφήν φόρου και άφησε είς τήν φροντίδα τών δημογεροντιών τήν κατανομήν του φόρου τούτου μεταξύ τών κατοίκων, καθώς και τήν είσπραξιν και τήν καταβολήν αυτού είς τό ταμείον του πασα.

Τότε άπεκαλύφθη είς τόν Έλληνικόν λαόν ή ιδέα, πού άποτελεί τήν άληθινήν βάση κάθε συνεταιρισμού. Ή ιδέα δηλαδή τής δικαίας διανομής τών κερδών

καί ζημιών αναλόγως προς την εργασία, την παραγωγή και τα κεφάλαια έκαστου συνεταιρίου.

“Όθεν οι “Έλληνες, διά νά ανταποκριθούν εις τάς αξιώσεις τών νικητών, ώργανώθησαν εις κοινότητας, διώρισαν εφόρους και εισπράκτορας διά τόν κανονισμόν και την εισπραξιν τών φόρων, τούς όποιους έκαστος οίκογενειάρχης άνήκων εις την κοινότητα ώφειλε νά καταβάλη αναλόγως προς την περιουσιακήν του κατάστασιν.

“Επειδή όλα τά μέλη της κοινότητας είχαν δικαίωμα ψήφου, τά κοινοτικά θάρη κατενέμοντο πάντοτε μεταξύ όλων αναλόγως. “Όπωςδήποτε οι πτωχοί και

οί άπλοι ήμερομίσθιοι άπληθασσοντο της ύποχρέωσης προς πληρωμήν φόρου, τό δέ αναλογούν εις αύτους μέρος κατενέμετο μεταξύ τών πλουσιωτέρων κατοίκων της φορολογουμένης κοινότητας.

“Όμως έκ του άρνητικού τούτου συνεταιρισμού, πού δέν ήτο δημιουργικός και δέ είχε άλλον σκοπόν παρά νά ικανοποιήση την άπληστίαν του κατακτητού, έδημιουργήθη όλιγον κατ’ όλιγον ένα άλλο σύστημα συνεταιρισμού δι’ εργασίας γεωργικής, βιομηχανικής, έμπορικής, ναυτικής, σύστημα τό όποιον άκόμη σήμεραν διέπει έν μέρει τάς διαφόρους συναλλαγάς του ‘Ελληνικού έθνους...» (3).

Οι Κοινότητες ήταν, κατά την τουρκοκρατία, κοντά στα άλλα τους καθήκοντα εξουσίας, και τοπικές μονάδες της οικονομίας. Μια μορφή (ποικίλλουσα κατά τόπο) συνεργασίας των ανθρώπων του τόπου μέσω της οποίας γινόταν η ρύθμιση πολλών οικονομικών θεμάτων της τότε ζωής (βασικά της γεωργικής, κτηνοτροφικής, βιοτεχνικής, εμπορικής και ναυτικής ζωής) με βάση το γενικότερο συμφέρον των ανθρώπων του τόπου.

Το φαινόμενο αυτό δεν παρουσιάστηκε μόνο στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, αλλά είχε πλατύτερη γεωγραφική εφαρμογή σε όλες, σχεδόν, τις βυζαντινές επαρχίες που κατακτήθηκαν (Βαλκάνια, Μ. Ασία) αφού ήταν και σε συσχετισμό με το διοικητικό σύστημα των τελευταίων βυζαντινών χρόνων, όταν η κεντρική εξουσία έφτανε στην επαρχία μέσω των επαρχιακών διοικητών και ακριτών τσιφλικάδων που και αυτοί, με τη σειρά τους, άφιναν πολλά στους τοπικούς εκπροσώπους και την κάποια αυτοδιοίκηση για την τακτοποίηση των τοπικών θεμάτων. Βασικά δε ήταν σε συσχετισμό με το τότε ασιατικό σύστημα παραγωγής που ακολούθησαν και οι Τούρκοι (3α).

Με τις παραπάνω διευκρινίσεις και με την έλλειψη νομοθεσίας που να διακρίνει τους διάφορους θεσμούς, οι αρμοδιότητες των τοπικών Κοινοτήτων ποικίλουν από περιφέρεια σε περιφέρεια, από χωριό σε χωριό (ανάλογα και με την τοπική απόσταση από την έδρα της τουρκικής εξουσίας, το ορεινό έδαφος, τη νησιώτικη διασπορά, την ύπυρξη προνομίων με φερμάνια, την προστασία από άλλες δυνάμεις, κλπ.). Κατά ένα κυμαινόμενο βαθμό οι Κοινότητες λειτουργήσαν ως υποκατάσταση της κρατικής εξουσίας με ανάληψη, πέρα από τα φορολογικά, και σειράς άλλων εξουσιών και ευθυνών στην περιφέρειά τους.

Οι Κοινότητες και οι δημιογέροντες προσετοί τους, έχοντας αρχικά βασική αρμοδιότητα και ευθύνη για τη συγκέντρωση και καταβολή των φόρων και για την εκπροσώπηση - επικοινωνία με την Εξουσία (βασικά με τον κατακτητή αλλά και τους Δεσποτάδες της Εκκλησίας, κλπ) για όλα τα ζητήματα της ζωής του τόπου, είχαν — απόκτησαν βαθμιαία — και δικαιώματα εκδόσεις κανονισμών ή εγκρίσεων κανονισμών άλλων συνεργαζόμενων ομάδων (Ισνάφια κλπ.) και επιδίδεως πάνω σε διάφορα θέματα της κοινωνικής και οικονομικής ζωής. Είχαν ανάμιξη σε θέματα των συντεχνιών - ισναφιών και σε διακανονισμούς σχετικούς με

τις καλλιέργειες, τις αμειψιοπορές, τις βοσκές κλπ.

Ακόμα οι Κοινότητες, σε συνεργασία με τις συντεχνίες, συντελούσαν στο να συμπράττουν μεγαλύτερες περιοχές για την αποδοτικότερη εκμετάλλευση (με ειδίκευση) των εκεί παραγομένων ειδών. Δημιουργούνται έτσι τα «Κοινά», π.χ. το Κοινό των Ζαγορισιών, το Κοινό του Πηλίου, το Κοινό των Χάσικων και των Μαδεμοχωριών, το Κοινό του Μετσόβου, το Κοινό των Θεσσαλών κλπ. (4).

Επειδή στο έργο αυτό εξετάζεται μόνο το θέμα της συνεργασίας των ατόμων κυρίως στον οικονομικό τομέα και σε συσχέτισμό με το σύγχρονο συνεργατισμό, δεν πρόκειται να επεκταθούμε στην όλη μελέτη του Κοινοτικού θεσμού κατά την τουρκοκρατία (για τον οποίο έχουν γραφεί και γράφονται πάρα πολλά). Εκείνο το οποίο επιβάλλεται να τονίσουμε είναι ότι οι ελληνικές Κοινότητες της τουρκοκρατίας ήταν, σε μεγάλο βαθμό και εθιμικές συνεργασίες των ανθρώπων του κάθε τόπου, με κάποια ρυθμιστική εξουσία και έπαιζαν βασικό ρόλο στην κατεύθυνση της οικονομικής ζωής, παράλληλα με τις άλλες μορφές οικονομικών συνεργασιών (ισνάφια, εθιμικές, ατομικές) κατά την εποχή αυτή. Και συνεπώς σαν τέτοιες, έχουν σημαντική θέση κατά την εξέταση και αξιολόγηση της συνεργασίας των ατόμων κατά την εποχή αυτή. (Τις προτάσεις του Boulanger για την μετεπαναστατική οργάνωση της ελληνικής υπαίθρου με βάση τις Κοινότητες και τους Συνεταιρισμούς θα αναπτύξουμε σε άλλες σελίδες στη συνέχεια).

Κοινοτικό Οινοποιείο στο Μαρκόπουλο Αττικής. Μια Κοινοτική συνεταιριστική δραστηριότητα που επιζεί πετυχημένα μέχρι τις μέρες μας. Κοινοτικά ελαιοτριβεία υπήρχαν στη Λέσβο.

Β) Κοινοπραξίες.

Άλλη μορφή οικονομικής συνεργασίας τοπικά, είναι οι γεωργοκτηνοτροφικές Κοινοπραξίες και οι Επιτροπές Διαχειρίσεως (κυρίως στα χωριά της Μεσογαίας Αττικής, στη Βοιωτία, Βραχύνικα Πατρών και αλλού) για διάφορους σκοπούς, κυρίως γεωργοκτηνοτροφικούς και τοπικών κοινωνικών έργων.

Αναλυτικά για τις τοπικές αυτές κοινοτικές συνεργασίες βλέπε:

- Ν. Σωτηρίου «Μαρκόπουλα. Ιστορία ενός χωριού και ενός ανθρώπου», Αθήνα 1951 (βλ. και «δ Συνεταιριστής» 1953 σ. 143, 183).
- Δ. Ψαρρού «Μία ελληνική Κοινότης». Ο Αναγκαστικός Συνεταιρισμός Μαρκοπούλου Αττικής και οι θεσμοί της γεωργοκτηνοτροφικής κοινοπραξίας των κατοίκων, Αθήνα 1955 (με ιστορική αναδρομή και βιβλιογραφία, για την αυτοδιοίκηση από την αρχαιότητα).
- Νόμο 641) 1915 (άρθρ. 10), ΝΔ 2888) 1954 (άρθρ. 189).

Γ) Η Ζάντρουγκα.

Σε στενό συσχετισμό με α) τις εθιμικές άτυπες και χωρίς χρονική συνέχεια συνεργασίες, β) τις συνεχνίες και γ) τις Κοινότητες, βρίσκεται και η περίπτωση Ζάντρουγκα που ήταν στην ουσία ένας κλειστός οικογενειακός εθιμικός συνεταιρισμός με ευρύτερες αρμοδιότητες.

Για τη Ζάντρουγκα και τη μακεδονοσλαβική αγροτική κοινότητα βλ. αναλυτικά στα:

- Κ. Καραβίδα «Άγροτικά» 1931.
- «Άρχαιο Θράκης» ΙΖ σελ. 122.
- «Άρχ. Οικονομικών και Κοινωνικών Έπιστημών» τομ. ΣΤ 1926, σελ. 83.
- Στη λ. «Ζάντρουγκα» στις διάφορες Εγκυκλοπαίδειες (5).

Δ) Τσελιγκάτο.

Ακόμα πρέπει να σημειώσουμε το «τσελιγκάτο» και την «πατριά» που είναι αρχέγονοι τύποι ομαδικής οικονομίας ανεξάρτητοι του κοινωνικού σχηματισμού, με αρκετές ομοιότητες προς το συνεταιρισμό.

Για το Τσελιγκάτο έχουν ασχοληθεί πολλοί (6). Πρόκειται για άτυπο συνεταιρισμό κτηνοτρόφων με ευρύτερες δραστηριότητες. Ο Κ. Κουκλίδης σημειώνει τα επόμενα (σ. 24):

«Τό τσελιγκάτο, πρωτόγονος αλλά πολύ πρακτικός συνεταιρισμός, είναι ξνωσις κτηνοτρόφων που εισφέρουν ό καθείς τό ποιμνιό του ως κεφάλαιο και την προσωπική εργασία του. Διοικείται από τό μεγαλύτερο συνήθως ποιμένα και άρχηγό που λέγεται άρχιτσελιγκας. Φροντίζει για τόν σχηματισμό της ένωσης, ένοικιάζει τις βοσκές και κατανέμει την κάθε μιά, ανάλογα με την ποιότητα, τις διάφορες κατηγορίες τών κτηνών, κατανέμει τις εργασίες σε κάθε κτηνοτρόφο, ένεργεί τις πληρωμές, κάμνει όλα τά άναγκαία κοινά έξοδα, άνοίγει πίστωση για την ζήσει κάθε συνεταιρίου και της οικογενείας του, κανονίζει τόν μισθό (φυλακτικά ή ρόγα) για κάθε βοσκό, πληρώνει τούς φόρους και τις άγροζημίες και άσκει ρόλο τραπεζίτη και παντοπώλη της ένωσης. Στο τέλος κάθε περιόδου άφαιρεί όλα αυτά τά έξοδα από την γενική είσπραξι που προήλθεν από την συντροφική πώληση του γάλακτος, του μαλλιού, τών άρνιων, τών τυριών κλπ. και άποδίνει στους συντρόφους ως καλός διαχειριστής ό,τι άναλογεί στόν καθένα κατά τό ποιμνιό του και την εργασία του που είναι τό θόσκημα, ή μεταφορά του γάλακτος στο κοινό τυροκομείο, τό άρμεγμα, ή κατα-

σκευή τυριών και άλλων προϊόντων καθώς και ή μεταφορά έμπορευμάτων στην αγορά. Προκειμένου για την ποσοτική έκτίμησι του γάλακτος, τουτο ύπολογίζεται όχι με τό παραδιδόμενο ποσό, αλλά με τόν αριθμό τών ζών κάθε κτηνοτρόφου, ώστε, άν ή άρρώστεια ήθελε πέσει ανάμεσά τους, ή ζημία μοιράζεται σ' όλους. Ένα σπουδαίο μέρος από τό άκαθάριστο κέρδος χρησιμοποιείται για έργα κοινής ώφελείας και πρό παντός για την λειτουργία σχολείων. Όλοι αυτοί οί λογαριασμοί κανονίζονται από την γενική συνέλευσι τών συνεταιριών. Στο τσελιγκάτο έξέτρεφαν άλλοτε και μεγάλα ζώα μεταφοράς και έτσι, προτού γίνουν οί σιδηρόδρομοι, τουτο έβοήθησε στην δημιουργία του συστήματος μεταφορών από τό Αιγαίο έως την Μέση Εύρώπη. Οί μεταφορείς αυτοί θαθμισαία άνέλαιθαν και τό εμπόριο και μάλιστα και από την Μέση Βαλκανική (άπό τά Γιάννινα και τό Μέτσοβο έως την Κοζάνη και τό Μοναστήρι), κι' έβοήθησαν στην όργάνωσι τών έλληνικών κοινοτικών κέντρων της παραδουνάθιας Μεσευρώπης. Τό τσελιγκάτο έλειτούργησε και λειτουργεί σε πολλές περιφέρειες της Έλλάδος καθώς και σε άλλες βαλκανικές χώρες».

Κατά τον Κ. Α. Ρωμαιο υπάρχει και άλλος σκοπός που επιδιώκει το τσελιγκάτο, ο ακόλουθος: «συνεισφορά μεταξύ των μελών για να συγκροτήσουν ξανά τη στάση κάποιου τσοπάνη που άτυχγχε το κοπάδι του από λύκο, αρρώστια ή οτιδήποτε. Η οργάνωσή τους αποδιδίνει ένα είδος κοινό ιδιωτικό ταμείο ασφαλείας και προνοίας (Κ. Α. Ρωμαιο, «Αλληλοβοήθεια και συνεργασία στα σημερινά έθνημα του ελληνικού λαού», περιοδικό «ο Συνεταιριστής» αριθ. 17-18, 1948).

Στο καίμενο «Η παρακατσάνικη ομάδα ή το τσελιγκάτο», ο Λαζ. Αρσενίου (στο «Οικονομικός Ταχυδρόμος» 4.2.1971), χαρακτηρίζει το τσελιγκάτο ως πρωτόγονη συνεταιριστική μορφή παραγωγής και διαχείρισης που η υποδειγματική της λειτουργία εξασφάλισε τις βάσεις της μαζικής κτηνοτροφίας. Οι παρακατσάνοι ζουν και παράγουν με βάση τη συνεργασία τους μέσα στο τσελιγκάτο στο οποίο μένουν ή φεύγουν ελεύθερα στη λήξη της περιόδου. Δέκα, είκοσι και τριάντα οικογένειες «σμίγουν» τα πρόβατά τους σ' ένα κοινό κοπάδι, το «τσελιγκάτο», με αρχηγό τον τσέλιγκα που διευθύνει. Τα μέλη αναλαμβάνουν όλες τις εργασίες. Από την παραγωγή, ένα μέρος κρατιέται για τις ανάγκες των οικογενειών που συντηρούνται με το σύστημα της κλειστής οικονομίας. Τα περισσεύματα πωλούνται από κοινού από τον τσέλιγκα ο οποίος και κάνει όλες τις προμήθειες σε κτηνοτροφές ή ενοικιάσεις βοσκοτόπων (ή και αγορές βοσκοτόπων). Τα υπόλοιπα έσοδα μοιράζονται ανάλογα με τον αριθμό προβάτων του καθένα. Το σύστημα στηρίζεται στην καλή πίστη και την τιμότητα. Οι οικογένειες που συγκροτούν ένα τσελιγκάτο αποτελούν μια «παρακατσάνικη ομάδα» που ζει σε καλύβες που τις πλέκει μόνη της με χόρτα κοντά στο βοσκότοπο. Αποτελεί μια ξεχωριστή κοινωνία που ζει νομαδικά (7).

Βλ. για το Τσελιγκάτο και Κ.Δ. Καραβίδα στα «Αγροτικά». Και άρθρο του στο λήμμα «Τσελιγκάτο», στη Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια.

Ε) Άλλοι πρωτόγονοι τυροκομικοί συνεταιρισμοί.

Υπήρχαν σε εφαρμογή (και μέχρι τις τελευταίες δεκαετίες) πρωτόγονοι τυροκομικοί συνεταιρισμοί. Τέτοιους περιγράφουν πολλοί συγγραφείς (όπως ο Ιασεμίδης στο βιβλίο του «Γεωργικοί Συνεταιρισμοί»).

Πολύ ενδιαφέρουσα περιγραφή για τη συνεργασία αυτή στην Κρήτη μας δίνει ο νομογεωπόνος Χανίων Γ. Σερδάκης (βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σελ. 4).

ΣΤ) Κοινοθιακά Μοναστήρια.

Τα κοινοθιακά (8) μοναστήρια ήταν ένας παραγωγικός και καταναλωτικός συνεταιρισμός, στον οποίο προσχωρούσαν υποχρεωτικά όσοι γινόνταν μοναχοί σε αυτά. Παγκοινιά ή παγγενιά έλεγαν τη συμμετοχή όλων των μοναχών σε ομαδικές εργασίες. (Βλ. και Δ. Πατρόπουλος «ο Συνεταιριστής» 1955 πανηγγ. σ. 82). Όσο και αν ο σκοπός των μοναστηριών ήταν (ή έπρεπε να ήταν) θρησκευτικός, είχε πάντα και οικονομικό περιεχόμενο για τους μοναχούς που ζούσαν εκεί (καθώς και για τις περιφέρειες κλπ.). Είναι δε γνωστό ότι γινόνταν και παραχωρήσεις, πωλήσεις, δωρεές, ολόκληρων μοναστηριών (Βλ. και Γ. Μουτζούρη «Τα χαριστικά και ελεύθερα μοναστήρια», Αθήνα 1964 και η εκεί διβλιογραφία).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

(1) Βιβλιογραφία: Πλούσιες πληροφορίες αναγράφονται στα γενικά (ιστορικά, νομικά, διοικητικά κλπ.) βιβλία. Κυριότερα ιστορικά για τους θεσμούς της ελληνικής Κοινότητας:

F. Boulanger: «Ampelakia ou les Association et les Municipalités Helleniques» Paris 1875. Φωτοτ. επανέκδοση από βιβλ. Νότη Καραβία στην Αθήνα. Μετάφραση ελληνική στο περιοδικό «6 Συνεταιριστής».

Κ. Παπαρηγοπούλου: «Ιστορία του Έλληνικού Έθνους», Ε' έκδ. том. Β, 6, 1925 σ. 134.

Π. Καρολίδου: «Ιστορία της Ελλάδας, Αθήνα» 1925 σ. 237.

Δ. Κοκκίνου: «Η Έλληνική Επανάσταση», Α' 1931.

Κ. Σάθα: «Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα», 1869.

Ίων. Δραγούμη: «Κοινότητες, Έθνος, Κράτος» 1932.

Α. Βακχλοπούλου: «Ιστορία του Νέου Έλληνισμού». Τομ. Β1, Θεσσαλονίκη 1964.

Μ. Dendia: Le Gouvernement Local, 1930.

Γ. Κοντογιώργη: «Κοινωνική δυναμική και αυτοδιοίκηση. Οι Έλληνικές Κοινότητες της Τουρκοκρατίας», Αθήνα: 1981 σελ. 581.

Γ. Φιλαρέτου: «Πολιτεία και Κοινότητες» Αθήνα 1902 (για ιστορικά κοινοτήτων).

Κ. Παπαδόπουλου: «Ανάπτυξις Κοινοτισμού κατά τόπους από το 1821 και η χειραφέτησις αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας», «Μικρασιατικά Χρονικά» 1961 σ. 1, με αξιολογη βιβλιογραφία. «Δραγουμάνοι τοῦ στόλου». Κοινοτική οργάνωση των νησιῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας («Ἐπετηρίς Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου» том. 1964 σ. 2 και η ἐκεῖ βιβλιογραφία σελ. 75).

Δ. Καμπούρογλου «Ιστορία τῶν Ἀθηναίων» (σ. 47, 83, 175, 179).

Δημ. Τσάκωνα: «Χαρακτηριστικά τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ» στο «Προβλεῦς» 1971 σελ. 11 για τις κοινότητες κλπ.

Α. Κορομηλά «Ἀνθοῦσα: Κοινότητες τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τουρκοκρατίας». Συστήματα ἐκλογῆς ἀρχόντων κλπ. (περ. «Δελτίον Διοικήσεως Ἐπιχειρήσεων» 1971 Μάρτιος).

Γ.Τ. Βισβίτζη: «Ἡ κοινοτική διοίκηση τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν τουρκοκρατία» στο «L' Hellenisme Contemporain» σ. 137, 188

Κ. Καραβίδα: «Ἀγροτικά» Αθήνα 1931.

Κ. Καραβίδα: «Κοινοτική Πολιτεία» Αθήνα 1935.

Γεωοικονομία και Κοινοτισμός. Συλλογή κειμένων Κ.Δ. Καραβίδα, Αθήνα 1980.

Ἐπετηρίς Διοικητικοῦ Ἀρχείου, 1939. (σ. 101, 105, 108, 109, 116, 145, 148 Κοινότητες, Συνεργασία).

Α. Βρεκόση, «Αἱ Ἑλληνικαὶ Κοινότητες τῶν ἐλευθέρων χωρικῶν» 1931.

Ζ. Ξηροτόρη: «Ἡ κοινοτική ἀνάπτυξις ἐπὶ τουρκοκρατίας» (περ. «Στερεοελλαδική Ἔστια» том. 1960 αρ. 1 σελ. 74).

Χρ. Ευελπίδη «Οἰκονομική και κοινωνική ἱστορία τῆς Ἑλλάδος» Αθήνα 1950 (Βυζάντιο, Κοινότητες, φόροι).

Κ. Παπαδόπουλου: «Ἡ ἑλληνική τοπική αυτοδιοίκησις και ἡ ἱστορική της ἐξέλιξις» (Τοπική Αυτοδιοίκηση 1947 τεῦχος 9-10 σ. 166 και η ἐκεῖ βιβλιογραφία).

(2) Στο Βυζάντιο τα «χωρία» και οι πόλεις δια των συνελεύσεων αὐτῶν ἀπέκτησαν νέαν δύναμιν, οἰκονομικήν και κοινωνικήν... εἰς χωρικές και αγροτικές κοινότητας ἐδημιουργήθη εἶδος συνιδιοκτησίας των χωρικῶν γεωργῶν δια την καλλιεργητικήν ἀνάπτυξιν, την πληρωμὴν φόρων, τα κοινὰ ἔργα κλπ. (βλ. Ευελπίδην και Ψαρὸν στη βιβλιογραφία που προηγείται).

Για τις συλλογικές μορφές ἐργασίας ἢ συνεργασίας στο Βυζάντιο, γράφει ο Στ. Θεοφανίτης: «ο θεσμός του συνεργατισμοῦ συνεχίζεται στο Βυζάντιο με τις πολλές και ποικίλες μορφές συλλογικής οἰκονομίας και δραστηριότητας ἀπὸ την οργάνωση των Κοινοβιακῶν Μοναστηρί-

ων ως τη θυζαντινή αγροτική Κοινότητα, τα ακριτικά κτήματα και τις πρόνοιες» (σελ. 8 βιβλίου Ι. Βάβουρα).

(2α) Για την οικονομική κατάσταση κατά την Τουρκοκρατία βλ. τα γενικά ιστορικά κείμενα. Αξιόλογα και τα:

Σπ. Ασδραχάς «Η οικονομική δομή των Βαλκανικών Χωρών στα χρόνια της Οθωμανικής κυριαρχίας» Αθήνα 1979.

Κ. Σιμόπουλος «Έξνοι Ταξιδιώτες στην Έλλάδα» Αθήνα 1975 - 1981.

Απόστ. Βακαλόπουλος «Πηγές της Ιστορίας του νέου Έλληνισμού» Θεσ/νίκη 1965-1977.

Απόστ. Βακαλόπουλος «Ιστορία του νέου Έλληνισμού» Θεσ/νίκη 1974 - 1980.

Β. Κρεμμυδάς «Συγκυρία και έμποριο στην προεπαναστατική Πελοπόννησο 1793 - 1821» Αθήνα 1980.

Ν. Ζιάγκος «Τουρκοκρατούμενη Ήπειρος. Τιμαριωτισμός, άστυαρισμός, νεοελληνική αναγέννηση 1648 - 1820» Αθήνα 1974.

Α. Αρσενίου «Η Θεσσαλία στην Τουρκοκρατία» Αθήνα 1984.

(3) Βλ. και Ν. Μουτσόπουλον σ. 51 (στην παραπάνω βιβλιογραφία για τις Συντεχνίες).

(3α) Για τα ασιατικά φορολογικά συστήματα βλ. και την εισήγηση Α. Ανδρεάδου περί της φορολογικής οργάνωσης του Περσικού Κράτους (Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών 1926 σ. 137).

(4) Απλοποιημένη διατύπωση, για το ποιά ήταν, στις γενικές της γραμμές, η κοινοτική αυτοδιοίκηση τότε, κάνει ο Κ. Κουκκίδης στις σελ. 44-46 του βιβλίου του «Τò πνεύμα του συνεργατισμού...». Αξιόλογες είναι και οι πληροφορίες που δίνει για την ομοσπονδιακή οργάνωση των κοινοτήτων. Αναφέρει τις ακόλουθες ομάδες:

— Η Δημοκρατική Συμπολιτεία του Σουλίου (Ήπειρος) που ιδρύθηκε περίπου κατά τò 1660. Περιέλαβε διαδοχικά 4, 7 και 11 κωμοπόλεις και ανέλαβεν ήρωϊκούς αγώνες έναντι των Τούρκων.

— Η Όμοσπονδιακή Ένωσις των σαράντα κωμοπόλεων του Ζαγοριού (Ζαγορωχωριών) (κοντά στα Γιάννινα, κατά τὰ όόρεια).

— Η Δημοκρατική Όμοσπονδία των 24 κωμοπόλεων του Πηλίου όρους της Θεσσαλίας. Η διακυβέρνησις της ήταν έργον της Δημογεροντίας.

— Η Όμοσπονδία των 42 βλαχικών χωριών (Βλαχοχωριών) (έξω από τὰ Γιάννινα και μέσα στο όίλαέτι) χωρισμένη σε δύο τμήματα που ήταν τò Συράκο και οι Καλαρύτες.

— Οι δύο Όμοσπονδίες της Χαλκιδικής: Τὰ Χάσια και τὰ Μαθεμοχώρια (12 μεταλλευτικές κωμοπόλεις που διοικούσαν 360 χωριά).

— Η Άγία Κοινότης του Άγιου Όρους (Άθω) που περιελάμβανε 20 μοναστήρια (από αυτά ένα ήταν ρωσικό, ένα σερβικό και ένα βουλγαρικό και ή διακυβέρνησις της ήταν έργο ενός κοινού συμβουλίου.

— Τò «Κοινόν» του Μελενίκου. Ίδρύθηκε τò 1813 από τούς κατοίκους της πόλεως που έμεινε όλότελα έλληνική έως τò τέλος των βαλκανικών πολέμων. Ήλειουργόσε σύμφωνα μ' ένα καταστατικό από 30 άρθρα, λεγόμενο «σύστημα ή διαταγαί». Τò καταστατικό κατάργησε τις κοινωνικές τάξεις της εποχής και πρόέβλεπεν ως κύριο έργο τήν διαχείριση της έκκλησιαστικής και σχολικής περιουσίας, τήν άσκηση της άγαθοεργίας και τήν προστασία των άδυνάτων. Τò έργο αυτό ήταν άνατεθειμένον σε δύο έπιτροπές, τούς έπιτρόπους και τούς έφόρους, μόνους όπευθύνους έναντιον του Λαού. Τò καθεστώς αυτό διατηρήθηκε έως τήν εποχή της προσαρτήσεως της πόλεως αυτής κατά τò 1913 εκ μέρους της Βουλγαρίας, που έδιωξε όλους τούς Έλληνες κατοίκους από τις προαιώνιες έστίες των.

— Έπί πλέον των όμοσπονδιακών αυτών ομάδων έσχηματίσθηκαν Κοινότητες πολύ δυνατές, πρό παντός οι κοινότητες Γαλαξειδίου, Κρανιδίου, Σπετσών, Όόρας, Κάσου, Σαντορίνης, Ψα-

ρών, Λεβαθείας, Χίου, Ζαγοράς, Ίωαννίνων και τών περιφερειών τής Μάνης και τής Θράκης.

(5) Π.χ. Εγκυκλοπαίδεια Ηλίου: «Λέξις σλαβική αντίστοιχούσα περίπου εις τόν θρον φατριά. Ἡ Ζάντρουγκα εἶναι σύστημα κοινωνικῆς συμβιώσεως συναντώμενον ἔτι καί σήμερον ἐν Νοτιοσλαβία κατὰ τὸ ἔποσον πολλαὶ οἰκογένεια: ἔχουσαι κοινὴν τὴν παραγωγὴν, καλλιεργοῦν ἀπὸ κοινοῦ τὰ κτήματά των ἀποτελοῦντα κοινὴν ἰδιοκτησίαν. Ἐκάστη οἰκογένεια κατοικεῖ εἰς ἴδιον οἶκημα, ἀλλὰ τὰ γέφυματα λαμβάνονται ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὸ κεντρικὸν κτίριον, τὸ ἔποσον εἶναι καί τὸ μόνον ἔχον μαγειρεῖον».

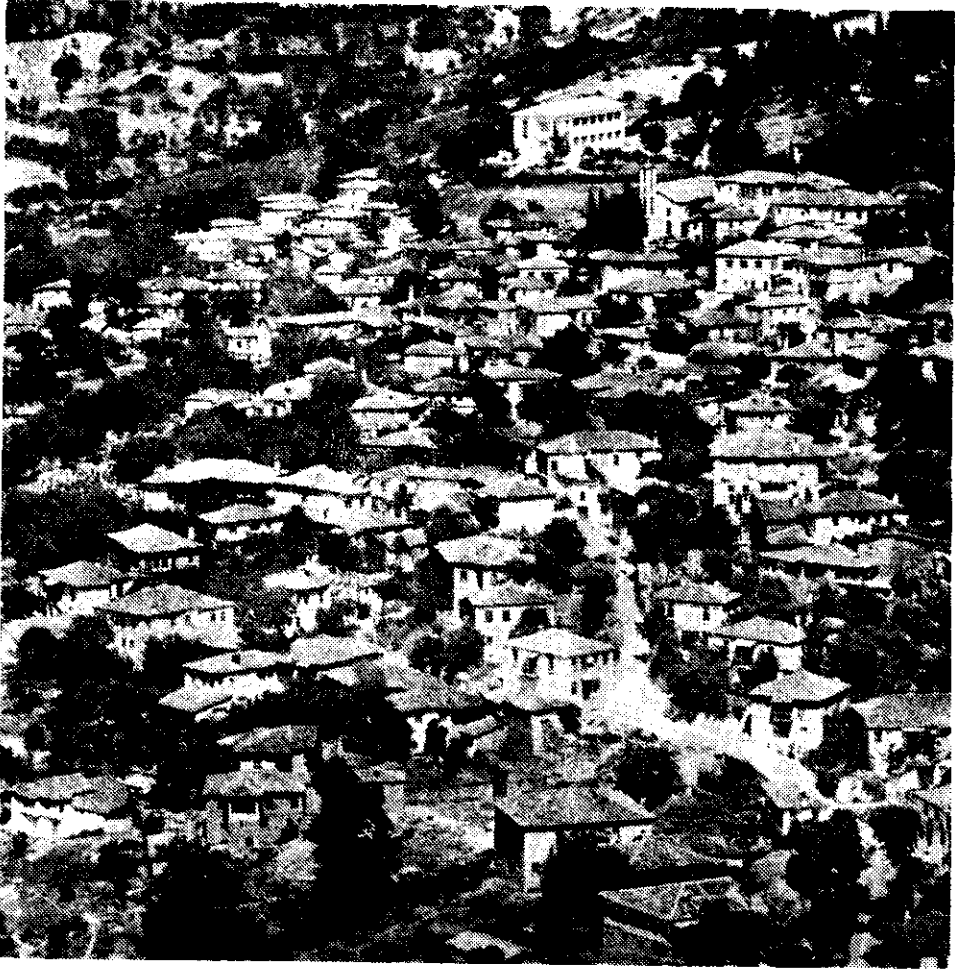
(6) Κ. Κουκκίδης, Κ. Ρωμαίος, Αζ. Αρσενίου, Κ. Καραβίδας και ἄλλοι.

(7) Βλ. πιο αναλυτικὰ στο βιβλίον του Αζ. Αρσενίου: «Τα Τσελιγγάτα», Αθήνα 1972 για τὴν ὅλη δομὴ και ζωὴ του Τσελιγγάτου και των Σαρακατσάνων και τὴν προσφορὰ τους (Και ε-φῆμ. «Ἐλευθερία» Ἀρρίσης 18)9 - 3)10)1971).

(8) Βλ. και Στ. Θεοφανίδης (στὴ σελ. 8 του βιβλίου «Λαϊκὲς Ἀκτοπλοικὲς Ἐταιρεῖες» τοῦ Ι. Βάβουρα).

Κτηνοτροφία. Σαρακατσάνοι. Τσελιγκάτα.

Τα υπέροχα ονομαστά Αμπελάκια της Θεσσαλίας που πρέπει να αξιοποιηθούν τουριστικά, πολιτιστικά, παραγωγικά και συνεταιριστικά. (Αίθουσα, βιβλιοθήκη, σεμινάρια, συνέδρια, κλπ. συνεταιριστικά σε συνδυασμό με κοινωνικό τουρισμό και τοπική χωρική βιοτεχνία).

Η γραφική
Κοιλάδα
των Τεμπών,
κάτω από τα
Αμπελάκια.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΜΕΡΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΓΜΕΝΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η ΚΟΙΝΗ ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ ΚΑΙ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ ΚΑΙ ΆΛΛΑ ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΛΑΔΑΣ ΤΩΝ ΤΕΜΠΩΝ

1. Από όλες τις παλαιότερες συμβατικές οικονομικές συνεργασίες πλατύτερης μορφής στον ελληνικό χώρο, η πιο αξιόλογη και ονομαστή, υπήρξε αυτή που αναπτύχθηκε επί τουρκοκρατίας στην περιφέρεια όπου τα Αμπελάκια της Θεσσαλίας (22 χωριά της κοιλάδας των Τεμπών) στο τέλος του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα. Κοινή Συντροφία και Αδελφότητα που έκαναν οι «πραγματευταί και τεχνίται των κόκκινων νημάτων» για να ασκήσουν τη δαφνική τέχνη και το εμπόριο των κόκκινων νημάτων καθώς και, βοηθητικά, οποιουδήποτε άλλου εμπορεύματος.

Για το θέμα αυτό έχουν γραφεί τόσα πολλά που μπορούν να γεμίσουν μια Βιβλιοθήκη (1) (2), χωρίς και πάλι να θεωρηθεί ότι έχει ολοκληρωθεί η σχετική μελέτη α) για το πότε προϋπήρξαν, τοπικά ή αλλού, μικρότερες παρόμοιες συντροφίες, β) πότε συνενώθηκαν σε Κοινή Συντροφία, γ) τί ακριβώς ήταν η εφαρμογή αυτή (3). Η έρευνα δεν έχει ολοκληρωθεί και σε ότι αφορά το συνεταιριστικό της περιεχόμενο, τα συνεταιριστικά της πρωτεία, καθώς και τη σύγκρισή της με άλλες μορφές συνεργασίας και την αξιολόγησή της (οικονομικά, νομικά, κοινωνικά, εθνικά κ.τ.λ.).

Βασικά πρέπει να δεχτούμε ότι η Κοινή Συντροφία, όπως αυτή προκύπτει από το Καταστατικό της του 1780 (το θεωρούμενο ως πρώτο), υπήρξε η εξέλιξη προηγούμενων εφαρμογών. Προϋπήρχαν μικρότερες συντροφίες και ακόμη προϋπήρξε κάποια Κοινή Συντροφία (όπως προκύπτει από το Καταστατικό του 1780). Και οπωσδήποτε η δημιουργία της τελεόχτηκε σε πνευματική έκθεση των ανθρώπων του τόπου, πράγμα που προϋποθέτει οικονομική βάση (δλ. γνώσεις θρησκευτικές και συγγραφών στο προσώμο του καταστατικού του 1780. (4)

Την πολύ αξιόλογη αυτή μορφή συνεργασίας πρέπει να τη δούμε και να την αξιολογήσουμε μέσα στις τότε συνθήκες (5). Συνεπώς δεν είναι σωστό αυτό που επιχειρείται από πολλούς συγγραφείς (6) να προσπαθούν να αποδείξουν (ή να καταπολεμήσουν) τη γνώμη ότι η αξιόλογη και ονομαστή αυτή συνεργασία ήταν ο πρώτος, χρονικά, «Συνεταιρισμός» (7) του κόσμου, συγκρίνοντάς την με τις αρχές, τα χαρακτηριστικά και τις δραστηριότητες εκείνου του τύπου συνεργασίας που λέμε τώρα «Συνεταιρισμό» (με την ειδική έννοια του όρου, από τα μέσα του 19ου αιώνα).

Άλλοι είναι οι θεσμοί που δημιουργήθηκαν στην υπόδουλη Ελλάδα τις διάφορες εποχές της τουρκοκρατίας (μέσα στις τότε τοπικές και γενικότερες συνθήκες) και άλλοι οι θεσμοί που δημιουργήθηκαν στην Ευρώπη στα μέσα του περασμένου αιώνα μέσα στις τότε εκεί συνθήκες της αναπτύξεως του κεφαλαιοκρατικού συστήματος και των αντιδosis του.

Ο κάθε θεσμός από αυτούς, είχε την αξία του και την προσφορά του. Οι ομοιότητες στις επιδιώξεις τους και στη μορφή τους είναι πολλές, όπως πολλές είναι και οι διαφορές τους, ανάλογα με την εποχή και τις συνθήκες. Αξιολόγησή τους για την εποχή που έδρασαν και εκτιμήσεις και γνώμες σχετικά με το αν θα έπρεπε

να γίνει, γενική ή ειδική, εκμετάλλευση των προτύπων τους ακόμα και σήμερα (και όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά γενικότερα), είναι δυνατές και ωφέλιμες. Η προσπάθεια όμως για λεπτομερειακή σύγκριση, ώστε να αποδειχτεί (ή όχι) η ταύτιση του ενός θεσμού με τον άλλο και η χρονική προτεραιότητα, δεν φαίνεται να είναι λογική και χρήσιμη, όσο μεγάλη και αν είναι η συγγενείά τους (8).

2. Μετά την απαραίτητη αυτή εισαγωγή (που προφυλάττει από πολλές πλάνες και άσκοπη απασχόληση), χρήσιμο είναι να μιλήσουμε περισσότερο για την πολύ αξιόλογη αυτή εφαρμογή της οικονομικής συνεργασίας των ατόμων στην περιφέρεια αυτή (στα Αμπελάκια και τα άλλα χωριά των Τεμπών), καθώς και τις άλλες παραπλήσιες εφαρμογές στον ελληνικό χώρο κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας.

Η εφαρμογή αυτή αναφέρεται ευκαιριακά από αρκετούς Έλληνες συγγραφείς της εποχής της ή μεταγενέστερους (βλ. τη βιβλιογραφία). Έγινε όμως ευρύτερα γνωστή με τη δημοσίευση, το 1875 (9) στο Παρίσι, του βιβλίου «Ampelakia ou les Associations et les Municipalites Helleniques» με υλικό που είχε συλλέξει ο διάσημος αρχιτέκτων και φίλος της Ελλάδας F. Boulanger που έμεινε πολλά χρόνια στην Ελλάδα. (Φωτοστ. επανέκδοση από τις εκδόσεις Ν. Καραβία).

Στο βιβλίο (που εκδόθηκε μετά το θάνατο του συγγραφέα του), περιέχεται Υπόμνημα, με ημερομηνία 7 Απριλίου 1847, που είχε υποβάλει ο Μπουλανζέ στον τότε Έλληνα Πρωθυπουργό Ιωάννη Κωλέττη. Με το υπόμνημα αυτό της 7ης Απριλίου 1847 ο Μπουλανζέ επανέρχεται σε προηγούμενο (άγνωστο μέχρι τώρα) υπόμνημά του (σχετικό με τον εθνικισμό της Χώρας κατά Κοινότητες με βάση τα εθνικά κτήματα και τις ιδέες του Φουριέ) που το διευρύνει και υποστηρίζει την πρότασή του με στοιχεία που στο μεταξύ ανακάλυψε — όπως λέει — για παρόμοιες ελληνικές εφαρμογές συνεργασίας (Χίος, Αμπελάκια, Νησιά κτλ.).

Στοιχεία και κείμενα στα οποία στηρίχτηκε ο Μπουλανζέ (πέρα από τη διδασκαλία του Φουριέ του οποίου ήταν οπαδός) και τα οποία περιέλαβε στο παραπάνω βιβλίο του είναι τα επόμενα (με χρονολογική τους σειρά):

(α) Αντίγραφο του 2ου συμφωνητικού-καταστατικού της Κοινής Συντροφίας στα Αμπελάκια με ημερομηνία 1 Ιανουαρίου 1795 (9α). Γράφει ο Μπουλανζέ στον Επίλογο του βιβλίου του ότι οι Αμπελακιώτες, στο τέλος του 1797, ανανέωσαν το καταστατικόν εις το οποίον εφρόντισαν να περιλάβουν νέας διατάξεις σκοπούσας να εξαλείψουν, εν μέρει τουλάχιστον, τα αίτια διαλύσεως από τα οποία υπέφεραν προηγουμένως. Νεώτερο καταστατικό έγινε μετά το 1800 (ή και περισσότερα, αφού είχαν τη μορφή συμφωνητικών που ανανεωνόταν με τροποποιήσεις).

(β) Αποσπάσματα από το βιβλίο του Felix Beaujour, πρώην προξένου της Γαλλίας στη Θεσσαλονίκη, που επισκέφθηκε τα Αμπελάκια. Το βιβλίο αυτό τυπώθηκε το 1800 στη Γαλλία με τίτλο «Tableau du Commerce de la Grèce» 1787-1797 (τόμοι 2) και είναι χρονικά σύγχρονο με μέρος μόνο της δραστηριότητας των Αμπελακίων (10).

(γ) Αποσπάσματα από βιβλίο του Άγγλου David Urquhart, που διετέλεσε γραμματέας της Αγγλικής Πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη, με τίτλο «Η Τουρκία, οί πόροι της, ή κοινοτική της όργάνωση» (τόμ. II, μερ. 1ο). Το βιβλίο αυτό είναι μεταγενέστερο από την εποχή της δραστηριότητας των Αμπελακίων.

(δ) Αφηγήσεις του αμπελακιώτη γιατρού και μέλους της Συντροφίας Δρόσου Δροσινού, που έγιναν προφορικά στον Μπουλανζέ και διατυπώθηκαν από αυτόν στις 20 Μαρτίου 1847 (δηλαδή λίγες μέρες πριν από το υπόμνημα της 7ης Απρι-

λίου 1847). Ο Δροσινός είναι εκείνος που έδωσε στον Μπουλανζέ το αντίγραφο του συμφωνητικού - καταστατικού της 1ης Ιανουαρίου 1795. Δηλαδή ο Μπουλανζέ με τα παραπάνω στοιχεία του Δρόσου Δροσινού, στήριξε σε ελληνικές πετυχημένες εφαρμογές κατά την Τουρκοκρατία τις αρχικές προτάσεις του για εποικισμό και διάθεση των δημοσίων κτημάτων (προτάσεις που στηριζόταν στις ιδέες του Φουριέ) που είχε κάνει στην Ελληνική Κυβέρνηση και επανέλαβε με το υπόμνημά του της 7 Απριλίου 1847 προς τον Έλληνα πρωθυπουργό Ι. Κωλέττη.

(ε) Δημοσίευμα στο «Σημιαφόρος της Μασσαλίας», της 1ης Σεπτεμβρίου 1848 (δηλαδή μετά το υπόμνημα της 7 Απριλίου 1847).

Στο βιβλίο του που εκδόθηκε το 1875 (μετά το θάνατό του), ο Μπουλανζέ περιέλαβε ακόμα (εκτός από το Υπόμνημα της 7 Απριλίου 1847 και τα παραπάνω κείμενα) και τα ακόλουθα:

(στ) πρόλόγό του.

(ζ) νεώτερες σημειώσεις του πάνω στο Υπόμνημά του.

(η) επίλογο, όπου ο Μπουλανζέ ανασκευάζει μερικές πληροφορίες και παρατηρήσεις που υπάρχουν στα κείμενα του Beaujour και του Uquhart και ακόμα διατυπώνει μερικές πολύτιμες γνώμες του.

Στην αρχή του βιβλίου υπάρχει πρόλογος του επιμελητή, με ενδιαφέροντα στοιχεία (παρατηρήσεις, πληροφορίες, κλπ.) για τον Μπουλανζέ, το Συνεργατισμό, κλπ.

3. Δεν είναι βέβαια δυνατό και επιτρεπτό να επιχειρήσουμε να δώσουμε εδώ (στη γενικότερης μορφής ιστορική μας αυτή επισκόπηση) ένα αναλυτικό κείμενο όπου να επιχειρηθεί να «μελετηθούν» τα διάφορα στοιχεία και θέματα τα σχετικά με τα Αμπελάκια και τις διάφορες απόψεις (βλ. την αναλυτική σχετική βιβλιογραφία). Θα περιοριστούμε να παραθέσουμε μόνο τα βασικά ενημερωτικά στοιχεία παρμένα από την κύρια συνθετική πηγή, δηλαδή από τη διατύπωση του Μπουλανζέ όπως αυτή γίνεται στο Υπόμνημα του 1847 και στον Πρόλογο και τον Επίλογο του βιβλίου του (αυτός ο Επίλογος γράφηκε πολύ μετά το 1847 και αφού ο Μπουλανζέ είχε επεξεργαστεί όλο το παραπάνω υλικό που συγκεντρώσε στο μεταξυ και συνεπώς έχει μεγαλύτερη αξία).

Εισαγωγικά στο Υπόμνημά του ο Μπουλανζέ (όπως και ο πληροφοριοδότης του Δροσινός), αναφέρεται στη στάση των τούρκων κατακτητών απέναντι στις Κοινοότητες για τη διευκόλυνση του φορολογικού τους μηχανισμού (βλ. στο προηγούμενο Κεφάλαιο 4 για τις Κοινοότητες). Από τον αρνητικό αυτό συνεταιρισμό, που σκοπό είχε τον δίκαιο καταμερισμό των φορολογικών βαρών, δημιουργήθηκαν — γράφει ο Μπουλανζέ — «οί μεγάλοι παραγωγικοί συνεταιρισμοί δι' εργασίας γεωργικής, βιομηχανικής, (11) εμπορικής και ναυτικής, συνεταιρισμοί, οι οποίοι διατηρηθέντες επί μακρόν διελύθησαν μόνον κατά τόν έξοντωτικόν πόλεμον του 1821, όποτε όλοι οι Έλληνες έλαβον τά όπλα διὰ νὰ επανακτήσουν τήν ανεξαρτησίαν των». Και συνεχίζει (κατά τη μετάφραση του Θ. Τζωρτζάκη) :

«Οί συνεταιρισμοί ούτοι, θάσιν είχαν την άκριβη κατανομή των κερδών ανάλογως τής καταβληθείσης εργασίας και του διατεθέντος κεφαλαίου από έκαστον μέλος του συνεταιρισμού. Διέθετον όμως πάντοτε έκ των κερδών, πρό πάσης διανομής, έν ποσόν πρός σχηματισμόν άπο-

θεματικού κεφαλαίου, χρησιμοποιουμένου διὰ τήν εκπαίδευσιν των παιδιών και τήν παροχήν βοηθημάτων εις τά όρφανά, τάς χήρας και τούς άσθενείς. Αί πρός τούς πτωχούς εργάτας και τάς οικογενείας των διδόμεναι προκαταβολαί διὰ συντήρησιν, προμήθειαν χρησίμων εις τήν

έργασίαν των έργαλειών κλπ., έφεροντο εις χρέωσιν του συνεταιρισμού και απέμεινον εις θάρος του κόστους παραγωγής του προϊόντος της έπιχειρήσεως εις την περίπτωσιν (εϋτυχώς λίαν σπανίαν) κατά την όποιαν οι έργαται δέν ήδύναντο νά τας έπιστρέψουν.

Μεταξύ των συνεταιρισμών τούτων, οι όποιοι κατέστησαν όνομαστοί, πρέπει νά αναφέρωμεν τον Συνεταιρισμόν της νήσου Χίου διά την παραγωγήν μετάξης και κατασκευήν μεταξωτών και πρό παντός άλλου τον Συνεταιρισμόν των Αμπελακίων, ό όποιος περιελάμβανε 22 Θεσσαλικά χωρία της πλουσίας και ποιητικής κοιλάδας των Τεμπών και του όποιού ή κυρία παραγωγή συνίστατο εις την κατασκευήν έρυθρών νημάτων ή στερεότης και ή στιλπνότης των νημάτων ώφείλετο κατά μέγα μέρος εις τας ειδικάς ιδιότητας των υδάτων των άφθόνων πηγών της τόσον εϋνοηθείσης από την φύσιν περιφερείας. Βάσις της βιομηχανίας των νημάτων ήτο ή καλλιέργεια του έρυθροδάνου(12).

Εις τον παραγωγικόν τούτον Συνεταιρισμόν μετείχον πάντες οι κάτοικοι, άνδρες, γυναίκες, παιδιά. Οι μάλλον πεπειραμένοι, άδιαφόρως, είτε πλούσιοι, είτε πτωχοί, άπεστέλλοντο εις Κωνσταντινούπολιν, Σμύρνην, Βιέννην, Αμστερνταμ, Λονδίνον, Όδησσόν, διά νά ιδρύσουν γραφεία και άποθήκας.

Έκτός αύτου ό Συνεταιρισμός έπεξετείνε ώσαύτως τας εργασίας του εις γεωργικάς, βιομηχανικάς, έμπορικάς κλπ. έπιχειρήσεις.

Αί γυναίκες και τά παιδιά έλεύκαιναν και έβαφαν τά νήματα και τά έκαμναν μάτσα, τά όποια συσκευάζαν εις δέματα. Οι άνδρες έπεδίδοντο εις τας γεωργικάς εργασίας, επέβλεπον τας εργασίας αι όποιαι έγινοντο από τά λοιπά μέλη της οικογενείας, συνήθροιζον τά έπεχειρησάμενα και θαμμένα νήματα, τά μετέφεραν εις τας άποθήκας της έδρας του Συνεταιρισμού και έκείθεν εις Θεσ-

σαλονίκην.

Όλοι αι έπιτροπαι έξελέγοντο υπό γενικής συνελεύσεως άποτελουμένης από όλους τους κατοίκους πλουσίους και πτωχούς, τους συμπληρώσαντας τό 21ον έτος της ήλικίας των. Πολλάκις μάλιστα οι πτωχότεροι, άναγνωριζόμενοι ως ίκανώτεροι, έξελέγοντο διά της ψήφου των συμπολιτών των εις τά άνώτερα αξιώματα. Υπήρχον έν όλω πέντε Έπιτροπαι:

1) Η Κατευθύνουσα Έπιτροπή. 2) Η Διαχειριστική Έπιτροπή. 3) Η Γεωργική Έπιτροπή. 4) Η Διευθύνουσα επί της Βιομηχανίας Έπιτροπή. 5) Η Έπιτροπή Έλέγχου.

Η Κατευθύνουσα Έπιτροπή άπετελείτο από τους μάλλον πεπειραμένους προκρίτους και είχε την άνωτέραν διεύθυνσιν του Συνεταιρισμού διεξήγε μετά του Πασά τας συνεννοήσεις διά τους φόρους, έπεκινώνει μετά των έπισκόπων και του Πατριάρχου και επέβλεπε την έκτέλεσιν των αποφάσεων της Γενικής Συνελεύσεως. Έξωμάλυε επίσης τας άναφυσόμενας μεταξύ των μελών του Συνεταιρισμού διαφοράς(13).

Η Διαχειριστική Έπιτροπή, έκτός του καταμερισμού των φόρων, ήτο έπιφορτισμένη μέ την διαχείρισιν των κοινοτικών θοσκών και άγρών, των εισοδημάτων της έκκλησίας και των ποσών των διατιθεμένων έκ του κεντρικού ταμείου διά τά σχολεία, τας όδους και τά φιλανθρωπικά έργα.

Η Γεωργική Έπιτροπή έπετήρει την εκμετάλλευσιν των γεωργικών προϊόντων, έκ των όποιων τά κυριώτερα ήσαν θάμβασ, οίνος, καπνός, μέταξα, ξλαιον. Έφρόντιζε επίσης νά εισάγονται εις τας διαφόρους καλλιέργειας αι άναγκαΐαι βελτιώσεις.

Τά πέντε μέλη από τά όποια άπετελείτο ή Έπιτροπή αύτη, έφεραν τον τίτλον του φροντιστού και παρελάμβανον τά πλεονάσματα των διαφόρων προϊόντων των μελών, πού δέν ήμπορουσαν νά κα-

ταναλωθῶν ὑπὸ τῶν οἰκογενειῶν τῶν ἰδιῶν. Ἐκανόνιζαν τὰς τιμὰς τῶν πλεονασμάτων τούτων, ἐπὶ τῇ θάσει διατιμῆσεως στηριζομένης εἰς τὰς ἐπὶ τόπου τιμὰς εἰς τὰς ὁποίας ἐπωλοῦντο τὰ ὁμοειδῆ προϊόντα, καὶ παρέδιδον εἰς ἀντάλλαγμα ἐπιταγὰς, αἱ ὁποῖαι ἠδύνατο νὰ ἐξαργυρωθῶν εἰς τὸ κεντρικὸν ταμεῖον τῆς πρωτευούσης, ἢ παρέδιδον ἀποδείξεις, διὰ τῆς προσαγωγῆς τῶν ὁποίων εἶχον τὴν εὐχέρειαν τὰ μέλη νὰ προμηθευθῶν ἐκ τῶν ἀποθηκῶν τοῦ Συνεταιρισμοῦ διάφορα εἶδη πρώτης ἀνάγκης, εἴτε ἐγχώρια, εἴτε τῆς ἀλλοδαπῆς. Οὕτω ἀπηλλάσσετο ὁ καταναλωτὴς τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν διαμέσων, τοῦ παρασιτικῆς ἐμπορίου, τῆς τοκογλυφίας κλπ.

Ἡ Διευθύνουσα ἐπὶ τῆς Βιομηχανίας Ἐπιτροπὴ, ἀποτελουμένη ἀπὸ πέντε μέλη, εἶχε τὴν ἔδραν τῆς εἰς τὰ Ἀμπελάκια καὶ ἐφρόντιζε νὰ ἐπιφέρῃ τὰς ἀναγκαῖας θελιώσεις εἰς τὰς μεθόδους τῆς βαφῆς, τῆς ὑφαντουργίας κλπ. Διῶριζε τοὺς πράκτορας τοῦ ἐξωτερικοῦ, τοὺς λογιστὰς κλπ., ἐλάμβανε τὰς ἐκθέσεις τῶν ἀνταποκριτῶν καὶ τοὺς ἀνέθετε τὰς πρὸς ἐκτέλεισιν ἐμπορικὰς ἐργασίας· ἐλάμβανε κατὰ τριμηνίαν τὰς λογιστικὰς καταστάσεις τῶν πρακτορείων, κατ' ἔτος δὲ τὸν γενικὸν αὐτῶν ἰσολογισμὸν καὶ κατεχῶρει πάντα ταῦτα εἰς τὸ γενικὸν καθολικὸν τοῦ Συνεταιρισμοῦ. Ἐπίσης ὑπέβαλε αὐτῇ, κατὰ τριμηνίαν καὶ κατ' ἔτος, εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν Ἐλέγχου τοὺς λογαριασμοὺς τῆς μετὰ γενικῆς ἐκθέσεως περὶ τῆς πορείας τῶν ἐργασιῶν.

Ἡ Ἐπιτροπὴ Ἐλέγχου ἀποτελουμένη ἀπὸ δώδεκα μέλη, εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐξελέγῃ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὰ θιβλία καὶ τὸ ταμεῖον καὶ ὑπέβαλε εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν, ὡσάκις αὕτη συνεκαλεῖτο, τοὺς τελικοὺς λογαριασμοὺς καθὼς καὶ ἔκθεσιν ἐπὶ τῶν πεπραγμένων μετὰ τῶν παρατηρήσεων καὶ προτάσεων τῆς. Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις κατὰ πλειοψηφίαν ἐνέκρινε τοὺς λογαριασμοὺς, ἐλάμβανε διαφόρους ἀποφάσεις, μετέθα-

λε τοὺς κανονισμοὺς ἐὰν ὑπῆρχε ἀνάγκη καὶ ἐκανόνιζε τὴν διανομὴν τῶν κερδῶν.

Ἀνὰ τριετίαν ἀνανεοῦτο ἡ Διευθύνουσα ἐπὶ τῆς Βιομηχανίας Ἐπιτροπὴ καθὼς καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ Ἐλέγχου.

Ἐκ τῶν ἐτησίων καθαρῶν κερδῶν πρὸ πάσης διανομῆς ἐξέπιπτον τὰ ἐξῆς ποσά: 1) Τὴν ἀξίαν τοῦ ἀγορασθέντος σίτου διὰ τοὺς πτωχοὺς ἐργάτας, τὰ εἰς τὸν Πασᾶ διδόμενα δῶρα, τὰ ἔξοδα συντηρήσεως τῶν νοσοκομείων, σχολείων, βιβλιοθηκῶν, τυπογραφείου, ὁδῶν, ἐκκλησιῶν, καθὼς καὶ τὰ ἔξοδα διοικήσεως, ἐνοικίων, γραφείου, πρακτορείων τοῦ ἐξωτερικοῦ, ταξιδίων. 2) Τοὺς τόκους τῶν καταβεβλημένων κεφαλαίων ὑπὸ τῶν μελῶν τοῦ Συνεταιρισμοῦ πρὸς 15%. 3) Τὰ ἐγκριθέντα ὑπὸ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως ποσὰ δι' ἀμοιβὰς τῶν πρακτῶν, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπιδειχθείσης ὑπ' αὐτῶν καλῆς διαχειρίσεως καὶ ἰκανότητος.

Τὰ ἐναπομένοντα κέρδη διενέμοντο μεταξὺ τῶν ἐργατῶν - ἰδιοκτητῶν ἀγρῶν καὶ τῶν ἀκτημόνων ἐργατῶν.

Ἐκαστος ἐργάτης ἰδιοκτήτης, ὁ ὁποῖος ἔφερε εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Συνεταιρισμοῦ νῆματα, ἐλάμβανε εἰς ἀντάλλαγμα ἀπόδειξιν ἐμφαίνουσαν τὴν ποσότητα καὶ ποιότητα τῶν παραδιδομένων νημάτων, ἐπὶ τῇ θάσει τῆς ὁποίας ἠδύνατο νὰ εἰσπράξῃ ἀμέσως τὸ ἡμισυ τῆς ἐκτιμηθείσης κατὰ τὴν παράδοσιν ἀξίας, τοῦ ὑπολοίπου καταβαλλομένου κατὰ τὴν γενικὴν εἰς τὸ τέλος διανομῆν. Ἴνα ἡ ἐκτίμησις γίνεταί κατὰ δίκαιον τρόπον, ὑπελόγιζαν τὴν τιμὴν ἀγορᾶς τοῦ ἀκατεργάστου θάμβασκος καὶ τὴν εἰς τὰ διάφορα κέντρα διαθέσεως τιμὴν πωλήσεως τῶν ἐξ ὀλοκλήρου ἐπεξεργασμένων καὶ θαμμένων νημάτων.

Τέλος τὸ ὑπόλοιπον τῶν κερδῶν διενέμετο μεταξὺ τῶν ἀκτημόνων ἐργατῶν, ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδίων, οἱ ὁποῖοι ἀπαιτοῦντο μετὰ τὸ νέσιμον, θαφῆν, συσκευασίαν, μεταφορὰν ἢ οἰανδήποτε ἄλλην ἐργασίαν. Ἡ διανομὴ ἐγένετο ἀναλό-

γως του αριθμού των ημερομισθίων και του τειδους της εργασίας, τα οποία ανεγράφοντο εις τας υπό των έποπτων της εργασίας διδομένας εις τους εργάτας αποδείξεις.

Ώς έλέχθη, η διανομή έγινετο εις γενικήν συνέλευσιν και — λίαν αξιοσημείωτον παράδειγμα της δυνάμεως που έγκλείει η άρμονία των συμφερόντων — αι συνελεύσεις αυται δεν υπήρξαν ποτέ θορυβώδεις, δλαι δε αι αποφάσεις έλαμβάνοντο υπ' αυτών μετά ψυχραιμίας και προς τό συμφέρον όλων.

Η ήθική σημασία του μοναδικού τουτου γεγονότος, έγινε μεγάλη. Αποδεικνύει ότι τό πάθος του εγωϊσμού, καθώς δλα τα πάθη, δύναται να οδηγηση εις όμόνοιαν, όταν κατευθύνεται και αναπτύσσεται ορθώς και υποτάσσεται εις τους νόμους της άλληλεγγύης.

Η άκμή εις την όποίαν έφθασε ό Συνεταιρισμός των Αμπελακίων ητο τόση, ώστε να τον ζηλεύουν οι ισχυρότεροι οίκοι της Εύρώπης. Τα κέρδη επίσης ησαν τόσον μεγάλα, ώστε κατέστη δυνατόν να διατηρούνται με κοινά έξοδα εις έκαστον χωρίον ιατροί, επιφορτισμένοι να επαγρυπνούν επί της υγείας όλων των κατοίκων, καθώς και να ιδρυθούν κατώτερα και ανώτερα σχολεία, αποθήκαι σίτου και όλων των άλλων γεωργικών και βιομηχανικών προϊόντων του τόπου και του έξωτερικού, νοσοκομεία, ταμείον προνοίας διά τους καθισταμένους άνικάνους προς εργασία εργάτας, βιβλιοθήκη, εργαστήριον πειραματικής φυσικής κλπ.

Ό Συνεταιρισμός οδτος οργανώθηκε σε στερεάς θάσεις κατά τό 1795(14) με κεφάλαιον 100.000 φράγκων περίπου. Εις τό 1810, εποχήν της μεγίστης του άκμης, είχε άνω των 20 έκατομμυρίων φράγκων και τα έμπορικά του γραμμάτια ησαν διεσπαρμένα εις δλα τα κέντρα. Παντού, εις την Εύρώπην, εις την Ασίαν, ό Συνεταιρισμός είχε αποθήκας αι όποιαι έθριθον από έμπορεύματα πα-

ραλαμβανόμενα εις ανταλλαγήν των προϊόντων του. Πρωτοφανής εημερία ήπλοτο μεταξύ των κατοίκων των Αμπελακίων, οι όποιοι έζων αδελφικώς χάρις εις τό ευτυχές γεγονός ότι ό Συνεταιρισμός έθασίζετο εις την δικαίαν διανομήν των κερδών αναλόγως της εργασίας, του κεφαλαίου και της ικανότητος έκάστου».

(Σέ νεώτερη από τό 'Υπόμνημα σημείωση αναφέρει ότι διαδοχικώς κατηρτίσθησαν υπό των συνεταίρων τρία καταστατικά. Εις τό δεύτερον καταστατικόν του Συνεταιρισμού, έκδοθέν κατά τό 1797, η ένωσίς τους αυτή άπεκαλείτο αδελφική. Τό καταστατικόν τουτο, πολύ αξιοπερίεργο, γραμμένον εις καθάρην Έλληνικήν γλώσσαν, του όποιου έχω — λέγει — έν γνήσιον αντίτυπον παρόμοιον προς εκείνα τα όποια είχαν οι συνέταιροι, φέρει επί κεφαλής τό άκόλουθον χωρίον του Εύαγγελίου «οδ γάρ εισί δύο ή τρεις συνηγμένοι εις τό έμόν όνομα, εκεί ειμί έν μέσω αυτών». Αυτό όμως, σημειώνουμε, αναγράφεται στο συμφωνητικό που δημοσιεύει ως 1795. Υπάρχει σύγχυση η τυπογραφικό λάθος στο 1795 και 1797, έκτός άν ανανεώθηκε αυτόούσιο) (14).

Και συνεχίζει:

«Ελάχιστα ησαν τα άδικήματα τα διαπραχθέντα επί της εποχής του Συνεταιρισμού. Ό θαθμός της ήθικότητος άνήρχετο έκ παραλλήλου με τον θαθμόν της εημερίας.

Η τόση άκμή και ευτυχία δεν ήμπορούσε παρά να προκαλέση αναγκαίως την δυσπιστίαν, τον φθόνον και την όργην των τυράννων. Δεν ητο άνωθεν προορισμένον να ανατελιη υπό τό κράτος του δεσποτισμού και του ξίφους η μεγάλη ήμέρα της αδελφότητος, της άλληλεγγύης και του συνεταρισμού όλων των δυνάμεων της ανθρωπίνης δραστηριότητος.

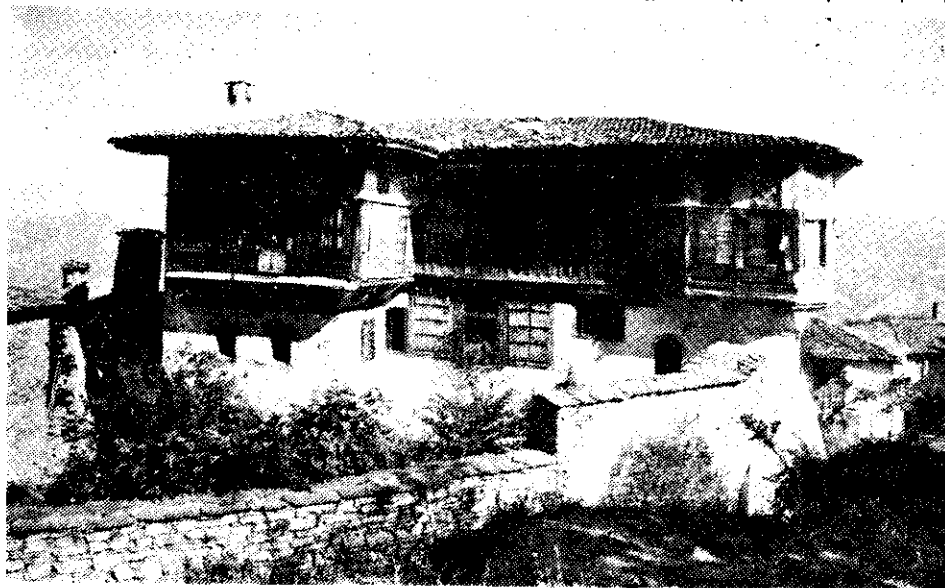
Η Πύλη έξώθησε τους γειτονεύοντας προς τα Αμπελάκια Τούρκους να έπιπέσουν κατά των μερών αυτών, όπου έ-

βασίλευσε ή εὐτυχία, νὰ τὰ λεηλατήσουν καὶ νὰ διασκορπίσουν τοὺς κατοίκους των. Ὁ Ἀλὴ Πασῆς τῶν Ἰωαννίνων ἀνέλαβε νὰ γίνη ὁ ἐκτελεστής τοῦ ἔργου τούτου τῆς καταστροφῆς. (Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογηθῆ ὅτι ὑφίστατο ἐπίσης μεταξὺ τῶν συνεταίρων καὶ μία ἐσωτερικὴ αἰτία διαιρέσεως. Ἡ αἰτία αὕτη ὤφειλετο εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ Συνεταιρισμοῦ, ὁ ὁποῖος περιεῖχε ἕν στοιχεῖον διαλυτικόν. Περὶ αὐτοῦ θὰ ἀσχοληθῶ ἐπισταμένως εἰς μίαν λεπτομερῆ κριτικὴν, τὴν ὁποῖαν θὰ κάμω περὶ τοῦ Συνεταιρισμοῦ τῶν Ἀμπελακίων(15). Ἡ αἰτία αὕτη τῆς διαιρέσεως ἐχρησίμευσε ὡς πρόσχημα εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ ἠνόησαν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς διαι-

ρέσεως, τὴν παρουσίασαν κατόπιν ὡς ἀφορμὴν τῆς ἐνόπλου ἐπεμβάσεώς των καὶ τῆς ἐκδιώξεως ὄλων τῶν κατοίκων ἐκ τῆς περιφερείας τῶν Ἀμπελακίων).

Συγχρόνως 10 καὶ πλέον ἑκατομμύρια φράγκα συγκεντρωμένα εἰς τὴν Βιέννην καὶ ἀποτελοῦντα μέγα μέρος τῶν κεφαλαίων, τὰ ὁποῖα ὁ Συνεταιρισμὸς διέθετε εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐχάθησαν ἕνεκα τῆς χρεωκοπίας τῆς Αὐστρίας κατὰ τὸ 1811 καὶ οἱ δυστυχεῖς Ἀμπελακιῶται, ἀπολέσαντες τὰ ἐδάφη των καὶ τὰ κεφάλαιά των, διεσκορπίσθησαν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, καὶ ἔκτοτε οὐδέποτε πλέον συνηθώθησαν ἐκ νέου. Ἐκ τῶν Ἀμπελακίων δὲν ἀπομένει πλέον παρὰ εἰς σωρὸς ἔρειπών...»

Αὐτές εἶναι οἱ πληροφορίες ποὺ δίνει ὁ Μπουλανζέ στοὺς ὑπόμνημά του (τοῦ 1847) γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν Αμπελακίων καὶ τῶν γύρω χωριῶν τῆς κοιλάδας (16). Καὶ φέρνοντας καὶ αὐτὸ ὡς παράδειγμα εἰσηγείται στὸν Ἑλληνα πρωθυπουργὸ ἀνάλογη ἐφαρμογὴ συνεταιριστικὴ με ἐποικισμό στα εθνικὰ κτήματα (γι' αὐτὴν θα μιλή-

Αμπελάκια. Το αρχοντικό του Μαύρου (Σβάρτες) ὅπου ἡ ἐδρα τῆς Κοινῆς Συντροφίας.

Πίνακες καὶ ωραίες φωτογραφίες χαρακτηριστικὲς γιὰ τὴν οικονομικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἀνάπτυξή τους καὶ γιὰ τὴν τωρινὴ ἐμφάνισή τους βλ. στο Λεύκωμα Αγ. Αστεριάδη καὶ στο νεώτερο Λεύκωμα Μ. Αβραμόπουλου «Τὰ Θεσσαλικά Ἀμπελάκια» 1961. Καθὼς καὶ σὲ ἄλλα βιβλία τῆς βιβλιογραφίας ποὺ σημειώνουμε.

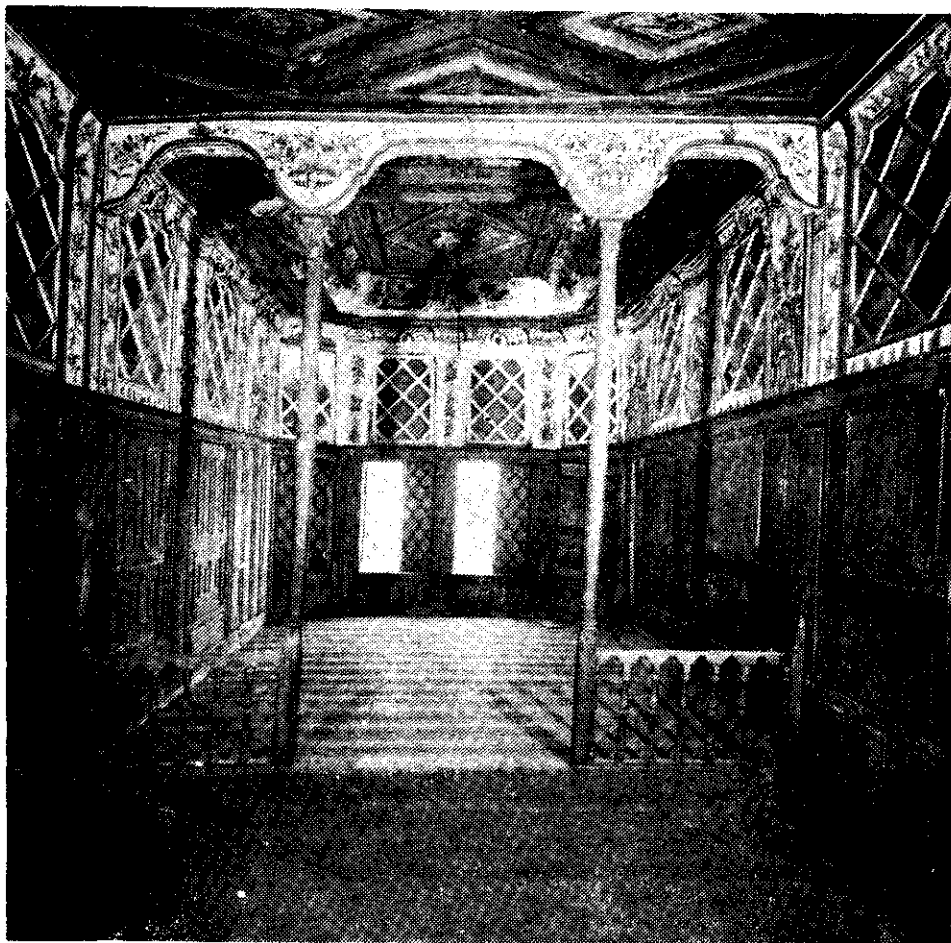
σοιμε στη συνέχεια, κατά την περίοδο του 1847).

4. Δώσαμε πιο πάνω μόνον τη βασική πηγή για τα Αμπελάκια, δηλαδή το κείμενο του 1847 του Μπουλανζέ, που τα στοιχεία του προέρχονται από Αμπελακιώτες και κυρίως από την αφήγηση του Δρόσου Δροσινού. Όπως σημειώσαμε και αλλού (στη Βιβλιογραφία) για το θέμα αυτό έχουν γραφεί πάρα πολλά από νεώτερους και βέβαια υπάρχουν αρκετές ασάφειες στα γραφόμενα του Δροσινού και του Μπουλανζέ και υπάρχει περιθώριο για συζητήσεις, έρευνα και διευκρινίσεις. Αυτές όμως οι ελλείψεις δεν αναιρούν την ιστορική πραγματικότητα, την ουσία και την πραγματοποίηση μιας υπέροχης συνεργασίας σε χιλιάδες άτομα, από την παραγωγή, τη βιοτεχνία, το εμπόριο ως την κατανάλωση. (17)

Αν αφήσουμε τις λεπτομέρειες και τις αντιδικίες και θελήσουμε να εκφραστούμε με λίγα και γενικά λόγια για το φαινόμενο αυτό, πρέπει να πούμε ότι θρυσκόμαστε σε μια πραγματικά εντυπωσιακή εφαρμογή συνεργασίας που αναπτύχθηκε αξιοθαύμαστα μέσα στις συνθήκες της τουρκοκρατίας και μάλιστα σε μια όχι ιδιαίτερα προνομιακή (από πλευράς πρώτης ύλης) περιοχή, κράτησε αρκετές δεκάδες χρόνια (πολύ περισσότερο από το 1780—1812 που είναι η καθαυτή δράση της Κοινής Συντροφίας) (18) και έφερε εκεί, στα Αμπελάκια, μια οικονομική, κοινωνική και πνευματική ανάταση αξιοθαύμαστη, από τις λίγες που πραγματοποιήθηκαν κατά την περίοδο αυτή, όταν οι γενικότερες (παγκόσμιες για την τότε εποχή) πολεμικές, κρατικές και άλλες σχετικές συνθήκες επέτρεψαν στο ελληνικό έθνος να κάνει αποφασιστικά βήματα και να πραγματοποιήσει πολύ αξιόλογη και απότομη άνοδο οικονομική και πνευματική, που θα το έφερε τελικά στην αποτίναξη του τουρκικού ζυγού.

Η εφαρμογή της συνεργασίας των Αμπελακίων — όπως θα δούμε στη συνέχεια — δεν ήταν μοναδική στον ελληνικό χώρο. Ήταν όμως η μεγαλύτερη και βαθύτερη. Οπωσδήποτε, πρέπει να συνέτρεξαν πολλές συγκυρίες και ανθρώπινες ικανότητες στα Αμπελάκια για να υπερνικηθούν οι τόσες δυσκολίες (όπως η ορεινή περιφέρεια, η έλλειψη αξιόλογης ντόπιας παραγωγής βάμβακος και η μεταφορά της από διάφορες αποστάσεις, η εξάρτηση του βαψίματος και από άλλες πηγές πρώτης ύλης, η έλλειψη τεχνικών μέσων, οι δυσκολίες από τις συνθήκες της τουρκοκρατίας, κλπ.) και να γίνει εκμετάλλευση όλων των ειδικών δυνατοτήτων, ώστε ο πληθυσμός της περιοχής των Αμπελακίων (τα 22 χωριά της κοιλάδας των Τεμπών) να συνεργαστεί σε τέτοια έκταση και με τέτοια επιτυχία, να ξεπεράσει όλες τις άλλες παρόμοιες εφαρμογές, να γίνει δυνατό να συγκενθώσουν οι μικρές ατομικές βιοτεχνικές συνεργασίες και να γίνει «η Κοινή Συντροφία των Αμπελακίων» μια παγκόσμια (για την εποχή εκείνη) πετυχημένη αυτοδιαχειριζόμενη παραγωγική-επιχειρηματική μονάδα, από τη γεωργία μέχρι την πώληση των νημάτων στην Ευρώπη, την κατανάλωση και την κάλυψη όλων των κοινωνικών αναγκών. Και όλη αυτή η δραστηριότητα στηριγμένη στην ευρύτερη συνεργασία χιλιάδων ατόμων, δημοκρατικά και συνειδητά, με βάση το συνδυασμό των ατομικών συμφερόντων.

Πρόκειται για ευρύτατη συνεργασία σχεδόν όλου του πληθυσμού, με ειδίκευση στις εργασίες και με κοινή δημοκρατική διεύθυνση, που κυριάρχησε στον τομέα των βαμβακερών κόκκινων νημάτων, έφερε κερδοφόρα απασχόληση στους ανθρώπους του τόπου σε πολλούς τμηείς και δημιούργησε μια γενική άνθηση κοινωνική, πνευματική, πολιτιστική (19), που παρόμοιες της (σε έκταση, βάθος και αποτελέσματα) δεν έχει να παρουσιάσει άλλη υπόδουλη ελληνική περιφέρεια όχι μόνο της εποχής εκείνης, αλλά όλης της τουρκοκρατούμενης περιόδου.

Αμπελάκια. Αίθουσα από το αρχοντικό του Μαύρου (Σθάρτζ) που δείχνει όλο τον πλούτο της εποχής της Κοινής Συντροφίας.

5. Περιληπτικά και δίγοντας σημασία στην ουσία, μπορούμε να πούμε ότι η εφαρμογή - συνεργασία στα Αμπελάκια, ήταν μια πολύ ευρύτερη μορφή ατομικοκοινοτικής ζωής της προκαπιταλιστικής εποχής, προσαρμοσμένη στις συνθήκες που επικρατούσαν τότε στον κατακτημένο από τους τούρκους κόσμο και σε κύκλους επαπτόμενους κάπως με εκείνους που κινιόταν στη δύση οι διάφορες αναγεννητικές προσπάθειες (Φουριέ, Ρουσό και πολλοί άλλοι προγενέστεροι και μεταγενέστεροί τους).

Χαρακτηριστικά της:

- Συνεργασία ελεύθερη, μέσα στα πλαίσια του τότε κοινοτικού θεσμού και της τουρκικής και εκκλησιαστικής εξουσίας.
- Συνεργασία γεωργίας, βιοτεχνίας, εμπορίου, σε ένα σύστημα ολοκληρωμένου

- τοπικού συνεταιρισμού όλων των δυνάμεων «για το συμφέρον».
- Συνεργασία κεφαλαίου και εργασίας, με αμοιβή ανάλογη με την απόδοση των διαφόρων παραγόντων και ανάλογη με το τελικό αποτέλεσμα (και όχι με ημερομίσθιο).
  - Η ιδιωτική πρωτοβουλία σε μορφή σιωστής συνεργασίας.
  - Συνεργασία μικρών ομάδων - συντροφιών μέσα στη μεγάλη Κοινή Συντροφία.
  - Το χριστιανικό πνεύμα αδελφότητας.
  - Η ελεύθερη δημοκρατική νοοτροπία.
  - Η κοινωνική αντίληψη.
  - Η κοινωνική ασφάλιση (βλ. «Θέματα Συνεταιρισμών», 1980 σελ. 4343, ανακοίνωση του Ν. Δούρου στην Ακαδημία Αθηνών).
  - Η πνευματική ανάπτυξη.
  - Η ενεργός και υπεύθυνη εργατική συμμετοχή (βλ. και τη μελέτη Βαρδακούλα για την καταγωγή του θεσμού της συμμετοχής των εργαζομένων στις επιχειρήσεις, Αθήνα 1970 σ. 43—47).
  - Ο στόχος για εθνική απελευθέρωση.

Η μορφή αυτή συνεργασίας δεν έγινε, δυστυχώς, δυνατό να διατηρηθεί επί τόσο χρονικό διάστημα, όσο θα χρειαζόταν για να προσαρμοσθεί στις εξελισσόμενες τότε παγκόσμια, τεχνικές - οικονομικές συνθήκες και να γίνει γνωστή όσο θα έπρεπε (ενώ ακόμα θα λειτουργούσε με επιτυχία) για να αποτελέσει παγκόσμιο παράδειγμα για μίμηση στον παραγωγικό τομέα (όπως έγινε αργότερα με τους πρωτεργάτες της Ρόταντέιλ στον καταναλωτικό τομέα).

Διάφοροι λόγοι, οι περισσότεροι εξωτερικοί και άσχετοι από τη διάθεση και ικανότητα των ανθρώπων αυτών για τη συνεργασία, έφεραν την παρακμή και τη διάλυση (20) της Κοινής Συντροφίας και αργότερα και των μικρών συντροφιών, αυτών που εξακολούθησαν να λειτουργούν επί αρκετό ακόμα διάστημα μετά τη διάλυση της Κοινής Συντροφίας. (21)

6. Η εφαρμογή αυτή των Αμπελακίων αποτελεί αξιοθαύμαστο φαινόμενο του παρελθόντος, πρωτοποριακό, πολύ ενδιαφέρον για ιστορική, κοινωνιολογική, οικονομική, συνεταιριστική, μελέτη, ακόμα και για προτάσεις εφαρμογής μερικών στοιχείων της. Ίσως δεν θα είναι παράλογο να ισχυριστούμε ότι αν η εφαρμογή αυτή επιζούσε τότε με επιτυχία και αν εύρισκε μιμητές, διαφορετική θα ήταν η σημερινή φυσιογνωμία της όλης συνεταιριστικής κινήσεως στην Ελλάδα, με αντίκτυπο ίσως και σε άλλες χώρες. Παρ' όλο δε που δεν έχει αποτελέσει τη βάση πάνω στην οποία αναπτύχθηκε η σύγχρονη συνεταιριστική κίνηση στην Ελλάδα, τίποτα δεν εμποδίζει (αλλά μάλλον επιβάλλεται) να προσπαθήσουμε να πάρουμε, μετά από σχετική μελέτη, ότι το χρήσιμο για να το χρησιμοποιήσουμε στις σημερινές εφαρμογές και τις αυριανές εξελίξεις, αφού σε πολλά σημεία η εφαρμογή αυτή ήταν εντυπωσιακά πρωτόπορα (22) και σε μερικά σημεία είναι δυνατόν να αποτελέσει τη βάση για επίλυση και σύγχρονων προβλημάτων της Οικονομίας, της Κοινωνίας και του Συνεργατισμού αφού στηρίζεται στη νοοτροπία του Έλληνα για το «συμφέρον» και το «κέρδος» και τον χαρακτήρα του Έλληνα από την αρχαιότητα. Αλλά τα θέματα αυτά είναι έξω από το πλαίσιο αυτής της ιστορικής εργασίας.

7. Για πληρέστερη ενημέρωση, δίνουμε στη συνέχεια το ιστορικό συμφωνητικό-καταστατικό του 1795, όπως δημοσιεύτηκε στο βιβλίο του Μπουλανζέ κατά το 1875 και κατά μετάφραση Θ. Τζωρτζάκη στο περιοδ. «ό Συνεταιριστής» (και σε

ανάτυπο που τελικά δεν κυκλοφόρησε αλλά αντίτυπο του υπάρχει στη Βιβλιοθήκη μου). (Για απορίες βλ. και τη μετάφραση Κουκκίδη και το γαλλικό κείμενο).

Το 2ο Καταστατικό του Συνεταιρισμού Αμπελακίων.

Ἀμπελάκια τὴν 1 Ἰανουαρίου 1795.

«Ὁς γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἕμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἕν μὲσφ αὐτῶν».

Καὶ ὁ Προφητᾶναξ Δαυὶδ λέγει:

«Ἀρχὴ τῶν λόγων σου ἀλήθεια», Καὶ «Ὁ φόβος Κυρίου ἀγνός, διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος», Καὶ «Οἱ δοῦλοι σου τηροῦντες τὰς ἐντολάς σου ἀμειψθήσονται».

«Ὅθεν ἡμεῖς οἱ ὑπογραφόμενοι, πραγματευταὶ καὶ τεχνίται τῶν κοκκίνων νημάτων τῆς πόλεως ταύτης Ἀμπελακίων, θεμελιούντες τὴν βπαρξιν ἡμῶν εἰς τὸν ἀχρογωνιαῖον λίθον, ἐν ὀνόματι αὐτοῦ τοῦ δεσπότη Χριστοῦ ἀπεφασίσαμεν νὰ ἀνακαινίσωμεν τὴν κοινὴν ἡμῶν Συντροφίαν καὶ Ἀδελφότητα διὰ νὰ ἀσκήσωμεν τὴν βασικὴν τέχνην καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν κοκκίνων νημάτων καθὼς καὶ ὅποιουδήποτε ἄλλου ἐμπορεύματος.

Ὡς βάσιν διὰ τὴν Συντροφίαν μας θέτομεν τὰ ἀκόλουθα ἄρθρα.

Ἄρθρον 1. Διορίζομεν ἐπιστάτας καὶ προεστῶτας τοῦς κ.κ. Γεώργιον Σφάρτζ, Εὐθόμιον Δημητρίου καὶ Ἰωάννην Καργούλην. Οὗτοι ἔστωσαν ἐπιστάται καὶ διοικηταὶ τῆς Ἀδελφότητος καὶ ἔστωσαν ἐξουσιοδοτημένοι νὰ διορίζουν τοὺς ἐπιστάτας καὶ προϊσταμένους εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ἀλλαγῶν καὶ νὰ προσδιορίζουν εἰς ἕκαστον τὴν ἐργασίαν του.

Ἄρθρον 2. Κατὰ τὴν γνώμην καὶ ἀπόφασιν ὅλης τῆς Ἀδελφότητος ἡ παρούσα Συντροφία ἰδρύεται διὰ ἕξ ἔτη. Εἰς κάθε τρία ἔτη ὅμως θὰ καταρτίζεται ὁ γενικὸς λογαριασμός ὅλων τῶν ἐργασιῶν μας, τόσον εἰς τὴν πατρίδα μας, ὅσον καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν.

Τὰ προϊόντα τῆς τέχνης μας, νήματα κλπ., ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκωνται, θέλουν μεταφερθῆ ἀμέσως εἰς νέον λογαριασμὸν μὲ τὴν ἀνάλογον ἀξίαν των καὶ μὲ τιμὰς ἀναγνωριζομένας ὡς λογικὰς καὶ γινομένας παραδεκτὰς ἀπὸ κοινοῦ.

Τὰ κόκκινα νήματα, τὸ βαμβάκι καὶ ἄλλα ἐμπορεύματα, ποὺ θὰ εὐρεθοῦν εἰς τὴν Γερμανίαν, θέλουν θεωρηθῆ μετὰ ἕν ἔτος ὡς μετρητὰ. Αἱ καθυστερήσεις ὅμως, ὅταν θὰ εἰσπράττωνται, θὰ ἐγγράφονται εἰς πίστωσιν τοῦ παλαιοῦ λογαριασμοῦ ὅπως ἔχουν, χωρὶς καμμίαν προμήθειαν.

Ἄρθρον 3. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς τριετίας καὶ πρὸ τῆς τελευταίας ἐξαμηνίας, θέλουν ἀναθεωρηθῆ τὰ μερίδια τῶν συντρόφων. Ὅσοι εἶνε ἀνίκανοι θὰ μείνουν μὲ τὰ ἴδια μερίδια, ποὺ εἶχον καὶ πρότερον, ἐνὼ τὰ μερίδια τῶν ἱκανῶν θὰ ἀξάνουν προοδευτικῶς μέχρι τοῦ ἔκτου ἔτους, χωρὶς ὅμως νὰ ἐλαττωθοῦν τὰ μερίδια τῶν ἄλλων.

Ἄρθρον 4. Ἀπεφασίσαμεν ὅτι ὁ τόκος τῶν κεφαλαίων τῶν συντρόφων θὰ εἶνε 12ο καὶ τῶν κεφαλαίων τῶν ὀρφανῶν 10ο). Καθ' ἕκαστον ἔτος μέχρι τοῦ ἔκτου, θὰ δύναται νὰ προστίθεται κεφάλαιον ἴσον πρὸς τὸ ἀρχικόν.

Ἄρθρον 5. Διὰ τὰ μικρὰ ποσὰ, τὰ ὅποια θὰ ἐχρειάζοντο οἱ σύντροφοι, ἡ Συντροφία δρίζει τόκον 12% δι' ἕξ μόνον μῆνας τοῦ ἔτους, κατὰ τὸ ὅποιον ἐζητήθησαν, καὶ 12% δι' ὀλόκληρον τὸ ἐπόμενον ἔτος καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι τέλους. Ἐὰν κανεὶς τῶν συντρόφων θελήσῃ ν' ἀναλάβῃ διὰ τὰς ἀνάγκας του μέρος τοῦ κεφαλαίου του, ὁ τόκος θὰ λογαριασθῆ μέχρι τέλους Δεκεμβρίου καὶ ἀκολούθως κατ' ἔτος.

Ἄρθρον 6. Οἱ σύντροφοι ὑπόσχονται νὰ μὴ δίδουν ἀπὸ τὰ κεφάλαια των οὔτε ἀπὸ τὰ κεφάλαια τῆς Συντροφίας δάνεια εἰς ξένα πρόσωπα, καὶ δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα ν' ἀναλαμβάνουν οἰονδήποτε ποσὸν ἀπὸ τὰ κεφάλαια των, διὰ νὰ τὸ χρησιμοποιήσουν εἰς χωριστὸν ἐμπόριον δι' ἴδιον λογαριασμὸν. Ἐὰν γίνῃ τοιοῦτόν τι ὑπὸ τινος συντρόφου, τότε αἱ μὲν ζημίαι, ἐὰν ὑπάρξουν τοιαῦται, θὰ εἶνε εἰς βάρος του, τὰ δὲ κέρδη θὰ ἀνήκουν εἰς τὴν Συντροφίαν. Κανεὶς σύντροφος δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ ἐγγυητὴς ὑπὲρ ἑνὸς ξένου προσώπου ἢ ὑπὲρ τινος τῶν συγγενῶν του, εἰς τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ εὐθόνη του θὰ ἔμελλε νὰ πέσῃ τελειωτικῶς εἰς βά-

ρος τῆς Συντροφίας. Ἐάν ἕμεις εἰς σύντροφος ἔχη φίλον ἢ συγγενῆ, τὸν ὅποιον ἐπιθυμῶ νὰ βοηθήσῃ διὰ δανείου παρεχομένου ἀπὸ τὴν Συντροφίαν, τότε θὰ δώσῃ τὴν ἐγγυήσιν του εἰς τὴν Συντροφίαν, ἵνα αὐτὴ εἶνε ἐξηφαλισμένη. Ἐάν ἡ Συντροφία δὲν ἔχη διαθέσιμα χρήματα, τότε ὁ σύντροφος ἔχει τὴν ἐλευθερίαν νὰ τοῦ προμηθεύσῃ χρήματα ἀπὸ ξένα πρόσωπα, δίδων τὴν ἐγγυήσιν του, ἀλλὰ χωρὶς καμμίαν κερδοσκοπίαν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἔχη κάποιο μερίδιον.

Ἄρθρον 7. Δεδομένου ὅτι ἡ Συντροφία μας ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο κατὰ μέρος συντροφίας, δηλαδὴ τὰς συντροφίας τῶν ἀδελφῶν Σφάρτζ καὶ τοῦ Εὐθουμίου Δημητρίου, καὶ ὅτι εἰς τὰς κατὰ μέρος αὐτὰς συντροφίας ὑπάρχουν σύντροφοι, οἱ ὅποιοι ἔχουν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν συνεταίρων μὲ μικροὺς πόρους, πρέπει ἕκαστος τῶν συντρόφων τούτων νὰ ἀναγνωρισθῆ προεστὴς καὶ ἀρχηγός, καθιστάμενος ἐγγυητὴς τῶν προστατευομένων του καὶ συνεταίρων του, κατὰ τρόπον ὥστε, ἐάν κανεὶς ἐξ αὐτῶν ἐπιμελλε νὰ ἐπιδείξῃ κακὴν διαγωγὴν ἢ νὰ γίνῃ αἴτιος νὰ ὑποστῇ ἡ Συντροφία ζημίας (Θεὸς φυλάξῃ), ὁ ρηθὲς ἐγγυητὴς ἢ προεστὴς καθίσταται ὑπεύθυνος διὰ νὰ μὴν ὑποστῇ ἡ Συντροφία καμμίαν ζημίαν. Ἐξαιροῦνται τῶν ἀνωτέρω ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς συνεταίρους, διὰ τοὺς ὁποίους ἀνέλαβε τὴν ἐγγυήσιν ἡ Ἱδία ἡ Συντροφία καὶ τοὺς ὁποίους ἐδέχθημεν διὰ κοινῆς συμφωνίας χωρὶς καμμίαν ἐγγυήσιν.

Ἄρθρον 8. Ἐάν συνέταιρός τις προστατευόμενος ἀπὸ ἑνα προεστῶτα, ἀτακτῶν μὲνῃ παρ' ἑαυτοῦ τὰς συστάσεις ἀδιόρθωτος καὶ ἐξακολουθῇ νὰ προχωρῇ εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ κκεοῦ, προξενῶν ἀταξίας καὶ συγχύσεις, τότε ὀφείλει νὰ ἐκδιωχθῇ διὰ νὰ μὴ συγχίζεται ἕλῃν τὸ σῶμα τῆς Ἀδελφότητος. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ ἐγγυητὴς του (ἔταν καταρτισθῇ ὁ γενικὸς λογαριασμός), παρακρατεῖ τὰς δαπάνας του καὶ τὸ ποσὸν τῆς ζημίας ποῦ ἐπροξένησε. Ἐάν ἡ Συντροφία ὑποστῇ ζημίας, τότε ὀφείλει νὰ παρακρατήσῃ τὸ ποσὸν αὐτῆς καὶ νὰ τοῦ ἀποδώσῃ ἀκολούθως μὲ τὸν συμφωνημένον τόκον πρὸς 12ο)ο τὸ ὑπόλοιπον τοῦ εἰς τὴν Συντροφίαν κατατεθειμένου κεφαλαίου του. Ἐάν ὁμοῦ δὲν ὑπάρχῃ κατατεθειμένον κεφάλαιον, τότε τὸ ἔλλειμμα ἀφαιρεῖται ἀπὸ τὸ κεφάλαιον τοῦ ἐγγυητοῦ. Ἐάν τὸ ἐκδιωχθὲν πρόσωπον ἤθελε ἀποπειραθῆ νὰ ἐλάφῃ ἐξωθεν τὴν Συντροφίαν, ὁ ἐγγυητὴς καθίσταται ὑπεύθυνος διὰ τὴν ζημίαν. Ἐπίσης ἐάν προεστὴς τις χωρὶς λόγον καὶ μὲ σκοπὸν νὰ ὑπερασπίσῃ τὸ ἐκδιωχθὲν πρόσωπον θέλῃ ν' ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Συντροφίαν, δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὸ κάμῃ, εἰμὴ εἰς τὸ τρίτον ἔτος. Καθ' ἕλῃν τούτο τὸ χρονικὸν διάστημα ὀφείλει νὰ ἐπιβίβεται μὲ πᾶσαν δυνατὴν ἐπιμέλειαν εἰς τὴν ἐργασίαν του καὶ νὰ ὑπακούῃ εἰς τοὺς ἀρχηγούς του. Εἰς ἐναντίαν περίπτωσιν, ὀφείλει ἐπίσης νὰ ἐκδιωχθῇ οὗτος καὶ ἡ Συντροφία θὰ ἐνεργήσῃ ὡς πρὸς αὐτὸν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὡς καὶ διὰ τὸν προρηθέντα ἄτακτον σύντροφον, ἵνα ἐξασφαλισθῇ ἀπὸ πᾶσαν ζημίαν καὶ πάντα κίνδυνον.

Ἄρθρον 9. Οἱ ἀνωτέρω ἀναφερόμενοι ἐπιστάται καὶ διοικηταὶ ἐξουσιοδοτοῦνται νὰ ἐκλέξουν μεταξὺ τῶν διὰ κοινῆς συμφωνίας, ἐκεῖνον, ποῦ θὰ κρίνουν ἄξιον καὶ ἱκανὸν διὰ νὰ εἶνε ἀνώτερος τῶν ἄλλων εἰς τὰς ξένας χώρας. Οὗτος ὀφείλει νὰ ἐπαγρυπνῇ ἐπὶ τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς Συντροφίας καὶ νὰ προσδιορίζῃ εἰς ἕκαστον τὴν ἐργασίαν του. Ἐάν ὁ ἐκλεγείς ἐπιστάτης ἀρνείται νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ ἐξωτερικόν, εἰς τὴν ὀριζομένην ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἐπιστάτας χώραν, ἡ Συντροφία, χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν οὐδεμίαν δικαιολογίαν, ὀφείλει νὰ τὸν ἐκδιώξῃ καὶ νὰ ἐνεργήσῃ ὡς πρὸς αὐτόν, ὅπως ὀρίζεται εἰς τὸ ἄρθρον 8. Ἐπι πλεόν ἐάν κανεὶς παλαιὸς ἢ νέος σύντροφος εἰς τὸ ἐξωτερικόν δὲν ὑπακούῃ εἰς τὸν ἐπιστάτην, ὁ ὁποῖος ἔχει ὀνομασθῆ ἐκεῖ ἢ ἀποσταλῆ, καὶ δημιουργῇ εἰς τοῦτον ἀταξίας, ὁ ἐπιστάτης ὀφείλει νὰ τὸν συμβουλεύσῃ πρὸς τὸ συμφέρον του, καὶ ἐάν οὗτος δὲν ὑπακούσῃ, ὀφείλει νὰ γράψῃ εἰς τὴν Συντροφίαν διὰ νὰ τὴν πληροφορήσῃ ἀναφορικῶς περὶ τοῦ προσώπου τούτου ἐν φόβῳ Θεοῦ καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ κατόπιν τὴν ἀπόφασίν μας.

Ὁ εἰς τὴν Βιέννην ἐδρεύων ἐπιστάτης ἢ προεστὴς ἔχει πλήρη ἐξουσίαν νὰ ἐκλέγῃ εἰς τὸ ἐξωτερικόν ἕνα ἱκανὸν ὑποεπιστάτην μεταξὺ ἐκεῖνων τῶν συντρόφων, οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται ἐκεῖ. Ὁ ὑποεπιστάτης ὀφείλει νὰ ἀκολουθῇ ἀπαραγκλίτως τὰς διαταγὰς ἐκεῖνου, ποῦ εἶνε ἐπιστάτης

εις την Βιέννην, και να επιβλέπη επίσης καθ' όλα εκείνους που εürίσκονται γύρω του.

Οι αυτοί επιστάται εξουσιοδοτούνται να επιχειρούν κάθε είδους έμποριον, τὸ ὅποσον θά ἦ δυνατό να ἀποβῆ ὠφέλιμον και ἐπικερδές εις τὴν Συντροφίαν, και τοῦτο με τὴν συμφωνίαν και τὴν συγκατάθεσιν τῶν συντρόφων, οἱ ὅποιοι εἶνε πλησίον των. Εἶνε ὁμως ὑποχρεωμένοι, ὅταν κάμνουν μίαν οἰανδήποτε ἐπιχείρησιν, να μᾶς πληροφοροῦν περὶ τοῦτου ἀμέσως, καθὼς και περὶ τοῦ τρόπου, με τὸν ὅποιον ἐπιδιώκεται να πραγματοποιηθῆ τὸ ἐπικερδές ἐμπόριον, χωρὶς πάντως να ἀναμένουν τὴν συγκατάθεσιν μας διὰ να ἐνεργήσουν, ἀρκεῖ να φροντίζουν μόνον να μὴ κάμνουν τίποτε, τὸ ὅποιον δύναται να εἶνε ἀντίθετον πρὸς τὰς δὴγίας μας και τὰς προσταγὰς μας.

Ἄρθρον 10. Ἐπειδὴ ἡ ἔδρα τῆς Συντροφίας εἶνε ἐδῶ εις τὰ Ἄμπελάκια, οἱ λογαριασμοὶ πρέπει να ἀποστέλλωνται ἐδῶ, διὰ να ἐξελέγχωνται και να ἐγκρίνωνται και ὄχι εις ἄλλα μέρη τῆς Τουρκίας, οὔτε εις τὴν Γερμανίαν. Ἐὰν κανεὶς ἐκ τῶν συντρόφων κατοικῶν εις τὰς χώρας αὐτὰς ἤθελε να ἀποχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Συντροφίαν, χωρὶς να ἀναγκασθῆ να ἔλθῃ ὁ ἴδιος να ἐξελέγξῃ τοὺς λογαριασμοὺς του εις τὰ Ἄμπελάκια, εἶνε ἐλεύθερος, ἐὰν δὲν δίδῃ πίστιν εις τὴν βεβαίωσιν τοῦ λογαριασμοῦ του, που θά τοῦ στείλῃ ἀπ' ἐδῶ ἡ Συντροφία, να διορίσῃ ἕνα πληρεξούσιον διὰ να ἐξετάσῃ τὰ βιβλία μας. Ἡ Συντροφία δὲν εἶνε ποσῶς ὑποχρεωμένη να τοῦ ἀποστείλῃ τὰ βιβλία ἢ ἕνα λεπτομερῆ λογαριασμόν. Ἐπὶ πλέον ὁ διοριζόμενος πληρεξούσιος πρέπει να εἶνε συμπατριώτης μας και να ἀπολαμβάνῃ καλῆς φήμης εις μίαν ἀπὸ τὰς δύο κατὰ μέρος συντροφίας τῆς κοινῆς Συντροφίας μας. Ὁ ἀποχωρῶν σύντροφος θά λαμβάνῃ ὅ,τι δικαιοῦται, ἀφοῦ δώσῃ σχετικὴν ἐξοφλητικὴν ἀπόδειξιν.

Ἄρθρον 11. Διὰ κοινῆς συμφωνίας ἀπεφασίσθη ἵνα ἡ ἐκκαθάρισις και ἐξόφλησις ἐκάστου λογαριασμοῦ τόσοσιν εις τὴν Τουρκίαν, ὅσον και εις τὴν Γερμανίαν, γίνεται μέχρι λεπτοῦ, χωρὶς κανέν πρόσχημα να δύναται να παρεμποδίσῃ τοῦτο. Ἐὰν ὁμως ὑπάρχῃ ἔλλειμμα εἴτε μικρὸν, εἴτε μεγάλον, τότε πρέπει να ἐγγράφεται: τοῦτο εις ἕαρος τοῦ λογαριασμοῦ.

Ἄρθρον 12. Ἡ Συντροφία ἀποφασίζει ἐξ ἄλλου να περιορίσῃ τὴν διαπραγματεύσιν τῶν συναλλαγματικῶν, τὴν ὁποίαν οἱ σύντροφοὶ μας εἶχον τὴν συνήθειαν να κάμνουν με τοὺς ἐμπόρους τοῦ ἐξωτερικοῦ, διὰ να διευκολύνουν και να προεξοφλοῦν τὰς πληρωμὰς, που ὠφειλάμεν να κάμωμεν.

Καὶ εις περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ σύντροφοὶ μας θά περιήρχοντο εις στενοχωρίαν, δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα να διαπραγματευσθῶν συναλλαγματικὰς μεθ' ἑνὸς οἰουδήποτε οἴκου τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἔστω και τοῦ μᾶλλον φερεγγύου. Δὲν δύναται να διαπραγματεύωνται, εἰμὴ μόνον μετὰ συμπατριωτῶν μας, και τοῦτο διὰ να μὴ ἀναγκάζωνται με τὴν σειρὰν των να ἱκανοποιῶν ἀνκλόγους ἀξιώσεις τῶν ξένων. Ἐὰν παραδοῦν τὸν παρόντα περιορισμόν, ὄλαι αἱ ζημίαι: θά εἶνε εις ἕαρος των.

Ἄρθρον 13. Ἐὰν κανεὶς ἐκ τῶν ἀδελφῶν μας (1) ἀποθάνῃ ἐπτά μῆνας πρὸ τοῦ τέλους τοῦ πρώτου ἔτους, αἱ ἀποδοχαὶ του ὀρίζονται εις 60 πιάστρα κατὰ μῆνα μέχρι τέλους τοῦ ἔτους. Ἐὰν ὁμως ἀποθάνῃ μετὰ τοὺς πρώτους ἐπτά μῆνας, ὁ λογαριασμός του ἐξακολουθεῖ ὡς να ἦτο εις τὴν ζωὴν μέχρι τέλους τοῦ ἔτους. Ἐὰν ὁ θάνατος του ἐπέλθῃ κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος πρὸ τοῦ τετάρτου μηνός, αἱ ἀποδοχαὶ του θά κανονίζονται κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον μέχρι τέλους Δεκεμβρίου. Ἐὰν ὁμως ὁ θάνατος ἐπέλθῃ μετὰ τὸν τέταρτον μῆνα, ὁ λογαριασμός του θά ἐξακολουθῆ μέχρι τέλους τοῦ ἔτους, ὡς ἐὰν ἦτο ζῶν.

Διὰ τὸ τρίτον ἔτος γίνεται ὅ,τι και διὰ τὸ δεύτερον.

Ἄρθρον 14. Ἐὰν κανεὶς ἐξ ἡμῶν θέλῃ να στείλῃ τὸν υἱὸν του ἢ ἄλλον τινα τῶν ἰδικῶν του εις τὴν Γερμανίαν, διὰ να λάβῃ μέρος εις τὸ ἐμπόριον, πρέπει να τοῦ πληρώσῃ τὰ ἔξοδα τοῦ ταξιδίου. Ἐδῶθὺς ὡς φθάσῃ οἱ επιστάται ὀφείλουν να τὸν δεχθοῦν καλῶς και να φροντίσουν

[(1) Σημ. Συγγραφῆως. —Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἡ λέξις ἀδελφός χρησιμοποιοεῖται και με τὴν σημασίαν τοῦ συντρόφου, τοῦ φίλου.]

νά σπουδάσει τὴν γλῶσσαν τοῦ τόπου, τὰ λογιστικά καὶ τὰ λοιπὰ ἀναγκαῖα μαθήματα, καὶ τοῦτο δι' ὅσον χρόνον θὰ ἤθελε ἐκεῖνος ποῦ τὸν ἀπέστειλε. Αἱ δαπάναι τροφῆς, ἐνδυμασίας, διδασκάλων κλπ. βαρύνουν τὸν ἀποστείλαντα. Ὅταν τελειώσῃ τὰς σπουδὰς του, πρέπει νὰ προσληφθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Συντροφίας, ἵνα ἐξασκηθῇ ἐπὶ ἓνα ἔτος εἰς πᾶν ἕ,τι ἀφορᾷ τὸ ἐμπόριον. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο θὰ λαμβάνῃ ὡς πληρωμὴν τὰ ἀναγκαῖα ἐνδύματα καὶ μικρὰν ἀμοιβήν. Μετὰ τὴν πάροδον τοῦ ἔτους εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν Συντροφίαν ἐπὶ ἓν ἀκόμη ἔτος μὲ εὐλογον μισθόν. Μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος, ἐὰν φανῇ συνατός, οἰκονόμος καὶ ἀξιος, πρέπει νὰ τοῦ χορηγηθῇ εὐλογον μερίδιον εἰς τὰ κέρδη. Εἰς ἐναντίαν περίπτωσιν, ὀφείλει νὰ ὑπηρετῇ μὲ μισθόν.

Ἐπίσης ἐὰν κανεὶς ἀπὸ τοὺς συμπατριώτας μας θέλῃ νὰ τοποθετήσῃ τὸν υἱὸν του ἢ ἄλλον τινὰ ἀπὸ τοὺς ἰδιόκτους του εἰς τὰ καταστήματά μας εἰς τὸ ἐσωτερικόν, διὰ νὰ ἐξασκηθῇ πρακτικῶς, οὗτος ὑπηρετεῖ ἐπὶ ἓν ἔτος ἄνευ ἀμοιβῆς. Μετὰ τὴν παρέλευσιν τοῦ ἔτους ὑπηρετεῖ ἀκόμη εἰς τὴν Συντροφίαν ἐπὶ δύο ἔτη μὲ μίαν εὐλογον ἀμοιβήν. Ἀκολούθως, ἐὰν φανῇ ἀξιος, τοῦ παραχωρεῖται ἓν εὐλογον μερίδιον εἰς τὰ κέρδη, ἄλλως ὑπηρετεῖ μὲ μισθόν. Δόγμα ἡμῶς τῆς νεαρᾶς του ηλικίας, ὀφείλει νὰ εἶνε ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τοῦ προστάτου του.

Ἄρθρον 15. Ἀπεφασίσθη διὰ κοινῆς συμφωνίας, ὅτι δι' ἐκάστην ἐπιχειρήσιν καὶ εἰς ἐκάστην χώραν, ὅπου ἡ Συντροφία διεξάγει ἐμπόριον, ἰσχύει τὸ κάτωθι σῆμα:

καὶ ὅτι ἡ ὑπογραφή θὰ ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν: Ἀδελφοὶ Σφόρτες καὶ Συντροφία.

Ἄρθρον 16. Εἰς περίπτωσιν διαλύσεως τῆς παρουσίας Συντροφίας, πρέπει νὰ εἰδοποιηθοῦν ὅλοι οἱ σύντροφοι ἕξ μῆνας πρότερον. Τὰ κατατεθειμένα εἰς τὴν Συντροφίαν κεφάλαια διανέμονται ἀναλόγως μὲ τὰ κεφάλαια, τὰ ὅποια ἕκαστος σύντροφος ἔχει συνεισφέρει μὲ τόκον 12ο)ο. Τὰ μετρητὰ, τὰ ὅποια ἡ Συντροφία θὰ εἶχε δανεισθῇ εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὀφείλουσιν νὰ ἐπιστραφοῦν εἰς πρώτην ζήτησιν τῶν δανειστῶν. Τὰ ἐμπορεύματα, ποῦ θὰ εὑρεθοῦν ἐδῶ καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν, ὀφείλουσιν νὰ διανεμηθοῦν εἰς ἴσας μερίδας διὰ κλήρου, σύμφωνα μὲ τὴν συνήθειαν. Διὰ τὰ κέρδη (ἢ τὰς ζημίας, ὃ θεὸς νὰ μᾶς φυλάξῃ ἀπὸ αὐτᾶς) θὰ γίνῃ ἡ αὐτὴ διανομή. Ἐκαστος συνέταιρος ὀφείλει νὰ εἰσπράξῃ τὰ καθυστερούμενα, χωρὶς νὰ κρατήσῃ προμήθειαν, καὶ νὰ τὰ καταθέσῃ εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, ἢ ὅποια θὰ εἶνε ἐπιφορτισμένη μὲ τὴν τήρησιν τῶν βιβλίων καὶ τὴν ρευστοποίησιν τῶν λογαριασμῶν τῆς Συντροφίας, σύμφωνα μὲ τὴν ἐιδικὴν συμφωνίαν ποῦ θὰ γίνῃ τότε.

Ἄρθρον 17. Τὰ μερίδια ἐκάστου συντρόφου καθορίζονται διὰ μιᾶς κοινῆς συμφωνίας, ἡ ὅποια ἀκολουθεῖ. Καὶ εἴθε ὁ ἐπουράνιος ἡμῶν βασιλεὺς, ὁ Χριστὸς, ὁ εἰρηνοποιὸς νὰ ἀποστέλλῃ εἰς ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς τὴν ἐπουράνιον εὐλογίαν του καὶ νὰ χύνη εἰς τὰς ψυχὰς μας ἕλαιον εἰρήνης καὶ ἑμιονίας, νὰ ἐπιδαψιλεύῃ εἰς ἡμᾶς τὴν θεῖαν χάριν του, νὰ εὐλογῇ τὰς ἐπιχειρήσεις μας καὶ τὰς προσπάθειάς μας μὲ τὴν πνευματικὴν εὐλογίαν του, νὰ στερεώσῃ τὴν Συντροφίαν μας καὶ δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὰ τέκνα τῶν τέκνων μας. Ἀμήν.

(Ἄκολουθεῖ κατάλογος 45 ἀρχισυντρόφων, ἀποδοχῆ καὶ ὑπογραφῆς).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

(1) Κυριότερη βιβλιογραφία γιὰ τὰ Αμπελάκια καὶ γενικὰ γιὰ τὴς Συνεργατικῆς Εφαρμογῆς κατὰ τὴν τουρκοκρατία:

Στην εργασία της Ν. Παπαδημητρίου «Συμβολή εις τήν γενικήν περί τών Ἀμπελακίων τῆς Θεσσαλίας βιβλιογραφίαν», Ἀθήναι 1976, μνημονεύονται 308 σχετικά κείμενα, ἀπό το 1788 μέχρι τὸ 1976 (τα περισσότερα σε περιοδικά, εφημερίδες και ἀποσπάσματα ἀπὸ γενικά ιστορικά, γεωγραφικά, οικονομικά και περιηγητικά βιβλία). Φυσικὸ εἶναι τὰ πρωτότυπα και εἰδικὰ κείμενα και: ἐκεῖνα που ἔχουν να προσθέσουν κάτι το αξιόλογο να εἶναι τὰ λίγα. Τὰ περισσότερα εἶναι ἐπαναλήψεις (με ὄχι λίγα λάθη και με συχνὰ πρόχειρες, ἀδόσιμες, γνώμες και δικτυώσεις).

Αναφέρουμε ἐδῶ, χρονολογικά, τὰ κείμενα που εἶναι: κ υ ρ ῖ ὄ τ ε ρ α για γενική ἐνημέρωση (και κυρίως τα εἰδικά, για τὸ θέμα, βιβλία):

F. Beaujour, «Tableau du Commerce de la Grèce 1787—1797», Paris, 1800 (Ελληνική μετάφραση, ἐκδόση το 1974).

F. Boulanger, «Ambelakia ou les Associations et les Municipalités Helleniques», Paris 1875. Μεταφρασμένο ἀπὸ τον Θ. Τζωρτζάκη και δημοσιευμένο στο περιοδικὸ «Ὁ Συνεταιριστής» κατὰ τὰ ἔτη 1930 και 1931 (σχετικὸ ἀνάπτυπο δεν κυκλοφόρησε τελικά). Φωτοτυπική ἐπανεκδόση του γαλλικοῦ κειμένου ἔγινε το 1970 στη «Βιβλιοθήκη Ἱστορικῶν Μελετῶν», ἀριθ. 33.

«Καταστατικὸν Συντροφίας Ἀμπελακίων» του 1780 με πρόλογο Γ.Χ. (αριτάκη) στο περιοδικὸ του Σπ. Λάμπρου «Νέος Ἑλληνομνήμων», τομ. 14 (1917) σ. 381. Στο ἴδιο περιοδικὸ βλ. για τὰ Αμπελάκια: Τόμοι Η 293 - Θ 298 - ΙΓ 375, 426 - ΙΔ 182, 246, 381, 384.

Αθ. Μουλούλη, κείμενα στο «Βοηθὸς τῶν Συνεταιριστῶν», 1919.

Κείμενα του Ι. Πιπίνου στο «Βοηθὸς τῶν Συνεταιριστῶν», 1922 σελ. 41 και ἐπιμ. με ἀνακοίνωσή του για συγγραφή γενικότερης σχετικής μελέτης (που δεν πραγματοποιήθηκε ἢ δεν ἴλθε στη δημοσιότητα λόγω του θανάτου του συγγραφέα).

Γ. Φιλαρέτου, «Συνεργατικοὶ Συνεταιρισμοὶ Ἀμπελακίων, Ἰδρύας, Σπετσῶν, Φαρῶν», Ἀθήναι 1927 (βελτιωμένο κείμενο ομιλίας του που ἔκανε στη Λάρισα και δημοσιεύτηκε στο Βόλο κατὰ το 1900 καθώς και στο ημερολόγιο Σκόκου 1901, με σχετική βιβλιογραφία).

Δ. Καλλιτσονάκι, «Ἱστορία Πολιτικῆς Οἰκονομίας» σελ. 224 ἐπ.

Ν. Βέη, «Τὰ Θεσσαλικά Ἀμπελάκια και τὰ Ἑλληνικά Γράμματα», 28 ἄρθρα στην εφημερίδα «Πρωτα» Ἀθηνῶν 15.8.1943 — 19.4.1944 (βλ. και Πρακτ. Ἀκαδημίας τομ. 24 σελ. 98, τομ. 26 σελ. 18, 77).

Κ. Κουκιάδη, «Τὸ πνεῦμα τοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων και τ' Ἀμπελάκια ὁ πρῶτος συνεταιρισμὸς τοῦ κόσμου», Ἀθήναι 1948.

Ηλ. Γεωργίου, «Νεώτερα στοιχεῖα περί τῆς ἱστορίας και τῆς συντροφίας τῶν Ἀμπελακίων ἐξ ἀνεκδότου ἀρχείου», Ἀθήναι 1950.

Ηλ. Γεωργίου, «Ἱστορία και Συνεταιρισμὸς τῶν Ἀμπελακίων», Ἀθήναι 1951.

Γ. Κορδάτου, «Τ' Ἀμπελάκια και ὁ μῦθος για τὸ Συνεταιρισμὸ τους», Ἀθήναι 1955, με πλούσια βιβλιογραφία. (βλ. και περιοδικὸ «Ὁ Συνεταιριστής» 1936 σ. 133 ἐπ.). Ἐχει και πληροφορίες για τὰ νηματοδαφεῖα και την Ανατ. Θεσσαλία.

Αντ. Μαζμαρινοῦ ἄρθρο στη «Ναυτεμπορική», 3.1.1963 με τὸ κείμενο του καταστατικοῦ του 1780.

Λευκώματα Αγ. Ἀστεριάδη και Μιχ. Ἀβραμοπούλου.

Νικ. Μουτοπούλου, «Τὰ Θεσσαλικά Ἀμπελάκια» (περιοδικὸ «Ἡὼς» και εφημερίδα «Τὸ Βήμα» 17.4.1966). Γενικότερη μελέτη για τὸ τοπίο, κοινωνία, ἐκπαίδευση, τὴ θαφική, τὴ Συντροφία κλπ.

Ραδιοφωνική συζήτηση Γ. Μέγα, Θ. Τζωρτζάκη, Αλβ. Συρμακέζη, Κ. Μερκαντίου (βλ. «Ὁ Συνεταιριστής» 1966, σελ. 233).

D. Mavrogiannis, «Recherches Documentaires sur l' Association Cooperative d' Ampeklakia — Grèce», Paris 1967.

Χρ. Αναγνωστιάδης, «Ἡ οικονομική διαρθρωσις και ἡ νομική μορφή τοῦ Συνεταιρισμοῦ

των 'Αμπελακίων», Αθήνα 1973 σ. 101.

D. Mavrogiannis, «L' Association Cooperative d' Ampelakia...» Αθήνα 1975 και την εκεί πλούσια γενικότερη και ειδική βιβλιογραφία για τις Συνεργατικές Εφαρμογές κατά την Τουρκοκρατία σ. 291—308.

(2) Εκτός από τα κείμενα που σημειώνονται στην παραπάνω βιβλιογραφία της Παπαδημητρίου (1976) υπάρχουν και μερικά άλλα σχετικά κείμενα (τα περισσότερα βέβαια νεώτερα) όπως:

Εφημ. «Τὸ Βῆμα» 18.4.1971, κείμενο Σ.Π. Δρόσου.

Περιοδικό «Οικονομικός Τραχυδρόμος», 23.3.1972 (σελ. 16, 20, 37) και 11.4.1974 (σελ. 17, κείμενο Γ. Ααμφίδη).

Κ. Ραγγούκου, Ο Συνεταιρισμός Αμπελακίων («Δελτίο Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος», Απρ. 1974)

Ν. Λούρου, «Τὰ Ἀμπελάκια πρωτοπόρα στήν κοινωνική ἀσφάλιση». Ανακοίνωση στην Ακαδημία Αθηνών (περιοδικό «Θέματα Συνεταιρισμῶν» 1980 σελ. 4343).

Ανακοινώσεις κλπ. — με την ευκαιρία του Συμποσίου για τα Αμπελάκια κατά το 1981 — βλ. στο περιοδικό «Θέματα Συνεταιρισμῶν» (1981) σελ. 4666, 4716, 4787, 4790, 4867, 4919 (εισηγήσεις δικήρων). Τα σχετικά με το Συνέδριο αυτό με τις εισηγήσεις, εκδόθηκαν από το Πανεπιστήμιο Θράκης σε τόμο.

Γ. Κοντογιώργη «Οἱ Ἑλληνικές Κοινότητες τῆς Τουρκοκρατίας» Αθήνα 1982 σ. 581.

(3) Κάποτε ὅλο αὐτό το διάσπαρτο υλικό — σε βιβλία, έντυπα, κλπ. — πρέπει να συγκεντρωθεῖ σε 1 - 2 τόμους και να αποτελέσει μέρος ενός Μουσείου Συνεταιρισμῶν ἢ Μουσείου στα Αμπελάκια (στο αρχοντικό που διευθίνει η Αρχαιολογική Υπηρεσία).

(4) Χαρακτηριστικό είναι το προοίμιο του καταστατικού του 1780: «Σὺν τῷ Ἁγίῳ Θεῷ 1780: Μῆν' Ἰανουάριος: εἰς Ἀμπελάκια. Α' Καὶ οἱ εὐαγγελικοί νόμοι καὶ οἱ ἠθικοί θεομοὶ μᾶς παρασταίνωσι τὸ στερεὸν καὶ ἀκράδαντον τῆς ἐνότητος καὶ ὁμοιοῦς. Ἐκεῖ διαρρηθῆν ἐπαγγέλεται ὁ Βασιλεὺς τῶν Βασιλέων Χριστός, ὅτι ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι ἐν τῷ ἑμῷ ὀνόματι ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. Ἐδῶ Σκίλλουρος (πρὸλ. Ἡθικά Πλουτάρχου, ἐκδ. ΤΕΚ-ΒΝΕΒ τόμ. Β' σελ. 8), ὁ βασιλεὺς...».

Παρόμοιες θρησκευτικές αναφορές και στο συμφωνητικό του 1795) 1797.

(5) Τὴν εποχὴ αὐτὴ (1760 - 1820 περίπου) οἱ υπόδουλοι ἔλληνες εἶχαν ἀπλῶσει ἓνα τεράστιο δίκτυο ἀπὸ ολιγομελῆς συντροφίες που κάθε μέλος τῆς συντροφιάς ἦταν ἐγκατεστημένο σε ἐμπορικὸ καταναλωτικὸ κέντρο τῆς Μ. Ἀσίας, Βαλκανικῆς, Ρωσίας, Ἑυρώπης καὶ ενεργῶσε ἀγορῆς, πωλήσεις, ἀποστολῆς μεταξὺ τῶν διαφόρων πόλεων για λογαριασμό τῆς συντροφιάς. Βλ. χαρακτηριστικὸ παράδειγμα και τὴν ἄμελλή Συντροφία στην οποία μετείχε και ο Αδ. Κοραῆς (Σμύρνη, Χίος, Κωνσταντινούπολη, Ἄμστερταμ) (βλ. Σταμάτης Πέτρου «Γράμματα ἀπὸ τὸ Ἄμστερταμ» Ἐπιμ. Ηλιού, Αθήνα 1976 και τὴν ἐκεῖ βιβλιογραφία και ἐμπορικῆς πληροφορίες.

(6) Κουκκίδης, Κορδάτος, Αναγνωσιτάδης και ἄλλοι (βλ. στην παραπάνω βιβλιογραφία — ὑποσ. 1 — και ἀπὸ τα περιεχόμενα τῆς βιβλιογραφίας τῆς Παπαδημητρίου, κυρίως τους υπ' αριθ. 2, 3, 6, 7, 12, 25, 26, 27, 37, 48, 52, 61, 67, 68, 69, 87, 167, 184, 192, του αλφαριθμητικοῦ πίνακα) που οἱ περισσότεροι «ἀποφαινόνται» κατηγορηματικὰ για τὴ φύση τῆς εφαρμογῆς αὐτῆς στα Αμπελάκια.

Βλ. και Γ. Τηλικίδου, «Ἡ οὐσία τῶν συζητήσεων περὶ τοῦ Συνεταιρισμοῦ τῶν Ἀμπελακίων», περιοδ. «Συνεταιριστικὸν Βῆμα».

(7) Στα διάφορα πρωτότυπα κείμενα ἢ τα κείμενα τῶν μελετητῶν ονομάζεται «Κοινή», «Ἀδελφότητα», «Συντροφία», «Συντεχνία», «Κοινοπραξία», «Συνεταιρισμός», «Association», «Association Cooperative», «συσσωμάτωσις», «ἐταιρεία», «Genossenschaften», «συνεταιριστικὴ ὀργάνωσις», «συνεργατισμός», «οικονομικὴ ἐκδήλωσις τῶν ἀφυπνιζομένων ἑλλήνων ἀσπῶν», «ἐκούσιος συνεταιρισμὸς τῶν ἐργατῶν καὶ κεφαλαίουχων», «συνεργατικὴ», «συνεργατικὴ ἐται-

Το Διεθνές Συμπόσιο για τα Αμπελάκια (Αθήνα Μάιος 1981). Παρακολουθούν τις εισηγήσεις ο επίτ. Πρόεδρος ΠΑΣΕΓΕΣ κ. Αλ. Μπαλτατζής, ο υφυπουργός Γεωργίας κ. Γραμματιδής, ο πρόεδρος και ο Γεν. Δ)ντής της ΠΑΣΕΓΕΣ κ. Ηλ. Χρονόπουλος και Κ. Παπαγεωργίου, ο συνεταιριστής κ. Μ. Ρούνης και άλλοι μετέχοντες στο συμπόσιο, ξένοι και Έλληνες.

ρεία», «συνεργατικός συνεταιρισμός», «συμμετοχή των εργαζομένων εις την επιχείρησιν», «τεκτονικόν επίτευγμα», «συντροφική κοινότης» κλπ. Το βασικό κείμενο του Μπουλανζέ την αποκαλεί με τον γενικότερο γαλλικό όρο «Association», που ταυτίζεται με την ευρύτερη έννοια της «εταιρίας» του παλαιότερου ελληνικού δικαίου, δηλαδή της οργανωμένης συνεργασίας, σε όλο το πλάτος από τις ιδεολογικές μέχρι τις κερδοσκοπικές επιδιώξεις.

(8) Άλλο βέβαια είναι το θέμα αν με τα λεγόμενα επιδιώκεται να αποδειχθεί ότι ο θεσμός που επέζησε (ο σύγχρονος συνεργατισμός ευρωπαϊκού τύπου) μειονεκτεί σε διάφορα σημεία ή γενικά απέναντι στο θεσμό που για διάφορους λόγους δεν επέζησε (τα Αμπελάκια και τις παραπλήσιες εφαρμογές) και ότι πρέπει να ανατρέξουμε στα σημεία εκείνα του τελευταίου όπου τυχόν πλεονεκτούσε.

Όπως επίσης άλλο είναι το θέμα ότι κάθε Λαός πρέπει πρώτα να προσπαθεί να διατηρεί τα καλά στοιχεία από τις εγχώριες παραδοσιακές εφαρμογές του και αυτά να τα συνδυάζει με τυχόν άλλα (καλά ή καλύτερα) στοιχεία από ξένες παραπλήσιες εφαρμογές που θα μπορούσαν να μπολιαστούν πάνω στην εθνική του παράδοση και να του προσφέρουν υπηρεσίες μέσα στις διαδοχικά εξελισσόμενες συνθήκες (τεχνικές, συναλλαγών, κλπ.). Αυτό υποδείκνυε στοχαστικά και ο Μπουλανζέ στο υπόμνημά του, του 1847, όταν πρότεινε την προκήρυξη διαγωνισμού για να περιγραφούν «όλα τὰ εις διάφορα μέρη της Ελλάδος πρό τοῦ 1821 ἐφαρμοσθέντα συστήματα συνεταιρισμοῦ εις τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν». Και όταν συνιστούσε τη μελέτη των συνεταιρισμῶν που σχεδιάζονται ή έχουν πραγματοποιηθεί σε άλλες

χώρες, ώστε στη συνέχεια να γίνει: «Καθορισμός των καλύτερων δρων, ύφ' οὗς μία κοινότης θὰ ἠδύνατο νὰ ἰδρύσῃ συνεταιρισμὸν... συνενδύοντα τοὺς τρεῖς κλάδους δράσεως, γεωργίαν, βιομηχανίαν καὶ ἐμπόριον... Ἐκ τῶν πρὸ τοῦ 1821 ἐλληνικῶν συνεταιρισμῶν θὰ ἐχρησιμοποιούοντο ὅ,τι ἡ πείρα ἀπέδειξε καλύτερον καὶ θὰ προσέθετον εἰς αὐτὸ τὰ νέα στοιχεῖα τὰ ὅποια θὰ ἠδύνατο νὰ συντελέσουν, ἵνα οἱ νέοι συνεταιρισμοὶ κατασταθῶν παραγωγικότεροι, διαρκέστεροι καὶ καταλληλότεροι εἰς τὸ νὰ ἀποκαταστήσουν τελείαν ἁρμονίαν μεταξὺ τῶν συνεταιρισμένων μελῶν».

(9) Εἶναι ἀξιόλογο ὅτι σχεδὸν τὴν ἴδια ἐποχὴ δημοσιεύεται στο περιοδικὸ του Φιλολ. Σουλλόγου Κωνσταντινουπόλεως κείμενο του Γ. Λαζόπουλου με τίτλο «Περὶ τοῦ ἔκουστου συνεταιρισμοῦ τῶν ἐργατῶν καὶ κεφαλαιούχων Ἀμπελακιωτῶν καὶ περὶ τῆς Πολιτείας καὶ παιδείας αὐτῶν» (τομ. 10, 1875/76, σελ. 41).

(9α) Τὸ πρῶτο γνωστὸ συμφωνητικὸ βλ. «Νέος Ἑλληνομνημῶν» 1917 σ. 381 ἀπὸ τον Γ. Χ. (Χαριτάκη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ στο βιβλίον του Κουκιδῆ καὶ στη «Ναυτεμπορικὴ» 3.1.1963. Αὐτὸ ομιλεῖ γιὰ ἀνακούσταν καὶ ἀνακαίνισαν, πράγμα που σημαίνει ὅτι υπήρχε κάποια γενικότερη συνεργασία καὶ πρὸ του 1870. Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ σύγχυση στο γαλλικὸ κείμενο (ἢ τυπογραφικὰ λάθη) μεταξὺ 1795 καὶ 1797 ὅσον ἀφορὰ τὸ νεώτερο δημοσιευμένο καταστατικὸ ἀπὸ τον Μπουλανζέ.

(10) Τὸ πολύτιμο αὐτὸ ἱστορικὸ οικονομικοκοινωνικὸ βιβλίον μεταφράστηκε καὶ ἐκδόθηκε ἐλληνικά (ἐκδόσεις Τολίδη, 1974) με σχολιασμὸ του Τ. Βουρνά που ἀναφέρεται καὶ σε ἄλλη πολὺ ἐνδιαφέρουσα σχετικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὴν οικονομικὴ ζωὴ τῆς Ἑλλάδος στο μεταίχμιο 18ου πρὸς τὸ 19ο αἰῶνα, ὅπως:

Αδ. Κοραΐ: «Περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος», Παρίσι 1803.

Σ. Μάξιμου: «Ἡ ἀγῆ τοῦ Ἑλληνικοῦ καπιταλισμοῦ» Ἀθῆνα 1945.

Β. Κρεμμυδά: «Τὸ ἐμπόριον τῆς Πελοποννήσου στὸ 18ο αἰῶνα (1715—1792) με βάση τὰ γαλλικὰ ἀρχεῖα» Ἀθῆνα 1972.

Τ. Σταματόπουλου: «Ὁ ἐσωτερικὸς ἀγῶνας».

Θ. Κολοκοτρώνη «Διήγησις συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς», Ἀθῆνα 1964.

Κ. Σιμόπουλου: «Ἐνεὶ ταξιδιωτῆς στὴν Ἑλλάδα», Ἀθῆνα 1972.

Α. Μάμουκα: «Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ 1823 μέχρι τοῦ 1832».

Γ. Κορδάτου: «Σελίδες ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀγροτικῶν κινήματος» Ἀθῆνα 1964.

Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ σημειώσουμε γιὰ τους μελετητῆς ὅτι, ὁ Τ. Βουρνὰς στο σχολιασμὸ ἀναφέρεται ἀναλυτικὰ στη μελέτη τῆς τότε οικονομικῆς ζωῆς καὶ κυρίως στη γῆ, τὴν παραγωγή (βαμβάκι, καπνὸ, σιτάρι, μαλλί, μέλι, λάδι, σταφίδα, ριζάρι, πρινοκόκκι, μετάξι), τὴ βιοτεχνία (νηματοργία, δέρματα, κάπες), τὸ ἐμπόριον (νόμισμα, ἐργασία, ἡμερομίσθια). Ἀλλὰ κυρίως οἱ πληροφορίες που ἀναφέρει ὁ Μπωζούρ εἶναι πολύτιμες.

(11) Αὐτοὶ ἐγέναν σε συσχετισμὸ με τὴν ἀνάπτυξη τῆς μεταπολεμικῆς δραστηριότητος. Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τῆς δραστηριότητος αὐτῆς βλ. στο «Βῆμα» Ἀθηνῶν 11 Ἀπριλίου 1971 κείμενο Σ.Π. Δρόσου ὅπου χαρακτηρίζονται τὰ Αμπελάκια ὡς ἡ πρῶτη κλωστοῦφαντουργία. Γιὰ τὴν ὑφαντουργία βλ. καὶ τὸ βιβλίον του Γ. Κορδάτου.

(12) «Φυτόν ἐξ οὗ ὑπάρχουν τριάκοντα εἶδη, χρησιμότερον τὸ ἐρυθρόδανον, κοινῶς ριζάρι, ἢ ρίζα, τὸ ὅποσον περιέχει: βαφικὴν ἐρυθρὰν οὐσίαν. Ἡ καλλιέργειά του ἴσο διαδεδομένη εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπῃν. Ἐκαλλιεργεῖτο ἐπίσης καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ ἐρυθρόδανον ἔχασε τὴν σημασίαν του, ἀφ' ἧς ἐφευρέθη (1869) εἰς τὴν Γερμανίαν ἡ χημικὴ χρωστικὴ οὐσία ἀλιζαρίνη. (Ἡδὴ ἔχει ἐκλείψει ὁλοσχερῶς ἡ ἐμπορία του). Συνεπῶς εἶναι ὀρθὴ ἡ παρατήρησις του Δ.Θ. Πάνου ὅτι ἡ πτώσις τῆς βιοτεχνίας των Αμπελακίων δεν οφείλεται στις χημικὲς βαφές.

(13) Σε νεώτερη σημειώσῃ του ὁ Μπουλανζέ ἀναφέρει ὅτι τελευταῖος πρόεδρος τῆς Κατεθύνουσας Ἐπιτροπῆς υπήρξε ὁ Μαύρος (Σβάρτς), εἰς των πτωχότερων κατοίκων των Αμπε-

λακίων, του οποίου όμως το οργανωτικόν δαιμόνιον ήτο παγκοίμως ανεγνωρισμένον· απέθανεν εις τας φυλακάς της Βιέννης, όπου εκρατείτο δια χρέη, μετά την κατά το 1811 επισυμβάσαν χρεωκοπίαν της Αυστρίας, ένεκα της οποίας ο Συνεταιρισμός έχασε μέγα μέρος των κεφαλαίων του, άνω των 10 εκατομμυρίων φράγκων. Καθώς με εθεδαίωσαν, — γράφει — ο υιός του ζη ακόμη. Ο πάππος του εν Βιέννη πλουσίον τραπεζίτου Σίνα διετέλεσε επίσης μέλος του Συνεταιρισμού τούτου.

(14) Για τις χρονολογίες των συμφωνητικών - καταστατικών πρέπει να γίνουν οι επόμενες διευκρινίσεις:

Όπως προκύπτει από το συμφωνητικό του 1780 (δημοσιευμένο από τους Χαριτάκη, Κουκίδη, κλπ.) προϋπήρχε Συντροφία. Αλλά δεν είναι γνωστό το συμφωνητικό της. Βλ. «Νέος Έλληνομνήμων» τ. 14 (1917-1920) σ. 381. Και Γ. Κορδάτος (σ. 65).

Πρώτο καταστατικό γνωστό είναι του 1780.

Άλλο καταστατικό γνωστό είναι του 1795 ή 1797 που δημοσιεύει ο Μπουλανζέ στις σελ. 53-72 του γαλλικού κειμένου. Ρητά το ονομάζει εκεί ως 2ο. Τούτο έδωσε ο Δροσινός. Μετάφρασή του (με ημερομ. 1.1.1795) από τον Ν. Βέη στην εφημ. «Πρωτα» της 3-10.10.1943. Και άλλη μετάφραση στο βιβλίο Κ. Κουκίδη. Ισχύει για 6 χρόνια (με γενικό ισολογισμό στα 3 χρόνια).

Άλλο καταστατικό - συμφωνητικό έγινε — κατά τον Μπουλανζέ — μετά το 1800.

Προφανώς θα υπάρχουν και νεώτερα, αφού η Συντροφία επέζησε επί πολλά χρόνια ακόμα (και μετά το 1811). Βλ. Κορδάτος σ. 7, 8, 96 επ.

(15) Βλ. την αιτιολογία στον Επίλογο του βιβλίου 1875 σ. 256 γαλλικού κειμένου.

(16) Κρίνουμε χρήσιμο να παραθέσουμε και τη διήγηση του Δρόσου Δροσινού σ τ η ν σ π ο ί α σ τ η ρ ί χ τ η κ ε ο Μπουλανζέ και η οποία διευκρινίζει πολλά σημεία (χωρίς να είναι πάντα σαφής, αφού πέρασαν τόσα χρόνια από την εποχή στην οποία αναφερόταν).

«... Τά Αμπελάκια, έν από τά γραφικώτερα τοπία της Θεσσαλίας, έχουν αφθόνους πηγάς ρεόντων υδάτων, τά έποια ως έκ τής συστάσεώς των προσδίδουν εις τήν εαφήν του νήματος μίαν άναλλοίωτον σταθερότητα και μίαν στιλπνότητα, τας έποιας προσεπάθησαν πολλάκις να μιμηθούν οι Εύρωπαιοι, χωρίς όμως να δυνηθούν ποτέ να τό επιτύχουν. Η κατανάλωσις των έρυθρών αυτών νημάτων είνε κολοσσιαία τόσοσ εις τήν Άσίαν, όσο και εις τήν Εύρώπην.

Εύρισκόμενοι πλησίον τής Μακεδονίας οι Αμπελακιώται, όπόθεν έπρομηθεύοντο τον άκατέργαστον δάμνακα, έγκατέστησαν με μικράς δαπάνας εις όλα τά χωρία των έργαστήρια εαφής νημάτων, έπεδόθησαν δέ συγχρόνως και εις τήν καλλιέργειαν του έρυθροδάνου, ή όποία άπετέλει τήν βάση τής βιομηχανίας. Όλοι άνδρες, γυναίκες και παιδιά των είκοσι δύο αυτών χωρίων ήσαν συνέταιροι εις τήν κοινήν έπιχείρησιν. Οι μεταξύ των κατοίκων μάλλον πεπειραμένοι έμποροι άπεστέλλοντο εις τήν Κωνσταντινούπολιν, τήν Σμύρνην, τήν Βιέννην, τό Αμστερνταμ, τό Λονδίον, τήν Όθησόν διά να ίδρυσουν εκεί γραφεία και καταστήματα.

Ο Association περιελάμβανε περίπου 6.000 ψυχάς. Χάρις εις τήν σύνεσιν τής κεντρικής διοικήσεως, ή όποία ήδρευε εις τά Αμπελάκια, έφθασε έντός όλίγων έτών εις τσαούτην άκμήν, ώστε τον έζήλευαν ακόμη και οι ισχυρότεροι οίκοι τής Εύρώπης.

Τά ύπελήματα κατενέμοντο αναλόγως τής καταβληθείσης από έκαστον έργασίας, αφού προηγουμένως κατεβάλλετο ό τόκος των εις τήν έπιχείρησιν καταβεβλημένων κεφαλαίων επί τή βάσει σταθερού έπιτοκίου. Εις τά εύτυχή αυτά χωρία ο Συνεταιρισμός συνετήρει ιατρούς, σχολεία, σιταποθήκας, νοσοκομεία, ταμείον προνοίας διά τους καθισταμένους άνικάνους προς έργασίαν έργάτας, βιβλιοθήκην, έργαστήριον πειραματικής φυσικής. Σημειώ τά τελευταία αυτά γεγονότα ως άπόδειξιν τής μεγάλης έκτάσεως, τήν όποιαν έλαβον αι έργασίαι του Συνεταιρισμού εις τήν Εύρώπην, και του εαθμού τής πνευματικής αναπτύξεως των μελών αυτού.

Κατά τό 1810 ο Συνεταιρισμός είχε φθάσει εις τό ύψιστον σημείον τής άκμής του. Τά έμπορικά του γραμμάτια έκυκλοφόρουν εις όλα τά κέντρα τής Εύρώπης. Αί άποθήκαι του εις

τήν Τουρκίαν και την Άσίαν έβρισθον από εϋρωπαϊκά προϊόντα, τὰ ὅποια οὗτος ἐπρομηθεύετο εὐθηνότερα ἀπὸ πάντα ἄλλον ἐμπορικὸν οἶκον. Τέλος μιὰ ἄγνωστος μέχρι τότε εὐήμερις ἠπλοῦτο μεταξύ τῶν μελῶν τοῦ Συνεταιρισμοῦ.

Ὅμως τὰ εὐτυχεῖ πρακτικὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ Συνεταιρισμοῦ, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διατηρηθοῦν ἐπὶ μακρὸν ὑπὸ τὴν δεσποτικὴν καὶ θάρβαρον κυβέρνησιν τῆς Τουρκίας. Ἡ Πύλη, ζηλότυπος διὰ τὴν ἁλοῦν ἀξάνουσαν ἀκμὴν τῶν ἀπίστων ὀηκῶν τῆς, τοὺς ὑποπέτευθε καὶ ἐξώθησε τοὺς περίεξ Τούρκους νὰ ἐπιτεθοῦν μὲ διάφορα προσχήματα κατὰ τῆς χώρας αὐτῆς, ἣ ὅποια τόσοσν ἤκιμαζε, νὰ τὴν λεηλατήσουν καὶ νὰ διασκορπίσουν τοὺς εἰρηγνικὸὺς αὐτῆς κατοίκους.

Τὰ κεφάλαια, τὰ ὅποια εἶχε ὁ Συνεταιρισμὸς εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὰ ὅποια κατὰ μέγα μέρος εὕρισκοντο συγκεντρωμένα εἰς τὴν Βιέννην, ἐχάθησαν κατὰ τὸ 1811, ὅτε ἐχρεωκόπησε ἡ Αὐστρία, τῆς ὅποιας τὸ χαρτονόμισμα ἐξέπεσε εἰς τὸ πεντηκαστὸν τῆς ὀνομαστικῆς του ἀξίας. Ὁ Συνεταιρισμὸς ἔχασε δέκα ἑκατομμύρια φράγκα καὶ οἱ δυστυχεῖς Ἀμπελακιοῦται, διωγμένοι ἀπὸ τὴν πατρίδα των καὶ ἀπογοηνωμένοι ἀπὸ τὰ κεφάλαιά των, διεσκορπίσθησαν εἰς ὅλα τὰ μέρη. Ἐκτοτε δὲν ἠδυνήθησαν ποτὲ νὰ ἐνωθοῦν ἐκ νέου καὶ νὰ ἐπανιδορῶσουν τὸν Συνεταιρισμὸν των.

Τώρα δὲν ἀπομένει ἀπὸ τὰ Ἀμπελάκια παρὰ εἰς σωρὸς ἐρειπίων». (Ἡ ἐκφραση «σωρὸς ἐρειπίων» εἶναι γενικὴ καὶ αναφέρεται κυρίως στη βιομηχανία, ἀφοῦ πολλὰ κτίρια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διατηροῦνται σε καλὴ κατάσταση ἀκόμη καὶ τώρα).

(17) Σχετικὰ με διάφορα προνόμια που εἶχε ἀποκτήσει ἡ Κοινότητα Αμπελακίων (ὅπως καὶ ἄλλες ἀλλες κοινότητες ἢ περιφέρειες) βλ.:

Δ. Ζακυθινό, «Ἡ Τουρκοκρατία» Αθήνα 1967 σελ. 30, 32.

1. Πανταζόπουλου, «Τινὰ περὶ τῆς ἐννοίας τῶν προνομίων ἐπὶ Τουρκοκρατίας» («Ἀρχεῖον Ἰδιωτικῶ Δικαίου» 1943 σελ. 460).

Κ. Ἀμαντο, «Οἱ προνομιακοὶ ὅρισμοὶ τοῦ Μουσουλμανισμοῦ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν» (περιοδικὸ «Ἑλληνικά» 1936 σελ. 139).

(18) Πρὶν ἀπὸ τὴ σύσταση τῆς Κοινῆς Συντροφίας το 1780, υπήρχαν πολλὲς μικρὲς συντροφίες, γιὰ παρόμοια ἀπασχόληση, με λίγα, ἢ κάθε μία, άτομα. (βλ. ἄλλο συμφωνητικὸ κείμενο που δημοσιεύει ὁ Αντ. Μαρμαρινὸς στη «Ναυτεμπορικὴ» 3.1.1963 ἀλλὰ καὶ τὸ κείμενο του καταστατικῶ του 1780). Αὐτὲς μῆταν σε μιὰ Κοινὴ Συντροφία τουλάχιστον ἀπὸ το 1780 καὶ ἔπειτα. Το καταστατικὸ του 1780 ομιλεῖ γιὰ ἀνασῶσταση καὶ ἀνακαίνιση. Καὶ μετὰ το 1780 εἶχαν μερικὰ προβλήματα που θα τα ἀντιμετώπισαν με τὴν καλύτερη διατύπωση του καταστατικῶ του 1795-1797. Ἄλλο καταστατικὸ ἐγίνε ἀργότερα (μετὰ 6 ἔτη). Το 1810 εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς μεγίστης ἀκμῆς. Καταστροφή τῆς Κοινῆς Συντροφίας φαίνεται νὰ ἐγίνε μετὰ το 1811 (γιὰ αἰτίες βλ. παρακάτω).

(19) Λειτουργία Σχολείων, Βιβλιοθήκες, υποτροφίες γιὰ σπουδὲς στο ἐξωτερικὸ κλπ. βλ. σε ὅλη τὴ βιβλιογραφία τῆς Παπαδημητρίου τὴ σχετικὴ με τὰ Αμπελάκια, καθὼς καὶ στα βιβλία τα σχετικὰ με τὸ διαφωτισμὸ κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ενδεικτικὰ: 1804 υπογραφή συμφωνητικῶ γιὰ ἐκδωση του Λεξικῶ του Α. Γαζή (βλ. Κατζηφώτη, «Ἄνθιμος Γαζής» σελ. 39 καὶ Σπ. Παγανέλλη, «Ὀδοιπορικὰ Σημειώσεις» Ἀθῆνα 1882 σελ. 414). Ακόμα ἀνθιση στὴν κοινωνικὴ πρόοδος (βλ. ἀνακάλυψη Λούρου στὴν Ακαδημία Αθηνῶν καὶ ἀρθρο Κ. Αεοντίδη).

(20) Λόγοι διαλύσεως τῆς Κοινῆς Συντροφίας. Ὁ κάθε συγγραφέας προβάλλει τις δικὲς του υποθέσεις καὶ ἀποδείξεις (ἀχι πάντα χωρὶς προχειρότητα καὶ ἀριστία).

Ὅπως εἶδαμε παραπάνω, ὁ Μπουλανζέ (στο υπόμνημά του το 1847) ἀποδίδει βασικὰ τὴν καταστροφή στὴ δυσπιστία, τὸ φθῶνο καὶ τὴν οργὴ των τυράνων (ἐπιδρομές, λεηλασίες τούρκων καὶ διασκορπισμὸς των κατοίκων). Σημειώνει ὅμως στο ἴδιο υπόμνημα (ἐντὸς παρενθέσεως, πιθανῶς μετὰ τὴν υποβολὴ του καὶ γιὰ τὴν ἐκδωση): «πρέπει ὅμως νὰ ἁμολογηθῆ ὅτι ὑψίστατο ἐπίσης μετὰ τῶν συνεταίρων καὶ μιὰ ἐσωτερικὴ αἰτία διαρέσεως. Ἡ αἰτία αὐτὴ ὄφειλετο εἰς αὐτὴ τὴν φύσιν τοῦ Συνεταιρισμοῦ, ὁ ὅποιος περιεῖχε ἐν στοιχείων διαλυτικῶν.

Περί αὐτοῦ (γράφει) θὰ ἀσχοληθῶ ἐπισταμένως εἰς μίαν λεπτομερῆ κριτικὴν, τὴν ὅποιαν θὰ κάμω περὶ τοῦ Συνεταιρισμοῦ τῶν Ἀμπελακίων. Ἡ αἰτία αὐτὴ τῆς διαιρέσεως ἐχρησίμευσε ὡς πρόσχημα εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ ἠρόνησαν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς διαιρέσεως, τὴν παρούσασαν κατόπιν ὡς ἀφορμὴν τῆς ἐνόπλου ἐπεμβάσεώς των καὶ τῆς ἐκδιώξεως ὄλων τῶν κατόικων ἐκ τῆς περιφέρειας τῶν Ἀμπελακίων».

Ὁ ἴδιος σημειώνει ἀκόμη στο ὑπόμνημα ὅτι: «10 καὶ πλέον ἑκατομμύρια φράγκα συγκεντρωμένα εἰς τὴν Βιέννην καὶ ἀποτελοῦντα μέγα μέρος τῶν κεφαλαίων τὰ ὅποια ὁ Συνεταιρισμὸς διέθετε εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐχάθησαν ἔνεκα τῆς χρεωκοπίας τῆς Αἰστρίας κατὰ τὸ 1811. Καὶ οἱ δυστοχεῖς Ἀμπελακιῶται ἀπολέσαντες τὰ ἐδάφη των καὶ τὰ κεφάλαιά των, διεσκορπίσθησαν εἰς ὄλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου». Παρόμοια λέει καὶ ὁ Δροσινός (βλ. παραπάνω).

Στον νεώτερο ἀπὸ το ὑπόμνημα ἐπίλογο τοῦ βιβλίου του, ὁ Μπουλανζέ καταπολεμῆ τις κρίσεις τοῦ Μπωζούρ καὶ τοῦ Οὐρκουατ, ὅτι ἡ Κοινὴ Συντροφία διαλύθηκε ἀπὸ ἐσωτερικὰς διαμάχας. Αποδεικνύει ὅτι τὰ γραφόμενα τοῦ Μπωζούρ (ἀπὸ ὅπου ἀντέγραψε ὁ Ωρκούρτ) ἀναφέρονται στὴν ἐποχὴ προ τοῦ τέλους τοῦ 1798. Στὸ τέλος τοῦ 1797 ἐγένε ἀνανέωση τοῦ καταστατικοῦ (καὶ νέα ἀνανέωση τὸ 1803) καὶ ἡ λειτουργία τῆς Κοινῆς Συντροφίας ἐξακολούθησε με ἐπιτυχία καὶ με μεγαλύτερη ἀκμὴ τὸ 1811.

Στὴ συνέχεια ὁ Μπουλανζέ ἐκθέτει (στον ἐπίλογο τοῦ βιβλίου) τοὺς λόγους τῆς — κατὰ τὴν γνώμη του — διαλύσεως τῆς Κοινῆς Συντροφίας. (Σελίδες 257 καὶ ἐπ. γαλλικοῦ κειμένου).

(21) Νεώτεροι συγγραφεῖς ἀσχολοῦνται με τὰ αἰτία τῆς διαλύσεως (ἀλλὰ δεν κρίνουμε ὅτι πρέπει νὰ ἐπεκταθῶμε περισσότερο). Ἐπικρατέστερες θεωροῦμε τὶς γνώμες τοῦ Δ.Θ. Πάνου καὶ τοῦ Δ. Μαυρόγιαννη (βλ. εἰσηγήσεις τοὺς στο Συμπόσιο 1981 γιὰ τὰ Αμπελάκια, στο περιοδικὸ «Θέματα Συνεταιρισμῶν». (Βλ. ἀναλυτικὰ καὶ Γ. Κορδάτον σελ. 104 ἐπ.).

(22) Πολὺ ἀξιόλογες οἱ παρατηρήσεις καὶ κρίσεις γιὰ τὴν «ἐρμηνεία τοῦ ἀμπελακιώτικου φαϊνόμενου» τοῦ Δ. Μαυρόγιαννη στο περιοδικὸ «Θέματα Συνεταιρισμῶν» 1981 σ. 4790.

ΕΤΟΣ 1ον

ΑΘΗΝΑΙ 1η ΜΑΪΟΥ 1918

ΑΡΙΘ. 1

ΒΟΗΘΟΣ

ΤΩΝ

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΤΗΝ 1^{ην} ΕΚΑΣΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

Ἰδιοκτῆτης καὶ Διευθυντής: ΣΩΚΡ. Π. ΙΑΣΕΜΙΔΗΣ

Τμηματάρχης τῆς Γεωργικῆς Οἰκονομίας

Συνδρομὴ τοῦ πρώτου ἔτους Δρ. 8

||

Διεύθυνσις: Ἀθήναι Καλλιπῶν 1

Τὸ δυσεῦρετο πρώτο Ἑλληνικὸ Συνεταιριστικὸ Περιοδικὸ τοῦ Σ. Ιασεμίδη.
Πολύτιμη πηγὴ γιὰ τὴν ἱστορίαν μας καὶ γιὰ γενικότερη συνεταιριστικὴ
διδασκαλία.

**ΑΛΛΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ
(ΓΕΩΡΓΙΚΕΣ - ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΕΣ-ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΕΣ-ΑΔΙΕΥΤΙΚΕΣ - ΚΛΠ)
ΤΥΠΟΥ ΣΥΓΓΕΝΙΚΟΥ ΜΕ ΤΑ ΑΜΠΕΛΑΚΙΑ
(στη Θεσσαλία, Μακεδονία, Θράκη, Μ. Ασία, Νησιά, Μ. Θάλασσα, κλπ.)**

1. Γενικά

Τα Αμπελάκια (με τα χωριά της κοιλάδας των Τεμπών της Θεσσαλίας) δεν υπήρξε η μοναδική εφαρμογή συνεργασίας των υπόδουλων χριστιανών - ελλήνων, στον τομέα της γεωργίας - βιοτεχνίας - εμπορίου - αλιείας (για τον ναυτεμπορικό τομέα βλ. στη συνέχεια). Ήταν η μεγαλύτερη σε έκταση και η επιφανέστερη, μέσα σε μια σειρά άλλων προγενέστερων, σύγχρονων και μετ'αγενέστερων συγγενικών εφαρμογών σε πολλά μέρη της Τουρκοκρατούμενης Ελλάδας. Για μερικές από αυτές υπάρχουν μόνο απλές μαρτυρίες ή ελάχιστα στοιχεία (και αυτό επειδή η σχετική έρευνα και προβολή είναι συμπτωματική και προέρχεται από ιδιωτικές πρωτοβουλίες στον τομέα της ιστορικής έρευνας, χωρίς κάποια συστηματική κρατική ή συνεταιριστική κατεύθυνση και ενίσχυση).

Τέτοιες εφαρμογές αναφέρονται και στην αφήγηση του αμπελακιώτη γιαντρώ-προστού Δρόσου Δροσινού στο βιβλίο του F. Boulanger, γαλλικό κείμενο σελ. 95 και μετάφραση Θ. Τζωρτζιάκη (1) ο οποίος μας λέει ότι:

«Κατά το υπόδειγμα ή μάλλον σύμφωνα με τās αρχάς του Συνεταιρισμού τούτου, έσχηματίσθησαν μεταξύ τών ελληνικών πληθυσμών σχεδόν όλων τών εμπορικών και βιομηχανικών πόλεων της Ευρωπαϊκής και Ασιατικής Τουρκίας, συν-

εταιρισμοί μικρότεροι αλλά οι οποίοι όλοι ήκμασαν μέχρι την εποχή της έπαναστάσεως, όποτε ο πόλεμος έξεμψένισε όλας τās βιομηχανικάς και εμπορικάς προσπάθειας».

Το παραπάνω κείμενο δεν ξεκαθαρίζει αν το αναικείμενο των διαφόρων αυτών «συνεταιρισμών» ήταν η επεξεργασία και εμπορία νημάτων - υφασμάτων ή αν ήταν παρόμοιες εφαρμογές και σε διαφορετικούς κλάδους απασχολήσεως (πράγμα που φαίνεται πιο λογικό και πραγματικό).

Και ο Μπουλανζέ στο υπόμνημά του, του 1847, αναφέρει: «μεγάλοι παραγωγικοί συνεταιρισμοί δι' έργασίας γεωργικάς, βιομηχανικάς, εμπορικάς και ναυτικάς... θάσιν είχαν την άκριβη κατονομήν τών κερδών αναλόγως της καταβληθείσης έργασίας και του διατεθέντος κεφαλαίου από έκαστον μέλος... Μεταξύ τών συνεταιρισμών τούτων,

οι οποίοι κατέστησαν όνομαστοί, πρέπει να αναφέρωμεν τόν Συνεταιρισμόν της νήσου Χίου διά την παραγωγήν μετάξης και κατασκευήν μεταξωτών και πρό παντός άλλου τόν Συνεταιρισμόν τών Αμπελακίων...».

Δηλαδή επρόκειτο για διαδεδομένο σύστημα (άσχετο αν δεν διασώθηκαν πολλά στοιχεία ως αποδείξεις).

Ο Γ. Φιλάρετος (σ. 25) (1) μας κάνει κάπως πιο συγκεκριμένες τις παραπάνω πληροφορίες του Δροσινού με το να σημειώνει:

«Συνεργατικά Έταιρεία κατά το αυτό περίπου σύστημα άνεπύχθησαν και άλλαχού, ως εις τās 24 χωρία της Ζαγοράς του Πηλίου, εις Τύρναβον και Τσαρίτσανη, εις Φάρσαλα και εις άλλα της Θεσσαλίας μέρη, εις τās Μαδεμο-

χώρια της Χαλκιδικής, προς έκμετάλευσιν τών εκεί μεταλλείων και εις πολλάς νήσους του Αιγαίου Πελάγους, ιδίως έν Χίφ προς κατασκευήν μετάξης και υφασμάτων. Επίσης εισήχθησαν εις τούς ναυτικούς συνεταιρισμούς της "Υ-

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΠΕΡ. ΙΑΣΕΜΙΔΗΣ

Ο πατέρας των ελληνικών Συνεταιρισμών. Ο θράχος πάνω στον οποίο θεμελιώθηκε η ελληνική συνεταιριστική κίνηση. Το τεράστιο μαχητικό και οργανωτικό του έργο θα δούμε σε πολλές σελίδες μας. Βιογραφικά του στο 1929 (έτος θανάτου του).

δρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρρῶν, λιευτικά πλοιάρια κατὰ τὸ αὐτὸ σύστημα εἰς τὸ Γαλαξειδίον καὶ εἰς τὸ Κρανίδιον. δὲν λειτουργοῦσιν;»
Μὴ καὶ ἔτι ἐν Αἰγίνῃ καὶ Ὑδρα σπογγα-

Ο ἴδιος μας πληροφορεῖ (σ. 9) ὅτι κατέθεσε στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκῃ στὶς 12 Μαΐου 1914 κιβώτιο ποῦ περιείχε τὰ ἐγγράφα τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου νημάτων Ἀγυιάς—Βιέννης (προσφορά Μιλτ. Δάλλας), πράγμα ποῦ σημαίνει ὅτι ἡ ἀπασχόληση αὐτὴ εἶχε μεγάλη ἔκταση (βλ. φάκ. Θ 277 Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης, Κ. Κουκκίδης σ. 22).

Σχετικὲς πληροφορίες υπάρχουν καὶ στο βιβλίο τοῦ Κ. Κουκκίδη «Τὸ πνεῦμα τοῦ συνεργατισμοῦ» (βλ. στα κεφ. 3 καὶ 4) (1) καθὼς καὶ στο γαλλικὸ βιβλίο τοῦ Δ. Μαυρόγιαννη (1). Πολύ αξιόλογες καὶ οἱ πληροφορίες - παρατηρήσεις τοῦ Κορδάτου (1).

Κατὰ περίπτωσιν, οἱ βασικὲς πληροφορίες εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

2. Θεσσαλία γενικά. Συντροφίες (Συνεργατικὲς ἐφαρμογές) γιὰ γνέσιμο, ὕφανση, μεταξωτά, θυρσοδεψία, κλπ.

Σχετικὰ ὁ Κ. Κουκκίδης (σ. 32) ἔχει γράψει τὰ ἐπόμενα:

«Μιά ἀληθινὴ ἀνθισίς τῶν μνημονεύεται κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα. Ἦσαν συνεργατικὲς ποὺ εἶχαν ἔργο τὸ γνέσιμο, τὴν ὕφανση, τὰ μεταξωτά ἢ τέλος τὴν θυρσοδεψία. Οἱ σπουδαιότερες ἦσαν ἰδρυμέναι στὶς κωμοπόλεις τοῦ ὄρους Πηλίου: στὴν Ζαγορά, στὴν Μακρυνίτσα καὶ στὴν Πορτοριά καὶ στὶς μικρὲς πόλεις Ραψάνι, Τύρναθο, Τσαρίτσανα, Ἀγιά, Ἀρῖσα, Ἀμπελάκια καὶ Φάρσαλα. Οἱ γειτονικὲς κωμοπόλεις εἶχαν καὶ αὐτὲς συμμετοχὴ. Οἱ συντροφίαι τῆς Ἀγιάς καὶ τῶν κωμοπόλεων τῆς ἔφτιαναν μεταξωτά ὑφάσματα, κορδόνια (σειρήτια), ζουνάρια καὶ χαλιά. Τ' Ἀμπελά-

κίαι εἶχαν ἔργο τὸ φτιάσιμο θαμβοκερῶν νημάτων καὶ τὸ θάψιμό των. Μένει νὰ ἐρευνηθῇ ἂν ἡ συντροφία τῶν Ἀμπελακίων ἔφτιανε, ὅσον καιρὸ ἐθάσταξε, μάλλινα ὑφάσματα ἢ ἄλλα εἶδη. (2)

Ἡ Θεσσαλικὴ παραγωγή πρώτων ὑλῶν, ὑφασμάτων καὶ νημάτων κατὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι τοῦ 1821 ἦταν πολὺ σπουδαία. Ἐπροκάλεσε τὴν συσσώρευσι πλοῦτου στὴ Θεσσαλία. Ἡ συμβολὴ τῆς στὴν διεξαγωγή τοῦ ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἐκπολιτιστικὴ κίνησι τῶν Ἑλλήνων εἶναι λιγώτερο γνωστὴ ἀπὸ τὸν ἀληθινὰ μεγάλο ρόλο τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ. Ἄλλ' ἦταν ἐπίσης πραγματικὴ».

Πιο ἀναλυτικὰ γιὰ τὶς διάφορες πόλεις, ἔχομε τὶς ἐπόμενες πληροφορίες:

Ἀγυιά Θεσσαλίας

Ἡ περιφέρεια αὐτὴ ἦταν γνωστὴ ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα γιὰ τὴν πορφύραν στὴ βαφή (βλ. Κορδάτου σ. 36 ἐπ. καὶ ἐκεῖ συγγραφεῖς).

Ὅπως σημειώνει ὁ Γ. Φιλάρετος (1927 σ. 9) κατέθεσε στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκῃ (22 Μαΐου 1914) κιβώτιο ποῦ περιείχε τὰ ἐγγράφα τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου νημάτων Ἀγυιάς - Βιέννης ποῦ τοῦ ἀπέστειλε ὁ Μιλτ. Δάλλας (αριθ. φάκ. Ἐθν. Βιβλ. Θ 277). Πολύτιμο υλικὸ γιὰ εἰδικότερη μελέτη κατὰ τὴν περίοδο τουρκοκρατίας.

Ἀρῖσα

Βλ. Κορδάτου (σ. 37, 39 ἐπ.).

Η η λ ί ο υ (χωριά) (Ζ α γ ο ρ ά ς θ ο υ ν ό)

Μνημονεύεται στο βιβλίο του Γ. Φιλάρετου (σ. 25), Κορδάτου (σ. 39 επ.).

Ρ α ψ ά γ η

Βλ. Κορδάτου (σ. 39) περιγραφή Λεονάρδου.

Τ σ α ρ ί τ σ α ν η Θεσσαλίας

Μνημονεύεται από τον Γ. Φιλάρετο (σ. 25). Βλ. αναλυτικά το βιβλίο του Β. Καλογιάννη «Τσαρίτσανη», Λάρισα 1965 (2α).

Τ ύ ρ ν α δ ο ς Θεσσαλίας

Μνημονεύεται από τον Γ. Φιλάρετο (σ. 25) και Κουκκίδη (σ. 32). Πιο αναλυτικά από Κορδάτο (σ. 37 επ.) και τους εκεί συγγραφείς.

Φ ά ρ σ α λ α Θεσσαλίας

Μνημονεύεται από τον Γ. Φιλάρετο (σ. 25), Κορδάτο (σ. 39).

3. Μεταλλεία Χαλκιδικής. Μαδεμοχώρια.

Μνημονεύονται στο βιβλίο του Γ. Φιλάρετου (σελ. 25). «Πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐκεῖ μεταλλείων». Βλ. και το σχετικό λήμμα (στη Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια γραμμένο από τον Κ. Καραβίδα). Και ο Χρυσὸς Ευελπίδης σημειώνει ὅτι κατὰ τὴν Τουρκοκρατία «ἡ μεταλλευτικὴ ἤκμασεν εἰς τὰ 12 Μαδεμοχώρια τῆς Χαλκιδικῆς, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν αὐτόνομον περιφέρειαν» (Οἶκον. και Κοινων. Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, 1950 σ. 40).

Για τὸ θέμα δίνουν αναλυτικὲς πληροφορίες ο Κ. Μακεδών και ο Κ. Κουκκίδης.

Πρώτος ο Κ. Μακεδών (στηριζόμενος στο βιβλίο του Urquhart (3) δίνει τις ἐπόμενες πληροφορίες (που δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό «Συνεταιρισμένη Θράκη» τῆς Ε.Γ.Σ. Ἐάνθης τεύχος 41—43 τοῦ 1935, σελ. 8—9).

«...Εἰς τὰ ἀνατολικά παράλια τῆς Χαλκιδικῆς, κοντὰ εἰς τὸ ὄρος Στραθενικός, περὶ τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων Σταγεύρων και εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Λιαριγκόθης, τῆς σημερινῆς ἐπαρχίας Ἀρναίας, ὑπῆρχον μεταλλεῖα γνωστὰ ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Φιλίππου και ἐπὶ τῶν Ἀθηναίων.

Ὁ Γάλλος βοτανολόγος και φυσιολόγος Pierre Belon, περιηγηθεὶς τὴν Ἑγγύς Ἀνατολὴν ἐπὶ τετραετία, ἀπὸ τοῦ 1546 μέχρι τοῦ 1549, ἐπεσκέφθη και τὴν Χαλκιδικὴν και εἰς τὸ ἀξιόπιστον βιβλίον τῶν περιηγήσεών του (Παρίσι 1555) ἀναφέρει ὅτι εἰς τὴν μεταλλειοφόρον αὐτὴν περιοχὴν εἰργάζοντο ἐντατικῶς 600 περίπου κάμινι τήξεως και ὅτι ἡ ἑκ τῆς παραγωγῆς τούτων πρόσοδος, μόνον ὡς φόρον ἀπέδιδεν εἰς τὸ Ὄθωμανικὸν Δημόσιον ποσὸν ἀνερχόμενον πολλακίς και μέχρι 30.000 δουκάτων κατὰ μῆνα.

Περὶ τὰς ἀρχὰς ἴσως τοῦ 1Η' αἰῶνος τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν μεταλλείων τούτων ἀνέλασθον δι' ἴδιον λογαριασμόν αἱ παρακείμεναι δώδεκα κοινότητες τῶν λεγομένων Μαδεμοχωρίων, ἦτοι τῆς Γαλατῆσσης, Βάβδου, Ριανῶν, Στανοῦ, Βαρθάρας, Λιαριγκόθης, Νοσοῦλο, Μαχαλά, Ἰσθόρου, Χωροῦδας, Ρεβενικίων και Ἰερισοῦ, εἰς τὰς ὁποίας ὑπήγοντο ἔτετρα 366 χωρία.

Εἰς ἐκάστην ἐκ τῶν κοινοτήτων τούτων ἰδρύθησαν Συνεταιρισμοὶ εἰς τοὺς ὁποίους μετέσχον οἱ κάτοικοι διὰ παγίας ἐτησίας εἰσφορᾶς, ὀριζομένης κατ' ἀποκοπὴν δι' ἐκάστην οἰκογένειαν, ἀναλόγως τῶν πόρων τῆς, και διὰ προσωπικῆς ἐργασίας. Οἱ δώδεκα οὗτοι κοινοτικοὶ συνεταιρισμοὶ συνέτηξαν δημοσπονδίαν μέτρον τὸν Μαχαλᾶν, ἀποστέλλοντες εἰς τὴν γενικὴν συνέλευσιν ἀνὰ ἕνα ἀντιπρόσωπὸν τῶν ἐκλεγόμενων κατ' ἔτος διὰ

ψηφοφορίας.

Τό Διοικητικόν Συμβούλιον τῆς ὁμοσπονδίας, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη ἐκαλοῦντο «θεκίληδες» ἦτο τετραμελές, ἐκλεγόμενον ἐπίσης μέ ἐνιαύσιον θητεῖαν μεταξύ τῶν δώδεκα ἀντιπροσώπων, συμπεριλαμβάνανε δέ προσθέτως καί ἕνα γραμματέα καί ἐστεγάζετο εἰς οἰκοδομηθέν μέ δαπάνην τῆς ὁμοσπονδίας ξύλινον οἶκμα.

Αἱ δώδεκα αὐται κοινότητες, ἀπολαύουσαι προνομιακῆς αὐτοδιοικήσεως καί ἀσκούσαι αὐτόνομον δικαστικὴν ἐξουσίαν, ὑπήγοντο ἀπ' εὐθείας εἰς τό «Χαζινεὶ Χασέ», τό θησαυροφυλάκιον τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Οἴκου, καί κατέβαλλον συνολικόν ἐτήσιον φόρον ὀρισθέντα εἰς 220 ὀκάδας καθαρῷ ἀργύρου, προερχομένου ἐκ τῶν μεταλλείων τῶν.

Βραδύτερον ὅμως φαίνεται ὅτι ἡ ἐκ τῶν μεταλλείων πρόσσδος ἠλαττώθη σημαντικῶς, εἴτε διότι ἐξηντλοῦντο τὰ κοιτάσματα, εἴτε διότι τὰ χρησιμοποιούμενα τεχνικά μέσα τῆς ἐκμεταλλεύσεως ἦσαν ἄτελη. Ἄλλ' οἱ χωρικοὶ ἐξηκολούθουν νά καταβάλλουν πάντοτε τὸν ὀρισμένον φόρον μέχρι τοῦ 1821, ὅποτε

Οἱ σχετικὲς πληροφορίες που δίνει ο Κ. Κουκίδης (στὴ σ. 32 του βιβλίου του) εἶναι οἱ ἀκόλουθες για τὰ Μαδαιμοχώρια Χαλκιδικῆς:

«Οἱ κωμοπόλεις αὐτές, τὸ ὄλον δώδεκα, ἦσαν ἐνωμένες σέ ὁμοσπονδία καί διοικοῦσαν ἄλλα 350 χωριά. Ἀποτελοῦσαν μίαν ἐπιχειρήσι πού ἔβγαζε τὸ ἀκατέργαστο ὕλικό (μαδέμι ἢ μαντένι), τὸ ἐλαγάριζε, ἔφτιασε μ' αὐτὸ νόμισμα καί τὸ ἔστελνε μέ τὴ μορφή αὐτὴ στὴν Κωνσταντινούπολι. Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις εἰσέπραττε στὸ μερίδιό της ἕνα ποσὸ κάθε μῆνα. Μόλα ταῦτα, ἐπειδὴ ἡ εἰσπραξις τοῦ ποσοῦ αὐτοῦ ἀπὸ 500 ἢ 600 φούρ-νους σημένους ἐπάνω στὰ θουνά εἶχε

ἐξεργάγη ἢ Ἐπανάστασις καί εἰς τὴν Χαλκιδικὴν, χωρὶς νά δηλώσουν τὴν μείωσιν τῶν προσόδων τῶν, διὰ νά ἀποφύγουν προφανῶς τὴν κρατικὴν ἐπέμβασι. Καί διὰ νά συμπληρῶνουν τὰς 200 ὀκάδας ἀργύρου ἠγόραζαν ἰσπανικά τάλληρα, τὰ ἔχυναν καί ἔστελλαν τοὺς ὄγκους τοῦ μετάλλου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὡς ἐάν παρήγετο ἐκ τῶν μεταλλείων, ὑφιστάμενοι προθύμως, καί ἀσφαλῶς ἀζημίως, τὸ θάρρος τοῦτο διὰ νά διατηροῦν τὴν ἐλευθερίαν τῶν εἰς τὰς γεωργικὰς καί τὰς ἐμπορικὰς τῶν ἐργασίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπεκόμιζαν προφανῶς ἀνάλογον πλοῦτον.

Ἡ Ἐπανάστασις, ἀτυχήσασα ἐκεῖ, ἐσήμανε τὸ τέλος τοῦ κοινοτικοῦ τούτου συνεταιρισμοῦ, διότι κατεστράφησαν οἱ οἰκισμοί, τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων διεσπάρη καί κατελύθη ὀλοσχερῶς ἢ αὐτοδιοίκησις, ὑπαχθείσης τῆς περιφερείας εἰς τὴν ἄμεσον δικαιοδοσίαν τῶν διοικητικῶν δικαστικῶν καί οἰκονομικῶν ἀρχῶν τῆς Θεσσαλονίκης.

Δυστυχῶς δὲν διασώζονται λεπτομερεῖς πληροφορίες ἀφορῶσαι τὴν διοικητικὴν καί οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τοῦ Συνεταιρισμοῦ καί τὰς ἐργασίας του...»

πολλὰ μειονεκτήματα, ὀφειλόμενα πρὸ παντός στὸ πλῆθος τῶν ὑπαλλήλων πού ἐδοκίμαζαν μεγάλους πειρασμούς καί ἀντίκρυζαν ἕνα ἀτελῆ ἔλεγχον, ἢ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ὑπεχρέωσε τίς κωμοπόλεις νά συνενωθοῦν σέ μιὰ συνεργατικὴ γιὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν μεταλλείων καί νά κρατοῦν ἕνα κάποιο μερίδιο στὰ κέρδη (Οὐρκουαρτ, ἔνθα ἀνωτ. τόμος 2, μέρος 1, σελ. 112 καί Γ. Λαζοπούλου, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 46)».

4. Οἱ Συνεργατικὲς μεταλλείων ἐλληνικῶν κοινοτήτων Μικρᾶς Ἀσίας.

Ὅπως γράφει ο Κ. Κουκίδης (σ. 34), ὑπῆρχαν τέτοιες σις κοινότητες Ἀργυρουπόλεως (Γκιουμουσχανέ) καὶ Νικοπόλεως (Σαρὶ-Καραχισάρ). Ἀπὸ τὴν Ἀργυρούπολι ἀποικίσθησαν ἄλλες κοινότητες κατὰ μῆκος τοῦ Ἄλυος ποταμοῦ (Κι-

ζ(λ Ιρμάκ) και στα γύρω των δουνών Ταύρου και Αντιταύρου, υπολογιζόμενες σε δέκα πέντε. Απ' αυτές μνημονεύονται η κοινότης Ακ Νταχ (1.200 οικογ.), η κοινότης Μεταλλείων Ταύρου (600 οικογ.) και η κοινότης Μεταλλείων Έργιν (250 οικογ.). Όλες αυτές οι ελληνικές κοινότητες έκαναν, από το 1770 και έπειτα, εξαγωγή μεταλλευμάτων αργυρομολύβδου, χαλκού και χρυσού. Παρέδιναν τα εξαγόμενα μεταλλεύματα στο δημόσιο Θησαυροφυλάκιο Κωνσταντινουπόλεως κι' αυτό κανόνιζε με φερμάνι την τιμή.

Η εκμετάλλευση έφερε το χαρακτήρα κοινοτικής συνεργατικής όχι όμως τόσο αυστηρής... Πιο αναλυτικά:

«Κάθε ομάδα μετόχων εκμεταλλευόταν από κοινού μίαν ή περισσότερες στοές.

Τό εισόδημα όλων τών στοών ή τών ομάδων στοών συγκεντρωμένο έμοιραζόταν κατά την πρώτη περίοδο τής εκμεταλλεύσεως έως τό 1890 κατά τά μερίδια πού είχε κάθε μέτοχος, αλλά σέ περίπτωση πού αυτά δέν έπαρκοΐσαν για νά ζήση, έχρησιμοποιείτο για τόν ύπολογισμό τής άμοιβής του τό στοιχείο τών άναγκών του για μία συνθησιμένη ζωή.

Έπειτα έθεσπίσθηκε ή κατανομή ανάλογα μέ τήν άπόδοσι κάθε στοάς ή ομάδος στοών πού συνέπιπτε ή καθεμιά μέ τήν διακλάδωσι μίας μεγάλης πατριαρχικής οικογένειας. Ή επί μέρους όμως μετά ταΐτα κατανομή γινόταν σύμφωνα μέ τήν πρώτη θάσι.

Άπό τό σύνολο τών κερδών έπέφετε ένα ποσό προοριζόμενο σ' έργα οδοποιΐας, εκπαιδευτικούς σκοπούς και ΐδρυσι ύ-

φαντουργείων και πιο πολύ ταπητουργείων. Οι προίκες τών όρφανών κοριτσιών έξασφαλιζόνταν από άποθέματα τής συνεργατικής είτε τών μεταλλείων είτε τών ταπητουργείων. Οι συνεργατικές αυτές διαπνέονταν από τό ίδιο πνεΐμα πού κατεύθυνε τς προηγούμενες συνεργατικές.

Στά μεταλλεία του Σαμακοβίου (Άνατολική Θράκη) έλειτούργησε επίσης σύστημα σύμφωνα μέ τό πνεΐμα του συνεργατισμού. Άγνωστες οι λεπτομέρειές του. (Ή λειτουργία τών μεταλλείων αυτών ήταν σταματημένη, όταν έξοωσε ό Θρακιώτης ποιητής Γ. Βιζυηνός. Έπήγε στο Παρίσι άναζητώντας κεφαλαιούχους για νά επιδιώξη τήν εκ νέου εκμετάλλευσί των. Ή άποτυχία του έστάθηκε τό προοίμιο τής φρενικής νόσου του)». (σ. 233).

5. Συνεργατικές για κατασκευή χαλιών (Μ. Ασίας).

Σχετικά γράφει ο Κ. Κουκλίδης στο ίδιο βιβλίο του (σελ. 33):

«Ήσαν κοινοτικοί συνεταιρισμοί και άποτελοΐσαν ένα ιδιαίτερο έδαφος οικονομικής δράσεως τών δημογεροντιών. Οι κύριοι σκοποί πού έπεδίωκαν ήσαν: Α) Άπασχόλησι τής νεολαίας σ' έργα οικοτεχνίας και άνάπτυξις τής καλαισθησίας τής μέ μίαν άνώτερη βιοτεχνική μόρφωσι και Β) Δημιουργία πόρων α) για μία κατανομή των κατ' ίσα μέρη, αλλά κατά πρώτον προς όφελος τών άσθενεστέρων οικονομικώς μελών και β) για τήν εκτέλεσι ευαγών κοινοτικών έργων.

Οί συνεταιρισμοί αυτοί έδημιούργησαν έτσι μεγάλη εύημερία σέ πολλές έλλη-

νικές κοινότητες τής Μικράς Άσίας και ιδιαίτερα στις πόλεις Νεάπολι (Νεβσεχίρ) τής Καππαδοκίας, Καισάρεια, Σύλλα, Νίγδη, Σάρτη, Άτάλεια, Ίκόνιο, Μαγνησία και Ούσάκ, στην κομόπολι «Μεταλλεία Ταύρου», σ' άλλες παραπάνω από πενήντα κοινότητες τών περιφερειών Ταύρου και Άντιταύρου, καθώς και στις ελληνικές κοινότητες τών περιφερειών Προΐσας και Κιουτάχειας.

Ίδου πώς ΐδρύονταν και έλειτούργουσαν έπειτα οι ελληνικές αυτές κοινοτικές συνεργασίες.

Πλούσιοι και φτωχοί χάρις στην κοι-

νοτική οργάνωσή των είχαν ενεργητική συμμετοχή στην δημιουργία του αρχικού κεφαλαίου της επιχείρησης. Το κτίριο έστηνόταν πρό παντός με την προσωπική εργασία των μελών, καθώς και μ' έξοδα του κοινοτικού ταμείου και εισφορές των ξενιτεμένων. Οί άργαλειοί έθάρυναν τό ίδιο κοινοτικό ταμείο. Το κτίριο κι' όλη ή επιχείρησης άνηκαν στην κοινότητα. Οί πρώτες όλες και ή άμοιθή της άρχιτεχνίτριας (δασκάλας) έθάρυναν τά πάγια κοινοτικά έξοδα κι' όχι τό έμπόρευμα. Έργάζονταν στην επιχείρησης όλα τά κορίτσια πλούσια και φτωχά και οί χωρίς στήριγμα γυναίκες. Τά πλούσια κορίτσια καθώς και μερικά της μεσαίας τάξεως εργάζονταν πάντα δωρεάν, ώστε νά έξασφαλίζεται Ικανοποιητικό ήμερομίσθιο για τά άπορα κορίτσια.

6. Συνεργατική Βαφεοχωρίου (Μπογιατζήκισή) του Βεσπόρου.

Σχετικά γράφει ο Κ. Κουκίδης (σ. 35) :

«Οί κάτοικοί του, επίδέξιοι θαφείς, καταγόμενοι από την κωμόπολι Ευκάρυο (Άνατολική Θράκη) έδοκίμασαν έκει διώξεις τό 1803 έκ μέρους των Τούρκων και ήλθαν στό Βαφεοχώρι. Δέν διέκοψαν όμως κάθε δεσμό με την πατρίδα τους. Όσοι ήλθαν στό Βαφεοχώρι

ή διανομή των κερδών έξ αίτίας των έπιτοπίων έμπορικών συνθηκών γινόνταν άργά. Γι' αυτό μόνον πρόσωπα ανάγκης είχαν δικαίωμα νά παίρνουν προκαταβολικά ποσά για την συντήρησή τους. Από τά κέρδη ένα ποσοστό έως 20% ζέπεφτε, χρησιμοποιούμενο για κοινωνικούς σκοπούς κι' ή μοιρασιά του ύπολοίπου γινόνταν ανάλογα με τις άνάγκες του προσωπικού και όχι με την εισφερόμενη έκ μέρους του εργασία. Το κοινοτικό συμβούλιο κι' ή δημογεροντία εκανόνιζαν την λειτουργία της επιχείρησης μ' άποφάσεις που καταχωρίζονταν σε πρακτικά. Η κοινοτική αυτή επιχείρησης έτσι ώργανωμένη έφανερωνόταν θαθεία ποτισμένη από τό πνεύμα της χριστιανικής άλληλεγγύης».

εργάζονταν ένα χρόνο για όσους έμεναν στό Ευκάρυο. Αύτοί πάλι έρχόμενοι στό Βαφεοχώρι τόν έπόμενο χρόνο καταπιάνονταν με τη δουλειά για λογαριασμό συνάμα δικό τους και των προκατόχων τους που είχαν γυρίσει στό Ευκάρυο».

7. Συνεργατικές ψαρικής, σφουγγαράδων (Μαύρη Θάλασσα και αλλού).

Σχετικά γράφει ο Κ. Κουκίδης (4)

α) σ. 36: «Συνεργατικές ψαρικής εϋδοκίμησαν στις έλληνικές πολιτείες της Μαύρης Θάλασσας και ιδιαίτερα στη Σ ω ζ ό π ο λ ι της Βουλγαρίας. Οί «πόχες» (οί τοποθεσίες όπου ήσαν σημείνα τά εργαλεία της ψαρικής κι' επιάνονταν τά ψάρια) ήσαν χωρισμένες σε σαράντα μερίδια που άνηκαν στους ιδιοκτήτες των, στον «θατάμο» (ή διευθυντή της «πόχης»), στον ιδιοκτήτη του καραβιού, στον ναύτη και στους ιδιοκτήτες των ζώων. «Ό θατάμος» είχε επί πλέον δικαίωμα σε συμπληρωματική άμοιθή.

Κατά τη γενική συνέλευσι καθοριζόταν ένα μερίδιο για κοινωνικά έργα — σχολεία, έκκλησίες, φτωχοκομεία

για τις Συνεργατικές ψαρικής:

κλπ. Οί συνεργατικές ψαρικής άρχισαν την δράσι τους πριν από άμνημόνευτα χρόνια στις έλληνικές πολιτείες της Μαύρης Θάλασσας (οί Βούλγαροι δέν καταγίνονταν καθόλου με την ψαρική) και έλειτούργησαν έως τό 1906, όποτε ή Βουλγαρική Κυβέρνησις, άφου έδιωξε τους Έλληνες από τά παράλια, έδήμειυσε τις «πόχες» και τις παρέδωσε σ' εκμετάλλευσι με δημοπρασία» (5).

β) σ. 229—233: «Στις συνεργατικές ψαρικής προσθέτονται και τ' άκόλουθα:

Στην Σωζόπολι ή κατανομή των κερδών ανάμεσα στους ψαράδες που έχρησιμοποιοϋσαν άλαμάνες (λαφριές θάρκες) έγινόνταν κατά τόν έξής τρόπο:

“Εθγαζαν τὰ ξεσοδα καὶ ὅ,τι ἔμενε τὸ ἔμοιράζονταν: τὰ μισὰ οἱ θάρκες καὶ τὰ μισὰ οἱ ἄνθρωποι (ὁ παραβοκύρης περισσότερα μερτικά, οἱ παλλάτζιδες ἢ τιμονιέρηδες λιγώτερα καὶ οἱ ναῦτες ἀπὸ ἓνα μερτικό).

“Ὅσον ἀφορᾶ τις πόχες, αὐτὲς κατάντησαν μὲ τὸν καιρὸ νὰ ἐξουσιάζωνται ἀπὸ πολλοὺς νοικοκυραίους. “Ἐτσι, γιὰ νὰ διευθύνουν κάθε πόχη, τὴν ἔμοιρασαν σὲ 40 μέρη (μερίδια ἢ μερτικά). Κατάντησε πολλοὶ νὰ ἔχουν μισὸ ἢ καὶ ἓνα τέταρτο (κάρτο ἢ τσεγρέκι) τοῦ μερτικού. “Ἐνα μερτικό ἀνάλογα μὲ τὴν ψαρευτική ἱκανότητα τῆς πόχης καὶ τοῦ καιροῦ ἄξιζε 50 ἕως 100 ἢ 120 ναπολεόνια ἢ τουρκικὲς χρυσὲς λίρες. Ὑπῆρχε «Κώντικας» (κῶδιε) ποὺ ἔκανόνιζε τὸ μερτικό τοῦ καθενὸς σύμφωνα μὲ τὰ ταπιά του, καθὼς καὶ τὴν διοίκησι, ἀμοιβῆ καὶ ἄλλα δικαιώματα. Ἡ ὅλη πόχη ἦταν διαιρημένη σὲ 4)4 ἢ ρούπια καὶ κάθε ρούπι σὲ 10 μερτικά. Ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν νοικοκυραίων (σαϊμπήδων ἢ ἀφεντικῶν) κάθε χρόνο ὠριζε ποιὸς καὶ ἀπὸ ποιὸ ρούπι εἶχε δικαίωμα τὸν χρόνο ἐκεῖνο. Τὰ δικαιώματα ἦσαν τέσσερα: τοῦ ταμιά, τοῦ γραμματικοῦ, τοῦ καϊκιῦ καὶ τοῦ παραβοκεράτου. Ὁ παραβοκύρης ἦταν ὁ ἐπιμελητῆς καὶ τρόπον τινὰ ὁ ἐπόπτης ἐκ μέρους τῶν ἀφεντικῶν. Ὁ ταμιάς ἐπουλοῦσε τὰ ψάρια, μάζευε τὸ χρῆμα καὶ ἐπλήρωνε τὰ ξεσοδα. Ὁ γραμματικός (γραμματωσιὰ) κατέγραφε τὰ ξεσοδα καὶ τὰ ξεσοδα. Ὅσοι εἶχαν τὸ δικαίωμα γιὰ καϊκία καὶ γιὰ τὸ παραβοκεράτο ἔπαιρναν ὠρισμένο μερτικό ἀπὸ τὴν πόχη καὶ ἐνοίκιαζαν καϊκία ἢ διώριζον παραβοκύρηδες, δικούς τους ἀνθρώπους μὲ λιγώτερη ἀντιμισθία ἢ ἄλλες ἀπολαύς.

Ὑπῆρχεν ἀκόμη καὶ ὁ θατάμος τῆς πόχης (ὁ διευθυντῆς ψαρικῆς ἢ καλύτερα ὄλης τῆς πόχης) ποὺ τὸν διώριζε ἢ γενικὴ συνέλευσις. Οἱ νοικοκυραῖοι τῆς πόχης εἶχαν τὸ προνόμιο νὰ στήνουν τὴν πόχη τους σὲ ὠρισμένο μέρος. Γι’ αὐτὸ εἶχαν τ’ ἀπαραίτητα σῦνεργα τῆς ψαρι-

κῆς: πλεμάτια, σκοινιά, καϊκία κτλ.

Ὁ ταμιάς, ὁ γραμματικός, ὁ θατάμος καὶ ὁ παραθατάμος (βοηθὸς τοῦ θατάμου) καὶ οἱ παραβοκύρηδες ἐφρόντιζαν ἀπὸ τὸν καιρὸ νὰ τσουρμάρουν τὴν πόχη (νὰ θροῦν τὸ ἀπαιτούμενο προσωπικό, τοὺς ποχάρηδες ἢ ποχαρούς, δηλαδὴ ναῦτες - ψαράδες). Τὸ ὄλο προσωπικό, ἀνάλογα μὲ τὴν θέσιν κάθε πόχης καὶ τὴν ψαρευτικὴ τῆς ἀξία εἶχε: ἓνα θατάμο ἢ καὶ ἓνα παραθατάμο, 2 παραβοκερούς, 12 ἕως 18 ποχαρούς, 3 ἕως 4 μούτσους (παιδιά γιὰ τὰ θελήματα) καὶ 3 ἕως 4 ζῶα γιὰ τὴν μεταφορὰ τῆς τροφῆς καὶ τῶν ψαριῶν.

Ὁ θατάμος, οἱ παραβοκύρηδες καὶ οἱ μούτσοι ἦσαν μερτικάρηδες καὶ ἐπληρώνονταν σὲ μερτικό ἀνάλογο μὲ τὸ πιάσιμο τῆς πόχης, ὁ θατάμος 3 μερτικά, ὁ παραβοκύρης 2, οἱ μούτσοι καὶ τὰ ζῶα ἀπὸ μισὸ ἢ ἓνα τέταρτο. Ὁ θατάμος ἔπαιρνε ἐπὶ πλεόν καὶ ρεγάλο (χρηματικὸ δῶρο) ἀπὸ 500 ἕως 1.500 χρ. γρόσια. Ὑπῆρχαν καὶ ποχαροὶ μερτικάρηδες. Οἱ ἄλλοι ποχαροὶ ἐπληρώνονταν ξεκοπῆς γιὰ ὄλην τὴν περίοδο (τρῆς μῆνες περίπου) μὲ 300 ἕως 400 γρόσια. Ἐτρέφονταν ἀπὸ δικὰ τους. Ἡ πόχη τοὺς ἔδινε δωρεὰν μονάχα τὰ ψάρια γιὰ τροφή καὶ ἀπὸ 2 ἢ 3 ψάρια σὲ κάθε χιλιάδα ποὺ ἔπαινε. Οἱ μισθωτοὶ αὐτοὶ ἦσαν ἀρκετοὶ καὶ ἔτσι ἢ ἐκμετάλλευσις ἔκλινε μᾶλλον πρὸς τὸ κεφαλαιοκρατικὸ σύστημα.

Τὸ μερτικό ἐγινόταν ἀπὸ τὴν εἰσπραξίαν σὲ χρῆμα: “Εθγαζαν τὰ γενικά ξεσοδα (τὸ «μυρί», δηλαδὴ τὸν κυβερνητικὸ φόρο, ἄλλους φόρους, ξεσοδα γιὰ σῦνεργα, μισθὸ τῶν ποχαρῶν, ἓνα μέρος γιὰ φιλανθρωπικοὺς καὶ κοινωνικοὺς σκοποὺς - σχολεῖα, ἐκκλησίες, φτωχοὺς κ.τ.λ.) καὶ ἔμοιράζονταν τὸ ὑπόλοιπο σὲ ἀνάλογα μέρη, κατὰ τὸν κώδικα.

Πρέπει νὰ σημειωθῆ ἀκόμη ὅτι στὴν Σωζόπολι ὑπῆρχαν κοινωνικὲς διακρίσεις, ποὺ δὲν ἐπέτρεπαν συγχρωτισμὸ τῶν τάξεων. Ἦσαν οἱ «φεριφαῖοι» (ἰθύνοντες), οἱ «δραγαγιῶνες» (μεσαῖα ἀστικὴ τάξις ἢ ἐπαγγελματίες. Τὸ δνομά

τους εξηγείται από το ότι έκαναν τὰ χρήματά τους ντράγγα - ντράγγα) και τὰ παρτσαλοζούπουνα (ή τάξεις τῶν ψαράδων και τῶν ἐργατῶν).

Στὴν κοντινὴ πολιτεία, τὴν Μ ε - σ η μ θ ρ ί α, τὸ σύστημα ἐλειτουργοῦσε διαφορετικὰ. Νοικοκυραῖοι και ψαράδες τὴν ὠργάνωσαν πρὸ σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ συνεργατισμοῦ. Οἱ πρῶτοι ὡς κάτοχοι τῶν παραγωγικῶν μέσων κι' οἱ ἄλλοι ὡς παραγωγοὶ ἐσημάτιζαν μιὰ συνεργατικὴ κι' ἐμοιράζονταν τὰ ψαρέματα κατὰ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: 20% ἔπαιρνε τὸ δημόσιο ὡς φόρο «μυρί», 40% οἱ νοικοκυραῖοι πρὸ ἀποτελοῦσαν ὁμάδες (μιὰ πόχη ἀπετελεῖτο ἀπὸ 40 δίχτυα ἢ πλεμάτια, πρὸ ἀνῆκαν σὲ 30 ἕως 40 ἄτομα) και 40% οἱ ναῦτες - ψαράδες (ποχαροὶ), πρὸ ἔπαιρναν τὰ ποσοστά τους ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὴν ἐργασία του. Ὁ θατάμος ἔπαιρνε 3% κι' οἱ ἄλλοι ψαράδες μικρότερα ποσοστά. Ἐνας ἀπὸ τοὺς συνεταιροῦς — εἴτε νοικοκύρης εἴτε ναύτης — ἀνελάμβανε τὴν διαχείρησι κάθε περιόδου ἐκ περιτροπῆς. Κάθε πόχη εἶχε τίτλους ἰδιοκτησίας (τουρκισί: τατιά και θουλγαρισί: κρεποστενάκ = ἔγγραφο φρουρήσεως) και ἦταν μοιρασμένη σὲ μερίδα ἢ κλάσματα μεριδίου. Οἱ συνεργατικὲς τῆς Μεσημβρίας χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν 17ο αἰῶνα.

Ὁ καταγόμενος ἀπὸ τὴν Μεσημβρία εὐεργέτης Πάγκαλος, κινούμενος ἀπὸ πρακτικὸ πνεῦμα, ὅπως και οἱ συγχωριανοὶ του, ἀφῆκε στὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα σημαντικὸ ποσὸ γιὰ νὰ σπουδάζουν μὲ αὐτὸ ὡς ὑπότροφοι ἀλιεῖα, ἰχθυολογία και ἐμπόριο τῶν ψαριῶν νέοι καταγόμενοι ἀπὸ τὴν Μεσημβρία. Ἄλλ' ἢ μετανάστευσις τῶν κατοίκων τῆς Μεσημβρίας στὴν Ἑλλάδα και ἡ ὑποτίμησις τοῦ κληροδοτήματος ἔγιναν αἰτία νὰ μὴν πραγματοποιηθῇ τὸ σχέδιο αὐτοῦ τοῦ εὐεργέτη, τὸ τόσο πρακτικὰ ὠφέλιμο στὸν τόπο.

Στὸ ἀναμεταξύ οἱ Βούλγαροι, μολονότι τὰ παράλια των εἶναι κατὰ πολὺ

στενότερα ἀπὸ τὰ Ἑλληνικά, ἴδρυσαν ἀλιευτικὴ σχολὴ στὸ νησάκι Ἄγία Ἀναστασία τῆς Σωζοπόλεως. Φοιτοῦν σ' αὐτὴν και νέοι τῶν μερῶν τῆς Μαύρης Θάλασσας, ἀπομεινάρια ἀπὸ τὸν ἄλλοτε πολυπληθῆ ἑλληνικὸ πληθυσμὸ τῆς. Μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν των βοηθούμενοι κρατικῶς ἰδρύουν δυνατοὺς ἀλιευτικὸς συνεταιρισμοὺς. Ἄλλ' οἱ νέοι αὐτοὶ, ἔχοντες, οἱ περισσότεροι, ἑλληνικὴ καταγωγή, δὲν παρουσιάζονται ἀραγε τῶρα ὡς οἱ συνεχιστὲς τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος τοῦ συνεργατισμοῦ στὰ μακρινὰ ἐκεῖνα μέρη ὅπως ἐκκληρονόμησαν αὐτὸ ἀπὸ τοὺς πρωτετερινοὺς δικούς των; (Μ. Κωνσταντινίδη. «Ἡ Μεσημβρία τοῦ Εὐξείνου» τομ. 1, ἱστορία, 1946, Ἀθῆναι σελ. 57).

Στὴν Ἄγαθοῦπολι τῆς Μαύρης Θάλασσας ὑπῆρχε ἐπίσης ἀνάλογο συνεταιριστικὸ σύστημα πρὸ λειτουργοῦσε ἐπὶ αἰῶνες. Ἡ μοιρασιά τῶν ψαριῶν τῆς ἀλαμάνας πρὸ ἐπουλοῦνταν σὲ δημοπρασίες ἐγίνονταν κατὰ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: ἡ κυβέρνησις ἔπαιρνε 21½ στὰ ἑκατὸ. Ὁ ἰδιοκτήτης τῆς ἀλαμάνας και τῶν δικτύων ἔπαιρνε ἀπὸ τὸ καθάρὸ ποσὸ τὸ μισὸ και τὸ ὑπόλοιπο μοιραζόταν κατὰ μερίδια ἀνάμεσα στὸν καπετάνιο (ἀλμπουριέρη ἢ παρατηρητῆ), τὸν πάλλατζη (ἢ τιμονιέρη), τοὺς χαμνατζῆδες (ἢ χειριζομένους τὰ δύο πρῶτα κουπιά) και τοὺς ἄλλους ψαράδες.

Γιὰ τίς πόχες ἐλειτουργοῦσε διαφορετικὸ σύστημα. Κάθε πόχη μοιραζόταν σὲ 40 παράδες (ἕνας παρᾶς = 4 ἄσπρα) ἢ 100 μερίδια, δηλαδή δικαιώματα ἐπάνω στὴν τοποθεσία και τὴν ἐκμετάλλευσι, πατρογονικά μεταβιβαζόμενα ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί. Ἡ μοιρασιά ἐγίνονταν ὡς ἑξῆς: Ὁ καραβοκύρης (διευθυντῆς ἢ ἐπόπτης) ἔπαιρνε 200 ἕως 300 μερτικά. Τὸ ἀφεντικὸ (ὁ ἐξουσιαστῆς τῶν δικτύων και πληρωτῆς τῶν ἐξόδων τῆς τροφῆς τῶν καϊκιῶν κλπ.) ἔπαιρνε τὴ μισὴ ἐσοδεῖα, κάθε ναύτης 100 μερτικά, ὁ καπάντας (ὁ ἀποθηκάριος και φροντι-

στής τῶν προμηθειῶν) 75 μερτικά καὶ οἱ μούτσοι (βοηθοί) 50 μερτικά. Ὁ κυβερνητικός δασμὸς ἦταν 21 στὰ ἑκατὸ.

Στὴν Μαύρη Θάλασσα ἐλειουργοῦσαν κί' ἄλλες πόχες, ὅπως στὶς μικρὲς ἑλληνικὲς πολιτείες Νιάδα, Βασιλικός καὶ Μαλαθράς ποὺ δὲν

ὑπάρχουν πιά σήμερα.

γ) σ. 37. Συνεργατικὲς σφουγγαράδων λειτουργοῦν ἀκόμη στὰ Δωδεκάνησα, πρὸ παντός στὴ Σύμη, καθὼς καὶ σ' ἄλλα νησιά τοῦ Αἰγαίου (Αἰγίνα, Ὑδρα κλπ) (βλ. καὶ Γ. Φιλάρετου σ. 25).

Για τὴν ἀλιεΐα καὶ σπογγαλιεΐα στὴ Μαύρη Θάλασσα, τὸ Αἰγαίον, τὰ Δωδεκάνησα βλ. ἀναλυτικὰ σ. 101 καὶ στὶς σελ. 35-51 τοῦ βιβλίου Διον. Μαυρόγιαννη (διδασκαλικὴ ἐργασία), με τίτλο «L' Association Cooperative d' Ampe-lakia...» Ἀθήνα 1975, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μεταφερθοῦν ἐδῶ.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι τὸ συντροφικὸ σύστημα διατηρεῖται ἐντονο μέχρι τις μέρες μας στον ἀλιευτικὸ τομεά. Βλ. ἀναλυτικὸ καίμενο Ι. Βαρδακούλα «Ἡ συμμετοχὴ τῶν ἀλιεργατῶν καὶ θυτῶν εἰς τὰς συναφεῖς ἐπιχειρήσεις καὶ ἡ ἑλληνικὴ καταγωγὴ τοῦ θεσμοῦ» στο «Δελτίον Ἐμπορ. Βιομ. Ἐπιμολ. Θεσσαλονίκης», Μάρτιος 1975 σελ. 183 ἐπ.

8. Μαστοροχώρια. Συνεργατικὲς κτιστῶν.

Σχετικὰ γράφει ὁ Κ. Κουκκίδης (σ. 24) ὅτι «οἱ συνεργατικὲς τῆς Ἠπείρου ποὺ εἶναι γνωστὲς μὲ τὸ ὄνομα «μαστοροχώρια» εἶναι ἑκαυστῆς».

Σχετικὰ με τὸ θέμα βλ. καὶ παραπάνω — στο μέρος για τὰ ἱσνάφια — καὶ τὴν ἐκεῖ σχετικὴ βιβλιογραφία, ὅπως: Ν. Μουτσπούλου «Ἡ λαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῆς Βέροιας» κεφ. Β' «οἱ συντεχνίες τῶν μαστόρων».

9. Συνεργατικὲς δασοκόμεν (κυρίως Καστοριάς)

Μνημονεύονται ἀπὸ τὸν Κ. Κουκκίδη (σ. 34) ὡς ἀξιολογούμενες (χωρὶς ἄλλα στοιχεῖα).

10. Χίος. Συνεργατικὲς για μετὰξι καὶ μετὰξωτά.

Πιο πάνω ἀναφερθήκαμε στὶς πολὺ λίγες πληροφορίες τοῦ Δροσινού καὶ τοῦ Μπουλανζέ για τὴ Χίο.

Γράφει ἀπλῶς ὁ Μπουλανζέ (1875, σελ. 28):

«Μεταξὺ τῶν συνεταιρισμῶν τούτων, οἱ ὅποιοι κατέστησαν ὀνομαστοὶ πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν τὸν Συνεταιρισμὸν τῆς νήσου Χίου διὰ τὴν παραγωγὴν μετὰξης καὶ κατασκευὴν μετὰξωτῶν».

Τὴν ἴδια περίπου ἀναφορὰ κάνει καὶ ὁ Γ. Φιλάρετος (1927, σ. 25). Ὁ δε Θ. Τζωρτζάκης («Οἱ Συνεταιρισμοὶ στὴν Ἑλλάδα», 1932, σ. 201) γράφει: «...ὁ πύργος καὶ ἐν Χίῳ συνεταιρισμὸς παραγωγῆς μετὰξης καὶ προϊόντων ἐκ μετὰξης, τοῦ ὁποίου ὄμως ἡ δρᾶσις, καθ' ὅσον γνωρίζω, δὲν ἔχει μέχρι τοῦδε ἐρευνηθεῖ». Καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς (Σίδερης σελ. 116, Κουκκίδης σελ. 31) δὲν προσθέτουν κάτι το ἀξιόλογο.

Χρήσιμο θα εἶναι νὰ σημειώσουμε ὅτι κατὰ καθολικὸ ἱερέα, συγγραφέα τοῦ ἀρθροῦ «Ἡ Χίος κατὰ τὸ 1810», (βλ. Κ. Κανελάκη «Ἀνάλεκτα» σ. 485—515), οἱ Χίοι παρήγαγον «λεπτὰ ἔλαια, φημισμένα καὶ εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν δύσιν, εὐπαιπτον καὶ εὐσομον μαστίχην, ἐξαιρετοῦς αἴθους, μαλακὰ ὄσπρια, λάμποντα μετὰξωτά καὶ θαμβοκερὰ ἀντοχῆς» (βλ. Στ. Καδοκά «Ἀρμολογίαια» 1976, σ. 21).

11. Διάφορα άλλα μέρη.

Εφαρμογές θα υπήρχαν και σε άλλα μέρη (εκτός από τα παραπάνω) αλλά δεν υπάρχει σχετική έρευνα.

— Στο «Άρχειο Θρακικού Θησαυρού», τόμος ΙΖ', σ. 114 και σε συγκριτική μελέτη για Βούλγαρους και Έλληνες σημειώνεται η ύπαρξη συνεταιρισμού παραπλήσιου με τα Αμπελάκια στη Θράκη.

— Γενικά βλ. τη βιβλιογραφία που αναφέρεται στα Αμπελάκια, στην οποία υπάρχουν και πληροφορίες σχετικές με το θέμα που μελετούμε εδώ.

— Και ακόμα βλ.:

Αλεξ. Μαιμόπουλος «Καραδάκια του καιρού μου».

Αντ. Μαριμαρινού «Οί συντροφίες των πραγματευτών κατά την Τουρκοκρατία». Πρώτες εμπορικές κοινοπραξίες και επιχειρήσεις των σκλαβοιμένων ελλήνων. Το δίκαιο των συναλλαγών τους (Ναυτεμπορική 3 Ιαν. 1963).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

(1) Βλ. στην παραπάνω βιβλιογραφία μας για τα Αμπελάκια.

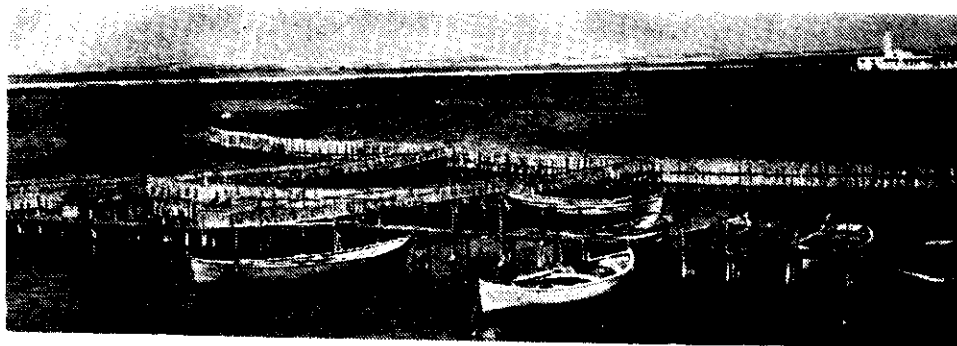
(2) Βλ. και Ν.Α. Βέην εφημ. «Πρωτα» 5 και 16 Σεπτεμβρίου 1943. Και Φ. Μιχαλόπουλου εφημ. «Καθημερινή» 4 Απριλίου 1948.

(2α) Τσακρίτσανης «Συντροφίες». Αλληλογραφία 1813 - 1854. Βλ. βιβλίο Β. Καλογιάννη κατά τον οποίο η Τσακρίτσανη «στάθηκε ... ή δεύτερη πατρίδα, μετά τα ιστορικά Αμπελάκια, της συνεταιριστικής ιδέας που έναρκήθηκε και έζησε με τις περίφημες ύφαντοβαφικές «Συντροφίες» (Συντεχνίες) της...»

(3) «Η Τουρκία και οί πόροι αυτής» Λονδίνο 1835. (Γαλλική μετάφραση, Βρυξέλλες 1837). Ο συγγραφέας ήλθε στην Ελλάδα το 1827 με το λόρδο Κόχραν. Αργότερα (το 1831 και 1833) ήταν έκτακτος απεσταλμένος της Αγγλίας στην Υψηλή Πόλη (Κωνσταντινούπολη).

(4) Βλ. και μελέτη Αναγνώστη Παρασκευοπούλου «Η Ψαρική στη Σωζόπολη» «Άρχειον του Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού», том. 2 σελ. 79.

(5) «Άρχειον του Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού», том. Β' «Η Ψαρική στη Σωζόπολη».

Το συνεργατικό πνεύμα είναι πάντα ζωντανό στην αλιεία. Στη φωτογραφία Ιχθυοτροφείο στο Πόρτο Λάγο.

Η ΣΥΝΤΡΟΦΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟ ΝΑΥΤΙΚΟ - ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΟ ΤΟΜΕΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

1. Είναι γνωστές από τα παλιά χρόνια και σε πολλά μέρη του κόσμου (1), οι συνεργασίες ανάμεσα στους ανθρώπους της θάλασσας (ναυτικούς, φαράδες κλπ.) ή ανάμεσα σε ανθρώπους της θάλασσας και σε στεριανούς που διέθεταν χρήματα, μέσα ή είδη ή εργασίες τους για ναυτικές κατασκευές, εργασίες και επιχειρήσεις (2).

Ιδιαίτερα όμως πετυχημένη εφαρμογή είχε η συνεργασία αυτή στον ελληνικό χώρο — τόσο με εθνικές όσο και με συμβατικές μορφές — τόσο πριν, όσο και μετά το 1821, στον κυρίως ναυτικό τομέα. (ναυσιπλοία, ναυτεμπόριο).

2. Στο κύκλωμα της ναυτικής συντροφικότητας, κατά τον 18ο και 19ο αιώνα, μετείχαν βασικά οι ναυτικοί (πλοίαρχοι, ναύκληροι, λογιστές, μάγειροι, ναύτες κλπ.), οι κατασκευαστές πλοίων (τεχνίτες ναυπηγοί και επιχειρηματίες πλοίαρχοι ή τρίτοι) αλλά και οι στεριανοί όσοι είχαν εμπορεύματα για διάθεση (κυρίως γεωργικά προϊόντα) ή χρήματα για εμπόριο στην εξαγωγή ή εισαγωγή προϊόντων και ειδών κάθε τύπου.

3. Η άνθιση της συντροφικότητας πριν από το 1821, οφειλόταν στις τότε συνθήκες της ναυσιπλοίας και του εμπορίου, τόσο εξ αιτίας της πειρατείας που υπήρχε στη Μεσόγειο - Αιγαίο (3), όσο και από τα τότε πολεμικά γεγονότα μεταξύ των μεγάλων κρατών και άλλα γεγονότα (ρωσοτουρκικός πόλεμος 1768—1774, Γαλλική Επανάσταση 1789, ρωσοτουρκικός πόλεμος του 1806, ναπολεόντειοι πόλεμοι μέχρι το 1814 κλπ.).

Πιο αναλυτικά: Μεγάλη ακμή της ναυτιλίας και της συντροφικότητας παρουσιάστηκε στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα, εξ αιτίας κυρίως: — του ρωσοτουρκικού πολέμου (1768—1774) στον οποίο πήραν μέρος και οι Σπέτσες (καταστράφηκε η πόλη το 1770 και ξανακτίστηκε το 1775). Ο πόλεμος αυτός τέλειωσε με τη συνθήκη του Κιουτσούκ - Καϊναρτζή (1774), η οποία εξασφάλισε αποφασιστικές ναυτικές και εμπορικές διευκολύνσεις στους υπόδουλους Έλληνες. Μπορούσαν τώρα να χρησιμοποιούν στα πλοία τους τη ρωσική σημαία και με την προστασία της να ταξιδεύουν και να εμπορεύονται στη Μεσόγειο, τη Μαύρη Θάλασσα και πέραν της Μεσογείου. (Μέχρι του Νέου Κόσμου λέγει ο Ανδ. Λαϊμός, «Βήμα» 18-4-1971).

— της Γαλλικής Επανάστασης του 1789. Τότε το ναυτικό εμπόριο των Γάλλων (που μέχρι τότε κυριαρχούσαν στη Μεσόγειο) παρέλυσε. Η ναυτική Ενετική Δημοκρατία καταργήθηκε.

— οι μετά τη Γαλλική Επανάσταση ναπολεόντειοι πόλεμοι, που ακολούθησαν (μέχρι 1814) προκάλεσαν τον αποκλεισμό Γαλλίας - Ισπανίας από τον αγγλικό στόλο. Έτσι το ναυτικό εμπόριο της Μεσογείου πέρασε στα χέρια των τολμηρών ελληνικών ναυτικών και εμπορευομένων. Τεράστια τα κέρδη από το εμπόριο του σιταριού (από Αίγυπτο, Μ. Ασία, Ρωσία) που το πουλούσαν στη Γαλλία - Ισπανία μετά από ριψοκίνδυνες διασπάσεις του αγγλικού αποκλεισμού. Από εκεί έφερναν, εκτός από το χρυσάφι, και τόλμη και ιδέες απελευθερωτικές. Μετά τον τερματισμό των ναπολεόντειων πολέμων (1814) ξανάρχισε το γαλλικό και αγγλικό εμπόριο στη Μεσόγειο και περιarıστηκε το ελληνικό. Όμως στο μεταξύ η πρόοδος ήταν τεράστια.

— ο ρωσοτουρκικός πόλεμος του 1806 με τη δράση του Κατσαντώνη.

Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, οι υπόδουλοι και φτωχοί Έλληνες των άγονων

νησιών και των παραλίων, μπόρεσαν, με την αποφασιστικότητα, το αψήφισμα των κινδύνων, τη συντροφικότητα και τη συνεργασία τους, να εκμεταλλευτούν τις περιστάσεις, να αποκτήσουν δύναμη (σε πλοία, ναυτική τέχνη, εμπορεύματα, χρήματα) και όχι μόνο να ζήσουν καλύτερα από πλευράς διατροφής και υλικής ζωής (ως άτομα και ως περιφέρειες) αλλά και να ανυψωθούν κοινωνικά και εθνικά καθώς ερχόταν σε επαφή με άλλους λαούς, τον πολιτισμό και τις ιδέες τους. Έτσι άρχισαν να κάνουν σχολεία και να αποκτούν αυτοπεποίθηση. Απόκτησαν καρδιά εξοπλισμένα, ναυτική αξιούση, χρήματα, δύναμη που βοήθησε για τον εθνικό ξεσηκωμό και για τη στήριξη του απελευθερωτικού Αγώνα του 1821 (στον οποίο και θυσιάστηκαν).

4. Αν πέτυχε η ελληνική επανάσταση, αυτό οφείλεται κατά πρώτο λόγο στο ναυτικό των νησιών Ύδρα, Σπέτσες, Ψαρά, κλπ. και των παραλίων και τις θυσίες του (4). Αλλά το τότε ναυτικό και η δύναμη των νησιών και των παραλίων δημιουργήθηκε κυρίως με τις ναυτοσυντροφίες και βασίστηκε σε αυτές. Συνεπώς στη συντροφικότητα και στη συνεργασία οφείλει πολλά το Έθνος.

5. Ιδιαίτερη πληρότητα και σημασία, σχετικά με την ανάπτυξη του ελληνικού ναυτικού και εμπορίου και τη στήριξή του στη συντροφικότητα, έχουν οι πληροφορίες που μας δίνει ο Δροσινός και που περιέχονται — ως διήγηση — στο βιβλίο του Μπουλανζέ (σελ. 96 και επ. του γαλλικού πρωτότυπου). Επειδή τα στοιχεία αυτά αποτελούν βασική ιστορική πηγή και περιγραφική από την οποία αντλούν όλοι οι νεώτεροι, παραθέτουμε κάπως αναλυτικά τη σχετική διήγηση (κατά μετάφραση Θ. Τζωρτζάκη στο περ. «ο Συνεταιριστής»).

Αρχικά ο Δροσινός ομιλεί γενικά για την ελληνική αρχαιότητα που στηριζόταν στο ναυτικό και για το Βυζάντιο όπου όταν παραμεληθήκε το ναυτικό του, αναπτύχθηκε το ναυτικό και το εμπόριο των Βενετών, Γενουατών κλπ. Και συνεχίζει:

«Μετά την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως το Έλληνικόν ναυτικόν είχε περιορισθή εις άπλως λέμβους, αι όποιαί χρησιμοποιούντο διά την συγκοινωνίαν των νήσων με την ήπειρον. Μετ' ού πολυ δμως άφυπνίσθη τό ναυτικόν πνεύμα του έθνους αυτού και ώθησε εις την κατασκευήν μεγάλων έμπορικων πλοίων, τά όποια άνελάμβανον μακρά ταξειδία εις όλους τους λιμένας της Μαύρης Θαλάσσης και της Μεσογείου, τους όποιους έφωδίαζον με προϊόντα της Άσίας και από τους όποιους μετέφερον κατά την έπιστροφήν τά προϊόντα της Εύρώπης.

Η ανάπτυξις του Έλληνικού ναυτικού οφείλεται έπίσης εις την άρχην του συνεταιρισμού. Τό έθνος, καταπιεζόμενον υπό των Τούρκων, εις πάσαν περίστασιν όπου θά ήδύνατο ν' αναπτύξη την δραστηριότητά του, έπεζήτησε να θελιώσει την τύχην του διά του συνεταιρισμού. Περιβαλλόμενον έπίσης από όλα

τά μέρη υπό της θαλάσσης, ήναγκάσθη να στρέψη την προσοχήν του προς τό στοιχείον αυτό της εημερίας, του πλούτου και της έλευθερίας.

Τρείς πρό πάντων νήσοι έστρεψαν κατά προτίμησιν την προσοχήν των προς την ναυτιλίαν. Αδται είναι αι νήσοι Ύδρα, Σπέτσαι και Ψαρά, αι όποιαί έκατοικούντο από κατοίκους των παραλίων της Εύρωπαϊκής και Άσιατικής Τουρκίας, φεύγοντας την σκληρότητα των Τούρκων. Εις τους άγόνους αυτούς θράχους εύρεθέντες ώφειλαν να έπιζητήσουν εις την ναυτιλίαν τά μέσα της συντηρήσεώς των. Ήρχισαν να κατασκευάζουν έμπορικά πλοία 100 μέχρι 150 τόνων. Διά των ταξιδίων των έγνώρισαν τελείως τας άκτάς, τας νήσους, τους θράχους, τας ύφάλους και τους λιμένας της Μεσογείου και της Μαύρης Θαλάσσης. Τό φυσικόν αυτών θάρρος άνεπτύχθη και ισχυροποιήθη με την συνήθειαν του κιν-

δύνου κατά τās τρικυμίας και κατά τās συγκρούσεις με τούς Βερθερίους πειρατάς, οί όποίοι δέν έσέβοντο άκόμη ούτε τήν Όθωμανικήν σημαίαν, υπό τήν όποιαν έπλεον τά Έλληνικά πλοία.

Κατά τόν Ρωσοτουρκικόν πόλεμον εις τό 1771, ό Ρωσικός στόλος περιελάμβανε μέγαν άριθμόν Έλληνικών πλοίων, μεταξύ τών όποιών και πυρπολικά, εις τά όποία όφείλεται ή πυρπόλησις του Όουρκικού στόλου εις τό Κουρού - Τσεμέ. Μετά τήν κατά τό 1774 γινομένη ειρήνην του Κιουτσούκ - Καίναρτζή μεταξύ Ρωσίας και τής Τουρκίας, αί νήσοι "Υδρα, Σπέτσαι και Ψαρά ηύξησαν κατά πολύ τόν άριθμόν τών έμπορικών των πλοίων και ήρχισαν μάλιστα νά κατασκευάζουν κορβέττας και θρίκια έξωπλισμένα με τηλεβόλα.

Κατά τό 1795 τό δημοτικόν συμβούλιον τής Μασσαλίας έξέφρασε τās εύχαριστίας του εις τόν Άντώνιον Βώκον, πλοίαρχον έξ "Υδρας και άδελφόν του ναυμάχου Μιαούλη, διότι κατάρθρωσε έν καιρώ νυκτός νά διολισθήση διά μέσου τής φρουρούσης Άγγλικής μοίρας και νά μεταφέρη εις τήν Μασσαλίαν σίτον, του όποιού ύπήρχε άπόλυτος άνάγκη.

Κατά τό 1806 ό πλοίαρχος Δημητρίου έκ Ψαρών, εύρισκόμενος με τό πλοίον

Και: ο Δροσινός δίνει στη συνέχεια τον αποφασιστικό ρόλο που έπαιξε η συντροφικότητα, η συνεργασία, στην ανάπτυξη και ισχυροποίηση του Έλληνικού ναυτικού. Λέγει:

«Διά νά φθάσουν εις παρόμοια άποτελέσματα οί "Έλληνες φαίνεται φυσικόν ύτι θά ωφειλαν νά διαθέτουν μέσα άνάλογα πρός τά άποτελέσματα αυτά. Άλλά δέν συνέθη ούτω, διότι οί πόροι τών κυβερνώντων τά πλοία τών νήσων αυτών ήσαν κατ' άρχάς τόσοον άνεπαρκείς, ώστε δέν θά ήδύνατο ποτέ νά κατασκευάσουν τόσα πολλά πλοία και νά συναθροίσουν τόσοον πλούτον, εάν άνε-

του, τό όποιον ειχε δώδεκα τηλεβόλα και πλήρωμα έκατόν είκοσιν άνδρών, υπό κάθαρση εις τήν νήσον Ρομμεγγε, κειμένην δύο μίλια μακράν τής Μασσαλίας, έξεδίωξεν έξ αυτής τά πληρώματα μιās φρεγάτας και μιās κορβέττας Άγγλικής, τά όποια άποβιβασθέντα εκεί υπό τήν προστασίαν τής νυκτός ήθελαν νά τήν καταλάβουν. Ό αυτοκράτωρ Ναπολέων του άπένειμε διά τό άνδραγαθήμά του τόν σταυρόν τής λεγεώνας τής τιμής και έτησίαν σύνταξιν τριών χιλιάδων φράγκων.

Άπό τās άρχάς του δεκάτου έννάτου αιώνας τό Έλληνικόν ναυτικόν άνεπτύσσετο συνεχώς και αί νήσοι "Υδρα, Σπέτσαι και Ψαρά άπεκόμισαν άπειρον πλούτον διεξάγουσαι σχεδόν μόναί όλόκληρον τό έμπόριον τής Μεσογείου, τής όποιας οί λιμένες ήσαν άποκλεισμένοι υπό τών "Αγγλων. Ουτοι δέν έσέβοντο παρά μόνον τήν ούδετέραν Όθωμανικήν σημαίαν φερομένην υπό τών Έλλήνων.

Κατά τό 1820 αί νήσοι τής Ελλάδος ήσαν έτοιμοι ν' άναλάβουν τόν άγώνα έναντίον τών φοβερών στόλων τής Τουρκίας, τής Αιγύπτου, τής Τριπόλεως, τής Τύνιδος, του Άλγερίου και του Μαρόκου».

λάμβανον μεμονωμένως τό τολμηρόν αύτό έργον. Διά νά επιτύχουν συνεταιρίσθησαν ναυτικοί, έργάται, έμποροι τροφίμων. Έπομένως εις τόν συνεταιρισμόν ανθρώπων πάσης τάξεως και παντός έπαγγέλματος όφείλεται ή δημιουργία τής ναυτικής αυτής και έμπορικής δυνάμεως, τής όποιας ή άπίστευτος άνάπτυξις έξέπληξε τόν κόσμον» (5).

6. Ποιά ήταν το σύστημα συνεργασίας - συνεταιρισμού που εφαρμόστηκε στην πράξη; Μας το περιέγραψε με λεπτομέρειες ο Δροσινός (στην ίδια διήγησή του):

«Τό έφαρμοσθέν εις τήν πράξιν σύστημα συνεταιρισμού ήτο τό έξής:

«Όταν εις πλοίαρχος ή όποιοσδήποτε άλλος έμπειρος ναυτικός ήδύνατο νά δι-

αθήση κεφάλαιον πεντακοσίων ταλήρων, συνηνοῦτο με̄ άλλους ναυτικούς, ξυλουργούς, σχοινοποιούς, ξυλεμπόρους καί άλλους προμηθευτάς ειδῶν ναυπηγήσεως. Ὁλόκληρον τὸ ὑλικὸν ἐξετιμᾶτο καί ἤρχιζαν τὴν ἐργασίαν διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ πλοίου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποιοῦντο ὅλοι οἱ συνέταιροι ἀναλόγως τῆς εἰδικότητός των.

Μετ' ὀλίγων τὸ πλοῖον ἦτο ἔτοιμον πρὸς ἀπόπλου. Τότε διενέμετο ἡ ἀξία εἰς ὀκτώ ὄγδοα καί ἀνεγνώριζαν εἰς ἕκαστον τῶν κυριωτέρων προμηθευτῶν κεφαλαίων καί ὑλικῶν ἓν, δύο ἢ περισσότερα ὄγδοα, κατ' ἀναλογίαν τῆς ἀξίας τὴν ὁποίαν εἶχε καταθάλει. Τὰ ἡμερομίσθια τῶν ξυλουργῶν ἢ άλλων ἐργατῶν ἔμεναν ὡς ναυτικά δάνεια εἰς θάρος τοῦ πλοίου, οἱ δὲ δικαιοῦχοι συμμετεῖχον εἰς τὰ κέρδη τοῦ ταξιδίου ἢ ἐξωφλοῦντο ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου, ὁ ὁποῖος ἐλάμβανε κατ' ἀναλογίαν τοῦ καταβληθέντος ποσοῦ ἀνάλογον μερίδιον συγκυριότητος. Τὸ αὐτὸ ἐγένετο καί διὰ τὰς δαπάνας συντηρήσεως, ὑλικῶν τοῦ πλοίου κλπ. Τὸ ἐμπόριον τοῦ σίτου ἀγοραζομένου ἐκ τῶν Ρωσικῶν λιμένων, τὸ ὁποῖον ἀπετέλει τὴν κυρίαν ἐργασίαν τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων, ἐγένετο τοῖς μετρητοῖς. Πρὸς τοῦτο ὁ πλοίαρχος ἐδανείζετο ἐπ' ἐγγυήσει τοῦ πλοίου ἀπὸ διαφόρους κεφαλαιούχους τῆς νήσου του. Τὸ ποσὸν τοῦ δανείου δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπερβῇ ποτέ τὴν ἀξίαν τοῦ πλοίου. Διὰ τὰ δάνεια αὐτὰ δὲν κατεθάλλετο τόκος ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένος, ἀλλὰ ἀνεγνωρίζετο καὶ δ' αὐτὰ ἀνάλογος συμμετοχὴ εἰς τὰ ἐκ τοῦ ταξιδίου κέρδη.

Μετὰ τὴν πώλησιν τοῦ σίτου καί τὴν λήξιν τοῦ ταξιδίου κατηρτίζετο, εὐθὺς ὡς ἐπανήρχετο τὸ πλοῖον εἰς τὴν Ὑδραν, τὰς Σπέτσας ἢ τὰ Ψαρά, ὁ γενικὸς λογαριασμὸς διὰ τὴν διανομὴν τῶν κερδῶν.

Οἱ ἄνδρες τοῦ πληρώματος ἀντὶ μισθοῦ συμμετεῖχον ἐπίσης εἰς τὰ κέρδη ἕκαστος ἀναλόγως τῶν ὑπηρεσιῶν του καί τῆς ἱκανότητός του.

Κατὰ πρῶτον ἐξεπίπτοντο ἐκ τοῦ συνόλου τῶν κερδῶν αἱ δαπάναι διὰ τὴν τροφοδοσίαν τοῦ πληρώματος, διὰ λιμενικά, φαρικά τέλη, διὰ δικαιώματα πλοηγῶν κλπ.

Τὸ ὑπόλοιπον τὸ ὁποῖον ἀπετέλει τὸ καθαρὸν κέρδος, διενέμετο ὡς ἑξῆς:

Μερίδια	
Εἰς τὸ πλοῖον ἐδίδοντο πάντοτε	10
Εἰς τὸ ἠγγυμένον διὰ τοῦ πλοίου δάνειον, ἐὰν ἔφθανε τὴν ἀξίαν τοῦ πλοίου. (Ἐὰν τὸ δάνειον ἦτο μικρότερον τὰ μερίδια ἐμειοῦντο ἀναλόγως)	10
Εἰς τὸν πλοίαρχον	3
Εἰς τὸν λογιστὴν	2
Εἰς τοὺς δύο ναυκλήρους (δύο μερίδια εἰς ἕκαστον)	4
Εἰς τὸν μάγειρον	2
Εἰς τοὺς 4 καλύτερους ναύτας πηδαλιούχους (ἀνὰ 1½ μερίδιον)	6
Εἰς ἕκαστον τῶν 30 ναυτῶν ἀνὰ ἓν μερίδιον	30
Εἰς ἕκαστον τῶν 4 ναυτοπαίδων ἀνὰ ½ μερίδιον	2
	69

Ἐπομένως ἐὰν τὸ καθαρὸν κέρδος τοῦ ταξιδίου, μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν δαπανῶν διατροφῆς καί λοιπῶν ἐξόδων, ἀνήρχετο εἰς 4.000 τάληρα, τὸ ποσὸν τοῦτο διηρεῖτο εἰς 69 μερίδια καί κατενέμετο κατ' ἀναλογίαν τῶν ἀνηκόντων εἰς ἕκαστον μεριδίων μεταξὺ τοῦ πλοίου, τῶν ναυτοδανειστῶν, τοῦ πλοιάρχου καί οὕτω καθεξῆς.

Τὰ μερίδια τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸ πλοῖον διενέμοντο εἰς τοὺς συνιδιοκτῆτας αὐτοῦ κατ' ἀναλογίαν τῶν τίτλων τῆς συμμετοχῆς των.

Οἱ ἄνδρες τοῦ πληρώματος εἶχον ἀπὸλυτον ἐλευθερίαν νὰ ἐκλέγουν τὰ τροφιμά των κατ' ἀρέσκειαν. Κατὰ τὴν διανομὴν τῶν κερδῶν ὁμοῦς τὸ μερίδιον ἑκάστου ἤλαττοῦτο ἀναγκαιῶς κατὰ τὸ

ποσόν, τό ἴσοιον εἶχε δαπανήσει οὗτος πέραν τῆς ἀξίας τοῦ παρεχομένου εἰς αὐτόν ἐλαχίστου ὄρου σιτηρεσίου.

Εἶνε εὐνόητον ὅτι οἱ ναυτικοὶ μετέχοντες εἰς τὰ κέρδη κατέβαλλον πᾶσαν φροντίδα διὰ τὸ πλοῖον καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἄσκησιν τοῦ σκληροῦ ἐπαγγέλματός των ἐπεδείκνυον πολὺ μεγαλύτερον ζῆλον παρὰ οἱ ἡμερομίσθιοι ναῦται.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῶν Ναπολεοντεινῶν πολέμων τὸ σύστημα τοῦτο τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶχε τόσον γενικευθῆ, ὥστε οἱ πλοίαρχοι δέν ἠδύνατο νὰ εὐρουν ναυτικούς, οἱ ὅποιοι θὰ ἐδέχοντο νὰ ἐργασθοῦν μὲ ἡμερομίσθιον.

Συνήθως τὸ ταξίδιον διήρκει τέσσα-

ρας ἕως πέντε μῆνας, τὸ δέ μερίδιον ἐκάστου ναύτου ἔφθανε πολλάκις κατὰ ταξίδιον μέχρι 150 Ἰσπανικῶν πιάστρων. Οἱ ναυτικοὶ ἄφηναν σχεδὸν πάντοτε τὸ ἥμισυ τοῦ μεριδίου των ὡς ναυτοδάνειον ἐπὶ τοῦ πλοίου καὶ οὕτω ἀπεκόμιζον καὶ ἐξ αὐτοῦ νέα ὠφελήματα.

Κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, ὁπότε ὅλα τὰ πλοῖα ἐχρησιμοποιεῖσθαι εἰς τὸν ναυτικὸν πόλεμον, ἔπαυσε κατ' ἀνάγκην τὸ σύστημα τοῦτο τοῦ συνεταιρισμοῦ. Οἱ ναυτικοὶ ἐλάμβανον πλῆρον ὠρισμένην ἀμοιβὴν ἐκ μέρους τῶν πλοιοκτητῶν, οἱ ὅποιοι εἰσέπραττον τὰς γενομένας δαπάνας ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴν Κυβέρνησιν».

7. Αὐτὴ εἶναι ἡ εἰκόνα τῆς συνεργασίας τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς συνεργασίας καὶ αὐξήσεως τῆς ἀποδόσεως καὶ τῆς παραγωγικότητος ὅλων των ἀνθρώπων τοῦ πλοίου (για τὴν ὁποία μιλοῦν καὶ πολλοὶ ἄλλοι συγγραφεῖς, τόσο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (6), ὅσο καὶ νεώτεροι μελετητές) (7). Καὶ αὐτὴ ἡ συνεργασία ἔφερε τὴν ἀνθιστὴν, δημιουργήσῃ ἰσχυρὸ στόλο, δημιουργήσῃ κεφάλαια καὶ στήριξε τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα (8) (9).

8. Κατὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τοῦ 1821, καταστράφηκαν τὰ πλοῖα, ἐγίναν πτωχοὶ οἱ πλοιοκτῆτες καὶ ἀνεργοὶ οἱ ναῦτες κλπ. Καταστράφηκε κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἀγῶνα καὶ τὸ συντροφικὸν σύστημα στα πλοῖα, ἀφοῦ αὐτὰ ἦταν στὴ διάθεσιν τῆς Κυβερνήσεως.

Ὅμως τὸ συντροφικὸν σύστημα ἐπανήλθε σύντομα, μὲν τὸ ἐπέτρεψαν καὶ τὸ υποβοήθησαν οἱ συνθήκες τῆς νηυσιπλοίας καὶ τοῦ ἐμπορίου (ὅπως θὰ δῶμεν σὲ ἄλλο κεφάλαιο στὴ συνέχεια).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

(1) Για τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα βλέπε Ἀνδρεάδην «περὶ συντροφικῶν ἐπιχειρήσεων» εἰς Acropole, 1924. Περὶ συντροφοναυτῶν βλ. «Δικαιοσύνη» τ. 2 αρ. 18 σελ. 11 (129).

(2) Για τὶς συνεργατικὰς φαρικὰς, σφουγγαράδων, κλπ. μιλήσαμε πιο πάνω.

(3) Οἱ πειρατὲς ἦταν — ἐπὶ αἰῶνες — ἡ πιο καταστροφικὴ δύναμις. Χωροταξικὰ διαμορφώθηκαν οἱ οικισμοὶ τῆς τότε Ἑλλάδας ἀπὸ τὴν ἀνάγκην νὰ εἶναι κρυμμένοι καὶ δύσβατοι σὲ πειρατικὰς ἐπιδρομὰς.

Ἡ δράση των οπλισμένων κουρσάρικων που λεηλατοῦσαν τὴ Μεσόγειο (τὰ καράβια καὶ τὰ παράλια) καὶ εἶχαν τὴν ἰκανότητα νὰ ἀντιμετωπίζον ἀκόμα καὶ τὰ ἰσχυρὰ ευρωπαϊκὰ σκάφη, ἀνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ ἀνεχθοῦν τὴν κατασκευὴν μεγαλύτερων σκαφῶν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας (που πρὶν ἦταν ἀπαγορευμένη) καὶ τὸν ἐξοπλισμὸν τοὺς μὲ κανόνια κλπ. Ἔτσι δημιουργήθηκε ἰσχυρὸς στόλος τοὺς μὲ ἐξασκημένο καὶ ἀποφασισμένο πλήρωμα που καθὼς ἀμειβόταν (συνήθως) συνεταιρικὰ καὶ ἀνάλογα ἀπὸ τὴν καλὴν (ἢ ὀχι) ἐκδασὴν κάθε ταξιδιοῦ, εἶχαν, σὰν συντροφοναῦτες, καλὰς σχέσεις μεταξὺ τοὺς καὶ μὲ τὸν πλοίαρχο, πονοῦσαν γιὰ τὸ καράβι καὶ γιὰ τὸ φορτίο καὶ διακινδύνευαν τὴ ζωὴν τοὺς γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν κάθε στέρηση καὶ κίνδυνον, ὥστε νὰ γυρίσουν στὸν τόπον τοὺς μὲ ἐπιτυχία καὶ κέρδη.

(4) Αὐτὸ εἶναι γενικὰ ἀποδεκτὸ ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς. Χωρὶς τὸ ναυτικὸν θὰ ἦταν ἀδύνατη

η εξάπλωση της επανάστασης στα νησιά και τα παράλια. Αδύνατος ο εφοδιασμός του Μορηά και της Ρούμελης. Αδύνατη η επικοινωνία με τον έξω κόσμο. Θα είχαν οι Τούρκοι τη δυνατότητα να μεταφέρουν ελεύθερα τα στρατεύματά τους, να τα εφοδιάζουν, να καταπινίζουν τις επαναστατικές εστίες. Βλ. Χρ. Δεσβαντίνος «Τὸ ἑλληνικὸν ναυτικόν...» στο Δελτίον Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος σ. 292 επ. Και Α. Λαιμός «Βῆμα» 18-4-71 (Ὅ,τι ἐγίνε ἀργότερα και κατά τους Βαλκανικούς πολέμους). Ενδιαφέρον το κείμενο Ἀνδρ. Λαιμού «Τὰ νησιά τοῦ Εἰκοσιένα Ὑδρα, Σπέτσαι, Ψαρά» στο «Βῆμα» 18-4-71, όπου και τα ιστορικά στοιχεία τους. Ο συγγραφέας μιλά για «τὰς ἰδιούτους ἐμποροναυτικὰς ἐταιρίας τῆς ἐποχῆς». Η σημασία του ναυτικού φάνηκε καθαρά και στην πολιτοκρία του Μεσολογγίου. Αν υπήρχε ἐγκαιρὴ ναυτικὴ βοήθεια ἡ ἐξέλιξη θὰ ἦταν διαφορετικὴ.

(5) Η υπογράμμιση (έντονα στοιχεία) είναι δική μας.

(6) Για τις ναυτικές αυτές συνεργασίες μιλοῦν, θέβαια, και ἄλλοι συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς εκείνης. Βλ. ενδεικτικά:

Το βιβλίο του γραμματέα της Αγγλικῆς Πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη Urquhart, «Ἡ Τουρκία, οἱ πόροι τῆς, ἡ κοινοτικὴ τῆς ὀργάνωση κλπ.» Ἀπὸ τῆ σελ. 101 - 104 του βιβλίου αὐτοῦ (γαλλικὴ μετάφραση τοῦ 1835) μεταφέρει ο Μπουλανζέ και τα ἐπόμενα (βλ. στις σελ. 190 και επ. του γαλλικοῦ κειμένου τοῦ Μπουλανζέ). «Γράφει ὁ Urquhart: Εἰς τὰς κοινότητας αὐτὰς (ἐννοεῖ τὸ Γαλαξίδι, Μεσολόγγι, Κρανίδι, Σπέτσες, Ὑδρα, Ψαρά, Κόσσοι, Σαντορίνη κλπ., αἱ ὁποῖαι εἶχαν εἰς κίνησιν ἐξακόσια πλοῖα, χωρητικότητος τριακοσίων και πλέον τόννων ἐκάστη), ἡ ἀρχὴ τοῦ συνεργατισμοῦ μετεφέρθη ἀπὸ τοὺς θράχους των πᾶνω εἰς τὰ πλοῖα των. Ὀλόκληρον τὸ πλήρωμα εἶχε μερίδιον εἰς τὴν κυριότητα τοῦ πλοίου ἢ μᾶλλον τοῦ φορτίου. Ἡ ἐργασία και τὰ κεφάλαια ἐλογαριάζοντο ἐξ ἴσου και ὑπῆρχε εἰς κάθε ἐταιρείαν κοινὸν συμφέρον...». Ο Μπουλανζέ (σε σημείωσή του στο μεταφερόμενο κείμενο) τονίζει ὅτι παντοῦ ὅπου επικρατοῦσε το συνεταιριστικὸ σύστημα, παρατηρεῖτο ἡ αὐτὴ δραστηριότης, το αὐτὸ επιχειρηματικὸ πνεῦμα, ἡ αὐτὴ ἀνάπτυξη. Βρίσκει το σύστημα αὐτὸ ὡς βάση για τὴν ἀρχικὴ ἐμπορικὴ ἀνάπτυξη και των ἰταλικῶν Δημοκρατιῶν. Αναφέρει και τους φαλινοθήρες τῆς Νατόκετ (νήσος τῆς Β. Ἀμερικῆς) που χρησιμοποιοῦσαν το ἴδιο σύστημα κοινότητος συμφερότων.

Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ «θέσπισμα κανονίζον τα τῆς συνεχίας των καλαφατῶν» που υπογράφηκε ἀπὸ τὴν «καγκελαρία» τῆς Ὑδρας στις 27 Δεκεμβρίου 1819 (βλ. το κείμενο στη «Ναυτεμπορικὴ» 2 Ἰανουαρίου 1967 σε κείμενο Μαρμαρινού).

(7) Η νεώτερη βιβλιογραφία ἡ σχετικὴ με τὴ συντροφικότητα στο ναυτικὸ - ναυτεμπορικὸ τομέα, εἶναι αρκετὰ μεγάλη. (Ἀλλὰ πολλὰ κείμενα σχεδὸν ἀλληλοεπαναλαμβάνονται με βάση τα ὅσα σημειώσαμε ἀπὸ τα κείμενα του Δροσινού και του Μπουλανζέ). Βλ. ενδεικτικά:

Γ. Ν. Φιλάρετου, «Συνεργατικοὶ Συνεταιρισμοὶ Ἀμπελακίων, Ὑδρας, Σπετσῶν, Ψαρῶν» Ἀθήνα: 1927 (με βάση παλαιότερα δημοσιεύματά του).

Θ. Τζωρτζάκη, «Οἱ Συνεταιρισμοὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα» σελ. 201.

Ἀντ. Λιγνού, «Ἀρχεῖον τῆς Κοινότητος Ὑδρας» τ. 1-16, Πειραιεῖς 1921-1932.

Συντροφικὲς ἐπιχειρήσεις των καρδοκρατιῶν Παλ. Μιντζέλας κλπ. (βλ. Γ. Κορδάτος «Ὁ Συνεταιριστὴς» 1936 σελ. 134).

Σ. Βορέλου, «Τὸ Ἑλληνικὸ Ἐμπορικὸ Ναυτικὸ κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα» Ἀθήνα 1940. Οἱ ἀρχεῖς τῆς ναυτικῆς δραστηριότητος των Ἑλλήνων κατὰ τους νεώτερους χρόνους ἀναφέρονται για πρώτη φορά το 1734 σ' ἓνα γράμμα που ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας στην Ἄρτα ἐστείλε στον Ἰπουργὸ των Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας. Εσημείωσε σ' αὐτὸ τὴν ὑπαρξὴ στο Μεσολόγγι δύο ἑλληνικῶν καρδιῶν που ἦσαν ἰδιοκτησία του Θ. Πάνου, προξένου τῆς Ἀγγλίας, Ἕλληνας το γένος, καθὼς και μικρῶν ἰστιοφόρων.

Κ. Κουκκίδη, «Τὸ πνεῦμα τοῦ Συνεργατισμοῦ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων...» σελ. 28, 36, 37, 229. Οἱ συνεταιρισμοὶ αὐτοὶ υπῆρχαν σε διάφορα νησιά του Αἰγαίου και στα παράλια τῆς Ἑλλά-

δος και προ παντός στις Σπέτσες, την Ύδρα, τα Ψαρά, την Κάσο, την Θάσο, τον Πόρο, την Σαντορίνη, το Γαλαξείδι, το Κρανίδι και στα νησιά του Ιονίου. Ο συνεταιρικός στα Ιόνια νησιά και προ παντός στην Κέρκυρα ονομαζόταν «Partinevello».

Εθνικής Τραπεζής, «Ελληνική Έμπορική Ναυτιλία» 1453—1850, Αθήναι 1972. (Ιστορικό ναυτιλίας, Μυώρη αγορά σιτηρών σ. 13, 18, 32. Πρόσδος ναυτιλίας 1828—1850 σελ. 47. Συνεταιρικά σελ. 61. Ιεραρχία, σελ. 61—62, κλπ.).

Χρ. Λεβαντίου «Τὸ Ἑλληνικὸ ναυτικὸ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς παλιγγενεσίας καὶ ἡ ἐξέλιξις του...». Πολὺ ενδιαφέρον κείμενο γιὰ τὴν οργάνωση καὶ σημασία τοῦ ναυτικοῦ καὶ τὴν συντροφικότητά του. Στὸ Δελτίο Ἐθν. Ἰδρύματος, σ. 292 επ.

Αντ. Μαρμαρινού, «Τὰ ἑλληνικὰ ἐμπορικὰ καράβια», «Ναυτεμπορική» 2 Ἰανουαρίου 1967. (Πολὺν ενδιαφέρον συμπυκνωμένο κείμενο). Ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ μέσα στις πολλὰ δύσκολες συνθήκες. Τὸ δευτὸ ξεκίνημα. Οἱ ταρανάδες. Ἕδρα. Ἡ ναυτικὴ ἀκμὴ. Καραβομαραγκοὶ καὶ καλαφάτες. Τὸ ρουφέτι τῶν καλαφάτηδων. Οἱ ἀδείες γιὰ ναυπήγηση. Ἰδιοκτησία καραβίων. Πωλητήρια καραβίων. Ἡ ζωὴ στο καράβι. Ἡ διανομὴ κλπ.

D. Mavrogiannis, «L' Association Cooperative d' Ampelakia...» Αθήνα 1975. Βλ. κυρίως σ. 35—70 καὶ τὴν ἐκεῖ διηλογογραφία.

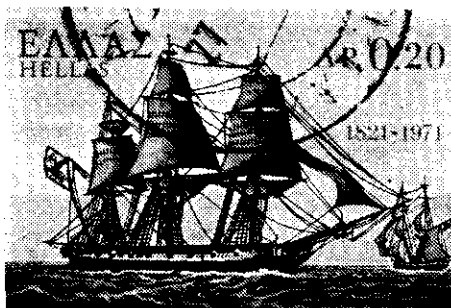
I. Βαρδακούλα, Ἡ συμμετοχὴ τῶν ἀλιεργατῶν καὶ θυτῶν εἰς τὰς συναφεῖς ἐπιχειρήσεις καὶ ἡ ἑλληνικὴ καταγωγὴ τοῦ θεαμοῦ. Περιοδικὸ «Δελτίον Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου Θεσσαλονίκης», Μάρτιος 1975.

II. Παπαγαρυφάλλου, «Ἡ διάρθρωσις τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας καὶ τῶν θαλασσίων μεταφορῶν στὴν Ἑλλάδα πρὶν καὶ μετὰ τὴν ἐπανάστασις τοῦ '21». Αθήνα 1977. Καὶ ἡ ἐκεῖ διηλογογραφία.

Βασικὸ, ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, καὶ ἀξιόλογο γιὰ βαθύτερη μελέτη, τὸ ἔργο τοῦ Μαρ. Σίμψα «Ἐνὸς ναυτικοῦ στὴν ἱστορία τῶν Ἑλλήνων» Αθήνα 1982, τόμοι 4, ἐκδόσις ΓΕΝ. Βλ. πρὸς εἰδικὰ τομ. Α σ. 162 καὶ τομ. Γ σ. 157 γιὰ τὴν συντροφικότητα στο ναυτικὸ τομέα.

(8) Ὅπως γράφει καὶ ὁ Κ. Κουκίδης (σ. 31), ὁ Φρ. Μπουλαντζέ ἀναφέρει 2.000 ἐμπορικὰ καράβια ποὺ ναυπηγήθηκαν κατὰ τὸν τρόπο τοῦτο σὲ τρία χρόνια. Ὁ Οὐρκουαρτ (τομ. 2 μέρος 1, σελ. 101) ἀναφέρει ὅτι ἦσαν σ' ἐνέργεια ἑξακόσια καράβια ποὺ κατεῖχαν οἱ θαλασσινὲς πολῖτες. Ὁ Πουκσβίλ (τομ. 2 σελ. 63) λέγει ὅτι, χωρὶς υπερβολή, εἶναι δυνατό νὰ υπολογισθοῦν σὲ 300 ἢ 400 τὰ ἑλληνικὰ ἐμπορικὰ καράβια ποὺ ταξιδεύουν στο Αἰγαίον μερσικὴ σημαία.

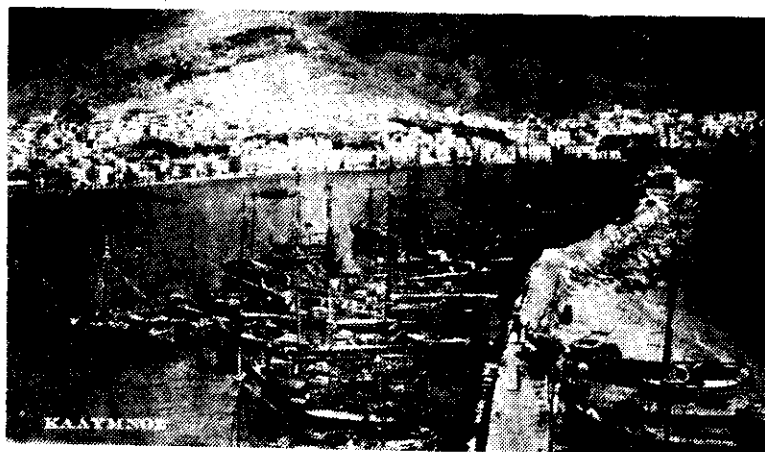
(9) Γιὰ τὴ ναυτικὴ ἀξιοσύνη τῶν Ἑλλήνων μιλοῦν ἐσβαία καὶ πολλὰ λογοτεχνικὰ ἔργα. Ἐνα πολὺ ἀξιόλογο (ἀπὸ τὰ νεώτερα) εἶναι τοῦ Κλ. Παλαιολόγου «Τὸ Λιονταράκι» Αθήνα 1981.

Τὰ καράβια.
Πηγὴ πλοῦτου καὶ
δύναμης γιὰ τὸν
Ἑλληνισμό,
ἀνὰ τοὺς αἰῶνες.

Λιμάνια και κάρικια, η δύναμη των θράχων της Ελλάδας επί αιώνες. Στη φωτογραφία: Λιμάνι της Λήμνου πριν από πολλές δεκαετίες.

Κάλυμνος. Ένα από τα ναυτικά - σπογγαλιευτικά νησιά μας.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝ. ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1900

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Σ

ΟΙ ΓΕΝΙΚΕΣ (ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ - ΓΕΩΡΓΙΚΕΣ - ΚΑΠ) ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΕΓΙΝΑΝ ΟΙ ΑΡΧΙΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΓΙΑ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1900

1. Για να μιλήσουμε για τις πρώτες προσπάθειες, τις αποτυχίες και τις επιτυχίες, τις σχετικές με τη συνεταιριστική οργάνωση των ατόμων στον ελληνικό χώρο, κατά την περίοδο από τη σύσταση του νέου ελληνικού Κράτους και μέχρι περίπου το 1900 και κυρίως για να μπορούμε να τις αξιολογήσουμε σωστά, είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε τη γενική εικόνα για την όλη πολιτική, οικονομική, αγροτική, εργατική, κατάσταση της Χώρας, καθώς και τις εξελίξεις της κατά την περίοδο μέχρι το 1900.

Παρ' όλο που αυτή η έρευνα και παρουσίαση είναι έργο τεράστιο που δεν ανήκει και ούτε είναι εύκολο να γίνει μέσα στις σελίδες του διβλίου αυτού, όμως θα προσπαθήσουμε να δώσουμε τα γενικά και τα οριστικά στοιχεία αφού, επαναλαμβάνουμε, είναι απαραίτητο να υπάρχει η βασική αυτή γνώση για το περιβάλλον και τις συνθήκες, γνώση που θα οδηγήσει σε δίκαιη κρίση για όποια προσπάθεια, έλλειψη, καθυστέρηση, επιτυχία ή αποτυχία.

Και ακόμα είναι απαραίτητη η γνώση αυτή για να προλάβουμε το μεγάλο λάθος (που γίνεται συχνά) να συγκρίνουμε και να κρίνουμε τις προηγούμενες ενέργειες (τόσο στα συνεταιριστικά όσο και στους άλλους τομείς) όχι μέσα στις τότε, κάθε εποχή, συνθήκες και δυνατότητες αλλά με τα κάθε μορφής σημερινά δεδομένα (οικονομικά, τεχνικά, κρατικά κλπ.).

2. Για την περίοδο από την ίδρυση του νέου Ελληνικού Κράτους και μέχρι περίπου το 1900 έχουν γραφεί πολλοί τόμοι (1) από τη μελέτη των οποίων προκύπτουν τα στοιχεία και οι μαρτυρίες που ενδύουν αυτό που είναι η απλή γυμνή λογική: ότι μετά από τόσους αιώνες σκλαβιάς και από τόσες καταστροφές ανθρώπινες και υλικές στους αιώνες αυτούς (2) και μετά από ένα πολύχρονο εξαντλητικό απελευθερωτικό αγώνα, το μικρό Ελληνικό Κράτος που δημιουργήθηκε — αλλά και οι ελληνικές περιφέρειες που έμειναν πάλι έξω από αυτό — ήταν ένας σωρός υλικών ερειπίων μέσα στα οποία οι άνθρωποι προσπαθούσαν να αρχίσουν τη ζωή τους. Και μάλιστα όχι με ειρηνικές συνθήκες, αλλά με φοβερές διαμάχες μεταξύ τους, τις οποίες πολλαπλασίαζαν οι στερήσεις, οι αυθαιρέσεις, οι υποκινήσεις εξωελληνικών παραγόντων και άλλοι παράγοντες.

Κατά τη διάρκεια του πολύχρονου Αγώνα του 1821 σχεδόν τα πάντα καταστράφηκαν (χρησιμοποίηση της παραγωγής και των μικρών αποθεμάτων για τη διατροφή των πολεμιστών, εγκατάλειψη καλλιεργειών, λεηλασίες και φωτιές των τουρκοαλβανικών στρατευμάτων και των αιγυπτιακών του Ιμπραήμ που εφάρμοζαν τακτική εξοντώσεως με την καθοδήγηση μάλιστα των γάλλων αξιωματικών οργανωτών του αιγυπτιακού στρατού).

Με τον ξεσηκωμό και το διώξιμο των τούρκων καταργήθηκαν οι φόροι υποτέλειας, τα δε κτήματα των τούρκων (περίπου το 1/2 του συνόλου) έγιναν «εθνική περιουσία». Κατά την επαναστατική εποχή φυσικό είναι ότι επικράτησε το «ό

σώζων ἑαυτὸν σωζέτω» και το δίκαιο του ισχυροτέρου.

Από τα πρώτα μέτρα στα χρόνια του ξεσηκωμού ήταν να καταβληθεί προσπάθεια για τη δημιουργία κάποιας Κεντρικής Αρχής για τη διεύθυνση των κοινών, τον πόλεμο, την αστυνόμευση, τα οικονομικά. Αυτό όμως έφερε τον περιορισμό, μέχρι και την κατάργηση, του συστήματος των τοπικών Κοινοτικών Αρχών που προϋπήρχαν επί αιώνες και την επακόλουθη, ισχυρή αντίδρασή τους.

Η Ελληνική Επικράτεια διαιρέθηκε σε Επαρχίες με επικεφαλής τον Έπαρχο υπό τον οποίο υπηρετούσε μικρός αριθμός υπαλλήλων (κυρίως ο Αστυνόμος και ο Επιστάτης εσόδων και εξόδων). Εξακολούθησε όμως να υπάρχει αληθινό μωσαϊκό εξουσιών, σύγχυση και χάος, με τεράστιες συνέπειες στην οικονομική κατάσταση και στον επισιτισμό (με την έλλειψη και απόκρυψη των τροφίμων) (3).

Κατά την επαναστατική αυτή εποχή ψηφίστηκαν διάφορα οικονομικά - αγροτικά μέτρα, όπως για τη διαχείριση των δημόσιων σταφίδων (σταφιδαμπέλων) της Πελοποννήσου, για τη διατήρηση του ζωϊκού κεφαλαίου με την απαγόρευση της εξαγωγής και με βαρείς δασμούς (4). Αλλά φυσικό ήταν η επίδραση των όποιων τέτοιων μέτρων να ήταν ασήμαντη, μέσα στη λαίλαπα του πολέμου.

Οι Έλληνες — όσοι κατά και μετά τον πόλεμο ασχολούνταν με παραγωγική δουλειά — ήταν τότε κυρίως νοιάδες ποιμένες αιγοπροβάτων, ολίγοι δε γεωργοί (5). Και από τους γεωργούς οι πολλοί ήταν ακτήμονες.

3. Κατά την άφιξη του Καποδίστρια η εικόνα ήταν φοβερή (6). Ο Καποδίστριας κατέβαλε τεράστιες (για την εποχή και τις δυνατότητες) προσπάθειες για να εξασφαλίσει τα πρώτα απαραίτητα μέσα και να κινήσει τη γεωργική παραγωγή μέσα στις άθλιες εκείνες συνθήκες. Γράφει σχετικά ο πρώτος έλληνας γεωπόνος Γρηγ. Παλαιολόγος (7):

«... Τὰ ἄροτρά μας εἶναι ἀτελέστατα ο τρόπος της καλλιεργείας μας κάκιστος, ἡ κτηνοτροφία παρημελημένη, τα περισσότερα προϊόντα μας κατασκευάζονται με ἐσχάτην ἀφιλοκαλίαν καὶ ἀμέλειαν, ὅλα εἶχαν ἀνάγκη μεταρρυθμίσεως». Ἡ εἰσαγωγή γεωργικῶν εργαλείων εἶχε ἀποβῆ ἕν τῶν κυριωτέρων με-

λημάτων τοῦ Κυβερνήτου. «Ὀνειροπολεῖ» νὰ συστήσει ἕν ἐργαστήριον κατασκευῆς γεωργικῶν εργαλείων. Ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν ἐπιφανοῦς ξένου φίλου του διὰ νὰ τοῦ στείλει «δύο ἄροτρα Βελγικά» καθώς καὶ «ἄνθρωπον νὰ τὰ κυβερνᾷ καὶ μάστορας νὰ διδάξωσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν κατασκευὴν των».

Τα μέτρα του Καποδίστρια στον τομέα τον αγροτικό υπήρξαν πολλά (8) (8α). Αλλά δεν δόθηκε παραγωγική λύση στο θέμα της γης (δημόσια κτήματα) γιατί ήταν πολύ δύσκολο πρόβλημα και κυρίως επειδή ήταν (ή τα θεωρούσε ο Καποδίστριας) απαραίτητα την εποχή εκείνη ως εγγύηση για τα εθνικά δάνεια (9).

4. Και κατά την έλευση του Όθωνα η χώρα εξακολούθησε να είναι «ευρύτατος ερειπιών».

«Πανταχοῦ οἰκία πυρποληθεῖσαι, πόλεις ἐρημωθεῖσαι, χωρία καὶ ποιμνία καταστραμμένα, αὐτὰ τὰ δένδρα ἀπεσπασμένα τοῦ ἐδάφους κατέκειντο, οὔτε αἱ ἐλαΐαι καὶ αἱ ἄμπελοι διέφυγον τοῦ ἐχθρικοῦ πυρός καὶ σιδήρου. Ἐπί πλέον δέ ἡ πενία ἦτο γενική, σώματα δέ λη-

στρικά πειναλέων πολεμιστῶν διέτρεχον τὴν χώραν πᾶσαν, συμπληροῦντα τὴν καταστροφὴν. Βραχίονες ἴνα ἐπιδοθοῦν εἰς τὴν γεωργίαν ἔλειπον, ὅσοι δ' ὑπῆρχαν συνήθισαν τὸν χειρισμὸν τοῦ ὄπλου καὶ ἀπέμαθον τὸν τοῦ ἄρότρου...» (10).

Ο ελληνοστῆς Thiersh που ἦλθε στην Ελλάδα να μελετήσει την κατάστα-

ση και να προλειάνει την έλευση του 'Οθωνα, διατυπώνει ολόκληρο γεωργικό πρόγραμμα:

Υπολογίζει τους ακτήμονες σε 500.000.

Εισηγείται:

Την αγορά και εισαγωγή 20.000 βοών για αρόσεις και προβάτων από τη Θεσσαλία και τη Μ. Ασία.

Τη διανομή των εθνικών κτημάτων στους ντόπιους ακτήμονες και τους πρόσφυγες των μη ελευθερωθέντων μερών.

Τον έλεγχο των τίτλων όσων κατέλαβαν τουρκικά κτήματα.

Την αποξήρανση των ελών Μεγαλοπόλεως, Τεγέας, Ορχομενού, Στυμφαλίας, Κωπαΐδος, με προσωπική εργασία για εξυγίανση και καλλιέργεια.

Την κατασκευή οδών, αρδευτικών έργων.

Την τροποποίηση της φορολογίας της δεκάτης.

Την εισαγωγή αρότρων, τη λίπανση, την ανάπτυξη καλλιέργειας ριζιού, θαμνακιού, αμπέλων, διάδοση ελαίας, μουριάς, κλπ.

Εισαγωγή αλωνιστικών μηχανών, οινόπνεστηρίων, ελαιοπιεστηρίων.

Ρύθμιση θέματος βοσκών (παραχώρηση σε κοινότητες).

'Ιδρυση προτύπων κτημάτων για μόρφωση. 'Ιδρυση δημοσίων αποθηκών, όπου να κανονίζεται η τιμή του προϊόντος.

Τις γνώμες του αυτές δεχόταν και ο Finlay (βλ. Σίδερι «ή 'Αγροτική Πολιτική της Ελλάδος...» σελ. 28, 29).

5. Κατά την περίοδο του 'Οθωνα (και έπειτα του Γεωργίου) οι Κυβερνήσεις προσπάθησαν να λάβουν μερικά μέτρα ώστε να θελιώσουν την οικονομία (γεωργία, κτηνοτροφία, βιοτεχνία, εμπόριο κλπ.). Οι προσπάθειες αυτές, που ήταν λίγες και χωρίς σύστημα, περιγράφονται στα διάφορα σχετικά συγγράμματα και κυρίως στο έργο του Αριστ. Σίδερι «Η γεωργική πολιτική της Ελλάδος κατά την λήξασαν έκατονταετία» (11) (12) και στα βιβλία τα σχετικά με την ανάπτυξη.

6. Με τον απελευθερωτικό Αγώνα καταστράφηκε, όχι μόνο η γεωργία και η κτηνοτροφία, αλλά και η ναυτιλία και η βιοτεχνία και το εμπόριο. Με την αποκατάσταση κάποιας ειρήνης η πρώτη φροντίδα όλων ήταν ο επισιτισμός. Γι' αυτό και η επίδοση των ανθρώπων στράφηκε τότε περισσότερο στην οικογενειακή γεωργία, στην κτηνοτροφία και στο εμπόριο και μόνο αργότερα στις βιοτεχνίες και στο ναυτικό. Είναι και αυτό ένας από τους λόγους που δεν έγινε δυνατό να αναβιώσουν και να εξελιχθούν οι ξακουστές παλαιότερες βιοτεχνικές και εμπορικές ελληνικές συνεργασίες για τις οποίες μιλήσαμε παραπάνω (όπως το τονίζουν και ο Δροσινός και ο Μπουλανζέ).

7. Η νεώτερη περίοδος 1851—1900 είναι περίοδος κάποιας εξέλιξης αλλά με θήμα σημειωτό, μέσα σε πολλά και δύσκολα εσωτερικά προβλήματα που τα επιδεινώνουν οι επιρροές και επιμβάσεις των ξένων. Το κρατικό πνεύμα που καθιερώθηκε με την επίδραση του περιβάλλοντος του 'Οθωνα και η κοινωνική σύνθεση που δημιουργήθηκε μετεπαναστατικά και μετά την ίδρυση του νέου Ελληνικού Κράτους, εξακολουθούν να διατηρούνται χωρίς ουσιαστικές μεταβολές σχεδόν σε όλη αυτή την περίοδο κατά την οποία άρχισε να οργανώνεται και να διαδίδεται στην Ευρώπη ο Συνεργατισμός (η σύγχρονου τύπου αλληλοβοηθητική οικονομική συνεργασία).

8. Έκταση και πληθυσμός της Ελλάδας.

Για ποιά πληθυσμό και για ποιά έκταση της Ελλάδας μιλούμε κατά την πε-

ρίοδο 1821 - 1900;

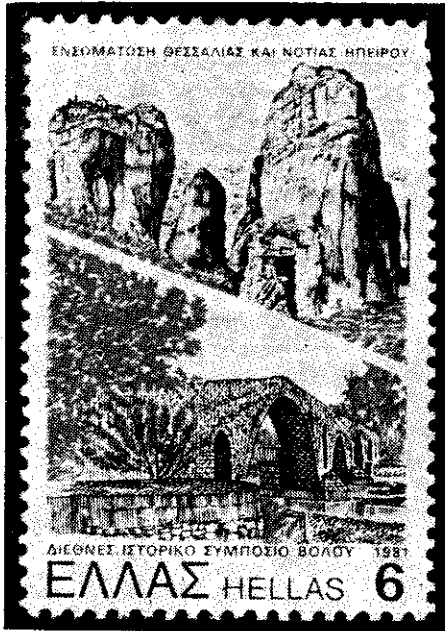
Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, η εξέλιξη είναι η εξής (βλ. «Στατιστική Έπετηρίδα» 1938 σ. 421 και 1980 σ. 1).

Έτος απογραφής	Επιφ. Χώρας (εις τ. χλμ.)	Πραγματικός Πληθυσμός	Κάτοικοι (κατά τ. χλμ.)
1821	47.516	938.765	19,8
1828	47.516	753.400	15,8
1838	47.516	752.077	15,8
1848	47.516	986.731	20,7
1853	47.516	1.035.527	21,8
1856	47.516	1.062.627	22,4
1861	47.516	1.096.810	23,1
1864	50.211	1.359.064	27,0

Δηλαδή από τη σύσταση του νέου Ελληνικού Κράτους (και μετά τις απώλειες του απελευθερωτικού αγώνα), καθ' όλη την περίοδο 1828 - 1861 η έκταση της Χώρας ήταν 47.516 τ.χλμ. με μια αργή βαθμιαία άνοδο του πληθυσμού. Από 753.400 άτομα το 1828 ο πληθυσμός έγινε 1.096.810 άτομα το 1861, με 15,86 κατοίκους κατά τετρ. χλμ. το 1828 και με 23,08 κατοίκους κατά τ. χλμ. κατά το 1861. Δηλαδή πολύ αραιός πληθυσμός.

Το 1864 γίνεται το πρώτο μέγιστο της Ελλάδας και ανάμιξη νέων πληθυσμών, με την προσάρτηση των Ιονίων Νήσων. Έκταση 50.211 τετρ. χλμ., πληθυσμός 1.359.064 (κάτοικοι 27 κατά τ. χλμ.).

Το 1881 γίνεται η δεύτερη αύξηση με την προσάρτηση της Θεσσαλίας και Άρτας. Έκταση 63.606 τετρ. χλμ., πληθυσμός 2.004.991 (κάτοικοι 31,5 κατά

1881: Ενσωμάτωση στην Ελλάδα της Θεσσαλίας και της Νοτ. Ηπείρου (Άρτας). Στο γραμματόσημο: Τα Μετέωρα της Θεσσαλίας. Το γεφύρι της Άρτας.

τετρ. χλμ.).

Το 1897 (μετά τον πόλεμο) χάνουμε μικρή μερίδα εδάφους της Θεσσαλίας (395 τ. χλμ.). Έκταση 63.211 τ. χλμ., πληθυσμός 2.451.185 (κάτοικοι 38,8 κατά τετρ. χλμ.).

Κατά το διάστημα 1864—1897 η εξέλιξη είναι η ακόλουθη:

	Πληθυσμός	Επιφάνεια	Κάτ. (τ.χ.)
1864	1.359.064	50.211	27,0
1870	1.457.094	50.211	29,0
1879	1.679.470	50.211	33,4
1881	2.004.991	63.606	31,5
1889	2.187.208	63.606	34,4
1896	2.433.806	63.606	38,3
1897	2.451.185	63.211	38,8

Δηλαδή κατά την περίοδο αυτή (μετά το 1851 και μέχρι το 1900) και ανεξάρτητα από τη μεγάλη ή μικρή γενικότερη πρόοδο, έχουμε μια σημαντική αύξηση στην επιφάνεια της Χώρας (από 47.516 τ. χλμ. το 1853, σε 63.211) και μια πολύ μεγαλύτερη αύξηση του πληθυσμού (από 1.035.527 το 1853 σε 2.451.185 το 1897), πράγμα που φαίνεται πιο χαρακτηριστικά στους κατοίκους κατά τετρ. χλμ.: από 21,8 άτομα το 1853, σε 38,8 άτομα το 1897. (Βλ. «Στατιστική Έπετ. Ελλάδος» 1938 σελ. 421). Όμως είμαστε ακόμα πολύ μακριά από τη σημερινή Ελλάδα. Άλλη σύνθεση, άλλες συνθήκες.

9. Κ ρ α τ ι κ ή δ ι ο ι κ η τ ι κ ή σ υ μ π α ρ ά σ τ α σ η γ ι α τ η γ ε ω ρ γ ί α (12).

Υπήρξε υποτυπώδης, σχεδόν ανύπαρκτη. Ότι γινόταν σφειλόταν κυρίως στο ζήλο και την πρωτοβουλία μερικών αξιόλογων επιστημόνων της εποχής (και μέχρι περίπου το 1900 και ακόμα αργότερα). Βασικά το Ελληνικό Κράτος (όπως και τα άλλα Κράτη, αλλά αυτά σε μικρότερο βαθμό) δεν θεωρούσαν τότε την Κυβέρνηση αρμόδια για την άσκηση εθνικοοικονομικής πολιτικής και άφηναν το θέμα στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Αλλά στην Ελλάδα, ούτε τα βασικά δεν είχαν ρυθμιστεί (κτήματα, πίστη, ασφάλεια, συγκοινωνίες, κλπ.) ούτε και η ιδιωτική πρωτοβουλία ήταν σε θέση να κάνει κάτι το αξιόλογο.

Στον τομέα τον αγροτικό, το βασικό σφάλμα ήταν η ανάπτυξη του συγκεντρωτισμού και η κατάπιξη κάθε τοπικής πρωτοβουλίας και δραστηριότητας.

Οι αρμοδιότητες οι σχετικές με τη γεωργία ανατέθηκαν βασικά στο Υπουργείο Εσωτερικών (με το Β. Δ. της 3) 15.4.1833) (13) όπου (Β. Δ. 19.4.1834) ιδρύθηκε Γραφείο Δημοσίας Οικονομίας (που μόνο αργότερα με το νόμο ΦΚΔ του 1859, τέθηκε υπό τη διεύθυνση διευθυντού) με έργο την επεξεργασία και έκθεση προτάσεων που αφορούσαν την προαγωγή της γεωργίας. Παράλληλα στο Υπουργείο Οικονομικών ανατέθηκαν (Β. Δ. του 1833) η χρήση και ανακαίνιση των αμπελώνων, των σταφιδαμπελώνων και των ελαιώνων της Επικρατείας, ο εξευγενισμός και η βελτίωση του προϊόντος και η αύξηση του εισοδήματος αυτών καθώς και η φροντίδα για τα δάση.

Το 1833 καθιερώθηκε ο θεσμός του Νομάρχη με το Δ)μα «περί τής αρμοδιότητας τών Νομαρχών και τής κατά Νομαρχίας υπηρεσίας».

Το 1845 ιδρύθησαν στις Νομαρχίες Γεωργικά Συμβούλια (αλλά δεν ευδοκίμησαν).

Παρ' όλες αυτές τις γενικές διατάξεις τίποτα σχεδόν το αξιόλογο για τη

γεωργία και οικονομία δεν έγινε κατά την περίοδο μέχρι το 1850 από το Κράτος (14).

Το 1887 ανασυγκροτείται το τμήμα Γεωργικής Οικονομίας στο Υπουργείο Εσωτερικών για μεγαλύτερη φροντίδα για τη γεωργία. Οπωσδήποτε όμως δεν μπορεί να γίνει λόγος καθ' όλη την περίοδο 1851 - 1900 για άσκηση αγροτικής πολιτικής. Ελάχιστα υπήρξαν τα κρατικά μέτρα — και αυτά σπασμωδικά και μη εφαρμοζόμενα — για αγροτικά προβλήματα.

10. Εθνικά κτήματα. Αποκατάσταση ακτημόνων.

Ανεξάρτητα από την ακρίβεια των διαφόρων σχετικών υπολογισμών, βέβαιο είναι ότι ένα μεγάλο μέρος της όλης γης (περίπου το 1/2) έγινε, μετά την απελευθέρωση, δημόσια εθνικά κτήματα. Οι ξένοι μελετητές Thiersh και Finlay υποδεικνύουν τη διάθεσή τους για αποκατάσταση των γτόπιων ακτημόνων καθώς και των προσφύγων από τα μη ελευθερωθέντα μέρη και τη διάθεση των βοσκών στις Κοινότητες. Η Δ' Εθνική Συνέλευση του 'Αργους διατάσσει την καταγραφή των δημοσίων κτημάτων για την προικοδότηση των Κοινοτήτων.

Έτσι υπήρχε τότε ένας πληθυσμός περίπου 200.000 ιδιοκτητών (4.000.000 περίπου στρέμματα ιδιόκτητα με μέση ιδιόκτητη έκταση 20 στρ.) και 500.000 ακτημόνων (που καλλιεργούσαν τα δημόσια κτήματα εκτάσεως περίπου 3.000.000 στρ., δηλαδή με αναλογία 5 - 6 στρ. κατά ακτήμονα). Και από όλα αυτά τα στρέμματα καλλιεργούνταν κάθε χρόνο μόνο το 1/2 λόγω της αμειψισποράς.

Η έλλειψη γης (και μάλιστα ιδιόκτητης) υπήρξε το μέγα πρόβλημα για τους τότε έλληνες αγρότες (που ήταν τότε το 70% του ελληνικού πληθυσμού). Και η εκκρεμότητα αυτή γύρω στα δημόσια κτήματα, ήταν όχι μόνο ο βασικός ανασταλτικός παράγοντας για κάθε θελιώση και ανάπτυξη, αλλά και το βασικό σημείο για διαφθορά, καταπατήσεις από ισχυρούς, κομματισμό κλπ.

Όσα κτήματα σώθηκαν από τις καταπατήσεις των καπεταναίων κλπ. δινόταν για καλλιέργεια σε ακτήμονες με 30% (για δεκάτη και γεώμορο).

Πωλήσεις δημοσίων κτημάτων γινόταν για τις ανάγκες του Δημοσίου και για την αντιμετώπιση των στρατιωτικών. Αργότερα δινόταν ως υποθήκη για την ασφάλεια των εθνικών δανείων από το εξωτερικό.

Σε όλο το διάστημα της εκκρεμότητας αυτής αντιμετώπιζαν 3 απόψεις:

- α) η εκποίηση με δημοπρασίες για τις κρατικές ανάγκες (οπότε θα τα έπαιρναν οι πλούσιοι),
- β) η διατήρησή τους για εξεύρεση δανείων,
- γ) η ικανοποίηση των αγωνιστών και των προσφύγων.

Χονδρικά η εξέλιξη ήταν η ακόλουθη:

— Το 1830 αναγνωρίσθηκε ως ιδιοκτησία η καλύβα και το οικόπεδό της.

— Το 1832 αποφασίστηκε η παραχώρηση σε κάθε οικογένεια εθνικής γης αξίας 4.000 φονίκων (αλλά τελικά δεν εκδόθηκε νόμος).

Καθώς γράφει ο Σίδερης (σ. 48), τα εθνικά κτήματα «άτινα άνεδιβάζοντο εις δέκα εκατομ. στρέμματα, παρ' όλης τας σκανδαλώδεις εκποιήσεις και καταπατήσεις, διαζόντων τών καπεταναίων και συνεργούντων και τών Υπουργών, διετήρησεν επ'αρκώς ο Καποδίστριας... Ούτως εὔρεν τήν κατάστασιν ὁ Ὅθων. Καί ἐγὼ πολλοί ἦσαν οἱ ἀκτήμονες καί πανταχόθεν ἐζητεῖτο ἡ ἀπόκτησις γῆς, ὅμως δὲν ἠκολούθησε πολιτικὴν ἐποικιστικὴν καί γεωργικὴν, ἀλλὰ τουναντίον στρατιωτικὴν καί

χαριστικήν και άφρονα πολιτικήν».

Στη συνέχεια ακολουθήθηκε πολιτική διανομής στους στρατιωτικούς και πολεμιστές (νόμοι του 1834, 1835, 1842) και καταπατητές.

Χείριστο επίσης μέτρο ήταν η υπαγωγή των κοινοτικών λιβαδιών υπό κρατική διαχείριση (που καταργήθηκε όμως το 1864).

Το ζήτημα της εθνικής γης και των λιβαδιών συνεζητήθη αλλά δεν ελύθη στις Εθνοσυνελεύσεις του 1844 και του 1864. Μόνο αργότερα οι νόμοι του 1871 έλυσαν σχεδόν το θέμα, με τη σχεδόν χαριστική διάθεση των γαιών. (Στο θέμα αυτό, των δημοσίων κτημάτων και του αγροτικού εποίκισμού, θα επανέλθουμε για να δούμε τις σχετικές προτάσεις του Μπουλανζέ για συνεταυριστική οργάνωση).

Εκτός από το θέμα της διαθέσεως των δημοσίων κτημάτων (παλαιά τουρκικά τσιφλικία), στάσιμο παραμένει το κολληγικό θέμα που δημιουργήθηκε κυρίως μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας (1881), αλλά υπήρχε και σε άλλες περιφέρειες και κυρίως Αττικοβοιωτία, Εύβοια, Ήπειρο.

Η θέση των κολλήγων έγινε χειρότερη μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας από το νομικό καθεστώς που δημιουργήθηκε, από εσφαλμένους χειρισμούς των Κυβερνήσεων και από τη νομολογία των Δικαστηρίων που οδηγούσε σε εξώσεις και επιδάρυνσεις των κολλήγων. Ακόμα από την έλλειψη αγροτικής πίστωσης και από το φόρο των αροτριώντων.

Οι νόμοι του 1890 και 1891 για χορήγηση δανείων προς γεωργοκτηματίας κολλήγους προς εξαγοράν ολοκλήρων χωριών δεν εφαρμόστηκαν στη Θεσσαλία.

Οι Κυβερνήσεις Γκρικούπη δεν απασχολήθηκαν ουσιαστικά με το θέμα. Κάποια απόπειρα έκανε το 1896 ο Δελγιγιάννης που υπέβαλε 4 σχετικά νομοσχέδια (και στη συνέχεια άλλο ένα) για λύση του Θεσσαλικού ζητήματος. Τελικά από την αντίδραση των τσιφλικούχων ματαιώθηκε η ψήφισή τους και συγκροτήθηκε Επιτροπή για τη μελέτη.

Ο ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897 ανέβαλε τη λύση του ζητήματος πολύ πέρα του 1900.

Η αρθρογραφία - βιβλιογραφία γύρω από το Θεσσαλικό, που είναι μαχητική και σε έκταση, μας δίνει τη φοβερή εικόνα της ζωής των κολλήγων με την οποίαν ασχολήθηκαν και λογοτέχνες όπως ο Χρ. Χριστοδασίλης («Ακρόπολις», Οκτώβριος 1889), Καρκαβίτσας (Θεσσαλικές εικόνες, «Εστία» 1892, «Ὁ Ζητιάνος»), Αλ. Παπαδιαμάντης (πρόλογος στο καταστατικό Κοσκινούς, διήγημα «Χαλασσοχώρηδες» κλπ.).

11. Η α γ ρ ο τ ι κ ή α σ φ ά λ ε ι α

Οι σχετικές αρμοδιότητες ανατέθηκαν στους Δήμους και εκδόθηκαν αυστηρά νομοθετικά κείμενα το 1838 και το 1848. Αλλά ο καμματισμός και η ακαταλληλότητα των στρατολογούμενων αγροφυλάκων, η έλλειψη πόρων, η επιδάρυνση των αγροτών, έκαναν ώστε ουσιαστικά να μην υπάρχει αγροτική ασφάλεια (με όλες τις συνέπειες).

12. Η Γ ε ω ρ γ ι κ ή Ε κ π α ί δ ε υ σ η .

Το Β.Δ. 6.2.1834 περί δημοτικής εκπαίδευσης προέβλεπε τη διδασκαλία γεωπονικών μαθημάτων, αλλά στην ουσία τίποτα δεν έγινε από έλλειψη διδακτικού προσωπικού. Μόνο Κέντρο υπήρξε το Γεωργικό Σχολείο Τίρυνθας μέχρι το 1838.

Το οργάνωσε ο πρώτος έλληνας γεωπόνος Γρηγ. Παλαιολόγος, αλλά οι αντιδράσεις υπήρξαν πολλές. Ανασυστήθηκε το 1846, καταργήθηκε το 1879 (με ελά-

χιστα αποτελέσματα από αντιδράσεις).

Στην Εθνοσυνέλευση του 1863 υποβλήθηκε ψήφισμα για καλύτερη οργάνωση της γεωργικής εκπαίδευσης (με πρακτικά σχολεία και ανώτερη αγρονομική Σχολή) αλλά δεν ψηφίστηκε.

Το 1888 ιδρύθηκε το Γεωργικό Σχολείο Αθηνών (κτήμα Χασεική). Αλλά καταργήθηκε το 1897 και μεταβλήθηκε σε Γεωργικό Σταθμό.

Μετά την κατάργηση της Σχολής Τίρυνθας (1879) το μόνο γεωργικό Ίδρυμα ήταν το Δενδροκομείο Αθηνών.

Το 1889 ιδρύεται το Γεωργικό Σχολείο στο Αϊδίον Ακαρίσης (κτήμα Κασαδέτη).

Το 1889 το Γεωργικό Σχολείο στην Τίρυνθα (κτήμα της παλαιάς σχολής) καταργήθηκε και μεταβλήθηκε σε Γεωργικό Σταθμό.

Το 1891 ιδρύθηκε ο Γεωργικός Δασσονομικός Σταθμός Βυτίνας.

Το 1897 καταργήθηκαν (όπως σημειώσαμε) οι Γεωργικές Σχολές Αθηνών και Τίρυνθας (μεταβλήθηκαν σε Γεωργικούς Σταθμούς χωρίς επιτυχία, ελλείψει επιστημόνων και εργαστηρίων). Διατηρήθηκαν μόνον η Γεωργική Σχολή του Αϊδινίου Θεσσαλίας (Κασαδέτειος και Τριανταφυλλίδειος) και ο Δασικός Σταθμός Βυτίνας.

Δηλαδή όλο αυτό το διάστημα ιδρύσεις, μεταβολές, καταργήσεις, χωρίς πρόγραμμα και έργο.

13. Έργα εγγείων βελτιώσεων (αντιπλημμυρικά αποξηραντικά κλπ.).

Μόλις το 1865 έγινε (και κυρώθηκε το 1867) σύμβαση για την αποξήρανση της Κοπαϊδας, αλλά το 1873 κηρύχτηκαν έκπτωτοι οι ανάδοχοι. Με νέα σύμβαση του 1880 έγινε ανάθεση του έργου στην αγγλική εταιρία που τελικά έκανε το έργο.

Το 1866 έγινε ο ν. ΣΚΘ' περί εκτελέσεως αποξηραντικών έργων που μέχρι το 1881 δεν εφαρμόστηκε. Μόλις το 1881 παραχωρήθηκε σε εταιρία το δικαίωμα αποξήρανσεως των λυμνών Στυμφαλίας και Φενεού (Κορινθίας) αλλά και αυτό δεν πραγματοποιήθηκε.

Η προσπάθεια του νόμου του 1889 περί εκτελέσεως υδραυλικών έργων στη Θεσσαλία δεν ευοδώθηκε.

14. Φορολογικά σχετικά με γεωργία.

Ο Καποδίστριας και περισσότερο ο Όθωνας (1836) και μετά ο Κουμουνδούρος (1857) εφάρμοσαν προστατευτική πολιτική (δασμός εισαγωγής) στο σιτάρι για τόνωση της εγχώριας παραγωγής. (Αργότερα, από το 1867, επεκράτησε η πολιτική ελευθέρου εμπορίου).

Η Επανάσταση όρισε φόρο επί της παραγωγής 10% για τα γεωργικά προϊόντα, 20% για το ρύζι, 30% για τα εθνικά κτήματα (ενώ κατάργησε το χαράτσι και τις παρεισπράξεις). Οι φόροι ενοικιαζόταν και οι ενοικιαστές έγιναν η μιάστιγα του λαού. Ο Καποδίστριας, για να περιορίσει την εκμετάλλευση, εισήγαγε την πληρωμή σε χρήμα, από έλλειψη όμως μετρητών επανήλθε η φορολογία σε είδος.

Η αντιδασιλεία του Όθωνα διατήρησε τη δεκάτη.

Από το 1841 και έπειτα μερικά προϊόντα άρχισαν να απαλλάσσονται από τη φορολογία της δεκάτης (για απαλλαγή από την εκμετάλλευση των ενοικιαστών) και πλήρωναν φορολογία μόνο κατά τη μεταφορά εκτός του τόπου παραγωγής ή κατά την εξαγωγή (1841 σταφίδα, 1843 εσπεριδοειδή, 1845 μελάξι και σύκα, 1847 αμύγδαλα, 1848 λακωνικά προϊόντα, 1871 καπνός, 1871 οίνος, 1875 κουκούλια).

Από το 1846 εισήχθη η στρεμματική φορολογία επί των λαχανικών, αμπέλων, περιβολιών. Έτσι ουσιαστικά στη δεκάτη έμειναν τα σιτηρά και το λάδι.

Το 1857 καταργήθηκαν τα τέλη εξαγωγών επί των γεωργικών προϊόντων.

Το 1876 δεν πέτυχε προσπάθεια για την κατάργηση της δεκάτης και την αντικατάστασή της με στρεμματική φορολογία.

Το 1880 καταργήθηκε η δεκάτη στα δημητριακά και αντικαταστάθηκε με τον αντισυνοικονομικό φόρο στα αροτριώντα κτήνη (και όχι στην καθαρή πρόσοδο ως δυσεφάρμοστη), πράγμα που υπήρξε αγροτική οπισθοδρόμηση.

Γενικά το θέμα της φορολογίας κατά την περίοδο αυτή ήταν από τα περισσότερο καταπιεστικά για τον αγρότη. Αλλά δεν είναι δυνατό να ασχοληθούμε με το θέμα στις λεπτομέρειές του (για τις οποίες βλ.: Σωτηροπούλου «Περί τής έγγείου φορολογίας εν Ελλάδι» Αθήνα 1851. Αριστ. Σίδερι: «Γεωργική φορολογία» Αθήνα 1930 και την εκεί βιβλιογραφία και Αριστ. Σίδερι «Ιστορική εξέλιξη τής γεωργικής φορολογίας» Αθήνα 1931.

15. Α γ ρ ο τ ι κ ή Π ί σ τ η.

Για το θέμα αυτό βλ. αναλυτικά στο βιβλίο του Αριστ. Κλήμη «Αγροτική Πίστις. Ιστορία ίδρύσεως ΛΤΕ» Αθήνα 1950 και 1954 και την εκεί βιβλιογραφία. Περιληπτικά σημειώνουμε ότι:

Ο Νόμος του 1836 περί κτηματικής πίστωσης δεν εφαρμόστηκε.

Το 1854 δημοσιεύεται στην Κέρκυρα, περισπούδαστη μελέτη του Σπυρ. Ανδρώνη «Περί Αγροτικής Τραπεζής» με σχέδιο νόμου. Η μελέτη και το σχέδιο νόμου, έγινε έπειτα από τη σύσταση ειδικής επιτροπής για το σκοπό αυτό και υποβλήθηκε από αυτή στον Γραμματέα της Γερουσίας. Αφορά την κτηματική πίστη. (Υπάρχει στη Βιβλιοθήκη της Αναγνωστικής Εταιρίας Κερκύρας. Βλ. στην επόμενη σελ.).

Η Εθνική Τράπεζα μόλις το 1861 ανέλαβε κάποια υποχρέωση για χορήγηση γεωργικών δανείων (αλλά οι όροι ασύμφοροι για τους γεωργούς). Νεώτερη σύμβαση του 1862 δεν θελώσε την κατάσταση και η τοκογλυφία οργίαζε.

Το 1863 προτάθηκε από τον Αθαν. Ροντήρη η ίδρυση Γεωργικής Τράπεζας με πόρους από τη φορολογία της δεκάτης.

Το 1864 και το 1872 υπογράφηκαν συμβάσεις με τραπεζίτη Κωνσταντινουπόλεως για ίδρυση κτηματικής τραπεζής (που δεν εφαρμόστηκαν).

Το 1875 έγινε νομοσχέδιο για σύσταση τράπεζας Γεωργικής και Κτηματικής Πίστωσης με χρησιμοποίηση κεφαλαίων Τραπεζών και από την εκποίηση μοναστηριακών κτημάτων (αλλά δεν ψηφίστηκε).

Επί Τρικούπη ιδρύθηκε η Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας η οποία, με τον πόλεμο του 1897, ζημιώθηκε και συγχωνεύτηκε με την Εθνική.

Όλο αυτό το διάστημα (και μέχρι το 1911) η νομολογία δεχόταν ότι ο συμβατικός τόκος είναι απεριόριστος και έτσι οργίαζε η τοκογλυφία.

16. Σ τ α φ ι δ ι κ ό ζ ή τ η μ α.

Μέχρι το 1880 υπήρξε μεγάλη επέκταση (παρά τις προειδοποιήσεις) και πηγή πλούτου.

Κατά την περίοδο 1880 - 1900 (και στη συνέχεια) από τα κύρια αγροτικά προβλήματα στην Ελλάδα ήταν το λεγόμενο σταφιδικό ζήτημα για το οποίο έχουν γίνει μεγάλες κινητοποιήσεις και έχουν γραφεί τόμοι ολόκληροι.

Η καλλιέργεια της μαύρης (κορινθιακής) σταφίδας ήταν αξιόλογη επί τουρκοκρατίας. Μετά τις καταστροφές της κατά τον Αγώνα, διαδόθηκε και πάλι (σε

Επιτροπή τῆς Αγροτικῆς Τραπεζῆς,

Κερκύρα, τῆ 8.ῆ Φεβρουαρίου 1854.

Ἐντιμὲ Κύριε.

Ἡ Ἐπιτροπή, ἥτις ἐπεφορτίσθη ἵνα παρουσιάσῃ σχέδιον Νόμου ὑπὲρ τῆς συστάσεως Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς, συνελθοῦσα πολλάκις, ἀσχοληθέντα δὲ τὰ μέλη καὶ ἰδιαίτερος ἐπὶ σκοπῷ νὰ παρουσιάσωσι τι τῶν ἐφαρμοσίμων διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου, ἐπανειλημμένως παρεμποδίσθη εἰς τὰς ἐργασίας τῆς ἐκ τῶν ἀπειρῶν νομικῶν προσκομμάτων, τὰ ὁποῖα τὸ ἀντικείμενον τοῦτο παρουσίαζεν. Ὅθεν ζητηθείσης τῆς προσθήκης νομομαθοῦς τινος, ἡ Ἐκλαμπροτάτη Γερουσία εὐηρεστήθη νὰ ὀνοματίσῃ τὸν Εὐγενέστατον Δ.ρα Σπυρίδωνα Ἀνδρώνην, ὅστις προπαρασκεύασε μόνος τὸ ὁποῖον ἐνταῦθα περιέχεται σχέδιον. Ἡ Ἐπιτροπή, μεθ' ὄριμον διάσκεψιν, ἐνόμισε δίκαιον νὰ τὸ παραδεχθῆ παμφηφεί, καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπικρίσεως εἰς τὴν σκέψιν τοῦ Ὑμετέρου Σεβαστοῦ Σώματος, νομίζοντα αὐτὸ μόνον ἐφαρμοσίμον εἰς τὴν ἡμετέραν νῆσον καὶ ἔργον δυνάμενον νὰ προσεπιφέρει τιμὴν εἰς τὴν αὐτουργίαν του.

Ἡ Ἐπιτροπή ἐνθαρρύνεται νὰ συστήσῃ, ὅπως ἡ βηθεῖσα ἐργασία δημοσιευθῆ διὰ τοῦ τόπου, καὶ ἐπομένως ὁ τόπος ἐκτρέσῃ τὴν περὶ αὐτῆς δοξασίαν του, πρὶν ἢ αἱ προσκνήκουσαι Ἀρχαὶ προσηκάντως τὴν συζητήσωσιν.

Ἐντιμοποιῶμαι διαμαρτυρούμενος μεθ' ὅλης τῆς βαθυτάτης ὑποκλίσεως καὶ σεβασμοῦ,

Τῆς Ὑμετέρας Ἐντιμότητος,

Εὐπειθέστατος δούλος,

(Υπογ.) Ἀγγελος Ζερεβίνας *

Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς

Πρὸς τὸν Ἐντιμον Κύριον

Κπ. Α. Α. Κόμ. Δούσμανην,

Γραμματέα τῆς Γερουσίας

Πρόκειται γιὰ αξιόλογη μελέτη 11 σελίδων που ἀναφέρεται στὴν Κτηματική πίστη γενικὰ καὶ τὴν τότε κατάσταση, καθὼς καὶ στὴν ὅλη οργάνωση καὶ λειτουργία Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς γιὰ κτηματικὴ πίστη. Ἀκολουθεῖ νομοσχέδιο ἀπὸ 61 ἀρθρα.

βάρος τῆς σιτοκαλλιέργειας) με τῆ βαθμιαία διαγομὴ των δημοσίων ἐκτάσεων. Ἀπὸ παραγωγή 19 εκατ. ἐγστ. λίτρ. το 1830 ἔφτασε το 1891 σε 345 εκατ. Οἱ τιμὲς ἦταν ὑψηλές, ἡ πώληση βέβαιη, τὰ κέρδη μεγάλα καὶ σχεδὸν ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἦταν σε οικονομικὴ ἀνάθση ἀπὸ τῆ σταφίδα. Ἡ τέτοια ἀπορρόφηση σφειλόταν βασικά στὴν καταστροφὴ τῶν ευρωπαϊκῶν ἀμπελώνων ἀπὸ τῆ φυλλοξήρα (κυρίως Γαλ-

λίας από 1870). Αγρότες και αστοί είχαν επιδοθεί στις σταφιδοφυτείες. Αλλά η ανασύσταση των ευρωπαϊκών αμπελώνων (με αμερικανικά κλήματα) έφερε την πτώση των τιμών στο 1/4 και την κρίση (από το 1893/1894).

Οι μεγάλες κινητοποιήσεις αγροτών και αστών και οι πολλές προτάσεις δεν είναι δυνατό να περιγραφούν εδώ.

Μεταξύ των μέτρων που προτάθηκαν για τη συγκράτηση του κακού ήταν:

Η παρακράτηση του πλεονάσματος και οινοπνευματοποίηση με ειδικά όργανα (ως η αρχική «Σταφιδική Τράπεζα» και στη συνέχεια η «Προνομούχος Εταιρεία» μέχρι το 1924).

Η εκρίζωση.

Η λήψη διαφόρων άλλων κρατικών μέτρων προστασίας.

Η οργάνωση των αγροτών συνεταιριστικά.

17. Βιοτεχνία - Βιομηχανία. Εργατικό Δυναμικό. Κοινωνική και οικονομική εξέλιξη.

Εκτός από τον αγροτικό τομέα, δεν πρέπει να μας διαφεύγει η εξέλιξη στην ανάπτυξη της βιοτεχνίας - βιομηχανίας και η εξέλιξη των προβλημάτων του εργατικού δυναμικού.

Πέρα από την πολύτιμη αναλυτική ιστορία της βιομηχανίας (του Αναστασοπούλου, Τόμοι 3, Αθήνα 1948) ενδιαφέρουσα είναι η σύντομη ιστορική ανασκόπηση της ελληνικής βιομηχανίας που κάνει ο Γάσων Στράτος στο περ. «Πειραϊκή-Πατραϊκή» αρ.θ. 196 σελ. 45. Διακρίνει 2 περιόδους:

Η Αθήνα, πολύ προ του 1900, όταν γίνονταν οι πρώτες συνεταιριστικές προσπάθειες. Η πόλη ανάμεσα στην Ακρόπολη και τα Ανάκτορα. Απάτητο βουνό ο Λυκαβητός και χωράφια οι σημερινές πυκνοκατοικημένες συνοικίες από τα παλαιά Ανάκτορα μέχρι τον Υμηττό.

- α) Πρώτη περίοδος από την απελευθέρωση μέχρι το 1880.
Χαμηλό επίπεδο αναπτύξεως των παραγωγικών δυνάμεων.
Χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα.
Μικρή αστικοποίηση.
Διεσπαρμένοι και αγοργάνωτοι οι αγρότες μικροϊδιοκτήτες.
Το 1856 μόνο 277.000 (το 26%) ζούσαν σε πόλεις πάνω από 2.000 κατ.
Μέχρι το 1875 το χρηματιστήριο λειτουργούσε στο καφενείο «Η Ωραία Ελλάς».
Η βιομηχανία ήταν κυρίως κατεργασία γεωργικών προϊόντων.
- β) Δεύτερη περίοδος 1881 - 1912
'Ανοδος ρυθμού εισαγωγής και χρησιμοποίησεως κεφαλαιουχικού εξοπλισμού.
Το 1889 υπήρχαν 145 εργοστάσια με ισχύ 8.568 ίππων.
Το 1890 ποσοστό 30% ζούσαν σε οικισμούς πάνω από 2.000 κατ. (500.000).
Μέτρα προστασίας εγχώριας παραγωγής με επιδοτήσεις και τελωνειακή προστασία.
Προσπάθειες υπηρέσιων και έργα υποστήριξεως της βιομηχανικής παραγωγής (συγκοινωνίες, λιμάνια, αποθηκευτικοί χώροι).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

(1) Για την κατάσταση στην Ελλάδα (και τον ευρύτερο χώρο του Βαλκανίου) μετά την πτώση του Βαζαντιού, επί τουρκοκρατίας και επί φραγκοκρατίας, βλ. τα βασικά ιστορικά και οικονομικά συγγράμματα που αναφέρονται στις εποχές αυτές και τις διηγήσεις και περιγραφές των περιηγητών, όπως:

G. Finlay, *History of Greece Under Othoman and Venetian Domination*, Edimburg 1856

K. Παπαρρηγοπούλου, «Ιστορία του 'Ελληνικού 'Εθνους» Αθήνα.

A. Ανδρεάδου, «Η οικονομική κατάσταση της 'Ελλάδος επί τουρκοκρατίας» εις «Παναθήναια» 1909 αρ. 208 - 209.

N. Μοσχολάκη, «Τὸ ἐν 'Ελλάδι δημόσιον δίκαιον ἐπὶ τουρκοκρατίας», 'Αθήναι 1882.

Αξιόλογη σχετική βιβλιογραφία και στις υποσημειώσεις του βιβλίου Αριστ. Σίδερι, «Η γεωργική πολιτική της 'Ελλάδος κατά τὴν λήξαν ἑκατονταετία» 'Αθήναι: 1934.

Ακόμα σε μερικά βασικά βιβλία και δημοσιεύματα για την κοινωνική και οικονομική ζωή, λίγο πριν και μετά το 1821, όπως τα:

Δ. Φιλιππίδη - Γρ. Κωνσταντά: «Γεωγραφία Νεωτερική», Βιέννη 1791.

Pouqueville, «Voyage en Orient» Paris 1805.

Ελληνική Νομαρχία (Και στατιστικές πληροφορίες για την Ελλάδα).

Αδ. Κοραή, «Υπόμνημα περί τῆς παρούσης καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἐν 'Ελλάδι», Παρίσι 1803 (Μετάφρ. A. Κωνσταντινίδη 1853).

Μάμουκα, «'Ἡὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς 'Ελλάδος».

Thiers «De l'Etat Actuel de la Grece» Leipzig 1833.

Γρ. Παλαιολόγου: «Γεωργική και Οἰκιακή Οἰκονομία» Ναύπλιον 1833.

Felix Beaujour «Tableau du Commerce de la Grece en 1787 - 1797» Paris 1800.

Βακαλόπουλου, «Ιστορία τοῦ νέου 'Ελληνισμοῦ».

I. Σούτσου, Περὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν οικονομικῶν πραγμάτων ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι τοῦ 1860, σφημ. «Αἰών» (Καθηγητῆς Κοινωνικῆς Οἰκονομίας και Δ)ντῆς του Γραφείου της Δημοσίας Οἰκονομίας).

Δημ. A. Ζωγράφου, «Ιστορία τῆς 'Ελληνικῆς Γεωργίας» (1821 - 1833), Αθήνα 1921, 1923, 1924.

Ααζ. Αρσενίου, «Η Θεσσαλία στην Τουρκοκρατία» Αθήνα 1984.

Και πολλά άλλα.

Βλ. ακόμα τις υποσημειώσεις στο βιβλίο Αριστ. Κλήμη, «Ιστορία ἰδρύσεως ΑΤΕ».

(2) Μετά την πτώση του Βυζαντίου, η κατάσταση — που και προηγούμενα δεν ήταν καλή — έγινε φρικτή. Εκτός από τις σφαγές και τις λεηλασίες, η κατάκτηση επέφερε θρασύ αλλαγή στο καθεστώς της αγροτικής ιδιοκτησίας.

Σύμφωνα με το ισλαμικό δίκαιο «πᾶσα χώρα τῶν ἀπίστων πολέμῳ ἀλωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰμᾶμῆ ἢ χαλίφου τῶν πιστῶν διανέμεται εἰς τοὺς πιστοὺς μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ νομίμου πέμπτου ἢ ἀναγνωρίζεται ἢ ἐπὶ αὐτῆς ἐξουσία τῶν κατοίκων ἐπὶ πληρωμῇ κεφαλικοῦ φόρου διὰ τὰ ἄτομα καὶ ἐγγείου φόρου διὰ τὰς γαίας» (Σίδερι, «Ἡ γεωργικὴ πολιτικὴ» σ. 17).

Ἀλλὰ ἐκτός ἀπὸ τον κεφαλικὸν καὶ τον ἐγγεῖο φόρο ἐπιβλήθησαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι φόροι που μαζί με τις διαρπαγές, τις αγγαρείες, τα προνόμια καὶ μονοπώλεια που καθιέρωναν, καθώς και τα απαραίτητα μπαξίζια για κάθε δουλειά, ἔκαναν ὥστε οἱ Ἕλληνες, ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνες, να δουλεύουν ἐξαντλητικά για να στηρίζεται ο στρατιωτικὸς μηχανισμὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐξουσίας τῶν κατακτητῶν. (Βλ. για τις φορολογίες Ἀριστ. Σίδερι, «Ἡ γεωργικὴ πολιτικὴ...» σ. 18 υποσ. 2 καὶ 3 καὶ σ. 24. Ἐπίσης Ἀ. Βακαλοπούλου, «Ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ» τόμος Β1 ὅπου — με βάση κώδικες — περιγράφονται οἱ διάφοροι, σε ποικιλία, εἶδος, ἔαρος, χρόνος, τόπος, φόροι που ἐπιβάλλονταν στους χριστιανοὺς υπηκόους, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦταν συνέχεια παρόμοιων φόρων που υπήρχαν ἐπὶ Βυζαντίου.

Οἱ τιμαριούχοι γαιοκτήμονες ἐκμεταλλεύονταν τοὺς ραγιάδες καὶ με πολλοὺς ἄλλους τρόπους. Ἐπέβαλαν π.χ. συχνὰ προτεραιότητα στη διάθεση τῶν προϊόντων τοὺς (π.χ. ἔπρεπε πρῶτα καὶ σε καλὲς τιμές να πουληθοῦν τα προϊόντα που συγκέντρωναν ἀπὸ τις φορολογίες καὶ τα κτήματά τους καὶ μόνο ἔπειτα μπορούσαν να πουλήσουν οἱ ραγιάδες, σε κατώτερες πια τιμές) ἢ ἐπέβαλαν μονοπώλσιο στην αγορά καὶ ἐξαγωγή τῶν προϊόντων τῶν ραγιάδων, δέθεν για να τοὺς προστατεύουν ἢ μονοπώλσιο στη διάθεση σε αὐτοὺς βασικῶν εἰδῶν διατροφῆς που συγκέντρωναν ἀπὸ τις φορολογίες ἢ ἔκαναν εἰσαγωγές στις περιφέρειές τους.

Οἱ χριστιανοὶ ἀγρότες καλλιεργούσαν τα κτήματα, που ἔγιναν τουρκικά, κατὰ τρία συστήματα: α) το συντροφικὸ β) το τριτάρικον γ) το γεώμορον ἢ ἀποκοπή, (για τα συστήματα καλλιέργειας βλ. Μάμουκα «Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος» Ἀθήναι 1852 τομ. ΙΑ' σ. 272 επ.).

Με αὐτές τις συνθήκες οἱ ἀγρότες — καὶ μάλιστα οἱ πεδῖνοι τῶν παραγωγικῶν περιφερειῶν — ζούσαν μια ζωὴ ἀπὸ περιορισμένη μέχρι ἄθλια, με ελάχιστες δυνατότητες ἀναπτύξεως (που ἔγιναν περισσότερες μόνο τοὺς τελευταίους, πρὶν ἀπὸ το 1821, 1-2 αἰῶνες καὶ κυρίως μετὰ τη συνθήκη του Παρισίου ὁπότε ἄρχισαν να ἀπελευθερώνονται τα κτήματα ἀπὸ το δεσμὸ τῶν τιμαριούχων).

Ἐλαφρότερες ἦταν οἱ επιβαρύνσεις στα ορεινά καὶ ἄγονα μέρη καὶ στα μικρὰ καὶ ἄγονα νησιά, ὅπου ἡ διαρκὴς παρουσία τῶν τούρκων ἦταν μικρότερη ἢ καὶ ἀνύπαρκτη.

Στις τότε μικρὲς πόλεις ἡ κατάσταση ἦταν κάπως καλύτερη (μικρότερη ἐκμετάλλευση ἀπὸ αὐθαιρέσεις, ἀνάπτυξη βιοτεχνίας, ναυτικού, ἐμπορίου).

Παρ' ὅλα αὐτὰ, οἱ ὑπόδουλοι κατώρθωναν, ὅσο περνοῦσαν τα χρόνια, ὄχι μόνον να ἐπιζοῦν καὶ να παίρνουν στα χέρια τους τὴν οικονομικὴ ζωὴ, ἀλλὰ καὶ να ετοιμάζονται για τον μεγάλο Ἀγῶνα τῆς ἀπελευθερώσεως. Στην περίοδο δε αὐτή, ἀπὸ τὴν πτώση του Βυζαντίου μέχρι το 1821, διατηρήθηκαν πολλὲς ἀπὸ τις παλαιές ἢ ἀναπτύχθηκαν νέες εθιμικὲς ἢ συμβατικὲς μορφὲς συνεργασίας (για τις οποίες μιλήσαμε πιο πάνω).

(3) Ἐπισιτισμὸς, Αἰσχροκέρδεια. Για τὴν ἀπόκρυψη τῶν τροφίμων καὶ τὴν αἰσχροκέρδεια δεν χρειάζεται ἡ παράθεση ἀποδεικτικῶν στοιχείων για ὅσους ἔχουν ζήσει νεώτερες πολεμικὲς καταστάσεις (Ἀποκλεισμοὶ Α' Παγκοσμίου πολέμου καὶ κυρίως τῆς κατοχῆς 1941 - 1944 κλπ.). Χαρακτηριστικὲς ὅμως εἶναι μερικὲς ἀγορανομικὲς διατάξεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἡ πρώτη γενικὴ Ἀγορανομικὴ Διάταξη 88)25 Ἰουλίου 1823 του Ἰπουργοῦ Ἐσωτερικῶν καὶ Ἀστυνομίας Γρηγ. Δικαίου - Παπαφλέσσα ορίζει:

«Διὰ τὰς καθ' ἡμέραν γενομένης καταχρήσεις ἐκ μέρους τῶν πωλητῶν, ἕκαστος τῶν δ-
ποιῶν κατὰ τὸ δοκοῦν πωλεῖ καὶ ἐκ τούτου, κατ' ἐξαιρέσειν, ἀδικεῖται ὁ λαός, εἶναι ἀνάγκη
νὰ προσδιορισθῶσιν αἱ τιμαὶ τῶν φαγοσσίμων πραγμάτων, ὅθεν κηρύττει:

Α) "Ὅλα τὰ φαγώσιμα πράγματα νὰ πωλοῦνται κατὰ τὰ ἐξῆς προσδιορισμένας τιμὰς:.....

Β) "Ὅστις φωραθῆ ὅτι πωλεῖ πλεῖστον ἀπὸ τὴν διορισμένην τιμὴν, θέλει παιδεῦσθαι
κῶστηρά.....»

Ἀλλὰ ἡ πείρα ὄλων μας γνωρίζει ποῖαν ἀξίαν μπορούσε νὰ ἔχει ἡ διαταγὴ αὐτὴ καὶ οἱ
πολλὲς παρόμοιες τῆς στη συνέχεια. (Βλ. Χαρ. Σταμάτη στο «Δελτίο ΑΤΕ», 1971 σ. 63 ὅπου
καὶ οἱ τιμὲς τῶν διαφόρων ειδῶν).

(4) «Ἐπειδὴ καὶ τὸ παντελεύθερον ἐμπόριον τῶν ζώων, εἰς τὴν ἐπικρατείαν, ἐπέσυρε
καὶ ἐπιούρει τὴν στέρησιν καὶ τῶν ἀναγκασιωτέρων διὰ τὴν γεωργίαν καὶ διὰ τὴν τροφὴν ζώων
καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐμποδισθεῖ ἡ υπερβολικὴ καὶ ἐπιζήμιος ἐξαγωγή τούτων, νὰ ἀ-
παντηθῶν αἱ καταχρήσεις καὶ νὰ προληφθῶν αἱ ἐκ τῆς ὑστερήσεως τούτων προξενούμεναι με-
γάλαι ζημίαι: εἰς τὴν γεωργίαν τῆς Ἐπικρατείας, τὸ Βουλευτικὸν θεσπίζει.....». (Βλ. εφημ.
«Ὁ Φίλος τοῦ Νόμου» φύλλα 99)23.2.1825 καὶ 102)6.3.1825. Αναδημοσίευση στο «Δελτίον
ΑΤΕ» 1971 σ. 51).

(5) Π. Δεκάζος, «Τὸ κτηνοτροφικὸν ζήτημα τῆς Ἑλλάδος» σελ. 14.

(6) Κατὰ τον Thiersh ἡ κατάστασις ἦταν ἡ ἐξῆς:

	Μικρὲς Πόλεις	Πληθυσμὸς	Χωριά	Πληθυσμὸς
Ανατολικὴ Ἑλλάς	11	16.500	585	146.250
Δυτικὴ Ἑλλάς	19	28.500	226	56.500
Πελοπόννησος	86	149.000	1.335	333.750
	116	194.000	2.146	536.500

Μαζί με τὰ νησιά ο πληθυσμὸς υπολογίζεται ἄνω του εκατομμυρίου (κατὰ τὰ 7/10 αγρο-
τικὸς που καλλιιεργούσε 6-7 εκατ. στρ. κατὰ τὸ ἡμισυ ατομικὴ ἰδιοκτησία καὶ τὸ ἄλλο 1)2
εθνικὰ κτήματα).

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐκθεσις τοῦ υπουργοῦ τῆς Αστυνομίας Ἀνδρέα Λόντου πρὸς τὸν Ι.
Καποδίστρια: «... Εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπάρχει σήμερον ἐμπόριον, οὔτε βιομηχανία, οὔτε γε-
ωργία. Οἱ χωρικοὶ δὲν σπεύρουσι διότι δὲν ἔχουσιν πεποίθησιν ὅτι θέλουσι θερίσει. Καὶ ἂν θε-
ρίσωσι δὲν ἐλπίζουσιν ὅτι θέλουσιν φυλάξει τοὺς καρπούς τῶν ἀπὸ τὸ στρατιωτικόν. Ὁ ἔμπο-
ρος δὲν εἶναι ἀσφαλής εἰς τὰς πόλεις, τρέμει δὲ καὶ ἀπὸ τὸν φόβον τῶν πειρατῶν, οἱ ὅποιοι
ἔχουσιν ἀνοικτὰ τὰ ἔμματα περιμένοντας τὰ πλοῖα εἰς τὴν διάβασίν τῶν νὰ τὰ προσβάλλωσιν.
Ἡ βολοφονία καλύπτει τὴν κλοπὴν μὲ τὴν μυστικότητά. Ὁ τεχνίτης δὲν εἶναι δέβαιος ὅτι
θὰ πληρωθῆ διὰ τὴν ἐργασίαν του.... Τὸ δικαίωμα τοῦ ἰσχυροτέρου εἶναι τὸ μόνον ὅπου ὑπάρ-
χει πραγματικῶς. Οἱ κοινωνικοὶ δεσμοὶ παρέλυσαν, ὁ πολίτης δὲν ἀπολαμβάνει τοῦ νόμου τὴν
ὑπεράσπισιν.... Μόνη τοῦ λαοῦ ἡ ἀκένωτος μακροθυμία ἐμπόδισεν, ὡστε τὰ πράγματα νὰ φθά-
σωσιν εἰς φρικωδεστέραν κατάστασιν ...» (Βλ. κείμενο Χαρ. Σταμάτη στο «Δελτίο ΑΤΕ»
1971 σ. 62).

Σχετικὴ με τὴν τότε πολὺ δύσκολη κατάσταση στὴν Ἑλλάδα εἶναι καὶ ἡ ἐκθεσις τοῦ Καπο-
δίστρια πρὸς τὸν υποψήφιο βασιλέα τῆς Ἑλλάδας Λεοπόλδο (βλ. Δ. Κόκκινον, «Ἱστορία τῆς
Νεωτέρας Ἑλλάδος» τ. Α σελ. 358).

(7) Δ. Ζωγράφου «Δύο διαλέξεις. Β' Ἡ γεωργία κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν καὶ ὁ πρῶτος
Ἑλλήν γεωπόνος Γρ. Παλαιολόγος» Ἀθήνα: 1931. Πολύτιμες πληροφορίες γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη,

(8) Ὅταν ἦλθε ο Καποδίστριας, ἡ κυριότερη καλλιέργεια ἦταν τὰ δημητριακὰ, λίγα τὰ
αμπέλια, οἱ κήποι, οἱ ελιές (τὰ περισσότερα δένδρα καὶ τὰ δάση εἶχαν καταστραφεί). Καλλι-

έργεια με ησιόδειο άροτρο και την αξίνα. Λιπάσματα άγνωστα, σύστημα καλλιεργείας η αγρο-νάπκωση, σπάνια η αμειψισπορά. Ο Καποδίστριας έλαβε διάφορα μέτρα για την επάνοδο στις εστίες και για την ασφάλεια. Έφερε την καλλιέργεια των γεωμήλων. Ενίσχυσε την δενδρο-φυτεία και μεταξοσκωληκτοτροφία. Έφερε νέου τύπου ελβετικά και βελγικά άροτρα. Έδωσε την Γεωργική Σχολή Τίρυνθας όπου φοιτούσαν ως υπότροφοι νέοι αγρότες. (Γεωπονικές οδηγίες έλ. στην Γεν. Εφημ. Κυβερνήσεως, 1830 σ. 23, 28, 67). Βλ. και την παραπάνω διάλεξη του Δ. Ζωγράφου.

(8α) Η χειραίχι συγκοινωνία και μεταφορά προϊόντων γινόταν με μονοπάτια. Το 1833 ο Γρ. Παλαιολόγος εισηγείται στη Γραμματεία της Επικρατείας ότι είναι ανάγκη να διορθω-θούν και να πλατυνθούν λίγο οι στενοί όρμιοι «διά να ήμπορη τουλάχιστον να περάσουν εύκολα δύο φορτωμένα ζώα, όταν αντίκρύζονται και να μη κινδυνεύουν και αυτοί οι αναβάται...» (έλ. εφημ. Αθηνά 1833 φ. 120 σ. 487, 491). Ο δε Καποδίστριας αναγγέλει στον Ευνάρδο (σχετικά με τη Σχολή της Τίρυνθας) ότι «... ήνοίξαμεν και μίαν μεγάλην οδόν με έλλην τήν ένδειάν μας και ήδη πρώτον μετά πολλούς αίθνας θέλουσι μεταβαίνει από Ναυπλίου εις Άργος με δχημα...» (Έπιστολαί, τόμ. Δ' σελ. 114).

(9) Δημόσια Κτήματα επί Καποδίστρια: Υπολογίζονταν σε 4.320.960 (τα περισσότερα στην Πελοπόννησο). Η Δ' Εθνική Συνέλευσις Άργους διέταξε την καταγραφή τους και την προι-κοδότηση των Κοινοτήτων. Βλ. αναλυτικά στους τόμους Δημ. Ζωγράφου «Ιστορία της Ελληνι-κής Γεωργίας».

(10) Βλ. Γ. Ασπρέα, «Πολιτική Ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος» Αθήναι. Και Επ. Κυ-ριακίδου, «Ιστορία του συγχρόνου Έλληνισμού 1832 - 1891» Αθήναι: 1892.

(11) Βλ. τα έργα που αναφέρονται στις υποσημειώσεις του Άριστ. Σίδερι. Επίσης: έλ. Ιωάν. Σούτσου, «Περί της ανάπτυξεως των οικονομικών πραγμάτων έν Ελλάδα, από του 1833 μέχρι του 1860». Έκθεση δημοσιευμένη στην «Journal Economiste» των Παρισίων. Αναδη-μοσίευση στο «Αίθων» Αθηνών, αριθ. 1973).

(12) Για όλα τα νομοθετικά μέτρα που πάρθηκαν κατά την περίοδο 1833 - 1924, πο-λύτιμος οδηγός το: Μαλαγαρδή, «Νόμοι και Διατάγματα 1833 - 1924». Και Κ. Λευκιιάδης «Γεωργική Νομοθεσία» Αθήνα 1917.

(13) Αρμοδιότητες: α) ή υποστήριξη της άγρονομίας, ή απομάκρυνσις έλων των κατά της προσδέσεως αυτής έμποδιων, ή διατήρησις της έλευθερίας έκαστου πολιτου εις τό να κα-τέχει και διανέμει: έλευθέρως την ακίνητον περιουσίαν του, ή άνεμπόδιτος ανάπτυξις της άγρονομικής βιομηχανίας διά καταλλήλων περι καλλιεργείας νόμων, ή επαύξησις και βελτί-ωσις της κτηνοτροφίας, της καλλιεργείας των έλαιώνων και των άμπελώνων και της δενδρο-κομίας, ή έμφύχωσις της καλλιεργείας του μεταξίου και της φυτεύσεως διαφόρων διά τό έμ-πόριον βιωρισμένων φυτών, καθ' έσον τό κλίμα και ή ποιότης της γής ήθελον τό επιτρέψει.... ιθ) α) διατάξεις κατά της περαιτέρω διαδόσεως των έκραγεισών επιζωοτιών, ή εκπαιδευσις άξιών κτηνιάτρων....

(14) Την γεωργική καθυστέρηση δείχνει και το Β.Δ. 21.12.1847 με το οποίο εγκρίνεται η αγορά από την αλλοδαπή «εΐκοσι άρότρων διά τας οπαράς, εΐκοσι διά την καλλιέργειαν της άμπέλου, εΐκοσι βολοκόπων και εΐκοσι ήπποσκαλιστηρίων, έν των οποίων ανά έν μέν έξ έκά-στου είδους θά έδίδετο εις τας πρωτευούσας των γεωργικωτέρων νομών, ίνα χρησιμεύσωσι διά παραδειγματισμόν, τά δε έτερα θά έδίδοντο ως θραβεία εις τούς περι την γεωργίαν διακρινόμενους»

ΝΕΑ ΑΝΘΙΣΗ ΤΗΣ ΝΑΥΤΙΚΗΣ - ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗΣ
ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Μετά την καταστροφή του ελληνικού στόλου κατά τον Αγώνα της Απελευθερώσεως και την ίδρυση του νέου Ελληνικού Κράτους (1), αρχίζει νέα προσπάθεια για ανασυγκρότηση (2).

2. Γύρω στο 1840/45 ο ελληνικός στόλος βρίσκεται πάλι σε ακμή ενώ και πάλι η πειρατεία έχει αναπτυχθεί (3).

Όπως μας πληροφορεί και πάλι ο Δροσινός (στην παραπάνω διήγησή του) «από το 1845 όμως, όποτε ήρχισε να γίνεται αίσθητή ή σιτοδεία εις την Ειρῶπην, τὸ δὲ ἐμπόριον τοῦ αἵτου δι' ἑλληνικῶν πλοίων ἔλαβε μεγίστην ἀνάπτυξιν, πλέον τοῦ ἑνὸς τρίτου τῶν ὑπὸ ἑλληνικὴν σημαίαν πλοίων δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπανάλθῃ ἐκ νέου εἰς τὸ σύστημα τοῦ ναυτικοῦ συνεταιρισμοῦ».

Ἄλλὰ καὶ ὁ F. Boulanger στο υπόμνημά του (του 1847) προς τον Ἑλληνα Πρωθυπουργό I. Κωλέττη γράφει για τις νέες ευνοϊκές συνθήκες, για την εκμετάλλευσή τους από τους Ἕλληνες, για την καταπληκτική τότε ἀνάπτυξη του ελληνικού ναυτικού (4) ἀλλὰ καὶ για το ρόλο που ἐπαιξε σε όλα αυτά η συνεργασία, η συντροφικότητα των διαφόρων παραγόντων. Γράφει:

«Ἡδὴ τὸ πνεῦμα τοῦτο τοῦ συνεταιρισμοῦ ἔμφυτον εἰς τοὺς Ἕλληνας ... ἀρχίζει νὰ ἐπωφεληθῆται τῆς εἰρήνης καὶ νὰ πραγματοποιηθῆ, ἰδίως ἀπὸ τριετίας... τὸν Ναυτικὸν Συνεταιρισμὸν, ὁ ὁποῖος ἔφερε εἰς τὴν Ἑλλάδα τόσον πλοῦτον καὶ εὐτυχίαν.

Οὐδενὸς λαοῦ ἡ ναυτικὴ ἱστορία ἔχει νὰ παρουσιάσῃ μίαν τοιαύτην ἀνάπτυξιν ἐντὸς τριετίας κατεσκευάσθησαν εἰς τοὺς

διαφόρους λιμένας τῆς Ἑλλάδος ἄνω τῶν 2.000 ἐμπορικῶν πλοίων. Τὸ ἀπαιτούμενον πρὸς τοῦτο χρῆμα δὲν ἦτο ποτέ δυνατόν νὰ ἐξευρεθῆ μὲ τὰ συνήθη μέσα, οὔτε ἂν συνηθροίζετο ὁλόκληρος ὁ πλοῦτος τῆς χώρας. Εἰς ποῖαν λοιπὸν δύναμιν ὀφείλεται ἡ τεραστία αὕτη ἀνάπτυξις; Εἰς τὴν δύναμιν τοῦ συνεταιρισμοῦ».

Και επαναλαμβάνονται γύρω στο 1840—1847 ὅσα συνέβαιναν προ του 1821 (επί πολλές δεκαετίες).

«Ὅταν εἰς πλοίαρχος ἢ εἰς ἄλλος ναυτικός ἔχει τουλάχιστον 500 τάλληρα συνεταιρίζεται μὲ ἄλλους ναυτικούς, ξυλουργούς, σχοινοποιούς, ξυλεμπόρους καὶ ἄλλους προμηθευτὰς καὶ, χάρις εἰς τὰς κοινὰς προσπάθειας, ἕν πλοῖον εἶνε μετ' ὀλίγον ἔτοιμον πρὸς πλοῦν.

Ἐκτιμᾶται ἡ ἀξία τοῦ χρησιμοποιηθέντος ὕλικου καὶ τῆς καταβληθείσης ἐργασίας καὶ οὕτω προκύπτει ἡ ἀξία τοῦ πλοίου· ἕκαστος προμηθευτῆς καὶ ἐργάτης ἀποκτᾶ ἐπὶ τοῦ πλοίου μερίδιον συγκυριότητος ἀνάλογον πρὸς τὴν συνδρομὴν του εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ κοινοῦ ἔργου. Οἱ ξυλουργοὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἐργάται ἀφίνουν σχεδὸν πάντοτε τὰ ἡμερομίσθια των ὡς δάνειον ἡγγυημένον διὰ τοῦ

πλοίου καὶ μετέχουν εἰς τὰ ἐκ τοῦ ταξιδίου κέρδη, ἢ ἐξοφλοῦνται ὑπὸ τοῦ πλοίαρχου, ὁ ὁποῖος τότε ἀποκτᾶ ἀνάλογον μερίδιον συγκυριότητος ἐπὶ τοῦ πλοίου. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἐνεργοῦν διὰ τὴν κάλυψιν τῶν δαπανῶν διατροφῆς κλπ. καθὼς καὶ διὰ τὴν προμήθειαν ὕλικῶν τοῦ πλοίου.

Ἄκολούθως συνάπτεται δάνειον, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπερβαίνει τὴν ἀξίαν τοῦ πλοίου.

Συνήθως τὸ δάνειον δὲν παρέχεται ὕφ' ἑνὸς μόνον κεφαλαιούχου, ἀλλὰ σχεδὸν πάντοτε ἀπὸ 20—30 καὶ περισσότερα πρόσωπα, βιοτέχνες, ἐμπόρους, ἱερεῖς, ἐργάτας, οἱ ὁποῖοι συνενώνουν τὰς οικονομίας των διὰ νὰ σχηματίσουν τὸ ἀπαι-

τούμενον κεφάλαιον. Ούτω πως έν μέ-
γα μέρος του πληθυσμού, διά της τοπο-
θετήσεως των οικονομικών του εις τόν
συνεταιρισμόν τουτον, συντρέχει εις τήν
ανάπτυξιν του έμπορικού ναυτικού της
χώρας. Τα εισφερόμενα ύφ' έκάστου με-
ρίδιου αντιπροσωπεύονται υπό τίτλων με-
ταβιβασιμών.

Τò δάνειον δέν άποφέρει τόκον, άλλα
μετέχει των έκ του ταξιδιού κερδών.
Χρησιμοποιείται προς άγοράν σίτου εις
τήν Ρωσίαν, ή άλλων έμπορευμάτων άλ-
λαχού, τά όποια μεταφέρονται προς με-
ταπώλησιν εις άλλους λιμένας της Εύ-
ρώπης.

Ο πλοίαρχος καταρτίζει τò πλήρωμα,
τò όποιον άντι μισθού μετέχει έπίσης εις
τά κέρδη' έκαστος των άνδρών λαμβά-
νει μερίδιον αναλόγως των ύπηρεσιών
του και της Ικανότητός του».

«Όταν πωληθή τò φορτίον, όποτε τò
πλοϊον περατώνει τò ταξιδιόν του και έ-
πανέρχεται εις τόν λιμένα, τότε κατα-
στρώνεται ό γενικός λογαριασμός και
γίνεται ή διανομή των κερδών κατά τόν
άκόλουθον τρόπον:

Κεφάλαιον	Μερίδια
Εις τò πλοϊον, δηλαδή εις όλους όσοι τò κατασκεύασαν	10
Εις τò ήγγυημένον διά τού πλοϊού δάνειον(όταν έξιμοῦται προς τήν άξίαν του πλοϊού)	10
(Εάν τò δάνειον είνε μικρότερον της άξίας του πλοϊού τά μερίδια έλαττοῦνται αναλόγως).	
Ειδικότης και έργασία	
Εις τόν πλοίαρχον	3

3. Αυτές είναι μερικές ιστορικές μαρτυρίες. Και δέν θα ήσαν άσχετο να
σημειώσουμε ότι τότε ήταν ή όρμη των ναυτικών συνεταιρισμών στην Ελλάδα (με-
τά τò 1817) και τότε η καλύτερήσχη στους άλλους παραγωγικούς της τομείς
(γεωργία, βιοτεχνία, βιομηχανία) ώστε ο Μπουλανζέ σημειώνει τα εξής σοφά σε
νεώτερη υποσημείωσή του στο υπόμνημα του 1847:

«Εάν ή όρμη του ναυτικού συνεταιρι-
σμού έγινε έντονωτέρα, χωρίς νά άν-
τισταθμισθί ταχέως διά τού γεωργικού
και τού βιομηχανικού συνεταιρισμού,
τουτο θα άπετέλει μέγαν κίνδυνον διά

Εις τόν λογιστήν του πλοϊου	2
Εις τούς 2 ναυκλήρους (2 μέρη εις έκαστον)	4
Εις τόν μάγειρον	2
Εις τούς 4 καλύτερους ναύτας πη- δαλιούχους (ανά 1½ μερίδιον)	6
Εις τούς 30 ναύτας ανά 1 μερίδιον εις έκαστον	30
Εις τούς 4 ναυτόπαιδας ανά ½ με- ρίδιον	2
Εις άποθεματικόν προνοίας δι' όρ- φανά και χήρας	1
	<hr/>
	70

Εκτός ενός έλαχίστου όριου τροφής
διδομένου εις έκαστον άνδρα του πλη-
ρώματος εις θάρος του κοινού ταμείου,
ή επί πλέον δαπάνη συντηρήσεως έλατ-
τώνει αναλόγως τά μερίδια εκείνων, διά
λογαριασμόν των όποιων έγίνετο.

Είνε εύνόητον ότι υπό τοιούτους όρους
οι ναῦται είνε λιτοδίαιτοι, καταβάλλουν
κάθε έπιμέλειαν διά τήν διατήρησιν του
πλοϊου, χάριν του όποιου άψηφούν τούς
μεγαλυτέρους κινδύνους και τούς μεγα-
λυτέρους κόπους, σπανίως περιπίπτουν
εις άντιπειθαρχικά πράξεις άπέναντι
των άρχηγών των, εις τάς διαταγάς των
όποιων είνε συμφέρον των νά ύπακούουν,
και ότι τέλος καμμία διένεξις δέν γεν-
νάται μεταξύ των άνδρών του πληρώμα-
τος, τούς όποιους ένώνει ή άρμονία των
συμφερόντων.

Πόσην ύλικήν και ήθικήν δύναμιν θ'
άποφέρει μετ' ου πολύ τò σύστημα τουτο
του συνεταιρισμού εις τò Έλληνικόν ναυ-
τικόν!»

Και δέν θα ήσαν άσχετο να
σημειώσουμε ότι τότε ήταν ή όρμη των ναυτικών συνεταιρισμών στην Ελλάδα (με-
τά τò 1817) και τότε η καλύτερήσχη στους άλλους παραγωγικούς της τομείς
(γεωργία, βιοτεχνία, βιομηχανία) ώστε ο Μπουλανζέ σημειώνει τα εξής σοφά σε
νεώτερη υποσημείωσή του στο υπόμνημα του 1847:

την Έλλάδα, διότι θα προσείλκυε όλας
τάς δημιουργικές δυνάμεις της χώρας
και όλα τά κεφάλαια' ή μη φυσιολογική
αυτή δύναμις θα κατέπιπτε μίαν ήμέραν,
καθώς κάθε άλλη δύναμις, ή όποια μετά

μιαν λαμπράν λάμπιν πλούτου, παύει νά τής άνθρωπότητος». συντελή εις τήν πρός πρόδοον κίνησιν

Αυτά τα σημείωσε για να πετύχει τότε την τόνωση της γεωργίας και βιοτεχνίας - βιομηχανίας με συνεταιριστική οργάνωσή τους. Και επειδή ακόμα επιδίωκε τη σύμμετρη ανάπτυξη των διαφόρων παραγωγικών κλάδων και την αποφυγή από απασχολήσεις εξαρτημένες από έκτακτες συνθήκες.

Για την ανάπτυξη της ναυτιλίας πρέπει να σημειωθεί ότι το 1867, από τις 29 εμπορικές εταιρίες που υπήρχαν στην Ελλάδα, οι 27 ήταν κυρίως ασφαλιστικές κατά των κινδύνων της θάλασσας και μερικές από αυτές έδιναν και ναυτικά δάνεια και έκαναν και προεξοφλήσεις εμπορικών γραμματίων.

4. Στη συνέχεια του χρόνου, η εξέλιξη της τεχνικής της ναυτιλίας (από τα ιστιοφόρα σε μεγάλα ατμόπλοια, που απαιτούσαν μεγάλα κεφάλαια) κατέστρεψε σιγά-σιγά το παλαιό ελληνικό ναυτικό και τη συντροφικότητά του και δημιούργησε τους μεγάλους εφοπλιστές (με διάφορες διακυμάνσεις ανάλογα με τους πολέμους, τις ανάγκες, τις κρατικές ενισχύσεις, κλπ.) (5).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

(1) Βλ. και στο κεφάλαιο αυτό τη βιβλιογραφία που σημειώσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο.

(2) Για την κατάσταση της ναυτιλίας μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους ενδιαφέροντα στοιχεία περιέχει το «Άρχειον Ναυτικών Κειμένων» του Υπουργείου Ναυτιλίας, Αθήναι 1972. (Βλ. για Συνεταιρισμούς σελ. 111, 127, 152, 168, 190).

Για την πρόοδο 1828—1850 βλ. ΕΤΕ. «Ελληνική Έμπορική Ναυτιλία 1453—1850», Αθήναι 1972, σελ. 18, 32, 47, 61, 62.

Χαρακτηριστικό είναι ότι η πρώτη εμπορική εταιρία που συστήθηκε στην Ελλάδα είναι ναυτική ασφαλιστική στην Πάτρα το 1836 (η «Αχαϊκή Ασφαλιστική τής θαλασσοπλοίας Έταιρία»), πράγμα που δείχνει την ύπαρξη αξιόλογου εμπορικού στόλου (βλ. στο Κεφ. 10).

(2α) Την θαλάσσια επικοινωνία και την ανάπτυξη της ναυτιλίας, δοθήθηκε η ανυπαρξία χερσαίας οδικής συγκοινωνίας (βλ. παραπάνω Κεφ. 8 υποσημείωση 8α.) Από το 1828 μέχρι το 1852 είχαν κατασκευαστεί συνολικά μόνο 168 χιλιόμετρα οδών. Είναι χαρακτηριστικά όσα λέει ο Τερτσέτης: «... Είναι άφυσικον ένα πλοϊον με σιτηρά νά έρχεται φθηνότερα από τὸ Ταϊγάνι, παρά δέκα μουλάρια φορτωμένα από τόν Μαραθώνα. Ἀνάξιοι νά έχετε και έμπόριο και πλοῦτη και δηηρούς και συμμάχους και Βουλή και Σύνταγμα, ἀφοῦ ένα δρόμο δέν στρώσατε από τόν Μαραθώνα εις τήν Πρωτεύουσα...» (Γ. Βαλέτα, Τερτσέτη Ἄπαντα, τομ. Β' σ. 109).

(3) Από έκθεση π.χ. του Κ. Κανάρη, τότε Διευθυντή της Ναυτικής Μοίρας, πληροφορούμαστε ότι ο ελληνικός στόλος «επισκέπτεται τουρκοκρατούμενες νήσους επί σκοπῷ καταδιώξεως της πειρατείας ή δι' αφορμήν προς τούτο. Επίσης δια διατήρησιν ελληνικής σημαίας επί πλοίων υποδούλων (παράλια Χίου, Τρωάδος, Θράκης, Μακεδονίας)» (βλ. σελ. 212, 214, 215, 217, 218 κλπ. του «Άρχειον Ναυτικών Κειμένων» Υπουργείου Ναυτιλίας, Αθήναι 1972).

(4) Κατά το 1858 υπήρχε αξιόλογος στόλος με ναυπηγήσεις 1843—1858. Σχετικούς πίνακες στις σελ. 223, 225 του «Άρχειον Ναυτικών Κειμένων» Υπουργείου Ναυτιλίας, Αθήναι 1972.

(5) Σήμερα όμως, όταν τα ναυτεργατικά προβλήματα είναι μεγάλα (και θα γίνονται μεγαλύτερα) και όταν ωριμάζουν για εφαρμογή οι ιδέες της συμμετοχής των εργατών στις επιχειρήσεις, είναι καιρός να ξανασκεφθούμε όλοι τα διδάγματα από την συντροφικότητα (του κεφαλαίου, της εργασίας και όλων των συγγενών με κάθε επάγγελμα και τόπο παραγόντων) που μας έδωσαν οι παλαιότερες ναυτικές συνεργασίες. Και να φροντίσουμε για την αναστήλωσή τους στην υπηρεσία του λαού, με μείωση του τομέα «μισθός», «τόκος», «εκμετάλλευση». Βλ. τα τελευταία χρόνια και το θεσμό «Λαϊκές Ἀκτοπλοϊκές Ἐταιρείες», (Ομότιτλο βιβλίο Ι. Βάβουρα - Κ. Αρχοντάκη, Αθήνα 1982), που, δυστυχώς, τις καταστρέφει το Κράτος.

**ΤΟ ΣΥΝΤΡΟΦΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ
ΤΟΥ ΧΕΡΣΑΙΟΥ ΧΩΡΟΥ (ΓΕΩΡΓΙΑ - ΒΙΟΤΕΧΝΙΑ - ΕΜΠΟΡΙΟ - ΚΛΠ)
ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ**

1. Μέσα στη γενική οικονομική (κυρίως αγροτική και βιοτεχνική) κατάσταση και στις γενικές εξελίξεις της Ελλάδας — από τη σύσταση του νέου Ελληνικού Κράτους και μέχρι περίπου το τέλος του προηγούμενου αιώνα — η προσπάθεια συνεργασίας στο χερσαίο χώρο περιοριζόταν α ρ χ ι κ ά κυρίως στα έθιμα συνεργασίας και αλληλοβοήθειας (για τα οποία μιλήσαμε σε προηγούμενο κείμενο) με τα οποία αντιμετωπιζόταν οι άμεσες ανάγκες για σπορά, καλλιέργεια, συγκομιδή, κλπ.

Οι παλαιότερες συμβατικές συνεργατικές εφαρμογές (για τις οποίες μιλήσαμε πιο πάνω) μερικές από τις οποίες ήταν πολύ αξιόλογες, πρωτοποριακές και πρωτότυπες και θα μπορούσαν, ίσως, να εξελιχθούν σε πανελλήνιες και παγκόσμιες μορφές (όπως έγινε με τη Ρόζοντέιλ) καταστράφηκαν μέσα στα γεγονότα και τη λαίλαπα του απελευθερωτικού αγώνα και των εχθρικών επιδρομών - δηρώσεων.

Με την απελευθέρωση από τον τουρκοικό ζυγό, ήταν τόσες και τέτοιες οι καταστροφές και οι ανάγκες της ζωής που επέβαλαν την απασχόληση των ατόμων κυρίως στην άμεση παραγωγή προϊόντων διατροφής (γεωργίας, κτηνοτροφίας, αλιείας) και στην οικιακή χειροτεχνία (για ένδυση και στοιχειώδη οικιακό εξοπλισμό). Η βιοτεχνία - μικροβιομηχανία δεν είχαν τα μέσα για ανασυγκρότηση και επέκτασή τους. Αλλά ούτε τις δυνατότητες τοποθέτησως των προϊόντων τους στις χώρες της Ευρώπης (τεχνολογική εξέλιξη και βιομηχανική ανάπτυξη εκεί, ανακάλυψη κλωστακίων - υφαντουργικών μηχανών, χημικών χρωμάτων, κλπ.).

2. Αν εξαιρέσουμε την αναδίωξη της συστηματικής συνεργασίας των ατόμων στο ν α υ τ ι κ ό τομέα για ένα χρονικό διάστημα και κάτω από ειδικές έκτακτες συνθήκες (θέμα για το οποίο μιλήσαμε πιο πάνω), πρέπει να πούμε ότι κατά την πρώτη αυτή περίοδο μετά το 1821 κάθε οικογένεια προσπαθούσε να κάνει και να πετύχει μόνη της (ή με τις εθιμικές συνεργασίες αλληλοβοήθειας) ότι καλύτερο μπορούσε για τη βιοσύνη των ζώων, την καλλιέργεια της γης, την εξασφάλιση της συγκομιδής και τη διάθεσή της (για αυτοκατανάλωση ή για ανταλλαγές ή στις γειτονικές τοπικές αγορές).

3. Και όμως, οι συνθήκες αυτές της αβεβαιότητας στην παραγωγή και της γενικότερης ανασφάλειας, η έλλειψη χρημάτων, ο φόβος για ανάληψη «επιχειρηματικών» κινδύνων από τους ιδιοκτήτες της γης και αντίθετα η επιδίωξη, από τους ακτήμονες εργάτες, της μεγαλύτερης δυνατής ωφέλειας από την εργασία τους (ανάλογα με τις ικανότητες, την προσφορά τους και τη ζήτηση), όλα αυτά—έστω και από αντίθετες επιδιώξεις για τον καθένα— ο δ ή γ η σ α ν και πάλι στην τ ό ν ω σ η και την ε π ι κ ρ ά τ η σ η σ υ σ τ ή μ α τ ο ς συνεργασίας μεταξύ των ατόμων, σ υ σ π ή μ α τ ο ς π ο υ α π ό κ λ ι ε ι τ η ν ε κ μ ε τ ά λ λ ε υ σ η (τόσο του εργάτη από τον ιδιοκτήτη της γης-κεφαλαιούχο όσο και, αντίστροφα, του κεφαλαιούχου ιδιοκτήτη γης κλπ. από τον εργάτη και από την αβεβαιότητα και τις καταστροφές της παραγωγής). Και έκανε κοινές, για τους ιδιοκτήτες και για τους εργάτες της γης, τις ωφέλειες και τις ζημιές. Το ίδιο εφαρμόστηκε και στις άλλες παραγωγικές απασχολήσεις (βιοτεχνία, επαγγελίματα, εμπόριο, κλπ.) (1).

Π ρ ο τ έ μ η τ α ν δηλαδή οι Έλληνες κατά την περίοδο αυτή ό χ ι

το μεροκάματο για τον εργαζόμενο σε εργοδότη (που είναι στοιχείο του κεφαλαιοκρατικού συστήματος από όπου πηγάζει η εκμετάλλευση) αλλά σύστημα συνεργασίας των διαφόρων παραγόντων της παραγωγής, τέτοιο που καθόριζε την αμοιβή του κάθε παράγοντα ανάλογα με το αποτέλεσμα της κοινής τους προσπάθειας (στην αγροτική παραγωγή, τη ναυτιλία, το εμπόριο, τη βιοτεχνία, κλπ.) και τις καλές ή κακές επιδράσεις των έκτακτων γεγονότων (2).

Με τον τρόπο αυτό, αν η καλλιέργεια (ή το ναυτικό - εμπορικό ταξίδι ή η οποιαδήποτε άλλη απασχόληση της ομάδας) πήγαινε καλά, τότε όλα τα συνεργαζόμενα μέρη είχαν τις ωφέλειές τους, ανάλογα με τη συμφωνία τους ή με ποσοστά που είχαν γίνει γενικότερα αποδεκτά. Αν υπήρχαν ατυχίες και ζημιές, τότε και τα δύο (ή περισσότερα) μέρη ή είχαν μειωμένο εισόδημα. Συντροφική συμμετοχή και στα κέρδη και στις ζημιές, όλων όσοι μετείχαν στην παραγωγική διαδικασία.

Το σύστημα αυτό επέβαλε να είναι αναπτυγμένο το ενδιαφέρον όλων των πλευρών για την επιτυχία της κοινής προσπάθειας - επιχείρησης (3) και αποκλείει την εκμετάλλευση του εργάτη από τον ιδιοκτήτη (της γης ή άλλου κεφαλαίου) καθώς και τη ζημία αποκλειστικά του ιδιοκτήτη, από τον αδιάφορο ή εχθρικό εργάτη ή από τα έκτακτα ζημιογόνα γεγονότα.

4. Σχετικά και με σαφήνεια αναφέρεται στο σύστημα αυτό ο Δροσινός (στη διήγησή του που περιέχεται στο βιβλίο του Μπουλανζέ). Διατυπώνει τα επόμενα που μας δείχνουν ανάγλυφα μια νοστροπία εξαιρετικής σημασίας (οικονομικής και κοινωνικής), ιδιαίτερα χρήσιμες και στην εποχή μας για την αντιμετώπιση πολλών προβλημάτων:

«... οί εργάται δέν ειργάζοντο ποτέ, είτε εις τούς άγρους είτε εις τά εργαστήρια μέ ήμερομισθιον. Πάντοτε έπεζήτουν νά συμμετέχουν μετά τών κτηματιών εις τό καθαρών προϊόν τών υπό τών ίδιων καλλιεργουμένων γαιών. Οί κτηματίαι πάλι ήναγκάζοντο νά δεχθούν τούς όρους αυτούς, διότι άφ' ενός έπιέζοντο από τά παράνομα χρηματικά θάρη, που τούς επέβαλλον οί Τούρκοι καί άφ' έτέρου από τόν ένδεχόμενον κίνδυνον νά μείνουν τά κτήματά των άκαλλιέργητα καί άγονα. Ούτω άπεκατεστάθη εις τήν 'Ελλάδα τό σύστημα τού συνεταιρισμού, τό όποιον διέπει άκόμη σήμερον τήν καλλιέργειαν τής γής, σύστημα τό όποιον συνίσταται εις τήν άκόλουθον συμφωνίαν: 'Ο κτηματίας συμφωνεί μεθ' ένός ή περισσοτέρων καλλιεργητών ν' αναλάβουν τήν καλλιέργειαν τών κτημάτων του επί ώρισμένην σειράν έτών. Τά έξοδα καλλιεργείας θαρουν άμφοτέρους, έκαστον κατά τό ήμισυ.

Η έσοδεία, μετά τήν άφαίρεσιν τής δεκάτης (τού μόνου ύφισταμένου εις τήν 'Ελλάδα έγγείου φόρου, καταβαλλομένου εις είδος), τού άναγκαιούτος διά τό έπόμενον έτος σπέρου κλπ. διεμοιράζεται έξ ήμισείας μεταξύ τού ιδιοκτήτου καί τού καλλιεργητού.

Τό ίδιον γίνεται διά τήν καλλιέργειαν τών έλαιών, τών μορεών, τών άμπέλων, τής σταφίδος κλπ. Πολλοί κηπουροί άμείβονται άκόμη περισσοτέρον, άφου εις καλός κηπουρός λαμβάνει συνήθως τά 3)5 τού καθαρού εισοδήματος τού κήπου.

Λόγω τής γενικής έφαρμογής τού συστήματος αυτού εις τήν 'Ελλάδα είνε πολύ δύσκολο νά έξεύρη κανείς ήμερομισθιους εργάτας. Τοιούτοι δέν έξευρίσκονται, ειμή μεταξύ τών 'Ελλήνων προσφύγων έκ Τουρκίας καί μεταξύ τών Βουλγάρων, οί όποιοι δέν παραλείπουν νά άξιούν όπως ή τιμή τού ήμερομισθίου των είνε άκριβώς άνάλογον ποσοστόν

του καθαρού προϊόντος της γης, ποσοστόν τὸ ὁποῖον γνωρίζουν πολὺ καλά νὰ ὑπολογίζουσι.

Τοιοῦτος εἶνε ὁ γεωργικὸς συνεταιρισμὸς τῶν Ἑλλήνων, συνεταιρισμὸς ἀπλοῦς, ὁ ὁποῖος ἐγγυᾶται εἰς τὸν καλλιεργητὴν ἀσφαλὴ συντήρησιν, ἀλλ' ὁμῶς μετρίαν καὶ τοῦτο λόγῳ τῆς ἐλλείψεως κεφαλαίων καὶ ὑψηλῶν τόκων, οἱ

ὁποῖοι κρατοῦνται ὑπὸ τῶν τοκογλύφων σταθερῶς ὑψηλά, ὅπως καὶ εἰς τὰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης. Τὰ αἴτια αὐτὰ ἠμπόδισαν μέχρι τοῦδε τὴν μεγαλυτέραν ἀνάπτυσιν τῶν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων. Μ' ὅλα ταῦτα ὁμως κανεῖς Ἑλληνας καλλιεργητῆς δὲν ἀποθνήσκει τῆς πείνης, ὅλοι δὲ οἱ καλοὶ ἐργάται εὐρίσκουσι συνεχῶς ἐργασίαν».

5. Ἀλλὰ ἡ συνεταιριστικὴ αὐτὴ παραγωγικὴ δραστηριότητα δὲν περιοριζόταν μόνο στὴ γεωργία. Εἶχε ἐπεκταθεῖ καὶ στα ἐπαγγέλματα. Διαβάζουμε στὴν ἴδια διήγησιν τοῦ Δροσινού:

«Οἱ Ἕλληνας ἐκ φύσεως κατ' ἐξοχὴν δημοκρατικοὶ κατενόησαν τάχιστα ὅτι εἰς αὐτοὺς τὸ σύστημα τῆς ὠρισμένης ἀμοιβῆς δὲν ἠδύνατο νὰ εἶνε ἐπωφελές, οὔτε διὰ τοὺς ἐργοδότας, οὔτε διὰ τοὺς κεφαλαιούχους, καθὼς καὶ διὰ τοὺς ἐργάτας, διότι δὲν ὄφει εἰς τὴν ὀλοκληρωτικὴν χρησιμοποίησιν τῶν φυσικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων τῶν ἐργαζομένων. Ἡ ἀντίληψις αὐτὴ, μᾶλλον ἐνστικτικὸς παρά ὑπολογισμένη, ὠδήγησε τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν μεταξύ των ἔνωσιν, τὸν συνεταιρισμὸν, διὰ τὴν ἀσκήσιν παντὸς εἶδους ἐπιχειρήσεων καὶ ἐργασι-

ῶν. Οὕτω προϊστάμενοι καὶ ἐργάται, λιθοτόμοι, κτίσται, ξυλουργοὶ κλπ. συνεταιρίζονται μεταξύ των καθ' ὁμάδας ἀπὸ πέντε μέχρις ἑξὶ διὰ νὰ ἐργασθοῦν μὲ μερίδιον, εἴτε ἴσον δι' ὅλους, εἴτε ἀνάλογον πρὸς τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν ἐπίδοσιν ἑκάστου.

Ἡ ἰδέα τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶνε θαθέρως ριζωμένη εἰς τὴν ψυχὴν τῶν Ἑλλήνων οἱ ὁποῖοι εἶνε ὁ μᾶλλον προχωρημένος λαὸς εἰς τὸν δρόμον πρὸς ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας κατὰ τρόπον τεινοντα εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐργατῶν ἀπὸ τὴν μισθαρνίαν» (3α).

6. Ἡ «συντροφικότητα» αὐτὴ που ἀπὸκλίνει τὸ «μισθαρνο σύστημα» ἦταν σύστημα διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ σύστημα που επικρατοῦσε τότε στὴν Εὐρώπη δηλαδὴ τὸ σύστημα τοῦ ανερχόμενου καπιταλισμοῦ καὶ τῆς ἐξαρτημένης ἐργασίας, με τὶς τόσες θετικὰς καὶ τὶς τόσες ἀρνητικὰς του πλευρὰς. Εἶναι, ἴσως, καὶ αὐτὸς ἕνας ἀπὸ τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποῖους ἡ Ελλάδα καθυστέρησε στὴν κεφαλαιοκρατικὴ οικονομικὴ τῆς ἀνάπτυξη καὶ στὴν ἀνοδο τῶν αὐτῶν ἀλλὰ καὶ ἀπόφυγε τὴ δημιουργία καὶ τὰ δεινὰ ἐργατικῶν προλεταριάτου. Καὶ παράλληλα διατήρησε μεγαλύτερη «κοινότητα συμφερόντων» στον τομέα τῆς παραγωγῆς καὶ ἀνθρωπινότερους ὅρους στὴν ἐργασία καὶ γενικότερα τὴ ζωὴ (τέτοιους στοὺς ὁποῖους καταφεύγουν τῶρα Κράτη δυτικῶν καὶ ἀνατολικῶν τύπου καὶ τοὺς προσβάλλουν ὡς νέα σωστικὰ συστήματα ὅπως π.χ. ἡ συμμετοχὴ τῶν ἐργαζομένων στὴν ἐπιχείρησιν, ἡ αὐτοδιαχείρησις, οἱ κοινωνικοποιήσεις, κλπ.) (4).

Μποροῦμε δηλαδὴ νὰ πούμε ὅτι στὴν προκεφαλαιοκρατικὴ Ελλάδα τοῦ 19ου αἰῶνα, υπῆρξαν σὲ ἐφαρμογὴ συστήματα συντροφικότητας στα ἐπαγγέλματα καὶ τὶς «ἐπιχειρήσεις» σὺν καὶ ἐκεῖνα που ἐπιδιώκουν νὰ ἐφαρμόσουν τῶρα οἱ θεωρίες καὶ τὰ Κράτη ὡς προοδευτικὰ ἀντίδοτα στὴν «ἐκμεταλλευτικὴ» καὶ «ἀπάνθρωπη» πλευρὰ τόσο τοῦ κεφαλαιοκρατικῶν ὅσο καὶ τοῦ κομμουνιστικῶν συστήματος (ὅπως τὸ ἓνα κατηγορεῖ τὸ ἄλλο) στο θωμὸ ἄλλων ἰσχυρότερων ἐπιδιώξεων τοὺς (κέρδους, δυνάμεις, ἐπικράτησις, κλπ.). Εἶναι ἓνα χαρακτηριστικὸ στοιχεῖο τῆς ἐλληνικῆς πραγματικότητος τοῦ περασμένου αἰῶνα που πρέπει νὰ ερευνηθεῖ ἐπιστημονικὰ καὶ πολιτικὰ καὶ γιὰ νὰ ἐφαρμόγη.

7. Μπορεί να υποστηριχτεί ακόμα ότι οι παραπάνω συνθήκες παραγωγής - εργασίας - κατανάλωσης, είναι η αιτία που δεν είχαμε τότε στην Ελλάδα, ως πρωτοποριακή δημιουργία ή ως μίμηση, την ανάγκη και τις προσπάθειες για δημιουργία «Συνεταιρισμών» τύπου δικαίου ή συγγενικού με εκείνον που δημιουργήθηκε τότε βαθμιαία στις υπό κεφαλαιοκρατική ανάπτυξη και εκμετάλλευση χώρες της Ευρώπης (κυρίως Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία) στον καταναλωτικό τομέα ή τον τομέα της εργασίας ή τον τομέα της παραγωγής. Σύστημα συνεταιριστικό, αντίδοτο και φάρμακο στη σκληρή εκμετάλλευση των εκεί εργαζομένων και βιοτεχνών, από την ανερχόμενη κεφαλαιοκρατία (στους τομείς της παραγωγής αλλά και της κατανάλωσης) και μέσα σε συνθήκες έλλειψης κάθε κρατικής παρουσίας περιοριστικής στην εκμετάλλευση αυτή καθώς και την έλλειψη κάθε συνδικαλιστικής δύναμης. Δεν είχαμε δηλαδή στην Ελλάδα—δεν μπορούσαμε να έχουμε—τις προσπάθειες και τις εφήμερες ή μονιμότερες πραγματοποιήσεις των συνεταιρισμών των καταναλωτών ή των συνεταιρισμών εργασίας, όπως αυτοί δημιουργήθηκαν στην Ευρώπη σποραδικά προ του 1850 κατά την άνοδο της κεφαλαιοκρατίας και αναπτύχθηκαν με ταχύτερα ρυθμούς μετά το 1850, μετά την επιτυχία του Συνεταιρισμού της Ρόσντέιλ και την πίεση των αναγκών, με παράλληλη διαμόρφωση (κυρίως στη Γερμανία) και των συνεταιρισμών των αγροτών ή των βιοτεχνών (βλ. την όλη ιστορία για την ανάπτυξη της συνεταιριστικής κίνησης στην Ευρώπη).

8. Πέρα από όσα σημειώσαμε για την εφαρμογή τότε στην Ελλάδα του γενικού «συντροφικού» συστήματος εργασίας και παραγωγής (κυρίως στη γεωργία και τη ναυτιλία) και τους λόγους για τη μη ανάπτυξη συστημάτων συνεργασίας τύπου «συνεταιρισμού» καταναλωτικού και εργασίας (όπως στην Αγγλία, Γαλλία, κλπ.), πρέπει να σταθούμε ιδιαίτερα σε μιά γενικόπερη προσπάθεια - υπόδειξη που αν εφαρμοζόταν με προσοχή με την πρωτοβουλία του Κράτους και αν κατέληγε σε επιτυχία (γιατί βέβαια υπήρχαν τότε πολλές αντίθετες συνθήκες για τέτοιου είδους ευρύτερη συνεργασία ανάμεσα στους τότε «ανήσυχους» Έλληνες) θα είχε τεράστια επίδραση στην όλη οικονομικοκοινωνική εξέλιξη της Ελλάδας και ίσως να είχε δημιουργήσει ένα πρότυπο συνεργασίας με δυνατότητες μίμησής τους και εφαρμογής και από άλλες γλώσσες. Ίσως την εποχή αυτή—γύρω στα 1850—χάθηκε μια ιστορική ευκαιρία να προσπαθήσει να οργανωθεί ευρύτερα η Ελλάδα πάνω στις πασαδοσιακές της γοημιές και κατά τρόπο που θα ήταν παγκόσμιο υπόδειγμα. Και η ευκαιρία αυτή ήταν τα «δημόσια κτήματα» και οι υποδείξεις του Μπουλανζέ για εποικισμό και οργάνωση (για τις οποίες θα ασχοληθούμε στη συνέχεια).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

(1) Για τη συντροφική δουλειά και για τις ευνοϊκότερες συνθήκες γι' αυτή στην Ελλάδα (όπου δεν προστατεύονταν στενά οι συντεχνίες με νόμους όπως στην Ευρώπη αλλά υπήρχε σχετική ελευθερία εργασίας και μετακινήσεως, βλ. και Γ. Κορδάτου «Τ' Αμπελάκια» σ. 35. Οι πραγματευτάδες (νοσοί βιοτέχνες, επαγγελματίες, εμπόρους κλπ.) «... ένώνουν τὰ κεφάλαιά τους καὶ ἐργάζονται συντροφικά. Δύο τρεῖς μαζί ἢ καὶ περισσότεροι ὀργανώνουν Ἐταιρείες, πὸν στήν Ἑλλάδα ... λέγονταν Συντροφίες, κουμπανίες, οσπίτια. Βασική παρατήρηση ὅτι καὶ στα Ἀμπελάκια υπήρχαν οἱ Συντροφίες καὶ ἀπὸ αὐτὲς ἔγινε ἡ Κοινὴ Συντροφία.

(2) Για τα διάφορα συστήματα που επικρατούσαν σχετικά με τα μερίδια όσων συμμετείχαν, βλ. Δ. Ζωγράφου, «Ιστορία Ἑλληνικῆς Γεωργίας» καὶ Δ. Τσοποτοῦ «Γῆ καὶ γεωργοὶ τῆς Θεσσαλίας», Γ. Κορδάτου «Ἀμπελάκια» καὶ ἄλλα.

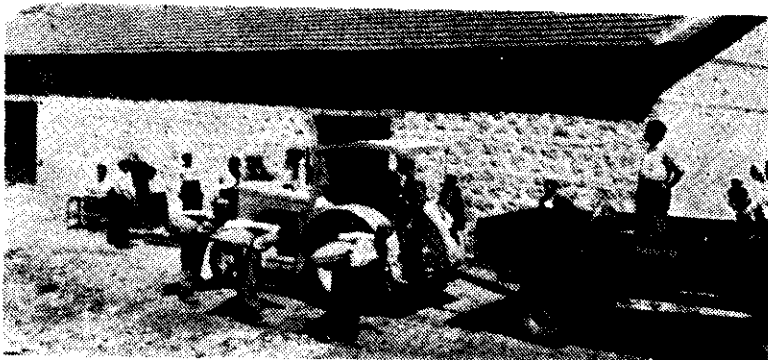
(3) Εδώ μπορούμε να βρούμε την ιδέα της κοινωνικοποίησης των επιχειρήσεων.

(3α) Οι φράσεις αυτές δείχνουν μια ευρύτερη γνώση των όσων συνέβαιναν στην Ευρώπη την εποχή εκείνη σχετικά με τη φοβερή εκμετάλλευση που γινόταν από την ενερχόμενη και ασύδοτη κερδοσκοπική κεφαλαιοκρατία σε βάρος των εργατών, γυναικών και παιδιών. Συνθήκες που δεν υπήρχαν τότε στην Ελλάδα αλλά δημιουργήθηκαν λίγο αργότερα.

(4) Η κακή εντύπωση που έχει δημιουργηθεί για το συντροφικό σύστημα καλλιεργείας από τη θέση των κολλήγων κλπ., δεν είναι σωστή. Η κακή θέση των κολλήγων δεν οφείλεται στο συντροφικό σύστημα, αλλά στην τεχνική καθυστέρηση, σε καιρικές αντιξοότητες, στην τοκογλυφία και κύρια στην πολιτική και οικονομική καταπίεση των ανίσχυρων από τους ισχυρούς. (Έλλειψη ελευθερίας και ίσων όρων). Εάν οι αγρότες ήταν οργανωμένοι και αν υπήρχε η κατάλληλη κρατική ρύθμιση στις σχέσεις ιδιοκτητών γης και εργαζομένων σ' αυτή, στο συντροφικό σύστημα ήταν και είναι δυνατό να μη γίνει η εκμετάλλευση που έγινε στους κολλήγους από τους τσιφλικάδες άλλοτε. Οι σημερινές σχέσεις ιδιοκτητών γης και ενοικιαστών κτημάτων καθώς και του συστήματος των «κεσιμίων» είναι χαρακτηριστικές.

Το Μέγαρο των νομοθετικών σωμάτων (Παλαιά Βουλή, τώρα Ιστορική Εθνολογική Εταιρεία). Έργο αρχιτεκτονικό του Μπουλανζέ που σχεδίασε και προσπάθησε να πείσει την Κυβέρνηση να χτίσει το συνεταιριστικό - κοινωνικό οικοδόμημα της νεώτερης Ελλάδας. (Βλ. Κεφ. 11).

Συνεταιρισμός Κοινής Καλλιέργειας και παραγωγής αγροτικών προϊόντων Νέων Καρυών Λαρίσης «ο Ήλιος».
Μια αξιόλογη μετακατοχική πετυχημένη προσπάθεια, συγγενική με τις προτάσεις του Μπουλανζέ, που υποστήριξε η εποπτεία της ΑΤΕ και καταπολέμησε το Υπουργείο Γεωργίας ως «αριστερή» (Σχετικά βλέπε σε επόμενο τόμο).

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 11

1847. ΟΙ ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ - ΟΡΑΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΟΥ BOULANGER ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ ΜΕ ΤΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΣΥΝΤΡΟΦΙΚΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

(Τράπεζες, Αποθήκες, Κοινή Πώληση, Κοινές Καλλιέργειες,
Εργαστήρια, Αγροτοβιομηχανικοί Συνεταιρισμοί).

1. Όπως είναι γνωστό, μετά την απελευθέρωση από τον ξενικό ζυγό, η Ελλάδα ήταν ένα πλήθος μικροκτηματιών και κυρίως ακτημόνων αγροτών, με το 1/2 της γης να ανήκει στο Κράτος. Κατά τους υπολογισμούς του Thiersch, από τους 500—600 χιλιάδες τότε αγρότες της χώρας (το 70% του συνολικού πληθυσμού) μόνο 80—150 χιλιάδες είχαν κάποια ιδιοκτησία (κυρίως στα νησιά). Από τις 120.000 περίπου οικογένειες, μόνο οι 20.000 είχαν κάποιο κτήμα. Οι ακτήμονες ήταν περίπου 500.000 άτομα και τους αναλογούσαν περίπου 5 στρέμ. από τα εθνικά κτήματα (προσπαθούσαν να ζήσουν καλλιεργώντας με βαρείς όρους συνεργασίας τα ξένα κτήματα Κράτους, Εκκλησίας, μεγάλων καταπατητών κτλ.).

Η δημόσια γη — και μάλιστα με τις τότε συνθήκες κομματισμού και αναρχίας — δεν απέδιδε παραγωγικά και ήταν η βασική αιτία δυαμάχης, καταπατήσεων, ληστρικής καλλιέργειας, κάθε είδους καταχρήσεων.

Μέσα σε αυτή την κατάσταση (που άλλοι ήθελαν να παραμείνει η γη στο Κράτος, άλλοι να δοθεί στους αγωνιστές, άλλοι να πωληθεί με δημοπρασίες) τα μέτρα που λαμβάνονταν — με τις τότες ανάγκες και πιέσεις — ήταν σπασμωδικά και δεν επέδωκαν τόσο την αγροτική — παραγωγική οργάνωση και πρόοδο του τόπου, όσο την ικανοποίηση άλλων πιέσεων - αναγκών. (Βλ. Κιερ. 8).

2. Μέσα σε αυτή τη θλιβερή κατάσταση, φωτεινή πρόταση ήταν αυτή που υπέβαλε το 1847 ο Μπουλανζέ, πρόταση που στηριζόταν κατά πολύ στον παραδοσιακό ελληνικό συντροφικό θεσμό, αλλά και σε μερικές ευρωπαϊκές θεωρίες της εποχής εκείνης, πρόταση που ίσως θα μπορούσε (γιατί ήταν μεγάλες οι δυσκολίες) να δημιουργήσει μια αξιόλογη εξέλιξη στην Ελλάδα.

Ο Μπουλανζέ (F. Boulangier) ήταν μια σημαντική προσωπικότητα με αξιόλογο έργο στην Ελλάδα στα μέσα του περασμένου αιώνα όπου έμεινε 30 χρόνια (1α). Ήταν αρχιτέκτονας και γνώριζε τον αρχαίο ελληνικό και ρωμαϊκό κόσμο. Αλλά ήταν και άνθρωπος παθιασμένος από τις κοινωνικές ιδέες του Φουριέ (1) και από αγάπη προς τον ελληνικό Λαό, του οποίου την οργάνωση προσπάθησε να βοηθήσει για να μπορεί να αναπτυχθεί οικονομικά και κοινωνικά και να αποφύγει εκείνα που υπόφεραν την εποχή εκείνη οι ευρωπαϊκοί Λαοί από την απότομη εισβολή και επικράτηση του κεφαλαιοκρατικού συστήματος (χωρίς την ύπαρξη, τότε, ισχυρών αντιροπιών του θεσμών πολιτικών, συνδικαλιστικών κλπ.) (1α).

Πρόκειται για δύο υπομνήματα - επιστολές που υπόβαλε ο διάσημος Μπουλανζέ προς τον Πρόεδρο της τότε Κυβερνήσεως και ισχυρό τότε πολιτικό Γ. Κωλέττη.

Το πρώτο υπόμνημα (που δεν είναι γνωστό πότε ακριβώς υποβλήθηκε και τί ακριβώς περιείχε, αλλά μνημονεύεται στο δεύτερο υπόμνημα του 1847) προερχόταν από ιδέες κοινωνικής οργάνωσης της εργασίας, της παραγωγής και γενικότερα της ζωής, που θοισκόταν τότε σε συζήτηση στην Ευρώπη (Γαλλία - Αγγλία) και Αμερική και στηριζόταν κυρίως στη διδασκαλία του Φουριέ (2) ως αντίδραση στα τότε δεινά του ανερχόμενου και πανελεύθερου κεφαλαιοκρατικού συστήματος.

Το δεύτερο υπόμνημα (που υποβλήθηκε το 1847 και υπάρχει το πλήρες κείμενό του) στηρίζεται κυρίως σε ελληνικό παραδοσιακό υλικό που ο Μπουλανζέ

πληροφορήθηκε, συγκέντρωσε, κατάταξε, θαύμασε και στη συνέχεια το χρησιμοποίησε στο Υπόμνημά του για απόδειξη ότι η πρότασή του στηριζόταν τώρα βασικά σε εφαρμογές που άρχισαν στην Ελλάδα ακόμα και κάτω από τον τουρκικό ζυγό και που, φυσικό ήταν, θα μπορούσαν να οργανωθούν καλύτερα μέσα στις συνθήκες του ελεύθερου κράτους (πρόκειται για τις γεωργικές - βιοτεχνικές εφαρμογές στα Αιπελάκια και άλλα μέρη και για τις εφαρμογές στο ναυτικό τομέα, για τις οποίες μιλήσαμε πιο πάνω).

Η όλη πρόταση, του Μπουλανζέ σκόπευε στην κατάλληλη διάθεση των εθνικών καπιτάτων με κατεύθυνση παραγωγική, με ομαδικό εθνικισμό της υπαίθρου και με δημιουργία κοινοτικής και συνεταιριστικής ζωής που θα έδινε παλιμό στην ελληνική υπαίθρο και θα δημιουργούσε μια ευτυχημένη Ελλάδα, υπόδειγμα για την Ευρώπη (όπου, από μερικές δεκαετίες, με την ανάπτυξη της βιομηχανίας, την κεφαλαιοκρατική εκμετάλλευση, των εργατών και γενικά του λαού, τα προβλήματα ήταν τεράστια, η ανεργία και η φτώχεια και η εκμετάλλευση σε έξαρση, και οι ιδεολογικές αναζητήσεις επίμονες και ποικίλες, με έμφαση σε σχήματα κοινοκτημοσύνης, συνεργασίας, συνδυασμού της αγροτικής και αστικής παραγωγής και ζωής).

3. Κρίνουμε απαραίτητο να παραθέσουμε αυτούσιες τις προτάσεις αυτές του Μπουλανζέ (3). Από το δεύτερο και θεμελιωμένο υπόμνημά του (4), που υποβλήθηκε στις 7 Απριλίου 1847 στον Πρωθυπουργό Γ. Κωλέττη, μεταφέρουμε τα κύρια σημεία (5).

Ἐν Ἀθήναις τὴν 7 Ἀπριλίου 1847
Κύριε Πρωθυπουργέ,

Εἰς προηγούμενον ὑπόμνημά μου, ὀμιλῶν περὶ ἐθνικισμοῦ, ὃ ὁποῖος προορίζεται ν' ἀποβῆ μέσον ἀποτελεσματικόν διὰ τὴν ἀναγέννησιν καὶ προκοπὴν τῆς Ἑλλάδος, ἐξέφραζα τὴν γνώμην ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν ὃ ἐθνικισμός οὗτος νὰ ὀργανωθῆ κατὰ κοινότητα, ἐκάστη τῶν ὀποιῶν θὰ διηυθύνετο ὑπὸ ἑνὸς συνεταιρισμοῦ. Ὁ συνεταιρισμός θὰ ἐξησφάλιζε τὴν ἀρμονίαν τῶν συμφερόντων μεταξὺ ὄλων τῶν μελῶν του καὶ θὰ συνήλωνε ὅλας τὰς δυνάμεις, μὲ σκοπὸν τὴν ἀπὸ κοινῆ ὁράσιν ἐντὸς κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ἀνάσσεως, τάξεως καὶ ἐλευθερίας.

Ἀνέφερα ὅτι διὰ νὰ ἐξουδετερωθῆ τὸ κύριον ἐμπόδιον, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς ἀποσυνθετικῆς ἐπιδράσεώς του ἀντιτίθεται τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρμονίας τῶν συμφερόντων, ἐξαφανίζει κάθε αἴσθημα ἠθικῆς, πατριωτισμοῦ καὶ μεγαλοψυχίας, διεγείρει δὲ ὀξύτατον τὸ μῖσος ἐναντίον τῆς ἐξουσίας καὶ ἐξαφανίζει ἀκόμα καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς εὐτυχίας, ὅτι τέλος διὰ νὰ κατασκευθῆ ἡ τοκογλυφία, ἡ ὁποία κατατρώγει τὰ σπλάχνα ὀ-

λων τῶν ἐθνῶν, πρὸ πάντων τῆς Ἑλλάδος, εἶνε ἀναγκαῖον νὰ ἰδρυθοῦν ἐντὸς τῶν κοινοτήτων τούτων:

1ον. Κοινοτικά τράπεζαι, συνενούμεναι κατὰ ἐπαρχίας εἰς ἐπαρχιακὰς τραπεζάς. Ἡ κοινοτικὴ τράπεζα θὰ παρέχῃ μικρὰ δάνεια εἰς τοὺς ἡμερομισθίους ἐργάτας ὅταν ἔχουν ἀνάγκην: ἡ ἐπαρχιακὴ τράπεζα θὰ παρέχῃ δάνεια εἰς τὰς κοινοτικάς τραπεζάς καὶ θὰ ἐνισχύῃ τὴν μεγάλην ἐκμετάλλευσιν.

2ον. Ἀποθήκαι προσηρτημένα εἰς τὰς ἀνωτέρω τραπεζάς. Εἰς τὰς ἀποθήκας αὐτάς θὰ ἀποθηκεύονται καὶ θὰ διατηροῦνται καλῶς τὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα θὰ πωλοῦνται ὅπου καὶ ὅταν πρέπει ἐπ' ὀφελείᾳ ὄλων, ἀνευ προσφυγῆς εἰς τοὺς ἐπαχθεῖς διαμέσους, ὅπως οἱ τοκογλύφοι καὶ οἱ προαγορασταὶ ὅτω θ' ἀποτρέπονται αἱ συμφοραὶ, τὰς ὁποίας συνεπάγεται ἡ καταναγκαστικὴ πώλησις.

Ἀνέφερα ἀκόμη ἐκεῖ ὅτι, διὰ νὰ αὐξηθοῦν τὰ ἐκ τῆς ὀργανώσεως αὐτῆς ἀπορρέοντα ὀφελήματα, θὰ ἦτο καλὸν ἵνα αἱ ἀποθήκαι, καθ' ἅς ἐποχὰς δὲν ὑπάρχει ἀποθηκευτικὴ κίνησις, μεταβάλλωνται εἰς ἐργαστήρια, εἰς τὰ ὁποῖα θὰ

εργάζονται άνδρες, γυναίκες, παιδιά, οι όποιοι θα μετέχουν εις τὰ κέρδη, ἕκαστος ἀναλόγως τοῦ χρόνου τῆς ἐργασίας του.

Τέλος προσέθετα ὅτι ἡ ἀποθήκη θὰ ἠδύνατο νὰ διαθέτῃ καὶ ζῶα ἐργασίας, τὰ ὁποῖα θὰ ἐνοικιάζοντο κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀρόσεως, ἀκολουθῶς δὲ θὰ ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς κ ο ι ν ὄ ν κ τ ἦ μ α παραχωρούμενον ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν, εἰς τὸ ὁποῖον πάντες οἱ κάτοικοι, ὅσοι θὰ ἠθέλουν, θὰ ἠδύνατο νὰ ἐργασθοῦν, λαμβάνοντες εἰς ἀντάλλαγμα ἀνάλογον μέρος ἐκ τῶν πραγματοποιουμένων κερδῶν.

Κατὰ τὴν γνώμην μου, τὸ κοινὸν τοῦτο κτῆμα θὰ ἐγίνετο ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ κέντρον κάθε δρᾶσεως καὶ προόδου. Δι' αὐτοῦ τὸ πνεῦμα τοῦ συνεταιρισμοῦ ἀναπτυσσόμενον θὰ καθίστα γνωστὰ τὰ ἐκ τῆς ἀλληλεγγύης τῶν συμφερόντων ἀπορρέοντα ὠφελήματα, ἐνῶ συγχρόνως θὰ ἔβιβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ δοκιμασθοῦν τὰ θέλητρα τῆς ποικίλης καὶ ἀπὸ κοινοῦ γενομένης ἐργασίας καὶ μετ' ὀλίγον πᾶς τις θὰ ἐπεδίωκε νὰ προσαρτήσῃ εἰς τὸ κοινὸν κτῆμα τὴν ἰδιοκτησίαν του ἢ ὁποῖα δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀπαλλοτριωθῇ καὶ τὴν ὁποῖαν ὀικότητος θὰ ἠμποροῦσε ὅποτεδήποτε ν' ἀποσύρῃ τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἔαν ἔκρινε ὅτι ὁ συνεταιρισμὸς ἦτο ἐπιβλαβὴς εἰς τὰ συμφέροντά του.

Στῆ συνέχεια ὁ Μπουλανζέ ἐκθέτει πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸ Κωλέττη τις πληροφορίες τοῦ γιὰ τὴν αξιοθαύμαστη πηγαία ἐλληνικὴ συνεργασία στα Ἀμπελάκια — θέμα με τὸ ὁποῖο ἀσχοληθήκαμε σὲ προηγούμενο κεφάλαιον — καὶ συνεχίζει:

«Σήμερον, μετὰ τὸν ἀγῶνα, ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς θέλει νὰ δράσῃ, θέλει νὰ χρησιμοποίησῃ ὀλοκληρωτικῶς καὶ συστηματικῶς ὅλας του τὰς ἰκανότητας, ἐνστικτικῶς ἀντιλαμβάνεται τὸ λαμπρὸν τοῦ μέλλον' μίᾳ ἀγνωστῶς δύναμιν τὸν κρατεῖ ἀνήσυχον, τὸν κινεῖ, τὸν ὠθεῖ, ζητεῖ ἕνα ὁδηγὸν εἰς τὸν κοινωνικὸν του δρόμον' προσδοκᾷ τὸ πᾶν παρ' ὑμῶν, Κύριε Πρωθυπουργέ. Τοῦ ἐξησφαλίσατε ἤδη τὴν

Οὕτω θὰ δημιουργηθῇ ἡ κοινοκτημοσύνη, ἡ ὁποία θὰ ὀδηγήσῃ τὴν κοινότητα καὶ τὴν χώραν εἰς νέαν ζωὴν, διὰ τῆς ἐξάψεως τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς ἀναπτύξεως ὄλων τῶν ἰκανότητων καὶ ὄλων τῶν δυνάμεων, καὶ εἰς τὴν ὁποῖαν ἡ δικαία διανομὴ θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν εὐτυχίαν ὄλων.

Μόλις ἐτόλμων νὰ ἐκφράσω τοιαύτας ἐλπίδας δι' ἕναν νέον χρυσοῦν αἰῶνα' ἐφοβούμην μήπως εἰσέλθω εἰς φανταστικούς κόσμους, μήπως πλάσω ὑπερβολικὰ ὄνειρα διὰ τὴν εὐτυχίαν τῆς Ἑλλάδος' δὲν εἶχον ἀκόμη ἀρκετὴν πεποιθῆσιν εἰς τὴν δύναμιν τῆς ἀρχῆς τοῦ συνεταιρισμοῦ, εἰς τὴν εὐφυίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἐν τούτοις εἶνε ἔμφυτον τὸ αἶσθημα τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀδελφότητος καὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ' ἠγνόουν ἀκόμη τότε ὅτι τὰ ὄνειρα αὐτὰ περὶ εὐτυχίας εἶχον ἐν μέρει πραγματοποιηθῆ εἰς αὐτοὺς τούτους τοὺς Ἑλληνας.

Δὲν πρόκειται πλέον νὰ σᾶς ἐκφράσω ἐλπίδας, Κύριε Πρωθυπουργέ, ἀλλὰ νὰ σᾶς ἐκθέσω γεγονότα. Δύο πρὸ πάντων ἐξ αὐτῶν ἀνήκουν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς προόδου τῆς ἀνθρωπότητος καὶ θὰ ἀποτελέσουν μίαν ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας σελίδας τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ πρῶτον ὑπενθυμίζω τὸν Συνεταιρισμὸν τῶν Ἀμπελακίων διὰ τὴν θιομηχανίαν τῶν νημάτων καὶ ἀκολουθῶς τοὺς Ναυτικούς Συνεταιρισμοὺς τῶν παραλίων πόλεων καὶ νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους.

εἰρήνην, τοῦ ἀπεδώσατε ἀκόμη τὴν ἀνεξαρτησίαν. Ἡ Ἑλλάς θέλει νὰ εἶνε ἀνεξάρτητος, ὀφείλει νὰ ἀντιμετώπισῃ τὴν ζωὴν μετὰ τὰ ἰδικὰ της μέσα, διὰ νὰ ἀναλάθῃ τὴν θέσιν της μετὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Ἡδὴ τὸ πνεῦμα τοῦτο τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἔμφυτον εἰς τοὺς Ἑλληνας, τοῦ ὁποῖου ἕνα ἀξιόλογον παράδειγμα ἀναφέραμεν ἀνωτέρω, ἀρχίζει νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς εἰρήνης καὶ νὰ πραγματοποιηθῇ, ἰ

δίως από τριετίας, τὸ δεύτερον γεγονός, περὶ τοῦ ὁποῖου ὠμίλησα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστολῆς μου, δηλαδὴ τὸν Ναυτικὸν Συνεταιρισμὸν, ὁ ὁποῖος ἔφερε εἰς τὴν Ἑλλάδα τόσον πλοῦτον καὶ εὐτυχίαν.

Οὐδενὸς λαοῦ ἢ ναυτικῆ ἱστορία ἔχει νὰ παρουσιάσῃ μίαν τοιαύτην ἀνάπτυξιν ἔντὸς τριετίας κατεσκευάσθησαν εἰς τοὺς διαφόρους λιμένας τῆς Ἑλλάδος ἄνω

Στὴ συνέχεια ὁ Μπουλανζέ περιγράφει τὸ λαϊκὸ πηγαῖο τρόπο με τὸν ὁποῖο γινόταν ἡ συνεργασία στο ναυτικὸ τμήμα — θέμα με τὸ ὁποῖο ἔχουμε ἀσχοληθῆί σε προηγούμενο κεφάλαιο — καὶ καταλήγει, ὡς π ε λ ι κ ῆ υ π ὀ δ ε ι ξ ῆ π ρ ο ς τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνησιν γ ι α τ ῆ χ ρ ῆ σ ι μ ο π ο ῖ ῆ σ τ ῆ Σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ μ ο ῦ :

«Κύριε Πρωθυπουργέ, τὰ δύο γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἀνωτέρω λεπτομερῶς σὰς ἐξέθεσα, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρῶτον ἐπραγματοποιήθη ὄχι μόνον εἰς τὰ Ἄμπελάκια, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος παρὰ τὴν Τουρκικὴν δεσποτείαν, τὸ δὲ δεύτερον ἀποφέρει τῶρα (6) ἀπειρα πλοῦτη εἰς τὴν χώραν, ἀποδεικνύουν ἀναμφισβητήτως ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶνε ἔμφυτον εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν καὶ ὅτι τοῦτο εἶνε εἰς αὐτὸν ἰδίως τῶρα ζωηρότερον καὶ ἰσχυρότερον, παρὰ εἰς οἰονδήποτε ἄλλον λαόν τῆς Εὐρώπης(7).

Δὲν δυνάμεθα παρὰ ν' ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ὁ κόσμος θαδίζει ταχέως πρὸς μίαν νέαν φάσιν τῆς ζωῆς του, ἀφοῦ ἐπέρασε ἀπὸ τὴν ἀγριότητα εἰς τὴν πατριαρχικὴν ζωὴν, ἀπὸ τὴν βαρβαρότητα εἰς τὸν πολιτισμὸν, περιόδους κατὰ τὰς ὁποίας τὸ ἐπικρατοῦν αἶσθημα, τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς δὲν ἦτο ἄλλο εἰμὴ ἢ διατήρησις τοῦ ἀτόμου, μετεβλήθη διαδοχικῶς εἰς πνεῦμα ἀποκλειστικόν τῆς οἰκογενείας, τῆς φυλῆς, εἰς αἶσθημα πατριωτικόν. Σήμερον ὅμως τὸ αἶσθημα τοῦτο τείνει νὰ καταστῇ εὐρύτερον, ν' ἀποβῆ ἀνθρωπιστικόν, καὶ τελικῶς θὰ ἀποκαταστήσῃ τὸν νόμον τῆς ἀλληλεγγύης τῶν συμφερόντων διὰ τῆς συνενώσεως ὄλων τῶν δυνάμεων τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος.

Ἐκ τῶν δύο ἀνωτέρω ἐκτεθέντων πα-

τῶν 2.000 ἐμπορικῶν πλοίων. Τὸ ἀπαιτούμενον πρὸς τοῦτο χρῆμα δὲν ἦτο ποτέ δυνατόν νὰ ἐξευρεθῆ με τὰ συνήθη μέσα, οὔτε ἂν συνηθοῦζετο ὀλόκληρος ὁ πλοῦτος τῆς χώρας. Εἰς ποίαν λοιπὸν δύναμιν ὀφείλεται ἡ τεραστία αὐτῆ ἀνάπτυξις; Εἰς τὴν δύναμιν τοῦ συνεταιρισμοῦ».

ραδειγμάτων δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς κατέχει τὰς ἰδιότητας ποῦ χρειάζονται, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν νέαν αὐτὴν φάσιν καὶ ὅτι εἶνε ἴσως περισσότερο παντός ἄλλου λαοῦ εἰς θέσιν νὰ δώσῃ πρῶτος τὸ παράδειγμα, ποῦ θὰ ὀδηγήσῃ ὀλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα πρὸς τὴν προορισμένην δι' αὐτὴν εὐτυχίαν. Πράγματι εἰς τοὺς πλείστους τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ δὲν πιστεῦει πλέον εἰς τὴν εὐτυχίαν. Τὰ ἔθνη αὐτὰ ἔχουν τόσο πολὺ ὑποφέρει, ὥστε εἶνε πλέον κουρασμένα καὶ ἐκνευρισμένα διότι ὄλα τὰ συμφέροντα εὐρίσκονται εἰς ἀντίθεσιν. Ἡ ὑπερβολικὴ κατάτμησις τῆς ἰδιοκτησίας εἰς τὰ μὲν, ἢ ὑπερβολικὴ συγκέντρωσις αὐτῆς εἰς τὰ δέ, ἢ μὴ φυσιολογικὴ ἀνάπτυξις τῆς ἰδιωτικῆς καὶ μονοπωλιακῆς θιομηχανίας, ἐπιτεινομένη ἀπὸ τὸν ἐλεύθερον συναγωνισμὸν, ὄλα αὐτὰ ἐδημιούργησαν τόσας καταχρήσεις καὶ μονοπώλια καὶ κατ' ἀκολουθίαν τόσῃν ἀθλιότητα καὶ τόσα μίση, ὥστε νὰ γίνονται αἰτία ματαίωσις πολιτικῶν ἐπαναστάσεων τῶν λαῶν.

Ἡ Ἑλλάς, τὴν ὁποίαν ἔχουν καταστήσει ὄριμον αἱ δοκιμασίαι καὶ ἡ δυστυχία, πλήρης ζωῆς καὶ ἐλπίδος, φαίνεται νὰ ἐγκλείῃ μέσα της ὄλας τὰς ἀναγκαίας προϋποθέσεις, διὰ μίαν προοδευτικὴν κοινωνικὴν ἀνάπτυξιν. Τὸ πνεῦμα τῆς ἰσότητος, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀδελ-

φώττος, πού εἶνε τὸ πνεῦμα τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ, εἶνε εἰς τὴν Ἑλλάδα περισσότερον ἴσως ἀπὸ ὅπουδήποτε ἄλλου διαδεδομένον. Ἡ λέξις Ἰδελφέ, μέ τὴν ὁποῖαν ὁ μικρότερος, ὁ πτωχότερος, προσφωνεῖ τὸν μεγαλύτερον, συμβολίζει τὸ πνεῦμα αὐτό· ὁ ὄρκος πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ θεοῦ ἀδελφοῦ σπανιώτατα παραβιάζεται. Ἡ τοκογλυφία καὶ ἡ χρηματιστηριακὴ κερδοσκοπία, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται εἰς τὴν Εὐρώπην ὑφ' ὅλας τὰς μορφάς, χρηματιστήρια, τράπεζαι, γραφεῖα χρηματιστῶν κλπ., δὲν ἔχουν ἀκόμη δημιουργήσει εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀριστοκρατίαν τοῦ χρήματος. Ἡ βιομηχανία, ἡ ὁποία μέλλει νὰ ἀκολουθήσῃ τὰς προόδους τῆς γεωργίας, δὲν ἔχει δημιουργήσει μὲ τὴν ἀκατάσχετον ὀρμὴν τῆς, ὅπως εἰς τὴν Εὐρώπην, τὰ βιομηχανικὰ κάτεργα, τὰ ὁποῖα θρίθουν ἀπὸ χιλιάδας πειναλέων.

Αἱ γὰρ κατὰ μέρος ἐπίσκοποι εἰς χεῖρας τῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία δύεται νὰ τὰς διαθέσῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς, τὸ πᾶν, ἀκόμη καὶ τὰ κοινωνικὰ ἦθη, διευκολύνει εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν προο-

Και μετὰ τοὺς οραματισμοὺς γιὰ ἓνα παραδοσιακὸ ἐλληνικὸ σύστημα οργανώσεως πού ἦταν παράδειγμα γιὰ ὅλο τὸν κόσμον γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὰ δεινὰ τῆς ἀνερχόμενης κεφαλαιοκρατίας, ὁ Μπουλανζέ κάνει πρακτικὴ πρόταση γιὰ τὴν ἔρευνα καὶ καταγραφή (γιὰ ἐπιλογή) ὄλων τῶν συστημάτων συνεταιρισμῶν. Προτείνει:

«Κατὰ πρῶτον ἡ κυβέρνησις θὰ ὑπέσχετο μίαν χρηματικὴν ἀμοιβὴν εἰς τὸν συγγραφέα ἢ τοὺς συγγραφεῖς τοῦ ὑπομνήματος, ὁ ὁποῖος θὰ ἐχειρίζετο καλύτερα τὸ ἀκόλουθον θέμα:

Ἐρευνα καὶ περιγραφή ὄλων τῶν εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος πρὸ τοῦ 1821 ἐφαρμοσθέντων συστημάτων συνεταιρισμοῦ εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν, τὸ ἐμπόριον, καὶ τὴν ναυτιλίαν, ὅπως οἱ συνεταιρισμοὶ Ἀμπελακίων, Χίου κλπ. Ὑποδείξεις τῶν αἰτίων καὶ μέσων τοῦ σχηματισμοῦ τῶν, τῆς ἐξελίξεώς τῶν, τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ, τῶν πραγματοποιηθέντων κερδῶν, μὲ ἓνα λόγον ἀναλυτικὴ ἔκθεσις ὄλων τῶν λεπτο-

μερικῶν αὐτῶν κινήσιν. Ὁ εὐφυὴς λαὸς τῆς φαίνεται ὅτι τὴν προαισθάνεται ἔρευνᾶ, συγγινεῖται, δὲν ἀναμένει παρὰ νὰ ὀδηγηθῇ εἰς τὸν νέον αὐτὸν δρόμον ἀπὸ τὴν σταθερὰν καὶ ἰκανὴν χεῖρα, ἡ ὁποία κρατεῖ τὰ ἡνία τοῦ Κράτους.

Πόσον ἐνδοξος καὶ ἀγία ἀποστολὴ σὰς ἐπιφυλάσσεται, Κύριε Πρωθυπουργέ. Ἐὰν ἀναλάβετε τὴν πρωτοβουλίαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου, θὰ δείξετε εἰς τὸν κόσμον τὸν νέον δρόμον πού ἔχει ν' ἀκολουθήσῃ, διὰ νὰ ἐξέλθῃ τῆς ἀθλιότητος, μέσα εἰς τὴν ὁποῖαν φθεῖρεται καὶ ἀγωνιᾷ σκληρῶς.

Μεταξὺ τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα ἡ ἰκανότης σας θὰ δυνηθῇ νὰ ἐξεύρη διὰ νὰ προδιαθέσῃ τὰ πνεύματα ὑπὲρ τῆς μετατροπῆς αὐτῆς, ἐν μοῦ φαίνεται ὅτι συμβιβάζεται μὲ τὰ σημερινὰ αἰσθήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ ἦτο διατεθειμένος νὰ δεχθῇ ἕνα νεωτεριστικὰ συστήματα.

Τὸ μέσον τοῦτο δὲν εἶνε, ἐξ ἄλλου, παρὰ τὸ πόρισμα ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν Ἀμπελακίων, τῆς Χίου κλπ.»

μερειῶν.

Θὰ ἐκαλοῦντο νὰ συμμετάσχουν εἰς τὸν διαγωνισμὸν ὅλοι οἱ Ἕλληνες.

Θὰ ἐτονίζετο ὅτι ἐκεῖνο πού θὰ ἐζητεῖτο πρὸ παντὸς ἦσαν ἀκριβῆ γεγονότα καὶ ἀκριβῆς ἐκτίμησις τῶν συνεταιρισμῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν.

Ἡ διαφώτισις ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦτου συνυφασμένου μὲ τὴν πλέον ἐσωτερικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὴν ἡρωικὴν ἐπανάστασιν, θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς ἐν ἔθνικόν ἔργον, θὰ ἀφύπνιζε τὸ ἔθνικόν πνεῦμα καὶ διαδιδόμενῃ εἰς ὅλας τὰς κοινότητας τῆς Ἑλλάδος, θὰ εἶχε ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα νὰ ἀνακαλέσῃ εἰς

τὴν μνήμην εὐτυχεῖς ἡμέρας, νὰ προκαλέσῃ χρῆσιμους συζητήσεις, νὰ ἐπαναφέρῃ τὰ πνεύματα πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς τούτους, οἱ ὅποιοι ἀπέφεραν εἰς τὴν Ἑλλάδα τόσα πλοῦτη καὶ εὐτυχίαν καὶ νὰ τὰ κάμῃ νὰ ἐπιθυμοῦν τὴν ἐπαναφορὰν των.

Τοῦτο ἐπίσης θὰ ἦτο ἴσως μέσον διὰ ν' ἀνοιχθῇ ἓν νέον στάδιον εἰς ὄλας τὰς φιλοδοξίας, τῶν ὁποίων εἶνε ἀδύνατον νὰ κατασταλῇ ἡ ὄρμη.

Καὶ μετὰ τὴν θαυμάσια αὐτὴ ὑπόδειξι — που δεν ἔχει πραγματοποιηθεῖ μέχρι σήμερα καὶ που πολλές φορές υποδείξαμε ὅτι πρέπει νὰ γίνῃ με προκήρυξη τοπικῶν βραβείων — ο Μπουλανζέ, που εἶχε πληροφορίες καὶ γὰ ἀλλες συνεργατικὲς κινήσεις στὴν Ευρώπη καὶ ζητούσε τὸ καλύτερο, υποδεικνύει τὴν πρακτικὴ ἐφαρμογὴ στὴν Ελλάδα με κί ν η τ ρ α. Γράφει:

«Ἀμέσως κατόπιν θὰ ἐνεφανίζετο ἓν ἄλλο πρόγραμμα ἀφορῶν τὴν μελέτην τῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὅποιοι εἰς τὰς ἄλλας χώρας σχεδιάζονται ἢ ἔχουν ἤδη πραγματοποιηθῇ.

Τὸ πρόγραμμα τοῦτο θὰ ἦτο περίπου τὸ ἑξῆς:

Καθορισμὸς τῶν καλύτερων ὄρων, ὅφ' οὓς μία κοινότης θὰ ἠδύνατο νὰ ἰδρῦσῃ συνεταιρισμὸν, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν συνεταιρισμῶν τῆς Χίου, τῶν Ἀμπελακίων κλπ. συννοεῖντα τοὺς τρεῖς κλάδους δράσεως γεωργίαν, θιομηχανίαν καὶ ἐμπόριον (ὁ ναυτικὸς συνεταιρισμὸς θ' ἀποτελεῖ ἰδιαιτέρον θέμα). Ἐκ τῶν πρό τοῦ 1821 Ἑλληνικῶν συνεταιρισμῶν θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο ὅ,τι ἢ πείρα ἀπέδειξε καλύτερον καὶ θὰ προσέθετον εἰς αὐτὸ τὰ νέα στοιχεῖα, τὰ ὅποια θὰ ἠδύνατο νὰ συντελέσουν, ἵνα οἱ νέοι συνεταιρισμοὶ καταστοῦν παραγωγικότεροι, διαρκέστεροι καὶ καταλληλότεροι εἰς τὸ νὰ ἀποκαταστήσουν τελείαν ἁρμονίαν μετὰ τῶν συνεταιρισμῶν μελῶν.

Τὰ καλύτερα ἐκ τῶν ὑπομνημάτων αὐτῶν, εἰς τοὺς συγγραφεῖς τῶν ὁποίων θὰ ἐδίδοτο μία ἀμοιβή, θὰ ἐξετυποῦντο καὶ θὰ διενέμοντο εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, καθὼς καὶ μετὰ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι εὐρίσκονται μακρὰν τῆς πατρίδος των.

Ἀκολούθως θὰ ἠδύνατο νὰ συμπληρω-

Μία ἐπιτροπὴ ἐκ ... μελῶν ἐκλεγομένων διὰ κλήρου μετὰ τῶν ὄλων διαγωνιζομένων, οἱ ὅποιοι θὰ παρέδιδον τὰ ὑπομνημάτα των ἐντὸς προθεσμίας ..., θὰ ἐμελέτα τὰς ἐργασίας καὶ θὰ ἐξέλεγε τὰς καλύτερας, τὰς ὁποίας θὰ ἐξέδιδε εἰς πολλὰ ἀντίτυπα, ἀφοῦ ἔκαμνε ἐπ' αὐτῶν τὰς ἰδικὰς τῆς παρατηρήσεις, θὰ ἔπρεπε φυσικὰ νὰ σταλοῦν ἄφθονα ἀντίτυπα εἰς ὄλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος».

θῆ προσεχῶς τὸ ἄρθρον 10 κεφ. 2 τοῦ νόμου περὶ προικοδοτήσεων (διανομὴ ἐθνικῶν γαιῶν), διὰ τὸν ὅποιον θὰ σᾶς εὐλογῇ, Κύριε Πρωθυπουργέ, ὀλόκληρος ἢ Ἑλλάς, διὰ τῶν ἑξῆς διατάξεων:

“Ὅλοι οἱ δῆμοι, οἱ ὅποιοι θὰ ζητήσουν μίαν κοινὴν προικοδοτήσιν, ἀνεὺ πλειστηριασμοῦ, τῆς ὁποίας ἢ ἐκμετάλλευσίς θὰ γίνετα διὰ συνεταιρισμοῦ, θὰ λαμβάνουν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως δωρεάν ἔκτασιν .. στρεμμάτων.

Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὀφείλουν νὰ υποβάλλουν εἰς τὴν κυβέρνησιν τὸ καταστατικὸν τοῦ συνεταιρισμοῦ ἐκμεταλλεύσεως καὶ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἔγκρισίν του.

Ἡ ἰδιοκτησία, ἢ ἀγορασθεῖσα συμφῶνως με τοὺς ὑπὸ τοῦ νόμου περὶ προικοδοτήσεως ἐπιβαλλομένους ὄρους καὶ ἢ δωρηθεῖσα ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τοιαύτη, παραμένουν ἠνωμέναι καὶ ἀδιαίρετοι.

Ἐάν μέρος μόνον τῶν κατοίκων δήμου τινὸς ἀποτελέσῃ συνεταιρισμὸν ἐκμεταλλεύσεως γαιῶν, ἢ δωρουμένη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἔκτασις εἶνε ἀνάλογος πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν συνταίρων.

Δέν δύναται εἰς τὸν αὐτὸν δήμον νὰ ὑπάρξουν δύο διάφοροι συνεταιρισμοὶ ἐκμεταλλεύσεως. Εἰς τοιαύτην περίπτωσιν ἔγκρίνετα ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ὁ συνεταιρισμὸς ὁ ἔχων τὸ καλύτερον κατα-

στατικών' άκολούθως θά δύναται νά συν-
ενωθῆ ἢ ἰδιοκτησία νέων μελῶν.

Τέλος θά ἦτο εὐκολον δι' ἄλλων πα-
ραχωρήσεων, τὰς ὁποίας ἡ κυβέρνησις
θά συνεδύαζε μέ τὰς προικοδοτήσεις,
ν ἄ σ τ ρ α φ ἦ ὀ π λ η θ υ σ μ ὀ ς

4. Αυτές ήταν οι σαφές υποδείξεις του Μπουλανζέ για την τότε Ελλάδα.

Αλλά στο τέλος της προφορικής διηγήσεως του Δροσινού προς τον Μπουλανζέ για το συνεταιριστικό πνεῦμα στην Τουρκοκρατούμενη γενικά Ελλάδα, διαβάζουμε τη, αισιόδοξη περικοπή, που αναφέρεται όχι μόνον στην τότε μικρή Ελλάδα, αλλά πολύ ευρύτερα σε όλους τους λαούς της Μ. Ασίας όπου και η γητική επιρροή της:

«Ἡ Ἑλλάς ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν θά κάμη
θετικὰς προόδους εἰς τὸ φιλανθρωπικόν
τοῦτο ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἐγκλίει τόσους
κινδύνους κατὰ τὸ παρόν, ὅσων ὑπόσχε-
ται βοήθειαν διὰ τὸ μέλλον. Πᾶν ὅτι πε-
ριελάθομεν εἰς τὴν σύντομον αὐτὴν σκι-
αγραφίαν ἀποδεικνύει ὅτι ἡ χώρα αὕτη

π ρ ὀ ς τ ἧ ν σ υ ν ε τ α ἰ ρ ἰ κ ἧ ν
ἐ κ μ ε τ ἶ λ λ ε υ σ ἰ ν.

Ἡ Ἑλλάς τότε θά ἐπραγματοποιεῖ τε-
λικῶς ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ, ὅτι εἶχε ἀρ-
χίσει πρὸ παντός ἄλλου λαοῦ ὑπὸ τὴν δε-
σποτείαν τῶν Τούρκων».

ἐτοιμάζεται νά ὀργανωθῆ σύμφωνα μέ
τὰς προοδευτικὰς ἀρχὰς τοῦ συστήματος
τοῦ συνεταιρισμοῦ, τοῦ ὁποῖου τὰ εὐερ-
γετήματα, χάρις εἰς τὴν ἠθικὴν ἐπιρρο-
ὴν αὐτῆς, δέν θά ἀργήσῃ νά ἐπεκτείνῃ
ἐφ' ὄλων τῶν λαῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας».

5. Οι υποδείξεις αυτές — Μπουλανζέ και Δροσινού που ίσως τις πίστευαν και τις υποστήριζαν και άλλοι την εποχή εκείνη — και γενικά οι παρατηρήσεις τους για την εξέλιξη της ισότιμης συνεργασίας στην Ελλάδα, για τις σχέσεις κεφαλαίου και εργαζομένων, για το «μίσθαρνο» σύστημα, για τις τάσεις των Ελλήνων, για την ανάγκη οργάνωσης των αγροτικών κοινοτήτων με βάση το Συνεταιρισμό, για τον εφοδισμὸ με κεφάλαια και μέσα παραγωγῆς (ζῶα), για τις αποθήκες και κοινὴ διάθεση των προϊόντων, για την απασχόληση της εργατικῆς δυνάμεως των αγροτῶν κλπ., όλα αυτά είναι μεγάλης σημασίας και για τότε και σε σύγκριση με τωρινές παρόμοιες θεωρητικὲς ἐπιδιιώξεις και πρακτικὲς κατευθύνσεις διεθνιακά και στην Ελλάδα (που θέλουν, βέβαια, προσεκτικὴ σύγχρονη μελέτη για καλὴ εφαρμογή).

Εἶναι ὅμως μάλλον ἀπίθανο ὅτι ὁ Κωλέττης (που πέθανε μέσα στον ἴδιο χρό-
νο 1847) θά μπορούσε — και αν ζούσε και αν ἤθελε — νὰ κάνει κάτι το σήμειον
με τις ἀπόψεις αυτές μέσα στην ὅλη κατάσταση που επικρατοῦσε τότε γύρω ἀπὸ
το βασικό (σε συμφέροντα, ἀπόψεις, διαμάχη, κλπ.) πρόβλημα των δημοσίων κτη-
μάτων (8) Ἄ ν ὀ μ ῶ ἰ ς γ ἰ ν ὀ τ ἶ ν και π ε τ ῦ χ α ἰ ν ε μια τέτοια προσ-
πάθειαν. Ἡ εξέλιξη της Ελλάδας θά ἦταν πολὺ διαφορετικὴ και ἡ ἀκτινοβολία της
παγκόσμια.

Βασικὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ μὴ οργάνωση της νεώτερης οικονομικῆς
και διοικητικῆς ζωῆς πάνω στις δάσεις του κοινοτισμοῦ και της συνεργασίας (αυ-
τὲς που εἶχαν βοηθήσει το ελληρικὸ ἔθνος κατὰ τὴν μακροαἰωνή ιστορία του, Βυ-
ζάντιο, Τουρκοκρατία) ἀφιλεται κυρίως και στην προσπάθεια (Καποδίστρια, Ὁ-
θωνα, Γεωργίου και των Κυβερνήσεών των) για δημιουργία σ υ γ κ ε ν τ ρ ῶ -
τ ι κ ο ῦ Κ ρ ἶ τ σ ο υ ς, σύμφωνα με τα τότε ευρωπαϊκὰ πρότυπα. Ἡ τάση αὐτὴ
για συγκεντρωτικὴ οργάνωση, ὅχι μόνον ἦταν ἀντίκτυπος παρόμοιων τάσεων τότε
στην πολιτικὴ ζωὴ της Ευρώπης και Ρωσίας (ὡς ἀντίδραση στη φεουδαρχία και
τα τοπικὰ κρατίδια), ἀλλὰ και ἐνισχυόταν ἐδῶ ἀπὸ τὴ διάθεση νὰ αποδυναμωθοῦν
οι τοπικὲς δυνάμεις που τις ταῦτιζαν λαθασμένα με τους τοπικοὺς κοσμηπιάσηδες

(είτε γιατί πραγματικά εκμεταλλεύονταν το Λαό, είτε από άλλες επιδιώξεις εκείνων που εκινούντο γύρω από το παλάτι και τις Κυβερνήσεις). Αυτή η γραμμή, που ήταν μάλλον καλοπροαίρετη, επί Καποδίστρια (για τη δημιουργία Κράτους μέσα από τα ερείπια, την αναρχία και την εκμετάλλευση, που του εστοίχισε και τη ζωή) και συνειδητού υπολογισμού επί Όθωνα (και κυρίως επί αντιβασιλείας) για την υποταγή στο θρόνο, αποτέλεσε ανασταλατικό στοιχείο στην εξέλιξη όλης της δημόσιας και οικονομικής και πολιτιστικής ζωής μέχρι τις μέρες μας, παρά τις κατά καιρούς υποδείξεις και προσπάθειες.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

(1α) Αναλυτικά βιογραφικά του δλ. στον πρόλογο εκείνου που επιμελήθηκε την έκδοση του βιβλίου του (1875) μετά το θάνατό του. Σύμφωνα με αυτά και με άλλες συμπληρώσεις:

Ήταν Γάλλος. Γεννήθηκε το 1807, πέθανε το 1875. Σπούδασε στο Παρίσι αρχιτεκτονική. Το 1836 πήρε το μέγα βραβείο αρχιτεκτονικής σε θέμα «έν μέγαρον δια την διατεχνικήν και βιομηχανικήν έκθεσιν».

Έμεινε πολλά χρόνια στην Ιταλία, ως υπότροφος, όπου ασχολήθηκε με την αρχιτεκτονική των αρχαιοτήτων.

Μετά πήρε επιστημονική αποστολή στην Ελλάδα. «Έκεί τὰ προτερήματά του ανεγνωρίσθησαν και ἐξετιμήθησαν. Ὁ βασιλεὺς Ὀθων τὸν διώρισε ἀρχιτέκτονα τοῦ μεγάρου τῶν νομοθετικῶν σωμάτων». Πρόκειται για το ωραίο κτίριο, το γνωστό ως κτίριο της Παλαιάς Βουλής στην οδό Σταδίου - Κολοκοτρώνη, που αποκαταστάθηκε τελευταία στην αρχική του μορφή και στεγάζει το Ιστορικό - Εθνολογικό Μουσείο. Επίσης σχεδίασε σε γοθικό ρυθμό τον «Πύργο Βασιλείσεως» της Αμαλίας (δλ. Δ. Γατόπουλος στο «Αγροτικὸν Μέλλον» σφ. 2 σ. 11). Βλ. ακόμα κείμενο του Κ. Μπέρη στη «Νέα Ἑστία» τ. 291)1939 σ. 211, για τον Μπουλανζέ. Ανακαίνισε τη ρωσική Εκκλησία. Έκανε τα σχέδια για το Ζάππειο (και άλλα).

Στην Ελλάδα έμεινε 30 χρόνια, έκανε μεγάλα αρχιτεκτονικά έργα και είχε πολλές αναγνωρίσεις. Αλλά τον είχαν κυριεύσει (από τη Ρώμη) οι θεωρίες του Φουριέ (που θεωρείται από τους προδρόμους του συνεταιρισμού) και γι' αυτό είχε και κοινωνικές αναμίξεις. Ανακάλυψε, μελέτησε και υπόδειξε τις κοινοτικές συντροφικές ελληνικές εφαρμογές κατά την τουρκοκρατία και προσπάθησε να βοηθήσει στην εφαρμογή και τόνωσή τους, κατά την περίοδο μετά την ίδρυση του νέου Ελληνικού Κράτους (δλ. στο κείμενό μας).

Απογοητευμένος από τις εξελίξεις στην Ελλάδα γύρισε στη Γαλλία για να επιδιώξει εκεί την εφαρμογή στην πράξη των ιδεών του Φουριέ, με το βιβλίο και διάθεση της περιουσίας του σε πρακτικές εφαρμογές.

Μέχρι σήμερα η Ελλάδα δεν τον έχει τιμήσει ούτε ως μεγάλο αρχιτέκτονα, ούτε ως κοινωνικό της εργάτη και συνεταιριστή.

(1) Ch. Fourier (1772 - 1837). «Θεωρείται εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων ἀντιπροσώπων του Γαλλικοῦ σοσιαλισμοῦ κατά τὸ πρῶτον ἡμῶν του 19ου αἰῶνος. Θεωρείται ἐπίσης ὡς εἰς ἀπὸ τοὺς προδρόμους τοῦ Συνεταιρισμοῦ. Ἀνέπτυξε ἰδιόρρυθμον σύστημα ὀργανώσεως εἰς συνεταιρισμοὺς, κατὰ τὸ ὅποιον οὗτοι θὰ ἐξησφάλιζον εἰς τὰ μέλη των, ἀφ' ἑνὸς μὲν πλήρη καὶ ἀνετον χρησιμοποίησιν τῆς παραγωγικότητός των, ἀφ' ἑτέρου δὲ συστηματικώτεραν καὶ οἰκονομικώτεραν συντήρησιν (τροφὴν, κατοικίαν, ἐνδυμασίαν κλπ.). Ἐπρέσβευε ὅτι διὰ τῆς καθ' ἡμέραν ἐπανειλημμένης ἐναλλαγῆς τοῦ εἶδους τῆς ἐργασίας καὶ τῆς οὕτω ἐπιτυγχανομένης ποικιλίας εἰς τὴν ἀπασχόλησιν, πρᾶγμα ποὺ μόνο ὁ συνεταιρισμὸς δύναται νὰ ἐπιτύχῃ λόγω τῆς ποικιλίας τῆς παραγωγῆς ποὺ δύναται ν' ἀναπτύξῃ, αἱ ἀνθρώπιναι σωματικαὶ καὶ πνευματικαὶ δυνάμεις κουράζονται ὀλιγώτερον, καὶ οὕτω καθίσταται δυνατὴ ἡ ἀβῆσις τοῦ ἐργασίμου χρόνου ἐκάστου. Ὁ τύπος Συνεταιρισμοῦ Φουριέ, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Phalanstere (ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φά-

λαγξί), θά ὄφειλε εἰς ἓν μέγα οἰκοδόμημα νά περιλάβῃ μεγάλον ἀριθμὸν οἰκογενειῶν. Αἱ οἰκογένειαι αὗται θά ἔξων καὶ θά εἰργάζοντο ἀπὸ κοινοῦ, θά ἐπαθλοῦντο δὲ διαδοχικῶς καθ' ἑκάστην εἰς ποικίλας παραγωγικὰς ἐργασίας, μεταξύ τῶν ὁποίων προέχουσαν θέσει καταλαμβάνε ἡ γεωργία, εἰδικῶς μάλιστα ἡ λαχανοκομία καὶ ὄπωροκομία. Ὁ Φουριέ, ἄλλωστε, χωρὶς βέβαια νά παραγνωρίζῃ τὴν βιομηχανίαν, ἀπέδιδε μεγαλύτεραν σημασίαν εἰς τὴν γεωργίαν. Διὰ τοῦ συστήματος τούτου ὀργανώσεως παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, τὸ ὅποιον ὁμολογουμένως ἐγκλείει πλεῖστα ὅσα χαρακτηριστικὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ, τόσοσ τῆς παραγωγῆς ὅσον καὶ τῆς καταναλώσεως, ἤλπιζε ὁ Φουριέ θὰ ἐπιτυχάνετο ριζικὴ μεταρρυθμίσις τοῦ ὑφισταμένου οικονομικοῦ καθεστώτος, εἰς τὸ ὅποιον ἀπέδιδε τὴν ὑπάρχουσαν εἰς τὸν κόσμον κακοδαίμονίαν. Ὁ Φουριέ δὲν ἠδυνήθη νά θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὸ σχέδιόν του, διότι οὐδέποτε προσήλθε βοηθὸς ὁ μεγαλόψυχος χορηγός, τὸν ὅποιον ματαίως ἐπὶ μακρὸν ἀνέμενε. Ὅπαδοί τινες τοῦ Φουριέ, ἔκμησαν σχετικὴν ἀπόπειραν, τῆς ὁποίας ὅμως τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν λίαν πενιχρά. Μεταξὺ τῶν θαυρῶν του καταλέγεται καὶ ὁ Μπουλανζέ, τοῦ ὁποίου αἱ ιδεαὶ ἔχουν ὑποστῆ τὴν ἰσχυρὰν ἐπιρροὴν τῶν θεωριῶν του Φουριέ». (Βλ. υποσημείωσις στη μετάφραση τοῦ βιβλίου του Μπουλανζέ, που σφείλεται στο μεταφραστὴ Θ. Τζωρτζάκη). ΓΙΑ ΤΟΝ ΦΟΥΡΙΕ ΜΙΛᾶ ΜΕ ΕΝΘΟΥΣΙΑΣΜΟ ΚΑΙ Ο ΦΙΛΟΣ ΤΟΥ ΜΠΟΥΛΑΝΖΕ ΠΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΘΗΚΕ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ.

ΓΙΑ ΤΟ ἔργο του Φουριέ βλ. Δ. Στεφανίδη «Ἡ κοινωνικὴ οἰκονομική...» (Τόμ. Γ') καὶ σὲ ἄλλες τὶς Ἠγνυκλοπαίδειες.

(2) Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι καὶ σὲ ἄλλες χώρες ἐγένε παρόμοια ἐφαρμογὴ. Βλ. π.χ. Α. Μετὰ περὶ γεωργικῆς πίστεως σ. 69. «Στο Μεξικὸ, ἀπὸ τὴν Ἰσπανικὴ Κυβέρνηση σπουδαία ἐκτασις γῆς παρεχωρήθη ἐκάστη Κοινότητι, ὅπως κοινῶς καλλιεργεῖται ὑπὸ τῶν κατοίκων».

(3) Ἀργότερα παρόμοιες προτάσεις ἔκανε καὶ ὁ Ἴων Ἀρχαίουμης (βλ. στο περιθώρ. «Ὁ Συνεταιριστὴς» 1951, σελ. 139). Σχετικὸ εἶναι κάπως καὶ τὸ σύστημα τοῦ «Κοινοτισμοῦ» τοῦ ὁποῦ ἀναπτύσσεται στα βιβλία του Κ. Καραβίδα καὶ κυρίως στα «Ἀγροτικά» καὶ τὴν «Κοινωνικὴ Πολιτεία». Καὶ βέβαια σχετικὰ εἶναι πολλὰ σημεῖα ἀπὸ τὸ πολιτικὸ πρόγραμμα τοῦ ΠΑΣΟΚ (μετὰ τὸ 1974) καὶ μερικὲς ἐφαρμογές του ἢ προσπάθειές του μετὰ τὸ 1981 ὅταν ἐγένε Κυβέρνηση. Ὁ αἶμα εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα καὶ ἀποκαλυπτικὴ μὲ ἀ μ ε λ ἔ τ η σ χ ε τ ι κ ῆ ἢ μ ε τ ι ε ρ ῖ ε ς ὄ λ ο υ τ ο υ π ο λ ι τ ι κ ο ὕ π ο σ τ ἔ ὡ καὶ τ ο υ σ ο σ ῖ α λ ι σ τ ἰ ο ὗ τ ο υ Π Α Σ Ο Κ ῶ μ ἔ σ α σ τ η ν ἰ σ τ ο ρ ι κ ῆ ὕ λ η που περιέχεται στις σελίδες αὐτοῦ τοῦ βιβλίου μας (θεωρίες, ἐφαρμογές, κλπ.).

(4) Τὸ πλήρες κείμενο περιλαμβάνεται στο βιβλίο του Boulanger «Ἀμπελάκια ἢ οἱ Ἑλληνοὶ Συνεταιρισμοὶ καὶ οἱ Ἑλληνικὲς Κοινότητες» που ἐκδόθηκε ἀργότερα στο Παρίσι (το 1875 μετὰ τὸ θάνατό του). Δὲν βρέθηκαν ἀκόμα στοιχεῖα ἐλληνικά (στα Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους ἢ σὲ ἄλλα κείμενα) γιὰ τὸ ὑπόμνημα. Πρέπει ἀκόμα νὰ σημειώσωμε ὅτι ὁ Πρωθυπουργός Γ. Κολέττης πέθανε λίγους μῆνες μετὰ τὴν υποβολή του υπομνήματος (τὴν 1.9.1847) καὶ δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα γιὰ νεότερη (μετὰ τὸ 1847) προσπάθεια (υπόδειξη) τοῦ Boulanger σὲ ἄλλα πολιτικὰ πρόσωπα. Πάντως ἡ τότε ἐλληνικὴ κατάσταση ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀφομοιώσει τέτοιες προτάσεις, δυστυχῶς.

(5) ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ ΑὐΤΕΣ ΤΟΥ BOULANGER βλ. καὶ Δ. Μαυρογιαννῆ «L' Association Cooperative d' Ampelakia...» Ἀθήνα: 1975 σ. 193 επ.

(6) Εἶναι ἀξίον παρατηρήσεως ὅτι στο κείμενο τοῦ υπομνήματος τοῦ 1847, ὁ Boulanger ἀναφέρειται στὴν ἐφαρμογὴ αὐτῆ (ναυτικὸ ναυτεμπόριο) μόνο ὅπως γινόνταν μετὰ τὸ 1840 καὶ δὲν ἀναφέρεται στὴν παρόμοια ἐφαρμογὴ πρὶν ἀπὸ τὸ 1821 που ἐδημιούργησε τὸν ἐλληνικὸ στόλο τοῦ Ἀγῶνα. Τὴν ἀγνοοῦσε ἢ ἤθελε νὰ στηριχτεῖ κυρίως σὲ σύγχρονα — τότε — γεγονότα; Μόνο μετὰ ἀπὸ χρόνια, στὴν προετοιμασία τοῦ βιβλίου του γιὰ ἐκδόση, θέτει στο σημεῖο αὐτὸ υποσημείωσις ὅτι «πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 οἱ ναυτικοὶ συνεταιρισμοὶ εἶχαν ἤδη ἰδρυθεῖ καὶ ὀργανωθεῖ. Καὶ πιο κάτω, ἄλλη σημείωσις στο βιβλίο του κατὰ τὴν ὁποία «Τὰ

συγκεντρωθέντα υπό των συνεταιρισμῶν αὐτῶν πλοῦτη καὶ τὸ διατηρηθὲν εἰς αὐτοῦς πνεῦμα τῆς ἐνώσεως συνετέλεσαν κατὰ πολὺ εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος».

(7) Με τὴν ἀπουσία του ἀπὸ τὴν Εὐρώπη, ὁ Μπουλανζέ δὲν εἶχε πληροφορηθεῖ τις ἐκεῖ διάφορες συνεταιριστικὲς ἐφαρμογές; Ἡ τις ἐγνώριζε καὶ ἀξιολογοῦσε τις ἐφαρμογὲς στὴν Ελλάδα ὡς ἀξιόλογες (ἀπὸ μακροῦ καὶ τότε) ἐφαρμογές, τις δὲ ἐφαρμογές τῆς Εὐρώπης ὡς νῆες προσπάθειες μέσα στο κεφαλαιοκρατικὸ σύστημα ποὺ δὲν παραδεχόταν (βλ. τὸ κείμενό του) καὶ συνεπῶς με ἀμφίβολα τὰ ἀποτελέσματα καὶ τις προοπτικές; Ἀπὸ τις προτάσεις του γιὰ προκήρυξη διαγωνισμοῦ συλλογῆς τοῦ υλικοῦ καὶ ἀξιολόγησής, φαίνεται ὅτι εἶχε κάποια πληροφόρηση γιὰ τις διάφορες κινήσεις στὴν Εὐρώπη, εἶχε σχηματίσει πεποίθησιν γιὰ τὴν σοβαρότητα καὶ ἀνωτερότητα τῶν ἐλληνικῶν ἐφαρμογῶν καὶ ἐπιζητοῦσε τὴ σύγκρισιν γιὰ ἐκσυγχρονισμό καὶ προσαρμογὴ πρὸς τις τοπικὲς καὶ τις σύγχρονες γενικότερες ἀντιλήψεις καὶ συνθήκες διότι ὁ ἐλληνικὸς λαὸς «δὲν θὰ ἦτο διατεθειμένος νὰ δεχθῆ ξένα νεωτεριστικὰ συστήματα».

(8) Γράφει τὸ 1873, λίγο πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του ὁ Μπουλανζέ, γιὰ τὴν ἐξέλιξιν στὴν Ελλάδα: «Τὰ γεγονότα δὲν ἀνταπεκρίθησαν καθόλου εἰς τὴν ἀξίειπαινον αὐτὴν προσδοκίαν. Θὰ μᾶς δοθῆ ἄλλοτε εὐκαιρία νὰ ἐξηγήσωμεν τοὺς λόγους. Πρὸς τὸ παρὸν ἀρκούμεθα νὰ σημειώσωμεν ὅτι τὸ ὑπερδημοκρατικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων ἀντὶ νὰ ἐξευγενισθεῖ διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἐχάθη μέσα εἰς τὴν ἀναρχίαν καὶ τὰς πολιτικὰς διαίρεσεις».

Ζάππειο Μέγαρο. Οφείλεται στὴν ἐμπνευση καὶ τὴν περιουσία τῶν ἐξαδέλφων (Εὐαγγέλη καὶ Κωνσταντίνου) Ζάππα, ποὺ θέλησαν νὰ ἀναστήσουν τὰ ἀρχαῖα Ολύμπια, προσαρμοσμένα στὴ σύγχρονὴ ζωὴ. (βλ. ἀναλυτικὰ στὴν Εγκ. Ἡλίου, λ. Ζάππειο). Τὰ σχέδια καὶ αὐτοῦ τοῦ κτιρίου εἶναι τοῦ Μπουλανζέ, ποὺ στὴ νεότητά του εἶχε θραυθευθεῖ γιὰ σχέδια με θέμα «ἐν μέγαρον διὰ τὴν βιοτεχνικὴν καὶ βιομηχανικὴν ἔκθεσιν» (κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο προοριζόταν καὶ τὸ Ζάππειο).

Η ΣΥΝΤΡΟΦΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΘΙΑΣΩΝ

Είδαμε παραπάνω τις γενικές πληροφορίες για το συντροφικό σύστημα στην κίνηση των επαγγελματιών.

Ειδικά για τους συντροφικούς θιάσους, εξαιρετικά ενδιαφέρουσες πληροφορίες μας δίνει ο Κ. Κουκκίδης στις σελ. 37—39 του βιβλίου του «Τὸ πνεῦμα τοῦ συνεργατισμοῦ...» (1) (2)

Τοποθετῆτε τὴν ἑναρξή της συνεταιριστικῆς μορφῆς τοῦ ἐλληνικοῦ θεάτρου πολὺ ἐνωρὶς «περίπου κατὰ τὸ 1860» ὁπότε τὸ θέατρο ἐγένε ἀποδοτικὸ ὡς βιοποριστικὸ ἐπάγγελμα. Τα γραπτὰ στοιχεῖα που μας δίνει εἶναι ὅμως πολὺ νεώτερα. Παραθέτουμε τὴ σχετικὴ διατύπωσή του: (σελ. 37—39 τοῦ βιβλίου Κ. Κουκκίδη) :

«Θεατρικὲς ἐπιχειρήσεις... Ἡ συνεταιριστικὴ μορφή ἄρχισεν ἀφότου, περίπου κατὰ τὸ 1860, τὸ θέατρο ἔγινε ἀποδοτικὸ ὡς θιοποριστικὸ ἐπάγγελμα. Οἱ ἠθοποιοὶ καὶ ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ γίνονταν διευθυντῆς, ἐσχμάτιζαν θιάσους, συνήθως μ' ἄρχαῖα ὀνόματα ὡς σήματα — Ὅρφευς, Μένανδρος, Ἀριστοφάνης, Ἀρίων κλπ. Τὸ γραπτὸ ποὺ ἦταν ἀποδεικτικὸ τῆς καταρτίσεως τοῦ θιάσου, περιεῖχε μονάχα τὰ ὀνόματα τῶν συνεταιρῶν μὲ τὰ ποσοστὰ ἀντίκρυ στὸ ὄνομα τοῦ καθενός(*) ἢ ἦταν ἕνα πιὸ κανονικὸ συμβόλαιο ποὺ περιεῖχε, κατ' ἄρθρα, τὶς ὑποχρεώσεις καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ καθενός. Ἡ κατανομή τῶν κερδῶν γίνονταν κατὰ τὸ «εἰθισμένον» παρὰ τοῖς θιάσοις δεκαδικῶν συστημάτων. Οἱ συνεταιροὶ δηλαδὴ ἔπαιρναν μερίδια,**) τὰ ὁποῖα συνολικὰ ξεπερνοῦσαν τὰ ἑκατὸ καὶ ἐφθάναν συνήθως ἕως τὰ διακόσια ἢ διακόσια πενήντα ἢ καὶ παραπάνω ἀκόμη. Κάθε συνεταιρὸς «ἀπελάμβανε καὶ ἠνεῖχτο» τὰ κέρδη καὶ τὶς ζημίαις καὶ ἦταν ὑποχρεωμένος σὲ ἴση καταβολή «πρὸς εὐὸδωσιν τοῦ θιάσου». Τὰ κέρδη προέκυπταν, ἀφοῦ προαφαιροῦνταν τὰ προκαταρτικὰ ἔξοδα, τὰ «ἐσπερινὰ» (ἔξοδα τῶν ἐσπερινῶν παραστάσεων καὶ γενικὰ τῶν παραστάσεων), οἱ μισθοὶ τῶν ὑπαλλήλων καὶ ἄλλα μικρὰ ἔκτακτα ἔξοδα. Ὁ ἱματισμὸς ποὺ ἀνήκε συνήθως σ' ἕνα ἀπὸ τὰ μέλη τοῦ θιάσου ἐνοικιαζόταν στὸν θίασο. Τὰ μερίδια τῆς διευθύνσεως τοῦ θιάσου ὠρίζονταν συνήθως σὲ δέκα. Ἄλλ' ὁ ἴδιος διευθυντῆς εἶχε καὶ ἄλλα μερίδια ὡς ἠθοποιός. Οἱ ἄλλοι ἠθοποιοὶ

ἀμείβονταν ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξία του, ἀπὸ δέκα ἕως τριάντα μερίδια. Πολὺ συχνὰ δυὸ ἄτομα, ποὺ κατὰ κανὸνα ἦσαν καὶ συζυγικὰ ζεύγη, ἀμείβονταν μαζί, μὲ μερίδια σὲ ἀριθμὸ ἀδελφάνων(***)).

Τὸ σύστημα αὐτὸ τῶν συνεταιρικῶν θιάσων μὲ μερίδια, ἐβάσταξε ἕως τὸ 1900. Πρῶτος ὁ Κώστας Χρηστομάνος, ἐπιχειρησμένος, φαίνεται, ἀπὸ ὅτι εἶδε στὸ ἐξωτερικὸ, ἔκαμεν ἐφαρμογὴ τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος. Τὸν ἀκολούθησαν τὸ Βασιλικὸ Θέατρο καὶ οἱ ἄλλοι θίασοι. Ἄλλὰ ἀπὸ τὸ 1930 τὸ ἐλληνικὸ θέατρο ξαναγύρισε στὸ συνεταιριστικὸ σύστημα. Τοῦτο ὀφείλεται στὴν ἴδρυση τοῦ «Ταμείου Ἑργασίας Ἡθοποιῶν». Αὐτὸ δίνει δάνεια σὲ συνεταιριστικούς θιάσους καθὼς ἄλλωστε καὶ σ' ἐργοδοτικούς ποὺ ὁ διευθυντῆς των ὁμως ἐργάζεται αὐτοπρόσωπα. Ἔτσι κατὰ τὸ 1948 ὄλοι οἱ θίασοι, ἔξω ἀπὸ τοὺς κρατικούς, τοὺς θιάσους «Παπαϊωάννου», τοῦ «Νέου Θεάτρου», τῶν Ἀδελφῶν Καλουτᾶ καὶ τοῦ βαριετέ τοῦ «Πάλλας», ἐργάζονται συνεταιριστικά (βλ. καὶ Γ. Σιδέρη περ. «Νέα Ἑστία», 15 Ἀπριλίου 1948).

(*) Ἐνα τέτοιο ἔγγραφο κατέχεται ἀπὸ τὸ «Μουσεῖο Θεάτρου Ἀθηνῶν» καὶ ἔχει τὴν ἀκόλουθη διατύπωση: Πιπίνα 28, Ἀλεξιάδης 22, Ἐμμανουήλ Χέλμης καὶ Ἐλένη 38, Ν. Νικηφόρος καὶ Ἰωάννης 26, Δημητρόπουλος καὶ Σοφία 30, Ἐλ. Βούλγαρης 17, Γ. Λιθέριος 15, Ν. Κυριακός 15, Δ. Βούλγαρης 15, Σύνολον = 252. Ἐγένετο καὶ παραδέχθησαν

όμοφώνως. Ἐν Ἀθήναις τῇ 3ῃ Σεπτεμβρίου 1892.

(**) Μερίδια στη διανομή του αποτελέσματος. Βλ. αντίστοιχες προηγούμενες εφαρμογές στους ναυτικούς συνεταιρισμούς, Ἀμπελάκια κλπ.

(***) Τὸ ὑπ' ἀριθ. 18 συμβόλαιο τῆς συλλογῆς τοῦ Μουσείου Θεάτρου Ἀθηνῶν ἀναφέρει ὡς ζεῦγη τὸν Διονύσιο καὶ Σοφία Ταβουλάρη, μερίδια 56, τὸν Γεώργιο καὶ Μαρία Πετρίδου, μερ. 47 καὶ τὸν Πέτρο καὶ Ἄννα Λαζαρίδου, μερ. 40. Κατὰ τὸ ἴδιο συμβόλαιο ὁ Σπύρος Ταβουλάρης ποῦ ἀναφέρεται καὶ ὡς

μεριδιοῦχος συνεταιῖρος (26 μερίδια) «χορηγεῖ τῷ θιάσῳ τὸν ἱματισμὸν ἀπὸ ἐνὸς εἰκοσαφράγκου ἑκάστην παραστάσιμον ἑσπέραν». Ὁ Διονύσιος Ταβουλάρης, ὁ ὁποῖος ὡς διευθυντὴς λαμβάνει ἐπὶ πλεον δέκα μερίδια, ὀφείλει, κατὰ τὸ 6ο ἄρθρο, «ν' ἀναχωρήσῃ ἀμέσως μετὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ συμβολαίου ἵνα συμφωνήσῃ καὶ ἐνοικιάσῃ θεάτρον τι ἐν Ἀνατολῇ, ὅπερ ἤθελε θεωρήσῃ μᾶλλον προσδοφόνον εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ θιάσου καὶ νὰ ἐκλέξῃ μετὰξὺ ἐκείνων τῆς Ἀλεξανδρείας ἢ ἐκείνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ τῶν τῆς Ἱμβραῖλλας καὶ Γαλαζίου...».

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

(1) Μερικὲς περιληπτικὲς πληροφορίες δίνει καὶ ὁ Δ. Μαυρόγιαννης («Ἀμπελάκια» σ. 199).

(2) Αὐτὸ τὸ συντροφικὸ σύστημα θεσμοθετήθηκε ἀργότερα καὶ υποστηρίχθηκε νομικὰ καὶ οικονομικὰ (Συνεταιρισμοὶ ἐργασίας ἠθοποιῶν, ΦΕΚ 384/1930, ΦΕΚ 185/1933 καὶ νεώτερα γιὰ Ταμεῖο Ἐργασίας ἠθοποιῶν).

Ο Συνεταιρισμὸς φέρνει στὴν ὑπαίθρο καὶ τὴν τεχνικὴ πρόοδο, ξεκουράζει τὸν αγρότη, τὴ γυναίκα.

ΤΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΥΜΕΝΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ.

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΕΤΑΙΡΙΕΣ

ΚΙ Ο 1ος ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΔΗΛΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ.

Παρ' όλο που οι συνθήκες που επικρατούσαν δεν ήταν ιδανικές γι' αυτό, όμως δεν έλειψαν διάφορες υποδείξεις, προσπάθειες και εφαρμογές για συνεταιριστική οργάνωση κατά την περίοδο 1851—1900. Οι περισσότερες από αυτές τις υποδείξεις και ποσοδικές εφαρμογές ήταν απήχηση των παρόμοιων προσπαθειών και εφαρμογών που όχι μόνο άρχισαν να γίνονται και να επιτυγχάνουν τότε στην Ευρώπη, αλλά και να δημιουργούν βαθμιαία και οραματισμούς για καθολική οργάνωση της παραγωγής και της κατανάλωσης με συνεταιριστικές βάσεις. (1)

Τους οραματισμούς αυτούς, όχι μόνο για μια κάποια καλύτερη ικανοποίηση των αναγκών του εργατικού και αγροτικού κόσμου που υπέφερε, αλλά και για μια καλύτερη οργάνωση της ανθρώπινης κοινωνίας, με βάση την αυτοβοήθεια μέσω συνεργασίας των αδύνατων οικονομικά, φυσικό ήταν να τους πληροφορούνται, να τους παραδέχονται και να θέλουν να τους μεταφέρουν και στην πατρίδα τους διάφοροι νέοι που σπούδαζαν στην Ευρώπη, πολλοί από τους οποίους όταν επέστρεφαν, αναμιγνυόταν στη δημόσια ζωή ως ηγετικά στελέχη (επιστημονικά, πολιτικά, διοικητικά, κλπ.).

Οι σχετικές εισηγήσεις τους καθώς και οι προσπάθειες της μεταφοράς, φυσικό ήταν, τουλάχιστο τις πρώτες δεκαετίες, να βρισκόταν σε σύγχυση, στο βαθμό που το ίδιο περίπου συνέβαινε τότε και στην Ευρώπη όπου, μέσα στο γενικότερο πνεύμα μιας αλλαγής, γεννιόταν και αναπτυσσόταν διάφορες θεωρίες πρωτοπόρων και λαϊκές δυνάμεις που ήθελαν να μεταβάλουν και να βελτιώσουν τη δύσκολη ζωή των αδύνατων, αυτή που την είχε αναστατώσει έντονα η ανάπτυξη του κεφαλαιοκρατικού συστήματος (επειδή αυτό γρησιμοποιούσε για όφελός του τις νέες εφευρέσεις, ανακαλύψεις, το άνοιγμα των δρόμων, κλπ. και δυσκόλευε τη θέση των μικρομεσαίων επαγγελματιών, αγροτών, εργατών).

Σοσιαλισμός διαφόρων τύπων, συνδικαλισμός, συνεργατισμός, δημοκρατικά ιδεώδη κλπ. είχαν τότε στην Ευρώπη (ανάμεσα στους πολιτικούς, τους πνευματικούς ανθρώπους και το λαό) τόσο τους λίγους οπαδούς και αντίπαλους όσο και τους πολλούς αδιάφορους. Είχαν τις θετικές πραγματοποιήσεις τους αλλά και τις αντιδράσεις και τις αποτυχίες τους. (2)

Φυσικό λοιπόν ήταν και στην Ελλάδα να έχουμε, τότε, συγκεκριμένες εισηγήσεις και εφαρμογές συνεταιριστικές ανάμικτες με άλλες συγγενικές επιδιώξεις (συνδικαλιστικές, πολιτικές κλπ.) (3). Και παράλληλα να θεωρούνται όλες μαζί οι σχετικές εισηγήσεις και εφαρμογές ως «ανατροπτικές» κινήσεις και να εκδηλώνονται αντιδράσεις εναντίον τους, τόσο από εκείνους που έβλεπαν ότι θα ζημιωνόταν από τη διάδοση τέτοιων ιδεών και Θεσιών, όσο και από την καθυστερημένη λαϊκή μάζα, μέσα στην οποία θα έπρεπε να διαδοθούν.

Γενικά οι συνθήκες δεν ήταν ακόμα τότε πρόσφορες, τόσο στις πόλεις (με το εμπροσκοπικό και μεταποικικό κατεστημένο και την έλλειψη εργατικού δυναμικού με κάποια συνείδηση των δικαιωμάτων του) όσο και στην ύπαιθρο (με κυρίαρχους τους κοσμομπάσηδες νεότερου τύπου, τους τσιφλικάδες, τους μεγαλοκτηματίες, τους εμπροσμεσίτες των αγροτικών προϊόντων, τους μπακάληδες, τα τζάκια των πολιτευομένων, κλπ.) και με την έλλειψη στο Λαό μορφώσεως, δυνάμεις για αντίσταση, κλπ.

Πρέπει ακόμα να λάβουμε υπ' όψιν ότι υπήρχε τότε έλλειψη αξιόλογων αγροτικών εκμεταλλεύσεων στην ύπαιθρο ικανών για εμπορευματοική παραγωγή (πέρα από τη σταφίδα επικρατούσαν γενικά οι κλειστές οικονομίες με την αυτοκατανάλωση ή για τοπική κατανάλωση) και χωρίς χρησιμοποίηση τεχνικών μέσων (μηχανήματα, λιπάσματα, φάρμακα). Και αυτά ακόμα τα τοιφλίκια (μεγάλες ιδιοκτησίες) μεταβαλόταν, με το κολληγικό σύστημα, σε μικρές καθυστερημένες εκμεταλλεύσεις όπου το θάρος έπεφτε στην υπερεργασία και μικρή αμοιβή των κολληγών. Στην ουσία και οι περισσότεροι τοιφλικιάδες δεν κέρδιζαν αρκετά, αφού δεν είχαν οργανώσει μεγάλες εκμεταλλεύσεις με γνώσεις και μέσα.

Στον αστικό τομέα υπήρχε έλλειψη αξιόλογης βιοτεχνίας - διομηχανίας (4) και συνεπώς εργατικού δυναμικού απαραίτητου για προσπάθειες καταναλωτικού ή εργατικού συνεταιρισμού. Τα εργατικά κέντρα της τότε Ελλάδας ήταν λίγα (Σύρα, Λαύριο, Πειραιάς, Πάτρα, Βόλος) και η δυνατότητα για συνδικαλιστική και συνεταιριστική οργάνωση περιορισμένη, από έλλειψη γνώσεων, στελεχών, θάρρους, νομοθεσίας. Και οι αντιδράσεις των θιγόμενων ισχυρών ήταν εξοντωτικές σε κάθε τέτοια πρωτοβουλία. Όλες οι κινήσεις ήταν «σοσιαλιστικές», που σήμαινε πράγματα ύποπτα, αναρχικά, αθεϊστικά και διαβολικά.

Ωστόσο με την πάροδο των ετών και την κάποια δημιουργία πιο κατάλληλων συνθηκών, συναντούμε όλο και περισσότερες εργατικές (5) προσπάθειες (5) και εισηγήσεις για συνδικαλιστική και συνεταιριστική οργάνωση καθώς και μερικές πραγματοποιήσεις (εφαρμογές) στα συνεταιριστικά.

Αυτό το υλικό για τις πρωτοποριακές συνεταιριστικές προσπάθειες και εφαρμογές κατά την περίοδο 1851—1900, δίνουμε στη συνέχεια, με την ελπίδα ότι θα βρεθούν νεώτεροι ερευνητές να φροντίσουν να το συμπληρώσουν με λεπτομερέστερες εργασίες. (6)

Κατά το 1867 όταν τυπώθηκε το βιβλίο «Πολιτειογραφικά πληροφορία περί Ελλάδος» του Α. Μανσόλα (πυγματάργου τότε της Δημοσίας Οικονομίας εν τω Υπουργείω των Εσωτερικών, δηλαδή προϊστάμενου της τότε αρμόδιας γ ι α ό λ ο υ ς τους κλάδους της οικονομίας δημόσιας υπηρεσίας) υπήρχε στην Ελλάδα μεγάλη καθυστέρηση στην εφαρμογή του γενικότερου πνεύματος του συνεταιρισμού (βλ. τις σελ. του 167, 168). Όπως γράφει ο Μανσόλας, από τη σύσταση του ελληνικού βασιλείου μέχρι τότε ιδρύθηκαν 60 εμπορικές εταιρείες, διαλύθηκαν οι 29 και υπήρχαν το 1867 μόνον 31. Από αυτές οι 27 ήταν κυρίως ασφαλιστικές εταιρίες κατά των κινδύνων της θαλάσσης και μερικές έδιναν και ναυτικά δάνεια. Τις πολύτιμες σχετικές πληροφορίες του Μανσόλα (σελ. 167—170) παραθέτουμε γιατί δίνουν όλη την εικόνα της τότε οικονομικής - εταιρικής ζωής (7).

«Εμπορικά Έταιρεια.

Ο συνεταιρισμός τών κεφαλαίων, ο δίδων την ύπαρξιν εις τās διαφόρους εμπορικές εταιρίας θεωρείται ως η κοινότερα διατύπωσις υπό την όποιαν κατά τούς νεωτέρους χρόνους άναφαίνεται και λειτουργεί τό πνεύμα του συνεταιρισμού, θεωρούμενον σήμερα ως τό γονιμότερον μέσον του πολιτισμού και τής πρόόδου υπό τās ποικίλας αύτης μορφάς.

Η άρχή του συνεταιρισμού δέν είναι νέα, είναι ο πρώτιστος δρος τής ανθρωπίνης ύπάρξεως και τής κοινωνίας· ο πολιτισμός όμως, αί ανάγκαι και η πρόοδος τών κοινωνιών έδωκαν εις την άρχήν ταύτην, κατά τούς νεωτέρους προπάντων χρόνους, νέαν έντελώς διεύθυνσιν· δι' αύτής άνεπτύχθησαν και έποπλασιασθήσαν αί παντός είδους εταιρία, πολιτικά, έμπορικά, οικονομικά,

βιομηχανικά, ναυτικά, γεωργικά και έλαβον ύπαρξιν αί σπουδαιότεραι και καταπληκτικώτεραι τών επιχειρήσεων εις άς δέν ήτο δυνατόν νά δώσωσι τήν ζωήν αύτοτελείς και μεμονωμένοι άτομικαί δυνάμεις.

Ή τόσον γόνιμος αύτη άρχή δέν έλαβεν έτι παρ' ήμίν μεγάλην ανάπτυξιν, άν και ή ανάγκη αύτης πολλαχώς αναγνωρίζεται. Έκτός τής Έθνικής Τραπεζής, τής Άτμοπλοϊκής Έταιρίας, τής έν Άθήναις Πυρασφαλιστικής και τής έν Πάτραις Οίνοποιητικής, άπασαι αί λοιπαί αί μέχρι τοϋδε συστηθείσαι εισί προπάντων άσφαλιστικά κατά τών κινδύνων τής

θαλάσσης, και τινες αύτών ναυτοδανειστικά, ών τήν σύστασιν έπροκάλεσε κυρίως ή ανάπτυξις ήν έλαβεν ή έμπορική ναυτιλία.

Άπό τής συστάσεως τοϋ Έλληνικού βασιλείου έσυστήθησαν εις τά κυριώτερα κέντρα τοϋ ελληνικού έμπορίου 58 έμπορικά έταιρία. Πρώτη τοιαύτη συστήθη τῷ 1836 έν Πάτραις υπό τήν έπωνυμίαν «Άχαϊκή Άσφαλιστική τής θαλασσοπλοίας Έταιρία».

Αί μέχρι τοϋδε ίδρυθείσαι έταιρίαί, διαλυθείσαι και ύπάρχουσαι, έχουσιν ώς έξής κατά πόλεις, περιλαμβανομένων και τών έν Έπτανήσῳ.

Πόλεις	Διαλυθείσαι	Ύπάρχουσαι	Τό όλον
Σύρος	14	12	26
Πάτραι	11	6	17
Άθήναι	2	1	3
Πειραιεύς	1	1	2
Άργαστόλιον	—	2	2
Υδρα	—	1	1
Γαλαξειδιον	—	1	1
Άλαγωνία	1	—	1
Ίθάκη	—	2	2
Ζάκυνθος	—	1	1
Σπέτσαι	—	2	2
	29	29	58

Αί πλείσται έπομένως τών έταιριών τούτων ύπήρξαν και ύπάρχουσιν εις τας δύο έμπορικώτερας τής Έλλάδος πόλεις, τήν Έρμούπολιν και τας Πάτρας.

Αί σήμερον έν ένεργεία έμπορικά έταιρίαί, έκτός τής Έθνικής Τραπεζής και τής Έλληνικής Άτμοπλοίας, εισί 29' έκ τούτων αί 27 εισί κυρίως άσφαλιστικά κατά τών κινδύνων τής θαλάσσης, ών τινες ένεργοϋσι και ναυτικά δάνεια και προεξοφλήσεις έμπορικών γραμματίων. Έκ δε τών λοιπών δύο, ή μόν μία είναι άσφαλιστική κατά τών κινδύνων τοϋ πυρός και τής θαλάσσης έν Άθήναις, υπό τήν έπωνυμίαν ό «Φοϊνιξ» μέ μετοχικόν κεφάλαιον δρχ. 3.000.000 ή δε έτέρα Οίνοποιητική έν Πάτραις, υπό τήν έπω-

νυμίαν «Έταιρία τής Έλληνικής Οίνοποιίας» μέ μετοχικόν κεφάλαιον δρχ. 2.000.000 έξ ών κατεβλήθησαν μόνον δραχμαί 566.000. Έκ τών 27 πρώτων αί δύο άσχολούνται κυρίως εις τήν ένεργείαν ναυτικών δανείων, ή μόν έν Πάτραις υπό τήν έπωνυμίαν «Ναυτική Τράπεζα» συστηθείσα τῷ 1860 και μέ μετοχικόν κεφάλαιον 2.000.000 δραχμών, έξ ών έπραγματοποιήθησαν μέχρι τοϋδε μετοχαί δραχμών 1.476.000. Αί έργασιαί τής έταιρίας ταύτης συνίστανται εις ναυτικά δάνεια έπί πλοίων και έπί φορτίων, εις προεξοφλήσεις, εις πιστώσεις ναυτικής και έμπορικής έν γένει, εις άνοικτους λογαριασμούς διά συναλλαγμάτων και εις τό νά δέχεται έντόκους και άτόκους

καταθέσεις χρημάτων. Ἡ ἑτέρα ἐν Σύρῳ συστηθεῖσα τῷ 1866 ὑπὸ τὴν ἑπωνυμίαν «Ἑλληνικὴ Ναυτικὴ Ἑταιρία» μέ μετοχικὸν κεφάλαιον ἐνὸς ἑκατομμυρίου δραχμῶν, ἐξ οὗ ἐπραγματοποιήθησαν μέχρι τοῦδε μετοχαὶ ἀξίας 300.000 δραχμῶν. Αἱ κυριώτεραι ἐργασίαι τῆς ἑταιρίας ταύτης συνίστανται εἰς τὴν χορήγησιν ναυτικῶν δανείων, τὴν ἐξασφάλισιν ἀξιών κατὰ τῶν κινδύνων τῆς θαλάσσης, εἰς τὸ νὰ δέχεται ἐντόκους καὶ ἀτόκους καταθέσεις χρημάτων, καὶ νὰ ἐνεργῇ καὶ προεξοφλήσεις ἐμπορικῶν γραμματίων, ὡσάκις ὑπάρχουσιν ἐν τῷ ταμείῳ αὐτῆς περισσεύοντα χρήματα, καὶ δὲν ζητοῦνται διὰ ναυτικὰ δάνεια.

Ἄπασαι αἱ λοιπαὶ ἑταιρίαι εἰσὶ κυρίως ἀσφαλιστικαὶ κατὰ τῶν κινδύνων τῆς θαλάσσης.

Ὡς δὲ προκύπτει ἐκ τοῦ κατωτέρου πίνακος ὑπάρχουσιν ἐν Σύρῳ 11, ἐν Πάτραις 5, ἐν Σπέτσοις 2 συστηθεῖσαι πρό τινων μηνῶν μόνον, ἐν Κεφαλληνίᾳ 2, ἐν Ἰθάκῃ 2, ἐν Ζακύνθῳ 2, ἐν Πειραιεῖ 1 καὶ ἐν Ὑδρᾷ 1. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἐ συστήθη πρό τιναν μηνῶν καὶ ἐν Γαλαξειδίῳ ἀσφαλιστικὴ κατὰ τῶν κινδύνων τῆς θαλάσσης, ὑπὸ τὴν ἑπωνυμίαν «Ἀλληλέγγυος ἀσφάλεια τὸ Γαλαξειδίον». Ἡ ἑταιρία αὕτη, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς ἑπωνυμίας τῆς γίνεται δῆλον, ἀποτελεῖται ἐκ ἑπωνυμίας τῆς γίνεται δῆλον, ἀποτελεῖται ἐκ διδοκτικῶν πλοίων πρὸς ἀμοι-

βαίαν ἀσφάλειαν μόνον τῶν πλοίων αὐτῶν. Ἡ ἑταιρία αὕτη δὲν ἔχει ἑταιρικὸν κεφάλαιον καὶ ἡ διάρκεια αὐτῆς εἶναι ἀόριστος, θεωρεῖται δὲ κατὰ τὸ καταστατικὸν τῆς ἀπὸ τότε συστηθεῖσα ὀριστικῶς, ὅταν ἔχη τόσα ἀμοιβαίως ἀσφαλιζόμενα πλοία συμπληρώνοντα ἀξίαν τουλάχιστον 500.000 δραχμῶν, καὶ θέλει διαρκέσει μέχρις ὅτου ἢ συνέλευσις τῶν συνεταίρων ἐπιτρέψη τὴν διάλυσίν τῆς· οἱ δὲ συνεταῖροι δὲν ἔχουν καμμίαν ὠφέλειαν ἢ κέρδος μερικὸν μετ' αὐτῆς, διανέμονται δὲ μόνον μεταξὺ τῶν αἰζημίων ἄς ἕκαστος ἤθελεν ὑποστῆ εἰς τὸ πλοῖον τοῦ ἐκ τῶν θαλασσίων κινδύνων (8) Ἡ διανομὴ τῶν ζημιῶν γίνεται ἀναλόγως τῆς συνεισφοράς ἢν ἕκαστος ὀφείλει νὰ πληρῶσῃ προηγουμένως ἀναλόγως τῆς μετοχῆς του, δηλαδὴ τοῦ ποσοῦ ὅπερ ἕκαστος θέλει ἀσφαλίσει.

Ἐκ τῶν 11 ἐν Σύρῳ ἀσφαλιστικῶν ἑταιριῶν αἱ 6 ἀνεδέχθησαν τῷ 1866 κινδύνους δραχμῶν 11.248.216 καὶ ἀπεζημίωσαν θλάθας θαλασσίων κινδύνων δραχμῶν 96.364.27. Αἱ δὲ ἐν Πάτραις ἑταιρίαι ἀνεδέχθησαν τὸ αὐτὸ ἔτος θαλασσίους κινδύνους δραχμῶν 24.324.026.96, ἀπεζημίωσαν δὲ θαλασσίους κινδύνους δραχμῶν 291.400,19». (ο πίνακας σπην ἄλλῃ σελίδᾳ).

Ἰδιαίτερη λοιπὸν ἀξία ἔχει, ἀπὸ εἰδικῆς συνεταιριστικῆς πλευρᾶς, (μετὰ τὴν εἰδικὴν ἐγγουα τοῦ ὅρου) ἡ πληροφορία τοῦ (σελ. 169) ὅτι «ἐ συστήθη πρό τινων μηνῶν καὶ ἐν Γαλαξειδίῳ ἀσφαλιστικὴ κατὰ τῶν κινδύνων τῆς θαλάσσης, ὑπὸ τὴν ἑπωνυμίαν «Ἀλληλέγγυος ἀσφάλεια τὸ Γαλαξειδίον». «Ἡ ἑταιρία αὕτη, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπωνυμίας τῆς γίνεται δῆλον, ἀποτελεῖται ἐκ διαφόρων ἰδιοκτητῶν πλοίων πρὸς ἀμοιβαίαν ἀσφάλειαν μόνον τῶν πλοίων αὐτῶν. Ἡ ἑταιρία αὕτη δὲν ἔχει ἑταιρικὸν κεφάλαιον καὶ ἡ διάρκεια αὐτῆς εἶναι ἀόριστος. θεωρεῖται δὲ κατὰ τὸ καταστατικὸν τῆς ἀπὸ τότε συσταθεῖσα ὀριστικῶς, ὅταν ἔχει τόσα ἀμοιβαίως ἀσφαλιζόμενα πλοία συμπληρώνοντα ἀξίαν τουλάχιστον 500.000 δραχμῶν, καὶ θέλει διαρκέσει μέχρις ὅτου ἢ συνέλευσις τῶν συνεταίρων ἐπιτρέψη τὴν διάλυσίν τῆς· οἱ δὲ συνεταῖροι δὲν ἔχουν καμμίαν ὠφέλειαν ἢ κέρδος μερικὸν μετ' αὐτῆς, διανέμονται δὲ μόνον μεταξὺ τῶν αἰζημίων ἄς ἕκαστος ἤθελεν ὑποστῆ εἰς τὸ πλοῖον τοῦ ἐκ τῶν θαλασσίων κινδύνων. Ἡ

διανομή των ζημιών γίνεται αναλόγως της συνεισφοράς ἢν ἕκαστος ὀφείλει νὰ πληρῶσῃ προηγουμένως ἀναλόγως τῆς μετοχῆς του, δηλαδή τοῦ ποσοῦ ὕπερ ἕκαστος θέλει ἀσφαλίσει».

Δηλαδή πρόκειται περὶ τοῦ πρώτου ἐλληνικοῦ ἀλλήλοασφαλιστικοῦ συνεταιρισμοῦ που πιθανόν νὰ εἶναι καὶ ὁ πρῶτος ἐλληνικὸς συνεταιρισμὸς (ἀν δὲν ἀποδειχθεῖ ὅτι ἔχει προηγηθεῖ συνεταιριστικὸς θίασος — βλ. πιο πάνω — ἢ ἄλλος συνεταιρισμός). Στους νεότερους ερευνητὲς ἀνίχνει νὰ ερευνηθῶν στο Γαλαξείδι γιὰ σχετικὲς λεπτομέρειες.

Οἱ ασφαλιστικὲς εταιρίες που υπήρχαν τὸ 1867

Ἐπωνυμία	Ἔδρα	Ἔτος ἔγκαθ.	Ἔργασίαι	Μετοχ. Κεφάλ.	
				Ὄνομαστικόν	Καταβληθέν
1 Πειραιεύς	Πειραιεύς	1863	Ἄσφ. καὶ προεξοφλ.	1.000.000	300.000
2 Μιαούλης	Πάτραι	1860	Ἄσφαλιστική	563.000	56.300
3 Πρόδος	»	1859	»	1.142.000	114.200
4 Ἀνατολή	»	1861	»	1.476.000	147.600
5 Ἀμαλία	»	1856	»	1.188.000	118.800
6 Σωτήρ	»	1858	»	2.000.000	237.700
7 Ὁμόνοια	Σῦρος	1861	Ἄσφ. καὶ προεξοφλ.	313.500	171.830
8 Ἐρμούπολις	»	1863	Ἄσφαλιστική	323.000	40.375
9 Εὐτυχία	»	1865	»	271.000	27.100
10 Μεσόγειος	»	1865	»	280.000	28.000
11 Ἀρμονία	»	1865	Ἄσφ. καὶ προεξοφλ.	500.000	50.000
12 Ἐνωσις Ψαρρ.	»	1865	Ἄσφαλιστική	407.000	40.700
13 Τὰ Ψαρρά	»	1865	»	251.000	25.100
14 Πρωτεύς	»	1865	Ἄσφ. καὶ προεξοφλ.	300.000	30.000
15 Ποσειδῶν	»	1865	»	250.000	25.000
16 Ἐλπὶς	»	1866	Ἄσφαλιστική	204.000	20.400
17 Κάσσιος	»	1866	»	500.000	50.000
18 Ὑδρα	Ὑδρα	1866	»	1.000.000	200.000
19 Σπέτσαι	Σπέτσαι	1867	»	250.000	
20 Ποσειδῶν	»	1867	»	600.000	
21 Ζάκυνθος	Ζάκυνθος	1867	»	1.262.196	140.244
22 Ὁμόνοια	Ἀργοστόλιον	1859	Ἄσφ. καὶ προεξοφλ.	1.248.000	124.800
23 Κεφαλληνία	»	1841	Ἄσφαλιστική	1.257.360	125.736
24 Ὀδυσσεύς	Ἰθάκη	1858	»	600.000	
25 Ἰθάκη	»	1863	»	470.000	
				17.656.056	2.073.885

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13

(1) Βλ. σχετικὰ τὴν ὅλη συνεταιριστικὴ φιλολογία (θεωρητικὰ καὶ ιστορικὰ συνεταιριστικὰ βιβλία γιὰ τὸ θέμα αὐτό).

(2) Βλ. σχετικὰ: Ἀριστ. Ν. Κλήμη, «Τί εἶναι καὶ τί δὲν εἶναι ὁ Συνεργατισμὸς - Συνεταιρισμός», Ἀθήνα 1980 σ. 79 ἐπ.

(3) Χρήσιμες είναι οι πληροφορίες για την εργατική και συνδικαλιστική κίνηση στην Ελλάδα (βλ. Κορδάτου «Ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας» Αθήναι 1957 τ. 4. σ. 456—470 και ίδιου «Ιστορία Έλληνικού Έργατικού Κινήματος» Ζ' έκδοση) που πρέπει να τις γνωρίζει όποιος μελετά τη συνεταιριστική εξέλιξη. (Τις σημειώνουμε με χρονολογική κατάταξη στα Κεφάλαια που ακολουθούν).

Η παραπάνω εργατική κίνηση δεν είχε χαρακτήρα καθαρά συνδικαλιστικό. Είχαν επιρροή πάνω της διάφορα ρεύματα ιδεολογικά που έρχονταν από τη Γαλλία και την Ιταλία μέσω των πρώτων ελλήνων «αναρχοσοσιαλιστών» των Πατρών, Κεφαλληνίας, Αθηνών και άλλων αστικών κέντρων όπου συγκεντρωνόταν τότε το εμπορικό και βιομηχανικό κεφάλαιο (βλ. Ι. Κορδάτος σ. 462).

Το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα δημοσιεύθηκαν μπουσούρες και βγήκαν εφημερίδες με τις ιδέες του Προυσσόν, του Μαρξ, του Κροπότκιν κλπ.

Η εργατική κίνηση άρχισε να βρίσκει το δρόμο της στο τέλος του αιώνα (το «δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι» που αφορά τη σωματειακή οργάνωση, αναγνωρίστηκε με το Σύνταγμα του 1911. Βλ. τη διδακτορική εργασία του Αλ. Σβώλου).

(4) Για τη βιομηχανία βλ. Γ. Αναστασοπούλου, «Ιστορία της Έλληνικής Βιομηχανίας» (τόμος 3) Αθήνα 1948.

(5) Για την περίοδο μέχρι το 1867 υπενθυμίζουμε, με χρονολογική σειρά, και τα επόμενα γεγονότα που μας δίνουν τη φυσιογνωμία κάθε χρόνου.

1850

Περιπέτειες Εθνικές - πολεμικές με τα Θεσσαλικά.

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ

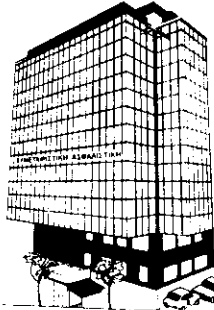
ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΣΦΑΛΕΙΩΝ

Λειτουργεί τώρα

στά ιδιόκτητα

γραφεία της

Ακαδημίας - Γενναίου 8

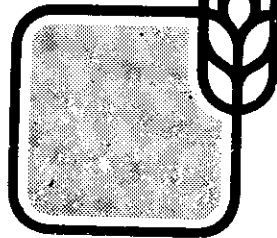

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ

- συνέπεια
- καλή πίστη
- κατανόηση

Νέο Τηλεφ. Κέντρο: Άριθ. 3642.611 έως 617

Μία μεγάλη επιτυχία
συνεπείας, αφοσίωσης, ειλικρίνειας
"αγροτικών και γενικών
ασφαλείων"
με δική σου συμπεριφορά
στην ασφαλίση στην Ελλάδα
πρόσφερε το κέρδη της
σε πιστά, έμπιστους κοινωνικούς
και πολιτικούς σκοπούς

Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ

ΚΟΝΤΑ ΣΑΣ ΟΤΙ ΚΙ ΑΝ ΤΥΧΕΙ

Οι δύο σημερινές Αγροτικές Συνεταιριστικές Ασφαλιστικές Εταιρίες

1854

Δημοσιεύεται στην Κέρκυρα η μελέτη Σπ. Ανδρώνη «περί Γεωργικής Τραπεζής» και σχέδιο νόμου (αφορά κτηματική πίστη).

1855

Ιδρύεται Πρακτορείο της Εθνικής Τράπεζας στη Χαλκίδα.

1856

Μόνο το 26% του πληθυσμού (277.000) ζει σε οικισμούς πάνω από 2.000 κατ.

1857

Ιδρύονται Γπ)τα της Εθνικής Τράπεζας στην Καλαμάτα, Πειραιά, Λαμία, Σπάρτη, Ναύπλιο. Προστατευτική πολιτική (δασιός εισαγωγής) για το σιτάρι (μέχρι 1867). Κατάργηση τελών για εξαγωγή γεωργικών προϊόντων.

1858

Β.Δ. περί συστάσεως Ολυμπίων. Το 1959 η πρώτη έκθεση «Ολυμπίων».

Β.Δ. 1.10.1858 με το οποίο καθορίζεται χρηματικό βραβείο «υπέρ του συντάξαντος το ωφέλιμότερον γεωργικόν σύγγραμμα».

1859

Η Εθνική Τράπεζα αρχίζει να δίνει τα πρώτα ενυπόθηκα δάνεια σύμφωνα με το νόμο ΦΚΣΤ. Ενισχύεται με δάνεια ΕΤΕ η πρώτη ελληνική ατμοπλοϊκή εταιρεία στη Σύρα.

1860

Άρχισε στον Πειραιά η κατασκευή αρότρων γαλλικού τύπου. (Μανσόλας σ. 110).

1861

Αποτυγχάνει εξέγερση κατά του Όθωνα.

Ο ν. ΓΙ επιτρέπει τη χορήγηση δανείων της ΕΤΕ στους αγρότες με προσωπική εγγύηση. Θεομιθοθετείται κάποια υποχρέωση της ΕΤΕ για χορήγηση γεωργικών δανείων.

1862

Επίθεση στο φρούριο Ναυπλίου και απελευθέρωση των κινηματιών του 1861. Ξεσάκωμα Θ. Γρίθα εναντίον του Όθωνα στη Βόνιτσα και επέκταση στο Μεσολόγγι, Πάτρα, Καλάβρυτα, Αίγιο, Κόρινθο, Αθήνα. Με την επικράτηση της εξέγερσης έξωση του Όθωνα. Εγκαθίδρυση συνταγματικής μοναρχίας.

Τοκογλυφία. Σύμβαση Κράτους - ΕΤΕ για χορήγηση δανείων σε αγρότες.

1863

Ανώμαλη πολιτική κατάσταση. Εναλλαγή Κυβερνήσεων ορεινών (προσθευτικοί Κ. Κανάρης) και πεδινών (συντηρητικοί, Δ. Βούλγαρης) και άλλων.

Ληστές στην Αθήνα. Βιαιότητες.

Αγορά από το Κράτος και διάθεση στους αγρότες βαμβακόσπορου με πίστωση.

Πρόταση για οργάνωση γεωργικής εκπαίδευσης με πρακτικά σχολεία και ανώτερη αγρονομική Σχολή (δεν ψηφίστηκε από Εθνοσυνέλευση).

Πρόταση Αθ. Ροντήρη για ίδρυση Γεωργικής Τραπεζής με πόρους από φορολογία δεκάτης.

Άφιξη Γεωργίου Α'.

1864

Αρχή βασιλείας Γεωργίου Α'. - Εναλλαγή Κυβερνήσεων.

Ενωμάτωση Ιονίων Νήσων στην Ελλάδα.

Εθνική Συνέλευση. Ψηφίζεται το Σύνταγμα του 1864.

Στην Εθνική Συνέλευση γίνονται συζητήσεις περί Κτηματικής Τραπεζής (δλ. Μελά σ. 210) και περί εθνικής γης και λειψαδιών.

Σύσταση της Κεντρικής Γεωργικής Εταιρείας (Βλ. Μελά σ. 209).

Σύμβαση για ίδρυση Κτηματικής Τραπέζης (έμεινε ανεφάρμοστη).

1865

Σύμβαση για την αποξήρανση της Κωπαίδας (κύρωσή της το 1867).

Πρώτες βουλευτικές εκλογές με σφαιρίδιο. Περιορισμοί στο δικαίωμα ψήφου και εκλογής.

Εναλλαγή Κυβερνήσεων κατά 1865 και 1866.

1866

Η Αθήνα είναι ακόμα ένα μικρό χωριό στους πρόποδες της Ακρόπολης.

Νόμος ΣΚΘ για αποξηραντικά έργα (ανεφάρμοστος μέχρι το 1881).

Κρητική Επανάσταση.

Προσπάθεια συνεννόησης με Σερβία, Ρουμανία, Μαυροβούνιο εναντίον Τουρκίας.

(6) Και άλλοτε υποδείξαμε ότι η ΠΑΣΕΓΕΣ, η ΑΤΕ, οι τοπικές Ενώσεις Συνεταιρισμών και άλλοι παράγοντες πρέπει να προκηρύξουν βραβεία για τοπικές έρευνες από ντόπιους επιστήμονες ερευνητές αρχείων κλπ. Σχετική και η εισήγηση του Boulanger από το 1847.

(7) Μερικά άλλα αξιοσημείωτα γεγονότα του 1867 - 1868:

Ιδρύεται το Ταμείο Συντάξεων για τους υπαλλήλους της Εθνικής Τράπεζας.

Κύρωση σύμβασης για αποξήρανση Κωπαίδας (έκπτωση το 1873).

Πολιτική ελευθέρου εμπορίου (όχι προστατευτική εγχώρια παραγωγή).

Διαφωνία Βασιλέως - Κουμουνοδούρου επί Κρητικού και εξωτερικής πολιτικής. Εκτροπή πολιτική με κυβερνήσεις μειοψηφίας επί 7 έτη 1867 - 1874.

(8) Η υπογράμμιση δική μας.

1869: Η ΠΡΩΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ
ΠΟΥ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΙΣΕ ΤΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΙΔΕΑ
ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ (ΤΟΤΕ) ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΤΥΠΟΥ.
ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ(1)

Ο Δημ. Στεφ. Μαυροκορδάτος (2) υπήρξε αξιόλογη προσωπικότητα της ελληνικής επιστημονικής και πολιτικής ζωής. Και είναι ο πρώτος που έγραψε και δημοσίευσε το 1869 ελληνικό συνεταιριστικό βιβλίο με το οποίο έκανε γνωστό στο ελληνικό κοινό τον συνεταιρισμό όπως αυτός αναπτυσσόταν τότε στην Ευρώπη ως θεωρία και εφαρμογή και συγκινούσε τόσο προοδευτικούς επιστήμονες και πολιτικούς όσο και τις λαϊκές μάζες που εύρισκαν σε αυτόν ένα αποτελεσματικό πρακτικό βοήθη και μια νέα ιδεολογία.

Πρόκειται για το κείμενό του «Περὶ Πιστωτικῶν Τραπεζῶν τοῦ Λαοῦ» που πρωτοδημοσιεύτηκε σε συνέχειες στην «Κλειώ» της Τεργέστης (τεύχη 406—416 του 1869) και στη συνέχεια εκδόθηκε σε βιβλίο στη Λειψία. Εμφανίζεται με την μορφή 6 Επιστολῶν και αφού κάνει στην Επιστολή Α' μια πολύ αξιόλογη Εισαγωγή για τα 5 εἴδη των συνεταιρισμῶν που υπήρχαν τότε στη Γερμανία και αναπτύσσει στην Επιστολή Β το θέμα «Τὸ κοινωνικὸν ζήτημα καὶ οἱ Συνεταιρισμοὶ» ασχολείται με τις «Πιστωτικὰς Τράπεζας τοῦ Λαοῦ» κατὰ το σύστημα Σούλτσε - Ντέλιτς (Schulze - Delitzsch).

Επειδὴ τὸ βιβλίο εἶναι δυσεῦρετο σήμερα καὶ τὸ περιεχόμενό του πολὺ αξιόλογο (ὄχι μόνον ιστορικὰ ἀλλὰ καὶ θεωρητικὰ), θα ἀσχοληθοῦμε περισσότερο με αὐτό.

Στην Επιστολή Α («Φωνὴ Συνεταιρισμῶν» 1946 σ. 118 επ.) ἀρχίζει με τὴν παράθεση μέσα σε εἰσαγωγικά («...») μίας παραβολῆς του Λαμιναιῶ σχετικῆς με τὴ συνεργασία (3) καὶ διηγείται στὴ συνέχεια ὅτι «μέ τὴν ἐκφραστικωτάτην ταύτην παραβολὴν τοῦ πεζογράφου ποιητοῦ Λαμιναιῶ... ἤρχιζον λογιδριον, ὅπερ ἐν ἔτει 1854 ἐπὶ τῆ συστάσει τῆς Σηρικῆς Ἐταιρίας ἐξεφώνησα ἐνώπιον τοῦ βασιλέως Ὁθωνος ἐν τῷ Μεταξουργίῳ Ἀθηνῶν καὶ δι' οὗ προσεπάθουν γὰ καταδείξω τὴν δύνάμιν καὶ τὰ κοινωνικὰ ἀποτελέσματα τοῦ Συνεταιρισμοῦ (Association) ἐν γένει, ἰδίᾳ δὲ τοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν χρηματικῶν κεφαλαίων».

Παρατηρεῖ ἐπειτα ὅτι ἀπὸ τότε (1854) πέρασαν 15 χρόνια «καὶ ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν, ἐνθα πολλοὶ περὶ παλλὰ τυρβάζουσιν, οὐδὲν ἐγένετο θῆμα νέον ἢ τουλάχιστον ἄξιον λόγου πρὸς τὸν συνεταιρισμὸν» (ἐννοεῖ γενικὰ τὴν οικονομικὴ καὶ γενικότερη συνεργασία). Εξαιρεῖ τὴν πρόοδο που ἔγινε στὴν Ευρώπη καὶ κυρίως στὴ Γερμανία με τὴν «λαοσωτήρια αὐτὴ ἀρχή». Καὶ στὴ συνέχεια τονίζει τὰ ἐπόμενα που ἀφοροῦν εἰδικὰ τὸ θέμα μας, τὸ συνεταιρισμὸ με τὴν εἰδικὴ ἐγγύσια του ὄρου:

«... ἀλλὰ προσέτι καὶ πρὸ πάντων, δὲ περ σπουδαιότερον, ἡ ἀρχὴ τοῦ συνεταιρισμοῦ εἰσέδυσσε καὶ ὀσημέραι πλειότερον εἰσδύει εἰς τὰς μέσης καὶ εἰς τὰς

κατωτέρας τοῦ λαοῦ τάξεις καὶ εἰς τὰ ὑλικά αὐτῶν συμφέροντα, ἐπὶ ἀναντιρρητῶ αὐτῶν ὠφελείᾳ».

Καὶ συνεχίζει με τὰ ἐπόμενα που δίνουν περιληπτικὰ ἀλλὰ με σαφήνεια ὅλη τὴ θεωρία καὶ τὴν εφαρμογὴ τοῦ συνεταιρισμοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη (που εἶναι χρήσιμη καὶ πρωτοποριακὴ ἀκόμα καὶ σήμερα στὴ χώρα μας γιὰ εφαρμογὴ): «Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν ἐφαρμογὴν τικῶν συμφερόντων τῶν μέσων καὶ κατῆς ἀρχῆς τοῦ συνεταιρισμοῦ ἐπὶ τῶν ὑ- τωτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ, ὑπάρχουσι

σήμερον ἐν Γερμανίᾳ πέντε διάφορα εἶδη συνεταιρισμῶν.

Α΄ Συνεταιρισμοί πρὸς ἀγοράν τῆς πρώτης ὕλης (Rohstoff- und Magazin- Genossenschaften). Σκοπὸς αὐτῶν εἶνε νὰ παρέξωσιν εἰς τοὺς ἑταίρους, ἀγοράζοντας παρὰ τῆς ἑταιρίας λιανικῶς, τὰ πλεονεκτήματα τῆς ὀλικῶς γενομένης ἀγορᾶς, ὡς πρὸς τὴν τιμὴν καὶ ὡς πρὸς τὴν ποιότητα τῆς ἀναγκαίας εἰς τὰς ἐργασίας των ὕλης, πλεονεκτήματα δὲν ἄλλως μόνον ὁ κεφαλαιούχος δύναται ν' ἀπολαμβάνῃ. Ἡ ἑταιρία συσταίνει ἀποθήκην καὶ διορίζει ἐπιστάτας· οὗτοι ἀγοράζουσιν ἐν ὀνόματι καὶ διὰ λογαριασμόν τῆς ἑταιρίας τὴν ἀναγκαίαν εἰς τὰ μέλη αὐτῆς πρώτην ὕλην ὀλικῶς καὶ ὡς οἶον τε ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τῆς πηγῆς τοῦ εἶδους, καὶ εἶτα λιανικῶς πωλοῦσιν εἰς τοὺς ἑταίρους ἐπὶ ἀμέσῳ μὲν πληρωμῇ, ἀλλ' εἰς τὴν τιμὴν τὴν ἐκ τῆς ὀλικῆς ἀγορᾶς ἀναλογουσαν. Ὁ ἀναγιγνώσκων ταῦτα ἄς ἐνθυμηθῇ τί συμβαίνει παρ' ἡμῖν εἰς μιάν μόνην τάξιν τεχνιτῶν, εἰς τοὺς ὑποδηματοποιούς λόγου χάριν, καὶ θέλει ἀναγνωρίσει ὁποίας ὠφελείας πρόξενον δύναται νὰ ὦσιν οἱ τοιοῦτοι συνετοὶ συνεταιρισμοί. Ὁ ἐν ἐργαστηρίῳ ἐργαζόμενος καὶ ἐν αὐτῷ τὰ προϊόντα τῆς ἐργασίας του πωλῶν ὑποδηματοποιός παρ' ἡμῖν, ὡς παντοῦ, δὲν ἔχει συνήθως κεφάλαια ἱκανὰ ὅπως ἀγοράσῃ ἐν συνόλῳ καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης πηγῆς τὰ εἰς τὸ ἔργον του ἀναγκαίουντα δέρματα, ἀγοράζει ἐπομένως αὐτὰ κατὰ μικρὸν καὶ κατὰ λόγον τῆς καθημερινῆς ἢ ἐβδομαδιαίας ἐργασίας του. Ἐν τούτοις ἐπὶ τῶν δερμάτων αὐτῶν ἐκέρδισαν ἤδη εἰς ἡ δύο ἔμποροι καὶ εἰς ἡ δύο μεταπράται, καὶ πολλάκις δὲν εὐρίσκει ὁ ὑποδηματοποιός εἰμὴ κακῆς ποιότητος δέρματα ἐπιπρεάζοντα αὐτὴν τὴν ἐργασίαν του. Διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ ὅμως φθάνει ὁ τεχνίτης οὗτος εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα εἰς ὃ ἤθελε φθάσει, ἂν ἦτο συγχρόνως καὶ κεφαλαιούχος, δηλαδὴ διὰ μικρᾶς χρηματικῆς καταβολῆς πρὸς ἴδρυσιν τῆς ἑταιρίας, ἀγοράζει δέρματα

εὐθηνά καὶ καλῆς ποιότητος, ὅταν ἔχῃ ἀνάγκην καὶ ὅσα χρειάζεται.

Β΄ Συνεταιρισμοί πρὸς ἀγοράν τῶν ἐδωδίων καὶ ἄλλων χρησίμων διὰ τὸν καθ' ἡμέραν βίον εἰδῶν (Consumvereine, Lebensmittelvereine). Οὗτοι ἔχουσι σκοπὸν παραπλήσιον τῷ σκοπῷ τῶν πρὸς ἀγοράν τῆς πρώτης ὕλης συνεταιρισμῶν, εἰσὶ δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν ὡς ἐκείνοι τρόπον ὀργανωμένοι, ἀλλὰ διαφέρουσι καθ' ὅσον εἰς τὴν αὐτὴν ἑταιρίαν πρὸς ἀγοράν τῶν χρεωδῶν τοῦ βίου δύναται νὰ λάθωσι μέρος διαφόρων ἐπαγγελμάτων καὶ τάξεων μέλη καὶ καθ' ὅσον ἡ ἑταιρία δύναται νὰ πωλῇ ὡς ἔμπορος καὶ ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῶν ἑταίρων· ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει τὰ προκύπτοντα κέρδη διανέμονται μεταξὺ τῶν ἑταίρων ὡς μέρος τῆς μετοχῆς ἐκάστου.

Γ΄ Συνεταιρισμοί διὰ τὴν θεραπείαν τῶν νοσοῦντων (Krankenkassen und Gesundheitspflegevereine). Δι' αὐτῶν ἔχουσιν οἱ ἑταῖροι καὶ αἱ οἰκογένειαι αὐτῶν, ἐν περιπτώσει νόσου, τὰ τε φάρμακα καὶ τὴν ἰατρικὴν θεραπείαν ὡς οἶον τε εὐθηνότερον.

Δ΄ Συνεταιρισμοί πρὸς χορήγησιν ἐπὶ μετρίῳ τόκῳ μικρῶν προκαταβολῶν, ἢ Πιστωτικαὶ Τράπεζαι τοῦ λαοῦ (Vorschuss- und Creditvereine Volksbanken). Ὁ τεχνίτης, ὁ μικρέμπορος, ὁ χειροτέχνης, ὁ ἐν ἰδρῶτι τοῦ προσώπου κερδίζων τὸν ἄρτον του, δὲν θεωρεῖται κατὰ γενικὸν κανόνα ἀξιόχρεως. Αἱ Ἐθνικαὶ Τράπεζαι δὲν γνωρίζουν τὴν ὑπογραφήν του, καὶ ὑποθήκην αὐτός νὰ δώσῃ δὲν ἔχει, οἱ δὲ κεφαλαιούχοι ἰδιῶται ἤθελουν σιν, ὅπως καταστήσωσι προσοδοφόρα τὰ κεφάλαιά των, πλείστας χρήσεις ἂν οὐχὶ πάντοτε ἀσφαλεστέρας, θεθεαίως ὅμως ὀλιγώτερον ἐνοχλητικὰς ἀπὸ τὴν εἰς ἐλάχιστα δάνεια καὶ εἰς ἀγνώστους ὀφειλέτας διανομὴν αὐτῶν. Οὕτως ὁ πολίτης αὐτός, ὁ διὰ

τῆς ἐργασίας του ὠφελῶν τὴν κοινωνίαν, ἢ δὲν εὐρίσκει νὰ δανεισθῆ καὶ ἐπομένως στερεῖται τῶν ἀναγκαίων χρημάτων ἤγουν τοῦ ἰσχυροτάτου αὐτοῦ μοχλοῦ πρὸς ἐπιτυχίαν, ἰδίως ἐν τῷ μεγάλῳ συναγωνισμῷ τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν, ἢ ἂν εὐρῆ νὰ δανεισθῆ, γίνεται ἐντὸς ὀλίγου θῦμα τῆς ἀπληστίας τῶν τοκογλύφων. "Ὅτι ἐν τούτοις εἶνε ἀδύνατον εἰς ἓνα ἕκαστον τῶν θιοπόνων αὐτῶν πολιτῶν, ἀπεδείχθη δυνατὸν καὶ ἐπιτυχῶς κατορθώθη εἰς πολλοὺς ὁμοῦ. Εὐλόγως παρετηρήθη ὅτι καὶ ἂν ὡς κόκκοι σινάπεως ὑποτεθῆ τὸ ἀξιόχρεον ἑνὸς ἐκάστου ἐκ διακοσίων τοιούτων πολιτῶν, ὅλοι οἱ κόκκοι προστιθέμενοι οἱ μὲν εἰς τοὺς δέ, ἤθελον ἀποτελέσει οὐχὶ τοσοῦτον εὐκαταφρόνητον ποσότητα ἀξιοχρέων. Ὁ δυνάμενος ὅμως νὰ ἐργασθῆ καὶ νὰ παρὰ γη διὰ τῆς ἐργασίας του δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς πάντι ἀναξιόχρεως, ἢ παραγωγικῆ αὐτοῦ δύναμις ἔχει τὴν οἰκονομικὴν ἀξίαν της καὶ ἀναντιρρήτως ἀποτελεῖ ὑπὸ τὴν οἰκονομολογικὴν ἔψωψιν κεφάλαιον, ὅπερ ἡδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀρκούσα ἀσφάλεια εἰς τὸν δανειζόμενον, ἂν ἡ ἀσφάλεια αὕτη δὲν ἦτο ἐκτεθειμένη συνήθως εἰς πλείστας περιπετείας· αἱ ἐμπορικαὶ κρίσεις, αἱ νόσοι, ἄλλα ἀπροσδόκητα συμβάντα, αἱ κακαὶ ἔξεις τοῦ ἐργάτου, ἐλαττώουσιν οὐσιωδῶς τὴν ἀσφάλειαν ταύτην, ὃ δὲ θάνατος αὐτοῦ ἐκμηδενίζει αὐτήν. Ἐν τῇ διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ ὁμοῦ ἐνώσει πολλῶν, καὶ χάρις εἰς τὴν νεωτέραν ἀρχὴν τῆς ἀλληλεγγυότητος τῶν μελῶν, καθ' ἣν πάντες οἱ ἑταῖροι εὐθύνονται διὰ τὴν ὑποχρέωσιν ἐκάστου καὶ ἕκαστος διὰ τὴν ὑποχρέωσιν πάντων, αἱ περιπέτεαι εἰς ἃς ὑπόκειται τὸ ἀξιόχρεον ἐκάστου ἑταίρου ἐλαττοῦνται ἀμέσως καὶ καθίστανται ἀζήμιοι καὶ τὸ ἀξιόχρεον αὐτοῦ μένει ἀκέραιον, ἐρειδόμενον ἐπὶ τοῦ ἀξιοχρέου πάντων τῶν ἄλλων· διότι ὄντως ἀδιάφορον ἂν εἰς ἢ πλείονες ἑταῖροι δυστυχῆσῃσι, γίνωσιν ἀνίκανοι πρὸς ἐργασίαν ἢ ἀποθάνωσιν, ἀφοῦ μένουσιν οἱ λοιποὶ ὅπως ἀποτίσωσι τὰς ὑποχρεώσεις

τῶν ἐκλειψάντων· εἶνε δὲ ἀπαράδεκτον νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ἅπαντα τὰ μέλη τῆς ἐταιρίας ἤθελον συγχρόνως νοσήσει, δυστυχῆσει ἢ ἀποθάνει. Οὕτω πολλαπλασιαζόμενοι καὶ ἐκ τῆς ἀμοιβαιότητος ἰσχυρὸν ἀντλοῦντες οἱ κόκκοι τοῦ ἀξιόχρεου τῶν διακοσίων ἀκτημόνων πολιτῶν ἀποτελοῦσιν ἐγγύησιν ἐκ τῶν μᾶλλον ἀσφαλῶν πρὸς δανεισμόν χρημάτων ἐπὶ τόκῳ καὶ κατὰ συνέπειαν ἐλκύουσι τὰ πρὸς χρῆσιν τοῦ ἑταίρου ἀναγκαῖα χρηματικὰ ποσά.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω σκέψεων, ὑπὸ τῆς πείρας ἡδὴ ἀληθῶν ἀποδεδειγμένων, ὀδηγούμενοι, συνέρχονται πολῖται διαφόρων τάξεων καὶ ἐπαγγελημάτων ἰδίως ἐν ταῖς μεσαιαῖς κατὰ τὸν πληθυσμὸν καὶ ἐν ταῖς μικραῖς τῆς Γερμανίας πόλεσιν, ἔνθα εὐκόλως πάντες πάντας γνωρίζουσι, καὶ ὑποβάλλονται εἰς συνεταιρισμὸν ἐπὶ τῇ θάσει τῆς ἀλληλεγγύης τῶν μελῶν. Συντάσσεται το καταστατικὸν τῆς ἐταιρίας, ἐκλέγονται μεταξύ τῶν ἑταίρων οἱ διευθυνταί, μισθοδοτούμενοι, ὡς εἰκὸς, ὑπὸ τῆς ἐταιρίας, καθὼς καὶ πολυμελὲς διοικητικὸν συμβούλιον ἐργαζόμενον δωρεάν. Κατὰ τὸ ἐταιρικὸν συμβόλαιον ἕκαστος ἑταῖρος ὑποχρεοῦται εἰς ἄμεσον πληρωμὴν δικαίωματος εἰσοδοῦ εἰς τὴν ἐταιρίαν 10—15 σιλβεργρὸς (ἔπιτά ὡς ἐγγισία σιλβεργρὸς ἀποτελοῦσι δραχμὴν) καὶ εἰς τακτικὴν ἀπότιμιν μηνιαίας εἰσφορᾶς 2½ σιλβεργρὸς· τοῦτο δὲ μέχρις οὗ συμπληρωθῆ διὰ τῶν εἰσφορῶν καὶ διὰ τῆς ἀθροίσεως τῶν ἐτησίων μερισμάτων τὸ ὄν ἐταιρικὴ μετοχὴ ἐκάστου ἑταίρου νενομισμένον ποσόν, ὅπερ συνήθως δὲν εἶνε ἀνώτερον τῶν πενήκοντα ταλήρων ἢ το δραχμῶν διακοσίων ὀκτώ καὶ τοῦ ὁποῖου ἐπιτρέπεται καὶ ἡ ἄμεσος ἢ δι' ἐκτάκτων καταβολῶν συμπλήρωσις. Πλὴν τοῦ ἐταιρικοῦ κεφαλαίου, τοῦ συνισταμένου ἐκ τῶν καταβολῶν τῶν ἑταίρων, ἡ ἐταιρία δανειζεται παρὰ τρίτων ἐπὶ μετρίῳ τόκῳ τὰ πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ εἰς τὰς ἐργασίας της ἀναγκαίου κεφαλαίου χρήματα, παρέχουσα ὡς ἀσφάλειαν τοῖς δανεισταῖς τὴν ἀλ-

ληλέγγυον υποχρέωσιν δλων τών μελών αὐτῆς. Κατὰ λόγον δὲ τών εἰς τὴν διάθεσιν τῆς χρηματικῶν μέσων ἢ ἑταιρία δανείζει εἰς μόνους τοὺς ἑταίρους μικρὰ καὶ βραχυπρόθεσμα δάνεια μὲ τόκον 6 - 10%. Ὁ δανειζόμενος ὀφείλει νὰ ὑπογράψῃ γραμμάτιον εἰς διαταγὴν καὶ κατὰ τὰς περιστάσεις, νὰ προσάξῃ δύο ἐγγυητάς ἐκ τῶν συνεταιρῶν τοῦ πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ἐγκαίρου πληρωμῆς. Ἐκ δὲ τῶν καθαρῶν κερδῶν μέρος μὲν, ὀριζόμενον διὰ τοῦ καταστατικοῦ, διανέμεται μεταξὺ τῶν ἑταίρων οὐχὶ ἐξίσου, ἀλλὰ κατ' ἀναλογίαν τοῦ εἰς τὴν ἑταιρίαν κατατιθεμένου κεφαλαίου ἑκάστου αὐτῶν καὶ πληρῶνεται ἀμέσως μόνον εἰς τοὺς ἔχοντας ἤδη συμπληρωμένην τὴν ἑταιρικὴν μετοχὴν των, μέρος δὲ χρησιμεύει εἰς σχηματισμὸν ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου τῆς ἑταιρίας. Τοιοῦτοι εἰσὶ, κατὰ τὰ κυριώτερα αὐτῶν στοιχεῖα, οἱ συνεταιρισμοὶ οἱ ἀποτελοῦντες τὰς λεγομένας Πιστωτικὰς Τραπεζὰς τοῦ λαοῦ (Volksbanken) ἐφ' ὧν θέλω ἐπανέλθει κατόπιν ἐν ἐκτάσει.

Ἐ' Μετὰ τὰ ἀνωτέρω εἶδη συνεταιρισμῶν, ἔρχονται ὡς κορωνὶς τοῦ συνεταιριστικοῦ συστήματος, ὡς ὑστατος σκοπὸς δλων τῶν ἄλλων, οἱ κυριῶς βιομηχανικοὶ ἢ παραγωγικοὶ συνεταιρισμοὶ, οἱ τῶν ἐργατῶν συνεταιρισμοὶ (die eigentlich gewerblichen oder productiven Associationen die Arbeiterassociatinen). Διὰ τῶν συνεταιρισμῶν τούτων οἱ ἐργάται τέχνης τινὸς ἀποτελοῦσιν ἐργοστάσια ἢ καταστήματα βιομηχανικά, ἔνθα ἐργάζονται ὡς ἡμερομίσθιοι διὰ λογαριασμὸν τῆς ἑταιρίας των. Καὶ τὰ μὲν παραγόμενα ἔργα πωλοῦνται ὑπὸ τῆς ἑταιρίας, τὰ δὲ κέρδη καὶ αἱ ζημίαι διανέμονται μεταξὺ τῶν ἐργατῶν ἑταίρων κατὰ λόγον τῶν ἡμερῶν τῆς ἐργασίας ἑκάστου. Ἀφοῦ διὰ τῶν πρώτων συνεταιρισμῶν ἔσχον ὠφελήματά τινα αἱ ἐργατικά τοῦ λαοῦ τάξεις, ἀφοῦ ἰδίως διὰ τῶν Πιστωτικῶν Τραπεζῶν καταρωθῆθαι νὰ γίνῃ οἰκονομικῶς ἀξιόχρεως ὁ

ἀκτῆμων ἐργάτης καὶ κατὰ συνέπειαν νὰ ἔχῃ πρόχειρα τὰ πρὸς τὴν ἐργασίαν τοῦ ἀναγκαῖα χρήματα καὶ διὰ τῶν οἰκονομῶν του ν' ἀποκτήσῃ ἴδιον τι μικρὸν χρηματικὸν κεφάλαιον, διὰ τῶν παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν τίθενται οἱ εἰς τὴν αὐτὴν τέχνην ἀνήκοντες ἐργάται εἰς κατάστασιν νὰ ἰδρῶσιν βιομηχανικὰ κατὰστημα μεθ' ὧν τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ τεχνικῆς προόδου, καὶ οὕτω νὰ συμμεθέξωσι τῶν πλεονεκτημάτων, ἅτινα ἦσαν τέως ἀποκλειστικὸν προνόμιον τῶν μεγάλων κεφαλαιούχων. Οἱ συνεταιρισμοὶ δμως οὗτοι εἰσὶν εἰσέτι ὀλιγάριθμοι ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ.

Ἐκ τῶν μνημονευθέντων πέντε συνεταιρισμῶν μόνον αἱ Πιστωτικαὶ τοῦ λαοῦ Τράπεζαι ἔλαθον ὑπαρξιν τὸ πρῶτον ἐν Γερμανίᾳ καὶ σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐν αὐτῇ ἀνεπτύχθησαν, ὥστε δικαίως ὡς ἴδιον γερμανικὸν κατασκευάσμα θεωροῦνται. Τὰ λοιπὰ εἶδη ὑπάρχουσι καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον εὐημεροῦσι καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις εὐρωπαϊκαῖς χώραις· μάλιστα, ὡς γνωστὸν, αἱ πρὸς ἀγορὰν τροφίμων καὶ λοιπῶν πρὸς τὸν βίον χρεωδῶν συνεταιρισμοὶ (Consumvereine) ἔχουσιν ἰδιαιτέραν πατριδα των τὴν Ἀγγλίαν, ἐν ἣ ἐγεννήθησαν καὶ ἐπροόδευσαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Cooperativestores. Ὡς εἰκὸς ἄρα περὶ μόνων τῶν Πιστωτικῶν Τραπεζῶν ἔχω νὰ ἐνασχοληθῶ, τῶν δ' ἄλλων συνεταιρισμῶν θέλω μνημονεύσει ἐν παρόδῳ καὶ ἐφ' ὅσον οὗτοι συνδέονται μετὰ τῶν ἀφορώντων τὴν πρώτην ἰδρυσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Πιστωτικῶν Τραπεζῶν, καθὼς καὶ ἵνα καταστήσω γνωστὴν δι' ἀριθμῶν τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν.

Ἄλλὰ περὶ τῶν Πιστωτικῶν Τραπεζῶν τοῦ λαοῦ (Vorsehussvereine, Volksbanken) θέλω πραγματευθῆ κατ' ἐκτασιν. Ἐν ταῖς προσεχέσιν ἐπιστολαῖς θέλω ἀφηγηθῆ τὰς περιστάσεις τὰς δούσας ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν αὐτῶν, τὴν πρώτην αὐτῶν ἀρχὴν, τὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον αὐτῶν καὶ τὴν παρούσαν αὐτῶν κατάστασιν· εἶτα δὲ θέλω ἐκθέσει λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὸν ὄργανισμὸν αὐτῶν. Τοσοῦ-

τον ταχεία, μεγάλη, καταπληκτική ύπηρεξεν, ιδίως κατά την τελευταίαν δεκαετηρίδα, ή ανάπτυξις των Πιστωτικών του λαού Τραπεζών εν τῇ συνήθως θραδέως καὶ μετὰ περισκέψεως προβαίνουση Γερμανία, τοσοῦτον συνεχῆς καὶ αὐξουσα εἶνε ἢ καθ' ἡμέραν πρόοδος αὐτῶν, τόσον δὲ ἀριθῆλως ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπεδείχθη ἡ μεγάλη αὐτῶν χρησιμότης, ὥστε ἐπ' ἐσχάτων (καὶ τοῦτο ἔστω ἀρκοῦν δείγμα τῆς ἀναντιρρήτου τοῦ κατασκευάσματος σπουδαιότητος) αὐτὴ ἡ πρακτικωτάτη μὲν, ὑπεροπτικὴ δὲ τῶν ἀλλοτριῶν Ἑγγλία, ἐπισημῶς διερευνήσασα τὰ κατὰ τὰς Πιστωτικὰς Τραπεζὰς τοῦ λαοῦ ἐν Γερμανίᾳ, περιέλαθε διεξοδικῶς τὰ ἐξαγόμενα τῆς ἐρεύνης ταύτης εἰς ἰ-

διατέραν Κυανῆν Βίβλον καὶ ἀνεγνώρισε τὴν ἐπὶ τῶν ἀγγλικῶν συνεταιρισμῶν τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ ὑπεροχὴν τοῦ γερμανικοῦ τούτου συνεταιρισμοῦ. Τὸ δ' ἐπ' ἐμοὶ μελετήσας τὸν ὄργανισμὸν τῶν Τραπεζῶν τοῦ λαοῦ καὶ ἰδὼν ἐκ τοῦ πλησίου τινὰς ἐξ αὐτῶν, ἐπεείσθη ν, ὅτι αὐταὶ δὴ ὑνανταὶ εὐκόλως νὰ εἰσαχθῶσιν παρ' ἡμῖν καὶ ὅτι ἔσονταὶ μεγάλης ὠφελείας πρόξενοι πρὸ πάντων εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἐπ' ἀγαθῶ ὄλων τῶν τάξεων τοῦ λαοῦ καὶ ἐπὶ τελείᾳ καταστροφῇ τῆς μαστιζούσης τὸν τόπον τοκογλυφίας». (Ἡ υπογράμμιση δική μας).

Στην Ἐπιστολὴ Β' (βλ. «Φωνὴ Συνεταιρισμῶν» 1946 σ. 147) με τὸν τίτλο «Τὸ κοινωνικὸν ζήτημα καὶ οἱ Συνεταιρισμοί» ἀσχολεῖται διεξοδικά με τὸ ἔργο τοῦ Σούλτσε - Ντέλιτς καὶ τὰ συνεταιριστικὰ του κείμενα «ὑπὸ τῶν ὁποίων ὁδηγούμενος κἀγὼ γράψω ὅσα ὑπεσχέθην νὰ γράψω περὶ πιστωτικῶν Τραπεζῶν τοῦ λαοῦ».

Στῇ συνέχεια ομιλεῖ «περὶ τῶν περιστάσεων, αἵτινες ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν αὐτῶν», δηλαδὴ τὴν ἀθλία κατάστασις που επικρατοῦσε στὴν Ἑυρώπη γιὰ τὸν εργαζόμενον, γενικὰ ἀπὸ τὴν διομηχανικὴ κεφαλαιοκρατικὴ ἀνάπτυξη. Αναφέρεται, με γνώση καὶ σοφῆ παρατηρήσεις, στὸ κοινωνικὸ ζήτημα που δημιουργήθηκε, τις κινητοποιήσεις ἀπὸ τὸ 1848 στὴ Γερμανία καὶ τις τάσεις που δημιουργήθηκαν γιὰ τὴν διόρθωσις του κακοῦ. (Δυστυχῶς τὰ πλαίσια τῆς ἐργασίας μας αὐτὴς δὲν ἐπιτρέπουν νὰ ἐπεκταθῶμε στὸ τόσο πολὺτιμο θεωρητικὸ περιεχόμενον του). Καὶ τελικὰ προβάλλει τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τοῦ συνεταιρισμοῦ ὡς ἐνεργητικὸ μέσο γιὰ βελτίωσις τῆς καταστάσεως τῶν εργατικῶν τάξεων.

Στὴν Ἐπιστολὴ Γ (βλ. «Φωνὴ Συνεταιρισμῶν» 1946 σ. 190) ἐκθέτει τις συνεταιριστικὰς ἀρχὰς τοῦ Σούλτσε - Ντέλιτς, τις ἐφαρμογὰς του ἀπὸ τὸ 1850, τὴν παραίτησί του τὸ 1852 ἀπὸ τὸ δημόσιον λειτουργημά του ὥστε «γράφων καὶ λαλῶν, παροτρύνων καὶ συμβουλεύων, διδάσκων καὶ ὁδηγῶν, ἀνακοινῶν εἰς τοὺς μὲν τὴν πείραν τῶν δέ, κατώρθωσεν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ὅτι ἄλλως μόνος ὁ πολὺς χρόνος ἦν ἐλα φέρει». Αναφέρεται ἐπειτα στὴν ἐκδόσι, τὸ 1855 τοῦ πρώτου Πρακτικοῦ Ἐγχειριδίου με ἅλες τις πρακτικὰς ὁδηγίας γιὰ τὴν ἰδρύσι Πιστωτικῆς Τράπεζας τοῦ λαοῦ. Στῇ συνέχεια μιλά γιὰ τὴν ἀπήχησι που εἶχαν αὐτὲς οἱ ιδέες στὸν τύπο καὶ τοὺς οικονομολόγους. Αναφέρεται στὴν πρώτη Συνεταιριστικὴ Σύνοδο τοῦ 1859 ὅπου αποφασίστηκε νὰ ἰδρυθῆ, ὑπὸ τῇ διεύθυνσι τοῦ Σούλτσε, Κεντρικὸ Γραφεῖο γιὰ ὅλους τοὺς Συνεταιρισμοὺς που θα ἤθελαν νὰ γίνων μὲλη τοῦ Καθολικοῦ Συνδέσμου τῶν γερμανικῶν συνεταιρισμῶν. Παραθέτει τις ἀρμοδιότητες τοῦ Κεντρικοῦ Συνδέσμου, τὴν ἐξέλιξι, τὸ ἔργο του, τὴν ἰδρύσι Κεντρικῆς Συνεταιριστικῆς Τράπεζας, τὴν προσπάθεια γιὰ ἐιδικὴ συνεταιριστικὴ νομοθεσία, τὰ ἀποτελέσματα μέχρι τὸ 1867 (με παράθεσι τῶν στατιστικῶν κλπ. στοιχείων)

Ο μεγάλος
γερμανός
συνεταιριστής
Σούλτσε - Ντέλιτς
(1808 - 1883).
Για την
προσωπικότητα,
το έργο,
τις αρχές του,
βλ. στο βιβλίο
του Θ. Τζωρτζάκη
«Συνεταιριστική
Οικονομία»
σ. 17. Και
«Θέματα
Συνεταιρισμῶν»
κείμενο
Αριστ. Πάνου
(σ. 5925).
Και σε όλα τα
αξιόλογα
βιβλία της
θεωρίας και
ιστορίας των
Συνεταιρισμῶν.

και την απήχρηση που είχαν σε άλλες χώρες (Βρετανία, Γαλλία, Ιταλία, Βέλγιο, Ρωσία, Αλεξάνδρεια).

Στις Επιστολές Δ, Ε, ΣΤ («Φωνή Συνεταιρισμῶν» 1947 σ. 321, 346, 363, 405, 425, 476) εκθέτει, με βάση τα γερμανικά κείμενα, τους κυριώτερους κανόνες και τις αναγκαυότερες συμβουλές για την ίδρυση και λειτουργία Πιστωτικής Τραπεζής του Λαού. Περιεχόμενα:

- α) Τα κατά την ίδρυσιν.
- β) Σκοπός, επωνυμία, έδρα, διάρκεια.
- γ) Προσόντα των εταιρών. Εισαγωγή αυτών εις την εταιρίαν. Απομοιπή αυτών. Έξοδος εκουσία.
- δ) Πορισμός των εις την Εταιρίαν αναγκαίων χρημάτων. Αλληλεγγύη των εταιρών και διάρκεια αυτής.
- ε) Αποδοχή αλλοτρίων χρημάτων υπό της Εταιρίας. Δάνεια αυτής. Απο-

ταμειώματα του λαού διαπιστευόμενα τη Τραπεζή.

στ) Ιδιαίτερα περιουσία της Εταιρίας, αποθεματικόν κεφάλαιον. Μετοχαί των εταίρων.

ζ) Δάνεια της Πιστωτικής του λαού Τραπεζής προς τους εταίρους. Διάφορα είδη δανείων. Ποσά δανείων. Προθεσμία. Ανανεύσεις. Ασφάλεια. Τόκοι και προμήθειαι.

η) Ζημιαί και κέρδη. Μερίσματα και διανομή αυτών.

θ) Διοικήσεις της Εταιρίας. Συνέλευσις των εταίρων. Διοικητικόν ή Επιτηρητικόν Συμβούλιον ή Επιτροπή. Διευθυντήριον ως Εκτελεστική Αρχή, Διευθυντής, Ταμίας, Ελεγκτής.

Στο τέλος της ΣΤ (και τελευταίας) Επιστολής εκθέτει ανακεφαλαιωτικά τις ωφέλειες που προέρχονται (τόσο τις υλικές όσο και τις ηθικές).

Ιδιαίτερη όμως σημασία έχει το τελευταίο μέρος της ΣΤ' Επιστολής με το οποίο κλείνει την εργασία του. Α να φ έ ρ ε τ α ι σ τ η ν Ε λ λ ά δ α, σ τ η ν α ν α γ κ α ι ό τ η τ α τ ω ν Σ υ ν ε τ α ρ ι σ μ ῶ ν — και μάλιστα των πιστωτικών. Και ζ η τ ά α π ο σ τ ὀ λ ο υ ς γ ι α τ η δ ι ά δ ο σ η τ ο υ θ ε σ μ ο ὦ. Γράφει τα παρακάτω πολύ αξιόλογα:

«... Τοιαῦτα εἰσὶ τὰ τῶν Πιστωτικῶν Τραπεζῶν τοῦ λαοῦ ἐν Γερμανίᾳ.

Ἄλλ' αἱ ἀνάγκαι, αἵτινες κατειργάσαντο ἐνταῦθα τὰ ἐν λόγῳ καθιδρύματα, δὲν ὑπάρχουσιν ἐπίσης μεγάλα, ἐπίσης κατεπίγουσαι καὶ ἐν Ἑλλάδι;

Τίς, εἴαν καὶ μικρὰν μόνον ἔχη γνῶσιν τῶν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς ἐπαρχίαις, νὰ ἀμφιβάλῃ περὶ τούτου δύναται;

Ἄλλὰ τὰ ἐκ τῶν Τραπεζῶν τοῦ λαοῦ μεγάλα ὠφελήματα δὲν δύνανται νὰ προκύψωσι καὶ ἐν τῇ πατρίδι, ἡμῶν;

Ἄλλὰ τὰ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν Τραπεζῶν τοῦ λαοῦ εἶναι τοσοῦτον πολὺπλοκα ἢ δυσχερῆ ὥστε νὰ μὴ ἐφαρμόζωνται παρ' ἡμῖν;

Εἰς σὲ ἀνήκει, φίλε ἀναγνώστα, νὰ κρίνης. Εὐχομαι δὲ ἡ κρίσις σου νὰ ἦνε τοῦλάχιστον εὐμενῆς πρὸς τὴν πεποίτησιν, ἣν ἐγὼ ἐκ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Σοῦλτζε Δέλιτζ καὶ ἐκ τῆς πρό ὀφθαλμῶν μου πείρας ἠρύσθην περὶ τῆς χρησιμότητος τοῦ νέου αὐτοῦ κατασκευάσματος διὰ τὴν φιλτάτην ἡμῶν Ἑλλάδα, πεποίτησιν, ἔνεκεν τῆς ὁποίας δὲν ἐδίστασα νὰ δημοσιεύσω τὴν παροῦσαν μελέτην.

Ἄλλ' ἐπέστη ἀραγε καὶ ἐν τῇ πολυτα-

ράκτῳ ἡμῶν χώρᾳ ὁ καιρὸς καθ' ὃν οἱ περὶ οἰκονομολογικῶν ζητημάτων λαλοῦντες νὰ τυγχάνωσιν ἀκροάσεως;

Ἄλλ' θέλουσιν ἀραγε χρησιμεύσει τὰ παρ' ἐμοῦ γραφέντα;

Βεβαίως δὲν ἔχω τὴν ἀξίωσιν μόνος νὰ πείσω τοὺς πολλοὺς, οὔτε διαβουκολοῦμαι τῇ γλυκεῖᾳ ἀλλ' ἀπατηλῇ ἐλπίδι νὰ ἴδω παραυτίκα δεκτὴν γενομένην τὴν περὶ ἰδρύσεως ἐν Ἑλλάδι Πιστωτικῶν τοῦ λαοῦ Τραπεζῶν εὐχὴν μου.

Ἄλλὰ δὲν θέλουσιν ἀραγε δυνηθῆαι παροῦσαι ἐπιστολαὶ νὰ πείσωσιν ολίγους ἐκ τῶν πολλῶν;

Πρὸς πραγματοποίησιν παντὸς σπουδαίου καὶ διαρκοῦς ἔργου ἀπαιτοῦνται, πλὴν τοῦ χρόνου, πρὸ πάντων ἀπόστολοι, ἀπόστολοι λόγων καὶ ἀπόστολοι ἔργων.

Ἀποστόλους, κἀγὼ τολμῶ νὰ ἐπιζητήσω διὰ τῆς μελέτης ταύτης.

Ζητῶ δὲ τοιοῦτους ἰδίως μεταξὺ τῶν νέων, οἵτινες ἐξερχόμενοι τοῦ Πανεπιστημίου σπεύδουν νὰ γίνωσιν ἐπωφελεῖς τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἑαυτοῖς· ζητῶ τοιοῦτους μεταξὺ τῶν νοημόνων νέων τῶν ἐν τοῖς ἐμπορικῶν γραφείοις τῆς πρωτεύουσας καὶ τῶν ἐπαρχιακῶν πόλεων ἐργαζομένων.

Τὸ ἔργον εἶναι ἄρκοῦντως ὄραιον ὤ-
στε νὰ διεγείρῃ τὴν εὐγενῆ φιλοτιμίαν
των·

Ἄς μελετήσωσι τὰ τῶν Πιστωτικῶν
Τραπεζῶν τοῦ λαοῦ καταφεύγοντες εἰς
τάς καταδειχθείσας πηγάς, καὶ πεισθέν-
τες ἄς πείσωσι, καὶ πείσαντες ἄς γίνωσιν
ἕκαστος κέντρον ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ πατρί-
δι του πρὸς σύστασιν συνεταιρισμοῦ ἐπὶ
ταῖς ὠρισμέναις βάσεσιν.

Ἄς μὴ πτοηθῶσιν ἐκ τῶν πρώτων δυσ-
χερειῶν, ἄς μὴ δώσωσιν ἀκρόασιν εἰς
τοὺς μεμφιμοιροῦντας ἢ προσκόμματα

παρεμβάλλοντας.

Πολλοὶ δυστυχῶς καὶ παρ' ἡμῖν ὡς
πανταχοῦ εἰσὶν κατακρίνοντες τὰ πάντα
καὶ τοὺς πάντας καὶ ἀπελπίζοντες τοὺς
ἄλλους, αὐτοὶ δὲ οὐδὲν πράττοντες.

Ἄς προβῶσι δὲ οἱ πλήρεις ζωῆς οὐ-
τοι νέοι μετὰ πεποθήσεως καὶ μετὰ θάρ-
ρους, ἀλλ' ἔνταυτῶ καὶ μετὰ φρονήσεως,
μὴ λησιμονοῦντες μὲν ὅτι ἐν τοῖς καθ' ἡ-
μῶς χρόνοις οὐδεὶς ἰσχύει ἵνα ἐπὶ πολὺ
ἐμποδίσῃ τὸ καλόν, ἔχοντες δὲ ὑπ' ὄψιν
ὅτι μόνης καλῆς ἀρχῆς κάλλιστον ἔσται
καὶ τέλος...»

Ἀπὸ ὅσα παραθέσαμε εἶναι ολοφάνερο ὅτι ὁ Δημήτριος Στ. Μαυροκορδάτος
υπῆρξε ἡ πρώτη ἐλληνικὴ προσωπικότητα ποὺ ἀσχολήθηκε τόσο συστηματικὰ στο
να μελετήσῃ στη Γερμανία καὶ να προβῆλει με επιστημονικότητα καὶ επιχειρηρή-
ματα, τὴ σημασία, τὴν ἀξία, τὴν ἀπαιγκαιότητα τοῦ Συνεταιρισμοῦ. (Καὶ εἶναι υπο-
χρέωση τῆς ἐλληνικῆς συνεταιριστικῆς κίνησης να περιλάβῃ το κείμενο αὐτὸ στη
Συνεταιριστικὴ Βιβλιογραφία τῶν κυριώτερων ἐλληνικῶν κειμένων τῶν δασκά-
λων τοῦ συνεργατισμοῦ ποὺ πρέπει να δημιουργήσῃ).

Δυστυχῶς, οἱ τότε πολιτικῆς-οικονομικῆς συνθήκες τῆς Ἑλλάδας, ἡ ἀπασχόληση
τοῦ Μαυροκορδάτου με πολλὰ θέματα καὶ ὁ π ρ ὁ ῶ ρ ο ς θ ἄ ν α τ ὁ ς του (το ἔτος
1873 σε γλιχία μόλις 51 ἐτῶν) δὲν επέτρεψαν να ωφεληθῇ τότε ὁ ἐλληνικὸς λαὸς
ἀπὸ τῆς υποδείξεως γιὰ το θεσμὸ. Ἦναι ἡμῶς λυπηρὸ το γεγονός καὶ δὲν πρέπει
να αποσιωπηθῆί, ὅτι οἱ νεώτεροι ποὺ ἀσχολήθηκαν με τοὺς Συνεταιρισμοὺς δὲν
αναφέρθηκαν στο τόσο πολὺτιμο περιεχόμενο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ καὶ δὲν πρόβαλαν
τὴν προσπάθειά του. (Νεώτερη ἐρευνα ἀποκαλύπτει κάποια ἐφαρμογὴ στην Πά-
τρα. Βλ. ἔτος 1904).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14

(1) Το πολὺ ἀξιόλογο αὐτὸ βιβλίο (καὶ το συγγραφέα του) ἀνακάλυψε ὁ Γ. Μαρινάκης,
τότε Ἐπόπτης Συνεταιρισμῶν, στη Βιβλιοθήκη τοῦ Θ. Βελιαννίτη κατὰ το ἔτος 1946. Πρόκει-
ται γιὰ κείμενο ποὺ εἶχε πρωτοδημοσιευθῆί στην «Κλειώ» τῆς Τεργέστης (το 1869, τεύχη
406 - 416) καὶ στη συνέχεια σε ἰδιαιτέρη ἐκδοση στη Λειψία. Μου το παρουσίασε, ἐντυπωσιά-
στηκα ἀπὸ το περιεχόμενό του, φρόντισα γιὰ τὴν ἀντιγραφή του (δὲν υπῆρχαν τότε φωτοαντί-
γραφα), ἐπέστρεψα το πρωτότυπο καὶ δημοσίευσα το περιεχόμενο στο περιοδικὸ «Φωνὴ τῶν
Συνεταιρισμῶν» τῆς Συνομοσπονδίας Συνεταιρισμῶν ποὺ εἶχα ὀργανώσει καὶ διηύθυνα τότε.
Δὲν γνωρίζω αν καὶ ποῦ υπάρχει σήμερα ἀντίτυπό του. Ἡ δημοσίευση ἐγένε σε συνέχειες κατὰ
το 1946 καὶ 1947 στις σελίδες 118, 147, 190, 321, 346, 363, 405, 425, 476. Θὰ ἦταν καὶ
σήμερα πολὺ χρήσιμη ἡ παρουσίασή του σε ἰδιαιτέρο τομίδιο. Στην Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη υπάρχει
στα εὑρετήριά τῆς με ἀριθμὸ ΟΚΕ, ΠΕ, 3928/3928. Σύμφωνα με σημείωση στα κατάλοιπα τοῦ
Θ. Τζωρτζάκη, υπάρχει καὶ σε ἐκδόσεις Τεργέστης 1871 καὶ Ἀθηνῶν 1872, (ποὺ σημαίνει ὅτι
ἐγένε μεγάλη προσπάθεια γιὰ διάδοση).

(2) Ποιὸς ἦταν ὁ Δημήτριος Στεφ. Μαυροκορδάτος; Ἀναλυτικὸ βιογραφικὸ σημεῖωμα
γραμμμένο το 1946 ἀπὸ τον Γ. Μαρινάκη ἐλ. στο περιοδικὸ «Ἡ Φωνὴ τῶν Συνεταιρισμῶν» 1946
σ. 118. Καὶ στην ἐγκυκλ. Ἡλίου.

Περίληπτικά σημειώνουμε ότι: Υπήρξε πολύ αξιόλογη προοδευτική και πολυσύνθετη επισημονική και πολιτική προσωπικότητα της εποχής του, που δυστυχώς πέθανε σε σχετικά μικρή ηλικία (51 ετών 1821 - 1873). Είχε γεννηθεί στη Βεσαραβία και ανήκε στη γνωστή μεγάλη οικογένεια των Μαυροκορδάτων. Ο πατέρας του Στέφανος ήταν πρώτος εξάδελφος του πιο γνωστού στην Ελλάδα — από το 1821 και έπειτα — Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου (αγωνιστή, υπουργό, πρωθυπουργό).

Μετά την αποτυχία της Ελληνικής Επανάστασης στις παραδουνάβειες επαρχίες, η οικογένειά του κατέφυγε στην Οδυσσό. Στην Ελλάδα (Ναύπλιο) κατέβηκε το 1833 και υποστηρίχτηκε από τον αδελφό της μητέρας του Κ. Δ. Σχινά. Τον έφερε το 1834 στην πρωτεύουσα Αθήνα όπου φοίτησε στο αριστούτατο Γυμνάσιο του Γ. Γενναδίου. Το 1839 - 1840 φοίτησε στη Νομική Αθηνών ενώ εργαζόταν για βιοπορισμό ως δάσκαλος. Το 1841 πήγε στη Γερμανία και έπειτα στη Γαλλία (Παρίσι) όπου έπειτα από λαμπρές σπουδές πήρε το 1847 διδακτορία στη Νομική. Όταν γύρισε στην Αθήνα, έγινε το 1848 (βλ. «Θέμις» 1848 τόμος 5 σελ. 110 αναρκτηρίο λόγο του), άμισθος υπηγητής της Εγκυκλοπαιδείας του Δικαίου, αλλά για βιοπορισμό παρέδιδε μαθήματα γαλλικής γλώσσας και φιλολογίας καθώς και εμπορικό δίκαιο στην Αθήνα και τη Σμύρνη.

Το 1850 διορίστηκε πρωτοδίκης ως το 1854 που αναμίχθηκε στο Ηπειροθεσσαλικό κίνημα. Από το 1854 υπηρέτησε τριμηναρχής στο Υπουργείο Παιδείας. Με το θάνατο της γυναίκας του Σοφίας Μουρούζη, φεύγει στο Λιθόρνο (1856;)

Το 1862 στέλνεται πληρεξούσιος της Κοινότητας του Λιθόρνο στη δεύτερη Εθνική Συνέλευση (1863 - 1864) και μπαίνει στην πολιτική της Ελλάδας. Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά τις συνταγματικές συζητήσεις πρότεινε τη σύσταση υπηρεσιών Εμπορίου, Βιομηχανίας και Δημοσίων Έργων.

Το 1863 γίνεται Υπουργός Εξωτερικών στη βραχύχρονη κυβέρνηση Ζαφ. Βάλδη (11 Φεβρουαρίου - 27 Μαρτίου 1863) και μετέσχε στις διαπραγματεύσεις για την αναγόρευση του Γεωργίου Α' σε βασιλιά.

Μετά την προσάρτηση των Ιονίων Νήσων, γίνεται Νομάρχης στην Κέρκυρα για δυο χρόνια (1865 - 1866). Το 1866 με την Κρητική Επανάσταση εκλέγεται Κυβερνήτης Κρήτης από τη Γ. Συνέλευση των Κρητών της ελεύθερης Ελλάδας (είχε εργαστεί για την Κρήτη με τις γνωριμιές του στο εξωτερικό), αλλά εμποδίζεται από την Ελληνική Κυβέρνηση να αναλάβει τέτοια καθήκοντα. Τον ίδιο χρόνο είναι υποψήφιος δήμαρχος Αθηνών όπου πλησίασε να κερδίσει την εκλογή.

Το 1869, μολονότι απουσίαζε στη Γερμανία όπου έγραφε και το συνεταιριστικό του βιβλίο, εκλέγεται πληρεξούσιος Αττικής.

Τον Ιούλιο 1872 γίνεται επί τρίμηνο Υπουργός Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδευσεως στην Κυβέρνηση Επ. Δεληγιώργη.

Τον Ιούλιο του 1873 πεθαίνει ύστερα από βραχεία ασθένεια σε ηλικία μόλις 51 ετών (νεκρολογία στο «Μέλλον» 28.8.1873).

Εκτός από το πολιτικό του και το συνεταιριστικό του έργο ασχολήθηκε με την παιδεία (και με σχετικό του βιβλίο) και τα κοινωνικά. Ίδρυσε και κατηύθυνε μέχρι το θάνατό του την «Βλεψύμονα Εταιρία» για τους φτωχούς και γέροντες.

(3) Με το περιεχόμενο αυτό της Επιστολής Α με συνδέει μία ... αντιγραφή και κλοπή ξένης πνευματικής ιδιοκτησίας(!). Το 1938 είχα δημοσιεύσει το βιβλίο μου «Οι γεωργικοί συνεταιρισμοί» και δεύτερη έκδοση το 1946. Αρχίζα με μια ιστορία του Γάλλου Λαμεναί που είχαμε διδαχτεί στα γαλλικά στο Γυμνάσιο και που αναφέρεται στην αναγκαιότητα και τη δύναμη της συνεργασίας. Και η έκληξή μου ήταν μεγάλη όταν ανοίγοντας το βιβλίο του Δ. Μαυροκορδάτου, που μου παρουσίασε ο Γ. Μαρινάκης το 1946 είδα να αρχίζει και εκείνος το

1869 με την ίδια ιστορία(!) και να αναφέρει ότι με την ίδια ιστορία είχε αρχίσει το 1854 λόγο του στην Αθήνα με την παρουσία του βασιλέα στο Μεταξουργείο. (Αυτές είναι οι απίστευτες συμπτώσεις!) Το ίδιο κείμενο (με βελτιωμένη διατύπωση, πιο κατάλληλη για παιδιά) δημοσιεύτηκε αργότερα στην ωραία και χρήσιμη έκδοση «η Συνεταιριστική μας 'Ανθολογία», που επιμελήθηκε η κ. Φωτ. Τζωρτζάκη στην Υπηρεσία Συνεταιριστικής Εκπαίδευσης της Συνομοσπονδίας Συνεταιρισμών (το 1959). Βλ. το κείμενο με 2 σχετικά σχίσσα (που μου έκανε το 1952 ο νεαρός τότε Χ. Θεοδώρου) και στο «Θέματα Συνεταιρισμών» σ. 3696, 3697.

Η συνεργασία απομακρύνει τα εμπόδια στο δρόμο της ζωής.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 15

ΔΥΟ ΑΞΙΟΛΟΓΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1870

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΙΚΟΣ - ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΠΡΩΤΟΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΒΙΟΤΕΧΝΩΝ

Ο πρώτος προμηθευτικός - καταναλωτικός συνεταιρισμός

Το μέχρι τώρα εμπορομεσιτικό κεφάλαιο στην Ελλάδα και αυξάνεται και μετατρέπεται σε βιοτεχνικό - βιομηχανικό. Αρχίζει η δημιουργία και ελληνικής κεφαλαιοκρατίας με τα επακόλουθά της. Αλλά και γίνονται περισσότερο γνωστές οι διάφορες συνεταιριστικές εφαρμογές στην Ευρώπη. Ακολουθούν σχετικές προσπάθειες και στην Ελλάδα, όπου συγκεντρώνεται στις πόλεις εργαζόμενος κόσμος.

Μεγάλο κόστος στη διακίνηση των προϊόντων στο εσωτερικό, από την έλλειψη οδικού δικτύου (1α).

Το 1870 ιδρύεται στην Αθήνα η πρώτη «Εταιρεία του Έργατικού Λαού» η **Λ υ τ ο θ ο ή θ ε ι α , ο π ρ ώ τ ο ς π ρ ο μ η θ ε υ τ ι κ ό ς - κ α τ α ν α λ ω τ ι κ ό ς** συνεταιρισμός. Μέλη 26 εργάτες που σε λίγο έφθασαν τους 200. Δημιούργησε κεντρικό παντοπωλείο στην οδό Καλαμύτου (κοντά στην Καπνικαρέα) με πρακτορεία και με μεγάλο ετήσιο τζίρο (60.000 δρχ., ποσό μεγάλο για την εποχή εκείνη). Αλλά η οργανωμένη αντίδραση (μπακάληδες, κομματάρχες, έμποροι, κλπ.) και κυρίως οι οργανωτικές και διαχειριστικές αδυναμίες του, έφεραν σε τρία χρόνια τη διάλυσή του και τη δυσφήμιση της συνεταιριστικής προσπάθειας (1) (2).

Ο πρώτος συνεταιρισμός βιοτεχνών τεχνιτών

Τον ίδιο χρόνο δημιουργείται στην Αθήνα (24 Μαΐου 1870) η «Ένωση των τιμών τεχνιτών, δεύτερα εν Αθήναις εταιρία του Λαού». Στην Αθήνα υπήρχε τότε οικοδομικός οργανισμός και συγκέντρωση τεχνιτών.

Σκοπός της ήταν: η βιομηχανική πρόοδος των μελών αυτής 1) δια της προμήθειας των αναγκαίων εις αυτά κεφαλαίων και 2) δια της επιτηδείου εκθέσεως των βιομηχανημάτων αυτών (3).

Δηλαδή ήταν συνεταιρισμός βιοτεχνών για πιστωτική διευκόλυνση και για κοινή έκθεση-πώληση των προϊόντων τους (προστασία τους από την εκμετάλλευση των μεσαζόντων «εργολάβων πωλήσεων» των προϊόντων τους).

Οι εργασίες άρχισαν από 1 Ιουνίου 1870, με πρωτοβουλία μάλιστα των εξακουστών καλλιτεχνών Γιαννούλη Χαλεπά γν. Μ. Β'δάλη και με μέλη κυρίως τημακρούς μαρμαράδες και άλλους τεχνίτες (μαραγκούς κλπ.).

Είναι χαρακτηριστικό για την εποχή ότι ο Συνεταιρισμός αυτός προσπάθησε να συγκρατήσει τους μαρμαράδες, μαραγκούς, κλπ. μακριά από την «πάλη των τάξεων» και τη σηματειακή οργάνωση και ότι προπαγάνδιζε τη συνεργασία του κεφαλαίου και της εργασίας.

Κρατήθηκε μερικά γόνια αλλά δεν μπόρεσε να έχει συνέχεια και σοβαρή επίδραση, κυρίως από τη διασπαστική αντίδραση των μεσαζόντων εργολάβων και από την έλλειψη γνώσεων, συνειδήσεως, εμόνευσης των μελών (4) και θέβαια κατ'άλληλων συνθηκών και προσώπων.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15

(1α) 1870. Την καθυστέρηση δείχνει και το γεγονός ότι για να μεταφερθεί βαρος μιάς ελάς από την Αθήνα στη Λειβαδιά, απαιτούνται 8-10 λεπτά, από Αθήνα σε Μαραθώνα 4 λε-

στά. Ενώ από τη Ρωσία (Ααγκαιρόγκ) και το Λίβερπουλ στον Πειραιά κόστος μόνο 3,5 λεπτά (Σούτζος, Πλουτολογικά Μελέται τ. 292).

Το Οδικό δίκτυο στην Ελλάδα είχε την ακόλουθη εξέλιξη:

1828	Ημιονικό
1852	168 χ)τρα
1864	1.286 »
1881	1.886 »
1909	4.014 »
1913	7.691 »

(Παπαχρυφάλλου σελ. 76).

(1) Σημειώνει χαρακτηριστικά ο Γ. Κορδάτος («Συνεταιριστής» 1936 σ. 135): «... δὲν ἐβήκε τὰ κατάλληλα πρόσωπα γιὰ νὰ τότε διευθύνου». «Ἐνας δάσκαλος ποὺ διορίστηκε διαχειριστής καὶ λογιστής του χωρὶς νὰ ἔχει ιδέα ἀπὸ ἐμπόριο καὶ λογιστικά, τὰ ἔκανε θάλασσα. Μὲ καὶ πάλι ἄμα διώξανε το δάσκαλο, πήραν γιὰ διαχειριστὴ ἕναν ταγματάρχην...» (Βλ. σχετικὰ καὶ «Συνεταιριστικὸ Δελτίο» 1946 τ. 4 σ. 8). Δυστυχῶς δὲν σημειώνει τις πηγές των πληροφοριῶν του. Εὐρύτερη ἐρευνα στις εφημερίδες γύρω στο 1870 ἴσως δώσει περισσότερα στοιχεία.

(2) Στην εφημερίδα «Νέα» Ἀθηνῶν 15.4.1949 «Ἱστοριοδίφης» (που μεταφέρει τις παραπάνω πληροφορίες καὶ τη φρασεολογία του Γ. Κορδάτου, ἀν δὲν εἶναι ὁ ἴδιος) σημειώνει: «εἶχε κλονιστεῖ πιά ἡ ἐμπιστοσύνη τῶν συνταίρων καὶ ἔτσι ὕστερα ἀπὸ τρία χρόνια ὁ πρῶτος Προμηθευτικὸς Συνεταιρισμὸς στὴν Ἑλλάδα διαλύθηκε καὶ ἡ συνεταιριστικὴ ιδέα δυσφημίστηκε. Σ' ὅλη τὴ συνοικία τῆς Πλάκας οἱ καφενοῦδοι ἐβήκαν θέμα γιὰ νὰ συζητοῦν. Καὶ φυσικὰ ὑπῆρχαν καὶ πολλοὶ ποὺ χαρακτηρίζαν τὸ Συνεταιρισμὸ ὡς ἀντεθνικὴ ὀργάνωση ποὺ θέλει νὰ φέρῃ τὸ «σοσιαλισμὸ», ἔτσι λέγανε ἐκεῖνο τὸν καιρὸ κάθε προοδευτικὴ κίνηση ποὺ προπαγάνδιζε ὠρισμένες κοινωνικοοικονομικὲς μεταρρυθμίσεις. Παρ' ὅλη ὁμως τὴν ἀντίδραση αὐτὴ ἡ συνεταιριστικὴ ιδέα γιὰ κάμποσο καιρὸ εἶχε πολλοὺς ὑποστηρικτές».

Καὶ βέβαια εἶναι ἀξιόλογο ὅτι διατηρήθηκε 3 χρόνια μέσα στις τότε συνθήκες.

(3) Βλ. Γ. Κορδάτου περ. «ὁ Συνεταιριστής» 1936 σ. 135 καὶ «Συνεταιριστικὸν Δελτίον» 1946 τ. 4. Απόσπασμα ἀπὸ τὸν πρόλογο του καταστατικοῦ τοῦ Συνεταιρισμοῦ δημοσιεύει ὁ Γ. Κορδάτος στὴν «Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος» Ἀθήναι 1955 τ. Α. σ. 19 - 22.

(4) Βλ. καὶ «Νέα» 15.4.1949.

Η ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗ ΙΟΥΔΙΑ 1871 - 1880

1872(1) Θήβα. Το Παμιβοιώτιον

Για το 1872 υπάρχει η πληροφορία ότι δημιουργήθηκε στη Θήβα το «Παμιβοιώτιον» Εταιρεία του Λαού. (Βλ. στη βιβλιογραφία της μελέτης του Α. Μελά «περί αγροτικής πίσταως» 1902). Δεν υπάρχουν όμως λεπτομερέστερες πληροφορίες.

1873 Λευκάδα. Υποδείξεις Γ. Καθαδία - Εταιρία «η Συγκομιδή»

Μια ευρύτερη υπόδειξη για συνεταιριστική δράση και εφαρμογή γίνεται στα 1873 από τον λευκάδιο δικηγόρο Γ. Καθαδία, με την ευκαιρία που ο «Σύλλογος προς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων» είχε προκηρύξει διαγωνισμό για την καλύτερη γνώμη σχετικά με το πως να διαθέσει ένας πλούσιος «πρακτικότερον και ωφελιμότερον» για το έθνος 150.000 δραχμές.

Καθώς μας ιστορεί ο Δ.Σ. Λουκάτος («Ο Συνεταιριστής» 1962 σ. 133), σε βιβλιάρικι του Γ. Καθαδία με τίτλο «Ορμήνευα» (2) υποστηρίζεται ότι οι εθνικοί ευεργέτες θα ήταν καλύτερα, αντί για εθνικές «ελεημοσύνες» να έδιναν τα χρήματά τους για την οργάνωση της αγροτικής οικονομίας: με «συνεταιρισμούς». «Μάθετέ τους, γράφει, να δογηθῶνται. Με τα λεπτὰ σας θα τοὺς κάμετε νὰ συνηθῶσιν ν' ἀγαπιῶνται καὶ νὰ δουλεύουνα». Και επεξηγούσε ότι το Συνεταιρισμό τον εννοούσε ευρύτερα. «Τὸν Συνεταιρισμὸ πολὺ διαφοροτικῶς τον ἐνογῶω ἐγὼ ἀπ' ὅτι τότε νογῶνε οἱ ἄλλοι πού... πάρα πολὺ τὸν ἀνακατῶνουνε μὲ τίς ἐμπορικῆς ἢ τίς ἄλλες κερδοσκοπικῆς ἐταιρεῖας». Δηλαδή κάνει σαφή διαστολή της έννοιας του Συνεταιρισμοῦ. Και προχωρεῖ ἀπὸ τὴν «ὑποδοήθησιν τῶν ἀδύναμων» ἀπὸ τοὺς φιλόανθρωπους σε «ὑπεύθυνη συνεργασία τῶν ἀδύναμων» που εἶναι καὶ ἡ εξέλιξη καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν στὴ δημιουργία τοῦ Συνεταιρισμοῦ (βλ. Ἀγγλία, Γερμανία).

Ο συγγραφέας (που ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ εξώφυλλο τοῦ παραπάνω βιβλίου, ἦταν δικηγόρος, ἰδρυτὴς δε καὶ γραμματέας «τῆς ἐν Λευκάδι δια Συνεταιρισμοῦ συσταθείσης Ἐταιρίας «ἡ Συγκομιδῆ») (2), υποστηρίζει στὴς σελίδες τοῦ βιβλίου αὐτοῦ καὶ τὸ γενικότερο δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι... που εἶναι ἕνα φυσικὸ δικαίωμα στὸν ἄνθρωπο, πού εἶναι τόσο τυμομένος καὶ ἐνομένος μὲ δαῦτο. Ὡστε γωὸς αὐτὸ δὲν εἶναι ἄνθρωπος καὶ εἶναι σὰν τὸ δικαίωμα πού ἔχει νὰ ζεῖ, σὰν τὸ δικαίωμα πού ἔχει νὰ παίρνει τὸν ἀνασασμὸ του» (σελ. 21).

Και ἀκόμα υποστηρίζει καὶ προτείνει ὅτι ὅλους αὐτοὺς τοὺς πανελλήνιους καὶ τοὺς μερικὸς Συνεταιρισμοὺς, ὅχι μόνονα δὲν θὰ τοὺς ἐπιποδίζει ἡ Κυβέρνηση, γιατί δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὸ κάνει, ἀλλὰ μάλιστα θὲ νὰ ῥθῆ ἡ ὥρα νὰ ἐννοήσῃ πὼς πρέπει καὶ νὰ τοὺς ἐμφυγῶνῃ καὶ νὰ τοὺς προστατεύῃ, γιατί ἀπὸ δαῦτους θὰ περιμένῃ, καὶ μέσα σὲ δαῦτους θὰ βροῖσῃ τὸ συμφέρον τῆς» (σελ. 44).

1875. Το βιβλίο του F. Boulanger.

Τὸ 1875 ἐκδίδεται στὸ Παρίσι τὸ βιβλίο τοῦ Φρ. Μπουλανζέ για τα Ἀμπελικά κλπ. (3) (θέματα για τα οποία «υλῆσασθε γνωλυτικὰ πιο πάνω»). Τὸ εξώφυλλο τοῦ βιβλίου βλ. παραπάνω στὴ σελίδα 48.

Τὸ ἴδιο ἔτος 1875-76 δημοσιεύεται στὴν Κωνσταντινούπολη κείμενο τοῦ Γ. Λαζόπουλου «περὶ ἐκουσίου συνεταιρισμοῦ τῶν ἐργατῶν καὶ κεφαλαιούχων τῶν Ἀμπελῶν καὶ περὶ τῆς πολιτείας καὶ πολιτείας αὐτῶν» (στο περιοδικὸ του Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως 1875-76 τόμ. 10 σ. 41, 152).

1877. Το βιβλίο και οι προσπάθειες του Ι. Βαλασόπουλου(3α) για τις «Τράπεζες Έργατων γής».

Το 1877 κυκλοφορεί το βιβλιαράκι του Ι. Βαλασόπουλου «Αί Τράπεζαι τών έργατων γής» (4).

Όπως γράφει ο Ι. Κορδάτος (στο περ. «Ο Συνεταιριστής» 1936 σ. 136): «Ο Βαλασόπουλος φαίνεται εΐταν διαδασμένος πολύ και βάλλθηκε νά δημιουργήσει μιάν κίνητη γύρω στις ιδέες του γερμανού συνεταιριστή Schulze-Delitzsch και προπάντων πίστευε πώς ή ελληνική αγροτική οικονομία της τοτινής εποχής, πού θρισκόταν κάτω από πρωτόγονες ανάμια συνθήκες, μπορούσε νά πάρει επάνω της αν εφαρμόζονταν οι συνεταιριστικές ιδέες του Σουλτσε. Γι' αυτό στά 1877 (4) έβγαλε ένα βιβλιαράκι με τόν τίτλο «Αί Τράπεζαι τών έργατων τής γής». Όπως ο ίδιος έλεγε, ενδιαφέρονταν για τούς αγρότες και όχι για τούς εργάτες τών πόλεων. Οι αγρότες εΐταν ή μεγάλη μάζα του πληθους, ενώ οι εργάτες εΐταν μιάν μικρή και ασήμαντη μειονοψηφία. Στόν πρόλογο του βιβλίου του γράφει πώς προτείνει τó νέο του σύστημα (συνεταιρισμό) για νά φέρει μεγάλα αγαθά στους καλλιεργητές τής γής. Τó σύστημά μου —γράφει— δέν τó προτείνω υπέρ τών έργατων τής βιομηχανίας, διότι τσκαύτης τάξεως στερείται επί του παρόντος ή πατρις ήμων, τής μεγάλης βιομηχανίας έν σπαργάνοις κειμένης, άλλ' υπέρ τών πτωχών έργατων τής γής» (5).

Ο Ι. Βαλασόπουλος πίστευε πώς αν συνεταιρίζονταν σε κάθε χωριό και σε κάθε περιφέρεια οι αγρότες, θα μπορούσαν να δημιουργήσουν τά κεφάλαια πού τούς γοειάζονταν όχι μονάχα για νά σωθούν από τή σκληρή έκμετάλλευση τών τοκογλύφων, μιάν και για ν' αλλάξουν όλότπλα τις παραγωγικές τους σχέσεις.

Ο σπόρος όμως για τήν ίδρυση αγροτικών συνεταιρισμών πού έρριξεν ο Βαλασόπουλος έπεσε σε άγονη γή και δέν υπόρρεσε νά φυτρώσει. Εΐταν ακόμη πολύ νωρίς για μιάν τέτοια κίνητη. Η ελληνική αγροτιά δέν μπορούσε ν' άγκυλιάσει μιάν τέτοια ιδέα, γιατί πριν δημιουργηθούν οι υποκαταμενικοί (ψυχολογικοί) όροι για κάθε νέα ιδεολογική, πολιτική κλπ. κίνηση χρειάζεται νά δημιουργηθούν πρώτα οι αντικειμενικοί (όλικοί) όροι...».

1877. «Εταιρεία του Λαού, ή "Ένωσις»

Το 1877 αναφέρεται στην Αθήνα η «Εταιρεία του Λαού ή "Ένωσις».

Τήν αναφέρει ο Α. Μελάς στο βιβλίο του (βλ. στη βιβλιογραφία του σ. 209).

Ο Γ. Κορδάτος συμπληρώνει ότι «μικροτεχνίτες τον ιδρύσανε και αυτόν» (βλ. «Συνεταιριστικόν Δελτίον» 1946 τ. 4. σ. 9).

1879. Προσπάθειες του Αριστ. Οικονόμου και άλλων.

Αναφέρεται ότι κατά το 1879 ο Αριστ. Οικονόμου (εκδότης της πολύ αξιόλογης «Οικονομική Έπιθεώρησις» από το 1873—1879) συνέστησε στην Αθήνα πιστωτικό και καταναλωτικό Συνεταιρισμό.

Επίσης αναφέρεται ότι ο ίδιος ίδρυσε γεωργικό συνεταιρισμό στη Θήβα για τον οποίο δυστυχώς δεν είναι γνωστά στοιχεία. (Βλ. το 1872 για την Εταιρία του Λαού «Παμβουϊτίον»).

Σημειωτέον ότι ο Αριστ. Οικονόμου (και οι συνεργάτες του) αγωνίστηκε γενικότερα με το περιοδικό του «Οικονομική Έπιθεώρησις» και για την ιδέα των συνεταιρισμών και της αγροτικής πίστεως (βλ. Αρ. Σίδερη «Η Άγροτική Πολιτική...» σ. 117. Και ίδιου κείμενο στο «Συνεταιριστής» 1934 σ. 73). Σχετικά φιλοσυνεταιριστικά δημοσιεύματά του μνημονεύουμε και σε άλλα σημεία αυτής

της εργασίας. (Παλλά έχει να προσφέρει τη προσεκτική μελέτη όλων των τόμων του δυσυρέτου αυτού περιοδικού που πρέπει να κάνουν νεώτεροι ερευνητές).

Το 1879 δημοσιεύεται στην «Οικονομική Επιθεώρησης» του Οικονομικού φιλοσυνεταιριστικό κείμενο του Ι. Ευταξία (1879 σελ. 302, 403).

1879. Το αγροτικό σωματείο - συνεταιρισμός «ὁ ἐργάτης» στην Κύμη Ευβοίας.

Την 1 Ιανουαρίου 1879 ιδρύεται στην Κύμη Ευβοίας «ἐν ἀγράφοις ὄροις» το αγροτικό «Σωματεῖον ὁ ἐργάτης».

Το 1880 ἐγίνε και συμβολαιογραφική πράξη μεταξύ των ιδρυτῶν, το δε 1883 (25 Ιανουαρίου) ἐκδόθηκε και Β.Δ. που ἐνέκρινε το καταστατικό του.

Σκοπὸ εἶχε «τὴν εὐημερίαν τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ διὰ τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἀποταμεύσεως τῶν μικρῶν οἰκονομιῶν τῶν συνταίρων, διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἐβελτιοῦντο αἱ ἠθικαὶ καὶ πραγματικαὶ αὐτῶν ἀνάγκαι». Εἶχε δηλαδὴ στην πράξιν σκοπὸ ἀποταμευτικὸ, πιστωτικὸ ἀλλὰ σύγχρονα και π ε ρ ι θ ἄ λ ψ ε ω ς των μελῶν του (συνεταιριστικὴ ἀλληλασφάλισις).

Μέλη του ἦσαν αρχικὰ μόνον ἀγρότες, ἀργότερα οὐδέποτε ὅτι θα μπορούσαν

Κύμη Ευβοίας. Πατρίδα τοῦ διδάσκαλου ἐρευνητῆ γιαιτροῦ Παπανικολάου. Με ἀξιόλογη συνεταιριστικὴ κίνηση.

να γίνουιν μέλη και μικροῦμποροι (με ἀπόφαση της Συνελεύσεως) ὑπὸ προϋποθέσεις.

Λειτουργήσε ικανοποιητικὰ ἐπὶ δεκαετίες.

Ενδιαφέρουσα ἀνάλυση των σκοπῶν, εργασιῶν, διοικήσεως, ἐλέγχου και των λόγων που ἀδράνησε, μετὰ ἀπὸ δεκαετίες, βλ. στο κείμενο του Β. Γανώση «Ο Συνεταιριστής» 1926 σ. 289 με βάση στοιχεία του δασκάλου και προέδρου του σωματείου Ν. Λαγτωνόπουλου. (Βλ. και Θ. Τζωρτζάκη «Οἱ Συνεταιρισμοὶ στην Ἑλλάδα» σ. 202).

1880. Φιλοσυνεταιριστικά κείμενα στην «Οικονομική Επιθεώρησης».

Το 1880 δημοσιεύεται φιλοσυνεταιριστικὸ κείμενο του Ζάννου στην «Οικονομική Επιθεώρησης» του Αρ. Οικονομίου (1880 σ. 88).

Επίσης κείμενο περὶ συνεταιρισμῶν Schulze-Delitzsch στην ἴδια ἐκδοση (1880 σελ. 141).

Ενδιαφέροντα βιβλία.

Δίνουμε σε υποσημείωση τους τίτλους μερικῶν βιβλίων που φωτίζουν την κατάσταση προ του 1900 (6).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16

(1) Για τη φυσιογνωμία των ετών 1871 - 1880 χρήσιμη είναι η μνεία των επόμενων γεγονότων:

Το 1871:

Επιτρέπεται, με το Β.Δ. 15.4.1871, η συμμετοχή της ΕΤΕ στα κεφάλαια νέων εταιριών για ανάπτυξη των συγκοινωνιών και της ναυτιλίας.

Δημοσιεύεται το καταστατικό της «Ελληνικής Ιστορικής Τραπέζης του Λαού» (Α. Μελά σελ. 210)

Εκδίδεται η «Εφημερίς του συνεταιρισμού, της γεωργίας και του έμπορίου» (βλ. εγκυκλ. Ηλίου, τομ. Ελλάς σ. 847).

Οι νόμοι του 1871 λύνουν το πρόβλημα των Εθνικών γαιών με την σχεδόν χαριστική διάθεσή τους.

Το 1872:

Νέα σύμβαση για ίδρυση Κτηματικής Τράπεζας (έμεινε ανεφάρμοστη)

Δημοσιεύεται το καταστατικό της Τραπέζης της επί κινητών πίστωσης της Ελλάδος. (Βλ. Α. Μελά σ. 210).

Το 1873:

Το Δ)μα 27.3.1873 επιτρέπει τη χορήγηση από την ΕΤΕ δανείων με ενέχυρο ομολογίες του Δημοσίου.

Γίνεται η σύμβαση της 19 Ιουλίου με την Ελληνική Γεωργική Εταιρεία (βλ. Α. Μελά σ. 209)

Κυκλοφορεί η εφημ. «Οικονομολόγος» (βλ. Α. Μελά σ. 209)

Εκδίδεται το περιοδικό «Οικονομική Επιθεώρησης» του Αριστ. Οικονόμου (βλ. Α. Μελά σ. 209) που αγωνίστηκε για την ιδέα των συνεταιρισμών, την αγροτική πίστη και γενικά την αγροτική ανάπτυξη (1873 - 1889).

Έκπτωτοι οι ανάδοχοι για αποξήρανση Κοπατδας.

Το 1874:

Δημοσιεύεται υπόμνημα Μ. Μαυροκορδάτου περί συστάσεως Οινοποιητικής Εταιρείας (Α. Μελά σ. 209).

Το 1875:

Νομοσχέδιο για σύσταση Τράπεζας Γεωργικής και Κτηματικής Πίστωσης με κεφάλαια Τραπεζών και εκποίηση μοναστηριακών (δεν ψηφίστηκε).

Μέχρι το 1875 το Χρηματιστήριο λειτουργούσε στο καφενείο «ή Ξραία Ελλάς».

Το 1876:

Προσπάθεια για κατάργηση της δεκάτης και αντικατάστασή της με στρεμματική φορολογία.

Το 1877:

Θάνατος πολιτικού Δημ. Βούλγαρη.

Το 1879:

Ιδρύθηκε (με συμβολαιογραφικό συμφωνητικό) το πρώτο εργατικό συνδικάτο «Άδελφικός Σύνδεσμος Ευλουργών» του ναυπηγείου στην Ερμούπολη Σύρου, με 1.500 μέλη.

Τον ίδιο χρόνο έγινε και η πρώτη απεργία (Κορδάτος σ. 460) στο Ναύπλιο.

Επίσης το 1879 οργανώθηκαν στη Σύρο 500 περίπου εργάτες υφαντές.

Θάνατος πολιτικού Επ. Δεληγιώργη.

Κατάργηση Γεωργικού Σχολείου Τίρυνθας Έμεινε το Δενδροκομείο Αθηνών.

Το 1880:

Επιτρέπονται δάνεια της ΕΤΕ στους Δήμους και σε άλλα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (ν. ΩΕΖ').

Θάνατος πολιτικού Θρ. Ζαΐμη.

Ανάθεση της αποξήρασης της Κοπαίδας σε αγγλική εταιρεία (που τελικά την πραγματοποίησε).

Κατάργηση της δεκάτης στα σιτηρά και αντικατάσταση με φόρο στα αροτριώντα κτήνη).

(2) Έν Λευκάδι, 1873, σελ. ιδ+55. Στο «δ Συνεταιριστής» 1962 σ. 133 η σύνταξη σημειώνει ότι θα αποχοληθεί προσεχώς και με το βιβλίο του Γ. Καθαδία «Τὸ μέγα καταστατικὸν τῆς ἐν Λευκάδι διὰ Συνεταιρισμοῦ συσταθείσης Ἑταιρείας ἢ Συγκομιδῆς». Αλλά δεν υπήρξαν νεώτερα στοιχεία. Ο ίδιος Δ. Σ. Λουκάτος, λέγει ότι ὁ Γ. Καθαδίας είχε τυπώσει ἀπὸ το 1868 (σ τ η ν Κ ε φ α λ ο ν ι ἄ όπου τότε ἔμενε) ἕνα βιβλιαράκι με ἑμίμετρος υποδείξεις πρὸν τὴν πατρίδα του Λευκάδα, ὅπου, μεταξύ ἄλλων, συνιστά γενικά τὴν ἰδρυση Συνεταιρισμοῦ.

(3) Πάνω στο βιβλίο αυτό και τις πληροφορίες του βασίστηκαν κυρίως πολλὰ νεώτερα κείμενα για τα Αμπελάκια, τις Κοινότητες, τους Ναυτικούς Συνεταιρισμούς, κλπ. (δλ. βιβλιογραφία στο Κεφάλαιο για τα Αμπελάκια).

Μετάφραση ἔχει ἀπὸ τον Θ. Τζωρτζάκη στο περ. «δ Συνεταιριστής». Νεώτερη διατύπωση (ἀνέκδοτη) ἀπὸ τὴν κ. Φωτ. Τζωρτζάκη. Φωτοτυπική ἔκδοση του γαλλικοῦ κειμένου ἀπὸ τις ἐκδόσεις Νότη Καραβία

(3α) Ἄλλος τον γράφει Βαλασσόπουλο και ἄλλος Βαλασόπουλο.

(4) Τα σχετικά με το συγγραφέα και το βιβλιαράκι αυτό, εἶναι πολύ μπερδεμένα και στηρίζονται σε αντιφατικά δημοσιεύματα και στοιχεία του Γ. Κορδάτου, δεδομένου ότι δεν ἀναφέρεται ἀπὸ ἄλλους συγγραφείς οὔτε μπόρεσα να βρω το βιβλίο. Στα ερευτήρια της Εθνικῆς Βιβλιοθήκης ὑπάρχει με τα στοιχεία ΟΚΕ 660/660α ἀλλὰ δεν ὑπάρχει το σῶμα του βιβλίου(!)

α) Σχετικά με τὴ χρονολογία: Στο «Συνεταιριστής» 1936 σ. 135 ο Γ.Κ. το ἀναφέρει ως 1897. Στο «Συνεταιριστικὸν Δελτίον» 1946 τ. 4 σ. 8, το ἀναφέρει ως 1877. Ο μόνος ἄλλος που το ἀναγράφει στη βιβλιογραφία του (το 1902) εἶναι ο Λ. Μελάς που το ἀναφέρει ως 1868.

β) Σχετικά με το συγγραφέα: Ὅλοι, και ο Μελάς και ο Κορδάτος, τον ἀναφέρουν ως Ι. Βαλασσόπουλο. Ο Γ.Κ. τον ἀναφέρει ως γιατρὸ πολιτευμένο που «χρημάτισε ἕνα φεγγάρι Ἰπουργὸς των Οικονομικῶν» (δλ. «Συνεταιριστικὸν Δελτίον»). Σημειώνει δε (στο «Συνεταιριστής» 1936) ὅτι «ὁ Ι. Βαλασσόπουλος εἶταν γυιὸς τοῦ Δ.Ι. Βαλασσόπουλου πού ἔκανε Ἰπουργὸς ... και πὸν πέρασε ἀπὸ εἰδικὸ Δικαστήριον με τὴν κατηγορία γιὰ σιμωνία» Ὅμως οἱ Εγκυκλοπαίδειες Ἐλευθερουδάκη, Ἡλίου, μιλοῦν ἀναλυτικά σχετικά με τα σιμωνιακά και τα στυλιτικά για τον νομικὸ και βουλευτὴ - ὑπουργὸ Ι. Βαλασσόπουλο (και ὄχι Δ.Ι.Β.). Στην Εθνικὴ Βιβλιοθήκη ἀναγράφεται ως Ι. Βαλασόπουλος.

(5) Ο Ι. Κορδάτος ἀγοσεῖ το βιβλίο του Δημ. Μαυροκορδάτου για το σύστημα του Σούλτσε-Ντέλιτς, το 1869.

(6) Μερικά κείμενα πρὸ του 1900, που φωτίζουν τὴν τότε κατάσταση:

- Παλαιολόγος Γρηγ.: «Γεωργικὴ καὶ Οἰκιακὴ Οἰκονομία» τόμοι 2, Ναύπλιον 1833, 1835.
- Χωματιανὸς Σπυρ.: «Γεωπονικά» Αθήνα 1848.
- Πρώτος Ι: «Περὶ τοῦ ἐν Τύρινθι γεωργικοῦ σχολείου» Αθήνα 1850.
- Ἀνδρώνης Σπρ.: «Περὶ Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς» Κέρκυρα 1854.
- Σωτηρόπουλος Η.: «Περὶ ἐγγείου φορολογίας ἐν Ἑλλάδι» Αθήνα 1861.
- Γραφεῖον Δημοσίας Οἰκονομίας: «Στατιστικὴ τῆς γεωργίας» Αθήνα 1864.
- Εθνικὴ Συνέλευσις: «Συζητήσεις περὶ Κτηματικῆς Τραπεζῆς» Αθήνα 1864.
- Κεντρικὴ Γεωργικὴ Ἑταιρεία: «Καταστατικὸν» Ἀθήνα 1864.
- Μανσόλας Α.: «Πολιτειογραφικαὶ πληροφορίες περὶ Ἑλλάδος» Αθήνα 1867.
- Ἀποστολόπουλος Ι.: «Περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι γεωργίας καὶ ἰδίως περὶ γεωργικῆς σχολῆς Τύρινθος» Αθήνα 1868.
- Ἑταιρεία των φίλων του Λαοῦ: «Ἐγκόλπιον τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ» Αθήνα 1869.

- Σάθας Κ.: «Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς» 1869.
- Μαυροκορδάτος Δημ.: «Αἱ πιστωτικαὶ Τράπεζαι τοῦ Λαοῦ» Λειψία 1869.
- Ἑλληνικὴ Πιστωτικὴ Τράπεζα τοῦ Λαοῦ: «Καταστατικόν» 1871.
- Ἑλληνικὴ Γεωργικὴ Ἐταιρεία: «Ἀνάγκη ἀναπτύξεως τῆς γεωργίας» Αθήνα 1873.
- Γ. Καβαδία: «Ὁρμήνεια» Λευκάδα 1873.
- Μαυροκορδάτος Μ.: «Ἐπόμημα περὶ συστάσεως Οἰνοποιητικῆς Ἐταιρείας» 1874.
- Τομπάζης Αλ.: «Σπουδαιότες τῶν δασῶν καὶ συντήρησις αὐτῶν ἐν Ἑλλάδι» Αθήνα 1876.
- Μανσόλας Αλέξ.: «Ἀπογραφικαὶ πληροφορίες περὶ γεωργίας κατὰ τὸ ἔτος 1875» Αθήνα 1876.
- Μανσόλας Αλέξ.: «Ἀπογραφικαὶ πληροφορίες περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀτιμικινήτων βιομηχανικῶν καταστημάτων» Αθήνα 1876.
- Βαλασόπουλος Γ.: «Τράπεζαι τῶν ἐργατῶν γῆς» Αθήνα 1877.
- Ηλιοπούλος Α.: «Μελέται περὶ Γεωργίας» Αθήνα 1879.
- Ἐπιτροπὴ: «Ὁδηγία πρὸς ποιμένας» Αθήνα 1880.
- Χαλικιόπουλος Π.: «Περὶ θελιώσεως καὶ ἐμψυχώσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι γεωργίας» Αθ. 1880.
- Πάχου Κ.: «Τὸ ἐν Ἠπείρῳ ἀγροτικὸν ζήτημα» Αθήνα 1881.
- Καραπάνος Κ.: «Ἡ δημοκοπία ἀγωνιζομένη νὰ δημιουργήσῃ ἀγροτικὸν ζήτημα ἐν Θεσσαλίᾳ» Αθήνα 1882.
- Πονηρόπουλος Κ.: «Δοκίμιον γεωργίας» Αθήνα 1883.
- Σούτσος Γ.Α.: «Πλουτολογία» Αθήνα 1885.
- Θεοδωρίδης Α.: «Περὶ κτηματικῆς πίστεως» Αθήνα 1889 καὶ 1899.
- Βουρλούμης Θ.: «Τὸ σταφιδικὸν ζήτημα» Πάτρα 1893.
- Μανσόλας Αλ.: «Ἀπογραφή τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας» Αθήνα 1893.
- Ζωγράφος Χρηστάκης: «Τὸ ἐν Ἑλλάδι πρῶτον ἐλληνικὸν ζαχαροποιεῖον», Παρίσι 1895.
- Τσοποτός Δ.Κ.: «Ἱστορία τῶν γεωργῶν» 1896.
- Τσοποτός Δ.Κ.: «Περὶ ἀγροτικῆς πίστεως ἐν Θεσσαλίᾳ» 1896.
- Χασιώτης Σπ.: «Περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι βιομηχανίας πυρηνελαίου καὶ σάπωνος» Αθήνα 1896.
- Θεοδωρίδης Α.: «Περὶ ἀγροτικῆς πίστεως» Αθήνα 1897.
- Καρούσος Κ.: «Μελέται περὶ κτηματολογίου» Αθήνα 1898 καὶ 1899.
- Σταφιδικὸς Σύνδεσμος Μεσογείας: «Καταστατικόν» Καλαμάτα 1898.
- Χριστίνης Δημ.: «Μελέται περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι γεωργίας» Αθήνα 1898.
- Μουράτογλου: «Ἐπὶ διαφόρων γεωργικῶν ζητημάτων», Αθήνα 1899.
- Διάφορα, γιὰ τὸ φλέγον σταφιδικὸν ζήτημα κατὰ τὴ δεκαετία πρὸ τοῦ 1900 (καὶ ἀργότερα).

Η ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗ ΙΟΕΤΙΑ 1881 - 1890

1881. Φιλοσυνεταιριστικό κείμενο

Το 1881 δημοσιεύεται κείμενο περί συνεταιρισμού στην έκδοση «Οικονομική Έπιθεώρησης» 1881, τομ. Θ' σ. 289 (1).

1882. Δολιανά Ηπείρου. Συνεταιρισμός εξαγοράς γαιών.

Αξιόλογη συνεταιριστική ενέργεια των κατοίκων του χωριού Δολιανά Ηπείρου (ένα από τα 43 κεφαλοχώρια της περιοχής των Ζαγοροχωριών), κατά το έτος 1882, περιγράφει ο Π. Βασιλακόπουλος στο περ. «δ Συνεταιριστής» (1950 σ. 9).

Πρόκειται για ένα Συνεταιρισμό (στην ουσία) εξαγοράς των γαιών του χωριού από τον Τούρκο ιδιοκτήτη (εξαγοράς συνιδιοκτησίας και κοινής καλλιέργειας).

Ένα πληρεξούσιο των κατοίκων προς μερικούς συγχωριανούς τους αποτέλεσε στην ουσία το καταστατικό του Συνεταιρισμού με το οποίο αναλάμβαναν και όλες τις σχετικές υποχρεώσεις για τη σύναψη, εξασφάλιση και εξόφληση του σχετικού δανείου. (Παρόμοια ενέργεια έγινε αργότερα και στο χωριό Κοσκινά Καρδίτσας Θεσσαλίας).

Έτσι με τίμημα 9.000 τούρκικες λίρες (και με δάνειο που πήραν από Τράπεζα της Κωνσταντινουπόλεως με την α λ λ η λ έ γ γ υ ο ευθύνη όλων των κατοίκων που συνέπρατταν) εξαγόρασαν το τσιφλίκι.

Με την εξαγορά αυτή, το κτήμα ανήκε πια στις 164 οικογένειες που αποτελούσαν τότε την κοινότητα Δολιανών. Και η κάθε μια καλλιέργουσε την μπάσαινά της. Οι εκτάσεις με βοσκές έμειναν για κοινή χρήση μέσω της Επιτροπής (δηλαδή της Ομάδας του Συνεταιρισμού).

Και όλα αυτά τα πέτυχαν με την αυτενέργειά τους οι κάτοικοι, όταν οι νόμοι ΑΩΝΒ του 1890 και ΑεΘ (1891) περί εγγυήσεως του Κράτους εις δάνεια προς γεωργοκτηματίες προς εξαγοράν χωρίων ολοκληρώων, εις ουδέν συνετέλεσαν, μη εφαρμοσθέντες (Σίδερης, σ. 68).

Η όλη αυτή διαχείριση μετατράπηκε το 1920 σε Συνεταιρισμό του ν. 602 ο οποίος ανέπτυξε και ευρύτερες κοινωνικές δραστηριότητες: εξυπηρέτησε τις σχολικές ανάγκες (κτίριο, θρανία κλπ.), μερίμνησε για τη διατήρηση κοινοτικού γατρού, συντήρησε αγροφυλάκες και υδρονομείς, κατασκεύασε υδροφράκτη στον Καλαμά (για άρδευση 1.500 στρεμ.), ίδρυσε σταθμό επιδημιών, κλπ.

1882. Εταιρεία - Συνεταιρισμός Τυπογράφων Αθηνών.

Το 1882 οι Τυπογράφοι των Αθηνών ίδρυσαν την «Εργατική Εταιρεία των Τυπογράφων» με μικτούς σκοπούς (σωματείο - συνεταιρισμός) όπως προκύπτει από το άρθρο 1 του Καταστατικού (βλ. Ι. Κορδάτου «Ιστορία σύγχρονης Ελλάδας» 1957 σελ. 458).

1882. Πλωμάρι Λέσβου. Συνεταιριστική Αλληλασφάλεια ναυτικών με Ταμείο Απομαχικό.

Το 1882, η υπάρχουσα στο Πλωμάρι Λέσβου Ναυτική Αδελφότητα, ιδρύει Ταμείο Απομαχικό δηλ. στην ουσία αλληλασφαλιστικό συνεταιρισμό. (Βλ. το καταστατικό της στο «Πλωμαρίτικοι Άντίπαλοι» 1981 π. 49).

Πρόκειται για ιδιαίτερα πρωτοπορευιακή εκδήλωση, με ρυθμίσεις για το ναυτικό επάγγελμα και για κανονική σύνταξη στο ναυτικό και την οικογένειά του.

1883. Νέες προσπάθειες - εξελίξεις. Κύμη - Πύργος.

Όπως σημειώσαμε πιο πάνω (στο 1879) στις 25 Ιανουαρίου 1883 εκδόθηκε Βασ. Διάταγμα που εγκρίνει το καταστατικό του Σωματείου Κύμης «ὁ ἐργάτης» που είχε ιδρυθεί από το 1879.

Επίσης το 1883 ο Θαλής Θεοδωρίδης, εκ Πύργου, υποστηρίζει την ιδέα «τοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν σταφιδοπαραγωγῶν» για την αντιμετώπιση του σταφιδικοῦ (βλ. Αλ. Φωτήλα «Ἐκθεσις τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Βουλῆς» ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς σταφίδας σελ. 27).

1885. Σπαρτιατικὸς Σύνδεσμος.

Σύσταση στὴ Σπάρτη τοῦ «Σπαρτιατικοῦ Συνδέσμου» που δὲν μπόρεσε νὰ προχωρήσει ἀπὸ ἀδιανομία Κράτους («Ὁ Σύντροφος τοῦ Γεωργίου» 1919, τ. 3, σ. 37).

1888. Φιλοσυνεταιριστικὸς ὑποδείξεις Α. Θεοδωρίδη.

Το 1888 δημοσιεύεται φιλοσυνεταιριστικὸ κείμενο τοῦ Α. Θεοδωρίδη στὴν «Ὀικονομικὴ Ἐπιθεώρησις» (τ. ΙΒ σελ. 54).

1890. Καταναλωτικὸς - Πιστωτικὸς Συνεταιρισμὸς Στρατιωτικῶν (καὶ ἄλλων καταναλωτῶν).

Το 1890 ἰδρύθηκε ἡ «Ἑλληνικὴ Στρατιωτικὴ Ἐνωσις» συνεταιρισμὸς (στὴν οὐσία) καταναλώσεως στὴν Αθήνα, γιὰ ἐξυπηρέτηση κυρίως τῶν στρατιωτικῶν ἐταίρων τῆς.

Ἐξυπηρετοῦσε ὁμῶς καὶ τὸ κοινὸ που μποροῦσε νὰ προμηθευτεῖ ἐλεύθερα ἀπὸ τὰ πρατήρια καὶ ἐργαστήριά τῆς ὅλα τὰ πωλούμενα εἶδη, σὲ καλὲς τιμές καὶ ποιότητες.

Όπως γράφει ἀργότερα ἡ αιτιολογικὴ ἐκθεση τοῦ ν. 602) 1914, οἱ εταῖροι δικαιούνται νὰ οφείλουν παγίως εἰς τὴν Ἐνωσιν μέχρι 360 ἢ 480 ἢ 600 δρχ. ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ.

Πίστωση μποροῦσαν νὰ ἔχουν ἀκόμα καὶ δημόσιοι πολιτικοὶ καὶ δημοτικοὶ ὑπάλληλοι ὡς καὶ ὑπάλληλοι ἐταιρειῶν.

Το 1913 εἶχε μετοχικὸ κεφάλαιο 511.000 δρχ., ἡ μετοχὴ ἦταν 200 δρχ. καὶ ἡ γενικὴ κίνηση 1.027.498 δρχ. Αποθεματικὸ κεφάλαιο (1912) 59.000 δρχ.

Βλ. σχετικὰ καὶ τὴν αιτιολ. ἐκθ. ν. 602, ὅπου μάλιστα παρατηρεῖται ὅτι ὁ συνεταιρισμὸς αὐτὸς «δεῖται ἀναζωογονήσεως καὶ διοικήσεως ὑπὸ εἰδημόνων τοῦ ἐμπορίου προσώπων καὶ οὐχὶ ὑπὸ στρατιωτικῶν».

Το 1925 μετατράπηκε καὶ τυπικὰ σὲ Συνεταιρισμὸ.

1890. Πρόνοια γιὰ «ἀπὸ κοινού» ἐξαγορὰ κτημάτων.

Πρόνοια περὶ ἐξαγορὰς κτημάτων ὑπὸ κολλήγων ἢ ἄλλων γεωργῶν ἀπὸ κοινού, πρὸς διανομὴν μεταξὺ τῶν, δια κοινού χρεωλυτικοῦ ἐνυποθήκου δανείου, ἐλήφθη δια τοῦ νόμου ΑΩΝΒ' τοῦ 1890 «περὶ ἐγγυήσεως τοῦ Κράτους εἰς ἐνυπόθηκα δάνεια γεωργοκτηματιῶν» (ὡς μεταρρυθμίστηκε μὲ τοὺς νόμους ΑΞΟ' τοῦ 1891, ΒΞΕΑ' τοῦ 1903 καὶ ΓΧ' τοῦ 1910) (βλ. παραπάνω, τὸ 1882 τὴν πηγαία ἐφαρμογὴ στα Δολιανά).

Προβλέπεται ἡ παροχὴ ὑπὸ τραπεζῶν ἢ ἰδιωτῶν δανείων στους γεωργούς ἀπὸ κοινού μέχρις ὀλοκλήρου τῆς ἀξίας τοῦ ἐξαγοραζόμενου κτήματος, μὲ τὴν ἐγγυήση τοῦ Κράτους γιὰ τὸ ἕμισυ τοῦ ποσοῦ τοῦ δανείου. Καὶ γίνεται ἡ κατανομή τοῦ χρέους καὶ τῆς γῆς εἰς ἕκαστον γεωργόν.

Όπως παρατηρεί η εισήγ. έκθεση ν. 602 «ή τολιάυτη σπουδαία διευκόλυνσις πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν ἀκτημιόνων ἀγροτῶν εἰς ἰδιοκτῆτας παρουσιάζει συνεταιριστικὸν χαρακτῆρα ἐπὶ σκοπῷ δανεισμοῦ καὶ ἀγορᾶς».

Δυστυχῶς οἱ νόμοι αὐτοὶ δὲν ἐφαρμόστηκαν σε ἀξιόλογο βαθμῶ (βλ. Α. Σίδερει, «ἡ γεωργικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος» σελ. 68).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17

(1) ΓΙΑ ΤΗ ΦΥΣΙΟΓΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1881 - 1890 ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΑΚΟΛΟΥΘΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ:

Το 1881:

Προσάρτηση Θεσσαλίας καὶ Ἄρτας (ἐπὶ κυβερνήσεως Κουμουνοῦρου). Κολλητικὸ ζήτημα. Ἔργο τομῆς ἰσθμοῦ Κορίνθου ἐνισχύεται ἀπὸ ΕΤΕ.

Ἐκλογές. Πρῶτὴ ἐπικράτηση Τρικουπικοῦ κόμματος (με προσχώρησιν σε αὐτὸ 30 ἀπὸ τοὺς 35 νέους βουλευτῆς Θεσσαλίας - Ἄρτας).

Ἐκλογὴ καὶ 6 δημοκρατικῶν βουλευτῶν (αἰρετὸν ἀρχοντα) μεταξὺ τῶν ὁποίων ο Γ. Φιλάρετος. Ἐκδίδεται ἡ ἐφημερίδα «Οἰκονομολογικὴ» τοῦ Λυκαριδοπούλου, 1881 - 1886. (βλ. Α. Μελά σ. 209).

Ἀνάθεσις ἀποξήρανσης τῶν λιμνῶν Φενεοῦ καὶ Στυμφαλίας (δὲν πραγματοποιήθηκε).

Ἄνοδος ρυθμοῦ εἰσαγωγῆς καὶ χρησιμοποίησις κεφαλαιουχικοῦ ἐξοπλισμοῦ στη βιοτεχνία - βιομηχανία.

Το 1882:

Ἡ ΕΤΕ συμμετέχει στὶς ἐπιχειρήσεις κατασκευῆς καὶ ἐκμεταλλεύσεως σιδηροδρόμων Θεσσαλίας καὶ Πελοποννήσου.

Το 1883:

Κινήσεις τῶν βουλευτῶν Θεσσαλίας - Ἄρτας γιὰ τὰ αγροτικά.

Θάνατος ἀξιόλογο πολιτικοῦ Ἀλέξ. Κουμουνοῦρου (βλ. Δ. Κόκκινος, Ἱστορία σ. 675).

Ἦν διαδέχθηκε στὴν ἀρχηγία ο Θ. Δηλιγιάννης.

Το 1885:

Ἐκλογές 7.4.1885. Πλειοψήφισε Δηλιγιαννικὸ κόμμα.

Ἰσοτίμησις δραχμῆς.

Ἐκδοσις περ. «Ἑλληνικὴ Γεωργία» ἀπὸ τὸν Π. Γεννάδιο (ἐπιθεωρητὴ Γεωργίας) με ἐκτετά περιεχόμενα.

Ἐκδοσις σοσιαλιστικῆς ἐφημερίδας «Ἄρδην», στὴν Ἀθήνα (Ρ. Κοϊδάς, Πλ. Δρακοῦλης, Γρ. Ξενόπουλος καὶ ἄλλοι).

Το 1886:

Πολεμικὲς περιπέτειες Δηλιγιάννη καὶ ἐθνικιστικῶν ὁργανώσεων.

Το 1887:

Ἐκλογές 4.1.1887. Πλειοψήφισε τὸ Τρικουπικὸ κόμμα.

Ἰδρύεται στὴ Μυτιλήνη ἡ «Ἐργατικὴ Ἀδελφότης» (ὁμιλίαι καὶ βιβλίον Προκ. Λευκία «περὶ ἐργασίας καὶ ἐργατῶν» με πολὺ ἀξιόλογο γενικότερο περιεχόμενο. Ἐπίσης στὴν Κέρκυρα ἄλλη «Ἐργατικὴ Ἀδελφότης».

Ἀνασυγκροτεῖται στὸ Ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν τὸ Τμήμα Γεωργικῆς Οἰκονομίας γιὰ κάποια μεγαλύτερη φροντίδα στὴ γεωργία.

Ν. ΑΦΜΒ «περὶ ἰδρύσεως γεωργικῶν σχολείων».

Το 1888:

Ἰδρύεται τὸ Γεωργικὸ Σχολεῖο Ἀθηνῶν (κτῆμα Χασικῆ. Καταργήθηκε τὸ 1897).

Οἱ γεωπόνοι στὴν Ἑλλάδα ἦταν μόνο 38 (Ζωγράφου, Ἱστορία τόμ. Β' σελ. 15).

Το 1889:

Ιδρύεται το Αμοιβαίο Ταμείο των Ελλήνων μηχανικών «ο Προμηθεύς»

Ιδρύεται η Ένωση των Βιομηχάνων.

Κείμενα Χρ. Χριστοβασιλή για το κολληγικό Θεσσαλίας («Ακρόπολις» Οκτώβριος 1889)

Ιδρύεται το Γεωργικό Σχολείο Αιθινίου Λαρίσης (κτήμα Κασσαβέτη).

Καταργείται το Γεωργικό Σχολείο της Τίρυνθας (γίνεται Γεωργικός Σταθμός).

Νόμος για εκτέλεση υδραυλικών έργων στη Θεσσαλία (δεν ευδοχώθηκε).

Υπάρχουν 145 εργοστάσια με ισχύ 8.567 ίππων.

Το 1890:

Ο «σοσιαλιστής» Στ. Καλέργης, ιδρύει τον Κεντρικό Σοσιαλιστικό Σύλλογο που έβγαλε την εφημερίδα «Σοσιαλιστής»

Κατάργηση του Νόμου της εκλογικής περιφέρειας.

Εκλογές 14.10.1890. Πλειοψήφισε το Δηλιγιαννικό Κόμμα.

Θάνατος Ρ. Χοϊδά (φυλακισμένου για αντιβασιλική αρθρογραφία)

Ποσοστό 30ο)ο του πληθυσμού ζει σε οικισμούς άνω των 2.000 κατ.

Γεώργιος Φιλάρετος
Αγωνιστής δημοκράτης
και ενθουσιώδης συνεταιριστής
(ομιλίες, συγγραφές, κλπ.)
(Βιογραφικά βλ. σ. 169)

Η ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΚΑΤΑ ΤΗ ΙΟΕΤΙΑ 1891 - 1900

Κατά τη 10ετία αυτή, εξακολουθούν διάφορες υποδείξεις και εφαρμογές μέσα σε πολύ δύσκολες συνθήκες. (1)

1892. Ενδιαφέρον για Εταιρείες και Συλλόγους.

Στις Εταιρείες και τους Συλλόγους αναφέρεται ο πρωτακινός λόγος του Ι. Παυταζίδη κατά το 1892.

1893. Γεωργικός Προμηθευτικός Σύλλογος Βυτίνας. Σπ. Χασιώτης

Το 1893 ο Σπ. Χασιώτης (2) ιδρύει στη Βυτίνα το Γεωργικό Προμηθευτικό Σύλλογο Βυτίνας. Βλ. σχετικά στο «Γεωργικό Δελτίο» Υπουργ. Εσωτ.τομ. Α' (1900).

1895. Υποδείξεις Κ. Βάμβα και Σπηλιωτόπουλου περί συνεργατικών Εταιρειών.

Το 1895 δημοσιεύεται κείμενο του Κ. Βάμβα περί συνεργατικών εταιρειών στο «Παρνασσός» (7/1895).

Τον ίδιο χρόνο 1895 δημοσιεύεται κείμενο φιλοσυνεταιριστικό του Σπηλιωτόπουλου στην «Ακρόπολις» (18.9.1895).

1896. Η πρώτη προσπάθεια για νομοθετική ρύθμιση των συνεργατικών εταιρειών

Το 1896 κατατέθηκε στη Βουλή νομοσχέδιο περί εταιρειών το οποίο σκοπό είχε να τροποποιήσει τον ισχύοντα εμπορικό νόμο που ήταν μετάφραση του γαλλικού κώδικα του 1807.

Στην από 27 Ιανουαρίου 1896 αιτιολογική έκθεσή του σημειώνεται ότι ο Κώδικας που ισχύει περιέχει μόνον ατελεστάτας διατάξεις περί εταιρειών και πρέπει το κεφάλαιο περί εμπορικών εταιρειών να εκσυγχρονισθεί «διότι ἐν τῇ πνεύματι του συνεταιρισμοῦ ὀφείλονται τὰ μεγάλα δημόσια ἔργα καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας...».

Αλλά πέρα από τη γενική αυτή αναφορά στο πνεύμα του συνεταιρισμού (που αφορούσε τη γενικότερη εταιρική οργάνωση) το νομοσχέδιο μιλούσε (στο άρθρο 85) ρητά και για το θεσμό των **σ υ ν ε ρ γ α τ ι κ ῶ ν ε τ α ι ρ ε ι ῶ ν**. Και τούτο διότι (όπως σημειώνεται στην αιτιολογική του έκθεση) «... ἐν τῇ συγκεντρώσει πολλῶν μικρῶν ποσῶν, ἐξ οἰκονομῶν προερχομένων, δύναται νὰ σχηματισθῆ κεφάλαιον, προωρισμένον νὰ ἀποτελέσῃ ἀγκυραν σωτηρίας τῶν περιερχομένων εἰς αἰφνιδίαν ἀνάγκην ἔργατων, ἢ δὲ κοινωνία ἀπαλλάσσεται τοιοῦτοτρόπως τῶν ἐκ τῶν δεινῶν στερησῶν τῶν πολυαριθμῶν ἐργατικῶν τάξεων. Αἱ οἰκονομίαι αὐται, ὅσον ἐλάχισται καὶ ἂν ᾖσι, βαθμηδὸν δύνανται ν' ἀπαρτίσῃσι σοβαρὸν κεφάλαιον...» (3).

Ατυχώς το νομοσχέδιο αυτό δεν ψηφίσθηκε (παρά μόνο σε πρώτη ανάγνωση στις 18 Νοεμβρίου 1896) «τὸ μὲν ἕνεκα τοῦ πολέμου, τὸ δ' ἕνεκα ἀσυγγνώστου ἀδιαφορίας παντελῶς ἐλησημονήθη». (4)

1896. Γενικές Αποθήκες. Διευκρίνιση εργασιών συνεταιρισμών.

Το 1896 ψηφίζεται ο νόμος ΒΥΠΗ' «περί γενικῶν ἀποθηκῶν». Τη σύστασή τους είχε αναλάβει δια συμβάσεως η Προνομιοῦχος Εταιρεία προς προστασίαν της σταφίδος.

Τας συναλλαγὰς δηλ. των συνεταιρισμῶν πωλήσεως, παραγωγῆς κλπ. θα διευκόλυνεν ἡ δια του τίτλου ἀποθηκεύσεως ἢ του ενεχυρογράφου μεταβίβασις της κυριότητος των προϊόντων ἢ η ενεχυρίασις αὐτῶν. Ἡ ἐνίσχυσις των εργασιῶν των Συνεταιρισμῶν θα εἶναι μεγαλυτέρα (λέγει αργότερα η εισηγ. ἐκθ. ν. 602) ὅταν θεσπισθῆ καὶ παρ' ἡμῶν, ὁ θεσμὸς του παρὰ τῷ ὀφειλέτῃ ενεχύρου των προϊόντων,

1897.

οπότε οι συνεταιρισμοί δια τας ταιούτας συναλλαγάς των θα εχρησιμοποιούν ιδίας αποθήκας.

1896. Συνεταιρικό Τυροκομείο στη Βυτίνα

Το 1896 δημιουργείται στη Βυτίνα, με την ώθηση της εκεί Γεωργικής Σχολής, συνεταιρικό τυροκομείο, με παραγωγή τυρού Ολλανδίας, γραβιέρας και φέτας (βλ. Σίδερι, «ή γεωργική πολιτική...» σελ. 71).

1898. Κρατικές προσπάθειες για συνεταιριστική οργάνωση των αγροτών.

Το 1898 ο Δημ. Χριστίνης στο βιβλίο του «Μελέται περί τής εν Ελλάδι γεωργίας», αναφέρεται και στους συνεταιρισμούς. Σημειώνει μάλιστα ότι το Υπουργείο Εσωτερικών είχε εκδώσει (πριν από το 1898) εγκύκλιο προς τους Νομάρχας για να βοηθήσουν στη σύσταση γεωργικών εταιριών ή συνδικάτων. Αλλά τη σύσταση αυτή θεωρεί ο Δ. Χριστίνης ως παρωδία των όσων γινόνταν αλλού όπου για παρόμοιους θεσμούς γινόνταν ρυθμίσεις με νόμους και όχι με εγκυκλίους και όπου παράλληλα γινόνταν κατάλληλη οργάνωση στα θέματα αγροτικής πίστεως για να υποβοηθείται η επιτυχής δράση των γεωργικών εταιριών (βλ. Χριστίνη «περί τής εν Ελλάδι γεωργίας» Αθήναι. Εκδόθηκε το 1899 σ. 19).

1899. Σταφιδική Τράπεζα ν. ΒΦΠΓ'. Μορφή συνεταιρισμού.

Όπως μας πληροφορεί η εισηγ. έκθεση του ν. 602, «είδος αναγκαστικού συνεταιρισμού άπετέλει και ή άποτυχούσα (ύπό τύπον άνωνύμου έταιρείας) Σταφιδική Τράπεζα (νόμος ΒΦΠΓ' του 1899 ως έτροποποιήθη διά τών νόμων ΒΨΚΗ' και ΒΨΠ' του 1900, ΒΩΙΘ' του 1901, ΒΩΜΘ' του 1902, ΒΞΕΓ' και ΒΞΕΡ' του 1903 και ΓΚΗ' του 1904), ής μέτοχοι ήσαν οι καταβάλλοντες τόν εις είδος επί τής σταφίδος φόρον παραγωγοί. Η Τράπεζα σκοπόν είχε τήν προστασίαν τής παραγωγής και έμπορίας τής σταφίδος, παροχήν καλλιεργητικών δανείων κλπ.

Τήν Τράπεζαν ταύτην διεδέχθη ή άνωνυμος «Προνομιούχος έταιρεία προς προστασίαν τής παραγωγής και τής έμπορίας τής σταφίδος» (νόμος ΓΠ' του 1905, τροποποιηθείς διά τών νόμων ΓΡΜ' του 1906 και ΓΧΟΔ' του 1910) ήτις έχει φύσιν έμπορικής έταιρείας, ουχί δέ συνεταιρισμού, ύπερ τής οποίας όμως ύφίσταται αναγκαστική συνεισφορά τών σταφιδοπαραγωγών. Παρέχει δάνεια, αγοράζει ύφ' ώρισμένους δρους σταφίδα, άποθηκεύει αύτήν εις άποθήκας κλπ.» (βλ. εισηγητ. έκθεση ν. 602).

1899. Φιλοσυνεταιριστικές υποδείξεις.

Το 1899 δημοσιεύεται κείμενο φιλοσυνεταιριστικό του Αριστ. Θεοδορίδη στην εφημ. «Άκρόπολις» 14.6.1899.

Επίσης το 1899 δημοσιεύονται άρθρα φιλοσυνεταιριστικά του Δ. Γρηγοριάδη στο «Άστν» (19.3.1899 και 17.10.1899). (Για το Γρηγοριάδη θα μιλήσουμε αναλυτικά πιο κάτω).

Τον ίδιο χρόνο 1899 τονίζει την αξία του συνεταιρισμού σε αγόρευσή του στη Βουλή ο Δεληγιώργης, συζητημένου του νόμου περί διεθνούς ελέγχου (βλ. Σίδερι σελ. 115). Βλ. και Κ. Καραπάνου αγόρευση της 11.6.1899 (βλ. Αριστ. Σίδερι «ή Γεωργική Πολιτική ...» σελ. 115).

1899. Σύνδεσμος Γεωργοκτηματοκτηπουρών Φυλής.

Σύσταση, στον Ασπρόπυργο του «Συνδέσμου Γεωργοκτηματοκτηπουρών Φυλής» (βλ. Παπαγαρυφάλλου σ. 98).

1900. Πολλαπλές υποδείξεις - προσπάθειες του Γ. Φιλάρετου.

Το 1900 ο Γ. Φιλάρετος (5) επανερχόμενος στο θέμα της θεσπίσεως διατάξεων εισαγωγής του θεσμού των συνεργατικών εταιρειών (νομοσχέδιο του 1896), τονίζει ότι πρέπει να δημιουργηθούν συνεταιριστικά κίνητρα στη ναυτιλία, βιομηχανία και γεωργία. «Αλλ' εάν υπάρχει διάθεσις πρὸς ἐμφύχυσιν αὐτῶν ἐπιτραπήτω μοι νὰ ζητήσω ὅπως προσεθῆ μεταξύ ἄλλων φαριμάκων ἀναρρώσεως καὶ ἡ διὰ νόμου ἀναδίωξις τοῦ θεσμοῦ τῶν συνεργατικῶν συνεταιρισμῶν, ὧν τόσον ὠραία ὑποδείγματα παρέχει ἡμῖν ὁ βίος τῆς ὑποδούλου Ἑλλάδος, οὐ μόνον ἐν τῇ ναυτιλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ καὶ ἐν τῇ γεωργίᾳ».

Επίσης το 1900 γράφεται (20.6.1900) ἀπὸ τον Γ. Φιλάρετο, η εργασία «Συνεργατικὴ Ἐταιρεία Ἀμπελακίων» που δημοσιεύεται το 1901 στο «Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον» Σκόκου σ. 48 καὶ σε φυλλάδιο.

Τὸν ἴδιο χρόνο 1900 καὶ με τὴν ευκαιρία τῆς γεωργικῆς ἐκθέσεως Λαρίσης, ο Γ. Φιλάρετος ἀναπτύσσει περισσότερο τὸ θέμα αὐτὸ σε διάλεξή του στη Λάρισα (26.9.1900) με τίτλο «περὶ τοῦ πρώτου συνεργατικοῦ συνεταιρισμοῦ τῆς Κοινότητος Ἀμπελακίων». Ἡ διμιλία αὐτὴ δημοσιεύεται στη «Θεσσαλία» Βόλου (ἀπὸ 28 Νοεμβρίου μέχρι 7 Δεκεμβρίου 1900). Τόνιζε στη διάλεξη αὐτή: «... ὁ θεσμὸς τῶν συνεργατικῶν ἐταιρειῶν, ἀλλαχού λατρευόμενος ὅσον ὁ ἠλεκτρισμὸς, ἐνεκρῶθη ἐν Ἑλλάδι διότι...» (βλ. σ. 30 διδλίου του, του 1927).

Δεν εἶναι ἀπίθανο καὶ οἱ ομιλίες καὶ δημοσιεύσεις αὐτές νὰ τόνωσαν τὴν πρωτοβουλία των Δ. Γρηγοριάδη καὶ Ν. Μιχόπουλου στον Αλμυρὸ (τέλη 1900).

Τὸν ἴδιο χρόνο καὶ γιὰ τὸ ἴδιο θέμα ἐγένε ἀνακοίνωση του Γ. Φιλάρετου στο Νομικὸ Τμήμα του «Παρνασσού» Αθηνῶν (19.10.1900).

Οἱ μελέτες του αὐτές ἀναδημοσιεύτηκαν τμηματικὰ καὶ σε ἄλλες εφημερίδες (π.χ. «Ἐστία» Αθηνῶν ὑπὸ Σπ. Δασίου, «Κράτος») με τὴ σχετικὴ ἐπίδραση (βλ. σχετικά στην εἰσαγωγὴ του διδλίου του Γ. Φιλάρετου του 1927).

Στις 10.12.1900 καὶ 17.12.1900 δημοσιεύεται στον «Ἐρινός» Αθηνῶν κείμενο του Γ. Φιλάρετου με τίτλο «Συνεργατικαὶ Ἐταιρεῖαι».

1900. Σύλλογος Τεχνηργατῶν Λαμίας.

Τὸ 1900) 1901 ἰδρύεται ὁ Σύλλογος Τεχνηργατῶν Λαμίας, ὁ ὁποῖος ἀργότερα — τὸ 1905 με 1906 — μετατράπηκε σε Πιστωτικὸ Συνεταιρισμὸ Τεχνηργατῶν Λαμίας (βλ. «Συνεταιριστής 1930 σελ. 3, Τζωρτζάκη «Οἱ Συνεταιρισμοὶ στὴν Ἑλλάδα» σελ. 203, εἰσηγ. ἐκθ. ν. 602).

1900. Φιλοσυνεταιριστικὸ κείμενο.

Τὸ 1900 δημοσιεύεται στο «Ἔργασια» (4.6.1900) φιλοσυνεταιριστικὸ κείμενο.

Ενδιαφέροντα κείμενα μέχρι τὸ 1900.

Σε υποσημείωση δίνομε τὸς τίτλους γιὰ μερικὰ ἐνδιαφέροντα κείμενα — προ τοῦ 1900 — που φωτίζουν τὴν τότε κατάσταση (6).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18

(1) Βλ. καὶ τὸ διδλίο Χρ. Βεργόπουλου «Κράτος καὶ Οἰκονομικὴ Πολιτικὴ τὸν 19ο αἰῶνα. Ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία 1880 - 1895» Αθήνα 1978.

Γιὰ τὴ φυσιογνωμία τῆς 10ετίας αὐτῆς χρήσιμες εἶναι οἱ ἀκόλουθες πληροφορίες:

Τὸ 1891:

Ἰδρύεται ἡ «Ἐθνικὴ» Ασφαλιστικὴ Ἐταιρεία.

Ιδρύεται το «Κόμμα Ἀρχῶν» (Γ. Φιλάρετος, Δημ. Ράλλης, Σωτ. Σωτηρόπουλος, Κ. Κωνσταντόπουλος, Αθην. Ευταξίας).

Ιδρύεται ο Γεωργικός Δασοκομικός Σταθμός Βοτίνιας.

Η παραγωγή σταφίδας έφτασε τις 345 εκατ. ενετ. λίτρες από 19 εκατ. το 1890. Μεγάλη απορρόφηση, κέρδη. Κρίση από 1893)1894.

Το 1892:

Παύση κυβερνήσεως Δηλιγιάννη από Βασιλέα (17 Φεβρ.) παρ' όλο που είχε την εμπιστοσύνη της Βουλής.

Κυβέρνηση Κωνσταντοπούλου, με υπουργό Δικαιοσύνης Γ. Φιλάρετο.

Εκλογές 3 Μαΐου 1892. Πλειοψήφησε το Τρικούπικό Κόμμα.

Το 1893:

Παραίτηση Κυβερνήσεως Τρικούπη (3 Μαΐου) λόγω διαφωνίας με Εκσιλέα. Κυβέρνηση Σωτηροπούλου.

Η Βουλή εκλέγει ως πρόεδρο τον Τρικούπικό υποψήφιο (28 Οκτωβ.)

Η αρχή σταφιδικού προβλήματος. Πτώση τιμών.

Δημοσιεύονται άρθρα του Αριστ. Θεοδωρίδου για το σταφιδικό πρόβλημα (Α. Μελάς σ. 210).

Γιορτάζεται για πρώτη φορά η Εργατική Πρωτομαγιά από Σοσιαλιστικό Σύλλογο Στ. Καλέργη.

Το 1894:

Στην εργατική πρωτομαγιά τα αιτήματα ήταν: Κυριακή αργία, δωρη δουλειά, σύνταξη στους απόμαχους, κλπ. Συλλήψεις.

Το 1895:

Παραίτηση Κυβερνήσεως Τρικούπη (10 Ιανουαρίου) παρά την κοινοβουλευτική της πλειοψηφία, λόγω διαφωνίας με το Στέμμα.

Υποτίμηση δραχμής.

Εκλογές 16 Απριλίου. Πλειοψήφησε το Δηλιγιαννικόν κόμμα.

Αποχώρηση Χαρ. Τρικούπη από πολιτική (τον διαδέχτηκε στην αρχηγία ο Γεώργ. Θεοτόκης) Ἀρχισαν να εμφανίζονται: «αναρχικοί» όμιλοι.

Προσπάθειες ιδρύσεως εργατικών συνδικάτων.

Το 1896:

Το Νομοσχέδιο περί εταιρειών ομιλεί και περί συνεργατικών εταιρειών.

Σύμβαση 2.12.1896 Κράτους - ΕΤΤΕ.

30 Μαρτίου 1896. Θάνατος Χαρ. Τρικούπη στις Κάννες.

Νομοσχέδιο Δηλιγιάννη για λύση του Θεσσαλικού (τσιφλίκια). Αντίδραση τσιφλικούχων, ματαίωση ψήφισης.

Το 1897:

Ο Πόλεμος του 1897 επί Κυβερνήσεως Δηλιγιάννη με πίεση Εθνικής Εταιρείας. Η ήττα εξέθρεψε εθνικιστικές και ανανεωτικές τάσεις. Αναβολή στη λύση κοληγητικού.

Κυβερνήσεις Δημ. Ράλλη και Αλεξ. Ζαΐμη.

Καταργήθηκαν οι Γεωργικές Σχολές Αθηνών και Τίρυνθας (μεταβλήθηκαν σε Γεωργικούς Σταθμούς) με νόμο ΒΓΕΕ.

Το 1899:

Προσπάθειες για δημιουργία τρίτου κόμματος πέραν Τρικούπικών (Γ. Θεοτόκης) και Δηλιγιαννικών.

Εκλογές Φεβρουαρίου 1899 από Κυβέρνηση Αλεξ. Ζαΐμη. Πλειοψηφία Τρικωπικών.

Η Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας συγχωνεύεται στην Εθνική.

Η ΕΤΕ αναλαμβάνει το εκδοτικό προνόμιο και στις επαρχίες που προσαρτήθηκαν το 1876. Ξέρνεται η Τράπεζα Κρήτης.

Η χρησιμοποίηση θεριστικών αλωνιστικών μηχανών και άλλων εργαλείων δεν ήταν δυνατή γιατί δεν υπήρχαν μηχανουργοί για να ασχοληθούν με αυτά (βλ. Ζωγράφου, τόμ. Β σ. 99).

Το 1900:

Αρχή μεγάλης μεταναστεύσεως (1900 - 1909 άτομα 145.402) διότι αυξήθηκε ο πληθυσμός χωρίς οικονομική ανάπτυξη (παρά τα έργα που δημιούργησαν δημόσιο χρέος και φόρους).

Ο Μαρίνος Αντύπας δργάζει στην Κεφαλονιά την εφημερίδα «Ανάστασις», (Αργοστόλι, 29 Ιουλίου 1900).

ΜΑΡΙΝΟΣ ΑΝΤΥΠΑΣ
(1873 - 1907)

Αγωνιστής, δημοκράτης, σοσιαλιστής, αγροτιστής. Δολοφονήθηκε από ανθρώπους των τσιφλικάδων. Έγινε σύμβολο του αγροτικού αγώνα για την αποκατάσταση των κολλήγων. Για το έργο του θα μιλήσουμε και στη συνέχεια. Βλ. και το βιβλίο του Σ. Λουκάτου «Μαρίνος Αντύπας» Αθήνα 1980 καθώς και άλλα βιβλία και δημοσιεύματα σε έντυπα.

(2) Για το πολύ αξιόλογο γενικότερο έργο του Σπ. Χασιώτη βλ. «6 Συνεταιριστής» 1940 φ. 6. Για τις προσπάθειές του θα μιλήσουμε πολλές φορές στη συνέχεια του βιβλίου.

(3) Βλ. Γ. Φιλάρτου (1927) σ. 11. Το πλήρες κείμενο της αιτιολογικής εκθέσεως βλ. στο «Παράρτημα της Έφημερίδος της Βουλής» 1896 σελ. 85—105.

(4) Βλ. Φιλάρτο (εφημ. «Έρμής» Αθηνών της 17.10.1900, σελ. 3 σημ. 2, και 3.12.1900 σελ. 3. Και Γ. Φιλάρτου «Η Έλληνική Ναυτιλία κατά τας παραμονάς της Έπανάστασεως» Αθήνα 1907 σελ. 42—43. Και Γ. Φιλάρτου «Συνεργατικοί Συνεταιρισμοί...» Αθήνα 1927 σελ. 13.

(5) Γ ε ω ρ γ ι ο ς Ν. Φ ι λ ά ρ ε τ ο ς (1848 - 1929). Αξιόλογη προσωπικότητα πριν και μετά το 1900. Νομικός, δημοσιογράφος, πολιτικός, δημοκράτης, συνεταιριστής, συγγραφέας πολυγραφέτας.

Γεννήθηκε στη Χαλκίδα. Σπούδασε Νομικά στην Αθήνα. Εξέδωσε στη Χαλκίδα την «Εύβοια» (1876 - 1881). Πρώτος οικιστής της Καλλιθέας από το 1887 (όπου και οδός Φιλάρετον). Άρχισε να πολιτεύεται από την προσάρτηση της Θεσσαλίας (1889) και εκλέχτηκε πολλές φορές βουλευτής. Υπουργός Δικαιοσύνης και προσωρινά Εξωτερικών στην Κυβέρνηση Κ. Κωνσταντοπούλου (1892).

Προσπάθεια για «Κόμμα Ἀρχών» (1891). Αυτόκλητος συνήγορος του Μαρίνου Αντύπα στη δίκη του 1898.

Το 1908 εκδόθηκε της εβδομαδιαίας εφημερίδας «Ριζοσπάστης» στην Αθήνα (1908 - 1910). Δημοκρατικών αρχών, ήταν από τους πρώτους και μαχητικούς υποστηρικτές της Δημοκρατίας με αρθρογραφία και αγροεύσεις.

Το 1916 ακολούθησε τον Ελ. Βενιζέλο στη Θεσσαλονίκη και του ανατέθηκε η διεύθυνση του Πολιτικού Γραφείου.

Την προπαγανδιστική και συγγραφική του συνεταιριστική δραστηριότητα (κυρίως με βάση το βιβλίο του Boulanger για Ἀμπελάκια και ναυτικούς συνεταιρισμούς, κοινότητες) σημειώνουμε σε πολλά σημεία του βιβλίου αυτού. Βλ. ανακεφαλαιωτικά στην εισαγωγή του βιβλίου του Συνεργατικοί Συνεταιρισμοί Ἀμπελακίων - Ὑδρας - Σπετσῶν - Φαρῶν του 1927.

Συνεταιριστικά δημιουργήματα στη Γερμανία, από τη διδασκαλία και τις προσπάθειες των δυο κορυφαίων (και με κάποιες διαφορές αρχών και κατευθύνσεων μεταξύ τους) συνεταιριστών που, με την προσφορά και πολλών άλλων μετέδωσαν, έχτισαν το γερμανικό συνεταιριστικό οικοδόμημα από το οποίο εντυπωσιάστηκαν και οι Έλληνες που διδάξαν το Συνεργατισμό.

Για τον Ράιφφάιζεν και τον Σούλτσε - Ντέλιτς καθώς και

για τους άλλους μεγάλους συνεταιριστές της Ευρώπης, βλ. και το βιβλίο του Νικ. Β. Πάτρα «Αί ιδέαι των διδασκάλων τῶ Συνεργατισμοῦ» Θεσσαλονίκη 1965.

Η ΓΕΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΓΥΡΩ ΣΤΟ 1900 ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΟ ΞΕΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ 20ου ΑΙΩΝΑ

1. Η συνεταιριστική εφαρμογή, που όχι μόνο επιχειρήθηκε (όπως αυτές που σημειώσαμε πιο πάνω), αλλά και επέζησε μέχρι σήμερα (με κατάλληλη προσαρμογή μετά το ν. 602/1915) και έγινε παράδειγμα για μίμηση, είναι το «Μετοχικόν Γεωργικόν Ταμείον Ἀλληλοβοηθείας» στον Αλιβυρό της Θεσσαλίας (1900). Για το λόγο αυτό και η εφαρμογή του Αλιβυρού θεωρείται η απαρχή της σύγχρονης συνεταιριστικής κινήσεως στην Ελλάδα.

2. Προτού όμως μιλήσουμε αναλυτικά για την εφαρμογή αυτή και τις άλλες που ακολούθησαν μέχρι το νόμο 602 του 1915, και για να μπορούμε να τις αξιολογήσουμε σωστά, πρέπει να γίνουν μερικές βασικές υπομνήσεις σχετικά με τη γενική και τη γεωργική κατάσταση της χώρας γύρω στα 1900. Εντελώς γενικά μπορούμε να πούμε ότι έπειτα από 70 περίπου χρόνια πολυτάραχου και με παλινδρομήσεις πολιτικού, πολιτειακού και εθνικού, γενικά, βίου, οι Έλληνες του τότε μικρού Ελληνικού Κράτους άρχισαν να συνειδητοποιούν ότι χρειαζόταν μεγάλη και σοβαρή γενικότερη προσπάθεια για να ξεφύγουν από την καθυστέρηση και την αποτελμάτωση και να προχωρήσουν σε νέους δρόμους ζωής, τέτοιους που να εξασφαλίσουν και τη βελτίωση της ιδιωτικής τους ζωής και την ικανοποίηση των εθνικών οραματισμών (1).

Τα μέχρι τότε εσωτερικά γεγονότα, τα πνευματικά, πολιτικά και κοινωνικά ρεύματα που έρχονταν από το εξωτερικό και τα συμβαίνοντα στους γειτονικούς λαούς (κυρίως Βαλκάνια, Τουρκία, Ρωσία, Ιταλία), είχαν δημιουργήσει μια κατάσταση έντονης ανησυχίας και την αρχή κάποιων αναζητήσεων για βελτίωση. Μια διάθεση για πύδημα από το φράχτη που κρατούσε την ελληνική ζωή περιορισμένη, σε στασιμότητα και φθορά.

Μέσα σε αυτή την ατμόσφαιρα, τη βαρβαρία όντως των κοστών και τη μείωση της δυνάμεως των τζακιών (κατάσταση που δεν είναι δυνατό να την περιγράψουμε εδώ αναλυτικά αλλά παραπέμπουμε στη γενικότερη ιστορική γνώση για την εποχή) γεννιούνται και εντονότερες προσπάθειες για την ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας. Δηλαδή της γεωργίας, της κτηνοτροφίας, της βιοτεχνίας - βιομηχανίας. Ιδιαίτερα για την αύξηση της γεωργοκτηνοτροφικής παραγωγής, τη βελτίωση της θέσεως του αγροτικού πληθυσμού, την κάποιον οργάνωση των εργατών. Και γενικά αναζήτηση και αποδοχή νέων θεσμών, μεταξύ των οποίων και η οργάνωση σε συνεταιρισμούς (των αγροτών και κοστών, των παραγωγών και καταναλωτών) και ασφατεία (διαφόρων επιδιώξεων).

Η εποχή αυτή — λίγο πριν και λίγο μετά το 1900 — μπορεί να χαρακτηριστεί για την Ελλάδα ως η εποχή του νεκρού σημείου. Η αρχή για το ξεκίνημα.

Η ενσωμάτωση των Ιονίων (1864), της Θεσσαλίας και μέρους της Ηπείρου (1881), τα δυσάρεστα πολεμικά γεγονότα του 1897, τα γεγονότα της εποχής του Χαρ. Τρικούπη, τα όσα συνέβαιναν τότε μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και στα Βαλκάνια και κυρίως στη Μακεδονία και Κρήτη (Μακεδονικό ζήτημα κλπ.), ήταν γεγονότα βασικά για τον νέο ελληνισμό, που απαιτούσαν πιο υπεύθυνη και πιο συστηματική αντιμετώπιση.

Παράλληλα οι σπουδές αρκετών Ελλήνων στο εξωτερικό για θετικές επιστήμες (και μάλιστα γεωπονία), τα τότε μεγάλα προβλήματα — όπως των δημοσίων κτημάτων (που έλκεινε), των τσιφλικιών των τότε νέων χωρών (που ήταν ανοιχτό και επέζε), το εξύ σταφιδικό για την Πελοπόννησο και τα Ιόνια — η κάποια πρό-

οδος της βιοτεχνίας και βιομηχανίας, η άνοδος των αστών και του κεφαλαιοκρατικού μηχανισμού, η δημιουργία και ύπαρξη αξιόλογων εργατικών κέντρων (Σύρα, Πάτρα, Πειραιάς, Βόλος κλπ.), οι διάφορες κοινωνικοπολιτικές κινήσεις και άλλα συγγενή γεγονότα, όλα αυτά δημιουργούσαν ρωγμές στο μέχρι τότε καθυστερημένο κοινωνικοοικονομικό καθεστώς και απαιτήσεις για εθνική, οικονομική και κοινωνική επέκταση και άνοδο (όταν μάλιστα η Τουρκία ήταν ο μέγας ασθενής και οι μεγάλες Δυνάμεις εποφθαλμιούσαν προνόμια και εδάφη της που ανήκαν στους υπόδουλους Έλληνες).

Μέσα στα νέα αυτά ρεύματα, γίνονται πιέσεις και αναπτύσσεται κάπως περισσότερο το σχεδόν ανύπαρξτο μέχρι τότε κρατικό και επιστημονικό ενδιαφέρον για τη γεωργία - κτηνοτροφία, τόσο ως πηγή πλουτοπαραγωγικής απασχολήσεως και αμοιβής του πληθυσμού (που είχε αρχίσει να μεταναστεύει ομαδικά πιεζόμενος κυρίως από την τοκογλυφία), όσο και για τον επισιτισμό του Έθνους και ως βάση στην ανάπτυξη της βιοτεχνίας, της βιομηχανίας, των εξαγωγών κλπ. Οι σχετικές υποδείξεις επιστημόνων, πολιτικών, δημοσιογράφων, κλπ. πυκνώνουν. Ο αντίκτυπος από το σταφιδικό, δημιουργεί συνεχή προβλήματα, οικονομικά και πολιτικά. Η καλλιέργεια του σίτου δοκιμάζεται. Η μετανάστευση ερημώνει περιοχές και κάνει δύσκολη την καλλιέργεια. Σε βιβλία και άρθρα της εποχής περιγράφεται όλη η καθυστέρηση στον τομέα της υπαίθρου και της γεωργίας, γίνονται υποδείξεις με ζωηρές επικρίσεις για τον τότε πολιτικό κόσμο που δεν φαίνεται ακόμα ικανός και πρόθυμος για την κατανόηση των κοινωνικοοικονομικών θεμάτων και τη λήψη μέτρων συμπαράστασης από το Κράτος (που στην Ελλάδα παραμένει ακόμα το γνωστό παλαιό Κράτος, ενώ αλλού η νοοτροπία αλλάζει ραγδαία).

Μέσα σε όλη αυτή τη γενική κατάσταση και την ειδικότερη των αγροτών και των εργατών, έχει βασική θέση το θέμα των συνεταιρισμών. Δηλαδή της α ν ά γ κ η ς γ ι α δ ι ά δ ο σ η τ ο υ θ ε σ μ ο ύ τ ω ν σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ μ ώ ν στην Ελλάδα όπου — συγκριτικά με τις άλλες χώρες — υπήρχε, ακόμα τότε, μεγάλη καθυστέρηση (όπως είδαμε από τις μέχρι τώρα υποδείξεις και σποραδικές εφαρμογές που δεν επιζούσαν).

3. Για βαθύτερη και λεπτομερέστερη ενημέρωση, κατά το χρονικό αυτό σημείο, για την κατάσταση στον όλο αγροτικό τομέα, πολύτιμο είναι — ανάμεσα σε άλλα κείμενα — το γραμμένο με παρηγοία βιβλίο «περί τής εν Ελλάδι γεωργίας» του Δημ. Χριστίνη, γεωπόνου - επόπτου - αρχιδενδροκόμου του Δημοσίου (Αθήνα 1899 σ. 208) καθώς και το βιβλιαράκι του γεωπόνου Ρ. Δημητριάδη «ό Γεωργός» (αριθμός 18 στη σειρά των εκδόσεων του Συλλόγου προς διάδοση ωφελίμων βιβλίων, Ιούνιος 1901). Σχετική εικόνα μας δίνει για την εποχή εκείνη και το αντίστοιχο κεφάλαιο του νεότερου βιβλίου του Αριστ. Σίδερη «Η γεωργική πολιτική της Ελλάδος κατά την λήξασαν εκατονταετία» Αθήνα 1934 (σελ. 63 επ.). Βλ. σχετικά και : Γ. Κορδάτου «Ιστορία του αγροτικού κινήματος στην Ελλάδα», και πολλά άλλα (δημοσιεύματα Δ. Ζωγράφου κλπ.).

4. Μεταφέρουμε εδώ περίληψη ή χαρακτηριστικές περικοπές από το βιβλίο του Δημ. Χριστίνη που δίνει ανάγλυφα και θαρρετά την τότε γεωργική κατάσταση (2) και κάνει υποδείξεις που μερικές ισχύουν και για σήμερα. Γράφει στην αρχή:

«Άνευ άνεπτυγμένης γεωργίας ... ού- άζουν δέ μέ τά οικοδομήματα εκείνα τών
τε ή βιομηχανία, ούτε τὸ ἐμπόριον, ούτε ὁποίων τὰ θεμέλια στηρίζονται ἐπὶ τῆς
ή ναυτιλία ἔχουν ἔρεισμα ἀσφαλές, ὁμοι- ἄμμου».

Υπενθυμίζει, στη συνέχεια, ο συγγραφέας του 1899 όσα έγραφε ο ίδιος πριν 30 χρόνια (δηλαδή περίπου το 1869) και διαπιστώνει ότι τίποτα σχεδόν δεν έγινε στο διάστημα αυτό (3).

«Ήδη όμως οτε τσοσάυτα υπέστημεν μεν άναγνωρίζοντες παραγνωρισθεΐσαν παθήματα υπάρχει ή έλπίς νά συνετισθώ- άλήθειαν».

Τονίζει την ανάγκη για σύμμετρο ανάπτυξη της γεωργίας, της βιομηχανίας, του εμπορίου και της ναυτιλίας.

«Άνευ λοιπόν γεωργίας πεφωτισμένης σημασίαν ανάλογον προς τόν προορισμόν αυτών και άνεπτυγμένης και ή βιομηχανία και τó έμπόριον και ή ναυτιλία δέν θά έχωσι

Στην Ελλάδα μέχρι τότε, ούτε ο απαιτούμενος ενθουσιασμός των αριστών υπήρχε, ούτε οι απαραίτητες γνώσεις των πολιτικών και των αγροτών, ούτε προγραμματισμός και σύστημα. Όλα εκ του προχείρου, σπασμωδικά. Γράφει:

«Υπάρχει, δέν άρνούμαι, άγαθή τις θέλησις έκ μέρους των παρ' ήμίν κυβερνήσεων, έκδηλωθεΐσα διά τινων άπελών και σπασμωδικών μέτρων, άλλ' ουχί ένθουσιασμός οΐος άπαντάται εις τούς έν Εύρώπη πολιτικούς άνδρες έμπορουμένους άπό την άκράδαντον πεποιθήσιν ότι τά έθνη δέν μεγαλουργούν σήμεραν άνευ μεγάλων και άνεξαντλήτων πόρων τούς όποιους μόνη ή πεφωτισμένη γεωργία και ή βιομηχανία παρέχει. Η έλλειψις ένθουσιασμού και ή άγνοια του τί δέον γενέσθαι καθιστά πάντοτε τάς προς άνάπτυξιν της παρ' ήμίν γεωργίας σκέψεις, θλέψεις, διαθέσεις και ένεργείας των πολιτικών της Ελλάδος άνδρών, έπιπολαίας, άδρανεΐς, ήμιτελείς και συνεπώς μη άποτελεσματικές».

Ένα από τα πιο βασικά προβλήματα για την ανάπτυξη της ελληνικής γεωργίας είναι, κατά τον συγγραφέα, «ή των γεωργών μόρφωσις διά καταλλήλου συστήματος γεωργικής εκπαιδεύσεως». Αυτό αποτελεί και το κύριο περιεχόμενο του βιβλίου του. Αλλά προηγουμένως εξετάζεται «τό ζήτημα της γεωργικής πίστεως ως και άλλα άντικείμενα συντελεστικά της γεωργικής θελιτώσεως και προόδου».

Η μελέτη του χωρίζεται σε τρία μέρη:

Πρώτον μέρος. «Περί των μέσων των συντελούντων εις την πρόοδον της γεωργίας». Δεύτερον μέρος. «Περί της γεωργικής εκπαιδεύσεως».

Τρίτον μέρος. «Περί καλλιεργείας των κυριωτέρων προϊόντων της γεωργίας».

Ας δούμε από το πρώτο μέρος το Κεφάλαιο Α' περί γεωργικής πίστεως και περί γεωργικών Τραπεζών που έχει άμεση σχέση με τους Συνεταιρισμούς.

«Δει δή χρημάτων και άνευ τούτων, ουδέν έστι γενέσθαι των δεόντων» υπενθυμίζει επιγραμματικά ο συγγραφέας. Αλλά δίνει βασική σημασία στις γνώσεις. Για τη γεωργία, τονίζει, δέν αρκεί μόνον το κινητόν κεφάλαιον (τα χρήματα) ούτε μόνον το σταθερόν (η γη) αλλά απαιτείται μαζί με αυτά, η μάθηση. Είναι εσφαλμένη η γνώμη, τονίζει, ότι εκείνος που έχει αγρούς και χρήματα μπορεί να καλλιεργεί με επιτυχία. Χρειάζονται γνώσεις γεωργικές.

Στην Ευρώπη υπάρχουν πολλοί που δέν έχουν ούτε σπιθαμή γης, ούτε οβολόν χρημάτων αλλά επειδή είναι ειδικοί, ικανοί και έμπειροι περί την καλλιέργειαν, μετ' εύκολίας ευρίσκουσι γαΐας και χρήματα, τονίζει ο συγγραφέας.

Στην Ελλάδα όμως όπου δέν υπάρχει συστηματοποιημένη γεωργία οι γεωργοί δέν μπορούν να δώσουν εγγυήσεις για ευδοκίμησιν.

«Δώσατε εις Ἕλληνα γεωργόν γαίας καὶ χρήματα, δὲν θὰ θραδύνητε ὅμως νὰ ἐννοήσητε ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τῆς

ἐργασίας του μόλις θ' ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰς καταβληθείσας δαπάνας».

Σοφίη, στη συνέχεια, ἡ παρατήρησι του για τους τότε γεωργικούς επιχειρηματίες. Αναφέρεται σε παρατηρήσεις του Γεωαδίου.

«Ἄνδρες ... διακρινόμενοι ἐπὶ ἐπιχειρηματικότητα, νοημοσύνη, ἰκανότητα καὶ δραστηριότητα, ἐπεχείρησαν κατὰ διαφοροὺς ἐποχὰς γεωργικὰς ἐργασίας ἐν Ἑλλάδι δι' ἀφθόνων χρηματικῶν μέσων

ἐν εὐρυτάτοις κτήμασι καὶ δὲν κατάρθωσαν νὰ φέρωσιν εἰς αἴσιον πέρας τὰς ἐπιχειρήσεις των, ἠναγκάσθησαν δὲ νὰ ἐγκαταλείψωσιν αὐτὰς μὲ μεγάλην ζημίαν των...»

Ἀπέτυχαν διότι δὲν ἔδωσαν τὴν σημασίαν που ἔπρεπε σὺς γεωργικὲς γνώσεις (στὺς δικὲς τους γνώσεις, ἀλλὰ κυρίως στὺς γνώσεις των γεωργῶν που πῆραν για συνεργασία στο ἔργο τους, οἱ οἱποἶ ἀπὸ ἀμάθεια καὶ ἀγνοια δὲν μπόρεσαν να προσφέρουν εὐεἶκο που ἔπρεπε). Φέρνει: χαρακτηριστικὸ παράδειγμα — γνωστὸ τότε σε ὅλους — κάποιου οἱποἶς:

«Πασαληφθεἶς μὲ μερικὰς γνώσεις περὶ τὴν πτηνοτροφίαν... ἐν Γαλλίᾳ, θασισθεἶς δὲ εἰς τὴν νοημοσύνην του καὶ εἰς τὰ λοιπὰ αὐτοῦ προτερήματα, ἰδίως ἐπὶ χρηματικῶν κεφαλαίων ἰδικῶν του καὶ

ἄλλων εὐπόρων Ἀθηναίων συμμετασχόντων τῇ ἐπιχειρήσει, ἐσύστησαν.. τὸ παρὰ τῷ Δαφνί πτηνοτροφεἶον, τὸ ὁποἶον μετὰ τόσας δαπάνας καὶ φροντίδας τοσοῦτον οἰκτρῶς ἐναυάγησεν...».

Φέρνει καὶ ἄλλο χαρακτηριστικὸ παράδειγμα καλλιέργειας αραβοσίτου στην περιφέρεια Τριπόλεως. Καὶ καταλήγει ἐπιγραμματικά:

«Δεἶ δὴ μαθήσεως καὶ ἄνευ μαθήσεως οὐδὲν ἔστι γενέσθαι τῶν δεόντων καὶ κα-

τὰ δεῦτερον δεἶ δὴ χρημάτων κλπ.».

Γιατὶ δὲν γινόταν Γεωργικὴ Τράπεζα, γιατί τα ἰδιωτικά κεφάλαια ἀπομακρύνονταν ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ γεωργία στο τέλος του 19ου αἰώνα;

Αὐτὰ τα θέματα εξετάζονται αρκετὰ αναλυτικὰ στο βιβλίο Ἀριστ. Κλήμη «Ἡ Ἀγροτικὴ Πίστις: Ἱστορία ἰδρύσεως τῆς ΑΓΕ» (Ἀθήνα 1950 καὶ 1954) (4). Ἀλλὰ πρέπει ο μελετητὴς να ἔχει ὑπ' ὄψη καὶ τὺς χαρακτηριστικὲς διατυπώσεις τῆς γνώμης του Δ. Χριστίνη που τὴν ὅλη γεωργικὴ καθυστέρηση ἀποδίδει κυρίως σε ἐλλειψὴ γνώσεων καὶ ὄχι κεφαλαίων. Γράφει:

«Φαίνεται ὅτι οἱ τόσοι παρ' ἡμῖν κεφαλαιοῦχοι, οἱ ὁποἶοι, δὲν ἀποφασίζουσι νὰ συστήσου ἐν Ἑλλάδι γεωργικὴν τινὰ Τράπεζαν θὰ γνωρίζουν καλύτερα ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς τί ἐλλεἶπει ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας γεωργοὺς διὰ νὰ καταστῶσιν οἱτο ἀξιόχρεοι. Δὲν ἀμφισβητοῦσι τὴν

πίστιν τοῦ Ἑλληνοῦ γεωργοῦ, ἀλλὰ τὴν ἰκανότητα αὐτοῦ περὶ τῆς ἐπαφελοῦς χρήσεως τῶν δανειζομένων χρημάτων. Καὶ ἐδῶ ἐγκτεται ὁ λόγος τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν κεφαλαίων ἀπὸ τῆς ἐλληνικῆς γεωργίας».

Καὶ φέρνει, για ὑποστήριξη τῆς γνώμης του, χαρακτηριστικὰ παραδείγματα ἀπὸ τὺς τότε καλλιέργειες:

«Ἡ γεωργικὴ πίστις, ὡς τὴν ἐννοοῦσιν ἐν Εὐρώπῃ, δὲν ὑφίσταται δυστυχῶς παρ' ἡμῖν. Ὁ λόγος τῆς ὑπάρξεως πλείστων ὄσων ἀγροτικῶν πιστωτικῶν ἰδρυμάτων ἐκεἶσε εἶναι ἀκριθῶς, διότι συνυ-

πάρχει ἡ πεποίθησις ἢ μᾶλλον ἡ θεβαιότης ὅτι οἱ ἐκεἶ γεωργοὶ γνωρίζουν νὰ πολλαπλασιάζουν το εἰς αὐτοὺς ἐμπιστευόμενον τᾶλλαντον, ἢ δὲ πρὸς ἀξιοπιστῖαν των πεποιθησις εἶναι τόσοσιν μεγίστη

ώστε φθάνει εις τὸ νὰ δανειζώνται πολ-
λάκις ἄνευ οὐδεμιᾶς ὑλικῆς ἐγγυήσεως,
διότι ἐγγύησις διὰ τοὺς πιστωτὰς εἶναι

ἡ ἀποδεδειγμένη γεωργικὴ αὐτῶν ἰκα-
νότης».

Συμπέρασμα του συγγραφέα Δ. Χριστίνης:

«... Ἡ σύστασις παρ' ἡμῖν γεωργι-
κῶν Τραπεζῶν θὰ μείνῃ προβληματικὴ
καὶ ὁ πτωχὸς γεωργὸς ὁ ὑπὸ τὸσον δυσ-
μενεῖς ὄρους δανειζόμενος, θὰ παραμεί-
νῃ ἔρμαιον τῆς τοκογλυφίας, ἐφ' ὅσον ἡ

πολιτεία ἢ ἔχουσα ὑπέρτατον καθῆκον
καὶ συμφέρον δὲν λάθῃ σύντονον καὶ πε-
φωτισμένην πρόνοιαν περὶ τῆς ὅσον οἶον
τε καταλλήλου πρακτικῆς καὶ παραδειγ-
ματικῆς διδασκαλίας τῶν γεωργῶν...».

Ἐπειδὴ δὲν υπήρχαν ἀκόμα τότε οἱ ἀπαραίτητες γνώσεις στους γεωργούς, οἱ
κεφαλαιούχοι δὲν ἐμπιστευόνταν νὰ διαθέσουν κεφάλαια γιὰ τὴν γεωργικὴ πίστη.
Καὶ πιστεύει ὅτι ἡ ὅλη γεωργικὴ καθυστέρησις καὶ ἀμάθεια παρεμποδίζει τὴν
ἀνάπτυξιν πραγματικῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν:

«καὶ Τράπεζαι τῆς ἀλληλεγγύης δὲν
δύναται νὰ εὐδοκίμησῶσι καὶ παρ' ἡ-
μῖν, στερουμένοις τῆς δεούσης ἀναπτύξε-
ως, δι' ἧς αἱ ἔταιρικαὶ ἐπιχειρήσεις προ-

κόπτουσι κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἀποστό-
λων τῆς ἀγροτικῆς ἀλληλεγγύου πί-
στεως».

Γνωστὸς λοιπὸν ἦταν τότε (γύρω στο 1900) ὁ θεσμὸς τοῦ π i σ τ ω τ i -
κ ο ὄ σ υ ν ε τ α ι ρ i σ μ ο ὄ καὶ οἱ αλλοῦ εφαρμογές του. Ἀλλὰ ἡ κατά-
στασις τῆς ἐλληνικῆς υπαίθρου — καὶ κυρίως ἡ ἐλλειψὴ γεωργικῶν γνώσεων γιὰ
ασφαλέστερη παραγωγὴ καὶ αξιοποίησις, τῶν χρημάτων — δὲν ἦταν κατάλληλη
γιὰ νὰ εὐδοκίμησῃ: «τὸ σύστημα τῶν ἀποστόλων τῆς ἀγροτικῆς ἀλληλεγγύου πί-
στεως», δηλαδή, οἱ πραγματικοὶ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοί. (Βλ. καὶ τὰ προηγού-
μενα διόλγα Βαλασσόπουλου καὶ Μαυροκορδάτου γιὰ τὰ ὁποῖα μιλήσαμε).

Παρ' ὅλα αὐτά, τονίζει ὁ συγγραφέας:

«Τὸ κράτος ὁμῶς ἔχει τὴν ὑποχρέω-
σιν καὶ τὸ καθῆκον νὰ μεριμνήσῃ τὸ κα-
τὰ δύναμιν ὑπὲρ αὐτῆς, ἀσπαζόμενον σύ-
στημα, ὅπερ παρά λαοῖς ἐν τῷ πνεύματι
τῶν ὁποίων ὁ συνεταιρισμὸς καὶ ἡ ἀλλη-

λεγγύη δὲν εὔρον ἀκόμη τὴν προσήκου-
σαν θέσιν, δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ εὐχε-
ρέστερον ... τὴν σύστασιν δηλονότι εἰδι-
κῶν γεωργικῶν ταμείων ὑπὸ τοῦ Κρά-
τους συντηρουμένων».

Φέρνει γιὰ παράδειγμα τὴν Βουλγαρία που ἀριθμοῦσε τότε μὲλις δεκαπεντα-
τῆ πολιτικῶν ανεξάρτητον εἶον καὶ διέθεσε 30 ἑκατομμύρια γιὰ δάνεια στους γε-
ωργούς. Ἡ ἐθνικὴ φιλοτιμία καὶ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, τονίζει, ἐπιβάλλουν νὰ μὴ
φανεῖ ἡ Ἑλλάς ὑποδεεστέρα τῆς Βουλγαρίας. Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν υπήρχε τὸ παρὰ-
δειγμα αὐτό:

«πάλιν ἡ ἐλληνικὴ πολιτεία ὄφειλε ν'
ἀσπασθῆ ἀνέκαθεν παρόμοιον εὐεργε-
τικὸν μέτρον ὡς ἀπαρχὴν ἐν τῷ μέλλοντι
εὐρυτέρας γεωργικῆς πίστεως καὶ νὰ
μὴ περιμένῃ ἀπὸ τὸν πατριωτισμὸν τῶν
Ἑλλήνων κεφαλαιούχων διότι τὸ κεφά-
λαιον, ὡς φαίνεται, δὲν ἔχει, οὐδέ γνωρίζει
πατριδὰ καὶ ἐθνικισμὸν φέρεται δὲ
ἐκεῖ ὅπου, ἂν δὲν εὐρίσκη μεγάλα κέρδη,

τυγχάνει περισσότερας ἀσφαλείας· καὶ
τοιαύτην ἀσφάλειαν δὲν παρέχει, τὸ γε-
νὺν ἔχον, ἡ ἐλληνικὴ γεωργία· φοβεῖται
τὸ κεφάλαιον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν καλύ-
θην τοῦ Ἑλλήνου γεωργοῦ, τοῦ ἄνευ προ-
στασίας διατελοῦντος καὶ ὑπὸ τὸ σκότος
τῆς ἀμαθείας καὶ ἀγνοίας διὰ τὰ ἔργα
αὐτοῦ βιοῦντος».

Ἀφ' οὗ υπογραμμίζουμε τὴν τότε επαναστατικὴ αὐτὴ διατύπωση ἐνὸς δημοσίου
υπαλλήλου, σχετικὰ με τὸ κεφάλαιο, στενήμαστε στὴν πρότασί του ὅτι τὸ κράτος

είχε καθήκον να αρχίσει να κάνει κάτι για την πιστωτική διευκόλυνση των αγροτών, ως απαρχή για την καλύτερη μελλοντική οργάνωση της αγροτικής πίστωσης μέσω πραγματικών πιστωτικών συνεταιρισμών, και με πόρους και από το ιδιωτικό κεφάλαιο. Και αν δεν μπορεί να διαθέσει — γράφει — τα 30 εκατομμύρια της Βουλγαρίας, δεν είναι αδύνατο να εξοικονομήσει 10 εκατομμύρια δρχ. για τέτοιο ευεργετικό και καινοφανή σκοπό, όταν μάλιστα το ελληνικό κράτος «φαίνεται ευπορόν και μέχρι σπατάλης πολλαπλάς, φθάνον εις δαπάνας ασκόπου και χάριν προσώπων ως επί τὸ πολὺ γινομένων».

Και μια υπόδειξη, στους τότε πολιτικούς άνδρες που χαρακτηρίζει την εποχή και επεξηγεί όσα ακολούθησαν μετά 10 χρόνια στον πολιτικό τομέα:

«Οἱ δὲ πολιτικοὶ ἡμῶν ἄνδρες, οἱ ἀξιούντες νὰ διέπωσι τὰ Κοινὰ ἄς παύσωσι πλέον ἄλλοι μὲν ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ, ἄλλοι δὲ ἐν τῇ Δημοσιογραφίᾳ νὰ ἐπιδεικνύωσι τὰς ὑπὲρ τῆς γεωργίας τῆς Πατρίδος των ἀγαθὰς αὐτῶν διαθέσεις. Διὰ τὸ ἀρθῶσιν οὗτοι εἰς τὸ ὄψος τῆς ἀποστολῆς των δέον ν' ἀπομακρυνθῶσι τῶν τριῶν τοῦ παρελθόντος τοῦ τόσα δεινὰ παρασκευάσαντος καὶ προσκομίσαντος, ν' ἀφήσωσι τὴν πρὸς τὰ ἡμιτελῆ, ἐπιπόλαια καὶ μᾶλλον πρὸς ἐπίδειξιν ἔρ-

γαροπὴν, τὰ θεραπεύοντα προσωπικὰς ἀξιώσεις καὶ οὐχὶ τὰς ἐθνικὰς ἀνάγκας. Στάδιον δόξης καὶ τιμῆς ἀνοίγεται μόνον εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι, κατανοήσαντες τὰς ἀνάγκας τῆς Πατρίδος των, ἀφιερῶνωσιν ἑαυτοὺς εἰς τὴν μελέτην καὶ ἐξεύρεσιν τῶν καταλληλοτέρων τῆς θεραπείας αὐτῶν μέσων, κυριώτερον καὶ δραστικώτερον τῶν ὁποίων εἶναι ἡ οικονομικὴ ἀνάπλασις καὶ ἡ γεωργικὴ ἐπίρρωσις τῆς χώρας...».

Και αφού διαπιστώνει και άλλα πολλά (με θαυμάσιες και για σήμερα υποδείξεις) επανέρχεται στο θέμα της γεωργίας και της αγροτικής πίστωσης για να τονίσει ότι:

«προκειμένου περί τῆς γεωργίας ἢ περὶ ἀγροτικῆς πίστωσης, ὅτι μέχρι τοῦδε ἐγένετο δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὀνομασθεῖ οὔτε

σπουδαῖον, οὔτε λυσιτελές, οὔτε θεραπεύει τὰς στοιχειωδεστέρας ἀνάγκας αὐτῆς».

Αναφέρεται στη συνέχεια σε διάφορες ενέργειες που είναι στην ουσία παρωδία εκείνων που εφαρμόζονται σε άλλες χώρες. Μνημονεύει (και έχει αυτό κάποια ιστορική αξία) την έκδοση υπό του Υπουργείου Εσωτερικῶν εγκυκλίου προς τους Νομάρχες «πρὸς σύστασιν γεωργικῶν ἐταιριῶν ἢ γεωργικῶν συνδικάτων». Αλλά τονίζει:

«Ἡ Ρουμανικὴ κυβέρνησις προβάσα εἰς παρόμοιον μέτρον διὰ νόμων καὶ οὐχὶ, ὡς παρ' ἡμῖν, δι' ἀπλῶν ἐγκυκλίων ριπτομένων μετὰ τινὰς ἡμέρας εἰς τὸν κάλαθον ἢ εἰς τὰς κονισαλέας τοῦ ἀρχείου χαρταποθήκας, ἦτο θεθαία ἐκ τῶν προτέρων περὶ τῆς ἐπιτυχίας αὐτοῦ, διότι πρὸ τούτου ἐπρονόησε καὶ ἐγκαί-

ρως ἐμερίμνησε περὶ τῆς παγιώσεως τῆς οικονομικῆς εὐεξίας τῆς χώρας, ἰδρύσασα κατ' ἀρχὰς γεωργικὰ ταμεῖα... εὐδοκίμησαντα, πολὺ δὲ κατόπιν εἰσήγαγε πλῆρες σύστημα γεωργικῆς καὶ βιομηχανικῆς πίστωσης ἐπιβοηθούσης τὴν ἐπιτυχῆ δρᾶσιν τῶν γεωργικῶν ἐταιριῶν».

Τονίζει στη συνέχεια ο Δ. Χριστίνης ένα βασικό ζήτημα (που είναι και σημερινό): ὅτι ο κτηματίας πρέπει να είναι και αυτοκαλλιεργητής για να αποδίδουν τα χρήματα τα οποία θα διοχετεύονται για τη γεωργία. Διαφορετικά οι τσιφλικάδες που θα παίρνουν δάνεια με μικρά επιτόκια θα τα διοχετεύουν σε άλλους

τοιμείς, θα τα εμπορευόνταν ή θα τα δανείζον, τοκογλυφικά, σε πτωχούς γεωργούς. Έτσι, με τη φαινομενική ενίσχυση της αγροτικής πίστωσης, θα βοηθούσε η τοκογλυφία και η εμπορική εκμετάλλευση των αγροτών. (Παρατηρήσεις πολύτιμες, αφού αυτό έγινε στην πρώτη τότε περίοδο που η Εθνική Τράπεζα διέθετε χρήματα για τη γεωργία, αλλά και το είδαμε να γίνεται και στα δικά μας χρόνια με την επιδρομή εμποροβιομηχάνων και αστών μεγαλοκτηματιών στις θυρίδες της ΑΤΕ σε εφαρμογή κυβερνητικών μέτρων και περισσότερο από το 1967 και έπειτα).

Αναφέρεται στη συνέχεια σε διάφορες εφαρμογές που έγιναν στη Θεσσαλία για να καταλήξει στο συμπέρασμα: «Τι είχες Γιάννη, ό,τ' είχα πάντα».

Ειδικά για το βασικό τότε ελληνικό προϊόν, τη σταφιδοπαραγωγή της Πελοποννήσου: Παραγωγή προνομιάς, λέει, από την οποία εισέρχονται από το εξωτερικό πάνω από 50 εκατ. δρχ. χωρίς τα οποία θα εδυσχεραίνετο η οικονομική κατάσταση της χώρας. Για τη χρηματοδότηση μιας τέτοιας καλλιέργειας και παραγωγής θα ιδρυόταν σε κάθε άλλη χώρα όχι μία αλλά πολλές αμιλλώμενες Τράπεζες. Και όμως, προσθέτει, υπάρχει τραπεζική δυσπιστία απέναντι των σταφιδοπαραγωγών αφού αυτοί (εκτός εξαιρέσεων που υπάρχουν κυρίως στο Αίγιο) είναι:

«κατ' όνομα παραγωγοί, ενώ κατ' ουσίαν εισίν σταφιδοκτήμονες ... ως σταφιδοκτήμονες δέν κωλύονται νά δωσιν έν ταυτώ καί υπάλληλοι ή δικηγόροι ή διδάσκαλοι ή ιατροί, συμβολαιογράφοι, Ιερείς, καλλιτέχνας, έμποροι, βιομήχανοι ή τοκιστάι κλπ. Έπομένως ως τοιοῦτοι δέν άφοσιούνται έπισταμένως εις τήν καλλιέργειαν τής σταφίδος καί εις τήν καθ'

δλα έξυτηρήτησιν τών συμφερόντων αὐτῆς. Οὔτε καιρός τοῖς μένει, οὔτε διάθεσιν ἔχουσι νά μελετήσωσι ἢ νά μάθωσιν ποῖα εἶναι τὰ πρὸς θελίωσιν καί προαγωγῆν αὐτῆς μέσα. Φροντίζουσι μόνον πῶς νά τὰ καταφέρωσι νά εἰσπράξωσι περισσότερα χρήματα, καί ἔως ἐδῶ περιορίζεται κυρίως ἡ δράσις των...».

Αναφέρεται στην καλή εποχή που εισέρρεε άφθονο το χρήμα από τη Γαλλία κλπ. στα θαλάσσια αυτών των μη αγροτών σταφιδοκτηματιών και όμως τίποτα δεν έγινε τότε για την οργάνωση Γεωργικής Σταφιδικής Τράπεζας. Με αποτέλεσμα να γεύονται όλοι τους πικρούς καρπούς της απρονοησίας.

Περιγράφει την τότε ανήσυχη κατάσταση, το μέτρο της παρακρατήσεως που εξασφάλιζε 2—3 εκατ. δρχ. με τα οποία περίμεναν, ως πανάκειαν, να λύσουν όλα τα τότε αγροτικά προβλήματα, μεταξύ των οποίων και την οργάνωση αγροτικής πίστωσης. Επεξηγεί ποιός πρέπει να είναι ο σωστός ρόλος της παρακρατήσεως της σταφίδας (η αποκατάσταση ισορροπίας μεταξύ παραγωγής και καταναλώσεως) και υποστηρίζει ότι με τους πόρους από την παρακράτηση μόνη επιδίωξη πρέπει να είναι η προσπάθεια για τη διάδοση της καταναλώσεως μέσω του εμπορίου «ένθαρρυνόμενου χρηματικώς εις τομητρά έγχειρήματα καί υπό τών Έλλήνων προξένων ύποστηριζόμενου». Υποδεικνύει την τυποποίηση και τον διαχωρισμό της σταφίδας σε τρεις κατηγορίες: Η πρώτη για την Αγγλία με τιμές υψηλές, η δεύτερη για τη Ρωσία ή αλλού με τιμές χαμηλότερες, και η τρίτη για την εγχώρια βιομηχανία. Και τονίζει ακόμα την ανάγκη να ενημερωθούν οι σταφιδοπαραγωγοί για βελτίωση της καλλιέργειας, συγκομιδής, κλπ.

δ. Αυτή είναι, πολύ περιληπτικά, η κατάσταση στην Ελλάδα γύρω στο 1900. Παρόμοια διατυπώνονται και σε πολλά άλλα προγενέστερα και σύγχρονα κείμενα (βλ. και Α' Γεωργικό Συνέδριο του 1901). Η κατάσταση αυτή δεν άλλαξε πολύ μέχρι περίπου το 1910. Αντικατοπτρίζεται και στα Ψηφίσματα του Α' Συνεδρίου

Γεωργίας, Βιομηχανίας και Εμπορίου που έγινε το 1909 και στα άλλα Συνέδρια Αθηνών, Καλαμών, Βόλου, κλπ., για τα οποία θα μιλήσουμε σε επόμενα κεφάλαια. Για ειδικότερες συνθήκες της Θεσσαλίας και της περιφέρειας Αλμυρού θα δοθεί ευκαιρία να μιλήσουμε στη συνέχεια.

6. Μέσα σε αυτή την κατάσταση έγιναν από το 1900—1914 διάφορες υποδείξεις, προσπάθειες και εφαρμογές για τις οποίες θα μιλήσουμε σε επόμενες σελίδες, με πρώτη την εφαρμογή του Αλμυρού. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι στην προσπάθεια για κάποια βελτίωση της καταστάσεως και αναγέννηση, πρωτοστατούσαν εκτός από γεωπόνους, πολιτικούς, δημοσιογράφους, οικονομολόγους, κοινωνιολόγους της πρωτεύουσας και δάσκαλοι και παπάδες και αγρότες της επαρχίας που ζούσαν (από κοντά ή και οι ίδιοι) τη ζωή του αγρότη και την εκμετάλλευσή του. Και συνέχισαν αυτήν την ενεργό ανάμιξή τους στη συνεταιριστική κίνηση που δημιουργήθηκε μετά το νόμο 602 του 1914/1915.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 19

(1) Χαρακτηριστικό και κάπως προφητικό είναι απόσπασμα από την «Εστία» της 30 Δεκεμβρίου 1901 (στήλη «ὁ Κόσμος»). Γράφει:

«... με τὰ ἴδια κοινοβουλευτικά μιπομιπονα εἰς τὸ στόμα μᾶς ἀφίνει τὸ πρῶτον τοῦ ἔτος καὶ τὸ πέμπτον μετὰ τὸν πόλεμον, περὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρξαν ἀγαθὰ τινες πολῖται, φαντασθέντες, ἔστω καὶ πρὸς στιγμήν, ὅτι θὰ ἐχρησίμευεν ἰδιαιτέρως διὰ τὴν Ἑλλάδα, ὡς σταθμὸς τελικὸς ἀνοσιῶν καὶ παραφροσύνης καὶ ἀφετηρία ταυτοχρόνως ἀνορθώσεως καὶ φρονήσεως, ἀπαράλλακτα, ὅπως διὰ τὸν κόσμον τὸν Χριστιανικόν, ἀρχὴ καὶ ἀφετηρία ἐχρησίμευσε τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος τὸ ἔτος. Ἀντὶ τούτων, ἀντὶ δηλαδὴ τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἀνορθώσεως, οἱ Ἕλληνες ἐξακολουθοῦμεν παραφρονοῦντες καὶ κατακυλιζόμενοι εἰς βαθύτερον ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος κρημνόν. Ἄλλ' ὄχι, εἴμεθα ἄδιοκοι. Ὑπάρχει εἰς τὸ ζοφῶδες αὐτὸ σκότος μία φωτεινὴ ἀκτίς, πρὸς τὴν ὁποίαν εἶνε ἐστραμμένα τὰ Ἑλληνισμοῦ ὅλα τὰ βλέμματα' διακρίνεται μέσα εἰς τὰ σκοτεινὰ μεσάνυχτα μία φάνη φωτός, μέχρι τῆς ὁποίας δὲν ἔφθασαν ἀκόμη ὁ Ἡρώδης τῆς Νεοελληνικῆς ἀντιλήψεως τῶν συνταγματικῶν δικαιωμάτων — εἶνε τῆς Κρήτης ἢ Πολιτείας, παρέχουσα ἀφθονόν, ἀφθονωτάτην δὴλην προόδου καὶ ἀναπτύξεως...».

(2) Βλ. καὶ εφημ. «Ἀγροτικὴ» Αθηνῶν φ. 273) 10.3.81 καὶ επομ. ὅπου το πρωτοπαρουσίασα με παρατηρήσεις.

(3) Ἀν συγκρίνουμε τα γραφόμενά του, με τα κείμενα του πρώτου Ἑλληνα γεωπόνου Γρηγορ. Παλαιολόγου καὶ ἄλλων τῆς ἐποχῆς 1830 - 1850, θα δοῦμε ὅτι ἡ κατάσταση δὲν εἶχε βελτιωθεῖ πολὺ (βλ. Δ. Ζωγράφου «Δύο διαλέξεις» γιὰ τις προσπάθειες καὶ τὸ ἔργο του Γρ. Παλαιολόγου).

(4) Χορηγήσεις τῆς ΕΤΕ σε κτηματίες μεταξύ 1866 - 1900 βλ. πίνακα στο I. Βαλαωρίτου, Ἱστορία τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς σ. 42 (καὶ Π. Παπαγαρυφάλου σ. 60).

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΓΙΑ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1901-1914

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 20

ΤΟ «ΜΕΤΟΧΙΚΟΝ ΓΕΩΡΓΙΚΟΝ ΤΑΜΕΙΟΝ ΑΛΛΗΛΟΒΟΗΘΕΙΑΣ» ΣΤΟΝ ΑΛΜΥΡΟ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ (1900) Η ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΠΟΥ ΠΕΤΥΧΕ ΚΑΙ ΕΠΕΞΗΣΕ

Από τις ανάγκες που υπήρχαν (και που όλο γίνονταν πιο επιτακτικές) και από τις διάφορες υποδείξεις ανήσυχων και δημιουργικών ανθρώπων που — οι περισσότεροι — είχαν σπουδάσει στο εξωτερικό (όπου γνώρισαν το θεσμό του Συνεταιρισμού ως ιδέα και ανερχόμενη εφαρμογή), έγινε μέσα από το Λαό κάποιο ξεκίνημα για τη σύγχρονη συνεταιριστική κίνηση στην Ελλάδα (όπως είδαμε στις μέχρι το 1900 προσπάθειες).

Όμως το 1900/1901 θεωρείται ορόσημο επειδή η προσπάθεια και εφαρμογή που έγινε τότε στον Αλμυρό της Θεσσαλίας από τους Δ. Γρηγοριάδη και Ν. Μιχόπουλο, όχι μόνο πέτυχε και επέζησε αλλά συνδέθηκε — μετά από λίγο, όταν κινδύνευε — και με τη δραστηριότητα του Σωκράτη Ιασεμίδη. Ο Ιασεμίδης όχι μόνο υποστήριξε την εφαρμογή του Αλμυρού αλλά και την χρησιμοποίησε σαν παράδειγμα (στο τότε πανελλήνιο και στις ευρύτερες σε τέτοιες εφαρμογές νέες τότε πολιτικές δυνάμεις) μέχρι που τελικά πέτυχε να άναγνωριστεί γενικότερα ο θεσμός όχι απλώς ως χρήσιμος αλλά ως αναγκαίος, ως απαραίτητος μοχλός για την οικονομική - κοινωνική - εθνική άνοδο (σε συνδυασμό με την κατάσταση που προέκυψε με τους βαλκανικούς πολέμους) και να βοηθηθεί με ηθικά και υλικά κίνητρα από το Κράτος με την ψήφιση του ειδικού νόμου 602 του 1914/1915 και την καλή εφαρμογή του.

Η τοκογλυφία που οργιάζε, η πολύμορφη φοβερή εκμετάλλευση των μικρο-ιδιοκτητών ή κολλήγων αγροτών (και ως παραγωγών και ως καταναλωτών) από παρασιτικά στοιχεία, η ανάγκη για κάποια τεχνική πρόοδο στην ύπαιθρο και για κάποια βελτίωση των όρων εργασίας και ζωής του αγροτικού πληθυσμού, το κάποιο ξύπνημα αρκετών αγροτών (από την επίδραση διαφόρων γεγονότων και κυρίως από το θέμα των τσιφλικιών που όλο χειροτέρευε) (1) και η συνάντηση του σπουδασμένου στην Ευρώπη γεωπόνου Δημ. Γρηγοριάδη (που τοποθετήθηκε Διευθυντής στή, σχεδόν μοναδική τότε στην Ελλάδα, Κασσαβέττειο-Τριανταφυλλίδειο Γεωργική Σχολή Αιδινίου (κοντά στον Αλμυρό) με το νεαρό δάσκαλο Νικ. Μιχόπουλο (από αγροτική οικογένεια, με επιδράσεις από τον προοδευτικό Βόλο, με ανησυχίες για το καλύτερο της ζωής των αγροτών συγχωριανών του και με οργανωτικές και προπαγανδιστικές ικανότητες), δημιούργησαν στον Αλμυρό της Θεσσαλίας το πρόπλασμα του πρώτου συνεταιρισμού σύγχρονου τύπου (με το νομικό μανδύα μετοχικού συλλόγου αλληλοβοήθειας).

Πρόκειται για το σύλλογο-συνεταιρισμό «Μετοχικόν Γεωργικόν Ταμείον Ἀλληλοβοηθείας» (2) στον Αλμυρό, που ιδρύθηκε τότε και κατόρθωσε να υπερνική τις πολλές και διάφορες δυσκολίες και να προσφέρει αξιόλογη πιστωτική και καθοδηγητική βοήθεια στα μέλη του, από το 1901 μέχρι το 1905. Τότε, το 1905, κορυφώθηκε η (φυσική σε τέτοιες πρωτοβουλίες και γνωστή από άλλες προσπάθειες) αντίδραση των εκμεταλλευτών και έγιναν μεγαλύτερες οι δυσκολίες και οι κλυ-

δωκιμοί του συλλόγου, με κίνδυνο να ναυαγήσει και αυτή η προσπάθεια. Με τη δεύτερη όμως σύμπτωση της μοίρας, δηλαδή με το να τοποθετηθεί στην ίδια Σχολή Αϊδινίου - Αλμυρού, το 1905, ο θετικός, οργανωτικός και δυναμικός γεωπόνος Σωκράτης Ιασεμίδης, που ήδη είχε γνωρίσει τη συνεταιριστική κίνηση στο εξωτερικό και είχε γράψει γι' αυτή το 1905 (3) στο «Γεωργικό Δελτίο» του Υπουργείου Εσωτερικών, ο Σύλλογος αυτός του Αλμυρού, όχι μόνο ξέφυγε από τον κίνδυνο να διαλυθεί αλλά αναπτύχθηκε αξιόλογα και έγινε το παράδειγμα για άλλες παρόμοιες εφαρμογές σε άλλες περιφέρειες (όπως θα δούμε στη συνέχεια). Και ακόμα χρησιμοποιήθηκε αργότερα από τον Ιασεμίδη και από τις προοδευτικές δυνάμεις της πολιτικής ζωής, ως αποδεικτικό στοιχείο για να πεισθούν οι παράγοντες της δημόσιας ζωής ότι έπρεπε, επί τέλους, να υποστηριχθεί ο θεσμός αυτός των συνεταιρισμών (με νομική κατοχύρωση, κάποια κίνητρα, κλπ.) όχι μόνο επειδή ο θεσμός υπήρχε και δρούσε με επιτυχία στις περισσότερες προοδευμένες ευρωπαϊκές χώρες και στις γειτονικές βαλκανικές (+) αλλά και επειδή η τότε ελληνική εφαρμογή αποδείκνυε ότι οι «καθυστερημένοι» και «ατομιστές» Έλληνες μπορούν να συνεργάζονται και να πετυχαίνουν πρόοδο, χρήσιμη όχι μόνο για τον εαυτό τους αλλά και για τις γενικότερες ανθρωπινές ανησυχίες και επιδιώξεις της εποχής εκείνης (5) και τις ανάγκες που δημιουργήσαν οι επιτυχείς βαλκανικοί πόλεμοι.

Το πολύ ενδιαφέρον ιστορικό για την ίδρυση και δράση του τυπικά Συλλόγου και ουσιαστικά Συνεταιρισμού Αλμυρού, δεν είναι δυνατό να εκτεθεί πολύ αναλυτικά στις σελίδες αυτής της εργασίας, γι' αυτό και παραπέμπουμε, όσον αφορά όλες τις λεπτομέρειες, στη σχετική βιβλιογραφία (6).

Είναι όμως απαραίτητο, αφού πρόκειται για βασικό ιστορικό σταθμό, για το αποφασιστικό ξεκίνημα, να δοθούν εδώ, όχι μόνο οι απαραίτητες ψυχρές «πληροφορίες» αλλά ακόμα και μερικά από τα δεδομένα που δημιουργούν το θρόλο, στοιχεία με μεγάλη επίδραση στην εξέλιξη παρόμοιων κοινωνικών ανθρωπινών κινήσεων. Για το λόγο αυτό μεταφέρουμε εδώ τα κύρια μέρη από την ομιλία του Αριστ. Κλήμη κατά τον εορτασμό των 80 χρόνων του Συνεταιρισμού Αλμυρού. (Βλ. αναλυτικά «Θέματα Συνεταιρισμών» 1981 τ. 67 σ. 4849 επ.).

Έλεγε ο ομιλητής: Μόνο αν υπήρχε κάποιος ζωντανός από τους ανθρώπους της εποχής του 1900 και μας περιέγραφε τη φριχτή κατάσταση των αγροτών, των ανθρώπων της επαρχίας, μόνο έτσι θα μπορούσαμε να καταλάβουμε και να εκτιμήσουμε τί σημασία είχε, πόσο δύσκολο και μεγάλο ήταν, αυτό που έγινε στον Αλμυρό. Τί κόποι και τι θάρρος χρειάστηκαν για να αντέξει και να πετύχει και να επιζήσει η προσπάθεια αυτή. Αν όμως ο χρόνος πήρε τους ανθρώπους, υπάρχουν τα κείμενα που μας μιλούν και μας λένε ότι τότε,

«... ή κατάστασις τῶν γεωργῶν ὑπὸ πᾶσαν ἀποψιν ἦτο ἀξιοθρήνητος· ἡ ἀμάθεια ἔξ ἑνὸς καὶ ἡ ἐκ ταύτης πηγάζουσα ἔμμοιη τῶν γεωργῶν εἰς τὴν μοιρολατρείαν καὶ ἔξ ἑτέρου ἡ εὐρεία καὶ ἀσυνειδήτος ἐκμετάλλευσις αὐτῶν ἐκ μέρους διαφόρων μικρομεσιτῶν καὶ τοκιστῶν, κατέπιγε πᾶν αἶσθημα ἀνθρωπισμοῦ, καὶ ὁ δυστυχῆς γεωργὸς εἰργάζετο νυχθημερὸν μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ παχύνῃ μὲ τὸν ἰδρώτα του τοὺς δῆθεν προστάτας του καὶ εὐεργέτας, ἄνευ ἄλλου σκοποῦ, ἄνευ οὐδενὸς ἑτέρου ἰδανικοῦ» (7)

(8) (9) (10).

Και συνεχίζει ο ομιλητής: Ας αφήσουμε τις περιγραφές συγγραφέων για το φρικτό σπιτικό του τότε αγρότη (όπου άνθρωποι και ζώα κάθε είδους κατοικούσαν μαζί, όπου έκαιγαν την ξηραμένη κοπριά για να μαγειρέψουν και να ζεστα-

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

Γεωπόνος
(1870 - 1907)

που μύησε στο Συνεργατισμό το δάσκαλο Νικ. Μιχόπουλο και οργάνωσε το «Μετοχικόν Γεωργικόν Ταμείον Ἀλληλοβοηθείας» στον Αλμυρό της Θεσσαλίας (1900). Ο πρώτος Πρόεδρος του Ταμείου.

Βιογραφικά: Στήν εφημ. του Βόλου «Δημήτριος Γρηγοριάδης» δημοσιεύθηκαν τα επόμενα βιογραφικά του (Ιούλιος 1982).

Γεννήθηκε στη Σμύρνη. Σπούδασε στη Γεωπονική Σχολή του Μονπελιέ και αφού εργάστηκε για λίγα χρόνια σαν γεωπόνος στα κτήματα Σούτσου στη Ρουμανία ήρθε στην Ελλάδα το 1898, όπου διορίστηκε Υποδιευθυντής και έπειτα Διευθυντής στην Κασσαβέτειο Γεωργική Σχολή, στο Αϊδίσι κοντά στον Αλμυρό.

Είναι ο πρώτος που κινούμενος από συμπόνοια για τους εξεθλιωμένους κολλήγους και μικροκτηματίες στην περιφέρεια Αλμυρού, είδε σά μέσο για τή σωτηρία τους τήν ἀλληλοβοήθεια μέ τόν συνεταιρισμό.

Ο σπουδαγμένος στην Εδράπη, γεωπόνος Δημ. Γρηγοριάδης, όπου γνώρισε τή συνεταιριστική οργάνωση, δέν ἀρκείται στή δημοσίευση υποδείξεων για ἔγερση γεωργικῶν συνεταιρισμῶν (βλ. ἐφημ. "Ἄστυ" 19 Μαρτίου καί 17 Ὀκτωβρίου 1899). Τό 1900 μόλις τοποθετήθηκε ὡς Διευθυντής τῆς μοναδικῆς τότε στήν Ελλάδα Γεωργικῆς Σχολῆς (Κασσαβέτειος Γεωργική Σχολή Αἰδινίου) ζητᾶ, βρίσκει καί μυεῖ στή συνεταιριστική ιδέα τόν κατάλληλο ἄνθρωπο πού θά μπορέσει νά μεταφέρει τίς γεωργικές καί συνεταιριστικές ιδέες καί υποδείξεις στούς ἀγρότες. Είναι ὁ νεαρός, 22 χρόνων, δάσκαλος ἀπό τούς Κοκκιωτοῦς, Νικόλαος Μιχόπουλος «γέννημα θρέμμα γεωροῦ καί καπνοπαραγωγῦ χωριάτη» ὅπως γράφει ὁ ἴδιος, πρόθυμος νά ρωτᾶ, νά μαθαίνει,

θούν και άλλα χειρότερα...) και ως περιοριστούμε στο να δούμε μόνο τις, τότε, σκληρές και απάνθρωπες συνθήκες αγροτικής εργασίας και ζωής που τυραννούσαν και έφθειραν σωματικά τον αγροτικό πληθυσμό, όλο το χρόνο και περισσότερο κατά την υποτιθέμενη καλύτερη ώρα του αγρότη, κατά τη συγκομιδή (κατά το θερισμό δηλαδή και τον αλωνισμό). Ειδικά η εποχή του θερισμού - αλωνισμού ήταν τότε η πιο φριχτή περίοδος, χειρότερη από τις λάσπες του χειμώνα και τα κρύα. Και αυτό επειδή η συγκομιδή (ο θερισμός και αλωνισμός) των σιτηρών έπρεπε να γίνει επειγόντως εντός ολίγων εβδομάδων και απαιτούσε τόσα γινόμενα ημερομίσθια (απασχόληση) όσα όλη η καλλιέργεια και η σπορά που γίνονταν στη διάρκεια πολλών μηνών (11). Θέρος, τρύφος, πόλεμος, έλεγε ο λαός μας. Διαβάζουμε σχετικά σε έγκυρο κείμενο (και μάλιστα 20 χρόνια αργότερα όταν εξακολουθούσε η ίδια κατάσταση) (12) :

«Οι γεωργοί στον καιρό του αλωνισμού σκατεύονται, σκοτώνονται και αυτοί και όλο το σπίτι τους και αυτά τα ζώα τους ακόμη τους πεθαίνει ή ζέστη, τους λυώνει ο ιδρώτας που χύνουνε σαν ποτάμι και τους τελειώνουν οι άχνες και το χώμα που ρουφούν ένα - δύο μήνες. Δεν φθάνει ότι ο γεωργός δουλεύει χρονικώς σαν σκλάβος, έρχονται τα άλωνια και εκείνα τον άποτελειώνουν. Κατά την εποχή εκείνη τον δέρνει ή άναφαιδιά, ή άπλουσιά, ή άμπαλωσιά, ή άϋπνια και κάθε άλλη κακομοιριά. Στη γυναίκα του γε-

ωργού πέφτουν όλες οι δουλειές μαζί. Νύχτα - νύχτα, άμα σκάσει ή πουλία, πρέπει να σηκωθεί να τρέξει στ' άλωνια να βοηθήσει τον άντρα της στο στρώσιμο των δεματιών... "Αν δεν έχει άλωνια θά έχει λαμνί" την ημέρα αυτή πρέπει να τρέξει πάλι όσο μπορεί πρωί στο χωράφι για να σκαλίσει το μπουστάκι, καλαμπόκι ή να μαζέψει κοπνά και άμέσως το καταμεσήμερο... στο άλωνι ν' άρπάξει το καρπολόι να λιχνίσει ή τη σκούπα για να χαλίσει. Πότε λοιπόν να μαγειρέψει; πότε να πλύνει; πότε να μπαλώσει τον

να μεταδίξει πληροφορίες και οδηγίες γεωργικές κλπ. για να βοηθήσει τους συντοπίτες του, τους ανθρώπους.

Στις 21 Μαΐου 1900 συμφώνησαν με το Μιχόπουλο να προπαγανδίσουν για Σύλλογο - Συνεταιρισμό. Στις 12 Νοεμβρίου 1900 μίλησε σε συγκέντρωση 48 γεωργών και τους έπεισε να ιδρύσουν το «Μετοχικό Ταμείο Άλληλοβοηθείας Άλμυρού» με νομική μορφή σωματείου, έπειδή δεν υπήρχε τότε ειδική νομοθεσία για τους συνεταιρισμούς, αλλά με περιεχόμενο και επιδιώξεις συνεταιριστικές. (Για πληρέστερη ένημέρωση σημειώνουμε ότι, το 1908 το «Ταμείο» μετονομάστηκε σε «Μετοχικό Γεωργικό Σύλλογο Άλληλοβοηθείας Άλμυρού» άφου συμπληρώθηκαν οι διατάξεις του καταστατικού για να γίνουν περισσότερο συνεταιριστικές, και άργότερα μετά το Νόμο 602)1915 «περί συνεταιρισμών» μετασχηματίστηκε σε «Γεωργικό Πιστωτικό Συνεταιρισμό Άλμυρού»).

Ο Δημ. Γρηγοριάδης έμεινε Πρόεδρος μέχρι το 1905, όποτε διορίστηκε Διευθυντής των κτημάτων Τοπάλη. Στη Διεύθυνση της Σχολής τον διαδέχτηκε ένας άλλος πρωτοπόρος, ο γεωπόνος Σωκράτης Ίασσιδης.

Συνέγραψε «τά δέντρα» και σειρά άλλων γεωργικών μελετημάτων.

Έλαβε μέρος στο Α' Πανελλήνιο Γεωργικό Συνέδριο στο Ναύπλιο, τον Άπρίλιο του 1901, όπου τονίστηκε η ανάγκη αγροτικής πίστης και συνεταιρισμού.

Πέθανε στο Βόλο το 1907.

Π. Π.

Σ η μ.: Εύχαριστίες πρόπον στον συνεταιριστή κ. Άρ. Κλήμη για τα βιογραφικά στοιχεία που έθεσε στη διάθεσή μας.

άντρα της και τὰ παιδιά της; και αυτό τὸ μαύρο τὸ ψωμὶ νύχτα τὸ ζυμώνει νύχτα ξεφουρνίζει. "Αν ρωτᾶτε δὲ γιὰ

ὕπνο, αὐτὸν δὰ δὲν τὸν χορταίνουν ποτὲ τὸ καλοκαίρι, οὔτε ἄνδρας γεωργός, οὔτε γυναίκα γεωργοῦ..."(13).

Και συνεχίζει το ἴδιο κείμενο γιὰ «Καὶ ἀπὸ ὄλα τὰ θάσσανα ποὺ τραθοῦν οἱ γεωργοὶ στὸν καιρὸ τοῦ ἄλωνισμού ἀδυνατίζουν... καὶ κατὰ τὸν δεκαπενταύγουστο τοὺς πιάνουν οἱ θέρμες καὶ τοὺς τσακίζουν τὰ κόκκαλα... πληρώνουν ἕνα σωρὸ λεπτὰ στοὺς γιατροὺς, στὰ ρησι-νόλαδα, τὰ κινίνα καὶ τὰ χάπια... Μετὰ τὰ ἄλώνια, στοὺς μικροὺς σταθμοὺς τῶν

την τότε πραγματικότητας:

Θεσσαλικῶν σιδηροδρόμων ἕνα σωρὸ ἄνθρωποι, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά... ὄλοι κατακίτρινοι καὶ μαντηλωμένοι περιμένουν τὸ τραῖνο καὶ σκοτώνονται ποῖος θὰ πρωτανεβῆ στὸ θαγόνι, γιὰ νὰ πᾶνε γληγορότερα στὴν πλησιέστερη πόλη γιὰ γιατρό...».

Αὐτὴ ἦταν μια εικόνα τῆς θάσαναμένης αγροτικῆς ζωῆς τὴν εποχὴ ἐκείνη. Σκληρὴ δουλειά, φτώχεια, ἀρρώστειες, ἐκμετάλλευση. Καὶ ἡ ωφέλεια ἀπὸ ὄλους αὐτοὺς τοὺς κόπους καὶ τὰ θάσανα;

«Μηδὲν, τίποτε. Μόλις ξεμπερδέψουν ἀπὸ ἄλώνια, θὰ κρατήσουν γιὰ ψωμὶ, γιὰ σπόρο, τροφή γιὰ τὰ ζῶα, θὰ δώσουν τὸν ἀντίσπορο ἢ τὸ τρίτο ἢ τὸ μισὸ στὸν ἄφηντῆ, θὰ πάρει ὁ παπᾶς τὸ δικιο του, ὁ ἀγροφύλακας, ὁ γύφτος, θὰ πάρουν καὶ οἱ ἄλωνιάδες τὸ μεριδι τους, ἂν ὁ γεωργὸς ἄλωνίζει μὲ ξένα ζῶα. "Αν τοῦ περσέψει καὶ λίγο πρᾶγμα τὸ πουλάει κι'

αὐτὸ καὶ τὸ δίνει στὸ γιατρό καὶ στὰ γιαιτρικά. "Ἐτσι ὁ γεωργὸς εἶτε μικροῖδιοκτῆτης εἶναι εἶτε κολλῆγος, ἀπομένει τίς περισσότερες χρονιές μὲ τὸ καρπολὸ καὶ μὲ τὸ δικούλι στὸν ὄμο καὶ κουνώντας τὸ κεφάλι του, λέει τότε μέσα του «δούλευε κακόμοιρε, δουλειά νὰ μὴ σοῦ λείπει»(14).

Μέσα σε αὐτὴ τὴν κατάσταση τῆς Θεσσαλίας καὶ τῶν σιτοκαλλιεργητῶν (καὶ σε ἀντίστοιχη τῶν σταφιδοκαλλιεργητῶν κλπ. στὴν ἄλλη Ελλάδα τῆς εποχῆς) λίγα χρόνια ἀφ'οὔτου ἡ Θεσσαλία λευτερώθηκε ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ ἀλλὰ ἔμεναν καὶ χειρότερου καὶ οικονομικὰ καὶ κοινωνικὰ τῆς προδλήματα καὶ ἦταν πρόσφατες οἱ συνέπειες ἀπὸ τὴν ἴττα τοῦ 1897, υπήρξαν πολλὰ πρόσωπα γενναία καὶ τίμια ποὺ ἔγιναν οἱ ἐκφραστὲς τοῦ πόνου τῶν αγροτῶν καὶ μίλησαν καὶ προσπάθησαν γιὰ τὸ καλὸ τὸ δικὸ τους καὶ τῶν συμπατριωτῶν τους. Ἰποστήριξαν οἱ προσθευτικοὶ ὅτι χρειαζόταν νὰ υπάρξει κάποιος θεσμὸς σ υ ν ε ρ γ α σ ί α ς ἀνάμεσα στοὺς αγρότες γιὰ νὰ τους ἐξυπηρετεῖ στις καθημερινές τους ἀνάγκες, νὰ τους προστατεύει ἀπὸ τὴ φοβερὴ ἐκμετάλλευση (στὸ δάνειο, στὴ συλλογὴ, τὴν κατεργασία καὶ τὴ διάθεση τῶν προϊόντων τους)(15). Στις προμήθειες χρήσιμων εἰδῶν, σε ὅλες τὶς δυσκολίες τους). Χρειαζόταν ἕνας θεσμὸς ποὺ θὰ βοηθοῦσε γιὰ κάποια τεχνικὴ πρόοδο στὴν καθυστερημένη γεωργία τῶν τότε αγράμματων καὶ καταπιεσμένων ἀνθρώπων τῆς υπαίθρου (μικροῖδιοκτητῶν καὶ κολλῆγων). Ἕνας θεσμὸς ποὺ νὰ δώσει στὸν καθυστερημένο αγρότη φτερά γιὰ υλικὴ καὶ γιὰ γενικότερη κοινωνικὴ - πολιτιστικὴ ἀνοδο. Ἔπρεπε νὰ δρεθῶν οἱ κατάλληλοι φυγιμένοι ἄνθρωποι ποὺ θὰ ξεκινῶσαν, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι ποὺ θὰ συνεργάζονταν γιὰ νὰ γίνει ἡ ἰδέα τοῦ Συνεταιρισμοῦ πραγματικότητα, πέρα καὶ ανεξάρτητα ἀπὸ τὸ καυτὸ (γιὰ τὴ Θεσσαλία καὶ ἄλλες περιοφέρειες) θέμα τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς (κολλῆγοι, κλπ.) γιὰ τὸ ὁποῖο εἶχε ἀργήσει νὰ γίνεσαι, παράλληλα, ἀξιόλογη κίνηση τὰ τελευταῖα χρόνια. Καὶ αὐτὴ ἡ προσπάθεια καὶ ἀρχὴ ἔ γ ι ν ε σ τ ο υ Α λ μ υ ρ ὸ τ ο 1 9 0 0.

Στην τότε Κασσαδέτειο Γεωργική Σχολή Αϊδινίου (τη σχεδόν μοναδική τότε στην Ελλάδα) έρχεται Διευθυντής το 1900 ο σπουδασμένος στην Ευρώπη 30χρο-νος γεωπόνος Δημήτριος Γρηγοριάδης (16). Δεν αρκείται στο να διδάσκει στους λίγους μαθητές του τις γεωργικές γνώσεις της Ευρώπης. Θέλει ακόμα να βοηθήσει τους αγρότες στο να οργανωθούν, για να μπορούν να εξυπηρετούνται και να προσδεύουν, όπως είχε δει να κάνουν οι ευρωπαίοι αγρότες. Αυτό όμως δεν θα το πετύχαινε μόνο με τους λίγους νεαρούς μαθητές της Σχολής. Έπρεπε να μιλήσει στις καρδιές των αγροτών και να τους πείσει. Του χρειαζόταν ο σύνδεσμος και ο απόστολος, αυτός που θα μπορούσε να μιλήσει στους αγρότες σαν φίλος, σαν συγγενής, σαν ντόπιος δικός τους άνθρωπος που τον ήξεραν και τους ήξερε. Να τους μιλήσει στη γλώσσα τους και στην καρδιά τους και μάλιστα δημιουργικά.

Και αυτός ο σύνδεσμος και απόστολος υπήρξε ο νεαρός, 22 χρονών τότε, δάσκαλος Νικόλας Μιχόπουλος (17) «γέννημα θρέμα γεωργού και κτηνοπαραγωγού χωριάτη», που πονούσε για ό,τι έβλεπε να υπάρχει και να γίνεται γύρω του. Ήθελε να βρει τρόπους να βοηθήσει τους συγχωριανούς του και γι' αυτό πλησίαζε τους σπουδασμένους και ρωτούσε για να μάθει ο ίδιος και να μπορεί να συμβουλευεί τους συγχωριανούς του αγρότες. Αφού γνωρίστηκαν και αφού κουβέντισαν και ξανακουβέντισαν οι δύο νέοι, Δ. Γρηγοριάδης και Ν. Μιχόπουλος, και αφού μελέτησαν την κατάσταση και τις δυσκολίες αλλά και τις ωφέλειες που θα είχαν οι αγρότες και ο τόπος από μια συνεργασία και οργάνωσή τους, τελικά — τον Μάιο του 1900 — το αποφάσισαν. Δώσανε τα χέρια και άρχισαν συστηματική προσπάθεια.

«Από της επομένης ήρχιζε τὸ κήρυγμα καὶ ἡ κατήχησις, ἀπὸ τοῦ πατρὸς μου πρῶτον καὶ τῶν συγγενῶν μου καὶ τῶν γνωρίμων κατόπιν. Ἐγκατέλειπα τὸ καφενεῖον εἰς τὸ ὅποιον ἐσύχναζον, παρήτησα τοὺς ἰδιαιτέρους μου φίλους καὶ ἀγαπητοὺς συναδέλφους καὶ μετὰ τὸ σχολεῖον διηρχόμην τὰς ὄρας μου ἐν μέσῳ γεωργῶν, ἀναπτύσσων πρὸς αὐτοὺς ζητήματα ἀφορῶντα τὴν ἐργασίαν των καὶ τὸν μέλλοντα νὰ ἰδρύσωμεν συνεταιρισμόν.

Ἡ προπαγάνδα ὑπὲρ τῆς ἰδέας ταύτης θαυμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἠδέεσθετο. Καὶ τὴν 2αν μ.μ. ὦραν τῆς Κυριακῆς τῆς 12ης

Αὐτὸ ἦταν τὸ συνεταιριστικὸ ξεκίνημα. Ξεκίνημα που ἀν τὸ βλέπουμε σήμερα ἀπλὸ, ἦταν γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ ἑνὸς μεγάλου ἀθλοῦ, ἑνὸς κατόρθωτος τεράστιου, μπροστὰ στὴν ἀγραμματοσύνη, τὴν μοιρολατρεία καὶ τὴν μεγάλη ἐξάρτησιν των ἀγροτῶν ἀπὸ τοὺς τιφλικιάδες, εἰσπράτες, τοκογλύφους, μεστῆτες, εμπόρους, μπακάληδες, παλαιεπολιτικούς καὶ ἄλλους.

Καὶ ἡ συνέχεια. Καὶ οἱ δυσκολίες:

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1901 ἔπρεπε, σύμφωνα με τὸ καταστατικὸ, νὰ γίνῃ ἡ κατάθεσις των μερίδιων των συνταίρων — σε σιτάρι — ὡπως συμφωνήθηκε, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἀρχίσῃ τις δουλειές του ὁ Συνεταιρισμός, δηλαδὴ στὴν ἀρχὴ νὰ βοηθᾷ με δάνεια ἐκεῖνους που ἔχουν ἀνάγκη ὥστε νὰ μὴν πέφτουν στὴ φοβερὴ ἐκμετάλλευσιν των τοκογλύφων. Νοικιάστηκε ἡ ἀποθήκη καὶ εἰδοποιήθηκαν τὰ μέ-

Νοεμβρίου 1900(18), ὁ κώδων τοῦ κεντρικοῦ ναοῦ τῆς πόλεως ἐκάλει τοὺς κατηχηθέντας γεωργοὺς εἰς τὸ σχολεῖον, ὃ δὲ Γρηγοριάδης εὐρίσκετο ἐν τῷ μέσῳ 48 γεωργῶν ἀναπτύσσων πρὸς αὐτοὺς τοῦ συνεταιρισμοῦ τὰ πλεονεκτήματα καὶ ἀγαθὰ. Οἱ συγκεντρωθέντες παρεδέχθησαν τότε τὴν ἴδρυσιν σωματείου ὑπὸ τὸν τίτλον «Μετοχικὸν Γεωργικὸν Ταμεῖον Ἀλληλοβοηθείας», ἐνέκριναν τὸ ἀναγνωσθὲν αὐτοῖς καταστατικὸν καὶ προέβησαν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ πρώτου Διοικητικοῦ Συμβουλίου ... καὶ τοιουτοτρόπως ἐτίθεντο τότε αἱ πρώται θάσεις...»(19).

ΝΙΚΟΛΑΟΣ
ΜΙΧΟΠΟΥΛΟΣ

Δάσκαλος
(1878 - 1933)

Ο άνθρωπος που έκανε πράξη τις γνώσεις και τις παροτρύνσεις του Δ. Γρηγοριάδη και που εργάστηκε σε όλη του τη ζωή, πλάι στον Σ. Ιασεμίδη, για τη διάδοση και θεμελίωση του θεσμού σ' όλη την Ελλάδα.

Βιογραφικά του θα δοθούν το έτος του θανάτου του (1933).

Σκληρή, θασσανισμένη η ζωή του κάθε αγρότη. Όμως ο Συνεταιρισμός τους δίνει δύναμη, τους απελευθερώνει, τους εξυπηρετεί, τους ανυψώνει.

λη να φέρουν το σιτάρι. Αλλά εκτός από 4—5, κανείς άλλος από τους 48 δεν φάνηκε την Κυριακή να φέρει το σιτάρι στην αποθήκη όπου περιέμενε ο Μιχόπουλος. Το ίδιο έγινε και τη δεύτερη και την τρίτη Κυριακή. Οι υποσχέσεις και οι αποφάσεις ξεχάστηκαν και άρχισαν οι σφιχτοβολίες και οι πονηριές. Δύσκολο πάντα το ξεκίνημα. Και χρειάζεται υπομονή και επιμονή από τους ηγέτες. Αφού δεν ήλθε το σιτάρι στην αποθήκη έπρεπε να πάει η αποθήκη — πόρτα με πόρτα — να το ζητήσει πριν φύγει από τα χέρια των παραγωγών για τις τόσες ανάγκες που είχαν.

«Τὴν ἄλλη Κυριακή, παραλαμβάνω κάρρον καὶ δύο ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου καὶ εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ρίπτομαι εἰς ὄσας ἐπρόφθασα γεωργικὰς οἰκίας ἐκλιπαρῶν τὴν κατάθεσιν τῶν. Τὸ τί ἤκούσαμεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὡς καὶ τὰς λοιπὰς Κυριακάς δὲν περιγράφεται... Ἄλλὰ ἡ καλὴ ἀρχὴ ἐγένεε».

«Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συνελέξαμεν τὸ πρῶτον ἔτος παρὰ 35 γεωργῶν» (οἱ 13 δὲν στάθηκαν σὸ λόγον τους μὲ χίλιες προφάσεις) «σίτον ἀξίας 969,20 δρχ.» (δλα αὐτὰ μὲ τιμὴ σίτου 25—30 λεπτά

τὴν ὀκάν) «αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν τὸ πρῶτον μετοχικὸν κεφάλαιον. Μετὰ τοῦτο πρὸς σχηματισμὸν ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου ἐζητήσαμεν τὴν συνδρομὴν τοῦ δήμου, ὅστις προθύμως κατέθεσεν εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Συνεταιρισμοῦ ὡς δωρεάν 500 δρχ. Ἡ παροχὴ τῶν δανείων ἤρξατο εὐθὺς ἀμέσως... ἐχορηγήσαμεν δὲ πρὸς 5 μέλη δάνεια ἐκ δρχ. ἐν συνόλῳ 249».

«... Τὸ 1902 διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου συνελέξαμεν σίτον ἀξίας 1910,10 καὶ τὰ μέλη ἠδξήθησαν εἰς 48. Δάνεια χορηγήθηκαν σὲ 9 μέλη δρχ. 765». (19)

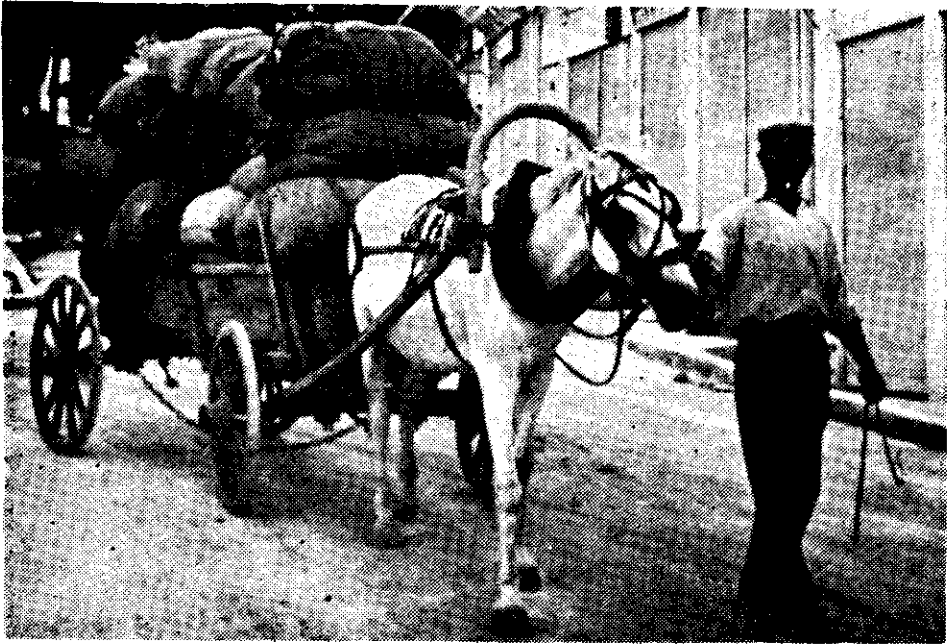
Θα πούμε μερικά σχετικά με τη δραστηριότητα αυτή και για τα επόμενα χρόνια για να πάρουμε μια συνθετική εικόνα από το έργο αυτό της θεμελίωσης.

Και αμέσως (μόλις οι αγρότες απελευθερώθηκαν έτσι για τις έκτακτες ανάγκες τους από τον τοκογλύφο που ήταν και εμπορομεσίτης) διευρύνεται η δραστηριότητα του Συνεταιρισμού πέρα από το δανεισμό, σε τεχνική βοήθεια για την αύξηση της παραγωγής. Το 1902 αγοράστηκε — με 600 δρχ. — σιτοκαθαριστήριο και έγινε διδασκαλία για την απολύμανση των σπόρων, πράγματα που ήταν τότε εντελώς άγνωστα και δεν ήταν εύκολο να πιστέψουν οι γεωργοί «ὅτι ο θεὸς γαλκὸς ἔχει τὴν δύναμιν νὰ καταστρέφῃ τὸν δαυλίτην τὸν ὅποιον δίδει ὁ θεός». Το Δημόσιο ενίσχυσε την προσπάθεια με χιλιοδραχμια συνδρομή, πράγμα που δείχνει ότι κάποια διάθεση για τέτοιου ξεκίνημα υπήρχε στο τότε Κράτος, πέρα από την έκδοση εγκυκλίου που συνιστούσε την προσπάθεια για ίδρυση τέτοιων αλληλοβοηθητικῶν Συλλόγων. Ἄμεση ἐνίσχυση ἐγένεε ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Δῆμον καὶ ἀπὸ τὸν γαιοκτήμονα Μπαλατζή.

Το 1903 άρχισαν και καταθέσεις των μελών σε χρήμα, τα μέλη έφθασαν τα 52, χορηγήθηκαν δάνεια σε 12 μέλη δρχ. 959.

Και από χρόνο σε χρόνο, μεγάλωνε η εμπιστοσύνη των μελών στο Συνεταιρισμό, μεγάλωναν οι υπηρεσίες που πρόσφερε ο Συνεταιρισμός στα μέλη του και, έμμεσα, σε όλη την κοινωνία.

Αλλά αφού μεγάλωνε το έργο του Συνεταιρισμού και περιόριζε έτσι τα κέρδη και την επισσὴ των διαφόρων εκμεταλλευτῶν, φυσικό ήταν να αρχίσει και η αντίδραση από εκείνους που έχαναν την επιρροή και τα κέρδη, με σκοπό τη διάλυση του Συνεταιρισμού με κάθε μέσο, θεμιτό και αθέμιτο (20). Και δέβαια, χρειάστηκαν αγώνες και αγώνες, όχι μόνο με σμιλίες στα μέλη του Συνεταιρισμού (που

«... Τὴν ἄλλην Κυριακὴ παραλαμβάνω κάρρον ... καὶ μετὰ τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν ρίπτομαι εἰς δύοσ ἐπρόφθασα γεωργικὰς οἰκίας ἐκλιπαρῶν τὴν κατάθεσίν των. Τό τί ἠκούσαμεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ... ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶχε πλέον καμμίαν σημασίαν... ἀφοῦ ἐκ τῆς περιουσίας μας ἐπεστρέφομεν ἰκανοποιημένοι ... ἡ καλὴ ἀρχὴ ἔγινε...»

ἀρχισαν να πιέζονται και να εκδιάζονται και να αποχωρούν) αλλά ακόμα και ομιλίες δημόσιες από τους εξώστους του σχολείου και του κεντρικού ξενοδοχείου του Αλιμυρού. Η επιτυχία δυνάμωσε την αντίδραση και πολλοί από τους γεωργούς άρχισαν να υποκύπτουν στις πιέσεις ή να αδιαφορούν.

Ευτυχώς η θεία πρόνοια (γράφει ο Μιχόπουλος) έστειλε το 1905 μέχρι τον Ιούλιο 1907 (21), ως Υποδιευθυντή και στη συνέχεια ως Διευθυντή της Κασσαδετείου Γεωργικής Σχολής, τον θετικό και μαχητικό γεωπόνο Σωκράτη Ιασεμίδη (22). Αυτός όχι μόνο αγωνίστηκε για να συγκρατηθούν τα μέλη (που στο μεταξύ είχαν μείνει μόνο 24) αλλά και εισηγήθηκε και πέτυχε από το Κράτος κάποιον κίνητρο για τα μέλη του Συνεταιρισμού, πράγμα που τους ενθάρρυνε αφού είδαν ότι η πολιτεία άρχισε να ενδιαφέρεται για την οργάνωση των αγροτών. Ακόμα, χάρις στην προπαγάνδα που έκανε ο Ιασεμίδης στους «αριστοκρατικούς» κύκλους της μικρής κοινωνίας και με την προσωπική του επέμβαση, επείσθησαν οι διάφοροι καφετζήδες ότι οι επί κεφαλής της κινήσεως δεν εδδησιόκπουν αλλά προσέφεραν πραγματικήν υπηρεσίαν στον τόπο τους.

Στον Αλιμυρό ο Ιασεμίδης πήγε στην κατάλληλη στιγμή και έδρασε αποφασιστικά για τη διάσωση και σταθεροποίηση της εφαρμογής αυτής. Γράφει σχετικά

ο Μιχόπουλος (στην έκθεσή του που δημοσιεύτηκε το 1913) :

«Εύτυχως κατά τὰς κρίσιμους διὰ τὸν Σύλλογον ἐκείνας ἡμέρας ἢ θεία πρόνοια, ἥτις πάντοτε εὐλογεῖ καὶ προστατεύει πᾶν ἔργον ἀγαθόν, ἔστειλεν ἐνταῦθα παρὰ τῆ Γεωργικῆ Σχολῆ ἄνδρα ἐγνωσμένης δραστηριότητος καὶ ὑπέρμαχον πάσης συνεταιριστικῆς ἰδέας... τὸν

Σαφέστερα μιλά ο Μιχόπουλος γιὰ τὴν δράση του Ἰασεμίδη στο «Ὁ Συνεταιριστής» 1929 (σ. 27). Γράφει:

«...τὸ Ταμεῖον ἐκλυδωνίζετο, ἔπλεε σὲ πῆλαγος ἀνοικτὸ χωρὶς νὰ γνωρίζῃ ἂν θὰ φθάσῃ ποτέ σὲ κανένα λιμάνι. Ὁ ἀείμνηστος Ἰασεμίδης ἀπὸ τὶς πρῶτες ἡμέρες τῆς ἐκεῖ ἀφίξεώς του ἔθεσε τὸν ἑαυτὸν του στὴ διάθεση τῶν διοικούντων τότε τὸν μοναδικὸν ἐκεῖνο Συνεταιρισμὸν ἐπάλαισε πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις, ἔδωσε ὁδηγίαις πρὸς τροποποιήσι τοῦ καταστατικοῦ ἐπὶ ἀσφαλεστέρων γιὰ τὴ λειτουργία του θάσεων, ἔκαμε πολλὰς

Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ ἐπόμενη

ἐνέργεια γιὰ κίνητρο: ἐπιτραπῆ δωρεὰν ἢ ἐπίθαισις τῶν ἐπιθατόρων τοῦ Δημοσίου εἰς τὰς φορβάδας τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης ἐνεκαρδίωσε τὰ μέλη, διότι ἐπίστευσαν, καὶ πολὺ δικαίως, ὅτι ἡ πολιτεία ἤρχισε νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὰ γεωργικὰ σωματεῖα.

«Ἄλλὰ πλὴν τῆς ρηθείσης ὑπηρεσίας... ὁ κ. Ἰασεμίδης ἐσκέφθη θραδύτερον, δὲ πρὸς συγκράτησιν καὶ αὐξήσιν τῶν μελῶν ἔπρεπε νὰ δοθῇ μικρὸν τι προνόμιον πρὸς τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου» πρὸς τοῦτο ὑπεστήριξε δι' ἀναφορὰς του πρὸς τὸ τότε προϊστάμενον Ὑπουργεῖον ὅπως

Τὸ 1907 ἡ ἐξέλιξις τοῦ Συνεταιρισμοῦ Αλιωροῦ εἶναι πολὺ καλὴ (βλ. στοιχεῖα στὴν έκθεση Μιχόπουλου). Τότε ο Ἰασεμίδης μετατέθηκε (Ἰούλιος 1907) ἀπὸ τὸν Αλιωρὸ στὴν ἄλλη υπάρχουσα Γεωργικὴ Σχολή, στο Γεωργικὸ Σταθμὸ Τύρινθας (23).

Στὸν Αλιωρὸ ξαναγυρίζει ο Ἰασεμίδης τὸν Αὐγούστου τοῦ 1909 (24). Καὶ εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἀκόλουθη μαρτυρία τοῦ Μιχόπουλου γιὰ τὸν συστηματικὸν προγραμματισμὸν καὶ τὶς ἀντιλήψεις τοῦ Ἰασεμίδη (μετὰ τὴν ἐπιστροφή του) γιὰ συνεταιριστικὴν ὁργάνωσιν τῶν ἀλιωρῶν γεωργῶν ἀπὸ κομμουνισμῶν (25). Γράφει χαρακτηριστικᾶ:

«... Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐδέχθηκα ἕνα ἀπόγευμα τὸν ἀείμνηστον Ἰασεμίδην κατὸπιν εἰδοποιήσεώς του, στὸ γραφεῖο τοῦ Συνεταιρισμοῦ. Μὲ παρεκάλεσε νὰ κλείσω τὴ θύρα τοῦ γραφείου καὶ νὰ μὴ δεχθῶ κανένα, διότι, ὡς μοῦ εἶπε, εἶχε νὰ μοῦ ἀνακοινώσῃ καὶ νὰ συζητήσομε πολλὰ».

Καὶ συνεχίζει:

κ. Σωκράτην Ἰασεμίδην. Εὐθὺς ἀμέσως ὁ κ. Ἰασεμίδης ἀνέλαθεν ὑπὸ τὴν προστασίαν του τὸν Σύλλογον, ὠμίλησεν εἰς συγκεντρώσεις γεωργικὰς, μ' ἐνεθάρρυνεν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ τοιοιτοτρόπως κατάρθωσα νὰ συγκρατήσω 24 μέλη καί...».

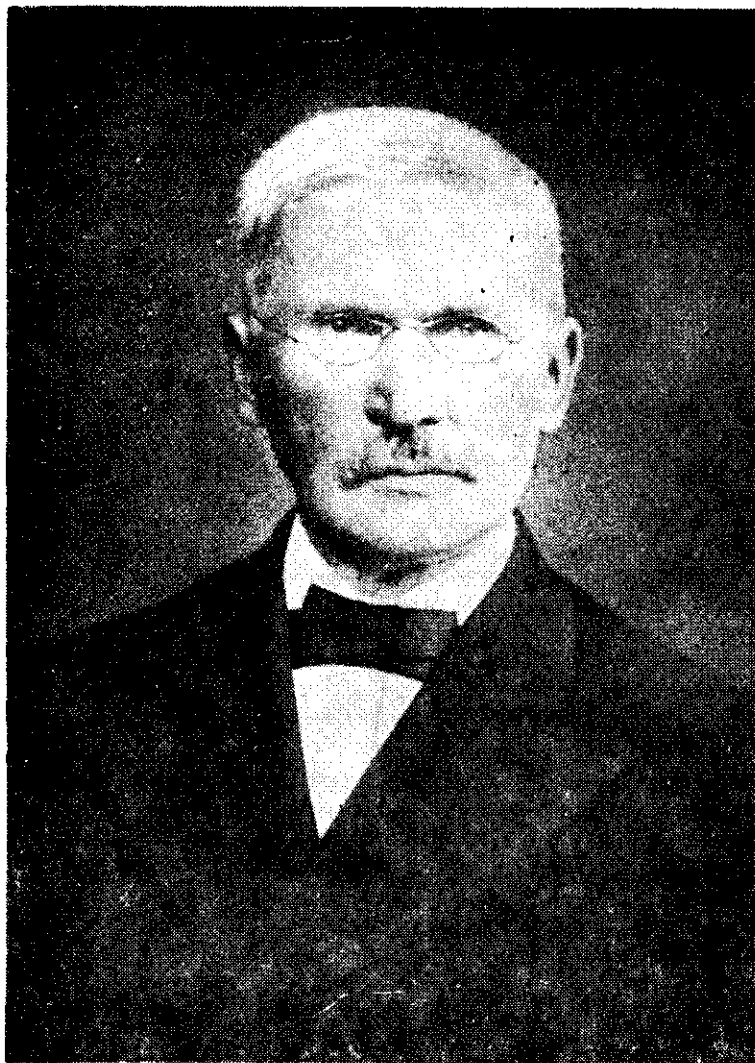
τὴ δράση του Ἰασεμίδη στο «Ὁ Συνεταιριστής» 1929 (σ. 27). Γράφει:

διαλέξεις στὴ γενικὴ συνέλευση πρὸς συγκράτησι τῶν συνεταιρῶν καὶ χάρις στὴν προπαγάνδα ποὺ ἔκαμε στοὺς ἀριστοκρατικούς λεγομένους κύκλους τῆς μικρᾶς ἐκείνης κοινωνίας καὶ στὴν προσωπικὴ του ἐπέμβασι, ἐπέισθησαν οἱ διάφοροι καφενόβθιοι, ὅτι οἱ ἐπικεφαλῆς τῆς κινήσεως ἐκείνης δὲν ἐδημοκρίτουσαν ἀλλὰ προσέφερον πραγματικὴν ὑπηρεσίαν στὸν τόπον τους».

ἐνέργεια γιὰ κίνητρο:

ἐπιτραπῆ δωρεὰν ἢ ἐπίθαισις τῶν ἐπιθατόρων τοῦ Δημοσίου εἰς τὰς φορβάδας τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης ἐνεκαρδίωσε τὰ μέλη, διότι ἐπίστευσαν, καὶ πολὺ δικαίως, ὅτι ἡ πολιτεία ἤρχισε νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὰ γεωργικὰ σωματεῖα.

«Καὶ πρῶτα πρῶτα μὲ παρεκάλεσε καὶ μὲ ἐξώρκισε νὰ μὴ θελήσω νὰ ἀναμιχθῶ προσωπικῶς στὴν πολιτικὴν, διότι ἡ ἀνάμιξις μου θὰ ἔφερνε τὴν διάλυσιν τοῦ Συνεταιρισμοῦ ἐκείνου τὸν ὅποιον θὰ εἶχε ὡς μοναδικὸν ἐπιχείρημα διὰ τὴν περαιτέρω του ἐνέργειαν».

Φρειδερίκος Γουλιέλμος Ράϊφφάϊζεν (1818 - 1888)

Ο μεγάλος δημιουργός Γερμανός Συνεταιριστής Frid. Wilhelm Reiffeisen (Φρ. Ράϊφφάϊζεν) που επέδρασε αποφασιστικά (μέσω Ιασεμίδη, Μυλωνά, Τζωρτζάκη και άλλων) στη διαμόρφωση της γεωργικής συνεταιριστικής κινήσεως της Ελλάδας. Για το έργο του βλ. «Συνεταιριστική Οικονομία» του Θ. Τζωρτζάκη και σε όλα τα αξιόλογα συνεταιριστικά βιβλία.

«Κατόπιν μου ανέπτυξε λεπτομερώς το πρόγραμμα επί του οποίου θα ειργάζετο εις το μέλλον και εκεί μέσα στο μικροσκοπικό και φτωχικό γραφείο του Συνεταιρισμού 'Αλμυρού έσχεδιάζετο

για πρώτη φορά το μελλοντικό ξύπνημα ολόκληρου του γεωργικού πληθυσμού της χώρας και ή οικονομική του χειραφέτηση».

Υπενθυμίζουμε ότι ο Ιασεμίδης γύρισε τον Αύγουστο του 1909 και ότι η συνάντησή ήταν «την εποχή εκείνη», δηλαδή το 1909 (τον Αύγουστο ή μετά τον Αύγουστο και την Ήπανάστασή του 1909) που είναι η αρχή μιας νέας αγροθωτικής περιόδου με πλούσια αποτελέσματα όταν και αρκετοί άλλοι (αλλά οι περισσότεροι πολιτευόμενοι, όπως Ψιλάρειος, Παπαναστασιου, Θεοδωρόπουλος, Μυλωνάς, κλπ. ή ελεύθεροι επιστήμονες), έφεραν στην επιφάνεια και υποδείκνυαν το θεσμό των συνεταιρισμών και άρχιζαν και άλλες εφαρμογές. Το τι προεργασία έκανε και τι γενικότερες επαφές αναπτύξε ο Ιασεμίδης δεν μας είναι γνωστό. Έργονός πάντως πρέπει να είναι ότι θα απέβλεπε στην κινητοποίηση του Κράτους για να υποδοθηθήσει με θετικά μέτρα και κίνητρα την ανάπτυξη του θεσμού, γιατί ο Ιασεμίδης πίστευε όχι τόσο στη συλλογική συνδικαλιστική ή άλλη κινητοποίηση των αγροτών όσο στη συστημική οικονομική οργάνωση των ίδιων των αγροτών για όλους τους τομείς των επαγγελματιών τους και οικιακών δοσοληψιών (26).

Ο Συνεταιρισμός του Αλμυρού προοδεύει. Στο τέλος του 1910 τα μέλη ήταν 87, οι μερίδες 12.309 δρχ., το αποθεματικό κεφάλαιο του Συνεταιρισμού δρχ. 7.728. Τα δάνεια προς τα μέλη ήταν δρχ. 16.852. Δηλαδή έγινε μια αξιόλογη και σταθερή συνεταιριστική πρόοδος, αφού ξεπεράστηκαν τα εμπόδια, μεγάλωσε η πίστη και η ενότητα ανάμεσα στους αγρότες. Και αυτό, το υπεύθυνο και ειρηνικό, πραγματοποιήθηκε παρά τον αναδρασμό που υπήρχε την εποχή εκείνη στη Θεσσαλία για την αποκατάσταση των κολλήγων σε μικροϊδιοκτητές με την αναγκαστική διανομή των μεγάλων αγροτικών ιδιοκτησιών (τσιφλικιών) και την κατάργηση της κολληγικής σχέσης.

Το 1911 αρχίζει μιά νέα περίοδος για το Συνεταιρισμό, γίνεται μιά κατάκτηση προ της οποίας «πας λόγος και πάσα θεωρία σταματά». Είναι η απόκτηση της πρώτης αλωνιστικής μηχανής του Συνεταιρισμού που συμβολικά ονομάστηκε «Ομόνοια» (που έπρεπε να υπάρχει σε κάποιο Συνεταιριστικό Μουσείο). Το πράγμα αυτό, η απόφαση για απόκτηση αλωνιστικής μηχανής από το Συνεταιρισμό και η πραγματοποίησή της, δεν ήταν απλό, ή ταν ηρωϊκό κατόρθωμα μέσα στην τότε κατάσταση. Νά πως περιγράφεται το ιστορικό του:

Έπειτα από ζήτηση μιας ολόκληρης 10ετίας και «μετά σφοδράν λογομαχίαν» στη Συνέλευση, υπογράφεται από την πλειονότητα των μελών πρακτικών περί αγοράς μιας μεγάλης αυτοκινήτου αλωνιστικής μηχανής και περί επιστροφής στο Συνεταιρισμό μέτρους των σφειλών των συνεταιριών (από τα δάνεια) για να αγοραστεί η μηχανή. Έγιναν όλες οι ενέργειες και όταν όλα ήταν έτοιμα, τότε έλειπε το χρήμα, αφού χρειάζονταν για την πρώτη δόση και για τα έξοδα 6.800 δρχ. και στο ταμείο του Συνεταιρισμού υπήρχαν μόνο 1.500 δρχ. Το όνειρο κινδυνεύει να μη γινόταν πραγματικότητα. Όμως υπάρχει θάρρος και επιμονή από την γηραιά, υπάρχουν αρκετοί συνειδητοί συνεταιρεί. Καλείται η Γενική Συνέλευση στις 6 Φεβρουαρίου 1911 και γίνεται η μάχη. Τελικά 20 από τα μέλη ορκίζονται ότι θα υπογράψουν για να κάνουν προσωπικό δάνειο δραχμίες 4.000

1981. Συνεταιριστικός εορτασμός για τα 80 χρόνια του Συνεταιρισμού Αλμυρού. Ομιλία του Αριστ. Κλήμη στην κεντρική πλατεία του Αλμυρού.

(από Εθνική Τράπεζα) και να το χρησιμοποιήσει ο Συνεταιρισμός στην αγορά της μηχανής. Πραγματικά στις 7 Φεβρουαρίου 1911 περί ώρα 11 π.μ. έρχονται οι υποσχεθέντες εις το σχολείον και από εκεί εν σώματι μεταβαίνουν με τον Πρόεδρον εις το κατάστημα της Εθνικής Τραπέζης, υπογράφουν το δανειστικόν συμβόλαιον και παραλαμβάνουν το χρήμα.

«Ποίαν έντύπωσιν ένεποίησεν εις την κοινωνίαν δλόκληρον τὸ περίεργον τουτο φαινόμενο τῆς έν σώματι μεταβάσεώς μας εις την Τράπεζαν δέν εύρισκω τήν στιγμὴν ταύτην τὰς καταλλήλους λέξεις διά νά τήν παραστήσω, τοῦτο μόνον λέγω, ὅτι ἡ μηχανή παρηγγέθη, τὸ δνει-

ρον ἐπραγματοποιήθη, ὁ πόθος ἐξεπληρώθη καί τήν 31 Μαΐου 1911 ἡ μηχανή, βαδίζουσα διά τῆς κεντρικῆς πλατείας πρὸς τὸν τόπον τοῦ ἀλωνισμοῦ, ἐκάλει δαιμονιωδῶς συρίζουσα, εἰς πανδαισίαν, οὕτως εἶπεῖν πάντας τοὺς γεωργούς».

Δεν τελειώνουν όμως οι κόποι του Προέδρου και των μελών του Δ.Σ., δεν σταματούν οι αντιδράσεις, δεν παύουν να υπάρχουν οι φοβισμένοι και οι άπιστοι.

Αλλά δεν σταματά και η πρόοδος. Αγοράζεται και δεύτερη μηχανή. Η «ΟΜΟΝΟΙΑ» έφερε την «ΠΡΟΟΔΟ».

Και αιμέσως μετά την ψήφιση του ν. 602 του 1914, ο Μετοχικός Γεωργικός Σύλλογος Αλληλοδοθηθείας Αλμυρού (όπως είχε μετονομασθεί) μετατρέπεται σε «Γεωργικό Πιστωτικό Συνεταιρισμό Αλμυρού» και τιμητικά εγκρίνεται πρώτο το

καταστατικό του, στις 24 Μαρτίου 1915. Και ο Συνεταιρισμός εργάζεται συνέχεια από τότε μέχρι σήμερα. Υπάρχουν πάντα συνυφασμένες η πρόοδος, οι δυσκολίες, η στασιμότητα, οι ανθρώπινες αδυναμίες, τα νέα ξεκινήματα, οι νέες επιτυχίες, ανάλογα με τις γενικότερες συνθήκες του τόπου και τη θέληση των ανθρώπων κάθε εποχής (27).

Συμπερασματικά και πολύ περιληπτικά πρέπει να σημειώσουμε τα ακόλουθα χρήσιμα για την ιστορική μελέτη:

Η εφαρμογή αυτή του Αλμυρού έγινε σε κατάλληλο περιβάλλον όπου όχι μόνο υπήρχαν βασικές ανάγκες που θα μπορούσαν (και που επιβαλλόταν) να θρουν ικανοποίηση με το Συνεταιρισμό (τέτοιες ανάγκες υπήρχαν σε όλη την τότε Ελλάδα) αλλά και διότι υπήρχε (και μάλιστα μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας κατά το 1881 και τις ζυμώσεις και τα γεγονότα που επακολοouthύσαν) ένα αξιόλογο ξύπνημα των μικροδιοικητών και των κολλήγγων αγροτών και διάθεση απόφασής τους να αγωνιστούν για να βελτιώσουν την κατάστασή τους. Σε αυτό συνέβαλε:

α) η όλη κινητοποίηση από πολλές πλευρές (από τους ίδιους τους αγρότες, από πολιτικούς, δημοσιογράφους, ιδεολόγους, κλπ.) για την αποκατάσταση των κολλήγγων και γενικά για την απαλλαγή των αγροτών από τη φοβερή εκμετάλλευση,

β) η δημιουργία εκεί κοντά — στο Βόλο — μιας από τις περισσότερο αναπτυγμένες — για την τότε εποχή — προοδευτικής και εργατικής κινήσεως, με αντίκτυπο σε όλη τη Θεσσαλία,

γ) η σύμπτωση τυχαίων γεγονότων, όπως η τοποθέτηση στην εκεί Γεωργική Σχολή Αϊδινίου του φωτισμένου γεωπόνου συνεταιριστή Γρηγοριάδη, η ύπαρξη στον Αλμυρό του ανήσυχου δασκάλου Ν. Μιχόπουλου (που ήταν γέννημα - θρέμμα του τόπου και των φτωχών αγροτών) και ο ερχομός στην πολύ δύσκολη εποχή του 1905 (όταν η προσπάθεια άρχισε να κινδυνεύει από τις ισχυρές αντιδράσεις) του γνώστη, θετικού και μαχητικού Σωκράτη Γασσεμίδη (στον οποίο στηρίχτηκε όχι μόνο ο Συνεταιρισμός αυτός αλλά και όλη η μετέπειτα συνεταιριστική κίνηση μέχρι τον πρόωρο θάνατό του, το 1929, σε ηλικία 51 ετών).

Την ίδρυση, δράση και κάποια ενίσχυση της προσπάθειας του Αλμυρού (από τον Δήμο, το Κράτος και άλλους, όπως ο ιδιώτης τσιφλικάς και πολιτευτής Μπαλτατζής) πρέπει να την δούμε και ως πρακτική προσπάθεια για την βελτίωση της θέσεως των αγροτών με τη δική τους προσπάθεια και την αλληλοβοήθειά τους μέσα στις δυνατές τότε συνθήκες χωρίς να περιμένουν τα πάντα ή να απορροφώνται από τις τότε «επαναστατικές» κινήσεις που φυσικό είναι να είχαν μέσα τους, (σε κάποιο ποσοστό) την υπερβολή, την δημοσκοπία και τους κινδύνους (κατά τις απόψεις των συντηρητικών εκείνων που ήθελαν όμως την εξέλιξη).

Ο Σύλλογος - Συνεταιρισμός κατόρθωσε να σχηματίσει κεφάλαια με την αποταμίευση (εισφορές των συνταίρων σε σιτάρι και με καταθέσεις τους σε χρήμα), να διδάξει την τεχνική πρόοδο (καθαρισμός σπόρων, απολύμανση), να βελτιώσει το ζωϊκό κεφάλαιο με κατάλληλες επιδόσεις, να πραγματοποιεί τα πρώτα αλωνιστικά μηχανήματα (πάτειο έργο για την εποχή), να βελτιώσει τις συνθήκες εργασίας των αγροτών και την υγεία τους, να τους προστατεύσει (κατά το δυνατό), απέναντι στους τοκογλόφους και στους μεσίτες - εμπόρους γεωργικών προϊόντων. Και να αναπτύξει (στη συνέχεια) και άλλες εργασίες που εκπληρούσαν τον προορισμό

του για την αυτοπροστασία και πρόοδο των μελών του και να γίνει έτσι υπόδειγμα για επίδειξη και μίμηση (28) (29).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 20

(1) Για το μεγάλο πρόβλημα των τσιφλικιών και την αποκατάσταση των κολλήγων σε μικροϊδιοκτήτες, μέσα στο οποίο και τα αιματηρά γεγονότα της δολοφονίας του Αντύπα (1907) του Κιλελέρ, της Καρδίτσας, Λάρισας κλπ. (1910) έχουν γραφεί πολλά. Σχετικά βλ. και Αριστ. Σίδερι «ή Γεωργική Πολιτική...» σελ. 141—153, 171—191, 204. Και πολύ αναλυτικά και κατά περιφέρειες στο Γιάννη Κορδάτου «Ιστορία του Άγροτικού κινήματος στην Ελλάδα» όπου λεπτομερείς περιγραφές του και κρίσεις του δημοσιευμένες σε διάφορες εποχές και κυριαρχούμενες από τις πεποιθήσεις του συγγραφέα (ιστορικός υλισμός, επιστημονικός σοσιαλισμός) που έχει ζήσει ένα μέρος από τα γεγονότα και έχει συμβάλει στην τελική λύση ως πολιτικός και ως αρθρογράφος του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος (αργότερα Κομμουνιστικού). Για την δραστηριότητα του Αντύπα και για τα γεγονότα του Κιλελέρ (6 Μαρτίου 1910) βλ. το βιβλίο του Γ. Καρανικόλα «Κιλελέρ» Αθήνα, 1960. Πολύ ενδιαφέρον και το βιβλίο του Σοφ. Τριανταφυλλίδη «Οι κολλήγοι της Θεσσαλίας» Βόλος 1906. Και Δημ. Μπούσδρα «ή Άπελευθέρωσις τῶν σκλάβων ἀγροτῶν» Αθήναι 1951. Για τον Μ. Αντύπα βλ. και στο Κεφ. 18.

(2) Μετονομάστηκε, με το καταστατικό της 1 Ιουλίου 1908, σε «Μετοχικό Σύλλογο Ἀλληλοδοθηθείας».

(3) Ἴδιον τεύχος του «Γεωργικόν Δελτίον» (έτος 5ον, τεύχος 4ον), «ή πρώτη ἐν Ἑλλάδι πραγματεία περὶ γεωργικῶν συνεταιρισμῶν» γράφει ὁ Ἰασεμίδης στή νέα ἐκδοση τοῦ 1913.

(4) Χαρακτηριστικό ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ δημοσίευμα στήν «Ἀκρόπολις» Αθηνῶν τῆς 13. 5.1913: «... Μία λάμπρὰ ἀρχὴ ἔγινεν εἰς τὸν Ἀλμυρὸν. Ἡ κατάκτησις εἶναι μεγάλη, διότι ἀπεστομώθησαν οἱ ἀντιδραστικοί, οἱ δογματολόγοι, οἱ κενολογοῦντες διὰ νὰ δικαιολογήσουν τὴν οὐτιδανὴν ἀπραξίαν των, ὅτι ἡ Ἑλλάς δὲν ὤρμιζεν ἀκόμη διὰ Γεωργικοὺς Συνεταιρισμοὺς, ἐνῶ ὤρμιζαν οἱ Βούλγαροι, Σέρβοι, Ἀραβες, Ἰνδοὶ καὶ Φελλάχοι τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ἀρχὴ θέλει συνέχισαι καὶ τὸ φῶς θὰ ἐγῆ ἀπὸ ἀνθρώπους τῆς τάξεως τοῦ Νικολάου Μιχοπούλου, χωρὶς φηλά, ἡμίψηλα, κολάρα, γλωσσασμάθειαν». (Βλ. καὶ «ὁ Συνεταιριστής» 1929 σ. 81 καὶ 1966 σελ. 78).

(5) Εποχὴ 1909. Στὴ συνέχεια οἱ τεράστιες ἀνάγκες ἐπισιτισμοῦ των Βαλκανικῶν πολέμων. Καὶ μετὰ τὴν επέκτασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους οἱ τεράστιες ἀνάγκες γιὰ αὐξήσιν καὶ οργάνωσιν τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς κλπ. κατὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον, μικρασιατικὴ ἐκστρατεία καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ 1922 με τοὺς πρόσφυγας.

(6) Για ὅσους ἐπιθυμοῦν μίαν λεπτομερέστερη ἐνημέρωσιν, παραπέμπουμε στο βασικὸ πληροφοριακὸ υλικό:

Α) Στὸ βιβλίο τοῦ Σ. Ἰασεμίδη «οἱ Γεωργικοὶ Συνεταιρισμοί», Αθήνα 1913 (το τυπωμένο στο «Γεωργικόν Δελτίον» τοῦ Ἰπουργεῖου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας - Τμήμα Α' Γεωργίας, ὅπου δημοσιεύονται καὶ: α) οἱ δύο χαρακτηριστικὲς ἐπίσημες ἐκθέσεις τοῦ Νικ. Μιχοπούλου γιὰ τὰ χρόνια 1900—1911, καθὼς καὶ ἄλλα στατιστικὰ καὶ λογιστικὰ καταποιστικὰ στοιχεῖα (σ. 202—215), β) τὸ καταστατικὸ τοῦ Μετοχικοῦ Γεωργικοῦ Συλλόγου Αλμυροῦ ὅπως ἴσχυε τὸ 1908 (σ. 228—236) καθὼς καὶ οἱ συνεταιριστικὲς συμπληρώσεις ποὺ ἐγίναν στο ἀρχικὸ καταστατικὸ (σ. 208).

Β) Στὰ ὅσα βιογραφικὰ κλπ. ἔχουν δημοσιευθεῖ γιὰ τοὺς πρωτεργάτες Γρηγοριάδην, Μιχοπούλου, Ἰασεμίδη.

Γ) Στὰ διάφορα σχετικὰ βιβλία ὅπως:

Θ. Τζωρτζάκη, «Οἱ Συνεταιρισμοὶ στήν Ἑλλάδα» σελ 202 ἐπ.

Δ. Θ. Πάνου «Οι Γεωργικοί Συνεταιρισμοί έως την Ίδρυση τής ΑΤΕ». Αθήνα 1981.

(Δ) Λογοτεχνική παρουσίαση για την Ίδρυση του Συνεταιρισμού, κλπ. κατάλληλη για παιδιά, έκανε η Φωτ. Τζωρτζάκη στο βιβλίο της «Οι νέοι Άργοναυτές» Αθήναι 1953. Ενδιαφέρον συνεταιριστικό αφήγημα δημοσιεύεται στην εφημ. «Η Άγροτική» Αθηνών 1984 και 1985.

(7) Έκθεση Ν. Μιχόπουλου («Γεωργικό Δελτίο Υπουργ. Έθν. Οικονομίας», 1913, σ. 202)

(8) Για την εποχή εκείνη και λίγο μετέπειτα, υπενθυμίζουμε για την περιφέρεια Βόλου: Την ύπαρξη και σημασία του λιμανιού του Βόλου (δεν είχε ελευθερωθεί η Θεσσαλονίκη, ούτε υπήρχαν μεταφορικά αυτοκίνητα) για το εισαγωγικό και εξαγωγικό εμπόριο του Θεσσαλικού κάμπου που προσαρτήθηκε το 1881 στην Ελλάδα.

Την ύπαρξη βιομηχανιών (καπνοβιομηχανίας, κλωστοβιομηχανίας, υφασματοβιομηχανίας, σιδηροβιομηχανίας, πλεκτοβιομηχανίας, δέρματα κλπ.), όπου δούλευαν χιλιάδες εργάτες (από τους αγρότες της περιφέρειας) και βιοτέχνες.

Τη δραστηριότητα του Πανεργατικού Συνδέσμου και του Εργατικού Κέντρου Βόλου όπου με την καθοδήγηση προοδευτικών στοιχείων γίνονταν διαλέξεις, συζητήσεις, συνέδρια, εκδόσεις και κατευθύνονταν απεργίες και «σοσιαλιστικές» κινήσεις. Αρκεί να μνημονευθούν μερικά ονόματα που έδρασαν στο Βόλο γύρω στην εποχή εκείνη και μετά και μερικά είχαν πανελληνια επίδραση όπως, οι Κ. Ζάχος, Γ. Οικονομάκης, Δελμούζος, Σαράτσος, Στρ. Παπαϊωάννου, Ι. Κορδάτος κλπ. Για πολλούς πρωταγωνιστές βλ. στο βιβλίο «Κιλελέρ» του Καρανικόλα.

Για την παλιά ζωή κάθε τόπου πληρέστερη και άμεση εικόνα δίνουν οι φωτογραφίες της εποχής που μεταφέρουν στο κλίμα της εποχής. Για το Βόλο π.χ. του τέλους του 19ου και μέχρι το 1920, χαρακτηριστικές όψεις της όλης ζωής βλ. στο «Έβδομάδα» του «Βήμα» (Κυριακή 4-4-1982) από έκθεση φωτογραφιών στο Δημαρχείο του Βόλου.

(9) Η κατάσταση της τοκογλυφίας είναι γνωστή και δεν μπορεί να εκφραστεί τόσο με λόγια. Ωστόσο, οι τότε περιγραφές είναι χαρακτηριστικές για την κατάσταση των αγροτών και την τοκογλυφία. Γράφει ο Χρ. Χριστοδασίλης στη σειρά των εντυπώσεών του από τη Θεσσαλία («Άκρόπολις» Οκτώβριος 1889) για την άθλια κατάσταση των γεωργών: «Ο Θεσσαλός γεωργός, όφειλει, όφειλει, όφειλε: και άποθνήσκει όφειλέτης κυνηγούμενος μέχρι του τάφου υπό του φάσματος του δανειστού τοκογλύφου. Ό γεωργός σπανίως δανείζεται χρήματα προς άγοράν ειδών. Μόνον οι φόροι άπαιτούν χρηματικήν θυσίαν και τούς έξοικονομεί πωλών, άμα τή συγκομιδή των προϊόντων του, τόν άναγκαίον σίτον. Έάν τόν λείψει τό πανί, τσαρούχι, λάδι, πετρόλαδο κλπ. δέν χρεούται διά νά άγοράσει ταύτα. Οικονομείται έπως - έπως. Περπατεί ξυπόλυτος, ξεσχισμένος, δέν άνάπτει φώς. Τό γυναικείον φύλον ούδέποτε σχεδόν ύποδύεται, μόνον κατά τās έορτάς του Μεγάλου Πάσχα ή κατά τās πανηγύρεις ύποδύονται, αλλά και τότε ούχι αί γυναίκες έλαι, μόνον αί έχουσαι τά προσόντα νά χορεύουσι...»

(10) Για τη φριχτή ζωή των κολλίγων αγροτών, βλ. Σοφ. Τριανταφυλλίδη: «Οι κολλίγοι τής Θεσσαλίας» Βόλος 1906. Επανεκδοση το 1974.

(11) Ρ. Δημητριάδη: «Ό γεωργός», Αθήνα: 1901, σελ. 34.

(12) Κείμενο Ν. Μιχόπουλου στο «Βοηθός των Συνεταιρισμών», 1920, σελ. 168. Βλ. και «Θέματα Συνεταιρισμών» 1976, σελ. 2809.

(13) Ας σημειώσουμε ακόμα: Ο γεωργός είναι αναγκασμένος να φυλάει το αλώνι γιορτή καθημερινή και να περιμένει: τότε θα φυσήσει ο αγέρας για να ξανεμίσει έτσι χάνει τον καιρό του δωρεάν δένεται επάνω στο αλώνι και δεν μπορεί να κάνει άλλη δουλειά... Η γυναίκα του, τα παιδιά του, τα κορίτσια του, στο αλώνι κι αυτά για να χαλλίζουν τα παιδάκια τους τα μικρά, πεταμένα κι αυτά τα κακόμοιρα στο αλώνι τότε στον ήλιο, τότε στον ίσκιο (κλπ. κλπ.).

(14) Αυτό είναι κείμενο γραμμένο με το αίμα της καρδιάς του Νικ. Μιχόπουλου. Και από την κατάσταση αυτή και από τις σκέψεις αυτές, ξεπήδησε η απόφαση για την καταπολέμηση

του κακού μέσω του Συνεταιρισμού (Μετοχικό Ταμείο Αλληλοβοήθειας) των ιδίων των ενδιαφερομένων αγροτών. Με την αυτοβοήθειά τους μέσα από την συνεργασία τους.

(15) Για παράδειγμα: Γράφει ο Δημητριάδης: «Οι γεωργοί περιμένουν ακόμη τον Μεσσίαν εκείνον, ο οποίος θα εισάγει εις την Ελλάδα το σύστημα των συνεταιρικών πωλητηρίων, δηλαδή καταστημάτων μη κερδοσκοπικών...» (Ρ. Δημητριάδης, «ὁ Γεωργός» 1901, σ. 84).

(16) Δ. Γρηγοριάδης (1870—1907). Και υποδείξεις του από το 1899 στο «Ἄστυ» Αθηνών (19 Μαρτίου και 17 Οκτωβρίου 1899). Βλ. και εφημερίδα «Δημήτριος Γρηγοριάδης» Βόλου 1982 φ. 1 και 2. Και «Θέματα Συνεταιρισμῶν» 1983 τεύχος 76 σ. 5468. Βιογραφικά του βλ. από το Γερ. Μολφέτα στο «Συνεταιριστής» 1935 σ. 20 και στην εφημ. Βόλου «Δημήτριος Γρηγοριάδης» (φ. Ιουλίου 1982).

(17) Ν. Μιχόπουλος (1878—1933). Βιογραφικά του (στοιχεία για τη ζωή και το έργο του ανακεφαλαιωτικά θα δοθούν στο έτος του θανάτου του (1933) και στον τόμο «Εργάτες και προσωπικότητες τοῦ Συνεργατισμοῦ στὴν Ἑλλάδα».

(18) Χαρακτηριστική σύμπτωση ότι με την ευκαιρία της Γεωργικής Εκθέσεως Ααρίας γίνεται εκεί από τον ενθουσιώδη Γ. Φιλάρτο (στις 26-9-1900) διάλεξη για τον συνεργατικό συνεταιρισμό Αμπελακίων. Και το κείμενο δημοσιεύεται στη «Θεσσαλία» Βόλου στις 28 Νοεμβρίου μέχρι 7 Δεκεμβρίου 1900. (Αυτά μιλούν και για το κλίμα της εποχής και ίσως να έδωσαν κάποια τόνωση στην προσπάθεια των Γρηγοριάδη - Μιχόπουλου).

(19) Από την επίσημη έκθεση του Ν. Μιχόπουλου του υποβλήθηκε στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας.

(20) Ἦτο φυσικό (γράφει ο Μιχόπουλος) «μιά τέτοια καινοτομία, πού θά κτυποῦσε κατακέφαλα συμφέροντα και ἀγνωστή ἕως τότε στά χρονικά τῆς χώρας μας, νά προκαλέσῃ σφοδράν ἀντίδραση και λυσσασμένο πόλεμο ἀπό ἐμπόρους, τοκογλύφους, μεσίτας, ἰδιοκτητῆς γεωργικῶν μηχανημάτων, πολιτευομένους κλπ. Τὸ ταμειον ἐκεῖνο ἐκλυθωνίζετο, ἔπλεε σέ πέλαιος ἀνοικτό χωρὶς νά γνωρίζῃ ἀν θά φθάσει ποτὲ σὲ κανένα λιμάνι. Ὁ ἀείμνητος Ἰασεμίδης ἀπό τῆς πρώτες ἡμέρες τῆς ἀφίξεώς του ἔθεσε τὸν ἑαυτὸν του στὴ διάθεση τῶν διοικούντων τὸν ... Συνεταιρισμῶν ἐπάλαυε πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις, ἔδωσε δὴγίγες πρὸς τροποποίηση τοῦ καταστατικοῦ ἐπὶ ἀσφαλεστέρων γιὰ τὴ λειτουργία του θάσεων, ἔκαμε πολλὰς διαλέξεις στὴ γενική συνέλευση πρὸς συγκράτηση τῶν συνταίρων και χάρις στὴν προπαγάνδα πού ἔκαμε στοὺς ἀριστοκρατικοὺς λεγόμενους κύκλους τῆς μικρῆς κοινωνίας και στὴν προσωπική του ἐπέμβαση, ἐπέστησαν οἱ διάφοροι καπενόδιοι, ὅτι οἱ ἐπικεφαλῆς τῆς κινήσεως ἐκείνης δέν ἔδημοκόπουν, ἀλλὰ προσέφεραν πραγματικὴν ὑπηρεσίαν στὸν τόπο τους» (Βλ. «Θέματα Συνεταιρισμῶν» 1979 σελ. 3823 και 4854).

(21) Και πάλι αργότερα από τον Αύγουστο του 1909 μέχρι τη μετάθεση στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας το 1911 όπου τοποθετήθηκε σε αξιολογική θέση.

(22) Ο Μιχόπουλος γράφει χαρακτηριστικά: «Ἡ πεποίθησι τοῦ Σ. Ἰασεμίδου ὅτι ἡ γεωργικὴ πρόοδος τοῦ τόπου μας θά ἐπέλθῃ μόνον με τὴν οικονομικὴ ὀργάνωσι τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ, ἐξεδηλώθη ζωηρότερη και ὁ ἐνθουσιασμός του ὑπῆρξε πολὺ μεγάλος ὅταν ἐπληροφόρηθη ὅτι ἐκεῖ στὴ σφαῖρα τῆς δράσεώς του, μιὰ ὁμάς φτωχῶν γεωργῶν εἶχε ἰδρῶσει ἀπὸ τὸ Νοέμβριον τοῦ 1900 τὸ πρῶτον στὴν Ἑλλάδα γεωργικὸν ταμεῖον...». Δηλαδή δεν εγνώριζε την ὑπαρξή του ὅταν πήγαινε στον Αλμυρό, ἐνῶ εἶχε ἤδη κάνει και δημοσίευση για τοὺς Συνεταιρισμοὺς στο Δελτίο του Υπουργείου Εσωτερικῶν το 1905;

(23) Πήγε εκεί για να προπαγανδίσει ἔργο που εἶχε πια πετύχει στον Αλμυρό; Πραγματικά, ἄρχισε και στην Τίρυνθα (Ναύπλιο - Ἄργος κλπ.) προπαγανδιστικὴ προσπάθεια ἀλλὰ δυστυχῶς χωρὶς ἄμεσο ἀποτέλεσμα (στὴ νοοτροπία των κατοίκων το ἀποδίδει ο Μιχόπουλος γράφοντας το 1929). Γράφει και ο Ἰασεμίδης το 1919: «Κατὰ τὸ 1908 εἰς τὸ Λεωνίδιον με τὰ

πολλά που τους είπαμεν κατορθώσαμεν να τους πείσουμε ότι έπρεπε να κάνουν ένα συνεταιρισμό πωλήσεως όπωρών και τους έτοιμάσαμεν και το καταστατικό' αλλά όταν εφύγαμεν από εκεί δεν έγινε πιά τίποτε. 'Ο σπόρος εν τούτοις είχε ριφθή και εις τὰς αρχάς του 1915 μετά την φήφισιν του νόμου 602 ο συνεταιρισμός αυτός έγινε και εργάζεται. 'Αλλά δεν είνε ακόμη αντιληπτά εις όλους τὰ αποτελέσματά του». «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1912, σ. 62. (Σημειώνω ότι η καταγωγή της μητέρας του ήταν από την Αργολίδα).

(24) Και για το ξαναγύρισμα δεν έχουμε εξήγηση. Ήταν τυχαίο; Ήταν αποκαρδίωση από την Αργολίδα; Ήταν απόφαση για μεγαλύτερη δράση στα συνεταιριστικά;

(25) Άλλοι ακολούθησαν άλλους παράλληλους ή συγκλίνοντες δρόμους, ο καθένας με την αξίαν του. Όπως ο αγωνιστικός δρόμος για τα τσιφλίκια (ο Μαρίνος Αντύπας και πολλοί προηγούμενοι και επόμενοι του, ο Γεωργικός Σύλλογος Καρδίτσας, το Κιλελέρ, κλπ.). Όπως και η (στην ουσία συνεταιριστική) κοινοτική προσπάθεια Κοσκινά Καρδίτσας (εξαγορά του τσιφλικιού, ορισμός πληρεξουσίων για την ανόρθωση του τόπου το 1908, καταστατικό, πρόλογος Αλ. Παπαδιαμαντή, αντιπλημμυρικά έργα με συνεργασία και αλληλεγγύη κλπ.). Βλ. και έκδοση του Βαλαδάφρου καθώς και κείμενο Γ. Βαλέτα στα «Αιολικά Γράμματα» 1981 σ. 346 επ.

(26) Μόλις συνεστήθη το Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας, εκλήθη ο Ιασεμίδης εις το Υπουργείον ως Επιθεωρητής Γεωργίας (Ιανουάριος του 1911). Από τας πρώτας ημέρας της τοποθετηρέως του στο Υπουργείο άρχισε τις ενέργειές του προς εφαρμογή του προγράμματός του. Προπαγάνδα προσωπική, άρθρα στις εφημερίδες κλπ.

Ανάμεσα στις άλλες ενέργειες είναι να φέρει σε γνώση όλων την εφαρμογή του Αλμυρού ως παράδειγμα. Με διαταγή 36494/23.11.1912 του Υπουργού Ανδρ. Μιχαλακοπούλου η Επιθεώρηση Γεωργίας του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας (άρθρα 1, 2, 27, 28 νόμου ΓΨΚΑ του 1910) ζητεί πληροφορίες για την όλη δραστηριότητα του Συλλόγου Αλμυρού. Και στη συνέχεια, με επιστολή 22.4.1913 του ίδιου Υπουργού προς τους Διευθυντές των Δημοτικών Σχολείων τους προτρέπει σε παρόμοια δράση (βλ. τα κείμενα στη συνέχεια).

(27) Βλ. σχετικά με τις κατοχικές και άλλες καταστροφές στη «Φωνή των Συνεταιρισμών» 1947 κείμενο του Αδ. Αδάμ.

Στις 28 Δεκεμβρίου 1951 έγιναν στον Αλμυρό τα εγκαίνια των νέων κτιρίων που οικοδόμησε τότε η Ένωση Γ.Σ. και το πολιτικό μηνημόσυνο του Νικ. Μιχόπουλου. Βλ. σχετικά πολύ αξιόλογη ομιλία του Θ. Τζωρτζάκη στο περ. «ό Συνεταιριστής» 1951 σ. 129 και κείμενο Δ.Θ. Πάνου στο «ό Συνεταιριστής» 1952 σ. 4. Και προηγούμενα κείμενα Α.Ν. Κλήμη για το Συνεταιρισμό αυτό στο Ραδιοφωνικό Σταθμό Αθηνών (ομιλία 11.11.1951), «'Αγροτική 'Ανόρθωσις», Πατρών (12.11.1950), «Δελτίον Ένώσεως Μαστιχοπαραγωγών» Χίου (Νοέμβριος 1950).

Το 1980 νέες καταστροφές από σεισμούς.

Για τη δραστηριότητα και τα προβλήματα του Συνεταιρισμού βλ. την σχετική ομιλία του Προέδρου του κ. Κ. Δημάκου («Θέματα Συνεταιρισμών» 1981 τ. 67) που έγινε κατά τον εορτασμό των 80 χρόνιων του. Στο ίδιο τεύχος βλ. και άλλες σχετικές ομιλίες.

(28) Για τη μεγάλη σημασία της προσπάθειας και επιτυχίας στον Αλμυρό και των πρωτοεργατών της (καθώς και άλλων από τους πρώτους συνεταιριστές) χαρακτηριστικό είναι το άρθρο της εφημ. «'Ακρόπολις» Αθηνών του Βλ. Γαβριηλίδη, της 13 Μαΐου 1913 (βλ. αναδημοσίευση στο «Συνεταιριστής» 1929 σ. 81 και 1966 σ. 78. Και «Θέματα Συνεταιρισμών» 1983 τ. 16 σ. 5472). Θα τα αναδημοσιεύσουμε παρακάτω (στην κίνηση για το έτος 1913).

(29) Στο Συνεταιρισμό Αλμυρού θα αναφερθούμε και στα επόμενα κεφάλαια μέχρι το 1915.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 21

ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1901

ΓΕΝΙΚΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1901 - 1914

Αναφερθήκαμε — στο προηγούμενο κείμενο — για την εφαρμογή που έγινε στον Αλιμυρό από το 1900/1901 και έπειτα, με την ίδρυση και πετυχημένη λειτουργία του Μετοχικού Γεωργικού Ταμείου Αλληλοβοήθειας (ή Μετοχικού Γεωργικού Συλλόγου, όπως μετονομάστηκε αργότερα). Η κίνηση αυτή (και άλλες σχετικές πρωτότερα και αργότερα) ήταν μια απάντηση, μια προσπάθεια για να αγχημετωπιστούν όσο ήταν δυνατό οι τεράστιες ελλείψεις και ανάγκες στον αγροτικό τομέα, τον κύριο τότε παραγωγικό τομέα της χώρας. Κρατική ανεπάρκεια στην οργάνωση θεσιμών (αγροτική ασφάλεια, αγροτική εκπαίδευση, παραγωγικά έργα στην ύπαιθρο, αγροτική πίστη, κλπ.), εκμεταλλευτικές δυνάμεις (τσιφλικάδες, τοκογλύφοι, μεσάζοντες, έμποροι αγροτικών προϊόντων, μπακάληδες, κλπ.), έλλειψη αποτελεσματικών θεσιμών για τους αγρότες (σωματεία, συνεταιρισμοί, κλπ.) και άλλες μόνιμες καταστάσεις ή έκτακτα γεγονότα, σύνθεταν μια κατάσταση πολύ δυσάρεστη. Και μέσα σ' αυτή την κατάσταση πρέπει να δούμε και να εκτιμήσουμε τις ιδιωτικές φιλαγροτικές και φιλοσυνεταιριστικές υποδείξεις που γίνονταν από επιστήμονες, δημοσιογράφους, πολιτικούς, κλπ., τα λίγα μέτρα που σχεδίαζε να πάρει ή έπαιρνε το Κράτος και όσα προσπαθούσαν και πετυχαιναν στο συνεταιριστικό τομέα οι ίδιοι οι ενδιαφερόμενοι (αγρότες, εργάτες, καταναλωτές) με τις υποδείξεις και την ενίσχυση διαφόρων προοδευτικών ατόμων.

Στη συνέχεια θα γίνει προσπάθεια να εκτεθεί, χρόνο με χρόνο, όλο το υλικό που κατορθώσαμε να συγκεντρώσουμε σχετικά με: α) τις υποδείξεις και προσπάθειες ιδιωτών (επιστημόνων, πολιτικών, δημοσιογράφων), β) τα κρατικά μέτρα καθώς και γ) τις διάφορες πραγματοποιήσεις στις οποίες έφταναν οι ενδιαφερόμενοι αγρότες, εργάτες, καταναλωτές. Η έκθεση θα γίνει: **χ ρ ο ν ο λ ο γ ι κ ά** ώστε να μπορεί να εκτιμηθεί η **ε ξ έ λ ι ξ η**, **α π ό χ ρ ό ν ο σ ε χ ρ ό ν ο**, ανάλογα με τις κάθε χρόνο γενικότερες συνθήκες του τόπου (πολιτικές, πολεμικές, οικονομικές, κλπ.).

Βασικά πρέπει να πούμε ότι από το 1901 και έπειτα μέχρι το ν. 602) 1915, παρουσιάζεται ένας πραγματικός οργανισμός (διαρκώς αυξανόμενος) όχι μόνο από υποδείξεις αλλά και από περισσότερο αξιόλογες πραγματοποιήσεις στον τομέα των συνεταιρισμών. Και αυτό έγινε επειδή όχι μόνο η κάθε χρόνο εξέλιξη των συνθηκών έκανε πολύ πιο επιτακτική την ανάγκη του Συνεταιρισμού ως θεσμού αλλά και διότι οι δύσκολες συνθήκες που δημιουργήθηκαν μετά το 1897 και το πνεύμα αντίδρασης που έφερε το αναγεννητικό 1909 (ως κατάληξη από προηγούμενες διεργασίες) ήταν ευνοϊκό για την προβολή και διάδοση-εφαρμογή προοδευτικών ιδεών και κινήσεων.

Η περίοδος 1897—1909 είναι η περίοδος μετά την πολεμική ήττα του 1897, την οικονομική γοηνωπία, την σχεδόν αποτυχία της προσπάθειας του Χαρ. Τρικούπη για αστικό εκσυγχρονισμό. Είναι μια περίοδος στασιμότητας, αμηχανίας, συνέχειας στην επικράτηση των παλαιών θεσιμών, ιδεών και πολιτικών καταστάσεων. Αλλά και ζύμωση για σπαργή εντονότερης ανησυχίας και τσιτισμός βαθμιαία της ανάγκης για ριζική μεταβολή και άνοδο.

Σημειώνουμε ότι αρμόδια κρατική υπηρεσία για όλο τον τομέα των π λ ο υ τ ο π α ρ α γ ω γ ι κ ώ ν π η γ γ ώ ν ήταν τότε το γενικό Υπουργείο Εισοδημάτων. Επί 70 και παραπάνω χρόνια που πέρασαν από την ίδρυση του νέου Ελληνικού Κράτους, καμιά κάπως σ υ σ τ η μ α τ ι κ ή ανά-

πτύξη δεν οργανώθηκε και εφαρμόστηκε. Το Υπουργείο Εσωτερικών διέθετε, μέσα στα πολλά άλλα καθήκοντά του, και κάποιο πηγήμα αρμόδιο για τα οικονομικά, παρ' όλο που από πολλούς και πολλές φορές είχε τονιστεί η ανάγκη για καλύτερη κρατική οργάνωση (1).

Βασικό για την περίοδο αυτή (μέχρι το 1909) είναι ότι το από την Επανάσταση του 1821 πρόβλημα της διαθέσεως των δημοσίων κτημάτων έχει σχεδόν λυθεί και το μεγαλύτερο μέρος τους έχει διατεθεί (παράνομα ή νόμιμα) σε ιδιώτες της μέχρι τότε Ελλάδας που — είτε οι ίδιοι, είτε με ενοικιάσεις, συντροφίες, κλπ. — τα καλλιεργούν κάτω από βαρεία φορολογία και προβλήματα κόστους και διαθέσεως. Αλλά έχει δημιουργηθεί τώρα — μετά το 1880 — το δεύτερο πρόβλημα των καλλήγων Θεσσαλίας—Ηπείρου (για το οποίο στη συνέχεια).

Η περίοδος του 1910—1914 είναι η περίοδος της αναγεννήσεως που στηρίχθηκε στην άνοδο των αστών, την Επανάσταση του 1909 (2), την ενεργότερη ανάμιξη νέων επιστημονικών - πολιτικών δυνάμεων (Κοινωνιολογικά στοιχεία, κλπ.), την κλήση και ανάμιξη του Ελ. Βενιζέλου, την επιβολή, σε μεγάλο βαθμό, νέων πολιτικών δυνάμεων, την αναθεώρηση του Συντάγματος (1911), την προετοιμασία και διεξαγωγή των δύο νικηφόρων βαλκανικών πολέμων που έφεραν τεράστια μεταβολή όχι μόνο στην εδαφική έκταση της Ελλάδας και τον κρατικό μηχανισμό (ποσοτικά και ποιοτικά) αλλά σε όλο το Έθνος (3). Τότε (1910) ιδρύεται για πρώτη φορά το Υπουργείο Γεωργίας, Εμπορίου, Βιομηχανίας (που το 1912 ονομάζεται Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας) από το οποίο προωθούνται πολλά ριζικά μέτρα (νομοθετικά, οργανωτικά) όπως ο νόμος περί σωματείων (281/1914), ο νόμος περί συνεταιρισμών (602/1914), ο νόμος περί εμπορικών - βιομηχανικών επιμελητηρίων, ο νόμος περί γεωργικών επιμελητηρίων, κλπ.

Αλλά ως δούμε την εξέλιξη των συνεταιρισμών από το 1901 (4) σε αναφορά και με τα άλλα προβλήματα των οποίων επιδιωκόταν η επίλυση μέσω των Συνεταιρισμών.

ΤΟ Α' ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΣΤΟ ΝΑΥΠΛΙΟ (23 — 28 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1901)

Το Συνέδριο αυτό πρέπει να χαρακτηριστεί ένα εγερτήριο σάλπισμα στο λήθαργο των αγροτών και του Κράτους, παρ' όλο θέβαια που τα πρακτικά του αποτελέσματα δεν ήταν άμεσα και αξιόλογα. Κίνησε ένα ευρύτερο ενδιαφέρον (5) και οι εισηγήσεις που έγιναν σ' αυτό ήταν πάρα πολύ αξιόλογες, ολόκληρες μελέτες για το κάθε θέμα, θεμελιωμένες σε πλούσιες γνώσεις, για το τί γινόταν σχετικά σχεδόν σ' όλο τον κόσμο.

Στο Συνέδριο (που συγκλήθηκε με την πρωτοβουλία πολιτευόμενων, ειδικών στα αγροτικά και άλλων προσδευτικών στοιχείων) πήραν μέρος πολύ αξιόλογα ονόματα της εποχής όπως οι Κυρ. Στέφανος, Αντ. Μομφεράτος, Α. Μελάς, Σοφ. Τριανταφυλλίδης, Θ. Δεληγιώργης, Αθ. Ευταξίας, Α. Σκουζές, Χ. Βοζίκης, Ν. Δελακοβίας, Σάμος, Σπ. Χασιώτης, Παλιατσέας, Σαρακομιένος, Γρηγοριάδης, Δημητριάδης κι άλλοι.

Χαρακτηριστικό για την εποχή είναι ότι την έναρξη των εργασιών του Συνεδρίου κήρυξε ο βασιλεύς Γεώργιος ο οποίος στον εναρκτήριο λόγο του, ανάμεσα στα άλλα, διατύπωσε την ελπίδα ότι θα ευρεθούν τα κεφάλαια για να **συνωθεί η αγροτική πίστη**.

Βασικοί εισηγητές, με πολύ αξιόλογα υπομνήματα (πιστοτές μελέτες), ήταν οι Α. Μελάς, Χ. Βοζίκης και Α. Ευταξίας, για τα κύρια τότε προβλήματα που ήταν:

λίας και τονίζεται ότι οι παλαιότερες (κρατικές και τραπεζικές) προσπάθειες απέτυχαν «διότι τὰ συσταθέντα Ιδρύματα εύρισκοντο μακρὰν τῶν ἀγροτῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἔμεινον ἄγνωσταί αἱ ἠθικαὶ ἀρεταὶ (ἦτοι τάξις, ἀδελφότης, οἰκονομία καὶ τιμιότης) καὶ ὕλικάι ἐγγυήσεις τῶν δανειζομένων». Ἀφοῦ δε στὴ συνέχεια γίνεται πολὺ ενδιαφέρουσα ἐκθεσις γιὰ τὰ διάφορα νεώτερα (τότε) συστήματα γιὰ τὴν ἀγροτικὴ πίστιν που ἐφαρμοζόταν διεθνῶς, σημειώνεται (σελ. 38) ὅτι πέραν τῆς Κυβερνητικῆς μερίμνης «κατορθώθη ὑπὸ τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας καὶ ἐργασίας ἢ ἀνάπτυξις τῆς γεωργικῆς πίστεως διὰ τῶν γεωργικῶν συνδέσμων, ἦτοι διὰ τῶν ἀρχῶν τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ ἀμοιβαιότητος, δι' ὧν ἐπέτυχον πρακτικὰ ἀποτελέσματα, ὡς ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ. Καὶ πράγματι ὁ ἀμοιβαῖος συνεταιρισμὸς, ὁ στηριζόμενος εἰς τοὺς συνδέσμους, συντελεῖ μόνος εἰς τὸ νὰ δίδεται ἡ πίστις μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης γνώσεως τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν κεφαλαίων, παρεχομένων τότε ἐν πλήρει δεθαίωτητι τῆς χρήσεως καὶ τῆς παραγωγικότητος αὐτῶν» (σελ. 33). Δηλαδή γίνεται: π λ ἦ ρ η ς ὅ π ο σ τ ῆ ρ ι ξ η σ τ ο σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ τ ι κ ὅ π ι σ τ ω τ ι κ ὅ σ ὄ σ τ η μ α.

Σελ. 33 επ.: Αναφέρει καὶ περιγράφει τὶς Λαϊκῆς Τράπεζες (συνεταιρισμοὺς τοῦπου Luzati τῆς Ἰταλίας) αἱ ὁποῖαι «παρήγαγον, ὡς λέγει ὁ Say, ἀληθῆ θαύματα, καταστάσαι τὸ λοχυρότατον ὄργανον τοῦ πλοῦτου τῆς ἔξοχης γεωργικῆς ταύτης χώρας». Καὶ καταλήγει: «Ἀποτέλεσμα. Ἡ συνεργατικὴ πίστις ἐξετάθη καὶ ἐνισχύθη ἐν τῇ ἄνῳ καὶ ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ ὑπὸ πάσας τὰς μορφὰς αὐτῆς ἀλλὰ .. στασιμότης τις καὶ παρέκλισις παρατηρεῖται εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἰταλίαν ... διότι οἱ ἀμαθεῖς καὶ μετρίως ἠθικότητος πληθυσμοὶ ἐλάττονται ἀντὶ νὰ ὠφεληθοῦν ἐκ τῆς πίστεως, τῆς διδομένης εἰς τὰς ἀδεξίους χεῖρας τῶν» (σ. 36). «Κατὰ τὴν ἐπιλοθῶσαν δὲ οἰκονομικὴν κρίσιν ἐν Ἰταλίᾳ, παρετηρήθη ὅτι ὀλιγώτερον προσεβλήθησαν αἱ Τράπεζαι τῆς συνεργατικῆς πίστεως. Ἐνθ' συνετρίβησαν ἡ Banca Generale, ἡ Credito Mobiliare, ἡ Banca Romana, ἡ Cassa de Sconto κλπ., τουναντίον τὰ μικρὰ ἱδρύματα τῆς συνεργατικῆς πίστεως ἀντέσχον θαυμασίως. Κατὰ τὴν κρίσιν δὲ ταύτην περίοδον αἱ Λαϊκαὶ Τράπεζαι, ἐν συνεργαίᾳ μετὰ τῶν Ταμιευτηρίων καὶ τῶν ἀγροτικῶν σωματείων, ἐπεξέτειναν τὴν ἀγροτικὴν πίστιν. Οὕτως...» (σελ. 36).

Σελ. 39 επ.: Αναφέρεται στὴν ἐξέλιξιν στὴν Ουγγαρία ὅπου υπερίσχυσαν αἱ ἰδέαι τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ τὸ 1888 ... ἰδρύθησαν τὰ πρῶτα συνεργατικὰ ταμεία καὶ τὸ 1894 ἐγένετο νόμος γιὰ «τὸ κεντρικὸν ἰνστιτούτον τῆς πίστεως ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν συνεργατικῶν ἐταιρειῶν» καὶ τὸ 1898 νόμος «περὶ συνεταιρισμῶν πίστεως ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Κράτους» (σελ. 40).

Σελ. 45 επ.: Αὐστρία. Λειτουργοῦν ὡς ἐν Γερμανίᾳ.

Σελ. 46 επ.: Περιγράφονται τὰ συστήματα στὴν Πορτογαλία ἡ ὁποία διεκδικεῖ ἀπὸ τὴ Σικωτία τὴν προτεραιότητα τῆς ὀργανώσεως τῆς ἀγροτικῆς πίστεως μετὰ τὴν ἐπιδοτικὴν τοῦ Evora (1576) καὶ τὶς πολλὰς ἀλλὰς Greniers Communaux «αἱ ὁποῖαι ἤρχοντο ἐπίκουροι εἰς τοὺς μικροὺς καλλιεργητὰς ἐν ἀφορίας προκαταβάλλουσαι σπόρους ἐπὶ ἠρισμένῳ τόκῳ, πληρωτέους εἰς εἶδος». Ὁ θεσμὸς αὐτὸς (κρατικὸς - κοινοτικὸς) εἶχε δυστυχῶς τὴν κακὴν ἐπίδρασιν τῆς πολιτικῆς. Καὶ ἀφοῦ περιγράφει ἐφαρμογὰς διαφόρων εἰδῶν, παραθέτει τὴν γνώμην τοῦ Luiz de Gastro ὅτι «δέον νὰ διασκορπισθῶμεν εἰς ἅπαν τὸ βασίλειον πληθῶν μικρῶν ἐστιῶν πίστεως ἰδρυομένων ἐπὶ περιορισμένης περιφερείας καὶ συνεργαζομένων μετὰ Κεντρικῆς Τράπεζης καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα γεωργικῶν συνδέσμων» (σελ. 51).

Σελ. 51 επ.: Περιγράφει τὴν ποικιλίαν τῶν αξιόλογων συνεταιριστικῶν ἐφαρμογῶν ἐν ὅλοις τοῖς τομεῖς τῆς γεωργίας ἐν Βέλγίῳ. «Τὸ πνεῦμα τοῦ ἰδιωτικοῦ συνεταιρισμοῦ ἐν Βελγίῳ, λέγει ἡ ἐπίσημος ἐκθεσις, παρήγαγε θαύματα ἀπὸ γεωργικῆς ἀπόψεως» (σ. 52).

Σελ. 54 επ.: Αναφέρεται ἐν τῆς συνεργατικῆς ἐταιρείας τῆς Ἑλβετίας

Σελ. 56 επ.: Αναφέρεται ἐν τῆς ἀρχαίου θεσμοῦ τῶν τοπικῶν Positos τῆς Ἰσπανίας (ποῦ διευθύνονται ἀπὸ τοὺς Δήμους). «Ὁ θεσμὸς οὗτος εἶναι ἀρχαῖος καὶ χρήζει σπουδαίας καθ' ἡμᾶς μελέτης»

Σελ. 57: Αναφέρεται στις Τράπεζες «κτηματικής πίστωσης τής Σουηδίας» καθώς και στις «άλληλέγγυες λαϊκές Τράπεζες» που ανήκουν σε όλες τις τάξεις»

Σελ. 59: Αναφέρεται στα διάφορα λαϊκά συστήματα πίστωσης για τους γεωργούς στη Ρωσία και Πολωνία, για να κάνουν δάνεια και να αποφεύγουν τον εκεί τόκο 100ο) ο ως οι «έταιρειες δανείων και ταμείων», «Τράπεζα χωρίων», «ταμείο βοηθειών» διά τους χειραφετούς δούλους», «ταμεία βοηθειών και δανείων», «έταιρεία λαϊκής πίστωσης», πολλά από τὰ ὅποια ιδρύθηκαν «ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀμοιβαιότητος καὶ αὐτοδιοικήσεως» καὶ αὐτὰ δίνουν λαμπρὰ ἀποτελέσματα ἀλλὰ ὁ ἀριθμὸς τῶν δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν μικρῶν παραγωγῶν.

Σελ. 66: Αναφέρεται στους επαγγελματικούς γεωργικούς συνδέσμους της Ιαπωνίας (δανεισμός κεφαλαίων και αποδοχή καταθέσεων, αγορά εν κοινῷ, πώληση εν κοινῷ, παραγωγή κοινή δαπάνη, δανεισμός εργαλείων, μηχανῶν, ζώων).

Σελ. 68 επ.: Αναφέρεται στην οργάνωση της αγροτικής και κτηματικής πίστωσης στη Νορβηγία, το Μεξικό, τη Φιλανδία, χώρες όπου υπάρχουν ποικίλοι θεσμοί για τη γεωργία και γεωργική πίστη.

Σελ. 71 επ.: Αναφέρεται με στοιχεία στις Βαλκανικές χώρες Ρουμανία, Σερβία, Τουρκία, Βουλγαρία, όπου η κατάσταση είναι πολύ καλύτερη από την Ελλάδα. Στη Ρουμανία υπάρχει κρατική μέριμνα «πὸ ἀπορρέει προφανῶς ἐκ τοῦ σοσιαλισμοῦ τοῦ Κράτους, δικαιολογεῖται δ' ὁμοῦς ἐν λαῶ νεοπλαστῶ, ἔνθα ἡ ἀποταμίευσις εἶναι ἄγνωστος καὶ ἡ τοκογλυφία ἀκμάζει» (σ. 72). Στη Σερβία θρουν οι γεωργικοί σύνδεσμοι που «στηρίζονται ἐπὶ τοῦ συστήματος Reiffeisen (μὲ εὐρύτητα καὶ ποικιλία σκοπῶν, ἀπὸ πίστωση μέχρι πώληση ἀπὸ κοινῶ)». Στην Τουρκία πέρα ἀπὸ τὰ Μεμλεκὲτ Σεντοῦν (εθνικά ταμεία ἀπὸ πρόσθετο φόρο ἐπὶ τῆς δεκάτης) ιδρύθηκε Κεντρικὴ Γεωργικὴ Τράπεζα για δάνεια μακρᾶς προθεσμίας ἐπὶ υποθήκη και με προσωπικὴ ἐγγύηση με 400 περιφερειακά ταμεία. Στη Βουλγαρία οργάνωση παρόμοια με την Τουρκία.

Σελ. 76 επ.: Αναφέρεται ο εισηγητής στην Ελλάδα και δίνονται ὅλες οἱ μέχρι τότε ιστορικές πληροφορίες (που αναγράφουν και οἱ νεώτεροί του συγγραφεῖς). Ἡ ἄσκηση τῆς πίστωσης συνδέθηκε με το προνόμιο τῆς Εθνικῆς (που ιδρύθηκε το 1842). Στην ἀρχὴ μόνον εὐχῆς και ἐλπίδες. Στο Β.Δ. 7.7.1843 που κύρωσε το καταστατικὸ τῆς ΕΤΕ, δηλώνεται ἡ πρόθεση του Ἡγεμόνα «να καταστήσει αὐτὴν ἐπιφελεστέραν εἰς τὴν γεωργίαν» ἀλλὰ το καταστατικὸ δὲν ἔχει σχετικὴ διάταξη. Το 1861 προστέθηκε διάταξη για χορήγηση δανείων «ἐπὶ προσωπικῇ ἐγγυήσει» εἰς μὴ ἐμπόρους, ἰδίως ἐκ τῆς γεωργικῆς τάξεως» και ὑπὸ τύπον εὐχῆς ἡ σύσταση «Μετοχικῆς Τραπεζῆς Ἀγροτικῆς Πίστωσης» (σ. 77).

Αὐτὸ ἦταν τὸ π ο λ ὗ τ ι μ ο και φιλοσυνεταριστικὸ περιεχόμενον τῆς μελέτης του εισηγητῆ που δείχνει τὴν μ ε γ ἄ λ η κ α θ ὡ σ τ ἔ ρ η σ η τῆς Ελλάδας στο συνεργατικὸ και τὴν αγροτικὴ πίστη.

Παραλείπουμε το πολύτιμο ιστορικὸ περί τῆς αγροτικῆς πίστωσης στην Ελλάδα (που περιέχεται στην εισήγηση και ἀνήκει στην ὕλη ἄλλης μελέτης) για να καταλήξουμε στο πόρισμα και στις σαφῆς υποδείξεις του συγγραφέα - εισηγητῆ για τους α λ λ η λ ἔ ν ὀ ε τ ο υ ς θεσμούς τῆς αγροτικῆς πίστωσης και τῶν σ υ ν ε τ α ρ ι σ μ ῶ ν στη γεωργία (ἀλλὰ και για πολλές ἄλλες εθνικῆς και γεωργικῆς παρατηρήσεις του, ἐπίκαιρες και σήμερα). Γράφει: (σελ. 93 επ.) τ α ε ξ ἴ ς α ξ ἰ ὄ λ ο γ α :

«Ἡ ἐξέλιξις δὲ τῶν ἀλλαχὸν γενομένων ὑπὲρ τῆς γεωργικῆς πίστωσης ἀπέδειξεν ὅτι πρὸ παντὸς πρέπει νὰ βοηθηθῇ αὐτὴν ἡ γεωργικὴ τάξις, ἀπαρτίζουσα κατὰ δήμους συνεργατικὸς συνδέσμοις επαγγελματικῶς, κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἐν Εὐρώπῃ λειτουργούντων τοιούτων. Οἱ σύνδεσμοι δ' ὁμοῦς οὗτοι δὲν πρέπει νὰ μείνωσι μεμονωμένοι, ἕκαστος ἐν τῇ μικρᾷ τῆς ἐνεργείας του σφαίρα, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπαρκέσωσι πρὸς ἰδίαν συντήρησιν. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐπιζητηθῇ ἡ ἔνωσις πάντων τῶν ἐν τῷ νομῶ συνδεσμιῶν καὶ ἡ ὑπαγωγή αὐτῶν

εις ένα κεντρικόν ἔδρευοντα ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ νομοῦ· οἱ δὲ τῶν νομῶν νὰ ἐξαρτῶνται πάντες ἐκ τοῦ ὀρισθησομένου κεντρικοῦ τοιοῦτου. Ἐκαστος σύνδεσμος θέλει ἔχει ἴδιον κύκλον ἐνεργείας καὶ εὐθύνης καὶ οὕτω πως ἡ ἐργασία τῆς συσταθησομένης Γεωργικῆς Τραπεζῆς θέλει κατὰ πολὺ διευκολυνθῆ.

Εἰσὶν οἱ φρονούντες καὶ μετὰ δυνάμειος ὑποστηρίζοντες ὅτι, ὅπου οἱ λαοὶ δὲν δύνανται νὰ μεριμνήσωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἐπιβάλλεται εἰς τὰς Κυβερνήσεις νὰ μὴ προσκολλῶνται εἰς τὴν αὐστηράν ἀρχὴν τῆς μὴ ἀναμίξεως τοῦ Κράτους εἰς τὰς ἰδιωτικὰς τῶν πολιτῶν ὑποθέσεις, ἀλλὰ νὰ ἔρχωνται εἰς βοήθειαν αὐτῶν. Παρ' ἡμῖν τοῦ δόγματος τούτου ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ παρακράτησις.

Ὁ Block ἕως γράφων ἐν τῷ Γάλλῳ Οἰκονομολόγῳ (1898) περὶ τῆς ὑπὲρ τῆς γεωργικῆς πίστεως ἀξιοσημείωτος ἐκαστοτε τεραστίας ἐπιχορηγήσεως ἐν τῷ γαλλικῷ προϋπολογισμῷ, προέλεπει ἀποτυχίαν καὶ συμπεραίνει διὰ τῶν ἐξῆς: «Ἡ ἐπέμβασις τοῦ Κράτους εἰς τὴν προσωπικὴν πίστιν ἀπαιτεῖται εἰς τὸ ἐλάχιστον νὰ δοθῆ». Τὰ αὐτὰ ὑποστηρίζει καὶ ὁ J. Michel ἀποφαινόμενος ὅτι: «Ἡ ἀγροτικὴ πίστις δημιουργεῖται καὶ ὀργανοῦται διὰ τῆς προσπάθειας τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας. Τὸ Κράτος δὲν πρέπει νὰ δεῖξῃ γενναϊότητα 40 ἑκατομ. (ὡς ἐν Γαλλίᾳ) εἰς οἰκουμένην, εἴτε γεωργοὶ εἴτε βιομήχανοι εἰσὶν οὗτοι. Εἰλικρινέστερον δοθῆ τὸ Κράτος τὴν Γεωργίαν καὶ τοὺς γεωργοὺς ἐλαττοῦν τὰς δαπάνας καὶ τοὺς βαρεῖς τῶν γεωργῶν φόρους». Econom. (1898).

Ἡ ἐπέμβασις δὲ τοῦ Κράτους προκειμένου περὶ γεωργικῆς πίστεως εἶναι δύο εἰδῶν. Εἶτε α') διὰ καταλλήλου νομοθεσίας ἀσφάλεια τῆς λειτουργίας τῶν συνεργατικῶν ἐταιρειῶν καὶ τῶν γεωργικῶν Τραπεζῶν, παρεχομένης ἕνα ἀναλόγου ἀσφαλείας εἰς τὰ κεφάλαια, εἴτε β') διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Κράτους ὑποκαταστάσεως τοῦ πολίτου ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, δημιουργουμένων διὰ πόρων τοῦ Δημοσίου καὶ δι' ὑποχρεώσεων τῆς Πολιτείας Τραπεζῶν γεωργικῆς πίστεως.

Καὶ καθ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὸ πρῶτον εἶδος τῆς συνδρομῆς τοῦ Κράτους, οὐδεὶς ἀντιλέγει ὅτι ἡ Πολιτεία ὑπέρατον ἔχει καθήκον νὰ προνοῇ νομοθετικῶς περὶ τῆς γεωργικῆς προόδου τῆς χώρας. Καθὰ δὲ παρατηρήσαμεν καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ, Ἰταλίᾳ, Οὐγγαρίᾳ κλπ. χώραις, ἔνθα ἡ πρωτοβουλία τῆς δημιουργίας γεωργικῆς πίστεως προήλθεν ἐκ τοῦ λαοῦ, παρέστη ἀνάγκη τοιοῦτων νόμων, μετὰ τὴν ψήφισιν τῶν ὁποίων παρατηρήθη καταπληκτικὴ αὐξήσις τῶν γεωργικῶν σωματείων καὶ πρόοδος τῆς γεωργικῆς πίστεως.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ δεύτερον εἶδος τῆς συνδρομῆς τοῦ Κράτους, καθ' ἣν πρέπει τὸ Κράτος νὰ ὑποκαταστήσῃ τὸν πολίτην ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, εἶδομεν ἀνωτέρω ὅπως πολεμῆται τὸ σύστημα τοῦτο καὶ πῶς γενικῶς συνιστᾶται μεγίστη προσοχὴ εἰς τοιαύτην ἀνάμειξιν (*).

Καὶ συνεγίζει μετὰ τα ἐπόμενα σοφά:

Ἄλλὰ φρονῶ ἐν τούτοις ὅτι καὶ παρ' ἡμῖν, διὰ καταλλήλων οἰκονομικῶν καὶ τραπεζικῶν συνδυασμῶν, τῇ συνδρομῇ τῆς Πολιτείας, μετὰ τὴν ψήφισιν τῶν διαληφθέντων νόμων περὶ συνδέσεων καὶ συνεργατικῶν ἐταιρειῶν, γεωργικῶν Τραπεζῶν, ἤθελε τοῦτο μὲν προληφθῆ ἀσφαλῶς ἢ ἐπίτασις τῆς γεωργικῆς κρίσεως καὶ ἀνακουφισθῆ ἐν μέτρῳ ἡ γεωργικὴ καὶ κτηματικὴ τάξις, τοῦτο δὲ δοθῆ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ἡ δύναμις ν' ἀναπτύξῃ διὰ τῶν ἑαυτοῦ δυνάμειος τὴν πίστιν ἣς ἔχει ἀνάγκην (**).

Διότι δὲν ἀρνοῦμαι μὲν ὅτι, ὡς ἔχουσι σήμερον τὰ πράγματα, οἱ γεωργικοὶ πληθυσμοὶ τῆς Ἑλλάδος δὲν διακρίνονται πολλάκις ἐπ' ἀκριβεῖα εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἀναλαμβανομένων ὑπ' αὐτῶν ἐκ τῶν δανείων ὑποχρεώσεων, οὔτε εἰς τὴν παραγωγικὴν διάθεσιν τῶν παρ' αὐτῶν συναπτομένων δανείων, ἀλλὰ καὶ δὲν συμφωνῶ μετὰ τῶν θεωρούντων τὴν βελτίωσιν τῆς ἡθικῆς καταστάσεως τοῦ λαοῦ μας ὡς τὸ δυσχερέστατον τῶν ἔργων. Τὸδυναντίον πιστεύω ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς δὲν στερεῖται τῆς ἀπαιτουμένης εὐφυΐας καὶ δραστηριότητος πρὸς μάρψασιν καὶ διάπλασιν αὐτοῦ. Ἐάν δ' ὀλίγον περισσώτερον κινήθῃ ἡ φιλοτιμία αὐτοῦ, δύναται μέγιστα βήματα πρόοδου νὰ ἐπιτελέσῃ. Δὲν εὐθύνεται τοσοῦτον ὁ λαὸς διὰ τὴν ἀναξιοπιστίαν του ταύτην. Τοῦτο μὲν ἡ ἔλλειψις ἀνδρῶν ἐργαζομένων μετ' ἀφοσιώσεως ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ὡς ἀλλαγῶν συμβαίνει καὶ δια-

θετώντων τὸν βίον δλόκληρον εἰς μελέτας κοινοφελείς, τοῦτο δὲ αἰ ἐκ τοῦ βίου καὶ ἐκ τῶν ἐπιβαλλομένων θαρῶν τῆς Πολιτείας αὐξήσεις τῶν ἀναγκῶν τῶν γεωργῶν καὶ ἡ ἔλλειψις γεωργικῆς διδασκαλίας, συγκοινωνίας καὶ δημοσίας ἐνιαχοῦ ἀσφαλείας, ἀπέτρεψαν τοὺς ἱκανωτέρους ἀπὸ τοῦ εὐγενοῦς σταδίου τῆς Γεωργίας καὶ ἔστρεψαν αὐτοὺς πρὸς τὴν θεοσιθρίαν ἢ τὴν πολιτικὴν, ἐπολλαπλασιασάθη δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀμαθῶν καὶ ἀνικάνων.

Στενογορούμενοι δὲ ποικιλοτρόπως οἱ γεωργοὶ καὶ μικροκτηματῆαι καὶ οὐδαμῶθεν ἐβρίσκοντες διέξοδον, ὑπέκυψαν εἰς τὴν τυραννίαν τῶν τοκιστῶν καὶ δὲν δύνανται ἐν τῷ ἀνίσῳ ἀγῶνι, ὅν διεξάγουσι, νὰ ἀνακούψωσι καὶ μεταβάλλωσι τὴν πολλαχοῦ ἐρημωθεῖσαν γῆν εἰς πλουτοφόρα κτήματα καὶ λαμπροῦς συνοικισμοὺς.

Ὅθεν δὲν εἶναι δίκαιον τὴν παντελεῖ ἔγκατάλειψιν ἐκ μέρους τῆς Πολιτείας καὶ τὴν πλήρη ἀδιαφορίαν τῶν ἀνεπτυγμένων πολιτῶν νὰ καταλογίσωμεν εἰς τοὺς πτωχοὺς γεωργοὺς (***) .

Τὸ κλῆμα, ἡ τοποθεσία, ἡ ποικιλία τῶν προϊόντων, ἡ ὑπὸ πάντων ὁμολογουμένη ἀρχινοία καὶ φυσικὴ δεξιότης τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος ἱκανά εἰσι στοιχεῖα ἐθνικῆς εὐημερίας καὶ μεγαλείου. Ἐλλείπει ὠθήσεως συστηματικῆς δὲν ἐπωφελήθημεν ἐκ τῶν ἐνόντων τῶν φυσικῶν ἡμῶν προσόντων. Ἄλλ' ἢ Ἑλλάς δὲν καθυστερεῖ τῆς ὕλικῆς εὐημερίας τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Ἰλλυρικῆς χερσονήσου, ὡς πολλοὶ ἀπαισιόδοξοι διαλαλοῦσιν ἀρεσκόμενοι εἰς τὸ μεγαλύνειν τὰ ξένα καὶ ἐκφαυλίζειν τὰ οἰκεία. Εἶναι ἀληθές οὐχ ἦρτον ὅτι ἡ ὕλικὴ πρόοδος δὲν εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν πνευματικὴν καὶ ὅτι ἡ ἀπέναντι τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Ἰλλυρικῆς χερσονήσου ὕλικὴ θέσις δὲν εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν καθόλου πνευματικὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐλέχθη ποτὲ ὅτι, ἐάν ἡ Ἑλλάς δὲν κατέστη ἕσον ἡδύνατο πλουσία ὕλικῶς, τοῦτο συνδέεται μετὰ τοῦ γεγονότος ὅτι ἔχει ἐν τῇ πνευματικῇ προόδῳ τὴν ἡγεμονίαν ἐν Ἀνατολῇ καὶ ὅτι ἡ Μεγάλῃ Ἑθνικῇ Ἰδέᾳ, ἡ ὅποια ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ Κράτους ὑπῆρξεν ὁ πολιτικὸς ἀστήρ, πρὸς ὃν ἀπέβλεπον κυβερνῶντες καὶ κυβερνώμενοι, δὲν ἐπέτρεψεν ἵνα καταβληθῇ μεγάλη δύναμις καὶ ἐνέργεια πρὸς εὐημερίαν τοῦ μικροῦ κράτους.

Ἄλλ' εἶναι, νομίζομεν, καιρὸς νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι σήμερον δὲν ὑπάρχει ἡ πρότερον ὑφισταμένη διάστασις μεταξὺ τῆς ὕλικῆς εὐημερίας καὶ τοῦ πνευματικοῦ μεγαλείου καὶ ὅτι ἀκριβῶς ἡ ἡθικὴ ὑπεροχὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ πραγματικὴ τῶν πόθων αὐτοῦ, πρέπει νὰ στηριχθῇ κατὰ μέγιστον μέρος ἐπὶ τοῦ ὕλικου πλοῦτος καὶ ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ὕλικῶν δυνάμεων τῆς χώρας. Τὸ δὲ «ἐν εἰρήνῃ ἐργάζεσθαι ὡς Ἑλληνες», ἔπερ ἐκήρυξεν ὁ αἰσιμὸς πολιτικὸς ἀστήρ Χ. Τρικοῦπης, πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῇ ἰδίως εἰς τὸ ἔδαφος τοῦτο τῆς ἐργασίας τῆς παραγωγῆς τῆν ὕλικὴν ἀκμὴν τοῦ Κράτους.

Ἡ γεωργία οὐ μόνον ἀποτελεῖ μίαν τῶν κυριωτάτων πηγῶν πλοῦτος οἰασθῆποτε χώρας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀσφαλεστάτην καὶ τὴν μάλιστα φυσικὴν, οὕτως εἶπεῖν, καὶ νόμιμον καὶ ἡθικοποιούσαν πηγὴν τῶν λαῶν, τὴν ἀποσοβοῦσαν τοὺς μεγάλους κινδύνους, τοὺς προερχομένους ἐκ τῆς ἀνισορροπίας τῆς ὕλικῆς εὐημερίας τοῦ βίου τῶν πόλεων.

Κατὰ τοῦτο ὁ ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῆς γεωργίας, ἐργάζεται ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς εὐημερίας, ἅμα δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου.

Ἐχομεν ὑπ' ὄψιν τὰ ὑποδείγματα τῆς ἀλλαγῆς δοθείσης λύσεως τοῦ σπουδαιστάτου ζητήματος τῆς ἀγροτικῆς πίστεως, τοὺς ἀγῶνας τοὺς καταβληθέντας ὑπὸ πολιτῶν καὶ Κυβερνήσεων. Ἄς ἐργασθῶμεν ὡς ἐκεῖνοι καὶ ὁ Λαὸς δὲν θὰ καθυστερήσῃ, διότι, ἐπαναλαμβάνω, δὲν εἶναι κατώτερος ἡθικῶς τῶν λαῶν ἐκείνων...

(*) Καθόλου εἶπεῖν, ἡ ἔκτασις τῆς κυβερνητικῆς ἐπεμβάσεως δὲν δύναται νὰ ὀρθῶθῃ ἐκ τῶν προτέρων, ἀλλὰ ρυθμίζεται ἀναλόγως τῆς καταστάσεως τοῦ λαοῦ .

(**) Το συνέδριον τῆς Αἰσθόνης 1888 διετύπου τὴν ἐξῆς εὐχὴν: «Ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἀγροτικῆς πίστεως ἤρτηται ἐκ τῆς νομοθεσίας, ἥτις προασπίζουσα τὴν γεωργίαν θὰ ἐμφυχύωσῃ τὴν οικονομικὴν αὐτῆς ζωὴν καὶ θὰ τῇ ἀποδώσῃ τὴν κανονικὴν εὐδαιμονίαν» ὅρα καὶ Τρικκαλ.

περί έγγχ. παραγ. σελ. 31 επ.

(***) Έξ άφορμής του άνακινήθέντος τή γενναιοδωρία του οίκου Στεφάνουδιν ζητήματος τής ολοκληρωτικής απαλλοτριώσεως των τσιφλικίων και τής παραχωρήσεως αυτών εις τους γεωργούς έρρήθησαν ίκανά και περί τής άγροτικής πίστεως. Εις τήν ενδιαφέρουσαν ταύτην συζήτησιν προσήνεγκε τήν πολύτιμον αυτού εισφοράν και ο σεβαστός διοικητής τής Έθνικής Τραπεζής προτείνας τήν συμπλήρωσιν του νόμου περί προνομίων των γεωργικών δανείων, τήν τήρησιν διβλίων έγγραφής των προνομιούχων δανείων καλλιέργειας, ύπεστήριξε δέ έν γένει δι: διά τήν Έλλάδα ή προσωπική κράτησι: και το κατασχετόν των άροτριώντων είναι τά μόνα θεμέλια τής πίστεως του γεωργού. Έρευνών τά λεχθέντα υπό του Κου Στρέιτ ο διακεκριμένος και πεπειραμένος γεωπόνος κ. Ρ. Δημητριάδης (έν τή Άκροπόλει τής 31 'Οκτωβρίου) παρετήρησεν δι: ή δυστροπία των γεωργών έν Θεσσαλία ιδίως, ήν καλώς έμελέτησεν, μόλις 50)ο είναι πραγματική, κατά 20)ο ο δέ προέρχεται εκ δυστυχημάτων φόβου βοών, άσθενείας κτλ., 75)ο περιπτώσεις «κακοπληροσύνης» όφείλονται εις τήν φυγοπονίαν των χωρικών και εις τήν άσωτίαν έν μέρει, τήν έλλειψιν δέ πίστεως εις τό εσχάτως νομοθετηθέν άκατάσχετον των άροτριώντων κλπ. και άρουν τής προσωπικής κρατήσεως θεωρεί εξαναγκάσασαν τον χωρικών να μη προεξοφλή τό μέλλον διά δανείων, αλλά να εργάζηται και να προση άποταμιεύων, καταλήγει δέ ο κ. Δημητριάδης δι: ή κατάργησι: τής προσωπικής κρατήσεως έν συνόλω μάλλον ώφέλησε τήν γεωργικήν παραγωγήν τής Θεσσαλίας, δι:τι πίστις δέν διδεται εις τον τυχόντα όνηρόν ή σπάταλον αλλά μόνον εις τον φίλεργον, φιλοπόδοον και οίκονόμον γεωργόν. 'Ός λόγον τής φυγοπονίας, τής άπρονοησίας των άγροτικών Θεσσαλών επάγεται ο κ. Δημητριάδης τό κλίμα και τό κατώτερον, ως λέγει, υλικόν εξ οδ άποτελείται ο πληθυσμός των τσιφλικίων. Φρονούμεν ούχ ήττον δι: ο κ. Δημητριάδης θά έχη παρατηρήσει πόσον ή φιλεργία και τό προνοητικόν ως δια θαιμάτος ανεπήδησαν άπ' αυτών των χωρικών, ένθα ούτοι: έγένοντο ιδιοκτήται έν αυτῇ τῇ Θεσσαλία, όπόσον δέ έν Σερβία, και έν Βουνία, ίνα μη άλλα μεμακρυσμένα φέρωμεν παραδείγματα, μετέβαλον τους αυτους χωρικούς οι πιστωτικοί οργανισμοί και ή παραδειγματική διδασκαλία».

Και πέρα από τα παραπάνω (πληροφορίες - εισηγήσεις), ο εισηγητής Λ. Μελάς πρόσφερε και το πρακτικό υλικό που θα μπορούσε να βοηθήσει άμεσα στη συνεταιριστική οργάνωση της αγροτικής πίστεως. Παραθέτει, στο παράρτημα του διβλίου, κείμενα νόμων κλπ. (σε περίληψη) άλλων χωρών για άμεσα τότε χρησιμοποίηση και πολύτιμα και σήμερα για τους μελετητές.

Σε όλα τα παραπάνω, ο ρόλος του συνεργατισμού τονίζεται ως πρωταρχικός από το συγγραφέα Λ. Μελά.

δ) Η εισήγησι: - μελέτη του Χ. Βοζίκι.

Α να φερόταν στην αγροτική ασφάλεια αλλά σε συσχτισμό και με το όλο θέμα αγροτικής πολιτικής του Κράτους.

γ) Η εισήγησι: - μελέτη του Α. Ευταξίας.

Α να φερόταν στη γεωργική εκπαίδευση αλλά έθιγε και τα βασικά αγροτικά προβλήματα μεταξύ των οποίων η ιδρύσι: συνεταρισμού.

Όπως προκύπτει από τις σελ. 35—52 της εισηγήσεως, ο Αθ. Ευταξίας «ώπέδαλε πλήρες πρόγραμμα γεωργικής πολιτικής καταδικάζας τον τρόπον, καθ' έν έγένετο ή διασπάθισι: των εθνικών γαιών, περιγράφας τήν άθλιότητα των κολλήγων και συστήσας τήν ταχείαν ρύθμισιν των σχέσεων γαιοκτημόνων και κολλήγων, κηρυχθείς υπέρ τής καταρτίσεως κτηματολογίου και έμπεδώσεως τής ασφάλειας και άπλοποιήσεως τής δικαιοσύνης, συστῆσα: τήν ίδρύσι:

πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν πρὸς τόνωσιν τῆς ἀγροτικῆς πίστεως καὶ τὴν ἴδρυσιν Ἀνωτάτης, μέσων καὶ κατωτέρων Γεωργικῶν Σχολῶν, ἔτι δὲ τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων ὑδραυλικῶν καὶ συγκοινωνίας, τὴν διαρρύθμισιν τοῦ δασμολογίου καὶ τὴν σύναψιν καταλλήλων ἐμπορικῶν συμβάσεων». Ἀπὸ αὐτὰ καὶ μόνον διαφαίνεται το τι υπήρχε καὶ το τι ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Τὸ περιεχόμενον τῆς μελέτης μας δὲν ἐπιτρέπει τὴ λεπτομερειακὴν ἀπασχόλησιν με ὅλα αὐτὰ τὰ θέματα τῆς ἀγροτικῆς πολιτικῆς.

ἈΛΛΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ - ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1901

—Τὸ 1901 δημοσιεύεται στὸ «Ἐθνικὸν Ἡμερολόγιον» τοῦ Σκόκου (σελ. 48-64) καὶ στη συνέχεια ἀνατυπώνεται σὲ φυλλάδιον, ἡ ἐργασία τοῦ Γ. Φιλάρτου με τίτλο «Συνεργατικὴ Ἑταιρεία Ἀμπελακίων», θέμα που — ὅπως σημειώσαμε πιο πάνω — δόθηκε ὡς διάλεξις στὴ Λάρισα (26 Σεπτεμβρίου τοῦ 1900) με τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐκεῖ γεωργικῆς ἐκθέσεως καὶ δημοσιεύθηκε στὴ «Θεσσαλία» τοῦ Βόλου ἀπὸ 28 Νοεμβρίου - 7 Δεκεμβρίου 1900. Σχετικὸν κείμενον τοῦ Φιλάρτου δημοσιεύεται καὶ στὸ «Bon Marché» τῶν Παρισίων 8 Ἰουλίου 1901. (Ἀργότερα τὸ ὕλικόν αὐτὸ δημοσιεύθηκε στὸ «Messager d' Athenes» 20—25 Ἀπριλίου 1916). Δηλαδή δόθηκε μεγάλη δημοσιότητα στὸ συνεταιριστικὸν θέμα. Με τὴν ἐργασία αὐτὴν υποδεικνύεται ἡ προσπάθεια γιὰ συνεταιριστικὴν καὶ κοινοτικὴν ὀργάνωσιν που νὰ στηρίζεται πάνω στὴν ἐλληνικὴν παράδοσιν τῆς συνεργασίας.

—Ἐπίσης τὸ ἴδιον ἔτος 1901, ὁ γεωπόνος Ρ. Δημητριάδης στὸ βιβλιαράκι τοῦ «Ὁ γεωργός» τονίζει (σ. 84) ὅτι «Οἱ γεωργοὶ περιμένουν ἀκόμα τὸν Μεσσιάν ἐκείνον ὃ ὁποῖος θὰ εἰσάγει εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ σύστημα τῶν συνεταιριστικῶν πωλητηρίων, δηλαδή καταστημάτων μὴ κερδοσκοπικῶν...». Σημειωτέον ὅτι τέτοια καταστήματα λειτουργοῦσαν σὲ πολλές χῶρες Βαλκανικῆς καὶ ἄλλες (ὅπως ἀναφέρει καὶ ἡ πρὸ πάνω εἰσήγησις τοῦ Α. Μελά).

—Τὸ 1901 ἀρχίζει ἡ ἐκδόσις, ἀπὸ τὸ Ἰπουργεῖον Ἐσωτερικῶν, τοῦ «Γεωργικῶν Δελτίου», μίαν πρώτην κρατικὴν ἐκδόγησιν με ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ θέματα τῆς γεωργίας.

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1901

1. Ἀλμυρός. Τὸ πρῶτον ἔτος.

Ὅπως σημειώσαμε καὶ πιο πάνω, λειτουργεῖ κατὰ τὸ 1901 τὸ Μετοχικὸν Γεωργικὸν Ταμεῖον Ἀλμυροῦ, με νομικὸν τύπον σωματείου ἀφοῦ δὲν υπήρχε τότε ἐιδικὴ νομοθεσία γιὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς. Ἰδρύθηκε στὸ τέλος τοῦ 1900 ἀλλὰ ἀρχισε νὰ λειτουργεῖ ἀπὸ τὸ 1901. Γι' αὐτὸ μιλῆσαμε ἀναλυτικὰ παραπάνω. Γιὰ τὸ ἱστορικὸν τῆς ἱδρύσεως καὶ ἀναπτύξεώς του μέχρι τῆς τέλους τοῦ 1912 βλ. ἀναλυτικὰ τὴν ἐκθεσιν τοῦ Ν. Μιχόπουλου στὸ βιβλίον τοῦ Ἰασεμίδου «Οἱ Γεωργικοὶ Συνεταιρισμοὶ» (σ. 202—216) ὅπου καταχωρεῖται καὶ τὸ κείμενον τοῦ καταστατικοῦ τοῦ 1908 (σ. 228—236) (10).

Χαρακτηριστικὴ γιὰ τὶς αξιόλογες δυσκολίας στὸ πρῶτον ξεκίνημα εἶναι ἡ ἀκόλουθη περιχοπὴ ἀπὸ τῆς γνωστῆς ἐκθεσῆς τοῦ Μιχόπουλου (βιβλίον Σ. Ἰασεμίδου σελ. 204).

«Ἐτος 1901. Ὅτε ἐπῆλθεν ὁ χρόνος τῶν καταθέσεων (Ἰούλιος 1901) ἠτοιμάσαμεν ἀποθήκην ἐπ' ἐνοικίῳ, εἰδοποιήσαμεν περὶ τούτου δεόντως τὰ μέλη, συνειστήσαμεν καὶ παρεκαλέσαμεν αὐτὰ νὰ

ἐκπληρώσωσι προθύμως τὴν ἣν εἶχον ἀναλάβῃ ὑποχρέωσιν ἀλλ' εἰς μάτην περιεμένομεν πελάτας· πλὴν 4-5, οἱ ὁποῖοι ἐπροθυμοποιήθησαν, οὐδεὶς ἄλλος ἐφάνετο φέρων σῖτον εἰς τὴν ἀποθήκην.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ ἐξηκολούθησε δύο, τρεῖς Κυριακὰς ἐπὶ τέλους ἐστενοχωρήθη ἀναμένων καὶ ἐζήτησα τότε τὴν γνώμην τοῦ ἀειμνήστου Προέδρου ἐπὶ τοῦ πρακτέου. Ὁ μακαρίτης συνέστησεν εἰς ἐμέ ὑπομονὴν καὶ μοι εἶπεν, ὅτι εἶνε ἀνάγκη νὰ μεταβῶμεν ἡμεῖς πρὸς τὸ θουνόν, ἀφ' οὗ αὐτὸ δὲν ἔρχεται πρὸς ἡμᾶς.

Καὶ ἄμ' ἔπος ἄμ' ἔργον τὴν ἀμέσως ἐπομένην Κυριακὴν παραλαμβάνω κάρρον καὶ δύο ἐκ τῶν μελῶν τοῦ συμβουλίου, καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ρίπτομαι εἰς ὄσας ἐπρόφθασα γεωργικὰς οἰκίας ἐκλιπαρῶν τὴν κατάθεσίν των. Τὸ τί ἤκούσαμεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὡς καὶ τὰς λοιπὰς Κυριακὰς δὲν περιγράφεται, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶχε πλέον καμμίαν σημασίαν δι' ἡμᾶς ἀφ' οὗ ἐκ

τῆς περιουσίας μας ἐπεστρέφομεν ἰκανοποιημένοι.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συνελέξαμεν τὸ πρῶτον ἔτος παρὰ 35 γεωργῶν σίτον ἀξίας δρχ. 969,20 αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν τὸ πρῶτον μετοχικὸν κεφάλαιον τοῦ Συλλόγου.

Μετὰ τοῦτο πρὸς σχηματισμὸν ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου ἐζητήσαμεν τὴν συνδρομὴν τοῦ δήμου, ὅστις προθύμως κατέθεσεν εἰς τὸ ταμεῖον μας ὡς δωρεὰν 500 δραχμάς.

Ἡ παροχὴ δανείων ἤρξατο εὐθὺς ἀμέσως ἐχορηγήσαμεν δὲ πρὸς 5 μέλη πέντε δάνεια ἐκ δρχ. ἐν συνόλῳ 249.

Τὰ ἔξοδα τῆς διοικήσεως ἀνήλθον εἰς δρχ. 131,90.

2. Στὴν Τριφυλίᾳ, Ὀλυμπία καὶ Ξυλόκαστρο Κορινθίας.

Ὁ Γ. Φιλάρετος στὴν εἰσαγωγὴν τοῦ βιβλίου του «Συνεργατικοὶ Συνεταιρισμοὶ...» (Ἀθ. 1927) καὶ στὴ σελ. 10 αναφέρει ὅτι οἱ πρῶτες ἐπιδράσεις τῶν μελετῶν του (11) «ἐγένοντο, ἐν μὲν Τριφυλίᾳ καὶ Ὀλυμπίᾳ τῷ 1901, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Σ. Δασίου, ὡς νομάρχου, ἐν δὲ Ξυλόκαστρῳ τῆς Κορινθίας τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Ι. Σταματούλη διὰ συστάσεως τῶν πρώτων συνεργατικῶν συνεταρισμῶν. Οὐκ ὀλίγοι τοιοῦτοι λειτουργοὺσιν ἤδη (12) καὶ ἐν Πηλίοῳ». Ἄλλες λεπτομερέστερες πληροφορίες γιὰ τὶς προσπάθειες αὐτὲς δὲν υπάρχουν καὶ καθήκον ἔχουν οἱ τοπικοὶ συνεταριστικοὶ παράγοντες καὶ ἐπιστήμονες νὰ ερευνήσουν τοπικὰ γιὰ περισσότερα στοιχεῖα.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 21

(1) Βλ. π.χ. υποδείξεις στο τυπωμένο στο Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον βιβλίον (1867) τοῦ Α. Μανσόλα ὅπου στὴ σελ. 45 αναγράφεται: «... Ἐάν, ἀντὶ τοῦ πάντοτε ὀνόματι ὑπάρχοντος γραφείου τῆς Δημοσίας Οἰκονομίας, ἐσχηματίζετο ἴδιον Ἰγουργεῖον ἔχον ἐδρότητα ἐνεργείας, ἴδιαν πρωτοβουλίαν, ἴδιον προϋπολογισμὸν καὶ προσωπικὸν καλῶς κατηρτισμένον, ἦθελον ἀνατιρρήτως παραχθῆαι καρποὶ πολλῶν κρείττονες ἐκείνων οὓς ἀπλοῦν γραφείων πενιχρὸν παρήγαγε». Στον ἴδιο συγγραφέα (σελ. 45 ἐπ.) βλ. ὅλους τοὺς νόμους τοὺς σχετικούς με τὴ γεωργία. Παρόμοιες υποδείξεις ἔκαναν τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴν ὁ Δημήτριος Χριστίνης, μετὰ τὴν ἐφημερίδα «Αἰὼν» τὰ κύρια μέρη τῆς ὁποίας ἀναδημοσιεύει στο βιβλίον του τοῦ 1899 «Μελέται περί τῆς ἐν Ἑλλάδι Γεωργίας...» γιὰ τὰ ὁποῖα μιλήσαμε πιο πάνω. Καὶ τονίζει: ἐκεῖ πολὺ ἐνδιαφέρουσες υποδείξεις στὶς σελ. 105—108 γιὰ τὴν κατάστασιν τοῦ 1899 καὶ τὴν ἀνάγκην Ἰγουργεῖου Γεωργίας ποὺ θὰ βοηθῆσαι καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὅλης οἰκονομίας. Καὶ οἱ πολλοὶ ἄλλοι ἀκόμα.

(2) Βλ. βιβλιογραφία καὶ λεπτομέρειες στο Κεφ. γιὰ τὸ 1909) 1910.

(3) Ποιὰ ἦταν τότε ἡ Ἑλλάδα; Βλ. «Στατιστικὴ Ἐπετηρὶς» 1938 σ. 421.

Ἔτος 1908: ἔκτασιν 63.211 τετρ. χιλμ., πληθυσμὸς 2.649.218 ἄτομα.

Ἔτος 1913: ἔκτασιν 121.794 τετρ. χιλμ., πληθυσμὸς 4.819.793 ἄτομα.

(4) Γεγονότα του 1901 που δείχνουν τη φυσιογνωμία του:

Στην Αθήνα τα «Εθναγγελικά» με αφορμή τη μετάφραση και δημοσίευση στην εφημ. «Ἀκρόπολις» του Ευαγγελίου στη δημοτική. Καθηγητές της Θεολογίας, φοιτητές, Πατριάρχης, Συντεχνίες, διαμαρτύρονται εναντίον εφημερίδας και Πάλλη με στόχο και τη βασιλίσα Όλγα. Νεκροί και τραυματίες. Παραίτηση Κυβερνήσεως Θεοτόκη και Μητροπολίτου Αθηνών. Στην Κρήτη: Διαφωνία Αρμιστού με υπουργό Βενιζέλο για αυτονομία. Απόλυσή του με απαίτηση Ελλήν. Κυβερνήσεως Θεοτόκη.

Το 1901 με το νόμο ΒΩΔΕ ιδρύεται η «Αδερώφειος» Γεωργική Σχολή Λαρίσης που όμως άρχισε να λειτουργεί από το 1911, νόμος ΓΠΑ).

Επίσης το 1901, ιδρύθηκε η Ελληνική Γεωργική Εταιρεία υπό προεδρίαν Γεωργίου Α' (Β.Δ. 28.5.1901 ΦΕΚ 26/Β).

Καταστατικό, σκοπός, δραστηριότητά της ελ. εις Η. Δεκάζου «Ἡ Ἑλληνικὴ Γεωργικὴ Ἐταιρεία» σελ. 10.

(5) Ειδησεογραφία για τις εργασίες του Συνεδρίου ελ. κυρίως στην εφημερίδα Αθηνών «Ἀκρόπολις» 25 - 30 Απριλίου 1901 καθώς και σε άλλα έντυπα της εποχής. Βλ. και Αρ. Σίδερι: «Ἡ γεωργικὴ πολιτικὴ...» σ. 92.

(6) Π.χ. ελ. Ν. Δελακοβία: «Ἐπόμνημα εἰς Ἀ' Γεωργικὸν Συνέδριον», Ναύπλιον 1901.

(7) Η «Ἀκρόπολις» του Βλ. Γαβριηλίδη άρχισε, πριν από το Συνέδριο, μεγάλη έρευνα σχετική με το «Πῶς θὰ ἀξήθη ὁ Ἐθνικὸς Πλοῦτος» και με τις απαντήσεις συγκεντρώσε πολύτιμο υλικό (από 6 Απριλίου μέχρι 29 Μαΐου 1901). Π.χ. ο Εισαγγελεύς του Αρείου Πάγου Δ. Τζιθανόπουλος έθεσε το ζήτημα της ιδρύσεως Υπουργείου Γεωργίας, των υδραυλικών έργων και της αγροτικής πίστωσης («Ἀκρόπολις» 10.4.1901). Ο Δ. Γρηγοριάδης (του Αλυρού), ο Αρ. Θεοδωρίδης, ο Όθων Γουσόπουλος, μίλησαν για την ανάγκη αγροτικής πίστωσης, πιστωτικών συνεταιρισμῶν, κτηματολογίου («Ἀκρόπολις» 4.4.1901) και άλλοι για άλλα αγροτικά ζητήματα.

(8) Θα ήταν πολύ χρήσιμο αν όλο αυτό το υλικό (των εισηγήσεων στο Συνέδριο και των συζητήσεων που έγιναν σε αυτό ή με αφορμή αυτό) συγκεντρωνόταν σε ένα τόμο που θα αποτελούσε τη βάση και το ξεκίνημα για όλες τις μελέτες τις σχετικές με την εξέλιξη των γεωργικών θεμάτων κατά τον 20ο αιώνα.

(9) Η πολύ αξιόλογη αυτή μελέτη αναφέρεται στα εξής: α) περί γεωργικής πίστωσης καθόλου, β) πῶς είναι διοργανωμένα τα υπέρ των γεωργῶν πιστωτικά ιδρύματα εν άλλαις χώραις της Ευρώπης. Αποτελέσματα των ιδρυμάτων τούτων, γ) περί της εν Ελλάδι καταστάσεως της γεωργικής πίστωσης.

(10) Πρόεδρος τότε ο Δ. Γρηγοριάδης και Γραμματέας ο Νικ. Μιχόπουλος.

(11) Εννοεί τις μελέτες, διαλέξεις και δημοσιεύσεις του σχετικά με τους Συνεταιρισμούς Αμπελακίων, Νήσων, κλπ., για τις οποίες μίλησαμε σε προηγούμενες σελίδες.

(12) «Ἡδγ». Το βιβλίο τυπώθηκε το 1927. Δεν είναι σαφές σε ποιά χρονική περίοδο αναφέρεται ο συγγραφέας, αν δηλαδή οι Συνεταιρισμοί αυτοί του Πηλίου είναι πριν το ν. 602 ή μεταγενέστερα και τότε.

Ο ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΗΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ:	Ν. ΑΘ. ΜΙΧΟΠΟΥΛΟΣ Θ. ΤΣΩΡΤΖΑΚΗΣ Β. ΣΥΜΩΝΙΔΗΣ Δ. Θ. ΠΑΝΟΣ	ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Θ. ΤΣΩΡΤΖΑΚΗΣ	ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΗΣ Ν. ΑΘ. ΜΙΧΟΠΟΥΛΟΣ
ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ 'Εσωτερικῶν δεχ. 60, Ἐξωτερικῶν £ 1.		ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΒΥΣΣΗΣ 7	ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΟΥ ΔΡΑΧ. 4

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

ΑΛΕΞ. ΜΥΛΩΝΑΣ, πρην Ὑπουργός τῆς Γεωργίας.
ΔΕΚΑΖΟΣ ΠΑΝ., πρην Διευθυντής Γεωργίας καί Ἐποικισμοῦ.
ΖΑΚΚΑΣ ΑΝΔ., Διευθυντής Ἐργαζία καί Κοινωνικῆς Προ-
νοίας.
ΙΑΣΕΜΙΑΝΗΣ ΣΩΦΡ., Διευθυντής Γεωργικῆς Οἰκονομίας.
ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗΣ ΔΗΜ., Καθηγητής τῆς Πολιτικῆς Οἰκο-
νομίας ἐν τῇ Ἀνωτέρῃ Ἐπισημικῇ Σχολῇ.

ΚΑΛΟΥΖΗΣ ΕΩΝΕΤ., Διευθυντής Γεωργίας.
ΚΑΝΑΓΚΙΝΗΣ ΠΕΤ., Διευθυντής Ἐποικισμοῦ.
ΚΟΡΙΖΗΣ ΑΛΕΞ., Διευθυντής παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ.
ΚΟΡΩΝΗΣ ΣΠ., Καθηγητής τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας ἐν τῇ
Πολυτεχνείῳ.
ΣΕΒΡΑΣ ΑΛΕΞ., Ὑφηγητής ἐν τῇ Ἐθνικῇ Πανεπιστημίῳ.
ΧΑΣΙΩΤΗΣ ΣΠ., Διευθυντής τῆς Ἀνωτ. Γεωπονικῆς Σχολῆς.

Το σπουδαιότερο συνεταιριστι-
κὸ περιοδικὸ στη χώρα μας,
πολύτιμη πηγή για
ιστορικές πληροφορίες και για
σωστή συνεταιριστική αγωγή.
(1925—1967, με διακοπή κατά
την κατοχή).

Θ. Γ. Τζωρτζάκης, σὲ νεαρή η-
λικία (1924) ὅταν ἐπέστρεψε ἀ-
πὸ τὶς συνεταιριστικὲς τοῦ σπου-
δῆς στη Γερμανία και δόθηκε
συστηματικὰ στο δημιουργικὸ
συνεταιριστικὸ τοῦ ἔργο (οργα-
νωτικὸ και πνευματικὸ).

**ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1902 - 1908**

ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ, ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1902

Τη φυσιογνωμία του 1902 βλ. στην υποσημείωση 1.

Κατά το 1902 γίνεται σημαντική αρθρογραφία υπέρ του Συνεργατισμού (στην ευρεία έννοια του όρου) από τον τότε υφηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών Ν. Βουρνάζο, με γενικό τίτλο «Τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Συνεργασίας» (βλ. «Ερμής» 8-6-1902 μέχρι 13-3-1903).

Το 1902 επίσης ο Π. Γεννάδιος εκδίδει τη μελέτη του «Γεωργικοί Σύνδεσμοι: ἐν Ἰρλανδίᾳ» για υποδοχή στην οργάνωση των αγροτών.

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1902

Στον Αλμυρό συνεχίζονται τα πρώτα δύσκολα αλλά σημαντικά βήματα. Διαβάζουμε στην έκθεση του Ν. Μιχόπουλου:

«Έτος 1902. Τὸ δεύτερον ἔτος διὰ τῆς αὐτῆς μεθόδου συνελέξαμεν σίτον ἀξίας δρχ. 1910,90 καὶ τὸ μετοχικὸν κεφάλαιον ἀνήλθεν ἐν συνόλῳ εἰς δρ. 2880,10.

Τὸ ἀποθεματικὸν κεφάλαιον τοῦ ἔτους τούτου ἔφθασε τὰς 1200 δρ. χάρις εἰς τὴν χιλιόδραχμον συνδρομὴν τοῦ Δημοσίου, καὶ ἐν συνόλῳ ἀνήλθε τοῦτο εἰς δρ. 1700.

Τὰ μέλη ἠύξηθησαν εἰς 48.

Δάνεια ἀνελθόντα εἰς δρ. 765 ἐχορηγήσαμεν πρὸς ἑννέα μέλη καὶ ἐν συνόλῳ ἀνήλθον ταῦτα εἰς δρ. 1014.

Τὰ ἔξοδα τῆς διοικήσεως ἀνήλθον ἐν συνόλῳ εἰς δρ. 354,50 προστεθέντων εἰς αὐτὰ καὶ τῶν ἐξόδων τοῦ ἔτους τούτου ἐκ δρ. 222,60.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἠγοράσαμεν ἀντὶ 600 δρ σιτοκαθαριστήριον καὶ ἐδιδάξαμεν τὸν καθαρισμὸν τοῦ σπόρου καὶ τὴν ἀπολύμανσιν αὐτοῦ δι' ἐμβαπτίσεως εἰς

διάλυσιν θειικοῦ χαλκοῦ, πράγματα τὰ ὁποῖα ἦσαν τότε ἀπολύτως ἀγνωστα οὐχὶ μόνον εἰς τοὺς γεωργοὺς ἀλλὰ καὶ εἰς ἐμέ τὸν ἴδιον ἀκόμη.

Ἐννοεῖται, ὅτι ἡ διδασκαλία ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη, διότι δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ πιστεύσωσιν εὐθύς ἀμέσως οἱ γεωργοὶ ὅτι ὁ θεϊκὸς χαλκὸς ἔχει τὴν δύναμιν νὰ καταστρέφῃ τὸν δαυλίτην, τὸν ὁποῖον δίδει ὁ Θεὸς. Ἐπὶ τέλους διὰ πειραμάτων ἐδέξασιν νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι ὁ Θεὸς ἔδωκε φάρμακα διὰ τὰς διαφόρους ἀσθενείας τῶν φυτῶν ὅπως ἔδωκε ταῦτα καὶ διὰ τὰς ἀσθενείας τῶν ἀνθρώπων καὶ σήμερον δὲν ὑπάρχει ἐνταῦθα γεωργός, ὅστις νὰ μὴ γνωρίζῃ τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν, τὴν ὁποῖαν ἀσκεῖ ἐπὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ σίτου ἢ προεργασία αὐτῆ τῆς ἐπιλογῆς καὶ ἀπολύμανσεως τοῦ σπόρου».

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1903

Τη φυσιογνωμία του 1903 βλ. στην υποσημείωση 2.

Αλμυρός. «Κατὰ τὸ ἔτος 1903 εἶχομεν καὶ εἰς χρῆμα καταθέσεις μελῶν τινῶν ἐκ δρ. 455, καὶ τὸ μετοχικὸν κεφάλαιον ἀνήλθεν οὕτως ἐν συνόλῳ εἰς δραχ. 3.335,10. Αἱ εἰς εἶδος καταθέσεις τῶν λοιπῶν μελῶν ἔνεκα τῆς ἐκπτώσεως τῶν τιμῶν τοῦ σίτου δὲν ἐπωλήθησαν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, ἀλλ' ἐκρατήθησαν καὶ ἐπωλήθησαν μετὰ τῶν εἰς εἶδος καταθέσεων τοῦ ἐπομένου ἔτους 1904, ἀλλὰ καὶ

πάλιν δυστυχῶς εἰς τὴν ἐξευτελιστικὴν τιμὴν τῶν 25 λεπτῶν κατ' ὄκάν. Τὰ μέλη ἠύξηθησαν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς 52, τὸ δὲ ἀποθεματικὸν κεφάλαιον ἀνήλθεν ἐν συνόλῳ εἰς δρ. 5.731,10 χάρις εἰς τὴν γενναίαν δωρεάν τοῦ κ. Μπαλτατζῆ.

Τὰ ἔξοδα τῆς διοικήσεως ἦσαν μόνον δρ. 55, διότι τὰ ἐνοίκια τῆς ἀποθήκης ἔνεκα τῆς πωλήσεως τοῦ σίτου ἐπληρώθησαν τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀνήλθον δὲ τὰ

Έξοδα έν συνόλω εις δρ. 409,50.

συνόλω εις δρ. 1973». (Από την έκθεση του Ν. Μιχόπουλου).

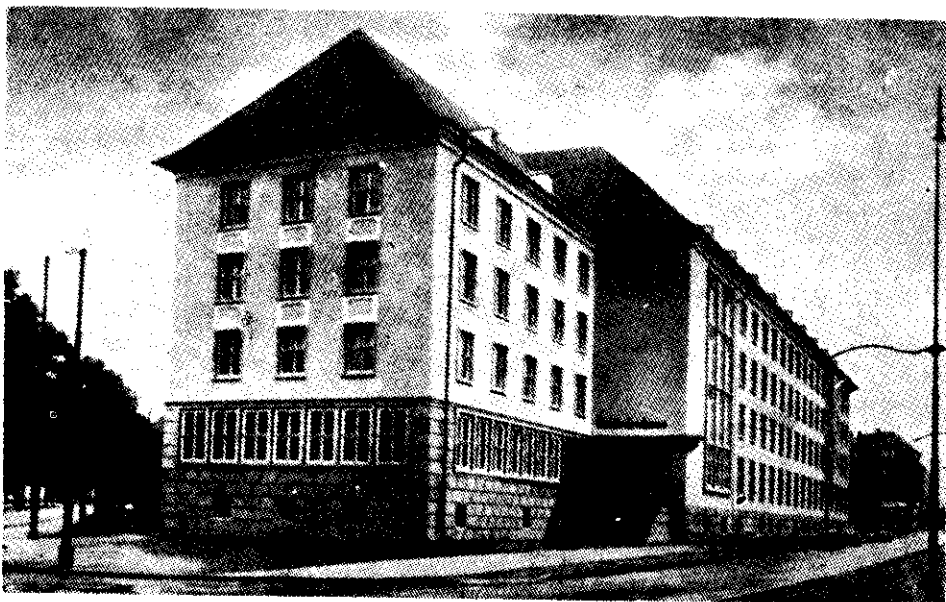
Δάνεια έκ δρ. 959 έχορηγήσαμεν 12 εις ισάριθμα μέλη και άνήλθον ταύτα έν

ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ - ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1904

Τη φυσιογνωμία του 1904 βλ. στην υποσημείωση 3.

Το 1904 εκδίδεται στην Κύπρο η μελέτη του W. Benan (που ήταν γραμματέας του Γεωργικού και Δανειατικού Ταμείου της Κύπρου) «Γεωργικαί Τράπεζαι Reiffeisen. Τι είναι και τι έκτελουν. Μετά ειδικών σημειώσεων περί Κύπρου». Δηλαδή για τους πιστωτικούς συνεταιρισμούς. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί και το βιβλίο του H.W. Wolff «περί Τραπεζών του Λαού», εκθέτει τι επέτυχαν οι συνεταιρισμοί στην Ιταλία, Γαλλία, Ιρλανδία, Γερμανία, Αίγυπτο και αναπτύσσει το «θαυμαστόν» σύστημα Reiffeisen και εισαγείται την εισαγωγή του στην Κύπρο.

Επίσης το 1904 δημοσιεύεται το κείμενο του Γ. Φιλάρετου «Συνεργασία και Κοινότης» στον «Ερμη» Αθηνών (2 Μαΐου 1904).

Το «θαυμαστόν» σύστημα Ράιφφάιζεν στη Γερμανία, με το οποίο αυτοπροστατεύονταν οι αγρότες και το οποίο θαύμαζαν οι μελετητές και το υποδείκνυαν για εφαρμογή. Στη φωτογραφία συνεταιριστικές εγκαταστάσεις.

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1904

Συνεταιρισμός πωλήσεως σίνου στις Αρχάνες Κρήτης.

Ιδρύεται το 1904 στις Αρχάνες Κρήτης (με συμβολαιογραφικό έγγραφο και μορφή σωματείου) Συνεταιρισμός με την επωνυμία «Σωματεϊόν πωλήσεως τού σίνου τών Αρχανών». Το σχετικό συμβόλαιο αριθ. 8829 της 26-12-1904 του συμβολαιογράφου Α. Χριστινίδη εγκρίθηκε με Διάταγμα 114) 20.5.1905 του Υπάτου

Αρμοστού Κρήτης που δημοσιεύτηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας τεύχος πρώτον αριθ. 32) 11.6.1905.

Σκοπός του ήταν η ομαδική πώληση όλης της ποσότητας του υπό των μελών παραγομένου οίνου εις τας συμφεροτέρας τιμάς και η βελτίωση του προϊόντος τούτου, η διαφήμισή του, κλπ. Πρόκειται δηλαδή για μιὰ π ο λ υ σ ή μ α ν τ η π ρ ω τ ο θ σ υ λ ί α.

Η σύμβαση υπογράφηκε μετά από μεγάλη επεξηγήρησιν σχετικά με τις αναλαμβανόμενες σοβαρές δεσμεύσεις για την από κοινού πώληση. Είναι δε χαρακτηριστικό για την σοβαρότητα της αποφάσεως το γεγονός ότι ενώ προσήλθαν στο συμβολαιογραφείο και άκουσαν τις επεξηγήσεις 99 οινοπαραγωγοί, τελικά υπογράψαν οι 86 και οι 13 δεν αποδέχτηκαν τους όρους και αποχώρησαν. (Γα ονόματα των πρωτοπόρων βλ. στο «Θέματα Συνεταιρισμών» 1977 τεύχος 41 σ. 3032 όπου και το κείμενο του συμβολαίου - καταστατικού).

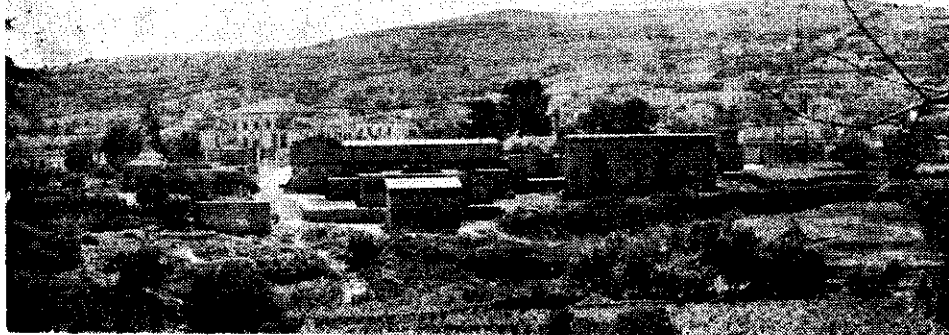
Επειδή το θέμα είναι από τα βασικά που ενδιαφέρουν τη δημιουργία σοβαρής συνεταιριστικής κινήσεως στον τομέα της διαθέσεως των προϊόντων και η διατύπωση είναι υποδειγματική στην ουσία, παραθέτουμε το κύριο τμήμα του συμβολαίου και κυρίως το σχετικό με τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα:

«... οί άνωτέρω συμβαλλόμενοι έντες άμπελοκτήμονες και παραγωγείς οίνου τού είδους Ἐρχανών συνιστάωσι Σωματεϊον τού όποιου σκοπός είναι ή πώλησις τού ύπό τών μελών τού Σωματείου παραγομένου οίνου εις τās συμφεροτέρας τιμάς και ή βελτίωσις τής ποιότητος τού προϊόντος τούτου.

Τό Σωματεϊον τούτου συνιστάται ύπό τήν έπωνυμίαν «Σωματεϊον πωλήσεως τού οίνου Ἐρχανών» ύπό τούς ακόλουθους όρους:

1ον) Ἐδρα τού Σωματείου είναι ή κομόπολις Ἐρχανών τής Ἐπαρχίας Τεμένους.

2ον) Πās κάτοικος τού δήμου Ἐρχανών ή παραγωγέος οίνου έν τή περιφερεία ταύτη, όστις εισφέρει δλόκληρον τόν οίνον τής έτησίας αύτου παραγωγής, προερχόμενον είτε εκ τών κτημάτων αύτου, είτε εκ άγορας σταφυλών ή οίνου τής περιφερείας ταύτης όπως πωλῆται διά τού Σωματείου τούτου καθ' έν τρόπον όρίζεται έν τῷ παρόντι γίνεται μέλος τού Σωματείου. Πάντες οί συμβαλλόμενοι δηλοοοιν ότι εισφέρουσι τόν οίνον δλόκληρον τής έτησίας αύτων παραγωγής όπως πωλῆται κατά τόν έν τῷ παρόντι καταστατικῷ όριζόμενον τρόπον. Πās άλλος πλῆν τών συμβαλλομένων, όστις θά συμμετάσχη τού Σωματείου τούτου, όφείλει νά δηλώσῃ άνε-

Στη συνέχεια η περιφέρεια Αρχανών Κρήτης αναπτύχθηκε σε υποδειγματική συνεταιριστική οργάνωση. Στη φωτογραφία ένα τμήμα από τις εγκαταστάσεις (οινοποιείο, κλπ.) του Γεωργ. Συνεταιρισμού Αρχανών Ηρακλείου Κρήτης (για τον οποίο θα μιλήσουμε και σε επόμενο τόμο).

πιφυλάκτως την περί συμμετοχής βούλησίν του. Ἡ δήλωσις αὕτη γίνεται ἐνώπιον τοῦ Προέδρου τοῦ Σωματείου συντασσομένου πρακτικοῦ υπογραφομένου ὑπὸ τοῦ δηλοῦντος, καὶ ἐνώπιον Συμβολαιογράφου ἕαν ὁ δηλῶν εἶναι ἀγράμματος. Μετὰ τὴν υπογραφήν τοῦ παρόντος ἢ ἀποδοχήν του ὡς μέλους τοῦ Σωματείου εἶναι ἀποκλειστικὸν δικαίωμα τῆς Διοικήσεως αὐτοῦ.

3ον) Πᾶν μέλος τοῦ Σωματείου ὕπερ δὲν συμμορφοῦται πρὸς τοὺς ὅρους τοῦ παρόντος ἢ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως καθίσταται ἐπιζήμιον εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ Σωματείου, παύει δὲν μέλος ἀπὸ τῆς πρὸς αὐτὸ γνωστοποιήσεως τῆς περι τούτου ἀποφάσεως τῆς Διοικήσεως, ἐπιφυλαττομένων κατ' αὐτῶν πασῶν τῶν νομίμων συνεπειῶν ἐκ τῆς παραβάσεως τῶν ὑποχρεώσεων του. Πᾶν μέλος δύναται νὰ ἀποχωρήσῃ ἀζήμιως, ἐν τέλει ἔτους τινὸς διαχειρίσεως, ὕπερ θεωρῆται λήγων τῇ τριακοστῇ πρώτῃ Αὐγούστου ἐκάστου ἔτους. Πρὸς τοῦτο ὀφείλει νὰ κοινοποιήσῃ ἔγγραφον δήλωσιν ἐνὶ τῶν Διοικητῶν ἐντὸς τῶν τελευταίων δέκα ἡμερῶν τοῦ μηνὸς Ἰουλίου πᾶσα μετὰ τὴν προθεσμίαν ταύτην δήλωσις περι ἀποχωρήσεως δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν.

4ον) Τὸ Σωματεῖον ἔχει Διοίκησιν ἀποτελουμένην ἀπὸ ἐννέα μελῶν. Ἡ Διοίκησις αὕτη ἐκπροσωπεῖ τὸ Σωματεῖον δικαστικῶς καὶ ἐξωδίκως ἐπέχουσα θέσιν νομίμου ἀντιπροσώπου αὐτοῦ. Ἡ ἐκλογή τῶν μελῶν τῆς Διοικήσεως γίνεται ἐντὸς τῶν τελευταίων δέκα ἡμερῶν τοῦ μηνὸς Αὐγούστου ἐκάστου ἔτους δι' ἀπλῆς πλειοψηφίας τῶν μελῶν τῆς Συνελεύσεως. Εἷς ἐκ τῶν Διοικητῶν προεδρεύει τῆς Διοικήσεως καὶ ἕτερος ἀναπληροῖ αὐτὸν, ἀμφότεροι ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως τῶν μελῶν. Ἡ Διοίκησις κανονίζει διὰ πρακτικῶν τὸν ὄργανισμὸν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς.

5ον) Ἡ Συνέλευσις τῶν μελῶν συγκαλεῖται ὑποχρεωτικῶς εἰς τὰς διὰ τοῦ παρόντος προβλεπομένας περιπτώσεις καὶ ὅταν τὸ δέκατον τῶν μελῶν ἀπαιτήσῃ τοῦτο δι' ἀναφορᾶς ὑριζούσης τὸν σκοπὸν τῆς συγκλήσεως. Ἡ Συνέλευσις τῶν μελῶν συνέρχεται νομίμως ἕαν παρίστανται τοῦλάχιστον τὰ δύο τρίτα αὐτῶν. Ἡ σύγκλησις τῆς Συνελεύσεως γίνεται δι' εἰδοποιήσεως τοιχοκολωμένης εἰς τὴν θύραν τοῦ Δημαρχείου Ἀρχανῶν. Ἡ εἰδοποίησις αὕτη γνωστοποιεῖται δι' ἐπιστολῆς εἰς τὰ μέλη τὰ μὴ κατοικοῦνται ἐν τῇ κωμοπόλει Ἀρχανῶν.

6ον) Ἐὰ μέλη τῆς Διοικήσεως ἐργάζονται ἀπὸ κοινοῦ, ἐν περιπτώσει διαφωνίας ἰσχύει ἢ ὁμόφωνος φῆφος τῶν πλειόνων. Ἐγκύρως ἐργάζεται ἢ πλειοψηφία τῶν μελῶν τῆς Διοικήσεως ἐν περιπτώσει ἀπουσίας ἢ κωλύματος τῶν λοιπῶν Διοικητῶν. Πᾶσα πράξις τῆς Διοικήσεως διὰ νὰ ἔχῃ κύρος πρέπει νὰ φέρῃ τὴν υπογραφήν τοῦ Προέδρου καὶ τεσσάρων ἑτέρων Διοικητῶν. Πᾶσα πράξις τῆς Διοικήσεως ἀναφερομένη εἰς ποσότητος οἴνου μεγαλυτέρας τῆς εὑρισκομένης ἀπωλήτου ἐν τῇ κατοχῇ τῶν μελῶν τοῦ Σωματείου δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὴ δι' αὐτὰ.

7ον) Ἡ Διοίκησις συμβάλλεται διὰ λογαριασμὸν τῶν μελῶν τοῦ Σωματείου. Οἱ Διοικηταὶ ἐνέχονται ἐξ Ἰσοῦ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διὰ τοῦ παρόντος διδομένης εἰς αὐτὰ ἐντολῆς καὶ μετέχουσι ἀπάντων τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων τῶν συνιστωμένων διὰ τοῦ παρόντος.

8ον) Ἡ διοίκησις ὀφείλει νὰ παρέχῃ τὰς καταλλήλους ὁδηγίας εἰς τὰ μέλη τοῦ Σωματείου περι τῶν ἐπενεκτέων βελτιώσεων εἰς τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς τοῦ οἴνου, τὴν διατήρησιν αὐτοῦ καὶ νὰ μεριμνᾷ περι τῆς διαφημίσεως τοῦ προϊόντος τούτου εἰς τὰς ἀγορὰς τῆς καταναλώσεως καὶ τῆς πωλήσεως αὐτοῦ εἰς τὰς συμφερωτέρας τιμὰς.

9ον) Ἡ Διοίκησις τοῦ Σωματείου ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ διαπραγματευτῆται τὴν πώλησιν τοῦ οἴνου τῶν μελῶν τοῦ Σωματείου μετ' ἄλλοδαπῶν ἢ ἐγχωρίων ἀγοραστῶν ἐν Κρήτῃ ἢ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ καὶ ἐνεργεῖ πάσας τὰς πράξεις ὅσαι κατὰ νόμον ἢ κατὰ συνθήειαν εἶναι ἀναγκαῖαι πρὸς κατάρτισιν καὶ ἐκτέλεσιν τῆς συμβάσεως τῆς πωλήσεως τοῦ οἴνου, νὰ εἰσπράττῃ τὸ τίμημα αὐτοῦ καὶ νὰ ἐνεργῇ τὰς δεούσας καταβολὰς εἰς τοὺς δικαιούχους. Τὰ μέλη τοῦ Σωματείου διατηροῦσιν ἕκαστον κεχωρισμένως τὴν κυριότητα τοῦ οἴνου αὐτῶν μέχρι τῆς παραδόσεως αὐτοῦ εἰς τὸν ἀγοραστήν.

10ον) Ἡ Διοίκησις μετὰ τὴν πώλησιν ἐνὸς ἢ πλειόνων φορτίων οἴνου θέλει καταρτίζει κα-

τάλογον τῆς ποσότητος τοῦ οἴνου ἦν ἕκαστος τῶν κατόχων τοῦ Σωματείου εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ παραδώσῃ. Ὁ κατάλογος οὗτος θὰ συντάσσεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐτησίας παραγωγῆς ἑκάστου ἐκ τῶν μελῶν καὶ τοῦ ἐν ταῖς ἀποθήκαις αὐτοῦ εὑρισκομένου ἀπωλήτου οἴνου. Ἐπιφυλάσσεται εἰς τὴν Διοίκησιν τὸ δικαίωμα, ἐάν τὸ κρίνῃ χρήσιμον, νὰ κάμῃ χρῆσιν τοῦ συστήματος τῆς «Μενούτας» κατὰ τὴν διαπραγματεύσειν τῆς πωλῆσεως τοῦ οἴνου, ἐν τῷ αὐτῷ περιπτώσει ἢ Διοίκησις ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κανονίξῃ κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ παρόντος τὸ ποσὸν ὑπερ θὰ παραδώσῃ ἕκαστος ἐκ τῶν συνυπογραφάντων τὸ συνυποσχετικὸν τοῦτο (τὴν Μενούταν) ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ προσφορά εἶναι μείζων ἢ ἐλάττω τοῦ ζητουμένου ποσοῦ.

11ον) Ἐκαστον μέλος δικαιούται νὰ πωλῇ ἀπ' εὐθείας μέρος ἢ ὀλόκληρον τὸν οἶνον τῆς παραγωγῆς αὐτοῦ ὅταν εὐρίσκῃ ἀνωτέραν τιμὴν τῆς προσφερομένης εἰς τὸ Σωματεῖον. Εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην ἀπαιτεῖται πρὸς πώλησιν ἔγγραφος ἀδεία τῆς Διοικήσεως ἀναφέρουσα τὴν τιμὴν τῆς πωλῆσεως, τὸ ὄνομα τῶν ἀγοραστῶν καὶ τὴν ποσότητα τοῦ πωλουμένου οἴνου. Ἐκτὸς τῆς προειρημένης περιπτώσεως ἢ πώλησις τοῦ ἔλαιου ἢ μέρους τῆς παραγωγῆς ὑφ' ἐνός τῶν μελῶν τοῦ Σωματείου ἄνευ συμπράξεως τῆς Διοικήσεως, ἀποτελεῖ παράβασιν συνεπαγομένην κατὰπτωσιν ποινικῆς ρήτρας ὀριζομένης εἰς ἡμίσειαν δραχμὴν δι' ἕκαστον σταμνίον οἴνου πωλουμένου ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Διοικήσεως. Ὅσαύτως ἢ ἄρνησις τινὸς τῶν συμβαλλομένων νὰ παραδώσῃ τὸν ἀναλογούντα αὐτῷ ὄνον ἢ νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς Διοικήσεως περὶ παραδόσεως τοῦ πωληθέντος ποσοῦ οἴνου ἀποτελεῖ παράβασιν τῶν ὄρων τῆς παρουσίας συνεπαγομένην πλὴν τῆς ὀφειλομένης ἀποζημιώσεως καὶ κατὰπτωσιν ποινικῆς ρήτρας ἐκ δραχμῶν πεντήκοντα μέχρι διακοσίων. Ἡ ἀποζημίωσις καὶ ἡ κατὰπτωσις τῆς ποινικῆς ρήτρας ὀφείλονται ὑπὸ τοῦ παραβάτου ὑπὲρ τοῦ Σωματείου.

12ον) Ἡ ἰσχὺς τῆς παρουσίας συμβάσεως καὶ τῶν ὄρων τοῦ παρόντος καταστατικοῦ ὀρίζεται μέχρι τέλους Ἀυγούστου τοῦ ἔτους χίλια ἑνεακόσια ἐπτὰ. Οἱ ὄροι οὗτοι δύναται νὰ τροποποιηθῶσιν ἐάν τὴν τροποποιήσιν ζητήσωσι τὰ τρία τέταρτα τῶν μελῶν ὀφείλοντα πρὸς τοῦτο ἐντὸς τῶν πρώτων δέκα ἡμερῶν τοῦ μηνὸς Ἀυγούστου τοῦ ἔτους χίλια ἑνεακόσια πέντε νὰ υποβάλλωσιν εἰς τὴν Διοίκησιν κοινὴν ἔγγραφον ἀπλήρῃ δήλωσιν. Ἐάν τὰ τρία τέταρτα τῶν ἐμφανισθέντων μελῶν δὲν συμφωνήσωσι περὶ τῶν τροποποιητέων μερῶν ἐντὸς τοῦ μηνὸς Ἀυγούστου τοῦ ἔτους χίλια ἑνεακόσια πέντε ἐξακολουθῇ ἡ ἰσχὺς τοῦ παρόντος. Ἡ τροποποίησις αὕτη δύναται νὰ ἐπαναληφθῇ καὶ κατὰ τὰ ἐπιόντα ἔτη καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ χρόνον. Αἱ τροποποιήσεις δεῖον νὰ ἀφορῶσι τὴν συμπλήρωσιν τοῦ παρόντος πρὸς εὐχερεστέραν καὶ σκοπιμωτέραν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τοῦ Σωματείου καὶ ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν ἃς αἱ ἐργασίαι αὐτοῦ ἐνδέχεται νὰ υποδείξωσι. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ χρόνον δύναται νὰ ζητηθῇ καὶ ἡ διάλυσις τοῦ Σωματείου.

13ον) Πᾶσα διαφορά ἀναφευμένη ἐκ τοῦ παρόντος καταστατικοῦ καὶ ἐκ τῆς ἐκτελέσεως αὐτοῦ λύεται ὑπὸ τῆς Διοικήσεως ἥτις ἔχει ἐπὶ τῶν διαφορῶν τούτων διαιτητικὴν ἐξουσίαν δυναμένη νὰ δικάζῃ ἀνεκκλήτως καὶ ἄνευ δικονομικῶν διατυπώσεων, ὑπόσχονται δὲ πάντα τὰ μέλη νὰ ἀναγνωρίζωσι τὰς ἀποφάσεις ταύτας ἐγκύρους παραιτούμενα πάσης κατ' αὐτῶν ἐνατάσεως. Τοιαύτην δύναμιν διαιτητικῆς ἀποφάσεως ἔχουσι καὶ οἱ ὑπὸ τῆς Διοικήσεως συντασσόμενοι ἀναλογικὸι πίνακες οἱ ἀφορώντες τὴν ποσότητα τοῦ οἴνου ὃν ἕκαστος τῶν μελῶν τοῦ Σωματείου ὀφείλει νὰ παραδώσῃ. Αἱ διοικητικαὶ αὗται ἀποφάσεις ὑπόκεινται εἰς ἔφεσιν κατὰ τὰς διατάξεις τῆς Πολιτικῆς Δικονομίας μόνον ὅταν ἀφορῶσι τὴν πληρωμὴν ἀποζημιώσεως ἢ ποινικῆς ρήτρας ὑπερβαίνουσης ἐν συνόλῳ τὸ ποσὸν τῶν ἑκατὸ (100) δρχ. Καθ' ἣν περιπτώσειν πρόκειται νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τι τῶν μελῶν πληρωμὴ ἀποζημιώσεως ἢ ποινικῆς ρήτρας καὶ ὑφίσταται ἰσοψηφία μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Διοικήσεως, ἢ μέλος τι τῆς Διοικήσεως κωλύεται νὰ μεταόχη αὐτῆς εἰς τρόπον ὅστε δὲν δύναται νὰ συγροτηθῇ αὕτη νομίμως, προσλαμβάνεται ὡς ἐπιδιαιτητής ὁ Εἰρηνοδίκης Ἀρχανῶν ἢ τοῦτου κωλυομένου ὁ νόμιμος αὐτοῦ ἀναπληρωτής.

14ον) Ἡ ὕλησις τῶν Διοικητικῶν εἶναι ἄμισθος. Ἡ Διοίκησις δικαιούται νὰ προσλάβῃ ἕνα γραμματεῖα πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς γραφικῆς ὑπηρεσίας καὶ τήρησιν τῶν βιβλίων καὶ ὅσα ὄργανα

ἀναγκαιοῦσαι πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τοῦ Σωματείου καὶ πράκτορα αὐτοῦ ἐν Ἡρακλείῳ εἶναι παραστῆ τοιαύτη ἀνάγκη διορίζουσα τὰ πρόσωπα ταῦτα διὰ πρακτικοῦ ὀρίζοντος τὴν ἀντιμισθίαν των. Ἡ Διοίκησις δικαιοῦται ὁμοίως νὰ κανονίζῃ τὸν τρόπον τῆς μεταφορᾶς τῶν οἴνων καὶ τὰ μεταφορικὰ ἔξοδα. Ὁ μισθὸς τοῦ γραμματέως καὶ πᾶσα ἐν γένει ἡ δαπάνη ἢ ὅποια θὰ ἀπαιτηθῇ διὰ γραφικὰ ἔξοδα, τηλεγραφήματα καὶ λοιπὰ θαρῶναι πάντα τὰ μέλη ἀναλόγως τοῦ ποσοῦ τοῦ ὑπὸ τῆς Διοικήσεως πωλουμένου οἴνου ἐκάστου ἐξ αὐτῶν.

15ον) Κατὰ τὴν λήξιν ἐκάστου ἔτους διαχειρίσεως γίνεται ἡ λογοδοσία τῆς Διοικήσεως πρὸς τὴν Συνέλευσιν τῶν μελῶν.

16ον) Διὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς διαχειρίσεως ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ παρόντος καὶ λήγον τὴν τριακοστὴν πρώτην Αὐγούστου τοῦ ἔτους χίλια ἑνεακόσια πέντε οἱ συμβαλλόμενοι ἐκλέγουσι διοικητὰς τοῦ Σωματείου τοὺς ἐκ τῶν συμβαλλομένων Ἰω. Καλπαδάκην, Λεωνίδην Καλοχριστιανάκην, Διογένην Εὐτυχῆ, Γεώργιον Καπετανάκην, Μιχαὴλ Καλυβιανάκην, Δημ. Λυδάκην, Κωνσταντῖνον Κροσανάκην, Σταῆρον Ὀρφανουδάκην, καὶ Δημ. Χ. Φαραδάκην καὶ ἐξ αὐτῶν ὡς πρόεδρον τὸν Δημ. Λυδάκην, καὶ ἀντιπρόεδρον τὸν Ἰω. Καλπαδάκην, οἱ ὅποιοι διηλοῦσιν ὅτι ἀποδέχονται τὴν διὰ τοῦ παρόντος ἀνατεθείσαν εἰς αὐτοὺς ἐντολήν.

17ον) Αἱ περιπτώσεις αἵτινες δὲν προβλέπονται ὑπὸ τοῦ παρόντος καταστατικοῦ, κανονίζονται ὑπὸ τῶν διατάξεων τοῦ ἀστικοῦ Νόμου περὶ Σωματείων...

Λαϊκὲς Τράπεζες στὴν Πάτρα

Καθὼς ἀναφέρει: ο Σ.Π. Λοβέρδος στὸ βιβλίον του «Ἀποταμίευσις καὶ Ταμιευτήρια» τοῦ 1904 σ. 90—91, λειτουργοῦν τότε ὑπὸ μορφῇ Λαϊκῶν Τραπεζῶν, τὸ «Λαϊκὸν Ταμιευτήριον Ἁγ. Κωνσταντίνου» στὴν Πάτρα καὶ τὸ Ταμιευτήριον «δὲ Δαφνῶν» τοῦ Μεσογρηκικοῦ Συγδέσμιου. (Στὴ βιβλιογραφία του καὶ τὸ βιβλίον του Μαυροκορδάτου, Λειψία 1869).

Εργασίαι τοῦ Συνεταιρισμοῦ Ἀλμυροῦ κατὰ τὸ 1904

Διαβάζομε στὴν ἐκθεσιν τοῦ Ν. Μιχόπουλου:

«Ἔτος 1904. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὰ μέλη ἠξήθησαν εἰς 56 καταθέσαντα δρ. 1794 καὶ τὸ μετοχικὸν κεφάλαιον ἀνῆλθεν ἐν συνόλῳ εἰς δραχμάς 5122,10.

Τὸ ἀποθεματικὸν ἀνῆλθεν ἐν συνόλῳ εἰς δρ. 5758,60 αὐξηθὲν μόνον κατὰ δρ. 27,50, διότι αἱ μὲν δωρεαὶ ἐσταμάτησαν πλέον τὰ δὲ μέλη δὲν ἐπλήρωσαν τόκον

ἕνεκα τῆς ἐκπτώσεως τῶν σιτηρῶν.

Τὰ ἔξοδα τῆς διοικήσεως συμπεριλαμβανομένων εἰς ταῦτα καὶ τῶν ἐνοικίων τῆς ἀποθήκης τοῦ προηγουμένου ἔτους, ἦσαν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δρ. 378 καὶ ἐν συνόλῳ δρ. 787,50. Δάνεια ἐκ δρ. 1450 παρεχωρήθησαν πρὸς 12 μέλη καὶ ἀνῆλθον ταῦτα ἐν συνόλῳ εἰς δρ. 3.423».

ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ - ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1905

Τῆ φυσιογνωμία τοῦ 1905 δλ. στὴν ὑποσημείωσιν 4.

Τὸ 1905 δημοσιεύεται σε χωριστὸ τεύχος τοῦ «Γεωργικῶν Δελτίων» τοῦ Ἰπουργείου Εσωτερικῶν (ἔτος δον, τεύχος τέταρτον) ἡ πρώτη μελέτη τοῦ Σωκράτη Γασημίδη «περὶ Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν». Αναφερόταν στον ὀργανισμό των συνεταιρισμῶν καὶ στὴν ἐξάπλωσίν τους σὺς ευρωπαϊκὲς χώρες «ὡς καὶ περὶ τῶν δι' αὐτῶν ἐπιτευχθεισῶν καταπληκτικῶν προσῶν ἐν τῇ γεωργικῇ παραγωγῇ καὶ τῇ γεωργικῇ πλῆθυσμῇ τῶν χωρῶν τούτων» (ὅπως γράφει ο ἴδιος στὸν πρόλογον τῆς νέας βελτιωμένης ἐκδόσεως τοῦ 1913 ὅπου καὶ προσθέτει: «Σκοπὸς τῆς πραγματείας ἡμῶν ἐκείνης ἦτο νὰ καταστήσωμεν τὰς γνώσεις ταύτας κτῆμα τῶν ἐνδιαφερομένων ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχσεως τῆς γεωργικῆς ἡμῶν παραγωγῆς καὶ τῆς προ-

όδου του γεωργικού πληθυσμού, οΐτινες εμπνεόμενοι υπό των σωτηρίων αρχών του Συνεταιρισμού θα συντελέσουν διά της διδασκαλίας και της πειθοῦς εἰς τὴν σύστασιν καὶ βαθυκαίαν διάδοσιν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ παρ' ἡμῶν».

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1905

Η εξέλιξη του Συνεταιρισμού Αλμυρού

Ὅπως γράφει ο Ν. Μιχόπουλος στὴν ἐκθεσὶ του:

«Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ Γρηγοριάδης ἀπεχώρει τοῦ Συλλόγου διορισθεὶς διευθυντὴς τῶν κτημάτων πρώην Τοπάλη καὶ ἀνελάμβανον ἐγὼ τὴν διοίκησιν τοῦ συλλόγου ὡς Πρόεδρος.

Τὰ μέλη ἠῤῥήθησαν εἰς 63, κατέθεσαν δρ. 3045 καὶ οὕτω τὸ μετοχικὸν κεφάλαιον ἀνήλθεν ἐν συνόλῳ εἰς δρ. 8174,10.

Τὸ ἀποθεματικὸν ἠῤῥήθη κατὰ δρ. 673,50 καὶ ἔφθασεν ἐν συνόλῳ εἰς δρ. 6432,10. Τὰ ἔξοδα τῆς διοικήσεως ἦσαν δρ. 198,70 καὶ ἐν συνόλῳ ἔφθασαν εἰς δρ. 986,20, τὰ δὲ δάνεια χορηγηθέντα εἰς 30 μέλη ἀνήλθον ἐν συνόλῳ εἰς δρ. 10.837».

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1906

Το κρίσιμο ἔτος γιὰ τὸ Συνεταιρισμὸ Αλμυροῦ

Τῆ φυσιογνωμία τοῦ 1906 δλ. στὴν υποσημείωσι 5.

Τὸ ἔτος 1906 εἶναι κρίσιμο γιὰ τὸ Συνεταιρισμὸ καὶ γι' ἀντιμετώπισιν τῶν ἐναντίων τοῦ ἀντιδράσειν ἀποφασιστικὴ γιὰ ὅλη τὴν μετέπειτα ἐλληνικὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν. Ἀναπτύσσεται ἀπὸ τοὺς θιγόμενους μεγάλη ἀντίδρασις στὸ Συνεταιρισμὸ που εἶχε κάνει ἀπὸ τὸ 1901 αξιόλογα βήματα πρόδου. Ἀλλὰ εὐτυχῶς βρίσκειται ἐκεῖ καὶ ἀναμειγνύεται ἀποφασιστικὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ ὑπὲρ τοῦ Συνεταιρισμοῦ καὶ τῆς συνεταιριστικῆς ἰδέας ὁ Σωκράτης Ἰασεμίδης. Γράφει ἐπιγραμματικὰ ὁ Ν. Μιχόπουλος στὴν ἐκθεσὶ του:

«Ἐτος 1906. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου ἤρχισεν ἀναφανδὸν πλέον καὶ ἀγριωτέρα ἡ ἐκ μέρους τῆς ἀντιδράσεως ἐπιθεσις, ἡ δὲ διάλυσις τοῦ Συλλόγου, τὴν ὁποίαν διακαῶς ἐπόθη ἡ ἀντίδρασις, μοιραίως θὰ ἐπῆρχετο, ἂν τότε ἀψηφῶν τὴν θέσιν μου ὡς δημοδιδασκάλου δὲν ἀντέτασσον γενναίαν ἄμυναν ὀμίλων καὶ καυτηριάζων τὴν ἀντίδρασιν οὐχὶ πλέον ἐν τῷ στενῷ κύκλῳ τῶν μελῶν, ἀλλὰ δημοσίᾳ ἀπὸ τῶν ἐξωστῶν τοῦ σχολείου καὶ τοῦ κεντρικοῦ ξενοδοχείου τῆς πόλεως.

Εὐτυχῶς κατὰ τὰς κρίσεις διὰ τὸν Σύλλογον ἐκείνας ἡμέρας ἡ θεία πρόνοια, ἥτις πάντοτε εὐλογεῖ καὶ προστατεύει πᾶν ἔργον ἀγαθόν, ἔστειλεν ἐνταῦθα παρὰ τῆ Γεωργικῆ Σχολῆς ἄνδρα ἐγνωσμένης δραστηριότητος καὶ ὑπέρμαχον πάσης συνεργατικῆς ἰδέας τὸν νῦν Ἐπιθεωρητὴν τῆς Γεωργίας κ. Σωκράτην Ἰασεμίδην. Εὐθὺς ἀμέσως ὁ κ. Ἰασεμίδης ἀνέλαθεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ τῶν Σύλλογον, ὠμίλησεν εἰς συγκεντρώσεις γεωργικάς, μ' ἐνεθάρρυνεν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ τοιοῦτοτρόπως κατῶρθωσα νὰ συγκρατήσω 24 μέλη καὶ ν' αὔξησω κατὰ 783 δρ. τὸ μετοχικὸν κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον ἀνήλθεν ἐν συνόλῳ μέχρι τοῦ ἔτους τούτου εἰς δρ. 8.957,10 τὸ ἀποθεματικὸν κεφάλαιον αὔξηθὲν κατὰ δρ. 448,85 ἀνήλθεν ἐν συνόλῳ εἰς δρ. 6.880,95. Τὰ ἔξοδα ἀνήλθον ἐν συνόλῳ εἰς δρ. 1249,30 προστεθέντων καὶ τῶν ἐξόδων τοῦ ἔτους τούτου ἐκ δραχμῶν 263,10.

Δάνεια παρεχωρήθησαν ἕξ ἐκ δραχ. 1095· ἀνήλθον δὲ ταῦτα ἐν συνόλῳ εἰς δρ. 11.932.

Ἄλλὰ πλὴν τῆς ρηθείσης ὑπηρεσίας, τὴν ὁποίαν προσέφερεν εἰς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον ὁ κ. Ἰασεμίδης ἐσκέφθη θραδύτερον, ὅτι πρὸς συγκράτησιν καὶ αὔξησιν τῶν μελῶν ἔπρεπε νὰ δοθῆ μικρὸν

τι προνόμιον πρὸς τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου· πρὸς τοῦτο ὑπεστήριξε δι' ἀναφορᾶς του πρὸς τὸ τότε προϊστάμενον Ὑπουργεῖον, ὅπως ἐπιτραπῆ δωρεάν ἢ ἐπίθασις τῶν ἐπιθητόρων τοῦ Δημοσίου εἰς

τάς φορβάδας τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης ἐνεκαρδίσει τὰ μέλη, διότι ἐπίστευσαν, καὶ πολὺ δικαίως, ὅτι ἡ πολιτεία ἤρχισε νὰ ἐνδιαφέρηται διὰ τὰ γεωργικὰ σωματεῖα».

Ο Σύλλογος Τεχνηγατῶν Λαμίας

Τὸ 1905/1906 μετατρέπεται σε κατ' οὐσίαν πιστωτικὸ Συνεταιρισμὸς ὁ Σύλλογος Τεχνηγατῶν Λαμίας (που υπήρχε ἀπὸ τὸ 1900). Ἐπιδιώκει καὶ συνεταιριστικούς σκοποὺς (κατὰ τὸ πρότυπο των γαλλικῶν συνδικάτων στην πρώτη τους ἐξέλιξη). Ἔχει μετοχικὸ κεφάλαιο, δέχεται καταθέσεις των μελῶν, χορηγεί πιστώσεις καὶ δάνεια (τόκος 6% γιὰ δάνεια με ἐνέχυρο καὶ δάνεια σε γεωργούς, τόκος 7% γιὰ λοιπὰ δάνεια, 1% γιὰ προεξοφλήσεις απαιτήσεων κατὰ τοῦ δημοσίου ταμείου). (Ἀργότερα στο τέλος Μαρτίου 1914, τὰ δάνεια ἦταν 101.130 δρχ.). Ἔχει καὶ Ταμεῖο ἀλληλοβοήθειας (τὸ 1913 διέθεσε γιὰ βοηθήματα, φάρμακα, ἰατρικὴ περίθαλψη 9.000 δρχ.). (Βλ. εἰσηγ. ἐκθ. ν. 602). Ὁ Θ. Τζωρτζάκης («Οἱ Συνεταιρισμοὶ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα» σ. 7) τοποθετεῖ τὴ μετατροπὴ στὸ 1906 (βλ. καὶ «Συνεταιριστής» 1930 σ. 3).

Ο Σύλλογος Κύμης Ευβοίας

Ὅπως σημειώσαμε καὶ πιο πάνω (βλ. τὸ ἔτος 1880) υφίσταται καὶ λειτουργεῖ ἀπὸ τότε (καὶ μετὰ τὸ ν. 602) ὁ Σύλλογος Κύμης Ευβοίας, ἀποταμιεύσεις, πιστωτικὸς, ἀλληλοβοήθειας, κλπ.

ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ - ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1907

Τὴν ὅλη φυσιογνωμίαν τοῦ 1907 βλ. στὴν υποσημείωση βα.

Ὁ Γ. Φιλάρετος κρατᾷ διαρκῶς στὴν επικαιρότητα, ἀπὸ τὸ 1900 καὶ ἔπειτα, τὸ θέμα των Ἀμπελακίων καὶ των ναυτικῶν συνεταιρισμῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας.

Κατὰ τὸ 1907 υποβάλλεται καὶ θραβεύεται στὸ Μπουργὸ τῆς Γαλλίας μελέτη τοῦ περὶ τῆς ἀλληλικῆς ναυτιλίας στὴν ὁποία περιέχεται καὶ σχετικὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Μπουλανζέ σχετικά με τοὺς συνεταιρισμοὺς ναυτικῆς ἐμπορίας. (Βλ. σ. 34 τοῦ βιβλίου Γ. Φιλάρετου τοῦ 1927).

Γιὰ τὸ ἴδιον θέμα δημοσιεύτηκαν 3 ἀρθρα τοῦ ἰδίου (Γ. Φιλάρετου) στὴν ἐφημ. «Κράτος» Ἀθηνῶν στὶς 3, 6 καὶ 10 Μαΐου 1907.

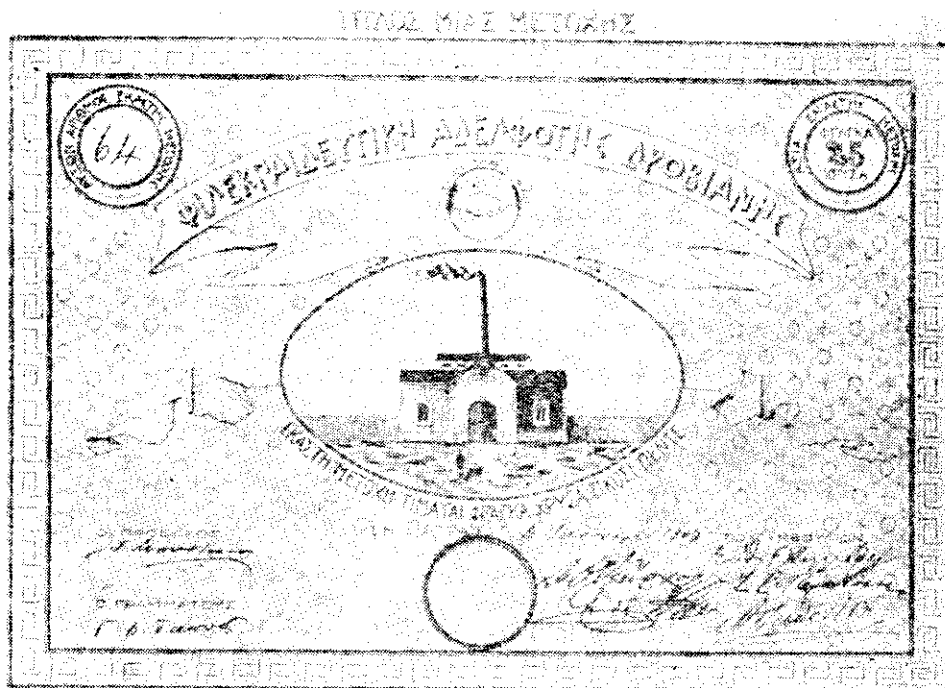
Σε ὅλη αὐτὴ τὴν περίοδον — που ερευνᾶμε τὴ συνεταιριστικὴ τῆς ἱστορίας — ὑπάρχουν πολλὰ αγροτικὰ προβλήματα (βασικὰ τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς, των κολλήγων, τῆς τοκογλυφίας, καὶ ἄλλα) στὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἐπεκταθῶμε γιὰτί ἔτσι θὰ κάναμε γενικότερη ἱστορία των αγροτικῶν προβλημάτων καὶ των αγροτῶν (θέματα γιὰ τὰ ὁποῖα ὑπάρχει σχετικὴ βιβλιογραφία). Δὲν εἶναι ὁμῶς δυνατό νὰ μὴν αναφερθῶμε στὶς κινήσεις που ἄρχισαν νὰ γίνονται στὴ Θεσσαλία γιὰ τὰ ταυφλίκια καὶ που ἔφτασαν τὸ 1907 στὴ δολοφονία τοῦ Μαρτίνου Αντύπα (8.9.3.1907), σε πολλὰς κινήσεις κατὰ τὸ 1908—1909 καὶ στα αἰματηρὰ γεγονότα τοῦ Κιλισέρ (6.3.1910) (6).

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1907

Αροδιανὴ Β. Ηπείρου. Αλευρέμυλος

Γιὰ τὴν ἀνακατασκευὴ καὶ θελίωση τοῦ καταστραφέντος συνεταιρικοῦ-και-

νοτικού αλευρομύλου στην τουρκοκρατούμενη Δροβιανή Β. Ηπαίρου αποφασίστηκε στην Πάτρα (όπου υπήρχε η Φιλελευθετική Αδελφότης Δροβιανών), η δημιουργία ιδιόρρυθμου Συνεταιρισμού των ξενητευμένων με μετοχική συμμετοχή (η μετοχή 25 χρυσά φράγκα και μέχρι 5 μετοχές κατ' άτομο). Λεπτομέρειες για τον αλευρομύλο αυτό και τα συνεταιριστικά έθιμα της Δροβιανής βλ. στο κείμενο του Κ. Σούτη «Ο Συνεταιριστής» 1962 φ. 191 σ. 86).

Η εξέλιξη του Συνεταιρισμού Αλευρού.

Καθώς σημειώνει: ο Ν. Μιχόπουλος στην έκθεσή του:
 «Κατά τὸ ἔτος 1907 τὰ μέλη ἠδέχθησαν εἰς 68 καταθέσαντα δρ. 1183,50 καὶ τὸ μετοχικὸν κεφάλαιον ἀνήλθεν ἐν συνόλῳ εἰς δρ. 10140,65, τὸ ἀποθεματικὸν κεφάλαιον αὐξηθὲν κατὰ 454 δρ. ἀνῆλθεν ἐν συνόλῳ εἰς δρ. 7.334,95, τὰ δὲ ἔξοδα τῆς διοικήσεως εἰς δρ. ἐν συνόλῳ 1432,30 προστεθέντων καὶ τῶν ἐξόδων τοῦ ἔτους ἐκ δρ. 183. Δάνεια παρεχωρήθησαν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δέκα ἐκ δρ. 2370 καὶ ἐν συνόλῳ ἀνῆλθον ταῦτα εἰς δρ. 14.302».

Τὸ 1907 πεθαίνει: στο Βόλο ὁ πρωτοεργάτης συνεταιριστής Δημ. Γρηγοριάδης.

ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ - ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1908.

Τῆ φυσιογνωμία του 1908 βλ. στην υποσημείωση 7.

«Πληρεξούσιοι τῆς Κοινότητος Κοσκιναῦ Καρδίτσας»

Δεν είναι μόνο οι επιστήμονες, οι πολιτικοί και οι άνθρωποι της δράσεως που εκδηλώνονται για την ανάγκη του συνεταιρισμού και γενικότερα για την ανάγκη της συνεργασίας των αγροτῶν για να θελιώσουν τη θέση τους. Ακόμα και άνθρωποι των γραμμάτων, ξένοι από την κοινωνική και οικονομική ζωή, συνεισφέρουν με το λόγο τους. Και ο Αλέξ. Παπαδιαμάντης γράφει με αποφασιστικότητα για το θέμα σε επιστολή που του καταχωρήθηκε σαν πρόλογος σε διβλιάράκι που περιείχε το καταστατικό του Κοινωνικού Σωματίου - Συνεταιρισμού «Ένωσις τῶν πληρεξούσιων τῆς Κοινότητος Κοσκιναῦ Καρδίτσας». (Βλ. το κείμενό του στο διβλίον Αντ. Βαλαδάφρου «Πρόδρομος Κοινωνικῆς Ἀναπόξεως...» Ἀθήναι 1964) (8).

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1908

Ἡ ἐξέλιξη του Συνεταιρισμοῦ Ἀλμυροῦ

Σύμφωνα με την έκθεση, του Ν. Μιχόπουλου:

«Κατὰ τὸ ἔτος 1908 τὸ μετοχικὸν κεφάλαιον ἠδύξθη κατὰ δρ. 534 καὶ ἀνήλθεν ἐν συνόλῳ εἰς δρ. 10.674,65 τὸ δὲ ἀποθεματικὸν ἠδύξθη κατὰ 1642,65 καὶ ἔφθασεν ἐν συνόλῳ εἰς δρ. 8.977,60. Τὰ ἔξοδα τῆς διοικήσεως τοῦ ἔτους ἦσαν

δρ. 199,90 καὶ ἐν συνόλῳ ἀνήλθον ταῦτα εἰς δρ. 1632,20. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος μετὰ τοῦ κ. Ἰασεμίδου προέβημεν εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ πρώτου καταστατικοῦ τὸ ὁποῖον τότε συνταχθὲν ἦτο ἀτελές».

Σύμφωνα με ἐπεξήγησιν του Σ. Ἰασεμίδη στο σημεῖο αὐτὸ σχετικά με τὴ θελίωσιν του καταστατικοῦ, οἱ συμπληρώσεις αὐταὶ ἦσαν αἱ εξής:

«Ὁρίσθησαν πληρέστερον αἱ ὑποχρέωσεις τῶν μελῶν, ὠρίσθη, ὅτι τὸ σύνολον τῶν καταβολῶν ἑκάστου μετὰ τυχόν κατανεμηθέντων τόκων ἀποτελεῖ τὴν Μερίδα, ἣν μόνην δύναται νὰ ἀποσύρῃ τὸ ἀποσυρόμενον ἢ διαγραφόμενον μέλος, ὠρίσθησαν πληρέστερον αἱ συνθήκαι καθ' ἃς μέλος τι δύναται νὰ ἀποχωρήσῃ, κατεβιβάσθη ὁ πληρωνόμενος ὑπὸ τῶν μελῶν πρὸς τὸν συνεταιρισμὸν τόκος τῶν δανείων ἀπὸ 10 εἰς 8%, κατέστη ὑποχρεωτικὸς ὁ σχηματισμὸς ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου ἐκ τῶν τυχόν δωρεῶν καὶ τῶν ἐτησίων κερδῶν μέχρις ὅτου τοῦτο ἀνέλθει εἰς 10.000 δρ.

καὶ ὠρίσθη ὅπως μετὰ ταῦτα ἐκ τῶν κατ' ἔτος καθαρῶν κερδῶν τὰ μὲν 3)4 κατανέμονται εἰς τὰ μέλη ἀναλόγως τῶν καταβολῶν ἑκάστου, τὸ δὲ 1)4 προστίθεται εἰς τὸ ἀποθεματικὸν κεφάλαιον ὅπως δὲ οἱ κίνδυνοι διαλύσεως περιορισθῶσι, προσετέθη ἡ διάταξις, ὅτι, διαλυομένου τυχόν τοῦ συνεταιρισμοῦ, τὸ ἀποθεματικὸν κεφάλαιον δὲν δύναται νὰ διανεμηθῇ, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖται μόνον ὑπὲρ κοινωφελῶν σκοπῶν ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν μελῶν ἐγκρινομένων καὶ τοῦτο δὲν δύναται νὰ γίνῃ πρὸ τῆς ἐξοφλήσεως τῶν χρεῶν τοῦ Συλλόγου καὶ τῶν χρεῶν τῶν μελῶν πρὸς τοῦτον».

Ἔτσι ο Σύλλογος ἔλαβε περισσότερον συνεταιριστικὸν καὶ οικονομικὸν χαρακτήρα.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 22

(1) Γεγονότα του 1902:

Βουλγαρικές συμμορίες κατέκλυσαν τὴ Μακεδονία ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἀγώνα κατὰ Τούρκων. Αντίδραση ἑλληνικὴ με «Μακεδονικὸν Κομιτάτον».

Εκλογές πεισματώδεις. Επεισόδια. Ακυβερνησία. Κυβέρνηση Θ. Δηλιγιάννη.

Ἰδρύεται τὸ «Σωματεῖον τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεὶ σιγαροποιῶν καὶ καπνοκοπτῶν».

(2) Γεγονότα που χρωματίζουν το 1903:

Διαδοχικές Κυβερνήσεις Θ. Δηλιγιάννη, Γ. Θεοτόκη, Δημ. Ράλλη, Γ. Θεοτόκη.

Στην Κρήτη εκλογές, συντριβή κόμματος Βενιζέλου. Δραστηριοποίησή του.

Δράση «Μακεδονικής Φιλικής Εταιρείας» (Ι. Δραγούμης κλπ.).

Βουλγαρική δραστηριότητα στη Μακεδονία απειλητική. Ανάγκη οργανώσεως στρατού. Πολιτική «διαρκούς στρατεύσεως».

Προσπάθειες οικονομικών - φορολογίας. Αντιδράσεις.

Ρωσία και Αυστρία στο Μακεδονικό. Αποφασίζουν εγκατάσταση στη Θεσσαλονίκη πρακτόρων, οργάνωση χωροφυλακής, κλπ. Δηλαδή συγκυριαρχία με Τούρκους.

Δράση Ρουμάνων (Κουτσόβλαχων) στη Μακεδονία.

(3) Γεγονότα του 1904:

Δράση - θάνατος Μελά στη Μακεδονία.

Κυβερνήσεις Θεοτόκη, Θ. Δηλιγιάννη.

Διάλυση Βουλής. Προκήρυξη εκλογών για το 1905.

Ιδρύεται η «'Αδελφότητα των τεχνιτών επίπλοποιών και ξυλουργών 'Αθηνών-Πειραιώς».

(4) Γεγονότα που χαρακτηρίζουν το 1905:

Εκλογές. Πανίσχυρος ο Δηλιγιάννης. Συντριβή Αλ. Ζαΐμη.

Κρήτη. Ψήφισμα για Ένωση. Θέρισο. Βενιζέλος εναντίον Αρμοστιακού καθεστώτος.

Συρράξεις. Ανάμιξη Μεγ. Δυνάμεων.

Δολοφονία Θ. Δηλιγιάννη. Κυβέρνηση Δημ. Ράλλη.

Μακεδονία. Εισβάλλουν αρκετά ελληνικά σώματα.

Δράση Βουλγάρων εναντίον Ελλήνων (Στενήμαχος, Βάρνα, Μελένικο κλπ.).

Κυβέρνηση Γ. Θεοτόκη.

Ανθελληνικός διωγμός στη Ρουμανία.

Επεισόδια στη Μακεδονία (Βέροια).

(5) Γεγονότα που χαρακτηρίζουν το 1906:

Εκδίδεται το βιβλίο του Σοφ. Τριανταφυλλίδη «Οι Κολλίγοι της Θεσσαλίας» στο Βόλο.

Εκλογές. Νίκη Γ. Θεοτόκη.

Περιπλοκές στην Κρήτη. Διεθνής Επιτροπή για εξέταση. Με βουλγαρικές και ρωσικές ενέργειες, δυσμενές το διεθνές κλίμα για Ελλάδα.

Άθλια η ελληνική στρατιωτική κατάσταση. Ο στρατός μόνο 18.000 άνδρες. Μεγάλες Δυνάμεις ρυθμίζουν διάφορα ζητήματα Κρήτης. Βασιλεύς Γεώργιος θυσιάζει αρμοστήν Κρήτης πρίγκηπα Γεώργιο. Νέος Αρμοστής ο Αλ. Ζαΐμης.

Μεταφορά νεοτουρκικού Κομιτάτου από Γενεύη στη Θεσσαλονίκη. Δραστηριοποίησή του. Βούλγαροι πυρπολούν Αγγιάλο. Πρόσφυγες στην Ελλάδα.

Διεθνές κλίμα εναντίον «Ελληνικών Συμμοριτών» στη Μακεδονία.

Εμφάνιση αναγνωστικής Ομάδας «'Ιαπώνων» (όπως ονομάσθηκε από Βλ. Γαβριηλίδη): Στ. Δραγούμης, Δημ. Γούναρης, Π. Πρωτοπαπαδάκης, Εμμ. Ρέπουλης, Χ. Βοζίκης, Ανδρ. Παναγιωτόπουλος, Απ. Αλεξανδρής.

(6) Βλ. Γ.Δ. Καρανικόλα «Κιλελέρ» Αθήνα 1960 και τις εκεί παραπομπές σε άλλα κείμενα.

(6α) Στοιχεία και γεγονότα του 1907:

Αναταραχή στη Μακεδονία ('Ελληνες, Βούλγαροι, Τούρκοι). Πρόσφυγες στην Ελλάδα. (Αλμυρός, Λάρισσα, κλπ.). Πρώτη εποικιστική υπηρεσία το «Θεσσαλικόν Γεωργικόν Ταμείον». Δριμυτάτη διακοίνωση Τουρκίας προς Ελλάδα για ενίσχυση «ανταρτών» στη Μακεδονία. Εκδίδεται το βιβλίο του Γ. Σκληρού «Τò κοινωνικόν μας πρόβλημα» (Γ. Κωνσταντινίδης).

Κάτοικοι κατά τετρ. χιλ. 41,6. Σύνολο πληθυσμού 2.632.000.

Κατανομή πληθυσμού: Χωρία και κοινοπόλεις 760)ο, άτομα 2.004. Πόλεις (άνω 5.000) το 24ο)ο, άτομα 628.000.

(7) Φορτισμένη πολύ η κατάσταση στην Ελλάδα κατά το 1908.

Οικική κρίση. Ψηφίσματα οινοπαραγωγών.

Κινητοποιήσεις κολλήγων στη Θεσσαλία.

Ιδρύεται το πρώτο Εργατικό Κέντρο στο Βόλο.

Ιδρύονται: στην Αθήνα από τον Πλ. Δρακούλη το «Ελληνικό Σοσιαλιστικό Κόμμα» και στη Θεσσαλονίκη η «Φεντερασιόν» με πρωτεργάτη τον Αθρ. Μπεναρόγια.

Επικράτηση των νεότουρκων στην Τουρκία εναντίον του Σουλτάνου. Υποσχέσεις για ισοπολιτεία. Προσπάθειές τους για εκτουρκισμό χριστιανικών μειονοτήτων.

Αμνηστία από νεότουρκους στα αντιμαχόμενα Κομιτάτα στη Μακεδονία.

Ο Φερδινάνδος ανακηρύσσεται «Τσάρος των Βουλγάρων».

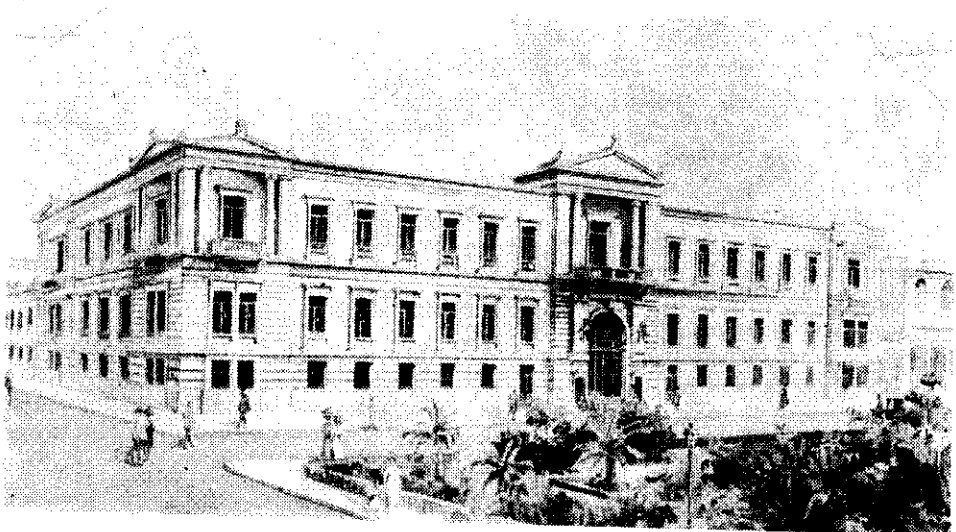
Στην Κρήτη Κυβέρνηση και Αντιπολίτευση κηρύσσουν την Ένωση με Ελλάδα. Επέμβαση Μ. Δυνάμεων με δήλωση ότι η Ένωση εξαρτάται από τη συγκατάθεσή τους.

Ένταση σχέσεων Ελλάδας - Τουρκίας. Ο πρωθυπουργός Θεοτόκης αναγκάζεται να δηλώσει ότι η Ελλάδα «είναι ξένη προς τα εν Κρήτη τελούμενα».

Βούλγαροι κοιμητηζήτες δολοφονούν μητροπολίτες Κοριτσάς και Κατοριάς.

Νέοι πρόσφυγες στην Ελλάδα.

(8) Πρέπει να σημειωθεί ότι σε πολλά διηγήματα του Παπαδιαμάντη περιγράφεται η εκμετάλλευση σε δάρος των μικρών και φτωχών και έμμεσα η ανάγκη για προστασία και αυτοπροστασία τους.

Η Εθνική Τράπεζα (Κεντρικό, Αθηνών, όπως το κτίριο διαμορφώθηκε από το 1901/1902).

Η ευνοϊκή επίδραση της ΕΤΕ στην ανάπτυξη των γεωργικών συνεταιρισμών ήταν μεγάλη από το 1915 μέχρι το 1921/1922.

Τα μετέπειτα προβλήματα και τις εξελίξεις θα δούμε στον επόμενο τόμο.

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΕΤΙΑ 1909 - 1910

Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ 1909/1910

Η περίοδος 1909/1910 είναι το ξέσπασμα της προηγουμένης αποπνικτικής κατάστασης (1) και η αρχή μιας νέας αναγεννητικής φιλελεύθερης προσπάθειας με άνοδο των αστών και αρχή κάποιας δόξθειας στους αγρότες και εργάτες.

Η πολιτική κατάσταση είναι ρευστή με υποχώρηση των παλαιών πολιτικών που προέρχονταν από τα τζάκια και είσοδο στην πολιτική σκηνή φιλελεύθερων πολιτικών δυνάμεων (Βενιζέλος, κοινωνιολόγοι, κλπ.).

Γίνεται σύσσημ διαδοχή κυβερνήσεων από το 1908 (Γ. Θεοτόκη, Ράλλη, Κ. Μαυρομμάλλη, Στ. Δραχούμη) μέχρι την πλήρη επικράτηση του Ελ. Βενιζέλου.

Κατά την περίοδο 1909/1910 αποφασιστική είναι η πίεση του Στρατιωτικού Σύνδεσμου (Επανάσταση Αυγούστου 1909) και των Επαγγελματικών Σωματείων Αθηνών για τις μεταβολές και την επικράτηση του Ελ. Βενιζέλου και των προσδευτικών δυνάμεων (αστικών και αγροτικών) (2).

Για τη σημασία του 1909 (Στρατιωτικός Σύνδεσμος - Επανάσταση) υπάρχουν πολλές εκτιμήσεις που έγιναν αμέσως τότε με τα γεγονότα εκείνα αλλά και πολύ αργότερα. Θα περιοριστούμε σε μερικές από αυτές (3).

Ο ιστορικός Γ. Βενιζέλος στο έργο του «Η Ελλάδα 1910-1920» υπογραμμίζει τον προοδευτικό ρόλο της Επανάστασης παρά τους διαταγμούς της ηγεσίας, που κατοχύρωσε την πρωτοκαθεδρία των αστών.

Ο ιστορικός Απ. Βακαλόπουλος, στο έργο του «1204—1975, Νέα ελληνική ιστορία» γράφει:

«Τό κίνημα αυτό τών αξιωματικών εΐχε μέ τό μέρος του τό λαό, τόν απογοητευμένο από τις τόσες εθνικές ταπεινώσεις και άηδισμένο από τά ύποπτα κομματικά συμφέροντα και από τη δημαγωγία τών πολιτικών άρχηγών. Ο λαός της Αθήνας και του Πειραιά στο συλλαλητήριο της 14ης Σεπτεμβρίου, που έπο-

πεύεται από τούς στρατιωτικούς, διατυπώνει αξιώσεις άληθινά επαναστατικές για εκείνη την εποχή: 1) Έπιβολή φόρου στο εισόδημα, 2) προστασία της παραγωγής, 3) μεταβολή τών ύπαλλήλων σε υπηρέτες του λαού, 4) θελίωση της θέσης τών εργατών και 5) καταδίκη της τοκογλυφίας».

Οι εργαζόμενες τάξεις όχι μόνο συμφώνησαν, αλλά είναι αυτές που προσπάθησαν να κινήσουν προς τα εμπρός την επανάσταση του 1909 για να μην αποσπασματωθεί.

Για το ίδιο θέμα, ο δημοσιογράφος διευθυντής του πολιτικού Γραφείου του Ελ. Βενιζέλου και κατόπιν υπουργός Πότης Τσιμπιδάρος, έγραψε:

«... Η 15η Αυγούστου 1909 ξεεταζομένη έν ψυχρῶ εΐναι μιá μεγάλη εθνική ήμερα εις την όποιαν πρέπει να προσφέρωμεν εις τό διηκεές όλην την εὐλαθειάν μας... Η 15η Αυγούστου 1909 εΐναι μιá αντίδρασις και άπότοκος συνέπεια της σήψεως και της άπογνώσεως που άρχίζει από τό 1830. Τά 80 χρόνια

που διέρρευσαν από τότε που έδημιουργήθη τό Έλληνικόν Κράτος έπέρασσαν μέσα εις μιαν άτμόσφαιραν κακοδαιμονίας και μούχλας, φτώχειας ψυχικής και οικονομικής. Καμμιά άκτις φωτός δέν εφώτιζε τό έθνος για να του δείξει ένα καλύτερο μέλλον. Όλα ήταν σκοτεινά και άπελπιστικά...».

Από τους νεώτερους Έλληνες στρατιωτικούς ο στρατηγός Γ. Ιορδανίδης γρά-

φει σχετικά:

«... Ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1909 ἀναγγένησε τὴ μεγάλη ἐλπίδα. Καὶ τόσο ἐπίκαιρα, ποῦ δίκαια τὸ ἔθνος τιμᾷ τοὺς πρωτοουργούς της σὺν σωτήρες. Ἄν εἶχαν καθυστερήσει ἔστω καὶ λίγο, οὐδέποτε ἴ-

σως θὰ εἶχαν ἀπελευθερωθεῖ οἱ Ἕλληνες τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἠπείρου, τῆς Θράκης, τοῦ Αἰγαίου. Ἡ Ἑλλάς θὰ ἀσφυκτιοῦσε ἴσως γιὰ πάντα νοτιῶς τοῦ Ὀλύμπου...».

Ὅλοι σχεδὸν οἱ ιστορικοί, οἱ χρονικογράφοι, οἱ δημοσιογράφοι καὶ οἱ στρατιωτικοὶ συμφωνοῦν καὶ τονίζουσι τὴ μεγάλη σημασία που εἶχε ἡ μεταβολὴ τοῦ 1909 γιὰ τὸ ἀμυντικὸ ἐθνικὸ ζήτημα, δηλαδὴ γιὰ τὴν ἐθνικὴ ολοκλήρωση. Χωρὶς τὴν ἐξέγερση τοῦ Στρατοῦ το 1909 καὶ χωρὶς τὴ νέα ἀντίληψη γιὰ τὴν στρατιωτικὴ ὀργάνωση καὶ τὴ στρατιωτικὴ προετοιμασία, θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀπελευθερωθοῦν τὰ ἐλληνικὰ εἰσὶν τῆς Ἠπείρου, τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης καὶ τοῦ Αἰγαίου (καὶ μάλιστα με τὸ κίνημα τῶν Νεότουρκων).

Δεν περιορίζεται ὁμῶς μόνον στὸν ἀμυντικὸ ἐθνικὸ τομέα ἡ σπουδαιότητα τοῦ 1909. Αναμφισβήτητα ἐπέδρασε σ' ὅλη τὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τῆς χώρας.

Πρῶτα πρῶτα ἔδωσε τὸ προβάδισμα στους ἀστούς στο θέμα τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Καὶ χωρὶς νὰ καταλυθοῦν οἱ μισοφρεουδαρχικὲς σχέσεις στὴν οἰκονομία καὶ στὴν πολιτικὴ, χωρὶς νὰ παραμεριστοῦν τελείως τὰ τζάνια καὶ τὰ κόμματα τῶν κοτζαμπάσηδων στὴν Ελλάδα, εἶναι γεγονός ὅτι σ' αὐτὸν τὸν πολιτικὸ συνασπισμὸ τῶν ἀστῶν καὶ τσιφλικῶδων οἱ ἀστοὶ πήραν, με τὴν ἀνοδο τοῦ Βενιζέλου στὴν ἐξουσία, τὰ πρωτεία καὶ παραμέρισαν σὲ δευτέρη μοῖρα τοὺς τσιφλικῶδες καὶ τοὺς ἀποστεωμένους πολιτικούς σχηματισμούς τους. Νέοι νόμοι ψηφίστηκαν, ἕνα νέο ζωογόνο πνεῦμα εἰσχώρησε στὴ διοίκηση, ἐφαρμόστηκαν αὐρηκετὲς φιλελεύθερες, ἀστικῆς χαρακτῆρα, μεταρρυθμίσεις, ἀναγνωρίστηκαν μερικὰ οὐσιώδη δικαιώματα τῶν ἐργατῶν καὶ γενικά τῶν ἐργαζομένων τάξεων (βλ. αξιόλογο κείμενο Β. Νικολάου στὸ «Ἔθνος» 21.12.1981).

ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ - ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1909

Ἡ Κοινωνιολογικὴ Ἐταιρεία καὶ ἡ συμβολὴ τῆς στὰ συνεταιριστικά. Ὁ ρόλος τοῦ Ἀλεξ. Παπαναστασίου.

Ἡ Κοινωνιολογικὴ Ἐταιρεία που ἰδρύθηκε τὸ 1907 καὶ ἐμφανίστηκε τὸ 1908 με τὴν ἐκδόση τοῦ περιοδικοῦ «Ἐπιθεώρησις τῶν Κοινωνικῶν καὶ Νομικῶν Ἐπιστημῶν» εἶναι πολὺ γνωστὴ γιὰ τὸ γενικότερο ἔργο τῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐιδικότερη συμβολὴ τῆς στὰ ἀγροτικά καὶ συνεταιριστικά ἦταν ἀξιόλογη. Ἡ δραστηριότητά τῆς συνδέεται με τὴ μορφὴ τοῦ Ἀλεξ. Παπαναστασίου, ἀλλὰ ὅλοι οἱ ἰδρυτὲς καὶ τὰ μέλη τῆς ἦταν ἀξιόλογοι καὶ οἱ περισσώτεροι φίλοι τῶν συνεταιρισμῶν (ἀγροτικῶν καὶ ἀστικῶν).

Τὸ φιλαγροτικὸ, φιλεργατικὸ καὶ φιλοσυνεταιριστικὸ ἔργο τῆς Ἐταιρείας ὑπῆρξε πολὺ ἀξιόλογο. Ὅπως γράφει ὁ Γ. Βενιζέλος στὸ ἔργο του «Ἡ Ἑλλάς τοῦ 1910—1920» οἱ κοινωνιολόγοι... προσεπάθησαν νὰ δημιουργήσουν κοινωνικὴν συνείδησιν εἰς τοὺς ἐργάτας, τοὺς μικροαστοὺς, τοὺς ἀγρότας... Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἐστάθη ἀναμφισβήτητος...

Στὸ ὑπόμνημα τῆς Κοινωνιολογικῆς Ἐταιρείας πρὸς τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1909 (Ἀλ. Παπαναστασίου «Τί πρέπει νὰ γίνῃ») ὑποδεικνύονται καὶ τὰ ἐπόμενα:

... (βον) περὶ ἐπιτυχῶσεως τῆς συστάσεως ἀ γ ρ ο τ ι κ ῶ ν καὶ ἀ σ τ ι κ ῶ ν σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ μ ῶ ν διὰ νομικῶν διακανονισμῶν τῆς θέσεως αὐτῶν, διὰ θραβείων διδασμένων ὑπὸ τοῦ Κράτους (ἔπως γίνεταί ἐν Ἰταλίᾳ) καὶ διὰ συ-

στάσεως Κεντρικής Τραπέζης Συνεταιρισμῶν... καθ' ὃ σύστημα ἔχει ὀργανωθῆ ἐν Πρωσίᾳ τὸ Κεντρικὸν Συνεταιριστικὸν Ταμεῖον. "Ἄνευ τῶν μέτρων τούτων εἶναι δυσχερὴς ἡ ἀνάπτυξις παρ' ἡμῖν συνεταιρισμῶν, οἱ ὅποιοι ὄχι μόνον θ' ἀπαλλάξουν τοὺς χωρικοὺς ἀπὸ τοῦς ὄνυχας τῶν τοκογλύφων, θὰ συντελέσουν νὰ ἐφαρμοσθοῦν πρὸς μέγιστον ὄφελος τῶν γεωργῶν ὅλαι αἱ νεώτεροι γεωργικαὶ πρόοδοι καὶ θὰ συντείνουσι κατὰ πάλιν εἰς τὴν οἰκονομικὴν καλλιτέρευσιν τῶν ἐργατῶν καὶ μικροβιοσχεγῶν, ἀλλὰ θὰ συμβάλουσι τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν διαπαιδαγωγίαν ὅλων τῶν ἐργαζομένων τάξεων" (Φυλλάδιο τῆς 29 Αὐγούστου 1909).

Καὶ στας ατομικὰς ἐνέργειες (δημοσιεύματα, κλπ.) τῶν μελῶν τῆς καὶ σε ομιαδικὰς ἐνέργειες τῆς Ἐταιρείας ἡ συμβολὴ τῆς υπήρξε ἀξιόλογη γιὰ τὴν υποστήριξιν τοῦ συνεταιριστικοῦ θεσμοῦ (ὅλ. καὶ ἔτος 1912) (4).

Για τὶς υποδείξεις καὶ τὶς δραστηριότητες τῆς Κοινωνιολογικῆς Ἐταιρείας (καὶ ἰδίως τοῦ Ἀλ. Παπαναστασίου) διατυπώνονται στὸν πρόλογο τοῦ καθηγητῆ Κ. Τριανταφυλλόπουλου στὸ βιβλίον «Ἀλέξανδρος Παπαναστασίου» τὰ ἀκόλουθα:

«... Ἡ Ἐταιρεία, κατὰ τὸ καταστατικόν, ἀπέβλεπε πρῶτον εἰς προαγωγὴν μελετῶν φιλοσοφικῶν, κοινωνιολογικῶν καὶ οἰκονομικῶν καὶ δευτέρον εἰς ἀναγνώρισιν τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς ὅπως εἰς ὅλους ἐξασφαλισθοῦν ἴσκι εὐνοϊκαὶ συνθήκαι πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς προσωπικότητός των. Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ δευτέρου τούτου σκοποῦ χρειάζεται, καθ' ἃ ἐπεξηγεῖται εἰς τὸ καταστατικόν, ὀργάνωσις τοῦ ἐργαζομένου λαοῦ εἰς οἰκονομικοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ ἴδιον πολιτικὸν κόμμα, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐπέλθῃ βαθμιαίως κατὰ τὸ ἐκάστοτε δυνατόν μέτρον μεταβολὴ τοῦ οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ, καθισταμένων κοινῶν τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς καὶ ρυθμιζομένης τῆς διανομῆς κατὰ τὰς ἀνάγκας ἐκάστου».

Στῆ σελ. ια τοῦ βιβλίου αναφέρεται τὸ πρόγραμμα (1910) τοῦ τότε Λαϊκοῦ Κόμματος (ἐκ μελῶν τῆς Κοινωνιολογικῆς Ἐταιρείας κλπ.). Προβλεπῶσαν σε αὐτὸ ἐνίσχυσις συνεταιρισμῶν παντὸς εἶδους (θέμα ἰδιαιτέρως ἀγαπητὸν καὶ πάντα ἐπανερχόμενον εἰς λόγους καὶ δημοσιεύματα τοῦ Ἀλεξάνδρου Παπαναστασίου, ἐπειδὴ εἶχεν ἰδιαιτέρως ἐγκύψει εἰς μελέτας εἰδικὰς ἐν Βερολίνῳ, ὡς μαθητῆς τοῦ καθηγητοῦ Otto Gierke τοῦ ρηξικέλευθου ἐρευνητοῦ τοῦ θεσμοῦ τῶν συνεταιρισμῶν). Ἐισαγωγὴ ἐργατικῆς προστατευτικῆς νομοθεσίας, προωρησιμένης ν' αποτελέσει τὸ συμπλήρωμα τῆς ἰδιωτικῆς ὀργάνωσις τῶν ἐργατῶν εἰς συνεταιρισμοὺς, ἐξ ου θα ἐπέλθῃ ἀξιόλογος ἀνακούφισις τῶν ἐργατικῶν τάξεων υποδοθηθῶσα τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν προαγωγὴν των... Ἀποκατάστασις τῶν κολλήγων τῆς Θεσσαλίας καὶ ἄλλων μερῶν.

Στῆ σελ. ιγ μας πληροφορεῖ ὅτι ὁ Ἀλ. Μυλωνὰς δια μελέτης τοῦ εἰς τὴν «Ἐπιθεώρησιν» (τὸ περιοδικὸ τῆς Ἐταιρείας) προετοίμασε τὸν νόμον περὶ συνεταιρισμῶν...

Στῆ σελ. ιδ αναφέρεται στὸ αγροτικὸ ζήτημα. Βλ. καὶ δημοσιεύματα Παπαναστασίου εἰς «Νέα Ἡμέρα» 23 Ἰουλίου 1912 ὅπου ἀπαριθμεῖ τὴν συνεχῆ καὶ συστηματικὴν προσπάθειαν τῶν κοινωνιολόγων υπὲρ τῆς αγροτικῆς τάξεως.

Στῆ σελ. ιε αναφέρεται στους συνεταιρισμοὺς μικρῶν καλλιεργητῶν γιὰ συνδυασμὸ ατομισμοῦ καὶ συνεργατισμοῦ.

Στῆ σελ. κ ενδιαφέρουσα πληροφορία γιὰ τὴν ἀναικοδόμησιν τῆς Θεσσαλονίκης «δι' εὐστόχου κατασκευῆς ἀναγκαστικοῦ συνεταιρισμοῦ ἰδιοκτητῶν, γνωστῆς ἤδη ἐν Βυζαντίῳ» (ἀριθμὸς Ἰπουργοῦς Συγκοινωνιῶν τότε ὁ Ἀλ. Παπαναστασίου 1917—1920).

Το Α΄ Πανελλήνιο Συνέδριο Γεωργίας, Βιομηχανίας και Εμπορίου (στην Αθήνα).

Αξιόλογη κίνηση (που έχει σχέση και με τους συνεταιρισμούς) είναι εκείνη του Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου Γεωργίας, Βιομηχανίας και Εμπορίου που έγινε στην Αθήνα από 1 μέχρι 5 Νοεμβρίου 1909.

Χαρακτηριστικό είναι ότι η σύγκληση του Συνεδρίου έγινε αμέσως έπειτα από την Επανάσταση του Αυγούστου 1909 με διοργάνωσή του από όλες σχεδόν τις επαγγελματικές τάξεις (Εμπορικός Σύλλογος Αθηνών, Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων και Βιοτεχνών, Ένωσις Ελλήνων Γεωπόνων) και με συμμετοχή πολλών περιφερειακών επαγγελματικών οργανώσεων (5).

Στις ειδικές επιτροπές για το κάθε θέμα χωριστά (Γεωργικό - Βιομηχανικό - Εμπορικό - Στατιστική) και στο Συνέδριο μετείχαν επιστήμονες, διανοούμενοι και προσωπικότητες της εποχής και κυρίως της ομάδας των Κοινωνιολόγων (6). Βασικό ρόλο είχε ο Σπ. Χασιώτης ως Γεν. Γραμματέας του Συνεδρίου. Στην Επιτροπή επί του Γεωργικού θέματος ήταν οι: Σ. Βάμβας, Κ. Βασιλείου, Κ. Γαρέζος, Π. Γεωργαντής, Σπ. Γούδας, Π. Δεκάζος, Αθ. Θεοδωρίδης, Μ.Δ. Καλλιφρονάς, Γ. Καραπαναγιώτης, Φ. Παλιατσάας, Πηλ. Παπαγεωργίου, Δ. Σταμάτης, Π. Τουφεξής, Σοφ. Τριανταφυλλίδης και Σπ. Χασιώτης (εισηγητής).

Αξιόλογα τα ονόματα και των άλλων Επιτροπών (βιομηχανικού, εμπορικού, στατιστικής) με πολλούς συνεταιριστές.

Χωρίς να είναι δυνατό να επεκταθούμε εδώ στα πολύ μελετημένα αναλυτικά ψηφίσματα του Συνεδρίου που μας δίνουν όλη τη φυσιογνωμία της εποχής εκείνης (αναπτύξεως και υποδεικνυομένων ρυθμίσεων) σημειώνουμε ότι μεταξύ των χαρακτηριστικών για την ευρύτητά τους ψηφισμάτων στο Γεωργικό (Α΄ θέμα) ήταν και η διάδοση του θεσμού των **σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ μ ώ ν** και **σ υ λ λ ό γ ω ν**. Υποδεικνύουν σε αυτό, μεταξύ των άλλων:

«8) Την άναγραφήν εν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ Κράτους 100.000 τοῦλάχιστον δραχμῶν ἑτησίως πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐγχορίου παραγωγῆς, δι' ἐπαρχιακῶν ἐκθέσεων καὶ θραβείων, δι' ἐπιχορηγήσεων εἰς κοινωφελῆ σωματεία (γεωργίας, οἰνοποιίας, σηροτροφίας, πτηνοτροφίας κλπ.), εἰς γεωργικούς συνεταιρισμούς καὶ γεωργικούς συλλόγους...

23) Τὸν διὰ νόμου κανονισμὸν τῶν σχέσεων τῶν ἀγροτικῶν καὶ ἀστικῶν συνεταιρισμῶν καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ἰδρύσεως καὶ ἀναπτύξεως αὐτῶν διὰ τῆς συστάσεως κεντρικῆς συνεταιρικῆς τραπεζῆς, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Πρωσικοῦ κεντρικοῦ συνεταιριστικοῦ ταμείου καὶ διὰ παροχῆς βοηθημάτων, θραβείων καὶ ἀτελειῶν».

Στο πολυμελετημένο ψήφισμα για το βιομηχανικό - βιοτεχνικό θέμα, περιλαμβάνονται και προτάσεις σχετικές με την αγροτική βιομηχανία, όπως θέματα προστασίας οίνων, καπνών, αλιείας. Ακόμα προτάθηκε να ιδρυθεί ταμείο οινολογικό (με επιβολή φόρου επί του οινοπνεύματος) για την προστασία της οινοπαραγωγής, «ὑπὸ τὸν ἀπαραβάτατον ὄρον νὰ ἰδρῦθῃ οἰνολογικούς συνεταιρισμούς καὶ οἰνολογικὰς σχολὰς μετὰ προτύπων οἰνοποιείων». (Βλ. το 1910 το ν. ΓΦΑΓ).

Ακόμα ζητήθηκε «να ψηφισθῆ ἑντὸς τῆς παρούσης συνόδου τὸ νομοσχέδιον περὶ ἰδρύσεως Ὑπουργείου Γεωργίας, Βιομηχανίας καὶ Ἐμπορίου...» με χρησιμοποίησιν ειδικῶν με πρώτον το τμήμα γεωργίας, μετὰ τεσσάρων γραφείων: α) διοικήσεως καὶ ἐμφυχώσεως τῆς γεωργίας, β) κτηνοτροφίας καὶ κτηνιατρικῆς, γ) γεωργικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ δ) αγροτικῆς υδραυλικῆς (αποξηράνσεων, αρδεύσεων, ἀντιπλημμυρικῶν ἔργων, κλπ.).

Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι πολλὰ ἀπὸ τὰ «σωματεία» που μετείχαν στο Συ-

νέδριο αυτό ήταν επαγγελματικά, γεωργικά ή εργατικά, πράγμα που δείχνει την πηγαία τάση για οργάνωση των αγροτών (και εργατών), την προστασία των συμφερόντων τους και γενικά την προαγωγή τους.

Ο νόμος του 1909 «περί ταχυδρομικού ταμειουτηρίου» και οι συνεταιρισμοί

Όπως γράφει η εισηγητική έκθεση του ν. 602, ο νόμος αυτός «δύναται να δημιουργήσει και εξυπηρετήσει την λαϊκήν αποταμίευσιν... Κατά τον νόμον τούτον γίνονται δεκταί εις τὰ ταχυδρομικά γραφεία, άτινα ήθελον πρὸς τούτο βαθμιγδὸν ὀρισθῆ, καταθέσεις ἀπὸ 1 δρχ. μέχρι 2.000 δραχμῶν με τὸκον μέχρι 3% ἐτησίως, δυνάμενον διὰ 6. διατάγματος ν' αὐξομειοῦται, πέραν δὲ τῶν 2.000 δραχμῶν ἄνευ τόκου. Ἀνάληψις τῆς καταθέσεως γίνεται καὶ εἰς ἄλλο ταχυδρομικὸν γραφεῖον ἢ τὸ τῆς καταθέσεως. Εἰς τὴν Κρήτην παρόμοιος θεσμὸς ἀπέφερον ἀπὸ πολυλοῦ λαμπρὰ ἀποτελέσματα. Ἄς ἐλπίζωμεν ὅτι θὰ τεθῆ ὁ ἐν λόγῳ νόμος συντόμως εἰς ἐφαρμογὴν πρὸς ἐξυπηρετήσιν οὐ μόνον τῆς λαϊκῆς ἀποταμιεύσεως, ἀλλὰ καὶ τῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν, ἐάν ήθελε χρησιμοποιεῖται ἐκάστοτε μέρος τῶν κεφαλαίων τοῦ ταμειουτηρίου εἰς ἀσφαλῆ δάνεια ἐπὶ μικρῷ τόκῳ πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς» (Εισηγ. Έκθεση ν. 602 κατὰ το 1914) (6α).

ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΤΟ 1909

Η Μεγαρική Εταιρεία Οίνων και Οινοπνευμάτων (Μέγαρα).

Το 1909 ιδρύθηκε ως συνεταιρισμός, με νομικό τύπου αγωνόμου εταιρίας (δλ. Β.Δ. 5.6.1909 και 28.9.1911), η «Μεγαρική Έταιρεία Οίνων και Οινοπνευμάτων», κατορθώσασα (καθὼς γράφει η εισηγητική έκθεση ν. 602) «να μετριάσει κατὰ πολὺ τὴν οικονομικὴν κρίσιν τῶν Μεγαρέων ἀμπελουργῶν καὶ ἀφήσασα κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος κέρδη 35%». Εσχάτως ἔδρυσεν ἐν Ἀθήναις πρατήριο διὰ τὴν λιανικὴν πώλησιν τῶν οἴνων τῆς, ἔχει δὲ συγκεντρώσει ἤδη το 1/15 τῆς παραγω-

Η συνεταιριστική ιδέα είχε στα Μέγαρα πετυχημένες εφαρμογές μέχρι σήμερα. Στη φωτογραφία: Παλαιότερες εγκαταστάσεις και πιεστήρια σταφυλιών του Αμπελουργικού Συνεταιρισμού Μεγάρων.

γής γλεύκουσ τῆσ περιφερείασ τῶν Μεγάρων ἤτοι περί τῆσ 500 χιλ. ὀκάδασ ἐτησίωσ, διὰ τῆσ ἐπιδιωκομένησ δὲ ἐπεκτάσεωσ τῶν ἐργασιῶν τοῦ συνεταιρισμοῦ τούτου καὶ τῆσ αὐξήσεωσ τῶν δεξαμενῶν ζυμώσεωσ τοῦ οἴνοποιεῖου εἶναι δυνατὸν γὰ συγκεντρωθῆ βαθυμερῶν εἰς τὸν συνεταιρισμὸν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆσ παραγωγῆσ (7). Το 1915 διαλύθηκε ὡσ Α.Ε. καὶ ἐγένε καὶ νομικὰ Συνεταιρισμὸσ (8).

Θεσσαλονίκη. Καταναλωτικὸσ Συνεταιρισμὸσ Σιδηροδρομικῶν.

Στῆ Θεσσαλονικῆ υπάλληλοι τῶν σιδηροδρόμων εἶχαν ιδρύσει ἀπὸ το 1909 ἓνα καταναλωτικὸ συνεταιρισμὸ με βάση τα γαλλικὰ πρότυπα. Πρόκειται για τῆ «Συνεργατικὴ Ἐνωσι τῶν Σιδηροδρομικῶν Ὑπαλλήλων Μακεδονίασ» (9).

Ἡ ἐξέλιξι τοῦ Συνεταιρισμοῦ Ἀλμυροῦ.

Κατὰ το 1909 το μετοχικὸν κεφάλαιον ηυξήθη κατὰ δραχ. 765,50 καὶ ἐν συνόλῳ ἀνήλθεν εἰσ δραχ. 11440,15. Το αποθεματικὸν αὐξηθὲν κατὰ δραχ. 238,60 ἐφθασεν ἐν συνόλῳ εἰσ δραχ. 9216,20. Τα ἐξοδα τῆσ διοικήσεωσ, προστεθέντων καὶ τῶν κατὰ το ἔτοσ τοῦτο γεινομένων ἐκ δραχ. 401,05, ἐφθασαν ἐν συνόλῳ εἰσ δραχ. 2033,25.

Δάνεια ἐχορηγήθησαν ἐν μόνον το καὶ πρῶτον ἐνυπόθηκον ἐκ δραχ. 800 μετὰ τῶν πεσσάρων δε δανείων το προηγούμενου ἔτοσ καὶ τῶν λοιπῶν τῶν προηγούμενων ἐτῶν, ἀνήλθον ταῦτα ἐν συνόλῳ εἰσ δραχ. 15410,15 (Ἐκθεση Ν. Μιχόπουλου).

Ἀγροτικὸσ Κινητοποιήσεἰσ στῆ Θεσσαλία(1909).

Ἰδρύονται το 1909 ο «Γεωργικὸσ Πεδινὸσ Σύνδεσμοσ Καρδίτσασ» καὶ οἱ Ἀγροτικὸί Σύλλογοι Τρικάλων, Λάρισασ που ἐπαιξαν βασικὸ ρόλο στῆσ αγροτικὸσ κινητοποιήσεἰσ για τα τσιφλίκια (10).

ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ - ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1910

Ἡ φυσιογνωμία τοῦ 1910

Βλ. σχετικὰ καὶ τῆν ὑποσ. 2 για το 1909.

6 Μαρτίου 1910. Γεγονότα Κιλελέρ Θεσσαλίας. (Κυβέρνησι Δραγοῦμη μέχρι 29.9.1910 (10).

Αυτοδιαλύεται στῆσ 15.3.1910 ἡ Στρατιωτικὴ Ἐπανάστασι τοῦ Γουδί. Προκήρυξι ἐκλογῶν 8 Αυγούστου 1910 για Ἐθνοσυνέλευσι.

Ο ν. ΓΧΜΒ' ἐπιτρέπει στῆν Ἐθνικὴ Τράπεζα να ἐκδίδει τραπεζογραμμάτια για τῆν ἀγορά χρυσοῦ καὶ ξένου συναλλάγματοσ.

Ἡ δραχμὴ ἰσοτιμῆ με χρυσή.

Κυβέρνησι Βενιζέλου ἀπὸ Οκτώβριο 1910. Διάλυσι Βουλῆσ. Νέεσ ἐκλογέσ με ἔντονο ἀγῶνα το χειμῶνα το 1910.

Εργατικὸσ Κόσμοσ καὶ Συνεταιρισμοί

Ο Ὀργανισμὸσ τοῦ Εργατικῶ Κέντρου Ἀθηνῶν (που ψηφίστηκε στῆσ 26 Φεβρουαρίου 1910) ἀναγράφει μεταξὺ τῶν σκοπῶν τοῦ (ὑπὸ στοιχελο σι) «τῆν ἱδρυσιν συνεργατικῶν ἐταιρειῶν παντόσ εἶδοσ πρὸσ ἐνίσχυσιν τῆσ οἰκιακῆσ οἰκονομίας τῶν ἐργατῶν». Ἡ «Ἀκρόπολισ» (φ. 24.3.1910), με τῆν ἱδρυσῆ τοῦ Εργατικῶ Κέντρου Ἀθηνῶν, ζητὰ τῆν σύστασι «λαϊκῶν Συνεταιρικῶν Τραπεζῶν διὰ τῆν ἀνακούφισιν τῶν ἐργαζομένων».

Ο Συνεταιρισμός στα τότε εκλογικά προγράμματα.

Οι Συνεταιρισμοί ως θεσμός που πρέπει να υποστηριχθεί είναι στο πρόγραμμα της πολιτικής δράσεως των «κοινωνιολόγων». Υποστηρίζει ο Αλ. Παπαναστασίου, ως υποψήφιος βουλευτής Αρκαδίας το 1910 «... Διά των Συνεταιρισμών θά καλλιερευθή η οικονομική θέσις των έργατων, βιοτεχνών και γεωργών, θά περιορισθῆ ὁ μεταξύ αὐτῶν ἀνταγωνισμός, θά προαχθῆ ἡ παραγωγή καὶ θά καταστῆ εὐθιγότερος ὁ ὀργανισμὸς τῆς κυκλοφορίας τῶν ἀγαθῶν, ἀπαλλασσόμενος πολλῶν μεσαζόντων στοιχείων...».

Επίσης στο εκλογικό πρόγραμμα του δραστήριου συνεταιριστή Σπ. Ι. Θεοδοίου, υποψήφιου πληρεξουσίου Λακωνίας των Φιλελευθέρων για την Εθνοσυνέλευση του 1910 (εκλογές 8 Αυγούστου) και στον τομέα «κοινωνική ὀργάνωσις» τονίζεται ιδιαίτερα η ἀνάγκη της ὀργανώσεως των αστῶν και αγροτῶν εἰς συνεργατικὰς εταιρείας.

Η συνεταιριστική προσπάθεια του Γεωρ. Α. Ηλιάδου. Συνεταιρισμοὶ Καταναλώσεως

Για τον Γεώργ. Α. Ηλιάδη και τη συνεταιριστική προσπάθειά του δεν υπάρχουν, δυστυχῶς, πληροφορίες στη συνεταιριστική βιβλιογραφία. Εντελῶς τυχαία ανακάλυψα, προ του 1954, κάποιο μικρὸ ἔργο του στη Βιβλιοθήκη της Βουλῆς και το ἀντέγραψα (ἀλλὰ δυστυχῶς σε νεώτερη, μετὰ χρόνια, ἀναζήτησή μου, δεν ὑπῆρχε πλέον ἐκεῖ). Ἦταν το: Γεωργίου Α. Ἡλιάδου, οἰκονομολόγου - δημοσιογράφου, «Ἐκθεσις πρὸς Ἰδρυσιν ἑλληνικῶν ὑπὲρ τοῦ συνεργατισμοῦ συνδέσμου». Ἐν Ἀθήναις 1913 (ἐκ του τυπογραφείου Π.Α. Πετράκου). Για τὴν προσπάθεια αὐτή θά μιλήσωμε πιο κάτω (στο ἔτος 1913) (11).

Ἡ ἀνακάλυψη ὅμως αὐτή με ὀδήγησε και σε προγενέστερη ἀξιόλογη συνεταιριστικὴ προσπάθεια του ἴδιου κατὰ το 1910. Πρόκειται για τὴν πρωτοποριακὴν προσπάθειά του να ἐμφανίσει και να προπαγανδίσει τοὺς Συνεταιρισμοὺς Καταναλώσεως, με τὴν μετάφραση ἀπὸ τα γαλλικὰ, μικρῆς ἀλλὰ πολὺ ἀξιόλογης για τότε και γλαφυρῆς μελέτης του Γάλλου εκπαιδευτικοῦ L. Combes «Περὶ Συνεργατικῶν Ἐταιριῶν Καταναλώσεως». Και ὄχι μόνο ἔκανε τὴν μετάφραση ἀλλὰ και κατόρθωσε να τὴ δημοσιεύσει στον Ἐ' τόμο του Παιδαγωγικοῦ Δελτίου (πράγμα πολὺ σημαντικό για τὴ διάδοση τῆς ιδέας) και στη συνέχεια να τὴν ἐμφανίσει και ως ἀνάτυπο (Ἐν Ἀθήναις, Βασιλικὴ Τυπογραφία Ραφτάνη - Παπαγεωργίου, 1910 σελ. 15).

Σημειώνει ο μεταφραστής σε υποσημείωσή του (σελ. 3) :

«Ἀντὶ ἰδιοῦ ἄρθρου, πρὸς ἔκθεσιν εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ Παιδαγωγικοῦ Δελτίου τῶν ἐκ τῶν συνεργατικῶν ἐταιρειῶν ἀγαθῶν, ἐθεωρήσαμεν προτιμότεραν μετάφρασιν διαλέξεως τοῦ γάλλου Ἐπιθεωρητοῦ κ. L. Combes νομιζόμεν δ' ὅτι ἡ μελέτη αὐτῆ παρέχει δι' ὀλίγων

πλήρη και σαφῆ ἰδέαν περὶ τῶν συνεργατικῶν ἐταιρειῶν καταναλώσεως και τοῦ μηχανισμοῦ τῶν τοιοῦτων ἐταιρειῶν. Ἐλπίζομεν δ' ὅτι και ἐν Ἑλλάδι, ὡς πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης, ὁ συνεργατισμὸς θά εὕρη μεταξὺ τῶν διδασκόντων πλείστους ὑπερμάχους».

Και συνεχίζει τὴν υποσημείωσή με τὴ σημαντικὴ πληροφορία: «Περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἐγράψαμεν και ἴδιαν βραχείαν πραγματείαν ἣν εὐχαρίστως ἀποστέλλομεν τοῖς αἰτοῦσιν (Ἀπευθυντέον τῷ μεταφραστῇ ἐν ὁδῷ Ἀγίου Παύλου 6, Ἀθήναι)». Δυστυχῶς, για τὸ συνεταιριστικὸ αὐτὸ κείμενο—που κάποια ἐπίδραση θά εἶχε για τὴ διάδοση τῆς ιδέας του συνεργατισμοῦ στους μορφωμένους κύκλους—δεν βρέθηκαν στοιχεία (και μένει ανοιχτός ὁ δρόμος στους νεώτερους ερευνητές).

Η προσπάθεια αυτή (και οι τυχόν άλλες άγνωστές μας) του Ηλιάδη σε συνδυασμό με άλλες άλλων προσπαθειών γύρω στο 1910, είναι ιστορικά στοιχεία πολύτιμα που δείχνουν με πόση καθυστέρηση έφθασε ο νομοθέτης (μετά 4 χρόνια) στην υποβολή του θεσμού (με το γ. 602). (Για νεώτερη αξιολογή προσπάθεια του ιδίου Γ. Ηλιάδη βλ. στο έτος 1913) (12).

Κείμενο του Α. Σπουργίτη

Το 1910 δημοσιεύεται στην «Ελληνική Έπιθεώρηση» κείμενο του Α. Σπουργίτη με τίτλο «Αί συνεργατικά Ένώσεις».

ΚΡΑΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 1910

Νομοθεσία για εξαγορά των τσιφλικιών

Μερικά αγροτικά μέτρα άρχισαν να αποφασίζονται άμεσα από το 1910.

Ο νόμος ΓΦΚΑ' της 9 Μαρτίου 1910 «περί οργανώσεως και διοικήσεως του «Θεσσαλικού Γεωργικού Ταμείου» διοργάνωσε το συσταθέν ήδη δια του νόμου ΓΣΒ' της 7 Απριλίου 1907 «περί συνοικισμού και διανομής γαιών εν Θεσσαλία και περί ιδρύσεως Θεσσαλικού γεωργικού ταμείου» Ταμείον τούτο και ώρισεν ως έργα του την εκτέλεσιν των νόμων περί συνοικισμού και διανομής γαιών εν Θεσσαλία, την εξαγοράν κτημάτων προς εγκατάστασιν εις αυτά ως ιδιοκτητών των κολλήγων και των προσφύγων, την αποξήρανσιν ελών, κλπ., προς τούτοις δε την «ίδρυσιν και κηδεμονίαν γεωργικών συνδέσμων μεταξύ συνοικιζομένων...», την προμήθειαν γεωργικών εργαλείων, ζώων και σπόρων προς πώλησιν εις τους γεωργούς των συνοικισμών και την παροχήν αυτοίς χρηματικών δανείων προς ζωάρκειαν κατά την πρώτην αυτών εγκατάστασιν, κλπ.».

Δυστυχώς όμως η «περί διανομής γαιών και Θεσσαλικού Ταμείου» νομοθεσία (ο νόμος ΓΣΒ' τροποποιήθη και συνεπληρώθη δια των νόμων ΓΤΘ' του 1908, ΓΤΕΘ' του 1909, ΓΦΚΑ' του 1910, διάφοροι δε άλλοι νόμοι εκύρωσαν συμβάσεις προς το Δημόσιον περί εξαγοράς κτημάτων προς διανομήν εις τους κολλήγους και περί συναμολογήσεως δανείων του Δημόσιου) απέτυχε κατά το πλείστον, χάρις εις την χαλαράν, ανεπαρκή και ανεπιστήμονα εφαρμογήν (Εισογγ έκθ. γ. 602).

Ίδρυση Υπουργείου Γεωργίας, Εμπορίου και Βιομηχανίας

Έπειτα από τις πολλές μέχρι τότε υποδείξεις, το 1910, με το νόμο ΓΦΚΔ' «περί συστάσεως Ύπουργείου Γεωργίας, Εμπορίου και Βιομηχανίας», γίνεται το πρώτο αποφασιστικό βήμα για την ανάπτυξη του κρατικού ρόλου στον πλουτοπαγωγικό τομέα (μελέτη διαπάξεων σχετικών με Συνεταιρισμούς κλπ. στα άρθρα 1, 2, 27, 28 κλπ. του νόμου).

Αναγκαστικοί συνεταιρισμοί αμπελοκτημένων - οινοπαραγωγών.

Όπως μας πληροφορεί η Αιτιολογική έκθεση του γ. 602, είδος αναγκαστικού συνεταιρισμού των κατά τόπους αμπελοκτημένων και οινοπαραγωγών εισήγαγε ο νόμος ΓΦΑΓ' της 24 Ιανουαρίου 1910 «περί καταργήσεως της στρεμματικής φορολογίας των αμπέλων και συστάσεως ταμείων βιύνης της οινοπαραγωγής». Κατά τον νόμον τούτον δύναται, κατ' εξαίρεση, να διατηρηθῆ ὁ καταργούμενος στρεμματικός φόρος ἐπὶ τῶν αμπέλων, ὡς καὶ ὁ διὰ τινος νήσου ἔγγειος φόρος καὶ δικαίωμα καταναλώσεως κατὰ τὴν μεταφορὰν ἐπὶ τῶν οἴνων καὶ τοῦ γλεύκου, ἐὰν τὰ δημοτικά συμβούλια τῶν οἰνοφόρων δήμων ἐπαρχίας τινὸς ἤθελον τὸ ζητήσῃ κατὰ πλειοψηφίαν, ὁ δὲ φόρος οὗτος διατίθεται ὑπὲρ συστάσεως ἐπαρχια-

κῶν ταμείων ἀμύνης τῆς οἰνοπαραγωγῆς, δυναμένων νὰ ἐνοῦνται ὑπὸ μίαν διοίκησιν διὰ πλείονας ἐπαρχίας. Ὑπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τῶν ταμείων τούτων δρῖζει πρὸς τούτους ὁ νόμος, δι' ἀποδοχῆς ὑπὸ τοῦ Κράτους κατ' ἔτος (ἀπὸ τοῦ 1911) πέντε σὺν 200 χιλιάδων δραχμῶν.

Τὰ καθέκαστα τῆς συστάσεως καὶ λειτουργίας τῶν ταμείων ἀπέθρην εἰς τὴν διὰ 6. διαταγμάτων καθροισμὸν. Ἡ φορολογία ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν διὰ δύο ταμεία, κατόπιν σχετικῶν ψήφισμάτων τῶν δημοτικῶν συμβουλίων εἰς τὴν Θήραν καὶ Λευκάδα (6. διάταγμα 6 Ιουλίου 1911), τα ταμεία οὗτως εἰς ἅ ἀνήκον οἱ μέντοι σήμερον εἰσπραχθέντες ἀφοροί, δὲν ἐλειτούργησαν μέχρι τὴν ψήφισιν τοῦ ν. 602 ἔχοντα ἀνάγκην εἰδικῆς ὀργανώσεως. Ὡς πρὸς τὸ ταμεῖον τῆς Θήρας καὶ Θεσσαλίας ἐγένετο τὸ ἀπὸ 17 Ιουλίου 1914 6. διάταγμα, καὶ ὡς πρὸς τὸ ταμεῖον Λευκάδος τὸ ἀπὸ 21 Σεπτεμβρίου 1914 β.δ. Ἐν γένει δὲ (γνώσει ἡ Εἰσαγγητικὴ Ἐκθεσὶς τοῦ ν. 602) θέλωμεν προνοῆσαι περὶ τῆς ἐπιτυχοῦς λειτουργίας τῶν ταμείων τούτων, δι' ὧν δύναται νὰ προαχθῇ σπουδαίως ἡ οἰνοπαραγωγή.

Οἱ πρώτες διαπιστώσεις τοῦ Εὐλ. Βενιζέλου γιὰ τὰ γεωργικὰ

Στὸν ἱστορικὸν πρῶτον λόγον τοῦ πτεν Αθήνα (μετὰ τὰς ἐκλογὰς Αὐγούστου 1910) στις οποῖες ἐκλέχθημε βουλευτὴς με πρωτοβουλία τῶν Συντεχνιῶν, ἐνὸς αὐτοῦ ἀπουσίας (ε) ὁ βουλευτὴς Εὐλ. Βενιζέλος διαπιστῶνει ἀόριστα γιὰ τὴν γεωργίαν:

«... Ἐλλειψίς ἀγροτικῆς ἀσφαλείας ὡς ἐπίσης Ἐλλειψίς δασικῆς τοιαύτης καὶ πάσης ἐπιστημονικῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ δασικοῦ πλοῦτου τῆς χώρας. Ἀδιαφοροῖα παντελῆς πρὸς τὰς ἐργατικὰς καὶ ἀγροτικὰς τάξεις, ἀποτέλεσμα ἔχουσα νὰ ἐξάπτωνται εἰς ἐπικίνδυνον πολλὰκις ἀνταγωνισμὸν ἢ ἀντίθεσιν μεταξὺ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, μεταξὺ ἰδιοκτητῶν καὶ καλλιεργητῶν...» (ἦσαν πόσοφατα τὰ γεγονότα τοῦ Κιλελέρ Μαρτίου 1910 καὶ ἡ ἀναταραχὴ ἀπὸ τὰς συλλήψεις-δίκες).

Οἱ πρώτες εὐσιαστικῆς θέσεις τοῦ Εὐλ. Βενιζέλου γιὰ τὰ ἀγροτικὰ.

Μετὰ τὴν διάλυση τῆς Βουλῆς τῶν ἐκλογῶν Αὐγούστου 1910 καὶ τὴν ἐναρξὴν ἐντονοῦ προεκλογικοῦ ἀγῶνα, ὁ Εὐλ. Βενιζέλος, ἀκαταπόνητος καὶ ἀναποσάσιτος ἀκόμα στα ἀγροτικὰ, ἐκθέτει στὸν λόγον τοῦ τῆς 13 Νοεμβρίου 1910 στὴ Λάρισα, τὰς κατευθύνσεις τοῦ σοκιομικὸς τομέα.

Ἀφοῦ ἀναφέρθημε — ὑπὸ βροχὴν — στὸ θέμα τῆς φορολογίας καὶ στὴν ἵδρυσιν Υπουργείου τῆς Παραγωγῆς, ὑπόσχεται:

Τὴν ἐκτέλεση υδραυλικῶν ἔργων τόσο γιὰ τὴν δημοιογία καλλιεργήσιμων νέων ἐκτάσεων ὅσο καὶ γιὰ τὴν προφύλαξιν ἀπὸ τὴν ἐλονοσίαν.

Τὴν σύνταξιν κτηματικῶν βιβλίων γιὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας καὶ τὴν ἐδραίωσιν τῆς κτηματικῆς πίστεως.

Ἀκόμα ὅτι «θὰ ἐπιδιώξω, διὰ τῆς συστάσεως πιστωτικῶν κατὰ στημάτων κτηματικῆς καὶ ἀγροτικῆς πίστεως, τὴν παροχὴν τῶν μέσων εἰς τοὺς γεωγονοὺς ὅπως καλλιεργήσιμων ἀποτελεσματικώτερον τὴν γῆν, συγχρόνως δὲ ἀπαλλάξω αὐτοὺς τῶν ὀνύγων τῆς τοκογλυφίας, τὴν ὁποίαν ἡ Κυβέρνησις τῆς ἀνορθώσεως θέλει πλήξῃ καὶ ἄλλως» (βλ. εφημ. «Χρόνος» 15-11-1910. Καὶ κείμενα Εὐλ. Βενιζέλου σ. 205).

Γιὰ τὸ Ἀγροτικὸν (τσιφλίκια) δηλώνει ἀόριστα ὅτι ἡ Κυβέρνησις θὰ ρυθμίσει νομοθετικὰ τὰς σχέσεις τῶν καλλιεργητῶν πρὸς τοὺς ἰδιοκτῆτας. Ὅτι θὰ ἐπιδιώξῃ νὰ ἀποκαταστήσει τοὺς ἀκτῆμονες καὶ μικροῖς ἰδιοκτῆτας (αφοῦ τὸ μελετήσῃ, ἐπειδὴ εἶναι δυσχερές). Ὅπως καθολικῶς λέγει: «Λὲν ἔρχονται νὰ σὰς ὑποσχεθῶν ὅτι ἡ Κυβέρνησις θὰ λάβῃ τὰ κτήματα τῶν ἰδιοκτητῶν διὰ νὰ τὰ δώσῃ εἰς

τούς καλλιεργητάς. Δέν ἔρχεται ἡ Κυβέρνησις νὰ ἐξασκήσῃ δημαγωγίαν...».

(Στον ἴδιον λόγο του αναφέρθημε στο πρόγραμμα για τους βιομηχανικούς εργάτες, για τους επαγγελματικούς κινδύνους, για την μετανάστευση, για την αυτοδιοίκηση με τις τοπικές Κοινότητες και τις οθροστικές Κοινότητες και όχι με τους ανομοιογενείς μεγάλους, τότε, αγροτικούς Δήμους).

Στο λόγο του στις 26 Νοεμβρίου 1910 στην πλατεία Ομονοίας στην Αθήνα, επανέρχεται ενθαρρυντικά στο αγροτικό πρόβλημα, αλλά τονίζει ότι «ἐπέστησα τὴν προσοχὴν τῶν καλλιεργητῶν κατὰ τῶν πλανῶν, εἰς τὰς ὑποίας εἶναι δυνατόν νὰ ἐμβάλωσιν αὐτοὺς οἱ ἐκεῖ δημαγωγοί».

Περὶ τῶν συνεταιρισμῶν δὲν ἐκδηλώνεται ἀκόμα τότε.

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΤΟ 1910

Η εξέλιξη του Συνεταιρισμού Αλμυρού

Κατὰ τὸ ἔτος 1910: «οἱ μέτοχοι ἠξήθησαν εἰς 87. Τὸ μετοχικὸν κεφάλαιον ἀνῆλθεν ἐν συνόλῳ εἰς δραχ. 12.309,80, τὸ ἀποθεματικὸν εἰς 10.131,35 καὶ τὰ πρὸς τὰ μέλη δάνεια εἰς δραχ. 16.852,15. Ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους τούτου τὸ γραφεῖον τοῦ Συλλόγου ἐνεκατεστάθη εἰς ἴδιον κατάστημα, ἐδαπανήσαμεν δὲ διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ γραφείου καὶ ἐν γένει διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ ἔτους τούτου δραχ. 369,50 καὶ οὕτω τὰ ἔξοδα τῆς διοικήσεως ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Συλλόγου μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου τοῦ 1910 ἀνῆλθον εἰς δραχ. 2402,75». «Συγκεφαλαιῶντες τὰ ἀνωτέρω συνάγομεν, ὅτι τὴν 31 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1910 τὸ μετοχικὸν κεφάλαιον εἶχεν ἀνέλθει ἐν συνόλῳ εἰς δραχ. 12.309,80, τὸ ἀποθεματικὸν, ἀφοῦ ἀφηρέθησαν τὰ ἔξοδα τῆς διοικήσεως εἶχε φθάσει ἐν συνόλῳ εἰς 7.728,60 δραχ., τὰ δὲ δάνεια πρὸς τοὺς μετόχους εἰς δραχ. 16.852,15 ἐν συνόλῳ».

Σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσιεύτηκαν μέχρι τώρα η εξέλιξη του Συνεταιρισμού Αλμυρού ήταν η ακόλουθη:

Ἔ τ η	1901	1902	1903	1904	1905
Αριθ. μελών	35	48	52	56	63
Πληρωθ. μερίδ.	—	—	—	—	—
Κεφάλαιον	1.337	4.225	8.675	10.093	13.620
Αποθεμ.	—	—	—	—	—
Δάνεια	249	1.014	1.973	3.423	10.837
Ετήσια ἔξοδα	131	222	55	378	198
Ἔ τ η	1906	1907	1908	1909	1910
Αριθ. μελών	63	68	68	69	87
Πληρ. μερίδ.	—	—	10.674	11.440	12.309
Κεφάλαιον	14.588	16.043	—	—	—
Αποθεμ.	—	—	7.345	7.182	7.728
Δάνεια	11.932	14.302	14.610	15.410	16.852
Ετήσια ἔξοδα	186	183	199	401	369

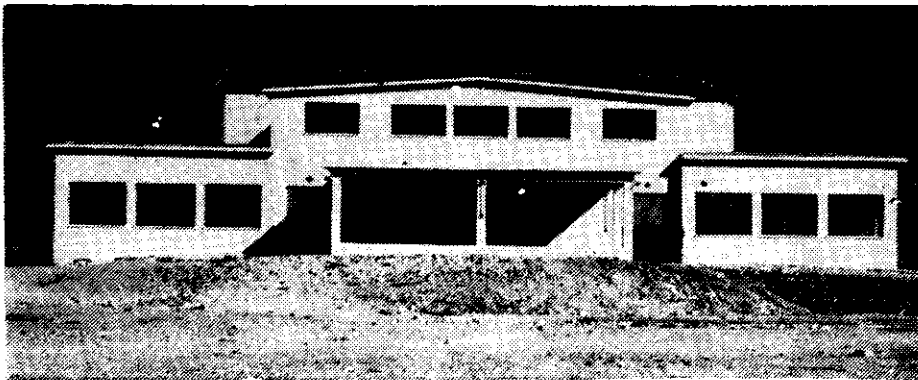
Πολύ σημαντικὸς: Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1910 αποφασίζεται, «μετὰ πολλῶρον συζητήσεων καὶ σφοδρὰν λογομαχίαν» στη Γεν. Συνέλευση του Συνεταιρισμοῦ, ἡ ἀγορὰ μιᾶς μεγάλης αυτοκινήτου αλωνιστικῆς μηχανῆς (βλ. ἀναλυτικὰ στο ἔτος 1911).

Το Ταμείο Αμύνης Οινοπαραγωγής Λευκάδος.

Όπως σημειώθηκε και σε προηγούμενη σελίδα (κρατικά μέτρα), το 1910 ιδρύεται το Ταμείο Αμύνης Οινοπαραγωγής Λευκάδος με βάση το ν. ΓΦΑΓ) 21-1-1910.

Ήταν ιδιότυπος αναγκαστικός συνεταιρισμός των οινοπαραγωγών Λευκάδος (βλ. και εισήγ. έκθ. ν. 602 και «Ο Συνεταιριστής» 1960 σ. 129). Μπορούσε να χορηγεί δάνεια στους οινοπαραγωγούς, να προμηθεύεται γεωργικά είδη για μετα-

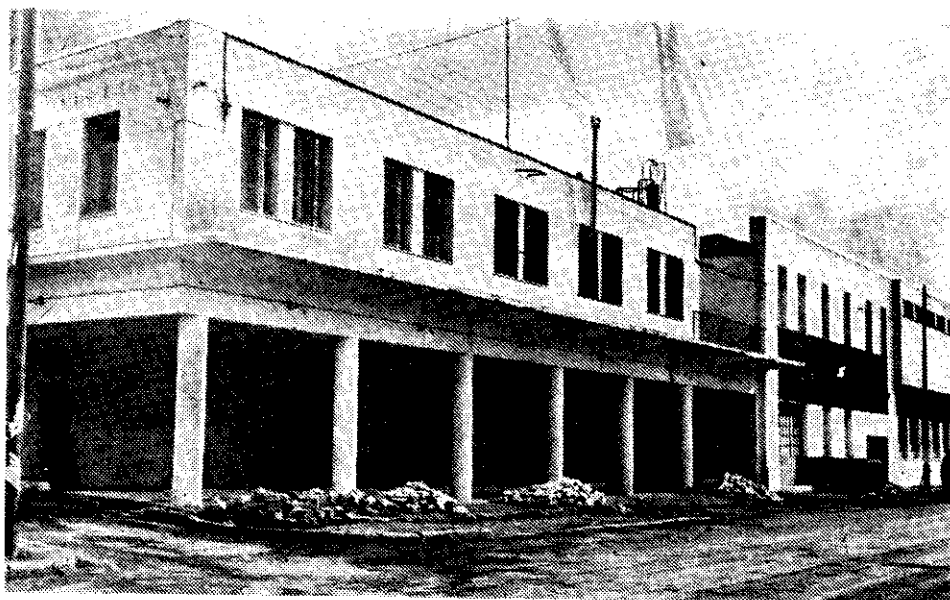

ΤΑΟΑ Λευκάδας: Η δραστηριότητα συνεχίζεται από τότε μέχρι σήμερα. Στη φωτογραφία: Οινοποιείο του ΤΑΟΑ Λευκάδας (1950/1951).

πώληση σ' αυτούς, να αναλαμβάνει την οινοποίηση και γενικά να προστατεύει τα συμφέροντα των οινοπαραγωγών της περιφέρειάς του. (Πραγματικά άρχισε να λειτουργεί από το έτος 1915 όταν δημοσιεύτηκε το σχετικό Διάταγμα. Περισσότερο συνεταιριστική η οργάνωσή του έγινε με το ν. 3322 του 1925). Πρωτεργάτης στην ίδρυση και δράση του ο Πέτρος Φίλιππα Πανάγος (του οποίου και στήθηκε η προτομή στη Λευκάδα σε αναγνώριση του έργου του, όπως υπάρχει και του Ν. Μιγόπουλου στον Αλιμυρό). Βλ. «Ο Συνεταιριστής» 1960 σ. 129 (12α).

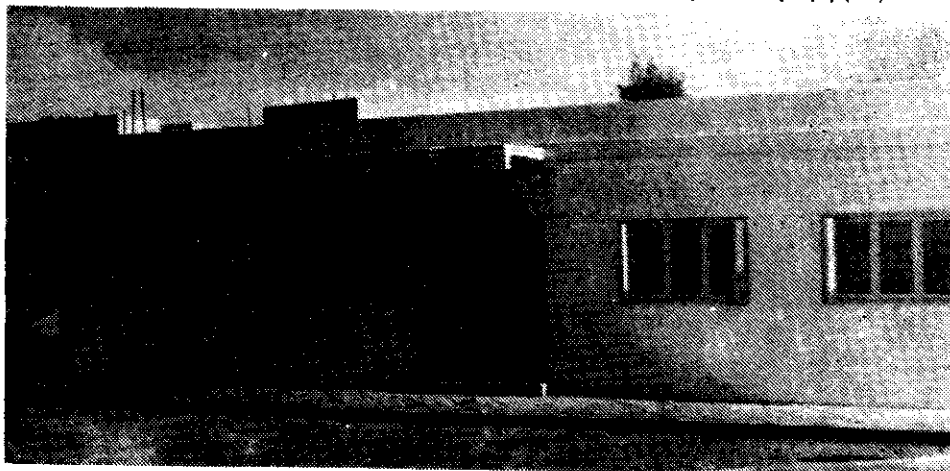
Ο Οινοπαιητικός Συνεταιρισμός Χαλκίδας. Η θεμελίωση του 1910

Καθώς εξιστορεί ο Π. Βασιλακόπουλος (13) (13α), στη Χαλκίδα η κυριώτερη αιτία να γίνει οινοποιητικός συνεταιρισμός ήταν η ύπαρξη οινοδεξαμενών, που τις όριζαν τριακόσιοι αμπελοκτήμονες της Χαλκίδας. Οι αμπελοκτήμονες αυτοί, το 1910 ήρθαν σε συμφωνία με την Εταιρία Οίνων και Οινοπνευμάτων να πουλούν σ' αυτή κάθε χρόνο και για πέντε χρόνια την παραγωγή τους σε μούστο και στην τιμή 8,1/2 λεπτά την οκά. Η εταιρεία ανέλαβε την υποχρέωση να κατασκευάσει αμέσως οινοδεξαμενές που να χωρούν 1.200.000 οκάδες μούστο. Την αξία των δεξαμενών αυτών θα την εξοφλούσαν τοκοχρεωλυτικά οι τριακόσιοι αμπελοκτήμονες μέσα σε πέντε χρόνια, όσο διαρκούσε η συμφωνία ανάμεσα σ' αυτούς και την Εταιρεία. Το τοκοχρεωλύσιο θα το κρατούσε η Εταιρεία δικαιωματικά κάθε χρόνο από την αξία του μούστου που της πουλούσαν οι τριακόσιοι αμπελοουργοί. Ύστερα από την εξόφληση της αξίας τους οι οινοδεξαμενές θα περιέρχονταν στους τριακόσιους αμπε-

Συνεταιρισμός Αμπελοκτημόνων Χαλκίδας. Εγκαταστάσεις και Οινοποιείο νεώτερης κατασκευής.

λουργούς που είχαν συμβληθεί με την Εταιρεία και είχαν πληρώσει τα τοκοχρεωλύσια. Έτσι και έγινε. Το 1915 οι τριακόσιοι αμπελοουργοί δεν ανανέωσαν τη σύμβαση με την Εταιρεία και, αφού πήραν στην κυριότητά τους τις οινοδεξαμενές, ίδρυσαν το Συνεταιρισμό Αμπελοκτημόνων της Χαλκίδας. Ο Συνεταιρισμός αυτός, με την επίβλεψη του οινολόγου του Δημοσίου κ. Βογιατζή, άρχισε από τον πρώτο χρόνο που ιδρύθηκε να φτιάχνει αρεταίνωτα κρασιά για εξαγωγή (14).

Θήρα: Γραφείο και Χημείο της Ενώσεως Θήρας - Θηρασίας, όπως ήταν το 1958

Το Ταμείο Αμύνης Οиноπαρωγωγής Θήρας - Θηρασίας

Επίσης το 1910 και με βάση τον ίδιο ν. ΓΦΑΓ του 1910 ιδρύθηκε το Ταμείο Αμύνης Οиноπαρωγωγής Θήρας—Θηρασίας. Ιδιότυπος αναγκαστικός Συνεταιρισμός των εκεί οινόπαρωγών. (Βλ. εισγγ. έκθ. ν. 602 και Ιασσιμίδη «Οί Γεωργικοί Συνεταιρισμοί» σ. 220). Άρχισε όμως η λειτουργία έπειτα από το Β.Δ. της 17.7.1914.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 23

(1) Γεγονότα που δίνουν τη φυσιογνωμία του 1909 (μέχρι τον Αύγουστο):

Δυσκολίες στην Κυβέρνηση Θεοτόκη. Διαφωνίες στο νομοσχέδιο φορολογίας οινόπνευματος, αποχώρηση του Υπουργού Οικονομικών Δ. Γούναρη.

Κρίση εθνική - πολεμική από το Κρητικό ζήτημα και τις σχέσεις με την Τουρκία (Αντεπανάσταση στην Κωνσταντινούπολη σουλτανικών αξιωματικών εναντίον των νεοτούρκων. Στρατός που κινείται από τη Θεσσαλονίκη επιβάλλει καθεστώς νεοτούρκων. Εκτελέσεις. Ο σουλτάνος Χαμίτ εκθρονίζεται και αντικαθίσταται από τον αδελφό του Μωάμεθ. Σοβινιστική πολιτική νεοτούρκων. Εκλογές (Τούρκοι: 170 βουλευτές, Χριστιανοί 40, Αλβανοί - Αρμέν. 40). Απειλή πολέμου Τουρκίας εναντίον Ελλάδας για Κρητικό και Μακεδονικό.

Παραίτηση Κυβερνήσεως Θεοτόκη. Κυβέρνηση Δ. Ράλλη. Εξαναγκασμός της σε ταπεινωτικές δηλώσεις κατά χειρισμό Κρητικού.

Μεγάλες Δυνάμεις γνωρίζουν ότι δεν ανέχονται διαταραχή στο καθεστώς Μακεδονίας και Κρήτης.

(2) Μερικά γεγονότα που δίνουν τη φυσιογνωμία του 1909 (από τον Αύγουστο).

Αύγουστος 1909. Επαναστατική κινητοποίηση. Προκήρυξη λοχαγού Γ. Καρβιζιάκη και κινητοποίηση φοιτητών εναντίον καθεστώτος καθυστέρησης και συναλλαγής. 14 προς 15 Αυγούστου συγκέντρωση στρατιωτικών στο Γουδί. Διακήρυξη για πρόγραμμα Στρατιωτικού Συνδέσμου (στρατιωτική οργάνωση, οικονομίες, εναντίον συναλλαγής).

Παραίτηση κυβερνήσεως Δ. Ράλλη. Νέα κυβέρνηση Κ. Μαυρομυχάλη.

Απομάχυνση διαδόχου Κωνσταντίνου και πριγκίπων από στρατεύμα. Αμνηστεία για τις ενέργειες των στρατιωτικών.

Υπόμνημα Αλ. Παπαναστασίου «Τί πρέπει να γίνει».

Αναχώρηση διαδόχου στο εξωτερικό, δηλώσεις του, επεισόδια. Σκέψεις θασ. Γεωργίου για παραίτηση και αναχώρηση (με δυσμενείς αντικτύπους στις Αυλές της Ευρώπης).

Συλλαλητήριο (από Συντεχνίες, άλλες λαϊκές δυνάμεις και συμμετοχή κληρικών) στηρίζει την Επανάσταση.

Αντεπανάσταση στο ναυτικό (για ακραία ριζικά μέτρα) καταπνίγεται.

Στη συνέχεια η Βουλή ψηφίζει παθητικά τα πολυάριθμα νομοσχέδια που υποβάλλουν οι Επαναστατικοί κύκλοι.

Αδιέξοδο στις εξελίξεις. Η παλαιά Βουλή και τα παλαιά κόμματα παραμένουν παράπλευρα προς την Επανάσταση που δεν έχει ξεκαθαρισμένο πρόγραμμα και πολιτικό φορέα. Θεοτόκης - Ράλλης δημιουργούν στη Βουλή προβλήματα, υπονομεύουν την Επανάσταση.

Αναζητείται πολιτικός νους ηγέτης. Αρνείται Δ. Γούναρης. Καλείται από Κρήτη Βενιζέλος. Έρχεται στο τέλος 1909 για συναντήσεις και μελέτη καταστάσεως. Ενεργεί ως πολιτικός διαιτητής μεταξύ Επανάστασεως και παλαιού πολιτικού κόσμου.

Ίδρυση Αν. Ετ. Χημ. Πρ. Λιπασμάτων.

Γεγονότα που δίνουν τη φυσιογνωμία του 1910:

Κινήσεις Ελ. Βενιζέλου. Σύγκληση Συμβουλίου Στέμματος. Κυβέρνηση Στ. Δραγούμη με

υπουργό στρατιωτικών τον αρχηγό της Επαναστάσεως Ζορμπά.

Προκήρυξη εκλογών για διπλή αναθεωρητική Βουλή.

Διάλυση Στρατιωτικού Συνδέσμου.

Εκλογές. Συνεργασία των 2 μεγάλων παλαιών κομμάτων Θεοτόκη - Ράλλη. Βενιζέλος αποσταλεί εις Ελβετίαν. Παλαιά κόμματα 200 βουλευτές, Ανεξάρτητοι (δεν είχε συγκροτηθεί νέο Κόμμα) 175 βουλευτές. Στην Αττική εκλέγονται κατά σειρά: Ελ. Βενιζέλος, Εμμ. Μπερνάνκης, Στ. Δραγούμης, Δ. Ράλλης.

Σύνοδος Βουλής. Παραίτηση κυβ. Δραγούμη.

Νέες εκλογές (με εμφάνιση του κόμματος των Φιλελευθέρων και της Ομάδας των Κοινωνιολόγων). Επί 364 βουλευτών οι 300 φιλελεύθεροι (Βενιζέλος).

(3) Για τις επιδράσεις της Επαναστάσεως του 1909 στην εθνικοοικονομική γενικά ζωή βλ. Αριστ. Σίδερι «Η αγροτική πολιτική...» σ. 9, 103 — Σ. Μελά «Η Επανάσταση του 1909» έκδ. 1957 — Α. Θεοδωρίδου «Η Επανάσταση και το έργο της» εκδ. 1914, ίδια σελ. 83. Ηερκνερ - Καλιτσουνάκη «Τὸ Ἐργατικὸν ζήτημα» τομ. Β', ίδια σελ. 356 - 357, 380 — Κ. Παπαρηγοπούλου, τομ. ΣΤβ' σ. 120 — Αριστ. Κλήμη «Αγροτική Οικονομία» σελ. 87 — Χρ. Ευελπίδη «Οικονομική και Κοινωνική Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος» σελ. 60, 61, 106 — και πολλά άλλα σύγγρονά της και νεώτερα.

(4) Για την Κοινωνιολογική Εταιρεία βλ. μεταξύ άλλων: Κ. Τριανταφυλλοπούλου, αναλυτική συνέντευξη στην εφημερίδα «Ελεύθερος» 25.6.1945 αναδημοσίευση στο Γ. Κορδάτου «Ἱστορία Ἑλληνικοῦ Ἐργατικοῦ Κινήματος 7η έκδοση σ. 109 επ. Επίσης βλ. Γ. Κορδάτου «Ἱστορία τῆς νεώτερης Ἑλλάδας» σελ. 240, κλπ.

Ἰδρυτικά μέλη ἦταν οι Αλ. Παπαναστασίου, Π. Αραβαντινός, Θ. Πετμεζάς, Κ. Τριανταφυλλόπουλος, Α. Δελμούζος και στη συνέχεια οι Θ. Κουτούπης, Αλ. Μυλωνάς. Μεταξύ των μέτεπειτα μελών της ἦταν οι Κ. Βαρβαρέσος, Δημ. Γληνός, Σπ. Μελάς, Ν. Εξαρχόπουλος, Ι. Λυμπερόπουλος, Α. Νάκος, Π. Σκουριώτης, Δημ. Σαράντης, Σπ. Κορώνης και άλλοι.

Για τη συμβολή του Αλ. Παπαναστασίου στα αγροτικά θα μιλήσουμε αρκετές φορές. Για το έργο του βλ. βασικά τον τόμο που εκδόθηκε το 1957, με επιμέλεια Ε. Λευκοπαρίδη και περισπούδαστο πρόλογο από τον Ακαδημαϊκό Κ. Τριανταφυλλόπουλο. Στις σελ. 883 του τόμου βλ. το πρόγραμμα του τότε Λαϊκού Κόμματος (που προήλθε από τους κοινωνιολόγους) για Συνεταιρισμούς - Επιμελητήρια (βλ. και το ευρετήριό του στη σελ. του 887 επ.).

Επίσης βλ. δημοσιεύματα στο περιοδικό «Ο Συνεταιριστής» 1949, σ. 105, 1957 σ. 144 (κείμενο Αλεξ. Μυλωνά). Επίσης βλ. στα «Θέματα Συνεταιρισμών» σελ. 1817, 2955, 3799, 4222, 4317, ιδιαίτερα δλέπε το κείμενο του Μαν. Ρούνη στη σελ. 4127 με τίτλο «Ο Ἀλέξανδρος Παπαναστασίου και οι Συνεταιρισμοί» με πολλές πληροφορίες για το φιλοσυνεταιριστικό του έργο.

(5) Μεταξύ των 79 σωματείων και οργανώσεων που μετέσχον στο Συνέδριο ἦταν και τα κάτωθι 44 γεωργικά και εργατικοῦ ενδιαφέροντος σωματεία, (πολλά από τα οποία ἦταν στην ουσία συνεταιρισμοί). Από αὐτὸ φαίνεται και η αγροτική οργάνωση της εποχῆς και η σχετική τάση: 4. Κτηματικός Σύνδεσμος. Πύργος. 6. Ἐνωσις Ἑλλήνων Γεωπόνων. Αθήναι. 7. Γεωργικός Σύνδεσμος. Τρίκαλα. 8. Κτηματικός Σύλλογος. Γύθειον. 14. Εταιρεία ἐξευγενισμένων φυτωρίων. Καλάμαι. 15. Γεωπονικός Σύνδεσμος «ἡ Ἀδελφότης». 19. Γεωπονικός Σύνδεσμος «Ἁγιος Γεώργιος». Τρανό Ζευγολατιό. 21. Εργατικὴ Ἀδελφότης. Λευκάς. 24. Πανθεσσαλικός Σύλλογος «Κοινὸν τῶν Θεσσαλῶν». 25. Πτηνοτροφικὴ Εταιρεία. Αθήναι. 26. Κτηματικός Σύλλογος Ἀντικύρρας. Δεσφίνα Ἀμφίσσης. 27. Γεωργικός Σύνδεσμος. Κέα. 29. Φιλοδασιτικός Σύλλογος. Πτέρη. 32. Σηροτροφικὴ Εταιρεία. Κύμη. 33. Συντεχνία Οἰνοπωλῶν. Αθήναι. 36. Σύνδεσμος των Φιλοδένδρων. Τρίπολις. 38. Γεωργικὴ Εταιρεία. Σκόπελος. 39. Γεωργικός Σύλλογος. Αλμυρός (Δημ. Ρίζος). 40. Εργατικὸν Κέντρον. Βόλος. 41. Τεχνοεργατικός Σύλλογος.

Λάρισα. 43. Κοινότης Ν. Αγχιάλου. Ν. Αγχιάλος. 44. Γεωπονικός Σύνδεσμος «Άγιος Δημήτριος». Χαράναγα. 48. Εργατικός Σύλλογος «ή αλληλοδοθήεια». Αργοστόλιον. 49. Κτηματικός Σύνδεσμος «ή Γερηνία». Γαργαλιάνοι. 51. Σύλλογος Εμποροϋπαλλήλων. Αθήναι. 52. Σύλλογος Αλληλοδοθηείας «Σωτήρ». Σπάρτη. 55. Τεγεατικός Σύνδεσμος. Αθήναι. 57. Κτηματικός Σύλλογος Αιγιαλείας. Αθήναι. 59. Σύνδεσμος Συντεχνιών. Αθήναι. 60. Σύλλογος Λιθογράφων. Αθήναι. 61. Γεωργικός Σταθμός. Πάτραι. 62. Γεωργικός Σταθμός Τίρυνθος. Τίρυνς. 64. Αλληλοδοθητική Αδελφότης Τυπογράφων. Αθήναι. 65. Πεδινός Γεωργικός Σύνδεσμος. Καρδίτσα. 66. Ένωση των πληρεξουσίων της κοινότητος Βαμβακού (Λακεδαιμόνος). 69. Ελληνική Ζωοτεχνική Εταιρεία. Αθήναι. 70. Εργατικός Σύνδεσμος. Κεφαλληνία. 71. Κτηματικός Σύλλογος. Αίγιον. 72. Σηροτροφική Εταιρεία. Αθήναι. 73. Δασοκομική Σχολή. Βυτίνα. 74. Γεωργική Εταιρεία Γεωργιουπόλεως. Κρήτη. 76. Σύνδεσμος Κτηματιών. Αθήναι. 77. Ποιμενικός Σύλλογος. Άμφισσα. 79. Σύλλογος σιτοπαραγωγών. Λάρισα.

Στο συνέδριο έλασαν μέρος και 100 ιδιώτες, αξιόλογα ονόματα με αγροτικά, εργατικά, αλλά και γενικότερα ενδιαφέροντα.

(6) Βλ. τα ονόματά τους στην τότε ειδική έκδοση των Πρακτικών για το Συνέδριο αυτό, σελ. 29.

(6α) Ειδικά για την προχρή κεφαλαίων στην ύπαιθρο και για την αγροτική πίστη δλ. στο έτος 1915 συνθετική αναδρομή.

(7) Βλ. και Σ. Ιασεμίδη «Οί Γεωργικοί Συνεταιρισμοί» 1913 (σελ. 220). «Λειτουργεί λίαν εύδοκίμως υπό τήν προεδρίαν τοῦ καθηγητοῦ κ. Σακελλαροπούλου...».

(8) Από τους πρώτους παραγωγικούς συνεταιρισμούς. Έβικαμε στα Μέγαρα οινοδοξαμενές και άλλες σχετικές εγκαταστάσεις, πρατήριο στην Αθήνα για την πώληση των κρασιών της και εργάστηκε με επιτυχία μέχρι το 1915 οπότε διαλύθηκε ως Α.Ε. και έγινε Συνεταιρισμός (Βλ. κείμενο Π. Βασιλακοπούλου «Ο Συνεταιριστής», 1950, σελ. 84).

(9) Βλ. Θ. Τζωρτζάκη «οί Συνεταιρισμοί εις τήν Ελλάδα», σ. 7. Για την τόνωσή του δλ. «Σιδηροδρομικόν Ήμερολόγιον» 1930 άρθρον τοῦ Θ. Τζωρτζάκη. Ενδιαφέρουσα ιστορική επισκόπηση για την εξέλιξή του γίνεται από τον Γρηγ. Χρηστίδη στο περ. «ὁ Συνεταιριστής» (1960 σελ. 46 επ.) με την ευκαιρία της συμπληρώσεως των 50 χρόνων του. Η λειτουργία και του Συνεταιρισμοῦ αυτού δρίσκεται πάντα σε συσχετισμό με τις γενικότερες συνθήκες (πολεμικές, επισιτιστικές, οικονομικές, συνδικαλιστικές, κλπ.) της περιφερείας του με συνέπεια άλλοτε να εμφανίζεται με πολύ αξιόλογη δραστηριότητα και άλλοτε σε περιορισμό, με κίνδυνο αδραναίας και διαλύσεως. Από το 1949 έγινε βασική ανασυγκρότηση με τροποποιήσεις του καταστατικού με τις οποίες δημιουργήθηκαν αποθεματικά κεφάλαια (50% για τακτικό αποθεματικό κτήσεως ακινήτου) και καθιερώθηκε η επιστροφή του 50% των περισσευμάτων βάσει των συναλλαγών. Η δραστηριότητα του Συνεταιρισμοῦ επεξετάθηκε από Νέου Καυκάσου, Κοζάνης, Ειδομένης μέχρι Ορμενίου. Ο αριθμός των μελών το 1958 ήταν 2.514 με μερίδα 300 δρχ. Διατηρούσε Πρατήριο, αυτοκίνητο διανομής ειδών κλπ.

(10) Για το όλο αγροτικό ζήτημα και ειδικότερα για το θέμα της αποκατάστασης σε μικροϊδιοκτήτες των κολλήγων των τοιφλιζιών και γενικά όλων των αγροτών που δεν είχαν δικιά τους γη, μιλήσαμε και θα μιλήσουμε πολλές φορές στην εργασία αυτή, επειδή τα προβλήματα αυτά και η θετική ή αρνητική αντιμετώπισή τους έχουν άμεση σχέση με τη συνεταιριστική δραστηριότητα.

(11) Βλ. και σχετικό κείμενο Αρ. Ν. Κλήμη στο περιοδικό «Θέματα Συνεταιρισμών», τ. 31 του 1975 (σελ. 2375 επ.).

(12) Βλ. και «Θέματα Συνεταιρισμών» τ. 33 του 1975 (σελ. 2487 επ. και σελ. 2494).

(12α) Το 1960 «ή Ένωση των γεωργικών συνεταιρισμών της Λευκάδας είχε την ώραία έμπνευση να συνδυάση τόν έορτασμό τών 50 χρόνων από τήν ίδρυση του «Ταμείου Άμύνης Οίνο-παραγωγής Λευκάδος» — άρχική μορφή όργανώσεως τών άμπελοουργών τής Λευκάδας για τήν προστασία τής οίνοπαραγωγής, πού σύγχρονή τής μορφή είναι ή ίδια ή Ένωση — με τά άποκαλυπτήρια τής προτομής του πρωτεργάτη για τήν ίδρυση του Ταμείου Πέτρου Φίλιππα Πανάγου.

Ο σκοπός του ειδικού αυτού Ταμείου πού ιδρύθηκε τό 1910, καθώς και του έμοιου με αυτό στη Θήρα, είναι γνωστός... Τό Ταμείο άρχισε να λειτουργή από τό 1915, όταν δημοσιεύτηκε τό κανονιστικό Διάταγμα τής λειτουργίας του. Μετά από δέκα χρόνια, τό 1925, ύστερα από συστάσεις και ύποδείξεις τών ενδιαφερομένων, ψηφίστηκε ο Νόμος 3322, με τόν όποιο όργανώθηκε τό Ταμείο επάνω σε συνεταιριστικές βάσεις. Τό νησί διαιρέθηκε ειδικά για τό σκοπό αυτό σε περιφέρειες. Σε κάθε περιφέρεια όργανώθηκαν άναγκαστικά οι οίνοπαραγωγοί σε συνεταιρισμούς και οι άναγκαστικοί συνεταιρισμοί έγιναν μέλη του Ταμείου, πού λειτουργήσε από τότε σαν Ένωση Συνεταιρισμών. Άργότερα, μετά τόν πόλεμο, (τό 1953) ή Οργάνωση έγινε Ένωση ελεύθερων συνεταιρισμών, και με τή μορφή αυτή λειτουργεί έως σήμερα.

Άς σημειωθή ότι κατά τή σταδιοδρομία του τό Ταμείο και με τήν άρχική του μορφή και σαν άναγκαστική Ένωση συνάντησε πολλές δυσκολίες και έξησε διάφορες περιπέτειες, αλλά τό βαθύ συνεταιριστικό πνεύμα πού διαπότιζε τούς παραγωγούς, κατόρθωσε να κρατήση τήν Οργάνωση, όπου μεταπολεμικά σταθεροποιήθηκε σαν ελεύθερος Οργανισμός στηριγμένος στη θέληση και τήν πίστη στο Συνεργατισμό τών Λευκαδίων παραγωγών.

Ο γιατρός Πέτρος Φίλιππος Πανάγος ήταν για άρκετά χρόνια βουλευτής και έπαιξε στην έποχή του σημαντικό ρόλο στη δημόσια ζωή του νησιού. Άνάμεσα στην άλλη του φιλαργοτική δράση υπήρξε πρωτοπόρος και πρωτεργάτης στην ίδρυση του Ταμείου και ο συμπαραστάτης του στο δύσκολο δρόμο του. Με βαθιά πίστη στις ικανότητες του λαού για συνεργασία, αυτοδιοίκηση και υπεύθυνη δράση, πού θα του εξασφάλιζαν αυτοπροστασία και θα κλυτέρευαν τή θέση του, βοήθησε περισσότερο από κάθε άλλον στη δημιουργία του ώραίου αυτού έργου, πού τά άποτελέσματά του τόσο δικαίωσαν τούς άγώνες του και τήν άκοίμητη φροντίδα του για αυτό...

Η προτομή του, έργο του γλύπτη κ. Νικόλα, έγινε με δαπάνη τής Ένώσεως. Στήθηκε μέσα στην πόλη, στην πλατεία του Αγίου Μηνά. Τά άποκαλυπτήρια τής έγιναν στις 14 Αυγούστου από τόν νομάρχη κ. Σ. Κουδόπουλο. Ο Πρόεδρος τής Ένώσεως κ. Γερ. Κατωπόδης με έμπνευσμένο λόγο του φώτισε τόν τιμώμενο και τό έργο του.

Η Ένωση, με τή χειρονομία τής να άποτίση φόρο τιμής στον Άνδρα και τό Έργο του, τώρα πού πέρασαν 50 χρόνια από τήν ίδρυση του Ταμείου, συγκινεί βαθύτατα τή συνεταιριστική μας κίνηση πού όμόθυμα συμμερίζεται τά αισθήματά τής προς τόν άείμνηστο Πέτρο Φίλιππα.

Ύστερα από τήν τιμητική συγκέντρωση για τά άποκαλυπτήρια τής προτομής του Πέτρου Φίλιππα, ή Ένωση όργάνωσε λαϊκή γιορτή στην τοποθεσία «ΦΡΓΑ» τών Σφακιωτών ή τοποθεσία αυτή συνδέεται με τούς άγώνες τών άγροτών για τήν ίδρυση του ΤΑΟΑ, πού εξέλιχτηκε στη σημερινή Ένωση Συνεταιρισμών. («Συνεταιριστής» 1960 σ. 129).

(13) Βλ. περ. «δ Συνεταιριστής» 1950 σ. 84.

(13α) Για το Συνεταιρισμό Χαλκίδος προ του ν. 602 βλ. κείμενο Αθην. Μουσούλη στο «Βα-χθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 107.

(14) Την εργασία αυτή συνέχισε με επιτυχία ως το 1934, αφού στο μεταξύ αυξήθηκαν τα μέλη του και συμπληρώθηκαν οι εγκαταστάσεις του. Το 1934 έγινε ο νόμος που επέβαλε τήν άναγκαστική όργάνωση των άμπελοκτημόνων τής Χαλκίδας σε Συνεταιρισμό και σύμφωνα με αυτόν έγινε ο Άναγκαστικός Συνεταιρισμός των Άμπελοκτημόνων τής Χαλκίδας, πού μέλη του έχει όλους τούς άμπελοκτήμονες τής περιφέρειας τής Χαλκίδας και έτσι ο ελεύθερος Οίνοποιητικός Συνεταιρισμός διαλύθηκε. (Βλ. σχετικά στο περ. «δ Συνεταιριστής» του 1934 σελ. 92 κείμενο Γ. Μάνωλα «Ο Άναγκαστικός Συνεταιρισμός τών Άμπελοουργών Χαλκίδας»).

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΕΤΙΑ 1911 - 1912

Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Τα χρόνια 1911—1912 είναι από τα πιο έντονα σε εσωτερικά και διεθνή γεγονότα και από τα πιο σημαντικά για την ανάπτυξη-επέκταση της Ελλάδας, για τη δημιουργία της σημερινής Ελλάδας. Με βάση τα γεγονότα αυτά και τις εξελίξεις πρέπει να κρίνεται και η πρόοδος ή η καθυστέρηση στον τομέα των συνεταιρισμών και της γεωργίας.

Κύρια γεγονότα και χαρακτηριστικά της περιόδου:

— Άνοδος και εδραίωση των φιλελευθέρων προοδευτικών δυνάμεων με παραμερισμό των «τζακικών».

— Μετά τις δεύτερες εκλογές του 1910 υπάρχει Κυβέρνηση Φιλελευθέρων με μεγάλη δύναμη.

— Σφουρηλατείται εθνική ομοψυχία (με μερικές υποχωρήσεις του Βενιζέλου απέναντι στη βασιλεία, πρίγκιπες, καθεστωτικό, κλπ.).

— Συζήτηση και ψήφιση του νέου Ελληνικού Συντάγματος (του 1911) με πολλές προοδευτικές διατάξεις («συνεταιρίζεσθαι» (1), δυνατότητα απαλλοτριώσεως τσιφλικιών, κλπ.).

— Προσπάθειες για οργάνωση του Κράτους σε όλους τους τομείς.

— Αρχίζει να συστηματοποιείται κάποια δημιουργική πολιτική για τη γεωργία και τους άλλους παραγωγικούς κλάδους με την ίδρυση (το 1910) του Υπουργείου Γεωργίας, Εμπορίου και Βιομηχανίας (Ν. ΓΨΚΔ), το οποίο το 1911 μετονομάζεται σε Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και οργανώνεται περισσότερο. Ανάμεσα στις επιδιώξεις και φροντίδες του νέου παραγωγικού Υπουργείου η ευρύτερη γεωργική εκπαίδευση, ο διορισμός νομογεωπόνων, η σύσταση γεωργικών σταθμών και αγροκτηπίων, η σύσταση εδρών γεωπονίας στα Διδασκαλεία, η φροντίδα για τη σύσταση γεωργικών επιμελητηρίων, γεωργικών συνδέσμων, ασφαλιστικών κατά των θεομηριών σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ μ ώ ν, η αγροφυλακή, η προστασία από ασθένειες φυτών και κτηνών, η διοίκηση και προστασία των δασών, η αγροτική πίστις, κλπ. Με την ίδρυση του Υπουργείου αυτού άρχισε έντονη δημιουργική προσπάθεια (βλ. πιο αναλυτικά: Δρ. Σίδερι, «Η Γεωργική Πολιτική» σ. 105 και επ.).

— Δημιουργείται εκ των κάτω αξιόλογη κίνηση για γεωργικούς και αστικούς συνεταιρισμούς και πίεση για την οργάνωση αγροτικής πίστεως.

— Νέες εκλογές, αρχές του 1912, με επικράτηση Βενιζέλου.

— Τα χρόνια 1911—1912 και 1913—1914 η διεθνής κατάσταση γύρω από την Ελλάδα παραγμένη. Στην Τουρκία διαμάχη Σουλτάνου-νεότουρκων με εναλλαγή τους στην εξουσία και άμεσο αντίκτυπο στην Ελλάδα και τις σλαβωμένες μέχρι το 1912 περιφέρειες (Μακεδονία, Ήπειρος, Θράκη, Ν. Αιγαίου) και την Κρήτη. Ανθελληνικό μπουσκάζ στη Σμύρνη. Το 1911 η Ιταλία προσπαθεί να κατακτήσει μέρος της Τουρκίας. Ιταλοτουρκικός πόλεμος με ανοχή Γαλλίας. Η Τουρκία χάνει την Κυρηναϊκή και Τριπολίτιδα στην Αφρική. Η Ιταλία καταλαμβάνει τα Δωδεκάνησα. Οι Ιταλοί επιδιώκουν τοπικές προσκλήσεις των υπόδουλων Ελλήνων για να «απελευθερώσουν» (καταλάβουν) τα νησιά του Αιγαίου. Το 1911 οι Σέρβοι-Βούλγαροι συνεννοούνται εναντίον Τουρκίας αγνοουμένης της Ελλάδος. Κινητοποίηση Ελ. Βελζέλου.

Το 1912 οι σύμμαχοι: Σέρβοι — Μαυροβούνιοι — Βούργαροι — Έλληνες κινούνται απελευθερωτικά κατά της Τουρκίας (χωρίς να έχει προσυμφωνηθεί η

διανομή ή η αυτονομίση των εδαφών που θα καταληφθούν, ο καθένας ελπίζει σε ό,τι θα προλάβει). Μεγάλες νίκες τους ως συμμάχων σε βάρος της Τουρκίας, αλλά και διαφορές τους.

—Ταχύτερα, τον Οκτώβριο του 1912, καταλαμβάνεται η Θεσσαλονίκη από τους Έλληνες (λίγες ώρες προ της αφίξεως των Βουλγάρων). Απελευθερώνονται στη συνέχεια τα νησιά του Β. Αιγαίου, η Ήπειρος. Ενώνονται η Κρήτη και Σάμος (που ήταν αυτόνομες) με την Ελλάδα. Συζητήσεις Λονδίνου για ειρήνη στα Βαλκάνια.

—Στην Ελλάδα αναδημιουργική εργασία σε όλους τους τομείς. Μέρμηνα για καλή διοίκηση και οργάνωση νέων εδαφών Μακεδονίας, Ηπείρου, Νήσων. Προετοιμασία αναπτυξιακών νόμων.

—Ιδρύεται η «Πανελλήνιος Εργατική Ομοσπονδία» με πρωτοβουλία του Εργατικού Κέντρου Αθηνών.

ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ - ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1911

Το Β' Συνέδριο Γεωργίας, Βιομηχανίας και Εμπορίου

Το 1911 συγκλήθη το Β' Συνέδριο Γεωργίας, Βιομηχανίας και Εμπορίου, που απασχολήθηκε και με τα φλέγοντα τότε αγροτικά και συνεταιριστικά θέματα (2). ΚΡΑΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 1911

Ο Σ. Ιασεμίδης από τον Αλμυρό στο Υπουργείο

Τον Ιανουάριο 1911 ο Σωκρ. Ιασεμίδης τοποθετείται στο Υπουργείο (Γεωργίας κλπ.) ως Επιθεωρητής Γεωργίας και αναλαμβάνει σε λίγο όλο το βάρος της προεργασίας, σχετικά με την εισαγωγή νομοθετικά και τη διάδοση του θεσμού των Συνεταιρισμών.

Η νέα αγροτική πολιτική

Ο Έλευθ. Βενιζέλος στην κοινοβουλευτική του αγόρευση της 19 Μαΐου 1911 αναφέρεται στα σπιρίκια της Θεσσαλίας και την αγροτική πολιτική του. Θεμελιώνεται η συνταγματική βάση για την απαλλοτριώση μετά από αποζημίωση. (Βλ. την όλη ιστορική αγόρευσή του στα «Κείμενα Ελ. Βενιζέλου» σ. 263 επ. όπου και πολλές άλλες απόψεις. Βλ. και σ. 347 για όσα πραγματοποιήθηκαν στη Θεσσαλία και Κέρκυρα). Βλ. και Ν. ΓΩΝΓ για προστασία των κολλήγων.

Νομοσχέδιο για τη γεωργική πίστη και γεωργικούς συνεταιρισμούς

Μετά από τις τότε, μέχρι τότε, υποδείξεις, ανάγκες και πιέσεις, η Κυβέρνηση Βενιζέλου (Υπουργός Γεωργίας, Εμπορίου, Βιομηχανίας ο Ε. Μπενάκης), προχώρησε στη σύνταξη και έκανε την κατάθεση στις 14-6-1911 νομοσχεδίου «περί συστάσεως κεντρικού ταμείου γεωργικής πίστεως, περί γεωργικών έταιρικών πιστωτικών ταμείων και περί γεωργικών συνεταιρισμών εν γένει» (το οποίο όμως δεν φαίνεται να είναι πνευματικό τέκνο του Ιασεμίδα).

Ο Π. Παπαγαρυφάλλου δίνει σχετικά τις επόμενες πληροφορίες:

«Η Αιτιολογική Έκθεσις του νομοσχεδίου τούτου ήρχετο ούτως: 'Ως γνωστόν, ή ένωσις τών περί την γεωργίαν άσχολουμένων πολιτών έν γεωργικοίς συνεταιρισμοίς, προώρισται ίνα, άναπτύσσουσα την γεωργικήν έργασίαν, ένισχύση όσον ένεστι μάλλον τά τε κοινά

συμφέροντα τών συνεταιρίων, ώς και τó ίδιον έκάστου αυτών συμφέρον. Η υπό πλειόνων ένδιαφερομένων άπό κοινού προσάθεια, ή ήνωμένας δυνάμεισιν αυτών συνεργασία, άντιτάσσεται ίσχυρότερον τής τών μεμονωμένων άτομων, πρός ύπερνίκησιν τών την πρόοδον τής ιδιωτικής έργασίας συχνάκις παρακωλυουσών δυσχερειών». Τó νομοσχέδιον τούτο

ρίπτον τὸ θάρος εἰς τὴν σύστασιν πιστωτικῶν συνεταρισμῶν, ὑπεγράμμιζεν ὅτι: «Θεμελιώδη ὄρον ἀποτελεῖ ἡ τῶν πιστωτικῶν συνεταρισμῶν ἐπὶ σταθερᾶς οἰκονομικῆς θάσεως στήριξις, ἥς ἄνευ ἀποθνᾶσκει δυσχερὴς ἢ καὶ ἀδύνατος, ἡ λυσιτελής τῆς τῶν συνεταρισμῶν ἐπενέργεια... Ἡ διὰ τῶν πιστωτικῶν τούτων ταμείων ἐξυπηρέτησις τῆς προσωπικῆς πίστεως τῶν εἰς γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις ἀσχολουμένων, κατὰ κύριον δὲ λόγον τῶν μικρῶν καὶ μικροτάτων γεωργοκτηματιῶν... εἶναι καὶ μέτρον ἐκ τῶν μᾶλλον λυσιτελῶν πρὸς καταπολέμησιν καὶ ἐν τοῖς ἐφικτοῖς ὁρίοις περιστολῆς τῆς ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς περιοχαῖς τοκογλυφίας... Προσέτι δὲ ἀρμόζει ὅπως καὶ οἱ μεγάλοι γαιοκτῆμονες ὑποκινῶσι τὴν σύστασιν καὶ τίθενται, εἰ μὴ τι ἄλλο, πρὸς παράδειγμα, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἑταιρικῶν γεωργικῶν πιστωτικῶν ταμείων ὡς καὶ τῶν ἐν γένει γεωργικῶν συνεταρισμῶν. Εἰς τὸν αὐτὸν δὲ σκοπὸν θὰ συντελέσωσι καὶ τὰ δι' ἐιδικὸν νόμον συσταθσόμενα γεωργικὰ Ἐπιμελητήρια».

Περαιτέρω διὰ τοῦ ἐν λόγῳ νομοσχεδίου, προεβλέπετο ἡ ἴδρυσις Κεντρικοῦ Ταμείου γεωργικῆς πίστεως μέ ἔδραν τὰς Ἀθήνας, ὡς καὶ ἡ κατὰ Δήμους ἴδρυσις ἑταιρικῶν πιστωτικῶν ταμείων.

Σχετικὰ μετὰ τὸ θέμα αὐτὸ πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι στο νομοσχέδιον γινόνταν ἀνάμιξη τοῦ τεράστιου θέματος τῆς ἀγροτικῆς πίστεως (γὰρ τὸ ὅποιο ὑπῆρχαν πολλὰς γνώμης καὶ ἀκόμα περισσότερες ἀντιδράσεις καὶ ἀπαιτοῦσε χρόνον, συζήτηση καὶ μέτρα γὰρ νὰ λυθῆι με ἐξεύρεση τῶν κεφαλαίων κλπ.), μετὰ τὸ θέμα τῶν συνεταρισμῶν. Καὶ τὰ τῶν συνεταρισμῶν ρυθμιζόνταν ἔχι βασικά καὶ γενικά (κατὰ τὸ γερμανοαυστριακὸν σύστημα), ἀλλὰ ἐπ' ευκαιρία καὶ γὰρ τὴν διευκόλυνση βασικά τοῦ ταμείου τῆς ἀγροτικῆς πίστεως (κατὰ τὸ γαλλικο-ιταλικὸν σύστημα).

Ἡ ἀνάμιξη λοιπὸν τῶν δύο θεμάτων, οἱ δυσκολίες καὶ ἀντιδράσεις γὰρ τὸ πρῶτον (ἀγροτικὴ πίστις) καὶ ἡ μὴ κάλυψη τοῦ ὅλου θέματος τῶν συνεταρισμῶν, ἦταν ἴσως οἱ κύριοι λόγοι ποὺ ἐγκαταλείφθηκε τὸ νομοσχέδιον ἐκεῖνο, χωρὶς νὰ ἀποκλείονται καὶ ἄλλοι λόγοι (ἀλλαγὴ Ὑπουργοῦ, παλεμικὲς προετοιμασίαι, οἰκονομικοὶ λόγοι, Ἰασεμίδης, κλπ.). Σχετικὰ ἡ εἰσηγητικὴ ἐκθεση τοῦ ν. 602 σημειώνει: «Τὸ ὑποβαλλόμενον νομοσχέδιον προὐρίσται νὰ θέσῃ μεταξὺ ἄλλων διατάξεων πρωτίστως καὶ νομικὰς θάσεις διὰ τοὺς συνεταρισμούς, ὡς πρὸς τὰς ὁποίας οὐδεμία ἄλλη διάταξις, πλὴν τῶν ἀνεπαρκῶν διατάξεων τοῦ κοινοῦ ἐμπορικοῦ καὶ ἀστικοῦ δικαίου, τὴν σήμερον ὑπάρχει. Πρὸς τὴν ἀνάγκην δὲν ἀνταπεκρίνεται τὸ ὑποβληθέν εἰς τὴν Βουλὴν ὑπὸ τοῦ προκατόχου ἡμῶν ἐν τῇ διευθύνσει τοῦ Ὑπουργείου καὶ μὴ ψηφισθέν νομοσχέδιον ἀπὸ 14 Ἰουνίου 1911 «περὶ συστάσεως κεντρικοῦ

Εἰδικώτερον δὲ, ὡς πρὸς τοὺς Γεωργικοὺς Συνεταιρισμούς, διὰ τοῦ ἀρθροῦ 61 ὀρίζεται ὅτι: «Καταχωρίζονται ἐν τῷ ἐπὶ τούτῳ θιβλίῳ τηρουμένῳ παρὰ τῷ ἀρμοδίῳ Πρωτοδικεῖῳ, συνεταρισμοὶ σκοποῦντες εἰς τὴν ἀπὸ κοινοῦ α) παραγωγὴν, ἀποθήκευσιν ἢ πωλησιν γεωργικῶν προϊόντων, β) ἀγορὰν ὑλικῶν, μηχανημάτων κλπ., πρὸς χρῆσιν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, γ) ἀγορὰν ὑλικῶν διὰ τὰς ἀτομικὰς ἢ οἰκογενειακὰς ἀνάγκας τῶν συνεταίρων, δ) ἀπόκτησιν γαιῶν καλλιεργουμένων, εἴτε ἀπὸ κοινοῦ, εἴτε χωριστὰ, τμηματικῶς ὑπὸ τῶν συνεταίρων καὶ ἐπιχειρήσιν ἔργων ἀρδεύσεως ἢ ἀποξηράνσεως, κατασκευῆν ἀγροτικῶν δρόμων, κλπ. ε) ἀνέγερσιν οἰκημάτων, σταύλων, ἀποθηκῶν, κλπ. στ) γεωργικὴν ἀλληλασφάλειαν, ἀλληλοβοήθειαν κλπ.»

Ἄτυχῶς ὅμως, ἡ προσπάθεια αὕτη τοῦ Κράτους (γράφει ὁ Π. Παπαγαρυφάλου), δι' ἧς τοῦτο τὸ πρῶτον ἐπειράθη νὰ καλύψῃ τὴν ἀγροτοσυνεταιρικὴν κίνησιν μετὰ τὸν μανδῦαν τῆς νομοθετικῆς προστασίας ἀπέτυχε, ὅτε τοῦ νομοσχεδίου τούτου μὴ ψηφισθέντος τελικῶς. Ὁ κύθος ὅμως εἶχε ριφθῆ. Ἡ στροφή τοῦ Κράτους πρὸς τὴν συνεταρικὴν κίνησιν εἶναι πλέον γεγονός.

ταμείου γεωργικής πίστωσης, περί γεωργικών εταιρικών ταμείων και περί γεωργικών συνεταιρισμών εν γένει».

Προσπάθεια για πιστωτική ενίσχυση των αγροτών

Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του Ν. 602: «ὕπὲρ γεωργικοῦ ἰδρύματος, σκοποῦντος νὰ παρέχῃ ἐπὶ πιστώσει εἰς τοὺς καλλιεργητὰς γεωργικὰ ἐργαλεῖα ἢ ζῶα κλπ., ἰδρυθησομένου δι' εἰδικοῦ νόμου, προγοεῖ τὸ ἄρθρον 9 τοῦ μήπω ἐφαρμοσθέντος νόμου ΓΩΛΑ' τῆς 18 Ἰουλίου 1911 «περὶ ἐπιβολῆς φόρου ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος τῶν σπειρομένων γαιῶν» διὰ τοῦ καθορισμοῦ προσθέτου τοιοῦτου φόρου 1/2 ἐπὶ τοῖς ἑκατόν, κατατιθεμένου εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν εἰς λογαριασμὸν τοῦ συσταθησομένου τούτου ἰδρύματος».

Πρακτικά μέτρα για την υποβοήθηση των γεωργών και της παραγωγής.

Ο νόμος ΓΠΙΘ' τῆς 26 Αυγούστου 1911 «περὶ προμηθείας ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ παροχῆς εἰς τοὺς χωρικοὺς γεωργικῶν εἰδῶν» (ὡς ἐτροποποιήθη δια τοῦ νόμου ὑπ' ἀριθ. 98 τῆς 18 Δεκεμβρίου 1913) «επιτρέπει εἰς τὸ Κράτος νὰ προμηθεύῃ εἰς τοὺς γεωργοὺς θεϊκὸν χαλκόν, θεῖον, λιπάσματα, διάφορα φάρμακα καὶ ὕλας, ἐργαλεῖα, σπόρους καὶ ζῶα, ἐπὶ τῇ καταβολῇ τοῦ τιμήματός, περιλαμβάνοντος τὸ ἀντίτιμον ἀγορᾶς καὶ πᾶσαν ἄλλην πραγματικὴν δαπάνην. Πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον ἐπιτρέπεται: διαθέσις δαπάνης μέχρις 1 ἑκατομμυρίου δραχμῶν ἐτησίως. Ἡ προμήθεια δ' αὕτη δύναται ν' ανατεθῇ εἰς τὴν Γεωργικὴν Ἐταιρείαν ἢ ἄλλα νομικὰ πρόσωπα, ἐγγυωμένου τοῦ Κράτους πρὸς τὴν Ἐθνικὴν ἢ ἄλλην Τράπεζαν διὰ τὴν παροχὴν ὑπὸ τούτων δανείου με τόκον μέχρι 6% ἐτησίως εἰς τὴν Γεωργικὴν Ἐταιρείαν ἢ τὰ ἄλλα νομικὰ πρόσωπα, ὅπως αὐτὰ ἐκτελῶσι τὴν προμήθειαν. Διὰ τοῦ νόμου τούτου σκοπεῖται ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν γεωργῶν ἀπὸ τῆς κερδοσκοπίας τοῦ ἐμπορίου διὰ τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν καλλιέργειαν εἶδη». (Με βάση τον παραπάνω νόμο, διενεργήθη δια τῆς Γεωργικῆς Ἐταιρείας ἡ προμήθεια θεϊκοῦ χαλκοῦ εἰς τοὺς γεωργοὺς ὀκιάδων 395.975 αξίας 385.117 δραχμῶν ἀπὸ τοῦ 1911 μέχρι τοὺς θέρους 1914, υπάρχοντος πρὸς τοῦτοις τὴν 30 Ἀπριλίου 1914 ἀποθέματος 453.339 ὀκιάδων. Ἐπίσης δια τῆς αὐτῆς εταιρείας ἐπωλήθησαν ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μέχρι Ἰουλίου 1914 γεωργικὰ ἐργαλεῖα αξίας 9.448 δραχμῶν).

Εποπτεία ἐπὶ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν

Ο νόμος ΓΠΚ' τῆς 12-8-1911 (ἄρθρ. 11) ἀναθέτει στους Νομογεωπόνους νὰ εποπτεύουν τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς που λειτουργοῦν στὴν περιφέρειά τους.

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1911

Μεγάλη εξέλιξη του Μετοχικοῦ Συλλόγου Ἀλμυροῦ. Ἡ αγορά τῶν 2 αλωνιστικῶν μηχανῶν, καταπληκτικὸ συνεταιριστικὸ κατόρθωμα.

Ὅπως σημειώνει ἡ γεμάτη συνεταιριστικὸ παλμό και δικαιολογημένη υπερηφάνεια αναλυτικὴ έκθεση του Ν. Μιχόπουλου, «ἀπὸ τοῦ ἔτους 1911 ἀρχεται νέα περίοδος διὰ τὰ γεωργικὰ χρονικὰ τοῦ τόπου μας, καὶ σημειοῦται διὰ τὸν ἡμέτερον Σύλλογον μία ἀνέλπιστος πρόοδος, πρὸ τῆς ὁποίας κολακεύομαι νὰ πιστεύω, ὅτι πᾶς λόγος καὶ πᾶσα θεωρία

σταματᾷ, ὅτι πᾶν ἐπιχείρημα τῶν φρονούντων, ὅτι δὲν δύνανται ἀκόμη νὰ εὐδοκιμήσωσιν ἐν Ἑλλάδι οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ καταρρίπτεται καὶ κατασυντρίβεται πᾶσα ἀντίδρασις ὅθεν δήποτε προερχομένη.

Ὅφειλεται δὲ ἡ μεγίστη αὕτη πρόοδος τοῦ Συλλόγου κυρίως εἰς τὴν πρόσκτησιν τῆς «Ὁμονοίας» καὶ τῆς «Πρόδου»

(όνόματα τῶν ἀλωνιστικῶν μηχανῶν τοῦ Συλλόγου), ἥτις τοὺς πάντας ἐξέπληξε καὶ ἡ ὀποία, ὁμολογῶ εὐλικρινῶς, καὶ ἐμέ τὸν ἴδιον θαμβώνει, ὅταν ἀναλογίζωμαι τὸ ἱστορικὸν τῆς συστάσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ Συλλόγου, ὅταν σκέπτομαι τὸ μαρτύριον τῆς ὄλης ὑποθέσεως.

Τὴν 9 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1901 ἐγένετο ἐν γενικῇ τῶν μελῶν συνελεύσει ἡ πρώτη ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Γρηγοριάδου ὀμιλία περὶ ἀγορᾶς ἀλωνιστικῆς μηχανῆς καὶ δι' ἀριθμῶν ἐπὶ τοῦ μαυροπίνακος τοῦ σχολείου κατεδεικνύοντο αἱ ὠφέλεια αὐτῆς. Ἀλλὰ τότε οἱ ἡμέτεροι γεωργοὶ ἀγρὸν εἶχον ἀγοράσει.

Ἐκτοτε πολλαὶ ἐγένοντο ἀπόπειραι καὶ ἐπιθέσεις, ἀλλὰ πᾶσαι γενναίως ἀπεκρούοντο ὑπὸ τῶν γεωργῶν, προτιμώντων νὰ σπαταλῶσιν ἀφειδῶς διὰ τὸν ἀλωνισμὸν χρόνον, χρῆμα καὶ ὑγείαν. Ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισα νὰ ρίψω τὸν περὶ τῶν ὄλων κύβον.

Τὴν 19 Δεκεμβρίου τοῦ 1910 ἐκάλεσα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὴν συνέλευσιν ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ συλλόγου, μετὰ πολύωρον δὲ συζήτησιν καὶ σφοδρὰν λογομαχίαν καταρθῶθη νὰ ὑπογραφῆ ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν μελῶν πρακτικὸν περὶ ἀγορᾶς μιᾶς μεγάλης αὐτοκινήτου ἀλωνιστικῆς μηχανῆς, καὶ νὰ δοθῆ ὑπόσχεσις ἐκ μέρους τῶν μελῶν περὶ καταβολῆς ἐντὸς ὀρισθέντος χρονικοῦ διαστήματος μέρους τῶν πρὸς τὸν σύλλογον χρεῶν, ἵνα συμπληρωσῶμεν οὕτω τὸ διὰ τὴν πρώτην δόσιν τῆς μηχανῆς ἀπαιτούμενον ποσόν.

Μετὰ τοῦτο ἤρχισα τὰς διαπραγματεύσεις περὶ τῆς παραγγελίας τῆς μηχανῆς, ἐζήτησα τὰς δεούσας πληροφορίας περὶ τοῦ συστήματος τῶν μηχανῶν, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ προτιμῶσω, ἔκλεισα τὴν συμφωνίαν, εἶχον ἐτοιμάσει τὰ πάντα πλὴν τοῦ χρήματος, διότι οὐδεὶς ἐκ τῶν ὀφειλετῶν κατέθεσέ τι ἀπέναντι τοῦ χρέους του, ὡς εἶχε προσυμφωνηθῆ.

Τρομερὰ μὲ κατέλαβε τότε ἀγωνία, διότι καὶ πάλιν εὐρισκόμεν πρὸ ἀποτυ-

χίας ἑνὸς τῶν ὀνείρων μου, τῆς παραγγελίας ἀλωνιστικῆς μηχανῆς, ἀπὸ τῆς ὀποίας ἐξήρτησα τὴν ζωὴν ἢ τὴν διάλυσιν τοῦ Συλλόγου.

Διὰ τὴν καταβολὴν τῆς πρώτης δόσεως τῆς μηχανῆς μετὰ τῶν ναύλων καὶ ἀσφαλιστρῶν ἀπὸ Λονδίνου μέχρι Βόλου ἐχρειάζοντο 6.800 περίπου δραχμαὶ καὶ εἰς τὸ ταμεῖον μας εὐρίσκοντο δραχμαὶ εἰς μετρητὰ μόνον περὶ τὰς 1.500· ἔπρεπε λοιπὸν κατ' ἀνάγκην νὰ συνάψωμεν δάνειον προσωπικόν, ἀφ' οὗ τὸ ἐνταῦθα Ὑποκατάστημα τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς δὲν ἠδύνατο νὰ παραχωρήσῃ τὸ δάνειον πρὸς τὸν Σύλλογον.

Τὸ πρᾶγμα προφανῶς ἦτο δύσκολον, ἀλλὰ καὶ ἡ φιλοτιμία μου δὲν μοὶ ἐπέτρεπε πλέον νὰ σταυρώσω τὰς χεῖρας μου καὶ νὰ ὑποχωρήσω.

Τὴν 6 Φεβρουαρίου τοῦ 1911 εὐρισκόμεν καὶ πάλιν ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς Συνελεύσεως ὀρηκτικώτερος καὶ μᾶλλον αισιόδοξος ζητῶν παρὰ τῶν μελῶν ὑπογραφὰς πρὸς σύνταξιν προσωπικοῦ δανείου διὰ τὴν παραγγελίαν τῆς μηχανῆς.

Ὁ λόγος μου ἐνεποίησε θαυτάτην ἐντύπωσιν· ἡ δῆλωσίς μου τοῦ νὰ ὑπογράψω πρώτος ἐγὼ τὸ πρὸς τὴν Τράπεζαν χρεωστικὸν Συμβόλαιον ἐθίξε τὴν φιλοτιμίαν των, καὶ παρ' ὄλας τὰς διαμαρτυρίας τῶν ὀλίγων εὐτυχῶς ἀντιφρονούντων, 20 ἐκ τῶν μελῶν ἐδήλωσαν μετ' ἐνθουσιασμοῦ, ὅτι εἶναι πρόθυμοι νὰ με βοηθήσωσι διὰ τῶν ὑπογραφῶν των πρὸς συναψιν προσωπικοῦ δανείου 4.000 δρχ. διὰ τὴν παραγγελίαν τῆς μηχανῆς, μὲ ἐξουσιοδότησαν νὰ δώσω σημείωσιν πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τῆς Τραπεζῆς διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ συμβολαίου, καὶ ὠρκίσθησαν, ὅτι τὴν ἐπομένην οὐδεὶς θὰ μετέβαιεν εἰς τὴν ἐργασίαν του, πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ δανειστικοῦ συμβολαίου.

Καὶ πράγματι τὴν ἐπομένην ἡμέραν περὶ τὴν 11 π.μ. ὥραν ἔρχονται οἱ ὑποσχεθέντες εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ἐκεῖθεν ἐν σώματι μεταβαίνομεν εἰς τὸ κατάστημα τῆς Τραπεζῆς, ὑπογράφομεν τὸ δανειστι-

κόν συμβόλαιον καί παραλαμβάνω τὸ χρήμα.

Ποίαν ἐντύπωσιν ἐνεποίησεν εἰς τὴν κοινωνίαν ὀλόκληρον τὸ περιέργον τοῦτο φαινόμενον τῆς ἐν σώματι μεταβάσεως μας εἰς τὴν Τράπεζαν δὲν εὐρίσκω τὴν στιγμὴν ταύτην τὰς καταλλήλους λέξεις διὰ νὰ τὴν παραστήσω, τοῦτο μόνον λέγω, ὅτι ἡ μηχανὴ παρηγγέθη, τὸ ὄνειρόν μου ἐπραγματοποιήθη, ὁ πόθος μου ἐξεπληρώθη καὶ τὴν 31 Μαΐου 1911 ἡ μηχανὴ θαδίζουσα διὰ τῆς κεντρικῆς πλατείας πρὸς τὸν τόπον τοῦ ἀλωνισμοῦ ἐκάλει δαιμονιωδῶς συρίζουσα εἰς πανδαισίαν, οὕτως εἰπεῖν, πάντας τοὺς γεωργοὺς νηστεύσαντας καὶ μὴ (2α).

Τὴν διεύθυνσιν τῆς μηχανῆς κατὰ τὸν χρόνον τοῦ ἀλωνισμοῦ ὡς καὶ τὴν εἰσπραξίν τοῦ δικαιώματος ἐνεπιστεύθησεν εἰς ἀνθρῶπον τῆς ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης τοῦ συμβουλίου ἐπὶ μισθῷ 150 δρχ. μηνιαίως, ἐγὼ δὲ πλὴν τῆς γενικῆς ἐπιβλέψεως ἐξετέλουν τότε κατ' ἀνάγκην καὶ χρέη ταμίου διότι ὁ τότε Ταμίος εἶχε παραιτηθῆ μὴ δυνάμενος καὶ μὴ εὐκαιρῶν ὅπως ἀμισθεὶ ἐργάζηται ἐπὶ 4 περίπου μηνῶν διαρκῶς.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰσεπράχθη ἐκ τῆς ἀλωνιστικῆς μηχανῆς ἐπὶ ἀλωνισθέντος ποσοῦ σίτου 717.346 ὀκ. 57.572 ὀκ. ἀξίας δραχμᾶς 18.641,20, ἐπὶ θρώμης ἀλωνισθείσης 405.706 ὀκ. 32.885 ὀκ. ἀξίας δρχ. 5.644,75 ἐπὶ ἀλωνισθείσης κριθῆς 50.471 ὀκ. 4.051 ὀκ. ἀξίας δρχ. 859,30, καὶ τοιούτοτρόπως αἱ εἰσπράξεις ἐκ τῆς ἀλωνιστικῆς μηχανῆς ἀνήλθον ἐν συνόλῳ εἰς δρχ. 25.145,25.

Ἰδρυση τοῦ Μετοχικοῦ Ταμείου Ἀλληλοβοηθείας Νεοχωρίου Παρχελωϊτίδος Αἰτωλοακαρνανίας.

Το 1911 (23 Οκτωβρίου) ἰδρύεται στὸ Νεοχώριο Αἰτωλοακαρνανίας τὸ Μετοχικὸ Ταμεῖο Ἀλληλοβοηθείας Παρχελωϊτίδος, με ἐνέργειες τοῦ Νομογεωπόνου Γερ. Μολφέτα καὶ τοῦ δάσκαλου Κ. Χολέβα. Ἀκολουθεῖ τὸ υπόδειγμα τοῦ κατ' οὐσιαστικῶς τοῦ Αἰμιου καὶ παίρνει τὸ νομικὸ τύπο σωματείου ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ἀκόμα εἰδικὸς νομικὸς τύπος γιὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς (3).

Εἶναι χαρακτηριστικῆς γιὰ τὴν τότε κατάστασιν, τὴν τοκογλυφίαν, τὴν ἀντιδράσεις, κλπ., μερικὲς περιηχοπέες ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ τοῦ νομογεωπόνου Γερ. Μολ-

Τὸ ποσὸν τῶν κερδῶν τοῦ Συλλόγου τῶν προελθόντων ἐκ τῆς ἀλωνιστικῆς μηχανῆς ἀνήλθεν εἰς δρχ. 11.475,80.

Αἱ μερίδες συμμετοχῆς ἠῶξήσαν ἐκ τῶν κερδῶν κατὰ δρχ. 6.818,10 ἐν συνόλῳ, τὸ δὲ ἀποθεματικὸν κατὰ δρχ. 4.544,20.

Τὰ ἔξοδα τοῦ ἀλωνισμοῦ καὶ τῆς διοικήσεως ἐν γένει ἀνήλθον ἐν συνόλῳ εἰς δρχ. 14.829,25.

Δάνεια κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν ἐχορηγήσαμεν, διότι ὑπὸ τῆς γενικῆς συνεισέσεως ἀπηγορεύθη ἡ παροχὴ δανείων μέχρις ἀποπληρωμῆς τῶν μηχανῶν.

Τὸ ποσὸν τῶν δανείων κατήλθε τὴν 31ην Δεκεμβρίου 1911 εἰς δρχ. 16.584,95

Τὸ κατατεθὲν μετοχικὸν κεφάλαιον ἐξ ἀρχῆς τῆς συστάσεως τοῦ συλλόγου παρὰ τῶν μελῶν ἀνήλθε τὴν 31 Δεκεμβρίου 1911 εἰς δρχ. 13.834,05· ἐννοεῖται δὲ, ὅτι εἰς τὸ ποσὸν τοῦτο δὲν συμπεριλαμβανεται ἡ ἐκ τῶν κερδῶν αὐξήσις τῶν μερίδων συμμετοχῆς.

Ταῦτα εἶναι τὰ ἀποτελέσματα καὶ τὸ ἱστορικὸν τῆς ἀγορᾶς ἀλωνιστικῆς μηχανῆς ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου συλλόγου ἐν δυνατῇ λεπτομετεία· τὰ ἐκ τῶν μηχανῶν δὲ κέρδη μοι ἐμπνέουσι τὴν ἐλπίδα, ὅτι ὁ ἡμέτερος σύλλογος θεμελιωθεὶς ἤδη ἐπὶ θάσεων στερεῶν δύναται νὰ ἐπεκτείνῃ τὸν κύκλον τῆς δράσεώς του καὶ ὅτι πολὺ ταχέως καὶ ὑπὸ οἰονδήποτε Πρόεδρον θὰ μεταβληθῆ εἰς Τράπεζαν Γεωργικὴν ἀναλαμβάνουσαν ὅλα τὰ πρὸς τοὺς διαφόρους ἐκμεταλλευτὰς χρέη τῶν μελῶν καθιστώσαν οὕτω ὑποφερτὸν τὸν βίον τῶν γεωργῶν».

φέτα (4) προς τον Επιθεωρητή Γεωργίας (Σ. Ιασημίδη), τις οποίες και παραθέ-
τουμε:

«Σκοπός του ταμείου.

α) Ἡ δι' ἐτησίων καταθέσεων τῶν με-
λῶν ἰδρυσις ταμείου, τὸ ὁποῖον νὰ χο-
ρηγῆ δάνεια ἐπὶ τόκῳ πρὸς τοὺς ἐταί-
ρους τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην καλλιεργη-
τικῶν κεφαλαίων.

β) Ἡ διὰ καταλλήλων ὁδηγῶν καὶ
διαλέξεων ἐκπαίδευσις καὶ ἠθικὴ δια-
μόρφωσις τῶν μελῶν καί,

γ) Ἡ διὰ παντός νομίμου τρόπου ἐνί-
σχυσις αὐτοῦ καὶ τῆς γεωργικῆς παρα-
γωγῆς τοῦ τόπου.

Ἱστορικὸν τῆς συστάσεως τοῦ ταμείου.

«... ἐμελέτησα ... τὴν οἰκονομικὴν κα-
τάστασιν τοῦ τόπου, ὅστις ἀποτελεῖται
ἀπὸ τὰς εὐφορωτέρας γαίας τοῦ Νομοῦ
Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας» ἐσημάτισα
τὴν πεποιθήσιν, ὅτι ἡ ὀπισθοδρομικὴ κα-
τάστασις, εἰς ἣν εὐρίσκεται, ἡ γεωργία
καὶ ἡ μαστίζουσα πενία τὸν κατ' ἐξοχὴν
γεωργικὸν πληθυσμὸν τοῦ Δήμου ὀφείλε-
ται εἰς δύο κυρίως αἰτίαις:

α) Εἰς τὴν ἔλλειψιν ἀγροτικῆς ἀσφα-
λείας καὶ β) Εἰς τὴν ἐξαντλήσασαν πᾶ-
σαν τοῦ χωρικοῦ ἱκμάδα τοκογλυφίαν, ἡ
ὅποια ὠργίασε καὶ ὀργιάζει ἐν τῷ Δή-
μῳ τούτῳ ὡς δυστυχῶς συμβαίνει εἰς ὅ-
λους τοὺς Γεωργικοὺς Δήμους τῆς χώ-
ρας.

Ἐπὶ παραδειγματι: Εἰς χωρικὸς δανεί-
ζεται ἐν κιλὸν σπόρου σίτου τὸν Ὀκτώ-
θριον ἢ Νοέμβριον ἀπὸ τὸν ἔμπορον το-
κογλύφον καὶ ὑποχρεοῦται νὰ ἀποδώσῃ
ἀντὶ τοῦ ἑνὸς δύο κιλὰ τὸν Ἰούλιον με-
τὰ τὴν συγκομοιδίην, δηλαδὴ πληρῶναι
τόκον 138 - 150% ἐτησίως.

Πολλοὶ χωρικοὶ δανεισθέντες σπόρον
νὰ σπεύρωσι τὸν ἀγρὸν, ἔχασαν τὸν ἀ-
γρὸν, ὅστις ἔγινε κτῆμα τοῦ τοκογλύ-
φου, μὴ δυνηθέντος τοῦ παραγωγοῦ νὰ ἐ-
ξοφλήσῃ τὸ χρέος καὶ τὰ ἐπιτόκια ἔφα-
γαν τὸν ἀγρὸν.

Τὴν 14 Ὀκτωβρίου π. ἔ. μετέβην εἰς
Νεοχώριον μὲ πρόθεσιν νὰ προκαλέσω
οὐσκειψιν τῶν γεωργῶν καὶ κτηνοτρόφων

τοῦ Δήμου ἀφοῦ ἀναπτύξω αὐτοῖς τὰ
περὶ συνεταιρισμοῦ. Ὄντως διὰ καταλ-
λήλου διδασκαλίας, ἤτις ἐγένετο τὴν ἐ-
σπέραν τῆς 14 Ὀκτωβρίου ἐν τῇ πλατείᾳ
τῆς κωμοπόλεως ἐνώπιον 400 καὶ πλεόν
γεωργῶν ἔπεισα τοὺς πλείστους ἐξ αὐ-
τῶν περὶ τῆς ὠφελείας καὶ σκοπιμότητος
τῆς συστάσεως ἑνὸς μετοχικοῦ ταμείου
ἀλληλοβοηθείας ἢ λαϊκῆς χωρικῆς τρα-
πέζης, τὴν ἐπομένην ἡμέραν τὴν πρῶτην
ἐπανελάσθον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν ὀμιλί-
αν περὶ τοῦ θέματος τούτου καὶ τῇ αἰ-
τήσῃ τῶν γεωργῶν μετὰ μεσημβρί-
αν τῆς ἰδίας ἡμέρας ἐν τῇ αἰθούσῃ
τῆς Δημοτικῆς σχολῆς ἀρρένων ἔδωκα
εἰς τοὺς συγκεντρωθέντας ἐκ τῶν μάλ-
λον ἀνεπτυγμένων γεωργῶν σαφεστέρας
καὶ λεπτομερεστέρας ὁδηγίας περὶ τοῦ
τρόπου τοῦ καταρτισμοῦ ἑνὸς πιστωτικοῦ
συνεταιρισμοῦ. Οὗτοι δὲ τελείως πεισθέν-
τες περὶ τῆς ὠφελείας τοιοῦτου συλλό-
γου μὲ παρεκάλεσαν νὰ ἀναλάβω καὶ
συντάξω τὸ καταστατικὸν ἑνὸς μετοχι-
κοῦ ταμείου. Τὴν 23 Ὀκτωβρίου 1911
ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς σχολῆς συνεκεντρώθη-
σαν οἱ 50 ἰδρυταί, ἀνέγνωσα τὸ κατα-
στατικὸν ὅπερ ἐγένετο ἀποδεκτὸν δι' ἐ-
πευφημιῶν, συνετάχθη πρωτόκολλον τῆς
συστάσεως τοῦ μετοχικοῦ ταμείου διὰ
συμβολαιογραφικῆς πράξεως καὶ κατέ-
θεσαν εἰς χεῖρας τοῦ ταμείου τοῦ συλ-
λόγου τὸ ποσὸν τῶν 900 δρχ., ὅπερ ὁ τα-
μίας τὴν ἐπομένην ἡμέραν κατέθεσεν εἰς
τὸ ἐν Μεσολογγίῳ Ὑποκατάστημα τῆς
Ἐθνικῆς Τραπεζῆς.

Τὸ καταστατικὸν ... εἶναι σχεδὸν ἀκρι-
θὲς ἀντίγραφον τοῦ ... καταστατικοῦ τοῦ
ἐν Ἀλμυρῷ τῆς Θεσσαλίας λειτουργούν-
τος πρὸ 11 ἐτῶν λίαν εὐδοκίμως ταμείου
μὲ τινὰς τροποποιήσεις καὶ προσθήκας.

Ἡ ἀντίδρασις καὶ οἱ δυσκολίαι:

«Εἰς τὴν σύστασιν τοῦ ταμείου ἀλληλο-
βοηθείας συνήντησα τὰς ἐξῆς δυσκολίας:

α) Τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἐνδιαφερομέ-
νων τοκογλύφων ἐμπόρων, οἵτινες διὰ
τῶν ὑποχειρίων αὐτοῖς ἔνεκα χρεῶν γε-

ωργών, διέσπειρον παντός είδους ζιζάνια, ίνα προκαλέσωσι τήν δυσπιστίαν τών χωρικών, τήν δυσφήμησιν έμοῦ ὡς ἐπιδιώκοντος ιδιοτελείς σκοπούς, ὅτι θέλω νά σφετερισθῶ μέ τά μέλη τοῦ Ἐποπτικοῦ Συμβουλίου τά χρήματα τοῦ πτωχοῦ λαοῦ.

Ἐναντίον τών τοιούτων ραδιουργιών ἀντεπεξήλθον διά τῆς συζητήσεως ἰδιαιτέρως μέ ἕκαστον τών ἀντιδρώντων γεωργῶν καί ἐπί τέλους κατώρθωσα πολλούς ἐξ αὐτῶν νά πείσω, μεταχειρισθεῖς τοὺς διδασκάλους, ἰατροὺς καί αὐτοὺς τοὺς ἱερεῖς τῆς κωμοπόλεως, οὔτινες πάντοτε ἐξασκοῦν μεγάλην ἐπιρροήν ἐπὶ τῶν χωρικών καί ἠδυνήθην ἐπὶ τέλους νά ὑπερικήσω καί ἐν τέλει νά φιμώσω τοὺς συκοφάντας μου.

β) Ἄλλην δυσχέριαν συνήνησα εἰς τὸ νά πείσω τοὺς γεωργοὺς, ὅτι εἶναι ἀπαραίτητος νά τεθῆ διάταξις ἐν τῷ κα-

ταστατικῷ, ὅτι ἐν περιπτώσει διαλύσεως τοῦ Συλλόγου ἢ περιουσία αὐτοῦ νά μὴ διανέμηται μεταξύ τῶν μελῶν, παρὰ νά χρησιμοποιήται διά κοινωφελεῖς σκοπούς, διότι πάντες ἤθελον, μετά τήν διάλυσιν ἢ περιουσία τοῦ ταμείου, τὸ ἀποθεματικὸν νά περιέρχεται εἰς αὐτοὺς, ἔπεισα δ' αὐτοὺς ἰσχυρισθεῖς, ὅτι ἢ μὴ διανομὴ τοῦ ἀποθεματικοῦ, μεταξύ τῶν μελῶν εἶναι μία ἐγγύησις διά τήν διάρκειαν καί τήν ἐξασφάλισιν τῆς ζωῆς τοῦ Συλλόγου.

γ) Μεγίστην δυσχέριαν ἐπίσης συνήνησα διά νά πείσω τοὺς γεωργοκτηματίας Παραχελωίτιδος περὶ τῆς ὄφελείας καί σκοπιμότητος τοῦ ἰδρυθέντος ταμείου καί ἰδίως περὶ τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν καταθέσεων τῶν μετόχων καί περὶ τοῦ κυβερνητικοῦ ἐλέγχου. Κατώρθωσα δὲ τοῦτο διαβεβαιώσας τοὺς ἰδρυτὰς, ὅτι τάχιστα ἢ Πολιτεία θά λάθῃ τὰ ἀπαραί-

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΜΑΡ. ΜΟΛΦΕΤΑΣ

Ὁ νομογεωπόνος Αἰτωλοακαρνανίας τοῦ 1911 που φρόντισε γιὰ τὴν ἰδρυση τοῦ Μετοχικοῦ Ταμείου Ἀλληλοβοηθείας Νεοχωρίου Παραχελωίτιδος. Μετέπειτα Καθηγητὴς στὴν Ἀνωτ. Γεωπονικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν καὶ στὴ Σχολὴ Συνεταιριστῶν ν. 4142. Βιογραφικὰ του βλ. στὸ «Ὁ Συνεταιριστὴς» 1954 σ. 63.

τητα νομοθετικά μέτρα πρὸς ἔλεγχον, ἐνίσχυσιν καὶ καθοδήγησιν τῶν πιστωτικῶν γεωργικῶν ἰδρυμάτων...».

«... Εἰς τόπον ὅπου πρὸ δύο ἐτῶν ἐβασίλευεν ἡ ἀταξία, ἡ ἀγροζημία, ἡ ζωοκλοπὴ καὶ ὠργιάζεν ἡ τοκογλυφία ... ὁ ἰδρυθεὶς σύλλογος ... θέλει τελεσφορήσῃ καὶ ἀποβῆ ὠφέλιμος διὰ τὸν γεωργικὸν πληθυσμὸν τοῦ Δήμου Παραχελωΐτιδος, καθόσον ὁ πυρὴν αὐτοῦ ἀποτελεῖται ἐκ

τῶν χρηστοτέρων πολιτῶν τοῦ Νεοχωρίου, καὶ ὅτι ταχέως θὰ μεταβληθῆ εἰς συνεταιρισμὸν καθαρῶς Ραϊφφάιζεν... "Ἢδη τὸ ταμεῖον ἔχει ἀποθεματικὸν κεφάλαιον 900 δρχ. καὶ μετοχικὸν περὶ τὰς 2.000, ὅπερ δυστυχῶς ἔνεκα τοῦ πολέμου δὲν κατεβλήθη ὄλοσχερῶς, ἐγκριθείσης διὰ πράξεως τοῦ Προεδρείου τῆς μὴ καταβολῆς κατὰ τὸ τρέχον ἔτος τῶν ἐτησίων εἰσφορῶν τῶν μετόχων».

Ἠλιᾶ στον ιερέα, ὁ δάσκαλος τοῦ 1911 στο Νεοχώρι, Κ. Χολέβας, πού βοήθησε αποφασιστικά τὸν Γερ. Μολφέτα στὴν ἰδρυση καὶ λειτουργία τοῦ Συνεταιρισμοῦ (σε φωτογραφία τοῦ 1938) κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Αἰμινοῦ. Τὸ 1919 διορίστηκε στὴν Ἰππηρεσία Ἐποπτείας Συνεταιρισμῶν τοῦ Ἰπουργεῖου Γεωργίας πού ἀργότερα μεταφέρθηκε στὴν ΑἴΤΕ. Ἐκεῖ υπηρέτησε ὡς Ἐπιθεωρητὴς Συνεταιρισμῶν. Στὴν παραπάνω φωτογραφία τοῦ 1938, ἀγιασμὸς - ἐγκαίνια τοῦ Ἀλιευτικοῦ Συνεταιρισμοῦ Πρεβέζης. Με τὰ λευκὰ ὁ Δ)ντὴς τοῦ Ἰπ)τος ΑἴΤΕ καὶ παράπλευρα ὁ τότε Ἐπόπτης (καὶ ἀργότερα Ἐπιθεωρητὴς) Συνεταιρισμῶν Στέφ. Ντούλας.

Κτηματικὸς Σύλλογος Βυζίτσας.

Ἰδρύεται ὁ «Κτηματικὸς Σύλλογος Βυζίτσας» Χείρων ὁ Κένταυρος. Σκοπὸς τοῦ ἡ προαγωγή τῆς γεωργίας, ἡ σύστασι ἀγροκτηπίου, ἡ τόνωσι τῆς κτηματικῆς πίστεως, ἡ γεωργικὴ μόρφωσις, κλπ. (Καταστατικὸν ΦΕΚ Α 163) 2.7.1911).

Σύλλογος Παραγωγῶν στο Ληξούρι Κεφαλληνίας.

Τὸ 1911 ἰδρύεται ὁ Σύλλογος Παραγωγῶν ἐπαρχίας Πάλης στο Ληξούρι. (Βλ. Β.Δ. 6.11.1911, ΦΕΚ 36/1912).

ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ - ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1912 ΚΑΙ ΥΠΟΣΧΕΣΕΙΣ.

Σαφείς υποσχέσεις του Ελ. Βενιζέλου.

Στον προεκλογικό του λόγο στην Πάτρα (19 Φεβρ. 1912) ο Ελευθ. Βενιζέλος αναφέρεται σαφέστερα στα αγροτικά προβλήματα (φορολογικές ελαφρύνσεις αγροτών, Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, στατιστική γεωργοκτηνοτροφική, νομογεωπόνοι, γεωργικές σχολές, ελαιολαδευτές, διαγομή θειοχάλκου και εργαλείων, καταπολέμηση αγρονόσων, διάδοση καλλιεργείας δάμπακος, κτηνίατροι, τυροκομικά, αλιευτικά, δασικά, κλπ.).

Ειδικά για τα συνεταίριστικά υποσχεται ότι:

«Θέλει ψηφισθή νόμος δργανών και παρ' ήμιν τὰς συνεργατικὰς ἐνώσεις τῆς παραγωγῆς, τῆς καταναλώσεως καὶ τῆς πίστεως, διὰ τῶν ὁποίων οὐ μόνον τὰ πολυτιμὰ κράτη τῆς Ἑσπερίας ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ γείτονα κράτη τῆς Βαλκανικῆς, κατάρθωσαν νὰ δώσουν ἐξαιρετικὸν ὄθησον εἰς τὴν παραγωγὴν αὐτῶν».

Και ἀκόμα ὅτι: «Θέλει συσταθῆ ἴδιον ταμεῖον ὑποστηρίξεως τῶν συνεργατικῶν τούτων ἐνώσεων, ἰδίᾳ δὲ τῶν πιστωτικῶν...». (Βλ. Κείμενα Ελ. Βενιζέλου σ. 343, 352, 354).

Παρόμοια επανέλαβε και κατά την ομιλία του (25-2-1912) στη Σύρα για συνεταιρισμούς, αγροτική πίστη, αγροφυλακή, γεωργική φορολογία, γεωργική στατιστική, κλπ. (Κείμενα σ. 357).

Η «Εφημερίς των Εργατών» για τοὺς Συνεταιρισμοὺς.

Ουσιαστική συμβολή στην προσπάθεια για τη διάδοση της συνεταιριστικής ιδέας είχε η συνδικαλιστική προσπάθεια των εργατών (βλ. και παραπάνω, το 1910, για τον Οργανισμό του Εργατικού Κέντρου Αθηνών) και των διανοουμένων ή πρακτικῶν συνδικαλιστῶν.

Στον τομέα αυτό αξιόλογη είναι και η συμβολή της «Εφημερίς τῶν Ἐργατῶν» (5), που ἄρχισε να εκδίδεται το 1912 και την οποία ανέλαβε αργότερα η Συνεταιριστική Ἐκδοτική Ἐταιρεία (βλ. σχετικά στο 1913).

Χαρακτηριστικό είναι το κύριο ἄρθρο στο φύλλο της 6 Μαΐου 1912 (έτος Α' αριθ. 11) με τίτλο «Ὅλοι γιὰ τὸν ἕνα καὶ ὁ ἕνας δι' ὄλους», ὅπου δίνεται ὁ τόνος τῆς ἀλλαγῆς τοῦ 1909, περιγράφεται ἡ κατάστασις τοῦ 1912 καὶ ἐπαινεῖται τὸ τότε συνεταιριστικὸ ζυπνῆμα. Το παραθέτουμε (για τις πληροφορίες και τον παλμό του):

«Ἀλήθειαι καὶ ἀξιώματα:

Ὅτι διὰ τὸν τόπον μας ἄνοιξαν νέοι δρόμοι δράσεως καὶ προόδου καὶ ἀναθεαπισμοῦ ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς πρωτοτύπου ἐπαναστάσεως τοῦ Αὐγούστου 1909.

Ὅτι ἄλλαξεν ἡ ὄψις τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν καὶ ὁ κοσμάκης ἤμπορεῖ ν' ἀτενίσῃ χωρὶς νὰ κεραυνοβοληθῆ ἀπὸ τὴν Α.Μ. τὸν Ἕλληνα ὑπάλληλον.

Ὅτι οἱ ἀγρόται μας εἶναι τώρα μόλις κύριοι τῆς περιουσίας των καὶ τῶν ζώων των, τὰ ὅποια ἔως προχθὲς ἦσαν ἰδιο-

κτησία τῶν ζωοκλεπτῶν καὶ τῶν φυγοδίκων.

Ὅτι ὁ Λαὸς ξυπνᾷ σιγὰ - σιγὰ, τινάζει τὸν ὕπνον τὸν θαρῶν ἀπὸ τὰ θλέφαρά του καὶ ἀρχίζει νὰ νοιώθῃ τί θὰ εἴπῃ ἐλευθερία καὶ αὐτοπεποίθησις καὶ αὐτενέργεια.

Καὶ αὐτὸ τὸ τελευταῖον κυρίως φαινόμενον τὸ ὅποιον κυρίως ἐνδιαφέρει ἡμᾶς πού ἀγωνιζόμεθα διὰ τὴν δημιουργίαν ἐλευθερίας, αὐτοπεποιθήσεως καὶ αὐτενεργείας μέσα εἰς τὰς λαϊκὰς τάξεις

είς τους έργατας, τους άγρότας, τους μικροεπαγγελματίες, τους μικροβιοτέχνους, και διά την δημιουργίαν συνειδησεως των οικονομικών συμφερόντων της τάξεως των, έρχεται να φωνάξη και να διακηρύξη ή κίνησις που γίνεται γύρω μας τās ημέρας αυτές.

Οί άγρόται των Μεσογείων της Άττικής άρχίζουν να νοιώθουν ότι τον ιδρώτα των τόν κλέβουν και τόν έκμεταλλεύονται άλλοι — και ιδρύουν τόν πρώτον «Συνεργατικόν Γεωργικόν Σύνδεσμον Μεσογείων».

Οί κитροπαραγωγοί του Αιγίου ένοιωσαν πλέον ότι τους κλέβει τό χρυσό προίον ό μεσίτης, ό κитρέμπορος και τό μοσχοπωλεί κατάπιν — και ιδρύουν «Σύνδεσμον Κιτροπαραγωγών Αιγίου».

Οί έργαται των Άθηνών θλέπουν ότι ή άκρίθεια των τροφίμων και ή νοθεία των και τό κακοζύγισμα των είναι πληγή που όφειλεται εις την άισχροκέρδεια του έμπορίου κατά τό ήμισυ — και άπεφάσισαν ήδη διά του Ε.Κ.Α. την ίδρυσιν «Συνεργατικής Ένώσεως Καταναλώσεως».

Το Παμμεσηνιακό Γεωργικό Συνέδριο (20—21 Μαΐου 1912) και οι Συνεταιρισμοί

Με την πρωτοβουλία της Έλληνικής Έταιρείας Έξηγηγετισμένων Φυτωρίων και υπό την προστασίαν του Βασιλέως συνήλθε στην Καλαμάτα το παραπάνω Συνέδριο.

Από το εισαγωγικό σημείωμα των Πρακτικών του που τυπώθησαν σε διδλαράκι (6), πληροφορούμαστε ότι «ή έν Καλαμάκις Έταιρεία των Έξηγηγετισμένων Φυτωρίων επιδιώκουσα σταθερώς την ανάπτυξιν και συνένωσιν των Μεσσηνιακών γεωργοκτηματικών τάξεων, ητύχησε να καταστή τό οργανωτικόν κέντρον πολυπληθών γεωργικών σωματείων, τά όποια δρωσιν αξιολόγως καθ' άπασαν την Μεσσηνίαν και προάγουσιν επί τά πρόσω τά κυριώδη συμφέροντα της μεγαλύτερας και πλέον ζωτικής εκ των κοινωνικών τάξεων τού τόπου...».

Το Συνέδριο συγκρότησαν οι 66 αντιπρόσωποι 20 Γεωργικών Σωματείων και οι 293 αντιπρόσωποι 166 Κοινοτήτων. Παρέστησαν όλες οι τοπικές Αρχές και την έναρξη εκήρυξε ο Νομάρχης εξ ονόματος του ασθεναίντος τότε Υπουργού Εθνικής Οικονομίας Εμμ. Μπενάκη.

Βασικός σκοπός του Συνεδρίου ήταν η διαμόρφωση της υέας της αλληλεγγύης και η δύναμη την οποίαν εγκλιεί: (σελ. 7). Ο Αντιπρόεδρος της Έταιρείας Γ. Σταματελάκης στην έναρκτήρια ομιλία του τονίζει: «άνευ άγροτικής άσφαλείας, άνευ γεωργικής πίστωσης και γεωργικών συνεταιρισμών, άνευ ταχείας άπονομής δικαιοσύνης και άνευ προστασίας των παραγωγών από της νοθείας και άπάτης των προϊόντων αυτών, τά πάντα είναι μάταια» (σελ. 9). Αυτά ήταν τα τότε βα-

Οί έργαται του Λαυρίου έννόησαν πλέον ότι μόνον συνασπιζόμενοι οικονομικώς ήμπορούν να καλλιερεύσουν την ποιότητα των τροφίμων των της πρώτης ανάγκης και να έλαττώσουν τās τιμάς των και να παύση τό γδάρισμό των από τους μικροπαντοπώλας και τις παράγες των μεταλλείων και ιδρύουν «Συνεργατικήν Ένωσιν Καταναλώσεως Έργατών Λαυρίου», που θ' άποτελή παρόρητημα του Σωματείου των.

Αυτά είναι 4 σημαντικά δείγματα του πνεύματος της άυτενεργείας και άυτοπεποιθήσεως τό όποιον γεννάται εις τόν τόπον μας.

Είναι δείγματα πώς ή λαϊκή άντίληψις άρχισε να έννοή την δύναμιν και την αξίαν του ρητού των συνεργατιστών:

“Ολοι διά τόν ένα
και ό ένας δι' άλλους.

Εύλογημένη ή ώρα του ξυπνήματος αυτού, που θά φέρη την ένθισιν του Συνεργατισμού και της Άλληλεγγύης και της οικονομικής χειραφετήσεως των δυναστευομένων τάξεων».

σικά αγροτικά προβλήματα.

Ειδικότερα θέματα (με εκλεκτές εισηγήσεις) που περιλαμβάνονται στο διβλιαράκι των πρακτικών ήσαν:

—Περί αγροτικής ασφαλείας (σελ. 10—25) με πολύ αξιόλογη εισήγηση (μελέτη πλήρη) και προτάσεις του βουλευτή κ. Χριστ. Δικαίου.

—Περί της νοθείας των λιπασμάτων, θείου, θ. χαλκού, με εισήγηση του νομογεωπόνου Δ. Συράκη (26—32) και με κατάληξη ότι «οι μικροπαραγωγοί δεν εξασφαλίζονται τελείως από της νοθείας έστω και υπάρχοντων των νόμων... διότι δεν δύνανται να προβαίνουν εις εξέλεξιν της αγοραζομένης μικράς ποσότητος και δεν απομένει εις αυτούς άλλο μέσον σωτηρίας ή να συνεννοήσιν εις γεωργικούς συνδέσμους ή γεωργικά συνδικάτα και δι' αυτών διαδιώξωσιν τα μέλη να κάμνωσι τας προμηθείας των, ούτως ώστε... ευθιγότερον να αγοράζωσι τὸ ἐμπόρευμα, περί της γνησιότητος αυτών να εἶναι θέβαιαι καὶ ἡ ἐξέλεξις καὶ μεταφορὰ να μὴν εἶναι θρανηραί. Μόνον διὰ τῶν συνδέσμων ἢ συνεταιρισμῶν θὰ δύνανται οἱ μικροπαραγωγοὶ να ἀμυνθῶσι... δέον πάντες, γεωργοὶ τε καὶ μὴ, να καλλιεργῶμεν καὶ ἐνισχύσωμεν τὴν ἰδέαν τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἐργαζόμενοι καταλλήλως ἕκαστος...» (σελ. 32). Χαρακτηριστικὲς δὲ εἶναι καὶ οἱ υποδείξεις συνέδρων για τὴν χρησιμοποίησιν ἀπὸ το Κράτος, κατὰ τὴν διάθεσιν αγροτικῶν εἰδῶν, των Γεωργικῶν Σωματείων.

—Περί τόκου (αίτημα δε ανώτατον επιτόμιον 9% αναδρομικῶς) με εισήγηση του δικηγόρου Π. Σταματελάκη. Εἰδὼ διεκτραγωδεῖται ζωηρὰ ἡ κατάστασις που ἔχει δημιουργηθῆ ἐν τῇ ὑπαίθρῳ ἀπὸ τὴν τοκογλυφία καὶ τὴν ἔλλειψιν τραπεζικῶν αγροτικῶν δανείων (σ. 43, 45). Ὑποδεικνύεται ἀπὸ συνέδρους: «Ἄς ἐργασθῶμεν διὰ τὴν ἰδουσιν Γεωργικῶν Τραπεζῶν καὶ Γεωργικῶν Ἐνώσεων» (σ. 45).

—Ἰδιαίτερος σημασία ἔχουν τὴν εισήγησιν περὶ αγροτικῶν Συνδικάτων καὶ Συνεταιρισμῶν. με εισήγησιν του Θ. Κοιτοῦτην. κοινωνιολόγον, βουλευτὴν Λακωνίας (σ. 46—61). Αἰτιολογία αἰτία - μελέτη πληροφοριακὴ καὶ καθοδηγητικὴ για το τί γίνεται ἀλλοῦ καὶ για το ὅτι ἡ Ελλάδα «ἔχει μείνει τόσο ὀπίσω, ὥστε να μὴν ὑπάγει ἔγνος συνεταιρισμοῦ εἰσέτι καὶ οὐχὶ μόνον ἀγροτικῶ ἀλλὰ καὶ πάσης ἄλλης φύσεως... Ἄν ὑπάρχουν τινὲς παρ' ἡμῶν, φυτοζωοῦν ἢ εἶναι ἐν τῇ γίνεσθαι...» (6α). Μετὰ τα ἱστορικὰ καὶ τὴν διάδοσίν τους σε ἄλλες χῆρες (με λεπτομέρειες καὶ παραδείγματα) ἀναφέρθη λεπτομερῶς στους Συνεταιρισμούς: α) αγροτικῆς πίστεως, β) προμηθείας, γ) παραγωγῆς, δ) πωλήσεως.

Καὶ κατέληξε:

«Τὶ ἀπαιτεῖται ὅπως ἐπέλθῃ τὸ διὰ τῶν συνεταιρισμῶν ἀγαθὸν γνωρίζομεν πάντες. Προπαγάνδα περὶ τῶν ἀναμφισθητῶν ἐκ τούτων ὠφελειῶν, ἔναρξις τινῶν ὑπὸ αὐστηρὰν ἐπίβλεψιν καὶ καθοδηγίαν — ὅπως μὴ ἀποτύχη καὶ ἐπιφέρῃ τὴν ἀποθάρρυνσιν — καὶ ἡ ἐνίσχυσις τῆς πολιτείας. Αὕτη δέον να παρασχεθῇ διὰ καταλλήλου νομοθεσίας, ἣν ἄλλωστε εἰς τὰς ἐκλογικὰς του ἀγορεύσεις ὑποσχέθη ὁ κ. Πρωθυπουργός, καὶ διὰ χρηματικῆς ἐνισχύσεως ἀνευ ζημίας, ἐννοεῖται,

τοῦ Κράτους. Ἡ χρηματικὴ δὲ ἐνίσχυσις θὰ δοθῇ ὅταν συσταθῇ ἢ ὡς τὸν Μεσίαν ἀναμενομένη καὶ οὐδέποτε ἐρχομένη γεωργικὴ τράπεζα, ἢ ἡ ὑποχρέωσις τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ὅπως ἐνθυμηθῇ ὅτι κατόπιν τῶσων καὶ τῶσων προνομίων, ἔτινα ἔλαθε καὶ τοῦ πλοῦτου, ὃν ἐθησαύρησεν, ἦλθε καιρὸς ν' ἐνθυμηθῇ καὶ τὴν γεωργίαν ὄχι ὁμως ὅπως τὴν ἐκμεταλλεῦθη, ἀλλὰ ὅπως τὴν ἐνισχύσῃ ἀληθῶς καὶ ὄχι μὲ προσχήματα». (σελ. 61).

—Διάφορα ἄλλα πολὺ ἐνδιαφέροντα τὴν τότε γεωργίαν, τους αγρότες, τὴν επαρ-

χίαν, θέματα (για τα οποία όμως ο χώρος δεν επιτρέπει να επεκταθούμε) βλ. στη σ. 62 επόμε. των πρακτικών που δείχνουν ανάγλυφα την τότε κατάσταση.

—Χαρακτηριστική για τους συνεταιρισμούς είναι και η υπόδειξη-ευχή του Γ. Βεντήρη (εισηγητού σχετικά με τα εμπορικά τράστ) «ὥπως ταχέως ἀναπτυχθῶσι παρὰ τῶ κτηριατικῷ κόσμῳ τῆς Μεσσηνίας οἱ τόσον ἀλλαχού εὐδοκίμησαντες ἀγροτικοὶ συνεταιρισμοί. Τὸ κεφάλαιον φύσει εὐκόλον πρὸς συνασπισμὸν ἐπὶ ζήτησιν τῆς ἐργασίας, μόνον δι' ἀντιθέτου συνασπισμοῦ, δηλαδὴ τοῦ μεταξύ τῶν παραγόντων ἢ ἐργαζομένων, δύναται νὰ πολυμηθῆ. τὰ δὲ νομοθετικά μέτρα εἶναι ἀπλῶς ἐπιχειρηματικά καὶ προληπτικά τῶν καταχρήσεων».

Το Γ' Συνέδριο Γεωργίας, Βιομηχανίας, Εμπορίου στο Βόλο. Βαθυστόχαστες υποδείξεις, για συνεταιρισμούς και αγροτικά, του Σπ. Θεοδωροπούλου. Αποφάσεις

Το πρώτο Ιδήμερο του Σεπτεμβρίου 1912 έγινε στο Βόλο το Γ' Συνέδριο Γεωργίας, Βιομηχανίας και Εμπορίου (Α' το 1909 Αθήνα, Β' το 1911) με την παρουσία του νέου τότε Υπουργού Εθνικής Οικονομίας Ανδρ. Μιχαλακοπούλου.

Καθώς αναγράφεται στην τοπική εφημερίδα «Θεσσαλία» (της 13.9.1912), εκτός των άλλων θεμάτων, τονίστηκε η ανάγκη των συνεταιρισμών υπό του Σπ. Θεοδωροπούλου που μίλησε με θέμα «περὶ συνεργατικῆς ὀργανώσεως τῶν γεωργῶν τῆς Ἑλλάδος».

Η πολύ ενδιαφέρουσα ευρύτερη εισήγηση του Σπ. Θεοδωροπούλου, βουλευτού Αττικοδοσιωτίας και αντιπροσώπου των Μεσσηνιακῶν Γεωργικῶν Συνδέσεων, παρουσιάστηκε στο «Ο Συνεταιριστής» 1957 (σ. 60). Προτάθηκαν (ὅσον αφορά τους Συνεταιρισμούς και την αγροτική πίστη) τα ἐπόμενα πολύ αξιόλογα (μερικά και για σήμερα ακόμη):

«1. Νὰ ἰδρυθῆ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Ἑθν. Οἰκονομίας παρὰ τῶ Τμήματι Γεωργίας, αὐτοτελές «Γραφεῖον Γεωργικῆς Οἰκονομίας καὶ Συνεργατισμοῦ» τοῦ ὁποίου ἔργον θὰ εἶναι: Ἡ διάδοσις τοῦ Γεωργικοῦ Συνεταιρισμοῦ, διὰ προφορικῆς διαφωτίσεως τοῦ προσωπικοῦ του, τῆς διαδόσεως φυλλαδίων ἀπλογραμμένων καὶ τῆς ἐκδόσεως ἐβδομαδιαίας ἀγροτικῆς ἐφημερίδος. Ἡ υποβοήθησις τῆς ἰδρύσεως γεωργικῶν συνεργατικῶν ἐνώσεων παντὸς εἶδους. Ἡ παρακολούθησις ἐκ τοῦ πλησίον τῶν πρώτων θεμάτων τῶν ἐνώσεων τούτων καὶ ἡ ὀργάνωσις τῆς λογιστικῆς τῶν ὑπηρεσιῶν. Ὁ ἔλεγχος τῆς λειτουργίας τῶν ἐν γένει. Ἡ ἀπονομή θραυείων καὶ τιμητικῶν διακρίσεων εἰς συνεργατικὰς ἐνώσεις καὶ προπαγανδιστὰς τῆς γεωργικῆς ὀργανώσεως.

2. Νὰ συσταθῆ παρὰ τῶ Γραφείῳ τούτῳ Συμβούλιον ὁμώνυμον, συγκείμενον ἀπὸ ἀνάλογον ἀριθμὸν ἀντιπροσώπων

τῆς Γεωργικῆς Ὑπηρεσίας, τῆς Βουλῆς, τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιστήμης, καὶ τῶν γεωργικῶν συνδέσεων (ἢ τῆς Ὁμοσπονδίας τῶν ὅταν ἰδρυθῆ) καὶ τὸν Διευθυντὴν τοῦ Γραφείου, ὡς Εἰσηγητὴν. Τὸ Συμβούλιον τοῦτο θὰ ἐνισχύη τὸ ἔργον τοῦ Γραφείου καὶ θὰ συγκαλῆ εἰς ἐτήσια συνέδρια τοὺς γεωργικοὺς συνδέσμους καὶ τοὺς εἰδικοὺς ἐπιστήμονας καὶ μελετητάς.

3. Νὰ ἰδρυθῆ «Φροντιστήριον Γεωργικῆς Οἰκονομίας καὶ Συνεργατισμοῦ» εἰς τὸ Διδασκαλεῖον Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον θὰ λειτουργῆ ἐπὶ ἕξ μῆνας κατ' ἔτος, μὲ προσωπικὸν ἐκ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τοῦ Τμήματος Γεωργίας, τοῦ Γραφείου Γεωργικῆς Οἰκονομίας καὶ Συνεργατισμοῦ καὶ καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου. Εἰς τὸ Φροντιστήριον τοῦτο θὰ φοιτοῦν ὑποχρεωτικῶς οἱ τελειόφοιτοι τοῦ Διδασκαλείου, οἱ τελειόφοιτοι τῶν Γεωργικῶν Σχολῶν, οἱ τελειόφοιτοι τῶν Ἱερατικῶν Σχολῶν, καὶ ἄλλοι μαθηταί.

Θά διδάσκονται στοιχεῖα τῶν ἐπομένων μαθημάτων: α) Κοινωνικῆς Οἰκονομίας, ἐφηρμοσμένης εἰς τὴν Γεωργίαν, β) Γεωργικῆς Νομοθεσίας καὶ Στατιστικῆς, γ) Γεωργικοῦ Συνεργατισμοῦ, δ) Γεωργικῆς Γεωγραφίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ε) Γεωργικῆς Λογιστικῆς. Εἰς τοὺς σπουδαστάς θά παρέχεται εἰδικὸν πιστοποιητικὸν σπουδῶν, ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν θά γίνονται δεκτοὶ εἰς ἐξετάσεις διπλωματικὰς οἱ μαθηταὶ τῶν Σχολῶν καὶ οἱ δημοδιδάσκαλοι.

4. Νά εἰσαχθῆ τὸ μάθημα τῆς Καταστιχογραφίας εἰς τὰ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα.

5. Νά ἰδρυθοῦν ἐσπεριωθὴ Λογιστικαὶ Σχολαί... Οὕτω θά καταρβωθῆ ἡ ἀπόκτησις σώματος Λογιστῶν, ἀπαραιτήτων διὰ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἄλλην συνεργατικὴν ὀργάνωσιν.

6. Νά ψηφισθῆ νόμος περὶ Συνεργατικῶν Ἑταιρειῶν, μεταρρυθμιζῶν τὰ ἄρθρα τὰ σχετικὰ τοῦ Ἐμπορικοῦ νόμου, καὶ παρέχων ἀτέλειαν χαρτοσήμου εἰς τὰς ἰδρυτικὰς τῶν πράξεις καὶ ἀπαλλάσσων αὐτάς παντὸς ἄλλου φόρου, ἐκτός τοῦ ἐπιβεβλημένου εἰς τὰς ἀνωμύμους ἑταιρείας καὶ παρέχων πᾶσαν ἄλλην εὐκολίαν (πρότυπον τοιοῦτου νόμου εἶναι τὰ ἄρθρα 210—228 τοῦ Ἰταλ. Ἐμπορ. Κώδικος, τμῆμα Ζ', καὶ οἱ Ἰταλικοὶ νόμοι τῆς 11 Αὐγούστου 1870 καὶ τῆς 11 Ἰουλίου 1889).

7. Νά ἰδρυθῆ «Κεντρικὴ Γεωργικὴ Τράπεζα» τῆς ὁποίας τὸ πρῶτον κεφάλαιον νά καταθέσῃν κατὰ τὸ ἥμισυ τὸ Κράτος κατὰ τὸ ἥμισυ δέ αἱ Τράπεζαι. Ἡ Τράπεζα αὕτη θά παρέχῃ δάνεια εἰς τὰ γεωργικὰ πιστωτικὰ ταμεῖα.

8. Κατὰ τὴν ἀπαλλοτριώσιν τῶν θεσσαλικῶν τσιφλικίων νά ληφθῆ πρόνοια, ὥστε οἱ κολλῆγοι ποῦ θ' ἀποκαταστα-

θοῦν εἰς μικροῖδιοκτίητας νά προικοδοτηθοῦν δι' ἀνάλογον ποσοῦ χρηματικοῦ διὰ τὴν πρῶτην ἐγκατάστασίν των καὶ τὰς δαπάνας τῆς πρώτης καλλιέργειας (ὡς ἔγινεν εἰς Δανίαν καὶ ἄλλοῦ). Ἐκ τοῦ ποσοῦ δὲ τούτου νά διατεθῆ ὑποχρεωτικῶς μέρος πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὸν ἰδρυθησόμενον εἰς ἐκάστην γεωργικὴν περιφέρειαν «Συνεργατικὸν Γεωργικὸν Σύνδεσμον» μικτοῦ σκοποῦ, προμηθείας γεωργικῶν εἰδῶν καὶ πωλήσεως τῶν προϊόντων τῶν συντρόφων. Οὕτω πως θά ἐπιτευχθῆ αὐτομάτως ἡ ἴδρυσις πληθούρων δικτύου συνεργατικῶν συνδέσμων, οἱ ὅποιοι θά χρησιμεύσουν ὡς θάσις τῆς διαδόσεως τοῦ πνεύματος τοῦ Συνεργατισμοῦ καὶ τῆς Ἀλληλεγγύης καὶ θά ἐπακολουθῆσῃ τότε ἡ ἴδρυσις συνεργατικοῦ συνδέσμου τῶν λοιπῶν σκοπῶν καὶ ἰδίως πιστωτικῶν γεωργικῶν ταμείων.

9. Νά συσταθῆ μεγάλη Κοινοβουλευτικὴ Ἐπιτροπὴ μετὰ ἐξωκοινοβουλευτικῶν μελῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ν' ἀνατεθῆ ἡ μελέτη καὶ ἡ ἔρευνα α) περὶ τοῦ συνεταιρικοῦ πνεύματος ἐν Ἑλλάδι καὶ τῶν συνεργατικῶν ἐνώσεων πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως (Ἄμπελακίων, Χίου, Ναυτικῶν) ὡς καὶ τῶν συνεργατικῶν ὀργανώσεων τῶν ἀλιέων καὶ τῶν κτηνοτρόφων, β) περὶ τῶν συνεργατικῶν ὀργανώσεων εἰς τὰ ξένα κράτη, τῆς ἐξελίξεως αὐτῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς διδασμάτων διὰ τὴν συνεργατικὴν ὀργάνωσιν τῶν γεωργῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ γ) ἐπὶ τῶν ἰδρυθέντων καὶ λειτουργούντων γεωργικῶν συνεργατικῶν συνδέσμων καὶ ἐπὶ τῶν ἀποπειρῶν πρὸς ἴδρυσιν, τῶν γενομένων ἄλλοτε καὶ ἀποτυχουσῶν. Καὶ ν' ἀποκρυσταλλώσῃ συμπεράσματα καὶ γνώμας περὶ τῆς συνεργατικῆς ὀργανώσεως τῶν γεωργῶν τῆς Ἑλλάδος». (7)

Με τὸ πνεῦμα αὐτὸ συντάχθηκε καὶ τὸ Ψήφισμα τοῦ Συνεδρίου τοῦ οποίου, γιὰ τὸ γεωργικὸ θέμα καὶ συνεταρισμοῦς, ἔχει ὡς ἐξῆς:

Συνιστᾷ εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν Ἐθνικὴν Ἀντιπροσωπείαν:

1. Νά ληφθῆ πρόνοια ἵνα, πλὴν τῆς οἰκονομικῆς, ἐπιτευχθῆ καὶ ἡ πολιτικὴ

ὀργάνωσις τῶν γεωργικῶν τάξεων, ἵνα γνησιώτερον καὶ σκοπιμώτερον ἐκπροσωποῦνται τὰ συμφέροντα αὐτῶν.

2. Νά ἐξασφαλισθῆ ἀνάλογος καὶ γνη-

σία αντιπροσωπεία τῶν πληθυσμῶν τῆς ὑπαίθρου χώρας ἐν τῇ Βουλῇ.

3. Νά ἐπιτευχθῆ πλήν τῆς θρησκευτικῆς καί κοινωνικῆς ἀναπτύξεως τοῦ λαοῦ, καί ἡ κατάλληλος μόρφωσις τῆς ἀγρότιδος, ὡς μητρὸς τῶν γεωργῶν, πρὸς ἠθικὴν καί ἐπαγγελματικὴν προαγωγὴν τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν.

4. Νά ἐπιδιωχθῆ ἡ μόρφωσις τῶν ἀγροτικῶν τάξεων, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τῆς γεωργικῆς διδασκαλίας ἐν τῷ στρατῷ, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ «περιοδουουσῶν γεωργικῶν σχολῶν», κατὰ τὸ ἰταλικόν σύστημα.

5. Νά ἰδρυθῆ εἰδικὸν σῶμα ἀγροφυλακῆς στρατιωτικῶς ὀργανωμένον, ἐπιστωμένης ἰδιαζόντως τῆς προσοχῆς τῆς πολιτείας εἰς τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ζήτημα.

6. Νά ληφθῆ νομοθετικὴ πρόνοια περὶ συνεργατικῶν ἐνώσεων, ἀπαλλασσομένων κατὰ τὴν ἴδρυσιν αὐτῶν ἀπὸ διατυπώσεων, ὡς καὶ παντὸς φόρου.

7. Νά ὀργανωθῆ καὶ διαδοθῆ, δι' εἰδικῆς ὑπηρεσίας παρὰ τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, ὁ Γεωργικὸς Συνεργατισμὸς, πάσης μορφῆς καὶ διῆ ὁ πιστωτικὸς, ἐνισχυομένης τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καί παρασκευαζομένων καταλλήλως τῶν δημοδιδασκάλων καὶ τῶν ἱερέων ὡς ὀργάνων τοῦ συνεργατικοῦ κινήματος.

8. Νά μελετηθῆ πῶς δύνανται αἱ πρὸς δημόσια δάση γειτονεύουσαι κοινότητες νὰ ἀπολαύουν ἐκ τῶν δασῶν τὰ δυνατὰ

ὠφελήματα, ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τῶν.

9. Νά ληφθῆ πρόνοια περὶ συστηματικῆς γεωργικῆς ἐρεύνης τῆς χώρας καὶ περὶ πλήρους ὀργανώσεως τῆς γεωργικῆς στατιστικῆς.

10. Νά ληφθῆ πρόνοια περὶ ἀποξηράνσεως ἐλῶν καὶ περὶ ὑδραυλικῶν ἔργων.

11. Νά κανονισθοῦν ἐντελέστερον διὰ νόμου αἱ ὑδατικάι σχέσεις ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ.

12. Νά συσταθῶσι ταμεῖα σεισμῶν, πλημμυρῶν καὶ θεομηνιῶν ἐν γένει.

13. Νά θελιτωθῆ ἡ νομοθεσία περὶ γενικῶν ἀποθηκῶν.

14. Νά καταργηθῆ ὁ ἐξαγωγικὸς δασμὸς καὶ πᾶς ἄλλος φόρος ἐπὶ τῶν κουκουλιῶν, νὰ ἐπιβληθῆ ἔλεγχος ἐπὶ τῶν εἰσαγομένων κουκουλοσπόρων καὶ νὰ ἀπονέμονται θραβεῖα εἰς τοὺς κουκουλοπαραγωγούς.

15. Νά συσταθῶσιν ἐπιτροπαὶ ὑγιεινῆς εἰς τὰς ἀγροτικὰς περιφέρειας, μὲ ἰδίους πόρους.

16. Νά περιορισθῶσιν εἰς τὸ ἐλάχιστον δυνατὸν ὄριον αἱ περιπτώσεις στερήσεως τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας τῶν πολιτῶν κατὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν δημοσίων φόρων καὶ πάσης ἄλλης ἀπαιτήσεως τοῦ δημοσίου, γίνεται δὲ ἡ εἰσπραξίς ἐν γένει τῶν φόρων κατὰ τοιοῦτον τρόπον, τόπον καὶ χρόνον, ὥστε νὰ μὴ παραθλέπεται ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ πολιτοῦ.

Νέες ὑποδείξεις τοῦ Ἀλεξ. Παπαναστασίου.

Τὸ 1912, ὀγλαδὴ δύο ἔτη προ τῆς θεσπίσεως τοῦ νόμου 602 περὶ συνεταιρισμῶν, ὁ Ἀλέξ. Παπαναστασίου, πραγματοποιούμενος τὸ Θεσσαλικὸν ζήτημα, λέγει («Νέα Ἡμέρα» σειρά ἀρθρῶν τοῦ 13-8—1-9-1912) :

«... Συγκρίνων τὴν μεγάλην καὶ τὴν μικρὰν καλλιέργειαν, ἐξήρα ἐπανειλημένως τὴν μεγάλην ἐνίσχυσιν ποῦ παρέχει στοὺς μικροὺς καλλιεργητὰς ὁ συνασπισμὸς τῶν εἰς συνεταιρισμούς, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μόνου κατορθώνουν οὐδὲν ἄποκτοῦν ὀρισμένα πλεονεκτήματα ποῦ ἔχουν οἱ μεγάλοι. Ἀλλὰ δύνανται

τις νὰ ἐρωτήσῃ. Εἰς λαὸν κατ' ἐξοχὴν ἀτομιστικόν, ὅπως ὁ ἑλληνικὸς, ὑπάρχει καμμία ἐλπίς νὰ ριζοβολήσῃ ὁ συνεταιρισμὸς; Εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν ἔχω ν' ἀπαντήσω τὰ ἑξῆς: Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάγκη εἶναι πολὺ ἰσχυροτέρα ἀπὸ τὰς ἰδιοτροπίας τοῦ χαρακτηῖρος τῶν πολιτισμένων λαῶν, οἱ δὲ σημερινοὶ ὄροι τῆς

παραγωγής και της κυκλοφορίας τῶν ἀγαθῶν κατέστησαν τὸν συνεταιρισμὸν τῶν γεωργῶν, ὑπὸ τὴν νεωτέραν του μορφήν, σιδηρᾶν ἀνάγκην, ὡς ἀποδεικνύει ἡ γένεσις καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν συνεταιρισμῶν εἰς τοὺς πλείστους λαοὺς, τοὺς εὐρισκομένους εἰς διάφορον βαθμίδα πολιτισμοῦ καὶ ἔχοντας διάφορον χαρακτήρα, ὡς π.χ. εἶναι οἱ Γερμανοί, οἱ Γάλλοι, οἱ Ἕλληνοί, οἱ Ἰταλοί, οἱ Ἰσπανοί, οἱ Ρουμάνοι, οἱ Βουλγάροι, οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Φελλάχοι ἀκόμη. Ὁ ἀτομιστικὸς χαρακτήρ ἐνὸς λαοῦ ἤμπορεῖ νὰ ἐπιβραδύνῃ τὴν γένεσιν τῶν συνεταιρισμῶν, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος δὲν ἤμπορεῖ παρά νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἀνάγκην, ἢ ὅποια μορφῶναι τὸν χαρακτήρα τῶν λαῶν. Ἀκριβῶς δὲ ἡ ζύμωσις ἢ ὅποια γί-

νεται σήμερα εἰς τὸν τόπον μας ἀναφορικῶς εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς, τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ ἄρχισαν νὰ δεικνύουν γι' αὐτοὺς ὄχι μόνον οἱ περὶ τὴν γεωργίαν ἀσχολούμενοι ἀλλὰ καὶ ἄλλες τάξεις, ἰδίᾳ οἱ δημοδιδάσκαλοι, ὁ μέγιστος αὐτὸς παράγων πολιτισμοῦ, ὡς καὶ ἡ ἰκανότης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ νὰ ἐνθουσιάζεται καὶ νὰ κατορθῶναι, ἐνίστε μετὰ μακρὰν νάρκην, νὰ ἐπιτελῇ κατ' ἴδιον τρόπον εἰς ὀλίγα ἔτη ὅ,τι ἄλλοι λαοὶ πρὸ αὐτοῦ δι' ἐργασίας δεκαετηρίδων ἐπέτυχον, μὴ παρέχουν τὴν ἐπιποίησιν ὅτι, ἐὰν ἡ ἀρξαμένη κίνησις ἐπισχυθῇ καταλλήλως ὑπὸ τοῦ Κράτους... δὲν θὰ περᾶσουν πολλὰ ἔτη καὶ κατὰ ἑκατοντάδες θὰ ἀριθμοῦνται οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ εἰς τὸν τόπον μας» (8).

ΚΡΑΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 1912

Μέσα στις μάχες του Βαλκανικοῦ πολέμου:

Σωπρὸ ἐνδιαφέρον του Υπουργείου Ἐθνικῆς Οικονομίας για τους Συνεταιρισμοὺς

Τὸ 1912 στὸ Υπουργεῖο Ἐθνικῆς Οικονομίας (στὴν οὐσία ὁ Σ. Ἰασιμίδης καὶ ὁ Ἀλέξ. Μυλωνάς) ἐνδιαφέρονται νὰ κάνουν ευρύτερα γνωστὴ τὴ συνεταιριστικὴ εφαρμογὴ τοῦ Ἀγίου. Σχετικὴ εἶναι ἡ 36494) 23.11.1912 διαταγὴ τοῦ Υπουργοῦ Ἀνδρ. Μιχαλακοπούλου πρὸς τὸν Πρόεδρο τοῦ Μεσογικοῦ Γεωργικοῦ Συλλόγου Ἀγίου με τὴν ὁποία ζητεῖται ἀναλυτικὴ ἐκθέσις γιὰ τὴ δραστηριότητα τοῦ Συλλόγου (ἐλθόντος το καίμενο τῆς διαταγῆς ὅλ. στο «Ὁ Συνεταιριστής» ἔτος 1927 σ. 5). Ἡ ἐκθέσις που ἐπέστειλε ὁ Μιχόπουλος ὡς Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου-Συνεταιρισμοῦ μελετήθηκε ἀπὸ τὸ Υπουργεῖο καὶ συμπεριλήφθηκε στὴ μελέτῃ τοῦ Σωκρ. Ἰασιμίδη που κυκλοφόρησε (μέσω τοῦ «Γεωργικὸν Δελτίον» τοῦ Υπουργείου τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1913). Τὸ περιεχόμενον τῆς μελέτης δημοσιεύσαμε σε προηγουμένης σελίδας (γιὰ τὴ δραστηριότητα τοῦ Συνεταιρισμοῦ κάθε χρόνον). Σ' αὐτὴν ὁ Μιχόπουλος καταλήγει:

«Τοῦτο ἐν πάσῃ δυνατῇ λεπτομεροειᾷ εἶναι τὸ ἱστορικὸν τῆς συστάσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου εἶναι βέβαιον, ὅτι σήμερον καθίσταται εὐγενεστέρη ἢ σύστασις τούτων συνεταιρισμῶν, ἂν, ὡς πιστεύω, ἡ πολιτεία δώσῃ τὴν ἀπαιτουμένην ὀθησίαν, καθαρτίζουσα εἰδικὴν ὑπηρεσίαν πρὸς τὸν σκοπὸν τούτον, ἔγω δὲ πεποιθῆσιν, ὅτι διὰ τῶν συνεταιρισμῶν πολλὰ ἔχει νὰ ὠφεληθῇ ἢ κατ' ἐξοχὴν παραγωγικὴ ἡμῶν γῶνα καὶ ὅτι μόνον διὰ τούτων θὰ δυνηθῇ ὁ Ἕλληνας χωρικός ἐπιβελῆν καὶ κατ' ὀλίγον νὰ καταστῇ ἐφάμιλλος τοῦ Ἑυρωπαίου συναδέλφου του...».

Ὁ Ἰασιμίδης, τόσο μέσα στον κατάλληλον χώρο τοῦ Υπουργείου με τοὺς προοδευτικὸς προϋπαίτιμους (Γεν. Γραμματεὺς Μυλωνάς, Υπουργὸς Μιχαλακοπούλος) ὅσο καὶ ὡς ἄτομος, εὐαγιάζεται συστηματικὰ ὄχι γιὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τὸ θεσμὸ ἀνωθεν ἀλλὰ νὰ διδάξῃ τὸ θεσμὸ, νὰ κινητοποιήσῃ τοὺς ἰδίους τοὺς αγρότες, νὰ πείσῃ τοὺς ἄλλους — κυρίως τοὺς πολιτικὸς — γιὰ τὸ θεσμὸ καὶ νὰ εξασφαλίσῃ τὶς προϋποθέσεις (σε κίνητρα καὶ οργανωτικὴ συμπαράστασις) γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν.

Φροντίζει να ιδρυθούν Συνεταιρισμοί και άλλου (μέσω των Νομογεωπόνων) για να υπάρχουν και άλλες αποδείξεις.

Το 1912 ξαναδουλεύει και συμπληρώνει τη μελέτη του για τους Γεωργικούς Συνεταιρισμούς (που τελικά στις αρχές του 1913 εκδίδεται από το Εθνικό Τυπογραφείο. Βλ. παρακάτω).

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1912

Ο Συνεργατικός Γεωργικός Σύνδεσμος Μεσογείων.

Το 1912 ιδρύθηκε ο «Συνεργατικός Γεωργικός Σύνδεσμος Μεσογείων» στο Λιόπσι (9) Δήμου Κρωπίας Μεσογείων Αττικής (στις 29 Απριλίου/12 Μαΐου 1912) με συμβολαιογραφικό έγγραφο και με ενέργειες του γεωπόνου Δ. Μαργέτη και του βουλευτή Σπ. Θεοδωροπούλου.

Ο οργανισμός του ήταν ιταλικού τύπου και είχε νομική μορφή ανωνύμου εταιρείας. Το αρχικό του κεφάλαιο 15.000 δραχ. Το Καταστατικό του βλ. στο ΦΕΚ 223) 1912 και στο «Γεωργικό Δελτίο» Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας (1912 τεύχος Η και Θ, σ. 448).

Οι εργασίες του ήταν ευρύτερες αλλά κυρίως πραγματοποιήσε προμήθειες σπόρου και λιπασιμάτων. (Βλ. στο Σ. Γασμίδη «Γεωργικοί Συνεταιρισμοί» σ. 220). Προτίθεται (γράφει η εισηγητική έκθεσή του ν. 602) να χρησιμεύσει ως πυρήν οργανωτικός δλοκλήρου του συνεργατικού δικτύου εν τῇ περιφέρειᾳ του διὰ συστάσεως πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν, συνεταιρικῶν οἰνοποιεῖων, ἀλληλοσφαιλιστικῶν ταμιείων κατὰ τῆς θνησιμότητος τῶν ζώων κλπ.

Μετά το νόμο 602 (στις 8.2.1915) καθορίστηκε ως «Συνεργατικός Γεωργικός Σύνδεσμος Ἀττικῆς», συνεταιρισμός μικτῶς αγοράς και πωλήσεως.

Το Συνεργατικὸν Οἰνοποιεῖον Λιόπσι — Σπάτα.

Από τους συντρόφους του «Συνεργατικῶν Γεωργικῶν Συνδέσμων Ἀττικῆς» (πρώην Μεσογείων) που κατοικούν ἢ εἶναι ἀμπελοουργοὶ στο Λιόπσι-Σπάτα ἢ τα πέριξ — και σύμφωνα με το άρθρο 3 του Οργανισμοῦ αὐτοῦ — ιδρύθηκε συνεταιρισμὸς παραγωγῆς ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίᾳ «Συνεργατικὸν Οἰνοποιεῖον Λιόπσι - Σπάτα» (10).

Ο Κτηματικός Συνεταιρισμὸς Ἀμαλιάδος

Επίσης το 1912 ιδρύεται ο Κτηματικός Συνεταιρισμὸς Ἀμαλιάδος, ἀπὸ 40 σταφιδοκτηματίες που ἀργότερα ἔφτασαν τους 400. Ιδρύθηκε, με μορφή Συλλόγου, ως Πιστωτικὸς Συνεταιρισμὸς με εργασίες αγοράς και πωλήσεως. Προμήθευε θειάφι και θ. χαλκὸ για τα ἀμπέλια, ἔδινε μικροδάνεια, προμήθευε καρποφόρα δένδρα.

Μετά το ν. 602 μετατράπηκε σε «Γεωργικὸ Πιστωτικὸ Συνεταιρισμὸ Ἀμαλιάδος» (ο πρώτος Συνεταιρισμὸς στὴν ἐπαρχία Ἠλείας) και ἀνέπτυξε πολὺ ἀξιόλογη δράση και στὴ συγκέντρωση και πώληση τῆς σταφίδας (11).

Συνεργατικὲς Ἐνώσεις Καταναλώσεως

—Οι εργάτες των Ἀθηνῶν ἀποφάσισαν, δια του ΕΚΑ, τὴν ἰδρυση «Συνεργατικῆς Ἐνώσεως Καταναλώσεως».

—Οι εργάτες του Λαυρίου ἰδρύουν «Συνεργατικὴν Ἐνωσιν Καταναλώσεως Ἐργατῶν Λαυρίου» (βλ. «Ἐφημερίς τῶν Ἐργατῶν» 6.5.1912 (12)).

Η αξιέλογη δραστηριότητα του Συνεταιρισμού Αλμυρού.

Κατά το 1912 ο Σύλλογος - Συνεταιρισμός Αλμυρού βρίσκεται σε άνθηστη, αποδεικτικό στοιχείο μεγάλης αξίας για όσους υποστήριζαν τη σημασία της οργανώσεως σε Συνεταιρισμούς. Την λαμπρά εικόνα του δίνει ο ισολογισμός 31 Δεκεμβρίου 1912, από τη μελέτη του οποίου προκύπτει η όλη οικονομική του εξέλιξη, τα κεφάλαια και τα μηχανήματα, τα δάνεια, τα κέρδη και η προσωρινή παρακράτησή τους αδιανέμητων για επενδύσεις παραγωγικές. (Βλ. τον ισολογισμό στη μελέτη του Ιασσεμίδη).

Μερικά στοιχεία:

Ένεργητικό:	Δρχ.	Υπόστεγο	1.250
Αξία άλωνιστικής μηχανής		Δάνεια εις μετόχους	16.585
«Ομόνοια»	21.689	Ταμείο	2.211
Αξία άλωνιστικής μηχανής			
«Πρόδοος»	21.691		
Εργαλεία (Αξία ενός σιτοκαθαριστηρίου, μιάς έκκοκιστικής μηχανής άραβοσίτου, 4 πλαστίγγων, ενός χρηματοκιβωτίου και όλων τών συσκευών και εργαλείων τών άγορασθέντων προς χρήσιν τών μηχανών)	4.195	Παθητικό:	Δρχ.
		Καταβεβλημένα κεφάλαια μετόχων	15.820
		Αποθεματικό	15.286
		Χρέη (δόσεις για μηχανήματα)	20.575
		Κέρδη 1911 και 1912 προς διανομήν	15.860

Για την τάξη του Συνεταιρισμού αλλά και τη δημοκρατικότητα πιστοποιούν και τα πρακτικά. Όπως προκύπτει από αντίγραφο πρακτικού (που βρίσκεται στο αρχείο μου) κατά τη Γ.Σ. της 15 Ιαν. 1912 «την έδραν του προέδρου κατέλαβεν ο γηραιότερος τών μετόχων κ. Κ. Κολοβός, την δε θέσιν του γραμματέως ο νεώτερος τοιούτος κ. Γεώργ. Μαντζορογεωργός. Ήξελέγησαν ψηφρολέκται οί κ.κ. Δημήτρ. Μπουκοβάλλας και Άθαν. Γεωργαντζόπουλος...».

«Εβήφισαν (διά μυστικής διά ψηφροδελτίων ψηφροφορίας) 51. Πρόεδρος εξέλεγή παμψηφεί ο κ. Νικόλ. Μιχόπουλος λαβών άπάσας τάς ψήφους. Αντιπρόεδρος ο κ. Βασίλειος Χρ. Μητσογιάννης λαβών 20 υπερτερήσας τόν 2ον έρχόμενον κατά 1 ψήφον».

«Εξελέγησαν Σύμβουλοι:

Ο κ. Δημ. Βαλουκτσής λαβών ψήφους	28
Ο κ. Ευστάθ. Ριζόπουλος λαβών ψήφους	28
Ο κ. Δημήτρ. Μπουκοβάλλας λαβών ψήφους	25
Ο κ. Νικόλαος Φαλουδάρας λαβών ψήφους	24
Ο κ. Γεώργ. Βαλαμουτόπουλος λαβών ψήφους	19

Γραμματεύς εξέλέγη ο κ. Γεώργ. Μαντζορογεωργός λαβών ψήφους 30».

Άλλες Συνεταιριστικές Οργανώσεις που ιδρύθηκαν το 1912

Από έρευνα που ενεργήσαμε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (Τεύχος Α) για τα Διατάγματα του 1912 «περί έγκρίσεως από τόν Έπ. Έθνικής Οικονομίας καταστατικών έμπορικών, βιομηχανικών, γεωργικών σωματείων και Άνωνύμων Έταιρειών» (όλων με οικονομικούς σκοπούς), προκύπτει η ίδρυσις των επομένων κατά το 1912. (Βάσει του άρθρου 37 του Έμπορικού Νόμου εγκρίνεται η σύστασή τους και κυρούται το καταστατικό τους που καταρτιζόταν από συμβολαιογράφο και μερικές φορές δημοσιευόταν ολόκληρο).

- Γεωργικός Σύλλογος Ἁγίου Πέτρου Πάργωνος (φ. 4 του 1912).
- Ἐργατικός Σύλλογος Σκοπέλου (φ. 32 του 1912).
- Δενδροκομικός Σύλλογος Τρικολώνων (φ. 55 του 1912).
- Σύλλογος Σμυριδορυκτῶν τοῦ ὄριου Μουτσούνης Νάξου (φ. 75/1912).
- Γεωργικός Σύνδεσμος Ἀρφαγῶν Ἀμφείας (φ. 80 του 1912).
- Γεωργικός Σύνδεσμος Ἀγρίλου - Πηδῆματος Ἀμφείας (φ. 80/1912).
- Γεωργική Ἀδελφότης Λασποχωρίου «Ἀλληλοβοήθεια» (φ. 81/1912).
- Γεωργικός Σύνδεσμος Γλιότας (Ἄριος Καλαμῶν) (φ. 138 του 1912).
- Συντεχνία Ὑποδηματοποιῶν Κερκύρας (φ. 187 του 1912).
- Ἀγροτική Ἐνωσις Ἄετοῦ (φ. 195 του 1912).
- Σύλλογος Ἐργατῶν Ἀλληλοβοηθείας Λαυρίου (φ. 268 του 1912).
- Σύνδεσμος Κιτροπαραγωγῶν Λιγίου (βλ. ἄρθρο «Ἐφημερίς τῶν Ἐργατῶν» παραπάνω).

Τα περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ εἶχαν συνεταιριστικούς ἢ μικτούς σκοπούς (επαγγελματικούς - συνεταιριστικούς).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 24

(1) Πολύ σημαντική ἡ διδακτορική ἐργασία τοῦ Ἀλέξ. Σβώλου «Τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι καὶ τὸ δικαίον τῶν σωματείων», Ἀθήνα 1915. Για τὸ «δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι» βλ. αναλυτικά (ιστορικό - ἐννοια τῆς διατάξεως), τὴ μελέτη Ἀριστ. Κλήμη «Τὸ Ἑλληνικό Σύνταγμα καὶ ἡ Συνεταιριστική Κίνηση» Ἀθήνα 1952. Καὶ τὴ νεώτερη τῶν Ἀριστ. Κλήμη - Ολ. Καμινάρη «Οἱ Συνεταιρισμοὶ καὶ τὰ Ἑλληνικά Συστήματα», Ἀθήνα 1975.

(2) Τὸ Συνέδριο συνήλθε στὴν Πάτρα (κατὰ τὸν Ἀρ. Σίδερι, «Ἡ γεωργικὴ πολιτικὴ», σελ. 152). Κατὰ σημείωση στο περ. «Συνεταιριστής» 1957 σελ. 60, ὅπου δημοσιεύονται οἱ προτάσεις τοῦ Σπ. Θεοδωρόπουλου στο Γ' Συνέδριο (Βόλου), ἀναφέρεται ὅτι τὸ Β' συνήλθε στο Νάυπλιο. Καὶ ὁ Π. Παπαγαρυφάλλου μιλά γιὰ Πάτρα (σ. 82).

(2α) Ἡ διήγηση τῆς σελίδας αὐτῆς μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ γίνῃ ἓνα συναρπαστικό τηλεοπτικό συνεταιριστικό ἔργο. Τὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ πολλὰ ἄλλα κείμενα τοῦ Μιχόπουλου καὶ ἄλλων.

(3) βλ. τὴν ἐκθεση τοῦ νομογεωπόνου Γερ. Μολφέτα γιὰ τὴν ἰδρυσὴ του στο: Σ. Ἰασσιμίδη «Οἱ Γεωργικοὶ Συνεταιρισμοὶ» (σ. 215—220). βλ. καὶ «ὁ Συνεταιριστής» 1954 σ. 68. Στὴν ἐκθεση αὐτὴ περιγράφεται χαρακτηριστικό δείγμα μεγάλης τοκογλυφίας καὶ οἱ δυσκολίες ποὺ υπῆρξαν γιὰ τὴν ἰδρυσὴ του (αντιδράσεις). Για τὴ φοβερὴ ἐκμετάλλευση τότε τῶν αγροτῶν βλ. καὶ κείμενο Κ. Χολέβα στο «Βοηθός Συνεταιρισμῶν» 1922 σελ. 3.

Κατὰ τὸν γενικὸν ἰσολογισμόν τοῦ 1913 ἀπέδωσε κέρδος 1.967 δρχ. παρ' ὅλο ποὺ ἡ ἀνώμαλη κατάσταση ἐμπόδισε τὶς κανονικὲς ἐργασίες του. Κυρίως ἔκανε ἀπὸ κοινού ἀγορὰ λιπαμάτων καὶ διάθεση στα μέλη του. (βλ. εἰσηγ. ἐκθ. ν. 602).

Μετὰ τὸ ν. 602 μετατράπηκε στο Γεωργικό Πιστωτικό Συνεταιρισμὸ Νεοχωρίου Παραχειλωτίδος. (βλ. «ὁ Συνεταιριστής» 1954 σελ. 64).

(4) Για τὸν πρωτεργάτη τῆς ἰδρύσεώς του Γερ. Μολφέτα, βλ. αναλυτικά στο περ. «ὁ Συνεταιριστής» 1954 σελ. 68.

(5) Σειρὰ τῆς ἐφημερίδας καὶ ἄλλο πολύτιμο ἱστορικό συνεταιριστικό υλικὸ κατεῖχε ὁ παλαιὸς αγωνιστὴς συνεταιριστῆς Σπ. Θεοδωρόπουλος.

Ἡ δραστηριότητα τοῦ Σπ. Θεοδωρόπουλου στα συνδικαλιστικά, συνεταιριστικά, αγροτικά, υπῆρξε κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἐξαιρετικῆς σημασίας. βλ. καὶ στὴ συνέχεια γιὰ τὶς ἐξαιρετικὲς υποδείξεις του στο Συνέδριο Βόλου τοῦ 1912. Ἰδιαιτέρως αξιόλογη ἦταν ἡ δραστηριότητά του γιὰ τὴν ὀργάνωση αστικῶν συνεταιρισμῶν.

(6) Βλ. «Πρακτικά συνεδριάσεως...» εν Καλάμιας 1912.

(6α) «Έκτοτε (μετά το 1912) ήρχισε ή Συνεταιρική ιδέα διαδομένη και πολλαχού τής Μεσογίας ήρχισαν ιδρύμενοι έτι περισσότεροι Γεωργικοί Σύνδεσμοι και Σύλλογοι. Τών Συνδέσμων τούτων τό σκάφος ότε μόν παρέβαιε ότε δέ έξηφανίζετο. Δέν ήπηρεν ειδικός νόμος, δέν ήπηρεν σύστημα και διαγωγής κατεύθυνσις' καιτοι, πρós άνοικοδομήσιν Συνεταιρικού οίκοδομήματος ήπηρεον άφθονα και καλά ύλικά...» (Π. Μπούρας «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 5).

(7) Η τελευταία αυτή πρόταση δείχνει ότι είχε διαβάσει τον Boulanger.

(8) Βλ. σχετικό κείμενο του Αλ. Μυλωνά στο περ. «ό Συνεταιριστής» 1957, σελ. 144.

(9) Στο κτίριο του Σχολείου στο Λιόπεσι είναι εντοιχισμένη πινακίδα με την επόμενη επιγραφή:

Ένταύθα ιδρύθη — Τήν 12 Μαΐου 1912 — Ό πρώτος Γεωργικός Συνεταιρισμός — Υπό τήν έπωνυμίαν — Συνεργατικός Γεωργικός — Σύνδεσμος Μεσογείων.

(10) Ο Θ. Τζωρτζάκης αναφέρει («Οι Συνεταιρισμοί στην Έλλάδα» σ. 7/203) ότι το 1912 ιδρύθηκε και ο «Γεωργικός Προμηθευτικός Σύνδεσμος Μεσογείων».

(11) Βλ. «ό Συνεταιριστής» 1948, σ. 128 κείμενο Π. Βασιλακόπουλου, όπου αναφέρονται και οι πρωτοπόροι. Βλ. και: Εισηγ. έκθ. ν. 602.

(12) «Οι έργάται τών Αθηνών έλέπουν ότι ή άκρίβεια τών τροφίμων και ή νοθεία των και τό κακοζύγιμά των, είναι πληγή που όφείλεται εις τήν άισχροκέρδεια του έμπορίου κατά τό ήμισυ — και άπεφάσισαν ήδη διά του Ε.Κ.Α. τήν ίδρυσιν «Συνεργατικής Ένώσεως Καταναλώσεως».

«Οι έργάται του Αιυρίου έννόησαν πλέον ότι μόνον συνασπιζόμενοι οικονομικώς ειμπορούν να καλλιτερεύσουν τήν ποιότητα τών τροφίμων των τής πρώτης ανάγκης και να έλαττώσουν τάς τιμάς των και να παύση τό γδάραμύ των από τους μικροπαντοπώλας και τίς παράγγες τών μεταλλείων και ίδρύσουν «Συνεργατικήν Ένωσιν Καταναλώσεως Έργατών Αιυρίου», που θ' άποτελή παράρτημα του Σωματείου των». («Έφημερίς τών Έργατών» Αθηνών 6.5.1912).

ΑΛΕΞ. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
(Πολιτικός, Δημοκράτης,
Αγροτιστής, Συνεταιριστής)

**ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΕΤΙΑ 1913 - 1914**

Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ 1913 - 1914

Τα χρόνια 1913—1914 είναι, σε συνέχεια του 1911—1912, από τα πιο σημαντικά του νέου Ελληνισμού. Χρόνια εξαιρετικής προσπάθειας, ενόττητας, αγώνων, ανάπαυσης. Και — δυστυχώς — η αρχή (από το τέλος του 1914) μεγάλων εθνικών προβλημάτων και περιπετειών. Και μέσα στη διετία αυτή η ανάγκη των συνεταιρισμών έγινε απολυτά αισθητή και από την υπεύθυνη εκυοέρνηση που — επιτέλους — προχώρησε στην κατάθεση και ψήφιση ειδικού νόμου για τους Συνεταιρισμούς (όπως θα δούμε στη συνέχεια).

Κυριότερα γεγονότα που δίνουν τη γενική φυσιογνωμία της διετίας 1913—1914, μέσα στα οποία και εξετάζεται η εξέλιξη της συνεταιριστικής δραστηριότητας, είναι και τα επόμενα:

Συνέχιση του Α' Βαλκανικού Πολέμου (Ήπειρος, Αιγαίο).

Δολοφονία Γεωργίου Α' στη Θεσσαλονίκη (5-3-1913). Βασιλεύς ο διάδοχος Κωνσταντίνος.

Με την ειρήνη του Λονδίνου (17-5-1913) ο νικημένος Σουλτάνος παραχωρεί στους Βαλκανικούς συμμάχους όλα τα εδάφη της Τουρκίας στην Ευρώπη (πλην Αλβανίας) και εμπιστεύεται στις Μ. Δυνάμεις ν' αποφασίσουν για τα νησιά του Β. Αιγαίου. Συνθήκη Ελληνοσερβική.

Τον Ιούνιο 1913 ο Β' Βαλκανικός πόλεμος: Ελλάδα, Σερβία, Μαυροβούνιο εναντίον της προκλητικής Βουλγαρίας. Η Τουρκία ανακατέλαβε την Ανατολική Θράκη. Σκληρές νικηφόρες μάχες. Βιαιότητες και καταστροφές από Βουλγάρους στη Μακεδονία (Στρώμνιτσα, Σέρρες, Δράμα, Δοξάτο, κλπ.).

Με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου (1913) θρίαμβος ελληνικός. Τα όρια της Ελλάδας ορίζονται η κορυφογραμμή Μπέλες και η γραμμή εκβολών Νέστου. Ο πληθυσμός της από 2,5 εκατομ. κατοίκους ανεβαίνει στα 5 εκατ. Συνεργασία Βενιζέλου—Κωνσταντίνου.

Με την Ελληνοτουρκική συνθήκη Αθηνών (1913) η Τουρκία παραιτείται της κυριαρχίας στα νησιά Β. Αιγαίου. Σύμφωνη και Διακρίνωση των Δυνάμεων κατά το 1914.

Δημιουργία Αλβανίας (1913) από Μεγ. Δυνάμεις με πίεση στην Ελλάδα και ζημιά στη Β. Ήπειρο για εξασφάλιση νησιών Β. Αιγαίου.

Α' Παγκόσμιος Πόλεμος (1914 Αύγουστος).

Στρατιωτικές προπαρασκευές — κυρίως στο ναυτικό ανταγωνισμό — Τουρκίας και Ελλάδας.

Συνθήκη Τουρκίας (επανήλθαν νεότουρκοι) με Γερμανία.

Διωγμοί των Ελλήνων στη Μικρασία (1914).

Προσπάθειες Βενιζέλου για ειρηνική διευθέτηση διαφορών με Τουρκία.

- Α' Παγκόσμιος Πόλεμος (Αύγουστος 1914). Αντιμέτωπα συγχροτήματα:
- α) Ρωσία, Γαλλία, Αγγλία, Σερβία, Βέλγιο, Ιαπωνία (αργότερα Ιταλία και αργότερα Αμερική) (Αντάντ).
  - β) Αυστροουγγαρία, Γερμανία, Ιταλία (και αργότερα Τουρκία, Βουλγαρία). Κεντρικές Αυτοκρατορίες.

Αρχικές εξελίξεις υπέρ Αυστροουγγαρίας—Γερμανίας.

Όλες οι πλευρές διαπραγματεύονται κυρίως με Τουρκία και Βουλγαρία παρά φίλιαν και προτάσεις προς Ελλάδα.

Αρχή διχασμού Θρόνου—Κυβερνήσεις για στάση Ελλάδας στον πόλεμο.

Δύσκολη θέση Ρωσίας και Σερβίας. Προσφορές στην Ελλάδα για βοήθεια. Προετοιμασία εκστρατείας Καλλιπόλης και οραματισμοί Βενιζέλου για εθνικές επιδιώξεις.

—Μέσα σε όλα αυτά τα προβλήματα δημιουργούνται και προβλήματα εργατικά. Συγκεντρωτικό κείμενο για τη φιλεργατική πολιτική των Κυβερνήσεων Βενιζέλου (1910—1914) βλ. στα Κείμενα Ελ. Βενιζέλου σ. 561 όπου σχετική συζήτηση στη Βουλή. (Και σ. 571 γνώμες διαφόρων για δικαίωμα απεργίας, «ἔκθεμον συνεταιρισμόν» την αποκαλεί ο Δ.Γ. Ράλλης σ. 582). Βλ. και σελ. 623 για παρεκτροπές εργατικών εκπροσώπων. «Σοσιαλιστικές» κινήσεις Γιαννίου, Π. Δημητράτου,

—Σύγκρουση προνομίων και επιδιώξεων της Εθνικής Τραπέζης και του δημοσίου συμφέροντος. Απομάκρυνση με νόμο του Διοικητή της ΕΤΕ Ι. Ευαξία. (Βλ. συζητήσεις Βουλής 1-11-1914).

—Κάτοικοι κατά τετρ. χιλ.: 43 το 1912 — 39,6 το 1913.

ΥΠΟΔΕΙΞΕΙΣ - ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1913

Νέα μεγαλεπήβολη προσπάθεια του Γεωργίου Α. Ηλιάδη. Ο «Ελληνικός υπέρ του Συνεργατισμού Σύνδεσμος» και οι σκοποί του.

Στο έτος 1910 μιλήσαμε για την τότε συνεταιριστική προσπάθεια του Γ. Ηλιάδη να προπαγανδίσει τη συνεταιριστική ιδέα και ειδικότερα τους καταναλωτικούς συνεταιρισμούς. Το 1913, μέσα στην ελληνική άνοδο, έχουμε να γνωρίσουμε και να θαυμάσουμε μια πολύ ευρύτερη προσπάθειά του που ακόμα και αν δεν πέτυχε (δεν υπάρχουν σχετικά στοιχεία) δεν παύει να είναι μεγαλεπήβολη (για την τότε εποχή, ακόμα και για σήμερα (1) (2)).

Πρόκειται για την προσπάθεια του Ηλιάδη για την ίδρυση «Ελληνικού υπέρ του Συνεργατισμού Συνδέσμου», ενός Συνδέσμου ανθρώπων που θα ήθελαν να δοηθήσουν για τη διάδοση του Συνεργατισμού, κυρίως δε με τη διδασκαλία, με την εξασφάλιση των πόρων για τη συγγραφή και κυκλοφορία κατάλληλων βιβλίων. Σημείωσα και παραπάνω ότι από μικρή έρευνα που έκανα (πρω το 1954) ανάμεσα στους παλαιότερους συνεταιριστές, δεν μπόρεσα να μάθω κάτι το σχετικό για τον άνθρωπο. Από τα δύο κείμενά του όμως που ανακάλυψα τότε, φαίνεται ότι ο Γ. Ηλιάδης ήταν ένας από τους κοινωνικά ανήσυχους μορφωμένους της εποχής εκείνης, με σπουδές στην Ευρώπη, ευρύτερα ενδιαφέροντα, θαθεία και σωστή κρίση. Θα ήταν ένας ιδεολόγος (ασφαλώς περισσότερο ενθουσιώδης από τον τετράγωνο και οργανωτικό Ιασεμίδη), που θα κοπίασε αρκετά, θα ξόδεψε χρόνο και χρήμα και τελικά δεν φαίνεται να μπόρεσε να επιζήσει ως συνεταιριστής και να δημιουργήσει (εξ αιτίας ποιός ξέρει πόσων συνηθισμένων εμποδίων ή ατυχιών στις περιπτώσεις αυτές, ίσως από έλλειψη κατανοήσεως, αντιδράσεις προσωπικές ή ίσως και από προσωπικά του γεγονότα, οικονομικά, υγεία, στρατεύσεις, πόλεμοι, κλπ.).

Ίσως η προσπάθειά του δεν μπορούσε να προχωρήσει και από το ότι: α) ο Ηλιάδης ήταν οικονομολόγος - δημοσιογράφος και φαίνεται να ήταν μάλλον γαλλικής μορφώσεως και ενδιαφερόταν για τον αστικό καταναλωτικό τομέα, στα συνεταιριστικά δε επεχράτησαν τότε μάλλον οι γερμανικής σχολής και γεωπόνοι για τον γεωργικό τομέα, β) επειδή έκανε αυστηρή διάκριση ανάμεσα στο συνδικαλισμό, την πολιτική και το συνεργατισμό, θα ήταν οι βασικοί λόγοι που δεν βρήκε κατανοήση και συνεργασία και στις τότε τάσεις Σπ. Θεοδωρόπουλου και άλλ.

λων, γ) άλλωστε σε χώρες σαν την Ελλάδα της εποχής εκείνης (αλλά και σήμερα), δεν προκρίβουν εύκολα τέτοιες κινήσεις και μόνο εάν θρεθεί κάποιος σε κατάλληλη θέση (κρατική, κλπ.) μπορεί να επιδράσει κάπως αποτελεσματικά (όπως έγινε με τον Ιασσεμίδη).

Όπωςδήποτε τα περιληπτικά κείμενά του δείχνουν ότι επρόκειτο για αξιόλογο πρόσωπο στο οποίο ο ελληνικός συνεργατισμός πρέπει να οφείλει τιμή και ευχαριστίες, ανεξάρτητα αν — όπως φαίνεται — δεν μπόρεσε να επιδράσει άμεσα και αποφασιστικά όπως άλλοι.

Βασικά ο Ηλιάδης δεν έβλεπε το Συνεργατισμό μεμονωμένο. Τον έβλεπε, πολύ σωστά, σαν κάτι το απαραίτητο για τη σωστή θεμελίωση του νέου ελληνισμού, θεμελίωση για την οποία και είχε πολύ σωστές ευρύτερες αντιλήψεις.

Στο κείμενό του, πριν από το σχέδιο του Καταστατικού του Συνδέσμου, σημειώνονται πολύ σωστές παρατηρήσεις για την Μεγάλη Ιδέα που είχε ενσφηνωθεί στον εγκέφαλο της διδασκούςτης τάξεως και την οποία χαρακτηρίζει «χίμαιραν εν σχέσει πρὸς τὴν σημερινήν ἀτελεστάτην ὀργάνωσιν τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων». Δεν απορρίπτει την Μεγάλην Ιδέαν αλλά βλέπει ότι η Ελλάδα αναλαμβάνει «ἀγῶνα κολοσσαίον, δυσεκπλήρωτον, ἀγῶνα ἀπεγνωσμένον». Και «εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὀφείλει νὰ νικήσῃ, ἄλλως προτιμότερον νὰ παραιτηθῇ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦδε». Καί «γὰρ νὰ νικήσῃ πρέπει νὰ ἐκατονταπλασιάσῃ τὴς δυνάμεις τῆς μετὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων ποὺ εἶναι ἀσυγκρίτως κατωτέρα πολλῶν κρατιδίων μὴ οἰστρηλατομένων ἐπὶ τοιούτου Πηγῶσου». Ἡ ὀργάνωσις «ἀφορᾷ ἀπείρουσ κύκλους δράσεως καὶ εἰς τῶν ἀπείρων τούτων κύκλων δράσεως εἶναι: καὶ ὁ περὶ οὗ ἡ ἐκθεσίς μου αὕτη» δηλαδή η ανάπτυξη του Συνεταιρισμοῦ με τον οποίο θα οργανωθούν τρεις μεγάλες ελληνικές δυνάμεις, η παραγωγή, η κατανάλωση, η εργασία.

Ακόμα (και αυτό είναι πολύ σημαντικό και για τότε και για σήμερα) την ὅλη προσπάθεια για τη διάδοση του Συνεργατισμοῦ, ο Ηλιάδης θέλει να τη στηρίξει στη μόρφωση των στελεχῶν της κοινωνικής ζωῆς και του λαοῦ. Δεν ζητά νόμους και επιφανειακή εφαρμογή. Επιδιώκει την εκδοχή και κυκλοφορία διδλίων που να ενημερώνουν για το τί είναι, τί επιδιώκει, πῶς εργάζεται ο Συνεταιρισμός. Προσπαθεί να ιδρύσει ἕνα Σύνδεσμο που θα γινόταν τὸ μέσον, η βάση για την προσπάθεια αυτή, ἕνα ὄργανο που θα εξασφάλιζε οικονομικά μέσα για τις εκδόσεις (κάτι το τόσο δύσκολο και απραγματοποίητο ακόμα και για σήμερα).

Και ακόμα ο Σύνδεσμος θα αποτελούσε την παροχή της ηθικής του συνδρομῆς «πρὸς ἴδρυσιν ἐταιρειῶν καταναλώσεως». Δηλαδή δεν περιορίζεται στον αγροτικό τομέα. Απευθύνεται με ενθουσιασμό σε κάθε πλευρά. Για να διευκολυνθῆ στην επικοινωνία του με μεγαλύτερο αριθμὸ ἀτόμων και για να συνηγορηθῆ σωστά για το τί ακριβῶς πιστεύει και επιδιώκει, συγγράφει (ημερομηνία κειμένου 25 Σεπτεμβρίου 1913) και τυπώνει τον ἴδιο χρόνο ενημερωτικὸ φυλλάδιο για το Συνεργατισμὸ και το Σύνδεσμο, με περιληπτικὸ Καταστατικὸ.

Τὸ ὅλο κείμενο του φυλλαδίου, που πρέπει να διαβάσουν οι συνεταιριστῆς (3) αποτελείται ἀπὸ 3 ἐνότητες:

α) Εἰσαγωγικὰ θεμελιώνεται, πολύ σωστά δε μέσα στις τότε ιστορικές ελληνικές συνθήκες, η αναγκαιότητα του Συνεργατισμοῦ για την πρόοδο του Ἔθνους.

β) Ακολουθεῖ τὸ Καταστατικὸ (με ἕνα προκαταρκτικὸ ἄρθρο σχετικά με τη λειτουργία του Συνδέσμου — όπου τονίζεται και ὅτι τέτοιοι Σύνδεσμοι υπάρχουν σε πολλές χώρες — και με 12 ἄρθρα).

γ) Στη συνέχεια και επειδή ο Σύνδεσμος «κυρίως και κατά πρώτον θ' αποβλέψη εις την παροχήν της ήθικης του συνδρομής προς Ίδρυσιν εταιρειών καταναλώσεως» κάνει σύντομη έκθεση για το Συνεταιρισμό Καταναλώσεως και για τις συνεταιριστικές αρχές, σε αντιπαράβολή μάλιστα με το συνδικαλισμό και το σοσιαλισμό. Και επισυναπτει στο υπόμνημα και 2 φυλλάδιά του ώστε ο αναγνώστης να λάβει «ιδέαν άμυδράν» τού συνεργατισμού της καταναλώσεως». (4)

Προπάθειες του Σαχ. Παπαντωνίου για Καταναλωτικούς Συνεταιρισμούς (εστιατόρια) στα εργοστάσια της Σύρας.

Ο πολύ γνωστός λογοτέχνης, τεχνοκρίτης, δημοσιογράφος Ζαχαρίας Παπαντωνίου (5) ήταν το 1913 Νομάρχης Κυκλάδων, περιφέρειας τότε πολύ διαμηχανικής, ναυτικής και εργατικής. Και είναι ευτύχημα ότι ο καθηγητής Μανόλης Τριανταφυλλίδης στο σύγγραμμά του «Νεοελληνική Γραμματική. Ιστορική Εισαγωγή» διέσωσε μια εγκύκλιό του (ένα θαυμάσιο κείμενό του ως μαρτυρία για τη χρησιμοποίηση της δημοτικής από το Κράτος). Η εγκύκλιος όμως αυτή έχει και εξαιρετική σημασία για τη συνεταιριστική ιστορία, γιατί προτρέπει τους εργάτες των εργοστασίων της Σύρου, με ζωντανά λόγια και επιχειρήματα, να δημιουργήσουν Συνεργατικό Εστιατόριο. Και όπως είναι γραμμένη φαίνεται ότι ο Ζ. Παπαντωνίου είχε μελετήσει αρκετά και είχε μυηθεί στα συνεταιριστικά. Την παραθέτουμε (όπως αναδημοσίευστη στο «ό Συνεταιριστής» 1940 σ. 108).

«Ο Νομάρχης Κυκλάδων

Πρός τους εργάτες των εργοστασίων Σύρου.

Στά εργοστάσια που δουλεύουν κυρίως άνδρες έπερασα και έξηγησα πώς θα κάνετε καλλίτερη την τύχη σας. Σας τὰ ξαναγράφω σύντομα έδω για να τὰ θάλετε καλά στο νού σας. Σας είπα: Μέ 30 λεπτά που δίνετε το μεσημέρι στο μάγερα για να φάτε έλειναι και ξόκικα πράγματα που σας καταστρέφουν, μπορείτε να φάτε σ' ένα Συνεργατικό Έστιατόριο φαγητό άφθονο, φαγητό καθαρό, φαγητό όρεκτικό... Ιδ Συνεργατικό(5α) Έστιατόριο όχι μόνο δεν θα σας

παίρνη τίποτα παραπάνω αλλά θα σας δίνει φαγητό παραπάνω. Το Συνεργατικό δεν έχει τίποτα να κερδίση, γιατί θα είναι δικό σας. Με δικά σας λεπτά θα γίνη, σεις θάστε οι άφεντάδες του, έσεις οι ίδιοι θα πουλάτε κι' έσεις θ' αγοράζετε. Αφοϋ θα είναι δ ι κ ο σ α ς, δεν μπορείτε να κλέθετε τον έαυτό σας. Καί να γιατί το Συνεργατικό, τὸ σπίτι των εργατών, είναι σωτηρία γι' αυτούς, ὅ,τι θα κέρδιζεν αν τὸ εἶχεν ένας ξενοδόχος, θα τὸ κερδίξη ἢ τροφή που θα τρώτε, θα τὸ κερδίξη ἢ τσέπη σας...».

Για το πρακτικά αποτέλεσμα της υποδείξεως αυτής δεν έχουμε, δυστυχώς, άλλες πληροφορίες και μένει στους τοπικούς συνεταιριστές η έρευνα (4).

ΤΑ ΚΡΑΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥΣ ΤΟ 1913

Το έιθλίο για τους Συνεταιρισμούς του Σ. Ιασεμίδη. Τί γράφει η «Αχρόπολις» του Γαβρήλιδη.

Τον Απρίλιο του 1913 εκδίδεται από το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας (μέσω του «Γεωργικόν Δελτίον») η μελέτη του Σωκρ. Ιασεμίδη για τους Συνεταιρισμούς που είχε πρωτοδημοσιευθεί το 1905, βελτιωμένη τώρα και επηρμημένη «διά των νεωτέρων εν άλλαις χώραις προόδων και των συμπερασιμάτων της παρ' ἡμῖν μικρᾶς πείρας, ανταποκρινόμενοι οὕτω εις τήν πανταχόθεν εκδηλουμένην έπιθυμίαν» (6).

Δηλαδή το θέμα των Συνεταιρισμών άρχισε πια να κατακτά ευρύτερα το εν-

διαφέρων. Και ο Ιασημίδης, θαυός γνώστης της ψυχολογίας του ελληνικού Λαού και της πραγματικότητας στην ύπαιθρο, απευθύνεται «ιδίαι πρὸς τοὺς κ.κ. Δημοδιδασκάλους εἰς τῶν ὁποίων τὸν ζῆλον καὶ τὴν αὐταπόρνησιν πολλὰ ἐπιτρέπεται νὰ ἐλπίζωμεν διὰ τὴν διάδοσιν τῶν συνεταιρικῶν ἀρχῶν καὶ τὴν σύστασιν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν» (Πρόλογος τῆς 15 Ιαν. 1912). Ἐπίσης υπολογίζει στους λίγους γεωπόνους και στους ιερείς. Και προβάλλει «τὴν εὐδόκιμον δρᾶσιν τοῦ ἐν Ἄλιμυρῷ ἀπὸ δωδεκαετίας ἤδη ὑπὸ τὴν Προεδρείαν δημοδιδασκάλου ἐργαζομένου Γεωργικοῦ Ταμείου» και τους ολίγους ἄλλους Συνεταιρισμοὺς που μέχρι τότε εἶχαν ιδρυθεῖ καθὼς και τὴν ζύμωσιν που εἶχε δημιουργηθεῖ μέχρι τότε «ἦτις ταχέως διὰ τῆς πεφωτισμένης πρωτοβουλίας θέλει ἀπολήξει εἰς δραστηρίαν ὑπὲρ τῆς διαδόσεως καὶ ἐνισχύσεως τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν ἐνεργείας».

Δηλαδή ο Ιασημίδης κατά τα ἔτη αὐτὰ κινητοποιῶσε τόσο το μορφωτικὸ ὅσο και τὸν κρατικὸ παράγοντα (νομοθεσία, αγροτικὴ πίστις, κίνητρα) για τὴν εφαρμογὴ και ἐπιτυχία του θεσμοῦ. Τα βασικά του ἐπιχειρήματα ἦταν: ἡ καθυστέρηση τῆς γεωργίας μας και τῶν γεωργῶν και ἡ ἀνάγκη για πρόοδο και μάλιστα με τις νέες ἐλληνικὲς συνθήκες, μετὰ τους βαλκανικοὺς πολέμους.

Ἐπίσημα και πλούσια στοιχεῖα συγκέντρωσε και δημοσίευσε για τὴν πρόοδο και τις υπηρεσίες τῶν συνεταιρισμῶν σε ἄλλες χώρες (ὄχι μόνο τις ἀναπτυγμένες ευρωπαϊκὲς ἀλλὰ και στη Ρουμανία, Βουλγαρία, Σερβία, ἀλλὰ και στους Ἄραβες τῆς Αλγερίας και τους ιθαγενεῖς τῶν ἀγγλικῶν Ἰνδιῶν). Εἶναι, ἐγραφε, παράλογον νὰ παραδέχεται τις, ὅτι μόνον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας γεωργοὺς ἐλλείπει ἢ ὑπάρχει τι παρακωλύον τὴν μετ' ἐπιτυχίας διάδοσιν τῶν Συνεταιρισμῶν, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ἢ ἐλλείπει εἰς τοὺς γεωργοὺς ἄλλων τῶν ἄλλων χωρῶν. Στην Ελλάδα ὑπάρχουν ἤδη ἐπιτυχημέναι σύγχροναι εφαρμογὲς που στηρίχτηκαν στις ἀνάγκαι και στην πρωτοβουλία τῶν ἰδίων τῶν αγροτῶν. Γι' αὐτὸ προέβλεπε τὴν εφαρμογὴ του Ἀλιμουροῦ και τις ἄλλαι νεώτερες (εἶναι περίεργο το γιατί δεν μιλοῦσε για τις παλαιότερες Ἀμπελακίω, ναυτικὲς τοῦ 19ου αἰῶνα, κλπ. Δεν τις ἐγνώριζε; Φοβόταν τὴ διάλυσὴ τους; Δεν τις ἀναγνώριζε ως συνεταιριστικὲς; Φοβόταν τὴν ἀνάμιξη του συνδικαλισμοῦ και τῆς πολιτικῆς;).

Αὐτὴ ἡ ἐκδοσὴ δεν ἦταν μια ἀπλή ἐκδοσὴ ἐνὸς βιβλίου. Ἦταν ο θρόνος πάνω στον οποίο θα στηριζόταν συνειδητὰ το μεγάλο συνεταιριστικὸ οικοδόμημα. Ἀντίτυπά του στάλθηκαν σε ὅλο τον ἀθηναϊκὸ και επαρχιακὸ τύπο και σε ὅλους τοὺς δημοδιδασκάλους του Κράτους και μάλιστα με ἐπιστολὴ του τότε Ὑπουργοῦ τῆς Ἐθνικῆς Οικονομίας Ἀνδρ. Μιχαλακοπούλου που τους συνιστὰ νὰ ενδιαφερθοῦν σχετικὰ (βλ. κείμενὸ τῆς πιο κάτω).

Μετὰ τὴν ἐκδοσὴ και διανοιὴ του βιβλίου ἡ προσπάθεια ἀρχισε νὰ ζωηρεῖται και ἡ κίνησιν νὰ γίνεται ἐντονότερη. Ο ἐλληνικὸς τύπος (6α) ἐπὶ ἡμέρας ποχολεῖτο για το θεσμὸ τῶν Συνεταιρισμῶν. Εἶναι ἐντυπωσιακὸ το ἀκόλουθο δημοσίευμα στην «Ἀκρόπολις» του Βλ. Γαβριηλίδη (13 Μαΐου 1913). Βλ. και «Θέματα Συνεταιρισμῶν» σ. 5742.

«Τὸ θαῦμα ἐγίνετο.

Ν. Μιχόπουλος, Γερ. Μολφέτας, Δ. Μαργέτης, Σακελλαρίου, Σωκράτης Ἰασημίδης.

«Ὅσοι πονᾶτε διὰ τὸν τόπον αὐτὸν και τὸ μέλλον τῆς παρούσης καὶ τῶν μελλουσῶν γενεῶν κρατήστε καλά εἰς τὴν

μνήμην σας τὰ δνόματα αὐτὰ. Θὰ σημειωθοῦν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος πολὺ ἐπισημότερον ἀπὸ τὰ δνόματα πολλῶν Ὑπουργῶν, Πρωθυπουργῶν, καὶ τῶν λεγομένων ἐπιφανῶν. Ὑπὲρ τὰ δνόματα ἐπίσης πολλῶν μεγαλοσχημῶν καὶ μικροσχημῶν Τραπεζιτῶν. Ὁ πρῶτος,

ὁ καὶ παλληκαριώτερος ὄλων διὰ τὸ ζήτημά μας, εἶναι ἀπλοῦς δημοδιδάσκαλος. Ἕνας δημοδιδάσκαλος ἀξίζων προκειμένου περὶ τῆς πραγματικῆς προόδου, χιλίους Βενιζέλους καὶ κάμποσους Βαλαωρίτηδες. Ὁ τέταρτος καθηγητὴς Γυμνασίου. Οἱ τρεῖς ἄλλοι γεωπόνοι. Καὶ οἱ πέντε δὲ μαζὶ ἀληθινοὶ ἐργάται θαύματος. Ἀμεταμφίεστοι Μεσσίαι. Μετρίοφρονες καὶ ἀθόρυβοι δημιουργοὶ προόδου. Μὲ μίαν λέξιν καὶ ἓνα πρᾶγμα — πολὺ μεγάλο πρᾶγμα — εἰσηγηταὶ τοῦ θεσμοῦ τῶν γεωργικῶν, πιστωτικῶν, προμηθευτικῶν, παραγωγικῶν Συνεταιρισμῶν.

Ὁ πρῶτος ἔδρασεν εἰς τὸν Ἄλμυρον. Ὁ δεῦτερος εἰς τὸ Νεοχώρι τῆς Αἰτωλοακαρνανίας. Ὁ τρίτος εἰς τὰ Μεσόγεια. Ὁ τέταρτος εἰς τὰ Μέγαρα. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι εἰς τὴν Θῆραν ἰδρυταὶ καὶ αὐτοὶ οἰνοποιητικῆς Ἑταιρείας, ὁμοίας πρὸς τὴν τῶν Μεγάρων, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἀγνοοῦμεν. Ἐπιθυμοῦσαμεν δὲ νὰ τὰ γνωρίζωμεν, διὰ νὰ τὰ χρυσοχαράξωμεν ἀπὸ αὐτῆς ἐδῶ τῆς στήλης.

Τὸ καθολικὸν πνεῦμα τοῦ ζητήματος αὐτοῦ, τὸ ἀντιπροσωπεύει ὁ Γεωπόνος κ. Σωκράτης Π. Ἰασεμίδης. Ὁ φιλοδοξῶν νὰ γίνῃ ὁ Ἕλλην Ραϊφφάιζεν, ἓνας δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἀναγεννητάς τῆς Ἑλλάδος, ἐὰν δὲν θαραθῆ, ἐὰν δὲν θελήσῃ νὰ καταταχθῆ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀηδεστατῶν ἀπογοητευμένων, οἵτινες δι' ὄλους καὶ δι' ὄλα ἀπογοητεύονται πλὴν τοῦ ἑαυτοῦ των, τὸν ὅποιον ἐξακολουθοῦν νὰ τρέφουν καὶ νὰ παχύνουν κατ' ἔκτασιν καὶ κατ' ἔντασιν. Ἡ ἐὰν δὲν ἐμποδισθῆ, ὅπερ καὶ τὸ πιθανότερον, ἀπὸ τὴν ἐπίσημον ἰδιότητά του ὡς ἀνωτέρου ὑπαλλήλου τοῦ Κράτους.

Ὁ μεγαλοεργήσας κυρίως προκειμένου περὶ ἔργων εἶναι ὁ δημοδιδάσκαλος τοῦ Ἄλμυρου κ. Ν. Μιχόπουλος. Ἴσως νὰ εἶναι αὐτὸς προωρισμένος νὰ γίνῃ ὁ Ἕλλην Ραϊφφάιζεν, ἐὰν δὲν σπεύσῃ νὰ τὸν κρεουργήσῃ τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας ὡς ἀναμιγνυόμενον εἰς ἀλλότρια καὶ ὡς μὴ διαλεγόμενον μὲ τοὺς χωρι-

κοὺς τοῦ Ἄλμυρου τὴν τῶν προγόνων.

Ὁ Μετοχικὸς Σύλλογος τοῦ Ἄλμυρου τὸν ὅποιον ἐσύστησεν, εἶχεν τὸ πρῶτον ἔτος τῆς συστάσεώς του 35 μέλη, μετοχικὸν του κεφάλαιον δρχ. 969, ἀποθεματικὸν δρχ. 500. Καὶ τὰ δάνεια πού εἶχε κάμει εἰς τὸ σύνολον τῶν εἶχαν ἀνέλθει εἰς δρχ. 249. Τὸ 1910 τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου αὔξησαν εἰς 87, τὸ μετοχικὸν κεφάλαιον εἰς δρχ. 12.309, τὸ ἀποθεματικὸν εἰς δρχ. 7.728, τὰ δὲ δάνειά του εἰς δρχ. 16.862. Καὶ τὰ ἐξοδά του μέχρι μὲν τοῦ 1908 δὲν εἶχαν ὑπερβῆ τὰς δρχ. 200 κάθε χρόνο, μόλις δὲ τῷ 1910 ἔχουν ἀνέλθῃ εἰς δρχ. 369.

Βλέπετε ὅτι οἱ λαϊκοὶ αὐτοὶ Τραπεζίται τοῦ εἴδους τοῦ κ. Ν. Μιχοπούλου δὲν γίνονται θδέλλαι τῶν Τραπεζῶν πού τὰς ἐκμυζοῦν μὲ ποσοστὰ καὶ μὲ ἐξοδα Διοικήσεως.

Ἄλλὰ τὸ θαῦμα τοῦ Συλλόγου αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἀγορὰ δύο ἀλωνιστικῶν μηχανῶν αἱ ὁποῖαι ἐθαπτίσθησαν ἢ μὲν «Ὀμόνοια» ἢ ἄλλη «Πρόδος». Μὲ ὀνόματα δηλαδὴ δύο μεγάλων κοινωνικῶν κινήτηριων δυνάμεων. Αἱ μηχαναὶ αὗται ἐκόστισαν εἰς τὸν Σύλλογον περὶ τὰς 21 χιλ. δρχ. ἢ μία. Ἄλλ' αἱ καθαρὰ εἰσπράξεις τῆς μιᾶς ἐξ αὐτῶν ῥῖθ ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους ἐκάλυψαν τὸ ῥῖμισυ περίπου τῆς ἀξίας των καὶ ἄφησαν καὶ μικρὸν πλεόνασμα. Διότι τὰ καθαρὰ κέρδη τοῦ Συλλόγου ἐκ τῆς μιᾶς ἀλωνιστικῆς μηχανῆς ὑπῆρξαν δρχ. 11.475.

Περὶ τῆς δευτέρας δὲν κάμνει λόγον ὁ κ. Ν. Μιχόπουλος. Ἴσως νὰ μῆκε εἰς ἐνέργειαν τὸ μετέπειτα ἔτος περὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἐλογοδότησεν. Φαντασθῆτε τώρα τὰς ἀλωνιστικὰς αὐτὰς μηχανὰς ἐξ-απλουμένας ὅπου καλλιεργοῦνται δημητριακὰ καρποί. Ὅποια κέρδη χρήματος, χρόνου, ὑγείας, εὐεξίας, προόδου τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν.

Τὸ μετοχικὸν Ταμεῖον τοῦ Δήμου Παραχελωΐτιδος ἔχει συσταθῆ μόλις πρὸ διετίας ἀπὸ τὸν Γεωπόνον κ. Γερ. Μολφέταν, μὲ τὸν ὅποιον φαίνεται ὅτι σκοπιμώτατα συνειργάσθη πάλιν ἓνας λαμπρὸς

δημοδιδάσκαλος, ο κ. Κ. Χολέβας. Αυτό δεν έχει να επιδείξει μεγάλα πράγματα. "Ίσως να μην ηδρε καί τόν άνθρωπόν του. Τό μετοχικόν του κεφάλαιον ανέρχεται εις 2.000 δρχ. Τό άποθεματικόν του εις δρχ. 906. Οί ίδρυταί του εις 50. 'Ο Νομογεωπόνος κ. Μολφέτας δέν κάθεται θέθαια εις τό Νεοχώριον. "Αρα χρειάζεται να εύρεθῆ ἡ ψυχὴ τοῦ Ταμείου. Χρειάζεται να εύρεθῆ ὁ τρελλός πάσης τοιαύτης κοινωνικῆς ἐπιχειρήσεως, ὁ τρελλός ποῦ θά κυνηγᾷ σάν τόν κ. Ν. Μιχόπουλον τοῦ 'Αλμυροῦ ὄχι τὰ ἀγαθὰ τῆς τσέπης του καί τὰ ποσοστά τῆς μερίδος του, ἀλλά τὰ ἀγαθὰ ἄλλων.

Περί Μεσογειῶν, Μεγάρων καί Θήρας, δέν δίδει πληροφορίας ὁ ἐπιθεωρητῆς τῆς Γεωργίας Σ.Π. 'Ιασεμίδης, ἀπό τὴν μακρὰν τοῦ ὁποίου μελέτην δημοσιευθεῖσαν εις τὸ γεωργικόν δελτίον τοῦ 'Υπουργείου τῆς 'Εθνικῆς Οἰκονομίας ἐλάβομεν ὄλας αὐτάς τὰς πληροφορίας.

Μία λαμπρὰ λοιπὸν ἀρχὴ ἔγινε εις τὸν

'Αλμυρὸν. 'Η κατάκτησις εἶναι μεγάλη διότι ἀπεστομώθησαν οἱ ἀντιδραστικοί, οἱ δογματολόγοι, οἱ κενολογούντες διὰ νὰ δικαιολογήσουν τὴν οὐτιδανὴν ἀπραξίαν των, ὅτι ἡ 'Ελλάς δέν ὠρίμασεν ἀκόμα διὰ γεωργικούς Συνεταιρισμούς, ἐνῶ ὠρίμασαν οἱ Βούλγαροι, οἱ Σέρβοι, οἱ "Αραβες, οἱ 'Ινδοὶ καί οἱ Φελλάχοι τῆς Αἰγύπτου!

'Η γενομένη ὁμως ἀρχὴ θέλει συνελθειαν, ἐξακολούθησιν, διάδοσιν, συστηματοποίησιν. Ποῖος θά τὴν ἀναλάβῃ; Τό Κράτος; δέν μᾶς συνείθισε μὲ τοιαύτην ἐνέργειαν. 'Ο κ. Σ. 'Ιασεμίδης; 'Επίσημος ὑπάλληλος δέν δύναται νὰ ἀναλάβῃ τοιοῦτον ἀγῶνα προπαγανδιστικόν(6β). "Ίσως καί νὰ ἐπιτιμηθῆ ὑπὸ τοῦ Κέντρου ὡς ἀμελῶν τὰ καθήκοντά του. Οἱ Κοινωνιολόγοι; Καί αὐτοὶ περὶ ἄλλα τυρβάζουν. 'Η πεποιθήσις μας εἶναι ὅτι τὸ φῶς θά θγῆ πάλιν ἀπὸ ἀνθρώπους τῆς τάξεως τοῦ Ν. Μιχοπούλου. Χωρὶς ψηλά, ἡμίψηλα, κολλάρα, γλωσσομάθειαν».

Η εγκύκλιος του Υπουργού Ανδρ. Μιχαλακοπούλου για τους Συνεταιρισμούς

Χαρακτηριστικὸ — καὶ ἐντυπωσιακὸ γιὰ τὴν τότε ἐποχὴ — εἶναι τὸ περιεχόμενον τῆς ἀπὸ 22.4.1913 ἐπιστολῆς τοῦ Υπουργοῦ Ἐθνικῆς Οἰκονομίας Ἀνδρέα Μιχαλακοπούλου πρὸς τοὺς Διευθυντὰς τῶν Δημοτικῶν Σχολείων καὶ μετὰ τὴν ὁποία τοὺς τόνιζε τὴ σημασίαν τῶν Συνεταιρισμῶν. τοὺς ἐπέστειλε ἀντίτυπον τῆς μελέτης τοῦ Σ. 'Ιασεμίδη, τοὺς γινώριζε τὴ συνεταιριστικὴ δραστηριότητα τῶν δημοδιδασκάλων στὴ Ρουμανία καὶ στὴ Βουλγαρία καὶ τοῦ Μιχόπουλου στὴν Ελλάδα καὶ τοὺς ὑποδείκνυε νὰ φροντίσουν νὰ ἐνημερώσουν καὶ ἄλλους καὶ νὰ προβοῦν στὴν ἰδρυσὴ Συνεταιρισμοῦ. Ἀγλαδί, ἡ ἐκδοσὴ τοῦ βιβλίου τοῦ 'Ιασεμίδη ἦταν προγραμματισμένη γιὰ νὰ στηριχθῆι ἐν αὐτῷ καὶ στὰ στοιχεῖα τοῦ ἡ κυβερνητικῆς προσπάθειας γιὰ τοὺς Συνεταιρισμούς, κυρίως μάλιστα τοὺς γεωργικοὺς ἔπειτα ἀπὸ τὰ πολεμικὰ γεγονότα καὶ τὴν επέκτασιν τοῦ Κράτους καὶ τοῦ γεωργικοῦ χώρου τῆς Ελλάδας.

Τὸ κείμενον τῆς ιστορικῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς (βλ. «'Ο Συνεταιριστής» 1927 σελ. 5) παραθέτομε:

'Υπουργεῖον 'Εθνικῆς Οἰκονομίας

'Εν Ἀθήναις τῆ 22 Ἀπριλίου 1913

Πρὸς τὸν κ. Διευθυντὴν τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου.

Κύριε,

Μὴ ἀμφισβάλλοντες, ὅτι διατελεῖτε ἐν ἐπιγνώσει τοῦ μεγέθους τῆς ἀποστολῆς ὑμῶν εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ὄχι μόνον διὰ τῆς ἐντὸς τοῦ

σχολείου διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐκτὸς αὐτοῦ ἐργασίας, φρονοῦμεν, ὅτι δικαίως δυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι εὐχαρίστως θέλετε προσφέρει τὰς ὑπηρεσίας σας καὶ θέλετε βοηθήσει ἡμᾶς εἰς ἔργον, τὸ ὁποῖον εἶναι κοινῶς παραδεγμένον ὡς συντελοῦν εἰς τὴν οικονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀνόρθωσιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τοῦ τόπου καὶ θεωρεῖται ὡς

εις τῶν μεγίστων πρὸς τοῦτο παραγόντων.

Τὸ μέτρον τοῦτο εἶναι ἡ συνένωσις τῶν γεωργῶν εἰς συνεταιρισμοὺς ἀποβλέποντας πρὸς οἰκονομικοὺς σκοποὺς ὡς π.χ. πρὸς ἐξεύρεσιν εὐθηνῶν καλλιεργητικῶν δανείων, διὰ τῶν ὁποίων καὶ μόνον οἷτοι δύνανται νὰ ἀπαλλαγῶσι τῶν χειρῶν καταπιεστῶν τοκογλύφων, δυνάμενοι καὶ νὰ δανείζωνται εὐκολώτερον καὶ νὰ ἐπαρκῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν, πρὸς προμήθειαν ἀπὸ κοινοῦ γεωργικῶν εἰδῶν, λιπασμάτων, σπόρων καὶ μηχανῶν, πρὸς πώλησιν ἀπὸ κοινοῦ τῶν γεωργικῶν αὐτῶν προϊόντων κτλ., διὰ τῶν ὁποίων οἷτοι δύνανται νὰ ἀποφεύγωσι τοὺς μεσίτας ἐμπόρους, ἐπωφελοῦμενοι οἷτοι τῶν κερδῶν των, νὰ μορφῶνται ἐπαγγελματικῶς καὶ ἠθικοποιῶνται. Διετελεῖτε θεθαίως ἐν γνώσει τῶν διαφόρων παρουσιαζομένων δυσκολιῶν καὶ τῶν ἐξασκουμένων ἐπι τῶν γεωργῶν πιέσεων, αἷτινες παρεμποδίζουσιν ὄχι μόνον τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐφαρμογὴν οἰασθῆποτε γεωργικῆς προόδου, ὥστε νὰ μὴ εὐρίσκωμεν ἀναγκαῖον νὰ ἐπεκταθῶμεν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου.

Ἄπευθυνόμεθα δὲ κυρίως πρὸς ὑμᾶς, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ὅτι, ἐρχόμενοι εἰς καθημερινὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν ἐντοπίων γεωργῶν, διατελοῦντες ἐν γνώσει τῆς καταστάσεως αὐτῶν καὶ χαίροντες τῆς ἐκτιμῆσεώς των, εἴθε ὁ μόνος κατάλληλος, ὅπως διὰ τῆς νοθεσίας καὶ τῆς πειθοῦς κατορθώσητε νὰ συνενώσητε αὐτοὺς ἢ τινὰς τούτων εἰς γεωργικὸν τινα συνεταιρισμὸν, τοῦ ὁποῖου τὸν λεπτομερῆ ὀργανισμὸν ἐν ἄλλαις χώραις ὡς καὶ τὸν τρόπον τῆς συστάσεως κτλ. θέλετε εὐρεῖ ἐκτεθειμένον ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῆς Γεωργίας κ. Σ. Ἰα-

σεμίδου, δημοσιευθεῖσῃ ἐν τῷ πρώτῳ τεύχει τοῦ ἐφετεινοῦ Γεωργικοῦ Δελτίου, τὸ ὁποῖον σᾶς ἀποστέλλομεν.

Ὡς δὲ θὰ ἴδητε ἐν Ρουμανίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ καὶ ἄλλαις χώραις οἱ πρώτον ἰδρυθέντες γεωργικοὶ Συνεταιρισμοὶ ὠφείλοντο εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ἐργασίαν τῶν δημοδιδασκάλων καὶ παρ' ἡμῖν δὲ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ πρώτου Γεωργ. Συνεταιρισμοῦ ὀφείλομεν εἰς τὰς δραστηριωτάτας ἐνεργείας τοῦ ἐν Ἀλμυρῷ δημοδιδασκάλου κ. Ν. Μιχοπούλου, ὃς τὸ παράδειγμα φρονοῦμεν, ὅτι θὰ εὕρη μιμητάς.

Ἄφ' οὗ δὲ μελετήσητε τὰ περὶ συνεταιρισμῶν, προβαίνετε εἰς ἀφήγησιν τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν εἰς βαθμηδὸν εὐρυνόμενον κύκλον ἀκροατῶν ἐκ τῆς γεωργικῆς τάξεως, ὅπως διαδόσητε παρ' αὐτῇ τὴν συνεταιρικὴν ἰδέαν καὶ ἐν συνεννοήσει καὶ μετ' ἄλλων εὐπολήπτων πολιτῶν προβαίνετε κατὰ τὰς ἐν τῷ ἀποστελλομένῳ τεύχει ὁδηγίας ὡς καὶ οἰασθῆποτε ἄλλας ἄς ἠθέλατε ζητήσῃ παρ' ἡμῶν, εἰς τὴν σύστασιν τοῦ Συνεταιρισμοῦ, πεπειθότες, ὅτι καὶ διὰ τοῦ ἐλαχίστου ἀκόμη πρὸς τοῦτο θήματος καὶ μόνον διὰ τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἀγορᾶς καὶ χρήσεως ἑνὸς σιτοκαθαριστηρίου πρὸς καθαρισμὸν τοῦ σπόρου των ἢ οἰουδῆποτε ἄλλου γεωργικοῦ μηχανήματος, παρέχετε τὴν μεγίστην τῶν εὐεργεσιῶν εἰς τὸν τόπον σας, τὴν ὁποῖαν ὄχι μόνον τὸ κοινὸν μετέπειτα ἀσφαλῶς θέλει ἀναγνωρίσει, ἀλλὰ καὶ ἡ Πολιτεία θέλει βραβεύσει.

Ἔργασθητε κατὰ τὴν διεύθυνσιν ταύτην καὶ ἐστὲ θεδαῖοι, ὅτι θέλετε ἐπισύρει τὸν ἔπαινον τῶν παρακολουθούτων, εὐρίσκοντες ἅμα ἀμέριστον τὴν συνδρομὴν ἡμῶν.

Ἄνδρέας Μιχαλακόπουλος

Ἀναπτύσσεται ἐντονὴ κρατικὴ πρωτοβουλία γιὰ τοὺς Συνεταιρισμοὺς.

Ἡ μετάβασις τῶν ΑΛ. Μυλωνά καὶ Σ. Ἰασεμίδη στὸν Ἀλμυρῷ. Ἡ κλήσις - πρόσληψις τοῦ Ν. Μιχοπούλου στὸ Ὑπουργεῖο.

Γιὰ νὰ δοθῇ μεγαλύτερος τόνος στὸ ἀποδεικτικὸ στοιχεῖο τῆς καλῆς — ἐπὶ 12 χρόνια — συνεταιριστικῆς ἐφαρμογῆς στὴν Ελλάδα, πηγαίνει στὸν Ἀλμυρῷ τὸν Μάιο τοῦ 1913 ὁ τότε Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου Βῆθικῆς Οἰκονομίας

Αλέξανδρος Μυλωνάς (συνοδευόμενος από τον Επιθεωρητή της Γεωργίας Σωκράτη Γασσεμίδη) και είδε από κοντά («επιθεώρησε») την εφαρμογή.

Μετά την επιθεώρηση σε όλες τις εργασίες του συνεταιρισμού (πιστωτικές, πωλήσεις, μηχανικών εγκαταστάσεων, κλπ.) ο Αλ. Μυλωνάς δήλωσε στον τότε πρόεδρο του συνεταιρισμού Νικ. Μιχόπουλο ότι το Κράτος, «άποφασίσαν να εισαγάγη τόν θεσμόν τών συνεταιρισμών διά νόμου, είχαν ανάγκην ενός ανθρώπου καταλλήλου διά τήν προπαγάνδαν κλπ. και ως τοιοῦτον εὑρισκε κατά τήν ἐποχήν ἐκείνην μόνον αὐτόν». Καί ο Ν. Μιχόπουλος «μετά τινάς ἀμφιταλαντεύσεις και διιστασιασούς ἀπεδέχθη τήν πρότασιν» και την 17ην Σεπτεμβρίου του 1913 προσελαμβάνετο δια συμβάσεως μεταξύ Κράτους και αὐτοῦ, ως ειδικός ἐπί τών συνεταιρισμῶν υπάλληλος.

Εὐθύς μετά τήν ἀνάληψη τών καθηκόντων του ἄρχισε να περιοδεύει ἀνά τήν Ἑλλάδα, παλαιά και νέα, και να προπαγανδίζει τήν ιδέα του Συνεταιρισμοῦ.

Αντιφυλλοξηρικοί Συνεταιρισμοί

Για αντιφυλλοξηρικούς αναγκαστικούς συνεταιρισμούς κατατέθηκε στη Βουλγή το νομοσχέδιο της 25 Νοεμβρίου 1913 (βλ. εισηγ. ἐκθ. ν. 602).

Προσπάθειες για Συνεταιρισμούς κτηνοτρόφων στην Ἡπειρο.

Αρχίζει τώρα κάποια κινητοποίηση των κρατικών υπαλλήλων για τη συνεταιριστική ιδέα και πληθύνονται οι ιδρυόμενοι.

Ἡ Γενική Διεύθυνση Ἡπείρου διέταξε ἐρευνα ἀπό εἰδικό γαλακτοκόμο για τήν ἰδούση Κτηνοτροφικῶν Συνεταιρισμῶν ο οποίος στην ἐκθέσή του γράφει: μεταξύ ἄλλων: «Εἰς τὰ περίχωρα τῶν Ἰωαννίνων καθὼς και εἰς πλεῖστα ἄλλα χωρία τῶν διαμερισμάτων ἰδίου Μαλακασίου και Τσακιοβίτης εἰς τὰ ὅποια μετέβην πρὸς ἐξέτασιν τῆς καταστάσεως τῆς κτηνοτροφίας, ὑπάρχει, ὡς παρετήρησα, ἀρκούντως ἀνεπτυγμένον τὸ πνεῦμα τοῦ Συνεταιρισμοῦ... Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγομαι, ὅτι δὲν ἀπαιτεῖται ἢ ἐν ὄψει ὅπως οἱ πρωτογενεῖς οὗτοι συνεταιρισμοί λάβωσι τήν σφραγίδα τελείων ὀργανώσεων, ὡς ὑπάρχουσι τοιαῦται εἰς ἄλλας πεπολιτισμένας χώρας...». (Βλ. «Γεωργικὸν Δελτίον», ἔτους 1913 Τεύχ. Ε' σελ. 511—513).

Ζευγολατιό και Ξυλόκαστρο Κορινθίας. Κραναία Κεφαλληνίας.

Το 1913 γίνεται σύσταση «Γεωπονικῶν Συνδέσμων» στο Ζευγολατιό Κορινθίας και στο Ξυλόκαστρο με σκοπούς συνεταιριστικούς («Γεωργικὸν Δελτίον» 1913 τ. Ζ σ. 846, Παπαγαρυφάλου σ. 98).

Επίσης δημιουργεῖται Μαλισσοκομικός Συνεταιρισμός στην Κραναία Κεφαλληνίας, με πρωτοβουλία νομογεωπόνου Γ. Μολφέτα και με τη συμμετοχή της Βαλλιανείου Γεωργικής Σχολῆς. (Βλ. «Γεωργικὸν Δελτίον» 1913 τ. Ζ σ. 844, Παπαγαρυφάλου σ. 97). Σκοπὸς του προμηθευτικός, πιστωτικός και κοινή πώληση.

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1913

Ἡ Συνεργατικὴ Ἐκδοτικὴ Ἐταιρεία

Μια μεγάλη πρωτοποριακὴ εφαρμογὴ ἔγινε το 1913: τῆ Συνεργατικὴ Ἐκδοτικὴ Ἐταιρεία. Ἰδρύεται το 1913 με ἔδρα τὴν Ἀθήνα και με νομικὸ τύπο ἀνωμόμου εταιρείας (Β.Α. 18.12.1913 ΦΕΚ 265/1913) (7) (8). Το συμβόλαιο υπογράφτηκε στις 9 Νοεμβρίου 1913 στο συμβολαιογραφεῖο Θεοδ. Π. Τσάκωνα.

Σκοπὸν εἶχε «τὴν προστασίαν τῶν λαϊκῶν συμφερόντων, τὴν μὀρφωσιν τῶν ἐκοναζόμενων τάξεων, τὴν προαγωγὴν τῶν κοινωνικοοικονομικῶν σπουδῶν ἐν Ἑλλάδι και τὴν δημιουργίαν ἀληθινῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως».

Για την επιτυχία του σκοπού της η Εταιρεία «αναλαμβάνει την έκδοσιν και διάδοσιν εφημερίδων, δημοσιευμάτων, περιοδικών ή μή, φυλλαδίων, εικόνων και λοιπών. Επίσης δύνανται να ιδρύη επιχειρήσεις διομηχανικάς ή έμπορικάς, σχετικώς με τόν σκοπόν της ή να μετέχη εις τιαύτας».

Επρόκειτο για ευρύτατη κίνηση, για πολύ μεγάλη πραγματοποίηση, στην οποία μετείχαν αξιόλογα προσδευτικά, συνδικαλιστικά και επιστημονικά, πρόσωπα της τότε εποχής, από μεγάλο κύκλωμα επαγγελματιών από όλη την Ελλάδα, μεταξύ των οποίων αρκετά τα γνωστά (από τη γενικότερη δραστηριότητά τους) ονόματα. Πολλοί εκπροσωπούσαν συνδικαλιστικές Οργανώσεις της Ελλάδας.

Το συμβόλαιο έγινε μεταξύ των:

- 1) Ευθυμίου Ζωγράφου, τυπογράφου, εκπροσώπου της Πανελληνίου Εργατικής Ομοσπονδίας.
- 2) Θεοχάρη Γαλιαντζάκη, καθηλωποιού, εκπροσώπου Εργατικού Κέντρου Αθηνών.
- 3) Νικολάου Ματσάγκου, καπνεργάτου, εκπροσώπου Πανεργατικής Ενώσεως Βόλου.
- 4) Ιωάννου Ξανθάκη, ηλεκτρολόγου, εκπροσώπου Πανεργατικής Ενώσεως Σύρου.
- 5) Ιωάννου Χούντα, καθηγητού, εκπροσώπου του Γεωργικού Συνδέσμου Μεσσηνίας.
- 6) Νικολάου Φράγκου, πλακοστρώτου, εκπροσώπου του εν Αθήναις Συλλόγου Καρπαθίων Λατόμων «Πρόδοσι».
- 7) Παναγιώτου Σκουριώτη, διδάκτορος Νομικής.
- 8) Δημητρίου Κροντηρά, εργάτου τυπογράφου.
- 9) Παναγιώτου Αθηναίου, εργάτου τυπογράφου.
- 10) Πέτρου Κοτσηρίδη, λογιστού.
- 11) Γεωργίου Χατζικανδρέου, ως εκπροσώπου του εν Αθήναις Σωματείου στρατιωτικών και πολιτικών πιλοποιών.
- 12) Αντ. Σκορδαρά, εργατικού.
- 13) Ευαγγ. Κυπρίου, πιλοποιού.
- 14) Θεμ. Συμεωνίδη, αρβυλοποιού.
- 15) Ευαγγ. Παναγιώτου, αρβυλοποιού.
- 16) Λοιστειδου Κοτσηρίδη, υφαντουργού.
- 17) Αθαν. Καλαγεροπούλου, σιγαροποιού.
- 18) Παν. Ταμπιακιά, θαψέρας, εκπροσώπου Συνδέσμου εργατών υφαντουργείων και κλωστήριων Αθηνών—Πειραιώς.
- 19) Σπύρου Θεοδώροπούλου, δικηγόρου-δουλευτού, αντιπροσώπου και των Ι. Νοστράκη και Ι. Λυμπεροπούλου.
- 20) Ιακώβου Μαυρουδιά, ως εκπροσώπου Σωματείου εργατών Λαυρίου.

Το πρώτο μετοχικό κεφάλαιο ορίστηκε σε 2.000 μετοχές των 10 δραχμιών, δηλαδή σε 20.000 δρχ. Η συνέλευση μπορούσε να το αυξήσει απεριόριστα με αποφάσεις της.

Οι Π. Αθηναίος και Π. Κοτσηρίδης εισέφεραν για 75 μετοχές την κυριότητα του τίτλου της «Εφημερίδος των Εργατών» (της οποίας ήδη είχαν εκδοθεί 31 τεύχη από 26 Φεβρουαρίου 1912 έως 22 Σεπτεμβρίου 1912 (9)). το μητρώο συνδρομητών, γραφεία, έπιπλα, κλπ.

Μέτοχοι γίνονταν (έπειτα από γραπτή αίτηση) φυσικά πρόσωπα, «εργατικοί και γεωργικοί σύνδεσμοι, συνεργατικά ένωσηεις, γεωργικά ή άλλα, και έν γένει νομικά πρόσωπα».

Οι νομικές και ουσιαστικές προβλέψεις του καταστατικού ήταν σφές (10).

Κατά το άρθρο 12 (που το πρόθεσε το Υπουργείο) «αί μετοχαί είναι όνομαστικά και προσωπικά, ή δὲ ἐκχώρησις γίνεται μόνον με ἄδειαν τοῦ Συμβουλίου εἰς ἄλλον μέτοχον ἢ καὶ μὴ μέτοχον, ὁ ὅποιος ἤθελε γίνει δεκτὸς ὡς τοιοῦτος». Κατὰ δὲ τὸ ἄρθρο 13 «κανεὶς δὲν δύναται νὰ κατέχη περισσοτέρας ἀπὸ 10 μετοχάς».

Ἰδιαιτέρη σημασία ἔχει ἡ διάταξις τοῦ ἀρθροῦ 18 γιὰ τὴ διανομὴ τῶν καθαρῶν περισσευμάτων τοῦ ἔτους με τὴν ἀκόλουθη ἀναλογία καὶ σειρά:

1) 5% στο ἀπόθεμα. 2) Στους μετόχους τόκος το πολὺ 7% τῆς ἀγοραστικῆς τιμῆς τῶν μετοχῶν. 3) Το ὑπόλοιπο διατίθεται: 40% ἀκόμα στο ἀπόθεμα. 30% ἀκόμα στους μετόχους. 30% στα νομικὰ πρόσωπα μετόχους τῆς Ἐταιρείας «διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς προπαγάνδας τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως».

Ψήφοι: Κάθε μέτοχος ἔχει μια ψήφο. Τα νομικὰ πρόσωπα με 10 τουλάχιστον μετοχές ἔχουν δύο ψήφους καὶ με 250 μετοχές ἔχουν τρεῖς ψήφους.

Διοίκηση: Ἀπὸ τα 9 μέλη τοῦ Δ.Σ. τα 4 ἐκλέγουν οἱ μέτοχοι φυσικὰ πρόσωπα καὶ τα 5 τα μέλη νομικὰ πρόσωπα καὶ μάλιστα:

Ἡ Πανελλήνια Ἐργατικὴ Ὁμοσπονδία 1. Το Ἐργατικὸ Κέντρο Ἀθηνῶν 1. Οἱ ἐκτὸς Ἀθηνῶν Ἐργατικοὶ Σύνδεσμοι: 2. Οἱ Συνεργατικοὶ γεωργικοὶ σύνδεσμοι καὶ συνεταιρισμοὶ 1.

Τα μέλη τοῦ Συμβουλίου ἐργάζονται δωρεάν. Ἡ Συνέλευσις μπορεῖ νὰ ἀποφασίσαι νὰ ἀποζημιώνονται ἕως τρεῖς μέλη, που ἀναλαμβάνουν εἰδικές υπηρεσίες (ἄρθρ. 25). Οἱ ὑπάλληλοι καὶ το προσωπικὸ πρέπει νὰ εἶναι μέτοχοι (ἄρθρ. 37).

Το ἄρθρο 39 πρόβλεπε γιὰ τὴ σύνταξη καὶ ἐκδόση τῆς εφημερίδας. Ἐκδόθηκε ἡ εφημ. «Λαός» που κυκλοφοροῦσε κατὰ τὴ σύνταξη τῆς αιτιολογικῆς ἐκθέσεως τοῦ ν. 602.

Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τα παραπάνω ἦταν μια ευρύτατη προσπάθεια σχετικὴ με τὴν αγροτικὴ καὶ ἐργατικὴ κίνηση γιὰ πρόοδο, που ἐγένε με τὴ συνεργασία συνδικαλισμοῦ καὶ συνεργατισμοῦ στίς πόλεις καὶ τα χωριά, στο πρώτο τους ξεκίνημα, πράγμα που δείχνει ἀκόμα ὅτι ο θεσμός τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶχε πάρει τότε τὴν προπύμνη θέση στή συνείδηση τῶν προσδευτικῶν στοιχείων (διαπίστωση τιμητικὴ καὶ διδακτικὴ). Ἡ μελέτη τῆς εφημ. «Λαός» ἔχει πολλὰ νὰ προσφέρει: στήν συνδικαλιστικὴ, κοινωνικὴ, συνεταιριστικὴ ἐνημέρωσή μας.

Ο Μετοχικός Γεωργικός Σύλλογος Γκερλή καὶ ἄλλοι Συνεταιρισμοὶ στή Θεσσαλία

Ο Μετοχικός Γ. Σύλλογος - Συνεταιρισμός Γκερλή, ἰδρύθηκε το Μάιο 1913. Ἀποτελέσθηκε αποκλειστικὰ ἀπὸ κολλήγους καὶ κατόρθωσε νὰ ἀποκτήσει σχεδόν ἀμέσως (το Μάρτιο 1914) αλωνιστικὴ μηχανὴ ατμοκίνητη ἀξίας 22.000 δρχ. με τὴν ἠθικὴ συνδρομὴ τοῦ Κράτους καὶ δάνειο δρχ. 3.000 τῆς ΕΤΕ (βλ. εἰσηγ. ἐκθεση ν. 602).

Ἡ αιτιολογικὴ ἐκθεση ν. 602 ἀναφέρει ὅτι: «Παρατηρητέον ὅτι καὶ εἰς μέρη, ἔνθα ἐπικρατεῖ ἡ κολληγικὴ καλλιέργεια, ἡ σύστασις γεωργικῶν συνεταιρισμῶν οὐδαμῶς προσέκοψεν, εἰς πολλοὺς δὲ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ ἰδρυθέντων τοιούτων ἐνεγράφησαν μέλη καὶ κολλήγοι».

Ο Γεωργικός Σύνδεσμος - Συνεταιρισμός Ἄνω Κορακιάνας Κερκύρας.

Ἐδράσε ἀπὸ το 1913 ὡς το 1918, ὄχι: μόνο επαγγελματικὰ, ἀλλὰ καὶ οικονομικὰ. Ἐνεργούσε καὶ προμήθειες εἰδῶν χρησίμων γιὰ τίς γεωργικὲς ἐργασίες τῶν μελῶν (11).

Τὸ 1918 (ὅταν ἄρχισε στήν Κέρκυρα, ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν ἰδρυση συνεται-

ρισμών του ν. 602 με τη βοήθεια του τότε νομογεωπόνου Γ'. Παπαβλασόπουλου) μετατράπηκε σε συνεταιρισμό παραγωγικό που έγινε υπόδειγμα για όλες τις εκεί συνεταιριστικές οργανώσεις.

Παρόμοιοι Σύνδεσμοι υπήρχαν (όπως γράφει ο Βασιλακόπουλος) και σε άλλα χωριά της Κέρκυρας. (Οι τοπικοί ερευνητές πρέπει να εμφανίσουν το έργο τους).

Άλλοι Συνεταιρισμοί κατά το 1913.

Ο Σωκράτης Γασσεμίδης σε έκθεσή του στο Συνέδριο της Γάνδης γράφει ότι το 1913 υπήρχαν στην Ελλάδα 87 Συνεταιρισμοί (χωρίς να τους κατονομάζει). Συνεπώς, εκτός από όσους αναφέραμε μέχρι τώρα, υπήρχαν και άλλοι για τους οποίους δεν είναι γνωστά μέχρι σήμερα τα σχετικά στοιχεία. Μέσα σε αυτούς του 87 θα είναι οι περισσότεροι από αυτούς που αναφέρονται στην εισγηγητική έκθεση του ν. 602 χωρίς χρονολογική ένδειξη ιδρύσεώς τους. (Βλ. στο έτος 1914).

ΚΡΑΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 1914.

Οργάνωση υπηρεσιών στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας για τους Γεωργικούς και Αστικούς Συνεταιρισμούς.

Το 1914 γίνεται πρόβλεψη «περί διοικητικής υπηρέσεως δια τούς συνεταιρισμούς στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας δια τού νόμου 241 τής 17 Ἀπριλίου 1914, δι' οὗ συνέστη τιμημα καὶ ἐπιθεωρήσις γεωργικῆς οἰκονομίας ἐν τῷ Ὑπουργείῳ. Ἀνώτεροι δὲ ὑπάλληλοι θ' ἀποσταλῶσι εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν πρὸς ἐπιτόπιον μελέτην τῆς λειτουργίας τῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῶν ἄλλων σχετιζομένων πρὸς τὴν γεωργικὴν οἰκονομίαν ζητημάτων. Ἐξ ἄλλου τὸ ἀπὸ τοῦ 1911 λειτουργοῦν τιμημα ἐργασίας καὶ κοινωνικῆς προνοίας, ἐνισχυόμενον δι' εἰδικῆς ἐπιθεωρήσεως, ἔχει σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἀναπτύξεως τῶν μὴ γεωργικῶν συνεταιρισμῶν». (Βλ. εἰσηγ. ἐκθεσῆς ν. 602).

Πρωτοπορευακὴ παρέμβαση τοῦ Κράτους γιὰ τὴν προστασία τῶν αγροτικῶν προϊόντων με κρατικὴ συγκέντρωση, ἐξαγορὰ. Ο ρόλος τῶν Συνεταιρισμῶν.

Το 1914 «λαμβάνεται ριζικὸ μέτρο κρατικῆς παρεμβάσεως ὑπὲρ τῶν ἀγροτῶν. Διὰ τοῦ 183 τῆς 26 Μαρτίου 1914 νόμου «περὶ ἐνισχύσεως τῆς γεωργίας δι' ἐξαγορᾶς γεωργικῶν προϊόντων» προβλέπεται ὅτι πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς καλλιεργείας ἐκάστοτε καθοριζομένων προϊόντων, ἰδίᾳ νεοφανῶν ἐν τῇ χώρᾳ (λ.χ. δάμβακος), γεωργικῶν ἢ κτηνοτροφικῶν, δύναται ν' ἀναθέτῃ τὸ Κράτος εἰς τὴν Γεωργικὴν Ἑταιρείαν ἢ ἄλλα νομικὰ πρόσωπα τὴν ἀγορὰν καὶ μεταπώλησιν τῶν προϊόντων τούτων, ἀναλαμβάνοντος τοῦ Δημοσίου εἰς ἄραρος τοῦ πάσαν ἐκ τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἐνδεχομένην ζημίαν, προσερχομένην ἐκ τόκων, φόρου, μεταβολῆς, ἀποθηκεύσεως, μειώσεως τῶν τιμῶν ἢ οἰασθῆποτε ἄλλης αἰτίας καὶ δὴ μέχρι ποσοῦ ἐν ἔλω 1/2 ἑκατομμυρίου δραχμῶν ἑτησίως. Τὸ Κράτος ἐπίσης δύναται νὰ ἐγγυᾶται διὰ τὴν ἐξεύρεσιν τοῦ ἀπαιτουμένου διὰ τὴν ἐξαγορὰν δανείου. Θὰ κανονίζονται ὅθεν συμφέρουσαι διὰ τούς γεωργούς τιμαὶ διὰ τὰ ἐν λόγῳ προϊόντα των, ἐξαγοραζόμενα εἴτε διὰ τῶν συνεταιρισμῶν, εἴτε διὰ τῆς Γεωργικῆς Ἑταιρείας». (Βλ. εἰσηγ. ἐκθ. ν. 602).

Το μέτρο εἶναι ἰδιαίτερα πρωτοπορευακὸ γιὰ τὴν εποχὴ του.

Γεωργικὰ Ἐπιμελητήρια καὶ Συνεταιρισμοὶ

Με τὸ ν. 280 τῆς 18 Ἰουνίου 1914 προβλέπεται ἡ ἰδρυση γεωργικῶν ἐπιμελητηρίων τα οποία θα ἔδιναν σπουδαία υποστήριξη καὶ στους συνεταιρισμούς (βλ.

εισηγ. έκθ. ν. 602. (Βλ. άρθρ. 2γ και 2ιγ του νόμου). Τα Γ.Ε. μεριμνούν υπέρ ιδρύσεως και επιτυχούς λειτουργίας γεωργικών σωματείων, συλλόγων ή συνεταιρισμών και ιδρύουν ή ενισχύουν γεωργικά ταμεία ή κοινά αποθήκας ή άλλα πιστωτικά ιδρύματα προαγωγής της γεωργικής πίστεως και των γεωργικών συναλλαγών εντός της περιφέρειας των και δύνανται ν' ασκούν τον έλεγχο της λειτουργίας αυτών. (Βλ. II. Δεκάξον «δ Συνεταιριστής» 1935 σ. 9). Δυστυχώς η ίδρυσή τους καθυστέρησε πολλά χρόνια (βλ. παρακάτω καθώς και τη μελέτη του Αριστ. Σίδερι για τα Γεωργικά Επιμελητήρια).

Ο νόμος περί σωματείων και οι Συνεταιρισμοί.

Άξιος ιδιαίτερης μνείας για τη συνεργατική οργάνωση είναι και ο ν. 281 της 21 Ιουν. 1914 «περί σωματείων». «Ο νόμος ούτος (λέγει η εισηγ. έκθ. ν. 602) θέλει συντελέσει τὰ μέγιστα εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐπαγγελματικῶν τάξεων, τὴν διαπαιδαγωγῆσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν ἐν τινὶ μέτρῳ καὶ τῆς συνεταιριστικῆς ιδέας. Οὕτω κατὰ τὸ ἄρθρον 20 αὐτοῦ τὰ ἐπαγγελματικὰ σωματεῖα δύνανται νὰ ἐνεργοῦν, ἐπὶ σκοπῇ μεταπωλήσεως εἰς τὰ μέλη ἢ ἐκμισθώσεως ἢ δανεισμοῦ εἰς αὐτά, ἀγορᾶς πρώτων ὑλών, σπόρων, λιπασμάτων, ζώων, μηχανῶν ἢ ἄλλων ἐργαλείων καὶ εἰδῶν χρησίμων διὰ τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν μελῶν, ν' ἀγοράζουσι τὰ προϊόντα τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν μελῶν αὐτῶν καὶ νὰ τὰ μεταπωλοῦν. Κατὰ δὲ τὸ ἄρθρον 12 τὰ ἀλληλοβοηθητικὰ σωματεῖα δύνανται νὰ παρέχουσι δάνεια μέχρι ποσοῦ 100 δραχμῶν εἰς ἕκαστον μέλος, ἐν συνόλῳ δὲ κατ' ἔτος δι' ὅλα τὰ μέλη μέχρι τοῦ 1/5 τῶν καθαρῶν εἰσοδημάτων τοῦ σωματείου. Τέλος, κατὰ τὸ ἄρθρον 53 τοῦ αὐτοῦ νόμου, μέχρι τῆς ἐκδόσεως εἰδικοῦ νόμου περὶ «συνεργατικῶν ἐνώσεων», τὰ σωματεῖα δικαιούνται, κατόπιν ὑπουργικῆς ἀδείας, νὰ συνάπτουσι ἐν ἰδίῳ ὀνόματι συμβάσεις μετὰ τοῦ Δημοσίου, δήμων ἢ κοινοτήτων πρὸς κατασκευὴν ἔργων ἢ προμήθειαν προϊόντων» (εισηγ. έκθ. ν. 602).

Οι τοπικὲς Γεωργικὲς Τράπεζες καὶ οἱ Συνεταιρισμοί.

Το Κράτος υπόσχεται (στην εισηγ. έκθ. ν. 602) ὅτι ἡ ἐπιχειμένη ἀνασύστασις καὶ λειτουργία, ὡς τραπέζης κτηματικῆς καὶ προσωπικῆς πίστεως, τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ Γεωργικῆς Τραπέζης, πού εἶχε εἰσπρακτέα δάνεια περὶ τὰ 6.000.000 δρχ. σὴν Ἑλληνικὴ Μακεδονία, θα ἐξυπηρετήσῃ τὴν περιφέρειαν αὐτήν.

Επίσης καὶ ἡ ἀναδιοργανωθησομένη ἐν Μυτιλήνῃ Γεωργικὴ Τράπεζα θα ἐξυπηρετῇ τὰς ἀνακτηθείσας γήσους τοῦ Λιγαίου (ἀμφότεραι ἦσαν υποκαταστήματα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Γεωργικῆς Τραπέζης, ὑπὲρ τῆς ὁποίας εἶχε προσδιορισθεῖ πρὸσθετο ποσοστὸ ἐπὶ πλέον τοῦ φόρου τῆς δεκάτης).

Ἄξιο ἰδιαίτερας προσοχῆς εἶναι (τονίζει ἡ ἴδια ἐκθεση) καὶ τὸ ἐν Κρήτῃ «Κοινοφελὲς Ταμεῖον», ἥτοι Γεωργικὴ Τράπεζα κτηματικῆς κυρίως, ἐν τινὶ δεμέτρῳ καὶ προσωπικῆς πίστεως, ἔλκουσα καὶ αὐτὴ τὴν καταγωγὴν ἐκ Τουρκοκρατίας. Ἐὰ πρώτα κεφάλαιά του τὸ Ταμεῖον τοῦτο ἔλαβεν ἐξ ἀφέσεως ὑπὲρ αὐτοῦ τῶν 1868 ἐπὶ τινὰ ἔτη τοῦ φόρου τῆς δεκάτης, ἀναδιοργανώθη δὲ τῶν 1901 καὶ ἔτυχε χρεωλυτικοῦ δανείου ἐκ μέρους τῆς Κρητικῆς Πολιτείας ἐκ 2 εκατομμυρίων δραχμῶν. Ἦδη εἶχε κεφάλαιον 5½ εκατομμύρια δραχμᾶς, δανεῖζει τοὺς γεωργοὺς ἐπὶ υποθήκῃ με 6%, ὡς καὶ ἐπὶ ἐγγυήσει δύο φερεγγύων προσώπων μέχρι 200 δρχ. εἰς προσωπικὴν πίστιν με προθεσμίαν ἐξάμηνον καὶ μέχρις ὀλιγοῦ ποσοῦ τοιοῦτων προσωπικῶν δανείων τοῦ 1/5 τῶν κεφαλαίων τῆς τραπέζης. Ὅλοι οἱ οφειλῆται τῆς τραπέζης ἦσαν 17.000.

Αι τοπικαί αυταί τράπεζαι (τονίζε: η έκθεση) είναι προωρισμέναι να συμβάλλωσι σημαντικώς εις την γεωργικήν πίστιν και εις την ανάπτυξιν γεωργικών συνεταιρισμών, μέχρις ου ληφθώσιν επί τς τη ευκαιρία της αναγκώσεως του προ-

(Τ. Σ.) 'Ο πρός τῶ Πρωτοδικεῖο *Λευκωσίας*
 Συμβολαιογράφος

ΧΡΕΩΣΤΙΚΑ
ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ *Λευκωσίας*
 Αύξων ἀριθ. Χρεωστικῶ 3764 Αύξων ἀριθ. Βιβλ. ὑποθηκῶν 1431

ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΚΟΧΡΕΩΛΥΤΙΚΩΝ ΔΟΣΕΩΝ

ΔΟΣΕΙΣ	ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ	ΤΟΚΟΣ	ΟΛΙΚΟΝ	ΑΜΕΙΣ ΔΟΣΕΩΝ
1	460	152 10	612 12	14 1/2
2	460	151 30	611 30	" "
3	460	151 30	611 30	" "
4	460	151 30	611 30	" "
5	460	151 30	611 30	" "
6	460	151 30	611 30	" "
7	460	151 30	611 30	" "
8	460	151 30	611 30	" "
9	460	151 30	611 30	" "
10	460	151 30	611 30	" "
ΟΛΙΚΟΝ ΔΟΣΕΩΝ	4600	1517	6117	

ΥΠΟΘΗΚΕΥΟΜΕΝΑ ΑΚΙΝΗΤΑ

ἀδμος *Λευκωσίας* *Λευκωσίας* Τοκοθεσία *Μοναχία*
 Εἶδος ἑνυποθηκῶν *ἑταίρισμα*
ἑταίρισμα 7 ἑταίρι. γ' 1100 σπ. καὶ σπ. Α. μὴ ἑταίρι.
ἑταίρι 4. Β. μὴ ἑταίρι. *ἑταίρι* 10. μὴ ἑταίρι. *ἑταίρι*
ἑταίρι γ' Α. μὴ ἑταίρι. *ἑταίρι* 10 ἑταίρι.

Τρόπος δανεισμοῦ ἀπὸ τῆς Γεωργικῆς Τράπεζας. Στὸ ἀρχεῖο μου τὸ κείμενο τοῦ δανειστικῶ καὶ ἄλλα στοιχεῖα. Τα τουρκοκρατούμενα μέρη εἶχαν καλύτερη ὀργάνωση στὴν κτηματικὴ γεωργικὴ πίστη.

νομίου τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς καὶ ἄλλως γενικώτερα δι' ὅλον τὸ Κράτος καὶ ἐπιφέρεστερα μέτρα δια τὴν πιστωτικὴν ὀργάνωσιν, τὰ ὁποῖα ἔχομεν ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ὑπὸ μελέτην. (Εἰσηγ. ἐκθ. γ. 602).

Υπόσχεση για Κεντρικό Πιστωτικό Οργανισμό για τόνωση των Συνεταιρισμών. Τα δάνεια της Ε.Τ.Ε.

Υπόσχεται το Κράτος ότι παράλληλα με το νόμο περί συνεταιρισμών «βαθμηδόν θέλωμεν εισηγηθή και όλα τὰ μέτρα εκείνα, τὰ ὅποια κυρίως θὰ συντελέσουν εἰς τὴν οικονομικὴν τόνωσιν τῶν συνεταιρισμῶν διὰ κεντρικοῦ πιστωτικοῦ ὄργανισμοῦ, αὐτοτελοῦς ἢ συνδυαζομένου πρὸς τινὰ τῶν ὑφισταμένων τραπεζῶν. Ἐν πάσῃ ἄλλῃ περιπτώσει θὰ εἶναι ἤδη ἀμέσως δυνατὸν νὰ λαμβάνουν οἱ συνεταιρισμοὶ ἐν τινὶ μέτρῳ ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν, ἐκτὸς τῶν ἐνυποθήκων δανείων, καὶ δάνεια προσωπικῆς πίστεως, οἷα τὰ πρὸς τοὺς γεωργοκτηματίας παρεχόμενα (περὶ τὰ 15 ἑκατομμύρια διατεθειμένα νῦν), τὰ ὅποια εὐκολώτερον θὰ χορηγοῦνται εἰς τοὺς συνεταιρισμούς».

Ἄλλα αγροτικά μέτρα του 1914.

—N. 138) 1914 για προστασία κολλήγων.

—N. 217) 1914 «Περὶ καταπολεμήσεως τῶν νόσων τῶν φυτῶν καὶ ὀργανώσεως τῆς φυτοπαθολογικῆς ὑπηρεσίας».

—N. 214 «Περὶ μέτρων προστασίας κατὰ τῆς φυλλοξήρας».

—N. 218 «Περὶ παραγωγῆς τῆς γεωργίας διὰ διαδόσεως τῶν χημικῶν λιπασιμάτων». Αποδεικτικοὶ κρατικοὶ αγροί.

—N. 246 «Περὶ ἀποστολῆς ὑποτρόφων πρὸς σπουδὴν γεωπονίας, γεωργικῆς μηχανικῆς κλπ.».

—N. 248) 1914 «Περὶ ὀργανώσεως τῆς ζωοτεχνικῆς καὶ κτηνιατρικῆς ὑπηρεσίας».

—N. 260) 1914 «περὶ αὐξήσεως ἀριθμοῦ νομογεωπόνων».

—N. 301 «Περὶ κατωτέρων γεωργικῶν σχολείων γενικῆς καὶ ἐιδικῆς μορφώσεως».

Η προετοιμασία ἐιδικοῦ νόμου περὶ Συνεταιρισμῶν.

Το 1912/1914 ετοιμάζεται το με υποδειγματικὴ πληρότητα, γνώση καὶ σύναψη, νέο νομοσχέδιο περὶ Συνεταιρισμῶν, με κύριους πρωτεργάτες δέδαια τον Αλ. Μυλωνά και τον Σ. Ιασσιμίδη και με τη σύμπραξη και άλλων επιφανῶν νομομαθῶν και πολιτικῶν.

Καθυστέρησε λόγω των πολέμων και του κλεισίματος της Βουλῆς.

Κατασέθηκε στη Βουλὴ και ἐγένε νόμος του Κράτους, τέλος 1914 αρχές του 1915. (Για το ν. 602 θα μιλήσουμε αναλυτικὰ πιο κάτω).

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1914

Συνεργατικὴ Ἐνωσις Ἀρβυλεργατῶν.

Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν εἰσηγητικὴ ἐκθεση του ν. 602 (30-9-1914), λειτουργοῦσε ἀπὸ πρὶν (δεν προσδιορίζεται χρονικὰ) ο «Σύνδεσιμος Τεχνιτῶν Ἀρβυλοποιῶν», και «εἶχε ἐκτελέσει ἐργολαβικῶς ἱκανὰς παραγγελίας ἀρβυλῶν διὰ τὸν στρατὸν, λαβῶν οὕτω χαρακτηριστῆρα παραγωγικοῦ συνεταιρισμοῦ, εἰς τοιοῦτον δὲ πρόκειται και κατὰ τύπους νὰ μεταβληθῆ».

Ακριβῶς δε τὴν ἐποχὴ που γραφόταν ἡ παραπάνω εἰσηγητικὴ ἐκθεση συστάθηκε, στις 13.9.1914 (με το 9854/13.9.1914 συμβόλαιο συμβολαιογράφου Ι. Συνοδινού) ἡ «Συνεργατικὴ Ἐνωσις Ἀρβυλεργατῶν» με νομικὴ μορφή ανωνύμου εταιρείας, τὸ καταστατικὸ δε αὐτὸ ἐγκρίθηκε με Διάταγμα που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ 383/18.12.1914 (ἐνῶ δηλαδὴ συζητιόταν στη Βουλὴ ο ν. 602). Ὡς ἰδρυτὲς αναφέρονται 10 ἐργάτες ἀρβυλοποιοὶ (12) Ἀθηνῶν - Πειραιῶς που εκπροσωποῦσαν και ἄλλους 186 ἀρβυλοποιοὺς μέλη του Συνδέσμου Τεχνιτῶν Ἀρβυλοποιῶν Ἀθηνῶν -

Πειραιώς (με βάση πρακτικό της Γ. Συνελεύσεως του Συνδέσμου).

Χαρακτηριστικές είναι οι νομικές και ουσιαστικές ρυθμίσεις που γίνονταν:

Η ανώνυμος εταιρία χαρακτηρίζεται ως συνεργατική μετοχική εταιρία εργασίας (παραγωγής) με κεφάλαιο απροσδιόριστο, συνεταιρισμός με περιορισμένη ευθύνη και με σκοπό κάθε επιχείρηση κατασκευής και πωλήσεως αρβυλών του στρατού ξηράς και θαλάσσης και ειδών υποδήσεως γενικώς (άρθρ. 1).

Η Ένωσις δύναται α) να αναλαμβάνη διά συμφωνητικού μετά του Δημοσίου ή τρίτων την κατασκευήν ειδών υποδήσεως, β) να ιδρύη υποδηματοποιεία και να παρασκευάζη υποδήματα, γ) αποκτά ή να ενοικιάζη διά τούς σκοπούς τούτους ακίνητα, αποθήκας, Ύπ) τα εις Ἀθήνας και ἐπαρχίας. Δύναται επίσης η Έταιρεία να δανείζη εις τούς συντρόφους μέ τόκον ὄχι ἀνώτερον ἀπὸ 7% και με ἐνεχυρίασιν τῶν 2/5 τῆς πραγματικῆς ἀξίας τῶν μετοχῶν των ἐφ' ὅσον ἔχουν ἀποπληρωθῆ πρὸ ἐνὸς ἔτους τουλάχιστον (άρθρ. 2).

Με το άρθρο 3 προβλέπεται δημιουργία αποθέματος.

Τὸ κεφάλαιον ὀρίζεται εις 2.000 μετοχὰς τῶν 25 δρχ. (50.000) και δύναται ν' αὐξάνη ἀπροσδιόριστα (άρθρ. 3).

Σύντροφοι μέτοχοι γίνονται μόνον μέλη τοῦ Συνδέσμου Τεχνιτῶν Ἀρβυλοποιῶν. Ὅσοι παύσουν νὰ εἶναι μέλη διαγράφονται (άρθρ. 7).

Αἰτήσις ἀποχωρήσεως γίνεται δεκτή, ἀλλὰ ἡ πληρωμὴ τῆς πραγματικῆς ἀξίας τῶν μετοχῶν του γίνεται ἐντὸς ἐνὸς ἔτους και με κράτησιν 1/10 ὑπὲρ ἀποθέματος (άρθρ. 8).

Περὶ τῆς ἐγγραφῆς ἐτέθησαν α: διατάξεις πού ἔχει και ὁ μεταγενέστερος ν. 602.

Τὰ μέλη μετέχουν εις τὴν περιουσίαν και τὰ κέρδη ἀναλόγως τῶν μετοχῶν και τῆς καταβληθείσης ἐργασίας ἐκδηλουμένης εις ποσὸν πληρωθέντων ἡμερομισθίων καθ' ἕλον τὸ ἔτος.

Κάθε σύντροφος δὲν ἔχει εὐθύνην πέραν τῆς καταβολῆς του. Ὅφειλε νὰ ἐργάζεται εις τὰς ἐργασίας τῆς Ἐνώσεως ἔταν καλῆται ἀπὸ τὸ Συμβούλιον (άρθρ.9).

Οἱ μετοχές εἶναι ὀνομαστικῆς και προσωπικῆς και ἐκχωρούμεναι ἀδεία τοῦ Συμβουλίου εις ἄλλον σύντροφον (άρθρ. 10). Ἀνώτατον ποσὸν μετοχῶν 100 (άρ.11).

Τὸ καθαρὸν περίσσευμα διανέμεται (κατὰ το ἀρθρο 16):

10% εις τὸ ἀπόθεμα — 10% εις τούς συντρόφους ἀναλόγως τῆς ἐργασίας των τὴν ὁποίαν ἔκαμαν εις τὴν Ἐνωσιν (ἡμερομισθίων) — 8% τὸ πολὺ, τόκος ἐπὶ τῆς ὀνομαστικῆς ἀξίας τῶν μετοχῶν.

Τὸ ὑπόλοιπον κατανέμεται: 40% γιὰ ἀπόθεμα — 30% γιὰ τούς συντρόφους μετόχους — 20% γιὰ Ταμείον Ἀλληλοβοηθείας τοῦ Συνδέσμου — 10% γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῶν σκοπῶν τῆς συνεργατικῆς Ἐνώσεως και τοῦ ἐργατικοῦ ἀγῶνα.

Μειοψηφούντες μέτοχοι ἐκπροσωποῦντες τὸ 1/2 δύναται νὰ ὀνομάσουν ἴδιον Ἐλεγκτὴν (άρθρ. 19).

Μία ψήφος σέ κάθε συνεταῖρο (άρθρ. 22).

Οἱ Διοικητικοὶ Σύμβουλοι του Συνεταιρισμοῦ δὲν μποροῦν νὰ εἶναι και Διοικητικοὶ Σύμβουλοι του Συνδέσμου Τεχνιτῶν. Δωρεάν προσφέρουν τις υπηρεσίες τους. Μόνον εις 3 εἶναι δυνατόν νὰ ἀνατεθοῦν εἰδικῆς υπηρεσίες με ἀποζημίωσι.

Μετὰ το ν. 602 μετατράπηκε πραγματικά σε Συνεταιρισμὸ τύπου ν. 602 (19. 11.1915) και το καταστατικὸ ἐγκρίθη με τὴν 71397/1915 ἀπόφαση Ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Οἰκονομίας. (Για διασπαστικῆς ἐνέργειας κατὰ το 1915 και ἰδρυση 2 ἄλλων νέων Συνεργατικῶν βλ. στον Απολογισμὸ του, του Α' ἔτους 1915).

Συνεργατική Ομάδα στο Σύνδεσμο Σιτεργατών Πειραιώς.

Τον Οκτώβριο του 1914 τα μέλη του Επαγγελματικού «Συνδέσμου Σιτεργατών Πειραιώς» ίδρυσαν συνεργατική ομάδα και ανέλαβαν τις εκφορτώσεις σιτηρών απ' ευθείας. Το 1915 μετατράπηκε σε Συνεταιρισμό ν. 602.

Ο Συνεργατικός Συνεταιρισμός Αγ. Βαρβάρας.

Με το Β.Δ. 13.9.1914 εγκρίθηκε το καταστατικό της εν Αγ. Βαρβάρα αγωνύμου εταιρείας «Συνεργατικός Γεωργικός Συνεταιρισμός Αγ. Βαρβάρας και τών πέριξ χωρίων» (ΦΕΚ 12/1914).

Ο Συνεταιρισμός Αλμυρού.

Κατά το τέλος του 1914 είχε κεφάλαιο άνω των 80.000 δρχ., από το οποίο έδινε προσωπικά δάνεια εις τα 160 μέλη του (από τα οποία άλλοι ήταν μικροϊδιοκτήτες και άλλοι κολλήγοι). Είχε αποκτήσει μέχρι το 1914 δύο αλωνιστικές μηχανές για τον αλωνισμό των σιτηρών των μελών του και τρίτων, ακόμα σιτοκαθαριστήριο και εκκομιστική μηχανή αραβοσίτου. (Βλ. εισηγ. έκθ. ν. 602).

Αριθ. 42.

BIBΛΙΑΡΙΟΝ

Κοταθέσεων παρά τῷ Μετοχικῷ Γεωργικῷ Συλλόγῳ Ἀλμυροῦ

τοῦ κ. Δημητρίου Κ. Μίχου.

Χρονιάσιον		Ποσὸν	Ποσὸν
Ἔτος	Μῆν		
1913	Ἰοβρίου	31 Καταθέσεις του ἰσθ' Ὀμοῦ ἐφ' ἑαυτ.	676 25
1914	Ἰανουαρίου	2 Μήσομαι ἐκ τῶν μετῶν τοῦ 1913	110 90
		συμμετοχῆς διαγραφῆς ἀποδοχῆς ἑαυτῶν	65 15
1916	Ἰουλίου	ἑαυτῶν ἐπὶ 1916	15 95
1918	Ἰουλίου	15 διαγραφῆς ἀποδοχῆς ἐπὶ 1916	41 90
			800 --

Ἄλλοι Συνεταιρισμοὶ περὶ ἰδρύθησαν μέχρι και το 1914 (προ του νόμου 602).

Ἐκτός ἀπό τους Συνεταιρισμούς που αναφέραμε παραπάνω με ένδειξη του χρό-

νου κατά τον οποίο ιδρύθηκαν, η μελέτη του Ιασεμίδη ή η έκθεση του νομοσχεδίου για το ν. 602 αναφέρουν ότι υπήρχαν μέχρι τότε και οι επόμενοι για τους οποίους όμως δεν δίνουν στοιχεία χρόνου ιδρύσεως («ιδρύθηκαν τελευταίως»). Τους αναφέρουμε αλφαβητικά:

- Αθηνών: Συνεργατική Ένωση εμποροραπτοεργατών των Αθηνών. Με σκοπό την αγορά και πώληση εμπορευμάτων και υλικών σχετικών με την τέχνη των μελών, την παροχή περιθάλψεως και την εξεύρεση εργασίας στα μέλη. (Εισηγ. έκθ. ν. 602).
- Αγίου Γεωργίου Φερών (εισηγ. έκθ. ν. 602).
- Αλποχωρίου (Φθιώτιδος): Γεωργικός Συνεταιρισμός (εισηγ. έκθ. ν. 602).
- Αργαστολίου: Μελισσοκομικός Συνεταιρισμός (εισηγ. έκθεση ν. 602).
- Άργους: Οικονομικός Συνεταιρισμός (εισηγ. έκθεση ν. 602).
- Αχλαδίου (Ευβοίας): Αγροτικός Σύλλογος «Δήμητρα» (Ιασεμίδης σ. 23, εισηγ έκθεση ν. 602).
- Βασιλικού: Γεωργικός Συνεταιρισμός (εισηγ. έκθεση ν. 602).
- Βλοχού Θεσσαλίας: Συνεταιρισμός από κοινού ενοικιάσεως κτημάτων Βλοχού Θεσσαλίας (Ιασεμίδης σελ. 224).
- Δομοκού: Μετοχικός Γεωργικός Σύλλογος (εισηγ. έκθεση ν. 602).
- Καθενά (Ευβοίας): Γεωργικός Συνεταιρισμός (εισηγ. έκθ. ν. 602).
- Κρήτη: «Μερικοί γεωργικοί συνεταιρισμοί υπήρχαν και στην Κρήτη» (σημειώνει η εισ. έκθ. ν. 602). (Ως γνωστό η Κρήτη ενώθηκε με την Ελλάδα το 1912).
- Κριεκουκίου: «Κτηματική Αδελφότης Κριεκουκίου».
- Μανωλάδας: «Τυροκομικός Συνεταιρισμός Μανωλάδος» («Γεωργικόν Δελτίον» 1913, τ. Ε σ. 515).
- Μεσσηνίδα Καρδίτσας: Ουνοποιητικός Συνεταιρισμός (εισηγ. έκθ. ν. 602).
- Μοῦλι (Κορινθίας): Γεωργικός Συνεταιρισμός (εισηγ. έκθεση ν. 602).
- Μπαϊρακλή (Φαρσάλων): Γεωργικός Συνεταιρισμός (εισηγ. έκθ. ν. 602).
- Οξύλιθος (Ευβοίας): Γεωργικός Συνεταιρισμός (εισηγ. έκθ. ν. 602).
- Πολιτικά Ευβοίας: Πιστωτικόν Γεωργικόν Ταμείον (εισ. έκθ. ν. 602).
- Σκιάθος: Μετοχικός Ελαιουργικός Συνεταιρισμός (εισηγ. έκθ. ν. 602).
- Στρέφι (Ολυμπίων): Γεωργικός Συνεταιρισμός (εισηγ. έκθ. ν. 602).
- Φαρσάλων: Μετοχικός Συνεταιρισμός (εισηγ. έκθ. ν. 602).
- Άλλοι: Εκτός από τους παραπάνω (που αναφέρονται ονομαστικά) «και ἐν Κρήτη υπάρχουν γεωργικοί τινες συνεταιρισμοί, ὡς και εἰς ἄλλα ἄκόμα μέρη τῆς Ἑλλάδος... συνιστῶνται καὶ νέοι» (αναφέρει η εισηγ. έκθ. ν. 602).

Κοινοτικά και Εκκλησιαστικά Ελαιοτριβεία.

Η ανάγκη τεχνικής πρόδου στην υπηρεσία των πολλών και αντιδράσεως στην εκμετάλλευση των ιδιωτικών ελαιουργείων, καθώς και η αναγκαιότητα του κατάλληλου νομικού συνεταιριστικού θεσμού για την οργάνωση των αγροτών, ωδήγησε (εκτός από τα μεταξύ τους συμβόλαια ή τους συλλόγους ή τις εταιρίες) και στην ίδρυση «Κοινοτικών» ή «ἐκκλησιαστικῶν» εργοστασίων, που ανήκαν γενικότερα στο Λαό, για την επεξεργασία των τοπικών γεωργικών προϊόντων. Έτσι π.χ. έχουμε τα «Κοινοτικά ελαιοτριβεία» σε μερικές περιφέρειες της Λέσβου, καθώς και ελαιοτριβεία των εκκλησιών, με επίδραση του επί τουρκοκρατίας κοινοτικού θεσμού (που είχε και πολύ ή λίγο οικονομικό περιεχόμενο και ήταν μια νόμιμη μορφή ομαδικής δράσεως ομάδων ατόμων όχι για κερδοσκοπία αλλά για εξυπηρέτηση του γενικότερου τοπικού και του ατομικού συμφέροντος (13).

Η κατάθεση του νομοσχεδίου για τους Συνεταιρισμούς και η ψήφιση του νόμου 602 κατά το τέλος του 1914.

Για το βασικό αυτό θέμα, βλ. αναλυτικά στη συνέχεια σε ειδικό Κεφάλαιο.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 25

(1) Βλ. στη συνέχεια και τη συγγενική προσπάθεια που πραγματοποιήθηκε με τη σύσταση της Συνεργατικής Εκδοτικής Εταιρείας στην οποία δεν φαίνεται να μετέχει ο Ηλιάδης (ίσως γιατί έκανε αυστηρή διάκριση συνδικαλισμού και συνεργατισμού), αλλά μετέχει σ' αυτή ο άλλος αξιόλογος προπαγανδιστής στον αστικό - εργατικό χώρο, ο Σπ. Θεοδωρόπουλος που ήταν και συνδικαλιστής και πολιτικός.

(2) Αναλυτικότερα γράψαμε για το θέμα στο «Θέματα Συνεταιρισμών» (1975 σελ. 2375). Για τους λόγους που δεν πέτυχε βλ. στο ίδιο τεύχος σελ. 2494.

(3) Το έχουμε αναδημοσιεύσει ολόκληρο στο «Θέματα Συνεταιρισμών» 1975, σ. 2487 επ.

(4) Μένει στους νεότερους ιστορικούς του Συνεργατισμού να ερευνήσουν για περισσότερα στοιχεία σχετικά με τον αξιόλογο αυτό συνεταιριστή και τις προσπάθειές τους. Για όλες αυτές τις λεπτομερειακές αναζητήσεις, πρέπει να προκληρυχθούν σχετικά θραύειά από τη συνεταιριστική κίνηση.

(5) Ο Ζαχαρίας Παπαντωνίου έχει προσφέρει και γενικότερα στην αγροτική και συνεταιριστική κίνηση με το λογοτεχνικό του έργο που αναφέρεται συχνά στην αγροτική ζωή (και που η έρευνα θα έδινε χαρακτηριστικά στοιχεία). Έχει ακόμα γράψει το θαυμάσιο Αναγνωστικό «Τά φηλά δουνά». Ακόμα με μεγάλη έξαρση παρουσίασε στο πανελλήνιο τη Συνεργασία και το φαινόμενο των Αμπελακίων. Έγραψε:

«Όχι: Ήλις. Όχι: Δήλος. Όχι: Δελφοί. Αμπελάκια!

στην πέτρινη τούτη πλαγιά του Κισσάβου έσπασε τὰ κέρατά της ή πιό μαύρη και ή πιό στρίγγλα γίδα, ή ελληνική διχόνοια....

Μεγαλύτερο έργο της ειρήνης δεν έχει να δείξει ο νέος Έλληνομόδος....».

Βλ. ολόκληρο το κείμενό του στο «Ελεύθερον Βήμα» Αθηνών (29.11.1937) αναδημοσιευμένο στο παρ. «6 Συνεταιριστής» 1937, σ. 171 και στα «Θέματα Συνεταιρισμών» 1971 σ. 210.

(5α) Η λέξη και τάση «Συνεργατικό» έχει ευρύτερη απήχηση την εποχή αυτή. Βλ. π.χ. την ύπαρξη και δραστηριότητα «Συνεργατικών Σωματείων» στη Λέσβο (Μυτιλήνη, Πλωμάρι, Γέρας) το 1913 με σκοπούς μικτούς σωματειακούς - συνεταιριστικούς. Βλ. «Χαραυγή» Μυτιλήνης 15.1.1913 και 15.5.1913 για τελετές κλπ. με παρουσία και υποστήριξη Γεν. Διοικ. Χαρ. Βοζίκη.

(6) Ο πρόλογος έχει χρονολογία 15 Ιανουαρίου 1912, ενώ ο Ιασεμίδης τοποθετήθηκε στο Γπουργείο τον Ιανουάριο 1911. Αυτό δείχνει ότι ο Ιασεμίδης δούλεψε το κείμενό του και προσπάθησε για τη συνεταιριστική ιδέα, αλλά τα πολεμικά γεγονότα (από Οκτώβριο 1912) και οι γραφειοκρατικές διατυπώσεις, καθύστερησαν την πραγματοποίηση των σχεδίων του, ακόμα και την έκδοση του βιβλίου.

(6α) Θα ήταν χαρακτηριστικό να γίνει συσχέτιση στοιχείων σχετικά με την απήχηση. Βλέπε υποσημείωση 4.

(6β) Και όμως τον ανέλαβε και πάλαψε όλη του τη ζωή για τους συνεταιρισμούς και την αγροτική πίστη. Και έπεσε νεώτατος πάνω στον αγώνα αυτό (βλ. παρακάτω).

(7) Βλ. και εισήγ. έκθ. 602 «Νεώτατος είναι ο υπό τύπον άνωμόμου έταιρείας ίδρυθείς έν Αθήναις (κατά Δεκέμβριον 1913) συνεταιρισμός μέ σκοπόν έκδόσεως έφημερίδος και άλλων δημοσιευμάτων και προαγωγήν τών συμφερόντων τών «έργαζομένων τάξεων» και διάδοσιν κοινωνικοοικονομικών γνώσεων. Ο συνεταιρισμός ούτος, «συνεργατική έκδοτική έταιρεία», ώρι-

σεν ως πρώτον κεφάλαιον 2.000 μετοχάς πρὸς 20 δραχμιάς ἑκάστη, ἐκδίδει δὲ ἤδη ἔφημερίδα «Λαός» συμφώνως πρὸς τὸν σκοπὸν του.

(8) Βλ. αναλυτικὸ κείμενο Ἀριστ. Ν. Κλήμη στο περ. «Ὁ Συνεταιριστής» 1949 σελ. 96, ὅπου πρωτοπαρουσιάστηκε ἡ σχετικὴ προσπάθεια. Ἡ πραγματοποιήσις αὐτὴ ἦταν σύγχρονη καὶ πολὺ συγγενικὴ μετὰ τὴν προσπάθειαν τοῦ Ηλιάδου γιὰ ἰδρύσιν «Ἑλληνικοῦ ὑπὲρ τοῦ συνεργατισμοῦ συνδέσμου» γιὰ τὴν ὁποία γράψαμε παραπάνω (καὶ τὴν ὁποία δὲν μνημονεύει ὁ Ιασαμιδῆς οὔτε ἄλλος, ἀπ' ὅτι γνωρίζω). Εἶναι δὲ περίεργον, γιὰτὶ δὲν ὑπήρξε σύμπραξις. Ὁ πιθανὸς λόγος εἶναι ὅτι ὁ Ηλιάδης ἦταν ἀντίθετος στὴν ἀνάμιξιν πολιτικῆς, συνδικαλισμοῦ καὶ συνεταιρισμοῦ.

(9) «Ἐφημερίς τῶν Ἑργατῶν». Με πολὺ αξιόλογον περιεχόμενον. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ ἀρθρον τῆς στο φ. 11 τῆς 6.5.1912 με τίτλον «Ὅλοι διὰ τὸν ἕνα κι' ὁ ἕνας δι' ἄλλους». (Τὸ παραθέσαμε πιο πάνω. Βλ. καὶ περ. «Θέματα Συνεταιρισμῶν» 1982 σελ. 5078).

(10) Δηλαδὴ διατάξεις ποὺ ἐξασφάλιζαν τὴν συνεταιριστικὴν μορφήν καὶ ποὺ τις βλέπομεν στίς σημερινὰς ἀνόνημας συνεταιριστικὰς εταίρειας.

(11) Βλ. κείμενον Π. Βασιλακοπούλου περ. «Ὁ Συνεταιριστής» 1950 σ. 85, ὅπου καὶ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα ἀπὸ τὴν μεγάλην δραστηριότητα τοῦ Γεωργικοῦ Ἐλαιοσυρτικοῦ Συνεταιρισμοῦ στὸν ὁποῖο μετατράπηκε ἀπὸ τὸ 1918 καὶ ποὺ τὸ 1950 (ὅπως σημειώνει ὁ Βασιλακόπουλος) ἦταν ὁ πρῶτος παραγωγικὸς συνεταιρισμὸς ἐν τῇ χώρᾳ μας ποὺ χωρὶς διακοπὴν ἐργαζόταν ἀπὸ τὴν ἰδρύσιν του.

(12) Ἐπειδὴ θὰ πρόκειται γιὰ ηγετικὰ στελέχη τῆς πρώτης αὐτῆς «συνεργατικῆς παραγωγῆς», παραθέτομε τὰ ὀνόματά τους: 1) Θεμιστοκλῆς Συμεωνίδης, 2) Ἀδαμάντιος Καραλαγκάς, 3) Εὐάγγελος Πινιατιώρος, 4) Νικόλαος Σκλήρης, 5) Γεώργιος Τσιγαρίδης, 6) Ἰωάννης Κοσμαδόπουλος, 7) Δημήτριος Βαλασάμης, 8) Παναγιώτης Ἀργυριάδης, 9) Ἰωάννης Νέρης καὶ 10) Εμμανουὴλ Λιουδάκης.

(13) Βλ. π.χ. γιὰ τὸν ἀξιόλογον Κοινοτικὸν Ἐλαιουργικὸν τοῦ 1910 «κατ' ἀπαιτήσιν ἄλλων τῶν ἀγροτῶν τῆς κωμοπόλεως καὶ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀφορήτου ἐκείνης καταστάσεως... τῆς αἰσχροκερδίας καὶ τοκογλυφίας ἀσυνειδήτων καὶ ἐπιτηδίων. Οὕτω σὺν τοῖς ἄλλοις ἡ ἐλαιοπαραγωγή τοῦ ἀγρότου ἐφαλκιδεῦτο κατὰ τὴν ἐκθλιψιν τοῦ ἐλαιοκάρπου τοῦ ἀπὸ ἰδιωτικὰ ἐλαιουργεῖα. Οἱ ἡγήθεντες κατέθεσαν ἀτόκως τὸ ἀρχικὸν χρηματικὸν κεφάλαιον ἐκ τεσσάρων χιλιάδων χρυσῶν λιρῶν... Τὸ ἀριώτερον διὰ τὴν τότε ἐποχὴν εἰς δολοκλήρον τὴν Λέσβον μὲ 12 ἰντσῶν ἔμβολα τῶν 4 πιστηρίων του. Ἐλειτούργησε καὶ μέχρι τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον. Ἀπὸ τὰ ἔσοδά του δὲ ἰδρύθη καὶ τὸ καθ' ἑαυτὸν σύγχρονον Σχολικὸν Ἐκπαιδευτήριον τῆς κωμοπόλεώς μας...». Παρόμοια καὶ ἀρκετὰ ἄλλα ἐλαιουργεῖα λειτούργησαν ἐν τῇ Λέσβῳ (π.χ. Ἀγιάσου). Βλ. καὶ διαφωτιστικὸν κείμενον Π. Χατζηγεωργίου «Τὰ κοινοτικὰ ἐλαιουργεῖα Λέσβου» ἐν τῇ «Φωνῇ Συνεταιρισμῶν» 1947 σ. 344.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 26

ΤΟ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ 1914 ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥΣ.

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ 602.

ΕΝΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΙΚΟ ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑ.

1. Μετά τις πολλές μέχρι το 1914 υποδείξεις και τις κάποιες πηγαίες εφαρμογές για τις οποίες μιλήσαμε πιο πάνω, οι περισσότερες από τις οποίες τελικά ατονούσαν από έλλειψη του κατάλληλου υποδομητικού πλαισίου και από την μη επίλυση των συγγενών προβλημάτων υποδομής (αγροτικής ιδιοκτησίας, πίστεως, υποβοήθησης, κλπ.) το Κράτος, με το ανανεωτικό πνεύμα του 1909/1910 (για το οποίο μιλήσαμε) (1) και τις επείγουσες ανάγκες που δημιουργήθηκαν λόγω των Βαλκανικών πολέμων (2), αποφάσισε επιτέλους και με πολύ μεγάλη καθυστέρηση (3) :

α) να δημιουργήσει ειδικό νομικό τύπο για τη λαϊκή κίνηση (4) των συνεταιρισμών ώστε να διευκολύνει τη δράση τους,

β) να θεσπίσει γι' αυτούς μερικά κίνητρα που θα βοηθούσαν την ανάπτυξή τους,

γ) να οργανώσει κάπως την κρατική υπηρεσία για συμπαράσταση και έλεγχο της καλής λειτουργίας τους και

δ) να επιλύσει, παράλληλα, διάφορα άλλα προβλήματα της αγροτικής ζωής ώστε να υπάρξει ευνοϊκή αλληλεπίδραση (θέματα αγροτικής ιδιοκτησίας, αγροτικής πίστεως, γεωργικής οργάνωσης, κλπ.) (5) (6).

2. Και η Κυβέρνηση του 1914 ομολογεί (στην Εισηγητική Έκθεση του ν. 602) την κρατική καθυστέρηση, την πηγαία προέλευση της ανάγκης των συνεταιρισμών, τις υποχρεώσεις του Κράτους απέναντι στο θεσμό. Γράφει η αιτιολ. έκθεση:

«Δυστυχώς το Κράτος δεν ανέμετρησε μέχρι πρό τινος την σπουδαιότητα των συνεταιρισμών διά την εθνικήν οικονομίαν, ουδεμίαν υπέρ της διαδόσεως και συστάσεως αυτών λαθρόν νομοθετικήν ή διοικητικήν μέριμναν. Παρά την άκηδیان ταύτην ανεφάνη αϋθόρμητος, αλλά μικρά και μεμονωμένη, ή ιδιωτική πρωτοβουλία εις την όποιαν, άν μη τί άλλο, όφείλεται τουλάχιστον ό σημαντικός πειραματισμός και ή έμπρακτος απόδειξις ότι εϊναι κάλλιστα δυνατή, ώς και εις άλλας χώρας, ή εύδοκίμησις του συνεργατισμού έν Ελλάδι, και ότι ό σκεπτικισμός και ό φόβος της άποτυχίας διά την συνήθη και άλλαχού δυσπιστίαν και συντηρητικότητα, ίδια του χωρικού, δέν πρέπει ν' άναστειλωσι ποσώς τας προσπαθείας μας».

Και συνεχίζει:

«Τό γεγονός ότι πλείστοι Γεωργικοί Συνεταιρισμοί ιδρύθησαν καθ' ήν έποχήν

οι άγροτικοί πληθυσμοί διατέλουν εις άνωμάλους περιστάσεις ένεκα της έμπολέμου καταστάσεως, και ότι πανταχόθεν της Ελλάδος υποβάλλονται ήμίν καταστατικά νεωστί ιδρουόμενν γεωργικών συνεταιρισμών πρός έγκρισιν, καταδεικνύει άφ' ένός μέν ότι ό γεωργικός πληθυσμός άρχίζει νά κατανοή ήδη την ώφελιμότητα και την ανάγκην της συσσωματώσεως αϋτου εις γεωργικούς συνεταιρισμούς, άφ' έτέρου δέ ότι έπιτακτική ή ανάγκη της λήψεως καταλλήλων μέτρων πρός χειραγώγησιν και έδραίωσιν αϋτών, διότι άποτυχία της εις τά πρώτα θήματα θα έμβάλη εις τους άγρότας την άπογοήτευσιν και θα έντεινή την δυσπιστίαν των πρός τόν νέον όργανισμόν. Εϊναι κατάδηλος ή ανάπτυξις της εθνικής παραγωγής, ή όποία δύναται νά έπέλθη παρ' ήμίν διά της συνεργατικής οργάνωσης. Βοώσι τά καθ' άπαντα τόν κόσμον παραδείγματα».

3. Το νομοσχέδιο του 1914 (που τελικά ψηφίστηκε και έγινε ο νόμος 602) και η εισηγητική του έκθεση, συντάχθηκαν μετά από μεγάλη προεργασία και με

τη συνεργασία πολλών εκλεκτών νομικών και συνεταιριστών. Βασικοί συντελεστές (7) ήταν οι αρμόδιοι του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, δηλαδή ο Αλ. Μυλωνάς (ως Γεν. Γραμματέας του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας), ο Σωκράτης Γασσιμίδης (ως αρμόδιος τμηματάρχης του Υπουργείου που είχε όλη την προεργασία και επιστημονική και υπηρεσιακή γνώση) και στο πρακτικό ο Νικ. Μιχόπουλος (που είχε προσληφθεί στο Υπουργείο για τη συνεταιριστική προεργασία και κυρίως για την επαφή με το Λαό και τις πρακτικές οδηγίες).

Η Εισηγητική Έκθεση για το νομοσχέδιο (8) αποτελεί ολόκληρη μελέτη περί συνεταιρισμών, θεωρητική (έννοια, οργανισμός και είδη συνεταιρισμών), περιγραφική για τη διεθνή ανάπτυξή τους (η ανάπτυξη των συνεταιρισμών εις άλλα Κράτη), ανασκόπηση για τις μέχρι τότε ελληνικές προσπάθειες και εφαρμογές και τις ανάγκες (αί Συνεταιρισμοί εν Ελλάδι) και νομική (αί σχετικά προς τους Συνεταιρισμούς διατάξεις της κειμένης νομοθεσίας) και με πλήρη αιτιολόγηση, επεξηγήση των διατάξεων του νομοσχεδίου (αί διατάξεις τού νομοσχεδίου).

Το νομοσχέδιο έχει ημερομηνία 30 Σεπτεμβρίου 1914. Κατατέθηκε στη Βουλή από τον Υπουργό Εθν. Οικονομίας Ανδρέα Μιχαλακοπούλο (9) (15) και παραπέμφθηκε σε Επιτροπή βουλευτών από τους Δ. Χατζηγιάννην, Π. Λαγοπάτην, Κ. Σοκόλην, Α. Νάκον, Κ. Γόντικαν, Θ. Κουτούπην, Σ. Γρανίτσον, Ι. Φαρμάκην και Σπ. Θεοδωρόπουλον, πολλοί από τους οποίους μας είναι ήδη γνωστοί από τις προηγούμενες φιλοσυνεταιριστικές προσπάθειες τους. (Βλ. αναλυτικά «Εφημερίς των Συζητήσεων τής Βουλής» 30 Σεπτεμβρίου 1914 σ. 261).

Στις 17 Οκτωβρίου 1914 αρχίζει στη Βουλή η συζήτηση επί της αρχής του νομοσχεδίου (βλ. «Εφημερίς των Συζητήσεων τής Βουλής» σ. 627—633) και ψήφίζεται στη συνέχεια (10).

Κυρώθηκε από τον Βασιλέα Κωνσταντίνο στις 31 Δεκεμβρίου 1914, θεωρήθηκε στις 20 Ιανουαρίου 1915 από τον Υπουργό επί της Δικαιοσύνης Κ. Δ. Ρακτιδάν και δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (τεύχος Α, Φύλ. 33 της 24.1.1915 ως νόμος 602 «περί συνεταιρισμών» (11). Φέρει τις υπογραφές των Υπουργών: Επί της Δικαιοσύνης Κ. Δ. Ρακτιδάν, επί των Οικονομικών Αλ. Ν. Διομήδη, επί των Εκκλησιαστικών και της Διαιτησίας Εκπαιδευσίας Ι. Δ. Τσιριμώκου, επί της Εθνικής Οικονομίας Ανδρ. Μιχαλακοπούλου.

Το κείμενο του νόμου εκδόθηκε από το Εθνικό Τυπογραφείο το 1915 και σε ιδιαίτερο διδύκιο 32 σελίδων για ευρύτερη διανομή στους ενδιαφερόμενους να κατατοπιστούν για το νέο θεσμό.

4. Ποιές ήταν οι βασικές επιδιώξεις του πρώτου αυτού νόμου περί συνεταιρισμών; Βασικά αυτές οι επιδιώξεις στις οποίες αποβλέπει γενικά ο θεσμός των συνεταιρισμών σε όλες τις χώρες (δηλαδή υπήνογε ταύτιση του νόμου με τη θεωρία και την πετυχημένη διεθνή εφαρμογή) και ακόμα οι επιδιώξεις στις οποίες απέβλεπαν, για την Ελλάδα και τους Έλληνες, όσο έκαναν εισηγήσεις και προσπάθειες για την εισαγωγή του θεσμού και την υποστήριξή του ώστε, με τη σειρά του, ο θεσμός να βοηθήσει στην οικονομική και κοινωνική άνοδο του τόπου. Είναι όμως χρήσιμο να σταθούμε κάπως περισσότερο στο ερώτημα αυτό επειδή έχει μεγάλη σημασία.

Η εισηγητική έκθεση του ν. 602 προσδιορίζει με σαφήνεια τις βραχυπρόθεσμες αλλά και τις μακροπρόθεσμες επιδιώξεις του Κράτους με το νομοθέτημα αυτό.

Βασικά τονίζεται ότι με το νομοσχέδιο «κατεβλήθη προσπάθεια, όπως τεθώσι

εδραϊται, αί πρώται βάσεις του συνεργατισμού παρ' ἡμῖν, προωρισμένου νά ἐπιφέρῃ βαθυηδόν κολοσσικάν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας». Ἐπρόκειτο λοιπόν γιά ἓνα νομοσχέδιο θεσμικό πολύ μεγάλης σημασίας, γιά ἓνα θεσμό γιά τον οποίο υπήρχε πεποίθησι, ὅτι βαθυηδόν θά ἀπέφερε κολοσσικά ἀνάπτυξη τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Ἡ εἰσηγητική ἐκθεση ἐπισημαίνει τίς εἰδικότερες ἐπιδιώξεις του θεσμοῦ γιά τον οποίο γίνεται ὁ νόμος, τὰ προβλήματα που πρέπει νά τακτοποιηθοῦν. Καί αὐτά εἶναι:

—Ὁ περιορισμός του ἀπομυζητικοῦ ρόλου τῶν μεσαζόντων κατά τήν πώληση τῶν προϊόντων ἰδίᾳ τῶν αγροτικῶν ἀλλά καί τῶν βιομηχανικῶν (με τήν ἐννοία τῶν βιοτεχνικῶν). Γράφει σχετικά:

«Ἡ τιμή τῶν γεωργικῶν ἰδίᾳ ἀλλά καί τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων, ὕφίσταται δυσανάλογον ἐπαύξησιν ἀπό τοῦ τόπου τῆς παραγωγῆς μέχρι τοῦ τόπου τῆς καταναλώσεως ἐνῶ συνήθως ἐλάχιστον μόνον ποσοστόν τῆς ἐπαυξήσεως ταύτης δικαιολογεῖται ἐκ τῶν ἐξόδων μεταφορᾶς καί ἄλλων πραγματικῶν ἐξόδων. Τό πλεῖστον τῆς ὑπερτιμῆσεως ἀποκερδαίνεται ὑπό διαφόρων προσώπων μεσαζόν-

των μεταξύ του παραγωγοῦ καί τοῦ καταναλωτοῦ ἐπὶ προφανῆ ζημίᾳ ἀμφοτέρων. Οὕτω ὁ γεωργός πωλεῖ τὰ προϊόντα του εἰς ταπεινήν τιμήν εἰς τόν ἔμπορον, ὅστις μεταπωλεῖ αὐτά χονδρικῶς εἰς τήν ἀγοράν, μίαν ἢ καί πλείονας διαμέσους, ὁπόθεν διάφοροι ἔμποροι καί μεταπράται τὰ προμηθεύονται καί μετοχετεύουσιν εἰς λιανικήν κατανάλωσιν».

—Ὁ περιορισμός του ἀπομυζητικοῦ ρόλου τῶν μεσαζόντων κατά τήν προμήθεια εἰδῶν ἀπό τους αγρότες γιά γεωργική ἢ βιοτεχνική ἢ οἰκιακή χρήση τους. Γράφει σχετικά:

«Ἐπίσης ὁ παραγωγός προμηθεύεται συνήθως τὰ ἀπαιτούμενα διά τήν γεωργικήν ἢ βιοτεχνικήν του ἐργασίαν ἐργαλεῖα ἢ ἄλλα ἀντικείμενα ἀπό οὐχί ἀφιλοκερδῶς μεσαζούσας χεῖρας. Ἡ τὰ δι-

ἀφορα τρόφιμα καί εἶδη οἰκιακῆς χρήσεως πωλοῦνται διά τοῦ λιανικοῦ ἔμπορίου εἰς ὕψηλās τιμάς καί μετρίαν ποιότητα».

—Ὁ περιορισμός τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν εργατῶν ἀπό τους κεφαλαιούχους ἐργοδότες καί ἡ μετατροπή τῶν πρώτων Σημειώνει:

«Ἐξ ἄλλου πολλαί βιοτεχνικαί ἢ ἄλλαι ἐπιχειρήσεις ἀποφέρουσιν ἱκανά κέρδη εἰς τοὺς ἐνασκούντας αὐτάς κεφαλαιούχους διά τῆς συμβολῆς τῆς οὐχί ἐπαρ-

κῶς συνήθως μισθουμένης ἐργασίας τῶν εργατῶν, ἥτις θά ἡμεῖθετο καλλίτερον, ἂν ἡ ἐπιχείρησις διενηργεῖτο συνεργατικῶς».

—Ἡ καταπολέμησις τῆς τοκογλυφίας που ἦταν τὸ βασικὸ ἐφιαλτικὸ πρόβλημα ὅλα τα μέχρι τότε χρόνια, ἀπὸ τῆ σύστασις του νέου ἐλληνικοῦ κράτους καί ἀπὸ πολύ παλαιότερα. Καί στο πρωταρχικὸ αὐτὸ σημεῖο στέκεται καί τὸ πονίζει πολύ περισσότερο ἡ εἰσηγητικὴ ἐκθεση ἐπειδὴ ἡ ἀνάγκη τῶν πιστώσεων υποδουλώνει τον αγρότη σε ὅλες τίς δυσκολίες του καί τελικὰ τον καταστρέφει (12). Τονίζει σχετικά:

«Τὸ ἔργον τῆς ἀπομυζήσεως τοῦ τε παραγωγοῦ καί τοῦ καταναλωτοῦ ὑπὸ τοῦ διαμέσου τούτου ἔμπορίου συμπληροῖ ἢ τοκογλυφία, ἥτις λυμαίνεται τοὺς

γεωργικοὺς κυρίως πληθυσμοὺς καί ἥτις ἐλάχιστα δύναται νά περισταλῆ μόνον διά ποινικῶν διατάξεων (ὡς διά τοῦ νόμου ΓΩΛΖ' τῆς 23 Ἰουλίου 1911 «περὶ συμ-

θατικού τόκου, τοκογλυφίας και αίσχροκερδίας») άνευ τής προσηκούσης πιστωτικής οργανώσεως. Ἡ ανάγκη τής έξευρέσεως πιστώσεων διά τά έξοδα τής καλλιιεργείας ἢ άλλας έκτάκτους ανάγκας τοῦ γεωργοῦ παραδίδει τοῦτον ἔρμαιον εἰς τάς χείρας τοῦ τοκογλύφου, ένασκούντος τήν κερδαλαίαν του ἐπιχείρησιν, εἴτε ὑπό τύπον αἰσχροκερδοῦς προαγορᾶς τῶν προϊόντων τοῦ ὀφειλέτου εἴτε ὑπό τύπον τοκογλυφικοῦ δανείου, περικαλύπτοντος εἰκονικῶς εἰς τὸ κεφάλαιον ἀθεμίτους τόκους, εἴτε τέλος ὑπό τύπον πλεοναστικής ἐπὶ πιστώσει πωλήσεως ἢ δανεισμοῦ σπόρων ἢ άλλων

εἰδῶν. Ἡ τοκογλυφική δὲ πίστωση δὲν παρέχεται μόνον ἐπὶ τῇ θάσει τής προσωπικής πίστεως τοῦ γεωργοῦ, ἀλλὰ καὶ δι' ὑποθήκης ἐπὶ τοῦ ἀγροῦ αὐτοῦ, τήν ὁποίαν δυσκολώτατα θά δυνηθῆ πλέον ὁ γεωργὸς νά ἀποσθέσῃ καὶ ἡ ὁποία συνήθως θά συνεπαγάγῃ τήν ἀναγκαστική τοῦ κτήματος ἔκποιήσιν».

Και αλλοῦ τονίζει:

«Πιστωτικοὶ καὶ ἀποταμειευτικοὶ συνεταιρισμοί, μέ κεντρικόν ἰδίᾳ ταμεῖον, θά χειραφετήσουν τοὺς ἀγροτικούς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀστικούς πληθυσμούς, ἀπὸ τὴν πιεστικὴν ἐξάρτησιν τῶν κερδοσκόπων».

—Ἡ διευκόλυνση τῶν αγροτῶν, με τοὺς συνεταιρισμοὺς τοὺς, για τὴν ικανοποίηση τῶν πιστωτικῶν τοὺς αναγκῶν με ἀκόμα καλύτερους ὅρους και στὴν περίπτωση ἀκόμα που θὰ ὑπάρχουν τραπεζικὰ ἰδρύματα που χορηγοῦν πιστώσεις. Διαπιστώνει:

«Ἄλλ' οὐδὲ μόνον τὰ συνήθη πιστωτικὰ ἰδρύματα, ἐάν παρέχῃσι προσωπικὴν πίστιν, δύναται ἀπ' εὐθείας νά ἐξυπηρετήσῃσι καταλλήλως τοὺς γεωργούς, τὸ μὲν διότι τὰ καταστήματα αὐτῶν εἶναι μακρὰν τῶν ἐστιῶν τῶν, τὸ δὲ διότι παρέχουσι θραχυπροθέσμους πιστώσεις, ἐ-

νῶ ὁ γεωργὸς εχει ἀνάγκη πιστώσεως τοῦλάχιστον ἑνὸς ἔτους, τέλος διότι δὲν δύναται νά γνωρίζῃσι τὰ προσωπικὰ στοιχεῖα ἑκάστου γεωργοῦ ἢ θιοτέχνου, ὅπως, ἐπ' αὐτῶν στηριζόμενα, παράσχῃσιν ἀφόθως τὴν ἀναγκαίαν αὐτῷ προσωπικὴν πίστωσησιν».

—Ἡ γενικότερη ἀπελευθέρωση με τὴ συνεταιριστικὴ ὁργάνωση και δράση και ἡ κοινωνικὴ ἀμύνα τῶν ἀπορρότερων τάξεων για πρόληψη τής οικονομικῆς και κοινωνικῆς τοὺς καταπτώσεως. Γράφει:

«Τὴν θελτίωσιν τῶν οικονομικῶν τούτων συνθηκῶν ἐπιδιώκει ὁ συνεργατισμὸς, ὅστις οὕτω ἐμφανίζεται ὡς ἀντίδρασις κατὰ τής ἀτομιστικῆς ὁργανώσεως τής παραγωγῆς διά τής συμπράξεως

τῶν ἐχόντων κοινὰ συμφέροντα, ὡς μέσον κοινωνικῆς ἀμύνης τῶν ἀπορωτέρων τάξεων πρὸς πρόληψιν τής οικονομικῆς και κοινωνικῆς αὐτῶν καταπτώσεως».

—Ἡ ἀνάδειξη τῶν μικρῶν παραγωγῶν ἢ καταναλωτῶν σε αξιόλογες οικονομικῆς μονάδες μέσω του συνεταιρισμοῦ και ἡ δυνατότητα ἀποκτήσεως και χρησιμοποίησεως ἀπὸ αὐτοὺς τῶν μέσων που διαθέτουν οἱ ισχυροὶ οικονομικῶς. Γράφει:

«Συνασπιζόμενοι εἰς συνεταιρισμοὺς ἢ συνεργατικὰς ἐταιρείας οἱ ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν ρηθείσαν οικονομικὴν ἐκμετάλλευσιν, θέτουσιν ἐκποδῶν τοὺς διαφόρους ἢ τοὺς πλείστους αὐτῶν, καὶ ἐξασφαλίζουσιν ὑπὲρ τοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν, συναλλασσόμενοι ἀπ' εὐθείας μετὰ τῶν καταναλωτῶν ἢ παραγωγῶν, τὸ κέρδος, τὸ ὁποῖον ἀπολαύουσιν οἱ ἔμποροι ὡς

ἀγορασταὶ ἢ ὡς προμηθευταί, ἢ εὐρίσκουν διά τοῦ συνεταιρισμοῦ τὰς ἀναγκαίας διά τὴν ἐπιχείρησιν τῶν πιστώσεις. Καίτοι δηλαδὴ ἕκαστος τῶν συνεταιρῶν δὲν διαθέτει μόνος τ' ἀπαιτούμενα κεφάλαια δι' ἐπιχείρησιν ἀγορᾶς ἢ πωλήσεως τῶν διαφόρων προϊόντων ἢ άλλων ἀντικειμένων ἢ άλλην τινὰ ἐπιχείρησιν πρὸς ἐξοικονόμησιν ἐν γένει τῶν ἰδίων του ἀ-

ναγκών, διά του συνεταιρισμού τών πλειόνων επιτυγχάνεται ή από κοινοῦ χονδρική προμήθεια, πώλησις, παραγωγή τών προϊόντων, ή παροχή εἰς ἕκαστον ἑταῖρον τῆς ἀναγκαιοῦσης αὐτῷ πιστώσεως, καί ἐν γένει ἡ ἐκτέλεσις τῶν με-

— Πέρα ἀπό τα παραπάνω, ἡ μάλιστα με τὴν ἐπιτυχία των παραπάνω, ἐπιδιώκονται καὶ ἐξασφαλίζονται καὶ πολὺ γενικότερα ἠθικά καὶ κοινωνικά ὠφελήματα:

«Ἄλλὰ πλὴν τῆς οικονομικῆς προαγωγῆς τῶν μικροεπιχειρήσεων, τῆς προσεγγίσεως πρὸς ἀλλήλας τῶν κοινωνικῶν τάξεων, τῆς καταργήσεως περιττῶν κεφαλαιοκρατικῶν διαμέσων παραγόντων,

γαλειτέρων ἐκείνων ἐπιχειρήσεων, αἰτίνες εἶναι ἀναγκαῖαι διά τὴν ἰδίαν τῶν ἑταίρων ἐργασίαν, αἰτίνες ὅμως ἀπαιτοῦσι κεφάλαια καὶ ὄργανισμὸν ἀνωτέρων τῆς δυνάμεως ἐνὸς ἑκάστου».

ἐπιτυγχάνεται, διά τῆς συνεργατικῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς ἀλληλεγγύης καὶ ἡ ἠθικὴ ἀνάπτυξις καὶ μόρφωσις τῶν συνεταιρῶν, ἡ σκοπιμωτέρα ἐνάσκησις τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ τῆς τέχνης αὐτῶν.

— Διευκρινίζεται ἀκόμα ὅτι: οἱ συνεταιρισμοὶ «εἶναι κυρίως ἐπιχειρηματικοὶ ὀργανισμοὶ τῶν μικρῶν ἀσθενεστέρων ἐπιχειρήσεων» καὶ μόνο κατ' ἐξαιρεση μμποροῦν «νὰ μετέχωσι καὶ μορφῆς συνθήτου μεγάλης ἐπιχειρήσεως ὡς λ.χ. οἱ αὐτοτελεῖς συνεταιρισμοὶ παραγωγῆς».

Ἰ. Για νὰ γίνει πιο καθοδηγητικὸς ὁ νομοθέτης περιγράφει, στὴν εἰσηγητικὴ του ἐκθέσει, ὄχι μόνο τὸ τί γίνεται ἀλλοῦ (κατὰ χώρας καὶ ἐργασίας) καὶ ποιὲς εἶναι οἱ βασικὲς ἐπιδιώξεις του (πὺ ἐκθέσαμε πρὸ πάνω) ἀλλὰ καὶ συγκεκριμένα τὸ τι μποροῦν καὶ θα πρέπει νὰ κάνουν οἱ ἄλλοι για νὰ ὀργανωθοῦν συνεταιριστικά, ποιὸς τομὲς νὰ καλύψουν με βάση τις ἀνάγκες που υπήρχαν τότε.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ προσέξουμε τα ἐπόμενα που εἶναι χρήσιμα καὶ για κάθε μεταγενέστερη νομοθετικὴ ἐπέμβαση:

— Δεν εἶναι: ὁ νομοθέτης δογματικὸς σε καλοῦπινα συνεταιριστικά ἀλλὰ ἀφίγει τὸ συνεταιρισμὸ νὰ καλύψει τις ἀνάγκες ἀνάλογα με τις τοπικὲς συνθήκες, εἴτε ὡς εἰδικευμένους εἴτε ὡς μικτὸς.

«Τὰ εἶδη τοῦ συνεταιρισμοῦ δὲν δύνανται νὰ ὑπαχθῶσι μετ' ἀκριθείας εἰς ὠρισμένης κατηγορίας, ἀλλὰ ποικίλουσιν ἀναλόγως τοῦ εἶδους τῆς ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν ἐνισχυομένης ἰδιωτικῆς οικονομίας, πολλακίς δὲ ὁ αὐτὸς συνεταιρισμὸς ἐπιδιώκει πλείονας οικονομικοῦς σκοποῦς λ.χ. παροχὴν πιστώσεων καὶ ἀγορὰν ἢ πώλησιν προϊόντων ἢ ἀγορὰν, παραγωγὴν καὶ πώλησιν».

Καὶ ἀκόμα τονίζει: «Τὰ διάφορα συστήματα καὶ οἱ τύποι συνεταιρισμῶν τῶν ἄλλων χωρῶν δὲν θὰ ἐφαρμοσθῶσι θεσθαίως ἀπαραλλάκτως καὶ παρ' ἡμῖν. Παραλλαγὰὶ ἡθῶν, ἐθίμων, παραγωγῆς, πολιτειακοῦ ὀργανισμοῦ, κοινωνικοῦ πε-

ριθάλλοντος καὶ συνθηκῶν ἐν γένει, ἐπέφερον εἰς ἑκάστην χώραν ἰδιάζουσας διαμόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν διαφόρων τύπων τῶν συνεταιρισμῶν. Τὴν ἐξέλιξιν ταύτην, τὴν ὁποῖαν οὐδαμῶς περιορίζει τὸ ὑποθαλλόμενον νομοσχέδιον, θὰ ὑποστῶσι καὶ παρ' ἡμῖν οἱ συνεταιρισμοί, προσαρμοζόμενοι εἰς τὰς ἐγγχωρίους συνθήκας ἐπὶ τῶν θάσεων τὰς ὁποίας τάσσει τὸ νομοσχέδιον ὡς οἶδν τε εὐρείαν, χάριν τῆς ἐλευθέρας ἀναπτύξεως παντὸς εἶδους συνεταιρισμοῦ. Ἡ μελέτη τῶν ἐντοπιῶν συνθηκῶν θέλει θεσθαίως ὑποβοηθήσει καὶ ἐπιταχύνει τὴν ταχεῖαν προσαρμογὴν καὶ ἐξέλιξιν ταύτην».

— Ἐκινὰ ἀπὸ τον πιστωτικὸ συνεταιρισμὸ για νὰ καλύψει τις ἀνάγκες σε κεφάλαια καὶ νὰ καταπολεμήσει τὴν τοκογλυφία (για τὴν ὁποία πρώτη φορά στα ἐλληνικά χρονικά εἶχε τεθεῖ ἀνώτατο ὄριο ἐπιτοκίου 9% με τὸ νόμο ΓΩΛΖ του

1911, που όμως ο νομοθέτης δεν τον θεωρούσε μόνο του ικανό, χωρίς άλλη οργάνωση, να επιλύσει το πρόβλημα της τοκογλυφίας). Υποδεικνύει:

«Συνηθεστέρας ανάγκας έξυπηρετούσι καί έπομένως ώς συνηθέστεροι τύποι συνεταιρισμών άνεπτύχθησαν οί πιστωτικοί συνεταιρισμοί, οίτινες παρέχουσι δάνεια έπί μικρῶ τόκῳ εἰς τούς έταίρους, ένίοτε δέ καί εἰς τρίτους, έξευρίσκοντες τά πρὸς τοῦτο κεφάλαια έκ τῶν έταιρικῶν εἰσφορῶν καί τῶν γινομένων παρ' αὐτοῖς καταθέσεων, ύπολογιζομένου ὅτι δέν ἔχουσι συγχρόνως πάντες οἱ έταί-

ροι ανάγκην πιστώσεως καί συνέπῳς δύνανται καί οἱ οικονομικῶς ἀσθενέστεροι συνενούμενοι, ν' ἀποτελέσωσι διά τοῦ ἀθροίσματος τῆς περιουσιακῆς συμμετοχῆς έκάστου αὐτῶν καί τῆς ἀλληλεγγύης σημαντικόν κεφάλαιον, τό ὅποιον δύνανται νά χρησιμεύσῃ ὡς θάσις διά τήν έξεύρεσιν καί χρησιμοποίησιν διά τὰς πιστωτικὰς ἐργασίας τοῦ συνεταιρισμοῦ ξένων κεφαλαίων».

—Μετά τήν ἀποδέσμευσή ἀπό τόν χρηματοδότη (συνήθως τοκογλύφῳ καί τοπικό μικρόέμπορο, ἀπό τόν οποίο περνούσαν ὅλες οἱ δόσοληψίες τῶν αγροτῶν) υποδεικνύει τόν συνεταιρισμό ἀπό κοινού προμηθείας τῶν ειδῶν γιὰ τίς επαγγελματικῆς καί οικιακῆς ἀνάγκες καί τόν συνεταιρισμό ἀπό κοινού πωλήσεως τῶν προϊόντων που πωλοῦνται αὐτούσια. Υποδεικνύει:

«Συνήθεις ἐπίσης εἶναι οἱ συνεταιρισμοί ἀγορᾶς πρώτων ὕλων ἐργαλείων, σπόρων, λιπασμάτων ἢ ἄλλων ἀντικειμένων, πωλήσεως τῶν προϊόντων τῶν ἑταίρων εἴτε ἐν συνεταιριστικῶ πρατηρίῳ, εἴτε ἀπ' εὐθείας εἰς τήν ἀγοράν, συνεταιρισμοί καταναλώσεως, δηλ. πρὸς εὐθηγήν προμήθειαν ἢ συνάμα καί παραγω-

γῆν τροφίμων καί ἀντικειμένων οικιακῆς χρήσεως. Διά τῶν συνεταιρισμῶν τούτων ἐπιτυχάνονται ἱκανοποιητικαί τιμαὶ διά τὰ πωλούμενα προϊόντα, εὐθῆνια καί καλῆ ποιότητος διά τὰ ἀγοραζόμενα καί καταναλισκόμενα, χειραφετουμένων τῶν ἑταίρων ἀπό τῆς οικονομικῆς ἐξαρτήσεως ἐκ τοῦ διαμέσου ἔμπορίου».

—Στή συνέχεια προχωρεῖ σε δυσκολότερο τομέα, ὅπως εἶναι ἡ κοινὴ παραγωγή, ἐπεξεργασία, πώληση τῶν προϊόντων αὐτῶν ἢ αγροτῶν. Υποδεικνύει:

«Ἄλλοι συνήθεις συνεταιρισμοί εἶναι οἱ τῆς παραγωγῆς, οἱ σκοποῦντες κοινὴν παρασκευὴν διαφόρων ἀντικειμένων καί πώλῃσιν αὐτῶν εἰς κοινόν λογαριασμόν, ἰδίᾳ οἱ γεωργικοὶ (γαλακτοκομικοὶ, τυροκομικοὶ, συνεταιρικά οἰνοποιεῖα, ἐλαστριθεῖα, οἰνοπνευματοποιεῖα, συνεταιρισμοὶ βιομηχανικῆς ἐπεξεργασίας καρπῶν κλπ.), διαφέροντες κατὰ τοῦτο τῶν ἄστικῶν συνεταιρισμῶν παραγωγῆς, ὅτι δέν προϋποθέτουν, ὡς οἱτοί, ἐργασίαν

ἀπὸ κοινοῦ τῶν μελῶν διά τήν παραγωγήν, ἀλλὰ χρησιμοποιοῦν κατὰ τό πλεῖστον ξένα πρόσωπα, παρακάμπτοντες οὕτω τὰς δυσκολίας τῆς κοινῆς συνεργασίας· αἱ λοιπαὶ ὁμως δυσχέρειαι τῶν συνεταιρισμῶν παραγωγῆς, δηλαδὴ σπάνις κεφαλαίων, ἔλλειψις τῆς προσηκούσης ἐμπορικῆς καί τεχνικῆς μορφώσεως, οικονομικῆς δεξιότητος, παρουσιάζονται καί εἰς τούς γεωργικοὺς τούτους συνεταιρισμοὺς».

—Καί κλιμακωτὰ προχωρεῖ καί υποδεικνύει καί ἄλλες πραγμημένες μορφῆς συνεταιριστικῆς δραστηριότητος σε ἄλλους τομεῖς ὅπως:

«Οἱ οἰκοδομικοὶ συνεταιρισμοὶ πρὸς ἀνοικοδόμησιν οἰκιῶν διά τούς ἑταίρους, οἱ συνεταιρισμοὶ μισθώσεως ἀγροτικῶν

κτημάτων, οἱ ἀσφαλιστικοὶ κατὰ θεομηνῶν, ἐπιζωσιτῶν, πυρκαϊῶν γεωργικῶν προϊόντων καί ἄλλοι».

—Δεν στέκεται ὁμως ὁ νομοθέτης μόνο στον τοπικό συνεταιρισμό. Ἀντιμετωπίζει ἀπὸ τότε τὴ συγκέντρωσή τῶν δυνάμεων καί τὴν ἀμοσπονητοποίηση. Υποδεικνύει:

«Οί συνεταιρισμοί συνενοούνται εις ενώσεις κατά ώρισμένας περιφερείας και κατά είδη, αί ενώσεις δέ άποτελοϋν κεντρικούς συνδέσμους. Αί ενώσεις και οί σύνδεσμοι οϋτοι άγοράζουσι, προμηθεύουσι και πωλοϋσι χονδρικώς τά διάφορα προϊόντα και άντικείμενα διά συνεταιρισμούς, έλαττώνοντες οϋτω τάς δι' έκαστον συνεταιρισμόν δαπάνας και έπιτυγ-

χάνοντες καλλιτέρας τιμάς, παρέχουν εις αϋτούς πιστώσεις, ένασκοϋν οίκονομικόν έλεγχον επί τών καθ' έκαστον συνεταιρισμών, έκδίδουν διάφορα δημοσιεύματα, παρέχουν λογιστικήν και συνεταιριστικήν ειδικήν έκπαίδευσιν και έν γενεί προσασπίζουν τά όμαδικά συμφέροντα ποικιλοτρόπως διά τής Ισχυράς των δργανώσεως».

—Θέτει το ζήτημα τής γενικότερης ευθύνης του Κράτους για υποστήθιση των συνεταιρισμών με ημικρατικούς οργανισμούς για την εξεύρεση κεφαλαίων, θέμα επείγον τότε για το οποίο γινόνταν παράλληλα σχέδια και συζητήσεις. Τονίζει και συνεπώς αναλαμβάνει υποχρέωση:

«Παρά τούς μεγάλους αϋτούς (έννοεί συνεταιριστικούς) όργανισμούς λειτουργοϋν εις πολλές χώρας και άλλοι πιστωτικοί κεντρικοί όργανισμοί υπό του Κράτους ίδρυόμενοι και διά χρηματικών άϋτου μέσων ένισχυόμενοι, πρός τόν

σκοπόν του να παρέχωσι πιστώσεις και έξυπηρετώσιν έν γενεί τάς χρηματικές συναλλαγάς τών συνεταιρισμών' οϋτω, έν Γαλλία... έν Πρωσία...». (Και γι' αϋτά τά ύπάρχοντα μιλά άναλυτικά στη συνέχεια).

—Ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για τούς γεωργικούς συνεταιρισμούς και υποδεικνύει τα σημεία όπου οι όροι γι' αϋτούς είναι ευνοϊκότεροι ή και εκείνα όπου είναι δυσκολίες με κατάλληλα μέτρα. Γράφει:

«Παρατηρήτέον τέλος ότι οί όροι τής δράσεως και άναπτύξεως είναι ευνοϊκότεροι διά τούς γεωργικούς συνεταιρισμούς ή διά τούς άστικούς. 'Η κοινότης τών συμφερόντων τών γεωργών, εύρισκομένων μακράν τών άστικών κέντρων, είναι μεγάλη, ή ανάγκη δέ τής άλληλοβοηθείας προφανής. 'Αλλά και άνταγωνισμός, ως ό μεταξύ τών θιοτεχνών εις τά άστικά κέντρα, άπαντά έν έλαχίστω μέτρω μεταξύ τών γεωργών. 'Εάν λ.χ. προμηθευθώσιν από κοινοϋ πλείονες γεωργοί λιπάσματα, σπόρους ή μηχανάς, δέν φοβείται οϋδεις τούτων ότι ό ξετερος θα έπιτύχη διά τών αϋτών μέσων σημαντικώς καλλιτέραν παραγωγήν, λαμβανομένων υπ' όψει τών όρίων παραγωγικότητος του έδάφους. Διά τούτο εις πολλούς γεωργικούς συνεταιρισμούς μετέχουν μικρογεωργοί και με-

γαλοκτηματία άναμιξέ. 'Ενώ τούναντίον εις τήν θιοτεχνίαν ή άνομοίτης κεφαλαίου, ιδιοφυίας, όργανώσεως τής εργασίας, διανοίγει εις έκαστον άνταγωνιστήν τήν έλπίδα τής εύρύσεως τής ιδίας πελατείας διά τής μειώσεως τής του άνταγωνιστοϋ. 'Αλλά παρά τάς ευνοϊκάς ταύτας ύπέρ τών άγροτικών συνεταιρισμών συνθήκας, ύπάρχουν και σπουδαία μειονεκτήματα: ή δυσπιστία, ή θραδύνοια, ή συντηρητικότης, τό άμόρφωτον του γεωργοϋ. Και διά τόν λόγον τούτον, πρός διάδοσιν και έπικράτησιν τής συνεργατικής ιδέας εις τούς γεωργικούς πληθυσμούς, άπαιτοϋνται πρό παντός οί κατάλληλοι προπαγανδισταί, τά κατάλληλα πρόσωπα διά να έμπνεύωσιν έμπιστοσύνην και αναλάβωσι τήν διοίκησιν τών συνεταιρισμών, διά να ύπερνηκίσωσιν άτομιστικές τάσεις».

6. Και μετά όλες αυτές τις βασικές παρατηρήσεις και οδηγίες ξαναίγεται στα μάτια του νομοθέτη το όραμα, το πανόραμα, τής συνεταιριστικής αναπτύξεως που πιστεύει ότι θα γίνει. Θέλει και προδλέπει:

—Πιστωτικοί συνεταιρισμοί: «Πιστώσεις θα χορηγούνται πρός τά μέλη κατά

κανόνα άνευ έμπραγματός ασφαλείας, εξασφαλιζόμενοι διά τής αλληλεγγύης κυρίως των εταίρων, οτινας θεθαίως δέν θα επιτρέπουν εις τόν συγχωριόν των νά καθυστερή τό χρέος του επί ζημίαι αὐτῶν».

—Συνεταιρισμοί πωλήσεων και αγοράς: «Έν συνδυασμῷ δέ πρός τοῦς πιστωτικούς συνεταιρισμούς, θά συμβάλλη εις τήν βελτίωσιν τῶν οικονομικῶν συνθηκῶν τῶν γεωργῶν ἢ πώλησις τῶν προϊόντων τῶν παραγωγῶν και ἡ προμήθεια τῶν ἀναγκασιούτων εις αὐτοῦς ἐφορλαίων και ἄλλων ειδῶν, ὡς και ἡ παροχή τῆς χρήσεως τῶν μηχανῶν, κί πρόθεσις δ' αὐται νά διενεργοῦνται συνήθως διά τοῦ πιστωτικοῦ συνεταιρισμοῦ, ἢ γὰρ δι' αὐτοτελῶν συνεταιριστικῶν αγοράς και πωλήσεως, ἐάν οἱ ἐφορλαίοι αὐται λάθουν μεγάλην ἀνάπτυξιν χάριν τῆς καλλιτέρας διαχειρίσεως ἐκάστης ἐπιχειρήσεως χωριστά».

—«Συνεταιρισμοί γαλακτοκομικοί, τυρκοκομικοί, θά συντελέσουν εις κατασκευήν καλοῦ τυροῦ και βουτύρου και εις τόν καθορισμὸν λογικῶν τιμῶν τῶν προϊόντων τούτων μετὰ μεγαλύτερον ἢ τώρα κέρδος ὑπὲρ τῶν παραγωγῶν».

—Τοῦς ποιμένας θά εὐεργετήσουν πρός τούτοις συνεταιριστικά ἐνοικιάσεις βοσκημάτων γαυῶν».

—«Συνεταιρικά ἀποθήκαι γεωργικῶν προϊόντων (σίτου, ἀσπασίτου κλπ.) θά ἐξυπηρετήσουν τοῦς μικροπαραγωγούς, τοῦς μὴ δυναμένους νά ἔχουν καλάς και μεγάλας ἀποθήκας».

—«Συνεταιρισμοί οἰνοποιητικοί θά γοσημοποιήσουν τό θαυμάσιον ἑλληνικὸν κλεθρὸς ποδὸς τεχνικωτέραν παραγωγὴν ἐκλεκτῶν και σταθερῶν τύπων οἴνου και διατήρησιν αὐτοῦ εις ἀποθήκας και δι' αὐτῶν τῶν οἰνοποιεῶν δέ τούτων και διά συνεταιριστικῆς πωλήσεως τῶν οἴνων θά πλουτισθοῦν οἱ ἀμπελοκτῆμονες ἐκτεθιμένοι ἤδη εις τήν ἀπομύζησιν τοῦ παρασιτικοῦ μικροεμπορίου».

—«Οἱ σταφιδοπαραγωγοί θά ἐπιτύχουν καλύτερας τιμάς, ἐάν θέσουν ἐκποδὸν τὸ διάμεσον σταφιδοεμπόριον διά συνεταιριστικῶν πωλήσεως τῆς σταφίδος τῶν ἀπ' εὐθείας εις τὴν λιμένας τῆς ἔξαγωγῆς, ἢ βοσθύτερον και εις τὸ ἐξωτερικόν, ἐάν ὁ συνεταιριστικὸς ὀργανισμὸς των ἀνδρωθῆ ἀσχετά. Δέν θα ἦτο δὲ τολμηρὸν νά προβλέψῃ τις ἔτι εις τὸ μέλλον θά ἦτε δυνατὸν ν' ἀντικατασταθῆ ἡ ἔγρουσα καθαρῶς ἐμπορικὴ εὐραία προνομιστοῦς σταφιδικῆ ἐταιρεία ὑπὸ συνεταιριστικοῦ τινος τῶν παραγωγῶν κεντρικῶ ὀργανισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἤθελε διατηρήσει ὑπὲρ τῶν παραγωγῶν τὸ ἐπιδημιολογικὸν ὑπὲρ ἐταιρείας ἐμπορικῆς φύσεως κέρδη, εἴτε ὑποκαθιστάμενος εις τήν ὑφιστάμενην ἤδη ὑπὲρ τῆς προνομιστοῦς ἐταιρείας ἀναγκαστικὴν συνιετασὴν τῶν παραγωγῶν (ἐπὶ ὑμειπτόσιν θεθαίως ἢ ἡ Σταφιδικὴ Τοάπεζα δάσειν), εἴτε λειτουργῶν ὡ- ἐργάται- σύνδεσμος ἢ ἔνωσις τῶν κατὰ τόπους συνεταιρισμῶν τῶν σταφιδοκτημόνων» (13).

—«Ἐπίσης ἐλασιοκομικοί συνεταιρισμοί και συνεταιρικά ἐλαιστραβεῖα μετὰ ἀποθήκας ἐλαίου θά ἀναπτύξουν σπουδαίως τήν ἐλασιοπαραγωγὴν, προσλαμβάνοντες και εἰδικούς κλαδευτάς διά τήν διάδοσιν τοῦ κλαδεύματος».

—«Συνεταιρισμοί πωλήσεως ὀπρωῶν ἢ ἐπεξεργασίας αὐτῶν (λ.χ. κατασκευῆς μαρμελάτας) θά ἀναπτύξουν τήν δενδροκομίαν».

—«Συνεταιρισμοί συλλογῆς και πωλήσεως τῆς ρητίνης θ' ἀπαλλάξουν τοῦς ρητινοσυλλέκτας ἀπὸ τῶν κερδοσκοποῦντων εις θάρος τῶν ἐνοικιαστῶν».

—«Ἀλιευτικοί και σπογγαλιευτικοί συνεταιρισμοί θά προαγάγουν τήν ἀλιείαν και θ' ἀπολυτρώσουν ἀπὸ οἰκτρῶν ἐκμετάλλευσιν τοῦς θύτας».

—«Ἀσφαλιστικοί συνεταιρισμοί κατὰ θεομηγνιῶν και ἐπιζωστικῶν θά ἀποτρέψουν ἀπὸ τοῦς γεωργούς οικονομικὰς καταστροφάς».

—«Τὰς ἐργατικὰς καὶ μεσαίας τάξεις τῶν πόλεων ἢ ἀνακουφίσουν λαϊκὰι τράπεζαι κατὰ τὸ ἰταλικὸν ὑπόδειγμα, συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, συνεταιρικὰ ἀρτοποιεῖα, παντοπωλεῖα, ὑποδηματοποιεῖα καὶ τὰ τοιαῦτα».

—«Συνεργατικαὶ ἐταιρεῖαι ἐργατῶν πρὸς ἐκτέλεσιν διαφόρων ἐργῶν, ἐκτοπιζομένων τῶν κερδοσκοπῶν ἐργολαβῶν καὶ ὑπεργολάβων, λ.χ. οἱ ἀνθρακεργάται, σιτεργάται ἢ ἄλλοι ἐργάται, συνασπιζόμενοι θὰ δύνανται ν' ἀνταμιβάνωσιν ἀπ' εὐθείας φορτώσεις, ἐκφορτώσεις καὶ μεταφορὰς, ὡς ἐπετεύχθη ἤδη ἐν μέρει εἰς τὸν Πειραιᾶ, ἀρδουλοποιοὶ διὰ τὴν ἐργολαβικὴν κατασκευὴν ἀρδουλοῦ τοῦ στρατοῦ, ὡς ἐγένετο, ἐργάται ὁδοποιᾶς ἢ ἄλλων δημοσίων ἢ δημοτικῶν ἐργῶν πρὸς ἀνάληψιν τμηματικῶν ἐργολαβικῶν, ὡς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ οὕτω καθεστῆς».

—«Εἶναι προωρισμένοι νὰ συντελέσουν εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τῶν ἐργατικῶν οἰκιῶν οἰκοδομικοὶ συνεταιρισμοὶ μετὰ τὴν ἀρωγὴν τῶν δήμων ἢ τοῦ Κράτους».

Ἔτσι, μετὰ τὰ παραπάνω, οἱ επιδιώξεις τοῦ νομοσχεδίου (ν. 602) καλύπτουν ευρύτατο φάσμα ὄχι μόνον τῶν τότε ἀναγκῶν ἀλλὰ καὶ μετὰ προοπτικὴν γιὰ τὸ ἀπώτερο μέλλον (ἀφού καὶ μέχρι σήμερον οἱ παραπάνω βασικὲς επιδιώξεις δὲν ἔχουν κατακτηθῆναι συνολικὰ ἢ δὲν ἔχουν κατακτηθῆναι ὅπως πρέπει· καὶ τοῦτο ὄχι διότι φταίει ὁ θεσμός ἀλλὰ διότι ἡ ὄλη, συνήθως ἀντιδραστικὴ ἢ πρόχειρη κρατικὴ πολιτικὴ, ἢ ἔλλειψη κινήτρων καὶ τὰ ψδερά ἐκτακτὰ γεγονότα ποὺ πέρασε ἡ χώρα μας, ὑπῆρξαν τὰ βασικὰ ἐμπόδια, ὅπως θα δοῦμε στη συνέχεια).

7. Νομικὲς ταμέες τοῦ ν. 602 καὶ διασαφηνίσεις. Στὸ κείμενον μας αὐτὸ, ποὺ ἔχει ἱστορικὸ περιεχόμενο, δὲν εἶναι δυνατό νὰ γίνῃ νομικὴ ἀνάπτυξη, σχετικὰ μετὰ τὸ ν. 602. Μερικὰ ὅμως σημεῖα τὰ ὁποῖα ἔχουν ἰδιαίτερη σημασία (καὶ ἀποδείχτηκαν ἢ εἶναι ἀκόμη καὶ τώρα χρήσιμα γιὰ φρενητικὸς λόγους) τα τονίζει τὸ νομοσχέδιο καὶ πρέπει νὰ τα ἔχουμε ὑπ' ὄψη:

—«Τὸ νομοσχέδιον ἀφίνει εὐρῆα ὄρια πρὸς ἀνάπτυξιν παντὸς εἰδὸς συνεταιρισμοῦ. Κατὰ τὴν σύνταξιν αὐτοῦ ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν πολλὰ ἀλλοδαπαὶ νομοθεσίαι, ἰδίᾳ δὲ ἡ γερμανικὸς νόμος, ἀλλὰ κατὰ συνθετικώτερον κάπως καὶ ὀλιγώτερον περιπτωσιολογικὴν διατύπωσιν, τὴν διακρίνουσαν κυρίως τὴν ἐλθετικὴν νομοτεχνικὴν. Ἐν πολλοῖς ἐχρησίσμευσεν ὡς ὑπόδειγμα ὁ αὐστριακὸς νόμος, ὡς καὶ τὸ αὐστριακὸν νομοσχέδιον τοῦ 1911. Ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἐσαθμισθῆσαν αἱ ἐγχώρια συνθήκαι, πρὸς τὰς ὁποίας προσηρμύσθησαν αἱ διατάξεις τοῦ νομοσχεδίου».

—Ὁ Συνεταιρισμὸς χαρακτηρίζεται νομικὰ ὡς ἐταιρεία ἰδίου τύπου ποὺ διευκολύνει τὴν δραστηριότητα καὶ ὑπερπηδᾷ τα μέχρι τότε ἐμπόδια (14).

—«Τὸ νομοσχέδιον διαίρεται εἰς ἕξ κεφάλαια, περιλαμβάνοντα διατάξεις οὐ μόνον ἰδιωτικῶν δικαίων, ἀλλὰ καὶ δημοσίου (διοικητικῆς, ποινικῆς, φορολογικῆς)».

—Αἱ περὶ συστάσεως τοῦ συνεταιρισμοῦ διατάξεις: «Ἐκρίθη σκόπιμον ὅπως, ἀντὶ τοῦ συστήματος τῆς καταχωρίσεως παρὰ τῆς τοπικῆς διοικητικῆς ἢ δικαστικῆς ἀρχῆς περιλήψεως τοῦ καταστατικοῦ, ὁρισθῆ ὅτι ἀπαιτεῖται ἀπλῶς (ἄρθρα 1, 2 καὶ 3), τὸ μὲν ἔγγραφο, ἀνεὺ τύπου πινός, σύνταξις τοῦ καταστατικοῦ, τὸ δὲ ἔγκρισις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας καὶ Δημοσιεύσεως. Τὸ ὑπουργεῖον ἐξετάζει τὴν τε νομιμότητα καὶ τὴν σκοπιμότητα τοῦ καταστατικοῦ καὶ τροποποιεῖ αὐτὸ μόνον, ἐὰν ἀντίκειται εἰς τοὺς νόμους, ὑποδεικνύον ἀπλῶς τὴν σκοπιμώτερον διατύπωσιν. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐκρίθη ἀναγκαῖον παρὰ τὸ ἐκ τῆς συγκεντρώσεως μειονέκτημα, διότι θὰ τίθενται δι' αὐτοῦ ἀσφαλεῖς αἱ πρῶται θάσεις τῶν συνεταιρισμῶν, ὅτινες θὰ ποδηγετοῦνται οὕτω ὑπὸ τῆς εἰδικῆς ὑπηρεσίας ἐν τῇ γενέσει των. Ἡ περὶ ἐγκρίσεως δὲ τοῦ καταστατικοῦ διάταξις οὐδαμῶς ἀντίκειται εἰς τὸ

άρθρον 11 του Συντάγματος, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιτρέπει τὴν προηγουμένην κυβερνητικὴν ἄδεια μόνον ὡς πρὸς τοὺς μὴ ἐπιδιώκοντας οἰκονομικούς ἢ κερδοσκοπικούς σκοποὺς «συνεταιρισμούς», δηλ. τὰ σωματεία.

—Διὰ τοῦ ἄρθρου 93 τοῦ νομοσχεδίου λαμβάνεται πρόνοια περὶ ἀντικαταστάσεως διὰ θ. διατάγματος τοῦ συστήματος τῆς ὑπουργικῆς ἐγκρίσεως διὰ τοῦ συνήθους τῆς ἀπλῆς καταχωρίσεως περιλήψεως τοῦ καταστατικοῦ εἰς τὸ εἰρηνοδικεῖον τῆς ἑδρας τοῦ συνεταιρισμοῦ, ὅταν εἰς τὸ μέλλον ἀναπτυχθῇ ἀρκούντως ὁ συνεργατισμός.

—Ἐποδείγματα καταστατικῶν θὰ διανέμῃ τὸ ὑπουργεῖον, τὸ ὁποῖον θ' ἀσκήσῃ ἔλεγχον καὶ ἐποπτεῖαν ἐπὶ τῶν συνεργατικῶν ἐταιρειῶν (ἄρθρ. 10).

—Ἐννομοὶ σχέσεις τοῦ συνεταιρισμοῦ καὶ τῶν ἐταίρων. Διέπονται πρωτίστως ἐκ τοῦ καταστατικοῦ καὶ τῶν διατάξεων τοῦ νόμου, ἐπικουρικῶς δὲ ἐκ τῶν διατάξεων τοῦ κοινοῦ δικαίου, ἐμπορικοῦ καὶ ἀστικοῦ (ἄρθρ. 11). Ὁ συνεταιρισμὸς ἔχει ἐμπορικὴν ιδιότητα (ἄρθρ. 12).

—Δὲν ἀπαιτεῖται γ' ἀναγράφηται ἐν τῷ καταστατικῷ τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἀποτελοῦντος ἐταιρείαν ἰδίου τύπου, κεφάλαιον, ἀπλοποιεῖται δὲ ἡ προσχώρησις νέων ἐταίρων καὶ οὕτω αἰροῦνται αἱ δυσχέρεια αὐταί.

—Αἱ περὶ πτωχεύσεως διατάξεις τοῦ ἐμπορικοῦ νόμου ὑφίστανται ἐπὶ τὸ ἀπλούστερον καὶ πρακτικώτερον τροποποιήσεις τινάς. Οὐσιώδης ἰδίᾳ εἶναι ἡ διάταξις περὶ προλήψεως τῆς πτωχεύσεως δι' ἀναγκαστικῆς συμπληρωματικῆς εἰσφορᾶς τῶν ἐταίρων, καὶ δὴ μέχρι μὲν ἐξαντλήσεως τοῦ ποσοῦ τῆς εὐθύνης αὐτῶν ἐπὶ συνεταιρισμῶν μὲ περιορισμένην εὐθύνην, ἀπεριορίστως δὲ ἐπὶ τῶν συνεταιρισμῶν μὲ ἀπεριόριστον εὐθύνην κατανειομένων οὕτω ἀναλόγως εἰς τοὺς ἐταίρους καὶ εἰσπραττομένων ἀναγκαστικῶς τῶν χρεῶν πρὸς ἀπατροπήν τῆς πτωχεύσεως.

Το εὐρύτατο πνεῦμα τοῦ νομοσχεδίου φαίνεται καὶ στο τελευταῖο κεφάλαιό του ὅπου «περιελήφθησαν διάφοροι διατάξεις περὶ ποινικῆς καὶ ἀστικῆς εὐθύνης τῶν ὀργάνων τοῦ συνεταιρισμοῦ, περὶ ποινῶν κατὰ τῶν ἀθεμίτως ἀντιδρώντων κατὰ τῶν συνεταιρισμῶν, περὶ ἐνώσεων καὶ συνδέσμων συνεταιρισμῶν, περὶ φορολογικῶν, ταχυδρομικῶν καὶ ἄλλων ἀτελειῶν καὶ διευκολύνσεων πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν συνεταιρισμῶν, περὶ ἐιδικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ προσλήψεως ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας τῶν περιοδεύοντων ἐιδικῶν ὑπαλλήλων πρὸς διάδοσιν, ἴδρυσιν καὶ χειραγώγησιν τῶν συνεταιρισμῶν, καὶ τοῦτο μέχρις οὗ σχηματισθῇ ἔνωσις ἢ σύνδεσμος συνεταιρισμῶν δυνάμενος γ' ἀναλάβη, ὡς καὶ εἰς ἄλλα Κράτη, τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῆν, τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν καθοδήγησιν τῶν συνεταιρισμῶν».

8. Καὶ ὁ νομοθέτης καταλήγει ὅσον ἀφορᾷ τις ἐπιδιώξεις τοῦ τότε Κράτους:

«Τοιοῦτο τὸ νομοσχέδιον, δι' οὗ κατεβλήθη προσπάθεια, ὅπως τεθῶσιν ἐδραῖαι αἱ πρῶται βάσεις τοῦ συνεργατισμοῦ παρ' ἡμῖν, προωρισμένου νὰ ἐπιφέρῃ βαθιγῶδόν κοσμοσαίαν ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας».

9. Ἀπὸ ὅλα τα παραπάνω καὶ ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ ν. 602 (πρὶν ἀπὸ κάθε κακοποίησης του με τις μεταγενέστερες τροποποιήσεις) φαίνεται ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα υπέρροχο νομοθέτημα στὴν οὐσία του καὶ στὴ διατύπωση, που κάλυπτε τις δραχυπρόθεσμες καὶ τις μακροπρόθεσμες ἀνάγκες γιὰ ἀνάπτυξη καὶ προερχόταν ἀπὸ τὴ δημιουργικὴ πίστη τῆς τότε πολιτικῆς ηγεσίας. Καὶ που—μαζὶ με ἄλλα μέτρα—συνέβαλε αποφασιστικὰ στὴν αγροτικὴ, οἰκονομικὴ, κοινωνικὴ πρόοδο τοῦ τόπου, κυρίως στὸν αγροτικὸ τομέα.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 26

(1) Βλ. παραπάνω στο κεφ. 23.

(2) Βαλκανικοί πόλεμοι: Με τη διεξαγωγή και το νικηφόρο τέλος των Βαλκανικών πολέμων, έγινε μεγάλη εδαφική και πληθυσμιακή επέκτασή της Ελλάδος, αλλά και δημιουργήθηκαν τεράστια προβλήματα στον Κρατικό μηχανισμό και στους πολίτες. Η οργάνωση και καλή δράση των συνεταιρισμών (ιδιαίτερα των αγροτικών) ήταν ένα από τα βασικά μέσα για να αντιμετωπισθούν τα προβλήματα της παραγωγής. Και στη συνέχεια, με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η σημασία των συνεταιρισμών κάλυψε όχι μόνο την παραγωγή, αλλά και σοβαρό τμήμα της διανομής (γεωργικών εφοδίων και επισιτισμού).

(3) Με πάση μεγάλη καθυστέρηση έγινε στην Ελλάδα η επίσημη αποδοχή του θεσμού από το Κράτος και η εισαγωγή ειδικού νομικού τύπου και κάποιων κινήτρων, αυτό το έπνευσαν πολλοί μέχρι τότε συγγραφείς και πρόσωπα της δημόσιας ζωής (όπως σημειώνουμε πιο πάνω). Και το έπνευσε και ο νομοθέτης του ν. 602 που σημειώνει: «Εάν πρὸς τὴν κολοσσικήν ἀνάπτυξιν, τὴν ὁποίαν ἔλαβον οἱ συνεταιρισμοὶ εἰς ἄλλας χώρας, παραβάλομεν τὴν ἐν Ἑλλάδι μέχρι τοῦδε κίνησιν, εὐρίσκομεν ἔτι ὑστερούμεν καταπληκτικῶς». Και παραθέτει μερικές φτωχές πληροφορίες για τη μέχρι τότε ελληνική συνεταιριστική κίνηση παρ' ὅλο που επιθυμοῦσε — φαίνεται καθαρά — να αποδείξει ότι υπήρχε προεργασία και εφαρμογή και συνεταιριστικό πνεύμα που θα εξασφάλιζε την συνεταιριστική ανάπτυξη κν ψηφίζοταν ο ειδικός νόμος και αν δινόταν συμπαράσταση.

Όταν η Ελλάδα κατέθετε το νομοσχέδιο του 1914 και ψήφισε το ν. 602 βρισκόταν σε καθυστέρηση πολλών δεκάδων ετών από τις άλλες ευρωπαϊκές, βαλκανικές και τρίτες χώρες, που χρησιμοποιούσαν με επιτυχία το θεσμό για την οικονομική και κοινωνική τους ανάπτυξη:

Η μέχρι το 1913 ανάπτυξη των συνεταιρισμών σε άλλες χώρες περιγράφηκε παραστατικά σε διάφορα δημοσιεύματα και σε ειδικά ελληνικά βιβλία και κυρίως στα βιβλία των:

α) Δημ. Μαυροκορδάτου «Αἱ Πιστωτικαὶ Τράπεζαι τοῦ Λαοῦ» 1869.

β) Ι. Βαλαζσοπούλου «Γράμματα τῶν ἐργατῶν τῆς γῆς» Αθήναι.

γ) Λέοντος Μελά «Συγκριτικὴ μελέτη περὶ τῆς γεωργικῆς πίστεως» Αθήναι 1902, ο οποίος δίνει αναλυτικά στοιχεία και κείμενα νόμων (ειδικότερα για το πιστωτικό συνεταιριστικό σύστημα) και βιβλιογραφία για τις επόμενες χώρες:

Σκωτία (σ. 21) - Γερμανία (σ. 24) - Γαλλία (σ. 27, 103) - Ιταλία (σ. 33, 126) - Ουγγαρία (σ. 39) - Βοσνία, Ερζεγοβίνη (σ. 41) - Αυστρία (σ. 45) - Πορτογαλλία (σ. 46, 134) - Βέλγιο (σ. 51, 124) - Ελλάδα (σ. 54) - Ισπανία (σ. 56) - Σουηδία (σ. 57) - Ρωσία (σ. 59) - Ιαπωνία (σ. 66) - Νορβηγία (σ. 68) - Μεξικό (σ. 69) - Φινλανδία (σ. 70) - Ρουμανία (σ. 71, 128) - Σερβία (σ. 73) - Τουρκία (σ. 74) και Βουλγαρία (σ. 75) για να καταλήξει στις άτοκες και χωρίς επιτυχία μέχρι τότε προσπάθειες στην Ελλάδα (σ. 76).

δ) Θαλή Κουτσόπη: Εισήγηση στο Παμιεσηνικό Συνέδριο 1912 (βλ. Πρακτικά παραπάνω).

ε) Σωκρ. Γασσεμίδη «Οἱ Γεωργικοὶ Συνεταιρισμοὶ» Αθήναι 1913 (και στο προηγούμενο του 1905) όπου αναφέρεται — και μάλιστα κατά είδη συνεταιρισμῶν και με κείμενα νόμων ή καταστατικών — στις επόμενες χώρες:

Αγγλία (σ. 16) - Αλγερία (σ. 15, 108, 162) - Βέλγιο (σ. 13, 15, 29, 109, 180) - Βουλγαρία (σ. 13, 17, 141) - Γαλλία (σ. 12, 15, 29, 36, 93, 95, 152, 161, 162, 180, 186) - Γερμανία (σ. 12, 14, 21, 30, 36, 39, 46, 65, 148, 153) - Δανία (σ. 16, 159, 180) - Ελλάδα (σ. 16, 158, 179, 186) - Η.Π.Α. (σ. 17, 156) - Ιαπωνία (σ. 18) - Ινδίες (σ. 18) - Ιταλία (σ. 15, 16, 112, 114, 161, 162, 181, 186) - Λουξεμβούργο (σ. 13, 29) - Νορβηγία (σ. 16) - Ολλανδία (σ. 13, 16) - Ουγγαρία (σ. 15) - Ρουμανία (σ. 13, 17, 29, 123) - Ρωσία (σ. 13, 17, 156) - Σερβία (σ. 17, 144, 162, 165) - Σουηδία (σ. 16) - Αυστρία (σ. 12, 15, 186).

Για να διευκολύνει δε τη μελέτη έκανε, στο ίδιο βιβλίο, μονογραφίες κατά είδη συνεται-

ρισμών όπως:

- Πιστωτικοί Συνεταιρισμοί (σ. 31, 147).
- Προμηθευτικοί Συνεταιρισμοί (σ. 147 - 152).
- Πωλήσεως Συνεταιρισμοί: σιτηρών (σ. 153), καρπού (σ. 157), οίνου (σ. 158), γάλακτος (σ. 158), ωών (σ. 159), διάφοροι (σ. 161).
- Παραγωγικοί Συνεταιρισμοί: ελαιουργικοί (σ. 162), γαλακτοκομικοί (σ. 179), οινοποιητικοί (σ. 184), οινοπνευματοποιητικοί (σ. 190), σπυρουργικοί (σ. 190), διάφοροι παραγωγικοί (σ. 194).
- Διάφοροι άλλοι συνεταιρισμοί: (προς βελτίωσιν εδάφους, κοινών επιβατόρων, ζωοτεχνικοί, ασφαλιστικοί (σ. 195).

Το ίδιο το νομοσχέδιο περί συνεταιρισμών (της 30.9.1914) περιέχει (στον τίτλο II) πολλές σελίδες που αποτελούν μικρή μελέτη για τη μεγάλη ανάπτυξη των συνεταιρισμών διαφόρων σκοπών και κυρίως στην Αγγλία, Σκωτία, Γαλλία, Γερμανία, Αυστρία, Ουγγαρία, Ιταλία, Βέλγιο, Βαλκανικά Κράτη (Σερβία, Βουλγαρία, Ρουμανία) και άλλες χώρες (με πολύτιμες ιστορικές, νομικές και θεωρητικές καθοδηγητικές πληροφορίες). Η μελέτη των πληροφοριών αυτών, που δίνονται στην εισαγωγική έκθεση του ν. 602, χαρακτηρίζει την τεράστια καθυστέρηση της Ελλάδας και την ανάγκη για εντατική εργασία (βλ. το κείμενο στο βιβλίο Κλαδά - Θεοδώρου «Νομοθεσία Συνεταιρισμών», Αθήναι 1917).

(4) Πρέπει να τονιστεί αυτό. Ότι πρόκειται για λαϊκή κίνηση που προήλθε από τις ανάγκες, κίνηση ιδεολογική κοινωνική, που επεδίωκε να ικανοποιήσει τις ανάγκες με βάση τις αρχές του Συνεργατισμού. Δεν είναι δημιούργημα της νομοθεσίας του Κράτους. Το Κράτος ανταποκρίθηκε στο αίτημα των αναγκών της εποχής. Με αυτό το πνεύμα πρέπει πάντα να αντιμετωπίζονται οι σχέσεις Κράτους - Συνεταιρισμών. Βλ. και Ιασεμίδη 1913 σ. 220. Και εισαγ. έκθ. ν. 602 «... λαϊκή κίνηση, μόνον παροδική πρόβλεψις ένισχύσεως εις διαφόρους νόμους...».

(5) Για τα θέματα αυτά βλ. περισσότερο στα βιβλία των:

Αρ. Σίβερ: «Η γεωργική πολιτική της Ελλάδος».

Αριστ. Κλήμη «Αγροτική πίστις, Ίστορία Ίδρύσεως ΑΤΕ».

Αριστ. Κλήμη «Αγροτική Οικονομία».

(Και βέβαια σε όλα τα βιβλία αγροτικής πολιτικής γενικότερα).

(6) Τί περίμεναν από τη διάδοση του θεσμού των συνεταιρισμών το περιγράφει θαυμάσια η αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου. Αλλά και προηγούμενα παρατηρούσε ο Ιασεμίδης στη μελέτη του, του 1913, (βλ. σ. 200 και 223) ότι: Παντού ο γεωργικός συνεταιρισμός αποδείχτηκε απαραίτητος παράγων της βελτιώσεως της καταστάσεως της γεωργίας και του γεωργικού πληθυσμού, μη δυνάμενος να αντικατασταθεί παρ' ούδενος άλλου μέτρου. Και ενώ από την επισκόπηση όλων σχεδόν των άλλων χωρών καταφανής και έκπληκτική προβάλλει η ευεργετική δράσις των γεωργικών συνεταιρισμών, εις μάτην αναζητεί κανείς στην Ελλάδα γεωργικές προόδους που να οφείλονται στους συνεταιρισμούς καιτοι επανειλημμένες και διαρκείς παρουσιάστηκαν γεωργικές κρίσεις (σταφιδικές, οινικές, κλπ.). Αυτός συνεπώς ήταν με δύο λόγια ο λόγος για τον οποίο με τόση γνώση, πίστη και επιμονή προπαγάνδιζε το θεσμό και φρόντιζε για τη νομοθετική κατοχύρωσή του και την ένισχύσή του με κίνητρα.

Ειδικότερα χρειαζόταν (κατά τον Ιασεμίδη):

— Πιστωτικοί συνεταιρισμοί, αφού κάθε γεωργία έχει απόλυτο ανάγκη φθηνής προσωπικής πιστώσεως. «Όποιαδήποτε βελτίωσις της καλλιέργειας διά της εφαρμογής τελειότερων και συμφερωτέρων μεθόδων, σπόρων, εργαλείων, λιπασμάτων κλπ. προσκόπτει σήμερα παρ' ήμιν κυρίως εις την έλλειψιν καλλιεργητικών κεφαλαίων, εις το αδύνατον της εξευρέσεως προσωπικών δανείων επί μικρῶ τόκῳ, κατωτέρῳ τουλάχιστον της επί πλέον αποδόσεως της καλλιέργειας εκ του επί πλέον χρησιμοποιηθέντος κεφαλαίου. Ἄλλ' ἡ προσωπική γεωργ. πίστισις

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

δεν δύναται να ικανοποιηθῆ ἔντελως ἢ διὰ πιστωτικῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν. Μόνον διὰ τῆς ἀλληλεγγύου εὐθιότητος, τῆς στενῆς περιοχῆς τῶν ἐργασιῶν, τῆς προσωπικῆς γνωριμίας τοῦ δανειζομένου καὶ τοῦ ἐλέγχου τῆς χρησιμοποίησεως καὶ ἐπιστροφῆς τοῦ δανειζομένου χρήματος, εἶνε δυνατόν νὰ ικανοποιηθῆ ἡ προσωπικὴ τῶν γεωργῶν πίστις, ταῦτα δὲ δύναται νὰ γίνωσι μόνον διὰ συνεταιρισμῶν καὶ ὄχι διὰ Γενικῆς Γεωργικῆς Τραπεζῆς ἐχούσης Ὑποκαταστήματα εἰς τινὰς μόνον πόλεις, ὅποτε δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γνωρίζῃ τὸ ἀξίόχρεον τοῦ δανειζομένου καὶ μακρὰν εἰς τὰ χωρία κατοικοῦντος χωρικοῦ, οὐδὲ νὰ παρακολουθῆ τὴν χρήσιν καὶ τὴν ἐπιστροφήν τοῦ δανείου ἢ ἀπ' ἐναντίας ἐχούσης ὑποκαταστήματα ἢ πρακτορεία καὶ εἰς τὰ χωρία ἢ πολύχνας ὅποτε ὁ τόκος τῶν παρεχομένων εἰς τοὺς χωρικοὺς δανείων ἔνεκα τῶν μεγίστων ἐξόδων θὰ ἦτο ὑπέρογκος. Γενικὴ τις Γεωργικὴ Τράπεζα ἐκτὸς τῶν δανείων, τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύνατο νὰ παρέχῃ ἐπὶ ὑποθήκῃ κτημάτων ἢ κινήτων καὶ τῶν προϊόντων τῶν μεγάλων ἰδιοκτητῶν δύναται νὰ χορηγήσῃ ἀσφαλῶς προσωπικὰ δάνεια εἰς τοὺς γεωργοὺς μόνον διὰ τῶν κατὰ τόπους συστατέων γεωργ. συνεταιρισμῶν. (Γασσιμίδης σ. 223).

— Προμηθευτικοὶ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ ἰδίᾳ ὅσον ἀφορᾷ τὰ λιπάσματα, τὰ κατὰ τῶν ἀσθενειῶν τῶν φυτῶν φάρμακα, ἐργαλεῖα καὶ μηχανήματα τινὰ, εἴτε πρὸς μεταπώλησιν εἰς τὰ μέλη εἴτε πρὸς ἀπὸ κοινῶν χρήσιν, καὶ τοὺς σπόρους.

— Γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ πρὸς κοινὴν πώλησιν ὄπωρων, καπνοῦ (τοιαύτη ἐργασία ἐγένετο παρὰ τοῦ Μετοχικοῦ Γεωργ. Συλλόγου Ἀλμυροῦ πωλήσαντος μετὰ ἐπιτυχίας τὰ καπνὰ τῶν μελῶν αὐτοῦ ἀπ' εὐθείας εἰς Ἀλεξάνδρειαν) καὶ τῶν εἰς τινὰ πλεονεκτοῦντα μέρη (παρὰ τῆ Νεαυκλίῳ) παραγομένων πρωΐμων λαχανικῶν, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν μεσαζόντων ἐμπόρων, οἵτινες ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀγοράζοντες τὰ ἔνω προϊόντα εἰς ἐξευτελιστικὰς τιμὰς μεταπωλοῦσι ταῦτα εἰς ὑπερόγκους τοιαύτας εἰς τὰς μεγάλας πόλεις καὶ τὸ ἐξωτερικόν.

— Οἰνοποιητικῶν, τυροκομικῶν καὶ ἐλαιουργικῶν συνεταιρισμῶν,

— Συνεταιρισμῶν ἀπὸ κοινῶν ἐνοικιάσεως κτημάτων (ὧν εἰς ὑπάρχει ἐν Βλοχοῦ τῆς Θεσσαλίας), διαδεδομένων κυρίως ἐν Ρουμανίᾳ καὶ σηροτροφικῶν συνεταιρισμῶν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀποπνίξεως καὶ ξηράσεως τῶν βομβυκίων εἰς κοινὸν κλίβανον καὶ τῆς πωλήσεως αὐτῶν ἀπὸ κοινῶν».

(Βλ. Σ. Γασσιμίδη «Οἱ Γεωργικοὶ Συνεταιρισμοὶ σ. 224).

(7) Σε ποῖον ἀνήκει ἡ πατρότητα τοῦ θαυμάσιου αὐτοῦ νομοσχεδίου;

Ο Αλ. Μυλωνάς, Γενικὸς Γραμματεὺς τότε τοῦ Υπουργείου, εἶναι ὁ συντάκτης τοῦ νομοσχεδίου, με συνεργάτη υπηρεσιακὸν τὸν Γασσιμίδη. Το κεφάλαιο «πρώτοις καὶ πρόληψις αὐτῆς» ἐπεξεργάστηκε μαζὶ με το Μυλωνά ὁ Δουβουνιώτης (βλ. «ὁ Συνεταιριστής» 1955 σ. 2). Το υπέγραψε — ἀσφαλῶς ἐπειτα ἀπὸ θεώρησιν — ὁ Υπουργὸς Ἀνδρ. Μιχαλακόπουλος. (Βλ. καὶ συζήτησιν Βενιζέλου - Μυλωνά στη Γερουσία).

Ο Αλ. Βαμβέτσος (νέος τῆς προοδευτικῆς παρατάξεως τότε) στὸ «Συνεταιριστικὸν Δελτίον» (τ. 4 τοῦ 1946 σελ. 7) διεκδικεῖ τὴν πατρότητα ἢ τὴν συμπατρότητα, ἀλλὰ με ἐπιχειρήματα τουλάχιστο ἀφελή, ὅταν εἶναι γνωστὸ τί προεργασία καὶ κόπος χρειάστηκε γιὰ τὸ νόμο 602 καὶ πόσο τέλειον ἦταν τὸ νομοθέτημα αὐτὸ (καὶ ὄχι «πρωτόλειον» ερασιτεχνικῆς ἀπασχολήσεως κάποιου που περιμένε καὶ «σὺνναξ» στο Υπουργεῖο). Πιθανόν τα γραφόμενά του νὰ ἀναφέρονται στο προηγούμενο νομοσχέδιο που δὲν ψηφίστηκε καὶ που ἦταν πρόχειρο.

(8) Ολόκληρο τὸ κείμενο τῆς εισηγητικῆς ἐκθέσεως βλ. στο περ. «ὁ Συνεταιριστής» ἔτος 1933 σελ. 104 καὶ ἐπ. καθὼς καὶ στο βιβλίον Κλαδά - Θεοδώρου «Νομοθεσία περὶ Συνεταιρισμῶν» (σελ. 11 - 31).

(9) Ἀνδρέας Μιχαλακόπουλος. Μεγάλῃ πολιτικῇ μορφῇ που βοήθησε ἀποφασιστικὰ στὴν ἀπογείωσιν τῆς οικονομίας καὶ στα συνεταιριστικά. Αξιολόγησὴ του ἀπὸ τὴ συνεταιριστικὴ πλευρὰ βλ. στο περ. «ὁ Συνεταιριστής» 1938 φ. 4-5 (ἀπὸ Θ. Τζωρτζάκη) καὶ 1947 σ. 112 (ἀπὸ Αλ. Μυλωνά) Ἰπήρξε «ὁ πραγματοποιητὸς». Βλ. τὴν υποσημείωσιν 15.

(10) Είναι χρήσιμο να σημειώσουμε ότι περίπου την ίδια χρονική περίοδο η Βουλή συζητούσε συγγενή θέματα όπως το νόμο περί σωματείων (ν. 281/1914), το θέμα της ιδρύσεως γεωργικών Τραπεζών (22.11.1914 σελ. 1179, 1201, 1208 της Εφημ. των Συζητήσεων με αγορεύσεις Ν. Δημητράκοπουλου και άλλων), της δράσεως της Εθνικής Τραπέζης (σελ. 900-960, 965, 995, 1344) κλπ.

(11) Για όλα τα θέματα που αναφέρονται στα καίμενα και την ερμηνεία του ν. 602 περί συνεταιρισμών και των πολλών τροποποιήσεών του, έχουν εκδοθεί διάφορα κατά καιρούς βοηθήματα από τα οποία περισσότερο αξιόλογα τα (με χρονολογική σειρά):

— Αθαν. Αντωνοπούλου «Ερμηνεία του νόμου περί Συνεταιρισμών» Δράμα 1922.

— Τρ. Φαρμάκη «Κώδιξ περί Συνεταιρισμών» Αθήναι 1926.

— Αριστ. Κλήμη «Ελληνικών Συνεταιριστικών Δίκαιον» Αθήναι 1917.

— Αποστ. Οικονομοπόλου - Αριστ. Κλήμη, «Κώδιξ περί Συνεταιρισμών» Αθήναι 1958 (και όλα τα νεώτερα των ιδίων που καλύπτουν όλους τους τομείς νομοθεσίας, νομολογίας, ερμηνείας στα συνεταιριστικά).

— Παν. Χασαποπούλου «Δίκαιον Συνεταιρισμών» Αθήναι 1967.

— Οικονομοπόλου - Κλήμη - Καμινάρη «Νέο Δίκαιο Γεωργ. Συνεταιρισμών» Αθήναι 1979.

(Και άλλα νεώτερα).

(12) Από τα παραπάνω φαίνεται πόση άγνοια έχουν όσοι επιτόλεια κατηγορήσαν και κατηγορούν τους συνεταιρισμούς ότι δεν έκαναν ή δεν κάνουν τίποτα περισσότερο από τη διοικήτουσα πιστώσεων στα μέλη τους. Και ότι εσθώς μετά το νόμο 602 ιδρύθηκαν χιλιάδες συνεταιρισμοί μόνο και μόνο για την εξασφάλιση δανείων. Αυτό δεν μπορεί να είναι κατηγορία, αλλά χαρακτηριστικό για το πώς δέχεται η ξηρή γη και ρουφά τη βροχή που έρχεται έπειτα από καταστρεπτική ξηρασία. Η απαλλαγή από τον τοκογλύφο και έμπορο των γεωργικών ειδών και προϊόντων είναι απαραίτητη για κάθε άλλη συνεταιριστική προσπάθεια.

(13) Βλ. στη συνέχεια κατά το 1926 για τον Αυτόνομο Σταφιδικό Οργανισμό.

(14) Σχετικά με τις δυσκολίες της οργανώσεως και δράσεως των συνεταιρισμών από το μέχρι τότε δίκαιο, η εισηγητική έκθεση αναγράφει τα εξής που διατηρούν και τη νομική - ερμηνευτική σημασία τους:

«Ως πρὸς τὸ ἰσχύον δίκαιον παρατηρητέον ὅτι, ἐφόσον οἱ πλείστοι τῶν συνεταιρισμῶν (ἀγορᾶς, πωλῆσεως, καταναλώσεως, παραγωγῆς, λαϊκῆς τράπεζας κλπ.) ἐπιδιώκουν κερδοσκοπίαν ὁμοίαν, ἀπὸ νομικῆς (οὐχὶ ἀπὸ οἰκονομικῆς) ἀπόψεως, πρὸς τὴν κερδοσκοπίαν τῶν ἐμπορικῶν ἐταιρειῶν, ὁ ἀρμόζων εἰς αὐτοὺς κατὰ τὸ κρατοῦν δίκαιον τύπος εἶναι ὁ τῶν ἀνωνύμων μὲν ἐταιρειῶν διὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς μὲ περιορισμένην τῶν μελῶν εὐθύνην, ὁ τῶν ἑμορρῶθμων δὲ διὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς μὲ ἀπεριόριστον εὐθύνην. Καὶ ὡς ἐταιρεία ἀστικῶς δικαίου ἂν ἤθελε κριθῆ συνεταιρισμὸς τις μὲ περιορισμένην εὐθύνην, ἀρμόζει εἰς αὐτὸν ὁ τύπος ἀνωνύμου ἐταιρείας, ἀφοῦ κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην ἡ ἀνωνύμος ἐταιρεία χαρακτηρίζεται οὐχὶ ἐκ τοῦ ἐμπορικοῦ ἢ ἀστικοῦ τῆς ἀντικειμένου ἀλλ' ἐκ τοῦ τύπου αὐτῆς. Διὰ τὸ περιορισμένον δὲ τῆς εὐθύνης πάντων τῶν μελῶν ἐνδείκνυται ὁ τύπος τῆς ἀνωνύμου ἐταιρείας, χάριν τῆς περιφρουρήσεως τῶν συναλλαγῶν διὰ τῶν διατάξεων περὶ ἀνωνύμων ἐταιρειῶν ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει: ἐδικὸς περὶ συνεταιρισμῶν νόμος. Δυσχέρεια θεσπίσθαι ὡς πρὸς τὸν ἕκ προσομίῶν καθορισμὸν ἐν τῇ καταστατικῇ τοῦ κεφαλαίου τοῦ συνεταιρισμοῦ (τύπου ἀνωνύμου ἢ ἑμορρῶθμου ἐταιρείας), ἀλλ' ἡ δυσχέρεια αὕτη δὲν εἶναι ἀνυπερβλήτως. Διότι: ἐπὶ μὲν τῆς ἀνωνύμου ἀρκεῖ νὰ ἐρίζηται ἀριθμὸς μερίδων, ἀποτελουμένων ἐκάστης ἐκ τῆς μετοχῆς, καταβλητέας κατὰ δόσεις, καὶ ἐκ τῶν προβλεπομένων προσουξήσεων ἐπὶ τῆς μετοχῆς, ἐκ τῆς διανομῆς κερδῶν ἢ ἄλλοθεν μὲ μέγιστον κατὰ προσέγγησιν ὅριον τῆς μερίδος διὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς λειτουργίας τοῦ συνεταιρισμοῦ. Τοιοῦτοτρόπως τὸ σύνολον τῶν μερίδων τούτων ἀποτελεῖ τὸ ἐταιρικόν κεφάλαιον, ὅπερ θὰ ἔχη ἐν ἀρχῇ ἐν μέρει μόνον καταβληθῆ. Μετὰ τὴν διάθεσιν θαμηθῶν ὄλων τῶν μετο-

γών ή τήν συμπλήρωσι» τοῦ περιθωρίου τῶν μερίδων, δύναται νά γίνη ἐπαύξεισις κεφαλαίου διὰ νέας πράξεις, ἐκδιδομένων νέων μετοχῶν καί ὀριζομένων νέων μερίδων. Ὡς πρὸς τὴν ὁμόρρυθμον ἑταιρείαν τὸ κεφάλαιον θ' ἀποτελεῖται ἐκ τῶν εἰσφορῶν τῶν ἰδρυτῶν, αἵτινες δύναται νά εἶναι καί ἐλάττωσις τὴν ἀξίαν, καί εἰς εἶδος κατ' ἐκτίμησιν, χάριν τῆς ἀναγραφῆς ἀπλῶς ποσοῦ τινος κεφαλαίου ἐν τῷ καταστατικῷ, διὰ τὴν πρόσληψιν δὲ νέων ἑταίρων θ' ἀπαιτεῖται ἐκάστοτε ἡ σύνταξις νέας συμβάσεως μεταξὺ τῶν παλαιῶν καί τῶν νέων ἑταίρων. Ἄλλ' ὁ τύπος τοῦ συνεταιρισμοῦ μέ ἀπεριόριστον εὐθόνην τῶν μελῶν, δηλαδή τῆς ὁμορρυθμοῦ ἑταιρείας, σχεδὸν δὲν ἔχει τύχει ἐφαρμογῆς ἀκόμη παρ' ἡμῖν».

(15) Κατὰ τὴ δύσκολη ἐποχὴ τῆς δικτατορίας τῆς 4ης Αυγούστου ὅταν ὁ Ἀνδρ. Μιχαλακόπουλος πέθανε ἀπὸ τῆς κακουχίας, ὁ Θ. Τζωρτζάκης εἶχε τὸ θάρρος — ὅπως πάντα σε παρόμοιες περιπτώσεις — νά γράφει στο «Ὁ Συνεταιριστής» κείμενο ἀντάξιο με τῆς μεγάλης υπηρέσεως ποῦ ὁ Μιχαλακόπουλος πρόσφερε στὴ συνεταιριστικὴ κίνηση. Σταχυολογοῦμε:

«Ὁ συνεταιρισμένος κόσμος ἠσθάνθη λύτην εἰλικρινῆ καί βαθεῖαν διὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ Ἀνδρέα Μιχαλακοπούλου. Δὲν λησμονεῖ ὅτι ὁ ἐκλιπὼν ἀνὴρ εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος, ὡς Ὑπουργὸς τῆς Ἑθνικῆς Οἰκονομίας, εἰσηγήθη τὴν ψήφισιν τοῦ θεμελιώδους νόμου περὶ συνεταιρισμῶν, τοῦ νόμου 602...

Ὁ Ἀνδρέας Μιχαλακόπουλος, εὐρισκόμενος κατὰ τὴν περίοδον 1911 - 1915 ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ νέου ἀκόμη τότε Ὑπουργείου τῆς Ἑθνικῆς Οἰκονομίας, διὰ τῶν κατ' εἰσηγήσειν του ληφθέντων νομοθετικῶν μέτρων ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς κρατικῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς, σημεῖωσας σημαντικῶν σταθμῶν εἰς τὴν καθ' ἑλίου οικονομικὴν καί ἐπαγγελματικὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐργαζομένων τάξεων καί τὴν κοινωνικὴν αὐτῶν προαγωγὴν. Ὁ νόμος περὶ σωματείων, οἱ πρῶτοι προστατευτικοὶ τῶν ἐργατῶν νόμοι, ὁ θεσμός τῶν γεωργικῶν ἐπιμελητηρίων, ἡ ὀργάνωσις τῶν τοπικῶν γεωργικῶν τραπέζων εἰς τὰς νέας χώρας, τὰ εἰς τὴν μετὰ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς σύμβασιν περὶ ἐπεκτάσεως τοῦ ἐκδοτικῆς προνομίου εἰς τὰς νέας χώρας περιληφθέντα μέτρα, διὰ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον ἐλήφθη μέριμνα ουστηματικῆς ὀργανώσεως τῆς ἀγροτικῆς πίστεως, καί τέλος ὁ νόμος περὶ συνεταιρισμῶν ὀφείλονται μεταξὺ ἄλλων εἰς τὴν πρωτοβουλίαν του. Εἰς αὐτὸν ἔλαχεν ἐπίσης ὁ κλῆρος ν' ἀναλάβῃ πρῶτος ὡς ὕπουργός τῆς Γεωργίας τὴν εἰσηγήσειν καί ἐφαρμογὴν τῶν προσφορῶν μέτρων διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν.

Καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπεκράτει ζῆλορὰ δυσπιστία περὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ νά χρησιμοποιήσῃ καί νά ἐπωφεληθῇ τοῦ συνεταιριστικοῦ θεσμοῦ, ὁ Ἀνδρέας Μιχαλακόπουλος μέ θάρρος, στηριζόμενος εἰς πίστιν καί γνώσιν, δὲν ἐδίστασε νά εἰσηγηθῇ τὴν εἰσαγωγὴν τούτου καί παρ' ἡμῖν καί νά τοῦ δώσῃ, χρησιμοποιῶν τὰ ἀξιόλογα πρότυπα τῶν ξένων νομοθεσιῶν, ἰδίως δὲ τοῦ αὐστριακοῦ καί τοῦ γερμανικοῦ νόμου, μορφήν σύμφωνον πρὸς τὰς καθιερωμένας συνεταιριστικὰς ἀρχὰς καί πρὸς τὴν ἑλληνικὴν πραγματικότητα. Καί εἰς τὸν τομέα τούτου μέ φωτισμένην αἰσιοδοξίαν καί θάρρος, χωρὶς νά ταλαντευθῇ πρὸ τῆς δυσπιστίας καί τοῦ σκεπτικισμοῦ, ἐφήρμοσεν δλόκληρον τὸ συνεταιριστικὸν σύστημα. Καί ἡ συνεταιριστικὴ ὀργάνωσις ἐρριζοδόλησεν εἰς τὴν χώραν μας.

Ἀργότερα, ὅταν εἶδε ὅτι οἱ ἀντίθετα ἔχοντες συμφέροντα πρὸς τοὺς συνεταιρισμούς, ἐκμεταλλεῦμενοι τὴν θέσιν των ὡς δανειστῶν πολλῶν συνεταιρισμῶν ἀγροτῶν, προέβαιναν εἰς κατασχέσεις εἰς χεῖρας τῶν συνεταιρισμῶν τῶν μερίδων τῶν ὀφειλετῶν των, καθὼς καί τῶν προϊόντων των, τῶν παραδιδομένων εἰς τὸν συνεταιρισμὸν πρὸς ἀπὸ κοινοῦ πώλησιν ἢ καί τοῦ ἀντιτίμου τῶν ἐξ αὐτῶν πωλουμένων, ἔχι διὰ νά προστατεύσουν τὰ συμφέροντά των, ἀλλὰ διὰ νά παρεμποδίσουν τοὺς ἀγρότας νά ἐγγραφοῦν εἰς τοὺς συνεταιρισμούς καί νά δυσκολεύουν τοιοῦτοτρόπως τὸ ἔργον τῶν συνεταιρισμῶν, εἰσηγήθη καί ἐπέτυχε τὴν συμπλήρωσιν τοῦ νόμου 602 διὰ τοῦ νόμου 1688 (1919)... Ὁ ἐκλιπὼν ἀπορροφηθεὶς βραδύτερον ἀπὸ ἄλλα ἐξ Ἰσοῦ σημαντικὰ ἐνδιαφέροντα... Τοῦτο ἄνωγ δὲν ἐμποδίζει τοὺς συνεταιρισμούς ... διατηρήσουν βαθεῖαν καί ἐγγνώμονα ἀνάμνησιν τοῦ ἐκλιπόντος ἐπιφανοῦς ἀνδρός». (Βλ. φωτογρ. σ. 316).

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΜΕΤΑ ΤΟ ΝΟΜΟ 602 ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΝΩΜΑΛΗ ΠΕΡΙΟΔΟ 1915 - 1922 ΟΡΑΜΑΤΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΕΠΕΚΤΑΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 27

Η ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΤΑ ΤΟ 1915 ΜΕΣΑ ΣΤΑ ΠΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΔΙΧΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ.

Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ 1915 ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1915 - 1922

Η περίοδος 1915 - 1922 είναι η πιο φορτισμένη, η πιο γεμάτη σε γεγονότα, περίοδος της νεωτέρας Ελλάδας, μετά τον Αγώνα της ανεξαρτησίας του 1821. Ειδικώτερα:

Μετά το τέλος των Βαλκανικών πολέμων (1912—1913) και τα ευχάριστα αποτελέσματά τους για την απελευθέρωση υπόδουλων ελληνικών πληθυσμών και τη μεγάλη επέκταση των ορίων του Κράτους, εσωμάτωση Μακεδονίας, Ηπείρου, Νησιών Αιγαίου, Δ. Θράκης, Κρήτης (μεγάλων γεωργικών εκτάσεων και πληθυσμών), δημιουργούνται τα τεράστια προβλήματα επεκτάσεως του κρατικού μηχανισμού για τη διοίκηση αυτών των «Νέων Χωρών» και την αντιμετώπιση των ποικίλων προβλημάτων που ανακύπτουν.

Η επέκταση αυτή ουσιαστικά άλλαξε τη μορφή των ελληνικών προβλημάτων στον εθνικό-οικονομικό-κοινωνικό τομέα και περισσότερο στον αγροτικό και βέβαια και στο συνεταιριστικό.

Τα προβλήματα αυτά θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν με μεγάλη επιτυχία με την τότε ψυχική ανάταση και ομόνοια (1909—1914), αφού θα ήταν εντατική, ευχάριστη και δημιουργική η απασχόληση για τους θεσμούς και τις υπηρεσίες που δημιουργούσε η πετυχημένη ανανεωτική προσπάθεια αυτών των ετών και επιτυχιών.

Δυστυχώς όμως, σχεδόν αμέσως (από τον Αύγουστο 1914) ξέσπασε ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος που χώρισε την Ευρώπη (και σχεδόν την υφήλιο) σε δύο αντιμαχόμενα στρατόπεδα (και με μεταπηδήσεις). Η επιρροή των συμφερόντων των στρατοπέδων αυτών έφερε στην Ελλάδα τις διαφορετικές απόψεις, την πολιτική ανωμαλία και τελικά τον καταστρεπτικό εθνικό διχασμό σχετικά με τη στάση που έπρεπε να τηρήσει και τη μερίδα την οποία θα έπρεπε να εξυπηρετήσει και με την οποία να συνταυτίσει την τύχη της η Ελλάδα.

Από την μια πλευρά η προσπάθεια του πρωθυπουργού Βενιζέλου και των ομοϊδεατών του για συνταύτιση της Ελλάδας με την Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία, Σερβία και τους συμμάχους τους και την ενεργό έξοδο στον πόλεμο για να διατηρηθούν τα κέρδη των Βαλκανικών πολέμων και να ολοκληρωθούν οι εθνικοί πόθοι. Και από την άλλη πλευρά ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος και η αντιβενιζελική παράταξη με τη γραμμή ουδετερότητας που ήταν εξυπηρετική του αντίπαλου στρατοπέδου (Γερμανία - Αυστροουγγαρία και συμμάχων τους, Τουρκίας, Βουλγαρίας κλπ.).

Ο εθνικός διχασμός της περιόδου αυτής μέχρι και το 1917, οι στρατιωτικές ενέργειες των αντίπαλων πάνω στο εθνικό έδαφος, η εναλλαγή Κυβερνήσεων με αντίθετες γραμμές, οι απεχδιχίσεις, το κίνημα της Θεσσαλονίκης του 1917, η επέμβαση των αγγλογάλλων με επικράτηση του βενιζελισμού και των απόψεών του, η είσοδος της Ελλάδας στον πόλεμο παρά το πλευρό της Αγγλογαλλορωσικής Αντάντ, οι πολύχρονοι εξαντλητικές (οικονομικά και σε αίμα και υπομονή) επιστρατεύσεις και οι εσωτερικοί διαπληκτισμοί με τα επακόλουθά τους (δυναστικές και πο-

λιτικές μεταβολές, οικονομικές στερήσεις, θάνατοι, τραυματισμοί, εξορίες, κλπ.) χαρακτηρίζουν την εποχή και πέρα από την ανακωχή του 1918.

Τα παραπάνω απορροφούν ουσιαστικά τις κρατικές και ιδιωτικές δραστηριότητες στην αντιμετώπιση των μεγάλων αναγκών της ζωής, των στρατευμένων και των αμιγών πληθυσμών.

Σε αυτή την προσπάθεια, για την αντιμετώπιση του επισιτισμού, της στρατιωτικής κινητροποίησης, κλπ., βοηθά ο νεαρός θεσμός των συνεταιρισμών τόσο στον αγροτικό τομέα όσο και στον αστικό, μένοντας μάλιστα σε μεγάλο βαθμό, αν όχι ολοκληρωτικά, έξω από τον πολιτικό - κομματικό διχασμό (γεγονός που πρέπει να εξαρθεί!).

Η τότε ανάπτυξη ωρισμένων εργασιών των συνεταιρισμών, είναι φυσικό να δρiscεται σε συσχετισμό με τις έκτακτες αυτές ανάγκες στην αγροτική παραγωγή, την αστική παραγωγή, τον επισιτισμό, την ικανοποίηση άλλων αναγκών των στρατευμένων. (Όπως θα δούμε στη συνέχεια).

Με την ανακωχή του 1918 για λήξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου και ενώ οι άλλοι εμπόλεμοι αρχίζουν τις προσπάθειές τους για μια νέα ζωή με τις ατελείωτες σκληρές διαπραγματεύσεις της ειρήνης και τις αντιθέσεις ανάμεσα στους νικητές, η Ελλάδα εμπλέκεται στη Μικρασιατική εκστρατεία, που ήταν όμως μοναδική ευκαιρία για την ολοκλήρωση των εθνικών της ονείρων.

Η περίοδος αυτή μετά το 1919, με τις αρχικές επιτυχίες που οδηγούσαν σε εθνικούς οραματισμούς και δημιουργούσαν τη μεγάλη Ελλάδα, μετατράπηκε, κυρίως από τα εσωτερικά δικά μας σφάλματα αλλά και από τις επιρροές των αντιτιθεμένων συμφερόντων των «συμμάχων» μας μετά τις εκλογές του Νοεμβρίου του 1920 και την επικράτηση του αντιδενιζελικού στρατοπέδου, σε σύντομα εξελισσόμενη τραγωδία (με τις θαυότερα μετά στο τουρκικό έδαφος προελάσεις παρά τα προεκλογικά συνθήματα) και με αποκορύφωμα τη στρατιωτική καταστροφή του Αυγούστου - Σεπτεμβρίου 1922, το ξεκλήρισμα των ελληνικών πληθυσμών της Μ. Ασίας, τις σφαγές κλπ. και την ομαδική καταφυγή στην Ελλάδα της προσφυγικής μάζας σε άθλια κατάσταση (πάνω από 1.000.000 ψυχές, κυρίως γυναίκοπαιδα και γέροντες).

Αυτά τα τεράστια νέα προσφυγικά προβλήματα πολλαπλασίαζαν τα υπάρχοντα εσωτερικά. Συνέπεια η Επανάσταση του Σεπτεμβρίου 1922 (με τις διάφορες ενέργειες και συνέπειές της) και τα επικόλουθα κατά τό 1923—1928 (για τα οποία θα μιλήσουμε σε άλλο Κεφάλαιο).

Η φυσιογνωμία, συνεπώς, της περιόδου από το 1915 (από τότε που άρχισε να ισχύει ο νόμος 602) μέχρι και το 1922, είναι περίοδος με απότομη διαδοχή ριζικών μεταβολών, με πολλά μεγάλα και πιστικά προβλήματα (πολιτικά, πολεμικά, κοινωνικά, οικονομικά), αλλά και με ενστανικές προσπάθειες για συντήρηση και ανόρθωση. (1) (2)

Μέσα σέ όλη αυτή την πυκνή και θολή ατμόσφαιρα και τα τεράστια προβλήματα, μέσα σε αυτή την πραγματικότητα, αρχίζει η εφαρμογή και γίνεται η εξέλιξη του νέου θεσμού. Συνεπώς ο θεσμός των Συνεταιρισμών έπαιξε τότε το ρόλο του ανάλογα με τις δυνατότητες που υπήρχαν και στους τομείς που ήταν οι περισσότερες ανάγκες. Και όπως αυτός επιδρούσε πάνω στην εξέλιξη της όλης ζωής, έτσι και η όλη παραγμένη πολιτική, οικονομική, κοινωνική κλπ. ζωή επιδρούσε καθημερινά πάνω στην εξέλι-

ξη του θεσμού (ποσοτικά, ποιοτικά, φυσιολογικά). Είναι βασική παρατήρηση με πάντα πρέπει να την έχουμε στο νου όταν κρίνουμε και πολύ περισσότερο όταν επικρίνουμε την όλη συνεταιριστική θεμελίωση και εξέλιξη.

Βασικά γεγονότα του 1915.

Ευδικά για το έτος 1915 — πρώτο έτος εφαρμογής του ν. 602 — σημειώνουμε με λίγες γραμμές τα κυριότερα γεγονότα της αναταραχής (που φυσικό θα ήταν να επιδρούν ανασταλτικά σε κάθε οργανωτική και επεκτατική συνεταιριστική προσπάθεια) :

Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1915: Ένταση στις απόψεις των 2 παρατάξεων. Υπομνήματα πρωθυπουργού Ελ. Βενιζέλου προς βασιλέα Κωνσταντίνο για βοήθεια στη Σερβία και εκστρατεία της Καλλίπολης και συνταύτιση με πλευρά Αντάντ. Αντίδραση αντίθετης πλευράς με υποστήριξη ένοπλης ουδετερότητας, από φόβο προς Βουλγαρία, Ιταλία, Τουρκία και υπερεκτίμηση δυνατοτήτων Γερμανίας (η Ιταλία παρά την συμμαχία της με Γερμανία - Αυστροουγγαρία δεν εξέρχεται στον πόλεμο, καιροσκοπεί, διαπραγματεύεται με αγγλογάλλους με βλέψεις σε Μ. Ασία, Αιγαίο, Αφρική). Επικινησία Βενιζέλου. Πείθεται προς στιγμήν ο Κωνσταντίνος. Αντίδραση, παραίτηση Μεταξά (αρχηγού Επιτελείου). Συμβούλια Στέμματος. Παλινδρομήσεις παλαιών πολιτικών σοχηγών.

Αναθεωρήσεις. Διαγραφές. Παραίτηση της Κυβερνήσεως Ελ. Βενιζέλου. Κυβέρνηση Γούναρη χωρίς κοινοβουλευτική δύναμη. Κατάρρευση σχεδίων Βενιζέλου για μετάβαση σε Κωνσταντινούπολη και διακανονισμό ελέφρων επί Μ. Ασίας με έγκαιρη παροχή μικρής στρατιωτικής βοήθειας σε Αντάντ για επιχείρηση στην Καλλιόπολη και άνοιγμα Στενών. Ένταση στις σχέσεις Βενιζέλου - Κωνσταντίνου. Καθυστέρηση εκστρατείας στην Καλλιόπολη, εντατική οχύρωσή της από Γερμανούς - Τούρκους.

Παρανομήσεις της Αντάντ προς Ιταλία σε βάρος της Ελλάδας. Γεγονότα Ηπείρου - Κερκύρας. Κίνδυνος για Αιγαίο.

Εκλογές Μαΐου 1915. Νίκη Βενιζέλου (187 επί 310). Με πρόφαση την ασθένεια του Κωνσταντίνου παραμονή της Κυβερνήσεως Γούναρη μέχρι Αύγουστο 1915.

Αύγουστο: 1915 Κυβέρνηση Βενιζέλου.

Επιστράτευση Βουλγαρίας - Ελλάδα.

Απόβαση γαλλικών στρατευμάτων στη Θεσσαλονίκη με συμφωνία Βενιζέλου - Κωνσταντίνου για εκπλήρωση υποχρεώσεων Συνθήκης στην πιεζόμενη Σερβία.

Νέα διαφωνία Βενιζέλου - Κωνσταντίνου. Παραίτηση Κυβερνήσεως. Χωρίστηκαν εντελώς οι δόμοι. Διαγραφές. Κυβέρνηση Ζαΐμη. Γραμμή «ουδετερότητας».

Αντιδράσεις Βενιζέλου. Ένταση πάλι των δύο παρατάξεων στη Βουλή, στον Τύπο, στο Λαό. Βουλγαρία εξέρχεται σύμμαχος με Γερμανία - Αυστροουγγαρία.

Διάλυση Βουλής (όπου πλειοψηφία Βενιζελικών) παρά το Σύνταγμα. Παραίτηση Κυβερνήσεως Ζαΐμη. Κυβέρνηση Σκουλούδη με επιφανείς αντιβενιζελικούς με γραμμή διατήρηση φιλογερμανικής «ουδετερότητας» και αντιμετώπιση επεμβάσεων Αντάντ.

Νέες εκλογές. Αποχή βενιζελικών (οι οποίοι χαρακτηρίζουν αντισυνταγματική τη διάλυση της Βουλής). Εντονότατη διακήρυξη Βενιζέλου προς Ελληνικό Λαό εναντίον Κωνσταντίνου και παλαιοκομματικών.

Βομβαρδισμός Θεσσαλονίκης από γερμανούς. Συλλήψεις από γάλλους προξένων Κεντρικών Αυτοκρατοριών. Γεγονότα καταλήψεως Κερκύρας από Αντάντ.

Η ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΓΙΑ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟ 1915.

Μέσα στις τόσο δύσκολες γενικές συνθήκες (για τις οποίες μιλήσαμε περιληπτικά) και με την έναρξη ισχύος του νόμου 602 από τις αρχές του 1915, αρχίζει στο τότε Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας η τεράστια επιτελική προσπάθεια για την αντιμετώπιση των προβλημάτων εφαρμογής του νόμου και της διαδόσεως του θεσμού, ώστε να αρχίσουν να πραγματοποιούνται μερικοί από τους πολλούς και μεγάλους στόχους - οραματισμούς του νόμου αυτού (όπως τους εκθέσαμε πιο πάνω). Τεράστιο το έργο στους ώμους λίγων ανθρώπων που είχαν επίγνωση ότι στην καλή θεμελίωση θα στηριζόταν ολόκληρο το μελλοντικό οικοδόμημα που οι ίδιοι είχαν ονειρευτεί, είχαν επιτύχει να γίνει ο νόμος 602 και τώρα έδιναν εξετάσεις στους τρίτους και στον εαυτό τους. Και μάλιστα όταν ήταν βέβαιο ότι μόνο από την καλή θεμελίωση, την επέκτασή και τη δράση των συνεταιρισμών θα διευκολυνόταν η επίλυση και των πολλών άλλων βασικών προβλημάτων που υπήρχαν στο γεωργικό τομέα (γης, πίστωσης, διαθέσεως προϊόντων κλπ.) αλλά και γενικότερα.

Ποιά ήταν η αρμόδια υπηρεσία και ποιοι οι αρμόδιοι άνθρωποι; Αρμόδιο ήταν το σχετικά νεαρό τότε Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας (αρμόδιο για όλους τους γεωτοποαραγωγικούς τομείς) με ειδικό αρμόδιο στο θέμα των γεωργικών συνεταιρισμών, το Τμήμα και την Επιθεώρηση Γεωργικής Οικονομίας (που μόλις είχαν διαμορφωθεί με το νεαρό ν. 241 της 17 Απριλίου 1914). Και παράλληλα — για τους μη γεωργικούς συνεταιρισμούς — το Τμήμα Εργασίας και Κοινωνικής Προνοίας με την ειδική Επιθεώρησή του. Σε αυτά τα δύο Τμήματα, που ήταν ο σπóρος 2 - 3 σημερινών Υπουργείων (Γεωργίας, Εργασίας, Κοινωνικών Υπηρεσιών) έπεφτε όλο το βάρος της οργάνωσης, προπαγάνδας, εποπτείας των συνεταιρισμών αλλά και της μάχης ενάντια στις πολλές αντίθετες απόψεις, τάσεις, θιγόμενα συμφέροντα κλπ.

Και ποιά τα πρόσωπα; Προϊστάμενος του τμήματος ο γεωπόνος Σωκράτης Ιασεμίδης, ο αγωνιστής, ο οργανωτής και επιφυχτής. Βοηθός του, στα πρακτικά και προπαγανδιστικά, ο δάσκαλος Νικόλαος Μιχόπουλος που γνώριζε την ψυχή του αγρότη και τη γλώσσα του και που από το Σεπτέμβριο του 1913 (με εισήγηση του Ιασεμίδα και πρόσκληση του Γεν. Γραμματέα Αλεξ. Μυλωνά) είχε δεχθεί να αφήσει τη φάτνη του Αλιωρού και την έδρα του Σχολείου του για να έλθει στο Υπουργείο να εργαστεί οργανωτικά και κυρίως διαφωτιστικά ανάμεσα στους δασκάλους και τους ανθρώπους της υπαίθρου.

Πρώτη προσπάθεια η κάποια ενίσχυση σε επιστημονικό προσωπικό που θα ειδικευόταν στα συνεταιριστικά. Πραγματικά με το Β. Δ. της 15) 23.7.1915 «περί διαγωνισμού πρὸς πρόσληψιν ειδικῶν ἐπιστημόνων πρὸς διδασιν, καθοδήγησιν καὶ ἐποπτεῖαν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν» (ΦΕΚ 255/1915) και το Β.Δ. 1) 3.10. 1915 «περί τρόπου τελέσεως διαγωνισμού πρὸς πρόσληψιν ειδικῶν ὑπαλλήλων τῶν συνεταιρισμῶν» (ΦΕΚ 356/1915), προσλήφθηκαν τα πρώτα ολιγάριθμα συνεταιριστικά στελέχη (μεταξύ των οποίων οι Π. Χασαπόπουλος και Π. Βασιλακόπουλος).

Παράλληλα, η φροντίδα για τη διατύπωση κατάλληλων υποδειγμάτων καταστατικών. Γράφει χαρακτηριστικά ο Μιχόπουλος («ό Συνεταιριστής» 1929 σ. 28) για το έργο αυτό του Ιασεμίδα την εποχή αυτή: «Έπρεπε νὰ διευκολύνῃ τους χωρικούς γιὰ τὴ σύσταση τῶν Συνεταιρισμῶν των. Έπρεπε νὰ μὴ τοὺς ἀφήσῃ νὰ τρέχουν ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ καὶ νὰ πληρώνουν τὰ μαλλοκέφαλά τους γιὰ τὴ σύνταξη τῶν καταστατικῶν τὰ ἑποῖα ἄλλωστε δὲν ἦτο κανένας τότε σὲ θέση νὰ τὰ κάνῃ. Ἐκλείσθησαν μέσα στὸ γραφεῖο του ἐπὶ μῆνας ὀλοκλήρους ἢ ἐπιστῆμη καὶ ἡ πείρα καὶ ἔδωκαν τὰ πρότυπα καταστατικὰ διαφόρων τύπων τὰ τυπωμένα ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο

και γνωστά σ' όλον τόν συνεταιρισμένον κόσμον...». Για τη σημασία των (ελευθέρων και όχι υποχρεωτικών) υποδειγματικών αυτών καταστατικών δλ. και «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΤΗΡΙΞΗ.

Παράλληλα η ολιγάριθμη Υπηρεσία φροντίζει για την κατάρτιση και έκδοση όλων των απαραίτητων βασικών διαταγμάτων, υπουργικών πράξεων, εγκυκλίων κλπ. για την εφαρμογή του νόμου (3) και στήριξη της καλής διαδόσεως των Συνεταιρισμών, όπως:

— Β.Δ. 16) 21.4.1915 «περί τού τρόπου τής τηρήσεως τών εν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας καί τοῖς ἀρμοδίαις Εἰρηνοδικεῖσις τηρητέων διδλίων καί εὑρετηρίων τῶν Συνεταιρισμῶν». (ΦΕΚ 150/1915).

— Β.Δ. 15) 24.4.1915 «περί τῶν διδλίων τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν καί τοῦ τρόπου τῆς τηρήσεως αὐτῶν» (ΦΕΚ 256/1915).

— Ὑπ. Πρ. 54518) 1915 «περί παροχῆς διμύγου προθεσμίας εἰς τοὺς μὴ συμφῶνως τῷ νόμῳ συνεταιριστοὺς ὅπως προσαρμόσουν τὸ καταστατικόν των πρὸς τὸν νόμον 602 περί συνεταιρισμῶν» (ΦΕΚ 306/1915).

Ακόμα το Ὑπουργεῖο φροντίζει για την έκδοση (κατά το 1915) των Δ) των με τα απαραίτητα κίνητρα (με βάση ή πέραν από τις διατάξεις του ν. 602) καθώς και των Νόμων ή Δ) των με τους οποίους ρυθμίζονται άλλα οργανωτικά ζητήματα, συγκεκριμένα με τους Συνεταιρισμούς, όπως τα:

— Β.Δ. 19) 30.3.1915 «περί συστάσεως Ταμείου Ἀμύνης Οἰνοπαραγωγῆς Ἐπαρχίας Λευκάδος» (ΦΕΚ 114/1915) με βάση το νόμο ΓΘΑΓ του 1910.

— Β.Δ. 15) 20.7.1915 «περί παροχῆς γεωργικῶν εἰδῶν εἰς Συνεταιρισμοὺς ἐπὶ πιστώσει» (ΦΕΚ 251/1915).

— Β.Δ. 15) 24.7.1915 «περί Κανονισμοῦ τοῦ Ταμείου Ἀμύνης τῆς Οἰνοπαραγωγῆς γύρων Θήρας καί Θηρασίας» (ΦΕΚ 256/1915) με βάση το νόμο ΓΘΑΓ 1910.

— Β.Δ. 18) 20.10.1915 «περί ἀπαλλαγῆς παντός φόρου τῶν ὑπὸ τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν εἰσπραγμένων ἐργαλείων κλπ.» (ΦΕΚ 390/1915).

— Β.Δ. 30.11) 14.12.1915 «περί τῶν ὄρων καί διατυπώσεων τῆς πρὸς συνεταιριστοὺς παροχῆς τελωνειακῶν τινῶν ἀτελειῶν» (ΦΕΚ 459/1915).

— Ν. 641) 1915 σχετ. με τον Αναγκ. Συνεταιρισμὸ Μαρκοπούλου (Συνιδιοκτησία).

Και μόνο το ἔργο αὐτὸ εἶναι ἀξιο θαυμασμῶ μέσα στην ἀνώμαλη τότε κατάσταση.

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ Ν. 602

Με την κατάρτιση των καταστατικών και με τα παραπάνω νομοθετικά κείμενα αρχίζει:

α) η προσαρμογή των καταστατικών των λίγων Συλλόγων - Εταιριῶν (στην ουσία Συνεταιρισμῶν) που εξακολουθούσαν να υπάρχουν (από όσους είχαν ιδρυθεί μέχρι τότε κατά διάφορες εποχές) προς το ν. 602.

β) η προσπάθεια για ίδρυση νέων συνεταιρισμῶν, ἔπειτα ἀπὸ κατάλληλη προηγούμενη ενημέρωση των ενδιαφερομένων.

Έτσι το 1915 εγκρίνονται τα καταστατικά και ιδρύονται τελικά 150 Γ.Σ.

Πρώτο — τιμὴς ἔνεκεν — εγκρίνεται τὸ καταστατικὸ τῶν Γεωργικῶν Πιστωτικῶν Συνεταιρισμῶν Ἀλυρού Συν. ΠΕ με περιφέρεια τις Κοινότητες Ἀλυρού και Κορφαλίων και ἔδρα τὸν Ἀλυρὸ (ΦΕΚ 118/1.4.1915). Τὸ Συνεταιρισμὸ αὐτὸ (ὁ οποίος εἶχε ἤδη 15ετή ἐπιτυχή συνεταιριστική δράση ὑπὸ τύπον «σωματείου» ἰ-

δρυσαν το 1915 μέλη 81. Είχε συνεταιριστική μερίδα δρχ. 100 και ευθύνη 10πλάσια της μερίδας. Κατά τις πρώτες αρχαιρεσίες της 19.4.1915, με παρουσία 72 συνεταίρων και απόλυτο πλειοψηφία 37, εξελέγησαν οι επόμενοι: Ευστ. Ριζόπουλος (ψ. 40), Γεώργ. Βαλαμουτσόπουλος (ψ. 37), Νικ. Φλουδαράς (ψ. 37) και (με επαναληπτική) οι Χρ. Γκάγκας (ψ. 35) και Αλ. Στεργίου (ψ. 35). Στη συνέχεια οι παραπάνω εκλεγέντες καταρτίστηκαν σε Σώμα και αποστέλούν και το πρώτο αιρετό διοικητικό συνεταιριστικό συμβούλιο του νόμου 602: Διοικητικό Συμβούλιο: Ευστάθιος Ριζόπουλος (Πρόεδρος), Γεώργ. Βαλαμουτσόπουλος, Νικόλ. Φλουδάρας, Χρ. Γκάγκας και Αλέξ. Στεργίου (μέλη). Επίσης εκλέχτηκε το πρώτο Εποπτικό Συμβούλιο: Αλκιβ. Παναγόπουλος (Προϊστάμενος), Χρήστος Κοντογεωργάκης, Χρ. Σαρρής, Ιωάν. Μελέτης (μέλη). (Αναφέρουμε τα ονόματά τους τμηματικά).

Ο Συνεταιρισμός παρέλαθε παρά του προϋπάρχοντος σωματείου και τις δύο ιστορικές αλωνιστικές μηχανές.

Μερικά στοιχεία για άλλους συνεταιρισμούς που ιδρύθηκαν το 1915 δίνει ο Δ. Πάνος (τα μητρώα του Υπουργείου δεν υπάρχουν) στο βιβλίο του «οι Γεωργικοί Συνεταιρισμοί έως την ίδρυση της ΑΤΕ». Όπως γράφει:

2ος κατά σειρά εγκρίθηκε στις 31 Μαρτίου 1915 (δημοσίευση ΦΕΚ 15 της 10.4.1915) ο Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Λαμπετίου (Αχαΐογλιδος) με συνεταιρική μερίδα 50 δρχ. και πενταπλάσια ευθύνη. Κατά τις εκλογές της 23.4.1915 εκλέχτηκαν στο Διοικητικό Συμβ.: Ε. Γρηγορόπουλος (Πρόεδρος), Ν. Πετρόπουλος, Ν. Γρηγορόπουλος, Ν. Παπαδόπουλος, Π. Σπυρόπουλος (μέλη) και στο Εποπτικό: Αν. Αθανασακόπουλος (Προϊστάμενος), Γ. Κουμανιώτης, Β. Σαργέντης, Δ. Γεωργακόπουλος και Δ. Παπαδημητρίου.

3ος κατά σειρά εγκρίθηκε (στις 20.3.1915, δημοσίευση στις 18.4.1915), ο Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Στρούσι με περιφέρεια τις κοινότητες Νεοχωρίου, Στρούσι - Σουλειράναγα (Αχαΐογλιδος), με μερίδα δρχ. 50 και 20πλάσια ευθύνη.

4ος ο Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Βαρθολομιού (Αχαΐογλιδος). Έγκριση 4.4.1915 (δημοσίευση 24.4.1915) με μερίδα δρχ. 100 και ευθύνη 3πλάσια.

5ος το Γεωργικό Πιστωτικό Κέντρο Γαργαλιάνων με μερίδα δρχ. 500 και απεριόριστη ευθύνη (έγκριση 30.4.1915).

6ος ο Συνεταιρισμός πωλήσεως σπυρών Λεωνιδίου (Αρκαδίας), έγκριση 8.5.1915 (διαλύθηκε το 1936).

7ος ο Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Πύργου Ψηλονόρου (Χανίων). Έγκριση 13.5.1915 (μετατράπηκε στις 1.9.1932 σε Πιστωτικό και Ελαιουργικό).

8ος ο Γεωργ. Πιστ. Συνεταιρισμός Ναυπάκτου (Αιτωλοακαρνανίας).

9ος ο Γεωργ. Πιστ. Συνεταιρισμός Μαραθουπόλεως (Μεσσήνης) «ή "Αγκυρα».

10ος το Γεωργικό Ταμείο Κοινότητας Οσιμάναγα Μεσσήνης (που μετατράπηκε στις 27.2.1940 σε Σταφιδικό Συνεταιρισμό Κορυφασίου).

11ος ο Γεωργ. Πιστ. Συνεταιρισμός Αιτωλικού (Αιτωλοακαρνανίας).

12ος ο Γεωργ. Πιστ. Συνεταιρισμός Ευηνοχωρίου (Αιτωλοακαρνανίας).

13ος ο Γεωργ. Πιστ. Συνεταιρισμός Μαχαιράδων (Ζακύνθου).

Από τους υπόλοιπους ο Δ. Θ. Πάνος παραθέτει στοιχεία για λίγες «ένδιαφερους» (όπως λέγει) ιδρύσεις, όπως:

24ος ο Συνεταιρισμός Πωλήσεως Σταφιδοκάρπου Μουρλά (Αχαΐογλιδος) (23.6.1915).

Ο Οικοποιητικός Συνεταιρισμός Καστανιάς (Καλαμπάκας) (23.7.1915).

38ος ο Οικοποιητικός Συνεταιρισμός Αμπελοκτημόνων Χαλκίδας (19.8.1915).

42ος ο Οικοποιητικός Συνεταιρισμός Κεφαλληνίας (23.9.1915).

68ος ο Συνεταιρισμός πωλήσεως σταφιδοκάρπου Κουνιά (Αχαΐα) (25.11.1915) κ.ο.κ.

Για λόγους ιστορικούς και τιμής προς τους πρωτεργάτες παραθέτουμε πλήρη στοιχεία για όλους τους Γεωργικούς Συνεταιρισμούς που ιδρύθηκαν το 1915 και μάλιστα σε κατάταξη κατά Νομούς και κατά είδος συνεταιρισμών (πιστωτικοί, προμηθευτικοί, παραγωγικοί, πωλήσεως), με βάση επίσημο κατάλογο του Υπουργείου Γεωργίας του 1918 που έχουμε στη βιβλιοθήκη μας.

Επειδή δεν υπάρχουν πιά τα επίσημα Μητρώα, ο κατάλογος έχει θέση ιστορικής ταυτότητας για τις Οργανώσεις.

Για κάθε Συνεταιρισμό αναφέρονται η επωνυμία του και άλλα χρήσιμα για μελέτη στοιχεία, δηλ. η μερίδα σε δραχμές, η ευθύνη, ο αριθμός των μελών του κατά την έγκρισή και η χρονολογία εγκρίσεως.

ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΟΛΙΔΟΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

Επωνυμία	Μερ. δρχ. (*)	Ευθύνη	Μέλη	Χρον. εγκρ.
Πιστωτικοί συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνет. Μουλκίου Συν. Π.Ε.	100	διπλασία	21	18.8.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Βασιλικού Σικυώνος Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	21	20.6.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Καστρισιανίκων Συν. Π.Ε.	10	τριπλασία	53	17.9.1915
Προμηθευτικοί συνεταιρισμοί				
Γεωργ. προμ. συνет. Λιθαδίου Κυθήρων Συν. Π.Ε.	20	τετραπλασία	26	18.9.1915
Γεωργ. προμ. συνет. Ασπροκάμπου Συν. Π.Ε.	30	δεκαπλασία	27	28.9.1915
Πωλήσεως συνεταιρισμοί				
Συνет. πωλήσ. σταφ. Σικυώνος Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	23	18.9.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Βέλλου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	60	17.9.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Κοκκωνίου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	21	17.9.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Νεράντζης Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	35	17.9.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Ζευγολατείου Συν. Π.Ε.	100	δεκαπλασία	55	17.9.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Κολομπότσι Συν. Π.Ε.	100	τετραπλασία	18	17.9.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Περιγαλιού Συν. Π.Ε.	100	τριπλασία	28	19.9.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Άσσου Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	40	19.9.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Πουλίτσας Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	16	28.9.1915

ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΟΗΛΙΔΟΣ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. πιστ. συνет. Λαμπετίου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	77	10.4.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Σπρωδιού Συν. Π.Ε.	50	εικοσαπλασία	40	18.4.1915

(*) Για την αξία της μερίδας και τα εισφερόμενα κεφάλαια και την ευθύνη, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι η αξία της χρυσής λίρας ήταν περίπου δρχ. 25. Δηλαδή ήταν αξιολογική εισφορά των αγροτών στους συνεταιρισμούς ώστε να μπορούν να εκπληρώσουν ευρύτερους στόχους.

Καθ. 27: Η συνεταιριστική θεμελίωση και ανάπτυξη κατά το 1915

Επωνυμία	Μερίδα δραχ.	Ευθύνη	Μέλη	Χρον. εγκρ.
Γεωργ. πιστ. συνет. Βαρθολομιού Συν. Π.Ε.	100	τριπλασία	139	24.4.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Ἀμαλιάνος Συν. Π.Ε.	100	διπλασία	40	16.9.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Βαρβασιάνης Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	34	30.7.1915
Αιτική Τράπεζα Μυραίνης Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	89	30.7.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Γουρζουμίσσης Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	49	2.9.1915

Πωλήσεως συνεταιρισμοί

Συνет. πωλήσ. σταφ. Μουρλά Συν. Π.Ε.	50	τετραπλασία	78	23.6.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Αραγωγζαίων Συν. Π.Ε.	30	15πλασία	63	10.10.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Γαρδενών Συν. Π.Ε.	30	Ίση προς μερ.	53	19.10.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Κουνινά Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	104	25.11.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Πτέρης Συν. Π.Ε.	30	πενταπλασία	19	28.11.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Χατζή Αιγιαλείας Συν. Π.Ε.	30	δεκαπλασία	17	28.11.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Δημητροπούλου Συν. Π.Ε.	50	διπλασία	62	29.10.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Ριζομύλου Συν. Π.Ε.	50	διπλασία	50	16.9.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Αραχώθης Συν. Π.Ε.	30	15πλασία	100	4.9.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Ζευγολατιού Συν. Π.Ε.	50	διπλασία	37	21.8.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Τραχανού Συν. Π.Ε.	25	50πλασία	50	28.9.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Μερτιδίου Συν. Π.Ε.	50	διπλασία	16	2.11.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Ελίκης Συν. Π.Ε.	50	διπλασία	27	14.8.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Αρραβωνιτσής Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	53	1.12.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Γρηγόρη Συν. Π.Ε.	30	πενταπλασία	20	1.12.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Προδοδού Συν. Π.Ε.	20	30πλασία	32	1.10.1915
Συνет. πωλήσ. σταφ. Κούμαρι Συν. Π.Ε.	50	διπλασία	94	1.10.1915

ΝΟΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ

Πωλήσεως συνεταιρισμοί

Συνет. πωλήσ. σπορών Λεωνιδίου Συν. Π.Ε.	20	10πλασία	84	8.5.1915
--	----	----------	----	----------

ΝΟΜΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. πισт. κέντρον Γαργαλιάνων Συν. Α.Ε.	500	απεριόριστος	70	2.5.1915
Γεωργ. πιστωτ. συνет. Μαραθουπόλεως Συν. Π.Ε.	500	πενταπλασία	14	16.5.1915
Γεωργ. ταμείον Οσμάναγα Συν. Π.Ε.	500	διπλασία	77	18.5.1915
Γεωργ. ταμείον Ικλαίγης Συν. Π.Ε.	300	διπλασία	12	14.8.1915
Γεωργ. ταμείον Αβραμιού Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	50	14.8.1915
Γεωργ. πισт. και προμηθ. συνет. Δεσάλλα Συν. Α.Ε.	100	απεριόριστος	48	8.6.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Αβραμιού Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	33	10.7.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Χάστεμι Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	22	17.7.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Οιχαλίας Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	40	10.7.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Γαργαλιάνων Συν. Π.Ε.	200	τριπλασία	15	4.7.1915
Γεωργ. ταμείον των κτηματ. Ἄριος Συν. Π.Ε.	120	τριπλασία	134	23.11.1915
Λαϊκή αγροτ. τράπεζα Βρωμοδρύσεως Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	19	27.7.1915
Λαϊκή αγροτ. τράπ. Φιλιατρών Συν. Π.Ε.	100	διπλασία	53	25.7.1915
Λαϊκή αγροτ. τράπ. Στρέφι Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	14	28.9.1915

Πωλήσεως συνεταιρισμοί

Συνет. πωλήσ. σύκων Αλητσαλεπή Συν. Π.Ε.	150	δεκαπλασία	53	14.8.1915
--	-----	------------	----	-----------

ΝΟΜΟΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ

Επωνυμία	Μερίδα δρχ.	Ευθύνη	Μέλη	Χρον. εγκρ.
Πιστωτικοί συνεταιρισμοί				
Λαϊκή τράπεζα Ρογκοζαίνης Συν. Π.Ε.	20	20πλασσία	34	4.7.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Βαμβακούς Συν. Π.Ε.	25	τριπλασσία	24	15.7.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Βρεσθένων Οινόφυτος Συν. Π.Ε.	25	τριπλασσία	68	22.7.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Πικουλιανικών Συν. Π.Ε.	10	τριπλασσία	20	1.10.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Κάτρωνος Συν. Π.Ε.	25	τετραπλασσία	30	1.10.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Ηελλάνης Συν. Π.Ε.	100	διπλασσία	57	1.10.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Χαλίων, Κουτουμούς, Κουτουμούς Μαλλιαρής Σουκιάς Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασσία	33	1.10.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Αγ. Νικολάου Βοιτών Συν. Π.Ε.	20	τριπλασσία	34	1.10.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Βασσαρά Συν. Π.Ε.	100	δεκαπλασσία	43	1.10.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Άρνης Συν. Α.Ε.	100	απεριόριστος	48	7.10.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Πετρίνας Συν. Π.Ε.	20	διπλασσία	29	7.10.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Στροντζάς Συν. Π.Ε.	10	διπλασσία	28	18.6.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Καστάνιας-Μελιτώνης Συν. Π.Ε.	10	διπλασσία	35	18.6.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Λιθακιάς Συν. Π.Ε.	25	τετραπλασσία	37	18.6.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Ζελίνης Τσερίων Συν. Π.Ε.	10	τριπλασσία	74	18.6.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Μαυροδουτίου Συν. Π.Ε.	25	τετραπλασσία	42	14.7.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Αμικλών Συν. Π.Ε.	25	τριπλασσία	80	7.7.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Αλαγείας Συν. Π.Ε.	25	τετραπλασσία	16	7.7.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Ανωγείων Συν. Π.Ε.	500	πενταπλασσία	21	30.7.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Κλαδά-Σελλας Συν. Π.Ε.	10	τριπλασσία	29	18.7.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Βουτιάνων Συν. Π.Ε.	10	τετραπλασσία	43	18.7.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Μιστρά Συν. Π.Ε.	50	τριπλασσία	23	18.7.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Δούρατλη «η Δήμητρα» Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασσία	72	14.8.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Τρόπης Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασσία	55	18.9.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Κονιδίτσας Συν. Π.Ε.	10	τριπλασσία	29	21.8.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Κάμπου Βοιτών Συν. Π.Ε.	50	τριπλασσία	47	21.8.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Γερακίου Συν. Π.Ε.	80	δεκαπλασσία	43	21.8.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Αγγελώνης Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασσία	15	21.8.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Σελιγουδίου Συν. Π.Ε.	20	πενταπλασσία	35	21.8.1915
Γεωργ. πιστ. συν. Πακίων Επιδ. Λιμηράς Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασσία	34	18.9.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Λεϊμονας Σειδαλή Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασσία	27	28.9.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Βλαχιώτη Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασσία	16	28.9.1915

Προμηθευτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. προμηθ. συνет. Νιατών Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασσία	34	18.9.1915
--	----	-------------	----	-----------

ΝΟΜΟΣ ΑΤΤΙΚΟΒΟΙΩΤΙΑΣ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. πιστ. συνет. Σχηματαρίου Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασσία	37	14.8.1915
---	-----	--------------	----	-----------

Προμηθευτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. προμηθ. και πωλήσεως συνет. Αττικής Συν. Π.Ε. (έδρα Λιόπσει)	25	Ίση προς μερίδα 224		25.7.1915
---	----	---------------------	--	-----------

Κεφ. 27: Η συνεταιριστική θεμελίωση και ανάπτυξη κατά το 1915

Επωνυμία	Μερίδα δρχ.	Ευθύνη	Μέλη	Χρον. εγκρ.
Πωλήσεως συνεταιρισμοί				
Συνετ. πωλήσ. λαχανικών Ασπροπόργου Συν. Π.Ε.	5 (*)	Ίση προς μερ.	49	17.9.1915
Παραγωγικοί συνεταιρισμοί				
Οινοποιητ. συνετ. Μεγάρων Συν. Π.Ε.	50	Ίση προς μερ.		7.8.1915
ΝΟΜΟΣ ΕΥΒΟΙΑΣ				
Πιστωτικοί συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ψαχνών Συν. Π.Ε.	25	διπλασία	19	18.7.1915
Γεωργ. πιστ. συνετ. Οξύλιθου Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	44	25.7.1915
Γεωργ. πιστ. συνετ. Κριεζών Συν. Π.Ε.	25	20πλασία	38	26.1.1915
Προμηθευτικοί συνεταιρισμοί				
Γεωργ. προμηθ. συνετ. Καστέλλας Συν. Π.Ε.	20	πενταπλασία	40	1.8.1915
Παραγωγικοί συνεταιρισμοί				
Οινοποιητ. συνετ. αμπελοκ. Χαλκίδος Συν. Π.Ε.	85	διπλασία	161	19.8.1915
Οινοποιητ. συνετ. Καλημεριάνων Συν. Π.Ε.	10	τριπλασία	37	18.6.1915
Οινοποιητ. συνετ. Ηύργου - Καρυστίας Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	10	14.7.1915
Οινοποιητ. συνετ. Οξύλιθου Συν. Π.Ε.	10	δεκαπλασία	25	14.8.1915
Οινοποιητ. συνετ. Βυτάνου Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	12	21.8.1915
Οινοποιητ. συνετ. Κύμης Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	20	17.9.1915
Οινοποιητ. συνετ. Ανδρωνιάνων Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	25	4.12.1915
Οινοποιητ. συνετ. Μονοδρίου Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	42	9.11.1915
ΝΟΜΟΣ ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ				
Πιστωτικοί συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ναυπάκτου Συν. Π.Ε.	20	δεκαπλασία	121	15.5.1915
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αιτωλικού Συν. Π.Ε.	20	δεκαπλασία	64	20.5.1915
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ευηνοχωρίου Συν. Π.Ε.	20	δεκαπλασία	30	23.5.1915
Γεωργ. πιστ. συνετ. Στάνου Συν. Π.Ε.	20	δεκαπλασία	30	27.5.1915
Γεωργ. πιστ. συν. καπνοπαρ. Ζαπαντίου Συν. Π.Ε.	20	δεκαπλασία	87	1.6.1915
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ				
Πιστωτικοί συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αλμυρού Συν. Π.Ε.	100	δεκαπλασία	77	1.4.1915
Γεωργ. πιστ. συνετ. Φαρσάλων Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	56	5.9.1915
Γεωργ. πιστ. συνετ. Καστρύ Συν. Π.Ε.	50	20πλασία	16	25.9.1915
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μπαϊρακλή Συν. Π.Ε.	30	20πλασία	108	30.9.1915
Πωλήσεως συνεταιρισμοί				
Συνετ. πωλήσ. σπορών Λεχωνίων Συν. Π.Ε.	40	διπλασία	98	17.9.1915

(*) 5 δρχ. κατά στρέμμα.

ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΚΑΛΩΝ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Επωνυμία	Μερίδα δρχ.	Κυθόνη	Μέλη	Χρον. εγκρ.
Γεωργ. πιστ. συνेत. Σοφάδων Συν. Π.Ε.	30	δεκαπλάσια	144	6.6.1915
Γεωργ. πιστ. συνेत. Παραπρασταίνης Συν. Π.Ε.	30	δεκαπλάσια	70	14.7.1915
Γεωργ. πιστ. συνेत. Καρδίτσας Συν. Π.Ε.	30	διπλάσια	21	30.7.1915

Παραγωγικοί συνεταιρισμοί

Οινοποιητ. συνेत. Καστανιάς Συν. Π.Ε.	20	διπλάσια	16	23.7.1915
---------------------------------------	----	----------	----	-----------

ΝΟΜΟΣ ΑΡΤΗΣ

Προμηθευτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. προμηθ. συνेत. Σχωρετσιάνων Συν. Π.Ε.	10	τριπλάσια	27	14.8.1915
--	----	-----------	----	-----------

ΝΟΜΟΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Αγροτ. λαϊκή Τράπ. Βελονάδων Συν. Π.Ε.	100	πενταπλάσια	24	10.10.1915
Γεωργ. πιστ. συνेत. Αγ. Πέτρου Συν. Π.Ε.	25	τριπλάσια	28	10.10.1915
Γεωργ. πιστ. συνेत. Γατου Παζών Συν. Π.Ε.	20	δεκαπλάσια	43	13.11.1915
Γεωργ. ταμείον κοιν. Ραχτάδων Συν. Π.Ε.	50	πενταπλάσια	41	19.10.1915

ΝΟΜΟΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ

Παραγωγικοί συνεταιρισμοί

Οινοποιητ. συνेत. Κεφαλληνίας Συν. Π.Ε.	100	Ίση προς μερίδα	20	23.9.1915
---	-----	-----------------	----	-----------

ΝΟΜΟΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. πιστ. συνेत. Μαχαιράδου Συν. Π.Ε.	30	δεκαπλάσια	14	15.5.1915
Γεωργ. πιστ. συνेत. Βελουσιού Συν. Π.Ε.	25	τετραπλάσια	23	20.7.1915
Γεωργ. πιστ. συνेत. Μέσου και Κάτω Γερακαρίου Συν. Π.Ε.	25	τετραπλάσια	54	25.6.1915
Γεωργ. πιστ. συνेत. Παντοκράτορος Συν. Π.Ε.	30	δεκαπλάσια	27	26.6.1915
Γεωργ. πιστ. συνेत. Καλλιπάδου Συν. Π.Ε.	30	πενταπλάσια	22	18.6.1915
Γεωργ. πιστ. συνेत. Πηγαδακίων Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλάσια	26	30.7.1915
Γεωργ. πιστ. συνेत. Κατασταρίου Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλάσια	37	30.7.1915
Γεωργ. πιστ. συνेत. Μουζακίου Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλάσια	38	14.8.1915
Γεωργ. πιστ. συνेत. Γαλάρου Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλάσια	40	21.8.1915

ΝΟΜΟΣ ΚΥΚΛΑΔΩΝ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. πιστ. συνेत. Μαρπήσης Συν. Π.Ε.	20	δεκαπλάσια	31	18.6.1915
Γεωργ. πιστ. συνेत. Λευκών Υφίας Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλάσια	49	20.9.1915
Γεωργ. πιστ. συνेत. Ναούσης Πάρου Συν. Π.Ε.	30	δεκαπλάσια	72	2.7.1915

ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. πιστ. συνेत. Λαγκαδά Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλάσια	23	19.10.1915
Γεωργ. πιστ. συνेत. Σωχού Συν. Π.Ε.	30	δεκαπλάσια	12	25.7.1915
Γεωργ. πιστ. συνेत. Κατερίνης Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλάσια	40	14.8.1915

ΝΟΜΟΣ ΔΡΑΜΑΣ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Επωνυμία	Μερίδα δρχ.	Ευθύνη	Μέλη	Χρον. εγκρ.
Γεωργ. πιστ. συνет. Τσατάλτζης Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	80	7.10.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Ποδογοριάνης Συν. Π.Ε.	30	΄Ιση προς μερίδα	16	7.10.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Προσωτσιάνης Συν. Π.Ε.	60	διπλασία	150	19.10.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Κάργιανης Συν. Π.Ε.	35	τριπλασία	19	13.9.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Μερόπης Συν. Π.Ε.	30	15πλασία	64	19.9.1915

ΝΟΜΟΣ ΣΕΡΡΩΝ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. πισт. συνет. Αλιστράτης Συν. Α.Ε.	50	απεριόριστος	58	7.7.1915
--	----	--------------	----	----------

ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. πισт. συνет. Πύργου - Ψηλονέρου Συν. Π.Ε.	25	τριπλασία	71	13.5.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Σηλιτιάς-Κισσάμου Συν. Π.Ε.	24	τετραπλασία	35	30.9.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Βρυκολιών Συν. Π.Ε.	25	τριπλασία	36	4.7.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Δραπανιάς Συν. Π.Ε.	25	τριπλασία	12	15.7.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Μεσοχωρίου Συν. Π.Ε.	24	τετραπλασία	31	15.7.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Γαλατά Συν. Π.Ε.	25	τετραπλασία	52	19.9.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Φουρνέ Συν. Π.Ε.	24	εξαπλασία	58	30.10.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Αλικιανού Συν. Π.Ε.	24	τετραπλασία	35	9.11.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Πλατανιάς Συν. Π.Ε.	24	τετραπλασία	28	28.9.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Καλυθών Συν. Π.Ε.	24	τετραπλασία	52	15.3.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Ν. Χωρίου Συν. Π.Ε.	24	τετραπλασία	60	9.3.1915
Γεωργ. πισт. συνет. Αρμένων Συν. Π.Ε.	24	τετραπλασία	31	9.3.1915

Προμηθευτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. προμ. συνет. Ροδοπού Συν. Π.Ε.	24	τριπλασία	34	1.9.1915
Γεωργ. προμ. συνет. Σχοινέ Συν. Π.Ε.	24	τετραπλασία	40	28.9.1915
Γεωργ. προμ. συνет. Γεωργιουπόλεως Συν. Π.Ε.	20	διπλασία	21	9.11.1915
Γεωργ. προμ. συνет. Βατολάκκου Συν. Π.Ε.	24	τετραπλασία	28	28.9.1915

ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. πισт. συνет. Βασιλικών - Ανωγ. Συν. Π.Ε.	20	διπλασία	31	21.8.1915
---	----	----------	----	-----------

Προμηθευτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. προμ. συνет. Αγ. Βαρβάρας Συν. Π.Ε.	20	πενταπλασία	12	16.2.1915
Γεωργ. προμ. συνет. Κουνάδων Συν. Π.Ε.	20	πενταπλασία	48	14.12.1915

Παραγωγικοί συνεταιρισμοί

Ελαιοκαθαριστικός συνет. Ανατολικής Κρήτης ΄Εδρα το Ηράκλειον Συν. Π.Ε.	20	δεκαπλασία		14.8.1915
--	----	------------	--	-----------

ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΗΣ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. πισт. συνет. Λευκογείτων Συν. Π.Ε.	25	διπλασία	18	10.10.1915
---	----	----------	----	------------

Επωνυμία	Μερίδα δρχ.	Ευθύνη	Μέλη	Χρον. εγκρ.
Γεωργ. πιστ. συνет. Ανωγείων - Μυλοπ. Συν. Π.Ε.	25	τριπλασία	27	22.6.1915
Γεωργ. πιστωτ. συνет. Πλατανίων Συν. Π.Ε.	25	διπλασία	16	30.10.1915
Γεωργ. πιστωτ. συνет. Αχλαδέ Συν. Π.Ε.	25	διπλασία	20	28.9.1915
Γεωργ. πιστωτ. συνет. Επισκοπής Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	20	

ΝΟΜΟΣ ΛΕΣΒΟΥ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. πιστ. συνет. κηπουρών Μόριας Συν. Π.Ε.	20	διπλασία	40	3.6.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. ελαιοπ. Μόριας Συν. Π.Ε.	20	τετραπλασία	60	18.7.1915
Γεωργ. πιστ. συνет. Αγ. Ισιδώρου Συν. Π.Ε.	12	διπλασία	66	8.9.1915

ΝΟΜΟΣ ΣΑΜΟΥ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. πιστωτ. συνет. Πλατάνου Συν. Π.Ε.	10	τριπλασία	30	30.9.1915
--	----	-----------	----	-----------

ΟΙ ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΜΠΟΔΙΑ ΣΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ. Η ΣΤΗΡΙΞΗ ΤΟΥΣ.

Οι δυσχέρειες στην ίδρυση και δράση των Συνεταιρισμών. Υπάρχουν σε κάθε χώρα δυσχέρειες για τη σύσταση Συνεταιρισμών, αναγνώριζε ο Ιασεμίδης, αλλά δεν είναι ανυπερβλήτες. Και πρέπει να τις υπερνικήσουμε αφού η σύστασή συνεταιρισμών είναι απαραίτητη. Και οι προσπάθειες για την υπερνίκησή τους δημιουργούν, κατά κάποιο τρόπο, ένα πρόγραμμα συνεταιριστικής δραστηριότητας. Οι κυριώτερες δυσχέρειες (κατά Ιασεμίδη):

—Κάθε νεωτερισμός απαντά αντίδραση στο γεωργικό πλήθος που είναι το πιο συντηρητικό στοιχείο. Για το λόγο αυτό χρειάζεται να προηγηθεί μεγάλη προπαγάνδα και κατήχηση των χωρικών (4) δια δημοσιευμάτων και διαλέξεων από ανθρώπους που να απολαμβάνουν δημόσιας εκτιμήσεως ώστε, πριν από τη σύσταση του συνεταιρισμού, να επικρατήσει στους χωρικούς η πεποίθηση για την ωφελιμότητά του (Ιασεμίδης «Οι Γεωργικοί Συνεταιρισμοί» σ. 222).

—Αντιδράσεις τοκογλόφων και εμπόρων με όργανα υποχείριους σε αυτούς γεωργούς, που φθάνουν μέχρι δυσφημίσεως όχι μόνον της ιδέας αλλά και των προσώπων που ενεργούν υπέρ των συνεταιρισμών. «Και κατ' αυτών πρέπει δημοσία και θαρραλέως νά ανταπεξέλθῃ τις» (Ιασεμίδης σ. 222).

—Η έλλειψη ειδικού περί συνεταιρισμών νόμου (προ του 1915) ή κατάλληλου στη συνέχεια ο οποίος θα απήλλαζε τους συνεταιρισμούς από πολύπλοκες διατυπώσεις κατά τη σύστασή και λειτουργία τους και θα ενίσχυε την πίστη τους στις Τράπεζες και τους συναλλασόμενους με αυτούς (Ιασεμίδης σ. 222).

—Δυσκολίες στην εφαρμογή της αλληλεγγύου ευθύνης για να αυξάνεται η πιστωτική επιφάνεια του Συνεταιρισμού (Ιασεμίδης σ. 223, 226).

—Δυσκολία στην εξεύρεση καταλλήλων προσώπων για να αναλάβουν τα αξιώματα της Διοικήσεως και κυρίως του Προέδρου από τα προσόντα του οποίου εξαρτάται κατά πολύ η επιτυχία του συνεταιρισμού. «Τὰ πρόσωπα ταῦτα πρέπει νά ἀπολαμβάνωσιν ἐν μεγίστῃ βαθμῇ τῆς δημοσίας ὑπολήψεως καὶ ἐμπιστοσύνης ὡς ἐκ τοῦ χαρακτήρος των, τῆς ἐνεργητικότητος καὶ τῶν γνώσεών των, νά ἐργάζωνται εὐχαρίστως καὶ ἀνιδιοτελῶς ὑπὲρ κοινωφελῶν σκοπῶν καὶ νά συνεργάζωνται προθύμως μετὰ τῶν ἐπιλοίπων διοικητικῶν προσώπων. Πρέπει δὲ νά εἶναι καὶ ἀμέτοχα πολιτικῶν βλέψεων». (Ιασεμίδης σ. 223).

Για την υπερνίκηση των εμποδίων και των δυσκολιών που υπήρχαν στην τα-

χεία εξάπλωση των γεωργικών συνεταιρισμών πρέπει, έλεγε ο Ιασεμίδης, εκτός της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και το Κράτος να λάβη και ταχέως θα λάβη μέτρα τινά νομοθετικά και διοικητικά προς ενίσχυσιν αυτών. Ως τοιαύτα ενδείκνυνται (τότε, κατά Ιασεμίδην) :

«1. Ἡ παροχή κατ' ἀρχάς διὰ τῆς Ἐθνικῆς, κατόπιν δὲ διὰ πρὸς τοῦτο ἰδρυομένης εἰδικῆς Τραπεζῆς, εἰς τοὺς συνιστωμένους καθ' ὄρισμένον ἀσφαλῆ τύπον γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς, δανείων ἐπὶ μικρῷ τόκῳ (4—5%) ἀνερχομένων εἰς πολλαπλάσιόν τι τῶν ἐγγεγραμμένων μερίδων εἰς ὅσον ἀνέρχεται ἢ εὐθύνῃ τῶν μελῶν.

2. Ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῶν τελῶν τῶν χαρτοσήμων.

3. Ἡ προτίμησις τῆς ἐκδικάσεως τῶν υποθέσεων αὐτῶν ἐν τοῖς δικαστηρίοις.

4. Ἡ βράβευσις κατ' ἔτος τῶν ἐπιδειξάντων ἐξ αὐτῶν μεγαλειτέραν δρᾶσιν.

5. Ἡ προτίμησις αὐτῶν εἰς τὰς πρὸς δημοσίας ἀρχάς προμηθείας.

6. Ἡ τακτικὴ ἐπιθεώρησις αὐτῶν ἵνα ἐξακριβῶται ἡ πίστις αὐτῶν καὶ ἐνισχύεται ἡ πρὸς τοὺς ἐμπιστοσύνη τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ.

7. Ἡ σύστασις σευρῶν μαθημάτων περὶ γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῆς περὶ αὐτῶν λογιστικῆς ἐν ταῖς γεωργικοῖς ἰδρύμασι καὶ τοῖς δημοδιδασκαλείοις.

8. Ἡ διάδοσις τῆς συνεταιριστικῆς ἰδέας παρὰ τῷ γεωργικῷ πληθυσμῷ διὰ τῶν ὑπαλλήλων αὐτοῦ, ἰδίᾳ τῶν γεωπόνων καὶ δημοδιδασκάλων, διὰ τοῦ γραπτοῦ καὶ προφορικοῦ λόγου» (Ιασεμίδης σ. 227).

Η ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Σχετικὰ μετὰ τῆς συνεταιριστικῆς ἐνημερωτικῆς μόρφωσιν κατὰ το 1915:

—Ἐκδίδεται ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Οἰκονομίας (Ἐθνικὸ Τυπογραφεῖο) σε εἰδικὸ τεύχος 32 σελίδων καὶ διανέμεται εὐρύτατα ο ν. 602) 1915 (με μερικὲς χρήσιμες παραπομπές).

—Ο Ν. Παπαλέκας κυκλοφορεῖ τὸ βιβλίον του «Νομοθεσία περὶ Συνεταιρισμῶν».

—Κυκλοφορεῖ τὸ βιβλίον του Ἀλ. Σιδώλου «Τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι καὶ τὸ δίκαιον τῶν σωματείων», διδακτορικὴ διατριβή, που ἀφρὰ θέβαια τὰ σωματεία ἀλλὰ καὶ τὸ εὐρύτερον θέμα τῆς συνεργασίας τῶν ἀτόμων (με αξιόλογη ἱστορικὴ ἐξέταση καὶ διεθνή βιβλιογραφία).

Κατὰ τὸ 1915 τὰ προβλήματα μετὰ τὰ οποία ασχολεῖται ἡ βιβλιογραφία (5) (6) εἶναι κυρίως τὸ σταφιδικὸν καὶ ἡ αγροτικὴ ιδιοκτησία Θεσσαλίας—Ἠπείρου.

Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΡΙΣΜΟΙ

Οἱ προσπάθειες γιὰ συνεταιριστικὴ ὀργάνωσιν τῶν αγροτῶν υπήρξαν ἀνεκάθεν παρ' ἄλληλους μετὰ τὴς προσπάθειες γιὰ τὴν χορήγησιν κεφαλαίων στὴν ὑπαίθρο καὶ τὸν περιορισμὸ τῆς τοκογλυφίας. Γιὰ τὴν παλαιότερη ἐποχὴ ἀρκεῖ νὰ σημειωθεῖ ὅτι σε κάθε δημοσίευσιν ἢ κίνησιν που εἶχε σχέση μετὰ τῆς γεωργίας (πρωτεύουσα τότε γεωργικὴ ἀπασχόλησιν) γίνονταν καὶ δραματικὴ ἀναφορά στὴν ἀνάγκη κεφαλαίων καὶ στὴν προστασία τῶν αγροτῶν ἀπὸ τὴν τοκογλυφία. Ἀλλὰ οὐσιαστικὰ μέτρα δὲν υπήρξαν. Καὶ ἡ καθυστέρησιν στὴν ὀργάνωσιν Συνεταιρισμῶν ἔκανε ἀκόμα πιο δυσκολότερη τὴν κατάστασιν, ὅταν σε ὅλες σχεδὸν τὴς χώρες καὶ οἱ ἴδιοι οἱ αγρότες καὶ τὸ Κράτος εἶχαν ἀρχίσει νὰ κάνουν τὴν σχετικὴ ὀργάνωσιν μετὰ διάφορους τρόπους. (Τὴν ὅλη ἐλληνικὴ ἐξέλιξιν ἑλ. ἀναλυτικὰ στο: Ἀρστ. Κλίμη, «Ἀγροτικὴ Πίστις» βιβλίον πρῶτον, Ἐκδόσεις 1950 καὶ 1954. Οἱ παραπομπές στὴν συνέχεια γίνονται στὴ Β' ἐκδόσιν, τοῦ 1954). Θὰ ἔπρεπε θέβαια νὰ κάνουμε τὴν βασικὴ παρατήρησιν ὅτι κατὰ τὴν περίοδον μέχρι τὸ 1915 (ἀλλὰ καὶ ἀργότερα) οἱ

αγρότες προσέφευγαν στο δάνειο όχι τόσο για να το χρησιμοποιήσουν στην καλύτερη οικονομικοτεχνική οργάνωση της αγροτικής τους εκμεταλλεύσεως, για απόκτηση μέσων παραγωγής, για εντατικοποίηση της καλλιέργειας και για παρόμοιους σκοπούς (εργαλεία, μηχανήματα, αρδύσεις, σπόροι, λιπάσματα, κτίσματα, κλπ.) αλλά κυρίως για συντήρησή τους έπειτα από τις συχνές αφορίες, καταστροφές στην παραγωγή τους και τα ζώα τους, πτώση των τιμών (σταφίδας, σίτου), ασθένειες, κλπ. Και φυσικό ήταν αυτά τα δάνεια να οδηγήσουν στην καταστροφή του αγρότη και την καθυστέρησή της γεωργίας γενικά (απομυζήση από τους τοκογλύφους, χάσιμο της γης του, μετανάστευση, κλπ.). Οι σχετικές περιγραφές είναι πολλές και δραματικές (7).

Από το 1901 όμως και έπειτα το πρόβλημα αρχίζει να γίνεται πιο έντονο και οι αναφορές σε αυτό συχνότερες. Σε αυτό συντέλεσαν πολλά γεγονότα μεταξύ των οποίων (τα κυριώτερα) η σταφιδική - σιτική κρίση, οι συνέπειες από την προσάρτηση της Θεσσαλίας (προβλήματα τσιφλικιών, αιτικό) η μετανάστευση που έπαιρνε επικίνδυνο χαρακτήρα, η ανάγκη για ανάπτυξη της γεωργικής παραγωγής (για τη διατροφή, ως βάση για την βιοτεχνία - βιομηχανία, ως στήριγμα στις επιδιώξεις του Ελληνισμού, κλπ.), οι υποδείξεις και οι προσπάθειες για ίδρυση συνεταιρισμών (που θα είχαν στενή σχέση με την εξεύρεση κεφαλαίων και πιστώσεων), η αύξηση του αριθμού των γεωπόνων και άλλων επιστημόνων (οικονομολόγων, κοινωνιολόγων, κλπ.) που σπούδασαν στο εξωτερικό και υποδείκνυαν μέτρα για πρόοδο, οι νεώτερες κοινωνικές - πολιτικές ζυμώσεις και άλλα.

Όπως σημειώσαμε και πιο πάνω (έτος 1901) στο Α' Γεωργικό Συνέδριο του 1901 που έγινε στο Ναύπλιο, μια από τις βασικές εισηγήσεις (ολόκληρη μελέτη του Α. Μελά) αναφερόταν στην ανάγκη να οργανωθεί η αγροτική πίστη (κυρίως η κτηματική) η σχετική περισσότερο με την ιδιοκτησία και όχι με την εκμετάλλευσή. Είναι δε χαρακτηριστική η είδηση που δημοσιεύτηκε τότε ότι ο Βασιλεύς, ευθύς μετά το Συνέδριο αυτό, συνεργάστηκε με τον Πρωθυπουργό και καθωρίστηκε ότι ο κυριώτερος σκοπός του Β' Γεωργικού Συνεδρίου θα είναι η συζήτηση περί των μέσων τα οποία πρέπει να εξευρεθούν και νομοθετηθούν για σύσταση Γεωργικής Τραπεζής (8). Αλλά η όλη κρατική πολιτική πτωτική εξέλιξη δεν επέτρεψε κάποια σχετική πραγματοποίηση που θα ήταν σε συσχετισμό και με την οργάνωση και ανάπτυξη συνεταιρισμών.

Με το δημιουργικό πνεύμα του 1909 και ευθύς μετά την Επανάσταση αυτή, συνήλθε το Α' Πανελλήνιο Συνέδριο Γεωργίας, Βιομηχανίας και Εμπορίου στην Αθήνα (1—5 Νοεμβρίου 1909) (9) και μετά από συζητήσεις διατύπωσε, ανάμεσα στα άλλα αγροτικά θέματα, ουχές (10) για την οργάνωση αγροτικής πίστωσης (κυρίως της κτηματικής) (11) καθώς και Σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ τ ι κ ή ς Τ ρ α π ε ζ ή ς (που δέβαια προϋπόθετε την παράλληλη οργάνωση Συνεταιρισμών). Το ψήφισμα ζητά:

«17) Την ταχεία λήψιν μέτρων νομοθετικών περί κτηματικού βιβλίου άπαιρητήτου προς έξασφάλισιν της ιδιοκτησίας και ανάπτυξιν της κτηματικής πίστωσης...».

22) «Την σύστασιν ιδίας προνομιούχου Άγροτικής Κτηματικής Τραπεζής, έκδιδούσης κτηματόγραφα... χάριν ανα-

πτύξεως της άγροτικής κτηματικής πίστωσης».

23) «Τόν διά νόμου κανονισμόν τών σχέσεων τών άγροτικών και άστικών συνεταιρισμών και την ένίσχυσιν της ίδρύσεως και αναπτύξεως αυτών διά της συστάσεως κεντρικής συνεταιρικής Τραπεζής, κατά τό ύπόδειγμα του Πρωσι-

κοῦ κεντρικοῦ συνεταιρικοῦ ταμείου καὶ διὰ παροχῆς βοηθημάτων, βραβείων καὶ ἀτελειῶν».

24) «Τὸν νομοθετικὸν προσδιορισμὸν

τοῦ ἀνωτάτου ὀρίου τοῦ ἐκ συμβάσεως τόκου εἰς 10% ὡς ἐπέειγον καὶ πρόχειρον μέσον καταπολεμήσεως τῆς τοκογλυφίας».

Στο Β' Πανελλήνιο Συνέδριο Γεωργίας, Βιομηχανίας, Ἐμπορίου, που συνήλθε το 1911 ἐγένετο καὶ πάλι σχετικὴ ἀναφορά.

Το 1911 εἶχε κατατεθεῖ στὴ Βουλὴ (ὅπως σημειώσαμε παραπάνω στο ἔτος 1911) νομοσχέδιο γιὰ τὴν οργάνωση ἀγροτικῆς πίστεως καὶ συνεταιρισμῶν, ἀλλὰ δὲν ψηφίστηκε.

Στο Γ' Πανελλήνιο Συνέδριο Γεωργίας, Βιομηχανίας, Ἐμπορίου, που ἐγένετο στο Βόλο τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1912 με παρουσία τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Οικονομίας Ἀνδρ. Μιχαλακοπούλου, τὰ θέματα τῆς ἀγροτικῆς πίστεως καὶ τῶν συνεταιρισμῶν ἦσαν ἀπὸ τὰ βασικά. Ὅπως σημειώσαμε πιο πάνω (βλ. στο 1912) χαρακτηριστικὲς εἶναι οἱ ἐξαιρετικὲς προτάσεις που ἔκανε ἐκεῖ — ἐκτὸς ἄλλων ομιλητῶν — ὁ Σπ. Θεοδωρόπουλος, βουλευτὴς Ἀττικῆς καὶ ἀντιπρόσωπος τῶν Γεωργικῶν Συνδέσμων Μεσσηνίας, ἕνας ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες αγωνιστῆς στα θέματα αὐτά. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς προτάσεις του γιὰ τοὺς Συνεταιρισμοὺς (που παραθέσαμε στο ἔτος 1912) ἔκανε καὶ σαφεῖς ἀναφορὲς καὶ προτάσεις γιὰ τὴν οργάνωση τῆς ἀγροτικῆς πίστεως. Ζήτησε: «7. Νὰ ἱδρυθῆ «Κεντρικὴ Γεωργικὴ Τράπεζα» τῆς ὁποίας τὸ πρῶτον κεφάλαιον νὰ καταθέσουν κατὰ τὸ ἥμισυ τὸ Κράτος, κατὰ τὸ ἥμισυ δὲ αἱ Τράπεζαι. Ἡ Τράπεζα αὕτη θὰ παρέχη δάνεια εἰς τὰ γεωργικὰ πιστωτικὰ ταμεία» (12).

Στα ἴδια περίπου ἀγροτικὰ θέματα (με τοπικὸ χρώμα) εἶχε ἀναφερθεῖ καὶ τὸ Παμμεσσηνιακὸ Γεωργικὸ Συνέδριο που ἐγένετο στὶς Καλάμιες (Καλαμιάτα) τὸν Μάιο τοῦ 1912 (13). Ἰδιαιτέρα τονίστηκε ἡ δράση τῆς τοκογλυφίας καὶ ἡ ἀνάγκη «νὰ ἐργασθῶμεν διὰ τὴν ἱδρυσιν Γεωργικῶν Τραπεζῶν καὶ Γεωργικῶν Ἐνώσεων».

Γενικὰ πρέπει νὰ πούμεε ὅτι ἡ περίοδος μέχρι περίπου το 1915 ἦταν περίοδος διαπιστώσεων καὶ ἐκκλήσεων γιὰ τὴν ἐξεύρεση καὶ διάθεση κεφαλαίων στὴν ὑπαιθρο καὶ, παράλληλα, γιὰ τὴν οργάνωση Συνεταιρισμῶν καὶ Γεωργικῆς Τραπεζῆς.

Τα κυριώτερα ἐμπόδια ἦταν: (14)

1) Ἡ ἔλλειψη οικονομικοκοινωνικῆς πολιτικῆς στο τότε Κράτος καὶ τοὺς πολιτευόμενους.

2) Ἡ μεγάλη ἔλλειψη κεφαλαίων γιὰ νὰ διατεθοῦν στὴν ἀγροτικὴ πίστη (κτηματικὴ καὶ βραχυπρόθεσμα). Ὅτι κεφάλαια υπήρχαν προτιμοῦσαν τὸ ἐμπόριο καὶ ἀπέφευγαν τὴ γεωργία με τὶς συχνῆς καταστροφές καὶ μικρὲς ἀποδόσεις.

3) Ἡ ἔλλειψη κατάλληλων οργάνων (κυρίως Συνεταιρισμῶν) που θὰ διηκούλυναν τὴ διοχέτευση τοῦ χρήματος στὴν ὑπαιθρο χωρὶς μεγάλες ἐπιβαρύνσεις καὶ θὰ βοηθοῦσαν τὴν ἐπιστροφή του (15) (16).

4) Ἡ ἔλλειψη κατάλληλων νομικῶν κανόνων που θὰ διηκούλυναν τὴ διάθεση δανείων κατὰ τρόπο σύμφωνο με τὴ φύση καὶ τὶς ἀνάγκες τῆς ἀγροτικῆς οικονομίας καὶ ἀκόμα θὰ ἐξασφάλιζαν τὴν κανονικὴ ἐπιστροφή τους (17).

5) Καὶ γενικώτερα, ἔλλειψη συνθηκῶν στὴν ὑπαιθρο γιὰ τὴν κατανόηση τῆς ἔννοιας τῆς ἀγροτικῆς πίστεως (ἀντὶ τῆς διαμάχης δανειστοῦ - δανειζομένου).

Ἡ κατάσταση μῆπκε σε κάποιον δρόμο βελτιώσεως μόνο ἀπὸ το 1915, ὁπότε τὸ Κράτος κατάλαβε ὅτι εἶχε συμφέρον νὰ λάβει σχετικὰ μέτρα α) με τὴ νομοθέτηση τοῦ θεσμοῦ τῶν συνεταιρισμῶν καὶ β) με τὴν ἐπιβολὴ υποχρεώσεως στὴν

ΕΤΕ (από το Κράτος) για διάθεση στη γεωργία περισσότερων δανείων και με καλούς όρους.

Ο θεσμός των Συνεταιρισμών θα έκανε δυνατή τη διοχέτευση δανείων στην ύπαιθρο με ασφαλή επιστροφή και γενικά δυνατή την ανάπτυξη της αγροτικής πίστωσης. Και η δυνατότητα να βρίσκουν οι αγρότες κεφάλαια μέσω του Συνεταιρισμού ήταν τότε βασικός λόγος για να ιδρύονται οι συνεταιρισμοί (οι οποίοι όμως, από τότε, δεν περιορίζονταν στα δάνεια αλλά έκαναν και άλλες αξιόλογες εργασίες, κυρίως προμηθευτικές).

Προτού να μιλήσουμε (σε επόμενες σελίδες) για τα προβλήματα που άρχισαν να ανακύπτουν και τις προσπάθειες για καλύτερη, κάθε τόσο, οργάνωση της αγροτικής πίστωσης μέσω των Συνεταιρισμών, δίνουμε τα βασικά στατιστικά στοιχεία τα οποία δείχνουν (αριθμητικά τουλάχιστον) την εξέλιξη (18) στα προηγούμενα χρόνια από χορηγήσεις της ΕΤΕ προς γεωργοκτηματίες.

1893	Χορηγήσεις δρχ.	7.039.973	1910	Χορηγήσεις δρχ.	19.098.000
1896	»	5.134.131	1912	»	16.100.000
1899	»	12.300.791	1914	»	13.946.000
1900	»	18.302.061			

Το 1915 έγιναν νέες χορηγήσεις της ΕΤΕ στην ύπαιθρο 4.700.000 δρχ. αλλά από αυτές μόνο 200.000 σε συνεταιρισμένους (υπήρχαν και οι τοπικές Γεωργικές Τράπεζες στις Ν. Χώρες).

Το 1914 είχε γίνει η σύμβαση Κράτους — ΕΤΕ της 6) 12) 1914 που ανέθεσε τα ποσά των δανείων της ΕΤΕ σε γεωργοκτηματίες σε 25 εκατ. δρχ., κατά προτίμηση δε σε γεωργικούς συνεταιρισμούς με επιτόκιο 5%. Η σύμβαση αυτή κυρώθηκε με το νόμο 656 του 1915.

Ο ν. 487 του 1914 οργάνωσε καλύτερα το Κοινοφελές Ταμείον Κρήτης (που είχε αναδιοργανωθεί το 1901).

Επίσης το 1915, μαζί με το νόμο 602 περί συνεταιρισμών, δημοσιεύεται ο νόμος 603 περί Γεωργικής Τραπεζής Μακεδονίας και Ηπείρου, ενώ στα νησιά του Αιγαίου λειτουργεί η Γεωργική Τράπεζα.

Στις 7 Σεπτεμβρίου 1915 η Εθνική Τράπεζα με εγκύκλιό της προς τα Υποκαταστήματά της εξηγεί τον κοινοφελή σκοπό των γεωργικών συνεταιρισμών και καθορίζει τους όρους για τον τρόπο που θα κρίνεται παρά των διευθυντών των Υποκαταστημάτων το αξιόχρεό τους.

Έτσι το 1915 είναι το έτος π ο υ α ρ χ ί ζ ε ι ουσιαστικά η χρηματοδότηση της γεωργίας μέσα από τους Συνεταιρισμούς, γεγονός που βοήθησε την αγροτική παραγωγή και στήριξε το έθνος στα πολύ δύσκολα πολεμικά χρόνια που ακολούθησαν.

ΟΙ ΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ. ΜΕΓΑΛΗ ΕΞΟΡΜΗΣΗ ΤΟ 1915.

Και η κίνηση των αστικών συνεταιρισμών άρχισε πριν από το ν. 602 για να καλύψει είτε ανάγκες καταναλωτικές είτε οργανώσεως της παραγωγής (εργατικοί συνεταιρισμοί κυρίως παροχής υπηρεσιών ή και παραγωγής ειδών). Ιδιαίτερη υπήρξε στον τομέα αυτόν η συμβολή του Σπ. Θεοδωρόπουλου (γνωστού και από τον τομέα των γεωργικών συνεταιρισμών).

Καθώς μας πληροφορεί ενημερωτικό σημείωμα δημοσιευμένο σε φυλλάδιο μαζί με τον απολογισμό - ισολογισμό του Α' έτους (1915) της Συνεργατικής Ενώσεως Αρδυλοεργατών Αθηνών, η πρώτη συνεργατική παραγωγή ιδρύθηκε στις

13 Σεπτεμβρίου 1914 στην Αθήνα με συμβολαιογραφικό έγγραφο και με νομικό τύπο ανωνύμου εταιρίας. Ήταν η «Συνεργατική Ένωσις Ἀρβυλεργατῶν» με έδρα την Αθήνα (ΦΕΚ 383/18.12.1914). Προφανής είναι η αιτία της ιδρύσεως: η κάλυψη των αναγκῶν του στρατού (πολεμική προετοιμασία) και η απομάκρυνση της κερδοσκοπίας των διαφόρων εργολάβων πάνω στους εργάτες και στο Κράτος (19). Μετά το νόμο 602 η Ένωσις αυτή εγκατέλειψε το νομικό τύπο της ανων. εταιρίας και μετατράπηκε και τυπικά σε συνεταιρισμό που το καταστατικό του εγκρίθηκε με πράξη του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας 71397) 1915 (βλ. αναλυτικά το καταστατικό στην Εφημ. Κυβερνήσεως όπου δημοσιεύονται τότε τα καταστατικά).

Τον ίδιο χρόνο 1915 ιδρύθηκαν και άλλοι δύο συνεταιρισμοί αρβυλεργατῶν, οι: —«Συνεργατική Έταιρεία Τεχνιτῶν ειδῶν ἐξαρτύσεως καὶ ὑποδήσεως Στρατοῦ» (αρ. πράξεως 67.385) 1915, ΒΔ 31) 1) 1915 ΦΕΚ 75 (1914).

—«Συνεργατική Ένωσις Ὑποδηματορβυλοποιῶν» (αρ. πράξεως Υπ. Εθν. Οικονομίας 73552/1915).

Οι συνεταιρισμοί αυτοί προήλθαν, δυστυχῶς, από διάσπαση του πρώτου συνεταιρισμοῦ με την επιρροή κεφαλαίου. Καθὼς καταγγέλλεται: «οἱ δύο αὐτοὶ συνεταιρισμοὶ εἶνε γένου· εἶνε ἐπιχειρήσεις κεφαλαιούγων μὲ μορφήν συνεταιρισμοῦ, διὰ τὴν ἀπολαμβάνουσι τὰ προνόμια. Τὸ Ὑπουργεῖον, ἂν καὶ ἐν γνῶσει τούτου, ἤναγκάσθη νὰ τοὺς ἀνεχθῆ εἰς τὴν ἀρχήν, μὲ ἐλπίδα, ὅτι ἀργότερα θὰ χειραφετηθοῦν καὶ θὰ αὐτοδικοιηθοῦν οἱ ἐργάται σύντροφοι, καὶ θὰ ἐξελιχθοῦν εἰς ἀληθινούς συνεταιρισμούς».

—Πέρα από τους συνεταιρισμούς αρβυλεργατῶν, αξιόλογο υπήρξε το ξεκίνημα και σε άλλα μέρη. Έτσι:

Το 1915 (18 Ιανουαρίου) ιδρύθηκε στη Σαλαμίνα, έπειτα από σμύλα του Σπ. Θεοδωρόπουλου, το «Συνεργατικόν Ὑφαντήριον Σαλαμίνος» με 100 περίπου «συντρόφους» και κεφάλαιο 13.861 δραγ. Το καταστατικό του εγκρίθηκε με πράξη Υπ. Εθν. Οικ. 26662) 1915 και δημοσιεύτηκε στο Ε' Παράρτ. Εφ. Κυβ. αριθ. 11.

Επίσης στις 19 Ιανουαρίου 1915 ιδρύθηκε στο Εργατικό Κέντρο Αθηνῶν η «Συνεργατική Ένωσις Ἀνθοκηπουρῶν» με 30 συντρόφους με ενέργειες του Σπ. Θεοδωρόπουλου. Το καταστατικό εγκρίθηκε με την 9969) 1915 απόφ. Υπ. Εθν. Οικονομίας (ΦΕΚ τ. Α αρ. 90/7.3.1915). Ο Συνεταιρισμός ανέλαβε τη συντήρηση των κηπευτῶν του Δήμου Αθηναίων (με σύμβαση, έπειτα από δημοπρασία).

Το 1915 ιδρύθηκε η «Συνεργατική Ένωσις Τσαρουγοποιῶν-Σαγματοποιῶν». Το καταστατικό της εγκρίθηκε με την 6414 του 1915 απόφαση και δημοσιεύτηκε στην Εφημ. Κυβερνήσεως (τ. Α' αριθ. 94/11 Μαρτίου 1915. Ανέλαβε μία εργασία από το Υπουργεῖο Στρατιωτικῶν, αλλά υπέστη επιθέσεις από τους κεφαλαιούχους εργολάβους.

Στις 5 Απριλίου 1915 ιδρύθηκε στη Λαμία Συνεταιρισμός παραγωγῆς με τίτλο «Συνεργατική Ένωσις τοῦ Συνδέσμου τῶν Ξυλουργῶν καὶ Οἰκοδόμων ἐν Λαμῖα», με σκοπὸ την κοινὴ αγορά πρώτων υλῶν, την παραγωγή προϊόντων ξυλουργικής και την πώληση αυτῶν κλπ. Το καταστατικό της εγκρίθηκε με την 16092/1915 απόφ. του Υπουργ. Εθν. Οικον. και δημοσιεύτηκε στην Εφημ. της Κυβερν. (τ. Α' 179/9 Μαΐου 1915).

Στις 26 Μαΐου 1915 ιδρύθηκε στον Πειραιά η «Συνεργατική Ένωσις Ἐργατῶν Λιμένος Πειραιῶς». Το καταστατικό της επεξεργάστηκε ο Π. Αθηναῖος (με βάση το πρότυπο καταστατικό των άλλων συνεταιρισμῶν) και εγκρίθηκε με την 53790) 1915 πράξη του Υπουργεῖου της Εθνικής Οικονομίας. Δημοσιεύτηκε

στο Α' τεύχος της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως (433/25 Νοεμβρίου 1915).

Στις 24 Αυγούστου 1915, 23 εργάτες ράπτες ίδρυσαν την «Συνεργατικήν Ένωσιν Έργατών Ραπτών». Το καταστατικό της εγκρίθηκε με την 52241) 31 Αυγούστου 1915 πράξη του Υπουργού της Εθνικής Οικονομίας και δημοσιεύθηκε στο Γ' Παράρτημα της Εφημερίδος Κυβερνήσεως (αριθ. 10 της 30.1.1916).

Την ίδια εποχή ιδρύθηκε από ολίγους τσαρουχοποιούς η «Συνεργατική Ένωσις Πεδιλοποιών», της οποίας το καταστατικό εγκρίθηκε με την 43972) 1915 απόφ. του Υπουργού Εθνικής Οικονομίας και δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (τ. Α' αρ. 291 της 26 Αυγούστου 1915).

Τον Οκτώβριο του 1915, στον Πειραιά, τα μέλη του επαγγελματικού «Συνδέσμου Σιτεργατών Πειραιώς» ίδρυσαν συνεργατική ομάδα και ανέλαβαν τις εκ-

φορτώσεις σιτηρών απ' ευθείας, χωρίς την παρεμβολή εργολάβων. Το καταστατικό αυτής της «Συνεργατικής Ένώσεως Σιτεργατών» ψηφίστηκε (σύμφωνα με το νόμο 602) στις 16 Φεβρουαρίου 1916 και εγκρίθηκε με την πράξη 42.814) 1916 Υπ. Εθνικής Οικονομίας. Είχε—τον πρώτο χρόνο—380 «συντρόφους» και «κέρδη» 20.000 δρχ. Νημικός Σύμβουλος ο Σπ. Θεοδωρόπουλος. Τροποπ. το καταστατικό από τη Γ. Σ. της 21 Ιουνίου 1920.

Το Νοέμβριο του 1915 ιδρύθηκε στο Εργατικό Κέντρο Αθηνών η «Συνεταιριστική Ένωσις Έργατών Πιλοποιών» με συντρόφους εργάτες και εργάτριες.

(Από το 1915 δημοσιεύονται στην Εφημ. της Κυβερνήσεως οι Υπουργικές αποφάσεις ιδρύσεως, με βάση τις οποίες μπορεί να γίνει πλήρης κατάλογος ιδρύσεων Συνεταιρισμών).

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΝ
ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
ΣΙΤΕΡΓΑΤΩΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
(ΣΥΝ. Π. Ε.)

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ)
ΜΕ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΟΝ

Άνεγνωρισμένος διά τής υπ' αριθ. 42814 τής 22 Σεπτεμβρίου 1916 αποφάσεως του Υπουργείου τής Εθνικής Οικονομίας.

ΠΕΙΡΑΙΕΥΣ 1920-1921
ΓΡΑΦΕΙΟΝ: ΦΙΛΩΝΟΣ 95

Από τα παραπάνω στοιχεία φαίνεται ότι ζωηρό υπήρξε και το ξεκίνημα και των αστικών εργατικών Συνεταιρισμών με πηγή κυρίως τα επαγγελματικά σωματεία (και το Εργατικό Κέντρο) κατά το γαλλικό σύστημα και με κύριο συντελεστή τον προεδρευτικό πολιτευόμενο Σπ. Θεοδωρόπουλο. Χαρακτηριστική η ονομα-

σία των μελών ως «συντρόφων». «Συντρόφια» αποκαλούνται και από τον Η. Μπούραν (στο «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919) στη Μεσσηρία.

ΤΟ ΘΕΜΑ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΑΙΡΕΤΩΝ

Ένα θέμα που απασχόλησε από την πρώτη στιγμή τη συνεταιριστική κίνηση είναι αυτό της αποζημίωσης των αιρετών μετά την αύξηση του όγκου των εργασιών και την ανάγκη απασχολήσεως στο Συνεταιρισμό με παραμέληση της ατομικής τους εργασίας. (Βλ. και παραπάνω σελ. 242).

Για το θέμα αυτό είναι χαρακτηριστικό και έχει ιστορική αξία το πρακτικό 10 της 7) 11) 1915 της Γ.Σ. του Συνεταιρισμού Αλιμυρού (που συνήλθε έπειτα από αναβολή του θέματος στη Γ.Σ. της 25) 10) 1915). Ο Πρόεδρος της Γ.Σ. προτείνει όπως η Γ.Σ. αποφανθεί διά τὰ έξοδα παραστάσεως του τακτικού Προέδρου του Δ.Σ. σύμφωνα με την πρόσκληση (που αναγνώστηκε στην εκκλησία). Ο συνεταιρικός Νικ. Χαντζής προτείνει όπως απορριφθεί η πρόταση διότι το καταστατικό ρητώς λέγει ότι τα αξιώματα των μελών του Δ. και Ε.Σ. συνεπώς και του Προέδρου, είναι τιμητικά και η υπηρεσία αυτών παρέχεται δωρεάν και συνεπώς εάν τεθεί το ζήτημα εις μυστική ψηφοφορία θ' απόσχει αυτής. Στη συνέχεια οι Αθαν. Κ. Μιχόπουλος, Δημ. Γ. Μπουκουδάλας, Αθαν. Αλ. Παπανάσιος, Γεώργ. Μαντζορογεώργος, Δημ. Τσιουπλάκης και Απόστ. Κοντογεωργάκης ασπάζονται άπαντες την γνώμη του Νικ. Χαντζή.

Όταν το θέμα τέθηκε σε ονομαστική ερώτηση προέκυψε:

Υπέρ εξόδων παραστάσεως 13

Εναντίον 1

Απέσχον από την ψηφοφορία 6

Στη συνέχεια για το ποσό εξόδων παραστάσεως:

2 ψήφισαν για ποσό δρχ. 600
(δεν διευκρινίζεται το χρονικό διάστημα)

2 για ποσό δρχ. 550

5 για ποσό δρχ. 400

1 για ποσό δρχ. 300

1 για ποσό δρχ. 250

3 για ποσό δρχ. 200

(Χαρακτηριστικό είναι ότι η συμμετοχή στη Γ.Σ. ήταν ασήμαντη. Παρόντες 20, απέσχον 6, ψήφισαν 14).

Στη συνέχεια (με άλλο ταυτάριθμο πρακτικό) ψηφίστηκαν δρχ. 400 (κατά πλειοψηφία).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 27

(1) Χαρακτηριστική εικόνα για την οικονομική κατάσταση - εξέλιξη της περιόδου 1915 - 1922 που θα μελετήσουμε, δίνει η τιμή της χρυσής αγγλικής λίρας σε δραχμές (που δείχνει και τους αντίκτυπους των γεγονότων):

Έτη	Ιανουάριος (Δρχ.)	Δεκέμβριος (Δρχ.)	Έτη	Ιανουάριος (Δρχ.)	Δεκέμβριος (Δρχ.)
1914	25,13	25,11	1919	24,77	25,27
1915	25,17	24,89	1920	26,47	46,51
1916	24,42	24,28	1921	51,19	98,51
1917	24,42	24,60	1922	97,00	386,87
1918	25,63	24,84	1923	384,12	234,56

Δηλαδή όλο το διάστημα του πολέμου η δραχμή ήταν σταθερή. Το κατακύβισμα άρχισε μετά την πτώση του Βενιζέλου και κορυφώθηκε με την καταστροφή του 1922.

(2) Όλα τα γεγονότα και οι σχετικές προσπάθειες πρέπει να συνδυασθούν και με τα επόμενα στοιχεία εκτάσεως της Ελλάδος και πληθυσμού της.

Έτη	Επιφάνεια τετρ. χ)τρα	Πληθυσμός
1908	63.211	2.649.218
1913	121.794	4.819.793
1918	121.794	4.815.049
1920	150.833	5.531.474
1922	129.880	5.943.000
1928	129.880	6.247.000

(Στατ. Επετ. Ελλ. 1938 σελ. 421).

(3) Για όλα τα νομοθετήματα που μνημονεύομε στο έργο αυτό, βλ. τα καίμενα και σχετικές πληροφορίες στο «Νόμοι και Διατάγματα περί Συνεταιρισμών» των Απ. Οικονομοπόουλου - Αριστ. Κλήμη, Αθήναι 1971 (και στα προηγούμενα των ιδίων «Κώδιξ περί Συνεταιρισμών» Αθήναι 1958 και «Νομοθεσία και Νομολογία Συνεταιρισμών» Αθήναι 1962). Και στο Αριστ. Κλήμη «Χρονολογικά εθρετήρια 1914 - 1970 νομοθετημάτων σχετικών με την ύλην των Συνεταιρισμών» (Αθήναι 1971).

(4) Πόσο συστηματική υπήρξε η οργανωτική προσπάθεια του Ιασεμίδη είναι ότι έδινε, σε όσους θα έπαιρναν πρωτοβουλία, λεπτομερείς πρακτικές «στρατηγικές» οδηγίες για τον τρόπο που έπρεπε να ενεργήσουν για να πετύχουν τη σύσταση συνεταιρισμού και την καλή διεξαγωγή των εργασιών του. Χαρακτηριστικές είναι οι επόμενες οδηγίες (βλ. βιβλίο Ιασεμίδη σ. 225):

«Πρός άρσιν των άνω έμποδίων και προς σύστασιν γεωργικού τινος συνεταιρισμού είναι κατά πρώτον άναγκαίον να προηγηθῆ διδασκαλία των χωρικών διά διαλέξεις, όπως πεισθῶσι περί τῆς ωφελιμότητος αὐτῶν παρ' ανθρώπων ἀπολαμβάνόντων τῆς δημοσίας ἐκτιμήσεως. Ὡς τοιαῦτα πρόσωπα κρίνομεν καταλληλοτάτα ἐκτὸς τῶν γεωπόνων τοῦ Κράτους, οἵτινες τυγχάνουσι: νὰ εἴνε ὀλίγοι, γενικῶς τοὺς δημοδιδασκάλους καὶ ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι ὡς ἐκ τῆς διαμονῆς αὐτῶν ἐν τοῖς χωρίοις ἔρχονται εἰς συχνωτάτην μετὰ τῶν χωρικῶν ἐπικοινωνίαν καὶ γνωρίζουσι τελείως τὰς ἐλλείψεις καὶ τὸν χαρακτήρα ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν. Διὰ τούτους δὲ κυρίως συντάχθη καὶ ἡ παρούσα μελέτη δυναμένη νὰ συμπληρωθῆ καταλλήλως ὅσον ἀφορᾷ τὰς ληπτέας εἰς ἕκαστον μέρος ἐνεργείας δι' ὀδηγιῶν τῶν κατὰ Νομοὺς γεωπόνων ὡς καὶ τῶν εἰδικῶς πρὸς διάδοσιν τῆς συνεταιριστικῆς ἰδέας καὶ σύστασιν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἐνταλθῆμένων προσώπων.

Πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ἔργου τῶν δημοδιδασκάλων καὶ ἱερέων δυνάμεθα νὰ δώσωμεν τὰς ἐξῆς γενικὰς ὀδηγίας:

Πρὶν ἢ προβῆ τις εἰς τὴν σύστασιν γεωργικοῦ συνεταιρισμοῦ πρέπει νὰ ἐξεύρῃ ἐκ τῶν ἐντοπίων τοῦλάχιστον δύο πρόσωπα κεκτημένα τὰ προηγουμένως ἀναφερθέντα προσόντα, ὅπως καταλάβωσι τὰ ἀξιώματα τοῦ Προέδρου καὶ τοῦ Λογιστοῦ, καὶ νὰ προσδιορίσῃ τὴν ἔκτασιν τῆς περιοχῆς τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ὡς καταλληλοτάτη περιοχὴ διὰ τοῦς πιστωτικῶς γεωργ. συνεταιρισμοὺς κρίνεται ἔκτασις περιλαμβάνουσα 1.000 - 2.000 ψυχῶν.

Μετὰ ταῦτα προβαίνει τις ἐνώπιον τῶν ἐξευρεθέντων ὡς καταλλήλων διὰ τὰ ἀξιώματα τοῦ Προέδρου καὶ τοῦ Λογιστοῦ προσώπων καὶ τινῶν ἄλλων 6 - 8 ὁμοφρονούντων εἰς διάλεξιν, ἐν ᾧ ἀνακοινῶται καὶ τὸ καταστατικόν.

Μετὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ καταστατικοῦ στρεφόμεθα πρὸς τοὺς κατοίκους ἐκεῖνους, οἵτινες φαίνεται, ὅτι θὰ συναίνεωσι πρὸς τοῦτο καὶ κέκτηνται τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα διὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐργασιῶν, ἰδίᾳ δὲ εὐσυνειδησίαν καὶ εὐθυκρίσιν. Ὅρίζονται τότε τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ Προεδρείου καὶ Ἐπιποπτικοῦ Συμβουλίου καὶ μετὰ ταῦτα προβαίνομεν εἰς τὴν σύγκλησιν συνεδριάσεως τινος διὰ τῆς προσκλήσεως παρὰ τῶν ἤδη μεμνημένων καὶ ἄλλων τινῶν ὁμοφρόνων

αμπολιτών ούτως ώστε να συνέλθη συνέλευσις ἐξ ὄχιτοῦς πυρήνος 20-30 προσώπων, ἐνώπιον τῶν ὁποίων ἐκθέτομεν τὰ ἀγαθὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ. Πρέπει δὲ νὰ ἀπέχωμεν κατὰ τὴν συνέλευσιν ταύτην νὰ προβῶμεν εἰς δημοσίαν πρόσκλησιν πρὸς τὸν κοινὸν τοῦ νὰ ἐπιδιεξιῶμεν ἀμέσως μεγάλον ἀριθμὸν μελῶν, ἀπ' ἐναντίας πρέπει νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὸ νὰ ἐμποδίσωμεν τὴν εἰσοδὸν οἰουδήποτε στοιχείου, ὅπερ θὰ ἀντέδρα καὶ θὰ ἦτο ἐπιβλαβὲς εἰς τὴν πρόδοον τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ἐν τῇ συνελεύσει ταύτῃ ἐκλέγεται ὁ Πρόεδρος, ὅστις ὀρίζει δύο ψηφοδέκτας καὶ ἓνα γραμματεῖα καὶ συζητεῖται ἡ σχεδιασθεῖσα ἐπιχείρησις καὶ αἱ λεπτομέρειαι τοῦ Καταστατικοῦ. Τέλος ἐπακολουθεῖ ἡ ἐκλογή τῶν μελῶν τοῦ Προεδρείου καὶ τοῦ Ἑποπτικοῦ Συμβουλίου».

(5) Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐνημέρωσιν, γιὰ τὰ γεγονότα καὶ τὰ στοιχεῖα κάθε χρόνου, δίνονται καὶ στοιχεῖα γιὰ τὴ συνεταιριστικὴ βιβλιογραφία καὶ τὴ συνεταιριστικὴ ἐνημέρωσιν (με βιβλία, περιοδικὰ, μαθήματα, ομιλίαι κλπ.), ὅχι μόνον γιὰτὶ αὐτὰ συντελοῦσαν στὴ συνεταιριστικὴ ἀνάπτυξιν καὶ ἐδειχναν τὸ βαθμὸν ἐξελίξεως, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐκδόσὴ τους μας κατευθύνει στα κύρια προβλήματα τοῦ χρόνου καὶ το ὕλικόν τους δίνει τὰ πληροφορικὰ στοιχεῖα πάνω στα ὁποῖα πρέπει νὰ θεμελιώνεται - τεκμηριώνεται: κάθε μελέτη ἐξελίξεως (καὶ νὰ ἀποφεύγεται ἡ συχνὴ ἀοριστία καὶ ἀγνοία ἣ ὁποῖα, δυστυχῶς, χαρακτηρίζει τὶς διάφορες «μελέτας» καὶ κριτικὰς γιὰ τὴ συνεταιριστικὴ ἐξέλιξιν).

(6) Γενικὰ γιὰ τὴ βιβλιογραφίαν (1901-1980) τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, ἀγροτικῆς πολιτικῆς καὶ συνεταιρισμῶν βλ. τὸ εἰδικὸ ἀναλυτικὸ βιβλίον τοῦ Νικ. Κλήμη (υπὸ ἐκδόσῃ).

(7) Χαρακτηριστικὸς τρόπος τοκογλυφίας βλ. στο Ἀριστ. Κλήμη «Ἀγροτικὴ Πίστις» 1951 σελ. 39 καὶ επ.

(8) Βλ. ἀνατακροῖσις ἀπὸ τὸ Α' Γεωργικὸν Συνέδριον (25-30 Ἀπριλίου 1901) στὶς ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας καὶ κυρίως στὴν «Ἀκρόπολις» καὶ σχετικὰ δημοσιεύματα τοῦ Σπ. Χασιώτη καὶ ἄλλων.

(9) Βλ. ἐκδόσῃ «Α' Πανελληνίον Συνέδριον Γεωργίας, Βιομηχανίας καὶ Ἐμπορίου» Ἀθῆναι 1909. Ἡ ἐκσικὴ πρωτοβουλία σφείλεται: στὸν Ὅθωνα Ρουσόπουλο, διευθυντὴ τῆς Σχολῆς «Ἐμπορικὴ καὶ Βιομηχανικὴ Ἀκαδημία», ποῦ ἦταν ἀπὸ τοὺς πρωτοπόρους τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Ἡ συμμετοχὴ υπήρξε πολὺ αξιόλογη. Στὴ διοργανωτικὴ Επιτροπὴ μετέχει καὶ ἡ Ἐνωσις Ἑλλήνων Γεωπόνων (Γενικὸς Γραμματεὺς ὁ Σπ. Χασιώτης). Συμμετοχὴ πολλῶν ἐπαρχιακῶν Κτηματικῶν καὶ Ἀγροτικῶν Συλλόγων. Ἀνάμεσα στα ὄνόματα μελῶν τῶν εἰδικῶν Επιτροπῶν πολλοὶ γεπόνοι: καὶ κοινωνιολόγοι καὶ αγωνιστὲς ἀγροτιστῆς - συνεταιριστῆς. (Βλ. πίνακες στὶς σελ. 3-5 καὶ 19-27 τῆς παραπάνω ἐκδόσεως με πολὺ ἀξιόλογα ὄνόματα).

(10) Κυρίως γιὰ γεωργικὴ μόρφωσιν (μέσω σχολείων, διδασκάλων, διαλέξεων στο Λαὸ, ἀγροκηπίων, ἀγροπόλων), γεωργικὰς ἐκθέσεις καὶ βραβεῖα, ἐξασφάλισιν τῆς οἰκίας καὶ τῶν μέσων παραγωγῆς τοῦ ἀγροῦ, τὴν ἐκτύπωσιν γεωργικῶν βιβλιαρίων, τὴν συνεταιριστικὴν ὀργάνωσιν ἀγροτῶν καὶ αὐτῶν, τὴν ἱδρυσιν στροφορικῶν σταθμῶν, τὴν ἐξέλιξιν τῶν χημικῶν λιπαμάτων, τὴν ἀγροφυλακίαν, τὴ ζωοκλοπὴν, τὴ διαρρύθμισιν τῆς γεωργικῆς φορολογίας, τὶς ἐλαιοφυτεύσεις, τὴν ἀποκατάστασιν τῶν κτηνόνων, τὴν ἀποξήρανσιν ἐλῶν, τὴν ὀργάνωσιν τῶν κοινοτήτων καὶ ὡς κέντρων ἀγροτικῆς δράσεως, τὴν αἰτοπαραγωγὴν, κλπ.

(11) Γιὰ τὴν κτηματικὴν πίστην χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ προσπάθεια ποὺ ἐγένεε στὴν Κέρκυρα ἀπὸ τὸ 1854. (Βλ. μελέτη πολὺ ἀξιόλογη τοῦ Σπ. Ἀνδρόνη «Περὶ Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς» Κέρκυρα 1854, ποὺ υποβλήθηκε στὴ Γερουσίαν).

(12) Βλ. ἀναλυτικὰ τὶς προτάσεις τοῦ στο «Ὁ Συνεταιριστῆς» 1957 (σ. 60). Αὐτὲς ἀφοροῦσαν ἐπίσης τὸ «ἀγροτικὸ ζήτημα» σε ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ ἄλλα ἐπίκαιρα ἀγροτικὰ θέματα.

(13) Βλ. τὰ Πρακτικὰ τοῦ (ἐν Καλάμεις, 1912). Βασικὰ θέματα με πολὺ ἀξιόλογες εἰσηγήσεις: α) Ἀγροτικὴ ἀσφάλεια β) Λιπάσματα - φάρμακα γ) Τοκογλυφία δ) Ἀγροτικὰ Συν-

δικάτα και Συνεταιρισμοί (εισγγηγής Θαλής Κουτούπης, βουλευτής τότε Λακωνίας), ε) οργάνωση του Κράτους - Πρεσβειών για την εξυπηρέτηση των αγροτικών θεμάτων στ) Κτηματικά δάνεια ζ) Εξαγωγή σαφιδοκάρπου η) Νοθεία γεωργικών προϊόντων θ) Αγροκήπια ι) Εμπορικά τραπεζα ια) Έγγειος φόρος ιβ) Αγροτική συγκοινωνία.

(14) Αναλυτικότερα βλ. εις Αριστ. Κλήμη «Αγροτική Πίστις» 1954 σ. 25 επ.

(15) Χαρακτηριστική η επομένη παράγραφος 144 στην «Πολιτική Οικονομία» του Ν. Γουναράκη Αθήναι 1913: «ή μεγαλοφυής αρχή του Σούλτσε-Ντέλιτς εύριστοσθσα ταίς έπιτοσίσις τής παρ' ήνι γεωργίας συνθήκαις, δι' έπιμονής και όπομονής κατά μικρόν εφαρμόζομένη, θά λύση άσφαλώς τό ζήτημα τής παρ' ήνι γεωργικής πρός καλλιέργειαν πίστεις και θά καταπολεμήση τόν φοβερόν αύτης πολέμιον, τήν τοκογλυφίαν».

(16) Τα πλεονεκτήματα των Συνεταιρισμών για την άσκηση της αγροτικής πίστεις βλ. αναλυτικά στις σελ. 28-32 του Αριστ. Κλήμη «Αγροτική Πίστις» 1954.

(17) Τις πρώτες υποτυπώδεις νομικές διατάξεις βλ. στο ν. ΓΘΜ 3940)1911 που τροποποίησε το ν. ΒΥΕΑ του 1897. Μετά την τροποποίηση το δικαίον είχε ως παρατίθεται στη μελέτη του Ανδρ. Μιχαλακοπούλου «οί Συνεταιρισμοί και ή ΕΤΕ» σελ. 12-13. Σχετικά με το θέμα βλ. αναλυτικά και Αλ. Μυλωνά «Γεωργική και Κτηματική Πίστις» παρ. 41.

(18) Ασπιόμερειες και πηγές στοιχείων βλ. στο Αριστ. Κλήμη «Αγροτική Πίστις» Αθήναι 1954 σελ. 41 και επ.

(19) Επειδή έχει ιδιαίτερη ιστορική σημασία, δίνουμε στη συνέχεια τα κυριότερα στοιχεία του καταστατικού της από τα οποία προκύπτει και το συνεταιριστικό της περιεχόμενο:

Δ)μια «περί έγκρίσεως τής συστάσεως έν Αθήναις άνωνόμου έταιρείας υπό τήν έπωνυμίαν «Συνεργατική Ένωσις Άρβυλοεργατών» και κυρώσεως τοδ καταστατικού αυτής» (ΦΕΚ 383/18.12.1911).

Συμβολαιογραφικών έγγραφον (έταιρικόν όρχ. 50.000) ύπ' αριθ. 9851 τής 13 Σεπτεμβρίου 1914 τοδ συμ)φου Αθηνών Βασιλείου Ι. Συνοδινού μεταξύ τών εργατών άρβυλοποιών Αθηνών - Πειραιώς. 1) Θεμιστοκλέους Συμεωνίδη 2) Αδαμαντίου Καλαγκά 3) Εύαγγέλου Πινατιώρου 4) Νικολάου Σκλήρη 5) Γεωργίου Τσιγαριδή 6) Γωάννου Κοσμάδοπούλου 7) Δημητρίου Βαλσάμη 8) Παναγιώτου Αργυριάδη 9) Γωάννου Νέρη 10) Εμμανουήλ Λιουδάκη. Έκπρωσσωποδών των έαυτοδς και 186 άρβυλοποιόδς μέλη τοδ συνδέσμου τεχνιτών άρβυλοποιών Αθηνών - Πειραιώς βάσει πρακτικού τής Γενικής Συνελεύσεως τοδ Συνδέσμου.

Άρθρ. 1 Σκοπός - Διάρκεια: Έδρύεται υπό τών μελών τοδ Συνδέσμου τεχνιτών άρβυλοποιών άνωνόμος συνεργατική μετοχική έταιρεία έργασίας (παραγωγής) με κεφάλαιον άπροσδιόριστον με τόν τίτλον «Συνεργατική Ένωσις Άρβυλοεργατών» με έδραν τάς Αθήνας «συνεταιρισμόδ με περιωρισμένην εδθύνην» και σκοπόν κάθε έπιχείρησιν κατασκευής και πωλήσεως άρβυλόν τοδ στρατοδ ξηράς και θαλάσσης και είδών ύποδήςσεως γενικώς.

Άρθρον 2: Η Ένωσις α) δύναται να άναλαμβάνει διά συμφωνητικού μετά τοδ Δημισίου ή τρίτων τήν κατασκευήν είδών ύποδήςσεως β) να ιδρύη υποδηματοποιεία και να παρασκευάζει ύποδήματα, να άποκτά ή να ένοικιάζη διά τούδ σκοπούδ τούτους άκίνητα και άποθήκαις, Γ) τα εις ένταύθα και έπαρχίας. Δύναται έπίσης να δναείζη εις τούδ συντρόφους με τόκον όχι άνώτερον από 7% και με ένεχυρίασιν τών 2)5 τής πραγματικής αξίας τών μετοχών των έφ' όσον έχουν άποπληρωθή πρό ένόδ έτους τουλάχιστον.

Άρθρον 3: Διατάξεις περί άποθέματοδ.

Άρθρον 4: Το κεφάλαιον όρίζεται εις 2.000 μετοχάδ τών 25 όρχ. (50.000) και δύναται να αύξάνη άπροσδιόριστα.

Σύντροφοι γίνονται μέλη τοδ Συνδέσμου Τεχνιτών Άρβυλοποιών. Όσοι παύσουν να είναι μέλη τοδ Συνδέσμου διαγράφονται.

Άρθρον 8: Αιτήσεις αποχωρήσεως γίνεται δεκτή αλλά η πληρωμή της πραγματικής αξίας των μετοχών του γίνεται εντός ενός έτους και με κράτησιν 1) 10 υπέρ αποθέματος. (Περί της εγγραφής τίθενται σχεδόν αι διατάξεις του μεταγενεστέρου Ν. 602 πράγματι που δείχνει ότι υπήρχε συνεργασία με την αρμόδια υπηρεσία).

Άρθρον 9: Ματέχουν εις περιουσίαν και κέρδη της Ένώσεως αναλόγως των μετοχών και της καταβληθείσης εργασίας εις ποσόν πληρωθέντων ημερομισθίων καθ' όλον τὸ έτος. Κάθε σύντροφος δὲν έχει εὐθύνην πέραν της καταβολῆς του. Ὅφειλε νὰ ἐργάζεται εις τὰς ἐργασίας της Ένώσεως ἔταν καλεῖται: ἀπὸ τὸ Συμβούλιον.

Άρθρον 10: Αἱ μετοχαὶ εἶναι προσωπικαὶ καὶ ἐκχωρούμεναι ἀδεια τοῦ συμβουλίου εις ἄλλον σύντροφον.

Άρθρον 11: Ἀνώτατον ποσὸν μετοχῶν 100 κατὰ μέλος.

Άρθρον 16: Τὸ καθαρὸν περίσσευμα διανέμεται: 1) 10% εις τὸ ἀπόθεμα. 2) 10% εις τοὺς συντρόφους ἀναλόγως της ἐργασίας των τὴν ὅποιαν ἔκτισαν εις τὴν Ένωσιν (ἡμερομισθίων). 3) 8% τὸ πολὺ ἐπὶ ὀνομαστικῆς αξίας των μετοχῶν.

Τὸ ὑπόλοιπον: 1) 10% δι' ἀπόθεμα. 2) 30% διὰ συντρόφους ἐπὶ μετοχῶν. 3) 20% Ταμιεῖον Ἀλληλοβοηθείας τοῦ Συνδέσμου. 1) 10% διὰ τὴν ἐπίστασιν των σκοπῶν της συνεργατικῆς Ένώσεως καὶ τοῦ ἐργατικῶ ἀγῶνος.

Άρθρον 19: Μειοψηφούντες μέτοχοι: ἐκπροσωποῦντες τὸ 1) 2 δύνανται: νὰ ὀνομάσουν ἕδιον Ἐλεγκτήν.

Άρθρον 22: Κάθε συνεταιρὸς μία ψήφος.

Άρθρον 26: Οἱ Διοικητικοὶ Σύμβουλοι εἶναι καὶ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Συνδέσμου Ἐργητῶν καὶ προσφέρουν τὴς ὑπηρεσίας τους δωρεάν (μόνον εις 3 δύνανται: νὰ ἀναταθεῖν εἰδικαὶ ὑπηρεσίαι: ἐπὶ ἀποζημιώσει).

ΑΝΔΡ. ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ο Υπουργός της δημιουργικής
περιόδου 1912—1915 στον οποίο
πολλά οφείλουν οι Συνεταιρισμοί.
(Βλ. σ. 292)

Η ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 1916(*)

Α) Η ΓΕΝΙΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ 1916

Ισχύουν βασικά όσα σημειώσαμε παραπάνω για την περίοδο 1915—1922.

Ειδικά για το 1916: Ο εθνικός διχασμός βρίσκεται σε ένταση, με όλα τα δυσάρεστα επακόλουθά του. Δραματικό έτος για την Ελλάδα.

Συνέρχεται η νέα Βουλή (με αποχή από τις εκλογές των Βενιζελικών). Πρωθυπουργός Σκουλούδης με συμμετοχή Δ. Γούναρη (οι αρχηγοί Γ. Θεοτόκης και Κυρ. Μαυρομιχάλης απέθαναν).

Γερμανικά στρατεύματα, μέσω Βουλγαρίας, στην Κωνσταντινούπολη. Η Ρουμανία με την Αντάντ. Μάχες αμφίρροπες Γάλλων—Γερμανών με απώλειες. Μεγάλη ναυμαχία Άγγλων—Γερμανών. Νίκη Άγγλων. Γερμανοί—Βούλγαροι καταλαμβάνουν το σχυρό Ρούπελ και κοιλάδα Στρυμόνα.

Στη Θεσσαλονίκη κήρυξη στρατιωτικού νόμου από στρατηγό Σαράϊγ.

Διακοίνωση Γαλλίας, Αγγλίας, Ρωσίας προς Ελληνική Κυβέρνηση για διάλυση Βουλής, νέες εκλογές, αποστράτευση Ελλάδας εφόσον παραμένει ουδέτερη.

Παραίτηση Κυβέρνησεως Σκουλούδη.

Κινήσεις Γερμανοβουλγάρων στη Μακεδονία. Κινήσεις Αγγλογάλλων στον ίδιο χώρο.

Κυβέρνηση Αλ. Ζαΐμη. Υποχωρήσεις. Αποστράτευση. Επεμβάσεις Αντάντ. Αναδιοργάνωση σερβικού στρατού στην Κέρκυρα, μεταφορά στη Θεσσαλονίκη. Ιταλία εκδηλώνεται κατά Γερμανίας.

Συλλαλητήριο Φιλελευθέρων στην Αθήνα εναντίον Βασιλέως.

Αντισυλλαλητήριο αντιβενιζελικών. Ένταση.

Κίνημα Εθνικής Αμύνης στη Θεσσαλονίκη. Φρουρά της και χωροφυλακή εναντίον Κυβερνήσεως και Θρόνου, παρά πλευρόν Αντάντ για παρεμπόδιση καθόδου Γερμανοβουλγάρων.

Διαδοχή Κυβερνήσεων στην Αθήνα. Προτάσεις για έξοδο. Αντάντ δυσπιστεί. Κυβέρνηση Σπ. Λάμπρου υπηρεσιακή.

Απαιτήσεις Αντάντ για παράδοση ελαφρού στόλου και παραπλισμό θωρηκτών. Κυβέρνηση υποχωρεί. Αντίδραση για επάνδρωση πλοίων από Γάλλους. Επεισόδια.

Προσωρινή Κυβέρνηση Θεσσαλονίκης από τριανδρία Ελ. Βενιζέλου, Π. Κουντουριώτη, Π. Δαγκλή. Δύο Ελληνικά Κράτη. Κήρυξη πολέμου κατά Γερμανίας-Βουλγαρίας.

Νέα εισβολή Βουλγάρων σε ελληνικά εδάφη. Διωγμοί. Εγκατάλειψη Ρούπελ και Καβάλας, πολεμικό υλικό στα χέρια Γερμανοβουλγάρων.

Δραματικά γεγονότα Αθηνών—Πειραιώς. Διακοίνωση γάλλου ναυάρχου ότι μετά την παράδοση του υλικού Ρούπελ κλπ. εις Γερμανοβουλγάρους έπρεπε Ελλην. Κυβέρνηση, ως ουδέτερα, να παραχωρήσει στην Αντάντ όλο το πολεμικό της υλικό.

Επεμβάσεις. Διαταγή γάλλου ναυάρχου προς πρεσβευτές Κεντρικών Αυτοκρατοριών να εγκαταλείψουν Αθήνας.

Συμβούλιο Στέμματος. Απόρριψη γαλλικών αξιώσεων.

Γεγονότα. Αποβίβαση Γάλλων, συγκρούσεις, νεκροί. Κατάληψη Αθηνών. Συμφωνία παραδόσεως πυροβολαρχιών.

Διχασμός έντονος. Συλλήψεις από βασιλικούς. Ναυτικός αποκλεισμός Ελλάδας.

Ανάθεμα κατά Βενιζέλου στην Αθήνα. Επεισόδια. Οργή Τριανδρίας Θεσσαλονίκης. Ο βασ. Κωνσταντίνος κηρύσσεται από αυτούς έκπτωτος (όμως διχογνωμία Μ. Δυνάμεων).

Διάσκεψη συμμάχων. Απαιτήσή τους για συγκέντρωση Ελληνικού στρατού στην Πελοπόννησο και απαγόρευση συγκεντρώσεως βασιλικών επιστράτων.

Μέσα σε αυτή τη φθεγγή κατάσταση εξακολουθεί κατά το 1916 η προσπάθεια για συνεταιριστική οργάνωση - επέκταση και αντιμετώπιση των προβλημάτων του λαού (και των παραγωγών και των καταναλωτών). Είναι αξιοθαύμαστο το θάρρος και η επιμονή των αρμοδίων στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας. Και αποδεικνύεται η ανάγκη για το θεσμό.

Β) ΚΡΑΤΟΣ - ΤΡΙΤΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ (ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ - ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΣΗ - ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ - ΕΠΟΠΤΕΙΑ - ΚΛΠ.)

Νομοθεσία: Εκδίδεται μόνον το ΒΔ 25) 28.7.1916 «περί λειτουργίας του Ταμείου Ἀμύνης Οἰνοπαραγωγῆς Θήρας καὶ Θηρασίας» (ΦΕΚ 137/1916).

Μαθήματα Συνεταιριστικά: Βλ. στις επόμενες σελίδες (στο Ε).

Εποπτεία: Το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας προσέλαβε 2 Λογιστές-Επόπτες Συνεταιρισμών.

Γ) ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΓΕΩΡΓ. ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

Μέσα στην αναταραχή του διχασμού εξαπλώνεται το συνεταιριστικό δίκτυο. Ιδρύονται 197 γεωργικοί συνεταιρισμοί. Έτσι στο τέλος του 1916 υπάρχουν 347 γεωργικοί συνεταιρισμοί από τους οποίους οι 44 γίνονται πιστούχοι της ΕΤΕ.

Ακολουθεί αναλυτικός πίνακας των Γεωργ. Συνεταιρισμών που ιδρύθηκαν το 1916 (κατά Νομούς και είδη Συνεταιρισμών). Η σημασία του πίνακα αυτού είναι πολύ μεγάλη επειδή δεν υπάρχουν πια τα επίσημα Μητρώα και συνεπώς τα στοιχεία του είναι στοιχεία ταυτοτήτας για τους παλιούς Συνεταιρισμούς. Ακόμα δείχνουν το σκοπό, την αξία της μερίδας, την ευθύνη, τον αριθμό των μελών που γραφόταν σε κάθε Συνεταιρισμό, κλπ.

ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΟΛΙΔΟΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Επωνυμία	Μερ. δρχ. (*)	Ευθύνη	Μέλη	Χρον. εγchr.
Γεωργ. πιστ. συνет. Ευλοκάστρου Συν. Α.Ε.	100	απεριόριστος	30	16.1.1916
Γεωργ. πιστ. συνет. Νεμέας Συν. Α.Ε.	50	απεριόριστος	34	9.3.1916
Γεωργ. πιστ. συνет. Καισαρι Συν. Α.Ε.	25	απεριόριστος	68	4.11.1916
Γεωργ. πιστ. συνет. Μελισσίου Κορινθίας Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	32	17.8.1916
Γεωργ. πιστ. συνет. Μάρκας Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	46	29.11.1916

Προμηθευτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. προμ. συνет. Βασιλικού Κορινθίας Συν. Π.Ε.	500	διπλασία	14	6.2.1916
---	-----	----------	----	----------

Πωλήσεως συνεταιρισμοί

Συνет. πωλήσ. σταφ. Ἐνω Διμηνίου Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	18	19.3.1916
Συνет. πωλήσ. σταφ. Βραχατίου Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	27	28.10.1916

ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΟΗΛΙΔΟΣ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. πιστ. συνет. Τσουκαλετικών Συν. Π.Ε.	100	δεκαπλασία	62	21.1.1916
Γεωργ. πιστ. συνет. Γαστούνης Συν. Π.Ε.	100	τετραπλασία	12	2.3.1916

(*) Για την αξία της μερίδας υπενθυμίζουμε ότι η τιμή της χρυσής λίρας ήταν δρχ. 25 περίπου. Δηλαδή η συνεισφορά των αγροτών ήταν πολύ αξιόλογη για τη δημιουργία οικονομικής οντότητας.

Κεφ. 28: Η Συνεταιριστική δραστηριότητα κατά το 1916

Επωνυμία	Μερίδα θρη.	Κυθούνη	Μέλη	Χρον. εγκρ.
Γεωργ. πιστ. συνετ. Στρέφι Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	52	3.3.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Γερακίου Συν. Π.Ε.	100	διπλασία	11	21.1.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Δουνετκών Συν. Π.Ε.	200	διπλασία	48	3.3.1916
Πιστ. συν. οίνοπάρ. Λεχαινών «ή οικονομία» Συν. Π.Ε.	30	πενταπλασία	31	4.3.1916
Γεωργοκτηματικός πιστ. συν. Καθβασίλων Συν. Π.Ε.	100	τετραπλασία	22	2.2.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ρετούνης Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	10	15.3.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ίσαρι Πατρών Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	21	5.4.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αρχαίας Όλυμπίας Συν. Π.Ε.	40	τετραπλασία	50	16.5.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Βουνάργου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	109	9.3.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Σαραβαλίου Συν. Α.Ε.	100	απεριόριστος	34	25.6.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Βελιζίου Συν. Π.Ε.	50	διπλασία	46	29.8.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Χάβαρι Συν. Π.Ε.	400	Ίση προς μερίδ.	16	3.10.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ημάι Τσαούσι Συν. Π.Ε.	50	διπλασία	100	5.10.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Εγλυκάδος Συν. Α.Ε.	50	απεριόριστος	16	8.10.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μπεζαττή Συν. Π.Ε.	60	διπλασία	21	15.10.1916
Γεωργοκτηματικός πιστ. συν. Μπαζαϊτίων Συν. Π.Ε.	25	τετραπλασία	62	3.10.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Βροχίτσας Συν. Π.Ε.	25	πενταπλασία	42	15.10.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μαλαπασίου Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	46	18.10.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ανδραβίδας Συν. Π.Ε.	100	διπλασία	38	19.10.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Καρδαμά Συν. Π.Ε.	100	τριπλασία	17	19.10.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μπουχιώτι Συν. Π.Ε.	300	διπλασία	25	20.10.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Κάτω Αρχίας Συν. Η.Ε.	100	διπλασία	114	28.10.1916
Αγροτ. Λαϊκή Τράπεζα Κρικουκίου Συν. Π.Ε.	100	διπλασία	22	1.11.1916
Αγροτ. Λαϊκή Τράπεζα Μιντιλιογλίου Συν. Π.Ε.	100	τριπλασία	43	1.11.1916
Γεωργικών τμησίων Μυρτιάς Συν. Π.Ε.	200	διπλασία	63	27.10.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Κολλυρίου Συν. Π.Ε.	200	πενταπλασία	84	14.11.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Φλώκα Συν. Π.Ε.	100	τετραπλασία	22	22.11.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Λασσετκών Συν. Π.Ε.	100	διπλασία	44	29.11.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αλισσού Συν. Π.Ε.	100	τριπλασία	52	29.11.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Παλαιχωρίου Συν. Π.Ε.	120	δεκαπλασία	20	2.12.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Καμινίων Συν. Π.Ε.	100	τριπλασία	38	2.12.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Πύργου Ηλείας Συν. Π.Ε.	100	διπλασία	23	2.12.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μανωλάδος Συν. Π.Ε.	100	τριπλασία	41	9.12.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Σαγετκών Συν. Π.Ε.	100	διπλασία	61	15.12.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αγ. Γεωργίου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	35	15.12.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Τραχανού Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	26	15.12.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Καγκαδίου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	47	28.12.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Σκουροχωρίου Συν. Π.Ε.	300	διπλασία	48	28.12.1916
Πωλήσεις συνεταιρισμοί				
Συνετ. πωλ.σ. σταφ. Μπρακουμαθίου Συν. Π.Ε.	50	20πλάσια	35	16.1.1916
Συνετ. πωλ.σ. σταφ. Ανδραγούτσας Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	62	21.1.1916
Συνετ. πωλ.σ. σταφ. Σαλμενίκου Συν. Π.Ε.	10	πενταπλασία	24	2.2.1916
Συνετ. πωλ.σ. σταφ. Περιθωρινών Συν. Π.Ε.	50	τετραπλασία	13	1.3.1916
Συνετ. πωλ.σ. σταφ. Τούμπα Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	10	23.2.1916
Συν. πωλ. σταφ. Ζηρίας-Σαρκουνά Χρόσττης Συν. Π.Ε.	50	τριπλασία	47	14.3.1916
Συνετ. πωλ.σ. σταφ. Ίσαρι Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	21	7.4.1916

Κεφ. 28: Η Συνεταιριστική δραστηριότητα κατά το 1916

Επωνυμία	Μερίδα δρχ.	Ευθόνη	Μέλη	Χρον. εγκρ.
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Κροκοθάς Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλάσια	14	7.4.1916
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Βοδόδης Μαυρικίου Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλάσια	28	18.4.1916
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Βλωθοκάς Συν. Π.Ε.	50	διπλάσια	17	25.4.1916
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Αχλαδιάς Πτέρης Συν. Π.Ε.	25	διπλάσια	28	9.5.1916
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Βοδόδης Συν. Π.Ε.	30	20πλάσια	20	9.3.1916
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Βεροσθός Συν. Π.Ε.	50	πενταπλάσια	35	9.3.1916
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Καθολικού Συν. Π.Ε.	30	20πλάσια	25	24.6.1916
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Ακράτας Συν. Π.Ε.	40	τριπλάσια	44	1.7.1916
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Παναγιειρατικός Συν. Π.Ε.	10	διπλάσια	30	23.8.1916
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Πλατάνου Καλαβρύτων Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλάσια	53	29.8.1916
Συνετ. πωλ. σταφ. Αιτωριζίου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλάσια	8	11.10.1916
Συνετ. πωλ. σταφ. Γρόπα Συν. Π.Ε.	40	δεκαπλάσια	13	12.10.1916
Γεωργοκτημ. συν. αγοράς και πωλήσεως Ρίου Συν. Π.Ε.	25	διπλάσια	21	19.3.1916
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Αραχωδίτικων Συν. Π.Ε.	50	πενταπλάσια	29	19.10.1916
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Βεροσθός Αιγείρας Συν. Π.Ε.	10	διπλάσια	23	20.10.1916
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Δρεπάνου Συν. Π.Ε.	30	τριπλάσια	46	27.10.1916
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Καμαρών Συν. Π.Ε.	50	20πλάσια	43	1.11.1916
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Ψαθοπύργου Συν. Π.Ε.	50	διπλάσια	27	5.11.1916
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Κατσιαρού Συν. Π.Ε.	100	διπλάσια	13	14.11.1916
Συν. πωλ. σταφ. Αραχωζαίων Τσατσεθός Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλάσια	21	29.11.1916
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Βλωθοκάς Αιγείρας Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλάσια	42	29.11.1916

ΝΟΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ

Οινοποιητικοί συνεταιρισμοί

Οινοποιητ. συνετ. Κολλινών Συν. Π.Ε.	20	διπλάσια	54	18.8.1916
Οινοποιητ. συνετ. Βλαχοκερασιάς Συν. Π.Ε.	20	τριπλάσια	80	19.8.1916
Οινοποιητ. συνετ. Τεγέας Συν. Π.Ε.	20	διπλάσια	43	19.8.1916
Οινοποιητ. συνετ. Αρβανιτοκερασιάς Συν. Π.Ε.	20	τριπλάσια	72	4.11.1916
Οινοποιητ. συνετ. Τζίβα Συν. Π.Ε.	30	διπλάσια	32	21.12.1916
Οινοποιητ. συνετ. Καμαρίου Συν. Π.Ε.	30	διπλάσια	32	21.12.1916
Οινοποιητ. συνετ. Βουνού Συν. Π.Ε.	50	πενταπλάσια	33	21.12.1916

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. πιστ. συνετ. Κερασίτσας Συν. Π.Ε.	20	διπλάσια	31	18.8.1916
--	----	----------	----	-----------

ΝΟΜΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. πιστ. συνετ. Κορυφασίου Συν. Π.Ε.	500	διπλάσια	12	21.1.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μερόπης Συν. Π.Ε.	150	15πλάσια	48	21.1.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ευαίας Συν. Α.Ε.	50	απεριόριστος	41	2.2.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Γλιάτα Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	13	2.3.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μπάστα Συν. Α.Ε.	100	απεριόριστος	27	15.3.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Τσουκαλέϊκων Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	43	7.4.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αϊθινίου Συν. Α.Ε.	50	απεριόριστος	28	7.4.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Χασάμπασα Συν. Α.Ε.	50	απεριόριστος	29	9.3.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μαυροματίου Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	11	9.3.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ζαχάρως Συν. Α.Ε.	300	απεριόριστος	72	29.7.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Λυκοτράφου Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	25	5.10.1916

Κεφ. 28: Η Συνεταιριστική δραστηριότητα κατά το 1916

Επωνυμία	Μερίδα δρχ.	Ευθύνη	Μέλη	Χρον. εγchr.
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μπισχινίου Συν. Α.Ε.	500	απεριόριστος	9	8.10.1916
Γεωργ. ταμείον Φιλιατρών Συν. Π.Ε.	100	διπλασία	20	8.3.1916
Γεωργ. ταμείον Μεσοχωρίου Συν. Π.Ε.	300	διπλασία	11	9.3.1916
Γεωργ. ταμείον Αϊθινίου Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	46	25.6.1916
Γεωργ. ταμείον Πύργου Τριφυλλίας Συν. Π.Ε.	500	διπλασία	47	23.9.1916
Γεωργ. ταμείον Ραμοδουνίου Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	45	11.10.1916
Γεωργ. ταμείον των κτηματιών Μπάστα Συν. Α.Ε.	100	απεριόριστος	40	28.10.1916
Γεωργ. ταμείον της κοινότη. Ανδρούσης Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	40	5.11.1916
Γεωργ. ταμείον Λιγουδίστης Συν. Π.Ε.	200	πενταπλασία	69	22.11.1916
Γεωργ. ταμείον της κοινότη. Κανούργου Συν. Π.Ε.	300	διπλασία	15	24.11.1916
Γεωργ. ταμείον της κοινότη. Στρέφι Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	34	24.11.1916
Γεωργ. ταμείον της κοιν. Πηδάσου Συν. Π.Ε.	100	τετραπλασία	41	5.12.1916
Γεωργ. ταμείον της κοινότη. Μεθώνης Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	8	28.12.1916
Γεωργ. πιστωτ. συνετ. Κουκουράχης Συν. Π.Ε.	120	τριπλασία	24	1.11.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ανδρούσης Συν. Π.Ε.	1000	τριπλασία	21	5.11.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Σπηταλίου Συν. Π.Ε.	200	τριπλασία	20	15.11.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Βωλάντζης Συν. Π.Ε.	100	διπλασία	40	29.11.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Κυπαρισσίας Συν. Α.Ε.	100	απεριόριστος	23	2.12.1916
Γεωργ. πιστ. και προμ. συν. Μαντζικαρίου Συν. Α.Ε.	250	απεριόριστος	19	5.12.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Καλαμαρά Συν. Α.Ε.	50	απεριόριστος	36	9.12.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Χατζή Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	40	14.12.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μελιγαλά Συν. Π.Ε.	100	διπλασία	58	28.12.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Χριστοφαλείκων Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	22	28.12.1916
Γεωργ. λαϊκ. τράπ. Γαργαλιάνων Συν. Π.Ε.	500	απεριόριστος	26	1.11.1916
Αγροτ. λαϊκ. τράπ. Αβραμιού Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	29	15.11.1916
Αγροτ. λαϊκ. τράπ. Μάνεσι Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	27	15.11.1916
Αγροτ. λαϊκ. τράπ. Τζιτζωρίου Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	19	15.11.1916
Αγροτ. λαϊκ. τράπ. Ζευγολατειού Συν. Α.Ε.	150	απεριόριστος	37	22.11.1916
Αγροτ. λαϊκ. τράπ. Πύργου Τριφ. Συν. Α.Ε.	600	απεριόριστος	26	22.11.1916
Αγροτ. λαϊκ. τράπ. Καρτερολίου Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	58	22.11.1916
Αγροτ. λαϊκ. τράπ. Δράγκας Αιπ. Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	17	5.12.1916
Αγροτ. λαϊκ. τράπ. Χαϊκαλίου Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	24	5.12.1916
Λαϊκή τράπεζα Μεσσήνης Συν. Α.Ε.	300	απεριόριστος	15	9.12.1916
Γεωργ. λαϊκή τράπ. Μελιγαλά Συν. Π.Ε.	30	τριπλασία	58	28.12.1916
Γεωργ. πιστ. συνετ. Σωλακίου Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	51	15.10.1916

Προμηθευτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. προμηθ. συνετ. Κρεσταίνης Συν. Π.Ε.	25	πενταπλασία	14	5.10.1916
Γεωργ. προμηθ. συνετ. Βρόνης Συν. Π.Ε.	50	τριπλασία	32	11.10.1916
Γεωργ. προμηθ. συνετ. Σκάλας Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	24	19.1.1916

ΝΟΜΟΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. πιστ. συνετ. Μυρτιάς Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	72	27.10.1916
Γεωργ. πιστ. συν. Καστορείου Λακεδαιμόνος Συν. Π.Ε.	25	διπλασία	42	18.10.1916
Γεωργ. πιστ. συν. Αναβρυτής Λακεδαιμόνος Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	55	15.12.1916

Κεφ. 28: Η Συνεταιριστική δραστηριότητα κατά το 1916

Επωνυμία	Μερίδα δρχ.	Ευθύνη	Μέλη	Χρον. εγchr.
ΝΟΜΟΣ ΑΤΤΙΚΟΒΟΙΩΤΙΑΣ				
Πιστωτικοί συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνет. Κρικουκίου Συν. Π.Ε.	100	Ίση προς μερίδα	208	29.4.1916
Γεωργ. πιστ. συνет. Χλεμδοταρίου Συν. Π.Ε.	100	εξαπλασία	103	3.10.1916
Παραγωγικοί συνεταιρισμοί				
Κτηνασφαλιστικός συνет. Κρικουκίου Συν. Π.Ε.	10	Ίση προς μερ.	65	16.2.1916
ΝΟΜΟΣ ΕΥΒΟΙΑΣ				
Πιστωτικοί συνεταιρισμοί				
Γεωργοκτημ. πισт. συν. Σχόρου Συν. Π.Ε.	25	τριπλασία	109	19.3.1916
Παραγωγικοί συνεταιρισμοί				
Οινοποιηт. συνет. Κουρουνίων Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	26	21.1.1916
Οινοποιηт. συνет. Αυλωναρίου Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	48	21.1.1916
Οινοποιηт. συνет. Ωρολογίου Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	41	21.1.1916
Οινοποιηт. συνет. Αλιθερίου Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	50	21.1.1916
Οινοποιηт. συνет. Βράσεως Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	35	21.1.1916
ΝΟΜΟΣ ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ				
Πιστωτικοί συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πισт. συνет. Βονίτσης Συν. Π.Ε.	20	δεκαπλασία	38	3.6.1916
Γεωργ. πισт. συνет. Αντιρρίου Συν. Π.Ε.	40	πενταπλασία	31	15.6.1916
Γεωργ. πισт. συνет. Παπαδατών Συν. Π.Ε.	30	δεκαπλασία	110	27.6.1916
Γεωργ. πισт. συνет. Ματαράγκας Συν. Π.Ε.	30	δεκαπλασία	76	9.7.1916
Γεωργ. πισт. συνет. Νεοχωρίου Συν. Π.Ε.	100	τριπλασία	97	30.7.1916
Γεωργ. πισт. συνет. Γουριάς Συν. Π.Ε.	20	δεκαπλασία	38	12.8.1916
Γεωργ. πισт. συνет. Προστοβάς Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	59	18.9.1916
Γεωργ. πισт. συνет. Αμαργιανούς Συν. Π.Ε.	30	δεκαπλασία	25	28.9.1916
Γεωργ. πισт. συνет. Γιαννοπούλων Συν. Α.Σ.	20	απεριόριστος	50	21.1.1916
Γεωργ. πισт. συνет. Κανδήλας Συν. Π.Ε.	40	δεκαπλασία	61	14.6.1916
Γεωργ. πισт. συνет. Γαβαλούς Συν. Π.Ε.	30	δεκαπλασία	94	28.9.1916
Γεωργ. πισт. συνет. Ποδολοβίτσης Συν. Π.Ε.	30	δεκαπλασία	41	8.10.1916
Γεωργ. πισт. συνет. Θέρμου Συν. Π.Ε.	40	δεκαπλασία	32	17.10.1916
Λαϊκή τράπεζα Μπερικού Συν. Π.Ε.	20	δεκαπλασία	35	17.10.1916
Προμηθευτικοί συνεταιρισμοί				
Γεωργ. προμ. συνет. Ηρουσού Συν. Π.Ε.	50	διπλασία	41	19.3.1916
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ				
Πιστωτικοί συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πισт. συνет. Ριζομούλι Συν. Π.Ε.	400	20πλασία	20	15.3.1916
Γεωργ. πισт. συνет. Καζακλάφ Συν. Π.Ε.	100	Ίση προς μερίδα	29	9.5.1916
Γεωργ. πισт. συνет. Σούρηης Συν. Π.Ε.	100	δεκαπλασία	50	9.3.1916
Πωλήσεως συνεταιρισμοί				
Συν. πωλήρ. γεωργικών προϊόντων Ζαγοράς Συν. Π.Ε.	100	δεκαπλασία	199	27.10.1916

Κεφ. 28: Η Συνεταιριστική δραστηριότητα κατά το 1916

Επωνυμία	Μερίδα δρχ.	Ευθύνη	Μέλη	Χρον. εγκρ.
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΚΑΛΩΝ				
Πιστωτικοί συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνेत. Φανάρι. Μαγούλας Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	27	20.9.1916
Γεωργ. πιστ. συνेत. Φαναρίου Συν. Π.Ε.	10	πενταπλασία	44	3.11.1916
Γεωργ. πιστ. συνेत. Κοπραίνης Συν. Π.Ε.	10	δεκαπλασία	38	24.11.1916
Παραγωγικοί συνεταιρισμοί				
Οινοποιητ. συνेत. Μεσοενιάδα Συν. Π.Ε.	50	Ίση προς μερίδα	19	8.3.1916
ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ				
Πιστωτικοί συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνेत. Δολιανών Συν. Π.Ε.	25	τετραπλασία	55	28.9.1916
ΝΟΜΟΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ				
Πιστωτικοί συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνेत. Μεσσαριάς Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	35	14.11.1916
Γεωργ. πιστωτ. συνेत. Περλεψιμάδων Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	14	2.12.1916
Αγροτ. λαϊκή Τράπ. Καββαδάτων Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	38	17.5.1916
Αγροτ. λαϊκή Τράπ. Μαγουλάδων Συν. Π.Ε.	100	δεκαπλασία	27	20.9.1916
Αγροτ. λαϊκή Τράπ. Αρμενιάδων Συν. Π.Ε.	100	δεκαπλασία	53	14.7.1916
Αγροτ. λαϊκή Τράπ. Αυλιωτών Συν. Π.Ε.	100	δεκαπλασία	73	14.10.1916
Αγροτ. λαϊκή Τράπ. Αγραφών Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	21	14.12.1916
Αγροτ. λαϊκή Τράπ. Αγ. Παντελεήμονος Συν. Π.Ε.	100	δεκαπλασία	23	5.10.1916
Παραγωγικοί συνεταιρισμοί				
Οινοποιητ. συνेत. Καρυάς Συν. Π.Ε.	10	δεκαπλασία	30	21.1.1916
Οινοποιητ. συνेत. Σφακιωτών Συν. Π.Ε.	10	δεκαπλασία	25	3.3.1916
Οινοποιητ. συνेत. Ααζαρατών Συν. Π.Ε.	10	δεκαπλασία	48	4.3.1916
ΝΟΜΟΣ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ				
Προμηθευτικοί συνεταιρισμοί				
Προμηθ. συνेत. Πάλλης Συν. Π.Ε.	20	πενταπλασία	33	28.3.1916
Προμηθ. συνेत. Κράνης Συν. Π.Ε.	20	δεκαπλασία	20	28.3.1916
ΝΟΜΟΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ				
Πιστωτικοί συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνेत. Λαγοπόδου Συν. Π.Ε.	30	δεκαπλασία	25	10.8.1916
Γεωργ. πιστ. συνेत. Κούγκεσι Συν. Π.Ε.	30	20πλασία	31	3.10.1916
ΝΟΜΟΣ ΣΕΡΡΩΝ				
Πιστωτικοί συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνेत. Εγγρί-Δερέ Συν. Α.Ε.	60	απεριόριστος	19	21.1.1916
Γεωργ. πιστ. συν. καπν)γωγών Ααδίτσης Συν. Π.Ε.	50	100πλασία	10	10.2.1916
ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ				
Προμηθευτικοί συνεταιρισμοί				
Γεωργ. προμ. συνेत. Βουτών Συν. Π.Ε.	20	πενταπλασία	82	21.1.1916
Γεωργ. προμ. συνेत. Επισκοπής Συν. Π.Ε.	20	πενταπλασία	10	16.2.1916
Γεωργ. προμ. συνेत. Αγίων Παρασκιών Συν. Π.Ε.	20	πενταπλασία	16	16.2.1916

Επωνυμία	Μερίδα δρχ.	Ευθύνη	Μέλη	Χρον. εγchr.
Γεωργ. προμ. συνет. Αγ. Μύρωνος Συν. Π.Ε.	20	πενταπλασία	61	7.4.1916
Γεωργ. προμ. συνет. Δαφνών Συν. Π.Ε.	20	πενταπλασία	28	2.7.1916
Γεωργ. προμ. συνет. Καστελλίου Συν. Π.Ε.	20	πενταπλασία	16	25.8.1916

ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΗΣ

Προμηθευτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. προμ. συνет. Ορθέ - Μυλαπ. Συν. Π.Ε.	25	διπλασία	22	21.1.1916
Γεωργ. προμ. συνет. Γκουσελιανών Συν. Π.Ε.	25	διπλασία	37	29.7.1916

ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΗΘΙΟΥ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. πιστ. συνет. Κεντρί - Ιεράπ. Συν. Α.Ε.	20	απεριόριστος	20	25.8.1916
Γεωργ. πιστ. συνет. Μύθων - Βιάνων Συν. Α.Ε.	20	απεριόριστος	45	17.5.1916
Γεωργ. πιστ. συνет. Άρθης - Βιάνων Συν. Π.Ε.	25	πενταπλασία	26	23.8.1916
Γεωργ. πιστωτ. συνет. Πεύκου - Βιάνων Συν. Π.Ε.	25	τριπλασία	16	23.8.1916

ΝΟΜΟΣ ΧΙΟΥ

Πιστωτικοί συνεταιρισμοί

Γεωργ. πιστωτ. συνет. Καλλιμασιάς Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	29	11.10.1916
---	----	-------------	----	------------

Δ) ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΓΕΩΡΓ. ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

Κιούνται σε προσπάθειες για οργάνωση, εξασφάλιση δανείων από ΕΤΕ, προμηθευτικές μικροεργασίες.

Χαρακτηριστική γραμμή για την υποχρεωτική συμμετοχή των συνεταιριών στις εργασίες του Συνεταιρισμού και τη χρησιμοποίηση των μηχανημάτων του, είναι η περίπτωση του Συνεταιρισμού Αλιμυρού. Με το πρακτικό 14) 30.10.1916, η γενική συνέλευση αποφαινεται (σύμφωνα με το καταστατικό) για τους 4 συνεταιίρους που αλώνιζαν τα δεμάτια τους με ξένες ιδιωτικές μηχανές. Ομόφωνα η συνέλευση αποφαινεται ότι δείχνουν εχθρική συμπεριφορά, διαγράφει αυτούς και εντέλλεται να εκκαθαριστούν οι δολοτηφίες τους με κάθε νόμιμο μέσο.

Χαρακτηριστικές είναι οι πληροφορίες για το Συνεταιρισμό «Αγροτική Τράπεζα Φιλιατρών» που ανάφερε ο Ιασεμίδης στη διάλεξη της 16.4.1918 στον Παρνασό. Ο Συνεταιρισμός ιδρύθηκε την 15.7.1915. Είχε συνεταιίρους 192, συνет. μερίδες 279 προς 100 δρχ. 27.900. Είχαν καταβληθεί δρχ. 26.150. Ευθύνη τριπλασία της συνεταιρικής μερίδας.

«Αί εργασίαι του Συνεταιρισμού τούτου κατά τὸ ἔτος 1916 εἶνε ἡ προμήθεια εἰς τὰ μέλη σίτου, ἀλεύρου, ἄλατος, θείου, θεϊκοῦ χαλκοῦ, θρωμης, δρύζης, φακῆς, γεωμήλων, ζακχάρεως, καφέ, φασολίων. Ἐκ τῶν προμηθειῶν τούτων ἀνελθουσῶν εἰς δρχα. 27.320 εἶχε κέρδος δρχα. 4.200.

Ἐπίσης ἐπώλησεν ἀπὸ κοινοῦ τὸν σταφιδοκαρπον τῶν συνεταιίρων ἐκ λιτρῶν 205.794 ἀπὸ 210 μέχρι 495 δρχα. τὸ χιλιόλιτρον, εἰσπράξας καὶ δῶσας εἰς τοὺς

συνεταιίρους δραχμάς 54.283.

Ἦτοι κίνησις κεφαλαίου κατὰ τὸ 1916 δρχα. 81.603.

Διὰ τὰς ἐργασίας ταύτας ἔλαθεν, ἐγυθῆσει τοῦ Κράτους δι' ἀγοράν θείου καὶ θεϊκοῦ χαλκοῦ, δάνειον δρχα. 9.855, παρὰ δὲ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς δάνειον δρχαμῶν 13.000. Ἀμφότερα τὰ δάνεια ταῦτα ἐξωφλήθησαν ἐμπροθέσμως.

Κατὰ τὸ ἔτος 1917 ἔκαμεν ἐπίσης ἐργασίας προμηθευτικὰς τῶν αὐτῶν ὡς ἄνω περίπτου εἰδῶν, εἰσπραχθέντος ἐκ πω-

λήσεως αότων εις τούς συνεταιίρους του ποσού των 29.376 δραχ. Επίσης έπώλησεν από κοινού έκ του σταφιδοκάργου των συνεταιίρων έκ 537.830 λιτρών τό ποσόν των 207.000 λιτρών πρὸς δραχ. 295 μέχρι 375, εισπράξεις και δώσας εις τούς συνεταιίρους 68.874 δραχ.

Ἦτοι κίνησις κεφαλαίου κατά τό 1917 δραχ. 98.250.

Δάνεια ἔλαβεν κατά τό 1917 παρά μὲν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς δραχ. 35.800, πα-

ρά δὲ τῆς Ἐμπορικῆς ἐπὶ ἐνεχύρω του σταφιδοκάργου δραχ. 75.000.

Ἐκτός των ἐργασιών τούτων ἔχει ἀναλάβει ὁ συνεταιρισμὸς οὗτος και τὴν ἀντιπροσωπείαν τῆς Ἐμπορικῆς Τραπεζῆς. ἐνεργῶν εισπράξεις ἐμπορικῶν γραμματίων, ἔξαργυρώσεις ἐπιταγῶν, προκαταβολὰς φορτωτικῶν κλπ.

Ἡ πρόοδος τοῦ συνεταιρισμοῦ τούτου εἶνε κάπως καταπληκτικὴ.

Ε) ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΜΟΡΦΩΣΗ - ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία. Προβλήματα.

Τα προβλήματα με τα οποία ασχολείται η βιβλιογραφία είναι κυρίως η οργάνωση της αγροτικής πίστωσης σε συσχετισμό με τους συνεταιρισμούς αλλά και γενικότερα η οργάνωση αγροτικής πολιτικής. Σχετικά είναι τα ολιγοσέλιδα αλλά συμπυκνωμένα κείμενα-βιβλία των:

1) Ἀνδρ. Μιχαλακοπούλου «Οἱ Συνεταιρισμοὶ καὶ ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα» Ἀθήναι 1916 σελ. 17 (ανατύπωση ἀπὸ τῆ «Μηχανία Ἐπιθεώρησης»).

2) Σπ. Χασιώτη «Σχέδιον Ὀργανισμοῦ Γεωργικῆς Τραπεζῆς» Ἀθήναι 1916 σελ. 23 (ανατύπωση ἀπὸ τὰ «Νέα Γεωπονικά»).

3) Σπ. Χασιώτη «Αἱ κυριώτεροι βάσεις μᾶς ἀληθῶς γεωργικῆς πολιτικῆς» Ἀθήναι 1916.

4) Προτάσεις Ι. Δραγοῦμη.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ πρόταση-κατεύθυνση που διατυπώνει ὁ Ἴων Δραγοῦμης σε κείμενό του στὴν «Πολιτικὴ Ἐπιθεώρηση» Ἰουλίου 1916. Αναφερόμενος στὴν κοινωνικὴ αυτοδιοίκηση καταλήγει ὅτι «αἱ Κοινότητες καὶ οἱ Δήμοι θὰ ἔχουν μᾶλλον τὸν χαρακτήρα συνεταιρισμῶν, ἰδρυμένων πρὸς θεραπείαν ποικίλων οἰκονομικῶν κυρίως, ἀλλὰ καὶ πνευματικῶν συμφερόντων τοπικῶν, δικαίωμα δὲ μόνον ἐλέγχου θὰ ἔχη τὸ Κράτος...» (βλ. καὶ «ὁ Συνεταιριστὴς» 1951 σ. 138).

Επίσης τονίζει ὅτι «...παρὰ τὰ κοινῶς λεγόμενα, τὸ πνεῦμα τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶναι καὶ ἑλληνικὸν προϊόν. Πρὶν συσταθῶν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν οἱ συνεταιρισμοὶ τοῦ τύπου των Cooperatives, ὑπῆρχον εἰς τὴν τουρκοκρατούμενην Ἑλλάδα Κοινότητες ὀλόκληροι, συνετημένοι καὶ λειτουργοῦσαι ὡς κοσπερατίδες (τις ἀναφέρει) ἀλλὰ διασαλευθίσαντες ἢ παρελθούσης ἐκείνης τῆς καταστάσεως τῆς κοινωνίας, διαμορφωμένης δὲ τῶσα νεωτέρας καταστάσεως, ἀνάγκη νὰ ἐνισχυθῆ καὶ κατευθυνθῆ καταλλήλως ἢ δοθεῖσα ἤδη νέα ὄθησις εἰς τὸ συνεταιριστικὸν πνεῦμα των Ἑλλήνων, ἀστικόν, γεωργικόν καὶ κτηνοτροφικόν...».

Τονίζει ἀκόμα: «...μερικὰ θεμέλια... νὰ δοθῶν πρὸς ἐκμετάλλευσιν εἰδικῶς εἰς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ πνεύματος τοῦ συνεργατισμοῦ» («Πολιτικὴ Ἐπιθεώρησης» Ἰούλιος 1916) (1). Βλ. καὶ νέες παρατηρήσεις του στο 1919.

Συνεταιριστικὰ καὶ Λογιστικὰ Μαθήματα.

Ἡ αρμοδιὰ υπηρεσίας του Ὑπουργείου τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας διοργάνωσε κατά τὸ θέρος του 1916 μαθήματα συνεταιριστικὰ καὶ μαθήματα λογιστικῆς των

γεωργικών συνεταιρισμών σε αντιπροσώπους των, οι οποίοι επανερχόμενοι στα χωριά των τηρούν τα λογιστικά βιβλία αυτών. Ακόμα προσέλαβε δύο λογιστές ως επόπτες γεωργικών συνεταιρισμών, οι οποίοι περιερχόμενοι τα μέρη στα οποία υπάρχουν γεωργικοί συνεταιρισμοί διδάσκουν εμπράκτως τον τρόπο της τηρήσεως των βιβλίων.

ΣΤ) ΕΝΩΣΕΙΣ ΓΕΩΓ. ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

Δεν έχουν συσταθεί ακόμα Ενώσεις Συνεταιρισμών.

Ζ) ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΙΣΤΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

Παρ' όλη την αναστάτωση από το διχασμό και τα γεγονότα, υπάρχει αξιόλογη κίνηση ιδεών και προσπάθειες.

Στις αρχές του 1916 ο Ανδρ. Μιχαλακόπουλος (ο εισηγητής του ν. 602 ως Υπουργός) σε μελέτη του «Οι Συνεταιρισμοί και η Έθνική Τράπεζα» που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Μηνιαία Επιθεώρησις» και σε ιδιαίτερο ανάτυπο (1916), δίνει πολλά στοιχεία και προτρέπει την ΕΤΕ «να ενδιαφερθῆ ζωνηρῶς διὰ τὴν ἀγροτικὴν πίστιν καὶ τοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ νὰ μελετησῆ τὸ θέμα ἀπὸ πάσης πλευρᾶς».

Ἐπίσης το 1916, μετὰ τὴν ἐπίσημη προσάρτηση των Ν. Χωρῶν, ο Σπ. Χασιώτης, Τμηματάρχης τῆς Γεωργίας στο Ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Οἰκονομίας καὶ γνωστός μελετητής καὶ μαχητής, με τρία ἄρθρα του στα «Νέα Γεωπονικά» (τεύχη 1, 2, 3, του 1916 καὶ σε ἀνάτυπο) τονίζει καὶ πάλι τὴν ἀνάγκη των κεφαλαίων γιὰ τὴν ἐλληνικὴ γεωργία (με στοιχεία) καὶ εισηγεῖται σχέδιο νόμου γιὰ τὴν ἰδρύση ἐιδικῆς Γεωργικῆς Τραπεζῆς.

Καὶ παρ' ὅλο που πάντα ἐνδιαφερόταν κυρίως γιὰ τὴ διάδοσιν των γεωργικῶν γνώσεων (με τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο, τοὺς σχολικοὺς κήπους, κλπ.) τονίζει καὶ πάλι τὴν πρωτεύουσα ἀνάγκη κεφαλαίων στὴ γεωργία «διότι ἄλλως εἰς μάτην ἀναμιένομεν σοβαρὰν ἀνάπτυξιν καὶ θελιώσιν τῆς γεωργίας μας διὰ μόνης τῆς διάδοσεως γεωργικῶν γνώσεων, διότι λόγῳ τῶν πολέμων ἐπῆλθε σοβαριστάτη μείωσις εἰς τὰ καλλιεργητικὰ κεφάλαια». Τὴν Τράπεζα αὐτὴ, λέγει, «δὲν θέλομεν ἰδιωτικὴν καὶ κερδοσκοπικὴν, ἀλλὰ δημοσίαν, με πλῆρες ὅμως ἀποκεντρωτικὸν σύστημα».

Οἱ προτάσεις του εἶναι σε συσχετισμὸ με τὴν τότε πραγματικότητα. Γράφει σχετικᾶ:

«Τὸ σχέδιον συστάσεως Γεωργικῆς Τραπεζῆς γενικῶς δι' ὅλην τὴν Ἑλλάδα συνετάξαμεν ἔχοντες μὲν ὑπ' ὄψιν τὴν Βουλγαρικὴν Γεωργικὴν Τράπεζαν καὶ τὴν ἐπὶ Τουρκίας τοιαύτην εἰς τὰς νέας ἐπαρχίας, ὡς καὶ τὸ Κοινωφελὲς Ταμεῖον Κρήτης, ἀλλὰ πρὸ παντός καὶ ἐν τοῖς πλείστοις, τὰς ἰδιαιτέρας συνθήκας, ὅφ' ἅς διατελοῦσιν οἱ γεωργοὶ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ ἔποψιν ἐπαγγελματικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως καὶ οἰκονομικῆς καταστάσεως καὶ συμφώνως πρὸς αὐτὰς ἐνομίσαμεν ὅτι πρέπει νὰ ἐπιδιώξωμεν 1) τὴν ἐξέυρεσιν μεγάλου κεφαλαίου καὶ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ ἄνευ κινδύνου ν' ἀπωλεσθῆ,

διὰ τοκοχρεωλυτικῆς ἀποδόσεως αὐτοῦ ἐκ πόρων καταβαλλομένων ὑπὸ μορφήν μικροῦ φόρου ὑπ' αὐτῶν τῶν γεωργῶν δι' ἑαυτοῦς, ἤτοι δι' ἀναγκαστικῆς οἰκονομίας αὐτῶν τούτων. 2) τὴν χρῆσιν τῶν κεφαλαίων εἰς πιστώσεις ὑπὸ μορφήν πρὸ παντός εἰδῶν, ἐργαλείων, ζῶων, λιπασμάτων, σπόρων, ὥστε ν' αὐξηθῆ μετὰ βεβαιότητος ἢ πρόσδοδος ἐκάστου γεωργοῦ διὰ τῆς θελιώσεως τῆς ἐργασίας του, ἵνα οὕτω δύναται εὐχερῶς ν' ἀποδίδη τὰ ὀφειλόμενα εἰς τὴν Τράπεζα ἄνευ κινδύνου ἀπωλείας τοῦ κτήματός του ἢ τῆς προσωπικῆς του ἐλευθερίας, πρὸ παντός δὲ νὰ καταστῆ ὁ γεωργὸς ὡς οἱ-

ον τε αὐτάρκης καὶ μὴ ζητῆ διὰ πιστώσεων νὰ καλύπτῃ τὰ ἑλλείμματά του, ὁπότε οἰονδήποτε σύστημα παροχῆς πιστώσεων θ' ἀποθαίνει πρὸς καταστροφὴν του, ἀλλὰ νὰ ζητῆ τοιαύτας πρὸ πάντων πρὸς θελίωσιν τῆς ἐργασίας του ἐπὶ τὸ παραγωγικώτερον, 3) τὴν ἐνίσχυσιν τῶν Συνεταιρισμῶν, ἀβίαστως καὶ βαθμηδὸν ἰδρυομένων, ὅπου ὑπάρχουσιν οἱ ἀπαιτούμενοι ὄροι κανονικῆς λειτουργίας αὐ-

τῶν καὶ δύνανται νὰ καταστῶσιν ὄντως βιώσιμοι, 4) τὴν κατ' ἀναλογίαν πρὸς ὅσα ἕκαστος γεωργὸς εἰσφέρει ὑπὲρ τῆς Γεωργικῆς Τραπεζῆς παροχὴν τῶν πιστώσεων, ὅπως μὴ εἰσφέρωσι μὲν πάντες, λαμβάνωσι δὲ τὰς πιστώσεις μόνον ὠρισμένοι πιστοῦχοι, ὡς κατὰ τὸν Νόμον περὶ Γεωργικῆς Τραπεζῆς Μακεδονίας, Ἡπειροῦ κλπ. ὀρίζεται».

Οἱ κυριώτερες διατάξεις τοῦ Σχεδίου Νόμου που προτείνει, ἔχουν, ἐν περιλήψει, ὡς ἐξῆς:

«Ἄρθρον 1. Ὑπο τὸν τίτλον «Γεωργικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος» ἰδρύεται ἐν Ἀθήναις πιστωτικὸν Ἴδρυμα σκοποῦν τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς πίστεως τῶν γεωργῶν τῆς Χώρας.

Ἄρθρον 2. Τὰ κεφάλαια τῆς Γεωργικῆς Τραπεζῆς ἀποτελοῦνται 1) ἐκ τῶν ἐκκαθαρισθησομένων κεφαλαίων τῶν Ὑποκαταστημάτων τῆς ἐν Τουρκίᾳ Γεωργικῆς Τραπεζῆς, τῶν περιελθόντων εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου 2) Ἐκ τῶν κεφαλαίων τοῦ Κοινοφελοῦς Ταμείου Κρήτης 3) Ἐξ εἰσφορῶν 2% ἐπὶ τῆς ἐτήσιας παραγωγῆς 4) Ἐκ τῶν κερδῶν.

Ἄρθρον 5. Μεταξὺ τῶν ἐργασιῶν τῆς Τραπεζῆς προβλέπονται: Ἀγορὰ καὶ μεταπώλησις γεωργικῶν προϊόντων καὶ ἐργαλείων, φαρμάκων κλπ. Ἄνοιγμα ἐντόκων τρεχ. λογαριασμῶν μὲ γεωργικούς, κτηνοτροφικούς ἢ γεωργοβιομηχανικούς συνεργατικούς Συνεταιρισμούς εἰς οὓς παρέχει δάνεια ἐφ' ὅσον λειτουργοῦν κανονικῶς ἐπὶ τριετίαν. Δάνεια εἰς μεμονωμένα ἄτομα ἐπὶ ἐσπαρμένων καὶ μὴ συγκομισθέντων εἰσέτι προϊόντων. Πώλησις ἐπὶ πιστώσει εἰς γεωργοὺς ἐργα-

λείων κλπ. Δάνεια πρὸς ἀποπληρωμὴν ἀγοραζομένων κτηνῶν. Δάνεια ἐπ' ἐνεχύρῳ γεωργικῶν προϊόντων κλπ.

Ἄρθρον 22. Μετὰ πάροδον εἴκοσι καὶ ἐνὸς ἔτους ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς κανονικῆς λειτουργίας τῆς Τραπεζῆς ἅπαντα τὰ εἰς τὰ Ταμεία τῆς Γεωργικῆς Τραπεζῆς εὐρισκόμενα κεφάλαια εἰς χρήμα καὶ εἰς ἀπαιτήσεις περιέρχονται εἰς τὴν κυριότητα τοῦ συνόλου τῶν γεωργῶν, ἐκ τῶν εἰσφορῶν τῶν ὁποίων προέκυψαν. Ἀποδίδονται δὲ εἰς ἕκαστον αὐτῶν κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰς μέχρι τῆς λογιστικῆς χρήσεως τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους γινομένης ὑπ' αὐτῶν εἰσφορᾶς διὰ τῆς παροχῆς εἰς αὐτοὺς ἀναλόγων ἐντόκων μετοχῶν. Ἡ Γεωργικὴ Τράπεζα μετατρεπομένη εἰς μετοχικὴν τῶν γεωργῶν Τράπεζαν, θὰ λειτουργῇ τοῦ λοιποῦ κατὰ τὰς διατάξεις ἰδίας περὶ ἑαυτῆς νομοθετικῆς ὀργανώσεως ἐπὶ τῷ σκοπῷ πάντοτε τῆς ἐξυπηρέτησεως τῆς ἀνευ ὑποθήκης κτημάτων πίστεως τῶν γεωργῶν καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν συνιστωμένων γεωργικῶν ἢ συναφῶν συνεργατικῶν συνεταιρισμῶν.

Ἄρθρον 29. Παρ' ἐκάστῳ Ὑποκαταστήματι ὑπάρχει τοπικὸν Συμβούλιον».

Ἐξ ἄλλου ο ν. 721 τοῦ 1916 διευκολύνει τὴν χορηγήσεις των δανείων μέσω των συνεταιρισμῶν (βλ. «Ὁ Βοηθὸς τῶν Συνεταιρισμῶν» 1918 σ. 16, *κολακευτικὴς παρατηρήσεις* γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν των νεοσύστατων Συνεταιρισμῶν καὶ τὴν φερεγγυότητά τους).

Στοιχεῖα χορηγήσεων τῆς ΕΤΕ κατὰ το 1916. Βλ. στο ἔτος 1917 σ. 3ῶῶ.

Η) ΒΑΣΙΚΑ ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ.

Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν εἶναι ἀκόμα σε θέση νὰ

αναπτύξουν γενικότερη «επαγγελματική» αγροτική δραστηριότητα. Η πολύ ανώμαλη κατάσταση του έτους 1916 δεν επέτρεψε άλλη αξιόλογη γενικότερη φανερή πρόοδο κατά το έτος αυτό. (Βλ. παρακάτω και τις αντιδράσεις στο έργο των Συνεταιρισμών που περιγράφει ο Ιασεμίδης).

Θ) ΟΙ ΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

Η ανώμαλη πολεμική κατάσταση δεν βοήθη την οργάνωση. Αρχίζουν να αναπτύσσονται μερικές προσπάθειες (που θα δούμε στα επόμενα χρόνια).

Ι) ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ.

Δεν υπάρχουν ακόμα ως αξιόλογη παρουσία επαγγελματική, αφού δεν υπάρχουν Ενώσεις, οι δε Συνεταιρισμοί δεν έχουν όγκον εργασιών για υπαλλήλους, αλλά εξυπηρετούνται από τους αιρετούς, δασκάλους, κλπ.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 28

(*) Από το έτος 1916 και έπειτα η ανάπτυξη της ύλης θα γίνεται με την ακόλουθη ομοιομορφη κατάταξη της μέσα σε κάθε έτος:

A) Η γενική φυσιογνωμία του έτους.

B) Κράτος - τρίτοι και Συνεταιρισμοί (Νομοθεσία - Συμπαράσταση - Εποπτεία - Αντιδράσεις - κλπ.).

Γ) Αριθμητική εξέλιξη και διάρθρωση των Γεωργ. Συνεταιρισμών.

Δ) Εργασίες των Γεωργ. Συνεταιρισμών (Πανελλήνια και Τοπικές Εφαρμογές).

Ε) Συνεταιριστική μόρφωση - Ενημέρωση - Βιβλιογραφία.

ΣΤ) Ενώσεις Γεωργ. Συνεταιρισμών και Κεντρικές Συνετ. Οργανώσεις.

Z) Αγροτική πίστις και Συνεταιρισμοί.

H) Βασικά Αγροτικά Προβλήματα και Αγώνες Γεωργ. Συνεταιριστικών Οργανώσεων.

Θ) Αστικοί Συνεταιρισμοί.

Ι) Συνεταιριστικοί Υπάλληλοι.

ΙΑ) Άλλα Συνεταιριστικά Θέματα.

Με την ομοιομορφη αυτή κατάταξη - ταξινόμηση της ύλης, προστατεύεται ο αναγνώστης από γενικόττες, αοριστίες και στεροχρονισμούς (πράγμα πολύ συνηθισμένο σε παρόμοιες και άλλες συγγραφές) και συνεπώς διευκολύνεται στην κατανόηση σε ό,τι αφορά την εξέλιξη. Αλλά και είναι δυνατό, με την παράθεση της ύλης του κάθε στοιχείου (A, B, Γ, κ.ο.κ.), να γίνουν και ειδικές μονογραφίες (π.χ. για τη στάση του Κράτους - τρίτων έναντι των συνεταιρισμών (A), για την αγροτική πίστη (Z), τους Αστικούς συνεταιρισμούς (Θ) κ.ο.κ.

(1) Πρόβλεπε προτάσεις Μπουλανζέ (παραπάνω). Και προτάσεις - πρόγραμμα ΠΑΣΟΚ στα θέματα αυτά.

Η ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 1917

Α) Η ΓΕΝΙΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ 1917

Ένταση του διχασμού με δύο Κυβερνήσεις (Αθηνών-Θεσσαλονίκης).

Ταπεινωτική συγγνώμη της Κυβερνήσεως Λάμπρου προ των σημειών της Αντάντ. Αντίδραση Λαού, συσπείρωση περί Βασιλέα.

Σιμώρη και μέρος Μ. Ασίας αναγνωρίζεται από Αντάντ στην Ιταλία. Η Κωνσταντινούπολη αναγνωρίζεται στη Ρωσία. Η Ιταλία γενικά πήρε τη θέση της Ελλάδας στο Αιγαίο ως σύμμαχος Αντάντ.

Κήρυξη πολέμου από Αμερική κατά των Κεντρικών Αυτοκρατοριών λόγω δράσεως γερμανικού στόλου εναντίον της (βύθησι πλοίων).

Κυβέρνηση Ζαΐμη προσπαθεί, χωρίς επιτυχία, συνδιαλλαγή με Αντάντ.

Κατάπλους γαλλικού στόλου. Γεγονότα. Κατάληψη Αθηνών. Βίαιη απομάκρυνση Κωνσταντίνου. Ένταση του διχασμού.

Η προσωρινή Κυβέρνηση Θεσσαλονίκης γίνεται πανελλήνια. Άρση του αποκλεισμού.

Νέος Βασιλεύς ο Αλέξανδρος (άρνηση Γεωργίου). Είσοδος Ελλάδας στον πόλεμο (γερμανοβουλγαρικό μέτωπο). Αντίκτυποι εσωτερικοί.

Εγκαθίδρυση ιταλικού Προτεκτοράτου στην Αλβανία.

Ριζικά εκκαθαριστικά μέτρα Κυβερνήσεως Βενιζέλου για απαλλαγή από αντίδραση. Εξορίες. Στρατιωτικός νόμος.

Σύγκληση της Βουλής του 1915 που είχε διαλυθεί από Κωνσταντίνο.

Επαναστατικά γεγονότα στη Ρωσία. Ανακοχή Ρώσων—Γερμανών.

Φοβία στη Θεσσαλονίκη αποφεύγει το Κέντρο και τουρκικές συνοικίες.

Μάχες στη Βουλή για την πολιτική των δύο παρατάξεων.

Επιστράτευση με αρχή από Θεσσαλία—Στερεά. Οργάνωση στρατού.

Νέοι διωγμοί εναντίον των Ελλήνων στην Τουρκία. Εργατικά τάγματα, εξονώσεις.

Ίδρυση (το δεύτερο εξάμηνο) ειδικού Υπουργείου Γεωργίας (ΝΔ 14.6.1917 κώρωση με ν. 853/1917) και διαχωρισμός της κρατικής αρμοδιότητας μεταξύ γεωργικών και αστικών συνεταιρισμών. (Για τους γεωργικούς αρμόδια το Υπουργείο Γεωργίας. Οι αστικοί παραμένουν στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας).

Τμή χρυσής λίρας (Ιανουάριος 24.42, Δεκέμβριος 1917 δρχ. 24,60).

Β) ΚΡΑΤΟΣ - ΤΡΙΤΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ (ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ - ΕΠΟΠΤΕΙΑ-ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΣΗ - ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ).

1. Νομοθεσία

Από νομοθετικής πλευράς δημιουργείται αξιόλογη κίνηση για την αντιμετώπιση προβλημάτων. Έχουμε διαδοχικά τα επόμενα νομοθετήματα για τους συνεταιρισμούς ή σχετικά με τη δραστηριότητά τους.

Ν. 844) 1917 «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως των περί του Έθνικού Τυπογραφείου κλπ. νόμων (ΦΕΚ 186/1917)». Αφορά τη δημοσίευση μόνον της εγκριτικής υπουργικής αποφάσεως καθώς και περιλήψεως του καταστατικού στην Εφημ. της Κυβερνήσεως (και όχι ολόκληρου του καταστατικού που δημιουργούσε φόρτο και καθυστερήσεις).

Ν. 853) 1917 «Περί οργανισμού Υπουργείου Γεωργίας» (ΦΕΚ 193/1917).

Αφορά τις αρμοδιότητες του νέου Υπουργείου Γεωργίας γενικά και ειδικά για τους γεωργικούς συνεταιρισμούς.

N. 1023) 1917 «Περί ιδιωτικής επιχειρήσεως ασφάλισως (ΦΕΚ 249/1917). Αφορά τους αλληλασφαλιστικούς συνεταιρισμούς και την εποπτεία τους.

Δ. 13) 15.11.1917 «Περί γνωμοδοτικής επιτροπής των συνεταιρισμών» (ΦΕΚ 262/1917). Αφορά την οργάνωση της παρακολούθησής των Συνεταιρισμών (συντονισμός των προσπαθειών του Κράτους για τους συνεταιρισμούς, μετά το διαχωρισμό των αρμοδίων Υπουργείων για γεωργικούς - αστικούς).

N.Δ. 18) 22.11.1917 «Περί τροποποιήσεως τού άρθρου 3 τού νόμου 602 «περί συνεταιρισμών» (ΦΕΚ 270/1917). Με τροπ. του N. 849) 1917 καθορίζει και την εκτύπωση του καταστατικού σε φυλλάδιο με δαπάνη του Υπουργείου και διανομή του για ενημέρωση των μελών κάθε συνεταιρισμού.

N. 1072) 1917 «Περί επέκτασεως καθ' ἅπαν τὸ Κράτος τῶν ὑπ' ἀριθ. 2466, 2467, 2468, 2469 και 2470 Δ) των τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως περὶ τοῦ ἀγροτικού ζητήματος (ΦΕΚ 305/1917). Αφορούν τη νομοθεσία περί απαλλοτριώσεως των τσιφλικίων, θέμα γενικότερης σημασίας για τη μελλοντική δράση των συνεταιρισμών γενικά και ειδικότερα την οργάνωση των Συνεταιρισμῶν Αποκαταστάσεως Ακτημόνων. Αν η αγροτική αποκατάσταση τότε στηριζόταν στην ομαδική συνεταιριστική καλλιέργεια θα ήταν διαφορετική η γεωργική και συνεταιριστική εξέλιξη της χώρας. Σύντομη, τότε, για τη φύση της κοινῆς συνεταιριστικῆς καλλιέργειας, εξέλιξις της Ρωσίας και άλλες σκοπιμότητες (κομμουνιστικές κλπ.) οδήγησαν στο δρόμο της διανομῆς των τσιφλικίων με πολύχρονες διαδικασίες που απορρόφησαν σε διοικητικά καθήκοντα ὅλο το τότε γεωπονικό προσωπικό.

2. Συμπαράσταση - Αντιδράσεις.

Για τη συμπαράσταση του Κράτους α) στην αντιμετώπιση των εμποδίων που παρουσιάζονται στη δράση των Συνεταιρισμῶν από εξωτερικούς παράγοντες, β) στην αντιμετώπιση εσωτερικῶν δυσκολιών, γ) στην καλύτερη ἀσκηση της αγροτικῆς πίστεως από ΕΤΕ, δ) στην ἰδρυση Ἐνώσεων Συνεταιρισμῶν (ιδεολογικού και οικονομικού σκοπού) και αργότερα Κεντρικού Συνδέσμου Συνεταιρισμῶν, βλ. στη συνέχεια (στο Ε) το βιβλίο του Σ. Ιασιμίδη «Ἀνάγκη Ἐνώσεως τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν» καθώς και το υπόδειγμα Καταστατικού Ἐνώσεως Γ. Συνεταιρισμῶν και τις οδηγίες για σύστασή τους.

Ειδικά για τα ε μ π ὀ δ ι α που παρουσιάζονταν τότε στην πετυχημένη διεξαγωγή των εργασιῶν των γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, ἔπειτα ἀπὸ τη μεγάλη αριθμητικὴ τους αὐξηση, ο Ιασιμίδης τονίζει τα ακόλουθα για τους διάφορους παράγοντες και τη θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ ἐπιρροή τους: (Γα παραθέτουμε κάπως αναλυτικὰ ἐπειδὴ αὐ παρατηρήσεις και υποδείξεις τοῦ ἔχουν τόσο ιστορικὴ ἀξία για την κρίση του έργου τους ὅσο και καθοδηγητικὴ ἀκόμα και σήμερα και μελλοντικὰ).

«... Ὑποστηρικταὶ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν:

Παρητήρησαμεν, ὅτι ἰδιῶται τινες, δυστυχῶς ὀλίγοι, ἐνστερνιασθέντες τὴν ἰδέαν τῶν γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν, ἐπιδιώκουσι καὶ ἐπιτυχάνουσι τὴν οὐσασιν τοιοῦτων, βοηθοῦντες κατὰ τοῦτο τὰς ἐνεργείας τῆς Πολιτείας. Εἶνε ἀληθές, ὅτι οἱ τοιοῦτοι ἐφ' ὅσον μὲν ἐνεργοῦσι λελογισμένως καὶ δνευ ἀπατέρας τινος ὑστεροβουλίας ἰδρύνοντες συνεταιρισμοὺς

κατόπιν βαθείας ἐξετάσεως τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν τῶν συνιστῶντων αὐτῶν γεωργῶν καὶ κατόπιν ἐπισταμένης ἐκλογῆς τῶν ἱκανωτέρων καὶ ἐντιμωτέρων προσώπων διὰ τὴν διοίκησιν αὐτῶν, μεγάλην προσφέρουσιν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν γεωργικὸν πληθυσμὸν καὶ εἰς τὴν ἔθνικὴν παραγωγὴν. Ἄλλ' εἶνε ἀληθές ἐπίσης, ὅτι μερικοὶ τούτων, εἴτε ἐξ ἀνε-

παρκείας γνώσεων, είτε και έξ άπωτέρας τινος ιδιοτελοῦς σκέψεως όρμώνμενοι, προβαίνουσιν εις τήν σύστασιν συνεταιρισμών οί όποιοι ώς έκ του είδους αὐτῶν, δέν έξυπηρετοῦσι τά συμφέροντα τῶν συνεταιρίρων ἢ ύποδεικνύουσι διοικητικά πρόσωπα μὴ κατάλληλα ἢ συνιστώσιν εις αὐτοὺς όργανισμοὺς ἢ καταστατικά ἢ τροποποιήσεις αὐτῶν, αἱ όποια δέν συνάδουσι πρὸς τό γενικόν αὐτῶν, συμφέρον, ἢ προτρέπουσιν εις τήν λήψιν άποφάσεων, αἱ όποια όχι μόνον εἶνε άσύμφωνοι πρὸς τόν σκοπόν αὐτῶν, αλλά και άντικρυς άντίκεινται πρὸς αὐτόν. Μερικοί έκ τούτων εἶνε πιθανόν διά τῆς ένισχυομένης οὕτω θαθμηδόν έπιδράσεως αὐτῶν έπί τῶν καθ' έξαστον γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν νά άπαιτήσωσι παρ' αὐτῶν και ἠθικά άνταλλάγματα τῶν κόπων αὐτῶν και τῆς ύπέρ τῶν Συνεταιρισμῶν έργασίας των ύπέρ έαυτῶν ἢ ύπέρ άλλων προσώπων και νά παρασύρωσι τούτους εις έντελῶς άντιθέτους πρὸς τήν πρόοδον τῆς συνεταιρικῆς έργασίας ένεργείας και εις έκδηλώσεις ἢ έπεμβάσεις όχι ύπέρ ἢ κατά ιδεῶν σχετικῶν πρὸς τήν συνεταιριστικὴν όργάνωσιν, αλλά ύπέρ ἢ κατά προσώπων. Τότε ἡ καταστροφή τῆς συνεταιρικῆς ιδέας εἶνε άμεσος. Ό συνεταιρισμός στήριζεται έπί τῆς αὐτοβοηθείας και αὐτοδιοικήσεως και τὰς ιδιότητας ταύτας πρέπει νά τηρῆ εις πάσας αὐτοῦ τὰς έργασίας. Και δι' αὐτό άναφωνοῦμεν εις μέν τούς Συνεταιρισμοὺς, «προσοχή εις τούς άποκλήτους ύποστηρικτάς σας», εις δέ τούς πραγμα-

Η Γ ε ω ρ γ ι κ ῆ Ὑ π η ρ ε σ ί α κ α ι ο ἱ Σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ μ ο ἱ .

Γράφει στη συνέχεια ο Ιασημόνης για την ανάμιξη της Κρατικής Γεωργικής Υπηρεσίας για να τονίσει ότι δεν πρέπει να αναμειγνύεται αλλά να αφήνει το έργο στις Ενώσεις Συνεταιρισμῶν:

«Ό,τι παρατηρεῖται εις τινας ιδιώτας, παρατηρήθη και εις τινας ύπαλλήλους τῆς γεωργικῆς ύπηρεσίας. Οί πλείστοι τούτων εἶνε άληθές, ότι εἰργάσθησαν ύπέρ τῆς έξαπλώσεως τῆς συνεταιρικῆς ιδέας εις τόν γεωργικόν πληθυσμόν και εις τούτους δίκαιος όφείλεται έπαινος.

τικῶς ένδιαφερομένους και έπιθυμοῦντας τήν εὐδοκίμησιν τῶν Συνεταιρισμῶν ιδιώτας «μὴ άναμειγνύεσθε εις τὰ έσωτερικά αὐτῶν».

Άλλά δύναται τις νά άντειπῆ. Πῶς εἶνε δυνατόν συνεταιρισμός τις, άποτελούμενος μάλιστα από γεωργούς, νά προοδεύσῃ, εάν στερηθῆ οὕτω τῆς βοηθείας μάλλον άνεπτυγμένων προσώπων ἢ άποποιηθῆ τήν προσφερομένην εις αὐτόν οικειοθελῶς συνδρομήν;

Έν πρώτοις φρονοῦμεν, ότι, και τηρουμένων τῶν άνω προφυλάξεων, πάντως θέλουσιν άπομείνῃ άρκετοὶ εἰλικρινεῖς φίλοι και άδολοὶ ύποστηρικταὶ τῶν συνεταιρισμῶν δύναμενοι νά συμβάλωσιν εις τήν εὐδοκίμησιν αὐτῶν.

Δεύτερον πᾶσαν όδηγίαν ἢ συνδρομήν παρέχει τό Ὑπουργεῖον τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, εις τό όποῖον πρέπει νά άπευθύνωνται πάντες οἱ Συνεταιρισμοὶ άπ' εὐθείας δι' αἰτήσεων, έγγράφων ἢ έν άνάγκη τηλεγραφικῶν, και άνευ μεσολαθήσεως οἰουδήποτε τρίτου, άποκλήτου ἢ μὴ, ύποστηρικτοῦ ἢ πολιτικοῦ.

Επειδὴ δέ ἡ έν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας ύπηρεσία ένεκα τῆς διαρκοῦς αὐξήσεως τῶν Συνεταιρισμῶν καθ' άριθμόν και έργασίαν δέν εἶνε πάντοτε έπαρκής, μὴ δυναμένη νά άνταποκριθῆ τελείως εις τὰς πολλαχόθεν αἰτήσεις, έπιβάλλεται ἡ Ἐνωσις πολλῶν συνεταιρισμῶν έν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἠτις έχουσα ύφ' έαυτήν όλιγωτέρους συνεταιρισμοὺς θά εἶνε θέσιν νά άνταποκριθῆ εις πάσας αὐτῶν τὰς άνάγκας...

Οἱ έργασθέντες εἰργάσθησαν πάντοτε μέ καλήν πρόθεσιν. Μερικοί όμως και έκ τούτων, εὐτυχῶς και οἱτοι έλάχιστοι, πεπίεπσαν εις τό σφάλμα, έκ καικῆς έκτιμήσεως τῶν άναγκῶν τῶν γεωργῶν, νά ιδρῦσωσι γεωργικοὺς Συνεταιρισμοὺς τοιοῦτου είδους, τό όποῖον δέν άνταπο-

κρίνεται πρὸς αὐτάς. Οὕτω ἰδρῦθησαν οἰνοποιητικοὶ τινες Συνεταιρισμοὶ εἰς μέρη, ὅπου ἡ παραγωγή οἴνου μόλις ἐπαρκεῖ διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῶν τῶν γεωργῶν. Οἱ τοιοῦτοι Συνεταιρισμοί, εὐτυχῶς ὀλίγοι, περιέπεσαν κατ' ἀνάγκην εἰς ἀδράνειαν, ἐν ᾧ ἄλλου εἴδους Συνεταιρισμοὶ εἰς τὸ αὐτὸ μέρος θά εἶχον νὰ ἐπιδείξωσι σήμερον ἐργασίας. Ἄλλοι, ἐξ ὑπερτιμήσεως τῶν δυνάμεων τῶν, προέβησαν εἰς ἀθρόον σύστασιν γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ τῶν, τοὺς ὁποίους μετὰ τὴν ἰδρυσίν τῶν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καθοδηγήσωσι καὶ παρα-

κολουθήσωσιν εἰς τὰς ἐργασίας τῶν εἴτε ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ αὐτῶν εἴτε ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἐπαρκῶν γνώσεων. Διότι ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι πάντες οἱ ὑπάλληλοι τῆς γεωργικῆς ὑπηρεσίας δὲν ἔχουσι τὰς ἀπαιτούμενας πρὸς τοῦτο γνώσεις, διότι ἡ ἐργασία αὐτὴ δὲν εἶνε ἢ μικρὸν μέρος τῆς ὅλης ἀνατεθειμένης αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ νόμου ὑπηρεσίας.

Τίνι τρόπῳ δύναται νὰ διορθωθῇ τὸ κακὸν τοῦτο; Διὰ τῆς Ἐνώσεως τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν κατὰ τόπους».

Κρατικοὶ καὶ τραπεζικοὶ ὑπάλληλοι καὶ Πρόεδροι Κοινοτήτων. (Καὶ τὸ θέμα τῆς διανομῆς τῶν τροφίμων).

Ἡ φιλαλήθεια καὶ ἡ μαχητικότητα τοῦ Ιασημίδη τον ἀναγκάζει στη συνέχεια νὰ μιλήσει καθαρὰ καὶ γιὰ τὸν ἀρνητικὸ ρόλο μερικῶν ὑπαλλήλων καὶ ἀξιωματῶν που—ἀντίθετα— ἐπρεπε νὰ διευκολύνουν τὴ συνεταιριστικὴ ἀνάπτυξη. Γράφει τα παρακάτω που τα ἀπαντοῦμε μέχρι καὶ σήμερα:

«... θεωροῦμεν κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκθέσωμεν σοβαρώτερα ἐμπόδια, ὅτινα παρεμβάλλονται εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὰς ἐργασίας τῶν Συνεταιρισμῶν παρ' ἄλλων τινῶν ὑπαλλήλων τοῦ Κράτους, ὅχι μόνον κατωτέρων, ἀλλὰ καὶ ἀνωτέρων, παρὰ τινῶν Προέδρων τῶν Κοινοτήτων καὶ παρὰ τινῶν Διευθυντῶν Ὑποκαταστημάτων τῆς Ἐθνικῆς Γραπῆζης.

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι τινὲς τῶν ἀνωτέρω, ἐχόντων πάντως τὴν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐνισχύωσι τοὺς συνεταιρισμοὺς, φθάνουσι μέχρις ἀντιπράξεως πρὸς τοὺς Συνεταιρισμοὺς καὶ πρὸς αὐτὴν ἀκόμη τὴν συνεταιρικὴν ἰδέαν, ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι οἱ τοιοῦτοι εἶνε εὐτυχῶς οἱ ὀλιγώτεροι, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν ἀξιωματῶν αὐτῶν ἱκανοὶ νὰ δεσμεύωσι τὰς χεῖρας τῶν Συνεταιρισμῶν καὶ νὰ παρακωλύωσι σοβαρῶς τὸ ἔργον αὐτῶν.

Δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποκρύψωμεν, ὅτι καὶ ἐν αὐτῷ ἀκόμη τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας ὑπάρχουσι ὑπάλληλοι, εὐτυχῶς ἐλάχιστοι, μετὰ δυσφορίας βλέποντες τὴν πρόοδον τῆς συνεται-

ρικῆς ὀργανώσεως καὶ μετὰ δυσμενεῖας προοιονιζόμενοι τὸ ἔργον αὐτῶν.

Μεγαλεῖτερος δὲ εἶνε ὁ ἀριθμὸς τῶν τοιούτων ὑπαλλήλων εἰς τὰς ἄλλας ὑπηρεσίας τοῦ Κράτους.

Εἰς αὐτὴν τὴν τῶς Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν τῶν Προμηθειῶν, ἀποτελουμένην ἐξ ἀνωτάτων ὑπαλλήλων τῶν διαφόρων Ὑπουργείων, τῆς ὁποίας εἶχομεν τὴν τιμὴν καὶ ἡμεῖς νὰ εἰμεθα μέλος, ἐδοκιμάζομεν ἀντίδρασιν παρὰ τινῶν μελῶν αὐτῆς, ὁσάκις προετεινομεν τὴν διὰ τῶν Συνεταιρισμῶν διανομὴν τροφίμων εἰς τὰ μέλη αὐτῶν, καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν ἢ διὰ τῶν Κοινοτήτων διανομὴ εἶχε τελείως ναυαγήσει καὶ καθ' ἣν ἐποχὴν ἐφρονούμεν, ὅτι εἰς τοὺς ἐν τοῖς χωρίοις Συνεταιρισμοὺς ἔπρεπε νὰ ἀνατεθῇ ἡ διανομὴ τῶν τροφίμων ὅχι μόνον διὰ τὰ μέλη αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς λοιποὺς κατοίκους τῆς Κοινοτήτος, διότι οἱ τοιοῦτοι ἐξησφάλιζον ὅχι μόνον τὴν διανομὴν δικαιοτέραν, ἀλλὰ καὶ μὲ οὐδεμίαν ὑπερτίμησιν τῶν εἰδῶν τούτων, ὁ δὲ ἔλεγχος ἦτο ἀσφαλῆς καὶ ἡ τιμωρία αὐτῶν ἐν περιπτώσει παραβάσεων εὐκολος. Ἀντίδρασιν τῶν αὐτῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς

έδοκιμάσαμεν και όταν προετεινόμεν, ίνα μεταξύ τών μελών τών αποτελούντων τάς εις τάς κοινότητας έπιτροπάς διανομής τροφίμων προστεθῆ και ὁ Πρόεδρος τοῦ ἐν τῷ τόπῳ γεωργικοῦ Συνεταιρισμοῦ.

Ἄλλα και εἰς αὐτό τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ Ἐπισιτισμοῦ κατεδείχθη τελευταίως ἡ παρά τινων ὑπαλλήλων και παρά τινων τοπικῶν έπιτροπῶν διανομής τροφίμων ἀντίπραξις πρὸς τοὺς Συνεταιρισμοὺς, καίτοι τὸ Ὑπουργεῖον τοῦτο ἐπισήμως ἀπεφάσισε τὴν παροχὴν τροφίμων και εἰς αὐτοὺς συνολικῶς.

Βεβαίως δὲν εἶνε εὐκολον νὰ μαντεύσωμεν τοὺς λόγους τῆς τοιαύτης ἀντι-

Ἡ σ τ ἄ σ η μ ε ρ ι κ ῶ ν Π ρ ο ἔ δ ρ ω ν Κοινοτήτων και τω ν
α ν θ ρ ῶ π ω ν τ ο υ ς .

Γράφει σχετικά για τους Προέδρους Κοινοτήτων:

«Τινὲς τούτων, εἶτε διότι διὰ τοῦ Συνεταιρισμοῦ θλέπουσι θιγομένην τὴν φιλοτομίαν των διὰ τῆς δημιουργίας ἐν τῇ κοινότητι αὐτῶν και ἄλλης ἐνωτικῆς ἰσχῦος, εἶτε διότι φοβοῦνται μείωσιν τῆς πολιτικῆς των ἰσχῦος και τῆς ἐπιβολῆς των ἐπὶ τῶν συμπολιτῶν των, εἶτε διότι τέλος θίγονται και τὰ οικονομικὰ συμφέροντα αὐτῶν και παραλύει και ἡ οικονομικὴ ἐξάρτησις τῶν γεωργῶν ἀπ' αὐτῶν ἢ ἀπὸ τῶν φίλων ἢ συγγενῶν αὐτῶν, παρεμβάλλουσιν, ἐφ' ὅσον παρουσιάζεται εἰς αὐτοὺς περίστασις, δυσχεραίνει εἰς τοὺς γεωργικοὺς Συνεταιρισμοὺς συνήθως μικρᾶς σημασίας διὰ τὴν πρόοδον αὐτῶν διότι δὲν δύνανται σοβαρῶς και ἀποτελεσματικῶς νὰ ἀντιδράσωσι. Ἐννοεῖται, ὅτι αἱ παρουσιαζόμεναι εἰς αὐτοὺς τοιαῦται περιστάσεις εἶνε σπά-

δράσεως οὔτε δύνανται νὰ εἶνε εἰς και ὁ αὐτὸς διὰ πάντας τοὺς ὑπαλλήλους. Οἱ τοιοῦτοι δύνανται νὰ εἶνε εἶτε ἀγνοια τῆς κοινωφελοῦς ἐργασίας τῶν συνεταιρισμῶν και σύγχυσις αὐτῶν μετὰ τῶν Ἐργατικῶν Σωματείων, τῶν ὁποίων ἡ ὠφέλεια εἶνε πολὺ ἀμφισβητήσιμος, εἶτε ἀντιζηλία πρὸς τὴν ἐν τῷ Ὑπουργεῖῳ τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας ἐπὶ τῶν Συνεταιρισμῶν ὑπηρεσίαν, εἶτε ἐμμονὴ εἰς τυχὸν ἐκφρασθεῖσαν γνώμην περὶ μὴ εὐδοκιμήσεως τῶν Συνεταιρισμῶν, εἶτε τέλος ἀπήχησις τῶν ἀντιδράσεων και διαμαρτυριῶν τῶν ἐμπόρων διὰ τὰ θιγόμενα ὑπὸ τῶν Συνεταιρισμῶν συμφέροντα αὐτῶν».

ναίαι. Προκειμένου π.χ. περὶ τῆς διανομῆς ἀλεύρων, καθ' ὃν χρόνον αὕτη ἐγένετο διὰ τῶν Προέδρων τῶν Κοινοτήτων, και εἶχε διακοπῆ ἢ πρὸς τοὺς γεωργικοὺς Συνεταιρισμοὺς συνολικῶς ἐκ Πειραιῶς ἢ Πατρῶν παροχὴ αὐτῶν, τινὲς τῶν Προέδρων δὲν ἐχορήγουν τοιαῦτα εἰς τοὺς Συνεταιρισμοὺς οὔτε συνολικῶς οὔτε εἰς τὰ καθ' ἕκαστα μέλη αὐτῶν.

Προκειμένου ἀκόμη περὶ θεβαιώσεως τῶν παρά τῶν μελῶν γεωργικοῦ Συνεταιρισμοῦ καλλιεργουμένων στρεμμάτων ἀμπέλων ἢ σταφιδαμπέλων παρά τοῦ ἀρμοδίου Προέδρου τῆς Κοινότητος, ἦτις ἀπητήθη διὰ τὴν διανομὴν τοῦ θείου και θεϊκοῦ χαλκοῦ, ὀλίγοι τινες Πρόεδροι τῶν Κοινοτήτων ἤρνούντο ἀπολύτως και ἄνευ λόγου τὴν θεβαιώσιν ταύτην...»

Οἱ Διευθυνταὶ Ὑποκαταστημάτων τῆς Ἐθνικῆς.
Τα δ ἄ ν ε ι α .

Στῆ συνέχεια τονίζει: τον αποφασιστικό θετικό ἢ ἀρνητικὸ ρόλο που μπορούν να παίξουν οἱ Διευθυνταὶ των Ὑπ) των τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας κατὰ τὴν χρηματοδότηση των αγροτῶν δια των Συνεταιρισμῶν πρὸς 5% σύμφωνα με τὴν ἰσχύουσα σύμβαση Κράτους—ΕΓΓΕ. Τονίζει ὅτι, θέβαια, πρέπει νὰ εξετάζεται αωστηρά ἡ φερεγγυότητα του κάθε Συνεταιρισμοῦ διότι:

«Εἶναι θέβαιον, ὅτι ἡ παροχὴ δα-

ἄνευ ασφαλοῦς σταθμίσεως τῆς φερεγγυότητος αὐτοῦ δύνανται νὰ ἔξη ὡς ἀπο-

τέλεσμα την απώλειαν τοῦ χρήματος τοῦ δανειστοῦ καὶ μείωσιν ἐπομένως τοῦ γοήτρου τῆς συνεταιρικῆς ἰδέας καὶ τῆς ἐπ' αὐτὴν πεποιθήσεως πάντων, μηδ' αὐτοῦ τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ ἐξαιρουμένου. Δὲν πρέπει νὰ καταστραφῇ ἓν ἔργον ὀλοκλήρον, ὑποσχόμενον τὴν βελτίωσιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τοῦ γεωργοῦ καὶ τὴν πρόοδον τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, διότι ἐπιτήδειοί τινες συνενούμενοι εἰς συνεταιρισμὸν καταρθώνουσι νὰ δολιευθῶσι τοὺς δανείσαντας αὐτοὺς. Χάριν αὐτῆς τῆς ἐπιτυχίας τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν συνιστῶμεν

Καὶ ἀφοῦ αναγνωρίζει τις σωστὲς ἐνέργειαι τῶν περισσοτέρων, τονίζει τὰ παρακάτω (που ταλαιπώρησαν ἐπὶ 10ετίαι, στὴ συνέχεια, τὴ συνεταιριστικὴ κίνησιν ὅχι μόνον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς ΕἴΤΕ ἀλλὰ καὶ τῆς ΑἴΤΕ) :

«Υπάρχουσιν ἐν τούτοις Ὑποκαταστήματα, τὰ ὁποῖα εἴτε ἠδράνησαν τελείως εἴτε ἐπιπολαίως ἔκριναν εἴτε ἀκόμη καὶ ἀντέδρασαν κατὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, εὐτυχῶς ὀλίγα, ἀλλὰ, καίτοι ὀλίγα, ἐν τούτοις μεγάλην δυνάμενα νὰ προσενήθωσι θλάθην, καθ' ὃ ἐξυπηρετοῦντα ὀλοκλήρους περιφερείας καὶ ἔχοντα τὴν δύναμιν νὰ περιορίσωσι τὴν δρᾶσιν τῶν συνεταιρισμῶν. Γνωρίζομεν π.χ. ὅτι Διευθυνταὶ Ὑποκαταστημάτων τινων οὐδὲ λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν αἰτήσεις γεωργικῶν συνεταιρισμῶν περὶ παροχῆς δανείων, ἀπαντῶντες μετὰ πάροδον μηνῶν ἢ καὶ οὐδόλως ἀπαντῶντες εἰς αὐτοὺς. Ἄλλοι Διευθυνταὶ Ὑποκαταστημάτων, εἴτε ἔκριναν γεωργικούς συνεταιρισμούς ἀφερεγγύους ἄνευ θαθείας ἐξετάσεως, μόνον διότι μέλη τινὰ αὐτῶν ἦσαν ὀφειλέται τῆς Τραπεζῆς, εἴτε ἀπήτησαν παρὰ αἰτησάντων δάνειον γεωργικῶν συνεταιρισμῶν νὰ ἐξαναγκάσωσιν ὀλίγα τινὰ μέλη αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἦσαν ὀφειλέται τῆς Τραπεζῆς, νὰ ἐξοφλήσωσι τὰ χρέη των ταῦτα. Ἄλλοι ἐζήτησαν νὰ ἐπιδοθοῦν αὐτοῖς ἀντίγραφα τῶν ἀποφάσεων τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων περὶ ἐγκρίσεως δανείου διὰ δικαστικῶν κλητῆρος καὶ ἄλλοι ἐζήτησαν νὰ υπογράψωσι τὸ συμβόλαιον τοῦ

τὴν μετὰ μεγάλης συνέσεως παροχῆν δανείων εἰς αὐτοὺς».

«Ἄλλὰ πῶς θὰ κρίνεται, ὅτι παρέχονται οἱ ὄροι ἀσφαλούς διαθέσεως τῶν πρὸς τινὰ γεωργικὸν συνεταιρισμὸν δανείων; Ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα δι' ἐγκυκλίων αὐτῆς πρὸς πάντα τὰ Ὑποκαταστήματα ἐξέθηκε λεπτομερῶς καὶ σαφῶς τὸν τρόπον τοῦ καθορισμοῦ τῆς πιστώσεως διὰ τοὺς αἰτοῦντας δάνειον γεωργικούς συνεταιρισμούς. Ἐδόθη οὕτω εἰς τὰ κατὰ τόπους ὑποκαταστήματα ἡ μεγίστη τῶν δυνάμεων πρὸς ἐνίσχυσιν παντὸς γεωργικοῦ συνεταιρισμοῦ».

ἐνέργειαι τῶν περισσοτέρων, τονίζει τὰ δανείου παρὰ τῆς Τραπεζῆς πάντες οἱ συνεταιῖροι, ὡσάν ὁ συνεταιρισμὸς νὰ μὴ ἀπατέλει νομικὸν πρόσωπον. Ἄλλοι τέλος ἀπήτησαν ἀπὸ συνεταιρισμούς περιωρισμένης εὐθύνης νὰ μεταβληθῶσιν εἰς συνεταιρισμούς με ἀπεριόριστον εὐθύνην, χωρὶς νὰ λάθωσιν ὑπ' ὄψιν τὸν ἐκ τοιαύτης μετατροπῆς κίνδυνον διαλύσεως ἢ τοῦλάχιστον μειώσεως τῆς πίστεως τοῦ συνεταιρισμοῦ διὰ τῆς ἀποχωρήσεως ἐξ αὐτῶν τῶν μᾶλλον φερεγγύων συνεταιῖρων. Ἄλλως δὲν ἐχορήγουν δάνεια. Ἐκτὸς τούτων Διευθυντῆς τις Ὑποκαταστήματος ἐξεφράσθη καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ θεσμοῦ τῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῆς μελλούσης ἐπιτυχίας αὐτοῦ, ὡς εἰσάγοντος ἰδέας μὴ ἐφαρμοσίμους δῆθεν παρ' ἡμῖν.

Ἀπὸ τῆς μεγάλης αὐστηρότητος περὶ τὸν ἔλεγχον τῆς φερεγγυότητος τῶν συνεταιρισμῶν, τὴν ὁποῖαν καὶ ἡμεῖς, πρὸ παντὸς χάριν αὐτῶν τῶν ἰδίων, ἐπιζητούμεν, μέχρι τῆς κατὰ τῶν συνεταιρισμῶν ἐντιδράσεως διὰ τῆς ἐπὶ μακρὸν καταπονήσεως αὐτῶν διὰ τῶν ἀδικαιολογητῶν ἀπαιτήσεων ἢ τῆς τελείας ἀδιαφορίας ὑποκαταστημάτων τινων τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, εἶνε μεγίστη ἡ ἀπόστασις. Ἐν ᾧ τὸ πρῶτον μέτρον σώζει τὸ δεῦτερον ἀπογοητεύει...»

Ο γενικότερος ρόλος της Εθνικής για τους Συνεταιρισμούς. Εποπτεία. Καταθέσεις.

Με την ευκαιρία ο μαχητικός με σφραγύνη Ικασμίδης στρέφει τις εισηγήσεις του προς τη Διοίκηση της ΕΤΕ και εισηγείται:

«...προαγομέθα να συστήσωμεν εις την καθόλου προθύμως συντρέχουσαν τούς γεωργικούς Συνεταιρισμούς Διοίκησιν τής Έθνικής Τραπέζης να διατάξη τὰ Ὑποκαταστήματα αὐτῆς νὰ ἐξετάζωσι προθύμως τὰς αἰτήσεις δανείων τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ νὰ ἐλέγχωσι τὴν φερεγγυότητα αὐτῶν μετὰ τῆς ἐπιβαλλομένης μὲν ἀσφαλείας, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς δυνατῆς ταχύτητος, μὴ ἀπαιτοῦντα παρὰ τῶν Συνεταιρισμῶν τὴν ἐκτέλεσιν μὴ ὑπαρχουσῶν ὑποχρεώσεων...»

«Μεγάλως δὲ θὰ διευκόλυνε τὸ ἔργον τοῦτο ἰδρυομένη ἰδιαίτερα κεντρικὴ ὑπηρεσία Ἐπιθεωρήσεως τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν μετὰ ἐιδικῶν διὰ τὸν ἔλεγχον τῶν συνεταιρισμῶν Ἐπιθεωρητῶν».

«Ἐκτός τούτου πολὺ θὰ ἐνισχύοντο οἱ γεωργικοὶ Συνεταιρισμοί, ἐὰν ἡ Ἐθνική

τὴ Τράπεζα ἤνοιγε κατ' ἔτος ὠρισμένην πίστωση δι' ἕκαστον συνεταιρισμὸν καὶ ἀπεδέχετο τὰς καταθέσεις αὐτῶν εἰς τρεχούμενον λογ)σμὸν μέχρι 10.000 δρ. καὶ μὲ ἕνα ἱκανοποιητικὸν τόκον 4%, ὅσον εἶχε καὶ ἄλλοτε δεχθῆ ἐπὶ τῆς Διοικήσεως τοῦ ἀειμνήστου Βαλαωρίτου. Ἡ εὐκολία αὕτη χωρὶς νὰ ἐπιφέρῃ θλάβην τινὰ εἰς τὴν Τράπεζαν καθιστᾷ δυνατὴν τὴν συναλλαγὴν μετὰ τῆς Τραπέζης τῶν συνεταιρισμῶν ἄνευ κινδύνου θλάβης αὐτῶν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα πρέπει νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν, ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐπεκτάσεως καὶ τῆς εὐεργετικῆς δράσεως τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν θὰ δυνηθῆ νὰ ἐπικοινωνήσῃ μετὰ τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς οἰκονομικὴν ἐπίρρωσιν αὐτοῦ καὶ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς».

Καὶ καταλήγει: να τονίσει κα: στον ταιμέα αυτό το ρόλο της Ενώσεως Συνεταιρισμῶν:

«...ἡ ἔνωσις τῶν ἐν τινι τόπῳ γεωργικῶν συνεταιρισμῶν αἰρεῖ ριζικώτερον πάντα τὰ ἐμπόδια, διότι καὶ τὸ ἔργον τῆς Τραπέζης ἀπλοποιεῖ, ἡ ὁποία τότε θὰ παρέχῃ δάνεια διὰ τῆς Ἐνώσεως καὶ τὸ ἔργον τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν διευκολύνει διὰ τοῦ ἀμεσωτέρου ἐλέγ-

χου, διὰ τῆς ταχυτέρας διεκπεραιώσεως τῶν ὑποθέσεων, καὶ διὰ τῆς ἐπιμελεστέρας παρακολουθήσεως τῶν ἐργασιῶν των, αἵτινες ἐπιτελοῦνται ὑπὸ τὰς ἀμέσους καὶ πεφωτισμένας ὁδηγίας τῆς Ἐνώσεως».

Οἱ ἐμποροὶ κα: οἱ Συνεταιρισμοί. Κερδοσκοπία κα: ἀντιδράσεις, ἐκδίασμοί, συκοφαντίες.

Τονίζει σχετικά, με πλήρη γνώση των ὅσων συμβαίνουν:

«Μεγάλην ἐπίσχη καὶ γενικωτέρων σημασίαν ἔχει διὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῶν Συνεταιρισμῶν ἡ παρὰ τῶν μικρεμπόρων κατ' αὐτῶν ἀντίδρασις.

Εἶνε ἀληθές, ὅτι τὸ μεγαλεμπόριον καὶ τὸ ἐμπόριον τὸ ἀρκούμενον εἰς τὸ λογικὸν κέρδος τῶν δέκα πέντε τὸ πολὺ τοῖς ἑκατόν, τὸ μὴ μεταθιβάζον τὸ ἐμπόρευμα ἀπὸ τοῦ παραγωγοῦ μέχρι τοῦ καταναλωτοῦ δι' ἄλλων μεσαζόντων ἐμ-

πύρων ἢ μεσιτῶν, δὲν ἔχει νὰ φοθηθῆ τοὺς συνεταιρισμοὺς.

Ἄλλὰ δυστυχῶς σχεδὸν κατὰ κανόνα οἱ παρ' ἡμῖν ἐμποροὶ ἔχουσιν ἄλλας ἀρχάς' ἐκ τῆς μικρᾶς συναλλαγῆς των ἐννοοῦσι νὰ σχηματίσωσι περιουσίας καὶ δι' ἀπλῆς συνευνοήσεώς των κατωρθώσουσι νὰ ὀρίζωσι τιμὰς πωλήσεως τῶν εἰδῶν των τοιαύτας, ὥστε ὁ γνωστὸς νόμος τῆς προσφορᾶς καὶ ζητήσεως νὰ μὴν

ἔχη δι' αὐτούς καμμίαν σχεδὸν ἐφαρμογήν.

Οἱ μεσίται καὶ τὰ διάφορα μεσάζοντα χέρια εἶνε πάρα πολλὰ καὶ κερδίζουν περισσότερα ἀσφαλῶς τῶν παραγωγῶν, ὑπερδιπλασιάζοντα τοῦλάχιστον τὴν τιμὴν τῶν διαφόρων εἰδῶν. Ὁ συνεταιρισμὸς τῶν παραγωγῶν π.χ. διὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ πώλησιν τῆς σταφίδος τῶν, ἢ τῶν ὀπωρῶν τῶν, ὡς καὶ τῶν καταναλωτῶν π.χ. τῶν γεωργῶν διὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἀγορὰν τροφίμων κτλ. εἶνε διὰ τοὺς μεσίτας, μεσάζοντας καὶ μικρεμπόρους, μάλιστα τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν χωρίων, οἵτινες παρέχουσι σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τοκογλυφικὰ δάνεια εἰς τοὺς ἀγοραστάς ἢ ἐπιζημίαις προπληρωμάς εἰς τοὺς πωλητάς, ὁ μεγαλειότερος ἔχθρος. Εἶνε φυσικὴ ἐπομένως ἡ παρ' αὐτῶν ἀντιδράσις κατὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ οἰοῦδήποτε εἶδους.

«Συνήθως ἐπιχειροῦσι νὰ ὑπονομεύσωσι τὴν πρὸς τοὺς διοικούντας τὸν συνεταιρισμὸν πεποίθησιν τῶν συνεταίρων καὶ νὰ προκαλέσωσι διαιρέσεις αὐτῶν ἢ προσπαθοῦσι νὰ ἀποσπάσωσι μέλη τινα ἐκ τοῦ συνεταιρισμοῦ παρέχοντες εἰς αὐτὰ μεγαλειτέρας τινας εὐκολίας ἢ καὶ

χρηματικὰ ὠφελήματα κατὰ τὰς μετ' αὐτῶν συναλλαγὰς. Καραδοκοῦσι δὲ τὴν περὶ τῶν μετ' αὐτῶν συναλλαγῶν πείσασιν νὰ πείσωσι τὰ μέλη τοῦ συνεταιρισμοῦ, ὅταν ἔνεκα δυσχερειῶν τινῶν (ὡς π.χ. μὴ παροχῆς εἰς τὸν συνεταιρισμὸν δανείου ἐκ μέρους τῆς Τραπεζῆς ἢ μὴ ἀφίξεως τῶν τροφίμων) δὲν εὐρίσκειται ὁ συνεταιρισμὸς εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἀμέσους ἀνάγκας τῶν μελῶν του καὶ διέρχεται ἔνεκα τούτου κρίσιμον περίοδον. Φθάνουσι μάλιστα τινὲς μέχρι τοῦ σημείου νὰ ἀρνοῦνται εἰς τὰ μέλη ταῦτα νὰ πωλήσωσι ὀλίγα τινα τρόφιμα, καὶ τοῖς μετρητοῖς ἀκόμη, ἐάν δὲν ὑποσχεθῶσι, ὅτι θὰ ἀποχωρήσωσι τοῦ Συνεταιρισμοῦ. Συνήθως ἐπίσης κατηγοροῦσι διαφοροτρόπως καὶ καταγγέλουσιν ἀκόμη δι' ἀνυπάρχουσας πράξεις ἐκείνους, οἱ ὅποιοι μερικῶς διὰ τὴν σύστασιν καὶ τὴν κανονικὴν πορείαν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεταιρισμοῦ, ἰδίᾳ ὅταν οὗτοι εἶνε ὑπάλληλοι δημόσιοι. Εἰς μεγάλας μάλιστα κοινότητας, ὅπου ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐμπόρων εἶνε μεγαλειότερος, αἱ τοιαῦτα καταγγελλίαι φθάνουν ἐνίοτε διὰ κοινῆς συνεννοήσεως πάντων τῶν ἐμπόρων καὶ διὰ κοινοῦ συναγεραμοῦ μέχρις ἀπειλῶν».

Εἶναι ὅμως ἢ θέλει γὰ εἶναι: αἰσιόδοξος σχετικὰ μετὰ τὴν ἐπίδραση τῶν ἐμπόρων πᾶν ὅσον ἐπὶ τὴν συνεταιριστικὴν ἐξέλιξιν. Γράφει:

«Εἶνε ἀληθές, ὅτι αἱ ἀντιδράσεις αὗται τῶν ἐμπόρων, ὅσον καὶ ἂν εἶνε γενικαί, δὲν προορίζονται ἐν τούτοις νὰ εἶνε εἰς τινα τόπον διαρκεῖς, οὐδὲ νὰ ἐγκυμονῶσι μεγαλειτέρους διὰ τὸ μέλλον κινδύνους διὰ τὸν συνεταιρισμὸν. Αἱ ἀντιδράσεις τῶν ἐμπόρων ἐκδηλοῦνται ἐπ' ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν σύστασιν τοῦ συνεται-

ρισμοῦ, ἢ κρίσιμος δὲ στιγμὴ παρέρχεται ταχέως, διότι ἡ κοινωνία ἀντιλαμβάνεται ἀμέσως ὑπὲρ τίνος εἶνε τὸ δίκαιον καὶ οἱ ἀποτελοῦντες τὸν συνεταιρισμὸν πρὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ κινδύνου συσπειροῦνται, ἐντείνουσι τὰς δυνάμεις τῶν καὶ καταβάλλουσι τὰς ἀντιδράσεις μόνοι τῶν».

Καὶ καταλήγει στο γὰ τονίζει τὴ σημασία τῆς ἑνώσεως Συνεταιρισμῶν. Γράφει:

«Ἐν τούτοις πολὺ εὐκολώτερον θὰ ἐπιτυγχάνετο τοῦτο, ὅταν μία ἑνωσις τῶν Συνεταιρισμῶν ὑποδείξῃ εἰς ἰδρυθέντον συνεταιρισμὸν τοὺς τρόπους, καθ' οὓς εἶνε δυνατὸν οὗτος νὰ ἀποφύγῃ τὴν γένεσιν πάσης ἐκ μέρους τῶν ἐμπόρων ἀντιδράσεως, ὅταν ἢ αὕτη ἑνωσις διὰ

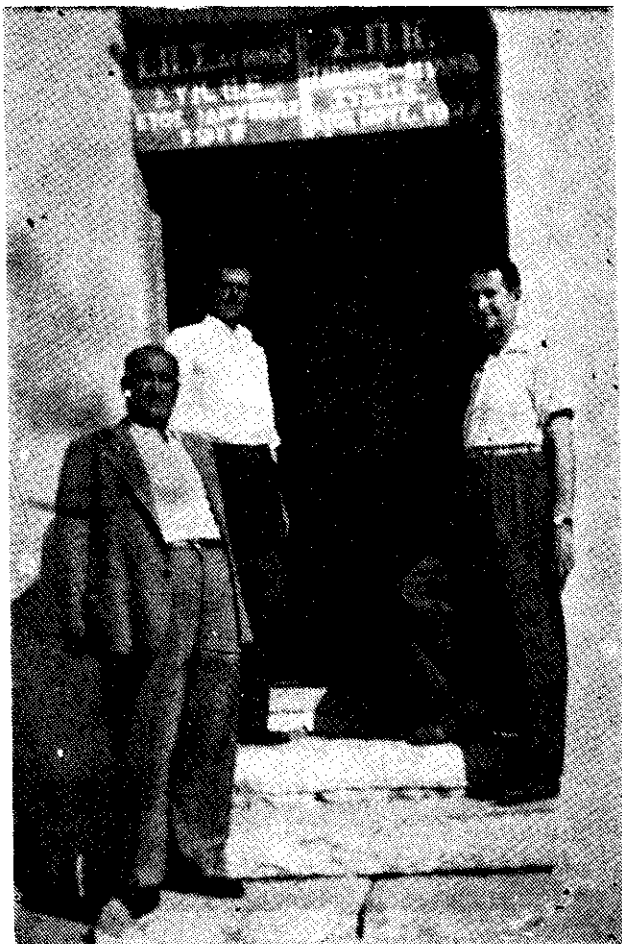
τῆς ἐκλογῆς καταλλήλων προσώπων, παροχῆς ὀδηγιῶν, δανείων κτλ. ἐνισχύσῃ τὸν Συνεταιρισμὸν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ ἐπέβη κρίσιμος δι' αὐτὸν περίοδος, τῆς ὁποίας θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπωφεληθῶσιν οἱ μικρέμποροι διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῶν».

Γ) ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ.

Κατά το έτος 1917 και μέσα στη γενική αναταραχή, ιδρύονται πολυάριθμοι Γεωργικοί Συνεταιρισμοί διαφόρων σκοπών (τόσο πιστωτικοί, όσο και προμηθευτικοί, παραγωγικοί, πωλήσεως, γενικοί).

Η κίνηση επεκτείνεται βαθμιαία σε όλη την Ελλάδα, πράγμα που δεχνει την ανάγκη που υπήρχε αλλά και τον ενθουσιασμό που προκάλεσε ο θεσμός για μια καλύτερη οργάνωση στην ύπαιθρο και για μια καλύτερη ζωή των αγροτών.

Παρ' όλη την έλλειψη διαθέσιμου χώρου, κρίνουμε χρήσιμα να δοθούν και για το 1917 αναλυτικά τα στοιχεία ιδρύσεων, τόσο επειδή είναι δυσεύρετα όσο και επειδή είναι τα στοιχεία ταυτότητας για τους πρωτοπόρους αυτούς συνεταιρισμούς (αφού δεν υπάρχουν πια τα επίσημα Μητρώα) και είναι χρήσιμα για πολλές συνεταιριστικές μελέτες.

Από τους πρώτους
Συνεταιρισμούς
του Αγρινίου
(1917 και 1927)

Τα αναλυτικά στοιχεία ιδρύσεων είναι τα ακόλουθα κατά το 1917, με κατάταξη κατά Νομούς και είδη Συνεταιρισμών:

ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΟΛΙΔΟΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

Πιστωτικοί Συνεταιρισμοί

Επωνυμία	Μερίδα δρχ.	Ευθύνη	Μέλη	Χρον. εγchr.
Γεωργ. πιστ. Συνετ. Άργους Ερασίνος Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	38	26.1.1917
Γεωργ. πιστ. Συνετ. Σπαϊτζίκου Συν. Π.Ε.	50	τετραπλασία	60	1.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Κουτσίου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	52	1.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μουζικίων Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	41	1.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Πόργου Κορινθ. Συν. Π.Ε.	50	τριπλασία	22	7.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μέρμπακα Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	36	7.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Κοφινίου Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	34	8.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Χαϊδαρίου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	20	14.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Δηξουρίου Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	18	21.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Παλαιάς Επιδαύρου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	51	24.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Εξαμιλίων Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	31	24.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ασίνης Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	66	24.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Πυργέλας Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	98	25.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αγ. Βασιλείου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	58	2.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Σικυώνος Συν. Α.Ε.	25	απεριόριστος	23	2.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Κατσιγκρίου Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	37	6.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αχλαδοκάμπου Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	53	6.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Κοντοσταύλου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	38	10.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Χιλιομοδίου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	42	16.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Νέας Κορινθ. Συν. Π.Ε.	100	διπλασία	44	18.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μάζι Νεμέας Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	9	20.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ανιφί Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	22	21.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Πεταλούς Συν. Π.Ε.	50	τετραπλασία	14	27.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Νέας Επιδαύρου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	34	29.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αθηκίων Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	40	7.4.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Κλεωνιτών Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	48	7.4.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Σούλι Συν. Α.Ε.	25	απεριόριστος	24	11.4.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μπογιατιίου Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	37	19.4.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Λουτρακίου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	64	15.5.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Χελιδορέας Συν. Π.Ε.	50	τριπλασία	21	15.5.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Στεφανίου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	10	16.5.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Φρουσίνας Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	22	9.6.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Χελίου Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	23	10.6.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Περαχώρας Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	30	5.8.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αυγούς ή Λυκοποριάς Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	23	5.8.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Τσερεγονί Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	30	5.8.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ζεμενού Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	38	5.8.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Σκούπας Συν. Π.Ε.	50	διπλασία	23	21.8.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ζαχόλης Ροζενά Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	45	22.8.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Λυγιάς Κορίνθ. Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	31	12.9.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Παλαιάς Κορίνθ. Συν. Π.Ε.	200	πενταπλασία	17	12.9.1917

Κεφ. 29: Η Συνεταιριστική δραστηριότητα κατά το 1917

Επωνυμία	Μερίδα δρχ.	Ευθύνη	Μέλη	Χρον. εγκρ.
Γεωργ. πιστ. συνет. Δερθενίου Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλάσια	20	26.9.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Μικράς Βάλτσας Συν. Π.Ε.	100	50πλάσια	20	7.12.1917

Πωλήσεως Συνεταιρισμοί

Συνет. πωλήσ. σταφ. Ευαγγελιστριάς Συν. Π.Ε.	50	πενταπλάσια	18	16.1.1917
Συνет. πωλήσ. σταφ. Μούλκι Συν. Π.Ε.	100	πενταπλάσια	37	8.2.1917
Συνет. πωλήσ. σταφ. Χασιάναγα Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλάσια	20	12.1.1917
Συνет. πωλήσ. σταφ. Μπολάτι Συν. Π.Ε.	100	πενταπλάσια	26	8.2.1917
Συνет. πωλήσ. σταφ. Μάτσрани Συν. Α.Ε.	100	απερίοριστος	16	29.3.1917
Συνет. πωλήσ. σταφ. Αιόπεισι Συν. Π.Ε.	100	πενταπλάσια	27	10.7.1917

ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΟΗΙΔΟΣ

Πιστωτικοί Συνεταιρισμοί

Γεωργ. πιστ. συνет. Σαθαλλίων Συν. Π.Ε.	100	δεκαπλάσια	34	9.1.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Κρικουκίου Συν. Π.Ε.	100	διπλάσια	14	12.1.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Κερτέζης Καλαβρύτων Συν. Π.Ε.	50	διπλάσια	90	26.1.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Ζαρουχλειτών Συν. Π.Ε.	100	πενταπλάσια	39	26.1.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Χανακίων Αμποχωρίου Συν. Π.Ε.	200	διπλάσια	28	28.1.1917
Γεωργ. ταμείον Ύσουκαλειτών Συν. Π.Ε.	25	τετραπλάσια	18	16.1.1917
Γεωργ. ταμείον Αλποχωρίου Συν. Π.Ε.	200	διπλάσια	48	28.1.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Σμόλα Ολυμπίας Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλάσια	23	1.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Βυτινεϊκών Συν. Π.Ε.	50	τετραπλάσια	74	1.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Αγ. Ανδρέου Συν. Π.Ε.	100	διπλάσια	23	14.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Σουδνεϊκών Συν. Π.Ε.	100	διπλάσια	44	18.2.1917
Γεωργ. ταμείον Κολλυρίου Συν. Π.Ε.	100	δεκαπλάσια	25	24.2.1917
Γεωργ. ταμείον Σμόλα Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλάσια	22	27.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Μαγούλας Συν. Π.Ε.	100	Ίση προς μερ.	53	10.7.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Ψάρι Συν. Π.Ε.	100	τριπλάσια	46	2.10.1917
Προμηθ. και πιστ. συνет. Άνω και Κάτω Σουδνεϊκών Συν. Π.Ε.	100	διπλάσια	43	27.4.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Βραχνηϊκών Συν. Π.Ε.	100	διπλάσια	54	10.6.1917

Προμηθευτικοί Συνεταιρισμοί

Προμηθ. συνет. Αιγιαλείας Συν. Π.Ε.	50	διπλάσια	251	26.7.1917
Προμηθ. συνет. Γαστούνης Συν. Π.Ε.	25	πενταπλάσια	14	3.9.1917
Προμηθ. συνет. Αγ. Βασιλείου Συν. Π.Ε.	25	διπλάσια	66	26.1.1917
Προμηθ. συνет. Καστριταίου Συν. Π.Ε.	25	τετραπλάσια	8	21.2.1917
Προμηθ. συνет. Βαρθολομιού Συν. Π.Ε.	100	τετραπλάσια	34	9.11.1917

Οινεικοιτικοί Συνεταιρισμοί

Οινοποιητ. συνет. Αιγίου Συν. Π.Ε.	50	διπλάσια	37	17.6.1917
Οινοποιητ. συνет. Μάνεσι Λαπαθών Συν. Π.Ε.	50	πενταπλάσια	21	21.3.1917
Οινοποιητ. συνет. Φλάμπουρα Συν. Π.Ε.	25	διπλάσια	24	29.3.1917
Οινοποιητ. συνет. Πετσάκων Συν. Π.Ε.	50	πενταπλάσια	13	10.7.1917

Πωλήσεως Συνεταιρισμοί

Συνет. πωλήσ. σταφ. Βιλιθινιωτικων Τρυπαίων Συν. Π.Ε.	50	20πλάσια	33	9.6.1917
---	----	----------	----	----------

Επωνυμία	Μερίδα δρχ.	Ευθύνη	Μέλη	Χρον. εγκρ.
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Νέας Βούρας Συν. Π.Ε.	25	20πλασία	30	28.7.1917
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Τεμένης Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	18	12.9.1917
Συνετ. πωλήσ. λαχαν. και οπωρ. Πατρών Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	14	22.3.1917
Συνετ. πωλήσ. σταφ. Βος Σαλμενίκου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	25	11.12.1917

ΝΟΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ

Οινοποιητικοί Συνεταιρισμοί

Οινοπ. Συνετ. Μεγαλοπόλεως Συν. Π.Ε.	50	τριπλασία	73	9.1.1917
Οινοπ. Συνετ. Βερζοβάς Συν. Π.Ε.	50	διπλασία	88	18.2.1917
Οινοπ. Συνετ. Ρουσθάναγα Συν. Π.Ε.	50	τριπλασία	46	18.2.1917
Οινοπ. Συνετ. Ζευγολατιού Συν. Π.Ε.	50	τριπλασία	82	18.2.1917
Οινοπ. Συνετ. Αχουρίων Συν. Π.Ε.	50	τριπλασία	78	18.2.1917
Οινοπ. Συνετ. Αγιωργιτικών Συν. Π.Ε.	50	διπλασία	48	6.3.1917
Οινοπ. Συνετ. Ριζών Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	56	15.5.1917
Οινοπ. Συνετ. Νεοχωρίου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	46	30.9.1917
Οινοπ. Συνετ. Αγ. Βασιλείου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	33	2.10.1917

Πιστωτικοί Συνεταιρισμοί

Γεωργ. πιστ. συνετ. Λεβειδίου Συν. Π.Ε.	30	τριπλασία	130	7.4.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Κοσμά Συν. Π.Ε.	40	δεκαπλασία	23	12.6.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μπεσურიού Συν. Π.Ε.	50	διπλασία	9	27.10.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Θάνα Συν. Π.Ε.	50	τριπλασία	8	7.12.1917

Προμηθευτικοί Συνεταιρισμοί

Γεωργ. προμηθ. συνετ. Ζουναπίου Συν. Π.Ε.	8	ή 1 κοιλόν σίτου	πενταπλασία	45	16.1.1917
Γεωργ. προμηθ. συνετ. Μεμή Συν. Π.Ε.	25		πενταπλασία	21	12.6.1917

ΝΟΜΟΣ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ

Πιστωτικοί Συνεταιρισμοί

Γεωργ. πιστ. συν. της κοιν. Σανδανίου Συν. Α.Ε.	150	απεριόριστος	24	9.1.1917
Γεωργ. πιστ. συν. Κάτω Κούρταγα Ανδαν. Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	28	18.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μοσχοχωρίου Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	22	18.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αδί Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	20	2.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Σκάλας Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	16	6.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αγ. Φλώρου Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	22	6.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μαυροματίου Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	12	19.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Γαράντζης Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	25	19.3.1917
Γεωργ. πιστ. Συνετ. Ράχων Σκυλλούντος Συν. Α.Ε.	150	απεριόριστος	28	16.5.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Βλαχοπούλου Συν. Π.Ε.	500	διπλασία	40	28.7.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Τσουκαλετικών Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	19	22.8.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Λάπι Συν. Α.Ε.	100	απεριόριστος	9	26.9.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Σπηταλίου Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	19	23.10.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Λυκούρεσι Συν. Α.Ε.	100	απεριόριστος	19	27.10.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Πιλαλίστρας Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	20	14.11.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Βουραζίτου Συν. Α.Ε.	100	απεριόριστος	32	6.1.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αρφαρών Συν. Α.Ε.	100	απεριόριστος	46	12.1.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αγ. Φλώρου Συν. Α.Ε.	100	απεριόριστος	23	19.1.1917

Κεφ. 29: Η Συνεταιριστική δραστηριότητα κατά το 1917

Επωνυμία	Μερίδα δρχ.	Ευθύνη	Μέλη	Χρον. εγκρ.
Γεωργ. πιστ. συνετ. Πανικαριών Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	10	19.1.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Βλάσση Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	23	20.1.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αετού Τριφυλ. Συν. Α.Ε.	50	απεριόριστος	21	26.1.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αριοχωρίου Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	24	26.1.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Καλυδώνης Συν. Α.Ε.	300	απεριόριστος	31	28.1.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Διαβολιτσίου Συν. Α.Ε.	50	απεριόριστος	43	1.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μακρυσίων Συν. Π.Ε.	100	τριπλασία	14	14.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Στρέφι	200	απεριόριστος	18	24.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αγρίλου	200	απεριόριστος	21	25.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Πολίχνης Κωνσταν.	200	απεριόριστος	30	19.4.1917
Πιστ. συν. κτηματ. Μπαλιάγα Άριος Συν. Π.Ε.	120	τριπλασία	30	27.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Σιδηροκάστρου Συν. Π.Ε.	48	πενταπλασία	94	7.6.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Δαλακλή Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	14	9.6.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μίσκα Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	28	21.8.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αριστομένους Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	22	22.8.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Στέρνας Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	21	12.9.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ρισσόδου Συν. Α.Ε.	100	απεριόριστος	36	20.10.1917
Αγροτ. λαϊκή τράπ. Χατζή Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	21	19.1.1917
Γεωργ. λαϊκή Τραπ. Λοΐ Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	21	20.1.1917
Αγροτ. λαϊκή Τραπ. Φαρακλάθων Συν. Π.Ε.	100	τριπλασία	18	26.1.1917
Αγροτ. λαϊκή τραπ. Μάλτας Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	21	26.1.1917
Αγροτ. λαϊκή τραπ. Αρφαρών-Αμφείας Συν. Π.Ε.	50	τετραπλασία	35	6.3.1917
Αγροτ. λαϊκή τραπ. Νεοχωρίου Ιθώμης Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	21	10.3.1917
Αγροτ. λαϊκή τράπ. Ίζεφερεμενίου Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	21	21.3.1917
Αγροτ. λαϊκή τραπ. Σπηταλίου Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	23	29.3.1917
Αγροτ. λαϊκή τραπ. Χάστεμι Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	34	11.4.1917
Αγροτ. λαϊκή τραπ. Αεζίου Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	20	19.4.1917
Αγροτ. λαϊκή τραπ. Μαυροματιού Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	7	16.5.1917
Αγροτ. λαϊκή τραπ. Μήλα Ιθώμης Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	20	16.5.1917
Αγροτ. λαϊκή τραπ. Σαρατσά Συν. Α.Ε.	150	απεριόριστος	11	2.10.1917
Αγροτ. λαϊκή τραπ. Αριστομένους Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	21	2.10.1917
Λαϊκή τράπ. Πεταλιδίου Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	15	11.10.1917
Γεωργ. ταμείον Πιλαλίστρας Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	20	14.10.1917
Γεωργ. ταμείον Μπούγα Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	8	28.10.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μουζούστης Συν. Α.Ε.	500	απεριόριστος	22	28.10.1917
Γεωργ. ταμείον Καρτερολίου Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	21	28.10.1917

ΝΟΜΟΣ ΛΑΚΩΝΙΑΣ

Πιστωτικοί Συνεταιρισμοί

Γεωργ. πιστ. συνετ. Παπαδιανικών Συν. Π.Ε.	100	20πλασία	18	12.1.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Χρυσάφης Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	46	9.6.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ξηροκαμπίου Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	87	28.7.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ποταμιás Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	38	12.9.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Καρινίων Συν. Π.Ε.	72	δεκαπλασία	41	26.9.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αρχαΐδης Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	46	12.9.1917

Παραγωγικοί Συνεταιρισμοί

Ελαιουργ. συνετ. Αναγείων Συν. Π.Ε.	100	δεκαπλασία	22	21.2.1917
-------------------------------------	-----	------------	----	-----------

Κεφ. 29: Η Συνεταιριστική δραστηριότητα κατά το 1917

Επωνυμία	Μερίδα δρχ.	Ευθόνη	Μέλη	Χρον. εγκρ.
ΝΟΜΟΣ ΑΤΤΙΚΟΒΟΙΩΤΙΑΣ				
Πιστωτικοί Συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνет. Σκριπούς Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	114	26.1.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Μουσταφάδων Συν. Π.Ε.	100	διπλασία	16	15.5.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Πετρομαγούλας Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	39	10.6.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Παλλήνης Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	37	9.11.1917
Πιστωτ. συνет. των παραγωγών γεωργικών και δασικών προϊόντων Βυλλίων Συν. Π.Ε.	25	20πλασία	55	3.5.1917
Προμηθευτικοί Συνεταιρισμοί				
Γεωργ. προμηθ. συνет. Ασπροπύργου Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	15	1.3.1917
Γεωργ. προμ. συν. των συνιδιοκτητών Βαθύ Συν. Π.Ε.	30	πενταπλασία	10	18.7.1917
Γεωργ. πιστ. προμηθ. και πωλήσεως συνет. Αχαρνών Συν. Π.Ε.	25	Ίση προς μερίδα	24	14.10.1917
ΝΟΜΟΣ ΦΘΙΩΤΙΔΟΦΩΚΙΔΟΣ				
Πιστωτικοί Συνεταιρισμοί				
Αγροτ. λαϊκή τράπ. Λευκάδος Συν. Α.Ε.	200	απεριόριστος	18	7.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Μαρτίνου Συν. Α.Ε.	50	απεριόριστος	200	14.2.1917
Γεωργ. πηιστ. συνет. Μεσαίας Κάψης Συν. Π.Ε.	20	20πλασία	27	15.5.1917
ΝΟΜΟΣ ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ				
Πιστωτικοί Συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνет. Μαμάκου Συν. Π.Ε.	20	20πλασία	29	9.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Μεσολογγίου Συν. Π.Ε.	50	20πλασία	39	5.8.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Ζελμής Θυάμου Συν. Π.Ε.	20	διπλασία	22	27.10.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Κάτω Μποτινίου Συν. Π.Ε.	30	δεκαπλασία	60	27.10.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Άνω Μποτινίου Συν. Π.Ε.	30	δεκαπλασία	58	14.11.1917
Αγροτική λαϊκή τράπ. Κατούνης Συν. Α.Ε.	50	απεριόριστος	115	26.1.1917
Λαϊκή τράπ. κοινότη. Μουσταφουλίου Συν. Π.Ε.	150	πενταπλασία	68	15.5.1917
Αγροτική λαϊκή τράπ. Κατοχής Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	34	20.10.1917
Γεωργοκτηματικός πιστ. συν. Αγρινίου Συν. Π.Ε.	40	δεκαπλασία	133	12.9.1917
ΝΟΜΟΣ ΛΑΡΙΣΗΣ				
Πιστωτικοί Συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνет. Δρίσκοι Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	30	12.6.1917
Παραγωγικοί Συνεταιρισμοί				
Γαλακτ. συνет. κτην. Καζακλάρ Συν. Π.Ε.	100	πενταπλασία	24	19.5.1917
ΝΟΜΟΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ				
Πιστωτικοί Συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνет. Μεγάλου Παλαμά Συν. Π.Ε.	10	δεκαπλασία	149	18.5.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Καρδίτσομαγούλας Συν. Π.Ε.	10	δεκαπλασία	41	5.8.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Μακρυχωρίου Συν. Π.Ε.	10	δεκαπλασία	26	22.8.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Ερμητσίου Συν. Π.Ε.	15	δεκαπλασία	30	22.8.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Κοτσαφής Συν. Π.Ε.	10	δεκαπλασία	78	12.8.1917
Παραγωγικοί Συνεταιρισμοί				
Οινοπ. συνет. Μουζακίου Συν. Π.Ε.	35	δεκαπλασία	38	10.3.1917

Κεφ. 29: Η Συνεταιριστική δραστηριότητα κατά το 1917

Επωνυμία	Μερίδα δρχ.	Ευθύνη	Μέλη	Χρον. εγκρ.
ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ				
Πιστωτικοί Συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ζίτσης Συν. Π.Ε.	10	πενταπλασία	54	16.1.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Κατσικά Συν. Π.Ε.	10	πενταπλασία	28	24.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Γορίτσης Συν. Π.Ε.	10	πενταπλασία	25	19.4.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Κουτσολιού Συν. Π.Ε.	10	πενταπλασία	27	19.4.1917
Προμηθευτικοί Συνεταιρισμοί				
Γεωργ. προμηθ. συνετ. Σταυρακίου Συν. Π.Ε.	10	πενταπλασία	17	8.11.1917
Γεωργ. προμηθ. συνετ. Ιωαννίνων Συν. Π.Ε.	25	τετραπλασία	20	25.2.1917
ΝΟΜΟΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ				
Πιστωτικοί Συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνετ. Λαάκας Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	16	26.9.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Γαρδελάδων Συν. Π.Ε.	30	δεκαπλασία	32	27.10.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Περιθείας Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	34	8.11.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Καρουσάδων Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	35	8.11.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Παραποταμιών Συν. Π.Ε.	25	τετραπλασία	70	8.11.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μακράδων Συν. Π.Ε.	50	τετραπλασία	40	14.11.1917
Προμηθευτικοί Συνεταιρισμοί				
Γεωργ. προμηθ. συνετ. Βελονάδων Συν. Π.Ε.	30	πενταπλασία	77	16.5.1917
Γεωργ. προμηθ. συνετ. Αρμενάδων Συν. Π.Ε.	50	πενταπλασία	7	5.8.1917
ΝΟΜΟΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ				
Πιστωτικοί Συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνετ. Άν. Γερακαρίου Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	94	20.1.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Σκουλικιάδων Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	47	7.6.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Λαγκαθακίων Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	29	28.7.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αγ. Κηρύκου Συν. Π.Ε.	25	20πλασία	19	5.8.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Κοιλιομένου Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	60	23.8.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Φιολήτι Συν. Π.Ε.	50	δεκαπλασία	14	26.9.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ριθυρίου Συν. Π.Ε.	30	δεκαπλασία	21	27.10.1917
ΝΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ				
Πιστωτικοί Συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνετ. Βασιλικών Συν. Π.Ε.	25	Ίση προς μερίδα	85	21.2.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Καβαλλαρίου Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	42	7.3.1917
Γεωργ. πιστ. συν. εποίκων Ν. Μαλγάρων Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	112	13.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Ουζούν Αλή Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	36	18.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Κουλιακιάς Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	49	12.4.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Αειθατίου Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	53	12.3.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Χορκάτης Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	28	15.4.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Μπουγαριόδων Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	40	8.5.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Συρωτής Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	48	26.5.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Δρυμυγιάδων Συν. Π.Ε.	30	δεκαπλασία	32	26.9.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Πορταριάς Συν. Π.Ε.	30	20πλασία	120	26.9.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Σαρότσι Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	78	27.10.1917
Γεωργ. πιστ. συνετ. Γαλατίσης Συν. Π.Ε.	25	20πλασία	47	10.6.1917

Κεφ. 29: Η Συνεταιριστική δραστηριότητα κατά το 1917

Επωνυμία	Μερίδα δρχ.	Ευθύνη	Μέλη	Χρον. εγκρ.
Γεωργ. πιστ. συν. των εποίκων Κουρκιούτ Συν. Π.Ε.	25	διπλασία	33	28.11.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Κιλκίς Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	48	28.11.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Νέας Δαδιάς Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	57	28.11.1917

ΝΟΜΟΣ ΧΑΝΙΩΝ

Πιστωτικοί Συνεταιρισμοί

Γεωργ. πιστ. συνет. Λάκκων Συν. Π.Ε.	24	πενταπλασία	44	4.9.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Κορτωμάδου Συν. Π.Ε.	24	πενταπλασία	35	4.9.1917
Γεωργ. πιστ. συν. Χανίων και περιχώρων Συν. Π.Ε.	25	πενταπλασία	56	4.9.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Ακρωτηρίου Συν. Π.Ε.	24	πενταπλασία	56	4.9.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Μαρινών Συν. Π.Ε.	24	πενταπλασία	26	4.9.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Αγ. Μαρίνας Συν. Π.Ε.	24	πενταπλασία	30	12.9.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Καίνας Συν. Π.Ε.	24	πενταπλασία	77	17.10.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Φρέ-Αποκορώνου Συν. Π.Ε.	24	πενταπλασία	123	17.10.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Βαφέ Συν. Π.Ε.	24	πενταπλασία	73	17.10.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Νίπους Συν. Π.Ε.	24	πενταπλασία	59	20.10.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Ποταμίδας και περιχ. Συν. Π.Ε.	25	πενταπλασία	150	20.10.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Λουτρακίου Συν. Π.Ε.	25	πενταπλασία	137	8.11.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Δελιανών - Κισσάμιου Συν. Π.Ε.	25	τριπλασία	22	8.11.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Παϊδοχωρίου Συν. Π.Ε.	25	πενταπλασία	32	8.11.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Ορθονίου Κυθωνίας Συν. Π.Ε.	25	πενταπλασία	68	8.11.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Ντερέ Συν. Π.Ε.	25	πενταπλασία	71	9.11.1917

ΝΟΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

Προμηθευτικοί Συνεταιρισμοί

Γεωργ. συν. προμ. και πωλ. Μονοφατσίου Συν. Π.Ε.	20	Ίση προς μερίδα	39	26.9.1917
Γεωργ. συνет. προμηθ. και πωλήσ. Καινουρίου και Πυργιωτίσσης Συν. Π.Ε.	20	Ίση προς μερίδα	73	26.9.1917
Γεωργ. συν. προμ. και πωλήσ. Χερσονήσου Συν. Π.Ε.	20	Ίση προς μερίδα	108	26.9.1917

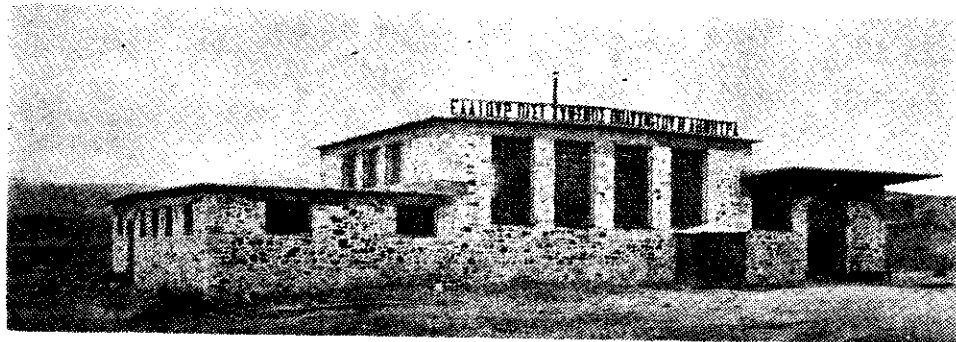
ΝΟΜΟΣ ΡΕΘΥΜΝΗΣ

Πιστωτικοί Συνεταιρισμοί

Γεωργ. πιστ. συνет. Αγ. Αποστόλων Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	28	14.7.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Αρμένιων Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	28	18.7.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Μούνδρους Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	14	18.7.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Φουρφουρά Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	44	28.7.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Ασκύφου Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	29	23.8.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Μέρωνος Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	40	4.9.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Ροθακίου Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	15	11.10.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Νεύς - Αμαρίου Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	20	11.10.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Ασκύφου - Σφακ Συν. Π.Ε.	24	πενταπλασία	69	20.10.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Καλλικράτους Συν. Π.Ε.	24	πενταπλασία	14	20.10.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Ατσιποπούλου Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	23	4.9.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Σαχτουριών Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	17	22.12.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Αχτούντων Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	21	22.12.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Βισταγής Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	25	22.12.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Κρύας Βρύσεως Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	29	22.12.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Μελάμπων Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλασία	21	22.12.1917

Κεφ. 29: Η Συνεταιριστική δραστηριότητα κατά το 1917

Επωνυμία	Μερίδα όρχ.	Ευθόνη	Μέλη	Χρον. εγκρ.
Γεωργ. πιστ. συνет. Άνω Μέρους Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλάσια	29	22.12.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Αγ. Κωνσταντίνου Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλάσια	42	22.12.1917
Προμηθευτικοί Συνεταιρισμοί				
Γεωργ. προμηθ. συνет. Δαφνέδων Συν. Π.Ε.	50	τετραπλάσια	10	23.8.1917
Γεωργ. προμ. συνет. Σαλλίων Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλάσια	18	23.8.1917
Γεωργ. προμηθ. συνет. Σπήλλ: Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλάσια	33	4.9.1917
ΝΟΜΟΣ ΛΑΣΗΘΙΟΥ				
Πιστωτικοί Συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνет. Άνω Βιάνων Συν. Π.Ε.	24	δεκαπλάσια	23	17.10.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Νεαπόλεως Συν. Π.Ε.	32	οκταπλάσια	88	17.10.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Βραχασίου Συν. Π.Ε.	24	δεκαπλάσια	107	9.11.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Σητείας Συν. Π.Ε.	50	διπλάσια	34	28.11.1917
Γεωργ. πιστ. συνет. Αμυρών Συν. Π.Ε.	25	δεκαπλάσια	20	22.12.1917
Προμηθευτικοί Συνεταιρισμοί				
Γεωργ. προμηθ. συνет. Κρουσταλένιας Συν. Π.Ε.	24	δεκαπλάσια	87	17.10.1917
Πωλήσεως Συνεταιρισμοί				
Συνет. πωλ. καπνού και αμυγδαλών Φουρνής Συν. Π.Ε.	24	δεκαπλάσια	37	9.11.1917
ΝΟΜΟΣ ΛΕΣΒΟΥ				
Πιστωτικοί συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνет. Πολυχνίτου Συν. Π.Ε.	24	διπλάσια	31	7.3.1917
ΝΟΜΟΣ ΧΙΟΥ				
Πιστωτικοί συνεταιρισμοί				
Γεωργ. πιστ. συνет. Νεννήτων Συν. Π.Ε.	50	πενταπλάσια	20	5.8.1917
ΝΟΜΟΣ ΣΑΜΟΥ				
Προμηθευτικοί Συνεταιρισμοί				
Γεωργ. προμ. συνет. Κονταίων Συν. Π.Ε.	10	τριπλάσια	30	12.9.1917
Γεωργ. προμ. συνет. Ήρα Παγώνδου Συν. Π.Ε.	25	πενταπλάσια	41	23.5.1917
Γεωργ. προμ. συνет. Καρλοβασιών Συν. Π.Ε.	30	τριπλάσια	36	26.5.1917
Γεωργ. προμ. συνет. Μικραθουπόλεως Συν. Π.Ε.	20	τετραπλάσια	10	31.5.1917
Γεωργ. προμ. συνет. Μυτιληνών Συν. Π.Ε.	25	διπλάσια	22	15.4.1917

Από τους πρώτους Ελαιουργικούς Συνεταιρισμούς της Ελλάδας. (Ελ. πιστ. Συνεταιρισμός Πολυχνίτου η «Δήμητρα» στη Λέσβο). Το μοντέρνο (για το 1938) ελαιοτριβείο του.

Ανακεφαλαιωτικά στοιχεία μέχρι τέλους 1917.

Από επεξεργασία που κάναμε στα αναλυτικά στοιχεία, προκύπτουν τα ακόλουθα συγκεντρωτικά στοιχεία για τους Γεωργ. Συνεταιρισμούς που ιδρύθηκαν και υπήρχαν στο τέλος του 1917, κατά Νομούς και σκοπούς:

Νομός	Πιστωτ.	Προμ.	Πωλήσ.	Παραγ. (*)	Σύν.
Αργολιδοκορινθίας	51	3	17	—	71
Αχαΐοήλιδος	65	5	50	4	124
Αρκαδίας	5	2	1	16	24
Μεσσηνίας	115	3	1	—	119
Λακωνίας	41	1	—	1	43
Αττικοβοιωτίας	8	4	1	2	15
Φθιωτιδοφωκίδος	3	—	—	—	3
Ευβοίας	4	1	—	13	18
Αιτωλοακαρνανίας	28	1	—	—	29
Λαρίσης	8	—	2	1	11
Τρικάλων	11	—	—	3	14
Άρτης	—	1	—	—	1
Ιωαννίνων	5	2	—	—	7
Κερκύρας	18	2	—	3	23
Κεφαλληνίας	—	1	—	1	2
Ζακύνθου	18	—	—	—	18
Κυκλάδων	3	—	—	—	3
Θεσσαλονίκης	19	—	—	—	19
Δράμας	5	—	—	—	5
Σερρών	4	—	—	—	4
Χανίων	28	4	—	—	32
Ηρακλείου	1	11	—	1	13
Ρεθύμης	23	5	—	—	28
Λασηθίου	9	1	1	—	11
Λέσβου	4	—	—	—	4
Χίου	2	—	—	—	2
Σάμου	1	5	—	—	6
Σύνολο	479	52	73	45	649

(*) Κυρίως οινοποιητικοί, 1 ελαιουργικός, 1 κτηνοτροφικός.

Από τα παραπάνω στοιχεία προκύπτει ότι δεν ήταν λίγοι οι Γ. Συνεταιρισμοί στο τέλος του 1917 που είχαν κύριο σκοπό προμηθευτικό (52), πωλήσεως (73), και παραγωγικό (45). Οι ιδρυθέντες ως πιστωτικοί (στην ουσία όμως μικτοί για όλες τις δουλειές) ήταν 479 (από τους οποίους 226 πιστούχοι ΕΤΕ).

Από τα αναλυτικά στοιχεία (που υπάρχουν στην έκδοση) φαίνεται ακόμα ότι η μερίδα ήταν συνήθως από 50—100 δραχ., δηλ. 2—4 χρυσές λίρες (σε αρκετούς και μέχρι 500 δραχ. και σε άλλους και κάτω των 50 δραχ.). Και ο αριθμός των μελών αρκετά σημαντικός για την εποχή εκείνη.

Νεώτερος συγκεντρωτικός πίνακας για την 31.12.1917 (που δημοσιεύτηκε

στο «Βοηθός τῶν Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 2) δίνει τα ἐπόμενα στοιχεία για το τέλος του 1917:

— Γεωργικοί Συνεταιρισμοί	670	— Μερίδες δρχ.	2.100.000
— Αριθμός μελών τους	27.051	— Ευθύνη δρχ.	14.000.000

Δ) ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΓΕΩΡΓ. ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ. (ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ).

Για τις πιστωτικές εργασίες βλ. πιο κάτω στο Ζ' (Αγροτική πίστις και Συνεταιρισμοί).

Οι άλλες εργασίες τους ήταν κυρίως προμηθευτικές, κατεργασίες και πωλήσεις (κυρίως σταφυδοκάρπου) για αντιμετώπιση των προβλημάτων της εποχής.

Προμηθεύτηκαν από το Κράτος (λόγω του πολέμου) με πίστωση θείου και θειϊκό χαλκό καθώς και τρόφιμα. Και φάνηκαν απόλυτα συνεπείς στις υποχρεώσεις τους. Γράφει σχετικά ο Ιασημιδής στο «Ανάγκη, Ένώσεως» σ. 4:

«...Ἡ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας εἰδικὴ ὑπηρεσία, παρέχει εἰς αὐτοὺς διαρκῶς συμβουλὰς, ἐργάζεται διὰ τὴν διανομὴν αὐτοῖς θείου, θειϊκοῦ χαλκοῦ καὶ τροφίμων, ἐπιθεωρεῖ καὶ ἐλέγχει τὰς ἐργασίας αὐτῶν καὶ ἐγκρίνει εἰς αὐτοὺς κατόπιν ἐπιμελοῦς ἐξετάσεως τῆς φερεγγυότητος καὶ εἰλικρινείας αὐτῶν πιστώσεις δι' ἀγορὰν θείου καὶ θειϊκοῦ χαλκοῦ ἐγγυήσει τοῦ Κράτους. Χαρακτηριστικὸν τῆς ἐπιτυχίας τῆς συνεταιρικής ὀργανώσεως εἶνε, ὅτι τὰ χορηγηθέντα ἐπὶ πιστώσει κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τοὺς γεωργικοὺς Συνεταιρισμοὺς ποσὰ θείου καὶ θειϊκοῦ χαλκοῦ ἐκ δραχμῶν 211.000 ἐπεστράφησαν ὅλοκληρα εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν, πρό

τῆς παρελεύσεως τῆς ἔνεαμήνου προθεσμίας τῆς πιστώσεως, ἄνευ οὐδενὸς κατανγκαστικοῦ μέτρου, προβλεπομένου ὑπὸ τοῦ σχετικοῦ Β. Διατάγματος, καὶ ἄνευ αὐδενὸς προσθέτου ἐξόδου πέραν τοῦ τόκου πρὸς 6%, ἐν ᾧ τὰ χορηγηθέντα διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀπ' εὐθείας εἰς γεωργοὺς δάνεια δὲν ἐπεστράφησαν κατὰ 22% τοῦ ὅλου δανεισθέντος ποσοῦ, ἦτοι ἐκ τῶν 2 ἑκατομμυρίων 258 χιλιάδων δραχμῶν οὕτω δανεισθέντων, 500 χιλιάδες δραχμῶν ἐκρατήθησαν παρὰ τῶν ἀφερεγγυοτέρων ἢ τῶν ἐπιτηδειοτέρων τῶν κτηματιῶν, μέλλουσαι νὰ καταβληθῶσιν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ὑπὸ τοῦ Κράτους...»

Για το Συνεταιρισμὸ Φιλιατρῶν κατὰ τὸ 1917 βλ. παραπάνω σ. 324.

Ε) ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΜΟΡΦΩΣΗ - ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

1. Θέματα.

Τα ενδιαφέροντα της βιβλιογραφίας στα γεωργικά και συνεταιριστικά θέματα κατὰ τὸ ἔτος 1917 εἶναι κυρίως τὸ θέμα τῶν τσιφλικίων, ἡ σιτάρικεια, ἡ στατιστικὴ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς.

2. Σχολικὸς Συνεταιρισμὸς.

Στον μαρμαρωτικὸ τομέα πρέπει νὰ τονιστεῖ ὅτι τὸ 1917 ὑδρύθηκε στὴν Ἐμπορικὴ Σχολὴ Σύρου, με πρωτοβουλία τοῦ καθηγητῆ τῆς Σερ. Παπαϊωάννου, σχολικὸς συνεταιρισμὸς, ποὺ σκοπὸς του ἦταν νὰ προμηθεύει στα παιδιά βιβλία καὶ γραφικὴ ὕλη. Λειτουργοῦσε ἀπὸ τὸν Οκτώβριο τοῦ 1917 ὡς τὸν Μάιο τοῦ 1918 καὶ συνεργαζόταν με ἕνα ανεπίσημο ἀλλὰ ισχυρὸ καταναλωτικὸ συνεταιρισμὸ ποὺ υπήρχε στὴ Σύρο. (βλ. «Ὁ Συνεταιριστῆς» 1954 σ. 165. βλ. καὶ παρόμοια δραστηριότητά του Σερ. Παπαϊωάννου στὸ ἔτος 1939).

3. Δημοσιεύεται στη Γερμανία μελέτη του Δ. Καλετσουνάκι περί της αναπτύξεως της συνεταιριστικής κινήσεως εν Ελλάδι, στο τεύχος 17) 1917 του *Blätter für Genossenschaftswesen* (βλ. «Βοηθός τῶν Συνεταιρισμῶν» 1910 σ. 34).

4. Το βιβλίο του Σ. Ιασημίδη σχετικά με τα εμπόδια στο έργο των Συνεταιρισμῶν και την ανάγκη ἰδρύσεως ἑνώσεων Συνεταιρισμῶν («Ἀνάγκη Ἑνώσεως τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν» σ. 39).

Την ἀνοίξη του 1917 γράφεται και εκδίδεται ἀπὸ τον Σ. Ιασημίδη βιβλίο στο οποίο με γνώση και παρηγορία (παρὰ τὴν υπαλληλικὴν του ἰδιότητα και τὴν πολιτικὴν ἀναπαράχην τῆς ἐποχῆς) συνοψίζονται οἱ παρατηρήσεις του ἀπὸ τὴν ταχύτατη διάδοσιν των Συνεταιρισμῶν κατὰ τὸ 1915—1916 και τὴ δυσφαινόμενη ἀθρόα ἰδρύσιν Συνεταιρισμῶν κατὰ τὸ 1917. Τονίζει, εκτὸς ἀπὸ τὰ ε μ π ὀ δ ι α π ο υ π ρ ο θ ἄ λ λ ο ν τ α ι ἀπὸ ἐξωτερικὰς κινήσεις (βλ. παραπάνω) και τὴς φυσικὰς ε σ ω τ ε ρ ι κ ἄ ρ α δ υ ν α μ ἰ ε ς των Συνεταιρισμῶν και υποδεικνύει τὴν ἀ ν ἄ γ κ η γ ι α ἰ ὀ ρ ο σ η ἑ ν ὄ σ ε ω ν Ἡ Συνεταιρισμῶν κατὰ ἐπαρχίας.

Βιβλικά γιὰ τὰ εμπόδια αὐτὰ που παρουσιάζονται στὴν ἐσωτερικὴ λειτουργία του Συνεταιρισμοῦ ἀπὸ τὴν συνεταιρίστικην και τὰ Συμβόλαια (ἐσωτερικὰς ἀδυναμίεσ) ο Σ. Ιασημίδης ἐπισημαίνει τὰ σημεῖα ὅπου χρειάζεται μεγάλη προσοχὴ γιὰ νὰ μὴ δημιουργοῦνται δυσκολίες στὴ δράσιν και ἀνάπτυξιν των Συνεταιρισμῶν και τονίζει ὅτι σ' αὐτὸ μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ αποτελεσματικὰ ἡ ὑπαρξὴ ἑνώσεως Συνεταιρισμῶν στὴν περιφέρειαν.

Τέτοια σημεῖα που χρειάζονται μεγάλη προσοχὴ εἶναι:

α) Ἡ ευκολία που ὑπάρχει: στὴν ἰδρύσιν Συνεταιρισμοῦ και ἡ ἰδρύσιν χωρὶς ἀνάγκη ἢ χωρὶς τὴν προηγουμένη κατήχησιν των μελῶν. Γράφει χαρακτηριστικὰ και καθοδηγητικὰ με συνετὴν αὐστηρότητα και ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ δημιουργία π ρ α γ μ α τ ι κ ῶ ν και ὄχι ε υ κ α ι ρ ι α κ ῶ ν Συνεταιρισμῶν:

«Ἡ σύστασις παντὸς συνεταιρισμοῦ εἶνε εὐκολωτάτη. Ἄρκει ἑπτὰ τουλάχιστον πρόσωπα νὰ υπογράψωσι ἕν καταστατικὸν σύμφωνον πρὸς τὸν νόμον 602· τοιαῦτα δὲ καταστατικὰ ἔντυπα διὰ διάφορα εἶδη γεωργικῶν συνεταιρισμῶν παρέχει δωρεάν ἢ ἀρμοδία ὑπηρεσία τοῦ Ἐπιμετριοῦ τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας. Ἄλλ' ἀκριβῶς ἢ εὐκολία τῆς συστάσεως τοῦ συνεταιρισμοῦ δύναται νὰ παρὰσῆ τὸν συνιστῶντα τὸν συνεταιρισμὸν εἰς μεγάλα σφάλματα, τὰ ὅποια ἐκθέτουν εἰς κίνδυνον αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπόστασιν τοῦ νεοἰδρυομένου συνεταιρισμοῦ και τὴν ἐν γένει ὑπόστασιν τῆς συνεταιριστικῆς ἰδέας. Ἐνίοτε τὸ καταστατικὸν περιγράφεται και ὑπογράφεται παρὰ διαφόρων, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπεβλήθη ἡ ἰδέα ἢ οἱ ὅποιοι ἀφέθησαν νὰ πιστεύσωσιν, διὰ τῆς ὑπογραφῆς και μόνον τοιούτου καταστατικοῦ, ἀνευ γνώσεως τοῦ

περιχομένου αὐτοῦ, θὰ λάθωσι δάνειον παρὰ τῆς Τραπεζῆς ἢ θὰ ἐνισχυθῶσι ὀπωσδήποτε παρὰ τοῦ Κράτους. Οὐδὲν τοῦτου ἀναληθέστερον. Ἡ Τράπεζα δίδει δάνειον μόνον ὅταν πεισθῇ περὶ τῆς εὐκρινεοῦς διαθέσεως τῶν μελῶν τοῦ Συνεταιρισμοῦ και περὶ τῆς ἀσφαλοῦς διαθέσεως τοῦ δανείου. Πρὸς τοῦτο δὲ ἀπαιτεῖται, ἵνα ὁ συνεταιρισμὸς πρῶτος ἐπιδείξῃ ἐργασίαν. Ἄλλ' εἶνε δυνατόν συνεταιρισμὸς, τοῦ ὁποίου τὰ μέλη δὲν γνωρίζουσι τὰς ὑποχρεώσεις των, δὲν γνωρίζουσι τὸ Καταστατικόν, νὰ ἐργασθῇ; Ἐκαστον μέλος πρέπει νὰ υπογράψῃ τὸ Καταστατικὸν ἐν συναισθήσει τῶν ὑποχρεώσεων, τὰς ὁποίας ἀναλαμβάνει, ἀφ' οὗ ὁ συνιστῶν τὸν συνεταιρισμὸν ἀναπτύξει λεπτομερῶς πάσας τὰς διατάξεις τοῦ Καταστατικοῦ, και ὄχι μετ' ἐπιπολαιότητος, ὡς ὑπογράφει συνήθως εἰς τὸ Καταστατικὸν ἐνὸς σωματείου.

περιπίπτοντος συνήθως εις αδράνειαν, και μη δεσμευόντος αυτόν και την περιουσίαν αὐτοῦ εις ὠρισμένας ὑποχρεώσεις ἢ ὡς ὑπογράψει εις συνήθεις ἀναφοράς πρὸς ἀρχάς».

Και καταλήγει να υποδείξει ὅτι:

β) Παραλείψεις και ἄγνοια Διοικητικῶν Συμβουλίων. Γράφει:

«Ἐνίοτε παρατηρεῖται, ὅτι καὶ τὰ Διοικητικὰ Συμβούλια ἀκόμη Συνεταιρισμῶν τινῶν δὲν ἔχουσι σαφῆ γνῶσιν τῶν ὑποχρεώσεων αὐτῶν. Παραλείπουσι συνήθως νὰ ἐνεργῶσι τὰς πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον ὑποχρεωτικὰς ὑπὸ τοῦ νόμου δηλώσεις καὶ τὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ Ταμείου. Παραλείπουσι νὰ ἐξετάζωσι τὴν φερεγγυότητα ἐκάστου μέλους αἰτοῦντος δά-

«Μία Ἐνωσις τῶν Συνεταιρισμῶν εἶνε ἀσφαλῶς εις θέσιν διὰ τῶν ὀργάνων τῆς νὰ ἀναπτύσῃ τελείως τὰς διατάξεις τῶν καταστατικῶν καὶ αἰρεῖ ἀσφαλῶς τὰ σφάλματα ταῦτα».

νειον καὶ νὰ παρακολουθῶσιν καὶ νὰ ἐλέγχωσι τὸν τρόπον τῆς χρήσεως τῶν χορηγουμένων εις ἕκαστον μέλος δανειῶν. Παραλείπουσιν ἐπίσης τὴν ἐντὸς τῆς τεταγμένης ὑπὸ τοῦ νόμου προθεσμίας κατάρτισιν καὶ ὑποβολὴν εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν καὶ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ ἀπολογισμοῦ καὶ ἰσολογισμοῦ ἐκάστου ἔτους.

γ) Ἀδράνεια τῶν Ἐποπτικῶν Συμβουλίων. Γράφει:

«Εἰς τὰ Ἐποπτικὰ Συμβούλια παρετηρήθη σχεδὸν γενικῶς μεγάλη ἀδράνεια. Ἐνομήθη δυστυχῶς, ὅτι τὸ ἔργον αὐτῶν εἶνε οἶον καὶ τὸ ἔργον τῶν ἐξελεγκτικῶν ἐπιτροπῶν τῶν διαφόρων συλλόγων ἢ Ἐταιρειῶν, τὸ ὁποῖον συνίσταται συνήθως εἰς τὸν τυπικὸν ἔλεγχον τῶν ἀναγραφομένων εἰς τὸν ἰσολογισμὸν αὐτῶν ἀριθμῶν καὶ εἶνε κατ' οὐσίαν ἀνύπαρκτον, καίτοι εἰς τὰ πρότυπα Κατα-

στατικά τῶν συνεταιρισμῶν ἐκτίθεται τὸ ἔργον αὐτῶν λεπτομερῶς. Μόνον διὰ τῆς συνεχοῦς δράσεως τῶν Ἐποπτικῶν Συμβουλίων, διὰ τοῦ διαρκοῦς ἐλέγχου πάσης πράξεως τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου εἶνε δυνατὴ ἡ πρόοδος ἐνὸς Συνεταιρισμοῦ. Ἡ ἀδράνεια ἐπομένως τοῦ Ἐποπτικοῦ Συμβουλίου εἶνε κατ' αὐτὸ ἐγκληματική».

δ) Οἱ Λογαριασμοί. Ἡ Λογιστική. Ἡ Συμβολὴ τῶν Ἐνώσεων. Γράφει:

«Μεγαλειτέραν εἰσέτι σημασίαν ἔχει διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἐργασιῶν τῶν συνεταιρισμῶν ἢ τήρησις καθαρῶν λογαριασμῶν, δι' αὐτὸ καὶ ὁ νόμος προέβλεψε περὶ τοῦ τρόπου τῆς τηρήσεως τῶν λογιστικῶν βιβλίων.

Οἱ καθαροὶ λογαριασμοὶ καὶ τὰ καθαρὰ λογιστικὰ βιβλία εἶνε ὁ καθρέπτης τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐξασφαλίζουν τὸν συνεταιρισμὸν ἀπὸ καταχρήσεως τῶν διευθυνόντων, ἐμπεδώνουσι τὴν πίστιν τοῦ Συνεταιρισμοῦ πρὸς τρίτους καί, ὅπερ σπουδαιότατον διὰ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Συνεταιρισμοῦ, κρατῶ-

νοῦσι τὴν πίστιν τῶν μελῶν πρὸς τοὺς διοικούντας καὶ ἀποσοθοῦσι πάντα κίνδυνον ὑποστάσεως τοῦ συνεταιρισμοῦ, δυνάμενον νὰ προέλθῃ ἐκ διαβολῶν τρίτων διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν διοικούντων, αἱ ὁποῖαι ἄλλως ἦτο εὐκόλον νὰ εὕρισκον ἀπήχησιν μεταξὺ τῶν μελῶν.

Ἄλλὰ οἱ ἀποτελοῦντες τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς δὲν γνωρίζουσι νὰ τηρῶσι λογιστικὰ βιβλία καὶ τὰ μέσα τῶν γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν δὲν ἐπιτρέπουσι τὴν πρόσληψιν ἐιδικῶν λογιστῶν ἐπὶ πληρωμῇ».

Και ἀφοῦ αναφέρει τὴ βοήθεια που δίνει τὸ Ὑπουργεῖο (με λογιστικὰ μαθήματα καὶ λίγους περιοδεύοντες λογιστὰς του) τονίζει τὴ σημασία που θὰ ἔχει για τοὺς Συνεταιρισμοὺς ἡ ὑπαρξὴ Ἐνώσεως κατὰ περιφέρειαν. Γράφει:

«Μόνον δέ ὁ καταρτισμός κατά τόνους Ἐνώσεων τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν θά ἔλυε ὀριστικῶς καί τὸ ζήτημα τοῦτο. Διότι καί ἡ συγκέντρωσις τότε ἀντιπροσώπων τῶν συνεταιρισμῶν θά ἦτο εὐκολος διὰ νά διδαχθῶσιν ἐπὶ μακρότερον

χρόνον τὰ τῆς λογιστικῆς καί ἡ μετάθασις τῶν λογιστῶν τῆς Ἐνώσεως εἰς τοὺς περίε γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς συχὴ καί εὐκολος καί ἡ ἐπίβλεψις αὐτῶν τῶν λογιστῶν ἐκ μέρους τῆς Ἐνώσεως εὐχερής...»

Το ρόλο δε της τοπικῆς Ἐνώσεως Συνεταιρισμῶν τον θεωρεῖ πρωταρχικό και στο θέμα του ελέγχου. Γράφει:

«Αἱ αὐταὶ δυσκολίαι παρουσιάζονται εἰς τὴν ἀρμοδίαν ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπουργείου καί ὅταν πρόκειται νά ἐλέγξη τὰς ἐργασίας καί τὴν διαχείρισιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν. Ὁ τοιοῦτος ἔλεγχος εἶνε ἀπαραίτητος διὰ νά γνωσθῇ κατὰ πόσον τηροῦνται οἱ Νόμοι, τὸ Καταστατικόν, αἱ ἀποφάσεις τῆς Γεν. Συνελεύσεως καί οἱ Κανονισμοὶ τῶν ἐργασιῶν ἐκάστου γεωργικοῦ συνεταιρισμοῦ, ἐκτελεῖται δέ παρὰ τῆς ὑπηρεσίας τουλάχιστον ἀπαξ τοῦ ἔτους καί ὅταν πρόκειται αὕτη νά κρίνη περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς φερεγγυότητος ἐκάστου συνεταιρισμοῦ καί ἐπὶ τῇ θάσει αὐτοῦ νά ἀποφα-

σίση περὶ τοῦ ποσοῦ τῆς παρασχετέας ἐγγυήσεως τοῦ Κράτους διὰ τὴν ἐπὶ πιστώσει ἀγοράν θείου καί θεϊκοῦ χαλκοῦ. Ἐκτελεῖται δέ καί συνηθέστερον, ὡσάκις ἀπαιτεῖ τὸ συμφέρον τοῦ συνεταιρισμοῦ. Τὸν ἔλεγχον τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν θά ἐξετέλουν εὐκολώτερον ἐπίσης αἱ κατὰ τόνους Ἐνώσεις αὐτῶν, αἱ ὅποια θά παρηκολούθουν αὐτοὺς συχνότερον καί ἀποτελεσματικώτερον ὑποχρεοῦσαι αὐτοὺς νά διορθώνωσι ἀμέσως τὰ παρουσιαζόμενα τυχόν σφάλματα ἢ παρατυπίας ἐν τῇ διοικήσει καί διαχειρίσει αὐτῶν».

Ο ρόλος της Ἐνώσεως Συνεταιρισμῶν κ ἐς ὁδηγίεσ. Γράφει:

«Παρατηρεῖται ἐνίοτε, ὅτι γεωργικοὶ τινες συνεταιρισμοὶ δὲν εἶνε εἰς θέσιν νά ἐξηγήσωσιν διατάξεις τινὰς τοῦ νόμου ἢ ὅτι ἐξηγοῦσι ταύτας κατ' ἰδίαν ἀντίληψιν, παρεμποδιζόμενοι οὕτω εἰς ἀναγκάσας ἐνεργείας ἢ ἐσφαλμένως ἐνεργοῦντες. Πολλάκις ἀπευθύνονται ἐν ἀμηχανίᾳ διὰ νομικὰς ἐρμηνείας εἰς τοὺς ἐπόπτας ἢ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν κεντρικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας. Ἐννοεῖται ὅτι καί ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἢ Ἐνωσις ταχύτερον θά

πρέπει να επεκτείνεσται και σε νομι-

ἔλυε τὰς τοιαύτας ἀπορίας, ὡς κειμένη πλησιέστερον, καί θά ἐλάμβανε συχνότερον ἀφορμὴν νά ἐπεμβάλῃ εἰς διαφώτισιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν περὶ μέτρων, τὰ ὅποια πρέπει νά λαμβάνωσι διὰ τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τρίτους, ὡς καί περὶ ἄρσεως τῶν τυχόν μεταξὺ τῶν μελῶν ἀναφαινομένων ἀντιθέτων ἀντιλήψεων καί διχονοιῶν περὶ τοῦ πρακτέου. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἢ Ἐνωσις θά χρησιμεύῃ καί ὡς νομικός Σύμβουλος τῶν Συνεταιρισμῶν».

Ἀκόμα εἶναι χρήσιμος και οικονομικά ἀπαραίτητος ὁ συντονιστικὸς ρόλος της Ἐνώσεως Συνεταιρισμῶν στις προμήθειες εἰδῶν. Γράφει:

«Μεγάλαι δυσχέρειαι παρετηρήθησαν, εἰς τὰς προμηθευτικὰς ἐργασίας τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, αἵτινες κατ' ἀνάγκην ἕνεκα τῆς ἑλλείψεως τροφίμων, ἐπεξετάθησαν καί ἐπὶ τῶν εἰδῶν τούτων. Ἦναγκάζετο εἰς ἕκαστος τούτων νά ἀποστέλλῃ ἐκάστοτε ἀντιπρόσωπον πολὺ

μακρὰν τῆς ἔδρας του, εἰς Πειραιᾶ ἢ Πάτρας, διὰ νά λαμβάνῃ ἐλαχίστας ποσότητας, ἀρκούσας μόλις διὰ μίαν ἑβδομάδα. Τὰ ἔξοδα τῆς ἀποστολῆς ἀντιπροσώπων καί μεταφορᾶς ποσῶν μὴ συμπληρούντων θαγόνια ἐπεβάρυνον ταῦτα ὑπερβολικὰ. Ἐνεκα τῆς μακρᾶς ἀπο-

στάσεως οί αντιπρόσωποι έφθανον ένιστε πολύ άργά, ότε τά είδη, διά τήν παραλαβήν τών όποιών είδοποιούντο, είχον έξαντληθή. Έννοείται όμως, ότι πάντως τά μέλη τών συνεταιρισμών άπέφευγον τήν μεγάλην άισχροκέρδειαν τών έμπόρων. Μία ένωση τών κατά τόπους

συνεταιρισμών, είχε καταφανές, ότι θά ήρε τελείως πάσας τάς δυσκολίας ταύτας καί θά ήλάττωνε εις τό ελάχιστον τά έξοδα τής μεταφοράς διά τής συνολικής προμηθείας πάντων τών άναγκαζούντων διά τούς ύπ' αύτήν συνεταιρισμούς είδών».

ΣΤ) ΕΝΩΣΕΙΣ ΓΕΩΡΓ. ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Ο γ. 602 πρόβλεψε στο άρθρο 85 ότι «Δύο ή πλείονες συνεταιρισμοί δύνανται νά ένώνωνται εις ένωσην ή σύνδεσμον ή κεντρικούς συνεταιρισμούς διά τήν επίδιώξιν τών κοινών αύτών συμφερόντων ή διά τήν προαγωγήν τών οικονομικών αύτών συμφερόντων. . . Αί ένώσεις ένασκούσιν έποπτεΐαν καί έλεγchon επί τών ύπαγομένων εις αύτάς συνεταιρισμών (άρθρ. 38). Δύνανται πρός τούτους νά ένώνωνται περαιτέρω δύο ή πλείονες Ένώσεις εις Κεντρικόν σύνδεσμον».

Ευθύς μόλις άρχισαν να πληθύνονται οι Συνεταιρισμοί ανέκυψε η ανάγκη συνεργασίας τους, κοινής δραστηριότητας σε ειδικούς τομείς, κοινής εκπροσωπήσεως για γενικότερες ενέργειες ή και για ευκολότερη διοχέτευση σε αυτούς γραμμών της κρατικής πολιτικής.

Την πρωτοβουλία για την οργάνωσή τους πήρε και πάλι ο Σ. Γασσιμίδης ο οποίος με ειδικό κείμενο του της 20 Απριλίου 1917 (που τυπώθηκε και σε ειδικό τεύχος) ανέπτυξε με σαφήνεια τα εμπόδια που παρουσιάζονταν, τις αντιδράσεις και εσωτερικές αδυναμίες, του λόγου για τους οποίους υπήρχε ανάγκη συστάσεως Ένώσεων Γεωργικών Συνεταιρισμών κατά επαρχίες (βλ. αποσπάσματα παραπάνω).

Ο περισσότερο αρμόδιος άνθρωπος της εποχής υ π ο δ ε ι χ ν ύ ε ι ω ς συμπέρασμα ότι: είναι απαραίτητη η Ένωση των συνεταιρισμών κατά επαρχίες ώστε να ξεπεραστούν τα εμπόδια με βάση τις ίδιες συνεταιριστικές δυνάμεις, με τη συνεργασία των Συνεταιρισμών και τη δημιουργία κατάλληλου φορέα τους κατά περιφέρεια.

Οι αιτίες που δυσχεραίνουν την πρόοδο των γεωργικών συνεταιρισμών και τις οποίες καλείται η Ένωση να άρει είναι περιληπτικά, κατά τον Σ. Γασσιμίδη:

«1) Έπέμβασις εις τά του Συνεταιρισμού ξένων προσώπων, πολιτικών ή μή, έπιζητούντων ένιστε νά άναμιγνύωνται όχι διά νά συνδράμωσιν ειλικρινώς αύτόν, αλλά διά νά έλπίζωσιν εις άπωτέραν τινα έξ αύτου ώφέλειαν.

2) Κακή ένιστε έκλογή του είδους του γεωργικού συνεταιρισμού, του μάλλον άρμόζοντος πρός τάς τοπικάς συνθήκας. Κακή έκλογή τών διοικούντων.

3) Έπιπολαία κρίσις, άδιαφορία ή και αντίδρασις παρά ένίων δημοσίων υπαλλήλων, προέδρων κοινότητων και τινων

Διευθυνών Έποκαταστημάτων τής Έθνικής Τραπεζής.

4) Αντίδρασις τών μικρεμπόρων.

5) Σύστασις ένιστε συνεταιρισμού άνευ γνώσεως του Καταστατικού καί τών ύποχρεώσεων του ύπογράφοντος αύτό.

6) Παράλειψις ένιστε έκτελέσεως τών ύποχρεώσεων του Διοικητικού Συμβουλίου.

7) Άδράνεια του Έποπτικού Συμβουλίου.

8) Έλλειψις γνώσεων διά τήν τήρησιν τών λογιστικών βιβλίων.

9) Έλλιπής, ένιστε, έλεγχος τών έργασιων και τής διαχειρίσεως εκάστου γεωργικού Συνεταιρισμού.

10) Έλλειψις νομικών γνώσεων πρὸς εφαρμογήν τών νόμων κατά τās μεταξὺ συνεταιρίων και συνεταιρισμῶν και κα-

τὰ τās μεταξὺ συνεταιρισμῶν και τρίτων σχέσεις.

11) Έμπόδια εις τās προμηθευτικάς έργασίας τοῦ συνεταιρισμοῦ και έλλειψις ένιστε έμπορικῶν γνώσεων».

Στη συνέχεια, ως γνώστις και θετικὸς νοσ, δίνει αναλυτικέσ επεξηγήσεις και οδηγίεσ σχετικὰ με το σκοπὸ, τη μορφή, τιε διατάξειε του καταστατικοῦ της Ένώσεωσ καθὼσ και τιε προφυλάξειε που πρέπει να παίρνουν στίε εργασίεσ τουε οι Ένώσειε.

Επειδὴ πολλὰ από τα γραφόμενά του για τιε Ένώσειε και το έργο τουε: α) δεν παύουν να έχουν την αξία τουε και σήμερα και ὀ) φωτίζουν πολλὰ σημεία της ιστορίεσ και των διαφόρων συνεταιριστικῶν εφαρμογιῶν και εξελίξειων, παραθέτουε εκτενή περίληψή τουε:

Σ κ ο π ὀ ς. Ο σκοπὸσ που πρέπει να επιδιώξει η Ένωσση είναι: «νά ἀναπληροῖ έν μέρει και να διευκολύνη την Έθνικὴν Τράπεζαν εις τήν οικονομικήν ένίσχυσιν τών γεωργικῶν συνεταιρισμῶν»

—«νά ἀναπληροῖ έν μέρει και να διευκολύνη τήν ἀρμυδιάν ὑπηρεσίαν τοῦ Υπουργείου εις τὸν έλεγχον τών έργασιων και τής διαχειρίσεωσ τών γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, εις τήν λογιστικήν ὑπηρε-

Μ ο ρ φ ή: Σχετικὰ με τη νομική μορφή που πρέπει να έχει η Ένωσση, υποδεικνύει:

«Η Ένωσιε, διὰ να είνε εις θεσίον ἀπολύτωσ να εκτελέση και μάλιστα να εκτελέση ἀκινδύνωσ, ὀλασ τās έργασίεσ ταύτασ, πρέπει να έχη τήν μορφήν Συνεταιρισμοῦ... με περιορισμένην εὐθύνην. Η ἀπεριόριστοσ εὐθύνη εις Ένώσειε συνεταιρισμῶν, οὐδαμοῦ ἐφημερόσθη ... διότι ένέχει ... μέγιστον κίνδυνον διὰ τουε μικροῦσ γεωργικοῦσ συνεταιρισμοῦσ και σύγχυσιν τών εὐθυγιῶν των πρὸσ τήν Ένωσιν και πρὸσ ἀλλήλουσ».

Στο υπόδειγμα Καταστατικοῦ, το οποίο (με μερικέσ οδηγίεσ) τύπωσε το Υπουργείο Έθνικῆσ Οικονομίεσ, αναφέρονται λεπτομερώσ οι σκοποί της Ένώσεωσ, οι οποίοι εν περιλήψει είναι:

«1) να δέχεται καταθέσειε τών μελῶν συνεταιρισμῶν εις τρεχοῦμενον λογαριασμὸν και να παρέχη εις αὐτοῦσ δάνεια, 2) να ἐνεργῆ έλεγχον τής διαχειρίσεωσ αὐτῶν, 3) να ἀγοράζει από κοινου τὰ ἀναγκασιούντα διὰ τουε συνεταιρισμοῦσ εἶ-

δη, 4) να πωλή από κοινου τὰ προϊόντα τών συνεταιρισμῶν και να μεσολαθῆ εις τās πωλήσειε αὐτῶν, 5) να χρησιμεῦσ ὡσ νομικὸσ σύμβουλοσ αὐτῶν και έν γένει ὡσ ὀδηγὸσ εις τās έργασίεσ αὐτῶν».

Οικονομικέσ, Ἰδεολογικέσ, Εγυιαίεσ Ενώσειε. Σωματεία Συνεταιρισμῶν. Ανώνυμοε Εταιρίεσ.

Σχετικὰ με το παραπάνω θέμα-πρόβλημα, υποδεικνύει: «Ένωσείται, ὀτι οι ἄνω σκοποί της Ένώσεωσ δύνανται να διαιρεθῶσιν και διὰ

τήν ἐπιδιώξειν εκάστου τών ἄνω σκοπῶν δύνανται να ἱδρυθῆ και μία Ένωσιε. Προ-

κειμένου περί τοιαύτης διαιρέσεως τῆς ἐργασίας, προτιμωτέρα εἶναι ἡ διαίρεσις τῶν σκοπῶν εἰς ἠθικούς καὶ ὕλικούς. Δύναται νὰ ἰδρυθῇ ἡ ἑνωσις σκοποῦσα τὸν ἔλεγχον τῶν ἐργασιῶν καὶ τῆς διαχειρίσεως, τὴν διδασκαλίαν διὰ τὴν τήρησιν τῶν λογιστικῶν βιβλίων, τὴν νομικὴν ἀρωγὴν καὶ τὴν ἔκδοσιν ὁδηγίων διὰ τοὺς κανονισμούς τῶν ἐργασιῶν, τὴν σύνταξιν ἀπολογισμῶν, τὴν δημοσίευσιν τῶν ἐργασιῶν τῶν ὑπ' αὐτὴν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν κλπ. Δύναται ἄφ' ἐτέρου νὰ ἰδρυθῇ ἄλλη ἑνωσις διὰ τὴν οικονομικὴν ἐνίσχυσιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν διὰ τῆς παροχῆς δανείων καὶ τῆς ἀποδοχῆς ἐντόκως τῶν καταθέσεων αὐτῶν, ἢ ὅποια δύναται νὰ ἀναλαμβάνη καὶ τὰς ἀπὸ κοινοῦ ἀγορὰς ἢ πωλήσεις τῶν ὑπ' αὐτὴν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν (Κεντρικός Συνεταιρισμός). Ἡ πρώτη ἑνωσις, ἡ θεραπεύουσα τοὺς ἠθικούς σκοπούς, ἢ σκοποῦσα μόνον τὴν ἠθικὴν ἐνίσχυσιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, θὰ ἠδύνατο νὰ συστηθῇ καὶ ὡς ἀπλοῦν Σωματεῖον συμφώνως πρὸς τὸν περὶ αὐτῶν νόμον. Ἄλλ' ὡς ἐκ τῶν ἀτελειῶν τοῦ νόμου τούτου ἡ τοιαύτη

ἑνωσις δὲν θὰ ἐπιδείξη οὐδεμίαν πρόδον. Ἡ δευτέρα ἑνωσις, ἡ θεραπεύουσα τοὺς οικονομικούς σκοπούς, ἢ σκοποῦσα μόνον τὴν οικονομικὴν ἐνίσχυσιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν θὰ ἠδύνατο νὰ συστηθῇ καὶ ὑπὸ τὸν τύπον ἀνωμόμου μετοχικῆς ἑταιρείας. Ἄλλ' ὡς ἐκ τῶν ἀτελειῶν τοῦ περὶ ἑταιρειῶν νόμου μεγάλον θὰ διέτρεχον κίνδυνον τελείας καταστροφῆς οἱ ὑπὸ τοιαύτην ἑνωσιν Συνεταιρισμοί».*

Ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ αὐτὴν τὴν διαίρεσιν εἰς δύο ἑνώσεις δὲν τὴν συνιστάμεν, διότι εἶνε φυσικόν ἢ παρέχουσα τὰ δάνεια πρὸς τοὺς γεωργικούς Συνεταιρισμούς ἑνωσις νὰ ἔχη ἐμπιστοσύνην μόνον εἰς τὸν παρ' αὐτῆς ἐνεργούμενον ἔλεγχον αὐτῶν, μόνον εἰς τὰς παρ' αὐτῆς ἐκδιδόμενας ὁδηγίας καὶ κανονισμούς, μόνον εἰς τὸν ἄφ' ἑαυτῆς συνιστώμενον τρόπον τῆς ὀργανώσεως αὐτῶν. Διὰ πάντα ταῦτα ἐνιαία πρέπει νὰ εἶνε ἡ κατεύθυνσις καὶ ὑπὸ μίαν ἑνωσιν, ἐκκληροῦσαν πάντας τοὺς σκοπούς, πρέπει νὰ ὑπαχθῶσιν οἱ ἔν τινι ἑπαρχίᾳ γεωργικοὶ Συνεταιρισμοί.

Ἡ ἐκλογή τῶν διοικούντων τις ἑνώσεις Συνεταιρισμῶν. Ἡ πολιτικὴ.

«... πρωτεῖον στοιχεῖον διὰ τὴν ἐπιτυχίαν μιᾶς τοιαύτης ἑνώσεως εἶναι ἡ ἐκλογή τῶν καταλλήλων διὰ τὴν διοίκησιν προσώπων, τὰ ὅποια πρέπει νὰ εἶναι ἱκανὰ καὶ πρὸ παντὸς εἰλικρινῆ καὶ ἐντιμα, δυνάμενα, ἀλλὰ καὶ θέλοντα, νὰ ἐργασθῶσι ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ, καὶ μὴ ἀποβλέποντα εἴτε ἀμέσως εἴτε ἐμμέσως εἰς προσωπικὴν πολιτικὴν ἰσχύν. Ὁ νόμος, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἠθέλησε τὴν αὐτοδιοίκησιν καὶ αὐτευθύνην τῶν ἑνώσεων, στοιχεῖα ἀπαραίτητα διὰ τὴν εὐδοκίμησιν παντὸς συνεταιρισμοῦ, ἔθεσε καὶ ἐνταῦθα τὸν περιορισμὸν εἰς τὴν ἐκλογήν τῶν διοικούντων καὶ ἐλεγχόντων ὀρίσας (ἄρθρον 85 παρ. 2) ὅτι τὰ μέλη

τοῦ Διοικητικοῦ καὶ τοῦ Ἐποπτικοῦ Συμβουλίου τῶν ἑνώσεων πρέπει νὰ εἶνε καὶ μέλη τῶν ὑπαγομένων εἰς αὐτὴν συνεταιρισμῶν, τὸ δὲ Καταστατικὸν ὀρίζει, ὅτι ἕκαστος τούτων θέλει ἀποστειλεῖν ἓνα ἀντιπρόσωπον, τὸ δὲ σύνολον τῶν ἀντιπροσώπων θέλει ἐκλέξει ἐξ αὐτῶν τούτων τὸ Διοικητικὸν καὶ τὸ Ἐποπτικὸν Συμβούλιον. Ὅφειλε ἐπομένως ἕκαστος συνεταιρισμὸς μέλος τῆς ἑνώσεως, νὰ ἐκλέξῃ τὸν ἱκανώτερον καὶ ἐντιμώτερον τῶν συνεταίρων του ὡς ἀντιπρόσωπον εἰς τὴν ἑνωσιν καὶ ἕκαστος τούτων ὀφείλει ἐν συνειδήσει νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τοὺς καταλληλοτέρους ὡς μέλη τοῦ Διοικητικοῦ καὶ Ἐποπτικοῦ

(*). Δὲν υπήρχε ο ν. 2190)1920.

Συμβουλίου της Ένώσεως. Ταύτα εἶνε ἀπαραίτητα. Πρέπει ὅμως νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι μεταξὺ τῶν δύο ἰδιοτήτων, τῆς ἱκανότητος ἀφ' ἑνός καὶ τῆς ἐντιμότητος ἀφ' ἑτέρου, συνδυαζομένης μετὰ τῆς ἀποχῆς ἀπὸ πάσης πολιτικῆς θλίψεως, ἡ δευτέρα πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπὸ σοβαρωτέραν σημασίαν. Διότι εἶνε γνωστόν, ὅτι ὅσον καὶ ἂν ἐρευνήσῃ τις νὰ εὕρῃ τὸν ἱκανώτερον ἐκ τῶν μελῶν γεωργ. τινός συνεταιρισμοῦ διὰ νὰ τὸν ὀρίσῃ ὡς ἀντιπρόσωπον εἰς τὴν Ἐνωσιν ὡς καὶ τὸν ἱκανώτερον ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τούτων διὰ νὰ τὸν ἐκλέξῃ ὡς δι-

Διεύθυνση. Προσωπικὸ τῆς Ἐνώσεως.

Και συνεχίζει: *σχετικὰ μετὰ τὴν ἀναγκαιότητα καλοῦ Διευθυντοῦ καὶ προσωπικοῦ. Γράφει:*

«Διὰ τοὺς λόγους δὲ τούτους καὶ τὸ Καταστατικὸν τῆς Ἐνώσεως προβλέπει περὶ προσλήψεως Διευθυντοῦ τῶν ἐργασιῶν ἢ καὶ ἄλλων προϊσταμένων διαφόρων κλάδων τῶν ἐργασιῶν καὶ ἀναγκαίων ὑπαλλήλων, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνατίθεται ἡ ἐργασία ὑπὸ ὠρισμένους ὅρους καὶ ἡ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἐνώσεως ἐκτέλεσις αὐτῶν, χωρὶς ἕνεκα τούτου νὰ ἀπαλλάσσεται τῆς εὐθύνης πρὸς τὴν Ἐνωσιν τὸ Διοικητικὸν καὶ Ἐποπτικὸν Συμβούλιον, τὸ ὁποῖον παρεχώρησε μέρος τῆς δικαιοδοσίας του εἰς τούτους. Κατὰ τὸν τρόπον τούτον ἡ Ἐνωσις καθίσταται ἱκανὴ νὰ ἐκτελέσῃ τὸν προορισμὸν τῆς διὰ τῆς προσκλήσεως εἰδικῶν ὑπηρεσιῶν χωρὶς νὰ στερεῖται τοῦ εἰδικοῦ χα-

ρὰς εἰς τὴν Ἐνωσιν, πάντως αἰ γνώσεις αὐτοῦ δὲν θὰ εἶνε ἀπολύτως ἀρκεταὶ διὰ νὰ διευθύνωσι μετ' ἐπιτυχίας τὰς ἐργασίας τῆς Ἐνώσεως, αἱ ὁποῖαι εἶνε πολὺπλοκοί, τραπεζικαὶ συνάμα καὶ ἐμπορικαὶ ὡς καὶ καθοδηγητικαὶ καὶ ἐλεγκτικαὶ τῶν ὑπὸ τὴν Ἐνωσιν συνεταιρισμῶν». Καὶ συνεπῶς θα ὑπάρχει εἰδικὸ προσωπικὸν στῆν Ἐνωσιν γιὰ νὰ ἀναπληρῶναι τὴν ἱκανότητα τῶν αἰρετῶν καὶ τὶς γνώσεις τους. Ἐνῶ ἡ ἐντιμότητα πρέπει νὰ ὑπάρχει στους αἰρετούς.

ρακτῆρος παντός συνεταιρισμοῦ, τῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ αὐτευθύνης. Ἄκριθῶς δὲ διὰ τὸν λόγον τούτον φρονοῦμεν, ὅτι ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἱκανότητα, ὅπως φέρῃ εἰς αἴσιον δρόμον τὰς ἐργασίας τῆς, μία Ἐνωσις εὐρίσκειται εἰς πολὺ περισσότερον πλεονεκτικὴν θέσιν παρὰ οἱ ἄπλοοι συνεταιρισμοί, τῶν ὁποίων τὰ μέσα δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ προσλαμβάνωσιν εἰδικούς διευθυντὰς ἢ καὶ λογιστῆν ἀκόμη, διότι καθιστῶσι τὴν διοίκησιν αὐτῶν πολυδάπανον. Διὰ τῆς Ἐνώσεως τὰ ἔξοδα τῶν καθ' ἕκαστον συνεταιρισμῶν ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν αὐτῶν ἐλαττοῦνται. Εἰς λογιστῆς προσλαμβανόμενος ὑπὸ τῆς Ἐνώσεως ἀρκεῖ δι' ὅλους τοὺς ὑπ' αὐτὴν συνεταιρισμούς».

Προφυλάξεις.

ὑποδεικνύει νὰ μὴ ὑδρῦθῃ! Ἐνωσιν ὅπου ὁ ἀριθμὸς τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν εἶναι μικρότερος τῶν 10.

Ἀκόμα, πέρα ἀπὸ τὴν προσοχὴν γιὰ τὴν ἐκλογήν καλῶν μελῶν στο Δ.Σ. καὶ στο Ε.Σ., χρειάζεται ἰδιαιτέρη προσοχὴ καὶ στα ἐπόμενα:

«Πρέπει νὰ παρέχῃ δάνεια εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὴν συνεταιρισμούς μόνον μετὰ αὐστηρὰν ἐξέτασιν τῆς φερεγγυότητος αὐτῶν, πρέπει ὅλα τὰ ὄργανα αὐτῆς νὰ ἐκτελῶσι διαρκῶς τὸ καθήκον των καὶ νὰ ἐλέγχωνται διαρκῶς, πρέπει τὰ μέλη τοῦ

προεδρείου νὰ ἐλέγχωσι διαρκῶς ἄλληλα, πρέπει τὸ Ἐποπτικὸν Συμβούλιον νὰ ἐκτελῇ κατὰ γράμμα τὰ ἐλεγκτικὰ αὐτοῦ καθήκοντα».

Ἡ Ἐνωσις ὀφείλει ἐπίσης νὰ μὴ ἰδρῦν συνεταιρισμούς εἰς κοινότητος δ-

που υπάρχουν ήδη άλλοι συνεταιρισμοί ανήκοντες εις άλλην τινά "Ενώσιν διά νά συναγωνισθῆ ταύτην καί νά μὴ προσπαθῆ

νά προσελκύη συνεταιρισμούς πρὸς αὐτήν διά τῆς εὐκόλου παροχῆς δανείων».

Ο ρ α μ α τ ι σ μ οί. Κ ε ν τ ρ ι κ ὸ ς
«Όταν δὲ ἀποκτηθῶσι σὺν τῷ χρόνῳ πολλαὶ κατ' ἐπαρχίας Ἐνώσεις, τότε, διά τῆς Ἐνώσεως τούτων εἰς Κεντρικὸν τινὰ Σύνδεσμον Ἐνώσεων θὰ συμπληρωθῆ τὸ δίκτυον, δι' οὗ θὰ διοχετευθῆ τὸν ἀναγκαῖον διά τὴν ἐνίσχυσιν τῆς Γε-

Σύνδεσμος Συνεταιρισμῶν.
ωργίας πρὸς τοὺς γεωργοὺς χρήμα τὸ διατεθησόμενον ὑπὸ τινος Τραπεζῆς προικοδοτουμένης καὶ ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ θὰ ἀπαλλαγῶσιν τελείως οἱ γεωργοὶ τῆς τοκογλυφίας καὶ τῶν παρασίτων μεσαζόντων καὶ ἐμπόρων».

Παράλληλα πρὸς τὸ διδῆλο τοῦ Ἰασεμίδη τὸ Ὑπουργεῖο τύπωσε καὶ κυκλοφόρησε ὑπόδειγμα καταστατικῶν Ἐνώσεων, με ὁδηγίαις καὶ ἐγκύκλιον, γιὰ νὰ ἀρχίσουν οἱ σχετικῆς ἐνέργειαι γιὰ σύστασιν Ἐνώσεων. Καὶ υπῆρξε ἀμειψή ἢ ἀνταπρόκρισις.

Ἐνώσεις ποὺ ιδρύθησαν τὸ 1917:

— Ἡ Κεντρικὴ Ἀγροτικὴ Τράπεζα Καλαμών με ἔδρα τὴν Καλαμάτα (Καλάμαι) Συν. Α.Ε. Μερῖδα 2.000. Μέλη 18. Ἐγκρισθῆ 28.8.1917.

— Ἡ Ἐνωσις Γ. Συνεταιρισμῶν Ηλείας με ἔδρα τὸν Πύργο Ηλείας. Μέλη 14. Ἐγκρισθῆ 17.10.1917.

(Γιὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ θεσμοῦ τῶν Ἐνώσεων, τὰς ιδρύσεις, ἐργασίας, προβλήματα, κλπ. βλ. στὴ συνέχεια κάθε χρόνο).

Ζ) ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΙΣΤΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ.

Σε προηγούμεναι σελίδαι παρατηρήσεις καὶ υποδείξεις τοῦ Σ. Ἰασεμίδη γιὰ τὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα.

Κατὰ ἀνακοίνωσιν τοῦ εκπροσώπου τῆς Ἐθνικῆς Α. Κορυζῆ στὴν Ἐπιτροπὴ Συνεταιρισμῶν, κατὰ τὰ ἔτη 1916 καὶ 1917, ἀνοίχθησαν πιστώσεις γιὰ 135 γεωργ. συνεταιρισμούς δρχ. 1.940.950 (105 Π.Ε. καὶ 30 Α.Ε.). Ἀπὸ τὰς πιστώσεις αὐτὰς χορηγήθησαν δάνεια:

α) Με ἐνέχυρο ἐμπορευμάτων			
Τὸ 1916	δρχ.	401.750	
Τὸ 1917	δρχ.	578.500	Σύνολο
			δρχ. 980.250
Ἀπὸ αὐτὰ ἐπιστράφηκαν (μέχρι ἀρχῆς 1918)			δρχ. 658.683
β) Με τὴν ἀλληλέγγυον εὐθύνην			
Τὸ 1916	δρχ.	202.978	
Τὸ 1917	δρχ.	701.293	Σύνολο
			δρχ. 904.274
Ἀπὸ αὐτὰ ἐπιστράφηκαν (μέχρι ἀρχῆς 1918)			δρχ. 776.864

Ἐπεξηγήθηκε ὅτι ἡ μὴ πλήρης ἐξόφλησις οφείλεται στὴν μὴ πώλησιν ἀκόμα τοῦ σταφιδοκάσπου.

Ἀκόμα χορηγήθησαν πιστώσεις τῆς ΕΤΕ καὶ σε ἀστικὸς συνεταιρισμούς.

Στὸ «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1918 σ. 16 τονίζεται: α) ἡ συμβολή τῆς ΕΤΕ καὶ β) ὅτι παρ' ὅλας τὰς ἀντιξοότητες ἡ ἐπιστροφή τῶν δανείων συνετελέσθη κατὰ τὰ 3/4 τῶν οφειλαμένων.

Ἡ ἴδια καὶ μεγαλύτερη συνέπειαι παρατηρήθηκε στὶς πιστώσεις τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας γιὰ θεῖο καὶ θεϊκὸ χαλκὸ, ἐνῶ οἱ μεινωμένοι ποὺ ἔλαβαν με δάση τὸ Ν. 721) 1916 καὶ τὸ Ν.Δ. 21.3.1917 καθυστεροῦν πολλὰ.

Και σημειώνει εκεί χαρακτηριστικά ο Ιασεμίδης (σ. 16):
 «Έκ τούτου μόνον αποδεικνύεται πρακτικώτατα πόσον απαραίτητος είναι ή άλληλέγγυος ευθύνη τών γεωργών κατάρτιζομένων εις συνεταιρισμούς, διά την έξεύρεσιν προσωπικών δανείων και πόσον κακώς διαπαιδαγωγούνται διά νόμων οί όποιοι τούς επιτρέπουν να λαμβάνουν δάνεια τή έγγυήσει του Κράτους άνευ ουδεμιός άλληλεγγού ευθύνης.

“Άνευ συνεταιρισμών είναι άδύνατον να λυθή τó ζήτημα τής προσωπικής γεωργικής πίστεως και πάσα μέριμνα του Κράτους προς ίκανοποίησιν αύτης δι’ άλλων μέτρων δέν κατορθώνει τίποτε άλλο παρά να καθοδηγή τούς γεωργούς εις τόν στραβόν δρόμον και να παρατείνη τά θάσσανά των».

Η) ΒΑΣΙΚΑ ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ.

Οι συνεταιρισμοί περιορίζονται στο βασικό οικονομικό έργο τους, με ιδιαίτερη προσοχή της Επιστητικής Υπηρεσίας για αποφυγή αναμιξεως σε άλλα θέματα (συλλόγων, πολιτικής). Σημειώνει χαρακτηριστικά ο Ιασεμίδης τη διαπίστωση ότι «... άξιον δέ σημειώσεως χαρακτηριστικής διά την επιτυχή σταδιοδρομίαν αύτών είναι και τούτο, ότι ούδαμού άνεμίχθη ούτε εις γεωργικός συνεταιρισμός εις πολιτικήν συζήτησιν ή εις πολιτικήν διαμάχην, καθ’ ήν μάλλιστα εποχήν παρατηρήθη, ότι ούδè έν σωματείον σχεδόν έμεινεν άμέτοχον αύτης...». («Άνάγκη Ενώσεως» σ. 5).

Θ) ΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ.

Αριθμητικά στοιχεία.

Στο τέλος του 1917 έχομε τα εξής στοιχεία για τους αστικούς συνεταιρισμούς (παράπλευρα, για σύγκριση, τα στοιχεία των γεωργικών).

	Αστικοί	Γεωργικοί
Συνεταιρισμοί	52	670
Αριθμός μελών τους	9.573	27.051
Μερίδες (δρχ.)	300.704	2.100.000
Ευθύνη (δρχ.)	352.064	14.000.000

(Βλ. «Ό Βοηθός τών Συνεταιρισμών» 1919 σ. 2).

Ο Αλέξ. Σβώλος και οι Συνεταιρισμοί.

Το 1917 ο Αλέξ. Σβώλος ανέλαβε τη διεύθυνση του Τμήματος Εργασίας και Κοινωνικής Προνοίας στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας, που είχε την αρμοδιότητα για τους αστικούς συνεταιρισμούς (1).

Ο Συνεταιρισμός Καταναλώσεως των Δημοσίων Υπαλλήλων Αθηνών.

Το 1917 (27 Μαΐου) ιδρύθηκε στην Αθήνα ο παραπάνω Συνεταιρισμός με ιδρυτικά μέλη 918. Λόγω των εν τω μεταξύ ανωμαλών πολιτικών εξελίξεων, η πρώτη Γ.Σ. έγινε στις 10 Δεκεμβρίου 1917. (Στις 31 Ιανουαρίου 1918 τα μέλη έφτασαν τα 1050. Για τη δραστηριότητά που δλ. στο έτος 1918).

Ισχυρός Καταναλωτικός Συνεταιρισμός (ανεπίσημος) υπήρχε και στη Σύρο (δλ. «ό Συνεταιριστής» 1954 σ. 165).

Αξιόλογος Συνεταιρισμός Καταναλώσεως στο Ηράκλειο Κρήτης.

Χαρακτηριστικό για την εποχή, για τις πρώτες προσπάθειες και τις επιτυχίες των συνεταιρισμών στον αστικό τομέα, είναι κείμενο που αναφέρεται στο Συνεταιρισμό Καταναλώσεως Ηρακλείου Κρήτης κατά το 1917 γραμμένο, με υπέ-

ροχο τρόπο (παραστατικό και εκλαικευτικό) από τον Ν. Μιχόπουλο (βλ. «Βοηθός τῶν Συνεταιρισμῶν» 1918 σ. 45). Το παραθέτουμε ως υποδειγματικό εκλαικευτικό προπαγανδιστικό κείμενο και ως χαρακτηριστικό ιστορικό στοιχείο για τὴν εποχὴ εκείνη, τὴν πολεμικὴ καὶ δύσκολη επισιτιστικά:

«Ὁ Συνεταιρισμὸς καταναλώσεως Ἡρακλείου συστήθηκε ἀπὸ 60 ἀνθρώπους κατὰ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1917. Σκοπὸς του εἶνε, νὰ ἀγοράζη χονδρικῶς ὄσα πράγματα ἔξοδεύονται στὸ σπίτι καὶ νὰ τὰ πωλῆ λιανικῶς στοὺς συνεταιίρους.

Ἐπίσης ἔχει σκοπὸ νὰ κἀνῃ ἐργασάσια καὶ νὰ θγάξῃ ὄτι, ἔμπορεῖ ἀπ' αὐτὰ τὰ πράγματα, ποὺ εἶπαμε.

Ὁ Συνεταιρισμὸς αὐτὸς ἀρχισε τὰς ἐργασίας του ἀπὸ τὸ ψωμί. Πολύ καλά, πολὺ σωστά, πολὺ ἄγρια ἔκανε. Πρῶτα πρῶτα ἀπ' τὸ ψωμί ἔπρεπε ν' ἀρχίσῃ. Γιὰ μᾶς τοὺς Ἑλληνας τὸ ψωμάκι εἶνε ἡ πρώτη καὶ σπουδαιότερη τροφή. Εἶνε ἡ πηχιά καὶ εἶνε ἡ μαγιά, τὸ προζύμι μὲ τὸ ὁποῖο ζυμωνόμαστε καὶ μεγαλώνομε ἑμεῖς οἱ Ρωμηοί. Ὁ περισσότερος κοσμάκης αὐτὸ ἔχει καὶ ψωμί, αὐτὸ καὶ προσφάι.

Ἀμέσως λοιπὸν, ἄμα συστήθηκε αὐτὸς ὁ συνεταιρισμὸς ἐνοίκιασε ἕνα φούρνο καὶ ἀρχισε νὰ θγάξῃ ψωμί. Καὶ τί ψωμί. Ψωμί καλοζυμωμένο καὶ καλοψημένο, ψωμί σπιτίσιο· ὄχι σὰν αὐτὸ ποὺ κάνουν οἱ φουρνάρειοι, ποὺ προσπαθοῦν νὰ θγάλουν, μὲ συμπάθειο, κ' ἀπὸ τὴ μίγα ξύγκι, χωρὶς νὰ κυττάζουν καὶ κατὰ τὸ Θεό.

Ἔτσι οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ἔπερναν γιὰ τὸ σπίτι τους, γιὰ τὰ παιδάκια τους ψωμί καλὸ, πολὺ καλλίτερο ἀπὸ 'κεῖνο ποὺ ἔπερναν οἱ ἄλλοι ποὺ δὲν ἦσαν γραμμένοι στὸ συνεταιρισμὸ· τὸ σπουδαιότερο, τὸ ἔπερναν μὲ τὴν ἡσυχία τους, μὲ τὴν ἀνέσια τους, χωρὶς σπρώξιμο, χωρὶς τσαλαπάτημα, χωρὶς σκότωμα μπροστὰ στὴς φουρνόπορτες, χωρὶς χασομέργια, χωρὶς καυγάδες καὶ θλαστήμνες, ὅπως οἱ ἄλλοι.

Αὐτὴ ἡ δουλειὰ ἄρесе πολὺ στὸν κόσμο· τότε πολλοὶ ἄρχισαν νὰ καταλαβαίνουν, ποὺ εἶνε ἡ εὐκολία τους καὶ

ποὺ τὸ συμφέρο τους. Ἔτρεξαν τότε καὶ γράφθηκαν στὸ συνεταιρισμὸ πολλοί· ἀπὸ 60 ποὺ ἦσαν στὴν ἀρχή, σὲ 4 - 5 μῆνες ἔγιναν 670· ἴσως τώρα νὰ εἶνε 700 ἴσως καὶ ἀκόμα περισσότεροι. Ἔτσι εἶνε· ὁ κοσμάκης θέλει νὰ ἰδῆ ἔργα, ἀπὸ λόγια εἶνε χορτάτος· ἄμα βλέπῃ ἔργα τρέχει μονάχος του, ὅπως τρέχῃ τὸ κοπάδι ἔπισω ἀπ' τὰ κριάργια.

Ἔτσι ὁ συνεταιρισμὸς αὐτὸς δίνει ψωμί σ' ἕνα σωρὸ σπιτίγια· δὲν εἶνε μικρὸ πρᾶμμα 700 οἰκογένειες. Καὶ δὲν εἶνε μόνον αὐτό. Κατὰ τὰς ἡμέρας ποὺ τὰ ἀλεύρια ἔτρενε νὰ εἶνε λίγα, ὁ κόσμος ἔπερνε μόνον 50 δράμια ψωμί τὴν ἡμέρα γιὰ κάθε ψυχόμετρο· ὁ συνεταιρισμὸς ὅμως ἐφρόντιζε νὰ πεινάσουν ἕλιγότερο ἀπ' τοὺς ἄλλους, οἱ ἄνθρωποι τοῦ τοῦς ἔδινε 100 δράμια ψωμί τὴν ἡμέρα.

Πῶς τὸ κατὰφερνε αὐτό; Φρόντιζε δεξιά, ἀριστερὰ καὶ οἰκονομοῦσε πότε σιτάρι, πότε κριθαράκι, πότε πατάτες, ὄτι τέλος εὑρίσκε· τὰ ἄλεθε αὐτά, ὄχι θέβαια καὶ τὴς πατάτες, ἔπερνε καὶ ἀπὸ τὴν τοπικὴ ἐπιτροπὴ τροφίμων τὸ ἀλευράκι ποὺ τὸν ἀναλογοῦσε, τὸ ἀνακάτωνα καὶ αὐτὸ καὶ ἔτσι τὰ ψευτοπόρεβε. Τα κατὰφερνε ὅμως σ' αὐτὲς τὴς δυστυχισμένες ἡμέρες νὰ τρῶν' οἱ ἄνθρωποι τοῦ διπλοῦ ψωμί ἀπ' ὄτι ἔτρωγαν οἱ ἄλλοι.

Καὶ τώρα θὰ μου πῆτε· οἱ ἄλλοι ποὺ δὲν ἦταν στὸ συνεταιρισμὸ, πέθαναν; ὄχι θέβαια· ἡ καρδοῦλα τους ὅμως τὸ ξέρει πῶς τὰ οἰκονομοῦσαν καὶ σὲ τί τιμὴ ἀγόραζαν τὸ ψωμί γιὰ νὰ συμπληρῶνουν τὸ ἔλλειμμα τὴς ἡμέρας.

Λοιπὸν, νὰ μὴν τὰ πολυλογοῦμε, πρώτῃ δουλειὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ ἦταν νὰ κἀνῃ φουρνάδικο, τὸ ἔκανε καὶ πέτυχε· ἔσωσε τότες οἰκογένειες.

Δεύτερο, ἔκανε καὶ ἕνα μικρὸ μαγαζάκι (πρατήριο). Πέρνει τακτικὰ ἀπὸ τὴν τοπικὴ ἐπιτροπὴ τῶν τροφίμων ὄτι

πράγματα δίνει τὸ κράτος ὄσπρια, καφφέ, ζάχαρι κλπ. καὶ τὰ μοιράζει αὐτὰ στοὺς συνεταιριστοὺς ἔτσι τὸ κέρδος ποῦ θὰ ἔπερναν ἀπὸ τὰ 700 αὐτὰ σπίτχια οἱ διάφοροι μπακάληδες, τὸ πέρνει ὁ συνεταιρισμὸς καὶ οἱ συνεταιριοὶ γλυτώνουν τὸ νόθεμα τῶν εἰδῶν καὶ τὸ κλέψιμο ἀπ' τὸ ξύκκινο ζύασμα.

Μ' αὐτὸ δὲν θέλω νὰ ἴπῳ ὅτι οὐλοὶ οἱ μπακάληδες ἔχουν αὐτὸ τὸ σακατλίκι ἄλλὰ, σ' αὐτὴ τὴν περίστασι πρὸ πάντων, πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς, καθὼς καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα ἐπαγγέλματα, τοὺς ἔχει κολλήση τόσο πολὺ αὐτὴ ἢ μανία τοῦ κέρδους, ποῦ ἔμπορὸν νὰ τὰ κάνουν ὄλα οἱ ἀθεόφοβοι.

Ἄλλὰ, δὲν εἶνε μόνον αὐτὴ ἡ ὠφέλεια ποῦ ἔχουν οἱ συνεταιριοὶ ἀπ' τὸ συνεταιρισμὸ τους ἔχουν καὶ τὸ κεφάλι τους ἤσυχο εἶνε θέθειοι ὅτι, ὅποτε εὐκολυνθοῦν καὶ ὅποτε πᾶν στὸ συνεταιρισμὸ, θὰ θροῦν φυλαγμένα τὰ πράγματά τους. Οἱ ἄλλοι πρέπει καὶ αὐτοῦ νὰ στριμωχθοῦν, πρέπει νὰ τρέξουν ἀμέσως νὰ πάρουν τὰ εἶδη τους.

Ἄν δὲν τὸ κάνουν αὐτὸ, ἀλλοίμονο τους. Θὰ ἰδοῦν στὸ μπακάλικο κρεμασμένη μία πινακίδα, νὰ γράφη: ἡ ζάχαρι ἐξηντλήθη, ὁ καφφές ἐπωλήθη, ὄσπρια

δὲν ὑπάρχουν! Καὶ ἴδῳ στὴν Ἀθήνα, πόσοι ἀπὸ μᾶς καὶ πόσες φορὲς δὲν τὸ πάθαμε αὐτὸ, ὄσο νὰ μποῦν τὰ πράγματα σὲ τάξι!

Ἔ, ὑπομονή. Ἄς χοροπηθήσουν τώρα οἱ διάφοροι ἐκμεταλλευταί, ποῦ ἔπεσαν ἀπάνω στὸ κόσμο σὰν τὰ ὄρνια στὸ ψοφίμι κάποτε θὰ στομώσουν καὶ τὰ ξουράφχια τὰ δικά τους ἀγάλια, ἀγάλια γίνεται ἡ ἀγουρίδα μέλι θὰ ἔρθῃ ὁ καιρὸς ποῦ θὰ ξυπνήσῃ ὄλος ὁ κοσμάκης, θὰ ἰδῇ τότε ποῦ εἶνε τὸ συμφέρο του καὶ τότε ὄλους αὐτοὺς τοὺς κυρίους θὰ τοὺς βάλῃ στὸ σχοινί. Ἄς εἶνε, τὸ παρατένωσα τὸ σχοινί τὸ καταλαθαίνω γι αὐτὸ παρακαλῶ νὰ μὲ σχωρέσουν, ὄσοι μοῦ κάνουν τὴν τιμὴ νὰ δγιαθάζουν τὰ ὄσα γράφω.

Αὐτὲς λοιπὸν τῆς μικροδουλιῆς ἔχει κἀνὴ ὁ συνεταιρισμὸς αὐτὸς σὲ 7—8 μῆνες ποῦ ἐργάζεται.

Μ' αὐτὲς δὲ τῆς δουλιῆς κατῶρθωσε νὰ ξεπληρώσῃ ὄλα τὰ ἔξοδα καὶ νὰ ἐχῇ καὶ κέρδος στὸ τέλος Δεκεμβρίου 1917 ἔως 5 χιλιάδες δραχμῆς.

Τὸ καταλαθαίνετε τί θὰ πῆ ἕνας καλὸς, ἕνας νοικοκυριστικὸς συνεταιρισμὸς;»

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 29

(1) Γιὰ τὴ συνεταιριστικὴ δραστηριότητα γενικὰ τοῦ Α λ. Σ β ὡ λ ο υ, θα γίνεῃ λόγος καὶ σὲ ἄλλες σελίδες μας. Βλ. καὶ περ. «ὁ Συνεταιριστής» 1956 σ. 17, κείμενο Θ. Τζωρτζάκη, ὅπου ανακεφαλαιώνεται ἡ συνεταιριστικὴ τοῦ προσφορά. Σταχυολογούμε ἀπὸ ὄσα γράφει ὁ Θ. Τζωρτζάκης:

... Ὁ Ἀλέξανδρος Σβῶλος ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς λίγους ἀνώτερους πνευματικοὺς ἀνθρώπους στὴν κοινωνία μας ποῦ πρόσεξε τὴν ἀξία τοῦ Συνεργατισμοῦ, τὸν ἀγάπησε καὶ τοῦ συμπαραστάθηκε χωρὶς ἐπιφυλάξεις παντοῦ καὶ πάντοτε, ὅταν ὁ Συνεργατισμὸς χρειάστηκε τὴ βοήθειά του ἢ ὁ ἴδιος ἔκρινε ὅτι μποροῦσε νὰ τὸν βοηθήσῃ.

Ὁ Συνεργατισμὸς, νέος ἀκόμη θεσμὸς, εἶχε τὴν τύχη καὶ τὴν εὐτυχία νὰ γνωριστῇ μὲ τὸν Ἀλέξανδρο Σβῶλο ἀμέσως μόλις νέος τότε καὶ ἐκεῖνος εἶχε ἀρχίσει τὸ δημόσιο βίο του. Ἦταν στὰ 1917, ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος Σβῶλος εἶχε ἀναλάβῃ τὴ διεύθυνση τοῦ τμήματος Ἐργασίας καὶ Κοινωνικῆς Προνοίας στὸ Ἰπουργεῖο τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας, ποῦ — ἀνάμεσα στὶς ἄλλες ἀρμοδιότητές του — εἶχε καὶ τὴ φροντίδα γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ Συνεργατισμοῦ ἀνάμεσα στὶς λαϊκὲς τάξεις τῶν ἀστικῶν κέντρων. Παράλληλα ἦταν τότε μέλος στὴ Γνωμοδοτικὴ Ἐπιτροπὴ τῶν Συνεταιρισμῶν ...

Ἡ συμβολὴ τοῦ Ἀλέξανδρου Σβῶλου στὸ ἔργο τῆς Ἐπιτροπῆς ἦταν πολὺτιμη.

... Πολύτιμη ἦταν ἡ βοήθεια ποῦ πρόσφερε κατὰ τὴ διεξαγωγὴ τοῦ Α' Πανελληνίου Συνε-

ταιριστικού Συνεδρίου το Μάιο του 1926. Είχε αναλάβει να εισηγηθῆ τὸ θέμα σχετικά μὲ τὴν ἀρμόζουσα νομοθεσία περὶ Συνεταιρισμῶν διὰ τὴν Ἑλλάδα» (βλ. «Συνεταιριστής» φύλλο 12 ἔτος 1926 σελ. 177).

Ἀξέχαστες θὰ μείνουν οἱ ὑπηρεσίες του πρὸς τὸ Συνεργατισμὸ, ὅταν ἦταν μέλος στὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τῆς ΑΤΕ κατά τὰ πρῶτα χρόνια τῆς λειτουργίας της. Μὲ συγκίνηση θυμώμαστε τὴ θερμὴ καὶ στοχαστικὴ συμπράστασή του, ὅταν ἔρχονταν σὲ συζήτηση στὸ Συμβούλιο θέματα συνεταιριστικῶν ἀναγνωρίζοντας τὴ λογικὴ καὶ τὸ δίκαιο τῶν ἀντιλήψεων τῶν ἐκπροσώπων τῶν συνεταιρισμῶν, στεκόταν πάντοτε ἀθόρμητα στὸ πλευρὸ τους καὶ συντελοῦσε μὲ τὸ κῆρος του, τὴ γνώμη του ἀλλὰ καὶ τὴν πίστη του στὴ Συνεταιριστικὴ Ἰδέα, γιὰ τὴν ἱκανοποιητικὴ λύση τους.

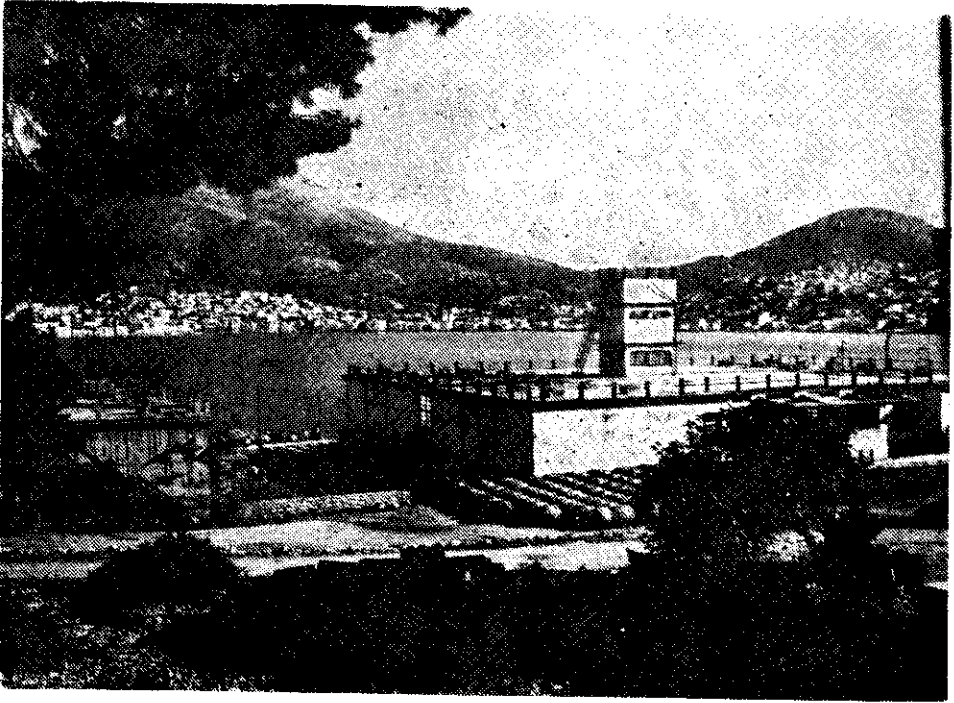
Ἀληθινὴν ἀκόμη μένει ἡ συμβολὴ τοῦ Ἄλ. Σβώλου στὴν ἐπιτυχεῖ διαξαγωγὴ τοῦ ἔργου τῆς Συνεταιριστικῆς Ἐπιτροπῆς, πὸ τὴν εἶχαν συστήσει στὰ 1932 οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ γιὰ νὰ καταρτίσει ἕνα συστηματικὸ συνεταιριστικὸ πρόγραμμα. Εἶχε αναλάβει γιὰ δευτέρην φορά νὰ εισηγηθῆ τὸ θέμα τῆς νομοθεσίας γιὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς, καὶ μέσα σὲ ἀδρές γραμμὲς χάραξε τὰ πλαίσια τῆς συνεταιριστικῆς νομοθεσίας σύμφωνα μὲ τὶς συνεταιριστικὰ ἀρχὰς καὶ τὶς πραγματικὰς συνθῆκες στὴ χώρα μας. Ἀπὸ τότε μένει ἡ εἰσήγησις τοῦ Σβώλου βάση τοῦ αἰτήματος τοῦ Συνεργατισμοῦ ἀναφορικὰ μὲ τὴν πρόσφορη διαμόρφωσις τῆς ἑλληνικῆς συνεταιριστικῆς νομοθεσίας.

Ὁ ἀγροτικὸς Συνεργατισμὸς τιμώντας τὴ φιλία καὶ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ Ἄλ. Σβώλου, ἀλλὰ ἀναγνωρίζοντας ἐπίσης καὶ τὴν ἀξία τῆς συμβολῆς του στὴν προκοπὴ τοῦ Συνεργατισμοῦ, τὸν εἶχε ἐκλέξει στὰ 1936, μαζί μὲ ἄλλους ἐπίλεκτους ἐπιστήμονες, ἐκπρόσωπό του στὸ Γνωμοδοτικὸ Συνεταιριστικὸ Συμβούλιο, πὸ εἶχε τότε συστήσει ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα γιὰ νὰ γνωμοδοτῆ γιὰ τὰ συνεταιριστικὰ θέματα τοῦ ἔργου της. Ἀτυχῶς ἡ ζωὴ τοῦ Συμβουλίου αὐτοῦ ἦταν λιγόχρονη, γιατί ἡ ἐπιβολὴ τῆς Δικτατορίας τῆς 1ης Αὐγούστου ἔδωσε ἀθαίρητα ἄλλες κατευθύνσεις στὴ συνεταιριστικὴ κίνησιν καὶ ἀπομάκρυνε καὶ τὸν Ἄλ. Σβῶλο ἀπὸ τὴ δημόσια ζωὴ μαζί μὲ τόσους ἄλλους πολῖτιμους παράγοντες γιὰ τὴν προκοπὴ τοῦ τόπου καὶ τοῦ λαοῦ μας.

Μεταπολεμικὰ ὁ Ἄλ. Σβῶλος ἀν καὶ ὅλη του τὴ δρῶσιν τὴν εἶχε ἀφιερῶσει στὴν πολιτικὴν, δὲν ἔπαυε ποτὲ νὰ παρκαλοῦθῆ μὲ ἐνδιαφέρον καὶ στοργὴ τῆ συνεταιριστικῆς κίνησιν, τὶς ἐκδηλώσεις καὶ τὶς ἐπιδιώξεις της καὶ νὰ περιβάλλῃ μὲ τὴ φιλία του καὶ τὴν ἐκτίμησίν του τοὺς συνεταιριστέας...

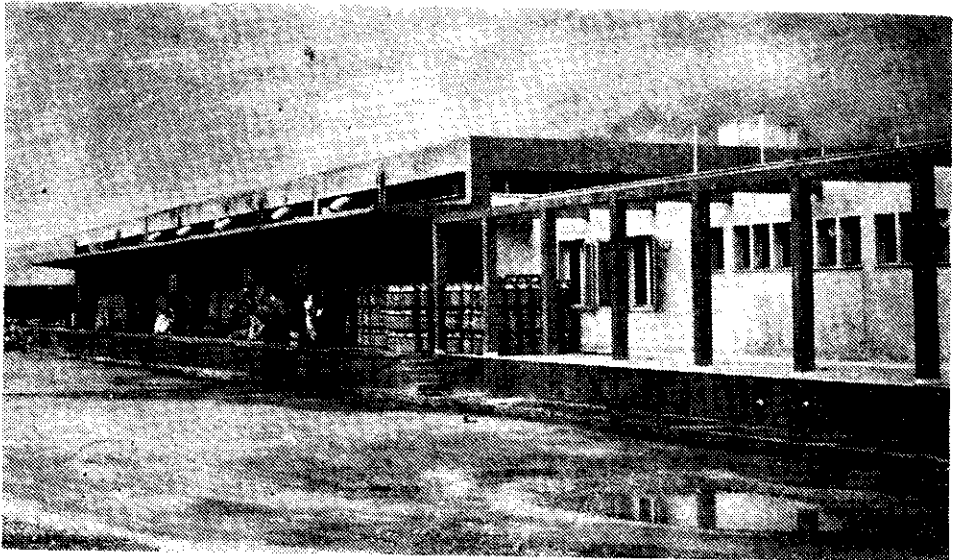
Συνεταιριστικὰ δημιουργήματα στὴν Αργολιδα, (σε μεταγενέστερα χρόνια) καρπὸς μεγάλων προσπαθειῶν γιὰ τὸν περιορισμὸ τῆς ἐκμεταλλεύσεως σὲ θῶρος τῶν παραγωγῶν καὶ γιὰ τεχνικὴ πρόοδο που θὰ ἐξυπηρετοῦσε τὴν κατανάλωσιν καὶ τὶς εξαγωγὰς.

Συνεταιριστικές εγκαταστάσεις που δημιουργήθηκαν με κόπους και αγώνες τα κατοπινά χρόνια, σύμφωνα με τους οραματισμούς των πρωτοπόρων.

Άνω: Οινοποιείο στη Σάμο.

Κάτω: Εργοστάσιο για το γάλα.

Η ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 1918

Α) Η ΓΕΝΙΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ 1918

Ο πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος κινείται για αναδιοργάνωση στρατού Χώρας. Στο δυτικό ευρωπαϊκό μέτωπο έντονες αμφίρροπες συγκρούσεις.

Μάιος 1918. Ελληνικός στρατός και συμμαχικό πυροβολικό συνέτριψαν τους Βουλγάρους στο Σκρά. Μεγάλες απώλειες και από τις δύο πλευρές. Συνθήκη της ηττηθείσας Ρουμανίας με Βουλγαρία.

Ιούνιος. Ισχυρός ελληνικός στρατός στο Μακεδονικό μέτωπο - Επιθέσεις συμμαχικών (με ενίσχυση Αμερικής) στο δυτικό μέτωπο. Υποχώρηση Γερμανών, ηττοπάθεια. Διάγγελμα Ούιλσον Αμερικής.

Σεπτέμβριος. Επίθεση Συμμάχων και Σέρβων για απελευθέρωση Σερβίας. Νικηφόρα προέλαση Συμμάχων και Ελλήνων προς Σόφια. Κατάρρευση βουλγαρικού μετώπου.

Οκτώβριος. Διάσπαση γερμανικού μετώπου στη Γαλλία. Κρούσματα επαναστασιακά. Ανπραγματεύσεις για ανακωχή. Τουρκία-Νεότουρκοι ζητούν αναστολή εχθροπραξιών. Ανακωχή Μούδρου. Ήττα Τούρκων εις Παλαιστίνη. Φυγή αρχηγών νεοτούρκων. Επάνοδος Σουλτάνου. Συμμαχικά και ελληνικά πλοία εις Προποντίδα - Κωνσταντινούπολη. Ελληνικός στρατός εις Κωνσταντινούπολη. Επίθεση Ιταλών κατά διαλυομένων Αυστροούγγρων. Επανάσταση στην Ουγγαρία. Ανακωχή.

Πρώτη επιστολή Βενιζέλου προς Ρέπουλην (15/26.10.1918): «...εις τήν Σμύρνην πρέπει να στρέψομεν όλην μας τήν προσοχήν, όπως μή μας δημιουργηθή έκαιθεν δυσχέρεια έξ επιθετικής στάσεως των ήμετέρων κατά των Ιταλών ίδια, όπως δέ και των Τούρκων...».

Νοέμβριος. Η μουσική του «Λόβερφ» παινίζει στον Κεράτιο κόλπο τον Ελληνικό Έθνικό Ύμνο. Ελληνική στρατιωτική αποστολή εγκαταστάθηκε στην Κωνσταντινούπολη και ύψωσε την ελληνική σημαία.

Παράδοση Γερμανών άνευ όρων σε Αγγλογάλλους και Αμερική.

Τα ιδιαίτερα συμφέροντα Γάλλων, Ιταλών, Άγγλων και οι θλέψεις τους στην Τουρκία (καθώς και τα ιδιαίτερα εμπορευτικά τους προβλήματα) καθυστερούν τον αποκλισμό της Τουρκίας. Κινήσεις Κεμάλ.

Η Ρωσία μετά την Επανάσταση του 1917 απέσυρε τα στρατεύματά της από Πόντο. Συνθήκη φιλίας με την Τουρκία για αντιπερισπασμό Αντάντ.

Γενικά το 1918 είναι έτος μεγάλων ελπίδων για τους Έλληνες και αρχή νέων προβλημάτων.

Οι πρόσφυγες Έλληνες ετοιμάζονται και μερικοί αρχίζουν να ξαναγυρίζουν στις πατρίδες τους (Μικρασία, Θράκη).

Τμή γουστής λίουα. Ιανουάριος 1918 25,63 - Δεκέμβριος 1918 24,84.

«Αιπάσματα, επί του παρόντος, δεν υπάρχουν», διαβάζουμε σε διαφήμιση της ΑΕΕ Χρημ. Προϊόντων και Αιπασιμάτων («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1918 σ. 20, 36, 52, 68, 116).

Καλοί χρόνοι για τους γεωργούς αλλά και σπατάλη. Σημειώνει σε άρθρο του ο Σ. Γασμίδης: «...εις τους γεωργούς, οι όποιοι μάλιστα εις τόν τρόπον μας έχουν τήν συνήθειαν ή μάλλον τήν μανίαν να σπαταλούν ότι τους περισσεύει εις τους καλούς χρόνους, σάν τους τωρινούς...» («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1 Ιουλίου 1918).

Ιδρύεται η Γενική Συνμοσπονδία Εργατών (Γ.Σ.Ε.).

Γίνεται στον Πειραιά το Α΄ Πανελλαντικό Σοσιαλιστικό Συνέδριο που αποφα-

σίζει την ίδρυση του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος της Ελλάδας (Σ. Ε. Κ. Ελ.).

Με το ν. 1366 γίνεται σύσταση Ταμείου Προστασίας Ελαιάς.

Β) ΚΡΑΤΟΣ - ΤΡΙΤΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ. (ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ - ΕΠΟΠΤΕΙΑ-ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΣΗ - ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ).

1. Ν ο μ ο θ ε σ ί α.

Από νομοθετικής πλευράς έχουμε κατά το 1918 τα επόμενα στα συνεταιριστικά:

Δ. 10.2.1918 «Περί εκτέλεσης του νόμου 1149 περί Γενικών Διοικήσεων εν ταῖς Νέαις Χώραις» (ΦΕΚ 34/1918). Αφορά και την κρατική αρμοδιότητα για τα γεωργικά και συνεταιριστικά θέματα.

Β.Δ. 17) 24.3.1918 «Περί τροποποιήσεως του άρθρου 16 του από 19 Μαρτίου 1915 Β.Δ. περί συστάσεως Ταμείου Ἀμύνης Οἰνοπαραγωγῆς τῆς ἐπαρχίας Λευκάδος» (ΦΕΚ 61/1918 και 233/1918).

Ν. 1205) 1918 «Περί παροχῆς εἰς ἐργατικά ἐπαγγελματικά σωματεία ἀδείας πρὸς χορήγησιν δανείων εἰς ἀστικούς συνεταιρισμοὺς» (ΦΕΚ 66/1918).

Β.Δ. 31.3) 5.4.1918 «Περί παροχῆς γεωργικῶν εἰδῶν εἰς Συνεταιρισμοὺς ἐπὶ πιστώσει» (ΦΕΚ 72/1918 και 77/1918).

Ν. 1277) 1918 «Περί τοῦ τρόπου τῆς παροχῆς δανείων παρὰ τοῦ Ταμείου Ἀμύνης Οἰνοπαραγωγῆς τῆς ἐπαρχίας Λευκάδος καὶ τῶν νήσων Θήρας καὶ Θηρασίας εἰς τοὺς πιστούχους αὐτῶν πρὸς ἀγορὰν θείου καὶ θ. χαλκοῦ» (ΦΕΚ 79/1918).

Ν. 1435) 1918 «Περί ἐγκρίσεως Ν.Δ. ἐκδοθέντων ἐν ἀπουσίᾳ τῆς Βουλῆς» (ΦΕΚ 115/1918). Κυρώνα: τὸ ΝΔ 18.11.1917.

Β.Δ. 5) 8.6.1918 «Περί διαγωνισμοῦ διὰ θέσεως εἰδικῶν ὑπαλλήλων τῶν συνεταιρισμῶν» (ΦΕΚ 126/1918).

Β.Δ. 13) 16.6.1918 «Περί τηρήσεως γενικῶν καὶ λογιστικῶν βιβλίων παρὰ τῶν ἀστικῶν συνεταιρισμῶν» (ΦΕΚ 131/1918) σε ἐκτέλεση τοῦ άρθρου 10 ν. 602.

Ν.Δ. 20.8) 8.9.1918 «Περί προσθήκης δευτέρας παραγράφου εἰς τὸ ἄρθρον 27 τοῦ νόμου 602 «περὶ συνεταιρισμῶν» (ΦΕΚ 194). Προστασία τῶν συνεταιρῶν πρὸς πωλῆσιν τὰ προϊόντα τοὺς μέσω τῶν συνεταιρισμῶν ἀπὸ κατασχέσεις τῶν δανειστῶν κλπ.». (Θέμα δασικό).

2. Ε π ο π τ ε ἰ α.

Πρὸ τοῦ 1917 ὅλοι οἱ Συνεταιρισμοὶ υπάγονταν στο Ὑπουργεῖο Ἐθνικῆς Οἰκονομίας (οἱ γεωργικοὶ στο Τμήμα Γεωργικῆς Οἰκονομίας, οἱ ἀστικοὶ στο Τμήμα Ἐργασίας καὶ Κοινωνικῆς Προνοίας).

Τὸ 1917, με τὴν ἰδρυση τοῦ Ὑπουργεῖου Γεωργίας, διασπάστηκε ἡ ἐνότητα.

Ὅμως γιὰ τὴν ἐνιαῖα κατεύθυνση καὶ ἐμφύχωση ὅλων τῶν Συνεταιρισμῶν συστήθηκε (με τὸ ν. 853 ἀρθ. 21) ἑμελής Γνωμοδοτικὴ Ἐπιτροπὴ τῶν Συνεταιρισμῶν. Με τὸ Δ)μα δε τῆς 15.11.1917 ἡ Ἐπιτροπὴ ἀποτελέσθηκε ἀπὸ:

1) Τὸ Γεν. Γραμματεῖα Ὑπ. Γεωργίας Ἀλέξ. Μυλωνά (Πρόεδρος).

2) Τὸν Τμηματ. Γεωργ. Οἰκονομίας Σωκρ. Ιαζεμίδη.

3) Τὸν Τμηματ. Ἐργασίας καὶ Κοινωνικῆς Προνοίας Ὑπ. Ἐθνικῆς Οἰκονομίας Ἀλ. Σβώλο.

4) Τὸν Τμηματάρχη τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς Ἀλ. Κοροζή.

5) Τὸν Εἰσαγγελὴ τῆς Γεωργ. Οἰκονομίας Δ. Μαργέτη.

Γραμματεὺς εὐρίσθηκε ὁ γραμματεὺς α' τοῦ Τμήμ. Γεωργικῆς Οἰκονομίας Θ. Τζωρτζάκης.

Η Επιτροπή γνωμοδοτούσε — αυτεπάγγελτα ή μετά πρόταση των αρμοδίων Υπουργών — για ζητήματα εφαρμογής του ν. 602, για συμπλήρωσή ή τροποποίησή του, για υποδείγματα καταστατικών και κυρίως για τον τρόπο εφαρμογής του άρθρου 90 ν. 602 που αφορά την οργάνωση συνεταιριστικών μαθημάτων και την πρόσληψη κρατικών συνεταιριστικών υπαλλήλων.

Το Υπουργείο Γεωργίας έστειλε νέα εγκύκλιο προς τους νομογεωπόνους «έφιστώσαν την προσοχήν και έντελλόμενον τήν κατά πόδας παρακολούθησιν και δι' οδηγίων και άλλων προτροπών ένίσχυσιν των Συνεταιρισμών» («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1918 σ. 68).

Γ) ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

Όλο το έτος 1918 ιδρύθηκαν 150 γεωργικοί συνεταιρισμοί με 5.597 μέλη, μερίδες 415.540 δραχ. και ευθύνη 1.972.845 δραχ. («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σελ. 1). Ακόμα αξιόθησαν τα μέλη των παλαιότερων συνεταιρισμών.

Κατά τα ανακεφαλαιωτικά στοιχεία που δίνει ο Μαλαματιανός, η εξέλιξη της συνεταιριστικής κινήσεως μέχρι τέλους του 1918 είναι η ακόλουθη για τους γεωργικούς:

Ιδρύθηκαν γεωργικοί Συνεταιρισμοί	820
Συνεταίροι (μέλη τους)	32.648
Κεφάλαιά τους (δραχ.)	2.515.540
Ευθύνη μελών (δραχ.)	15.972.845

Πρώτη φορά κατά το 1918, ιδρύθηκαν και Συνεταιρισμοί «διανομής γαιών» (ν. 1072) για απαλλοτριώσεις κτημάτων, 9 στη Θεσσαλία και 1 στην Αττική.

Μεγαλύτερη υπήρξε η διάδοση των Συνεταιρισμών στη Μεσογεία και Αχαΐα-ήλιδα.

Δ) ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ. (ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ).

—Σε γενική επισκόπηση για την εξέλιξη των συνεταιρισμών κατά το 1918 (βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 1 επ.) ο Σ. Ιατσεμίδης αφού δίνει τα αριθμητικά στοιχεία για τις ιδρύσεις κλπ., τονίζει (περιληπτικά) για τους γεωργικούς ότι:

«...έκ της παρακολουθήσεως της συνεταιρικής εργασίας έσηματίσαμεν τήν γενικήν γνώμην, ότι παρ' όλα τὰ εμπόδια, τὰ όποία όφείλοντο κυρίως εις τόν περιορισμόν του έλευθέρου έμπορίου, οι συνεταιρισμοί ήδυνήθησαν, έντεινοντες διαρκώς τας δυνάμεις των, νά φέρουν εις πέρας έργασίας, αί όποιαί άκριθώς ένεκα των ύπαρχόντων έμποδίων ήσαν πολύ σημαντικάί και πολύ έξυπηρετικάί των μελών των.

Οί συνεταιρισμοί π ω λ ή σ ε ω ς σ τ α φ ι δ ο κ ά ρ π ο υ, συγκεντρώσαντες τόν σταφιδόκαρπον των μελών

των και δώσαντες δάνεια εις αυτούς, κατώρθωσαν νά τούς σώσουν έκ της δεινής καταστάσεως εις τήν όποιαν περιήλθον ως έκ της μή ζητήσεως του προίοντος των. Πολλοί δέ κατώρθωσαν νά κάνουν και έξαγωγήν εις τό έξωτερικόν και νά επιτύχουν καλās σχετικώς τιμάς.

Αί προμηθευτικάί έργασίαί των γεωργικών συνεταιρισμών ήσαν πολύ όλίγαί ως έκ της έλλείψεως λιπασμάτων, γεωργικών εργαλείων και μηχανών. Από τὰ διαθέσιμα όμως λιπάσματα τὰ περισσότερα διετέθησαν διά των γεωργικών συνεταιρισμών.

Αί έργασίαι επίσης τῆς προμηθείας σπόρου ἦσαν ὀλίγαι ἕνεκα τῶν περιορισμῶν, οἱ ὅποιοι ἐτέθησαν παρά τοῦ Κράτους εἰς τὴν ἐλευθέραν μεταφορὰν σπόρου σιτηρῶν καὶ ἕνεκα τῆς στενῆς ἀντιλήψεως μερικῶν Νομαρχῶν, οἱ ὅποιοι ἀπηγόρευον τὴν μεταφορὰν καὶ ἄλλων σπόρων, ὡς γεωμήλων, παρά τὰς διατάγας τοῦ Ὑπουργείου Ἐπισιτισμοῦ.

Τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας κατέβαλε μεγάλας προσπάθειας ἵνα κατορθῶσιν ὀπωριῶν ἢ διανομή τροφίμων, τὰ ὅποια ἐδίδοτον παρά τοῦ Ὑπουργείου Ἐπισιτισμοῦ διὰ τῶν κεντρικῶν ἐπιτροπῶν εἰς τὰ μέλη τῶν συνεταιρισμῶν, γίνεται διὰ μέσου τῶν Συνεταιρισμῶν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἀποφεύγωνται διάμεσοι καὶ νὰ γίνεται δικαιότερα ἢ διανομή. Καὶ τοῦτο ἔγινε ἐκεῖ ὅπου αἱ τοπικαὶ ἐπιτροπαὶ δὲν ἀν-

τέδρασαν συστηματικῶς ἐκ κακῆς ἀντιλήψεως ἢ προθέσεως.

Τὸ σύστημα τῆς διανομῆς εἰς τὰ μέλη εἰδῶν διὰ τῶν γεωργ. συνεταιρισμῶν ἀκολουθεῖ ἤδη τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Γεωργίας ἀπὸ τριετίας εἰς τὴν διανομὴν θείου καὶ θεϊκοῦ χαλκοῦ μὲ μεγάλην ἐπιτυχίαν καὶ ἀσφάλειαν καὶ διὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ τὰ μέλη των καὶ διὰ τὸ Κράτος, τὸ ὅποιον ἐπιτυγχάνει μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν τὴν δικαίαν ἀναλόγως τῶν στρεμμάτων κάθε κτηματίου καὶ τὴν κανονικὴν χωρὶς δυσχερείας διανομὴν.

Ὁ προμηθευτικὸς Συνεταιρισμὸς Αἰγίου μὲ Πρόεδρον τὸν κ. Μεσσηνέζη ἔκαμε πολλὰς καὶ τακτικὰς προμηθείας τροφίμων εἰς τὰ μέλη του, εἰς τὰ ὅποια παρέχει καὶ τὸν καθημερινὸν ἄρτον, καθὼς καὶ κρέας τακτικά.

—Τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας κατόπιν γνωμοδοτήσεως τῆς ἀρμοδίας Ἐπιτροπῆς των Συνεταιρισμῶν, ἐνέκρινε τὴν παροχὴν θείου καὶ θεϊκοῦ χαλκοῦ ἐπὶ πιστώσει σε συνεταιρισμοὺς (41 Ἀχαΐας, 1 Ἀρκαδίας, 50 Μεσσηνίας, 5 Ζακύνθου, 8 Κερκύρας, 1 Ἀσσηθίου, 2 Χανίων, 5 Λιτωλοκακαρνανίας) καὶ γιὰ ἀξιόλογα — γιὰ τότε — ποσὰ (μέχρι καὶ 100.000 δρχ.).

—Τὸ 1918 ἔχουμε τὸν πρῶτον Γ.Π. Συνεταιρισμὸν ποὺ ἄρχισε νὰ δέχεται κατὰ θέσει με μεγάλην ἐπιτυχίαν. Πρόκειται γιὰ τὸν Γ.Π. Συνεταιρισμὸν Πύργου - Ψηλοῦ Κρήτης. Σύμφωνα με τὸν ισολογισμὸν τῆς 31.12.1918 εἶχε καταθέσεις δρχ. 8.925, μερίδες 16.500, αποθεματικὸν 940, κέρδη 5.067. Ὁ ἴδιος εἶχε καὶ μεγάλη κίνηση σε δάνεια χορηγηθέντα (χωρὶς νὰ δανείζεται ἀπὸ Τράπεζα) καὶ ἐμπορεύματα. Συνεταίροι 325, Πρόεδρος Γ.Ι. Παρρασάκης. (Βλ. ισολογισμὸν καὶ κριτικὴν Ἰασημίδου, στο «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 99, 111). Τῆ συγκέντρωσιν καταθέσεων υποδεικνύει ὁ Ἰασημίδης (τὸν Οκτώβριον 1918) «τώρα ποὺ περισσεύουν χρήματα στοὺς γεωργοὺς καὶ ὑπάρχει συνήθεια γιὰ σπατάλη» («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1918 σ. 121).

—Χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα γιὰ τὰς ἐργασίας ἐνὸς συνεταιρισμοῦ μέσα στις τότε δύσκολες ἐπισιτιστικὰς συνθήκας (1917—1918) μας δίνει ὁ Ν. Μιχόπουλος με ἓνα θαυμάσιον ἐκλαϊκευτικὸν πειστικὸν γράφημα («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1918 σ. 28). Το παραθέτομε γιὰτὶ δείχνει ὅλην τὴν τότε ἐπισιτιστικὴν - ἐμπορικὴν κατάστασιν καὶ ἀκόμα γιὰτὶ εἶναι ἀπὸ τὰ ἐξαιρετικὰ τοῦ κείμενου (τα κατάλληλα καὶ γιὰ κινηματογραφικὴν ἀναπαράστασιν). Καὶ ἀκόμα γιὰτὶ ἐμφανίζει τὸ ρόλον ἀξίων ἀνθρώπων των χωριῶν μας με πολὺτιμες προσφορὰς στους συγχωριανοὺς τους. Γράφει:

«Πῶς προώδευσεν ἓνας Συνεταιρισμὸς. Ἔργασίαι τοῦ γεωργικοῦ Συνεταιρισμοῦ Βυλλίων - Μεγαρίδος.»

Τὸ καταστατικὸν τοῦ συνεταιρισμοῦ Βυλλίων ἐνεκρίθη εἰς τὰς 3 Μαρτίου 1917. Αἱ ἐκλογαὶ τοῦ διοικητικοῦ καὶ ἐ-

ποπτικοῦ συμβουλίου ἔγινον κατὰ τὸν Μάιον τοῦ 1917. Οἱ ἱδρυταὶ τοῦ συνεταιρισμοῦ ἦσαν 43· τὸν Σεπτέμβριον οἱ

συνεταίροι ξέγιναν 60. Ἀπὸ τότε ἄρχισαν αἱ ἐργασίαι τοῦ συνεταιρισμοῦ. Μόλις ὁ κόσμος εἶδε ἔργα ἔτρεξε νὰ ἐγγραφῆ εἰς τὸν συνεταιρισμὸ καὶ ἔτσι οἱ συνέταιροι μέχρι τέλους τοῦ περασμένου Ἀπριλίου (1918) ξέγιναν 250.

Ὁ συνεταιρισμὸς αὐτὸς, ὁ ὁποῖος καλ-λίτερα θὰ ἦτο νὰ ὠνομάζετο προμηθευτικός καὶ ὄχι πιστωτικός, ἄρχισε τὰς ἐργασίας του μὲ προμηθείας εἰδῶν καταναλώσεως. Προμηθεύεται δὲ εἶδη, τὰ ὁποῖα δὲν στέλλονται ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον τοῦ ἐπισιτισμοῦ εἰς τὴν τοπικὴ ἐπιτροπὴ τῶν τροφίμων καὶ ὁ κόσμος ἠναγκάζεται νὰ τὰ προμηθεύηται ἀπὸ τοὺς μπακάληδες τοῦ χωριοῦ εἰς πολὺ μεγάλας τιμὰς.

Αἱ προμήθειαι τὰς ὁποίας ἔκαμε εἶνε αἱ ἑξῆς:

Εἰς τὰς 5 Σεπτεμβρίου τοῦ 1917 ἐπρομηθεύθη ἀπὸ τὸ κατάστημα Χαριλάου καὶ Κανελλοπούλου 88½ δκάδας σαποῦνι πρὸς δρ. 2,10 τὴν δκά καὶ τὸ ἐπώλησε εἰς τοὺς συνεταίρους πρὸς 2 καὶ 30 τὴν δκά.

Εἰς τὰς 8 Ὀκτωβρίου ἐπρομηθεύθη ἀπὸ τὸ μονοπώλιο Ἀθηνῶν 300 δκάδας ἀλάτι χονδρὸ, πρὸς 25 λεπτά τὴν δκά καὶ τὸ ἐπώλησε εἰς τοὺς συνεταίρους πρὸς 50 λεπτά τὴν δκά.

Εἰς τὰς 17 Ὀκτωβρίου ἐπρομηθεύθη 450 δκ. θρώμη καὶ τὴν ἐμοίρασε εἰς τοὺς συνεταίρους γεωργοὺς διὰ σπόρο πρὸς 1 καὶ 30 τὴν δκά.

Εἰς τὰς 17 Ὀκτωβρίου ἐπρομηθεύθη 35 δκ. χαλκὸ πρὸς 3,50 δρ. τὴν δκά καὶ τὸν ἐμοίρασε εἰς τοὺς συνεταίρους γεωργοὺς, διὰ νὰ θρέξουν τὸ σπόρο τους, πρὸς 4 καὶ 40 τὴν δκά.

Εἰς τὰς 8 Νοεμβρίου ἐπρομηθεύθη ἀπὸ τὸ μονοπώλιον Ἐλευσίνος 600 δκ. ἀλάτι πρὸς 25 λεπτά τὴν δκά καὶ τὸ ἐπώλησε πρὸς 50 λεπτά.

Εἰς τὰς 6 Δεκεμβρίου ἐπρομηθεύθη πάλιν ἀλάτι 400 δκάδες.

Εἰς τὰς 3 Ἰανουαρίου ἐπίσης ἀλάτι 284½ δκάδ.

Εἰς τὰς 7 Ἰανουαρίου 1918 ἐπρομηθεύθη τυρὶ φέτα πρὸς 4 δραχμάς τὴν

δκά καὶ τὸ ἐπώλησε εἰς τοὺς συνεταίρους πρὸς 4 καὶ 40 τὴν δκά.

Εἰς τὰς 2 Φεβρουαρίου ἐπρομηθεύθη 300 δκάδας ἀλάτι.

Εἰς τὰς 18 Φεβρουαρίου ἐπρομηθεύθη 900 δκάδες ἀλάτι. Ἀπὸ τὸ ἀλάτι αὐτὸ ἐπώληθη 722½ δκάδες, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ἐχρησιμοποίηθη διὰ τὸ ἀλάτισμα τοῦ τυροῦ, καθὼς θὰ εἴπωμεν παρακάτω.

Εἰς τὰς 20 Φεβρουαρίου ἐπρομηθεύθη 397 δκ. καὶ 100 δράμια λάδι πρὸς 3 καὶ 90 τὴ δκά καὶ τὸ ἐπώλησε εἰς τοὺς συνεταίρους πρὸς 4 καὶ 60.

Εἰς τὰς 10 Μαρτίου ἐπρομηθεύθη 699 δκάδ. λάδι πρὸς 4 καὶ 30 τὴν δκά καὶ τὸ ἐπώλησε εἰς τοὺς συνεταίρους πρὸς 5 δραχμάς τὴν δκά.

Εἰς τὴν 1ην Ἀπριλίου ἐπρομηθεύθη ἀπὸ τὸ ἴδιο κατάστημα 291 δκ. καὶ 100 δρ. σαποῦνι πρῶτης ποιότητος πρὸς 3 καὶ 40 τὴν δκά καὶ τὸ πωλεῖ εἰς τοὺς συνεταίρους πρὸς 3 καὶ 70 τὴν δκά.

Εἰς τὴν 1ην Ἀπριλίου ἐπρομηθεύθη 1091½ δκ. λάδι πρὸς 4 καὶ 75 τὴν δκά καὶ τὸ πωλεῖ εἰς τοὺς συνεταίρους πρὸς 5 δραχ. τὴν δκά.

Εἰς τὰς 1 Ἀπριλίου ἐπρομηθεύθη πιπέρι 196 κουτιά πρὸς 85 λεπτά τὸ ἕνα καὶ τὰ ἐπώλησε εἰς τοὺς συνεταίρους πρὸς 1 δραχμὴ τὸ ἕνα.

Εἰς τὰς 11 Ἀπριλίου ἐπρομηθεύθη καὶ ἄλλα 113 κουτιά πιπέρι καὶ τὰ πωλεῖ πρὸς 1 ἐπίσης δραχμὴ τὸ ἕνα.

Ἐπρομηθεύθη ἀπὸ τοὺς ποιμένας Βυλλίων 1068 δκάδες τρυφερὸ τυρὶ εἰς τσαντήλαν πρὸς 2 καὶ 20 τὴν δκά. Τὸ τυρὶ αὐτὸ τὸ ἀλάτισε ὁ συνεταιρισμὸς καλὰ καὶ καθαρὰ καὶ τὴν παραμονὴ τοῦ Πάσχα ἐπώλησε ἀπὸ αὐτὸ εἰς ὄλους τοὺς κατοίκους, συνεταίρους καὶ μὴ, κατ' ἐξαίρεσιν χάριν τῶν ἑορτῶν. Ἔτσι οἱ Βυλλιώτες ἔφαγαν τὸ Πάσχα τυρὶ καθαρό, γνήσιο καὶ ὄχι κοπανισμένον καὶ μόνον μὲ 3 καὶ 60 τὴν δκά. Τὸ ὑπόλοιπο τυρὶ ἕως 500 δκάδες τὸ ἠμορφόεθλαν μέσα εἰς καινούργια καὶ καθαρὰ θαρελάκια καὶ τὸ πωλοῦν τώρα, μόνον εἰς

συνεταίρους, με την ίδια πάλι τιμή, πρὸς 3 καὶ 60 δηλαδή τὴν ὁκᾶ.

Ἐπίσης ἐπρομηθεύθη ὁ συνεταιρισμὸς καὶ 75 ὁκ. κεφαλοτύρι. Αὐτὸ τὸ τυρὶ τὸ ἔχει περιποιηθῆ καλὰ καὶ τὸ φυλάει νὰ τὸ πωλήσῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους του, ἀργότερα.

Ἐπρομηθεύθη διὰ τὸ Πάσχα καὶ 50 ἀρνιά. Ἐσφαξε τὴν παραμονὴ τοῦ Πάσχα 30 ἀπὸ αὐτά. Ἄλλὰ ἀπὸ τὴν ἐργασία αὐτὴ ἐζημιώθη. Ἐζημιώθηκε διότι ἀγόρασε ἀκριβὰ, 90 δραχμάς τὸ ἕνα καὶ διότι ἔσφαξε κουτουροῦ, χωρὶς νὰ ἔχη ἐξασφάλισιν προηγουμένως τὴν πώλησιν ὅλου τοῦ κρέατος. Δὲν πειράζει ὅμως καὶ ἡ ζημιὴ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους εἶνε τὸ πάθημα αὐτὸ τοὺς ἔγινε μάθημα· εἰς τὸ ἐξῆς δὲν θὰ σφάξουν, παρὰ μόνον κατόπιν δηλώσεων τῶν συνεταίρων· εἶνε κρέας αὐτὸ καὶ θρωμάει, δὲν εἶνε λάδι νὰ τὸ ἔχη στὸ πιθάρι οὔτε σαποῦνι στὴν κάσα.

Ἄπὸ ὅλας τὰς ἐργασίας αὐτὰς, ὁ συνεταιρισμὸς δὲν ἔχει κέρδος μεγάλα πράγματα. Τὰ περισσότερα εἶδη τὰ πωλεῖ εἰς τὸ κόστος. Τὰ Βύλλια εἶνε χωργιὸ ἀπόκεντρο καὶ μακρυνό. Τὰ εἶδη τὰ ὁποῖα προμηθεύεται ὁ συνεταιρισμὸς, ἐπιβαρύνονται πάρα πολὺ μὲ τὰ ἔξοδα τῆς μεταφορᾶς. Δὲν θέλησαν νὰ τὰ ἐπιβαρύνουν ἀκόμη περισσότερο. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον, σκέπτονται νὰ ἀγοράσῃ ὁ συνεταιρισμὸς καὶ νὰ ἔχη δικό του ἕνα κάρρο καὶ ἕνα ζῶον.

Ἐν ᾧ ὅμως ὁ συνεταιρισμὸς δὲν ἔχει κέρδη πολλὰ, οἱ συνεταῖροι ἐκέρδισαν καὶ κερδίζουν πολλὰ. Πρὶν ἀρχίσῃ τὰς ἐργασίας του ὁ συνεταιρισμὸς, οἱ ἐντόπιοι μπακάληδες πωλοῦσαν αὐτὰ τὰ εἶδη ὅσο τοὺς ἔφθανε ἡ ψυχὴ τους· ἕως 9 δραχμὴς τὸ λάδι· σαποῦνι· κατωτέρας ποιότητος 4,50 τὴν ὁκᾶ· ἀλάτι ἕως 1 δραχμὴ τὴν ὁκᾶ καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Αὐτὰ μὲν τὰ ἐβεβαίωσαν καὶ αἱ ἀρχαὶ τοῦ τόπου. Ὁ εἰρηνοδίκης, ὁ ἀστυνομικὸς σταθμάρχης, ὁ τηλεγραφητής, ὅλοι αὐτοὶ εἶνε ἐνθουσιασμένοι ἀπὸ τὸν συνεταιρισμὸν. Μὲ παρεκάλεσαν μάλιστα νὰ συ-

στήσω εἰς τὸ Ὑπουργεῖο νὰ συντρέξῃ, ὅσον ἠμπορεῖ, αὐτὸν τὸν συνεταιρισμὸν.

Ἄλλὰ ἀπὸ τὸν συνεταιρισμὸν, δὲν ὠφελήθησαν μόνον οἱ συνεταῖροι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ποῦ δὲν εἶνε συνεταῖροι. Οἱ μπακάληδες τοῦ χωργιοῦ φοβηθέντες μήπως σιγά, σιγά χάσουν ὅλην τὴν πελατεία τους, ἔβαλαν νερό στὸ κρασί τους καὶ κατέβασαν τὰς τιμὰς.

Ὁ συνεταιρισμὸς προμηθεύεται τὰ εἶδη του πάντοτε τοῖς μετρητοῖς. Ἡ πώλησις τῶν εἰδῶν πρὸς τοὺς συνεταίρους, γίνεται τοῖς μετρητοῖς. Ἡ ἀποθήκη τοῦ συνεταιρισμοῦ ὅπου εἶνε καὶ τὸ γραφεῖον του, ἀνοίγει κάθε Κυριακὴν. Ἡ διανομὴ τῶν εἰδῶν εἰς τοὺς συνεταίρους γίνεται παρουσίᾳ τῶν μελῶν τοῦ διοικητικοῦ καὶ ἐποπτικοῦ συμβουλίου, τὰ ὁποῖα εὐχαρίστως καὶ προθύμως προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των αὐτὰς δωρεάν.

Ὁ συνεταιρισμὸς ἔχει προσελκύσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν συνεταίρων εἰς πολὺ μεγάλο βαθμὸν. Ὄταν δὲν φθάνουν τὰ χρήματα τοῦ συνεταιρισμοῦ διὰ νὰ πληρώσῃ τὰς προμηθείας του, τότε τρέχουν ὅλοι καὶ συνεισφέρουν κατὰ τὴν δυνάμιν τους διάφορα ποσὰ ἀτόκως καὶ τὰ πέρνουν ἴσως, ὅταν ἔχη ὁ συνεταιρισμὸς. Ἀπὸ τὴν 1ην Ἰανουαρίου ἕως τὰς 27 Ἀπριλίου, ποῦ ἤμουν ἐκεῖ, εἶχον συνεισφέρει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο διάφοροι συνεταῖροι 5.780 δραχμάς καὶ ἀπὸ αὐτὰς εἶχαν πάρῃ ἴσως, μόνον 600 δρ., ἕνας ἔχει δώσῃ 2.000 δραχμάς ἄλλος 1.000 δραχμάς, ἄλλος 500 καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς· χωρὶς τόκον, χωρὶς τίποτε· μόνον μὲ μίαν ἀπόδειξι.

Ἄλλὰ δὲν εἶνε μόνον τοῦτο· ὁ συνεταιρισμὸς ἔχει προσελκύσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ ἐκείνων, ποῦ δὲν τοὺς θέλει ὁ συνεταιρισμὸς.

Αὐτοὶ εἶνε οἱ ἐκμεταλλεῦται τοῦ χωργιοῦ, οἱ προὔχοντες καὶ ἐκεῖνοι ποῦ δὲν παράγουν τίποτε μὲ τὴν προσωπικὴν τους ἐργασία· τοῦτο τὸ ἀντελήφθη καὶ ὁ ἴδιος ἀπὸ ἕνα περιστατικόν, ποῦ δὲν τὸ γράφω διὰ νὰ μὴ κουράσω πολὺ τοὺς ἀναγνώστας μου.

Ὁ συνεταιρισμὸς αὐτὸς δὲν φροντίζει νὰ ὠφελῆσῃ μόνον ὀλικῶς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ ἠργάσθη καὶ ἐργάζεται νὰ τοὺς κάμῃ ἠθικούς, καλοὺς ἀνθρώπους καὶ καλοὺς χριστιανούς.

Ἀπάνω κάτω, ἔχει καταφέρει νὰ συμβιάσῃ ποιμένας καὶ γεωργούς, οἱ ὅποιοι παντοῦ καὶ πάντοτε τρώγονται, καθὼς δὲν πρέπει. Φροντίζει νὰ παγιώσῃ τὴν ἀσφάλειαν καὶ διαγράφει κάθε συνεταιῖρον ὁ ὁποῖος ἐπιτηδὲς φροντίζει νὰ θλάσῃ τὸν ἄλλον, διὰ νὰ ὠφελῆθῃ αὐτός. Αὐτὸ μοῦ τὸ ἔθεθαίωσαν καὶ αἱ ἀρχαὶ τοῦ τόπου. Ὁ συνεταιρισμὸς εἶνε τὸ δεξιὸ χέρι τοῦ ἀστυνομού.

Ἐχει ὁ συνεταιρισμὸς καὶ ἄλλα σχέδια στὸ νοῦ του. Θὰ τὰ ἐπιτύχῃ καὶ αὐτὰ, εἶμαι βέβαιος, ἂν ἀκολουθήσῃ τὰς συμβουλὰς καὶ τὰς ὁδηγίας τοῦ τοῦ ἔδωσα. Δὲν εἶνε δὲ καθόλου παράξενον νὰ μᾶς παρουσιάσουν αὐτοὶ οἱ ἀνθρώποι μίαν ἡμέραν πράγματα ποῦ θὰ τρίθωμε ὅλοι τὰ μάτια μας.

Καὶ τώρα, ὅστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ, γεννᾶται μόνῃ της ἡ περιέργεια νὰ μάθητε τί ἀνθρώποι εἶνε αὐτοὶ. Θὰ νομίζῃ βέβαια κάθε ἓνας, ὅτι οἱ διοικοῦντες τὸν συνεταιρισμὸν αὐτόν, θὰ εἶνε ἀνθρώποι ἀνεπτυγμένοι ἢ τοῦλάχιστον ὁ Πρόεδρος, θὰ εἶνε κανένας δάσκαλος ἢ κανένας γιατρός ἢ κανένας δικηγόρος ἢ τέλος πάντων ἀνθρώπος πολὺ γραμμα-

τισμένος. Ὅχι! τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶνε ὅλοι εἶνε χωργιάτες, τσουπάνηδες καὶ ἐργατικοί. Ὁ Πρόεδρος ἐπίσης εἶνε ἓνας φτωχὸς χωργιάτης, μὲ πολὺ ἄλλα γράμματα, ἀλλὰ τίμιος ἀνθρώπος, ἠθικός καὶ πολὺ θρησκός. Ἄν θέλητε νὰ τὸν μάθητε, ὀνομάζεται Θ α ν. Κ α ρ α ἰ σ κ ο ς. ἔχει μεγάλη ὄρεξι, εἶνε μερακλῆς, θέλει νὰ θάλῃ μίαν τάξι στὸ χωργιό. Διὰ νὰ φαντασθῆτε τὴν μεγάλη προθυμία αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, φθάνει νὰ σᾶς ἴω δτι πολλὰς φορὲς ἔρχεται στὴν Ἀθήνα πεζός, 10 ὄρες δρόμο, διὰ νὰ μὴν ἐπιβαρῦνῃ πολὺ τὸν συνεταιρισμὸν τοῦ μὲ πολλὰ ἔξοδα προσωπικὰ του.

Εἶνε ἄλλοι συνεταιρισμοὶ ποῦ ἔχουν κάνει πολὺ περισσότερες ἐργασίες καὶ ἔχουν ἀφήσει κέρδη, χιλιάδες δραχμὲς εἰς τὰ ταμεῖα τους, ἐπρωτίμῃσιν ὅμως νὰ γράψω πρῶτα πρῶτα διὰ τὰς ἐργασίας αὐτοῦ τοῦ μικροῦ συνεταιρισμοῦ, διότι κάτι ἤθελα νὰ ἀποδειχθῇ.

Ἦθελα νὰ ἀποδείξω μὲ ἀριθμοὺς καὶ μὲ πράγματα ὅτι διὰ νὰ πάει ἄμπρός ἓνας συνεταιρισμὸς καὶ νὰ φέρῃ καλὰ ἀποτελέσματα, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἄλλοι ἀνθρώπους, ἔχει ἀνάγκη ἔστω καὶ ἀπὸ ἓναν ἀνθρώπον, ἀλλὰ τίμιον, ἐργατικόν, μὲ ἐνδιαφέρον, μὲ πόνον, μὲ χωρὶς ψυχικὰ ἐλαττώματα καὶ ἄς μὴν εἶνε καὶ πολὺ γραμματισμένος, ἄς μὴ φορεῖ καὶ κολάρα».

Καὶ τέτοιοι Συνεταιρισμοί, μὲ παρόμοιες ἐργασίες καὶ παρόμοιο ἐνθουσιασμὸ καὶ τιμὸτητα τῶν ἀνθρώπων τοὺς δὲν ἦταν λίγοι: σὲ ὅλη τὴν Ελλάδα, τὰ δύσκολα τότε χρόνια (καὶ μετέπειτα).

—Σχετικὰ μὲ τὶς τότε ἐργασίες τῶν συνεταιρισμῶν διαβάξουμε στὸ «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1918 σ. 32 σὲ κείμενον τοῦ Θ. Γ'ζωρτζάκη «... ἡ ἀνάγκη τῶν σημερινῶν περιστάσεων ἔκαμε ὅλους τοὺς συνεταιρισμοὺς νὰ φροντίζουν νὰ προμηθεύονται: χονδρικῶς διάφορα εἶδη, χρήσιμα εἰς τοὺς συνεταιρίους καὶ νὰ τὰ πωλοῦν εἰς αὐτοὺς λιανικῶς. Τὰ εἶδη αὐτὰ, τὸ περισσότερον, εἶνε τροφίμα, μὲ πολλὰς φορὲς εἶνε καὶ ἄλλα εἶδη, ποῦ χρησιμεύουν εἰς τὴν ἐργασία τῶν συνεταιρίων».

—Δὲν ἦταν δυνατό μὲσα σὲ ὅλη τὴν κίνησιν νὰ μὴν παρουσιασθῶν καὶ τὰς εἰς μερικῶν συνεταιρισμῶν (ἐκπροσώπων τους) γιὰ ἐμπερικλίετα καὶ κερδοσκοπικὰ. Γι' αὐτὸ καὶ τοὺς γίνονται συστάσεις νὰ ἀποφεύγουν κερδοσκοπικὰς ἐπιχειρήσεις (βλ. Α. Νικολάου εἰς «Νεολόγος» Πατρῶν 6.5.1918 καὶ «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1918 σ. 36).

—Τις προσπάθειες των καπνοπαραγωγών να απαλλαγούν από τη μεγάλη εκμετάλλευσή των μεσαίων και εμπόρων καπνού, αλλά και την ευθύνη αυτών των ιδίων να ενεργούν συστηματικά με το συνεταιρισμό τους, μας δίνει ένα υπέροχο καείμενο του Ν. Μιχόπουλου («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1918 σ. 43) που παραθέτουμε ως μνημείο λόγου και έργων, ζωγραφική απεικόνιση της τότε ζωής, μέσα στην οποία προσπαθούσαν να οικοδομήσουν οι προπαγανδιστές της συνεταιριστικής ιδέας, «οι παλαβοί άνθρωποι».

Τα καπνοχώργια της Λαμίας και οι Συνεταιρισμοί πωλήσεως καπνού.

“Εφθασαν τὰ μαντάτα ἀπ’ τὰ καπνοχώγια τῆς Λαμίας.

Στὸ Μπεκί, στὸ Λιανοκλάδι, στὸ Ἄμουρι, στοὺς Μεξιιάτες, στοὺς Κομποτάδες, στὴ Χαλίλη, στὴ Μπρούφλιανη, τὰ καπνὰ τα περσινὰ, εἶνε ἀπούλητα ἀκόμα, μᾶς λένε.

Γιατί;

Οἱ ἔμποροι λέν πῶς ἔξεπσαν τῶρα τὰ καπνὰ. Οἱ καπνοπαραγωγοὶ λένε «ἔχι’ αὐτὰ εἶνε καμῶματα τῶν ἐμπόρων γιὰ νὰ πάρουν τὰ καπνὰ γιὰ κομμάτι ψωμί καὶ νὰ κερδίσουν αὐτοὶ πολλὰ».

Πχοιὸς ἔχει δίκαιο; Οὔλοιοι ἔχουν δίκαιο· ὁ καθένας τὸ συμφέρο του κυττάζει· τοὺς ἐμπόρους τοὺς γνωρίζω ἀπ’ τὰ μικρὰ μου χρόνια· ἔχω κάνει μ’ αὐτοὺς πολὺ νταραβέρι· καὶ τοὺς παραγωγούς τοὺς ξέρω ἐπίσης, πολὺ καλά· εἶμαι κι’ ἐγὼ ἀπ’ αὐτὴ τὴν πάστα· γέννημα θρέμμα γεωργοῦ καὶ καπνοπαραγωγοῦ χωργιάτη. Δὲν γνωρίζω τοὺς γονεϊούς μου; Οἱ ἔμποροι ἔδωσαν, ἔμαθα, σ’ αὐτὰ τὰ χωργιά, ἔως δέκα δραχμὲς τὴν ὀκτ’ δὲν ἔξέρω ἂν καλοῦπι ἢ ἀρμάθα· οἱ παραγωγοὶ δὲν ἔστεργαν, ἤθελαν περισσότερα ἀκόμα· ἴσως νὰ ἔχουν δίκαιο· ἴσως νὰ τοὺς ἴκλλησε κι’ αὐτοὺς ἢ ψῶρα τοῦ κέρδους· καὶ πρεῖδὸν σ’ αὐτὴ τὴν περίστασι ἔχει ἀφήση!

Πάει καλά· ἄς κερδίσουν κι’ αὐτοὶ οἱ φουκαράδες μία φορὰ στὰ χίλια χρόνια, ἀπ’ οὗ ἄλγοι εἶνε σήμερα ποὺ χάνουν χαλάλι τους. Ἄς κουμαντάρουν ὅμως καὶ καλά· ἔχι πανηγύργια καὶ γλέντια· ἔχι γάμους ἔθομαδγιατκα καὶ λούσα ἀταίργιαστα.

Ἄς εἶνε.

Ἦθελαν λοιπὸν οἱ καπνοπαραγωγοὶ γιὰ τὰ καπνὰ τους περισσότερα ἀπὸ 10 δραχμὲς, ἀλλοῦ καὶ ἀπὸ 12 δραχμὲς ἀρμάθα. Ἄλλὰ ποὺ στηρίχθηκαν γιὰ νὰ ἐπιμένουν τόσο πολὺ στὴν ἰδέα τους; Γιὰ νὰ πατήση κανένας ποδᾶρι σὲ μία τέχνοια δουλειὰ ἢ πρέπει νὰ μπορῆ νὰ τὴν θγάλη μόνος του πέρα, ἢ πρέπει νάχη ἕνα γερό ἀπακούμπισμα. Πχοιὸ εἶνε τὸ ἀπακούμπισμα αὐτὸ τῶν μικρῶν καπνοπαραγωγῶν;

Παράδες δὲν ἔχουν μέρος γιὰ νὰ καθάρσουν τὰ καπνὰ τους καὶ νὰ τὰ δέσουν δὲν ἔχουν τὸν κόσμο δὲν τὸν γνωρίζουν· τὸ ἔμπόριο δὲν τὸ ξέρουν· κανένα κέντρο γιὰ νὰ συνειννοῦνται δὲν ἔχουν· ὁ ἕνας τραβάει ἄδωθε· ὁ ἄλλος ἔκειθε· εἶνε σκορπισμένοι ὡς τοῦ λαγοῦ τὰ τέκνα. Πῶς μποροῦν λοιπὸν μὲ τέχνοια καταντγιά, μ’ αὐτὰ τὰ χάλια, νὰ κάνουν προκοπή;

Φωνάζομε ἡμεῖς ἄδω καὶ πέντε τῶρα χρόνια, στὴ Θεσσαλία ἄδω καὶ πολλὰ χρόνια τὰ γράφαμε καὶ στὴς ντόπιχες ἔφημερίδες· «Γεωργοὶ συμμαζευθῆτε· καπνοπαραγωγοὶ κάντε συνεταιρισμούς, γιατί γιὰ σᾶς αὐτοὶ εἶνε τὸ μόνον ἀτράνταχτο ἀπακούμπι».

Ἄλλὰ τοῦ κωφοῦ τὴν πόρτα, ὅσο θέλεις θρόντα.

Προτιμοῦσαν καὶ προτιμοῦν ἀκόμα νὰ εἶνε σκλάβοι, ἤθελαν καὶ θέλουν ἀκόμα, νὰ ἔχουν ἀφεντικά.

Καὶ νάτα τὰ ἀποτελέσματα. Τὰ περισσότερα περσινὰ καπνὰ κάθονται ἀπούλητα· οἱ παραγωγοὶ στενοχωροῦνται καὶ ἀπὸ παράδες καὶ τί νὰ κάνουν τὰ καπνὰ τους δὲν ἔξέρουν. Τὰ χθεσινὰ τὰ

καπνουτζάκια (καπνεργάται) ξγιναν, με τή δουλειά τους τὰ παιδιγιά, έμπόροι και οί έμπόροι, άλλοι ξγιναν και άλλοι κοντεύουν νά γίνουν έκατομμυριοϋχοι.

Και οί παραγωγοί; Αύτοι γυρίζουν με μισό τσαροϋχι και με κάπα χιλιοπαλωμένη' τώρα που μπορούσαν νά ξελασπωθούν λιγάκι, τήν έπαθαν. 'Αλήθεια ή ψέμματα;

Πέρασα κάποτε από ένα δύο κι' άπ' αυτά τὰ καπνοχώργια και είδα τήν προκοπή τους' τούς τὰ είπα αυτά τὰ πράμματα. 'Αλλά δέ θαργέσαι; Καλόν πράμμα, έλεγαν, είνε και οϋλοι ξερώστριθαν. Μέσα τους σίγουρα θά έλεγαν για μένα «τί παλαθός άνθρωπος είνε αυτός!» ίσως μερικοί άπ' αϋτουνοϋς και θά με λυποϋνταν για τήν αγιάτρευτη αϋτή άρρώστχεια μου, για τήν παλαθομάρα που μ' είχε πλακώση!

Τέλος πάντων. Αύτοι οί χωργιάτες άπεφάσισαν τώρα νά κάνουν σ' όλα τὰ χωργιά τους συνεταιρισμοϋς και ύστερα άμέσως ένωσι όλων των συνεταιρισμών. Τώρα δέν λογάργιασαν τίποτε, οϋτε ξεσοδα, οϋτε τί θά κάνουν οϋτε τί θά κιάσουν. 'Εστειλαν άνθρωπο έπίτηδες στήν 'Αθήνα, νά φροντίση νά έγκριθούν τὰ καταστατικά τους, νά τυπωθούν, νά γίνουν όλα έτοιμα και γρήγορα.

Τί νά κάνουν' τó μαχαίρι έφτασε στο κόκκαλο' τούς πήρε σθάρνα τó νερό. 'Αλλά κάλλιο άργά, παρά ποτέ. Δόξα Σοι ó Θεός που τó κατάλασαν. Γι' αϋτό αξίζει νά τούς συγχαροϋμε όλοι! Μπράβο σ' αϋτούς τούς χωργιάτες' όταν θελήσουν οί πολλοί ό,τι θέλουν κάνουν, στούς πολλούς άνάθεμα δέν χωράει.

Λοιπόν τὰ καταστατικά όλων αϋτών των συνεταιρισμών, έγκρίθησαν άπ' τó

—Στον ίδιο καπνοπαραγωγικό τομέα έχουμε κατά το 1918/19 μια εξαιρετική προσπάθεια και επιτυχία. Πρόκειται για την παραγωγή των πρώτων συγεταιριστικών ψιγίων. Όπως μας διηγείται ο Π. Βασιλάκοπουλος, το 1918 στα Ιωάννινα

«... ιδρύθηκε ó Συνεταιρισμός των καπνοπαραγω-

γούργειο άμέσως.

'Αλλά μονάχα με τὰ χαρτυγιά τίποτε δέ 'μπορεί νά γεινη. "Αν οί καπνοπαραγωγοί θέλουν νά πετάξουν μιá για πάντα τó ζυγό που έχουν στο σθέρκο τους, πρέπει νά έχουν ύπομονή' μά μεγάλη ύπομονή' πρέπει νά τó πχιάσουν κι' αϋτοί άρθανίτικα' μπέσα για μπέσα' χρειάζεται προσοχή και δουλειά παστρική' οί καπνέμποροι, οί μεσίτες των θά πέσουν πάλι στα χωργιά αϋτά' θά πχιάσουν άπό κάθε χωργιό, αϋτούς που έχουν τὰ μεγαλείτερα σημάδια, θά δώσουν σ' αϋτούς κρυφά κι' άνάκρυφα και τιμή μεγαλείτερη, θά τούς τάξουν λαγούς με πετραχείλια, θά χαλάσουν κόσμο, νά 'μπορέσουν νά σπάσουν' αϋτό είνε τó συμφέρο τους. Τó ξέρω πολύ καλά' σαν τή μάνα που με γέννησε και μ' άνάθρεψε' είμαι παθός κι' όχι γιατρός. Γι' αϋτό είπα, αϋτοί που 'κάναν και θά κάνουν τέτοιους συνεταιρισμοϋς, πρέπει νά σταθούν στο λόγο τους, σαν άντρες με μουστάκια' πρέπει ν' αφήσουν στήν μπάντα τής κουτοπονηργιές και νά φανούν σαν τίμιοι παλληκαράδες' έτσι θά σώσουν όχι τόν έαυτό τους μονάχα, αλλά και οϋλους τούς καπνοπαραγωγούς.

Θά τó κάνουν αϋτό; Πρέπει και πιστέω νά τó κάνουν' άν δέν τó κάνουν, άμαρτία στο λαιμό τους' τότε θά δώσουν και τó δικαίωμα σε κάθε έναν, νά λή «οί παραγωγοί τó κάνουν, με συμπάθειο, σαν τó σκυλί' κάθε καλοκαίρι όταν σφίξη τó κάμα και λυσσαξή άπ' τή ζέστη, τότε θυμάται τó τσαρδάκι»' μείς δέν τó πιστέωμε αϋτό.

'Εμπρός λοιπόν παραγωγοί άγκαλιασθήτε σφιχτά, άδερφωθήτε και ó Θεός μαζί σας».

γών 'Ιωαννίνων, που είχε σκοπό νά συγκεντρώνη και νά πουλή

από κοινού τὰ καπνὰ τῶν μελῶν του. Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ συνάντησε ἀπὸ τὸν πρῶτο χρόνο τὴν ἀντίδραση τῶν καπνομεσιτῶν σὲ σημεῖο νὰ ἀποκλείσουν ἀπὸ κάθε ἀγορὰ καπνῶν τὸ Συνεταιρισμὸ. Ἔτσι ὀλόκληρη ἡ παραγωγὴ καπνῶν τῶν συνεταιρίων τὸ 1917 καὶ τὸ 1918, ἔμεινε ἀ-

πούλητη στὶς ἀποθῆκες τοῦ Συνεταιρισμοῦ καὶ ἐπλησίαζε καὶ ἡ ἐσοδεῖα τοῦ 1919. Ἀλλὰ στὴν ἀντίδραση τῶν ἀγοραστῶν τῶν καπνῶν ἀντιτάχθηκε ἡ ἀποφασιστικότητά τῶν συνεταιρισμένων καπνοπαραγωγῶν, ποὺ χωρὶς νὰ χάσουν καιρὸ ἀποφάσισαν νὰ ἐκμεταλλευτῆ ὁ

Τὶς πρῶτες προσπάθειες τῶν καπνοπαραγωγῶν, γιὰ νὰ προστατεύσουν τὸ εἰσοδήμα τους ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσή τῶν ντόπιων καπνεμπορίων καὶ καπνοβιομηχανιῶν καὶ τῶν ξένων μονοπωλιῶν καπνοῦ, ἀκολούθησαν πολλὲς ἄλλες (ποὺ θὰ δοῦμε στὴ συνέχειά). Με ἐπιστέγασμα τὴν ἰδρυση τῆς ΣΕΚΕ κατὰ τὸ 1917, με πρωτοβουλία τοῦ Αλ. Μπαλτατζή. Καὶ ἀργότερα τὴν ἰδρυση τῆς θυγατρικῆς τῆς ΣΕΚΑII ποὺ δημιούργησε καὶ ἐπέβαλε τὰ συνεταιριστικὰ τιγάρια, με πολλοὺς κόπους.

Στὴ φωτογραφία: Ὁ σεμνὸς δημιουργὸς Βασ. Ιλιαντζής — ὁ βασικὸς οἰκοδόμος αὐτοῦ τοῦ τεράστιου ἔργου — κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ ἔργου τῆς ΣΕΚΕ μιλά σὲ εἰδικὴ συγκέντρωση, γιὰ τὶς προσπάθειές τῆς. Παράπλευρα, ὁ Συνεταιριστικὸς Σύμβουλος Θ. Τζωρτζάκης, ὁ τ. Υπουργὸς Αντ. Μπακάλημπασης, ὁ τότε Διοικητὴς τῆς ΑΤΕ Κ. Βεροϊόπουλος καὶ ὁ Υπουργὸς Κ. Καραμανλῆς. Γιὰ τὸ τεράστιο ἔργο τῆς ΣΕΚΕ καὶ γιὰ ὅλους τοὺς συντελεστῆς τῆς, βλ. τὸ βιβλίον τοῦ Βασ. Ι. Ιλιαντζή «ΣΕΚΕ καὶ Καπνός. Χρονικὸν Συνεταιριστικῆς Δημιουργίας» Αθήνα 1973. Απαραίτητο εἶναι νὰ ξηστορηθεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιον, με στοιχεῖα, καὶ τὸ ἔργο δημιουργίας τῆς ΣΕΚΑII.

Ίδιος ὁ Συνεταιρισμὸς τοὺς τὰ συγκεντρωμένα καπνά, κατασκευάζοντας σιγαρέτα γιὰ τὴν ἐσωτερικὴν κατανάλωσιν.

Γιὰ τὸ σκοπὸ τοῦ αὐτοῦ πῆρε ἓνα μικρὸ δάνειο ἀπὸ τὴ Γεωργικὴ Τράπεζα Ἡπείρου, νοίκιασε κοντὰ στὶς ἀποθήκες τοῦ ἄλλῃ μιὰ ἀποθήκη ὅπου ἐγκατάστησε τὸ καπνοκοπήριό του, παράγειλε στὸ λιθογραφεῖο τῆς Κέρκυρας κουτιά γιὰ τὰ σιγάρα, καὶ ἀμέσως ἄρχισε τὴν κατασκευὴ σιγαρέτων μὲ τὴν συνδρομὴ τοῦ οἰκονομικοῦ ἐφόρου ποὺ τοὺς ἐξασφάλισε τὴν ἄδεια γιὰ νὰ λειτουργήσῃ τὸ καπνοκοπήριό τοῦ Συνεταιρισμοῦ, ἔξω ἀπὸ τὸ δημόσιον καπνοκοπήριον.

Ὁ Συνεταιρισμὸς γιὰ τὴ διάθεσιν τῶν σιγαρέτων τοῦ πρόστρεξε στοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Πελοποννήσου ποὺ ἔδειξαν τὴν ἀλληλεγγύη τους, ἀγοράζοντας ὅλη τὴν παραγωγὴ σιγαρέτων τοῦ Συνεταιρισμοῦ. Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσω καὶ μιὰ ἄλλη ἐκδήλωσιν

—Τὸ 1918 ἰδρύεται στὴν Κέρκυρα (ὡς συνέχεια τοῦ Γεωργικοῦ Συνδέσμου) ὁ Εὐλαιουργικὸς Συνεταιρισμὸς Ἄνω Κορακιάνας ποὺ σύμφωνα μετὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ Π. Βασιλακόπουλου, εἶναι ὁ πρῶτος παραγωγικὸς συνεταιρισμὸς ποὺ ἐργάστηκε ἀπὸ τότε χωρὶς διακοπὴ μέχρι τὸ 1950 (ποὺ ἔγραφε ὁ Π. Βασιλακόπουλος). Χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ὅλη ἐξαιρετικὴν δραστηριότητά του βλ. ἐν κείμενῳ τοῦ Π. Βασιλακόπουλου στο «ὁ Συνεταιριστής» 1950 σ. 85. (Στὴν ἰδρυσὴν Συνεταιρισμῶν βοήθησε ὁ νομογεωπὸνος Γ. Παπαδολαζόπουλος ἀπο τὸ 1918).

—Οἱ Γεωργικοὶ Συνεταιρισμοὶ στο Νομὸ Ἀχαιοῦ ἡλίδος.

Ἀναλυτικὰ στοιχεῖα γιὰ τοὺς Συνεταιρισμοὺς καὶ ὅλη τὴ φριχτὴ τότε ἀγροικὴ ζωὴ, μας δίνει ὁ νομογεωπὸνος Ἀχαιοῦ ἡλίδος Χρυσὸς Εὐελπίδης, στο βιβλίον του «Γεωργικὴ Ἔρευνα τοῦ Νομοῦ Ἀχαιοῦ ἡλίδος» τοῦ 1919. Γράφει τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικῶς:

«Στατιστικῶς. Ὁ Νομὸς Ἀχαιοῦ ἡλίδος παρουσιάζεται ὡς πρῶτος Νομὸς εἰς τὴν συνεταιρικὴν κίνησιν. Διότι μέχρι τέλους Δεκεμβρίου 1918 εἶχαν ἰδρυθῆ ἓν αὐτῷ 139 γεωργικοὶ συνεταιρισμοί, ἐξ ὧν 8 προμηθευτικοί, 5 οἰνοποιητικοί, 49 πωλήσεως, σταφιδοκάρπου κυρίως, οἱ δὲ λοιποὶ Γεωργικοὶ Πιστωτικοί. Ἡ ταξινόμησις ὅμως αὕτη οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν, καθ' ὅτι, ὡς ἐκ τῶν καταστατικῶν αὐτῶν, ὅλοι οἱ ἀνωτέρω συνεταιρισμοὶ

τῆς ἀλληλεγγύης ποὺ ἔδειξαν οἱ συνεταιρισμοὶ στὸ Συνεταιρισμὸ Ἰωαννίνων. Ὅταν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας τοῦ θρέθηκε ὁ Συνεταιρισμὸς σὲ χρηματικὰ στενοχώριες, ἓνας ἄλλος συνεταιρισμὸς, ὁ Συνεταιρισμὸς Σ τ α υ ρ α κ ῖ ο υ (Ἡπείρου) προσφέρθηκε νὰ τὸν βοηθήσῃ, δανειζόντάς τον ὅλο σχεδὸν τὸ χρηματικὸν τοῦ ἀπόθεμα.

Βέβαια ἡ προσπάθεια αὕτη τοῦ Συνεταιρισμοῦ Ἰωαννίνων ἦταν ἐντελῶς συμπωματικὴ καὶ δὲν περιέμενε κανεὶς νὰ συστηματοποιηθῆ καὶ νὰ συνεχισθῆ γιὰ τὴν δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ εὐδοκιμήσῃ τέτοια συνεταιριστικὴ ἐπιχείρησιν μέσα σὲ μιὰ στενὴ παραγωγικὴ περιφέρεια. Τὴν ἀναφέρουμε ὅμως γιὰ νὰ δείξουμε μὲ πόση ἀποφασιστικότητά οἱ νεαρὲς μας τότε συνεταιριστικὲς ὀργανώσεις ἀντιμετώπιζαν τὰ ζητήματα ποὺ τὶς ἀπασχολοῦσαν». (Βλ. «ὁ Συνεταιριστής» 1950 λ. 85).

δύνανται νὰ προβαίνωσιν ἀδιαφόρως εἰς δάνεια, προμηθείας καὶ πωλήσεις. Τὸ σύνολον τῶν μελῶν αὐτῶν ἀνήρχετο κατὰ τὴν ὡς ἄνω ἡμερομηνίαν εἰς 8201, ἀντιπροσωπεύοντα 10.904 μερίδας, ὧν ἡ ἀξία κυμαίνεται ἀπὸ 25 μέχρι 400 δρχ. ἡ δὲ εὐθύνη αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἀπλοῦ μέχρι τοῦ 25πλασίου τῆς ἀξίας τῆς μερίδος. Τρεῖς ἐξ αὐτῶν εἶνε ἀπεριορίστου εὐθύνης. Ἡ ὅλική ἀξία τῶν μεριδῶν τούτων ἀνέρχεται εἰς 780.073 περίπου δραχ-

μάς, ἐξ ὧν ἔχουσι καταβληθῆ 473.513. Τὸ τακτικὸν ἀποθεματικὸν αὐτῶν ἀνήλθεν εἰς 41.002 δρχ. Τὸ δὲ ἔκτακτον εἰς 44.694 δρχ. Ἡ κατ' ἐπαρχίας κατανομὴ αὐτῶν εἶνε ἡ ἑξῆς:

Ἐπαρχία Πατρῶν	40
» Αἰγιαλείας	31
» Ἡλείας	62
» Καλαθρῦτων	6

139

Πολλοὶ τῶν συνεταιρισμῶν τούτων ἔχουν ἐνωθῆ εἰς τρεῖς ἐπαρχιακὰς ἐνώσεις: Πατρῶν, Αἰγίου καὶ Ἡλείας (μέ ἔδραν τὴν Ἀμαλιάδα). Αἱ Πάτραι εἶνε ἔδρα ἐπόπτου τῶν συνεταιρισμῶν.

Ἔργασια καὶ ὠφέλεια αὐτῶν. Οἱ πλεῖστοι τῶν συνεταιρισμῶν τούτων ἐχορήγησαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος καλλιεργητικά δάνεια συνολικῶς 1.300.000 δρχ. περίπου. Ἐνήργησαν προμηθείας διαφόρων εἰδῶν γεωργικῆς καὶ οἰκιακῆς ἀνάγκης, ἰδίως δὲ ἀλεύρων, θείου καὶ θ. χαλκοῦ ἀξίας 2.040.400 δρχ. Τέλος πολλοὶ ἐξ αὐτῶν προέβησαν εἰς τὴν ἀπὸ κοινοῦ πώλησιν τῆς σταφίδος τῶν μελῶν αὐτῶν, ἀνερχομένην εἰς 25 1)2 ἔκ. ἐνετ. λιτρῶν, τῆς ὁποίας ἡ ὀλικὴ ἀξία ἀνήλθεν εἰς 10 ἔκ. δραχμῶν περίπου, προκαταβάλλοντες εἰς τὰ μέλη αὐτῶν ποσὸν 3 1)2 ἔκατ. περίπου δραχμῶν.

Ἐξετάζοντες ἦδη τὰς π ρ α γ μ α τ ι κ ᾶ ς ὠ φ ε λ ε ἰ ᾶ ς τ ῶ ν μ ε λ ῶ ν αὐτῶν εὐρίσκομεν ὅτι:

1) Διὰ τῶν χορηγηθέντων δανείων οἱ συνεταιρισμοὶ ἐπάταξαν σοβαρῶς ἰδίως εἰς τὴν ἐπαρχίαν Αἰγιαλείας, τὴν ἀσύστολον τοκογλυφίαν, ἣτις ἐξηκολούθει νὰ δανείζη ἀκόμη πρὸς 15—20%. Κυρίως ὁμως ἀπήλλαξε τὸν σταφιδοπαραγωγὸν τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ νὰ παραδίη τὸν σταφιδόκαρπὸν του εἰς τὸν δανείζοντα τὰ πρὸς καλλιέργειαν τοῦ κτήματος καὶ συντήρησιν αὐτοῦ ἐκμεταλλετὴν σταφιδέμπορον.

2) Διὰ τῆς προμηθείας ἀναγκαιούτων τινῶν εἰδῶν ἀπήλλαξαν ἐν μέρει τὰ μέλη των ἀπὸ τῆς αἰσχροκέρδειας καὶ

τῆς νοθείας πολλῶν εἰδῶν, προσκομίσαντες καὶ μικρὰ ὑπὲρ τῶν συνεταιρισμῶν κέρδη.

3) Τέλος διὰ τῆς πωλήσεως σταφιδοκάρπου προσέφερον μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὰ μέλη των, καὶ ἐν γένει εἰς τὴν σταφιδικὴν ἀγορᾶν.

α') Πωλήσαντες αὐτὸν εἰς τιμὰς συνήθως καλυτέρας τῶν προσφερομένων ἀπὸ τὸ ἐμπόριον εἰς μεμονωμένους κτηματίας. Ἐνῶ οἱ ἐκτὸς συνεταιρισμοῦ παραγωγοὶ ἐπώλησαν τὸ προϊόν αὐτῶν ἀπὸ 180—270 δρχ. ἐλάχιστοι δὲ μόνον μέχρι 340 δρχ. εἰς τὴν Αἰγιαλείαν, οἱ συνεταιρισμοὶ ἐπώλησαν τὴν σταφίδα αὐτῶν ἀπὸ 280—380 καὶ μερικοὶ μέχρι 390 δρχ. εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Αἰγίου.

β') Αἱ πωλήσεις αὗται γίνονται τμηματικῶς καὶ οὐχὶ ὡς ἄλλοτε ἀθρόως, ἀλλὰ μᾶλλον ἀναλόγως τῆς ζητήσεως συγκρατοῦσαι τοιουτοτρόπως τὰς τιμὰς τοῦ προϊόντος.

γ') Ἡ ζύγισις τῆς σταφίδος γίνεται σήμερον περισσότερον κανονικῆ, ἐνῶ ἄλλοτε ἐκυμαίνετο συνήθως ἀναλόγως τῆς ἐπιτηδειότητος τοῦ ζυγιστοῦ, εἰς τρόπον ὥστε εἶχε καταστῆ ἔθιμον εἰς Αἶγιον ὅπως ὁ ἔμπορος κατακρατεῖ ἕνα δεκάλιτρον κατὰ πέζον... ἵνα ζυγίζη σωστά.

δ') Ἡ πληρωμὴ τοῦ προϊόντος γίνεται ἀμέσως καὶ οὐχὶ ὡς ἄλλοτε ἅμα πωληθῆ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὰ δὲ λάθη εἰς τοὺς λογαριασμοὺς κατήνησαν ὀλιγώτερα.

ε') Ἡ νοθεία τῶν ποιότητων περιορίσθη, διότι ἕκαστος συνεταιρισμὸς πωλεῖ ἀποκλειστικῶς προϊόντα τῆς περιφέρειας αὐτοῦ.

Τ ᾶ τ ρ ω τ ᾶ α ὕ τ ῶ ν .

Ἡ συνεταιριστικὴ τοῦ Νομοῦ κίνησις παρουσιάζει πολλὰ τρωτά, παρατηρεῖ ο Χρ. Ευελπίδης. Καὶ τα παραθέτει (με αυστηρότητα σε πολλὰ):

1) Πολλοὶ ἐκ τῶν συνεταιρισμῶν τοῦ Νομοῦ μόνον κατ' ὄνομα ὑφίστανται, εἰς οὐδεμίαν προβαίνοντες ἐργασίαν. Ἄλ-

λοι δὲ περιορίσθησαν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ νὰ μοιράζωσι τὰ ἄλευρα καὶ τὴν ζάχαριν τοῦ Δημοσίου ἢ τὸ θεῖον καὶ τὸν θ. χαλκόν τοῦ Μονοπωλίου...

2) Εἰς τοὺς πλείστους ἐξ αὐτῶν ἐλλείπουσι τὰ κατάλληλα πρὸς διεύθυνσιν αὐτῶν πρόσωπα, καθ' ὅσον μάλιστα εἰς τὰ χωρία, οἱ ἔχοντες τὰ μέσα νὰ μορφωθῶσι σχετικῶς εἶνε συνήθως οἱ ἐμπορευόμενοι καὶ πολεμοῦντες τοὺς συνεταιρισμούς.

3) Δὲν ὑπάρχει συνήθως ἡ μεταξὺ τῶν μελῶν ἐμπρέπουσα ὁμόνοια οὐδέ ἡ συναίσθησις τῶν καθηκόντων αὐτῶν. Ἡ μικροφιλοδοξία, τὸ μικροσυμφέρον καὶ τὸ κόμμα ὑποκαθιστῶσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον παρ' ἡμῖν τὴν συνεταιρικὴν ἀλληλεγγύην.

4) Δὲν ὑπάρχει κοινὸν πρόγραμμα καὶ κοινὴ ἐπομένως ἐνέργεια μεταξὺ τῶν συνεταιρισμῶν τούτων. Αἱ δὲ ἐνώσεις αὐτῶν οὐδεμίαν μέχρι τοῦδε σοβαρὰν ὀργάνωσιν παρουσιάζουσιν ὥστε νὰ ἀναλάβωσι τὴν καθοδήγησιν καὶ ἐποπτεῖαν αὐτῶν.

5) Ἰδρυθέντες ὅπως ἀναλάβωσιν ἐν μέρει διὰ τῆς συνεταιρικῆς ἀλληλεγγύης τὴν ὑποκατάστασιν τοῦ Κράτους εἰς ἔργα τὰ ὁποῖα τοῦτο δὲν ἐπαρκεῖ νὰ ἐκτελέσῃ (π.χ. μικροεπισκευὰς τοπικῶν ὁδῶν, συντήρησιν χανθᾶκων πρὸς ἐκροὴν τῶν ὑδάτων κ.τ.λ.) οἱ συνεταιρισμοὶ περιορίζονται συνήθως εἰς ἀναφοράς, ἐξαιτούμενοι τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Κράτους διὰ τὸ κάθε τι.

6) Τέλος, τὸ σπουδαιότερον εἰς οὐδεμίαν μέχρι τοῦδε καθαρῶς γεωργικὴν ἐργασίαν προέβησαν, μένοντες οὕτω καθ' ὄνομα μόνον γεωργικοὶ πράγματι δὲ μικρομπακαλικοὶ συνεταιρισμοί. Ἐνῶ σχεδὸν ὅλοι ἐξ αὐτῶν προέβησαν εἰς προμηθειὰς διαφόρων εἰδῶν, οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἔφερεν οὐδεμίαν γεωργικὴν μηχανήν, οὐδέ ἓν ἄροτρον οὐδέ κἄν ἓν γεωργικὸν ἐργαλεῖον.

Ἐξ ἄλλου ἐκ τῶν 5 οἰνοποιητικῶν συνεταιρισμῶν τοῦ Νομοῦ, μόνος εἰς εἰρ-

γάσθη, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀφήκε μέρος τῆς παραγωγῆς του νὰ ξυμίσῃ! ἵνα μὴ διὰ τῆς πωλήσεως αὐτοῦ, παραβλάβῃ τὰ συμφέροντα τῶν ἐκ τῶν μελῶν του καπῆλων.

Γενικῶς οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν εἰργάσθη ἐντελῶς παραγωγικῶς. Οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἐμόχθησε νὰ αὐξήσῃ τὴν ἐθνικὴν παραγωγὴν ἔστω καὶ κατὰ κόκκον σίτου. Οὐδεὶς συνέτεινεν εἰς τὴν προαγωγὴν τῶν γεωργικῶν ἐν τῷ τόπῳ συστημάτων παραγωγῆς. Οὐδεὶς τέλος ἐσκέφθη ποτέ σοφῶς τὰς κοινωνικὰς καὶ ἠθικοπλαστικὰς αὐτοῦ ὑποχρεώσεις. Τὸ ἄμεισον, τὸ ἀπολύτως ἀτομικόν, τὸ πρόσκαιρον συμφέρον ἦσαν ὁ μόνος γνώμων εἰς τοὺς παρουσιάσαντας ἐξ αὐτῶν κάποιαν κίνησιν.

Π ὤ ς θ ἄ π ρ ο ο δ ε ὑ σ ο υ ν.

Ἐν πρώτοις ἡ ... πείρα ἀπέδειξεν ὅτι ὁ νόμος 602 ἔχει ἀνάγκην τροποποιήσεων, προσαρμοζόμενος καλύτερον πρὸς τοὺς ἐγχωρίους ὄρους καὶ τὴν ψυχολογίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ π.χ. τὸ ἄμισθον τοῦ προέδρου καὶ ἡ ζητουμένη ἀλλὰ μὴ τηρουμένη πολυδαίδαλος λογιστικὴ δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰ ἐνταῦθα ἀντιλήψεις. Ἐπίσης ἀπαραίτητον θεωροῦμεν τὴν συμπλήρωσιν τοῦ νόμου τούτου διὰ τῆς παραδοχῆς τοῦ θεσμοῦ τῶν ἀναγκαστικῶν συνεταιρισμῶν, προκειμένου περὶ ἐκτελέσεως μονίμων θελτιώσεων π.χ. ἔργων ἀποστραγγίσεως, ἀρδεύσεως, ὁδοποιίας, συνενώσεως ἰδιοκτησιῶν κ.τ.λ. Τέλος ἡ συστηματικώτερα ὀργάνωσις τῆς ἐποπτείας αὐτῶν, συνδυαζομένη πρὸς τὴν τεχνικὴν γεωπονικὴν ὑπηρεσίαν πρὸς προσανατολισμὸν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν εἰς γεωργικωτέρας ἐργασίας πρέπει νὰ ἀποτελέσουν τὴν θᾶσιν τῆς κρατικῆς ὑπὲρ τῶν συνεταιρισμῶν τοῦ Νομοῦ μερίμνης.

Ἐκτός ὁμως τῆς πολιτειακῆς ὑπὲρ αὐτῶν φροντίδας, πρέπει κυρίως αὐτοὶ οὗτοι οἱ συνεταιῖροι καὶ ἰδίᾳ οἱ διοικοῦντες αὐτοὺς νὰ θελήσωσι νὰ ἀναλογισθῶσι καλῶς καὶ νὰ συγκεντρώσωσι τὰς δυνάμεις των, νὰ θέσωσιν ἐνώπιον αὐτῶν καὶ

νά μελετήσωσι σοβαρῶς ἕνα πρόγραμμα ἔργασίας καὶ τέλος νά θελήσωσι νά ἐργασθῶσιν ὄχι μόνον μὲ λόγους, ἀλλὰ καὶ μὲ ἔργα πρὸς ἐφαρμογὴν αὐτοῦ τοῦ προγράμματος.

Δὲν ἐξαρκοῦσι μόνον οἱ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ οἱ διευκολύνοντες τὰ μέλη αὐτῶν ὅπως δικαιωνίσωσι τὸ ἥδη ὑπάρχον σαθρὸν παραγωγικὸν σύστημα. Τὰ διδόμενα καλλιεργητικὰ δάνεια ὁμοιάζουσι πρὸς δεκανίκια, τὰ ὅποια δίδομεν εἰς τὴν χωλαίνουσαν γεωργίαν μας ὅπως ἀκολουθήσῃ κούτσα - κούτσα τὸν δρόμον τῆς, ἐνῶ αὕτη ἔχει ἀνάγκη ριζικῆς θεραπείας.

Εὐρισκόμενοι, ὡς ἐκ τῆς ἐπικρατοῦσης παρ' ἡμῖν μικρᾶς γεωργικῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἐπομένως μικρᾶς καλλιέργειας, εἰς μειονεκτικὴν διὰ τὴν παραγωγὴν θέσιν, ἔχομεν πρὸ παντὸς ἀνάγκη παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν. Καὶ ἐν πρώτοις κτηνοτροφικῶν καὶ τῶν συναφῶν αὐτοῖς γαλακτοκομικῶν, τυροκομικῶν κτλ. ἐξ ὧν οὐδὲνα δυστυχῶς εὐρίσκομεν εἰς ὅλον τὸν Νομόν. *Ἐπειτα οἰνοποιητικῶν καὶ ἐλαιουργικῶν, εἰς ἣττονα δὲ θαθμὸν συνεται-

ρισμῶν κουσερβοποιίας, συσκευῆς καπνῶν καὶ ἄλλων γεωργικῶν βιοτεχνιῶν. Ἐπίσης δὲ συνεταιρισμῶν ἀλληλασφαλείας, οἵτινες πρὸ πάντων θὰ ἀναπτύξωσι τὴν ἐν τῷ Νομῷ ἀγροτικὴν πίστιν διὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ δανειστοῦ.

Πρὸ πάντων ὅμως καθαρῶς γεωργικῶν παραγωγικῶν συνεταιρισμῶν ἐκμεταλλευομένων τὴν γῆν διὰ κοινῶν συνεταιρικῶν μηχανημάτων, διὰ κοινῶν μέσων καὶ εἰ δυνατόν διὰ κοινῆς τῶν μελῶν αὐτῶν ἔργασίας. Πρέπει νά λείψῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον αὐτὴ ἡ ἀτομιστικὴ στενὴ ἀντίληψις τῆς ἰδιοκτησίας, ἥτις θέτει τὸν μικροπαραγωγὸν εἰς λίαν μειονεκτικὴν ἀπέναντι τοῦ ἐν μεγάλῳ παραγωγῷ θέσιν εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μὴ δύναται πλέον νὰ τὸν συναγωνίζεται.

Πρέπει τέλος οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ νά ἐνωθῶσιν εἰς ἰσχυράς ἀγροτικὰς ὀργανώσεις οὐχὶ καταπολεμουσας ἀλλήλας, ἀλλ' ἐργαζομένας ἐν ὁμοιοῖα πρὸς ἐπικράτησιν καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἐπιβολῆν τῶν ἐπὶ τῆς γεωργικῆς πολιτικῆς τῆς χώρας ἀντιλήψεων αὐτῶν τούτων τῶν παραγωγῶν».

Ε) ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΜΟΡΦΩΣΗ, ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ, ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Τα ενδιαφέροντα τὴν βιβλιογραφία τοῦ ἔτους 1918 ἀγροτικὰ θέματα εἶναι κυρίως τὸ ἀγροτικὸ ζήτημα (ἀποκατάστασις αὐτημῶνων).

Στα συνεταιριστικὰ ἔχομεν τὰ ἐπόμενα κείμενα:

α) Σ ω κ ρ . Ι α σ ε μ ἰ δ ῆ (τημηματάρχου τῆς Γεωργικῆς Οἰκονομίας) «π ε ρ ῖ Σ υ ν ε τ α ἰ ρ ῖ σ μ ῶ ν ἐ ν Ἑ λ λ ᾶ δι» Ἀθήναι 1918 σελ. 28. Διάλεξις ποῦ ἔκανε στὴν αἴθουσα τοῦ Παρνασσοῦ (16 Ἀπριλίου 1918) ἐκ μέρους τῆς «Λέσχης τῶν Ἐπιστημῶνων», γεγονός ποῦ δείχνει τὸ ευρύτερον ενδιαφέρον ποῦ εἶχε ἀναπτυχθεῖ γύρω στα συνεταιριστικὰ θέματα ἀφοῦ α) μέσα στον συνεχιζόμενον πόλεμον καὶ τὸ διχασμὸ οἱ ἐπιστήμονες πρότερον τὸ θέμα αὐτὸ καὶ β) τὸ κείμενον τυπώθηκε ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Γεωργίας στο Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον με ἐντολὴ τοῦ Ἀντιπροέδρου τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου Εἰμμ. Ρέπουλη (ποῦ εἶχε τηρήσει τὴν διάλεξις) καὶ μοιράστηκε δωρεάν. Σχετικὰ με τὶς θέσεις τῆς ομιλίας σημειώνομε:

Ἀπὸ τὶς διαφορὰς «συσσωματώσεις» διαχωρίζει τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀπὸ τοὺς συλλόγους-σωματεῖα καὶ τὶς κερδοσκοπικὰς εταίρειας καὶ προβάλλει τὴν οικονομικὴ καὶ κοινωνικὴ σημαία καὶ ὑπεροχὴν τους. Εἶναι ὀργανώσεις ποῦ — τονίζει — «φέρουν τὴν εἰδημερίαν εἰς τὰς μᾶλλον ἀδυνάτους οικονομικῶς τάξεις ἄνευ κινδύνων οὐδενὸς καὶ ἄνευ παρενοχλήσεως οὐδενὸς ἄλλου παρὰ μόνον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι καταχρῶμενοι τῆς ἀδυναμίας τῶν πτωχοτέρων ἐκμεταλλεύονται αὐτοῦς δίχην παρὰστίων».

Χαρακτηριστική για την εποχή η παρατήρηση αυτή όπως και η επόμενη εξαιρετικής σημασίας και σχετική με τις τότε ζυμώσεις στην αριστερή πλευρά:

«Εάν δέ τινες παρουσιάζονται έχοντες αντίθετον περί τῆς ὀφελιμότητος τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου γνώμην, τούτο ὀφείλεται ὄχι εἰς τὸ ὅτι διαμφορήσθων τὰ εὐεργετικά ἀποτελέσματα αὐτῶν ἐπὶ τῶν πτωχετέρων τάξεων, ἀλλ' ἀκριβῶς εἰς τὸ ὅτι ἡ δι' αὐτῶν ἐπερχομένη βελτίωσις τῆς εὐημερίας τῶν πτωχετέρων τάξεων μετριάξει τὴν κατὰ τῶν κεφαλαιῶν ἀντιπάθειαν αὐτῶν καὶ τὴν τάσιν πρὸς αὐθαίρετον αὐτῶν διανομὴν, συμφιλιώνει οὕτως εἶπεν τὴν ἐργασίαν πρὸς τὸ κεφάλαιον καὶ συμβιδιάζει ταῦτα».

Στη συνέχεια δίνει πληροφορίες για τη διεθνή ανάπτυξη των συνεταιρισμῶν. Αναφέρεται στις εθνικές μορφές συνεργασίας στην Ελλάδα, τις προσπάθειες μέχρι το 1914, την μέχρι τότε καθυστέρηση (συγκριτικά μάλιστα με τη Ρουμανία, Σερβία, Βουλγαρία), την ίδρυση (1914) του Τμήματος της Γεωργικής Οικονομίας, την ψήφισή του ν. 602 περί συνεταιρισμῶν, την αλματώδη από τότε εξέλιξη ὥστε να υπάρχουν τὴν ἐποχὴ τῆς ομιλίας περισσότεροι ἀπὸ 700 γεωργικοὶ καὶ περισσότεροι ἀπὸ 70 αστικοὶ συνεταιρισμοί.

Ακόμα κάνει μια θαυμάσια θεωρητικῆ-πρακτικῆ ἀνάλυση τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ τῆς δραστηριότητος τῶν συνεταιρισμῶν καὶ αὐτὸ διότι «παρ' ἅλην τὴν ταχεῖαν διάδοσιν τῶν συνεταιρισμῶν, ὑπάρχει ἀτυχῶς ἀκρίμῃ μεγίστη ἀγνοία περὶ τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν λεπτομερειῶν τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτῶν ὄχι μόνον εἰς τὸ πολὺ πλῆθος ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πλεῖστον τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν, αἱ ὁποῖαι ὡς ἐκ τῶν διαθέσεων τῶν δίδουν ἐνίοτε ἀφρημὴν νὰ παρεξηγηθοῦν ὡς ἀντιδρῶσαι εἰς τὴν πρόβodon τῶν συνεταιρισμῶν».

Ἡ παραπάνω παρατήρηση εἶναι γενικὴ ἀλλὰ ἀφορᾷ κυρίως (τότε) τὸ θέμα τῶν προμηθευτικῶν καὶ καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν. Οἱ συνθήκες τοῦ παγκόσμιου πολέμου, τονίζει, «προσέθεσαν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τούτους καὶ ἄλλα πλεονεκτήματα ἐκτὸς τῶν εἰς ὀμαλῆς περιστάσεις παρουσιαζομένων» (τα οποία καὶ ἀναπτύσσει με προσπάθεια νὰ ἐπιτύχει τὴ συμμετοχὴ τῶν συνεταιρισμῶν κατὰ τὴ διανομὴ τῶν τροφίμων καὶ γενικὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ τότε ἐπισιτιστικοῦ).

Φέρνει στοιχεῖα ἀπὸ τὴν ἐξαιρετὴ δρᾶση μερικῶν συνεταιρισμῶν ὅπως:

—τῆς Ἀγροτικῆς Τράπεζας Φιλιππῶν (Γεωργ. Πιστ. Συνεταιρισμοῦ) ποὺ ἰδρύθηκε τὸ 1915 καὶ ἔχει 192 συνεταιρίους. Δίνει στοιχεῖα γιὰ τὶς πετυχημένες προμηθευτικὲς καὶ ἀπὸ κοινῶν πωλήσεως ἐργασίες τοῦ καὶ γιὰ τὴν ἀντιπροσώπηση τῆς Ἐμπορικῆς Τραπεζῆς. «Ἡ πρόβodus τοῦ Συνεταιρισμοῦ τούτου εἶναι κάπως καταπληρωτικὴ».

—τοῦ Συνεταιρισμοῦ Καταναλώσεως γιὰ τοὺς δημοσίους υπαλλήλους Ἀθηνῶν ποὺ ἀρχισε τὶς ἐργασίες τοῦ τὸ 1917. «Τὸ παράδειγμα τοῦ εἶναι ἐνδεικτικὸν μεγίστης προσόδου». Εἶχε μέλη 2.160, δηλαδὴ μερικινὰ γιὰ 10.000 περίπου άτομα. Ἀναλίσκει τὶς προμηθευτικὲς ἐργασίες τοῦ σε εἶδη διατροφῆς. Ἀκόμα (γιὰ νὰ μεταφερθοῦμε στὴν τότε κατάσταση) «ἐπρομηθευσεν ἀπαξ κρέας... καὶ ἐπλήκει κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Πάσχα νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ διανεμῆ τοιοῦτον ἐκ δευτέρου». Κάνει υποδείξεις στα μέλη γιὰ τὴν καλὴ χρησιμοποίησιν τοῦ Συνεταιρισμοῦ (με κατάρθηση στο Συνεταιρισμὸν καὶ τῶν βελτίων τοὺς Ἐπισιτισμῶν, κλπ.).

—δίνει συγκεντρωτικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν πετυχημένη δραστηριότητα γενικὰ τῶν συνεταιρισμῶν μέχρι τότε. Δίνει στοιχεῖα γιὰ τὶς χορηγηθεῖσιν πιστώσεων γιὰ προμήθεια γεωργικῶν ἐιδῶν (θείον, θ. γαλλικός, ἄροτρα, κλπ.). Καὶ ἐνῶ οἱ Συνεταιρισμοί «οὐδὲ λεπτὸν καθυστέρησαν», οἱ μεμονωμένοι ἐπέστρεφαν μόνον τὸ 48%.

Στην αίθουσα «Παρνασσός» ο πρωτεργάτης - αγωνιστής Σ. Ιασεμίδης προβάλλει επίσημα, τον Απρίλιο του 1918, τις ελληνικές συνεταιριστικές κατακτήσεις, στον πολιτικό και επιστημονικό κόσμο.

Από τότε, πολλές συνεταιριστικές συγκεντρώσεις έγιναν στην ίδια αίθουσα με σπουδαιότερη την απόδοση φόρου τιμής στο μεγάλο διάδοχο του Ιασεμίδη, τον Θ. Τζωρτζάκη, από την Ελληνική Ηγεσία.

Και πάλι, ήταν Απρίλιος (του 1985) που οι συνεταιριστές τίμησαν στην ίδια αίθουσα τον εκλεκτό συνεταιριστή, πρόεδρο της Εταιρίας Φίλων Συνεργατισμού, Δ. Θ. Πάνο με έκθεση του έργου του και με αναφορές στο θεμελιακό έργο Ιασεμίδη, Μιχόπουλου, Τζωρτζάκη και άλλων. (Βλ. ειδική έκδοση της Εταιρίας Φίλων Συνεργατισμού).

Στη φωτογραφία, παρακολουθούν τις ομιλίες: η κ. Φωτ. Τζωρτζάκη, η κόρη του Σ. Ιασεμίδη κ. Ασπασία Καφαμπέλη, ο σύζυγός της πρεσβευτής κ. Γ. Καφαμπέλης, η κ. Στρογγύλη, η κ. Γεωργιάδου - Κατσουλάκη, ο τ. Επιθεωρητής Συνεταιρισμών κ. Ν. Πατρίκιος και ο δικηγόρος κ. Θεοφάνους.

Τονίζει — με στοιχεία — την κακοπιστία των μεμονωμένως δανειζομένων και του φερέγγυου των συνεταιρισμένων.

Τελικά πληροφoρεί για την ίδρυση 3 Κεντρικών Συνεταιρισμών (δηλαδή Ενώσεων): της Μεσσηνίας, της Ηλείας, της Αιγιάλειας.

β) Υπουργείου Γεωργίας, Τμήμα Γεωργικής Οικονομίας: «Κατάλογος Γεωργικών Συνεταιρισμών ιδρυθέντων μέχρι 1 Ιανουαρίου 1918, Αθήναι 1918 σ. 27.

γ) Δ. Τσακαλώτου «Οί συνεταιρισμοί αϊθερίων Ελλάδος» Έκδοση Υπουργείου Γεωργίας. (Βλ. ανάλυση στο «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1918 σ. 99).

Η έκδοση του πρώτου ελληνικού συνεταιριστικού περιοδικού.

Την 1 Μαΐου 1918 αρχίζει την έκδοσή του το πρώτο συνεταιριστικό περιοδικό στην Ελλάδα «Ο Βοηθός των Συνεταιρισμών» (1918—1922). Μηνιαίο. Ιδιοκτήτης και Διευθυντής Σωκρ. Π. Ιασιμίδης, τμηματάρχης της Γεωργικής Οικονομίας.

Η ανάπτυξη του σκοπού για τον οποίο εκδίδεται το περιοδικό μας δίνει ανάγλυφα και ιστορικές πληροφορίες και το πως αισθάνονταν οι τότε αρμόδιοι τη συνεταιριστική εξέλιξη και τα προβλήματά της.

Σημειώνει ο Ιασιμίδης ότι την ταχύτατη αύξηση των συνεταιρισμών βοήθησε α) η ψήφιση του νόμου 602 που διευκόλυνε τη σύστασή τους, καθόρισε τις σχέσεις τους, και έδωσε μερικές ενισχύσεις, β) η επιτυχία μερικών συνεταιρισμών που θέλησαν να τους μιμηθούν οι γεινιάζοντες οικισμοί ή οι άλλες τάξεις κατ' απομίμηση, γ) οι νέες συνθήκες που δημιουργήθηκαν από τον παγκόσμιο πόλεμο για τη θεραπεία των δικιτικών αναγκών («τὸ μὲν ἐμπόριον ἐνέτεινε εἰς μέγιστον βαθμὸν τὰς ἀισχροκερδαῖς αὐτοῦ τάσεις, τὸ δὲ Κράτος καταδείχθη ὅτι δὲν ἦτο ἀρκετὰ ἰσχυρὸν οὔτε τὸ διάκισσον ἐμπόριον νὰ θέσῃ ἐκποδῶν καὶ νὰ τὸ ἀναπληρώσῃ αὐτὸ τὸ ἴδιον, οὔτε τὴν ἀισχροκέρδαϊαν ἐπαικῶς νὰ πατάξῃ. Ἐνεκα τούτου τάξεις τινὲς ἐπέισθησαν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀνακίνοιν τὰ πάντα ἐκ τοῦ Κράτους, ἀλλ' ὅτι συνασπιζόμενοι εἰς συνεταιρισμοὺς θὰ ἠδύνατο νὰ ἀγοράζουσι τὰ ἀναγκαῖα εἰς αὐτοὺς εἶδη...»), δ) οι προσπάθειες των Υπουργείων Γεωργίας και Εθνικῆς Οικονομίας και η ενίσχυση με δάνεια της ΕΤΕ.

Όση όμως (συνεχίζει ο Ιασιμίδης) παρατηρείται αύξηση του αριθμοῦ των συνεταιρισμῶν, ἄλλη τόση παρατηρεῖται ἔλλειψη γνώσεων στα μέλη και το σπουδαιότερο και στους διευθύνοντες αυτοὺς με αποτέλεσμα πολλές δυσκολίες στις ἐργασίες.

Ανάγκη λοιπόν μεταδόσεως και εκλαϊκεύσεως των γνώσεων και αυτός είναι ο σκοπός του περιοδικού που θα πραγματοποιείται με ανάπτυξη διατάξεων του ν. 602, προβολή δραστηριοτήτων συνεταιρισμῶν που είναι κατάλληλες για παράδειγμα, ενίσχυση προσπαθειῶν Υπουργείων και ΕΤΕ για συνεταιρισμούς, πρακτικὲς οδηγίες για την οργάνωση ἐργασίας και γενικά λειτουργίας των συνεταιρισμῶν, γνώσεις για διαφύλαξη και ἀσκήση των δικαιωμάτων καθὲ συνταίρου, ευρύτερη ενημέρωση της κοινωνίας. Ιδιαίτερα τονίζεται η σημασία του δημοδιδάσκαλου.

Τα θέματα που απασχόλησαν το μοναδικό τότε συνεταιριστικό περιοδικό «Ο Βοηθός των Συνεταιρισμῶν» κατά το 1918 είναι γαρυκπηριστικά για τις τόσες τότε ανάγκες και προτεραιότητες. Μερικά δε από τα κείμενα αυτά ἔγουν και σήμερα μεγάλη επιστημονική και ιστορική αξία. Ακόμα μας αναεαώνουν τους πρώτους δασκάλους στο συνεργατισμό. Για το λόγο αυτό και παραθέτουμε πίνακα των κυριότερων κειμένων με μερικές χρήσιμες σημειώσεις μας που σχετίζονται με ιδιαίτερα ενδιαφέροντα σημεία (θεωρίας, εφαρμογῆς κλπ.).

Τεύχος 1. Μάϊος 1918 (Συνδρομὴ ἔτους δρχ. 8).

— Ο σκοπός του περιοδικού (Σ. Ιασιμίδη).

— Τι είναι οι Συνεταιρισμοί (Σ. Ιασιμίδη). Σαφέστατη διάκριση μεταξύ Συλλόγων, Εταιρειῶν, Συνεταιρισμῶν. Η έννοια του συνεταιρίζεσθαι του άρθρου 11 του Συντάγματός είναι διάφορος από τους συνεταιρισμούς. Η αποδοχή του συνταίρου εξαρτάται από την απόφαση του ΔΣ (ή ΓΣ) του Συνεταιρισμού.

— Προσωπική πίστις και γεωργικοί συνεταιρισμοί (Ν. Μιχόπουλος, Επόπτης γεωργικών συνεταιρισμών). Η σημασία της προσωπικής πίστεως.

— Λογοδοσία των Γεωργικών Πιστωτ. Συνεταιρισμών (Σ. Ιασεμίδης). Αναλυτικές υποδειγματικές οδηγίες για το πως πρέπει να γίνεται η Γενική Συνέλευση με πλήρη ανάλυση στοιχείων, δημοκρατικότητα, τόνωση του ενδιαφέροντος των συνεταίρων.

— Λογιστική. Τι χρειάζονται τα βιβλία των συνεταιρισμών (Θ. Τζωρτζάκης, Γραμματεὺς Υπουργείου Γεωργίας). Κείμενο σε υποδειγματικό εκλαϊκευτικό ύφος με πολύ ωραία, για τότε, δημοτική που δείχνει κοντά στα άλλα και πόσο θετικός ήταν ο αργότερα «θεωρητικός» Τζωρτζάκης.

— Η Εθνική Τράπεζα και οι Συνεταιρισμοί (Σωκρ. Ιασεμίδης). Βλ. τα στοιχεία του στις σελίδες μας για την αγροτική πίστη.

— Ειδήσεις: Μαθήματα περί συνεταιρισμών — Ιδρυθέντες Συνεταιρισμοί — Παροχή θείου και θ. χαλκού με πίστωση στους Γ. Συνεταιρισμούς.

Τεύχος 2, Ιούλιος 1918.

— Εποπτικά Συμβούλια των Συνεταιρισμών (Σ. Ιασεμίδης). Ατυχώς τα Εποπτικά Συμβούλια των περισσότερων Συνεταιρισμών δεν έδειξαν δράση. Σκοπός των δεν είναι η τυπική εξέλεξη των απολογισμών ως γίνεται, κάπως, στα σοματεία και τις εταιρείες. Αναπτύσσει τα ουσιαστικά καθήκοντά τους για διαρκή έλεγχο σε όλες τις πράξεις της διοικήσεως και διαχειρίσεως.

— Τι είναι οι Συνεταιρισμοί (Σ. Ιασεμίδης). Συνέχεια από το τεύχος 1. Ιδιαίτερης σημασίας οι παρατηρήσεις του για τους συνεταιρισμούς μεγαλύτερων. «...Γενικώς δυνάμεθα να εἴπωμεν, ὅτι συνεταιρισμοὶ ἐπιτόθων εἶναι ἀποκρουστέοι καὶ ἀπορριπτέοι, ἐκτὸς ἐξαιρετικῶν τινῶν περιστάσεων αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ ἐξετάζωνται ἰδιαιτέρως ἐκάστη... ὁ χρόνος καὶ αἱ περιστάσεις αἱ ἰδιαίτεροι εἰς ἐκάστην περίπτωσιν καταδεικνύουν... τὴν ὑπαρξὴν ἢ μὴ τῆς κοινωνικῆς ὠφελείας...». Μνημονεύει ενδιαφέρουσες περιπτώσεις.

— Εργασίαι με μη συνεταίρους (Σωκρ. Ιασεμίδης). Καταποτιστική ανάπτυξη με σαφήνεια.

— Η δημοσίευση των καταστατικών των Συνεταιρισμών (Σωκρ. Ιασεμίδης). Δίνει το ιστορικό των διαφορών μέχρι τότε διατάξεων για το θέμα και στατιστικά στοιχεία.

— Εργασίαι του Γεωργικοῦ Συνεταιρισμοῦ Βυλλίων Μεγαλίδος (Ν. Α. Μιχόπουλος). Χαρακτηριστικά στοιχεία βλ. στο τμήμα περί εργασιῶν των Συνεταιρισμῶν ἔτους 1918.

— Δικαιολογητικά για τις προμήθειες (Θ. Τζωρτζάκης, Γραμματεὺς Υπουργείου Γεωργίας). Καταποτιστικές πρακτικές οδηγίες για ὅλη τη διαδικασία για προμήθειες ειδῶν, που δείχνουν, επαναλαμβάνουμε, και το σχολαστικά θετικό πνεῦμα του συγγραφέα και το πνεῦμα της τήμας διαχειρίσεως στους συνεταιρισμούς.

Τεύχος 3, Ιούλιος 1918.

— Αι εργασίαι των Γεωργικών Πιστωτικῶν Συνεταιρισμῶν. Χορήγησις δανείων (Σωκρ. Ιασεμίδης). Λεπτομερῆς οδηγίες και συμβουλές για την υπεύθυνη χορήγηση δανείων ἀπὸ το Δ.Σ.

— Συνεταιρισμοὶ και Ἐκκλησία (Ν. Α. Μιχόπουλος). Αναπτύσσει με θαυμάσιο εκλαϊκευτικό τρόπο την ηθικοπλαστική επίδραση του Συνεταιρισμοῦ, υποδεικνύει στους ιεροκήρυκες να εξετάζουν βαθύτερα τα πράγματα της κοινωνίας και να βοη-

θούν στη διάδοση των Συνεταιρισμών για το καλό του Λαού. «Υποστηρίζουμε με πεποίθηση, ότι σκοπός των Συνεταιρισμών είναι να φέρη τον άνθρωπο σ' ένα τέτοιο σημείο, ώστε να μπορεί να ζήσει καλλίτερα από ότι ζή σήμερα και ως ύλη και ως πνεύμα. Αν αυτά που υποστηρίζουμε είνε σωστά, τότε ως κάνουν (οι ιεροκήρυκες) ότι πρέπει. Η πολιτεία κάνει, ότι μπορεί, ως την βοηθήσει στο ζήτημα αυτό και ή 'Εκκλησία».

— Τα καπνοχώρια της Λαμίας και οι Συνεταιρισμοί πωλήσεως καπνού (Ν. Α. Μιχόπουλος). Ένα υπέροχο εκλαϊκευτικό-προπαγανδιστικό κείμενο, με στοιχεία και τρόπο που μιλούν στην ψυχή του αγρότη. Η δράση των καπνομεσιτών και καπνεμπόρων αλλά και η ευθύνη των ίδιων των καπνοπαραγωγών. Τα παθήματά τους γίνονται μαθήματα (βλ. παραπάνω στις Εργασίες).

— Ο Συνεταιρισμός Καταναλώσεως Ηρακλείου Κρήτης (Ν. Μιχόπουλος). Βλ. στις εργασίες συνεταιρισμών κατά το έτος 1917.

— Νομικές οδηγίες. Απόλυτη πλειοψηφία. Διαγραφή συνεταιρίων. Μητρώον συνεταιρίων (Ιασσιμίδης - Τζωρτζάκης). Ισχύουσες διατάξεις για συνεταιρισμούς. Εγκύκλιοι Υπουργείου Γεωργίας για συνεταιριστικά θέματα.

Τ ε ύ χ ο ς 4, Α ύ γ ο υ σ τ ο ς 1918.

— Εργασίες των Γ.Π. Συνεταιρισμών. Επιστροφή δανείων (Σ. Ιασσιμίδης). Σαφείς οδηγίες. Αξιοσημείωτο το «κατομικό διβλιάριο των μερίδιον και δανείων» που είχε κάθε συνεταιρικός ενημερωμένο σύμφωνα με το Β.Δ. 15.7.1915.

— Συμβουλαί εις τους συνεταιρισμούς (Ν. Μιχόπουλος). Το κείμενο αποπνέει το ανώτερο πνεύμα που κατηύθυνε τη συνεταιριστική προσπάθεια και δραστηριότητα και το πνεύμα κατανοήσεως και συμπαραστάσεως από την εποπτεία συνεταιρισμών. Παρά τις αναπόφευκτες τότε δυσκολίες, κυριαρχεί πνεύμα πίστεως και αισιοδοξίας.

— Σύλλογοι και Συνεταιρισμοί (Σ. Ιασσιμίδης). Χαρακτηριστικό κείμενο που δείχνει, δυστυχώς, την όχι καλή λειτουργία των Συλλόγων και την κοιμιστικοποίησή τους. «Οί Σύλλογοι όχι μόνον δέν προστοιμάζουν τὸ ἔδαφος διὰ τοὺς συνεταιρισμούς, ἀλλὰ ἀπ' ἐναντίας κλονίζουν καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν πρὸς τοὺς συνεταιρισμούς πίστιν τοῦ πληθυσμοῦ». «Μακροῦά λοιπὸν ἀπὸ τοὺς Συλλόγους — ὅσοι θέλετε νὰ δυναμώσετε οἰκονομικῶς ἐγγραφεῖτε ἢ συστήσατε συνεταιρισμόν. Ἐκεῖ δὲν ὑπάρχουν ζητήματα, διὰ νὰ ζητηθῆ ἢ ἐπέμβασις τῶν κοιμιῶτων. Τὸ σύστημα τῶν συνεταιρισμῶν ἀπαιτεῖ μόνον τὰς δυνάμεις τῶν συνεταιρίων».

— Τα αυγά και οι συνεταιρισμοί (Σ. Ιασσιμίδης). Δίνει ὅλη την εικόνα της τότε καταστάσεως για την παραγωγή και για τους μεσάζοντες και αποδεικνύει με σαφήνεια πως θα μπορούσαν οι συνεταιρισμοί να συγκεντρώνουν τα αυγά κατά το σύστημα της Δανίας και να τα στέλνουν στην κατανάλωση. «Τέσσαρες ἢ πέντε μεγάλοι ἔμποροι ὀρνιθίων καὶ αὐγῶν εἰς τὰς Ἀθήνας δίδουν τὰ εἶδη αὐτὰ εἰς τὴν κατανάλωσιν, ἀφοῦ τὰ συγκεντρῶσιν ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας. Ἐπου ἔγουν πράκτορας καὶ περιοδεύοντας ὑποπράκτορας, τοὺς λεγομένους κοττάδες...». Από τις υποδείξεις του: Πώληση με το βάρος. Επικόλληση σήματος με επιωνυμία συνεταιρισμοῦ και αριθμὸ συνεταιρίου.

— Ελευθερία διαχειρίσεως της περιουσίας - διαδικασία εισπράξεως χρεῶν (Θ. Τζωρτζάκης). Νομικές επεξηγήσεις.

— Τα λαχανικά και τα φρούτα (Σ. Ιασιμίδης). Περιγράφει την κατάσταση και υποδεικνύει τη συνεταιρική οργάνωση. Χαρακτηριστικές περιγραφές που έχουν σημασία και για σήμερα σχετικά με τις προσπάθειες και το θόρυβο που γίνεται γύρω στο θέμα αυτό (χωρίς μεγάλες, ακόμα, πρακτικές επιτυχίες, εξαιτίας των πρόχειρων ενεργειών του Κράτους). Γράφει σχετικά:

«Τελευταίως μερικοί ήμερησίοι έφημερίδες των Ἀθηνῶν ἔγραψαν ἔπαινε-λημμένως ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἀκρίβειας τῶν ἄνω εἰδῶν καὶ ἐξέφραζον τὴν ἀπορίαν των, τί τάχα νὰ συμβαίνει, ὥστε νὰ πωλοῦνται τὰ λαχανικά καὶ τὰ φρούτα εἰς τόσον δυσθεώρητα ὕψη εἰς τὰς Ἀθήνας. Αὐτὸ δὲν εἶνε κἀνένα μυστικόν. Ἀπὸ χρόνια τώρα εἶνε γνωστὸν, ὅτι 3-4 μεγαλέμποροι τῶν εἰδῶν αὐτῶν ἀγοράζουσι εἰς τὰς ἐπαρχίας (Λεωνίδιον Πήλιον κτλ.) τὰ φρούτα καὶ τὰ πωλοῦν εἰς τὰς ἀγοράς εἰς μεγάλας τιμὰς προμηθεύοντες αὐτοὶ ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς μονάβηδες τὰ εἶδη αὐτά. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶνε, ὅτι αὐτοὶ μὲν ἔχουν ἤδη ἑκατομμύρια, οἱ Ἀθηναῖοι δὲ τρώγονται πολὺ ὀλίγα φρούτα καὶ λαχανικά: καὶ τὰ ἀκριβοπληρώνουσι. Πρὸ δεκαετίας ἀκόμη οἱ μεγαλέμποροι αὐτοὶ ἠγόραζον τὰ ἀχλάδια διαλεγμένα εἰς τὸ Λεωνίδιον πρὸς 15 λεπτά τὴν ὀκᾶν καὶ τὰ κυδῶνια εἰς τὸ Πήλιον πρὸς 10 λεπτά τὰ δὲ φηρίκια μῆλα εἰς τὸ Πήλιον πρὸς 40 λεπτά τὴν ὀκᾶν. Ἐφθάναν δὲ νὰ πωλοῦνται εἰς τὰς Ἀθήνας τὰ ἀχλάδια 1,20 - 1,50 δρχ., τὰ κυδῶνια 60 - 80 λεπτά καὶ τὰ μῆλα 1,60 - 1,80 δρχ. τὴν ὀκᾶν. Τὰ τελευταῖα ἔτη τὰ κέρδη τους τὰ συνειθησμένα τοὺς ἐφαίνοντο ὀλίγα καὶ αἰσχροκερδοῦν ἀκόμη περισσότερον. Οἱ παραγωγοὶ ἐπίσης ὑποφέρουν ἀπ' αὐτοῦ, διότι τόσα χρόνια τώρα δὲν κατώρθωσαν νὰ μάθουν, ὅτι πρέπει νὰ τὰ φέρουν οἱ ἴδιοι εἰς τὴν κατανάλωσιν βέβαια ὄχι ἕνας ἕνας ἰδιαίτερος διότι

— Δογματικά. Βιβλίον γραμματικῶν καὶ εἰσπράξεως (Π. Βασιλακόπουλος, ἐπίτοπος Συνεταιρισμῶν). Σαφεῖς οδηγίαι (σε ὠραία δημοτικῇ) γιὰ τὴν καλὴ διαχείριση στους συνεταιρισμοὺς.

— Ο Συνεταιρισμὸς ἐν τῇ φύσει (Εὐάγ. Σακολέθας, εἰδικὸς μελισσοκόμος). Περιγράφει τὴ ζωὴ στα διάφορα εἶδη μελισσῶν. «Τὸ κατώτερον εἶδος τῆς μελισσῆς, ἦτοι ἡ ἀγριότερα καὶ ἐλλιπεστέρα μέλισσα, ζῆ μόνη ἀθλίως καὶ ἐν ἐνδείᾳ,

θὰ εἶχαν περισσότερα ἔξοδα, ἀλλὰ ὅλοι μαζί συνασπιζόμενοι εἰς Συνεταιρισμοὺς κατὰ τόπους καὶ ἔχοντες καὶ πρᾶτήριον εἰς τὰς Ἀθήνας, τὸ ὅποιον οἱ Ἀθηναῖοι πάλιν πρὸς τὸ συμφέρον τους πρέπει νὰ τὸ ἐνισχύσουν.

Κατὰ τὸ 1908 εἰς τὸ Λεωνίδιον μὲ τὰ πολλὰ ποῦ τοὺς εἴπαμεν κατωρθώσαμεν νὰ τοὺς πείσουμε ὅτι ἔπρεπε νὰ κάνουν ἕνα συνεταιρισμὸ πωλήσεως ὄπωρῶν καὶ τοὺς ἐτοιμάσαμεν καὶ τὸ καταστατικὸ ἀλλὰ ὅταν ἐφύγαμεν ἀπὸ ἐκεῖ δὲν ἔγινε πιά τίποτε. Ὁ σπόρος ἐν τούτοις εἶχε ριφθῆ καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1915 μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ νόμου 602 ὁ συνεταιρισμὸς αὐτὸς ἔγινε καὶ ἐργάζεται. Ἀλλὰ δὲν εἶνε ἀκόμη ἀντιληπτά εἰς ὅλους τὰ ἀποτελέσματά του.

Ἐχομεν ἐπίσης ἕναν ἄλλον συνεταιρισμὸν τοῦ αὐτοῦ εἶδους τὸν Συνεταιρισμὸν πωλήσεως ὄπωρῶν Λεωνίδιον Βόλου· αὐτὸς δὲν μᾶς ἔδωκε ἀκόμη ἀποτελέσματα.

Καὶ ἔχομεν καὶ ἕνα ἄλλον διὰ τὰ λαχανικά, τὸν Συνεταιρισμὸν πωλήσεως Λαχανικῶν Ἀσπροπύργου ὁ ὁποῖος, ἕως τώρα ἔχει κάνει μόνον προμηθευτικὰς ἐργασίας διὰ τοὺς συνεταιριστοὺς.

Ὅλοι αὐτοί, ἔστω καὶ ὀλίγοι εἶνε συνεταιρισμοὶ μὲ μεγάλον προορισμὸν.

Ἀλλὰ θέλουν κάποιον πρόεδρον μὲ νεῦρα, δραστήριον, ἱκανόν καὶ ἐντιμον. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι θὰ εὐρεθῆ. Ὁ «Βοηθὸς τῶν Συνεταιρισμῶν» τοὺς ὑπόσχεται καθε ἄλλην συνδρομὴν.

τρέφεται ἀθλιότερα, τὰ δὲ ὠαρία τῆς ἐγκαταλείπει...». «Ἡ χρυσὴ μέλισσα ζῆ ἁμαδιῶς, εἰς ἓνα συνοικισμόν, τὴν κυφὲλῃν, ὑπὸ τὸν ἐξῆς ὀργανικὸν νόμον, ὅτι «ἐκάστη μέλισσα ἐργάζεται: δι' ὅλας τοῦ συνοικισμοῦ καὶ ὅλα δι' ἐκάστην» καὶ το ἀναλβει υποδεικνύοντας τὴ συνεταιριστικὴ ὀργάνωσιν ἐνάντια στὴν αἰσχροκέρδεια.
Τ ε ὑ χ ο ς 5, Σ ε π τ ἔ μ θ ρ ι ο ς 1918.

— Ἐργασίαι τῶν Συνεταιρισμῶν καταναλώσεως (Σ. Ιασημίδης). Λεπτομερεῖς θεωρητικὲς, πρακτικὲς, συνεταιριστικὲς, νομικὲς, ἐμπορικὲς ὁδηγίαι γιὰ το τόσο ἐπίκαιρο θέμα.

— Συνεταιρισμοὶ καὶ δάσκαλοι (Ν. Μιχόπουλος). Ζωντανὸ κείμενο ποῦ τονίζει τὴ σημασίαν τοῦ δασκάλου γενικότερα, καὶ ἐιδικότερα γιὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς. Ζητᾷ κατανόησιν ἀπὸ τοὺς ἐπιβουρητῆς καὶ ἐνίσχυσιν ἀπὸ το Ἰπουργεῖο Παιδείας, τὴ συνεταιριστικὴ ἐνημέρωσιν, τὴν ἠθικὴν καὶ υλικὴν ἐνίσχυσίν τοὺς. Καὶ χαρακτηριστικὸ ἀξιῶμά του: «Στοὺς ἀνθρώπους ποὺ περιμένουμε νὰ μᾶς δουλέψουν πιστὰ, πρέπει, ἔχομε ὑποχρέωσιν, νὰ τοὺς δώσουμε καὶ τὰ μέσα τὰ ἠθικὰ καὶ τὰ υλικά, ἔστω καὶ περιορισμένα. Πῶς ἄλλοιῶς ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ;»

— Νομικὲς συμβουλῆς. Διαγραφή (Θ. Τζωρτζάκης).

— Λογιστικά. Βιβλίον ἐνταλμάτων πληρωμῶν (Π. Βασιλακόπουλος).

— Μέτρα προστατευτικὰ γιὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς, με ἐισήγησιν Ἰπουργοῦ Γεωργίας Ἀνδρ. Μιχαλακοπούλου. Ἀπαγόρευσιν κατασχέσεως προϊόντων ποῦ παραδίδονται στο Συνεταιρισμὸν γιὰ πώλησιν. Αἰτιολόγησιν διατάξεως.

Τ ε ὑ χ ο ς 6, Ο κ τ ῶ ἔ ρ ι ο ς 1918.

— Ἐργασίαι Γ. Συνεταιρισμῶν. Καταθέσεις (Σ. Ιασημίδης). Λεπτομερεῖς ὁδηγίαι. «Μέχρι τώρα κανένας συνεταιρισμὸς δὲν ἄρχισε νὰ δέχεται καταθέσεις».

— Ἡ ἀνάγκη τῆς διοργανώσεως τῶν γεωργικῶν καὶ αστικῶν συνεταιρισμῶν. Ὁ σκοπὸς καὶ το μέλλον αὐτῶν (Δ. Αβράσογλου). «...ὁ σκοπὸς αὐτῶν εἶναι καθαρῶς υλικὸς καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν βασίζεται εἰς νεφελώματα ἰδεολογικά ἀλλὰ εἰς τὴν πραγματικὴν καὶ ἐπιβαλλομένην ἀνάγκην... διὰ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν παρά νὰ θριαμβεύσῃ». Περιγράφει γενικότερα τὶς μορφὰς ἐκμεταλλεύσεως καὶ αἰσχροκέρδειας καὶ τὴν σημασίαν τῶν συνεταιρισμῶν. Πιστεύει στο μέλλον γιὰ συνεταιριστικὴ ὀργάνωσιν τοῦ κόσμου.

— Συνεταιρισμοὶ καὶ διαλέξεις (Ν. Μιχόπουλος). Τονίζει τὴν σημασίαν τοὺς γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ δίνει πρακτικὲς ὁδηγίαι παρ' ὅλο ὅτι «ξέρομε, ὅτι οἱ περισσότεροὶ συνεταιροὶ δὲν θὰ κατοῦν στὸ μέρος ποὺ θὰ γίνονται αἱ διαλέξεις, οὔτε δρεξί καμμία θὰ ἔχουν νὰ ἀκούσουν. Προτιμοῦν νὰ παίζουν παλιόχαρτα ἢ νὰ κοιτσοπίνουν στὰ μαγαζάκια τοῦ χωριοῦ παρά νὰ ἔρχονται εἰς τὰς διαλέξεις: ὅλα αὐτὰ τὰ θεωροῦν ἄσπειρα νομίζουσι ὅτι τὰ ξέρουν ὅλα καὶ ὅτι δὲν ἔχουν νὰ ἀκούσουν κανένα νεώτερο καὶ σπουδαῖο πράγμα. Ἔτσι εἶναι ὅλο: μᾶς ἀπὸ λίγο ὡς πολὺ ἔχομε μέσα μᾶς αὐτὴ τὴν ἀρρώστειαν».

— Λογιστικά. Βιβλίον ταμείου (Θ. Τζωρτζάκης).

— Αμοιβαὶ εἰς δημοδιδασκάλους. Πρώτην φορὰν το διοικητικὸν συμβούλιον τοῦ Ἰπουργεῖου Γεωργίας ἐγνωμοδότησε νὰ δοθοῦν αμοιβῆς με βάση το ἀρθρ. 91 ν. 602 σε δημοδιδασκάλους:

α) Α. Φ ρ α γ κ ὀ π ο υ λ ο ν Πρόεδρον τοῦ γεωργ. Πιστ. Συνεταιρισμοῦ Σ ο φ ἄ δ ω ν ὀρχ. 300 (υπόδειγμα συνεταιρισμοῦ δι' ὀλόκληρον τον νομὸν Τριτάτων).

β) Κ. Π α π α σ ω τ η ρ ῖ ο υ, Α ρ α γ ο ζ α ἰ ν ω ν (συντέλεσε εἰς τὴν ἐδραίωσιν πολλῶν συνεταιρισμῶν εἰς τὴν περιφέρειαν Λιγυαλίας).

— Μέτρα της Εθνικής υπέρ των Συνεταιρισμών. Χορήγηση δανείου με ενέχυρο σταφυδοκάρπου.

— Χορήγηση άλατος σε συνεταιρισμούς από τις αλυκές.

— Φυλλάδια Υπουργείου Γεωργίας: Για σιτηρά, κουνέλια, σηροτροφία, χοίρους, βούτυρα. Ακόμα «οι συνεταιρισμοί αιρεθίων ελαίων» υπό Δ. Τσακαλιώτου.

Τ ε ύ χ ο ς 7, Ν ο έ μ θ ρ ι ο ς 1918.

— Εργασίαι Γ.Π. Συνεταιρισμών. Τρεχούμενοι: Λογαριασμοί (Σ. Ιασεμίδης). Οδηγίες για δάνεια - καταθέσεις.

— Είσπραξη των δανείων (Ν. Μιχόπουλος). Εξαιρετικό κείμενο σχετικά με την άσκηση της πίστωσης από τους συνεταιρισμούς. Προφύλαξη από τους κακόπιστους (χαρακτηριστικές εκφράσεις).

— Προσοχή εις την εγγραφήν των μελών (Π. Βασιλακόπουλος). Δίνει όλη την εικόνα της κακής επεκτάσεως και της εισόδου εκμεταλλευτικών στοιχείων. Ανάγκη να ελέγχεται η είσοδος νέων συνεταιριών.

— Βιβλίον συνεταιριών (Θ. Τζωρτζάκη). Οδηγίες για την τήρηση.

— Ένας συνεταιρισμός σε κάθε χωριό (Σωκρ. Ιασεμίδης). Κριτική για την κακή επέκταση που γίνεται από προσωπικά. Συνετές οδηγίες. Επειδή το πρόβλημα «ένας συνεταιρισμός σε κάθε χωριό» αποτελεί στασιαζόμενο θέμα στην ελληνική νομοθεσία και πολιτική, δίνουμε στη συνέχεια, για διευκρίνιση και κατεύθυνση και όχι νομική επιβολή, το κείμενο αυτό. Γράφει ο Ιασεμίδης:

«Παρητήρησα ότι σέ πολλά χωριά και μάλιστα και σέ μικρότερα δέν τούς φθάνει ένας συνεταιρισμός αλλά ιδρύουν οί γεωργοί δύο και σέ μερικά και τρείς άκόμη συνεταιρισμούς για τόν ίδιον σκοπόν. Είς τό Ά θ ρ α μ ι ό τής Μεσσηνίας έχομεν τρείς γεωργ. πιστωτικούς Συνεταιρισμούς. Φαίνεται ότι στά μέρη αυτά ή μικροφιλοδοξίες για τά αξιώματα εις τούς Συνεταιρισμούς είνε πολύ μεγάλαι και όσοι θέλπουν ότι δέν έχουν έλπίδας νά γίνουν Πρόεδροι εις τόν πρώτον Συνεταιρισμόν ιδρύουν άλλους για νά τούς διευθύνουν αυτοί. "Επειτα φαίνεται ότι μερικοί που έχουν κάποιαν έπιρροήν στόν τόπον δυσαρεστούνται γιατί άλλοι έβρισαν τήν ιδέαν του Συνεταιρισμού και κατώρθωσαν νά τόν ιδρύουσιν και νά τόν διευθύνουν, νομίζουν ότι χάνουν τήν έπιρροήν τους, πειράζονται στό φιλότιμο, και από κομματική αντίζηλια και μικροφιλοτιμία, χωρίς νά χάνουν καιρό, ιδρύουν άλλο συνεταιρισμό. "Ετσι έξηγείται γιατί σέ μερικά χωριά γίνονται πολλοί συνεταιρισμοί με τόν ίδιο σκοπό. Αυτό όμως σήμερα είνε πολύ κακό για τήν ιδέα του συνεταιρισμού,

είνε καταστρεπτικό. Γιατί με ασφάλεια μπορεί νά πη κάνεις, ότι ό ένας ύστερα από τόν άλλον οί συνεταιρισμοί αυτοί του ίδιου χωριού θά ξεφτίσουν, θά παραλύσουν, θά διαλυθούν. Αυτό φαίνεται ότι αρχίζει να γίνεται π.χ. στό Μ ε λ ι γ α λ ά. Και ό λόγος είνε πολύ άπλουδς. Για νά έπιτύχη ένας συνεταιρισμός, όπως είπαμε και άλλοτε πρέπει νά υπάρχουν σ' αυτό δύο τουλάχιστον άνθρωποι, τίμιοι, ίκανοί με όρεξι μεγάλη νά εργασθούν με συναίσθησιν τής ιδέας του συνεταιρισμού και με συναίσθησιν για κάθε τους πράξι, ό πρόεδρος και ό λογιστής ή ταμίας. "Αλλά σήμερα είνε δύσκολο άκόμη πράγμα νά βρεθούν σέ κάθε χωριό δύο τέτοιοι άνθρωποι με όλα αυτά τά προσόντα, για νά διευθύνουν όπως πρέπει με καλό τιμόνι ένα συνεταιρισμό. Είνε αδύνατον λοιπόν νά βρεθούν άνθρωποι για περισσοτέρους συνεταιρισμούς στό ίδιο χωριό. Για τό λόγο αυτόν έπήγαμεν και πάρα πέρα και με τά πρότυπα καταστατικά του γεωργ. πιστωτικού συνεταιρισμού τά όποια έξέδωσε τό "Υπουργείον έπετρέψαμεν εις τούς συνεταιρισμούς αυτούς νά κάνουν και

άλλας εργασίας, να αγοράζουν είδη αναγκαία για τους συνεταίρους και να πωλούν τα προϊόντα τους ώστε να μην είνε ανάγκη να ιδρυθούν και άλλοι συνεταιρισμοί προμηθευτικοί και πωλήσεως στο ίδιο χωριό, γιατί δέν υπάρχουν ακόμα οί κατάλληλοι άνθρωποι.

Σήμερα λοιπόν ακόμα δέν πρέπει να γίνονται στο ίδιο χωριό περισσότεροι από ένας συνεταιρισμός με τόν ίδιο σκοπό και καλλίτερα είνε αυτός ο συνεταιρισμός να μπορή να κάνη και άλλας εργασίας με άλλους σκοπούς ώστε γι' αυτούς τούς άλλους σκοπούς π.χ. γι' αγοράς ή πωλήσεις να μην είνε ανάγκη να γίνη άλλος συνεταιρισμός στο ίδιο χωριό.

Αυτά τά λέμε για σήμερα. Άργότερα, όταν περάσουν δηλαδή ακόμα μερικά χρόνια και ιδούμε ότι πολλοί έχουν χωνέυση καλά τήν ιδέα του συνεταιρισμού και κατάλαθαν πώς πρέπει να εργασθῆ ένας συνεταιρισμός με ισότητα και τιμότητα και με τάξι και νοικοκυρωσύνη, τότε δέν θά θλάψη να γίνουν και άλλοι συνεταιρισμοί στο ίδιο χωριό πρώτα με διάφορο κάθε ένας σκοπό και ύστερα και περισσότεροι με τόν ίδιο σκοπό. Και νομίζω ότι αυτό όχι μόνον τότε δέν θά βλάψη αλλά ότι μπορεί και να ωφελήση. Γιατί κάθε συνεταιρισμός θά φιλοτιμηθῆ

να δείξη εργασία καλλίτερη από τόν άλλο του ίδιου χωριού, θά γεννηθῆ δηλαδή ή ἀμιλλα μεταξύ των. Άλλά ή ἀμιλλα αυτή θά θγῆ σε καλό μόνον όταν ξέρουν εκείνοι που διευθύνουν πώς θά γίνη κάθε εργασία και όταν έχουν χωνέψει τās θάσεις του συνεταιρισμού. Σήμερα που δέν θρισκόμεθα ακόμα σ' αυτή τήν εὐχάριστο θέσι κάθε προσπάθεια ἐνός συνεταιρισμού για να περάση τόν άλλον είνε και μιά στραβοτιμονιά, ως που να πέση τὸ καράθι ξέω.

Άς μη παρασύρωνται λοιπόν οί χωρικοί από μερικούς που θέλουν να κάνουν και δεύτερο συνεταιρισμό στο χωριό τους γιατί προσβάλλεται ή μικροφιλοτιμία τους ή ή μικροφιλοδοξία τους ή ή κομματική τους ἐπιρροή. Κάθε χωρικός ή κτηματίας πρέπει να σκεφθῆ ότι όλα αυτά δέν παίζουν κανέναν ρόλον στο συνεταιρισμό ούτε πρέπει να ἐξετάζονται. Όλοι που μπαίνουν στο συνεταιρισμό πρέπει να έχουν ένα και μόνον σκοπό, πώς θά καλλιτερεύσουν τήν οικονομική τους θέσι, πώς θά πάρουν εὐθηνώτερα και εὐκολώτερα δάνεια, πώς θά πωλήσουν καλλίτερα τήν σταφίδα τους κτλ. Άνισότητες διακρίσεις και μικροεπιρροαί μεταξύ τῶν μελῶν πρέπει να λείψουν.

— Αι γνώμαι του κ. Μυλωνά. Περικοπαί για τους συνεταιρισμούς από τον «Βαλκανικόν Ταχυδρόμον». Η αισχροκέρδεια των εμπόρων, ο επισιτισμός, οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί. Αγροτική πίστις και ίδρυση Γεωργικής Τραπεζῆς.

Τ ε ὑ χ ο ς 8, Δ ε κ έ μ β ρ ι ο ς 1918.

— Τα Διοικητικά Συμβούλια των Συνεταιρισμών (Σ. Ιασειμίδης). Λεπτομερείς οδηγίες συνεταιριστικές, νομικές.

— Αλληλεγγύη μεταξύ των Συνεταιρισμών (Θ. Τζωρτζάκης). Καταστρατήγηρη διατάξεως για μη κατάσχεση προϊόντων. Όχι διαμάχες ανάμεσα σε συνεταιρισμούς. «Γενικό αποκλεισμό σε κάθε ένα που γυρεύει να γίνει συνεταίρος ενώ ήτο πρωτότερα σε άλλον από τόν όποιο έφυγε αφήνοντας πίσω του χρέη».

— Τακτικό αποθεματικό κεφάλαιο (Ν. Μιχόπουλος). Εκλαϊκευτική επεξήγησή για το σκοπό του.

— Ασθένειες φυτών και Συνεταιρισμοί (Χρ. Ευελπίδης, νομογεωπόνος Αχαΐας). Συμβολή των Συνεταιρισμών στην ομαδική καταπολέμησή τους.

— Λογιστικά. Βιβλίο χορηγουμένων δανείων (Π. Βασιλακόπουλος). Οδηγίες.

Αυτά ήταν τα πλούσια περιεχόμενα του 16λιδου μηνιαίου συνεταιριστικού πε-

ριοδικού του 1918 που γραφόταν και τυπωνόταν με το μόχθο και τα έξοδα λίγων ανθρώπων και με τις μικρές συνδρομές των αδύναμων τότε οικονομικά πρωτοβάθμιων συνεταιριστικών οργανώσεων. Και έρχεται το ερώτημα: Υπάρχει σήμερα (δεν πρέπει να υπάρχει;) ένα τέτοιο περιοδικό που να μιλά καθαρά και συνεταιριστικά στα μέλη των Συνεταιρισμών;

Άλλες μορφωτικές προσπάθειες κατά το 1918.

—Κανονικά μαθήματα (1 ώρα την εβδομάδα) περί Συνεταιρισμών άρχισαν το 1918 στους μαθητές του Μαρασιλείου Διδασκαλείου (μονοταξίου και πλήρους) από τον Σ. Ιασιμίδη, μετά από συνεννόηση Υπουργείων Γεωργίας και Παιδείας.

— Χαρακτηριστικό για τις προσπάθειες για διάδοση των συνεταιρισμών είναι — όπως αναφέραμε — ότι στις 16 Απριλίου 1918 γίνεται διάλεξη συνεταιριστική του Σ. Ιασιμίδη στον «Παρνασσό» με οργάνωση της Λέσχης των Επιστημόνων και ότι τη διάλεξη τίμησε και ο πολυάσχολος αντιπρόεδρος του Υπουργικού Συμβουλίου Εμμ. Ρέπουλης, «ὅστις διέταξε τὴν δι' ἐξόδων τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας ἐκτύπωσιν τῆς διαλέξεως εἰς ἰδιαίτερον φυλλάδιον πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς διαδόσεως τῶν συνεταιρικῶν γνώσεων» («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1918 σ. 35).

ΣΤ) ΕΝΩΣΕΙΣ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ.

— Ιδρύεται κατά το 1918 η Γεωργική Συνεταιρική Τράπεζα Πατρών με μερίδες 40.000 και ευθύνη 200.000 δραχ.

Σε καθημερινή εξέλιξη από το 1918 η Ένωση Πατρών, εξυπηρετεί τους αγρότες και την Εθνική Οικονομία. Για το έργο της θα μιλήσουμε πολλές φορές στη συνέχεια.

— Επίσης το 1918 ιδρύεται η "Ένωση των Σταφιδικών Συνεταιρισμών Αιολιάς". Το καταστατικό της εγκρίθηκε με την 15.333/15.3.1918 απόφαση Υπ. Γεωργίας. Πολύ ενδιαφέρον αναλυτικό χρονικό για την ίδρυσή της και για την όλη συνεταιριστική κίνηση στην περιφέρεια και την από κοινού πώληση σταφίδας καθώς και για τους πρωτεργάτες στην περιφέρεια αυτή και τὸν ενθουσια-

σιό τους, βλ. στο «ό Συνεταιριστής» 1949 σ. 35 κείμενο του προέδρου της κατά την πρώτη τριετία της Αγ. Γιαννόπουλου. Χαρακτηριστικές και συγκινητικές μερικές περικοπές και πληροφορίες του παραθέτομε: (Το πρώτο Λαγυστήριο Συνεταιρισμών ιδρύθηκε από την Ένωση Αιγιαλείας με πρωτοβουλία του Ι. Σπηλιόπουλου). Γράφει ο Αγ. Γιαννόπουλος:

«... Η Ένωση σταφιδικών συνεταιρισμών Αιγιαλείας συγχωνεύθηκε το 1935 με την άλλη Ένωση που είχε στο μεταξύ ιδρυθή στην ίδια περιφέρεια (1923) τή «Σταφιδική Τράπεζα Βοστίσης». Σήμερα έχει την έπωνυμία «Παναγιγιάλειος Ένωσις Συνεταιρισμών».

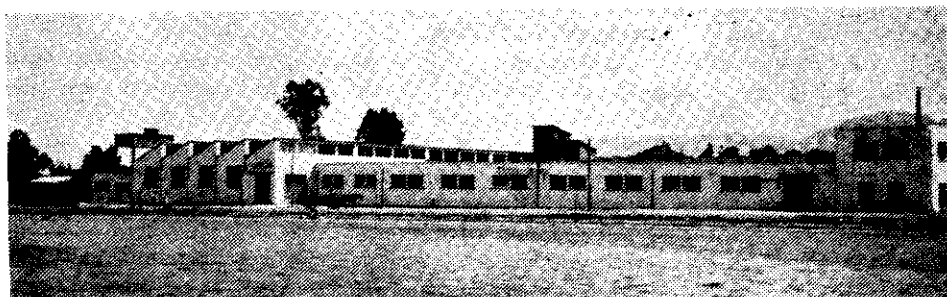
«Στην Αιγιαλεία και πριν να Ισχύση ο νόμος 602 «περί Συνεταιρισμών»... λειτουργούσαν, σταφιδικοί συνεταιρισμοί για την από κοινού πώληση τής κορινθιακής σταφίδας... οί σταφιδοπαραγωγοί συνεταιρίζονταν με συμβόλαια ή ιδιωτικά συμφωνητικά με σκοπό τή συγκέντρωση και την από κοινού πώληση του σταφιδοκάρπου τους. Ο νόμος «περί Συνεταιρισμών» βρήκε τούς σταφιδοπαραγωγούς τής Αιγιαλείας με άφομοιωμένη τήν ιδέα του Συνεταιρισμού και γι' αυτό εκεί ιδρύθηκαν κατ' εύθειαν συνεταιρισμοί για τήν δμαδική πώληση τής σταφίδας, «Σταφιδικοί» όπως λέγονται στην ειδική συνεταιριστική φρασεολογία...

... Οί σταφιδικοί συνεταιρισμοί ιδρύονταν τότε στην Αιγιαλεία με μεγάλη περιφέρεια 3—5 γειτονικών κοινοτήτων.

Έτσι οί πρώτοι σταφιδικοί συνεταιρισμοί Άραγοζαίνων, Μουρλα, Άνδράγουστας, Κουνινάς, Γαρδενών, συγκέντρωναν καθένας τους ένα έως έναμισυ έκατομμύριο λίτρες σταφιδοκάρπου.

Τόν Αύγουστο του 1915... Ιδρύθηκαν και λειτούργησαν 5—6 συνεταιρισμοί. Τόν επόμενο Αύγουστο 1916 είχαν ιδρυθή στην περιφέρεια Αιγιαλείας 30 σταφιδικοί συνεταιρισμοί (δηλ. συνεταιρισμοί για από κοινού πώληση τής σταφίδας, κανείς πιστωτικός). Άπ' ατούς οί μισοί περίπου συγκέντρωναν τό σταφιδόκαρπό τους σέ άποθήκες που ήταν στις κοινότητες τους. Όσοι όμως ήταν κοντά στο Άγιο άποθήκευαν τή σταφίδα τους, και μερικοί μάλιστα τή συσκευάζαν, σέ σταφίδαποθήκες και σταφιδεργοστάσια που ήταν στην παραλία του Αιγίου...

Στις σταφίδαποθήκες αυτές συναθροίζονταν συχνά τά θράδρια τούς μήνες που γινόταν ή συγκέντρωση τής σταφίδας οί Πρόεδροι τών συνεταιρισμών και οί Έπιτροπές παραλαβής σταφιδοκάρπου και συσκέπτονταν για τήν ένιαία εμφάνιση άπέναντι στούς άγοραστές για τή συμ-

Η Παναγιγιάλειος Ένωση Συνεταιρισμών σε διαρκή εξέλιξη από το 1918. Το πρώτο σταφιδεργοστάσιο που απέκτησε αργότερα παρά τις αντιδράσεις των σταφιδοβιομηχάνων (βλ. σε επόμενο Τόμο).

φερώτερη διάθεση του προϊόντος. Όταν παρουσιαζόταν ζήτημα που είχε γενικότερη σημασία, σταφιδική ή συνεταιριστική, τότε προσκαλούνταν όλοι οι συνεταιρισμοί σε συνεδρίαση, λάμβαναν κοινές όλοι μαζί αποφάσεις και σύντασσαν τὰ σχετικά έγγραφα πρὸς τοὺς ἀρμόδιους, πού τὰ ὑπόγραφαν ὅλοι οἱ Πρόεδροι τῶν συνεταιρισμῶν. Τέτοιες κοινές συσκέψεις γίνονταν σχεδόν κάθε μήνα. Τέλος ξεπήδησε μόνη της ἡ ἀνάγκη γιὰ ὀργανική συνένωση τῶν συνεταιρισμῶν σὲ μιὰ Ἐνωση. Τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1917 εἶχαν μείνει σύμφωνα ὅλοι οἱ Πρόεδροι τῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἄρχισαν τίς σχετικές ἐνέργειες γιὰ νὰ πείσουν τοὺς συνεταιίρους νὰ δεχτοῦν τὴν Ἐνωση, ἀναπτύσσοντας σ' αὐτοὺς τὰ συμπεράσματά τους ἀπὸ τὴν πράξη καὶ τὴν πείρα γιὰ τὴ χρησιμότητα πού εἶχε ἡ Ἐνωση. Δὲν ἔλειψαν θέβαια καὶ τότε οἱ ἀντιδράσεις μερικῶν ἐμπόρων καὶ μεσιτῶν.

Ἀνάμεσα στοὺς πιὸ ἐνθουσιώδεις καὶ πιὸ συνειδητοὺς συνεταιριστὲς γιὰ νὰ ἰδρυθῆ ἡ Ἐνωση ἦταν οἱ ἀληθινοὶ σκαπανεῖς τοῦ Συνεταιρισμοῦ στὴν Αἰγιαλεία, Πρόεδροι συνεταιρισμῶν πού δὲν ὑπάρχουν πιά: ὁ γιατρός Ν. Χαραλαμπίδης στὸ Μουρλά, ὁ Παν. Γιαννούλης στὴν Ἀνδράγουστα, ὁ Κ. Λυριντζῆς στὴν Κουνινᾶ, ὁ Γ. Τρακαδάς στὴν Ἀχλαδιά πού καὶ ἀποτέλεσαν τὸ πρῶτο διοικητικὸ συμβούλιο στὴν Ἐνωση. Ἀναφέρομε ἀκόμη τοὺς ἐπιζῶντες προτεργάτες γιὰ νὰ ἰδρυθῆ ἡ Ἐνωση, τὸ γιὰτρό Γ. Ἀλεξόπουλο στὸ Κούμαρι, τὸ δημοδιδάσκαλο Ἐπαμ. Γκολφινόπουλο στὴ Ροδοδάφνη, τὸ Δ. Καλλαντζόπουλο στὰ Γαρδενά.

Εἶχαμε ὀδηγητὴ καὶ βοηθὸ τὸν τότε Ἐπόπτη Συνεταιρισμῶν Πατρῶν... Π. Βασιλακόπουλο. Μαζί του, σὲ μιὰ ἐκδρομὴ γιὰ τὴν ἰδρυση συνεταιρισμῶν στὴν περιφέρεια Τρυπιά — τὸ θυμάμαι σὰ νὰ ἔγινε χτές — μείναμε νηστικοί, γιὰτὶ μὲ τὴν ἔλλειψη τροφίμων ἐξαιτίας τοῦ τότε ἀποκλεισμοῦ ντραπήκαμε νὰ ζητήσωμε νὰ φάμε.

Τέλος, στὶς ἀρχές τοῦ 1918 εἶχαν συγκεντρωθῆ τὰ ἀντίγραφα τῶν σχετικῶν ἀποφάσεων τῶν γενικῶν συνελεύσεων τῶν συνεταιρισμῶν γιὰ νὰ ἰδρυθῆ ἡ Ἐνωση καὶ μαζί μὲ τὸ καταστατικὸ ὑποβλήθηκαν στὸ Ὑπουργεῖο Γεωργίας γιὰ τὴν ἔγκριση. Τὸ καταστατικὸ τὸ εἶχαν ὑπογράψει οἱ ἀκόλουθοι 16 σταφιδικοί συνεταιρισμοί: Ἀραγοζαίων, Μουρλά, Ἀνδράγουστας, Κουνινᾶς, Ἀχλαδιάς, Γαρδενῶν, Δημητροπούλου, Πτέρης, Κροκόθης, Ριζομούλου, Ἐλίκης, Βοθόδης, Ἀραχώθης, Γρηγόρι, Τρυπιῶν, Ροδιάς...

Μὲ τὸν καιρὸ σὲ κάθε κοινότητα ἰδρυόταν συνεταιρισμὸς πού γραφόταν στὴν Ἐνωση. Σήμερα (1949) ἡ Ἐνωση ἀριθμεῖ 100 συνεταιρισμοὺς. Ἡ Ἐνωση Αἰγιαλείας ἔχει περιφέρεια, ὅπου ὑπάρχει σχεδόν μονοκαλλιέργεια σταφίδας καὶ εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν περιφέρεια πού ἔχει κάθε ἄλλη σταφιδικὴ Ἐνωση στὴν Πελοπόννησο. Περιλαμβάνει τὴν ἐπαρχία Αἰγιαλείας καὶ ἀπὸ τίς ἐπαρχίες Πατρῶν καὶ Καλαβρυτῶν τοὺς σταφιδοφόρους τέως δήμους Ἐρινεοῦ, Κραθίδος καὶ Φελλῶδης. Τὸ ἐνιαῖο τῆς ποιότητας τῆς σταφίδας, πού παράγεται στὴν περιφέρεια αὐτὴ καὶ πού εἶναι γνωστὴ ὡς μάρκα «Βοστίτσα», καθὼς καὶ ἡ συγκέντρωση ὅλης τῆς ποσότητας καὶ ἡ ἐξαγωγή της ἀπὸ τὸ μοναδικὸ στὸ κέντρο τῆς περιφέρειας λιμένα Αἰγίου, συντέλεσαν νὰ μὴ χωριστῆ ἡ Ἐνωση σὲ μικρότερες Ἐνώσεις, ὅπως συνέβη ἄλλοῦ.

Στὰ πρῶτα χρόνια ἀφότου ἰδρύθηκε ἡ Ἐνωση τὴν ἐπισκέπτονταν ἀπὸ μέρος τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας ὁ κ. Χρυσὸς Εὐελπίδης καὶ ὁ κ. Ἄθαν. Μουλούλης. Μᾶς διαβεβαίωσαν μετριοφρονα ὅτι ἔρχονταν ἀπλῶς νὰ μᾶς ἰδοῦν. Πρόστρεχαν τότε οἱ Πρόεδροι τῶν συνεταιρισμῶν πού τοὺς εἰδοποιούσε ἡ Ἐνωση καὶ τὰ γραφεῖα της γίνονταν σωστὸ διδακτήριο, ὅπου οἱ ἄγνοι καὶ γηραιοὶ οἱ περισσότεροὶ Πρόεδροι ἄκουαν ὄσα λέγονταν μὲ προσοχὴ σὰ νεαροὶ μαθητὲς. Εἶχε κάτι ἡ συνεταιριστικὴ ἐκείνη

έποχή από την αγνότητα και την πίστη της πρώτης χριστιανικής περιόδου. Ο μακαρίτης Ν. Μιχόπουλος ύστερα από κάθε επίσκεψη μας έγραφε τις ένθουσιαστικές έντυπώσεις του. Αυτές ήταν ή μόνη Ικανοποίηση που είχαν τότε οι ασχολούμενοι με τα συνεταιριστικά. Ο άειμνηστος Χασιώτης έρχόταν κατά την εποχή που λειτουργούσαν οι σταφιδοποθήκες και έμενε ένθουσιασμένος με την εξέλιξη των σταφιδικών συνεταιρισμών. Ακούραστα ανάπτυσσε τότε τα όσα από το 1893 είχε δημοσιεύσει στην Έφημερίδα «Ακρόπολις» για τη βελτίωση της οικονομίας των σταφιδοπαραγωγών, συνιστώντας αντί για την παρακράτηση της σταφίδας, την ένιαία διαχείριση της σταφιδοπαραγωγής από τους ίδιους τους παραγωγούς με την ίδρυση σταφιδικών συνδέσμων σέ όλα τα σταφιδοφόρα μέρη. Τα ίδια συνιστούσε με ειδικό άρθρο του, στο περιοδικό του «Νέα Γεωπονικά» τό Μάιο του 1920, δ-

που ανάφερε για παράδειγμα και την Ένωσή μας.

Κάθε Κυριακή ή Ένωση όργάνωνε στα Γραφεία της συγκέντρωση των Προέδρων των συνεταιρισμών και των συνεταιριστών. Καθένας με τη σειρά του ανάπτυσσε σταφιδικά και συνεταιριστικά ζητήματα.

Από τις άρχές του 1920 έκδόθηκε τό περιοδικό μας «Σταφιδική Ένωσις». Ίσως είναι τόυτό τό πρώτο περιοδικό όργανο που έκδόθηκε από Ένωση συνεταιρισμών στη χώρα μας. Οί έφημερίδες σχολίασαν τότε τό περιεχόμενο του περιοδικού, κάθε μιά με τις αντίληψεις της...

Στα τρία πρώτα χρόνια από την ίδρυσή της ή Ένωση Αιγιαλείας λειτουργήσε μάλλον σάν ιδεολογική έπαγγελματική όργάνωση. Άργότερα άνάλαβε τη συσκευασία και την έξαγωγή του σταφιδοκάργπου των συνεταιρισμών της άπ' εύθείας στο έξωτερικό».

Ζ) ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ.

Για τις συνθήκες, το πνεύμα που επικρατούσε τότε, χαρακτηριστικό είναι το κείμενο του Σ. Ιασημίδη («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1918 σ. 40) με το οποίο δίνει λεπτομερείς οδηγίες για τον τρόπο που έπρεπε να ενεργεί το ΔΣ στη χορήγηση των δανείων και για όλη τη διαδικασία και τις εξασφαλίσεις. Χαρακτηριστική της ηθικότητας και τιμότητας που διδασκόταν είναι η περιχοπή:

«... εις τους ζητούντας δάνειον πρέπει να ανακοινώσουν μόνον την άπόφασίν των. Οί λόγοι διά τους όποιους άπερρίφθη ή τυχόν ήλλατώθη τό δάνειον πρέπει κατ' άρχήν να κρατώνται μυστικοί. Έξαιρετικώς μπορούν να ανακοινώνωνται εις τόν ένδιαφερόμενον και μόνον εις αυτόν από τό Δ.Σ. οί λόγοι αυτοί, μόνον, όταν αυτό νομίζει ότι εκ της ανακοινώσεως αυτής θα ώφεληθεί ό συνεταίρος ότι π.χ. θα γίνη έργατικώτερος, ήθικώτερος, όλιγώτερον σπάταλος ή χαρτοπαίκτης ή μέθυσος. Πρέπει επίσης τό Διοικ. Συμβούλιον εις τας ανακοινώσεις αυτές να παρουσιάζεται ως έν όλον... παρατηρείται δυστυχώς πολλάκις ότι άκριτόμυθα μέλη του Διοικ. Συμβουλίου έ-

πιθυμούν να δείξουν ότι ύπεστήριξαν τόν αίτούντα εις τό Συμβούλιον και ότι ή ληφθείσα τυχόν δυσάρεστος διά τόν ζητούντα τό δάνειον άπόφασις έλήφθη μόνον κατόπιν Ισχυράς έπιμονής άλλων μελών του Συμβουλίου, τά όποια ύπερίσχυσαν δέν παραλείπουν δε πολλάκις να κατακρίνουν τά μέλη αυτά διά την έπιμονήν των, να ένισχύουν τόν δυσάρεστημένον συνέταιρον εις ύπονοίας κατ' αυτών και μάλιστα να προκαλούν την κατ' αυτών μήνιν του. Αυτά είναι έντελώς άνήθικα πράγματα, και ό διαπράττων αυτά πρέπει όχι μόνον να μη παραμένει μέλος του Διοικ. Συμβουλίου, αλλά ούδέ μέλος του Συνεταιρισμού. Έπιζητεί εύνοίας δι' άνηθικών μέσων και

καταστρέφει συγχρόνως τόν Συνεταιρισμόν, ο οποίος τόν έτίμησε διά τής εκλογής του ως μέλος του Διοικ. Συμβουλίου».

Αυτό ήταν το πνεύμα που δείχνει όμως και τις μεγάλες δυσκολίες που υπάρχουν στην υπεύθυνη άσκηση της πίστωσης από το Δ.Σ. του Συνεταιρισμού.

— Η ΕΤΕ με εγκύκλιό της 24.7.1918 ζητεί να συγκεντρώσει στοιχεία για κάθε Συνεταιρισμό και τους συνεταίρους του ώστε να κάνει περισσότερο αντικειμενικά και δίκαια τη χορήγηση των δανείων («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 14).

Η) Δεν υπάρχει ακόμα τότε συστηματική απασχόληση των Συνεταιρισμών με τα γενικότερα αγροτικά προβλήματα.

Θ) ΟΙ ΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ.

— Πολύ αξιόλογη αύξηση είχαν κατά το 1918 οι Αστικοί Συνεταιρισμοί.

Ενώ στο τέλος του 1917 υπήρχαν 52 Συνεταιρισμοί με 9.573 μέλη και μερίδες 300.704, ιδρύθηκαν το 1918 άλλοι 45 Συνεταιρισμοί με 2.849 μέλη και μερίδες 129.575 («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 2).

Η αξιόλογη αύξηση, κατά το 1918, των αστικών συνεταιρισμών (μεγαλύτερη από τους γεωργικούς) αποδίδεται και στις τότε επισιτιστικές συνθήκες. Τα τρόφιμα «δεν εύρισκοντο εύκόλως ή ούδ'όλως εις τήν αγοράν». «Η ωφέλεια, τήν οποίαν είδον τά μέλη από τούς αστικούς συνεταιρισμούς Καταναλώσεως, ήτο περισσότερο ουσιαστική, διότι έθεράπευον τής ανάγκης εις τρόφιμα και τήν πραγματικήν αὐτῶν ἔλλειψιν» γράφει ο Ιασαμίδης (σ. 3).

— Κατά το 1918 επεκτείνει τις εργασίες του ο Καταναλωτικός Συνεταιρισμός Δημοσίων Υπαλλήλων που ιδρύθηκε το 1917 και που τον Ιανουάριο του 1918 είχε 1050 μέλη και στο τέλος του 1918 μέλη 1094 με μερίδες 2144, δρχ. 29.010 (καταβληθείσες). Χαρακτηριστικές για την τότε κίνηση είναι οι πληροφορίες που δίνονται στην έκθεση του Εποπτικού Συμβουλίου του για το 1918. Στην ίδια έκθεση περιέχονται και παρατηρήσεις γενικότερης σημασίας για την αστική καταναλωτική συνεταιριστική κίνηση. Το γεγονός δε ότι προϊστάμενος του Εποπτικού του Συμβουλίου και συντάκτης της έκθεσης ήταν ο Σωκρ. Ιασαμίδης, τους δίνει ιδιαίτερη ιστορική βαρύτητα (δημοσιεύτηκε στο «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1949 σ. 118). Όπως προκύπτει από όλο το κείμενο, η εγγραφή στο Συνεργατισμό ήταν αποτέλεσμα των επισιτιστικών συνθηκών, τα δε μέλη αδιάφορα ή απαιτητικά. Παρ' όλα αυτά, με την προσπάθεια του ΔΣ το έργο υπήρξε αποδοτικό. Κατά το 1918: Πωλήθηκαν εμπορεύματα αξίας 847.467 με επιδάρυνση του κόστους περίπου 6%. Καθαρό περίσσειμα έτους δρχ. 10.369.

Και επισημαίνονται οι χαρακτηριστικές δυσκολίες και γίνονται υποδείξεις που έχουν σημασία για την όλη — μέχρι και σήμερα — εξέλιξη των Καταναλωτικών συνεταιρισμών στη χώρα μας.

— Αξιοσημείωτο είναι ότι κατά το 1918 ιδρύεται στον Πειραιά Ν ο σ η λ ε υ τ ι κ ό ς Σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ μ ό ς τ ω ν ε ρ γ α τ ῶ ν μ ε σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ τ ι κ ὸ φ α ρ μ α κ ε ἰ ο. Βλ. επισκόπηση του Σ. Ιασαμίδα («Βοηθός τῶν Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 1) που αφορά και τους αστικούς συνεταιρισμούς.

1) ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ

Δεν υπάρχει ακόμα αξιόλογος αριθμός των (οι εργασίες διεξάγονται βασικά από τους αιρετούς, τους δασκάλους και τους επόπτες) ούτε, συνεπώς, γενικότερα θέματά τους.

ΙΑ) ΑΛΛΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ.

—Την *όλη κακή κατάσταση της ελληνικής υπαίθρου* (πέρα από όσα γράφησαν μέχρι τώρα για τη Θεσσαλία) μας δίνει η περιγραφή του νομογεωπόνου Χρ. Ευελπίδη για το Νομό Αχαΐοῦ (που ήταν και από τους καλύτερους της Πελοποννήσου). Γράφει σχετικά στο εξαιρετο βιβλίο του «Γεωργική Έρευνα Ν. Αχαΐοῦ» του 1919:

Ἡ ὑπερκόπωση τῶν γυναικοπαίδων καὶ ἡ ἀνεπαρκεία τῆς θρέψεώς των

Ἡ περί χωρικῶν καὶ μάλιστα γεωργῶν ἀντίληψις θέλει αὐτοὺς εὐθυτενεῖς, ροδοπαρείους, καλοθρεμμένους, μακροβιοῦντας. Δυστυχῶς ὁμως εἰς τὰ πλεῖστα τοῦ Νομοῦ χωρῖα συμβαίνει ἄκριθῶς τὸ ἀντίθετον τὰ παιδιά, ἀνατεθραμμένα ἄνευ σχεδὸν οὐδεμιᾶς περιποιήσεως, διότι ἡ μάνα των λείπει εἰς τὸ χωράφι, ἄνευ τῆς στοιχειώδους καθαριότητος, ἥτις θεωρεῖται πολυτέλεια, ἄνευ τέλος τῆς πρεπούσης διαίτης γίνονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀσθενικὰ καὶ κακοφτιασμένα, ὡς ἀποδεικνύει ἄλλως τε καὶ ἡ μεγάλη παρ' ἡμῖν ἀναλογία ἀνικάνων καὶ βοηθητικῶν εἰς τοὺς στρατευομένους. Ἡ μεταξὺ αὐτῶν θησιμότης εἶνε μεγίστη, στερούμεθα ὁμως δυστυχῶς σχετικῶν στατιστικῶν. Μόλις τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν εἶνε εἰς θέσιν τὰ ὀρθοποδίζουσι, ἀρχίζουν νὰ βοηθοῦν τοὺς γονεῖς των. Ἀρχεται δηλαδὴ ἡ ἐκμετάλλευσις αὐτῶν ὑπὸ τῶν γονέων των. Ἡ ἀναγκαστικὴ δημοτικὴ παιδεία ἀναστέλλεται διὰ τὰς ἐποχὰς τοῦ ὄργωματος, τῆς σπορᾶς, τοῦ θοτανίσματος, τῆς σκαφῆς τῶν ἀμπέλων, τῶν θειώσεων, τῆς ὀψίμου καλλιέργειας καὶ σπορᾶς κλπ.

Καὶ ὅταν πλεόν τὸ παιδί, ἄρρεν ἢ θήλυ, φθάσῃ εἰς ἡλικίαν 12 - 13 ἐτῶν, ἀναλαμβάνει τὴν οὐστηματικὴν εἰς τὰ πατρικὰ κτήματα ἐργασίαν, διαθέτον τὸν ὑπολειπόμενον ἐκ τῆς καλλιέργειας τούτων χρόνον εἰς «ξομαχικὰ μεροδούλια», ἐκτὸς ἂν εἶνε υἱὸς προύχοντος, ὅποτε ἀποστέλλεται εἰς τὴν πόλιν ἵνα γίνῃ δικηγόρος, ἰατρός ἢ παντοπώλης. Ἡ οὐζυγος εἶνε ὁμως τὸ πλεόν ἐργατικὸν τῆς οἰκογενείας μέλος. Ἐγεῖρεται συνήθως

πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου διὰ νὰ ζυμώσῃ, νὰ περιποιηθῇ τὸν ὄνον, ν' ἀρμέξῃ τὴν γίδα (ἐάν ὑπάρχῃ) καὶ ἐκτελέσῃ ἐν γένει τὰ οἰκοκυρικὰ αὐτῆς καθήκοντα ἕως ὅτου ἐξυπνίσῃ καὶ ὁ νοικοκύρης διὰ νὰ ὑπάγουν ὁμοῦ εἰς τὸ κτήμα, ὅποτε φορτῶνεται καὶ τὸ ξυνάρι αὐτοῦ, ἢ διὰ νὰ ὑπάγῃ αὐτὴ μόνον εἰς τὸ κτήμα, ὁ δὲ νοικοκύρης εἰς τὸ καφενεῖον. Καὶ ὅταν τὸ ἐσπέρας ἐπιστρέψουν, ἐκεῖνος μὲν θὰ ὑπάγῃ συνήθως εἰς τὸ καφενεῖον, ἂν δὲν ἦτο ἤδη ἀπὸ πρωΐας, ἐκεῖνη δὲ εἰς τὴν οἰκίαν πρὸς προετοιμασίαν τῆς σούπας ἢ τῆς μπομποτάς.

Γενικῶς ἡ θρέψις τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν τοῦ Νομοῦ δὲν εἶνε ἐπαρκῆς. Ψωμί μὲ τυρί, ἔληξ, ντομάτες ἢ ἄνευ οὐδενὸς ἀρτύματος ἀποτελοῦν τὸ γεῦμα. Χορταρόσουπα ἄνευ ἐλαίου ἢ τραχανᾶς ἢ μπομποτά ἀποτελοῦν τὸ δεῖπνον τοῦ μικροκαλλιεργητοῦ. Ἡ κατανάλωσις τοῦ κρέατος ἢ ἀλιπᾶστων ἰχθύων περιορίζεται κατὰ τὰς πανηγύρεις ἢ σπανιώτερον κατὰ τὰς Κυριακάς. Ὑπὸ τοιοῦτους ὁρους οἱ ὡς ἡμερομίσθιοι ἐργαζόμενοι διαιτῶνται καλύτερον τρεφόμενοι μὲ ὄσπρια ἢ ὄρυζαν. Γενικῶς ὁμως, ἂν καὶ ἡ διαίτα τῶν χωρικῶν τοῦ Νομοῦ μας εἶνε σχετικῶς ἀνωτέρα πολλῶν ἄλλων περιφερειῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐρώπης (Ν. Ἰταλία, Ἰσπανία, Ρουμανία), ἀπομένει πάντοτε λιαν ἐλλειπῆς ἐσυγκρίτως κατωτέρα τῆς διαίτης τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν ἀγροτικῶν τάξεων καὶ πολὺ ἀπέχουσα τῆς ἀπαιτουμένης διὰ τὴν κανονικὴν αὐτῶν θρέψιν καὶ ἀναλόγως τοῦ κοπιώδους τῶν ἀγροτικῶν ἐργασιῶν.

Ἐ θ ι μ α κ α ι γ ε ω ρ γ ι α .

Αἱ οἰκίαι τῶν χωρικῶν παντὶ ἀνέμῳ ἀναπεπταμέναι, εἶνε συνήθως ἐκτισμέναι ἐκ πλίνθων ἐπιτοπίου κατασκευῆς, ἀλλὰ

λίαν ύγροσκοπικῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας Πατρῶν καὶ Ἡλείας, ἐκ ξύλων δὲ εἰς τὰς ἐπαρχίας Καλαθρῦτων καὶ Αἰγιαλείας, δὲν παρουσιάζουσι τὰς ἀναγκαίας διὰ τὴν προφύλαξιν ἀπὸ τῶν καιρικῶν μεταβολῶν συνθήκας. Εἶνε στενόχωροι, χαμηλόροφοι, τὰ παράθυρα αὐτῶν στεροῦνται ὑέλων (τζαμιῶν), ἡ ἐστία στερεῖται ἀγωγοῦ, τὸ δάπεδον στερεῖται ἐπιστρῶσεως. Παρουσιάζουσι δηλ. ἅπαντας τοὺς δυνατοὺς ἀνθυγιεινοὺς ὄρους κατασκευῆς, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ ἀκαθαρσίαν μεγίστην, μὴ εὐνοοῦντας θεβαίως τὴν ὑγείαν καὶ ὡς ἐκ τούτου τὴν ἐργατικότητα τῶν ἀγροτῶν μας. Καὶ ταῦτα μὲν δύναται τις νὰ ἀποδώσῃ ἐν μέρει εἰς τὴν ἀνέχειαν τῶν μικροκαλλιεργητῶν. Ὑπάρχουσιν ὁμῶς καὶ μερικά ἐγχώρια ἔθιμα τὰ ὅποια παραθλάπτουν πολὺ τὰς γεωργικὰς ἐργασίας.

Ἡ συνήθεια τῆς ἐν τοῖς καφενείοις πολιτικολογίας ἢ τοῦ χαρτοπαιγνίου τῶν ἀνδρῶν καὶ κατὰ τὰς ἐργασίμους ἀκόμη ἡμέρας, ἀποτελεῖ παρ' ἡμῖν λίαν ἐπιθλασθὴ διὰ τὴν γεωργίαν τοῦ Νομοῦ φραγμὸν. Δυστυχῶς ἡ πληθώρα τῶν καθερωθεισῶν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἢ τῶν τοπικῶν ἐθίμων ἑορτῶν καὶ πανηγύρεων πολλαπλασιάζει τὰς πρὸς παραμονὴν ἐν τοῖς καφενείοις εὐκαιρίας. Καὶ ναὶ μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὰ χωρία μας δὲν γίνεται, ὡς ἀλλαχοῦ, κατάχρησις οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν, ἐκτὸς τῶν πεδινῶν περιφερειῶν, ὅπου τὸ οὖζον εὐρίσκεται εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν. Ἡ ἐν τοῖς καταγωγιακοῖς ὁμῶς καφενείοις πολῦωρος παραμονὴ τῶν ἀνδρῶν, ἐκτὸς ὅτι πόρρω ἀπέχει τοῦ νὰ ὠφελεῖ αὐτοὺς πνευματικῶς ἢ σωματικῶς, σπαταλᾷ πολὺτιμον διὰ τὴν γεωργίαν καιρὸν. Τέλος ἡ ἰδιαιτέρα κλίσις τῶν χωρικῶν μας εἰς τὰς ἀλληλοκαταγγελίας καὶ τὰς δίκας ἀπομακρύνει αὐτοὺς πολὺ συχνά τῶν ἀγροτικῶν αὐτῶν ἀσχολιῶν, καὶ ἐπιβαρύνει τὴν οἰκονομικὴν των θέσιν δι' ἐξόδων καὶ ἀργιῶν.

Οἱ ἐλῶδεις πυρετοί.

Ἐκεῖνο ὁμῶς τὸ ὅποιον ἔχει ἐντελῶς

καταστρεπτικὴν διὰ τοὺς γεωργικοὺς πληθυσμοὺς καὶ ἐπομένως διὰ τὴν γεωργίαν τοῦ Νομοῦ μας ἐπίδρασιν εἶνε οἱ ἐλῶδεις πυρετοί. Ὁ μέσος ὄρος τῆς συχνότητος τῆς ἐλωνοσίας ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἀνέρχεται δι' ὄλον τὸν Νομὸν εἰς 40,48, (ἔτη 1909 - 1908) τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν παρουσιαζουσῶν μικράν ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου διαφορὰν.

Ἐπαρχία Καλαθρῦτων	42,62%
» Αἰγιαλείας	41,25%
» Ἡλείας	40,00%
» Πατρῶν	39,00%

Δὲν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν τὸ ποσοστὸν τῶν ἐξ ἐλωνοσίας θανάτων, τὸ ὁποῖον εἶνε μέγα ἴδια εἰς τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, καθ' ὅσον μάλιστα ὁ θάνατος δὲν ἐπέρχεται ἀμέσως ἐξ ἐλωνοσίας ἀλλ' ἐξ ἐπιπλοκῶν αὐτῆς. Κυρίως ὁμῶς ἡ ἐλωνοσία παρουσιάζεται εἰς τοὺς ἐγχωρίους χρονία ἐξασθενοῦσα τοὺς ὀργανισμοὺς καὶ καθιστῶσα αὐτοὺς ἐπιρρεπεῖς εἰς διαφόρους παθήσεις, φονεύουσα πᾶσαν ζωτικότητα καὶ ἐργατικότητα τῶν χωρικῶν καὶ ἐπιδρῶσα ἀρνητικῶς ἐπὶ τῆς διανοητικότητος αὐτῶν. Ὑπὸ τοιούτους ὄρους ἐννοεῖ τις ὅτι εἶνε ἀδύνατος ὄχι πλέον ἡ ἀγροτικὴ πρόοδος ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἀγροτικὴ ὑπαρξίς καὶ ἐξηγεῖται ἡ γνώμη πολλῶν Ἀγγλῶν ἱστορικῶν θεβαιοῦντων ὅτι ἡ ἐν γένει παρακμὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὀφείλεται εἰς τοὺς ἐλῶδεις πυρετοὺς, ὡς ἐκ τῆς καὶ τότε ἐγκαταλείψεως πολλῶν ἐκτάσεων ἀκαλλιεργήτων ἕνεκα τῆς μεγάλης ἀναπτύξεως τῶν τεχνῶν, τοῦ ἐμπορίου, τῆς ναυτιλίας. Καὶ ἴδια ἕνεκα τῆς συχνότητος τῶν πολέμων.

Ἐπραγματεύθημεν εἰς ἄλλο κεφάλαιον τὸ ζήτημα τῆς ἀποξηράνσεως τῶν ἐλῶν τοῦ Νομοῦ καὶ ἴδια τῆς ἀποστραγγίσεως τῶν ἐλῶδων ἐδαφῶν καὶ θεβαίως δὲν εἶνε τῆς ἀρμοδιότητος ἡμῶν ἡ ὑπόδειξις τῶν ἄλλων σχετικῶν ἱατρικῶν μέσων πρὸς καταπολέμησιν τῆς μᾶστιγος ταύτης. Ἡ δωρεάν παροχὴ εἰς τοὺς ἀπόρους χωρικοὺς τῆς κινήσεως ὑπὸ τῶν κοινοτήτων, ἡ ἐπιστημονικὴ τῶν πυρεσ-

σόντων νοσηλεία καὶ τὰ ἄλλα μέτρα τῆς Ἰταλικῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ Ἰταλικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, τὰ ὁποῖα ὑπεβίβασαν ἐν τῷ Ἄγκρο Ρομάνο τὴν συχνότητα τῆς ἐλονοσίας ἀπὸ 31 εἰς 2% εἰς διάστημα ἑνεαετίας δύνανται νὰ χρησιμεύσουν ὡς θάσις μιᾶς πρακτικῆς ἐργασίας πρὸς θελίωσιν τῆς ὑγείας τῶν χωρικῶν. Ἐξ ἄλλου ἢ μὴ ἐφαρμογὴ τοῦ Νόμου περὶ νομοϊατρῶν, καὶ τῆς ἐν γένει ὀργανώσεως τῆς νομοϊατρικῆς ὑπηρεσίας, ἢ ἔλλειψις ἰατρῶν εἰς τὰς πλείστας κοινότητας, ἢ ἀνέχεια καὶ ἀμάθεια τῶν χωρικῶν ἐπιδεινώνουσι τὰ μέγιστα τὴν ὑγιεινὴν αὐτῶν θέσιν καὶ καθιστῶσι τὸν ὀργανισμόν αὐτῶν λίαν φιλάσθενον, ἐπιδεκτικόν πάσης νόσου. Ἀρκοῦμεθα νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπιδημίαν τῆς γρίπης εἰς τὰ χωρία τοῦ Νομοῦ ἡμῶν οἱ ἐξ αὐτῆς θάνατοι ἀνῆλθον εἰς 10% περίπου ἐπὶ τοῦ συνόλου τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν!

Ἡ μετανάστευσις.

Ὑπὸ τὰς νῦν ὑπαρχούσας κοινωνικὰς καὶ οἰκονομικὰς συνθήκας, ἡ ἐργασία καὶ συχνὰ αὐτὴ ἢ διαθίωσις ἐν τοῖς ἀγροῖς τοῦ Νομοῦ ἀποθαίνει φευκτέα. Διὰ τοῦτο βλέπομεν καὶ χιλιάδας ἀγροτῶν, τοὺς καλυτέρους ἐξ αὐτῶν, νὰ τρέπωνται εἰς ἀναζήτησιν καλυτέρας τύχης εἰς τὸ ἐξωτερικόν καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν. Ὁ χωρικός δὲν ἐγκαταλείπει τὸ σπίτι του διότι δῆθεν τρέφει μέσα του τὸ μικρόθειον τῆς ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ κατακτήσῃ τὸ χρυσόμαλλον δέρας. Τοῦτο εἶνε ὅλως διόλου ἐξαιρετικόν. Ὁ κανὼν εἶνε ὅτι ἐγκαταλείπει τὸ χωριὸν καὶ τὸ χωράφι του διότι δὲν του ἐπιτρέπει πλέον νὰ ζῆσῃ ὡς ἄνθρωπος. Ἐπιτήδειοι πράκτορες ἐκμεταλλεῦόμενοι τὴν δυσχερῆ θέσιν αὐτοῦ, ὑποβοηθοῦσι τὴν ἐρημώουσαν τὰ χωρία τοῦ Νομοῦ μετανάστευσιν εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐντείνεται τόσο ἐπιφόβως παρ' ἡμῖν ἢ ἔλλειψις τῶν ἀγροτικῶν χειρῶν. Ἀλλ' ὁ χωρικός καὶ μακρὰν ἀκόμη ἐνθυμεῖται πάντοτε τὸ σπίτι του, τὸ χωράφι του, ἢ τὸ κτήμα του τὸ ὁποῖον

ἀγαπᾷ καὶ ἀναφέρει πάντοτε εἰς τὰς ἐπιστολάς του. Συνήθως δὲ ἐπιστρέφω — ἐὰν ποτε ἐπιστρέψῃ — ἀγοράζει αὐτὸ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ τοκογλύφου, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ εἶχει ὑποθηκέυσει.

Δὲν ἔχομεν δυστυχῶς στατιστικὴν τῆς ἐκ τοῦ Νομοῦ ἡμῶν μεταναστεύσεως, πάντως ὅμως αὕτη εἶνε μεγάλη ἀνερχομένη πρὸ τοῦ πολέμου εἰς χιλιάδας καθ' ἔτος ἀλκίμων ἀνδρῶν καὶ τελευταίως οὐκ ὀλίγων γυναικῶν. Ἐκ τούτων τὸ τέταρτον ἴσως μόνον ἐπέστρεψαν ἐνταῦθα. Οἱ ἄλλοι ἀποθνήσκου ἐν τῇ ξένῃ ἀπὸ τὰς στερήσεως ἢ καὶ παραμένουσι μακρὰν καὶ χάνονται ἐθνικῶς, συνήθως διότι δὲν θέλουσι νὰ παλινοστήσουν ἀποτυχόντες ἐν τῇ σταδιοδρομίᾳ τῶν ἢ σπανιώτερον ἐπιτυχόντες κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰ ἐκεῖ οἰκονομικὰ τῶν συμφέροντα, ἢ καὶ νὰ διαβιώσωσι πλέον ὑπὸ τὰς ἐν τοῖς χωρίοις τῶν συνθήκας ἀφοῦ ἔμαθον πλέον νὰ ζῶσιν ὡς ἄνθρωποι.

Ἐνεκα τῶν ὡς ἐκ τῶν γεγονότων ἀπαγορευτικῶν διὰ τὴν μετανάστευσιν μέτρων, αὕτη περιορίσθη τελευταίως σημαντικώτατα. Τὸ τοιοῦτον ὅμως δὲν εἶνε παρὰ προσωρινόν, καθ' ὅτι ὡς ἐκ τῆς ἐπαπειλουμένης παρ' ἡμῖν γεωργικῆς κρίσεως φοβοῦμεθα ὅτι θέλει ἐπαναληφθῆ μετὰ μεγαλυτέρας ἐντάσεως ὅχι διότι οἱ γεωργοὶ μας δὲν ἀγαπῶσι τὴν γῆν οὔτε διότι οἱ ἐν Ἑλλάδι φυσικοὶ ὄροι τῆς παραγωγῆς τὸ ἔδαφος, τὸ κλίμα κτλ. δὲν εἶνε εὐνοϊκοί, ἀλλὰ κυρίως διότι αἱ ὑφιστάμεναι ἐνταῦθα κοινωνικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ συνθήκαι δὲν ἐπιτρέπουσιν αὐτοῖς τὴν προσοδοφόρον καλλιέργειαν καὶ ἀνεκτὴν ἐν τῷ χωρίῳ τῶν διαθίωσιν.

Παραπλεύρως τῆς εἰς τὸ ἐξωτερικόν μεταναστεύσεως, ἢ πρὸς τὰς πόλεις τοῦ Νομοῦ καὶ τὰς Ἀθήνας ἰδίως τροπὴ τῶν ἀγροτικῶν μας πληθυσμῶν συμπληροῖ τὴν ἀπὸ τῶν καλυτέρων στοιχείων ἐρημωσιν τῶν χωρίων μας. Αἱ Πάτραι, τὸ Αἴγιον, ὁ Πύργος καὶ ἡ Ἀμαλιάς κατοικοῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπὸ μετοίκους ἐκ τῶν ὄρεινῶν ἰδίως χωρῶν τοῦ Νομοῦ».

ΠΑΝ. ΒΑΣΙΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Από τα πρώτα εποπτικά συνεταιριστικά στελέχη, με εξαιρετική δραστηριότητα. Επιθεωρητής Συνεταιρισμών από το 1920. Συνεργάτης στα περ. «Βοηθός των Συνεταιρισμών» και «ο Συνεταιριστής».

Τη δραστηριότητά του θα συναντήσουμε πολλές φορές στη συνέχεια.

Γ. ΚΑΦΑΝΤΑΡΗΣ

(1873 - 1946)

Από τα εκλεκτά, σοβαρά στελέχη του Κόμματος των Φιλελευθέρων, Υπουργός Γεωργίας, εισηγητής του ν. 2052)1920, για την αγροτική αποκατάσταση.

Φίλος των Συνεταιρισμών (βλ. π.χ. το 1919 την εγκύκλιο Υ.Γ. για σύσταση Ομοσπονδίας Γ. Συνεταιρισμών).

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 31

Η ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 1919

Α) Η ΓΕΝΙΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1919

Χρόνος με ανακούφιση, πολλές ελπίδες. Επιστροφή σε παραγωγικές εργασίες. Αρχή για αναζωογόνηση χωριών - συνεταιρισμών, με τη λήξη του Παγκόσμιου πολέμου και τη μερική αποστράτευση. («...Αυτά όμως τὰ πρόσωπα ήταν στο στρατό. Μόλις απολύθηκαν ή πρώτη τους δουλειά ήταν αυτή· πώς να αναστήσουν τὸ νεκρὸ τους συνεταιρισμό. Ὁ κόσμος στὸ χωριὸ τοὺς ἐπερίμενε μὲ ἀγωνία... βάλθηκαν μὲ τὰ μούτρα στὴ δουλειά...». Βλ. Γ. Διαμαντόπουλος «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 99).

— Αἰχμή βουλγαρική κατοχῆς στη Μακεδονία («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 29, 31). Επιστροφή αγροτῶν Μακεδονίας ἀπὸ τὴν ομηρία στη Βουλγαρία («Συνεταιριστῆς» 1935 σ. 117). Ενίσχυση τοὺς με ἄροτρα καὶ σπόρους («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 29).

— Τιμὴ χρυσῆς λίρας: Ἰαν. ὄρχ. 24,7 - Δεκ. ὄρχ. 25,27.

— Ἡ ΕΤΕ ἀναλαμβάνει τὸ ἐκδοτικὸ προνόμιο καὶ γιὰ τὴν Κρήτη.

— Μεγάλη ζήτηση καρπῶν. Τιμὲς υψηλές («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 47).

— Ἡ ΕΤΕ δανειζέται τοὺς Συνεταιρισμοὺς μὲ 5%. Δέχεται καταθέσεις Συνεταιρισμῶν μὲ 1%.

— Ἐκκλήση τοῦ Υπουργείου Γεωργίας πρὸς τοὺς γεωργοὺς νὰ καλλιεργήσουν ὅσο ἤμπορὸν περισσότερα, πρὸ πάντων σιτηρὰ («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 154).

— Ἰδρυσιμὴ Ἀνωτέρας Γεωπονικῆς Σχολῆς, γιὰ τὴν Ελλάδα καὶ ὅλη τὴν Ἀνατολή. Λειτουργεῖ Ἀνωτέρα Δασολογικὴ ἀπὸ διετίας («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 159).

— Τὸ αγροτικὸ ζήτημα (ἀποκατάστασι, ἀκτημόνων) ἀρχίζει νὰ πιέζει μετὰ τὴν ἀποστράτευση. Γίνεται τροποποίηση τοῦ νόμου (Δ/τα Πρὸς. Κυβ.) μὲ βάση τὴν μέχρι τότε πείρα ἐφαρμογῶν. Τὰ τιφλίκια υπολογίζονται σὲ 1.500. Τὸ νέο σύστημα ἀποκεντρώσεως στὶς διαδικασίες ἀνακοινώνει ὁ Υπουργὸς Γεωργίας Γ. Καφαντάρης (βλ. τὴν ἀνακοίνωσιν, στὸ «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 186). Διαπιστώνει στη Μακεδονία καὶ Ἡπειρὸ «εὐρύτητα τοῦ χώρου ὃν διαθέτουμεν ἐν αὐταῖς πρὸς ἄνετον ἐγκατάστασιν τῶν ἐγχωρίων καλλιεργητῶν καὶ τῶν ἐποίκων χωρὶς νὰ καταργήσωμεν τὴν μεγάλην ἰδιοκτησίαν...». Διάκρισι, μεταξὺ «γεωργικῶν οικογενειῶν» (ἀνετὴ ἐγκατάστασι) καὶ «ἐπαγγελματιῶν» (διὰ ἐπικουρικὸν πᾶρον ποὺ θὰ διευκολύνει τὴν εἰς τὸ χωριὸν ἐγκατάστασίν των).

— Ἀρχὴ προσπάθειαι γιὰ ἰδρυσιμὴ πανελληνίας Ὁργανώσεως τῶν Γεωργ. Συνεταιρισμῶν.

— 1919, Μάρτιος. Ἰδρύεται στη Μόσχα ἡ Γ' Διεθνὴς στὴν ὁποία ἀποφασίζει νὰ προσχωρήσει (μετὰ ἀπὸ εσωτερικὰς διαμάχας) καὶ τὸ Σοσιαλιστικὸν Κόμμα Ελλάδας μὲ κοινὴ ἀπόφασιν τοῦ Α' Ἐθνικοῦ Συμβουλίου τοῦ (Μαΐου 1919) καὶ νεώτερες τοῦ Β' Ἐθνικοῦ Συμβουλίου τοῦ (Ἀπριλίου 1920), μὲ εἰσήγησιν τοῦ Γ. Γεωργιάδη. (Καὶ νεώτερι τοῦ Φεβρ. 1921). Γεγονότα μὲ βαθεῖαι καὶ ἐξελισσόμενες ἐπιδράσεις στὴν ὅλη ἐλληνικὴ καὶ παγκόσμιαν ζωὴ ἀπὸ τότε.

— Με τὸ Ν. 1686 γίνεται μείωσις τῆς ἀπαλλασσόμενης ἀπὸ τὴν ἀπαλλοτρίωσιν ἐκτάσεως τιφλικίων τοῦ Ν. 1072) 1917 σὲ 1/3. Υπόμνημα τῆς Ἐνώσεως Συνεταιρισμῶν Γεωργικῆς Ἀποκατάστασις Καλλιεργητῶν Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας στὴν Κυβέρνησιν (στο βιβλίον Παπαγαρυφάλλου σ. 119).

— Ἀρχὴ Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας (ἀπὸ Μάιο).

—Βενζινάρωτρα: «Από την Αμερικνή έφερε το Υπουργείον Γεωργίας και άλλα 158 βενζινάρωτρα με όλα τὰ εξαρτήματά τους, άλωνιστικές μηχανές, άλέτρια, σάρνες και σπαρτικές μηχανές, για να τὰ πωλήση στους κτηματίας. Θα τὰ δώσει με ζήμιαν του για να ένυσχώσει τή καλλιέργεια και τη παραγωγή. Οι συνεταιρισμοί από γεωργούς που βρίσκονται σε μέρη με μεγάλη καλλιέργεια (σιτοκαλλιέργεια) μπορούν να έπωφεληθούν και να αγοράσουν και αυτοί για να άνοιξουν νέα χωράφια και να μεγαλώσουν τή καλλιέργειά τους καθώς και για να άλωνίζουν τὰ σάρια τους με τή μηχανή εύκολα, γρήγορα, φθηνά και καθαρά» («Βοηθός Συνεταιρισμών 1919 σ. 29).

—Θειάφι και θειϊκός χαλκός. «Και κατά τὸ έτος 1919 τὸ Κράτος θά μοιράσει θειάφι και θ. χαλκὸ διὰ τῆς Έταιρίας τῶν Μονοπωλείων. Ἡ Έταιρία θά ιδρύσει άποθήκες σ' έσα μέρη είχε ιδρύσει και πέρυσιν».

Β) ΚΡΑΤΟΣ - ΤΡΙΤΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

(Νομοθεσία - Εποπτεία - Συμπάρσταση - Αντιδράσεις)

1. Νομοθεσία.

Από νομοθετικής πλευράς έχουμε τα ακόλουθα νομοθετήματα που δείχνουν τις καλές διαθέσεις του Κράτους απέναντι στη συνεταιριστική κίνηση και τους αγρότες:

N. 1624) 1919 «Περί ιδρύσεως έν Πειραιεί συνεργατικού φαρμακείου» (ΦΕΚ 3/1919). Πρωτοποριακή εφαρμογή.

N. 1688) 1919 «Περί κυρώσεως του από 8.9.1918 Β.Δ. περί προσθήκης δευτέρας παραγράφου εις τὸ άρθρον 27 του ν. 602 και συμπληρώσεως του άρθρου 15 του αὐτου νόμου» (ΦΕΚ 14/1919). Προστασία πωλουμένων προϊόντων δια των συνεταιρισμών. Αποφυγή κατασχέσεως από δανειστάς. Προφύλαξη από κακοπίστους εξερχομένους συνεταιίρους (βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 15).

N. 1722) 1919 «Περί έγγραφου του Δημοσίου προς τήν ΕΤΕ δι' άνοιγμα πιστώσεως μέγρι δρχ. 500.000 υπέρ του Συνεταιρισμού Καταναλώσεως διὰ τούς δημοσίους υπαλλήλους» (ΦΕΚ 29/1919).

Β.Δ. 23.2) 2.3.1919 «Περί παροχής άδειας λειτουργίας του άλληλασφαλιστικού συνεταιρισμού έν Καρλοβασίφ τῆς Σίνου «Άλληλασφάλεια κατά τῶν κινδύνων θαλάσσης, πυρός, πολέμου ή «Ανατολή» Συν. Π.Ε.» (ΦΕΚ 46/1919). Πρωτοποριακή πραγματοποίηση.

N. 1808) 1919 «Περί κυρώσεως και συμπληρώσεως Ν.Δ. άφορώντων τῶν Ὁργανισμών του Υπουργείου Γεωργίας» (ΦΕΚ 273/1919). Αφορά τους άλληλασφαλιστικούς συνεταιρισμούς (διευκόλυνση ιδρύσεως) και την εποπτεία συνεταιρισμών (διαχωρισμός κοιμωδιότητας γεωργικών - αστικών).

N.Δ. 31.5) 1.6.1919 «Περί Έποπτῶν τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν» (ΦΕΚ 121/1919). Διεύρυνση του εποπτικού προσωπικού.

Β.Δ. 17) 19.6.1919 «Περί τροποποιήσεως του από 13.11.1917 Β.Δ. περί γνωμοδοτικής έπιτροπῆς τῶν συνεταιρισμῶν» (ΦΕΚ 136/1919). Θέματα συντονισμού εποπτείας συνεταιρισμών.

Β.Δ. 20) 25.6.1919 «Περί διαγωνισμού προς πρόσληψιν Έποπτῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν» (ΦΕΚ 141/1919).

N.Δ. 12.8.1919. Αφορά καταναλωτικούς (βλ. N. 1856/1920).

Β.Δ. 31.7) 10.8.1919 «Περί άπεδείας τῶν τηλεγραφημάτων τῶν συνεταιρισμῶν τῶν άπευθυνμένων προς τούς Έπόπτas και Έπιθεωρητάς Συνεταιρισμῶν» (ΦΕΚ 178/1919). Έμμεση ενίσχυση.

Β.Δ. 14) 19.10.1919 «Περὶ τροποποιήσεως Β.Δ. περὶ διαγωνισμοῦ πρὸς πρόσληψιν Ἐποπτῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν» (ΦΕΚ 231/1919).

Β.Δ. 28) 30.11.1919 «Περὶ τροποποιήσεως τοῦ ἄρθρου 20 τοῦ ἀπὸ 15.7.1915 Β.Δ.». Ἀφορᾷ τὰ διδλία τῶν Συνεταιρισμῶν.

—Μετά τὴν εφαρμογὴ 4 ἐτῶν τοῦ ν. 602 καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κινήσεως, οἱ ἀνάγκαι ἐπέβαλαν, κατὰ τὸν Σ. Ἰασημίδην, τὴν τροποποίησιν τῆς νομοθεσίας μὲ σκοπὸν νὰ μὴ πειραχθῆ ἡ αὐτοδιοίκησις ἀλλὰ νὰ προστατευθῶν οἱ συνεταιρισμοὶ ἀπὸ τῆς υπερβάσεως τῶν διοικητικῶν ν.τ.ω. Οἱ ἀναλυτικαὶ ἀπόψεις τοῦ Ἰασημίδου (βλ. «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 177) φωτίζουν τὶς μετέπειτα τροποποιήσεις γιὰ μεγαλύτερας πρωτοβουλίας στὴν ἐποπτεία, περισσότερας εὐθῆνας τῶν ΔΣ καὶ ΕΣ.

2. Συμπράστασις. Γνωμοδοτικὴ Ἐπιτροπὴ Συνεταιρισμῶν.

—Τὰ βασικὰ συνεταιριστικὰ θέματα ποῦ ἀπασχολῆσαν τὴν Γνωμοδοτικὴν Ἐπιτροπὴν τῶν Συνεταιρισμῶν στὸ τέλος τοῦ 1919 («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 174) ἦσαν:

- 1) Μεταρρύθμισις τοῦ λογιστικοῦ συστήματος
- 2) ἐξασφάλισις τῶν δανείων τῶν παρὰ τῶν συνεταιρισμῶν χορηγουμένων εἰς τὰ μέλη τῶν
- 3) ἐπιδίωξις συστάσεως διωσίμων ἀστικῶν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως.

3. Ἐιςπετία.

—Με Ν.Δ. 31.5.1919 ἐξουσιοδοτήθηκε τὸ Ὑπουργεῖο Γεωργίας νὰ προσλάβει μέχρι 25 Ἐπόπται γεωργικῶν συνεταιρισμῶν. Διαγωνισμὸς γιὰ 10 θέσεις ἐγένετο στις 19 Αὐγούστου 1919. Τὰ προσόντα τοῦ ἐπόπτου «ἐκανονίσθησαν σχετικῶς ἄλλα διὰ τὰ ὑπάρξουν περισσότεροι ὑποψήφιοι. Δίπλωμα μέσης σχολῆς ἢ διδασκαλείου. Μαθήματα ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα. Ἀλλοιῶς ἐκθεσις, διαλέξεις, μία ξένη γλῶσσα, νομοθεσία συνεταιρισμῶν, ἐμπορικὴ ἀριθμητικὴ, λογιστικὴ» («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 110). Ἀργότερα καταργήθηκε ἡ ξένη γλῶσσα («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 174).

Ἀναλυτικὴ ἐγκύκλιος γιὰ τὸ διαγωνισμὸν, τοῦ Ὑπουργοῦ Γ. Καφαντάρη βλ. στὸ «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 127.

Στὸ διαγωνισμὸν αὐτὸ πέτυχαν οἱ: 1) Ἰ. Παπαγοριστόπουλος, 2) Δ. Πιπίνος, 3) Μ. Παπαδόπουλος, 4) Φ. Μακρυγιάννης, 5) Αθ. Παλασκουόπουλος, 6) Γ. Κωνσταντινίδης, 7) Κ. Νιάρχος, 8) Γρ. Παπαδημητρίου, 9) Κ. Χολέδας, 10) Ν. Μουσελλῆς («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 140).

—Νέος διαγωνισμὸς γιὰ 5 θέσεις (βλ. «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 174, 191).

—Διορίσθηκε Ἐπιθεωρητὴς τῶν Γ. Συνεταιρισμῶν ὁ Ν. Μιχόπουλος με βαθμὸν καὶ μισθὸν Τμηματ. δ' τάξεως. Ἐπίσης διορίσθηκε ὡς Ἐπόπτης Γ.Σ. με βαθμὸν καὶ μισθὸν γραμματέα α' τάξεως «ὁ μέχρι τοῦδε προσωρινῶς καὶ εὐδοκίμοτατος ἐργασθεὶς κ. Π. Βασιλακόπουλος».

—Περιφέρειαι ἐποπτῶν. Πρῶτη οργάνωσις. Μετὰ τὸ διαγωνισμὸν ἐποπτῶν καθορίσθησαν 13 περιφέρειαι Ἐποπτῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, σὲ κάθε μία ἀπὸ τὶς ὁποίας θὰ ὑπηρετῆ ἓνας ἐπόπτης. (βλ. τὶς περιφέρειαι στὸ «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 143).

4. Το γενικότερο θέμα των σωστών σχέσεων Κράτους - Εποπτείας - Ενώσεων - Συνεταιρισμών. Η αυτοδιοίκηση των Συνεταιρισμών και το Κράτος.

Πολύ πρόωρα, από το 1919 — με την αριθμητική ανάπτυξη των Συνεταιρισμών, την ίδρυση Ενώσεων, την ανάμιξη στην κίνηση προσώπων με διαφορετικές ιδιοσυγκρασίες και αντιλήψεις — ανέκυψε το πρόβλημα των σχέσεων ανάμεσα στο Κράτος, την Εποπτεία, τις Ενώσεις, τους Συνεταιρισμούς καθώς και του καθορισμού του ρόλου κάθε παράγοντα. Για το πρόβλημα αυτό δημοσιεύτηκαν στο περ. «Βοηθός των Συνεταιρισμών» πολύ ενδιαφέροντα κείμενα που η έκτασή τους δεν επιτρέπει τη μεταφορά όλων εδώ. Συνιστούμε όμως στη «συνεταιριστική ηγεσία» καθώς και στους κρατικούς κύκλους κάθε εποχής αλλά και στους μελετητές να διαβάσουν τα κείμενα αυτά και να αντλήσουν χρήσιμα στοιχεία και συμπεράσματα. Βλ. σχετικά «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919:

τ. 1 σ. 5—9, τ. 3 σ. 40—44, τ. 5 σ. 71—76, τ. 8 σ. 126, τ. 10 σ. 147—152 κείμενα και συζήτηση σχετικά με τη συνεταιριστική κίνηση Μεσσηνίας και την Ένωση Συνεταιρισμών Μεσσηνίας.

τ. 6, με αφορμή την ίδρυση Ομοσπονδίας Συνεταιρισμών.

τ. 12 σ. 177—182 σχετικά με την τροποποίηση του ν. 602.

Σημειώσαμε τα ακόλουθα που έχουν πάντα μεγάλη σημασία:

Ο Παν. Αθ. Μπούρας, τότες Νομογεωπόνος Λακωνίας, σε κείμενό του «Οί Συνεταιρισμοί εν Μεσσηνία» («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 5 επ.), αφού δίνει ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τη Μεσσηνία και κάνει διάφορες παρατηρήσεις σχετικά με την εξέλιξη και οργάνωσή, γράφει ότι η βαθύτερη αιτία για μερικές διαφωνίες των συνεταιριστών και για έλλειψη στην Ένωση της απαιτούμενης ενέργειας και ζωτικότητας είναι α) το καταστατικό της, β) η μη έγκαιρη προσφυγή της Ένωσης στο Κράτος για καθοδήγηση και υποστήριξη και η έλλειψη συνεργασίας μεταξύ τους, γ) «η άδιαφορία της πολιτείας τόσο επί του ζητήματος της οικονομικής υποστηρίξεως της Ένωσης Καλαμιών ως και των άλλων Ένώσεων και Συνεταιρισμών, όσον και επί του ζητήματος της καθοδήγησεως των Ένώσεων, της τηρήσεως των λογιστικών βιβλίων αυτών δι' ύπαλλήλων ειδικών και υπό του Κράτους αποστελλομένων».

Στην τελευταία αυτή παρατήρησή του το περιοδικό (δηλαδή ο Σωκράτης Ιασημιδής) απαντά με υποσημείωση και τονίζει:

«Αί Ένώσεις των Συνεταιρισμών, πρέπει να έχουν πολύ μικροτέραν ανάγκην της Πολιτείας από τους Συνεταιρισμούς και να είνε εις θέσιν να άναπληρώνουν αυτήν και να την διευκολύνουν εις τό έργον, τό όποιον έχει, της έποπτείας και του έλέγχου ως και της καθοδηγήσεως. Όπως οί Συνεταιρισμοί στηρίζονται εις την δύναμιν των συνεταιρών των και την συνεργασίαν των, έτσι και αί Ένώσεις των Συνεταιρισμών στηρίζονται εις την δύναμιν και την συνεργασίαν των συνεταιρισμών, οί όποιοί είνε μέλη των. Η όργάνωσις και ή ένδυνάμωσις των

γίνεται έκ των κάτω και όχι έκ των άνω. Αυτή είνε ή ιδιωτική πρωτοβουλία. Έκείνο που πρέπει να κάνει τό Κράτος είνε να καθοδηγή τους Συνεταιρισμούς και να έποπτεύη και να έλέγη αν αυτοί εφαρμόζουν τον Νόμον και τό Καταστατικόν και διαχειρίζονται καλώς τά συμφέροντά των. Όταν δέ υπάρχουν Ένώσεις, να κάνει τά ίδια διά μέσου των Ένώσεων, αί όποιοί και αυτά πρέπει να κάνουν τά ίδια. Πρέπει να έχουν και αυτοί έπόπτας και λογιστάς διά τους Συνεταιρισμούς των. Άδιαφορία της Πολιτείας δέν ύπήρξε διόλου. Άπ' έναντίας

ή υπηρεσία του Υπουργείου της Γεωργίας έδειξε πολύ μεγάλο ενδιαφέρον εϋθύς εξ αρχής αφ' ότου έμαθε ότι έπρόκειτο έν Μεσσηνία νά συστηθί "Ενωσις Συνεταιρισμῶν και έξετύπωσε και υπόδειγμα Καταστατικού τέτοιας Ένώσεως, τὸ όποίον έστειλεν εις όλους τούς Συνεταιρισμούς της Μεσσηνίας. 'Αλλ' αυτοί έκαναν ένα Καταστατικόν, όπως τὸ ήθελαν, έμπάλεψαν περισσότερον από έναν χρόνον και ύστερα κατάλαβαν, ότι πρέπει νά το τροποποιήσουν. "Επειτα άκριθῶς εις τὰς Καλάμας έχουν τὸν Νομογεωπόνον, τὸν βοηθὸν του κ. Γαρδίκην και ένα ειδικὸν 'Επόπτην τῶν Συν-

εταιρισμῶν, οί όποιοί εργάζονται με πολλὸν ζήλον γιά τούς Συνεταιρισμούς και την "Ενωσίν των. 'Η Πολιτεία δέν μπορούσε νά κάνη τίποτε περισσότερον παρά νά τούς δώσῃ φῶτα και θά ήτο εϋτυχής αν δ,τι κάνει γιά την Μεσσηνία μπορέση νά τὸ κάνῃ σ' ὄλη την 'Ελλάδα. Γι' αυτό και ή υπηρεσία του Υπουργείου της Γεωργίας κατήρτισε Νομοσχέδιον, τὸ όποίον υπεβλήθη εις την Βουλὴν γιά νά προσλάβῃ λογιστὰς τῶν γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν. Δυστυχῶς δέν έπρόφθασε νά γίνῃ νῦμος του Κράτους. 'Ελπίζομεν ὅμως νά ψηφισθί έκ τῶν πρώτων εις την προσεχῆ Βουλὴν» (1919 σ. 8).

Αλλά το θέμα δεν κλείνει εδώ. Σε νεώτερο τεύχος (Μάρτιος 1919 σ. 40) επανέρχεται αναλυτικά. Τονίζει τα παρακάτω που έχουν γενικότερη καθοδηγητική και ιστορική αξία:

«... Μά αυτό βλέπουμε, ότι δέν εἶνε άρκετό. 'Η γνώμη τῶν Συνεταιρισμῶν, τῶν μελῶν της Ένώσεως Καλαμῶν και τῶν ὀργάνων της εἶνε τόσο διαφορετικές, ὡστε πρέπει νά έπέμβωσιν και ήμεῖς, νά ποῦμε καθαρά τῆ γνώμη μας, πῶς πρέπει νά ὀργανωθί ή "Ενωσις, γιά νά έκπληρώσῃ τὸ σκοπὸ της και γιά νά παύσουν πλέον οί διχόνοιες μέσα σ' αὐτή».

Και συνεχίζει:

«Ο Νομογεωπόνος Μεσσηνίας κ. Καραμάνος, πού δείχνει ένδιαφέρον γιά τούς συνεταιρισμούς και την "Ενωσί τους έζήτησε νά συνηνοηθί με τὸ Υπουργεῖο της Γεωργίας, τὸ όποίον και τὸν έκάλεσεν εις τὰς 'Αθήνας. 'Ο κ. Καραμάνος έφερε μαζί του ένα σχέδιο νέου Καταστατικού της Ένώσεως, τὸ όποίον, ὡς εἶπε, συντάξεν ὁ Διευθυντής της Ένώσεως κ. Χρ. Τερζάκης, έτοιμο γιά νά υποβληθί στή Γεν. Συνέλευσι της Ένώσεως γιά νά τὸ άποδεχθί. Τὸ Καταστατικό αὐτὸ ή υπηρεσία του Υπουργείου της Γεωργίας τὸ έμελέτησε και τὸ συνεζήτησε. "Εφθασε δέ εις τὸ συμπέρασμα ότι με τέτοιο Καταστατικό ή "Ενωσις δέν θά μπορέση νά έκπληρώσῃ τὸ σκοπὸ της και ότι μιὰ "Ενωσις με τέτοιο

Καταστατικό εἶνε επικίνδυνος ὄχι μόνο γιά τῆ δική της ύπαρξι, αλλά και γιά την ύπόστασι άκόμη τῶν συνεταιρισμῶν, πού θά εἶνε μέλη της. Παρὰ γινώρίζει αὐτὴ τῆ θάσι τῆς συνεταιρικῆς ὀργανώσεως, τὴν αὐτοδιοίκησι, τὴν αὐτοβοήθεια, τὴν αὐτεϋθύνη και τὴν αὐτοτέλεια τῶν συνεταιρισμῶν. (Οι υπογραμμίσεις δικές μας).

Και εξηγούμεθα. Τὸ σχέδιο του Καταστατικού έχει τὰ άκόλουθα σφάλματα.

1) "Εχει άπεριόριστον εϋθύνη. Αὐτὸ εἶνε πάρα πολὺ επικίνδυνος γιά ὄλους τούς συνεταιρισμούς της... (Το επεξηγεί).

2) Τὸ σχέδιο του Καταστατικού έχει τὸν περιορισμό, ότι (Συν)σμοί με περιορισμένη εϋθύνη δέν μποροῦν νά γίνουν μέλη της Ένώσεως. Αὐτὸ δέν εἶνε παράνομο, αλλά εἶνε περιττό... (Το επεξηγεί).

3)... άποκλείει από μέλη τούς άλλους γεωργ. (Συν)σμούς· δέχεται μόνον ὡς μέλη πιστωτικούς (Συν)σμούς· αλλά και δίνει δάνεια σέ άλλους (Συν)σμούς χωρὶς νά τούς δέχεται ὡς μέλη. Αὐτὸ εἶνε παράνομο... (Το επεξηγεί).

4)... ὁ σκοπὸς της Ένώσεως περιορί-

ζεται εις τὰ ἐξῆς δύο, νά δίνη δάνεια εἰς τοὺς Συν)σμούς καὶ νά ἐποπτεῖ καὶ ἐλέγξη αὐτούς. Δὲν θὰ κἀνη πιά δηλαδὴ προμήθειες διαφόρων ειδῶν, λιπαμάτων, σπόρων γιὰ τοὺς Συν)σμούς, ὅπως ἔκανε ἕως τώρα, οὔτε πωλήσεις τῶν προϊόντων τῶν Συν)σμῶν. Αὐτὸ τὸ βρίσκουμε πολὺ κακὸ γιὰ μερικὰ ἀκόμη χρόνια... (Το ἐπεξηγεῖ).

5) Τὸ σχέδιο τοῦ νέου Καταστατικοῦ τῆς Ἐνώσεως ἔχει ἀκόμη καὶ τὸ λάθος νά θέλῃ νά περιορίξῃ τοὺς συνεταιρισμοὺς ποὺ εἶνε μέλη τῆς καὶ νά τοὺς στερεῖ τὴν αὐτοδιοίκησίν τους ἀκόμη, τὴν αὐτοτέλειά τους· π.χ. θέλει νά ἐξακολουθῇ νά εἶνε μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ τοπικοῦ Συνεταιρισμοῦ ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εἶνε ἀντιπρόσωπος στὴν Ἐνωσιν, καὶ ἂν ἀκόμη ἐτελείωσῃ ἡ θητεία του στὸ Διοικ. Συμβούλιο τοῦ τοπικοῦ Συνεταιρισμοῦ. Θέλει νά ἐπεμβάλῃ καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν ἐργασιῶν κάθε Συνεταιρισμοῦ κτλ... (Το ἐπεξηγεῖ)

6) Τὸ σχέδιο ἔχει ἐπίσης τὸ λάθος νά γίῃ τὸν Γενικὸν Ἐπιθεωρητὴ τῆς Ἐνώσεως ὄργανο τοῦ Ἐποπτικοῦ Συμβουλίου, ἐν ᾧ πρέπει νά εἶνε ὑπάλληλος ἐξαρτῶμενος ἀπὸ τὸ Διοικ. Συμβούλιο ἀφ' οὗ ἡ δουλειὰ του θὰ εἶνε ἡ ἐποπτεία καὶ ὁ ἔλεγχος τῶν συνεταιρισμῶν.

7) Τὸ σχέδιο ἔχει τέλος τὸ σπουδαῖο λάθος νά δίδῃ εἰς τὸν Διευθυντὴ δικαιώματα πάρα πολλὰ, τόσα ὅσα ὁ νόμος

Ἐπειδὴ ὁ μὴ ὁμοῦς τοῦ θέματος εἶναι βασικὸ ἰασημίδης ἐπαγγέλλεται με νεώτερο κείμενὸ του (σελ. 71, τίτλος «Ἡ ἐπέμβασις τοῦ Κράτους εἰς τοὺς Συνεταιρισμοὺς - Ἡ Ἐνωσις τῶν Συνεταιρισμῶν Μεσσηνίας» καὶ τονίζει τὰ ἀκόλουθα γιὰ τὴν αὐτοδιοίκησιν τῶν Συνεταιρισμῶν, ἀλλὰ καὶ τις εὐθύνες ποὺ ἔχουν τὰ ὄργανά τους καὶ κάθε μέλος.

«Οἱ Συνεταιρισμοὶ εἶνε σώματα αὐτοδιοικουμένα. Ἡ διοίκησις ἀνατίθεται εἰς πρόσωπα, τὰ ὁποῖα εἶνε μέλη τῶν Συνεταιρισμῶν καὶ τὰ ὁποῖα ὁ ἴδιος ὁ Συνεταιρισμὸς διὰ τῆς Γεν. Συνελεύσεώς του ἐκλέγει. Ἐπίσης καὶ ὁ ἔλεγχος τῶν πράξεων τῆς διοικήσεως γίνεται ἀπ' αὐτὸν τὸν Συνεταιρισμὸν διὰ τοῦ Ἐποπτικοῦ Συμβουλίου, τὸ ὁποῖον ἐκλέγει ἡ Γεν.

δίδει μόνον εἰς τὸ Διοικ. Συμβούλιο. Ὁ νόμος ἔχει ὑπεύθυνον σὲ κάθε Συνεταιρισμὸ καὶ Ἐνωσιν τὸ Διοικητικὸ καὶ Ἐποπτικὸ Συμβούλιο· εἶνε ἀδύνατον λοιπὸν νά δοθοῦν ἀπὸ τὸ Καταστατικὸ τέτοια δικαιώματα εἰς τὸν Διευθυντὴν, ὁ ὁποῖος σύμφωνα με τὸν νόμον θὰ εἶνε ἀνεύθυνος καὶ θὰ ἐνεργῇ εἰς θάρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου...» (Το ἐπεξηγεῖ).

Τὸ ἴδιο πρέπει νά γίῃ γιὰ τὸν Γενικὸν Ἐπιθεωρητὴ· πρέπει νά εἶνε ὑπάλληλος καὶ νά ἐκτελῇ διαταγὰς, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νά ἀποφασίξῃ πράξεις γιὰ τὸν ἕνα ἢ ἄλλο Συνεταιρισμὸ.

Καὶ καταλήγει:

«Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ θλόπομεν, ὅτι ὕστερα ἀπὸ ἕνα Καταστατικὸ, ποὺ ἀπέτυχε, ἔγινε ἕνα ἄλλο σχέδιο Καταστατικοῦ, ποὺ θὰ βλάψῃ περισσότερο. Φαίνεται ὅτι μερικοὶ ἔχουν σπουδαίους(!) λόγους νά μὴ θέλουν νά ἀκολουθήσουν τὸ σχέδιο τοῦ Καταστατικοῦ τῶν Ἐνώσεων, ποὺ ἔχει ἐκδῶση τὸ Ὑπουργεῖο καὶ ἔτσι χάνουν τὸ καιρὸ τους, ποὺ μποροῦσε νά γίῃ πιὸ ὠφέλιμος, ἀλλ' οὔτε θέλουν κἀν νά τὸ ἔχουν τοῦλάχιστον ὑπ' ὄψιν τους καὶ ἀπάνω σαυτὸ νά κάνουν μερικὰς μεταβολὰς, ποὺ ἀπὸ τὴν πείρα ἴσως κατάλαβαν ὅτι ἔπρεπε νά μποῦν γιὰ τὸ τόπο τους, χωρὶς ἐννοεῖται μ' αὐτὰς νά μεταβάλλουν τὰς θάσεις ποὺ ἔχει τὸ Καταστατικὸ τοῦ Ὑπουργείου καὶ γιὰ τῆς ὁποῖας ὠμιλήσαμε παραπάνω...»

Συνέλευσις ἀπὸ τὰ μέλη τῆς, καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν Γεν. Συνέλευσιν. Τὴν εὐθύνην ἐπομένως τυχόν κακοδιοικήσεως τοῦ Συνεταιρισμοῦ ἔχει αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Συνεταιρισμὸς.

Τὸ Κράτος δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νά ἐπέμβῃ εἰς τὴν Διοίκησιν. Ἐχει μόνον τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ὑποχρέωσιν ἀπὸ τὸν νόμον νά ἐποπτεῖ καὶ νά ἐξελέγῃ τοὺς

Συνεταιρισμούς. Πρέπει όμως να έννοήσουν καλά οι Συνεταιρισμοί και τα μέλη των, ότι δεν πρέπει να νομίσουν, μιά φορά που το Κράτος έχει το δικαίωμα και το καθήκον να εξελέγχη τους Συνεταιρισμούς, ότι αυτοί πρέπει να μένουν ήσυχoi για ό,τι συμβαίνει στο Συνεταιρισμό τους και να περιμένουν από το Κράτος να θρίσκη άν πηγαίνη ή όχι καλά ό Συνεταιρισμός των και γιατί τυχόν δεν πάει καλά και να περιμένουν από το Κράτος να διορθώση την τυχόν κακή κατάστασι του Συνεταιρισμού των. Ό νόμος 602 έδωκε στο Συνεταιρισμό το δικαίωμα και τα μέσα, με τα όποια μπορεί, άμα θέλει, να βρη γιατί τυχόν δεν πάει καλά και να διορθώση σε κάθε περίστασι κάθε κακοδιοίκησι του Συνεταιρισμού. Το Έποπτικόν Συμβούλιον μπορεί και έχει υποχρέωσιν να παρακολουθη κάθε έργασίαν του Συνεταιρισμού και να καλη την Γεν. Συνέλευσι και να κάνη γνωστή κάθε κακοδιοίκησι και να λαμβάνη οποιαδήποτε μέτρα για να εξασφαλίση το Συνεταιρισμό από κάθε κίνδυνο. Η Γεν. Συνέλευσις μπορεί, όποτε θέλει να αλλάξη το Διοικητικό και Έποπτικόν Συμβούλιο. Αυτά τα δικαιώματα ό νόμος δεν τα έχει δώση στο Κράτος. Το Κράτος έπιθεωρεϊ τόν Συνεταιρισμό, μπορεί να θρίσκη άν πηγαίνη ή όχι καλά ό Συνεταιρισμός και γιατί δεν πάει καλά, μπορεί, άν ό Συν)σμός δεν εφαρμόζει τόν νόμον και τό Κατα-

στατικόν να τόν διατάξη να συμμορφωθή μ' αυτόν, μπορεί να καταγγειλη τό Διοικητικό Συμβούλιο στα Δικαστήρια και να ζητήση την τιμωρίαν του, γιατί δεν άκούουν τάς διαταγάς αυτές να συμμορφωθοϋν με τόν νόμο και τό Καταστατικό, αλλά δεν έχει τόσα μέσα, όσα τό Έποπτικόν Συμβούλιο και ή Γεν. Συνέλευσις να διορθώση την κακή διοίκησι του Συνεταιρισμού, δεν έχει τό δικαίωμα να αλλάξη τό Διοικητικό και τό Έποπτικόν Συμβούλιο ή και με άλλο τρόπο να έπεμβαίνη στο Συνεταιρισμό, στη διοίκησι του. Αυτά τα άφηνει στη Γεν. Συνέλευσι του Συνεταιρισμού. Άλλά γι' αυτό άκριβώς τό λόγο ή Γεν. Συνέλευσις πρέπει να μαθαίνη τί λέγει ό Έπιθεωρητής στην έκθεσί του, τί λέγει τό Κράτος για τις έργασίες του Συνεταιρισμού. Πρέπει δηλαδή να διαθάζεται από τόν Πρόεδρον ή έκθεσις στη Συνέλευσι του Συνεταιρισμού. Έπίσης πρέπει κάθε μέλος του Συνεταιρισμού να είνε εις θέσιν να κρίνη τί πρέπει να κάνη σε κάθε περίστασι χάριν του Συνεταιρισμού του και με ποιόν τρόπο πρέπει να ζητήση να διορθώση την κακήν τυχόν κατάστασι του Συνεταιρισμού σύμφωνα με τό Νόμο και τό Καταστατικό, δηλαδή πρέπει να ξέρη ποιά δικαιώματα έχει και πώς θα τα ένασκήση. Αυτά τα φάτα έχει δικαίωμα και καθήκον να τους τα μεταδώση επίσης τό Κράτος».

Στη συνέχεια εξετάζει χωριστά κάθε δικαίωμα και υποχρέωση του Κράτους να επεμβαίνει στους Συνεταιρισμούς, όπως τα γράφει ο νόμος 602. Κάνει δηλαδή και ανάλυση και ερμηνεία του νόμου:

1) Σύμφωνα με τό άρθρον 2 § 2 τό Ύπουργείον έχει την υποχρέωσι μόλις λάθει ένα Καταστατικό Συνεταιρισμού για να τό έγκρίνη, να εξετάση πρώτον εάν αι διατάξεις του είνε σύμφωνα με τόν νόμο και δεύτερον, εάν είνε τέτοιες, ώστε να έπιτύχη τόν σκοπό του ό συνεταιρισμός όσο τό δυνατό καλλίτερα. Και άν μόν αι διατάξεις δεν είνε σύμφωνα με τόν νόμον τότε τάς μεταβάλλει για να

γίνουν σύμφωνα μ' αυτόν, άν δε νομίζει ότι με άλλας διατάξεις θα έπιτύχη ό Συνεταιρισμός καλλίτερα τόν σκοπόν του τότε έπιστρέφει τό Καταστατικό σ' εκείνους που τό έχουν υπογράψει με την γνώμη του πως πρέπει να διατυπωθή καλλίτερα τό Καταστατικό για να έπιτύχη καλλίτερα τόν σκοπόν του. Απτήν την γνώμην του Ύπουργείου πρέπει κάποιος από τους υπογράφαντας τό Κα-

ταστατικό ή καλλίτερα ένας υπάλληλος νά την άναγνώση σ' όλους τούς ύπογράφαντας, οί όποίοι μπορούν νά δεχθοϋν τής γνώμες τοϋ 'Υπουργείου και νά μεταβάλλουν τó Καταστατικό, όπως λέει τó 'Υπουργείον, μπορεί και νά μη τής δεχθοϋν και νά στείλουν πάλι τó ίδιο στό 'Υπουργείο. Τó 'Υπουργείο τότε θά τó έγκρίνη.

Γιά νά μήν γίνεται όμως όλη αϋτή ή διαδικασία και ή άργοπορία, τó 'Υπουργείον έτύπωσε πρότυπα καταστατικά για κάθε σκοπό γεωργικοϋ συνεταιρισμοϋ (πιστωτικοϋ, προμηθευτικοϋ, πωλήσεως, παραγωγικοϋ, Ένώσεως Συν/σμῶν) όπως άλλως τε έχει και ύποχρέωσι σύμφωνα με τó άρθρο 10 § 1 τοϋ νόμου 602. Αϋτό όμως δέ σημαίνει, ότι κάθε άλλο Καταστατικό πού είνε σύμφωνο με τó νόμο δέν θά τó έγκρίνη. Πρώτον δέν έχει δικαίωμα νά τó κάνη αϋτό σύμφωνα με τó Νόμο' αλλά ούτε είνε και σωστό γιατί σά διάφορα μέρη τοϋ Κράτους μπορεί νά είνε τόσες διαφορές, πού μπορεί νά έπιβάλλουν και τó Καταστατικό νά είνε στής λεπτομέρειες διαφορετικό. Γι' αϋτό από τότε πού ήρχισε νά τυπώνη τά πρότυπα Καταστατικά τó 'Υπουργείο σέ μιá έγκύκλιο (15 Μαρτίου 1915) είπε, ότι δέχεται από εκείνους, πού ύπογράφουν τά Καταστατικά και όποιασδήποτε τροποποιήσεις τών προτύπων Καταστατικών, εάν είνε σύμφωνες με τó νόμο. Έκείνο όμως πού ένδιαφέρει τó 'Υπουργείο είνε νά ξέρουν εκείνοι, πού ύπογράφουν τó Καταστατικό, ότι τó 'Υπουργείο έχει ένα πρότυπο καταστατικό και ότι αϋτό τó έλασαν ύπ' όψει, γιατί σ' αϋτό τó Καταστατικό είνε ή γνώμη τοϋ 'Υπουργείου, πως νομίζει, ότι πρέπει νά έχη διατυπωθή για νά έπιτύχη καλλίτερα τó σκοπό του ó Συνεταιρισμός. Γι' αϋτό και για νά μή γίνονται άργοπορία εις τás έγκρίσεις τοϋ Καταστατικοϋ, τó 'Υπουργείο προτιμά νά γίνονται όλες ή τροποποιήσεις πού θέλουν νά κάνουν οί ύπογράφωντες τó Καταστατικό, επάνω σά πρότυπα

Καταστατικά. Έάν τής μεταβολές αϋτές, τó 'Υπουργείο τής θρή σωστές, τότε τó έγκρίνει, εάν ή γνώμη του είνε, ότι δέν είνε σωστές είτε διότι δέν έπιβάλλουν τέτοιες μεταβολές ή τοπικές άνάγκες είτε διότι ή μεταβολές αϋτές δέν είνε σύμφωνες με τás θέσεις τής συνεταιρικής όργανώσεως, τότε τó έπιστρέφει, λέει τή γνώμη του και στό τέλος, εάν έπιμένουν οί ύπογράφαντες, τó έγκρίνει, άφ' οϋ τó μεταβάλλει όπου δέν είνε τυχόν σύμφωνο με τó νόμο.

2) Σύμφωνα με τó άρθρο 10 τó 'Υπουργείον έποπτεύει εάν οί συνεταιρισμοί εφαρμόζουν τόν νόμον και τó καταστατικόν και έλέγχει εάν ή διαχείρισις των γίνεται καλή, και γι' αϋτό ύποχρεώνει και τούς συνεταιρισμούς νά κρατούν με όρισμένο τρόπο όρισμένα βιβλία, τά όποία έχει όρίσει τó Β. Διάταγμα τής 15 'Ιουλίου 1915.

Η έπεμβασις έπομένως τοϋ 'Υπουργείου περιορίζεται μόνον εις τήν έποπτείαν και τόν έλεγχο τής εφαρμογής τών νόμων και τών καταστατικών και τόν έλεγχο τής διαχειρίσεως και τής τηρήσεως τών βιβλίων των συνεταιρισμών.

Έάν δέ εϋρη ότι παραβαίνονται οί νόμοι και τó καταστατικό τότε διατάσσει αϋτούς νά συμμορφωθοϋν και άν δέν συμμορφωθοϋν καταγγέλλει τó διοικητικόν και έποπτικόν συμβούλιον εις τó δικαστήριον νά τιμωρηθοϋν ποινικώς (άρθρον 82 § 3). Έπίσης καταγγέλλει αϋτά δι' οίανδήποτε άλλην πράξιν, ή όποία τιμωρείται ποινικώς. "Άλλην επέμβασιν δέν έχει δικαίωμα νά κάνη. Τήν διόρθωσιν τής κακοδιοικήσεως, καθώς είπαμεν, αναμένει από τó έποπτικόν συμβούλιον και κυρίως τήν γενικήν συνέλευσιν. Αϋτά πρέπει νά έχουν τás γνώσεις νά προλαμβάνουν κάθε κακοδιοίκησι και νά λαμβάνουν τά μέτρα των, όταν παρατηροϋν αϋτήν. Γι' αϋτό είνε απαραίτητο τó έποπτικόν συμβούλιον και κάθε συνεταιρος νά έχη τás γνώσεις αϋτάς και γι' αϋτό και ó νόμος άρθρο. 10 § 1 ύποχρεώ-

νει και τό Ὑπουργεῖο νά διδῆ κάθε ὀδηγία. Τό Ὑπουργεῖον ἐπομένως ἔχει ὑποχρέωσι νά στείλῃ τήν ἔκθεσι τοῦ ἐπιθεωρητοῦ στό συνεταιρισμό και νά δώσῃ εἰς ὄλα τά ὄργανα τοῦ συνεταιρισμοῦ, τό διοικητικό συμβούλιο, τό ἐποπτικό συμβούλιο και τήν γενική συνέλευσι, τὰς ὀδηγίας του. Ὁ πρόεδρος τοῦ συνεταιρισμοῦ πρέπει νά σπεύσῃ νά διορθώσῃ τὰ κακῶς κείμενα, πρὸ πάντων ὅμως πρέπει νά γνωρίσῃ εἰς ὄλα τὰ μέλη τήν ἔκθεσιν και τὰς ὀδηγίας και γνώμας τοῦ Ὑπουργεῖου. Ἡ γενική συνέλευσις, ἀφ' οὗ ἀκούσῃ αὐτὰ εἶνε ἐλευθέρω νά ἀποφασίσῃ ὅ,τι θέλει σύμφωνα μέ τόν νόμον και τό καταστατικό. Μέ τό νά ἐγκρίνῃ ὅμως πράξεις τῆς διοικήσεως,

Οἱ ἀντίθετες γνώμης και ἡ ἀντίκρουσί τους. Ἄλλοι θέλουσι μεγαλύτερη και ἄλλοι μικρότερη ἐπέμβαση τοῦ Κράτους. (Ἀπόψεις που εἶχαν στη χρονική συνέχεια διάφορες εφαρμογές, ὅπως θα δούμιε).

Ὁ θ α θ μ ὀ ς ὅμως αὐτὸς τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ κράτους ε ὕ ρ ῖ σ κ ε ἰ ἄ ν τ ῖ ρ ρ ῆ σ ε ἰ ς α ἰ ὀ ποῖαι συνοφίζονται εἰς τὰς ἑξῆς δύο. Ἄλλοι βρίσκουν τήν ἐπέμβασιν αὐτὴν πολὺ μικρὰν και ἀνωφελεῆ. Ἄλλοι τὴν βρίσκουν ἀπεναντίας μεγάλην και ἐπιβλασθῆ. Εἰς ενα ἄρθρον ποῦ ἐδημοσιεύσαμεν εἰς τό ὕπ' ἀριθ. 1 φύλλον τοῦ ἐφετεινοῦ «Βοηθοῦ τῶν Συνεταιρισμῶν» ὁ κ. Μπούρας ὠμίλει περὶ ἀδιαφορίας τῆς Πολιτείας. Ἄλλοι συνιστοῦν νά γίνεταί ἐλεγχος και ἐπὶ τῆς σκοπιμότητος κάθε πράξεως τοῦ Συνεταιρισμοῦ και σέ κάθε νομόν νά σχηματισθῆ μιά ἐπιτροπή ἀπὸ διοικητικούς και δικαστικούς ὑπαλλήλους, ἀπὸ τό νομογεωπόνον, τόν Διευθυντὴν ὑποκαταστήματος τραπέζης κτλ. ἢ ὀποῖα νά ἔχη τό δικαίωμα, ὅταν τό κρίνῃ ὀρθόν, νά παύῃ τό διοικητικόν συμβούλιον κάθε συνεταιρισμοῦ τῆς περιφερείας. Ἄλλοι φθάνουν μέχρι τοῦ σημείου νά συνιστοῦν κάθε συνεταιρισμός νά μὴ διδῆ δάνειο εἰς τὰ μέλη του, ἂν δὲν συναίνεσῃ γιὰ κάθε δάνειο σέ κάθε μέλος και ὁ νομογεωπόνος. Ἄλλ' ὄλα αὐτὰ δὲν εἶνε παρὰ ἐπέμβασεις εἰς τὴν

αἰ ὀποῖαι ἔγιναν μέ παράβασιν τοῦ νόμου και τοῦ καταστατικοῦ, δὲν ἔπεται, ὅτι τό διοικητικὸν συμβούλιο ἀπαλλάσσεται τῆς εὐθύνης, τὴν ὀποῖαν ἔχει διὰ πράξεις αἰ ὀποῖαι τιμωροῦνται ποινικῶς σύμφωνα μέ τὸς νόμους.

Αὐτὸς εἶνε ὁ τρόπος, τὸν ὀποῖον διαγράφει ὁ νόμος διὰ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ κράτους εἰς τὸς συνεταιρισμούς και αὐτὸν τηρεῖ σταθερῶς ἢ ὕπηρεσία τοῦ Ὑπουργεῖου τῆς Γεωργίας, διότι ἔχει ὑποχρέωσιν νά τὸν τηρῆ. Ἄλλὰ ἔχει και τὴν γνώμην, ὅτι αὐτὸς εἶνε και ὁ καλλίτερος τρόπος μέ τὸν ὀποῖον θὰ φθάσωμεν καλλίτερα εἰς τὸν ἐπιδικώμενον σκοπὸν νά ἔχωμεν πραγματικούς συνεταιρισμούς μέ ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ των.

διοίκησιν τοῦ συνεταιρισμοῦ, ὁ συνεταιρισμός χάνει πλέον τὴν αὐτοδιοίκησιν του, ἢ ὀποῖα εἶνε μία ἀπὸ τὰς σπουδαιότερας καὶ χαρακτηριστικὰς ἰδιότητάς του. Τότε θὰ ἔχη μόνο τό ὄνομα τοῦ συνεταιρισμοῦ, τό ὀποῖον δὲν θὰ τοῦ ταυριάζει μάλιστα. Καλλίτερα και πιὸ συμφωνο μέ τὸν ὀργανισμόν τους θὰ ἦτο νά τὸς ὀνομάζωμεν τότε «γεωργικὰ γραφεῖα», ἢ πρακτορεῖα καμμιᾶς τραπέζης, ἄλλ' ὄχι συνεταιρισμούς. Ἡ αὐτοδιοίκησις εἶνε ἀπαραίτητος εἰς τὸς συνεταιρισμούς, διότι χωρὶς αὐτὴν χάνονται ὄλα τὰ πλεονεκτήματα του και ἰδίᾳ τὰ πλεονεκτήματα τῆς μικρᾶς περιφερείας ποῦ ἔχει κάθε συνεταιρισμός. Ὁ συνεταιρισμός γνωρίζει καλλίτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον πόσο δάνειο πρέπει νά δώσῃ σέ κάθε συνέταιρό του γιατί γνωρίζει τί ἀξίζει και ἀπὸ ὀικονομικῆς και ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως. Ἄν τό διοικητικὸν συμβούλιο μολονότι εἶνε εἰς θέσιν νά τὰ γνωρίζῃ αὐτὰ, δὲν τὰ λαμβάνει ὕπ' ὄψει και δὲν τὰ ἐφαρμόζει, τό ἐποπτικὸν συμβούλιο και ἢ γενική συνέλευσις μποροῦν νά τὸ θάλλουν στῆ θέσιν του. Μία ἐπιτροπή ἢ ὁ νομογεωπόνος ποῦ εἶναι μακρῶς, εἰς

την πρωτεύουσαν του νομού, δέν εἶνε εἰς θέσιν νά ξέρουν τόσο καλά τὰ πράγματα του συνεταιρισμοῦ, ὅπως τὰ ξέρουν οἱ ἴδιοι οἱ συνέταιροι.

Ἐπειτα ἅμα δέν ἔχει αὐτοδιοίκησι ὁ συνεταιρισμός πῶς μπορεῖ νά ἔχη εὐθύνην; Ἄμα τὸ κράτος ὅπωςδῆποτε ἐπεμβαίνει στή διοίκησι του συνεταιρισμοῦ, εἶνε φυσικό, ὅσο μικρῆ καὶ ἂν εἶνε ἡ ἐπέμβασις αὐτή, νά ἔχη τὴν εὐθύνη γιὰ κάθε κακοδιοίκησι αὐτὸ τὸ κράτος, μάλιστα σὸ τόπο μας, πού ὅλοι ἔχουν συνειθίσει νά ρίχνουν τὰ θάρη τους σ' αὐτό. Κι' ἂν εἶνε ὁ νομογεωπόνος πού ἐπεμβαίνει στή διοίκησι καὶ ἂν εἶνε ἡ ἐπιτροπή, πρῶτα θὰ ἔχουν τὴν εὐθύνη αὐτοὶ καὶ ὕστερα τὸ κράτος, ἀλλὰ πρὸ παντός αὐτό, πού ἔχει τέτοιο νομογεωπόνον, πού ἔχει διορίσει τέτοια ἐπιτροπή. Ἐπειτα ὅλοι οἱ συνέταιροι θὰ κοιμῶνται ἡσυχοὶ γιὰτὶ νά παρακολουθοῦν τὰς ἐργασίας τοῦ συνεταιρισμοῦ των, ἀφ' οὗ τὸ κράτος τὰς παρακολουθεῖ καὶ ἅμα ἰδῆ τίποτε κακὸ θὰ ἐπέμβῃ νά τὸ διορθώσῃ; Τί λόγον ἔχουν νά σκοτίζωνται τὰ μέλη τοῦ ἐποπτικοῦ συμβουλίου; Γιατὶ νά ἐργάζωνται καὶ μάλιστα χωρὶς μισθὸ τὰ μέλη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου ὁ πρόεδρος κτλ. ἅμα ἕνας ἄλλος π.χ. ὁ νομογεωπόνος, τὸ κράτος ἢ μιὰ ἐπιτροπή ἔρχεται σὲ κάθε στιγμή καὶ τοῦ λέει τόσο δάνειο θὰ δώσης σὸ τάδε μέλος καὶ τόσο σὸ ἄλλο μέλος, ἢ ἔρχεται καὶ τοῦ λέει, χωρὶς νά ἐρωτήσῃ καὶ τὴν γενικὴν συνέλευσιν ἢ καὶ ἐναντίον τῆς γνώμης της, ὅτι σὲ παῦω διότι δέν κάνεις καλά τὴ δουλιὰ σου; Δέν ἐπιδέχεται ἀμφιβολίαν, ὅτι ὅλοι οἱ συνεταιρισμοὶ καὶ ἡ ἐπιτυχία των στηρίζεται στή χαρά, πού ἔχουν τὰ μέλη τους, τὸ διοικητικὸ συμβούλιον, ὁ πρόεδρος, νά αὐτοδιοικοῦνται, σὸ ψυχολογικὸ αὐτὸ φαινόμενον τῆς αὐτοδιοικήσεως. Ἄμα τοὺς κοπῆ αὐτὸ οἱ συνεταιρισμοὶ εἶνε πτώματα χωρὶς ψυχῆ. Ὅτε ἄλλοι εὐκολὰ θὰ ἰδρυθοῦν, ὅτε οἱ ὑπάρχοντες θὰ ἐρ-

γ ἄ ζ ω ν τ α ι .

Ἐπειτα εἶνε τὸ κράτος ἐπαρκές γιὰ τέτοια ἐργασία; εἶτε εἰς ἀριθμὸν εἶτε εἰς ποιότητα ὑπαλλήλων εἶτε εἰς κεφάλαια διὰ τὴν συντήρησίν των; καὶ εἶνε ἱκανὸν διὰ τὴν ἀκριβῆ καὶ εὐσυνείδητον ἐκτέλεσιν τῆς ἐργασίας αὐτῆς μετὴν ἐπέμβασιν τῶν μικροκομματικῶν συμφερόντων σὲ κάθε χωριὸ καὶ τοῦ κομματικοῦ φατριασμοῦ; Βεβαίως ὄχι. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς πρέπει νά ἀφεθῆ ἄθικτος ἡ αὐτοδιοίκησις καὶ ἡ αὐτεὺθνη τῶν συνεταιρισμῶν.

Τὴν ἄλλην γνώμην, ὅτι ἡ μικρὰ ἐπέμβασις τοῦ Ὑπουργείου, ὅπως τὴν ἐξεθέσαμεν παρὰ πάνω, εἶνε μεγάλη καὶ ἐπιβλαβῆς εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τὴν διατυπώνει ἕνας βουλευτὴς Μεσσηνίας, ὁ ὁποῖος νομίζει, ὅτι ἡ ὑπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου πρέπει νά μὴ ἀνακατεῦεται διόλου στοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ νά μὴ ἐκφράζῃ οὔτε γνώμην γιὰ τὰ καταστατικά, πού ὑποβάλλονται σ' αὐτὴ πρὸς ἔγκρισιν, καὶ γιὰ τὴν διατύπωσίν τους. Ἄλλ' ἐκτός τοῦ ὅτι αὐτὸ τὸ ἐπιβάλλει ὁ νόμος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, ἐκτός τοῦ ὅτι εἶνε καὶ τὸ συμφέρον αὐτῶν τῶν συνεταιρισμῶν, ὅπως εἶπαμε, κανεὶς δέν μπορεῖ ποτέ νά ἀπαγορεύσῃ σὲ κανένα νά ἔχη γνώμην, πολὺ δὲ περισσότερο σὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπουργείου πού ἔγινε γι' αὐτὴ τὴ δουλιὰ καὶ ἐτοποιηθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συνεταιρικῆς κινήσεως καὶ ἡ ὁποία θὰ φέρῃ ἀσφαλῶς ἕνα μεγάλο μέρος τῆς εὐθύνης γιὰ κάθε τυχὸν ἀποτυχία τῶν συνεταιρισμῶν στὸν τόπο μας.

Ἐν τούτοις ποτέ δέν ἐζήτησε νά ἐπιβάλῃ τὴν γνώμην της τὴν λέει μόνον διότι πρέπει νά τὴν πῆ καὶ ἔχει καὶ δικαίωμα νά τὴν πῆ. Ὅποιος θέλει τὴν ἀκούει καὶ ὁποῖος θέλει δέν τὴν ἀκούει. Ἄλλ' ὀφείλει νά τὴν πῆ καὶ νά τὴν διατυμπανίσῃ μάλιστα γιὰ νά τὴν μάθουν ὅλοι οἱ ἐνδιαφερόμενοι. Κανεὶς δέν πρέπει νά μένῃ σὸ σκοτάδι. Ἄλλὰ ὁ βουλευτὴς Μεσσηνίας ἐνῶ ἀποκρούει κάθε ἀνάμειξιν τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου

ακόμη και εις τὰ καταστατικά, θέλει παρακάτω και αυτός την ενέργειαν τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου, ἀλλὰ μόνον ἐκείνην, ὅπως θὰ τὴν ἐκανόνιζαν οἱ διευθύνοντες τὰς ἐνώσεις τῶν συνεταιρισμῶν. Δηλαδή θέλει οὔτε λίγο, οὔτε πολύ, τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ὑπουργείου νὰ εἶνε ὄργανον τῶν διευθυνόντων τὰς ἐνώσεις. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ γίνεταί. Μία ὑπεύθυνος ὑπηρεσία δὲν μπορεῖ νὰ ἐνεργῇ χωρὶς νὰ ἔχη καμμιά δική της γνώμη, δὲν μπορεῖ νὰ ἐνεργῇ ὅ,τι τῆς λέγουν ἄλλοι, χωρὶς κρίσι καὶ χωρὶς γνώμη καὶ ἀπόφασιν δική της. Αὐτὸ εἶνε πρωτάκουστον. Μιά τέτοια γνώμη δὲν στέκει διόλου στὴ λογικῇ.

Ὅλες αὐτὲς ἡ γνώμες ποῦ μᾶς ἔρχονται ἀπὸ μερικοὺς ἀπὸ τὴν Μεσσηνίαν συνδυαζόμενες μὲ τὸ σχέδιον τοῦ νέου καταστατικοῦ τῆς Ἐνώσεως τῶν συνεταιρισμῶν τῆς Μεσσηνίας, γιὰ τὸ ὁποῖον ἐγράψαμεν εἰς τὸ προπαραλεθὸν φύλλον τοῦ «Βοηθοῦ» λένε τὰ ἑξῆς.

Ὅλοι οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς Μεσσηνίας νὰ γίνωνται, ὅπως θέλη ἡ Ἐνωσίς των ἢ καλλίτερα ὁ διευθύνων τὴν Ἐνωσίς τους, χωρὶς τὸ Ὑπουργεῖον νὰ λείπει διό-

λου τὴν γνώμην του γιὰ τὴ σκοπιμότητα τοῦ καταστατικοῦ κάθε συνεταιρισμοῦ. Τὸ καταστατικὸ τῆς Ἐνώσεως νὰ γίνῃ χωρὶς νὰ ἐκφράσῃ καμμιά γνώμην τὸ Ὑπουργεῖον. Νὰ δεθοῦν οἱ συνεταιρισμοὶ στὴν Ἐνωσί χεירוπόδαρα καὶ νὰ χάσουν τὴν αὐτοτέλειά τους καὶ τὴν αὐτοδιοίκησίν τους, νὰ εὐθύνωνται αὐτοὶ καὶ τὰ μέλη των ἀπεριορίτως μὲ ὅλη τους τὴν περιουσίαν στὴν Ἐνωσί καὶ νὰ μὴ μποροῦν νὰ φύγουν ἀπ' αὐτὴν ὅταν θέλουν. Ὑστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ, διὰ τὰ ὁποῖα τὸ Ὑπουργεῖον πρέπει νὰ μὴ ἔχη καμμίαν γνώμην, θὰ ἔρχεται αὐτὸ τὸ Ὑπουργεῖον καὶ θὰ κἀνῃ ὅ,τι λέγουν οἱ διευθύνοντες τὴν Ἐνωσίαν.

Καὶ ἐνῶ λοιπὸν μὲ τοὺς συνεταιρισμοὺς προσπαθοῦμε νὰ ἀπομακρύνωμε τοὺς γεωργοὺς ἀπὸ τοὺς τοκογλύφους καὶ ἀπὸ τὸ κομματικὸ φατριασμὸ θὰ κἀνωμε μὲ τὴν Ἐνωσίαν ἕνα καπετανάτο.

Γεωργοὶ καὶ συνεταιρισμοὶ προσηύχονται.

Ἡ Ἐνωσίς θέβαια εἶνε ἀπαραίτητος, ἀλλὰ λάθετε ὑπ' ὄψιν τὰς γνώμας, ποῦ ἐγράψαμε εἰς τὸ προπαραλεθὸν φύλλον».

Αὐτὰ τα τόσα βασικά, τα τόσο αξιόλογα, διατύπωσε με παρρησία και μαχητικότητα ο Ιασημίδης. Και ἔχουν πάντα τὴ θέση τους

Γ) ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΩΝ Γ. ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

Ἐχουμε (το 1919) τις ἀκόλουθες ἐγκρίσεις καταστατικῶν: Ἰανουάριος 10 — Φεβρουάριος 11 — Μάρτιος 10 — Ἀπρίλιος 10 — Μάιος 18 — Ἰούνιος 3 — Ἰούλιος 21 — Αὐγούστος 14 — Σεπτέμβριος 7 — Οκτώβριος 18 — Δεκέμβριος 29.

(Βλ. αναλυτικὰ «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 32, 48, 63, 80, 95, 111, 126, 143, 159, 175. Καὶ 1920 σ. 14).

Δ) ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ (ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ)

Ε ν ι σ χ ὺ σ ε ι ς. Το Ὑπουργεῖον Γεωργίας εξασφάλισε ὅλο το θ. χαλκὸ που θα χρειαστοῦν οἱ παραγωγοὶ κατὰ το 1919 καὶ σε μικρότερη τιμῇ ἀπὸ το 1918. Οἱ Συνεταιρισμοὶ θα παραλαμβάνουν ὁμαδικὰ ἀπὸ τις κεντρικὲς ἀποθήκες Πατρῶν καὶ Πειραιῶς καὶ με μικρότερη τιμῇ ἀπὸ τους ἀσυνεταιριστοὺς («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 14).

Διευκολύνσεις γίνονται σε μεταφορικὰ μέσα γιὰ τις ἐξαγωγὲς σταφίδας.

Ἡ λήξη τῆς βουλγαρικῆς κατοχῆς στὴ Μακεδονία οδηγεῖ σε ἐνίσχυση ἀγροτῶν - συνεταιρισμῶν. (Πληροφορίες στὸ «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 29, 31).

Π ρ ο σ τ α σ ί α σ τ α φ ι δ ο π α ρ α γ ω γ ώ ν.

Από ποιά φοδερή εκμετάλλευση έσωσαν οι συνεταιρισμοί τους σταφιδοπαρωγωγούς το περιγράφουν, με στοιχεία, ο Α. Γιαννόπουλος στο «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 40 και ο Κ. Χαλέδας στο «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1922 σ. 3 (για Αιτωλοακαρνανία).

Σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ μ ο ί και ακτήμιονες.

Τι πρόσφεραν οι Συνεταιρισμοί στους ακτήμιονες, για την απελευθέρωσή τους από την εκμετάλλευση, το περιγράφει κείμενο του Ν. Μιχόπουλου σχετικά με το Συνεταιρισμό **Ε π α ν ω μ ή ς** («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 52 και «Θέματα Συνεταιρισμών» σ. 5405).

Παρόμοιο και σπουδαιότερο θέμα στο **Α α γ κ α δ ά** (βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 67 και «Θέματα Συνεταιρισμών» σ. 5408).

Είναι δυο υπέροχα κείμενα του Νικ. Μιχόπουλου που δείχνουν όχι μόνο τη συνεταιριστική φλόγα, το πρακτικό μυαλό και το απαράμιλλο εκλαϊκευτικό ύφος του μεγάλου δασκάλου και θεμελιωτή αλλά και την κινητοποίηση του αγροτικού κόσμου και τη συνεταιριστική δημιουργία μέσα στις δύσκολες πολεμικές συνθήκες εκείνων των πρώτων χρόνων της συνεταιριστικής προσπάθειας. Και παράλληλα τη μεγάλη και ουσιαστική βοήθεια του τότε Κράτους για τη σωστή οργάνωση και ανάπτυξη των συνεταιρισμών, ώστε να περιοριστεί η φοδερή εκμετάλλευση που γινόταν σε βάρος του αγροτικού κόσμου.

Ο αναγνώστης θα συναντήσει ακόμα, στα κείμενα που ακολουθούν, καταστάσεις και νοσηρότητες που υπάρχουν και σήμερα ακόμα, όπως τα τσιφλίκια, τα εκκλησιαστικά κτήματα, το αντιδραστικό πνεύμα μερικών καλόγηρων και μερικών δεσποτάδων. Ακόμα συναγοίμμε στα κείμενα αυτά λαϊκές ηγετικές μορφές — όπως ο λεβεντόπαπας της Μπαλάφτσας και ο γιατρός της Επανωμής — καθώς και τη θερμή - άδολη λαϊκή συμμετοχή στη συνεταιριστική προσπάθεια για αυτοβοήθεια μέσα από την τήμα συνεργασία.

Ιδιαίτερα πρέπει να προσέξουμε το εξαιρετικά προοδευτικό πνεύμα και την αγωνιστικότητα του μεγάλου συνεταιριστή Νικ. Μιχόπουλου που παρ' όλη την υπαλληλική του ιδιότητα (όπως και ο Ιασσεμίδης και πολλοί άλλοι) είχαν το θάρρος να καταπολεμούν τις εκμεταλλευτικές καταστάσεις και να είναι οι ηγέτες στην ανόρθωση, με συστηματική εργασία. Τα παραθέτομε:

Σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ μ ο ς Ε π α ν ω μ ή ς

Ή Έπανωμή είνε ένα από τά καλλίτερα και τά παραγωγικώτερα κεφαλοχώρια της περιφερείας Θεσσαλονίκης, πρὸς τή Χαλκιδική. Οί γεωργοί δμως τής Έπανωμής έχουν πολὺ ἴλιγα χωράφια ἴδικά τους καί γιαυτό τρέχουν ἀπό τσιφλίκι σὲ τσιφλίκι καί ἀπὸ μετόχι σὲ μετόχι γιά νά καλλιεργοῦν ἄλλοι μὲ διπλό καί μὲ τρίδιπλο ἀντίσπορο καί ἄλλοι μὲ μεγάλο νοίκι.

Ἐκεῖ ἀπ' ἔξω ἀπὸ τήν Ἐπανωμή είνε καί ἕνα τσιφλίκι πού λέγεται Κρετσανά. Αὐτὸ τὸ τσιφλίκι είνε θακούφικο· είνε

κτῆμα τής Μονῆς Ἁγίας Ἀναστασίας. Αὐτὸ τὸ κτῆμα δὲν τὸ ἔδωσαν οἱ καλογέροι στοὺς γεωργοὺς τής Ἐπανωμής να τὸ καλλιεργοῦν μὲ τὸν ἀντίσπορο ἢ μὲ τὸ νοίκι, ἀλλά τὸ νοίκιαζαν σὲ ἕνα δύο τσορμπατζήδες Ἐπανωμητες (τσορμπατζήδες στῆ Μακεδονία λέγονται οἱ προὔχοντες κάθε χωριοῦ). Τῶπερναν λοιπὸν οἱ τσορμπατζήδες αὐτὸ τὸ κτηματάκι μὲ λίγο νοίκι καί τῶδωναν ὕστερα στοὺς πατριῶτες των νά τὸ καλλιεργοῦν μὲ ἀντίσπορο ἢ μὲ τὸ νοίκι. Πόσο; ὁ Θεὸς καί ἡ ψυχὴ τους· οἱ τσορμπατζήδες αὐτοὶ μὲ τὸν ἴδρωτα καί μὲ τὸ αἷμα τῶν γεωργῶν πού ἴποτιζαν τά

βακούφικα αυτά χώματα, έγιναν μεγάλοι και τρανοί, σωστοί άρχοντοχωργιάτες και οι πατριώτες των έδουλεβαν σαν σκλάβοι, δχι δχτώ, αλλά δεκαοχτώ διρες τὸ μερόνυχτο γιά νά τρώνε και αὐτοί ἕνα ξηροκόμματο. "Ας εἶνε, δέν εἶνε αὐτοί πρωτάρες" αὐτά τὰ πάθαιναν και τὰ παθαίνουν ἀκόμα πολλοί, χιλιάδες συνάδελφοί τους και στήν παλαιά Ἑλλάδα.

Ἄλλά οἱ Ἐπανωμῆτες δέν χορατεῦσιν. Ἄφου μία φορά γλύτωσαν ἀπὸ τὸν τουρκικό ζυγό, σκέφθησαν νά πετάξουν και τοὺς ἐκμεταλλευτὰς αὐτοὺς πὸ εἶχαν καθήση στὰ γερά στὸ σθέροκο, δὼ και πολλά χρόνια. Πῆσαν γρήγορα χαμπάρι ὅτι τὸ Κράτος ἐνδιαφέρεται και ἔχει ἀπόφασι νά ὑποστηρίξη μὲ κάθε θυσία τοὺς γεωργούς πὸ εἶνε ἢ θά θελήσουν νά συνεταιρισθῶν. Και ἀμέσως, ἀφου τὸ σκέφθησαν καλά αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἀποφάσισαν και ἔκαναν τὸ συνεταιρισμὸ τους.

Ὁ συνεταιρισμὸς ἔγινε πέρυσι, στὰ 1918, ἀπὸ καμμιά ἑβδομηταργιά μονάχα γεωργούς· ἀλλ' ὡς φέτος τὴν καθαρὴ δευτέρα, πὸ ἀπὸ ἄλλο χωργιὸ τῆς Χαλκιδικῆς εἶχα φθάση ἐκεῖ, οἱ συνεταιριοὶ εἶχαν γεινή 334, χωρὶς ἔως τότε νά ἔχουν ἰδῆ και κανένα φῶς γιά τὸ σκοπὸ τους.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ γεωργοὶ εἶχαν γραφῆ γιά 997 μερίδες ἐν ὄλω τῶν 25 δραχμῶν και ἔτσι τὸ συνεταιρικό τους κεφάλαιο φθάνει τῆς 24.925 δραχμῆς. Ἄπ' αὐτὸ εἶχαν πληρῶση 20.638 δραχ. και χρεωστοῦσαν μόνον 4.287 δραχμῆς.

Σκοπὸς αὐτοῦ τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶνε νά κάνη ὅλες τῆς ἐργασίες πὸ κάνουν οἱ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοί· ἀλλά κρυφὸς τους πόνος και παντάρκρηφη χαρά του ἦτο νά μ'πορέση νά θγάλη ἀπὸ τὰ νύχια τῶν τσορμπατζήδων αὐτὸ τὸ μετόχι, νά τὸ ἰνοικιάση ὁ συνεταιρισμὸς και νά τὸ δῶση αὐτὸς στοὺς συνεταιριοὺς του νά τὸ καλλιεργοῦν και νά κερδίζουν και αὐτοὶ τὸ μεροκάματό τους μὲ λιγώτερα θάσανα και πιέσεις.

Λοιπὸν μόλις ἔμαθαν, ὅτι οἱ καλόγεροι θά τὸ ἔθγαζαν στή δημοπρασία αὐτὸ τὸ μετόχι, μαζεύθησαν ὄλοι σὲ γενική συνέλευσι και ἀπεφάσισαν, νά χτυπήση ὁ συνεταιρισμὸς στή δημοπρασία τὸ κτήμα, ὡς ἐκεῖ πὸ δέν πέρνει ἄλλο. Γιά νά ἔχη δὲ ὁ συνεταιρισμὸς και μπόλικά λεπτά γιά προκαταβολῆς στή δημοπρασία κλπ. ἀμέσως ὄλοι ἐδάνεισαν τὸ συνεταιρισμὸ και στή στιγμὴ μαζεύθησαν 21.025 δραχμῆς.

Ἡ ἀπόφασις αὐτὴ τοῦ συνεταιρισμοῦ, μαθεύτηκε βέβαια σ' ὄλο τὸ χωργιὸ. "Ε, τότε! πὸ σὲ σφάζει και πὸ σὲ πονεῖ! ὁ πόλεμος ἄρχισε ἄγριος ἀπὸ τοὺς τσορμπατζήδες και ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ἄλλους χασομέρηδες τοῦ χωργιοῦ, ἐναντίον τῶν διοικούντων. Πρόεδρος τοῦ συνεταιρισμοῦ, ὁ γιατρός τοῦ χωργιοῦ Γρηγ. Γ ρ α μ ἔ ν ο ς, παιδί γέννημα θρέμμα γεωργοῦ, μὲ θέλησι και μὲ θάρρος μεγάλο. Διοικητικὸ και ἐποπτικὸ συμβούλιο, ὄλοι καλοὶ γεωργοὶ, πρώτης τάξεως ἄνθρωποι, γενναῖοι και ἀποφασιστικοί. Οἱ συνεταιριοὶ διαλεχτοί· ἕνας κι' ἕνας· τοὺς εἶδα ὄλους ζωγραφισμένους μέσα στὰ μάτια τῶν ἀντιπροσώπων των, τοὺς κατάλαβα, ἀπὸ τὸ γραφεῖο, ἀπὸ τὰ βιβλία πὸ κρατᾶει ὁ συνεταιρισμὸς· ἀπ' αὐτὰ εἶδα τὴν προθυμία τους και τὴ πεποίθησι πὸ ἔχουν σὸ συνεταιρισμὸ τους. Ἄλλά τοὺς εἶδα κατά τὸ βράδυ και αὐτοὺς ὄλους προσωπικῶς· ἐθαύμασα τὴν προθυμία μὲ τὴν ὁποῖαν ἔτρεξαν νά μὲ ἰδοῦν και νά μὲ ἀκούσουν μόλις ἄκουσαν τὸν κήρυκα τοῦ χωργιοῦ νά φωνάζη στή ράχη ὅτι τοὺς θέλω. Πρῶτη φορά εἶδα τόση προθυμία, τόση ὁμόνοια, τέτοια ἀγάπη, τόση ἐμπιστοσύνη και τέτοια πειθαρχία σ' ἕναν πολυμελῆ συνεταιρισμὸ.

Παρουσιάσθηκε λοιπὸν και ὁ συνεταιρισμὸς ὡς πλειοδότης τὴν ἡμέρα τῆς δημοπρασίας, ἐχτύπησε τὸ κτήμα αὐτὸ και ἀπὸ 9 χιλιάδες δραχμῆς πὸ τὸ εἶχε πρώτῃτερα ὁ ἐνοικιαστής γιά πέντε χρόνια, τὸ ἔφθασε ὁ συνεταιρισμὸς εἰς 32 χιλιάδες δραχμῆς και ἔτσι τὸ κτήμα

Ξεμεινε στο συνεταιρισμό.

Καί τώρα ὁ καθένας θά νομίζη ὅτι ἕως ἐδῶ τελειῶνουν τὰ θάσσανα τοῦ συνεταιρισμοῦ. "Οχι δυστυχῶς. Οἱ Δεσποτάδες πού κάνουν στή Θεσσαλονίκη τήν ἐπιτροπή πού διοικεῖ τὰ θακούφια τσιφλίκια δέν ἤθελαν νά δώσουν τὸ κτήμα στοῦ συνεταιρισμοῦ, ἀλλά ζητοῦσαν καί ἐγγυητή γιά νά ὑπογράψη τὸ συμβόλαιο. Δέν τοὺς ἔφθανε ἡ προπληρωμὴ τοῦ ἐνοικίου κάθε χρόνο, δέν τοὺς ἔφθανε ἡ ἐγγυήσις ἡ χρηματικὴ πού εἶχε καταθέσει ὁ συνεταιρισμός κατά τήν ἡμέρα τῆς δημοπρασίας, δέν τοὺς ἔφθαναν 334 γεωργοὶ δουλευτάδες καί νοικοκυραῖοι, ἤθελαν ἀκόμα ἕναν, γιά νά ἐξασφαλίσουν μέ τὸν ἕναν αὐτὸν τὰ συμφέροντα τῆς Μονῆς. Ὁ συνεταιρισμός, οἱ ἄλλοι, δέν ἀξίζουν τίποτε, δέν ἔχουν, φαίνεται, καμμία σημασία γιά τοὺς Δεσποτάδες.

Ὁ συνεταιρισμός ἐθεώρησε τὴν ἀξίωσι αὐτῆ τῆς ἐπιτροπῆς ὡς μεγάλη προσβολὴ καί εἶπε στοὺς Σεβασμιωτάτους, ὅτι δέν ἔχει νά δώσῃ ἄλλον ἐγγυητή, ἀφ' οὗ ὅλοι οἱ συνέταιροι εὐθύνονται ἀλληλεγγύως πρὸς τὸν συνεταιρισμόν καί πρὸς τοὺς πιστωτὰς του διὰ ποσὸν πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ νοῖκι πού εἶχε νά λαβαίνει ἡ Μονή.

Μετά τὴν προφορικὴ αὐτὴ δῆλωσι τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἀμέσως ἡ ἐπιτροπὴ, χωρὶς νά ξαναβγάλῃ τὸ κτήμα στή δημοπρασία, ὅπως λέει ὁ νόμος, ἐφώνησε τὸν μειοδότη, τὸν ἴδιο τσορμπατζῆ πού ἔπερνε τακτικὰ τὸ κτήμα καί ἔκανε τὸ ἐνοικιαστήριο συμβόλαιο μέ αὐτόν. Γιατί αὐτό; Δέν ἐξετάζω τὸ γιατί· ἐγὼ μολογῶ ὅ,τι ἐγίνε· ἄς ἐξετάσουν ἄλλοι τὸ γιατί. Ἡ ἐνέργεια αὐτῆ τῆς ἐπιτροπῆς τῶν Δεσποτάδων ἐπάγωσε καί ἀπέλιπσε τὸν κοσμάκη. Ἀλλὰ οἱ διοικούντες τὸ συνεταιρισμὸν δέν εἶχαν ἀπελπισθῆ ἀκόμα, διότι ἤξεραν ὅτι ἐπιτροπὴ καί ἐνοικιασταὶ ἠλογάριάζαν χωρὶς τὸν ξενοδόχο. Ἀναφέρθηκαν ἀμέσως στοῦ Ὑπουργεῖο καί στίς ἀρμόδιες ἀρχές τῆς Θεσσαλονίκης καί ὑπεστήριξαν τὸ δίκαιον

τούς. "Ὅλες ἡ ἀρχές εἶδαν ὅτι πράγματι εἶχε δίκαιον ὁ συνεταιρισμός καί ἀμέσως ἐτηλεγράφησαν στοῦ Ὑπουργεῖο νά ἐπιταχθῆ τὸ κτήμα αὐτὸ καί νά δοθῆ στοῦ συνεταιρισμοῦ. Καί ἔτσι ἔγινε. Τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Γεωργίας, χωρὶς νά χασομερήσῃ, ἀμέσως ἔκανε τὴν ἐπίταξι τοῦ κτήματος καί διέταξε νά μπη ἔμεσα ὁ συνεταιρισμός καί νά τὸ μοιράσῃ στοὺς συνεταίρους του γιά νά δουλέψουν καί νά ζήσουν· ἔτσι ὁ συνεταιρισμός καί τὸ κτήμα τὸ πῆρε καί νοῖκι ἕλιγότερο θά πληρώσῃ διότι τὸ νοῖκι θά κανονισθῆ μέ τὴν πραγματικὴ ἀξία τοῦ κτήματος καί ὄχι μέ τὸ πεισματάρικο νοῖκι τῆς δημοπρασίας. Καί οἱ ἄλλοι; οἱ ἄλλοι ἔμειναν μέ τὸ συμβόλαιον τῆς ἐπιτροπῆς καί τὸ φυσοῦν καί δέν κρῶναι.

Τώρα πιστεύομε ὅτι ἡ ἀντίδρασις θά βάλῃ λίγο νερὸ στοῦ κρασί της, ἀφοῦ εἶδε καί μέ τὰ μάτια της ὅτι τὸ κράτος δέν χορατεῦει προκειμένου περὶ συνεταιρισμῶν καί οἱ ὄλιγοι ἄλλοι καλοὶ γεωργοὶ τῆς Ἐπανωμῆς πού ἦταν ἔξω ἀπ' τὸ συνεταιρισμὸν θά τρέξουν νά γραφοῦν καί αὐτοί.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁμοῦς ὁ συνεταιρισμός αὐτός, ἂν καί εἶχε καρφωθῆ στήν ἐνοικίασιν τοῦ μετοχίου τὴν ὁποῖαν θεωροῦσε ζωὴ ἢ θάνατον γιά τὸ συνεταιρισμὸν, ἔκαμε καί προμηθεῖας διαφόρων ἄλλων εἰδῶν διὰ τὰς οἰκιακὰς ἀνάγκας τῶν συνεταίρων καί διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν ζώων των. Ἐκτὸς αὐτῶν, ἐφρόντισεν ἀμέσως καί ἔβαλε στή θέσιν τοὺς καί τοὺς κεχαγιαδῆδες τοῦ χωργιοῦ (κεχαγιαδῆδες στή Μακεδονία λέγονται, αὐτοὶ πού ἔχουν πολλὰ πρόβατα ἢ γίδια καί εἶνε ἐντόπιοι). Ὁ συνεταιρισμός προτείνει τὸν διορισμόν καί τὴν παῦσι τῶν ἀγροφυλάκων καί τοὺς πληρώνει 150 δραχμῆς τὸ μῆνα τὸν κάθε ἕναν. Ἀμα γίνε ζημία, ὀφείλει, ἀγροφύλακας ἢ ὁ ζημιωθεὶς νά ἀναφέρῃ ἀμέσως τὴ ζημία στοῦ γραφεῖο τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ὁ συνεταιρισμός στέλλει τὴν ἄλλη ἡμέρα τοὺς ἐκτιμητὰς του καί γίνετα ἡ σχετικὴ ἔκθε-

σις έκτιμήσεως. Τότε καλείται στο γραφείο αυτός που έκανε τη ζημία και του προτείνει ο συνεταιρισμός συμβιβασμό. "Αν άρνηθῆ, τότε γίνεται μήνυσις ὄχι ἀπὸ μέρος τοῦ ζημιωθέντος ἀλλὰ ἀπὸ μέρος τοῦ συνεταιρισμοῦ. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἔμασαν τὴν οὐρά τους οἱ κύριοι κεχαγιάδες καὶ σιγά - σιγά θὰ τὴν κόψουν στὴ ρίζα, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν νὰ κάνουν ζημιές 'κεῖ που περνοῦν.

Καὶ στὸ ζήτημα αὐτὸ ἔχει ὁ συνεταιρισμός φασαρίες καὶ πόλεμο ἀπὸ τοὺς κεχαγιάδες. Ὁ κοτσάμπασης (πάρεδρος) τοῦ χωργιοῦ ἀντίθετος καὶ αὐτός, γιατί εἶνε κεχαγιάς. Προτείνει καὶ αὐτός στὸ Νομάρχη τὸν διορισμὸ ἄλλων ἀγροφυλάκων, ἀλλὰ στοὺς πολλοὺς ἀνάθεμα δὲ χωράει. Γιὰ νὰ κανονισθῆ αὐτὸ τὸ ζήτημα μία γιὰ πάντα ἐδῶ στὴ Μακεδονία, ἐπρότεινα στὸν κ. Γενικὸ Διοικητὴ Θεσσαλονίκης, νὰ ἀπαγορευθῆ τοὺς παρέδρους νὰ ἀνακατώνονται μὲ τοὺς ἀγροφύλακας στὰ μέρη που εἶνε συνεταιρισμοὶ καὶ στοὺς συνεταιρισμοὺς αὐτοὺς εἶνε γραμμένοι οἱ περισσότεροὶ κάτοικοι γεωργοί. Τὸν εἶχα παρακαλέσει μάλιστα νὰ πάη καὶ ὁ ἴδιος σὲ μερικὰ χωρριά καὶ νὰ ἰδῆ καὶ μὲ τὰ μάτια του τὴν κατάστασι καὶ μοῦ εἶπε ὅτι θὰ πῆγαινε.

"Ἄλλο ζήτημα σπουδαῖο που ἔχει νὰ τακτοποιήσῃ ὁ συνεταιρισμός αὐτός εἶνε τὸ ζήτημα τῆς ἐνοικιάσεως τῆς χορτονομῆς ἐπὶ τῶν ἰδιοκτητῶν χωραφιῶν, τὴν ὁποῖαν κάνει ὁ παρέδρος διὰ λόγ) σμὸ τῆς κοινότητος. Καὶ αὐτὸ τὸ ζήτημα θὰ τὸ κερδίσῃ ὁ συνεταιρισμός διότι μᾶς φαίνεται ὅτι ἔχει δίκαιο.

Αὐτὰς τὰς ἐργασίας ἔχει κἀνῆ ὁ συνεταιρισμός τῆς Ἐπανωμῆς σὲ 7—8 μῆνες· δὲν ἔχω καμμία ἀμφιβολία ὅτι γρήγορα θὰ πάη ἔμπρός καὶ σὲ λίγο χρόνον θὰ γείνῃ ἕνας ἀπὸ τοὺς καλλιτέρους συνεταιρισμοὺς τοῦ Κράτους· πρέπει ὅμως νὰ ἐξακολουθήσῃ ἢ ἴδια προθυμία, ἢ ἴδια πειθαρχία ἀπὸ μέρος τῶν συνεταιρίων καὶ οἱ διοικούντες νὰ ἐξακολουθήσουν νὰ ἐργάζωνται μὲ τὸ ἴδιο θάρ-

ρος, μὲ τὴν ἴδια ἀφιλοκέρδεια καὶ σύμφωνα πάντοτε μὲ τὸ καταστατικὸ καὶ τὸ Νόμο.

(«Βοηθός τῶν Συνεταιρισμῶν», Ἀπρίλιος 1919 σελ. 52).

Ὁ Συνεταιρισμός Μπαλάφτσας Λαγκαδᾶ.

Ἡ Μπαλάφτσα εἶνε ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ τσιφλίκια τῆς περιφέρειας Λαγκαδᾶ.

Τὸ τσιφλίκι αὐτὸ εἶνε ἰδιοκτησία τῆς Σεφικὰ χανοῦμ, τῆς Σουλεϊκὰ χανοῦμ καὶ τοῦ Ἄλη Κεμάλ μπέη καὶ κατοικεῖται ἀπὸ 89 κολληγικὲς οἰκογένειες ἑνῶπιες καὶ 80 προσφυγικὲς ἀπὸ τὴ Θράκη. Ὅλο τὸ κτῆμα εἶνε 26 χιλιάδες στρέμματα καὶ τὸ ἔχει τὸ δημόσιο ὑπὸ τὴν μεσεγγύησί του διότι οἱ ἰδιοκτῆται εἶνε φευγάτοι.

Οἱ κολληγοὶ ἀφ' οὗ ἑλευθερώθηκαν ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ, ἐσκέφθησαν, ὅτι εἶνε καιρὸς πλέον νὰ φροντίσουν νὰ πάρουν αὐτὸ τὸ κτῆμα καὶ νὰ τὸ καλλιεργοῦν γιὰ λογαριασμὸ τους καὶ γι' αὐτὸ ἔκαναν τὸ συνεταιρισμὸ τους.

Ὁ συνεταιρισμός ἔγινε πρὸ ἐνὸς ἔτους ἀπὸ 112 κολληγάδες· ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς ἔχει γραφῆ στὸ συνεταιρισμὸ γιὰ πολλὰς μερίδες καὶ ὄλο τὸ ποσὸν τῶν μερίδων ἔχει φθάσῃ σὲ 1015. Τὸ συνεταιρικὸ τους κεφάλαιο εἶνε 30.450 δραχμὲς καὶ ἔχει πληρωθῆ ὄλο. Κανένας συνέταιρος δὲν χρωστáει στὸ συνεταιρισμὸ ἀπὸ μερίδες, οὔτε μία πεντάρα.

Μόλις τακτοποιήθηκε ὁ συνεταιρισμός, ἀμέσως τὸ διοικητικὸ συμβούλιο ἔφροντισε καὶ ἑνοίκιασε τὸ κτῆμα ἀπ' τὸ δημόσιο. Τὸ ἑνοίκι που θὰ πληρώσῃ γιὰ ἕνα χρόνον εἶνε 30.000 δραχμὲς γιὰ ὄλο τὸ κτῆμα. Ἀπὸ τὸ ἑνοίκι αὐτὸ προπλήρωσε 10.000 καὶ τὸ ὑπόλοιπο θὰ τὸ πληρώσῃ σὲ δύο δόσεις, στὰς 15 Μαΐου τῆ μία καὶ στὰς 15 Αὐγούστου τὴν ἄλλη. Κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὁ συνεταιρισμός ἔγινε ἐνοικιαστῆς τοῦ κτῆματος καὶ οἱ κολληγοὶ ἑγλύτωσαν πλέον ἀπὸ τῆς χανούμισες, ἀπὸ τοὺς μπέηδες καὶ ἀπὸ τοὺς ἐνοικιαστὰς· εἶνε κολληγοὶ στὸ συ-

νεταιρισμό τους. Και έπειδή συνεταιρισμός είνε αὐτοὶ ο ἴδιοι, εἶνε κολληγοὶ στὸν ἑαυτὸ τους καὶ δὲν ἔχουν πλεόν ἄλλον μπελᾶ στὸ κεφάλι τους. Καὶ ὄχι μόνον ἔγλυτῶσαν ἀπὸ τοὺς μπελάδες αὐτοὺς ποὺ λέγονται ἀφεντικά, ἀλλὰ καὶ τὸ κέρδος, ποὺ θὰ θγαίνει ἀπὸ τὰ κολληγάδικα ἴδρωτα, θὰ μὲνῃ εἰς τὸ ἐξῆς στὸ συνεταιρισμὸ τους, στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ τους καὶ δὲν θὰ τὸ πέρνει ὁ ἀφέντης ἢ ὁ ἐνοικιαστής.

Ὁ συνεταιρισμὸς πλὴν τοῦ ἐνοικίου ποὺ θὰ εἰσπράξῃ ἀπὸ τοὺς κολληγάδες γιὰ τὰ χωράφια ποὺ καλλιεργεῖ ὁ καθένας, ἔχει ἔσοδα ἀπὸ τὰ λειθάδια, ἀπὸ τὸ μύλο, ἀπὸ τὰ σπίτια ποὺ κάθωνται οἱ κολληγοὶ, ἀπὸ τῆς ἀχυρῶνες, ἀπὸ τὸ λαχανόκηπο καὶ ἀπ' τὸ μαγαζὶ τοῦ χωργιοῦ.

Ἀπὸ λειθάδια ἔχει ὁ συνεταιρισμὸς 20 χιλιάδες καλοκαιρινὸ καὶ 5 χιλιάδες χειμωνιάτικο· ὄλα ὄλα 25 χιλιάδες· καὶ δὲν εἶνε μόνον αὐτὴ ἡ ὠφέλεια· ἡ μεγαλύτερη ὠφέλεια εἶνε ὅτι οἱ κολληγάδες δὲν ἔχουν τὸν τσοπάνο μὲ τὴ γκλίτσα του ἀπὸ ἴπάνω ἀπ' τὸ κεφάλι τους· τὰ λειθάδια τὰ ἑνοικιάζει ὁ συνεταιρισμὸς μὲ τὴν καλλιέργεια ἐλεύθερη· ὁ γεωργὸς εἶνε ἐλεύθερος ὅποτε θέλει νὰ πάῃ στὸ χωράφι του νὰ ὀργώσῃ, μονάχα νέο χωράφι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀνοίξῃ πρὶν τὰς 15 Φεβρουαρίου· καὶ αὐτὸ εἶνε τὸ σωστὸ. Καὶ ὁ λύκος χορτάτος καὶ τὰ πρόβατα σωστά. Καὶ ὁ τσοπάνος νὰ βοσκήτῃ τὸ κοπάδι του, ἀλλὰ καὶ ὁ γεωργὸς νὰ μὴ χασομερᾷ καὶ ζημιώνεται γιὰ τὸ χατῆρι τοῦ τσοπάνη.

Ἀπὸ τὸ μύλο ἔχει ὁ συνεταιρισμὸς εἰσόδημα 3.300 δραχμὲς καὶ οἱ κάτοικοι εὐχαριστήμενοι ἀπὸ τὰ ἀλέσματα· πρωτίτερα οἱ ἀφεντάδες μαζὺ μὲ τὸ μύλο ἑνοικιάζαν στὸ μυλωνᾶ καὶ τοὺς κολληγούς· ἀλλοίμονο σὲ ἑκεῖνον τὸν κολληγοῦ ποὺ θὰ πῆγαινε νὰ ἀλέσῃ σὲ ἄλλον μύλο· ἢ μικρότερη τιμωρία ἦτον νὰ φύγῃ ἀπ' τὸ χωριό. Καὶ ἔτσι οἱ χωρικοί αὐτοὶ, σὰν νὰ μὴν τοὺς ἔφθαναν οἱ ἄλλοι ἀφεντάδες, εἶχαν στὴ ράχη τους

καὶ τὸν μυλωνᾶ· ἔπρεπε νὰ τὸν τρέφουν καὶ νὰ τὸν παχύνουν καὶ αὐτὸν μὲ τὰ μεγάλα ξάγια ποὺ τοὺς ἔπερνε μὲ τῆς φύρες καὶ μὲ τῆς ἄλλες κατεργαριές ποὺ τοὺς ἔκανε καὶ μὲ τῆς πασπάλες ποὺ τοὺς τάιζε. Οἱ ἀφεντάδες ἑκτάζαν νὰ πέρνουν χοντρά ἑνοικία ἀπὸ τὸ μύλο τους καὶ ὁ μυλωνᾶς ἄς ἔκανε ὅ,τι ἤθελε μὲ τοὺς σκλάβους αὐτοὺς ποὺ λέγονται κολληγοὶ. Τώρα ὁμως, ἄλλαξαν πολὺ τὰ πράγματα καὶ γίνηκαν ἀνώριστα. Τὸ συμβούλιο τοῦ συνεταιρισμοῦ ἔλαθε ὄλα τὰ μέτρα ὥστε ὁ μυλωνᾶς νὰ εἶνε μυλωνᾶς καὶ αὐτοὶ ποὺ ἔχουν τὸ γέννημα νὰ εἶνε νοικοκυραῖοι στὸ θιό τους. Πηγαίνει ὁ χωρικός στὸ μύλο 100 ὀκάδες σιτάρι, θὰ πάρῃ ἀλεύρι 92 ὀκάδες καὶ μόνον τῆς 8 θὰ κρατήσῃ ὁ μυλωνᾶς γιὰ ξάγι καὶ φύρα· τὸ συμβούλιο ὥρισε γιὰ τὸ σιτάρι 8 ὀκάδες τοῖς ἑκατὸ ἀλεστικά καὶ φύρα ἢ 15 δραχμὲς στῆς 100 ὀκάδες ἀλεύρι· γιὰ τὸ κριθᾶρι καὶ τὴ ρόση ὥρισε 6 ὀκάδες τοῖς ἑκατὸ ἢ 10 δραχμὲς καὶ ἐλεύθεροι οἱ χωρικοὶ νὰ ἀπηγαίνουν νὰ ἀλέθουν ὅπου θέλουν. Μ' αὐτοὺς τοὺς ὄρους ἄς κἀν καὶ τώρα ὁ μυλωνᾶς ἑκεῖνα ποὺ ἤξερε καὶ ἄς ἔρθῃ ὕστερα νὰ μοῦ πῆ πόσα ξάγια θὰ μᾶσῃ! Εὐχαριστήθηκα πολὺ ἀπ' αὐτὴ τὴν τάξι· θὰ εἶμαι ὁμως πεῖδὸ πολὺ εὐχαριστήμενος, ἂν ἔμπορευσε ὁ συνεταιρισμὸς νὰ θάλῃ μισθωτὸ μὲ τὸ μῆνα ἢ μὲ τὸ ἑξάμηνο ἢ μὲ τὸ χρόνο ἕναν μυλωνᾶ καὶ τὰ κέρδη ποὺ ἔχει τώρα ὁ μυλωνᾶς νὰ ἔμεναν στὸ ταμεῖο τοῦ συνεταιρισμοῦ, πρὸς ὄφελος δηλαδὴ αὐτῶν τῶν ἰδίων κολληγάδων.

Ἀπὸ τὰ σπίτια ποὺ κάθωνται οἱ κολληγοὶ εἰσπράττει ὁ συνεταιρισμὸς 1500 δραχμὲς τὸ χρόνο, ἀπὸ δὲ τῆς ἀχυρῶνες δρ. 275. Τὸ Συμβούλιο τοῦ συνεταιρισμοῦ ἔχει κανονίσῃ γιὰ κάθε δωμάτιο 100 δραχμὲς τὸ χρόνο ἑνοικία καὶ γιὰ κάθε ἀχυρῶνα 25 δρ.

Τὸν λαχανόκηπο τοῦ χωργιοῦ τὸν ἔχει νοικιάσῃ ὁ συνεταιρισμὸς καὶ αὐτὸν καὶ πέρνει ἑνοικία 640 δραχμ.

Ἀπὸ τὸ μαγαζάκι, ἔχει καὶ ὁ συνε-

ταιρισμός έσοδο 400 δραχμές και οι κάτοικοι δέν είνε υποχρεωμένοι, όπως προηγήτερα, νά ψωνίζουν από τόν μπακάλη πού έχει 'νοικιάση τού μαγαζί τού χωργιού. "Έτσι οι χωρικοί 'γλύτωσαν και από άλλον μπέη πού είχαν στό κεφάλι τους και τούς έγδερνε κάθε τόσο μέ τό στουρνάρι' ήσαν υποχρεωμένοι νά ψωνίζουν από τόν μπακάλη πού τούς έφερνε στό χωργιό ό άφέντης, νά πληρώνουν όσα όσα και νά ψωνίζουν ό,τι ό,τι. Μόνον έτσι θά έπερνε τó άφεντικό περισσότερο 'νοίκι, γιατί όχι και ποσοστά; και μόνον έτσι θά φούσκωνε και ή κοιλιά τού μπακάλη' πού νά 'ξεμύτιζε τότε στό χωργιό κανέννας γυρολόγος μπακάλης μέ λάδι μέ σαπούνι μέ σύκα μέ λεμόνια κλπ. ή κανέννας έμπορας, θά έτρωγε τής χρονιάς του' οι άγροφύλακες θά τόν 'τοσάκιζαν στό ξύλο και θά έκαναν τó τομάρι του γιά τόν μπακάλη' τέτοια διαταγή είχαν' άλλοιώς έζημιώνετο ό άφέντης και ό μπακάλης παραφέντης.

'Αφ' ού ό συνεταιρισμός έκανόνισε όλα αυτά τά ζητήματα πρós τó συμφέρον όλων και τού συνεταιρισμού και τών συνεταιρών και τών ένοικιαστών, έφρόντισε ύστερα νά δυναμώση τόν έαυτό του και νά ώφελήση περισσότερο άκόμα και τούς συνεταιρούς. "Έσπειρε ό συνεταιρισμός γιά λογ)σμό του 28 βασιλικά στρέμματα σιτάρι και έτοίμασε και 10 στρέμματα γιά μπουστάνι και 5 στρέμματα γιά καλαμπόκι' τó μπουστάνι και τó καλαμπόκι θά σπαρή και θά καλλιεργηθή μέ έξοδα τού συνεταιρισμού και τó έσοδο θά είνε τού συνεταιρισμού. 'Επίσης είχε προμηθευθή ό συνεταιρισμός και 400 όκάδες σιτάρι τριμήνι 'Αμερικάνικο και θά τó έσπερνε γιά λογ)σμό του. Γιά τούς συνεταιρούς προμηθεύθηκε 7½ χιλιάδες όκάδες σίκαλι και άλλες τόσες όκάδες κριθάρι' έπίσης προμηθεύθηκε ζάχαρι 620 όκάδες, ρύζι 950 όκάδες, άλάτι 500 και 893 κουτιά σπύρτα' όλα αυτά τά είδη τά 'πούλησε πρós τούς συνεταιρούς και έτσι και οι

συνέταιροι ώφελήθηκαν πολλά και τó ταμείο τού συνεταιρισμού κάτι 'κέρδισε.

Τελευταίως ό συνεταιρισμός έζήτησε νά προμηθευθή θεριστικές μηχανάς, καθαριστήρια σπόρου και έκκοκιστικές άραθοσίτου, άλλ' ή δυσκολία τής προμηθείας και ή άκρίβεια τών μηχανών αύτών ανάγκασε τόν συνεταιρισμόν νά άναβάλη επί τού παρόντος τās προμηθείας αύτάς και μόνον μία πλάστιγγα έπρομηθεύθη, διότι ήτο άπόλύτως άναγκαία εις τās έργασίας τού συνεταιρισμού.

Γιά τά λογιστικά βιβλία και τήν άλληλογραφία, έπήρε ό συνεταιρισμός ως λογιστή και γραμματέα τόν έπιστάτη τού συνοικισμού πού έχει διορίση εκεί τó 'Υπουργείο. Γιά τήν πρόσθετη δέ αύτή έργασία πού κάνει ό έπιστάτης πληρώνεται και από τó ταμείο τού συνεταιρισμού 80 ή 100 δραχμ. τó μήνα, δέ θυμούμαι καλά, διότι είχα ξεχάση νά σημειώσω στό δευτέρι μου αύτή τή λεπτομέρεια.

'Επί κεφαλής τού συνεταιρισμού, ως πρόεδρος τού διοικ. συμβουλίου, είνε ό παπάς τού χωργιού Χαρίτων Σ τ ε ρ γ ι α ν ό π ο υ λ ο ς' άπ' αύτόν κρέμονται όλοι οι νόμοι και προφήται' είνε ένας λ ε θ ε ν τ ό π α π α ς από 'κείνους πού έγγραφα σέ άλλο άρθρο μου ότι, όπου άνασκουμπώθηκαν 'λίγοι παπάδες, έφεραν καλά άποτελέσματα. Είνε προσεκτικός και πολύ φιλόποπτος, δέν άποφασίζει τίποτε και δέν θάλει ύπογραφή σέ κανένα χαρτί, άν δέν σκεφθή καλά και άν δέν ρωτήση και κανέναν άλλον πού έχει έμπιστοσύνη. Ξέρει όμως πολύ καλά και τήν παροιμία πού λέει «δλον τόν κόσμο ρώτα και από τή γνώμη σου μή φεύγης» πολύ φοβήται τήν άλληλέγγυον εύθύνη πιστεύω όμως ότι μετά τή γνωριμία μας, τού έφυγε ό φόβος αύτός. 'Ελπίζω ότι ένας παπάς σάν αύτόν πού έργάσθηκε, καθώς πληροφορήθηκα, γιά τήν έθνική άποκατάστασι τών συγχωριανών του, θά θελήση νά έξακολουθήση τόν άγώ-

να και για την οικονομική των αποκατάτασι.

Όταν ξεκινήσαμε, όλοι μαζί όπως είμαστε, για να πάμε στο σπίτι που είναι το γραφείο του συνεταιρισμού, άρχισα να καταλαβαίνω τον έαυτό μου ψυχικώς όχι καλὰ περπατοῦσα και ὁμολογῶ τὴν ἁμαρτία μου ... νειρεύομαι. Μοῦ φάνηκε ὅτι ἔβλεπα τοὺς χωρικοὺς με ποῖο τρόπο πήγαιναν στο σπίτι ἐκεῖνο πρωτῆτερα, πρὶν γείνη ὁ συνεταιρισμός και πῶς πηγαίνουν τῶρα. Μοῦ φάνηκε ὅτι ἔβλεπα χανούμιες και μπέηδες και ὅτι εἶχα μπροστά μου πασάδες ἐνοικιαστές και ἀληπασάδες ἐπιστάτες, ὅτι εἶχα μπροστά μου τὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως ὄλων τῶν ἀγροτῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔβλεπα ἀγῶνας παλαιότερους ὄχι ἀτομικούς, ἀλλὰ ἐνὸς λαοῦ ὀλοκλήρου, τοὺς ἀγῶνας τῶν ἰδιαιτέρων πατριωτῶν μου Θεσσαλῶν κολληγῶν, τὴν ἐπανάστασι πού ἔκαναν στὰ 910 γυρεύοντας μέσα σ' αὐτὴν τὴν πραγματικὴ τους ἐλευθερία, τοὺς τάφους τῶν πεσόντων χωρικῶν γιὰ τὴν ἰδέα αὐτὴ κοντὰ στὴ Λάρισα. Μοῦ φάνηκε πῶς ἤμουν στὰ διάφορα συνέδρια, συμβούλια και διαβούλια, ἔβλεπα διαδηλώσεις και ἐκλογές και ἄκουα ὑποσχέσεις πολιτικῶν και ταξίματα πρὸς τοὺς χωρικοὺς λαγῶν με πετραχίλια! Και ὅταν φθάσαμε στο σπίτι αὐτό, ἀμέσως τότε ἦρθα στὸν ἑαυτό μου και μοῦ φάνηκε πῶς

ξαναγεννήθηκα, τὸ σπίτι αὐτό πού εἶνε τῶρα τὸ γραφείο τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἦταν πρωτῆτερα τὸ κονάκι, ἦταν τὸ σπίτι τὸ στοιχειωμένο πού τῶς βλεπαν οἱ χωρικοὶ και βλαστημοῦσαν τὴ μοῖρα τους, ἦταν τὸ σπίτι πού μέσα σ' αὐτό γλεντοκοποῦσαν ἀσυλλόγιστα ἡ διάφορες κυράδες και κύριοι τοῦρκοι και χριστιανοὶ εἰς θάρος τῶν σκλάβων κολληγῶν τῶν. Ἐ! τὸ ρημάδι αὐτό πού στάσι φλίκια λέγεται κονάκι, πού τῶς βλεπαν οἱ χωρικοὶ και ἔτρεμαν, εἶνε τῶρα ὀδικό τους, εἶνε τὸ ἀγαπητότερο τους σπίτι, εἶνε γι' αὐτοὺς σπίτι προσκυνήματος και λατρείας. Και ὁλίς τὸ ἐσκέφθηκα αὐτὸ ἀμέσως τότε χωρὶς νὰ θέλω, ἐβγήκε ἀπὸ μέσα μου, ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ θάθη τῆς καρδιάς μου ἕνα ἄχ! ἦταν ἄχ! ἀνακουφισέως, ἦταν τὸ ἄχ! πού βγαίνει ἀπὸ ἑμέσω του κάθε ἀνθρώπος ὅταν βλέπῃ νὰ καρπιζῇ μία ἰδέα τὴν ὁποῖαν πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἀσπάζεται, ὑποστηρίζει και πιστεύει σ' αὐτὴν καθὼς πιστεύει στὴ θρησκεία του. Και ἐμακάρισα τότε ὄλους τοὺς κολληγούς τῆς Νέας Ἑλλάδος διότι μαζί με τὴν ἐθνικὴ τους ἀποκατάτασι εὐρίσκουν και τὴν πραγματικὴ τους ἐλευθερία, γιὰ τὴν ὁποῖαν οἱ κολληγοὶ και ἐν γένει οἱ ἀγρόται τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος ἐπὶ τόσα ἔτη ἀγωνίζονται γιὰ νὰ τὴν ἀποκτήσουν. («Βοηθὸς τῶν Συνεταιρισμῶν», Μάιος 1919 σ. 67).

Οἱ Συνεταιρισμοὶ στο Ν. Ἀχαΐοῦ ἡλιδας.

Συστηματικὴ ἐκθεση γιὰ τὴν ἐπέκτασι, τὶς ἐργασίες κλπ. τῶν Συνεταιρισμῶν στις ἐπαρχίες Πατρῶν, Αἰγιαλείας, Ηλείας, (Ν. Ἀχαΐοῦ ἡλιδος) τα χρόνια 1916—1918, με χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα γίνεται σε κείμενο τοῦ Π. Βασιλακόπουλου («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 89, 102, 120). Ἀπὸ τὴν ἐκθεση αὐτή, γιὰ τὴν πιο προοδευμένη τότε συνεταιριστικὴ περιφέρεια, πληροφοροῦμαστε ὅτι ἡ αριθμητικὴ ἐξέλιξι τῶν συνεταιρισμῶν ἦταν ἡ ἀκόλουθη, κατὰ περιφέρειες:

Περιφέρεια	Τέλος 1916	Τέλος 1917	Τέλος 1918
Πατρῶν	25	31	40
Αἰγιαλείας	29	37	31
Ηλείας	36	49	62
Καλαθρότων	2	6	6
Σύνολο	92	123	139

Κεφ. 31: Η Συνεταιριστική δραστηριότητα κατά το 1919

	1916	1917	1918
Κατά σκοπούς αναλύονται σε:			
Πιστωτικούς	47	64	77
Πωλίσ. σταφιδοκάρπου	44	49	49
Προμηθευτικούς	1	6	8
Οιγοποιητικούς	—	4	5
Σύνολο	92	123	139
Οι παραπάνω Συνεταιρισμοί είχαν:			
Μέλη	4.810	7.006	8.201
Μερίδες	5.577	8.893	11.014
Εταιρικό κεφάλαιο	445.780	644.808	790.573
Τακτικό αποθεματικό	10.830	32.901	41.012
Έκτακτο αποθεματικό	1.267	13.363	44.874
Από τους παραπάνω Συνεταιρισμούς εργάστηκαν οι:	31	70	;
Κυριώτερες εργασίες τους:			
Προμήθειες δρχ.	335.632	725.793	2.057.409
Πήραν δάνεια με αλληλέγγυο ευθύ- θύνη (και από ιδιώτες) δρχ.	270.004	314.842	1.299.590
Πήραν δάνεια με ενέχυρο σταφιδοκάρπου	447.240	917.500	3.642.926
Χορήγησαν προσωπικά δάνεια (οι πιστωτικοί) δρχ.	90.645	123.868	949.183
Χορήγησαν (οι πωλήσειες) προκ) λές για σταφιδόκαρπο κλπ. δρχ.	589.885	1.031.921	3.918.467
Πώλησαν συντροφικά σταφιδόκαρπο:			
λίτρα ενετ.	2.800.000	7.320.000	26.535.450
αξίας δρχ.	1.065.000	2.600.000	9.710.000
Κύκλος εργασιών του έτους	2.798.406	5.713.984	21.577.575

Χαρακτηριστικό δηλαδή είναι, ότι οι γεωργικοί Συνεταιρισμοί στα πρώτα και δύσκολα χρόνια έκαναν εργασίες πιστωτικές, προμηθευτικές, συγκεντρώσεως, επεξεργασίας, από κοινού πωλήσεως σταφιδοκάρπου.

Το 1918 το 30% της όλης παραγωγής σταφιδοκάρπου του Νομού το διαχειρίστηκαν με επιτυχία οι Συνεταιρισμοί. Περιορίστηκαν οι προπωλήσεις και οι α-
θρόες προσφορές (από τ' αλώνι και στον έμπορο), συγκρατήθηκαν οι τιμές. Οι Συν-
εταιρισμοί πώλησαν προς δρχ. 300—480, οι άλλοι προς 160—300 δρχ.

Εκτός από τους Συνεταιρισμούς, υπήρχαν στο Νομό το 1919 και οι Ενω-
σεις Ηλείας, Αιγιαλείας (που κάπως κινούνται) και Πατρών (που δέν κι-
νήθηκε ακόμα).

Μερικά χαρακτηριστικά στοιχεία για διάφορες εργασίες Συνεταιρισμών.

—Χαρακτηριστική περίπτωση διαχειρίσεως πάγου από Συ-
νεταιρισμό στο Χορτιάτι Θεσσαλονίκης (βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 99).

—Εργασίας του Οιγοποιητικού Συνεταιρισμού Χαλκίδος (Αθ. Μουλούλης, «Βοη-
θός Συνεταιρισμών» 1919 σ.

—Χαρακτηριστικές εικόνες αυτοδύναμων συνεταιρισμών δίνουν οι ισολογισμοί
1918 του Γ.Π.Σ. Πύργου-Ψηλώνερου Κρήτης και του Γ. Προμ.

Σ. Αιγιαλείας («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 111, 140).

—Προμηθευτικές εργασίες. Χαρακτηριστικές για τις κατευθύνσεις που δίνονταν στους γεωργικούς συνεταιρισμούς είναι οι οδηγίες του Ν. Μιχόπουλου («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 119) ότι οι προμήθειες πρέπει να γίνονται: βάσει δηλώσεων και να περιορίζονται κυρίως σε γεωργικά είδη και μόνο σε έκτακτες περιστάσεις (όπως οι τότε) σε βασικά καταναλωτικά «που δεν τα βρίσκουν εύκολα ή τα βρίσκουν πολύ ακριβά έξω και όχι να φέρουν πράγματα περιττά και είδη πολυτελείας — κάλτσες μεταξωτές, μωρωδιές, μαντέκες για τὰ μυστάκια και άλλες ψευδολογίες. Αυτή δεν είναι δουλειά τών γεωργικών συνεταιρισμών και μάλιστα τών πιστωτικών, αλλά άλλων συνεταιρισμών... Πάρα πέρα, όταν μεγαλώσουν οι υπάρχοντες συνεταιρισμοί, όταν οργανωθούν τέλεια και με την δράση τους αυτή κατασυντρέψουν την αντίδραση που υπάρχει εναντίον των από αυτούς που θίγονται τὰ συμφέροντά τους, τότε θά γίνουν εβδαια και τέτοιοι συνεταιρισμοί και μεταξύ τους διάφοροι άλλοι συνδικαίοι. Υπομονή λοιπόν και ας μὴ διαζόμεθα: όλα μαζί δεν μπορούν, ἀλλ' οὔτε και πρέπει να γίνονται».

—Εργασίες πωλήσεως προϊόντων μέσω των Συνεταιρισμών. Από τους 914 γεωργικούς συνεταιρισμούς που υπήρχαν (Αύγουστος 1919) οι 648 είναι πιστωτικοί και οι 92 πωλήσεως (73 σταφυδοκάρπου, 14 καπνού, 5 σπυρών-λαχανικών κυρίως στην Αχαιοήλιδα, Κορινθία, Αιτωλοακαρνανία, Φθιώτιδα, κλπ.). Πολλαπλή η εκμετάλλευση που υφίσταται ο αγρότης (βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 131). Υποδεικνύονται τα ωφελήματα και ο τρόπος λειτουργίας και η γενικότερη εξυγιαντική και παραγωγική προσφορά των Συνεταιριστικών Οργανώσεων. Άμεσος στόχος η απελευθέρωση από τοπικούς μεσάζοντες, υπερχλήρες, τοκογλύφους, κλπ. Γράφεται χαρακτηριστικά:

«Γιαυτό συμβουλευόμε τους Συνεταιρισμούς αυτούς να μὴν ζητούν, τουλάχιστον για μερικά ακόμα χρόνια, να θγάλουν από τὴ μέση και τους μεγαλεμπόρους. Ἡ ἀφέλειες που δίνουν στους συνεταιίρους και στο τόπο τους, εἶνε τόσο μεγάλες, όταν περιορίζονται να θγάλουν από τὴ μέση τους μικροπακάληδες και τους μεσίτες, ὥστε δὲν πρέπει να κινδυνεύσουν να τίς χάσουν κι αυτές με τὴν ἐλπίδα, ὅτι θά ἔχουν ἀκόμη μεγαλύτερο κέρδος... Ἐπὶ τοῦ παρόντος, ας ἔχουν τὸ φόβο μόνον οἱ μεγαλέμποροι, ὅτι οἱ συνεταιρισμοὶ πωλήσεως θά συνεννοηθοῦν ἀπ' εὐθείας με τους κα-

ταναλωτάς, θγάζοντας ἐν ἀνάγκη κι' αὐτούς ἀπὸ τὴ μέση, για να τοὺς δίνουν τὰς τιμάς που πρέπει κρατοῦντες ἕνα λογικὸ για τὸν ἑαυτὸ τους κέρδος... Οἱ συνεταιρισμοὶ ὁμως που πουλᾶνε εἶδη που ἔχουν κατανάλωση στὸ ἑσωτερικὸ, ὅπως οἱ συνεταιρισμοὶ πωλήσεως φρούτων και λαχανικῶν, εὐκολότερα μπορούν να κάνουν ἕνα θῆμα πρὸς τὰ ἐμπρὸς να συναντήσουν τὴν κατανάλωσι κἀνοντας ἕνα Πρατήριο στὴν Ἀθήνα, ὅπου θά πουλᾶνε λιανικῶς τὰ εἶδη των, ἂν δὲν μπορέσουν να τὰ δίνουν με καλὴ τιμὴ στους λιανοπωλητές». (Ιασεμίδης, «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 134).

Τεχνική πρόοδος με προμήθειες Συνεταιρισμών.

Συμβολή για τεχνική πρόοδο και προστασία παραγωγῶν με αγορά σταφυδοπάγων (βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 141), με ομαδική προμήθεια λιπασιμάτων (βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 143).

Λεχωνίσι Βόλου-Κοινές πωλήσεις.

Ἐπιτυχίες ἀπὸ κοινού πωλήσεως σπυρών Συνεταιρισμοῦ Λεχωνίων Βόλου (βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 141). Καθορισμός τιμῶν ἀπὸ Συνεταιρισμὸ για

προστασία παραγωγών και καταναλωτών και δυνατό έλεγχο κέρδους μεσαζόντων από τις Αρχές.

Προστασία ποιότητας από νοθείες.

Δραστηριότητα για σταφιδόκαρπο Συνεταιρισμού Νέας Κορίνθου και Ενώσεως Αιγιαλείας. Συσκευασία από σταφιδικούς συνεταιρισμούς (βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 156, 157).

Οι νομοποιητικοί Συνεταιρισμοί Μεγαρώων.

Έκανα θαύματα (με διεύθυνση Σακελλαρίου) στην υιοποίηση (βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 158).

Συνεταιρισμοί και προφύλαξη σταφιδόκαρπου από βροχές.

Για την ανάγκη του θέματος, στοιχεία και οδηγίες για ομαδική προμήθεια σταφιδόπανων από Αγγλία βλ. Γ. Παπαχριστόπουλος «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 173. Και γενική παρατήρησή του «... όσοι θα αναλάβουν να εργασθούν, θα έχουν να παλαίσουν κατά πολλών έμποδίων, διότι άτυχώς οι συνεταιρείς ακόμη δεν απέκτησαν συνεταιρικήν συνείδησιν. Νομίζουν ίσως ότι ο προορισμός του Συνεταιρισμού είναι να μοιράξη τὰ άλευρα του Δημοσίου και τὸ θειάφι του Μονοπωλίου, διὲν καθήκον τῶν συνεταιρίων εἶνε ἡ ἀνάμειξις εἰς τὰ ζητήματα του συνεταιρισμοῦ τῶν προσωπικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ἴσως συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν, ἐνὼ ἀκριβῶς αὐτὰ εἶνε τὰ μόνον ζητήματα που δὲν ἔχουν θέσιν εἰς τὸν συνεταιρισμόν. ...».

Συνεταιρισμοί και Αγροφυλακή.

Μερικοί Γ. Συνεταιρισμοί εκδηλώνουν τὴν επιθυμία να αναλάβουν αυτοὶ τὴν εποπτεία και τὴν διοίκηση τῆς αγροφυλακῆς στὴν περιφέρειά τους (απὸ τα πρωτεύοντα τότε θέματα τα οποία κατέστρεφε ο κομμουνισμός). Ο Δ. Πετρίτης αναπτύσσει τους τρόπους που μπορεί να πραγματοποιηθεῖ αὐτὸ με τὴν ισχύουσα νομοθεσία («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 182).

Εργασίες Γ. Π. Σ. Νεοχωρίου Παραχελωτίδος.

Προμήθειες του κατά το 1919:

35.268 σκ. αλεύρου — 230 σκ. μακαρόνια — 3.400 σκ. ζάχαρι — 292 σκ. σαποῦνι — 986 σκ. καφέ — 313 σκ. φασόλια — 1.568 σκ. ρύζι — 72 φιάλες κονιάκ — 4.869 σκ. χαλκού — 2 κιβωτ. συμπυκν. γάλα («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1922 σ. 5).

— Τὴν καλή ἐξέλιξιν των Συνεταιρισμῶν στὴν Α ν α τ. Μακεδονία κατά το 1919 και τὴν προσπάθεια για ίδρυση Ενώσεως Συνεταιρισμῶν περιγράφει χαρακτηριστικὰ ο Ο δ. Κ υ ρ ι α κ ὀ π ο υ λ ο ς, Δ) ν τ ῆ ς ΕΤΕ Σερρών, σε υπηρεσιακή έκθεση. Διαβάζομε:

«Περὶ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν του Νομοῦ Σερρῶν ὁ ἔνθερος θιασώτης τῆς συνεταιριστικῆς ἰδέας ὁ μὲ πατρικὴν στοργὴν περιβάλλων τοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς περιφέρειας του κ. διευθυντῆς, γράφει εἰς τὴν έκθεσίν του τὰ ἑξῆς:

«Ἡ δρᾶσις τῶν συνεταιρισμῶν μας κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος ὑπῆρξεν ἀξία παντὸς ἐπαίνου· οὕτω τῇ φροντίδι των ἔχο-

ρηγήθησαν δάνεια παρὰ του ἡμετέρου Ὑποκαταστήματος, παρὰ δὲ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως σπόρος καὶ κτήνη ἀροτριῶντα εἰς πάντα τὰ μέλη. Δι' αὐτῶν ἐνηργεῖτο ὁ ἀνεφοδιασμός των χωρίων δι' ἀλεύρων, πλεῖστα δὲ ἀγροτικά κτήματα τελούντα ὑπὸ τὴν ἐκμετάλλευσιν διαφόρων ἐπιτηθειῶν, ἐξεμισθώθησαν παρὰ των ἰδίων καὶ παρεχωρήθησαν εἰς τὰ μέλη πρὸς καλλιέργειαν ἀντὶ μικροῦ

μισθώματος.

Ἄλλὰ καὶ τὰ μέχρι τοῦδε ἀποτελέσματα ἐνισχύουσι τὰς πεποιθήσεις μας περὶ τῆς ἐπιδόσεως καὶ μελλοντικῆς αὐτῶν ἐξελιξέως.

Ἐκ τῶν συνεταιρισμῶν τῆς περιφερείας μας ἀρχαιότερος εἶναι ὁ γεωργικὸς συνεταιρισμὸς Ἀλισταράτης, Συν. Α.Ε. Διατρέχων ἤδη τὸ πέμπτον ἀπὸ τῆς συστάσεώς του ἔτος λειτουργεῖ μὲ παραδειγματικὴν τάξιν καὶ ἐνημερότητα. Χάρις εἰς τὴν συνετήν του Διοίκησιν κατῶρθωσε νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸν ἰσολογισμόν λήξαντος ἔτους μετοχικὰ Κεφάλαια καταβεβλημένα δραχ. 63.500, ἀλλὰ καὶ νὰ διαθέσῃ εἰς μέρισμα μὲν δρ. 12.000 περίπου, εἰς αὐξήσιν δὲ τοῦ ἀποθεματικοῦ δρχ. 10.000.

Τὸν συνεταιρισμὸν Ἀλιστράτης ἀκολουθοῦσιν ἀπὸ ἀπόψεως καλῆς ὀργανώσεως οἱ συνεταιρισμοὶ Βιτάστης, Δοθίστης, Ἐγρί Δερρέ, Ζηλιαχώθης, Σερωῶν, Σαρμουσοκλή, Σιδηροκάστρου, καὶ Νιγρίτης.

Οἱ συνεταιρισμοὶ μας, πιστωτικοὶ πάντες, ἀπὸ πολλοῦ ἐνεργοῦσι καὶ πράξεις ἐμπορικὰς, προσλαμβάνοντες καὶ μορφήν συνεταιρισμῶν καταναλώσεως. Οὕτω οἱ πλείστοι ἐξ αὐτῶν διατηροῦσιν ἐν τῇ ἔδρᾳ των πρᾶτήρια εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης, δι' ὧν προσφέρουσι σημαντικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὰ μέλη των προσπορίζονται δὲ συγχρόνως μεγάλα ὠφελήματα.

Κατὰ τὰ τέλη παρελθόντος Σεπτεμβρίου συνήλθον ἐνταῦθα Ἀντιπρόσωποι πάντων τῶν ἐν Ἀνατ. Μακεδονίᾳ Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν, ὅπως ἀνταλλά-

ξωσιν σκέψεις ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων κοινῶ ἐνδιαφέροντος, καὶ καθορίσωσι τὰς θέσεις ἐνὸς Κεντρικοῦ Συνδέσμου, ὅστις θὰ περιελάμβανε πάσας τὰς ἐν Ἀνατ. Μακεδονίᾳ ὑφισταμένας ὀργανώσεις. Κατόπιν τῶν δοθεισῶν ἡμῖν ὀδηγιῶν παρηκολούθησαμεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰς ἐργασίας τοῦ τριμήρου ἐκείνου συνεδρίου, καθ' ὃ διεπιστώθη ἡ εἰλικρινὴς διάθεσις πάντων ὑπὲρ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι συνεργασίας. Τὸ συνέδριον ἐκλήθη καὶ πάλιν τὴν 17-18 - 19ην παρελθόντος Ἰανουρίου, οἱ δὲ συνελθόντες ἀντιπρόσωποι ἠσχολήθησαν εἰς τὴν ἀπὸ κοινῶν μελέτην πολλῶν ἐνδιαφερόντων ζητημάτων ἰδίᾳ ἐν σχέσει μὲ τὴν ἐπιδιώξιν σταθερᾶς τιμῆς τῶν καπνῶν, τὴν καλλιτέραν καλλιέργειαν καὶ ἐπεξεργασίαν αὐτῶν, καὶ τὸ δυνατόν τῆς συστάσεως τοῦ συνδέσμου. Συγχρόνως ὑπεβλήθησαν τῷ Ὑπουργεῖῳ ψήφισματα κατὰ τῆς μελετωμένης εἰσαγωγῆς καπνῶν Παλ. Ἑλλάδος εἰς Καθάλλαν καὶ ὑπὲρ τῆς ἐπιλώσεως τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος. Ἐν τέλει ἐνεκρίθη ὀριστικῶς ἡ σύστασις Κεντρικοῦ Συνδέσμου ὑπὸ ἑπτὰ συνεταιρισμῶν ἀμφοτέρων τῶν Νομῶν, τῶν πλείονων ἀντιπροσώπων ἐπιφυλαχθέντων, λόγῳ τῆς ἀναφύσεως διαφορᾶς ἀντιλήψεως ἐπὶ τοῦ ὀρίου τῆς εὐθύνης ὀρισθείσης παρὰ τῶν ἑπτὰ ἀπεριορίστων Συνεταιρισμῶν εἰς τὸ ἀπεριόριστον, καίτοι ἐν τῷ πρώτῳ συνεδρίῳ παρελθόντος Σεπτεμβρίου προεκρίθη ἡ σύστασις ἐνώσεως μὲ περιορισμένην εὐθύνην». («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1920 σελ. 108).

Μηχανικὴ καλλιέργεια Γ. Π. Σ. Τσατάλτζης.

Τὰ μέλη του Γ. Π. Σ. Τσατάλτζης προέβησαν το 1919—1920, με τὴν συνδρομὴν του Κράτους, σὴν μηχανικὴ καλλιέργεια (πράγμα που ἐγένε πρώτη φορά στήν περιφέρειαν) με τὴν ἐκχέρσωση δια θενζιναρότρων ἐνός τριφυλίου («Συνεταιριστής» 1926 σ. 123).

—Διαπιστώσεις του Ἰασεμίδη γιὰ τὴν μέχρι τώρα συνεταιριστικὴ κίνηση. Ἐκπαίδευση - Κίνητρα.

Ἐκ τῶν εὐχάριστα ἀποτελέσματα τῶν συνεταιρισμῶν ἕως τώρα μποροῦμε νὰ

πούμε με ασφάλειαν, ότι τὸ σύστημα... εἶνε κατάλληλο γιὰ τὴν οἰκονομικὴ πρόοδο τῶν συνεταιριζομένων. Ἐἶνε βέβαια ἀλήθεια ὅτι ὑπάρχουν καὶ περιστατικὰ ἀπὸ τὴν ὡς τώρα ζωὴ τῶν συνεταιρισμῶν, πού μᾶς δείχνουν, ὅτι ὑπάρχουν καὶ μερικὰ ἐμπόδια στὸ δρόμο τους, τὰ ὁποῖα προέρχονται τὰ περισσότερα ἀπὸ ἀμάθεια καὶ ἀπὸ μικρὲς ἐλλείψεις τῆς νομοθεσίας. Καὶ αὐτὰ πρέπει νὰ διορθωθοῦν. Ἐπειτα πρέπει νὰ ἐνισχυθοῦν καὶ οἰκονομικῶς περισσότερο οἱ συνεταιρισμοί. Πρέπει ἐπομένως νὰ ὀργανωθῇ συνεταιρικὴ ἐκπαίδευσις, νὰ ὀργανωθῇ σύστημα οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως...» (Βλ. «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 177).

Γενικὴ ἀξιολόγησις ἐπιτυχίων τῶν συνεταιρισμῶν. Μελλοντικὴ ἐξέλιξις.

Γράφει ὁ Ἀλέξ. Μυλωνάς, Γεν. Γραμ. Υπ. Γεωργίας:

«Μποροῦμε νὰ πούμε ὅτι ἡ ἰδέα ἐπιασε πλέον. Ἄλλὰ τὸ ἔργον μᾶς δὲν ἐτελείωσε· εἴμεθα ἀκόμη στὴν ἀρχή. Τὸ ὠραῖο τὸ στερεὸ παλάτι πού κτίζεται θέλει καιρὸ ἀκόμα γιὰ νὰ τελειώσῃ. Ἡ ἀγροτικὴ πίστις, πού διεξάγει ἐπὶ τοῦ παρόντος μὲ πολλὴν ὀρεξί καὶ ἐπιτυχίαν ἢ Ἐθνικὴ μᾶς Τράπεζα, περιμένει τὴν ὀριστικὴν τῆς ὀργάνωσιν. Ἡ κτηματικὴ πίστις ἐπίσης. Ἐνώσεις Συνεταιρισμῶν, πού θὰ διευκολύνουν καὶ συγκεντρώνουν

τὴν συνεταιριστικὴν κίνησιν κατὰ περιφερείας δὲν διεδόθησαν παντοῦ ἀκόμα. Οἱ γεωργοὶ δὲν ἐκατάλαβαν ἀκόμα τὴ μεγάλη σημασίαν, πού ἔχει γιὰ τὴν ὀργάνωσιν τους νὰ καταθέτουν μὲ τόκο στὸ ταμεῖο τοῦ συνεταιρισμοῦ ὅσα χρήματα τοὺς περισσεύουν, ἀντὶ νὰ τὰ κάνουν κομπόδεμα ἢ νὰ τὰ σπαταλοῦν... νὰ δίδουν αἷμα καὶ ζωὴ στὸ συνεταιρικὸ ὀργανισμὸ, τὰ μέσα διὰ νὰ ἐργασθῇ».

Ἀσφαλιστικοὶ Συνεταιρισμοί.

Στὴ συνέχεια τονίζει ὅτι λείπουν καὶ οἱ ασφαλιστικοὶ συνεταιρισμοὶ καὶ ἀναπτύσσει τὸ ὅλο θέμα τῶν ασφαλιστικῶν συνεταιρισμῶν γιὰ τὴν ἀσφάλισιν 1) τῶν ζώων, 2) ἀπὸ τὸ χαλάζι, 3) ἀπὸ τὴν πυρκαϊά, 4) ἀπὸ τὰ ατυχήματα τῶν γεωργικῶν ἐργατῶν. Εἶναι τὸ πρῶτο ἀναλυτικὸ κείμενο γιὰ τὸ θέμα.

Ε) ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΚΗ ΜΟΡΦΩΣΗ - ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Τὰ ἐνδιαφέροντα τῆς ἀγροτικῆς βιβλιογραφίας ἔτους 1919 ἀναφέρονται κυρίως στα θέματα: ἐποικιστικά, ἀγροτικὴ πίστις, σταφιδικά, ἐπισιτιστικά, δασικά, γεωργικὴ ἐρευνα. Ἡ Γεωργικὴ Ἐταιρεία συνεχίζει νὰ ἐκδίδει βιβλιαράκια γιὰ τοὺς γεωργοὺς (πατάτα, ψιτικιά, κρασί, καλαμπόκι, τριφύλλι, καπνός, ελγὰ, ἀσθένειες ζώων, κόττα, βαμβάκι). Ἄξια ἰδιαιτέρας σημειώσεως εἶναι καὶ τὰ κείμενα:

Χρ. Εὐελπίδου, νομογεωπόνου, «Γεωργικὴ Ἔρευνα τοῦ Νομοῦ Ἀχαΐσῆδος», μὲ πολὺ ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες καὶ υποδείξεις γεωργικῆς καὶ συνεταιριστικῆς.

Δ. Κ. Βογαζλή «Ἀγροτικὴ καὶ Ἐποικιστικὴ Νομοθεσία» περιόδου 1912—1919 (μὲ ευρύτερο διαφωτιστικὸ περιεχόμενον καὶ γιὰ ἀγροτικὴ πίστις, γιὰ νομοθεσίαν Νέων Χωρῶν, κλπ.) (1).

Στὸ συνεταιριστικὸ τοιμέα ἔχουμε κυριώτερα κείμενα:

α) Κ. Σ. Μαλαματιανού «Περὶ συνεταιρισμῶν καὶ τῆς ἐξέλιξέως τοῦ θεσμοῦ αὐτῶν ἐν Ἑλλάδι»

Πρόκειται γιὰ διάλεξιν πού ἐγινε στὴ Λέσχῃ τῶν υπαλλήλων τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τὴν 11 Ἀπριλίου 1919, ἐνώπιον καὶ Υπουργῶν (λίγο μετὰ τὴν ἀνακωχὴ καὶ προ τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας).

Χαρακτηριστικὸ ὅτι ἀφορμὴ γιὰ τὴν ομιλίαν προβάλλεται «ἡ σημερινὴ κοινω-

νική ζύμωση και η διαπάλη των διαφόρων κοινωνικών τάξεων... η επιτεινομένη όμως εσχάτως άνησυχαστικώς, ένεκα των φοβερών αποτελεσμάτων της πρό ολίγου ληξάσης παγκοσμίου συρράξεως» και η πεποίθησή του ομιλητή ότι ο θεσμός των συνεταιρισμών «προώρυσται νά διαδραματίση σπουδαϊότατον ρόλον έν τή εξέλιξει της Κοινωνικής Οίκονομίας».

6) Κ ε ί μ ε ν ο Ί ω ν α Δ ρ α γ ο ύ μ η.

Πολύ ενδιαφέρον και φιλοσυνεταιριστικό είναι άρθρο του Ίωνα Δραγούμη στην εφημ. «Αθηναϊκή» (29 Νοεμβρίου 1919) όπου προτρέπει τους εργάτες «...νά στρέφουν ιδίως την μεγαλύτεραν προσοχήν των εις την σύστασιν συνεργατικών συνεταιρισμών του τύπου των Cooperatives...». Και γενικότερα προσθέτει: «...φρονώ ότι ο συνεργατισμός πάσης μορφής, γεωργικός, κτηνοτροφικός, έμπορικός, βιομηχανικός, ναυτιλιακός, ή και άλλως ο συνεργατισμός της παραγωγής, της καταναλώσεως και της πίστωσης δύναται επιτυχώς νά εφαρμοσθή εις τας έλληνικάς χώρας και νά λάβη σημαντικήν ανάπτυξιν...» (Αθηναϊκή» 29 Νοεμβρίου 1919 και «Συνεταιριστής» 1951 σ. 139). Πολύ ενδιαφέρουσες υποδείξεις του και στην «Αθηναϊκή» 19 και 20 Απριλίου 1920 (λίγους μήνες πριν από τη δολοφονία του) όπως και οι προηγουμένως στην «Πολιτική Επιθεώρηση» Ιούλιος 1916 σελ. 924.

γ) Π ρ ο σ π ά θ ε ι ε ς γ ι α Ο μ ο σ π ο ν δ ί α Σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ μ ῶ ν.

Κυκλοφορεί από το Υπουργείο Γεωργίας «Καταστατικόν της Όμοσπονδίας Γεωργικών Συνεταιρισμών της Ελλάδος» Αθήνα: 1919. Η πρώτη προσπάθεια του Ιασεμίδα για τη σύσταση μιας πανελληνίας ιδεολογικής οργανώσεως των γεωργικών συνεταιρισμών. Βλ. ευρύτερα στο ΣΤ'.

δ) Τ ο π ε ρ ι ο δ ι χ ὀ «Ο Β ο τ η θ ὲ ς τ ῶ ν Σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ μ ῶ ν»

Είναι το μοναδικό βήμα και μέσο για τη συνεταιριστική ενημέρωση, διδασκαλία, επικοινωνία. Και πηγή ιστορική. Έα κυριότερα περιεχόμενά του (με μικρές επεξηγήσεις μας):

Τ ε ύ χ ο ς 1, Ι α ν ο υ ά ρ ι ο ς 1 9 1 9.

—Οι Συνεταιρισμοί κατά το 1918 (Σ. Ιασεμίδης). Επισκόπηση.

—Πρωτόγονοι συνεταιρισμοί (Γ. Σερβάκης, νομογεωπόνος Χανίων). Οι πρωτόγονοι τυροκομικοί συνεταιρισμοί της Κ ρ ή τ η ς.

—Οι Συνεταιρισμοί εν Μ ε σ σ η ν ί α (Παν. Μπούρας, τ. νομογεωπόνος Λακωνίας). Δίνει πληροφορίες για την όλη δραστηριότητα και εξέλιξη προ και μετά το ν. 602 στη Μεσσηνία. Λαμπρή δραστηριότητα Γεωργικού Ταμείου Ο σ μ ά ν α γ α. Η Ένωσις Συνεταιρισμών. Καλές προσπάθειες αλλά και θεδιασμένες ενέργειες, μικροέριδες, προσωπικά. Ιδιαίτερας σημασίας οι αντίθετες αντιλήψεις (Μπούρα-Ιασεμίδα) για τις σχέσεις Κράτους-Συνεταιρισμών-Ενώσεων. Επίσης η πληροφορία ότι υπεβλήθη νομοσχέδιον δια την πρόσληψιν κρατικών λογιστών των γεωργικών συνεταιρισμών.

—Έκτακτο αποθεματικό κεφάλαιο (Ν. Μιχόπουλος). Εκλαϊκευτική παρουσίαση για τη χρησιμότητά του. Οδηγίες.

—Λογιστικά. Βιβλίον λαμβανομένων δανείων (Π. Βασιλακόπουλος). Λεπτομερείς οδηγίες. Ατομικά διδύλια.

Τ ε ύ χ ο ς 2, Φ ε β ρ ο υ ά ρ ι ο ς 1 9 1 9.

—Περιορισμοί στο Διοικητικό Συμβούλιο (Σωκρ. Ιασεμίδης). Ερμηνευτική αιτιολόγηση των διαφόρων σχετικών διατάξεων του νόμου. Έκταση δραστηριότη-

της Δ.Σ. Συνέπειες για Συνεταιρισμό και τρίτους.

— Δάνεια επ' ενεχύρω κινήτων (Ν. Μιχόπουλος). Οδηγίες.

— Η ανάγκη εξαπλώσεως των Συνεταιρισμών εν Ελλάδι (Παν. Μπούρας).

— Πως εισπράττονται τα χρέη των συνεταιριών από τον Συνεταιρισμό (Δ. Πετρίτης). Αξιόλογες νομικές υποδείξεις.

— Λογιστικά. Βιβλίον καταθέσεων (Η. Βασιλακόπουλος). Αναλυτικές οδηγίες.

— Ειδήσεις: Για ενισχύσεις των αγροτών από το Κράτος. Στους αγρότες Α ν α τ.

Μ α κ ε δ ο ν ί α ς « από την οποίαν οι Βούλγαροι έπληραν όλα τα μέσα της παραγωγής της » — Εισαγωγή γεωργικών μηχανημάτων από Αμερική — Διάθεση θείου και θ. χαλκού. Ομαδική προμήθεια από συνεταιρισμούς — Ψηφοφορίες κτηματιών για αγροφύλακες — Οι Συνεταιρισμοί Μακεδονίας. Ο Συνεταιρισμός Αλιστράτης.

Τ ε ύ χ ο ς 3, Μ ά ρ τ ι ο ς 1919.

— Οι Συνεταιρισμοί εις το συμμαχικόν συνέδριον εν Παρισίους (Σ. Ιασημίδης). Εκπροσώπηση από Αλ. Μυλωνά. Αποφάσεις - προτάσεις για γενικότερη οικονομική και συνεταιριστική δραστηριότητα.

— Οι συνεταιρισμοί εν Α ί γ ι α λ ε ί α. Τί ώφελησαν (Α. Γιαννόπουλος Πρόεδρος της Ενώσεως Σταφιδικών Συνεταιρισμών Αιγιαλείας). Περιγραφή με στοιχεία της προηγούμενης εκμεταλλεύσεως. Δραστηριότητα και οραματισμοί των Συνεταιρισμών.

— Η Ένωσις Συνεταιρισμών Μ ε σ σ η ν ί α ς (Σ. Ιασημίδης). Παρατηρήσεις για εσφαλμένες τάσεις στην Ένωση αυτή (που έχουν ευρύτερη ιστορική και θεωρητική σημασία). (Βλ. παραπάνω).

— Η μεταπολεμική περίοδος και οι Συνεταιρισμοί στη Λ α κ ω ν ί α (Η. Μπούρας, τ. νομογεπόνος Λακωνίας, Πρόεδρος ΓΠΣ Μαγούλας Σπάρτης). Υποδείξεις για τη μεταπολεμική περίοδο, σε ζωηρό ύφος.

— Γεωργικά Επιμελητήρια (Σ. Ιασημίδης). Προσπάθεια για να αρχίσει η λειτουργία τους.

— Επίταξις μοναστηριακού κτήματος Ε π α ν ω μ ή ς για το Συνεταιρισμό.

Τ ε ύ χ ο ς 4, Α π ρ ί λ ι ο ς 1919.

— Συνεταιρική μερίς (Σ. Ιασημίδης). Διαφορά από εισφορές σε σωματεία. Πολυλαπλές μερίδες. Περιπτώσεις.

— Εργασίες του γεωργικού πιστωτικού συνεταιρισμού Ε π α ν ω μ ή ς (Ν. Μιχόπουλος). Θαυμάσιο κείμενο για τα εκκλησιαστικά κτήματα, αγροφυλακή, εκμετάλλευση, αντίδραση των αγροτών.

— Αποφάσεις περί πωλήσεως προϊόντων (Θ. Τζωρτζάκης). Οδηγίες διαδικαστικές. Αρμοδιότητα.

— Λογιστικά. Βιβλίον αποθήκης (Η. Βασιλακόπουλος).

Τ ε ύ χ ο ς 5, Μ ά ι ο ς 1919.

— Πόση πρέπει να είναι η συνεταιριστική μερίδα (Σ. Ιασημίδης).

— Εργασίες του Συνεταιρισμού Μ π α λ ά φ τ σ α ς Λ α γ κ α δ ά (Ν. Μιχόπουλος). Υπέροχο κείμενο. Ποια εκμετάλλευση υπήρχε. Τι πετυχαίνει ο Συνεταιρισμός - Συνεταιρική οργάνωση του χωριού. Ένας λεβεντόπαπας.

— Η επέμβασις του Κράτους εις τους Συνεταιρισμούς (Σ. Ιασημίδης). Η Ένωσις Συνεταιρισμών Μ ε σ σ η ν ί α ς. Η αυτοδιοίκηση. Σχέσεις. Πρότυπα καταστατικά. Δικαιώματα Κράτους. Ορθός τρόπος εποπτείας. Η διαμάχη με την Ένωση (βλ. παραπάνω).

Τεύχος 6, Ιούλιος 1919.

—Η Ομοσπονδία Γεωργικών Συνεταιρισμών της Ελλάδος (Σ. Ιασεμίδης). Η εγκύκλιος Υ.Γ. Καφαντάρη για ίδρυση Ομοσπονδίας Γ. Συνεταιρισμών.

—Καλλιεργητικά δάνεια (Αναστ. Γιαννόπουλος, Πρόεδρος Ενώσεως Σταφ. Συνεταιρισμών Αιγιάλεϊας). Σειρά από σωστές πρακτικές υποδείξεις.

—Εργασίαι. Δάνεια επί υποθήκη ακινήτων (Ν. Μιχόπουλος). Στοχαστικές οδηγίες. Περιγραφή για τη γενικότερη εκμετάλλευση από τους τοκιστές.

—Οι γεωργικοί συνεταιρισμοί Αχαΐοήλιδος (Π. Βασιλακόπουλος). Συστηματική περιγραφή για την ανάπτυξη, εργασίες, αδυναμίες στις επαρχίες Πατρών, Αιγιάλεϊας, Ήυργου από το 1915—1918, με πλούσια στοιχεία.

—Λογιστικά. Βιβλίον πωλήσεων. (Π. Βασιλακόπουλος).

Τεύχος 7, Ιούλιος 1919. Από το τεύχος αυτό ο ιδιοκτήτης και διευθυντής του Σ. Ιασεμίδης αναγράφεται «Διευθυντής Υπουργείου Γεωργίας» αντί «Τμηματάρχης της Γεωργικής Οικονομίας».

—Αι καταθέσεις στους Συνεταιρισμούς (Σ. Ιασεμίδης). Αναπτύσσει τη σημασία των καταθέσεων και δίνει στοιχεία για τον Γ.Π. Συνεταιρισμό Ήυργου Ψηλογέρου Κρήτης που πρώτος άρχισε την εργασία αυτή στην Ελλάδα με μεγάλη επιτυχία. (Βλ. και Αλμυρόν).

—Εργασίες του Γεωργ. Πιστ. Συνεταιρισμού Χορτιάτου Θεσσαλονίκης (Ι.Κ. Διαμαντόπουλος).

—Εργασίες. Ποία πρέπει να λαμβάνουν μέρος στις προμήθειες (Ν. Μιχόπουλος).

Τεύχος 8, Αύγουστος 1919.

—Τα ενυπόθηκα δάνεια και οι Γεωργ. Συνεταιρισμοί (Σ. Ιασεμίδης).

—Η ιστορία του αρχαίου Συνεταιρισμού των Αμπελακίων (Αθην. Μουλούλης).

—Εργασίες. Αγορά αναγκαίων ειδών (Ν. Μιχόπουλος).

—Οι γεωργικοί Συνεταιρισμοί Αχαΐοήλιδος.

—Έχει δικαίωμα το Εποπτικό Συμβούλιο να παύη το Διοικητικόν; (όχι, κατά τον τότε νόμο 602) (Θ. Τζωρτζάκης).

—Λογιστικά. Πρακτική (Π. Βασιλακόπουλος).

Τεύχος 9, Σεπτέμβριος 1919.

—Γεωργικοί Συνεταιρισμοί Πωλήσεως (Σ. Ιασεμίδης).

—Αμπελάκια (Αθην. Μουλούλης).

Τεύχος 10, Οκτώβριος 1919.

—Γεωργικοί Συνεταιρισμοί πωλήσεως (Σ. Ιασεμίδης).

—Τι γράφεται για τους ελληνικούς συνεταιρισμούς (Ν. Μιχόπουλος). Πολύ μαχητικό και διαφωτιστικό κείμενο (για αντιθέσεις). Βλ. παρακάτω.

—Λογιστικά. Πρακτική (Π. Βασιλακόπουλος).

Τεύχος 11, Νοέμβριος 1919.

—Ανάγκη ασφαλιστικών συνεταιρισμών (Αλέξ. Μυλωνάς, Γεν. Γραμ. Υπ. Γεωργίας). Αξιολόγηση επιτυχιών συνεταιρισμών. Ανάγκες που υπάρχουν για κάλυψη. Αρχίζει προσπάθεια για την ασφάλιση από καταστροφές.

—Εργασίες γεωργ. συνεταιρισμών πωλήσεως (Σ. Ιασεμίδης). Συστηματικές οδηγίες. Μειονεκτήματα ομάδων πωλήσεως.

—Αμπελάκια (Αθ. Μουλούλης).

—Πως θα πάρουν οι συνεταιρισμοί σταφιδόπανα (Ι. Παπαχριστόπουλος, Επόπτης Συνεταιρισμών Α' περιφέρειας).

Τ ε ύ χ ο ς 12, Δ ε κ έ μ β ρ ι ο ς 1919.

—Πως πρέπει να τροποποιηθεί ο νόμος περί συνεταιρισμών (Σ. Ιασιμίδης). Βασικό κείμενο που φωτίζει τις μετέπειτα τροποποιήσεις.

—Οι Συνεταιρισμοί και η Αγροφυλακή (Δ. Πετρίτης).

—Λογιστικά Συνεταιρισμών (Η. Βασιλακόπουλος).

ε) Π λ η ρ ο φ ο ρ ί ε ς γ ι α μ ό ρ φ ω σ η - ε ν η μ έ ρ ω σ η .

—Στους Επιθεωρητές Δημοτικής Εκπαιδείσεως έγιναν δύο ενημερωτικές ομιλίες για τους Συνεταιρισμούς από τον Σ. Ιασιμίδη («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 95).

—Διάλεξη για τους Συνεταιρισμούς έκανε ο Κ. Μαλαματιανός στη Λέσχη των υπαλλήλων της Εθνικής Τραπέζης στις 11 Απριλίου 1919 με την παρουσία των Υπουργών Γεωργίας και Παιδείας.

—Έκθεση για την ελληνική συνεταιριστική κίνηση δημοσίευσε ο Αλέξ. Μουλωνάς στο Annales de la Mutualité et de la Cooperation Agricoles φ. 3—4 του 1919 («Βοηθός Συνεταιρισμών» σ. 109).

—Ομιλία προς διδασκάλους για τους συνεταιρισμούς έγινε στην Ελασσόνα («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 158).

—Ο Δ. Καλιτσουνάκης κάνει γνωστή στο εξωτερικό την ελληνική συνεταιριστική κίνηση με δημοσιεύσεις του στη Γερμανία (βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 174). Επίσης δίνει βιβλιογραφία περί συνεταιρισμών στη μετάφραση του βιβλίου Herkner «Το εργατικό ζήτημα» Αθ. 1919 σ. 315—316.

στ) Μ ί α ε υ ρ ύ τ ε ρ η σ υ ζ ή τ η σ η γ ι α τ ο υ ς Ε λ λ η ν ι κ ο ύ ς Σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ μ ο ύ ς . Γερμανικό ή ιταλικό σύστημα; Μικροί και μεγάλοι Συνεταιρισμοί.

Πέρα από τη συζήτηση με την οποία ασχοληθήκαμε παραπάνω για τις σχέσεις Κράτους - Εποπτείας - Ενώσεων - Συνεταιρισμών (βλ. σελ. 398 επ.) ιδιαίτερης σημασίας, είναι και μιά άλλη συζήτηση που έγινε τον ίδιο χρόνο και που αφορά τις γενικότερες συνεταιριστικές κατευθύνσεις. Για το λόγο αυτό παραθέτουμε το πολύ διαφωτιστικό κείμενο του Νικ. Μιχόπουλου με τίτλο «Τί γράφεται για τους Έλληνικούς Συνεταιρισμούς» («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 147). Διαβάζουμε:

«Σ' ένα περιοδικό που θγήκε τώρα τελευταία, είδαμε ένα σωρό κατακρίσεις για τὸ σύστημα τῆς ὀργανώσεως τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ γιὰ τὴν ὑπηρεσία πού τοὺς ὀργάνωσε. Γράφει, ὅτι «δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὀργάνωσις γεωργῶν, ἢ σπασμωδικὴ σύμψηξις μικροσκοπικῶν συνεταιρισμῶν μὲ 20 ἢ 30 μέλη» ὅτι ἡ ἀρμοδιὰ ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας διαδίδει «τὸ ἀμελέτητο Γερμανικὸν σύστημα» ὅτι ἀντ' αὐτοῦ ἀκαταλλήλου διὰ τὸν μεσημβρινὸν Ἑλληνικὸν λαὸν πρέπει νὰ ὀργανω-

θῆ ἓνα σύστημα ὁμοιο μὲ τὸ πρωτότυπον Ἴταλικὸν σύστημα, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀρμόδιοι θαυμάζουν καὶ διατυμπανίζουν τὸ ποσὸν καὶ ὄχι τὸ ποῖόν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν μας, ὅτι ἡ ἀρμοδιὰ ὑπηρεσίας «ἀγωνίζεται νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν γνώμην τῆς ἐγωιστικῆς καὶ σατραπικῆς τῆς τρόπῳ μὲ τὰ στερεότυπα πρότυπα καταστατικὰ καὶ μὲ τὰ ἐπίσημα φυλλάδιὰ τῆς κλπ.», ὅτι ἡ ἀρμοδιὰ ὑπηρεσίας ἀκολουθεῖ τὸ γερμανικὸν σύστημα τῶν μικροσκοπικῶν ἀνεξαρτήτων συνεταιρισμῶν (πιστωτικῶν δυναμένων νὰ ἐκτε-

λοῦν καὶ προμηθείας καὶ πωλήσεις κλπ. κατὰ τὴν κακὴν ἀντιγραφὴν τῆς ἀρμοδίας ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου τῆς Γεωργίας μας), ὅτι εἶνε ἀνάγκη νὰ μετακληθῆ ἕξ Ἰταλίας ὁ σεβαστὸς διδάσκαλος τοῦ γράψαντος Δρ. Oreste Bordiga διὰ νὰ ὀργανώσῃ μεταξὺ ἄλλων καὶ «ἐνα σύστημα ἀγροτικῶν συνεργατισμῶν δυναμένου νὰ εὐδοκιμήσῃ ἐν Ἑλλάδι, ἀντὶ τοῦ ἀμελετήτου γερμανικοῦ συστήματος».

Ὅλα αὐτὰ ποῦ γράφονται καὶ μὲ τὸν τρόπο ποῦ γράφονται, γράφονται μόνον γιὰ νὰ ἀνοίξουν πολεμικὴ κατὰ ἐνός συστήματος ἢ καλλίτερα κατὰ μιᾶς ὑπηρεσίας ἢ ἀκόμη καλλίτερα κατὰ ὠρισμένων προσώπων, τὰ ὁποῖα ἔχουν χάραξη καὶ ἐγκρίνη ἕνα δρόμο γιὰ τὴ σύστασι καὶ τὴν ἐνίσχυσι τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ ὄχι θέθαια διὰ νὰ ἀνοίξουν ἐπιστημονικὴ συζήτησι, ὅπως τὴν θέλει τάχα ὁ γράψας, διότι ἡ ἐπιστημονικὴ συζήτησις ἀπαιτεῖ πρὸ παντός ψυχραιμίαν, ἀλλὰ καὶ ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποῖα νὰ δικαιολογοῦν τὰς γνώμας ἐκείνων, ποῦ συζητοῦν, ἢ νὰ ἀναιροῦν τὰς δικαιολογίας ἐκείνων, ποῦ ἀντιγινωμοῦν. Ἄλλ' οὔτε ψυχραιμία ὑπῆρχε εἰς τὸν γράψαντα οὔτε ἐπιχειρήματα εἰς τὰ ὁποῖα νὰ θασίζῃ τὰς γνώμας του. Εἰς πολλὰ δὲ μέρη φαίνεται ὅτι δὲν γνωρίζῃ τὰ πράγματα ἢ παρουσιάζεται τοῦλάχιστον ὡς τοιοῦτος. Ἐν τούτοις ἐπειδὴ νομίζομεν ὅτι εἶναι ἀκόμη δυνατόν νὰ ἀνοίξῃ ἐπιστημονικὴ συζήτησι στὸ δρόμο ποῦ εἶπαμε θὰ ἀπαντήσωμε τὰ ἑξῆς:

1. Δὲν εἶνε σωστὸ ὅτι ὅλοι οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς Ἑλλάδος εἶνε μικροσκοπικοὶ μὲ 20-30 μέλη, ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ μὲ 80-100, ἄλλοι μὲ 100-200 καὶ 700 ἀκόμη, ἂν θέλετε, μέλη (συνεταιρισμὸς Σερρῶν μέλη 294, Βεζνίκου 253, Τοπολιάνης 245, Σιδηροκάστρου 237, Προσωπαάνης 400, Ἀλιστράτης 423, Νιγρίτης 704, Ζηλιαχώθης 759). Ἄλλὰ καὶ ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ὅλοι οἱ συνεταιρισμοὶ τῆς Ἑλλάδος εἶνε μικροσκοπικοὶ καὶ πάλιν ἀπαντῶμεν ὅτι «τὰ μικρὰ κῦτ-

ταρα τῆς ὅλης συνεταιρικῆς ὀργανώσεως, οἱ τοπικοὶ συνεταιρισμοὶ, μπορούν νὰ ἐργασθοῦν καὶ νὰ εὐδοκιμήσουν καὶ μὲ 20-30 μέλη' τίποτε δὲν τοὺς ἐμποδίζει νὰ εὐδοκιμήσουν μάλιστα καὶ καλλίτερα ἀπὸ ἄλλους πολυπληθέστερους». Εἰς τὸν γεωργικὸν πιστωτικὸν συνεταιρισμὸν τῆς Scordia τῆς Σικελίας (Cassa agraria di depositi e prestiti) ἀπενεμήθη τὸ 1912 τὸ θραβεῖον ἐκ 2.000 φράγκων διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς αὐτοῦ ἐργασίας, αἱ ὁποῖαι κατεδείχθησαν ἐπιωφελέστεραι ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους συναγωνισθέντας' καὶ πόσα μέλη νομίζετε ὅτι εἶχε ὁ συνεταιρισμὸς αὐτός. Μόνον 25' τὸ παράδειγμα θλέπετε τὸ λαμβάνομεν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς Ἰταλικούς συνεταιρισμοὺς, τοὺς ὁποῖους ἐπικαλεῖται ὡς παράδειγμα ὁ γράψας, καὶ μάλιστα τῆς Σικελίας.

Ἡ σπασμωδικὴ σύστασις τῶν συνεταιρισμῶν παρουσιάζεται ἐνίοτε ὡς καὶ ἄλλα τρωτὰ αὐτῶν, ἀλλ' ἡ ἀρμοδιὰ ὑπηρεσία πάντοτε ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τῶν συνιστῶντων τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ φροντίζῃ πρὸς διόρθωσιν τῶν παρουσιαζομένων ἐκάστοτε τρωτῶν. Οὔτε εἶνε τὸ φαινόμενο αὐτὸ γενικὸ ὅπως ἐννοῆ ὁ γράψας' ἴδε φυλλάδιον «Ἀνάγκη ἐνώσεως τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν», ὑπὸ Σ. Ἰασεμίδου.

2) Ὁ γράψας φαίνεται νὰ ἀγνοῆ, ὅτι τὸ σύστημα τῶν συνεταιρισμῶν, τὸ ὁποῖον διεδόθη καταπληκτικῶς στὸν τόπο μας, εὐδοκίμησε ὄχι μόνον κατὰ ποσὸν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ποιόν. Μόνον οἱ συνεταιρισμοὶ Ἀχαϊοῆλιδος εἶχαν κύκλον ἐργασιῶν τὸ 1918 δραχ. 21½ ἑκατομύρια. Μόνον κατὰ τὸ 1918 ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα ἔδωκε εἰς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς χώρας δάνεια 8 περίπου ἑκατομυρίων δραχμῶν, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ἠυξήθησαν καὶ αὐξάνονται διαρκῶς, ἀφοῦ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος μόνον 12 ἐκ τῶν συνεταιρισμῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἐπιστώθησαν μὲ δραχ. 3.865.000 καὶ διὰ πρώτην φοράν' τὸ δὲ Κράτος εἶχε δῶση ἐφέτος πιστώσεις δι'

ἀγοράν θείου καί θ. χαλκού εις συνεταιρισμούς δρ. 1.426.000.

Αυτά νομίζομεν, εἶνε ἀρκετά, γιά νά ἀποδείξουν, ὅτι τὸ σύστημα τὸ ὁποῖον ἀκολουθεῖται εἶνε πολὺ καλὸ, ἀφοῦ ἔδωκε τόσο λαμπρὰ ἀποτελέσματα, μάλιστα μέσα σὲ τέσσαρα χρόνια, ποῦ ἦταν καὶ πολεμικά, ἀποτελέσματα ποῦ δὲν ἔδωσαν σὲ κανένα ἄλλο τόπο Εὐρωπαϊκὸ στάς ἀρχάς ποῦ ἔγιναν οἱ συνεταιρισμοὶ καὶ στὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα. Τώρα, ἂν μερικοὶ ἀπὸ ὄλους τοὺς συνεταιρισμοὺς δὲν ἔδωκαν ἀκόμη ἀποτελέσματα, αὐτὸ δὲν πρέπει νά ἀποδοθῆ εἰς τὸ σύστημα. Μήπως εἰς τὰς ἄλλας χώρας καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν Ἰταλία καὶ μάλιστα στὴ μεσημβρινῇ δὲν ὑπάρχουν συνεταιρισμοὶ μὴ ἐργαζόμενοι; Φταίει λοιπὸν καὶ σ' αὐτοὺς τὸ σύστημα; τότε καὶ αὐτοὶ πρέπει ν' ἀλλάξουν σύστημα;

Οὔτε περιορίζονται οἱ ἀρμόδιοι, ὡς λέει ὁ γράφας, εἰς τὸ νά θαυμάζουν καὶ διατυμπανίζουν μόνον τὸ ποσὸν καὶ ὄχι τὸ ποιὸν τῶν γεωργ. συνεταιρισμῶν μας, ἀφοῦ ὅσα ἐγράψαμε παραπάνω ἔχουν γραφῆ καὶ στὴ διάλεξι «Περὶ Συνεταιρισμῶν» τοῦ κ. Σ. Ἰασεμίδου καὶ εἰς τὸν παρ' αὐτοῦ ἐκιδιδόμενον «Βοηθὸν τῶν Συνεταιρισμῶν».

3. Ὑστερα ἀπ' αὐτὰ τὰ ἀποτελέσματα, νομίζομεν, εἶνε περιττὸν νά ἀπαντήσωμε εἰς τὰς κατακρίσεις, περὶ ἀμελετήτου γερμανικοῦ συστήματος, περὶ συστήματος ἀκαταλλήλου διὰ τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν κλπ. ἀφοῦ μάλιστα ὁ ἴδιος ὁ ὁποῖος κατηγορεῖ τὴν Ὑπηρεσίαν δέχεται καὶ ἀναφέρει ὡς διδακτικὴν τὴν φράσιν τοῦ διασήμου Γάλλου καθηγητοῦ Ch. Gide «Μετὰ τὸν πόλεμον τὸ πᾶν θὰ ἔγκειται εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ὀργάνωσιν, ἔστω καὶ ἂν χρειασθῆ πρὸς τοῦτο νά προσαρμοσθῶμεν εἰς τὴν γερμανικὴν σχολήν». Αὐτὰ λέγουν οἱ πεπειραμένοι παλαιοὶ ἀλλὰ φιλοπρόοδοι σοφοί, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς νεωτέρους οἱ ὁποῖοι θέλουν νά ἐπισκιάσουν τοὺς ἄλλους προτοῦ ἀκόμη φανοῦν εἰς τὸν ὀρίζοντα.

4) Γιά τὸ πρωτότυπο Ἰταλικὸν σύστη-

μα θὰ ἠθέλαμε πρῶτα νά τὸ μάθωμε ἀπὸ τὸν γράφαντα, ὁ ὁποῖος καθὼς θεθαίῳνει ἐμελέτησε εἰδικῶς εἰς τὴν Σχολὴν τοῦ Portici τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν γεωργικὴν πολιτικὴν κατ' ἀντίθεσιν, ὡς λέγει, πρὸς ἄλλους Ἑλλήνας συσπουδαστὰς του καὶ ἔτσι νομίζομεν, ὅτι δὲν θὰ εἶνε ἀνάγκη νά φέρωμεν ἐδῶ τὸν καθηγητὴν κ. Bordiga, ἀφοῦ καὶ γιά τὸ σύστημα τῶν συνεταιρισμῶν ποῦ, ἐπαναλαμβάνομε, τόσο ἐπέτυχε καὶ ἐρρίζωσε στὴν Ἑλλάδα, δὲν φέραμε κανένα ξένον.

5) Δὲν εἶνε ἀλήθεια, ὅτι ἡ ὕπηρεσία τοῦ Ὑπουργείου ἀγωνίζεται νά ἐπιβάλλῃ μικροσκοπικοὺς ἀνεξαρτήτους συνεταιρισμοὺς (πιστωτικούς, οἱ ὁποῖοι μποροῦν νά κάνουν καὶ προμηθειὰς καὶ πωλήσεις). Ἡ ἀλήθεια εἶνε ὅτι συνιστᾶ καὶ λέει τὴ γνώμη της, διότι πρέπει νά τὴν λήῃ, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐπιβάλλῃ σατραπικῶς κλπ. Γιατὶ τὸ κάνει αὐτὸ ἡ ὕπηρεσία, ἔγραψε ἐπανειλημμένως ὁ κ. Ἰασεμίδης (ἴδε καὶ «Βοηθὸν Συνεταιρισμῶν» Μάιος 1919 σελίς 71).

Ὅτι οἱ συνεταιρισμοὶ πρέπει νά εἶνε ἀνεξάρτητοι, αὐτὸ κοινὰ στὴ γνώσι. Ἄν θὰ ἐνωθοῦν εἰς Ἐνώσεις ὅπως συνιστᾶ ἡ ὕπηρεσία, πάλι δὲν πρέπει νά χάνουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τους. Ὅτι συνιστᾶ μικροὺς ὀργανισμοὺς, αὐτὸ τὸ θρῖσκει σωστότερο γιά μερικά εἶδη ἀπ' αὐτοὺς καὶ τὸ ἐξαρτᾶ ἀπὸ τὸ εἶδος τῶν συνεταιρισμῶν. Ὅτι συνιστᾶ μόνον πιστωτικούς συνεταιρισμοὺς μικροσκοπικοὺς ποῦ θὰ κάνουν καὶ προμηθειὰς καὶ πωλήσεις, αὐτὸ δὲν εἶνε ἀλήθεια ἀπόδειξις ὅτι ἔχει ἐκδῶση καὶ πρότυπα καταστατικὰ ἰδιαίτερων προμηθευτικῶν καὶ ἰδιαίτερων πωλήσεως συνεταιρισμῶν καὶ ὅτι τέτοιοι συνεταιρισμοὶ ἰδίως πωλήσεως σταφιδοκάρπου ἔχουν συστηθῆ πολλοί, σύμφωνα μὲ τὰ πρότυπα καταστατικὰ τοῦ Ὑπουργείου τὰ ὁποῖα εἰρωνεύεται ὁ γράφας καὶ λειτουργοῦν καλά. Ἄλλ' ἐὰν εἰς ἓνα πιστωτικὸν συνεταιρισμὸν ἐπιτρέπεται ἀπὸ τὸ καταστατικὸν του, ὅταν θέλῃ καὶ ὑπὸ ὄρισμένους ὁρους, νά κά-

νη και αγοράς και πωλήσεις για τους συνεταιρίζους του, γιατί πρέπει να τὸ κατακρίνωμε αὐτό;

Ἐπειδὴ ἀκόμη δὲν ἔχομε ἀρκετοὺς ἰδιαιτέρους συνεταιρισμοὺς ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως, δὲν θὰ ὠφεληθοῦν οἱ συνεταιρίζοντες ἐνός πιστωτικοῦ συνεταιρισμοῦ, ἐὰν προμηθεύωνται τὰ λιπάσματα τῶν, τὰ μηχανήματα τῶν καὶ ἄλλα εἴδη ἀπὸ κοινοῦ ἢ ἐὰν πωλοῦν τὰ προϊόντα τους ἀπὸ κοινοῦ; Καὶ πῶς ἄλλοιῶς ἔμπορῶν ἀπὸ τοὺς μικροπακάλῃδες καὶ μικρομεστῆς τοῦ χωριοῦ; Καὶ ὅταν ἴδωσιν οἱ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ τὴν ὠφέλεια πού ἔχουν καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἄλλης ἐργασίας, δὲν θὰ σκεφθοῦν τότε οἱ ἴδιοι νὰ κάμουν ἰδιαιτέρους συνεταιρισμοὺς ὡς ἴδωσιν ὅτι ἔχουν τὰ πρόσωπα τὰ κατάλληλα νὰ διευθύνουν καὶ ἄλλους ἰδιαιτέρους συνεταιρισμοὺς; Καὶ τί τοὺς ἐμποδίζει ἀπὸ τοῦ νὰ συστήσουν καὶ ἄλλους προμηθευτικοὺς καὶ πωλήσεως συνεταιρισμοὺς; Ὅχι θέβαια ἡ ὑπηρεσία τοῦ Ἐπιτελείου, ἀφοῦ τὴν σύστασι καὶ αὐτῶν ὄχι μόνον δὲν ἠμποδίσε ἀλλὰ καὶ διευκόλυνε διὰ τῆς ἐκδόσεως καὶ διανομῆς εἰδικῶν καταστατικῶν καὶ ὁδηγίων δημοσιευμένων εἰς τὸν «Βοηθὸν τῶν Συνεταιρισμῶν».

6) Τί δὲ νὰ ποῦμε γιὰ τὴν κατηγορίαν ὅτι ἡ ὑπηρεσία τοῦ Ἐπιτελείου ἀγωνίζεται νὰ ἐπιβάλλῃ σατραπικῶς τὰς γνώμας τῆς; Κατηγορίαν ἢ ὁποία ὄχι μόνον δὲν εἶνε ἀληθῆς ἀλλὰ καὶ ἢ ὁποία πρέπει νὰ ἀποδοθῇ ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν γράψαντα! Εἶνε ἀληθῆς ὅτι ὁ γράψας δὲν φέρει κανένα ἐπιχειρήμα γιὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν σατραπικότητα τῆς ὑπηρεσίας διότι ἀπλοῦστατα .... δὲν ἔχει. Τούναντίον σὲ ὄλες τῆς ὁδηγίας τοῦ Ἐπιτελείου καὶ εἰς ὅ,τι ἔγραψε ὁ κ. Ἰασεμίδης στὸ Βοηθὸν τοῦ περὶ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς διοικήσεως τοῦ Κράτους εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς, ἀναφέρεται ρητῶς ὅτι ἡ ὑπηρεσία ὄχι μόνον σατραπικῶς δὲν θέλει νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς γνώμας τῆς, ἀλλὰ καὶ οὐδέποτε ἐπενέθη εἰς τὰ

ἑσωτερικὰ τῶν συνεταιρισμῶν, παρὰ μόνον γιὰ νὰ δῖνῃ ὁδηγίας, νὰ ἐποπτεῖται καὶ νὰ ἐλέγξῃ τὰς ἐργασίας αὐτῶν καὶ μάλιστα μόνον εἰς τοῦτο ἐὰν αἱ πράξεις αὐτῶν εἶνε σύμφωνοι μετὰ τὸν Νόμον, τὸ Καταστατικὸν καὶ τὰς ἀποφάσεις τῶν γενικῶν συνελεύσεων καὶ ἐὰν τηροῦνται καλῶς τὰ λογιστικὰ βιβλία.

Τὸ νὰ ἐκδίδῃ τὸ Ἐπιτελεῖον πρότυπα καταστατικά, αὐτὸ τὸ ἐπιβάλλει ὁ Νόμος 602· ἀλλὰ καὶ ὁ νόμος ὡς δὲν τὸ ἐπέβαλε, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκδίδῃ πρότυπα καταστατικά, γιατί πῶς ἄλλοιῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἰδρυθοῦν καὶ νὰ προοδεύσουν τόσοι συνεταιρισμοί; Τὸ ὅτι ἡ ἀρμοδία ὑπηρεσία συνιστᾷ νὰ προτιμῶνται αὐτὰ τὰ καταστατικά αὐτὸ τὸ κάνει διὰ λόγους τοὺς ὁποίους ὁ κ. Ἰασεμίδης ἀνέφερε εἰς ἰδιαίτερον φύλλον πού ἐπιγράφεται «γιατί πρέπει νὰ προτιμῶνται τὰ πρότυπα καταστατικά τοῦ Ἐπιτελείου» καὶ διότι ἡ ἀρμοδία ὑπηρεσία ἤθελε νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοῦ νὰ πληρώνουν εἰκοσιπεντάρικα καὶ κατῶστάρικα σὲ μερικοὺς ἐπιτηδεῖους γιὰ νὰ τοὺς κάνουν τάχα τὰ καταστατικά. Ἐπίσης δὲν εἶνε ἀληθῆς ὅτι ἡ ἀρμοδία ὑπηρεσία τοῦ Ἐπιτελείου μετὰ δυσκολίαν ἐνέκρινε πᾶν ἄλλο καταστατικὸν μὴ ὄν ἐντυπον, ὅπως λέγει ὁ γράψας. Ἡ ὑπηρεσία εὐχαρίστως ἐνέκρινε καὶ τὰ χειρόγραφα καταστατικά, ἔφ' ὅσον ταῦτα ἦσαν σύμφωνα μετὰ τὸν Νόμον. Ἡ ἀργοπορία τῆς ἐγκρίσεως προήρχεται, ὅταν τὰ χειρόγραφα καταστατικά δὲν ἦσαν σύμφωνα μετὰ τὸν Νόμον καὶ ἔπρεπε νὰ προσέξῃ ἡ ἀρμοδία ὑπηρεσία καὶ νὰ τὰ προσαρμόσῃ μετὰ τὸν Νόμον καὶ ἔπειτα νὰ τὰ ἐγκρίνῃ. Ἐὰν αὐτὸ ἐννοεῖ σατραπισμὸν, λυπούμεθα διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ ἄλλῶς ἀφ' οὗ ὁ Νόμος 602 (ἄρθρ. 2) ἐπιβάλλει ἐπὶ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ἐπιτελείου νὰ τροποποιῆ τὰ ὑποβαλλόμενα πρὸς ἐγκρίσιν καταστατικά ἔφ' ὅσον ἀντίκεινται εἰς τοὺς Νόμους, πράγμα πολὺ ὀρθὸν ἄλλως τε, διότι τὸ Ἐπιτελεῖον δὲν πρέπει νὰ ἐγκρίνῃ συνεταιρισμοὺς παρανόμους.

Αυτά είχαμε να πούμε· περιμένομε ἀπὸ τὸν γράψαντα, ὁ ὁποῖος κατηγορεῖ μόνον, χωρὶς καὶ νὰ στηρίξη πουθενὰ τὰς κατηγορίας του, περιμένομε, λέγω, νὰ μᾶς ἐκθέσῃ τὸ σύστημα τῶν Ἰταλικῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἰδίως τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν τῆς Μεσημβρινῆς Ἰταλίας, καθὼς καὶ τὰς διαφορὰς ποὺ ἔχουν μὲ τοὺς ἴδικούς μας καὶ νὰ μᾶς εἰπῇ τὰς γνώμας του, τοῦ τί πρέπει νὰ ἀλλάξη ἢ ὑπηρεσία εἰς τὸ σύστημα ποὺ ἀκολουθεῖ, τὰς ὁποίας δὲν εἶχε ἤτῃ τὸσον καιρὸ ποὺ ἦτο στὴν ὑπηρεσία αὐτή (2) καὶ εἴμεθα θέβαιοι ὅτι καὶ ἡ ὑπηρεσία καὶ οἱ προϊστάμενοί της δὲν θὰ παραλείψουν νὰ τὰς λάθουν ὅπ' ἕψει, γιὰτὶ καὶ τὸ Ὑπουργεῖο καὶ ὄλοι μας καὶ αὐ-

ΣΤ) ΕΝΩΣΕΙΣ Γ. ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ - ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ.

1. Ενώσεις.

Κατὰ το 1919 ἰδρύθησαν:

- α) ἡ Παναχαϊκὴ Ἑνώσις Γεωργ. Συνεταιρισμῶν (ἔδρα Πάτρα)
- β) ἡ Παμμισσηνιακὴ Ἑνώσις, Προμηθευτικὴ καὶ Πωλησεως (ἔδρα Καλάμια).
- γ) ἡ Κεντρικὴ Ἀγροτικὴ Τράπεζα Κερκύρας (ἔδρα Κέρκυρα).

2. Η «Ομοσπονδία Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν τῆς Ελλάδος».

Ἱστορικῆς σημασίας εἶναι ἡ ἐκδόσις, στις 8 Μαΐου 1919, ἐγκυκλίου τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας (με εἰσηγήσει Σ. Ἰασεμίδη), πρὸς τοὺς Γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς παντὸς σκοποῦ, με τὴν ὁποία συνιστάται ἡ προσχώρησή τους στὴν Ομοσπονδία τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν τῆς Ελλάδος. Διηλαθὴ μάλιστα δύο χρόνια ἀπὸ τὴν ἰδρύσει τῶν πρώτων κατὰ ἐπαρχία-νομίους Ενώσεων Γ. Συνεταιρισμῶν, προβάλλεται ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Γεωργίας ὡς ἀναγκαῖα καὶ ἡ Ομοσπονδία τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν τῆς Ελλάδος ποὺ θα φρόντιζε γιὰ τὰ ἰδεολογικὰ καὶ οργανωτικὰ ζητήματα.

Ἡ ἱστορικὴ αὐτὴ ἐγκύκλιος τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας εἶναι ἡ ἀκόλουθη (αριθ. 38543) καὶ υπογράφεται ἀπὸ τὸν Ὑπουργὸ Γ. Καφαντάρη:

«Πρὸς τοὺς Προέδρους τῶν Γεωργικῶν (συν)σμῶν παντὸς σκοποῦ.

Ἡ καθ' ἅπασαν τὴν χώραν ἐξάπλωσις τοῦ συνεταιριστικοῦ πνεύματος καὶ ἡ ἐντὸς θραχυτάτου σχετικῶς χρονικοῦ διαστήματος σύστασις χιλίων περίπου Γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἀνὰ τὸ Κράτος, πείθει πάντας ὅτι ὁ ἀγροτικὸς μας πληθυσμὸς βαθύτατα συναισθάνεται τὴν σημασίαν τῆς γενικῆς ἀρχῆς «ἡ ἰσχύς ἐν τῇ ἐνώσει», τὰ ἐκ τῶν ἐργασιῶν δὲ τῶν γεωργικῶν τούτων ὁργανώσεων, παρ' ὅλας τὰς διὰ διαφόρους λόγους

τὸς ὁ κ. Ἰασεμίδης ὁ ὁποῖος ἔμπορεῖ δικαίως νὰ καυχᾶται γιὰ τὰ τόσο εὐχάριστα ἕως σήμερα ἀποτελέσματα τῶν Συνεταιρισμῶν ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἐδῶ καὶ δέκα πέντε χρόνια μάχεται, ἕνα ἔχουν πρόγραμμα, πῶς νὰ ἐνστερνισθοῦν καὶ νὰ διαδόσουν κάθε γνώμη ποὺ μπορεῖ νὰ συντελέσῃ γιὰ νὰ διαδοθοῦν καὶ ἐπιτύχουν ἀκόμα περισσότερο οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ στὸν τόπο μας. Ζητοῦμεν ἐνισχύσεις καὶ περιμένομεν.

Ἐπειδὴ ὁμοῦς πρέπει νὰ λάθουν γνώσιν τῶν γραφομένων μας καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν διαθάξουν τὸ «Βοηθό», δίκαιον εἶνε νὰ δημοσιευθῇ τὸ ἄρθρο μας αὐτὸ καὶ στὸ περιοδικὸ τοῦ γράψαντος (2) διὰ νὰ λάθουν γνώσιν καὶ οἱ ἀναγνώσται του».

παρατηρηθείσας ἐλλείψεις, προκύψαντα ἀποτελέσματα, οὐδεμίαν ἀφίνουν ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ θεσμὸς οὗτος ἐπέτυχε καὶ παρ' ἡμῖν ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐπιστεύομεν.

Ἄλλ' ὅπως τὰ ἄτομα, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν αὐξησιν τῆς ἰδιωτικῆς τῶν οἰκονομίας ἔχουν ἀνάγκην κοινῆς συνεργασίας ἣτις ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ τῆς ὁργανώσεως αὐτῶν εἰς συνεταιρισμοὺς, οὕτω καὶ αἱ συνεταιρικαὶ αὐτῶν ὁργανώσεις, διὰ νὰ ἐπιτύχουν πλήρως τοῦ σκοποῦ αὐτῶν καὶ φθάσουν εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς τῶν, ἔχουν ἀνάγκη

κην κοινής επίσης μεταξύ των συνενω-
ήσεως και συνεργασίας ήτις επιτυγχά-
νεται διά της οργανώσεως και υπαγω-
γής αὐτῶν εἰς μίαν ὁμοσπονδίαν, περι-
λαμβάνουσαν πάντας τοὺς ἰδρυθέντας
καὶ ἰδρυθησομένους γεωργικοὺς συνεται-
ρισμοὺς παντὸς σκοποῦ.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἡ ἀρμοδία
ὕπηρεσία τοῦ καθ' ἡμᾶς Ὑπουργείου
συνέταξε τὸ ἀνά χεῖρας καταστατικὸν
Ὅμοσπονδίας τῶν γεωργικῶν συνεταιρι-
σμῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐν τῷ ὁποίῳ λεπτο-
μερέστατα ἐκτίθενται οἱ σκοποὶ καὶ ὁ
τρόπος τῆς λειτουργίας αὐτῆς ἐν γένει.

Μέ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡ μέλλουσα νὰ ἰ-
δρυθῆ καὶ παρ' ἡμῖν Ὅμοσπονδία τῶν

γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, θὰ δυνηθῆ ν'
ἀνταποκριθῆ εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν
πραγματικῶν ἀναγκῶν τῶν ὑπ' αὐτὴν
συνεταιρισμῶν, συνιστῶμεν ὑμῖν ἵνα μετὰ
τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην τῶν διαφο-
ρῶν ἀρθρῶν τοῦ καταστατικοῦ, ἐγγρα-
φῆτε μέλος τῆς Ὅμοσπονδίας.

Πρὸς τοῦτο πέμπομεν ὑμῖν συνημμένως
ὄμο ἀντίτυπα καταστατικοῦ ἐκ τῶν ὁ-
ποίων τὸ ἕν θὰ ὑπογραφῆ παρὰ πάντων
ἢ ὑπὸ τῆς πλειονότητος τῶν μελῶν τοῦ
διοικητικοῦ συμβουλίου καὶ θὰ ἐπιστρα-
φῆ ἡμῖν πρὸς ἀποστολὴν εἰς τὸ ἐνταῦθα
Πρωτοδικεῖον πρὸς ἔγκρισίν του.

Ἐν Ἀθήναις τῆ 8.5.1919 Ὁ Ὑπουργὸς
Γ. Καφαντάρης

Για τη σημασία της Ὁμοσπονδίας Γ. Συνεταιρισμῶν καὶ για την πίστη στην
αυτοδιοίκηση των συνεταιρισμῶν καθὼς καὶ για το σωστὸ περιεχόμενον της επο-
πτείας, χαρακτηριστικὸ εἶναι το ἀκόλουθο κείμενο του Σ. Γασσεμῆδη στο «Βοηθὸς
Συνεταιρισμῶν», Ἰούνιος 1919 σ. 81, πολὺ σημαντικό για ὅλην τὴν μέχρι σήμερα
εξέλιξη καὶ τις διάφορες μεταπτώσεις της Ὁμοσπονδίας - Συνομοσπονδίας Συνεται-
ρισμῶν, κατὰ διαστήματα (ὅπως θα δοῦμε στο 1922 καὶ στους ἐπόμενους τόμους).
Γράφει για τη σημασία καὶ τα καθήκοντά της:

«Δημοσιεύομεν κατωτέρω ἐγκύκλιον
τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας κ. Γ. Κα-
φαντάρη πρὸς ὄλους τοὺς γεωργικοὺς
Συνεταιρισμοὺς τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς
ὁποίας συνιστᾶ εἰς τούτους νὰ συνενω-
θοῦν εἰς μίαν Ἐνωσιν διὰ νὰ ἐξυπηρε-
τήσουν καλλίτερα τὰ συμφέροντά των,
εἰς τὴν ὁποίαν ἐδόθη τὸ ὄνομα Ὅμοσπον-
δία.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ πρωτε-
βουλία τοῦ κ. Καφαντάρη ἐγκαινιάζει
ἕνα νέον σταθμὸν προόδου διὰ τοὺς Γε-
ωργ. Συνεταιρισμοὺς. Καὶ ἐξηγοῦμεθα.
Ὅσον πολλαπλασιάζονται οἱ γεωργ.
Συνεταιρισμοὶ — καὶ σήμερα ἔχουν φθά-
σει περίπου τοὺς 1000 — τόσο μεγαλεί-
τερες δυσκολίες συναντᾶ τὸ Ὑπουργεῖον
εἰς τὸ ἔργον του, τοῦ νὰ διδῆ ὁδηγί-
ες καὶ νὰ ἐποπτεύῃ καὶ ἐλέγξῃ τοὺς συν-
εταιρισμοὺς. Μία Ὅμοσπονδία, ποῦ θὰ
δίδῃ καὶ αὐτὴ ὁδηγί-ες καὶ θὰ ἐποπτεύ-
ῃ καὶ θὰ ἐλέγξῃ τοὺς γεωργ. Συνεται-
ρισμοὺς, θὰ ἐλαφρώσῃ πολὺ τὸ θᾶρος
τοῦ Ὑπουργείου, χωρὶς θέβαια νὰ ἀπαλ-

λάξῃ αὐτὸ ἀπὸ τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ὑ-
ποχρέωσιν, ὅταν εἶνε ἀνάγκη, νὰ διδῆ
καὶ αὐτὸ ὁδηγί-ες καὶ νὰ ἐξελέγῃ τοὺς
Συνεταιρισμοὺς καὶ τὴν Ὅμοσπονδίαν
τους. Ἐπειτα τὸ Ὑπουργεῖον ἐπιμένει
εἰς τὴν πολιτικὴν του, ὅτι οἱ Συνεταιρι-
σμοὶ πρέπει νὰ εἶνε αὐτοδιοικούμενοι ὁρ-
γανισμοὶ καὶ ἂν διδῆ ὁδηγί-ες πῶς πρέ-
πει νὰ ὁργανωθοῦν, τί ἐργασί-ες θὰ κά-
νουν καὶ πῶς θὰ τῆς κάνουν, δὲν ἐννοεῖ
μ' αὐτὸ νὰ ἐπιβάλλῃ καὶ τῆς γνώμης
του. Μία Ὅμοσπονδία, ὅπου ὄλοι οἱ Συ-
νεταιρισμοὶ καὶ οἱ Ἐνώσεις των, ποῦ θὰ
εἶνε μέλη της, θὰ λένε τὴν γνώμην τους,
ὅταν λαμβάνῃ ἀποφάσεις, θὰ ἀντιπρο-
σωπεύῃ τὰς γνώμης τῶν γεωργικῶν
Συνεταιρισμῶν καὶ τότε μπορεῖ νὰ ἀπαι-
τήσῃ ἀπὸ τὰ μέλη της Συνεταιρισμοὺς
νὰ ἀκολουθοῦν μερικοὺς περιορισμοὺς
ποῦ θὰ ἐνόμιζε ἡ Ὅμοσπονδία, ὅτι εἶνε
ἀπαραίτητοι χωρὶς θέβαια οἱ περιορι-
σμοὶ αὐτοὶ νὰ εἶνε παράνομοι ἢ νὰ εἶνε
τέτοιοι ὥστε νὰ χάνουν οἱ Συνεταιρισμοὶ
τὴν αὐτοδιοίκησιν καὶ τὴν αὐτοτέλειάν

τους. Έννοείται, ότι και κάθε Συνεταιρισμός, που δεν θα είνε σύμφωνος να υποβληθῆ εἰς τούς περιορισμούς αὐτούς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ φύγη ἀπὸ τὴν Ὁμοσπονδία, ἀλλὰ τότε χάνει καὶ τὰ ὀφελήματα πού ἔχει ἀπ' αὐτὴν, χάνει τὴν βοήθεια τῆς Ὁμοσπονδίας, τῆς ὀδηγίης καὶ τὴν ἐποπτείαν τῆς Ὁμοσπονδίας καὶ οἱ συνέταιροι τοῦ Συνεταιρισμοῦ χάνουν μιὰ ἐγγύησιν παρὰ πάνω, ὅτι ἡ δουλιὲς τοῦ Συνεταιρισμοῦ ἔχουν πάρει καλὸ δρόμο. Μ' αὐτὸ δὲν θέλουμε νὰ ποῦμε πάλιν, ὅτι οἱ συνέταιροι πρέπει νὰ ἡσυχάζουν περιμένοντας ἀπὸ τὴν Ὁμοσπονδία νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν ἢ τὸ Ἐποπτικὸν Συμβούλιον καὶ νὰ μὴ παρακολουθοῦν καὶ νὰ ἐλέγχουν τῆς δουλιῆς τοῦ Συνεταιρισμοῦ των.

Ἡ Ὁμοσπονδία σύμφωνα μ' αὐτὰ θὰ δίδῃ ὀδηγίης γιὰ ὅλα τὰ νομικὰ ζητήματα τῶν Συνεταιρισμῶν, θὰ εἶνε ὁ νομικός των σύμβουλος, θὰ δίδῃ πληροφορίας δι' ἀγορὰς διαφόρων εἰδῶν ἢ πωλήσεις προϊόντων τῶν Συνεταιρισμῶν, θὰ ἐκδίδῃ περιοδικὸν καὶ βιβλία γιὰ τούς Συνεταιρισμούς. Θὰ δίδῃ ὀδηγίης χρήσιμες γιὰ τὸ Διοικητικὸ καὶ Ἐποπτικὸ Συμβούλιο, θὰ ἰδρύσῃ ἢ θὰ ὑποστηρίξῃ νὰ ἰδρυθῆ Σχολεῖον λογιστῶν ἢ ἐποπτῶν τῶν Συνεταιρισμῶν, θὰ στέλλῃ ἀντιπροσώπους εἰς διεθνή Συνέδρια τῶν Συνεταιρισμῶν κλπ.

Ἐχει ἐπομένως πολλὴ καὶ σπουδαία ἐργασία νὰ κἀνῃ. Μὲ μιὰ λέξι θὰ θάλλῃ τούς Συνεταιρισμούς μέλη της σὲ ἓνα κανονικὸ δρόμο.

Δὲν ἔχει θέβαια σκοπὸ νὰ ἐνισχύσῃ οἰκονομικῶς τούς Συνεταιρισμούς, νὰ τούς δώσῃ δάνεια διὰ τὰς ἀνάγκας των. Μπορεῖ ὅμως νὰ φροντίσῃ καὶ γι' αὐτὸ. Θὰ συνεινηθῆ μὲ τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Γεωργίας καὶ μὲ Τραπεζας γιὰ νὰ θρηθεῖ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον θὰ διοχετευ-

θῆ χρήμα εἰς τούς Συνεταιρισμούς. Ἐχει δὲ πολλὰ ζητήματα νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ λύσῃ, γιὰ τὰ ὁποῖα χρειάζεται καὶ ἡ πείρα κάθε Συνεταιρισμοῦ, ἢ ὁποῖα θὰ παρουσιασθῆ ἀπὸ τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Συνεταιρισμοῦ εἰς τὰς συζητήσεις τῆς Ὁμοσπονδίας.

Αὐτὰ τὰ μεγάλα ὀφελήματα θὰ ἔχῃ κάθε Συνεταιρισμὸς ἀπὸ τὴν Ὁμοσπονδία καὶ αὐτὰ μὲ μιάν συνδρομὴ ἀπὸ 20 δραχμάς τὸ χρόνον, γιὰτὶ ἡ Κυβέρνησις πρέπει νὰ ἐνισχύσῃ τὴν Ὁμοσπονδία μὲ κάποια ἐπιχορήγησι καὶ ἐλπίζομεν νὰ τὸ κἀνῃ γρήγορα.

Ὅσοι θέλουν νὰ ἐγγραφοῦν στὴν Ὁμοσπονδία αὐτὴν, πρέπει νὰ υπογράψουν τὸ Καταστατικὸ τὸ ὁποῖον τὸ Ὑπουργεῖον συνέταξε καὶ ἔστειλε εἰς τούς Συνεταιρισμούς. Ἐπρεπε κάποιος νὰ ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλία νὰ κἀνῃ τὴν Ὁμοσπονδία καὶ δὲν μποροῦσε νὰ εἶνε ἄλλος ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον. Ἐάν τὸ Καταστατικὸν ἔχει καὶ καμμιά διάταξι πού δὲν ἀρέσει σὲ κανένα Συνεταιρισμὸν, πού θέλει νὰ γραφῆ στὴν Ὁμοσπονδία, εἶνε εὐκόλο ὅταν γίνῃ Γενικὴ Συνέλευσις νὰ τροποποιηθῆ τὸ Καταστατικὸ.

Τώρα νομίζομεν, ὅτι ὅλοι οἱ γεωργικοὶ Συνεταιρισμοὶ πρέπει νὰ υπογράψουν. Γιὰ νὰ υπογράψῃ ἓνας Συνεταιρισμὸς πρέπει νὰ υπογράψουν τὰ περισσότερα μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου του ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ τυπωμένο Καταστατικὸ. Ὑστερα θὰ τὸ στείλουν τὸ Καταστατικὸ, πού ἔχει ὑπογραφή, στὸ Ὑπουργεῖο τῆς Γεωργίας (Τμῆμα Γεωργικῆς Οἰκονομίας) τὸ ὁποῖον θὰ ἐνεργήσῃ γιὰ νὰ ἀναγνωρισθῆ ἢ Ὁμοσπονδία σύμφωνα μὲ τὸν νόμο. Κατόπιν ὁ Ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας θὰ καλέσῃ ὅλους τούς συνεταιρισμούς, πού ἐνεγράφησαν μέλη, νὰ στείλουν ἀντιπροσώπους στὴ πρώτη γενικὴ συνέλευσι τῆς Ὁμοσπονδίας».

Μετὰ τὴν ἐγκύκλιον αρκετοὶ Συνεταιρισμοὶ ἀρχισαν νὰ υποβάλλουν αἰτήσεις συμμετοχῆς τούς στὴν Ὁμοσπονδία Γ. Συνεταιρισμῶν (βλ. «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 159).

Ἀλλὰ — ὅπως γράφει ὁ Τζωρτζιάκης — «ὁ ριψθὲς ὑπὸ τοῦ Ἰασεμίδῃ σπόρος

ήργησε κάπως να βλαστήσει. Ήτο φυσικόν: Ἡ κίνησις ἦτο νέα. Ἡ ἀξία τῶν Συνεταιρισμῶν ἐμετράτο ἀπὸ τὸν ὄγκον τῶν ἀμέσων ὠφελγημάτων. Ἡ δὲ προτεινομένη ἰδεολογικὴ ὀργάνωσις δὲν ἐφαίνετο νὰ ὑπόσχεται τοιαῦτα. Μόλις μετὰ τριετίαν, κατὰ τὸ ἔτος 1922, Ἐνώσεις καὶ Συνεταιρισμοὶ τινές, κυρίως τῆς Πελοποννήσου, προσέβησαν εἰς τὴν ἴδρυσιν τῆς πρώτης εἰς τὴν χώραν μας ἰδεολογικῆς ὀργάνωσεως, τῆς ὁποίας τὸ καταστατικὸν καὶ ἐνεκρίθη ὑπὸ τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 3536 τῆς 10 Σεπτεμβρίου 1922 ἀποφάσεώς του. Αὕτη ἔφερε τὴν ἐπωνυμίαν «Πανελληνίος Συναγιστικὸς Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν». Ἀνεγνωρίσθη δὲ ὡς ἐπαγγελματικὸν σωματεῖον...». (Βλ. νεώτερα στὸ ἔτος 1922).

Ζ) ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

—Τὸ 1919 ὁ Γεν. Γραμματεὺς τοῦ Υπουργείου Γεωργίας Ἀλέξ. Μυλωνάς, μετὰ τὸ διδλίο του «Γεωργικὴ καὶ Κτηματικὴ Πίστις» (ἐκδόση Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου), διαχωρίζει τὴν δραχυπρόθεσμη γεωργικὴ πίστη ἀπὸ τὴν κτηματικὴν μακροπρόθεσμη, δίνει ὅλην τὴν εἰκόνα τοῦ τί γίνεται στὶς ἄλλες χώρες καὶ στὴν Ελλάδα, κάνει υποδείξεις γιὰ τὴν καλύτερην ὀργάνωσιν.

Εἰδικὰ γιὰ τὴν δραχυπρόθεσμη γεωργικὴν πίστην (στὶς σελ. 34—46) δίνει τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα:

Υποστηρίζει τὴν ἀσκίση τῆς γεωργικῆς πίστεως μὲσω τῶν Συνεταιρισμῶν (καὶ ὄχι ἀπ' εὐθείας). Βρίσκει ὅτι καλῶς ἐξελίσσονται καὶ δρουν οἱ συνεταιρισμοὶ μετὰ τὸ ν. 602. Αναφέρεται στὴν δραστηριότητα τῆς ΕΤΕ, τῶν Γεωργικῶν Τραπεζῶν, κλπ. καὶ υποδεικνύει τὸν περιορισμὸ τῶν χορηγήσεων πρὸς άτομα καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν χορηγήσεων μὲσω Συνεταιρισμῶν.

Εἰσηγγέλλεται τὴν ἀυτονομίαν τοῦ κλάδου γεωργικῆς πίστεως τῆς ΕΤΕ, τὴ θεσμοθέτησιν γεωργικοῦ ἐνεχύρου ὑπὲρ συνεταιρισμῶν καὶ προνομίου πρωτοπραξίας, τὴ μείωσιν τῶν ἐπιστοκίων γιὰ τὶς χορηγήσεις πρὸς Συνεταιρισμοὺς. Υποστηρίζει τὴν προσπάθειαν γιὰ τὴν ἴδρυσιν ἐιδικῆς πανελληνίως Γεωργικῆς Τραπεζῆς (ὅπως προβλεπόταν ἀπὸ τὸ 1861), τῆς ὁποίας καὶ περιγράφει τὸν τρόπο λειτουργίας (με ἀνάληψιν καὶ τῆς πιστωτικῆς διαχειρίσεως ἀπὸ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀκτημῶν καὶ τὸν ἐπαικισμὸ). Καὶ ἀργότερα τὴν ἴδρυσιν ἐιδικῆς Τραπεζῆς Συνεταιριστικῆς Πίστεως (γεωργικῶν καὶ ἀστικῶν συνεταιρισμῶν) με σύμπραξιν τῆς Γεωργικῆς Τραπεζῆς.

Γιὰ τὴν κτηματικὴν ὑποθηκικὴν πίστην (ἀπόκτηση γῆς, ἐγγυεῖοι δελτιῶσεις, ἀστικὴ κτηματικὴ πίστις) μιλά ἀναλυτικὰ (στὶς σελ. 47 ἐπ.) με βάση τι γίνεται στὸ ὅλον τὸν κόσμον καὶ στὴν Ελλάδα (ἀπὸ τὴν ΕΤΕ καὶ τὶς Γεωργικὰς Τραπεζὰς) καὶ εἰσηγγέλλεται διάφορα μέτρα (μερικὰ δὲν ἔχουν ἐφαρμοσθεῖ μέχρι σήμερον, ὅπως τῶν κτηματικῶν διδλίων). Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ πληροφορία περὶ υπάρξεως μεγάλων ἀχρησιμῶν καταθέσεων στὴν ΕΤΕ (σ. 43).

—Τὸ 1919, μετὰ τὸ Ν.Δ. τῆς 31 Μαΐου, εἰσάγεται ὁ θεσμὸς τοῦ πλάσματος: τὸ ἐνεχύρου καὶ τὸ ἀπνοῦ γιὰ τὴν διευκόλυνσιν τῶν καπνοπαραγωγῶν τῶν Νέων Χωρῶν.

—Σύμφωνα με ἐκθέσιν τοῦ Διοικητοῦ τῆς ΕΤΕ σχετικὴ με τὴν ἐνίσχυσιν καὶ τὴν δραστηριότητα τῶν Συνεταιρισμῶν, οἱ καθυστερήσεις τῶν Συνεταιρισμῶν εἶναι μόνον 5%, ἐνῶ στὶς χορηγήσεις πρὸς παραγωγοὺς εἶναι 33% («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 63).

—Γίνεται παροχή, με πίστωση ἀπὸ τὸ Υπουργεῖο, θείου καὶ θ. χαλκοῦ σε Συνεταιρισμοὺς («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 63, 79).

—Η ΕΤΕ δανείζει με 5%, ενέχυρο 6% Δέχεται καταθέσεις Συνεταιρισμών με 1% («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 78).

—Στοιχεία για τη χρηματοδότηση των συνεταιρισμών από την ΕΤΕ 1916-1918 και συμπεράσματα, βλ. στο «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 76-78. Τα παραθέτουμε γιατί είναι χαρακτηριστικά και καθοδηγητικά για το σωστό τρόπο στην άσκηση της αγροτικής πίστωσης και για το ρόλο των Συνεταιρισμών:

«Δέν κρίνομεν άσκοπο νά παραθέσωμε πάρα κάτω μερικούς αριθμούς πού δείχνουν πώς άρχισε καί πού έφθασε ή οικονομική ένίσχυσις τής Έθνικής Τραπεζής πρὸς τοὺς Συνεταιρισμοὺς κατά τήν τελευταία τριετίαν.

Τήν ένίσχυσιν αὐτή τή διακρίνομε σέ δύο κατηγορίες.

Στά δάνεια ἐπὶ ἐνεχύρῳ προϊόντων (πραγματική πίστις) καί στά δάνεια ἐπὶ προσωπική ἀσφαλεία (προσωπική πίστις).

Α) Δάνεια ἐπὶ ἐνεχύρῳ. Δάνεια ἐπὶ ἐνεχύρῳ ἔδωκαν τὰ ὑπο)τα τής Πελοποννήσου καί τὸ ὑπο)μα Κεφαλληνίας, ὡς ἐξῆς:

1) Τὸ 1916 ἔδανείσθησαν 10 συνεταιρισμοὶ συνολικόν ποσόν δρχ. 401.750 μὲ ἐνέχυρον τήν σταφίδα, ἐκτός ἐνός συνεταιρισμοῦ στήν Κεφαλληνία, ὁ ὁποῖος ἔδανείσθη μὲ ἐνέχυρο τὸ κρασί.

2) Τὸ 1917 ἔδανείσθησαν 13 συνεταιρισμοὶ συνολικόν ποσόν δρχ. 578.500 μὲ ἐνέχυρον τὰ ἴδια προϊόντα.

3) Τὸ 1918 ἔδανείσθησαν 85 συνεταιρισμοὶ, 4.334.561,25 δρχ. μὲ ἐνέχυρο τὰ ἴδια πάλι προϊόντα.

Ἐπί τὰ δάνεια τοῦ 1916 καί 1917 δέν ὤφειλετο τίποτε σὸ τέλος τοῦ 1918. Ἐπί τὰ δάνεια τοῦ 1918 ὤφειλοντο ἀκόμη τήν 31 Δεκ. 1918 δρχ. 2.837.684,95 πού ἐξασφαλίζονται μὲ προϊόντα ἀξίας δρχ. 6.234.495.

Ἐπί τοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς θγαίνουν τὰ ἐξῆς συμπεράσματα.

1) Ὅτι οἱ δανειζόμενοι συνεταιρισμοὶ ὀκταπλασιάσθησαν καί πλέον ἄπάνω σέ τρία χρόνια.

2) Ὅτι τὸ ποσόν πού ἔδανείσθησαν ἔδεκαπλασιάσθη καί πλέον ἄπάνω σὸ

αὐτὸ χρονικὸ διάστημα.

Τὸ ὑπόλοιπον πού ὀφείλεται κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1918 ἀπὸ δάνεια τοῦ αὐτοῦ ἔτους, δέν ἔχει καμμιὰ σημασία, ἀν λάβωμε ὑπ' ὄψιν τήν κρίσιν τοῦ ἐμπορίου τής σταφίδος ἢ ὁποῖα ἐμπόδισε ὡς τώρα τής πωλήσεως καί ἔκαμε τοὺς συνεταιρισμοὺς νά μὴ μπορέσουν νά πωλήσουν τή σταφίδα τους καί νά ξεχρεωθοῦν. Εὐτυχῶς τώρα ἡ τιμὴ τής σταφίδος ἀνεβαίνουν καί ἔτσι γρήγορα οἱ συνεταιρισμοὶ θά μπορέσουν νά ἐξοφλήσουν τὰ χρέη τους.

Β') Δάνεια ἐπὶ προσωπική πίστιν.

Δάνεια ἐπὶ προσωπική πίστιν ἔδωσαν κυρίως τὰ ὑπο)τα Πελοποννήσου, ἀλλ' ὅμως καί ἄλλα ὑπο)τα ὡς τής Ἐπιπνήσου, τής Θεσσαλίας, τής Στερεᾶς καί ἀκόμη τής Μακεδονίας.

Ἐπί τὰ δάνεια ἔχει ἡ ἐξέλιξις τῶν δανείων τούτων κατὰ τὰ τρία τελευταία ἔτη.

1) Τὸ 1916 ἔδανείσθησαν 22 συνεταιρισμοὶ συνολικόν ποσόν δρχ. 202.978,15.

2) Τὸ 1917 ἔδανείσθησαν 69 συνεταιρισμοὶ συνολικόν ποσόν 718.120,73.

3) Τὸ 1918 ἔδανείσθησαν 163 συνεταιρισμοὶ συνολ. ποσόν δρχ. 2.422.128,50.

Ἐπί τὰ δάνεια τοῦ 1916 καί 1917 ὀφείλονται δρχ. 10.000 πού καθυστεροῦνται, δηλαδή ἔληξε ἡ προθεσμία τής ἐξοφλήσεως των.

Ἐπί τὰ δάνεια τοῦ 1918 ὀφείλοντο κατὰ τήν 31 Δεβρίου τοῦ ἔτους αὐτοῦ δρχ. 231.252,50.

Ἐπί τὰ δάνεια ὅμως τής ἐξοφλήσεως τῶν γραμματίων γιά τὰς 127.100 δέν ἔληξεν. Ἐληξαν μόνο χωρίς νά ἐξοφληθῶσι γραμμάτια 104.152,50 δρχ.

Ἐπί τοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς θγαίνουν τὰ ἐξῆς συμπεράσματα.

1) "Ότι οί δανειζόμενοι συνεταιρισμοί επί προσωπική πίστει σχεδόν όκταπλασ-σιάσθησαν επάνω σέ τρία χρόνια.

2) "Ότι τὸ ποσόν πού ἐδάνεισεν ἡ τράπεζα ἐδώδεκαπλασιάσθη περίπου.

3) "Ότι οί συνεταιρισμοί ἀπεδείχθησαν πραγματικά ἀξιοί τῆς ἐμπιστοσύνης πού τοὺς ἔδειξε ἡ τράπεζα, ἀφοῦ κατά μὲν τὸ 1916 καὶ 1917 δὲν καθυστερῆται παρὰ μόνον 1% τῶν δανείων, κατά δέ τὸ 1918 4% χωρίς ὅμως νὰ λάθωμε ὑπ' ὄψει τὰ ποσὰ πού δὲν ἐπεστράφησαν γιατί δὲν ἔληξε ἡ προθεσμία.

4) "Ότι καὶ τὰ καθυστερούμενα δὲν ἐξωφλήθησαν ὄχι γιὰ ἄλλο λόγο, ἀλλὰ ἔνεκα τῆς ἀζητησίας τῆς σταφίδος, γιατί καὶ ἀπ' αὐτὰ τὰ περισσότερα ὀφείλονται ἀπὸ συνεταιρισμοὺς τῶν σταφιδικῶν περιφερειῶν.

Ἐκτός ὅμως ἀπὸ τῆ χρονολογική ἐξέλιξι τῆς οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως τῶν συνεταιρισμῶν νομίζομε πῶς ἔχουμε καθῆκον νὰ τονίσωμε, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ σπουδαιότερο, τῆ σημασία τῶν ἀριθμῶν αὐτῶν ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως.

Φρονοῦμε ὅτι δὲν ὑπάρχει τρανώτερο ἐπιχειρήμα γιὰ τὴν παραδοχὴ τῆς ἰδέας, ὅτι οί συνεταιρισμοί μποροῦσαν νὰ εἰσαχθοῦν καὶ νὰ εὐδοκίμησουν στὴν Ἑλλάδα.

Καὶ εἶναι σοβαρὸ ἐπιχειρήμα θέβαια, τὸ γεγονός ὅτι οί συνεταιρισμοί καὶ ἐ-

πομένως οί συνέταιροι ἀπέδειξαν, ὅτι ἔχουν συνειδησι τῶν ὑποχρεώσεών των καὶ ἐφάνηκαν ἀντάξιοι τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, ἡ ὁποία χωρίς νὰ ἔχη ἀκόμη γιὰ τὸν τόπο μας τὴν ἀπαραίτητη πείρα, ἐδάνεισε κατ' ἀρχάς δοκιμαστικῶς καὶ σιγά σιγά σὲ λίγο σχετικῶς καιρὸ ἓνα ἀρκετὸ μεγάλο ποσό.

Εὐτυχῶς καὶ γιὰ τὴν τράπεζα ἀλλὰ ἰδίως γιὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ τὸν τόπο ἡ ἐμπιστοσύνη τῆς, καθὼς δείχνομε οἱ ἀριθμοί, δὲν διεψεύσθη. Οἱ ὄργανισμοί αὐτοὶ τοὺς ὁποίους πολλοὶ ἀκόμη βλέπουν μὲ δυσπιστίαν, κατῶρθωσαν ν' ἀποδείξουν ὅτι μπορεῖ νὰ ὑπάρξη ἀσφαλῆς γεωργικὴ προσωπικὴ πίστις στὸν τόπο, ἀρκεῖ νὰ ὑπάρξη τὸ κατάλληλο σύστημα τῆς ὀργανώσεώς τῆς. Καὶ ἀπεδείχθη καὶ στὸν τόπο μας ὅτι καταλλήλοτερο σύστημα γιὰ τὴν γεωργικὴ προσωπικὴ πίστι ἀπὸ τοὺς συνεταιρισμοὺς δὲν ὑπάρχει. Στὴν ὑποστήριξι τῆς ἰδέας αὐτῆς μᾶς δικαιώνουν τ' ἀποτελέσματα πού ἔδωκαν τὰ πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς δάνεια ἐπὶ προσωπικὴ πίστει ἂν συγκριθοῦν μάλιστα πρὸς τὰ δάνεια πρὸς ἰδιώτας, τὰ ὁποία καθὼς εἶναι γνωστὸν παρουσιάζουν τρομακτικὰς καθυστερήσεις.

Τελειώνοντες κρίνομε ἀναγκαῖο νὰ τονίσωμε, ὅτι καὶ ἡ Ἑθνικὴ τράπεζα μὲ τὴν εὐνοια πού ἔδειξε στὴν ἰδέα, συντέλεσε σοβαρὰ στὴν ἐξάπλωσιν τῶν συνεταιρισμῶν στὴν Ἑλλάδα.

—Πολύ σωστὲς πρακτικὲς υποδείξεις γιὰ τὸ δανεισμὸ στους συνεταιρισμοὺς κάνει ὁ Ἄν. Γιαννόπουλος («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 85).

—Γιὰ τὸν τρόπο συναλλαγῶν των συνεταιρισμῶν βλ. αναλυτικὰ «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 93. Μέχρι τώρα οἱ πιστώσεις δίνονταν ομαδικὰ ἐφάπαξ. Με σύσταση τοῦ Υπουργείου (αἴτημα Λιγαλιέας, Γιαννόπουλος, βλ. «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 85) ἡ ΕΤΕ δέχτηκε τὴν τμηματικὴ χορήγησιν ἀνάλογα με τὶς ἀνάγκες (ὥστε νὰ μὴ γίνετα: σπατάλη καὶ ἐπιδάρυνση με τόκους).

Επίσης ἡ ΕΤΕ δέχτηκε νὰ χορηγῆι στους Συνεταιρισμοὺς τὰ δάνεια με ἐνέχυρο πρὸς 5% ὅπως καὶ τῆς προσωπικῆς πίστεως («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 109).

Επίσης, εἰδικὰ γιὰ τοὺς Συνεταιρισμοὺς, ἡ ΕΤΕ δέχτηκε νὰ καταθέτομεν (σε λογ)ισμόν Ταμειουτηρίου πρὸς 4% (ἀντὶ 1% τῆς ὀψεως) («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1919 σ. 109).

—Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι μέχρι τότε οἱ Ἐνώσεις δὲν μεσολαβοῦσαν στις πιστω-

τικές εργασίες ΕΤΕ—Συνεταιρισμών. Η Ένωση Συνεταιρισμών Καλαμών επεδίωκε να γίνει καθαρά και μόνο πιστωτική και να παίξει κυρίαρχο ρόλο με βάση την απεριόριστο ευθύνη συνεταιριών και Συνεταιρισμών, κλπ. (βλ. παραπάνω).

—Ο Ιασσεμίδης εισγγείται (πέρα από την προσωπική πίστη των γεωργικών συνεταιρισμών) σύστημα κτηματικής πίστωσης για ενυπόθηκα δάνεια με ειδικούς Συνεταιρισμούς (υποθηκικοί ή κτηματικής πίστωσης) και με ειδικό κεντρικό ίδρυμα («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 116).

—Γίνεται έναρξη εργασιών της Γεωργικής Τραπέζης Μακεδονίας και Ηπείρου. Δάνεια (βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 125, 156).

—Έκφραση υπουργικής ευαρέσκειας στο Διευθυντή Υπ)τος Σερρών της ΕΤΕ Οδ. Κυριακόπουλο για τη δραστηριότητα και το ενδιαφέρον του για οικονομική ενίσχυση συνεταιρισμών της Ανατ. Μακεδονίας («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 139).

—Στοιχεία αναλυτικά για τις χορηγήσεις δανείων σε Συνεταιρισμούς από τα Υπ)τα ΕΤΕ στη Μακεδονία βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 158.

Η) ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΓΩΝΕΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

Η σχετική απασχόληση είναι περιορισμένη. Βλ. παραπάνω έκθεση Κυριακόπουλου για Ανατ. Μακεδονία, όπου αρχίζουν τέτοιες δραστηριότητες.

Θ) ΟΙ ΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

—Τη γνωμοδοτική Επιτροπή των Συνεταιρισμών απασχόλησε το Νοέμβριο 1919 (μεταξύ άλλων) το θέμα «Επιδιώξεις συστάσεως διωσίμων αστικών συνεταιρισμών καταναλώσεως» (Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 174).

—Γίνεται ίδρυση Συνεταιρισμών Καταναλώσεως από δημοσίους υπαλλήλους στις Καλάμες και στη Λαμία («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1919 σ. 142).

—Βλ. στο Α' (Νομοθεσία) για πρωτοποριακές δραστηριότητες (Συνεταιρικό Φαρμακείο, Αλληλασφάλεια) και καταναλωτικά.

—Τις τάσεις για συνεταιριστική οργάνωση των καταναλωτών δίνουν τα Συνέδρια των Συνεταιρισμών του Φεβρουαρίου και Ιουνίου 1919 των 18 συμμάχων Κρατών με συμμετοχή και εισηγητές τους Αλιμπερτ Τόμας και Κ. Ζίντ. Ο εκπρόσωπος της Ελλάδος Αλ. Μυλωνάς περιγράφει το πνεύμα και τις αποφάσεις στη «Νεοελληνική Επιθεώρηση» 1919 αριθ. 66 (βλ. και «ο Συνεταιριστής» 1926 σ. 181).

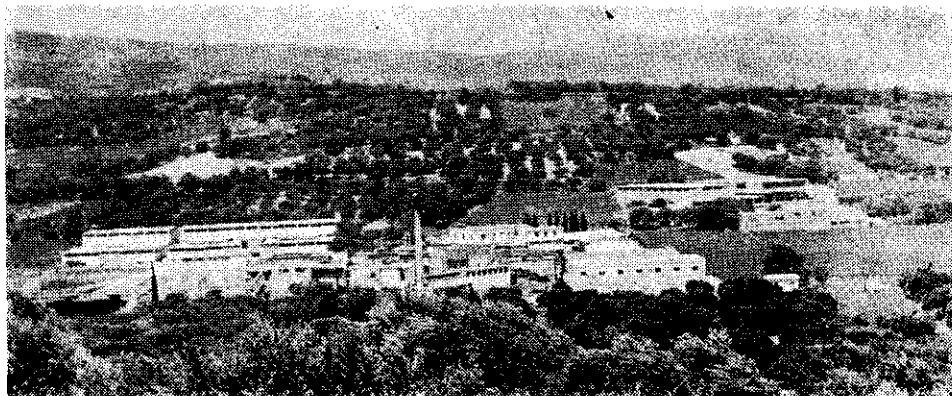
ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 32

(1) Όπως εκθέτει ο Θ. Τζωρτζάκης: «... εις τήν ἀφετηρίαν τῆς κινήσεως πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ τούτου προβάλλει, ὡπως ἄλλως τε εἰς τὴν ἀρχὴν κάθε συνεταιριστικῆς μας ἐκδηλώσεως, ἡ ἐπιβλητικὴ φυσιογνωμία καὶ ἡ ἰσχυρὰ προσωπικότης τοῦ πατρὸς τῶν ἐλληνικῶν συνεταιρισμῶν, τοῦ δευμνήτου Ἰασσεμίδη, τοῦ στοχαστικοῦ θεωρητικοῦ καὶ ἀκούραστου προπαγανδιστοῦ καὶ ἀγωνιστοῦ τῆς συνεταιριστικῆς ἰδέας ... Τὸν Μάϊον τοῦ 1919, ὁ Ἰασσεμίδης, ὑπεύθυνος τότε ἀρχηγὸς τῆς ἀρμοδίας ὑπηρεσίας εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Γεωργίας, εἰσηγήθη τὴν ἐκδοσὴν ἐγκυκλίου πρὸς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς παντὸς σκοποῦ, διὰ τῆς ὁποίας συνιστάτο εἰς αὐτοὺς ἡ προσχώρησις των εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν τῆς Ἑλλάδος...». («ο Συνεταιριστής» 1936). Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι καὶ σε πολὺ παλαιότερα κείμενα διαφόρων υπήρχε ἡ πρόβλεψη.

(2) Ποῖος εἶναι «ο γράφας» καὶ ποῖο εἶναι τὸ περιοδικὸ καὶ τὸ κείμενό του; Αφίνεται σὴν ἐρευνᾶ νεωτέρων.

Με τη νικηφόρα λήξη του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου, η συνεταιριστική ιδέα διαδίδεται στη Μακεδονία και Θράκη και οι Συνεταιρισμοί αποτελούν πρώτα μέσο για την επιβίωση και έπειτα μοχλό για την ανάπτυξη.

Πολλοί αξιόλογοι έδρασαν εκεί στο συνεταιριστικό τομέα. Από τους πιο αξιόλογους ο Ντίνος Μάλοχος που έδωσε και τη ζωή του για τους αγρότες και τους Συνεταιρισμούς (όπως θα δούμε στον επόμενο τόμο).

Με το πέρασμα του χρόνου, η συνεταιριστική ιδέα, απλώνεται παντού. Εγκαταστάσεις (οινοποιίας, πυρηνολιουργίας, κλπ.) της Ενώσεως Συνεταιρισμών Πεζών Ηρακλείου (που ιδρύθηκε αργότερα και ανάπτυξε ζηλευτή δραστηριότητα).

Η ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 1920

Α) Η ΓΕΝΙΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1920

— Έτος Κυβερνήσεως Βενιζέλου με μεγάλες ελπίδες - προοπτικές και με εντατικές προσπάθειες για κέρδη της Ελλάδας από τη συνθήκη Ειρήνης για την οποία γίνονται επίπονες διαβουλεύσεις στη Γαλλία (βλ. όμως εκλογές Νοεμβρίου).

— Συνεχίζεται νικηφόρα η Μικρασιατική εκστρατεία. Πολλά προβλήματα εσωτερικά στην Ελλάδα και πολεμικά - διοικητικά στη Μ. Ασία. Διαφορές μεταξύ Αρμυστού Στεργιάδη και στρατιωτικών στη Μ. Ασία με επεμβάση Βενιζέλου — Οργάνωση Κεμαλικών, αύξηση τουρκικής αντιστάσεως — Προσπάθειες για Ελληνική Δημοκρατία στον Πόντο — Καταδίκη Μεταξά και Δούσανη, πάθη, αντεκδικήσεις — Επιστράτευση στη Μ. Ασία — «Σύμμαχοι» Ελλάδας υπέρ Τούρκων με διάφορες ενέργειες τους — Ανταρσία Κεμαλικών κατά Σουλτάνου — Συμφωνία Μόσχας και Αγώρας για εφοδιασμό — Συνθήκη Σαν Ρέμο — Η Ανατ. Θράκη κηρύσσεται, από τούρκο στρατηγό Ταγιάρ, αυτόνομη, με τη βοήθεια Βουλγάρων — Κατάληψη από τον ελληνικό στρατό της Δυτικής και Ανατολικής Θράκης — Έπιτονος στρατιωτικές επιχειρήσεις στη Μ. Ασία για εκκαθάριση — Προελάσεις — Διασκορπίση στρατού Κεμάλ — κλπ.

— Προσπάθεια για ίδρυση Γεωργικών Επιμελητηρίων («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 79 και 126).

— Μέτρα για οργάνωση προστασίας από χαλάζι («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920).

— Ν. 1844. Ίδρυση της πρώτης Ανωτέρας Γεωπονικής Σχολής στην Αθήνα — Δημιουργία γεωργικών σχολείων με το Ν. 2203 — Ίδρυση υπηρεσίας Μηχανικής Καλλιέργειας με το Ν. 2204.

— Τιμή χρυσής λίρας: Ιαν. 26,47 δρχ. Δεκ. 46,51 δρχ. (μετά εκλογές Νοεμβρίου και πτώση Βενιζέλου).

— Λειτουργούσαν 33.811 βιοτεχνίες - βιομηχανίες.

— Η ΕΤΕ αναλαμβάνει, από την Ιονική, το εκδοτικό προνόμιο για τα Επτάνησα και έτσι γίνεται η μόνη εκδοτική Τράπεζα. Ίδρύει Υποίμα στη Σμύρνη.

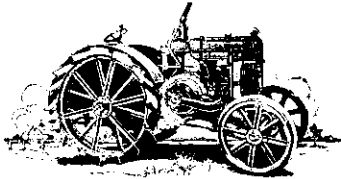
— Συστήτηση για τις απαλλοτριώσεις και επιτάχυνσή τους.

— Όπως δήλωσε ο Υπουργός Γεωργίας, η μέριμνα και η προσοχή του Υπ. Γεωργίας συγκεντρώνεται ήδη ακεραία στην εφαρμογή του αγροτικού νόμου, προ δε της πραγματοποίησώς της θεμελιώδους ταύτης μεταρρυθμίσεως πάσα άλλη απασχόλησις είναι λίαν δυσχερής («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 150). Μέχρι του Φεβρουαρίου 1920 μόνο έ ν α κ ή μ α είχε απαλλοτριωθεί («Συνεταιριστής» 1925 σ. 146).

— Για το βαθμό της μέχρι τότε τεχνικής προόδου στη γεωργία χαρακτηριστικά είναι τα στοιχεία που μας δίνει ο Μιχόπουλος («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 182). Οι αλωνιστικές μηχανές είναι κυρίως αγγλικές και αμερικανικές. Βγάζουν την ημέρα από 500—800 κιλά σιτάρι (το κιλό 22 οκάδες). Οι μηχανές είναι φορητές (που μεταφέρονται με τα ζώα) και αυτοκίνητες (που κινούνται μόνες τους με τον ατμό). Οι φορητές για να μετακομισθούν πρέπει να ζέφουν 5—10 ζώα γερά και για να τοποθετηθούν χρειάζονται ώρες ολόκληρες.

— Φοβερή η κατάσταση (από χρόνια) από έλλειψη αγροτικής ασφάλειας. Χαρακτηριστική περιγραφή και γι' αυτή ακόμα την περιφέρεια Αττικής βλ. Ι. Παπαχριστόπουλο «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 186.

— Για την κατάσταση, των εργατών στις πόλεις (μισθοί, ημερομισθια, ωράριο, συνθήκες εργασίας, ατυχήματα, κατοικία, θνησιμότης, επαγγελματική οργάνωση,

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΚΤΗΜΑΤΙΑΣ
ΤΑ ΠΑΣΙΓΝΩΣΤΑ
ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΑ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ

CASE

Γεωργικών μηχανημάτων

ήτοι βενζιναρότρων, άλωνιστικών άτμαρότρων κλπ. άνέθηκαν την άποκλειστικήν άντιπροσώπειαν των διá την Έλλάδα εις την έν Αθήναις

Τα γεωργικά μηχανήματα της εποχής του 1920 και η διαφήμισή τους. Προσπάθεια για κάποια εκθιομηχάνιση της ελληνικής γεωργίας.

κλπ.) κατά το 1914—1920 βλ. στοιχεία σε σύγχρονα τότε κείμενα των Γ. Γεωργιάδη, Α. Μπεναρόγια και άλλων, δημοσιευμένα στην «Κομμουνιστική Επιθεώρηση» το 1921 και μεταφεριμένα στο βιβλίο της Α. Γεωργιάδου - Κατσουλάκη «Η πρώτη Συνδιάσκεψη του ΣΕΚΕ(Κ) 1922» Αθήνα 1984.

—Σχετικά με την οικονομική οργάνωση των εργατών με το «σ υ ν ε ρ γ α τ ι κ ό κ ί ν η μ α» σημειώνεται (στο προηγ. βιβλίο σ. 82) ότι τούτο «είναι νέον, όπως και ο επαγγελματικός αγών των. Άλλά δυνάμεθα να παρατηρήσωμεν και εδώ τον αυτόν πολλαπλασιασμόν των συνεργατικών και την αυτήν άναλογίαν του πολλαπλασιασμού, την οποίαν παρατηρήσαμεν εις την επαγγελματικήν οργάνωσιν. Το Σ υ ν ε ρ γ α τ ι κ ό ν κίνημα άρχεται κυρίως από το 1915. Αί αυτάί άφορμαί, δηλαδή ο άποκλεισμός της Έλλάδος, ο πόλεμος, ή πτώσις των ήμερομισθίων και ή άκρίβεια της ζωής, συνέτειναν εις την άνάπτυξίν του».

—Ενδεικτικά ημερομίσθια 1914—1920 για τυπογραφεία (δρχ.):

	1914	1917	1918-1920
Στοιχειοθέτες	5	6—7	15
Πιστές	5	6—7	15
Βιβλιοδέτες	3,5	5—6	14
Λινοτύπες	5	6—9	12-20
Μαθητευόμενοι	1—1,5	2—3	4-6
Γυναίκες	1—2	2,5—3	2,5-6,5

(Βλ. «Κομμουνιστική Επιθεώρηση» 1921 σ. 61).

—Διεθνείς εξελίξεις που έχουν επίδραση και στην Ελλάδα (σχετικά με τις διεισδύσεις σε σωματεία - συνεταιρισμούς και αντιδράσεις): Θεσπίζονται, με εισήγγηση του Λένιν, από την Κομμουνιστική Διεθνή, οι 21 όροι αρχών και πειθαρχίας που η αποδοχή τους κρίνεται απαραίτητη για την ένταξη ενός κομμουνιστικού κόμματος στη Γ' Διεθνή. Έτσι δημιουργείται αναστάτωση και διάσπαση των μέχρι τότε «σοσιαλιστικών» κομμάτων, σε κομμουνιστικά και μη κομμουνιστικά. Ακόμα με τον 6ο όρο επιβάλλεται: ως υποχρέωση η μεθοδική και συστηματική δράση του

κόμματος στην ύπαιθρο και η εξασφάλιση υποστήριξης των προλετάρων των αγρών και των φτωχών χωρικών. Οι όροι αυτοί επιφέρουν και τις αντίστοιχες αντιδράσεις των αστικών κομμάτων που κυβερνούν και αργότερα ανάλογη εξέλιξη στην αγροτική και συνεταιριστική νομοθεσία (κυρίως μετά το 1930).

—Κατανομή πληθυσμού. Χωρία και κωμοπόλεις το 73%, άτομα 3.680.000. Πόλεις (άνω 5.000 κατ.) το 27%, άτομα 1.336.000. Δηλαδή διάρθρωση αγροτική.

—Κάτοικοι Ελλάδας (κατά τετρ. χιλ.) 36,7 (περίπου).

—Ιούλιος 1920. Μετά την κατάληψη της Ανατ. Θράκης, ο Ελ. Βενιζέλος τηλεγραφεί στον αρχιστράτηγο Παρασκευόπουλο: «Η Ελλάς, ή όποια πρό 8 περίπου ετών άνεχώρησεν από την Άρταν και την Μελούναν, εδρίσκεται εις τὰ πρόθυρα τής Κωνσταντινουπόλεως και μέχρι κέντρου Μ. Ασίας, άπελευθερώσασα από σκληρόν ζυγόν και περιλαμπάνουσα εις τούς κόλπους τής έκατομμύρια όμογενών...».

—28 Ιουλίου / 10 Αυγούστου 1920. Υπογραφή Συνθήκης Σεβρών. Θρίαμβος για Ελλάδα και Ελ. Βενιζέλον. Άδεια ασκήσεως κυριαρχικών δικαιωμάτων για μία δετία εις Μ. Ασία μετά την οποία θα γίνει δημοψήφισμα του πληθυσμού. Υπογραφή από σουλτανική Τουρκία. Κατάργηση τουρκικών πολιτικών αρχών στη Μ. Ασία. Η Συνθήκη ακρωτηριάζει την Τουρκία από αραδικούς πληθυσμούς Ασίας-Αφρικής (που απέσπασαν οι Μεγ. Δυνάμεις). Στην Ελλάδα παραχωρούνται 42.000 τετρ. χιλ. της Μικρασίας και της Ανατ. Θράκης. Εξασφαλίζονται τα νησιά Β. Αιγαίου. Τα Δωδεκάνησα, Ίμβρος, Τένεδος θα περιέλθουν στην Ελλάδα.

—30 Ιουλίου. Απόπειρα δολοφονίας του θριαμβευτή Ελ. Βενιζέλου στο Παρίσι από απότακτους αντιβενιζελικούς. Αναβρασμός στην Αθήνα. Δολοφονία Ι. Δραγούμη. (Βλ. «Συνεταιριστής» 1951 σ. 138 για φιλοσυνεταιριστικές ιδέες του). Γεγονότα αντεπιδικήσεων.

—Επάνοδος Βενιζέλου στην Ελλάδα. Ψήφισμα Βουλής τον ανακηρύσσει «Άξιον της Ελλάδος, ευεργέτην και σωτήρα της Πατρίδος».

—Κατάρτιση νομοσχεδίου για κύρωση Συνθηκών Σεβρών.

—Απόφαση για άρση στρατιωτικού νόμου και λογοκρισίας. Διάλυση Βουλής, προκήρυξη εκλογών. Έντονη κομματική διαμάχη, προπαγάνδα στο λαό γύρω στο Μικρασιατικό.

—Θάνατος βασιλέως Αλεξάνδρου. Προβλήματα διαδοχής. Αντιβασιλεύς ο Π. Κουντουριώτης.

—Εκλογές 1 Νοεμβρίου 1920. Ορόσημο για τον Ελληνισμό. Κυριαρχία αντιβενιζελικών. Ριζική αλλαγή στην πολιτική κατάσταση με φοβερά (στη συνέχεια) αποτελέσματα και αλλαγή όλου του ελληνικού σκηνικού. Δημιουργία τεράστιων προβλημάτων για τον Ελληνισμό. Ο Βενιζέλος δεν εξελέγη βουλευτής. Μεγάλοι αντίκτυποι στο εσωτερικό και εξωτερικό.

—Κυβέρνηση Δ. Ράλλη. Αντιβασιλεύς η βασιλομήτωρ Όλγα. Μεταβολή της στρατιωτικής ηγεσίας στη Μ. Ασία (Λ. Παπούλιας).

—Προκήρυξη δημοψηφίσματος για επιστροφή βασ. Κωνσταντίου, παρά τις έντονες διακοινώσεις των συμμάχων Ελλάδας για τις συνέπειες.

—22 Νοεμβρίου. Το δημοψήφισμα επαναφέρει τον Κωνσταντίνον με 98% (!) (αποχή Φιλελευθέρων). Επάνοδος Κωνσταντίου στις 6/12. Οι «σύμμαχοι» της Ελλάδας ανοιχτά τώρα υπέρ των Τούρκων.

—Ο Κεμάλ οργανώνει τακτικό στρατό με εξοπλισμό του από Ιταλούς, Γάλλους, Ρώσους. Πολεμικά γεγονότα στη Μ. Ασία με ελληνικές προωθήσεις και νίκες που

μέγουν ανεμετιάλλευτες. Στασιμότητα, αντίκτυποι, αναταραχή γενική σε όλη την Ελλάδα.

—Τιμή χρυσής λίρας το Δεκέμβριο δρχ. 46,01 (από 26,47 τον Ιανουάριο και σταθερότητα της όλη την περίοδο 1912—1920).

—Τα μέτρα του Κράτους για τη γεωργία κατά το 1920 βλ. στο βιβλίο του Σπ. Χασιώτη «Η γεωργία ἐν Ἑλλάδι» (έκδοση Υ.Γ., 1921).

Β) ΚΡΑΤΟΣ - ΤΡΙΤΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

1. Νομοθεσία σχετική με τη συνεταιριστική δραστηριότητα.

Οι Συνεταιρισμοί απασχολούν ζωηρά το νομοθετικό έργο της Κυβερνήσεως Βενιζέλου, προ των εκλογών του Νοεμβρίου. Ως θεσμός που επεκτείνεται έχει ανάγκη από διάφορες τακτοποιήσεις. Παράλληλα όμως αρχίζει να αντιμετωπίζει και μερικές αντιδράσεις. Δημοσιεύονται τα:

Ν. 1856) 1920 «Περί κυρώσεως τοῦ ἀπὸ 12.8.1919 Ν.Δ. (ΦΕΚ 19). Αφορά τους Καταναλωτικούς Συνεταιρισμούς.

Ν. 1953) 1920 «Περί κυρώσεως καὶ συμπληρώσεως τοῦ ἀπὸ 31.5.1919 Ν.Δ. περὶ ἐποπτῶν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν» (ΦΕΚ 30/1920).

Ν. 2052) 1920 «Ἀγροτικὸς Νόμος» (ΦΕΚ 49/1920). Αφορά τα θέματα α-παλλοτριώσεως τσιφλικιῶν καὶ τους Συνεταιρισμούς Αποκαταστάσεως Ακτημόνων καλλιεργητῶν. Εισηγητής ο Υπουργός Γεωργίας Κ α φ α ν τ ἄ ρ η ς. Τὴν ομιλία του πρωθυπουργοῦ Ελ. Βενιζέλου στη Βουλὴ 27.1.1920 βλ. στα «Κείμενα Ελ. Βενιζέλου» σ. 689. Πρέπει να λυθεῖ το αγροτικὸ ζήτημα, τονίζει ο Βενιζέλος (2).

Ν. 2151) 1920 «Περί ἐπαγγελματικῶν σωματείων» (ΦΕΚ 77/1920). Αφορά καὶ τις σχέσεις τους με τους Συνεταιρισμούς, τα αγροτικά επαγγελματικά σωματεία καὶ τα Σωματεία Συνεταιρισμῶν. Σχετικὸ το εκτελεστικὸ Β.Δ. 15) 20.5.1920 «Περί ἐπαγγελματικῶν σωματείων» (ΦΕΚ 112/1920).

Ν. 2190) 1920. Αφορά τὴ Νομοθεσία Ἀνωνύμων Ἐταιρειῶν.

Β.Δ. 8) 20.10.1920 «Περί κωδικοποιήσεως τῶν διατάξεων τῶν νόμων 1023 καὶ 2192 εἰς ἑνιαῖον κείμενον» (ΦΕΚ 243/1920). Αφορά τους Ἀλληλοασφαλιστικούς Συνεταιρισμούς.

Β.Δ. 29.5) 3.6.1920 «Περί γνωμοδοτικῆς Συμβουλίου τῶν Συνεταιρισμῶν» (ΦΕΚ 120/1920).

Ν. 2184) 1920 «Περί γεωργικοῦ ἐνεχυρογράφου» (ΦΕΚ 133/1920). Ρόθμιση με ριζικὴ ἐπίδραση στὴν αγροτικὴ πίστη καὶ τὴν εξέλιξη τῶν Συνεταιρισμῶν ἀρχικὰ ευνόικη καὶ στὴ συνέχεια διαστρεβλωτικὴ γιὰ τους Γ. Συνεταιρισμούς.

Β.Δ. 25) 27.6.1920 «Περί ἐκμισθώσεως δημοσίων καὶ ἄλλων ἀγροτικῶν κτημάτων πρὸς συνεταιρισμούς κατ' ἐκτέλεσιν τῶν ἀρθρῶν 70—72 τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου 2052» (ΦΕΚ 140/1920). Διευκόλυνση αγροτικῆς ἀποκαταστάσεως.

Δ. 28.8) 12.9.1920 «Περί ἐκτελέσεως τοῦ Νόμου 2184 περὶ γεωργικοῦ ἐνεχυρογράφου» (ΦΕΚ 209/1920). Ριζικὴ ἐπίδραση σε αγροτικὴ πίστη καὶ Συνεταιρισμούς.

Β.Δ. 24.7) 5.8.1920 «Περί ὀρισμοῦ ἐδρῶν καὶ περιφερειῶν Ἐπιθεωρητῶν τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν» (ΦΕΚ 177/1920). Διεύρυνση καὶ ὀργάνωση ἐποπτείας λόγω αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Συνεταιρισμῶν καὶ τοῦ κύκλου διοσοληφιῶν τους.

Ν. 2523) 1920 «Περί ἐνισχύσεως τῶν ἀσφαλιστικῶν Συνεταιρισμῶν κατὰ

των ἐκ χαλάζης ζημιῶν» (ΦΕΚ 227/1920). Νέος κλάδος ασφαλιστικής δραστηριότητας. Καὶ Β.Δ. 3) 8.10.1920 «Περὶ ἐκτελέσεως τοῦ ἄρθρου 7 παρ. 3 τοῦ νόμου 2523 «περὶ ἐνισχύσεως τῶν ἀσφαλιστικῶν συνεταιρισμῶν κατὰ τῶν ἐκ χαλάζης ζημιῶν» (ΦΕΚ 230/1920).

—Τὴν ἀνάγκη θαλιτώσεων τοῦ ν. 602 ἐκφράζει προσχέδιο νόμου ποῦ δημοσιεύεται στὸ «Βοηθὸς τῶν Συνεταιρισμῶν» 1920 σ. 65. Ὁ Ἰασημίδης, μετὰ τὴν δημοσίευσήν αὐτήν, ζητᾷ τὴ γνώμη ὄλων ὄσων ἐργάζονται καὶ ἐνδιαφέρονται γιὰ τοὺς συνεταιρισμοὺς.

2. Ἐποπτεία - Συμπαράσταση - Συνεταιριστικὴ πολιτικὴ.

—Ἰδρύεται Γνωμοδοτικὸ Συμβούλιο τῶν Συνεταιρισμῶν (στὴ θέση τῆς Γνωμοδοτικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Συνεταιρισμῶν) γιὰ συντονισμό ἀστικῶν - γεωργικῶν, μετὰ μικτὴ σύνθεσιν. Ἀνάλυσή τοῦ ὄλ. «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1920 σ. 90.

—Συγκρότησις τοῦ Γνωμοδοτικοῦ Συμβουλίου Συνεταιρισμῶν:

Ἀλ. Μυλωνάς (Πρόεδρος) - Σ. Ἰασημίδης καὶ Π. Καναγκίνης τοῦ Ἰπ. Γεωργίας - Φαρμακίδης Τριτμ. Συνεταιρισμῶν τοῦ Ἰπ. ἔθν. Οἰκονομίας - Ἀλ. Κοριζῆς Γεν. Επιθ. ΕἴΤΕ - Δ. Μαργέτης (Ἀναπληρωτὴς: Κ. Καλούδης, Ν. Μιχόπουλος, Γ. Μολφέτας, Α. Σδώλος, Κ. Παπαϊωάννου).

—Καθορίζεται ὅτι ὡς ἐπόπτες μποροῦν νὰ διαγωνίζονται καὶ ἀπόφοιτοι ἐλληνικῶν πρακτικῶν γεωργικῶν Σχολῶν.

—Ἐπέτυχαν στὸ διαγωνισμό Ἐποπτῶν οἱ:

1) Κ. Δεληβοριάς, 2) Ν. Στεφόπουλος, 3) Γ. Κασσελίδης, 4) Γ. Καφαλιάρης, 5) Κ. Ἐρητόρης, 6) Ἰ. Σωτηρακόπουλος, 7) Γ. Μακρῆς, 8) Δ. Παπαχατζῆς, 9) Ν. Χάφας, 10) Γ. Σταματόπουλος, 11) Α. Γριβογιώργος, 12) Τρ. Φαρμάκης.

—Καθορίζονται σὲ 25 οἱ περιφέρειες τῶν Ἐποπτῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν (Πίνακας στὸ «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1920 σ. 93. Πίνακας τοποθετήσεων τοὺς στὴ σελ. 110). Ἐιδικὰ 5 Ἐπόπτες στὴ Θεσσαλία γιὰ τοὺς Συνεταιρισμοὺς Ἀποκαταστάσεως.

—Συνιστῶνται 3 περιφέρειες Ἐπιθεωρητῶν Γ. Συνεταιρισμῶν («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1920 σ. 125). Προήχθη σὲ Ἐπιθεωρητὴ τῆς περιφέρειας ὁ Π. Βασιλακόπουλος.

Γ) ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ.

Στὸ τέλος τοῦ 1920 ὑπάρχουν 1171 γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ (αὐξήσῃ τὸ 1920 κατὰ 257) ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ 305 εἶναι πιστούχοι τῆς ΕἴΤΕ. Τὰ μέλη τοὺς πλησιάζουν τὴν 75.000, μετὰ μερίδες 6 εκατ. δρχ. καὶ εὐθὴν 51 εκατ. δρχ.

—Τὸν Ἰανουάριον 1920 ἐγκρίθησαν τὰ καταστατικά 30 Γεωργ. Συνεταιρισμῶν.

—Τὸν Φεβρ. καὶ Μάρτιον 1920 ἐγκρίθησαν τὰ καταστατικά 61 Γ. Συνεταιρισμῶν.

—Τὸν Ἀπρίλιον 1920 ἐγκρίθησαν τὰ καταστατικά 24 Γεωργ. Συνεταιρισμῶν.

—Τὸν Μάιον 1920 ἐγκρίθησαν τὰ καταστατικά 22 Γεωργ. Συνεταιρισμῶν.

—Τὸν Ἰούλιον 1920 ἐγκρίθησαν τὰ καταστατικά 5 Γεωργ. Συνεταιρισμῶν.

—Τὸν Ἰούλιον 1920 ἐγκρίθησαν τὰ καταστατικά 8 Γεωργ. Συνεταιρισμῶν.

—Τὸν Αὐγουστον 1920 ἐγκρίθησαν τὰ καταστατικά 22 Γεωργ. Συνεταιρισμῶν.

—Τὸν Σεπτέμβριον 1920 ἐγκρίθησαν τὰ καταστατικά 43 Γεωργ. Συνεταιρισμῶν.

—Τὸν Οκτώβριον 1920 ἐγκρίθησαν τὰ καταστατικά 36 Γεωργ. Συνεταιρισμῶν.

(Βλ. αναλυτικά «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 31, 62, 78, 95, 110, 143, 158, 175).

—Ειδικά για την Ανατ. Μακεδονία (Σέρρες κλπ.) αναφέρεται ότι εκτός από τους Συνεταιρισμούς Πενταπόλεως και Παπά (που ιδρύθηκαν το 1915 με πρωτοβουλία του νομογεωπόνου Θεοδ. Αργυριάδου), η κίνηση άρχισε μετά το 1919 «όποτε έληξαν τα πολεμικά γεγονότα και οι γεωργοί του Νομού, καταστραμμένοι, έπιστρέψαντες μόλις από την εν Βουλγαρία όμηρίαν, ήσθάνθησαν την έλλειψιν των μέσων διατροφής, αλλά και των άπαραιτήτων γεωργικών εφοδίων διά ν' αρχίσουν τα γεωργικά των έργα... Τόν Συνεταιρισμόν είδον ως σανίδα σωτηρίας...». Στοιχεία για την εξέλιξη βλ. κείμενο Χρ. Βακαλούδη «Συνεταιριστής» 1935 σ. 117.

Δ) ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ (ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ).

Γενικές παρατηρήσεις:

—Όπως παρατηρεί ο γνώστης της πραγματικότητας Σπ. Χασιώτης (σελ. 31), οι 1.200 γεωργικοί συνεταιρισμοί που υπάρχουν με 75.000 μέλη, «έχουσιν ως σκοπόν οι μὲν τούτων την έξυπνέτησιν τῆς προσωπικῆς πίστεως τῶν γεωργῶν ἐπὶ τῇ θάσει τῆς ἀλληλεγγύης αὐτῶν καὶ τοῦ συνεταιρικοῦ αὐτῶν κεφαλαίου, κατορθώσαντες νὰ δανείζωνται σήμερον μικροὶ γεωργοὶ παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ἀνευ ὑποθήκῃς κτημάτων πρὸς 5%, οἱ δὲ τὴν ἐναποθήκευσιν τῶν προϊόντων των εἰς κοινὰς ἀποθήκας καὶ τὴν ἀπὸ κοινῶ πώλησιν, οἱ δὲ τὴν ἀπὸ κοινῶ προμήθειαν σπόρων, ἐργαλείων, χημικῶν λιπασμάτων καὶ ἄλλων χρησίμων εἰς τὴν γεωργίαν ὑλικῶν κατ' εὐθείαν ἀπὸ τῶν πηγῶν, ἐπιτυχάνοντες ἔκπτωσιν εἰς τὰς τιμὰς αὐτῶν, οἱ δὲ τέλος τὴν συνεταιρικὴν κατεργασίαν τῶν προϊόντων των (κατασκευὴν ἀπὸ κοινῶ οἴνου, ἐλαίου, τυρῶν, κλπ.). Υπάρχουσι πολλοὶ τῶν συνεταιρισμῶν τούτων ἐπιδιώκοντες πλείονας τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν ἄνω σκοπῶν συγχρόνως, ὡς ὑπάρχουν καὶ συνεταιρισμοὶ ἐνοικιάσεως γαιῶν». Ο ίδιος παρατηρεῖ ότι:

«Ὁ ἀριθμὸς τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, τῶν ὁποίων τὴν ὠφέλειαν ἤρχισαν ν' ἀναγνωρίζωσι καὶ νὰ κατανοῶσιν οἱ μικροὶ γεωργοὶ, ὄλονέν αὐξάνει. Οἱ πυκνότεροι δὲ καὶ εὐδοκίμωτερον λειτουργοῦντες εὐρίσκονται ἰδίᾳ εἰς τὰς σταφιδοφόρους ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου».

—Αρχίζει η προσπάθεια για τους ασφαλιστικούς συνεταιρισμούς με βάση τα ειδικά νομοθετικά κείμενα.

Εργασίες διαφόρων Συνεταιρισμῶν:

—Ένας από τους συνεταιρισμούς που ιδρύθηκαν το 1920 είναι και ο Συνεταιρισμός Αράχωβας. Για την πολύπλευρη δραστηριότητά του σε παραγωγικούς τομείς και για την προσωπικότητα του Προέδρου του Ν. Καπάκα βλ. κείμενο Δ. Στρογγύλη στο «Ὁ Συνεταιριστής» 1946 σ. 27. Είναι ο πρώτος συνεταιρισμός στην Ελλάδα που ανέλαβε και άσκησε την α γ ρ ο φ υ λ α κ ή έπειτα από συμβόλαιο που έκανε με τους παραγωγούς. Αργότερα τον μνήθηκαν και άλλοι συνεταιρισμοί, όπως της Αμφίκλειας (Δαδίου) και Ερυθρών (Κριεκουκίου).

—Αρχίζει η δραστηριότητα των συνεταιρισμῶν εξαγοράς γαιῶν - αποκαταστάσεως ακτημόνων. Σειρά οδηγιῶν του Χρ. Ευελπίδη βλ. στο «Βοηθός Συνεταιρισμῶν» 1920 σ. 42 επ.

—Χαρακτηριστικά στοιχεία εργασιῶν Γ. Προμηθευτικοῦ Συνεταιρισμοῦ Μ α κ ρ α κ ῶ μ η ς «Ἡ Σωτηρία» (ίδρυση 1920).

Κατά το 1920 προμηθεύτηκε τα επόμενα είδη που διέθεσε με χαρακτηριστική διαφορά τιμής από το εμπόριο:

Είδη	Τιμή Συνεταιρισμού	Τιμή εμπορίου
Σπάγγος καπνού	δρχ. 12,75	16-17
Υγία αγρότριων	δρχ. 13,50	19,50
Ζάχαρη	δρχ. 4,80	5,60

Η τεχνική πρόοδος στην ύπαιθρο και οι Συνεταιρισμοί:

—Χαρακτηριστικά για τις προσπάθειες που έγιναν μέσω των Συνεταιρισμών για την τεχνική πρόοδο στην ύπαιθρο και για την ανακούφιση των αγροτικών οικογενειών από τη σκληρή ή δουλειά όπως του θερισμού και του αλωνισμού, που τους εξόγτωσε στην υγεία τους, είναι δυο κείμενα του Μιχόπουλου — ανεπανάληπτα στην εκλαϊκευτική τους ζωντάνια — που δημοσιεύτηκαν στο «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 138, 168. Τα παραθέτουμε για να γίνει γνωστή και η τότε φοβερή κατάσταση στην ύπαιθρο και για να χρησιμοποιηθεί το περιεχόμενό τους σε αγροσυνεταιριστικό κινηματογραφικό έργο.

Θεριστικές μηχανές

«Οί συνεταιρισμοί που έχουν ιδρυθή σέ κοινότητα όπου καλλιεργούνται πολλά δημητριακά προϊόντα, πρέπει, μετά τὸ καθαριστήρι, νά φροντίσουν νά πάρουν και ἀπό μία τουλάχιστον θεριστική μηχανή αὐτοδραστήρια, ἀπ' αὐτὲς δηλαδή που θερίζουν καὶ δένουν μόνες τους τὰ δεμάτια. Μιά θεριστική μηχανή δὲν προφθάνει θέβαια νά θερίση τὰ σπαρτὰ ἄλων τῶν συνεταίρων, ἀλλὰ ἡ μία αὐτὴ θά χρησιμεύσῃ ὡς δείγμα γιὰ νά διδάξῃ τοὺς γεωργοὺς καὶ ὀλοφάνερα ν' ἀποδείξῃ σ' αὐτοὺς τὴν ὠφέλεια που θά ἔχουν ἀν θερίζουν μὲ μηχανή· αὐτὴ δὲ ἡ μία μηχανή θά γείνη ἀφορμὴ νά ἀνοίξουν τὰ μάτια τους οἱ γεωργοὶ νά ἰδοῦν που εἶνε τὸ συμφέρον τους καὶ νά πετάξουν μόνου τους ἀπὸ τὰ χέρια μιά γιὰ πάντα τὰ δρεπάνια καὶ τὰ λελέκια· (τὰ λελέκια εἶνε εἶδος δρεπάνου κοφτεροῦ χωρὶς δόντια). Τότε εἶμαι θέβαιος ὅτι κατόπιν τῆς δοκιμῆς αὐτῆς θά γείνουν πολλές ὁμάδες ἀπὸ 2—3 γεωργοὺς που εἶνε γειτόνοι στὰ χωράφια καὶ θά ἀγοράσουν ἀπὸ μιά δική τους μηχανή διότι οὔτε καὶ πολλὰ κοστίζει μιά τέτοια μηχανή οὔτε καὶ δύσκολο εἶνε νά μάθουν νά τὴν μεταχειρίζονται στὸ θέρισμα. Μόνον ἔτσι θά ξεπέσουν τὰ

μεροδοῦλια τὰ θεριστικά που ἔχουν φθάσει ἔκει που οὔτε στὸν ὕπνο τους δὲν τὰ εἶχαν ἰδῆ ποτὲ οὔτε οἱ γεωργοὶ οὔτε οἱ θεριστάδες· τότε θά σταματήσουν οἱ φοῦρνοι τῶν γεωργῶν που κáι ρουν καὶ καπνίζουν μέρα καὶ νύχτα στὸν καιρὸ τοῦ θερισμοῦ, τότε θά λείψουν τὰ γενναῖα φαγοπότια ἀπὸ τὰ σπίτια τῶν γεωργῶν· τότε θά σταματήσῃ ἡ σπατάλη που γίνεται εἰς θάρος καὶ τοῦ γεωργοῦ παραγωγοῦ καὶ τοῦ καταναλωτοῦ· ἔτσι θά θροῦν καὶ τὴν ἀνάπαυσί τους καὶ ἡ γυναῖκες τῶν γεωργῶν που λυώνουν καὶ στραγγίζουν στὰ πόδια τους τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τρέχοντας ἀπὸ τὸ φοῦρνο στὸ μαγειρεῖο καὶ ἀπὸ τὸ μαγειρεῖο στὸ φοῦρνο· τότε μὲ τῆς θεριστικὲς μηχανῆς καὶ μὲ τῆς ἀλωνιστικῆς θά καταλάβουν καὶ οἱ γεωργοὶ μας ὅτι εἶνε πράγματι γεωργοὶ καὶ ὄχι πλέον χαμάληδες.

Ἡ ἀγορὰ τῆς θεριστικῆς μηχανῆς ἀποφασίζεται ἀπὸ τὴ γενικὴ συνέλευσι ἀπ' αὐτὴν δὲ ὀρίζεται καὶ τὸ τί θά πληρώνουν κατὰ στρέμμα στὸ συνεταιρισμὸ αὐτοὶ που θά μεταχειρισθοῦν τὴ μηχανή γιὰ τὰ σπαρτὰ τους.

Ὁ συνεταιρισμὸς μαζί μὲ τὴ μηχανή ὑποχρεοῦται νά ἔχη καὶ τὸν ἄνθρωπο

πού θά τήν ὀδηγή στό θέρισμα· θά δίνη δέ τὸ σπάγγο πού χρειάζεται ἡ μηχανή γιὰ νὰ δένη τὰ δεμάτια καὶ θά τήν ἐπισκευάζη ὅταν παθαίνει καμμιὰ βλάβη· ὁ συντάειρος πού θά θερίση, θά θάλλη τὰ ζῶα του στὴ μηχανή καὶ αὐτὸς μὲ τὰ παιδιὰ του ἢ μὲ τὸν παραγουιό του θά μαζεύη τὰ δεμάτια, θά θερίζη τῆς ἄκρες πού τυχὸν δὲν θά τίς πέρνη καλὰ ἢ μηχανή καὶ θά σταχολογή τὰ στάχεια πού θά ξεφεύγουν κάποτε ἀπὸ τὴ μηχανή. Καλλίτερα εἶνε τὴ μηχανή νὰ τήν πέρνουν καὶ νὰ θερίζουν δύο ἢ καὶ τρεῖς γεωργοὶ μαζὺ γειτόνοι ἂν εἶνε δυνατὸν στὰ χωράφια. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ἀλληλοβοηθοῦνται, ἀποφεύγουν νὰ πληρώνουν ἡμερομίσθια ἂν δὲν ἔχουν δικούς των ἀνθρώπους καὶ τὰ ζῶα τους θά ξεκουράζονται καὶ δὲν θά ὑποφέρουν διότι θά συναλλάσσονται τὸ πρῶι θά ζεύονται τοῦ ἑνὸς τὰ ζῶα τὸ ἀπόγευμα τοῦ ἄλλου, τὴν ἄλλη μέρα τοῦ ἄλλου καὶ οὕτω καθεξῆς. Γιὰ νὰ δουλέψῃ ὁμως καλὰ ἡ μηχανή πρέπει καὶ τὰ χωράφια νὰ εἶνε καλὰ δουλεμμένα· πρέπει μέσα στὸ χωράφι νὰ μὴ εἶνε θάα καὶ ἄλλα χαμόκλαδα· ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ ξεριζώνονται καλὰ καὶ νὰ λείπουν ἀπὸ τὸ χωράφι. Τὰ μεροδούλια πού θά θάλλῃ ὁ γεωργὸς γιὰ νὰ ξεπαστρέψῃ μιὰ καὶ καλὴ τὰ χωράφια του ἀπὸ τὰ χαμόκλαδα αὐτὰ θά τὰ θγάλλῃ μὲ τὸ παραπάνω ἀπὸ τὰ ξύλα πού θά πάρῃ, ἀπὸ τὸ εἰσόδημα πού θά ἔχη ἀπὸ τὸ ἄχρηστο ἕως τώρα ἐκεῖνο τὸ μέρος καὶ ἀπὸ τὸ κέρδος πού θά ἔχη διότι θά θερίση μὲ τὴ μηχανή καὶ ὄχι μὲ τὸ δρεπάνι· ἐπίσης χρειάζεται καὶ σθάρνισμα καλὸ ὥστε νὰ μὴν ἔχη σθώλους μεγάλους τὸ χωράφι· δὲν εἶνε μοῦ φαίνεται σπουδαῖο πράγμα νὰ ἔχη ὁ γεωργὸς τὴ σθάρνα του οὔτε καὶ καμμία περιουσία μεγάλη χρειάζεται γιὰ νὰ πάρῃ μιὰ σθάρνα. Γιὰ τὸν τρόπο πού θά καλλιεργοῦν οἱ γεωργοὶ τὰ χωράφια τους ὥστε νὰ θερίξῃ εὐκολώτερα καὶ καλλίτερα ἢ μηχανή, θά τοὺς ἴπουν περισσότερα πράγματα οἱ νομογεωπόνου...»

Ἀλωνιστικὲς μηχανές

«Τὰ μηχανήματα πού θά γλυτώσουν τὸν καθαυτὸ γεωργικὸ κόσμον ἀπὸ τὸ χειρότερον θάσσανο, τὸν ἀλωνισμό δηλαδή, εἶνε ἡ ἀλωνιστικὲς μηχανές. Γνωρίζομε πολὺ καλὰ ὄλοι, τί τραβοῦν οἱ γεωργοὶ στὸν καιρὸ τοῦ ἀλωνισμού· εἶτε μὲ δοκάνη ἀλωνίζουν, εἶτε μὲ τὰ ζῶα, δικὰ τους ἢ ξένα, ὑποφέρουν φοβερὰ, σακατεύονται, σκοτώνονται καὶ αὐτοὶ καὶ ὄλο τὸ σπῖτι τους καὶ αὐτὰ τὰ ζῶα τους ἀκόμα· τοὺς πεθαίνει ἢ ζέστη, τοὺς λυώνει ὁ ἰδρώτας πού τὸν χύνουν σὰν ποτάμι καὶ τοὺς τελειώνουν ἢ ἄχνης καὶ τὸ χῶμα πού ροφοῦν ἕνα δύο μῆνες, ἀναλόγως μὲ τὰ σπαρτὰ πού ἔχει ν' ἀλωνίσει ὁ καθένας.

Ἄλλὰ δὲν εἶνε μονάχα αὐτὸ ἔχουν καὶ ζημία μεγάλη οἱ γεωργοὶ πού ἐξακολουθοῦν νὰ ἀλωνίζουν μὲ τὸ παμπάλαιο αὐτὸ σύστημα. Γίνεται μεγάλη φθορὰ στὸ ἀλώνισμα, διότι τὰ ζῶα πού εἶνε μέσα στὸ στρῶμα τρώγουν ἀπ' τὸ σπαρτὸ π' ἀλωνίζουν, οἱ ἀλωνιάτες, ἂν ὁ γεωργὸς ἀλωνίξῃ μὲ ξένα ζῶα, τρώγουν καὶ αὐτοὶ γενναῖα καὶ κουτσοπίνουν ὅλη ἡμέρα ξαπλωμένοι στὸ τσαρδάκι, εἰς θάρος πάντοτε τοῦ γεωργοῦ· ὁ ἀέρας πέρνει στὸ λίχνισμα (ξανέμισμα) καρπὸ καὶ τὸν ρίχνει στ' ἄχυρα· τὸ πρᾶγμα δὲν θγαίνει καθαρό, γιατί ὅσο καθαρισμένο καὶ ἂν εἶνε τ' ἀλώνι, δὲν μπορεῖ παρά θά θγάλλῃ χῶμα ἢ λίγα πετραδάκια· καὶ ὅταν τὸ πρᾶγμα δὲν εἶνε καθαρό δὲν θά ἔχη θέβαια ἴση ἀξία μ' ἕνα καθαρὸ πρᾶγμα. Ἄν τύχη δὲ καὶ θρέξῃ τὴν ἡμέρα πού ὁ γεωργὸς θά ἀλωνίξῃ, τὴν ἡμέρα πού θά ἔχη ξανοιγμένα στὸ ἀλώνι αὐτὰ τὰ σπλάχνα του, τότε δά... θλαστήματα· ὁ γεωργὸς αὐτὸς καὶ ἡ φαμίλια του ὀλόκληρη ξεπλατίζονται, γυρίζοντας κάθε μέρα τὸ στρῶμα ὥς που νὰ στεγνώσῃ· ἀπὸ τὸ θρέξιμο δὲ ἴπορεῖ νὰ ψειργιάσῃ τὸ στάρι καὶ ὁ δυστυχὴς γεωργὸς νὰ μείνῃ μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα.

Ἄλλὰ ἡ ζημία δὲν σταματοῦν ἕως

έδω' ό γεωργός καί άν ύποτεθή ότι δέν πάθη τό χειρότερο κακό, είνε άναγκασμένος νά φυλάη τό άλώνι γιορτή καθημερινή καί νά περιμένη πότε θά φύσηση άέρας γιά νά ξανεμίση' έτσι χάνει τόν καιρό του δωρεάν' δένεται άπάνω στό άλώνι καί δέν 'μπορεί νά κάνη άλλη δουλειά γιά νά θγάλη καί άπό 'κείνη καμμιιά δεκάρα. 'Η γυναίκα του, τά παιδιά του, τά κορίτσια του, στό άλώνι κι' αυτά γιά νά χαλίζουν' τά παιδάκια τους τά μικρά πεταμένα κι' αυτά τά κακόμοιρα στό άλώνι, πότε στόν ήλιο καί πότε στόν ήσκιο. 'Από τή ζέστη τήν πολλή 'μπορεί νά χάση καί κανένα ζωο μέσα στ' άλώνι, άπό λιθάκα (ήλί-ασι)' αλλά καί άν δέν χάση ζωο, έξάπαντος όμως όλα του τά ζωα θά τά έχη πολύ αδύνατα άπό τά άλώνια καί ύστερα μέ μεγάλη δυσκολία θά κάνη τής άλλες δουλειές (όργώματα, σπορά κλπ.).

'Αλλά τό χειρότερο είνε, ότι άπό όλα αυτά τά βάσανα πού τραθούν οι γεωργοί στόν καιρό του άλωνισμού, αδυνατίζουν σιγά σιγά χωρίς νά τό καταλαβαίνουν καί στά τελευταία κατά τό δεκαπενταύγουστο τούς πιάνουν ή θερμες καί τούς τσακίζουν τά κόκκαλα' έτσι χάνουν πάλι άπό τή δουλειά τους' πληρώνουν ένα σωρό λεπτά στους γιατρούς, στά ρητσινόλαδα, στά κινίνα καί στά χάπια.

"Όσοι έτυχε νά παρακολουθήσουν τούς γεωργούς μας στόν καιρό του άλωνισμού δέν είνε δυνατόν νά μήν έσπάραιε ή καρδιά τους' όσοι έτυχε νά περάσουν άπ' τό Θεσσαλικό κάμπο άμέσως μετά τά άλώνια, κατά τά τέλη δηλαδή Αύγούστου ή άρχάς Σεπτεμβρίου, χωρίς άλλο θά είδαν στους μικρούς σταθμούς των Θεσσαλικών σιδηροδρόμων ένα σωρό ανθρώπους, άνδρες, γυναίκες, παιδιά, κορίτσια μικρά καί μεγάλα, όλους κατακίτρινους καί μαντηλισμένους, νά περιμένουν τό τραίνο καί νά σκοτώνονται ποιός νά πρωτανέθη στό θαγόνη, γιά νά πάη γληγορότερα στήν

πλησιέστερη πόλι γιά γιατρό.

Καί είνε φυσικό νά γίνεται αυτό, διότι δέν φτάνει ότι ό γεωργός δουλεύει χρονικής σάν σκλάβος, έρχονται καί τά άλώνια καί 'κείνα τόν άποτελειώνουν. Κατά τήν έποχή αυτή κυρίως, τόν δέρνει ή αναφαγιά, ή άπλωσιά, ή άμπαλωσιά, ή άύπνια καί κάθε άλλα κακομοιριά. Τι νά σου πρωτοκάνη καί ή κακομοίρα ή γυναίκα του γεωργού, πού τήν έποχή αυτή πέφτουν όλες ή δουλειές μαζί. Νύχτα, νύχτα, άμα σκάση ή πούλια, πρέπει νά σηκωθή νά τρέξη στ' άλώνι νά βοηθήση τόν άνδρα της στό στρώσιμο των δεματιών καί όλη μέρα νά κάθεται εκεί, ν' άφήνει τή δοκάνη καί νά πιάνη τό δικούλι, ν' άφήνει τό δικούλι καί νά πέρνη τό άγριοφόκαλο. "Αν δέν έχη άλώνι, θά έχη λαμνί' τήν ήμέρα αυτή πρέπει νά τρέξη πάλι όσο 'μπορεί πρωί στό χωράφι γιά νά σκαλίση ότι έχει γιά σκάλισμα μπουστάνι, καλαμπόκι ή νά μαζέψη καπνά καί άμέσως τό καταμεσήμερο σάν άράπησα, θαλαντωμένη, πρέπει νά τρέξη στ' άλώνι νά άρπάξη τό καρπολόι νά λιχνίση ή τή σκούπα γιά νά χαλίση' πότε λοιπόν νά μαγειρέψη; πότε νά πλώνη; πότε νά μπαλώση τόν άνδρα της καί τά παιδιά της; καί αυτό τό μαύρο τό ψωμί τή νύχτα τό ζυμώνει' νύχτα φουρνίζει καί νύχτα ξεφουρνίζει' άν ρωτάτε δε καί γιά ύπνο, αυτόν δά δέν τόν χορταίνουν ποτέ τό καλοκαίρι ούτε άνδρας γεωργός ούτε γυναίκα γεωργού. Καί ή ώφέλεια άπό όλους αυτούς τούς κόπους καί τά θάσανα; Μηδέν, τίποτε. Μόλις ξεμπερδέψουν άπό άλώνια, θά κρατήσουν γιά ψωμί, γιά σπόρο, τροφή γιά τά ζωα, θά δώσουν τόν αντίσπορο ή τό τρίτο ή τό μισό στόν άφέντη, θά πάρη ό παπās τό δίκηο του, ό άγροφύλακας, ό γύφτος (σιδηρουργός) θά πάρουν καί οι άλλωνιάτες τό μεράδι τους, άν ό γεωργός άλωνίση μέ ξένα ζωα. "Αν του περισέψη καί λίγο πράμμα τό πουλάει κι' αυτό καί τό δίνει στό γιατρό καί στά γιατρικά. "Έτσι ό γεωργός είτε μικροϊδιο-

κήτητος είνε είτε κολλήγος, άπομένει τής περισσότερες χρονιές μέ τó καρπολόδι και μέ τó δικούλι στόν ωμο και κουνών-τας τó κεφάλι του λέει τότε μέσα του «δούλευε κακόμοιρε, δουλειά νά μή σοú λείπη».

“Ε! λοιπόν” αυτά δλα πρέπει νά τά σκεφτούν καλά καλά οί γεωργοί μας και ν’ άφήσουν τής σκουργιασμένες ιδέες πού έχουν γιά τής μηχανές. “Η μηχανές και άχυρο καλό κάνουν και τά ζωά τó τρώνε μέ πλειότερη δρεξι, γιατί τó άχυρο τής μηχανής δέν έχει μέσα ούτε χώμα, ούτε πετραδάκια όπως έχει τó άχυρο τó άλλωσιο.

Οί γεωργικοί συνεταιρισμοί, οί νέοι συνεταιρισμοί πού γίνονται και θά γείνουν γιά τήν άποκατάστασι τών κολλήγων έχουν υποχρέωσι νά φωτίσουν τούς γεωργούς” πρέπει νά τούς δώσουν νά καταλάβουν ότι δέν πρέπει νά χάνουν τόν καιρό τους και τήν ύγειά τους μέ τά δρεπάνια και μέ τίς δοκάνες, και μέ κάθε τρόπο πρέπει νά φροντίσουν νά προμηθευθοún μηχανές. Δέν ειμαι άντι-πρόσωπος κανενός καταστήματος μηχανών και από συμφέρον νά δίνω τόση σημασία σ’ αυτά τά μηχανήματα” ειμαι δημόσιος υπάλληλος και άνθρωπος βγαλ

μένος από μέσα από τά σπλάγγνα τά γεωργικά. “Από τó σπίτι μου τó πατρι-κό ξέρω σαν νά ειμαι γεωργός ó ίδιος, τί τραβοούν οί γεωργοί και μέ πιάνει τρομάρα όταν άκούω θέρισμα μέ άργά-τες και άλλωσιμα μέ ζωά ή μέ δοκάνες. Γι’ αυτό ένδιαφέρομαι, γιαιτό έπιμέ-νω και κόβομαι νά σταματήση τó γλη-γορώτερο αυτή ή συνήθεια” και θ’ άλλω-ξη αυτό τó σύστημα, άν δλοι οί γεωρ-γοί μας συνεταιρισθοún, γιατί μόνος του ó καθένας δέν ‘μπορεί νά έχη αυτές τής εύκολλες. Τά λέω αυτά διότι κάπο-τε σ’ ένα χωριό μερικοί χωρικοί είχαν τήν περιέργεια νά μέ ρωτήσουν «τί μέ μέλλει έμένα και τó ‘Υπουργείο πώς θε-ρίζουν και άλλωρίζουν αυτοί» τούς έξη-γησα τó λόγο και άμέσως κατάλαβαν ότι και τó ‘Υπουργείο και μένα και δ-λον τόν κόσμο μάς μέλλει και μάς πα-ραμέλλει πώς εργάζονται και πώς πρέ-πει νά εργάζονται οί γεωργοί.

Σ’ άλλο άρθρο θά γράψω μερικές ό-δηγίες γιά τούς συνεταιρισμούς, πού ε-χουν άπόφασι νά προμηθευθοún άλλω-στικές μηχανές».

(Ν. Α. Μιχόπουλος, «Βοηθός Συνε-ταιρισμών» 1920 σ. 168).

Τα ελαιοτριβεία. Η άθλια κατάστασι. Οί Συνεταιρισμοί.

—Χαρακτηριστικό για τις υπηρεσίες που άρχισαν νά προσφέρουν οί Συνεται-ρισμοί και στα μέλη τους κα: στο σύνολο, με τήν ίδρυση γεωργικών δει-ομηχανιών είναι κείμενο του ειδικού στα ελαιοκομικά Δ. Σαρακοιμένου σχετι-κό με τα συνεταιρικά ελαιοτριβεία (βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 τεύ-χη 2, 3, 4, σ. 21, 38, 52). Η σύγκριση με τα υπάρχοντα τότε ελαιοτριβεία και εκεί-νων που άρχισαν νά ιδρύουν οί συνεταιρισμοί, είναι χαρακτηριστική απόδειξη για τó τεράστιο τεχνικό - παραγωγικό έργο που συντελέστηκε μέσω των Συνεταιρισμών.

Ποιά ήταν η τότε κατάστασι, μας τó περιγράφει ο ειδικός Δ. Σαρακοιμένος (με ύφος Παπαδιαμάντη. Και αυτό τó κείμενο κατάλληλο για κινηματογράφηση).

«... Κατά χιλιάδας άριθμούνται αί έν τή ημετέρα χώρα διά τήν έξαγωγήν τού έλαιού έγκαταστάσεις, αί πλείστοι τών όποιων, άρχέγονοι, ως κινητήριον δύναμιν έχουσι τά ζωά, όλίγαι τόν άτ-μόν ή τó ύδωρ και έλάχισται τόν ήλεκ-τρισμόν».

«Είς τά πλείστα τούτων, άτινα και δι-ευθόνονται παρ’ ανθρώπων —ιδίως χω-ρικών— είς παντελή άγνοιαν τών περί τήν έλαιοκομίαν γνώσεων διατελούντων, άπαντώσι μηχανήματα άπλά, χονδροει-δή και άρχέγονα, συνιστάμενα είς μο-νόλιθον και στενόν μύλον, είς δύο πιε-

στήρια ξύλινα, δύο ή τρεις δωδεκάδας σπειριδίων, δοχεῖά τινα διὰ τὴν μετάγγισιν τοῦ ἐλαίου καὶ συλλογὴν τῆς μούργας, καὶ ἄλλα τινα ἀγγεῖα ἐκ λευκοσιδήρου καὶ ἡμίσειαν ὑδροκολοκύθην διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ ἐλαίου. Διὰ τὴν ἐγκατάστασιν δὲ τούτων διατίθεται οἰκτρὸν κτίριον, κείμενον συνήθως ἐντὸς σκολιοῦ καὶ σκοτεινοῦ δρομίσκου καταλαμβάνομένου ὑπὸ τῆς ἀμόργης, στερούμενον δὲ ὕδατος ἢ μακρὰν τούτου εὐρισκόμενον. Τὸ κτίριον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ἀπλοῦν, χαμηλὸν ἢ πολὺ ὑψηλὸν, ἀμυδρῶς φωτιζόμενον καὶ φέρων ἐπὶ τῶν τοίχων τρανὰ τὰ δεῖγματα τοῦ διαβρωτικοῦ ἔργου τοῦ χρόνου ἢ τὰ ἰχνη τῆς ἀνιαρότητος τῶν ἐργατῶν. Στερεῖται πάντοτε ὀροφῆς, αἱ δὲ συναποτελοῦσαι τὴν στέγην δοκοὶ καλύπτονται ὑπὸ μεγαλοπρεπῶν ἀραχνῶν καὶ κοσμοῦνται ὑπὸ ρακῶν σπειριδίων, ἐνῶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου εὐρηναὶ μίγδην ἔρριμμένα παντοειδῆ ἀντικείμενα μεταξύ σωρῶν ἐλαιοκοκκίων. Διάφορα σκεύη ὀρίζοντα τάγγης χάσκουσι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἐπισκέπτου, ὃν περιβάλλει ἀποπνικτικὸς καπνός, πυκνῶς ἀναθρώσκων ἐκ τῆς ἐστίας τοῦ ἐλαιοτριβείου σχεδὸν πάντοτε δι' ἐλαιοκοκκίων τροφοδοτουμένης».

«Ὅλα σχεδὸν τὰ τοιοῦτου εἴδους ἐλαιοτριβεῖα στεροῦνται τῶν ἀναγκαίων μηχανημάτων πρὸς ἀπόθλιψιν ποσότητος ἐλαίων ἐν δεδομένῳ χρόνῳ. Ἐντεῦθεν ὁ ἐλαιοκαρπὸς κατάκειται πολλοὺς μετὰ τὴν συλλογὴν μῆνας ἐν τινι γωνίᾳ τοῦ ἐργαστηρίου ἐν μεγάλῳ σωρῷ ἢ ἐντὸς λεκανῶν καὶ δοχείων ἀτελῶς ἢ οὐδόλως ἀεριζομένων, ἐκτιθέμενος οὕτω εὐκολώτερον εἰς τὴν προσβολὴν τῶν προκαλούντων τὸν εὐρώτα μικρομυκήτων, ὅστις, εἶναι ἐν τῶν κυρίων αἰτίων τῆς παραγωγῆς κακῆς ποιότητος ἐλαίου, ὡς ἐπαγόμενος τὴν μείζονα ἀλλοίωσιν τῆς ὕλης».

«Ἀλλὰ καὶ ἡ ἔλλειψις καθαριότητος ἢ μᾶλλον ἡ τόσον ζηλοτύπως διατηρούμενη ρυπαρότης ἐν τῷ κτιρίῳ, ἐπὶ τῶν μυλοπετρῶν, σκευῶν καὶ δοχείων, συμ-

βάλλει τὰ μέγιστα εἰς τὴν ταχυτέραν ἀλλοίωσιν τοῦ ἐλαίου. Ἔτερα αἷτια τῆς πλειονότητος εὐτελῶν ἐλαίων εἶναι ὁ ἀσυστηματοποίητος τρόπος τοῦ ἀποθλίβειν τὰς ἐλαίας καὶ ἡ ἀγνοία τῶν μέσων, παρὰ τισὶ δὲ καὶ ἡ ἀμέλεια περὶ τὴν συντήρησιν τοῦ ἐλαίου.

Τοιαύτη ἡ κατάστασις τῶν πλειοτέρων ἐλαιοτριβείων τῆς ἡμετέρας χώρας. Εὐτυχῶς ὑπάρχουσι καὶ ἐξαιρέσεις, καὶ ἐλαιοτριβεῖα τοῦ τύπου τῶν βιομηχανικῶν καταστημάτων ἀπαντῶσιν ἐν Πάτραις, Καλάμαις καὶ ἀλλαχοῦ, ἀν καὶ τινα τούτων δέν δύνανται νὰ ληφθῶσιν ὡς ὑποδείγματα προσανατολισμοῦ, διαθέσεως τῶν ἀπαρτιζόντων αὐτὰς διαμερισμάτων καὶ ἐργαλείων, καὶ τῆς ἀπαιτουμένης καθαριότητος».

Ἐπιβάλλεται ἡ πρόοδος. Οἱ λόγοι:

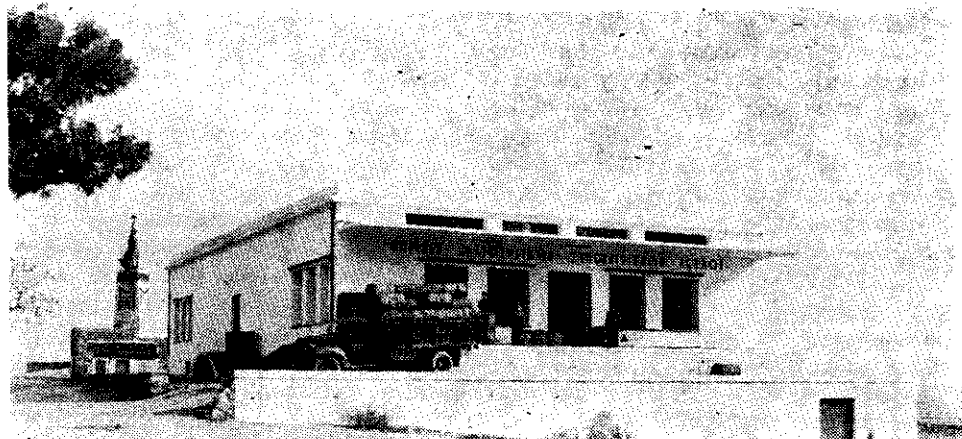
«Ἡ παραγωγή ἐκλεκτῆς ποιότητος ἐλαίου ἐπιβάλλεται μάλιστα πάντων σημερινῶν διὰ τὸν λόγον ὅτι τὰ τῶν λοιπῶν κατηγοριῶν ἐλαιολάδα, ἄτινα, ἐπωλοῦντο ἄλλοτε εἰς πολὺ ἱκανοποιητικὰς τιμὰς χρησιμοποιοῦμενα εἰς διαφόρους βιομηχανικὰς ἀνάγκας, ἀντικατεστάθησαν ἤδη ἀπὸ πολλοῦ ὑπὸ ἄλλων λιπαρῶν οὐσιῶν ζωικῶν, φυτικῶν ἢ ὀρυκτῶν ὡς ἀρμολιωτέρων καὶ εὐνοωτέρων, καὶ ἐντεῦθεν ἡ κυρία πρὸς ἐξόδουσιν τῶν ἐλαϊολάδων ὁδὸς εἶναι ἡ τῆς ἀναλώσεως αὐτῶν ὡς φαγώσιμων. Ὁ τελευταῖος οὗτος ὅρος ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ τῆς ὑπάρξεως ἐλαιοτριβείων μεγάλης παραγωγῆς, συγκεντρούντων ὅλους τοὺς τεχνικοὺς καὶ οἰκονομικοὺς ὄρους, ἐφ' ὧν ἐρείδεται ἡ λειτουργία τῶν εὐρέων βιομηχανικῶν ἰδρυμάτων. Ἡ ἔλλειψις δὲ ὀρισμένου τύπου εἶναι ἡ κυριώτερα αἷτια τῶν χαμηλῶν τιμῶν, εἰς ἃς πωλοῦνται τὰ ἔλαια τῆς ἡμετέρας χώρας, καθότι ἵνα βιομηχανικὸν τι προϊόν εὐρίσκη εὐκόλῳ διοχέτευσιν καὶ ἱκανοποιητικὰς τιμὰς, ἄμα δὲ καὶ διανοίγῃ νέας ἀγοράς, ἀφ' ὧν ν' ἀποκλείῃ καὶ τὴν εἰσαγωγὴν ξενικῶν προϊόντων, ἐπικρατοῦν οὕτως ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ συναγωνισμοῦ, δεόν οἱ ἀναλωταὶ νὰ εὐρίσκωσι ταῦτα

ανάλογα τῶν ἀπαιτήσεων καὶ συνηθειῶν τῶν. Ἐντεῦθεν πρὸς εὐκόπων ἐξόδευσιν τῶν παραγομένων ποσοτήτων ἐλαίων ἀνάγκη νεωτέραν μηχανημάτων, τελειοποιήσεως τῶν μεθόδων τῆς ἀποθλίψεως τῶν ἐλαίων καὶ τῶν μέσων τῆς συντηρήσεως τοῦ προϊόντος, τούτων ἐπιτυγχανομένων διὰ τῆς ἰδρύσεως μεγάλων ἐλαιοτριβείων καὶ δὴ συνεταιρικῶν, ὡς ἤρξατο νὰ γίνηται ἀπὸ τινος καὶ παρ' ἡμῖν ἐν τῇ οἰνοποιίᾳ.

Ἡ αἰτία τῆς μεγάλης ταύτης καὶ ὠφελίμου μεταβολῆς ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι κατενοήθη ὅτι ἡ ἐξαγωγή τοῦ ἐλαίου ὡς καὶ ἡ παρασκευὴ ὕλων τῶν ἄλλων γεωργικῶν προϊόντων ὅπως δυνηθῆ νὰ προοδεύσῃ, νὰ θελιωθῆ καὶ καταστῆ ἀληθῶς ἀποδοτικὴ, ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξέλθῃ τοῦ οἰκιακοῦ τύπου καὶ γίνῃ ἀληθῆς βιομηχανία, ἐν ἄλλοις λόγοις εἰς τὸ οἰκιακὸν ἐλαιοτριβεῖον νὰ ὑπεισέλθῃ τὸ βιομηχανικόν. Ὅμοιαν ἐξαλλοίωσιν ὑπέστησαν καὶ πολλαὶ ἄλλαι βιομηχανίαι, λ.χ. ἡ ὑφαντουργία, ἡ πλεκτική, ἡ ἀρτοποιία, ἡ ἀλευροποιία κ.λπ. καθότι ὑπὸ τὴν νεωτέραν αὐτῶν μορφήν παρέχουσι προϊόντα ἀφθονώτερα καὶ εὐονώτερα. Οὕτως ἀνεφάνησαν εἰς πολλὰς χώρας

τῆς Ἑσπερίας, Ἀμερικῆς κ.λπ. καὶ εἰς τινὰ μέρη καὶ παρ' ἡμῖν τὰ βιομηχανικὰ ἐλαιοτριβεῖα, τὰ ὅποια διὰ τῶν τελειοποιημένων μηχανημάτων καὶ τοῦ εἰδήμονος προσωπικοῦ ἠδυνήθησαν νὰ χρησιμοποιήσωσιν τὴν πρώτην ὕλην καὶ τὰ καταλλείμματα αὐτῆς ὥστε νὰ παραγάγῃσι προϊόντα ἀριστα ὑπὸ ἔποψιν ποσότητος καὶ ποιότητος. Τοιαύτη πρόοδος ἐκτός τῶν ἀμέσων ὠφελημάτων γίνεταί πρόξενος καὶ ἄλλων, ἀσκοῦσα τὴν ἐπίδρασίν της ἐπὶ τῆς ἐξοχῆς διὰ τῆς θελιώσεως τῆς καλλιέργειας τῆς Ἑλαίας καὶ τῆς αὐξήσεως τῶν προϊόντων της.

Ὅπως ὅλαι αἰ γεωργικαὶ βιομηχανίαι οὕτω καὶ ἡ ἐλαιοκομία ὑπὸ τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐπιστήμης ἔκαμε καὶ ὑπὸ χημικὴν καὶ ὑπὸ μηχανικὴν ἔποψιν πολλὰς προόδους, καὶ ὁ ἐλαιοπαραγωγός, ὑπὸ τὰς δάδας ταύτας ἐργαζόμενος δύναται καὶ προϊόντα καλλίτερα νὰ παραγάγῃ καὶ τὴν ἐργασίαν του νὰ καταστήσῃ ἐπικερδῆ. Ἄλλ' ἵνα ἐπιτύχῃ ταῦτα δεόν μετὰ πεποιθήσεως καὶ θάρρους νὰ εἰσέλθῃ ἐν τῇ ὁδῷ τῆς προόδου ἀποβάλλων τὰς παλαιὰς του συνηθείας καὶ ἀποσκορακίζων τοὺς ἀρχεγόνους τρό-

Μεταγενέστερες ελαιοουργικὲς εγκαταστάσεις τῆς Ἐνώσεως Συνεταιρισμῶν Λέσθου. Στὴ Λέσθο ἰδρύθησαν πολλὰ πρότυπα συνεταιρικὰ ἐλαιοτριβεῖα μετὰ το 1924. (Βλ. αναλυτικὰ Ἀριστ. Κλήμη «Οἱ Συνεταιρισμοὶ εἰς τὴν Λέσθον», Αθ. 1937)

πους της καλλιεργείας της 'Ελαίας και παραγωγής του ελαίου, να παρέχη εις τὸ δένδρον τοῦτο καὶ τὸ προϊόν αὐτοῦ τὴν ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης ὑποδεικνυομένην θεραπείαν.

Εἰς τὰ μικρὰ καὶ ἀρχεγόνου τύπου ἐλαιοτριβεῖα τὸ ἐλαττωματικόν, ὡς εἴπομεν καὶ ἀκατάλληλον τοῦ κτιρίου, τὰ ἀρχέγονα μηχανήματα, ἢ ἄγνοια τῶν περὶ τὴν ἐξαγωγήν τοῦ ελαίου νεωτέρων μεθόδων, εἶναι τὰ αἷτια τῆς κακῆς καὶ περιωρισμένης τούτου παραγωγῆς. Εὐνόητον ἐντεῦθεν ὅτι πρὸς ἐπίτευξιν ἀρίστου καὶ σταθεροῦ προϊόντος πρέπει νὰ ποιήσωμεν ἐκποδῶν τὰ εἰρημένα αἷτια. Ἄλλὰ δύνανται πάντοτε οἱ κτήτορες παλαιοῦ συστήματος ἐλαιοτριβεῖων ν' ἀνακινήσωσι ταῦτα καὶ ἐκτελέσωσιν, ὅ,τι χρειάζεται πρὸς μεταβολὴν τῆς καταστάσεως τούτων; ἔχουσι δηλ. τὰ μέσα νὰ διασκευάζωσι τὰ ὑπάρχοντα κτίρια κα-

Στη συνέχεια ο Δ. Σαρακογιάννης κάνει ευρύτερη ανάπτυξη για τους Συνεταιρισμούς γενικά, καθώς και για τους ασφαλιστικούς. Τονίζει τα ακόλουθα, προτού επανέλθει στα Συνεταιριστικά Ελαιοτριβεῖα.

«..οἱ Συνεταιρισμοὶ ἔγιναν μιά ἀπὸ ταῖς μεγαλειτέrais αἰτίαις τῆς γεωργικῆς προόδου καὶ καλλιτερεύσεως ἐν γένει τῆς γεωργίας. Μὲ τὸν Συνεταιρισμὸν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀδελφοποιηθῇ τὸ κεφάλαιον μὲ τὴν ἐργασίαν, νὰ βγοῦν ἀπὸ τῆ μέση οἱ μεσάζοντες, οἱ μεταπράται δηλαδὴ καὶ οἱ ἐμπορομεσίται, οἱ ὅποιοι ὠφελοῦνται μεγάλα κέρδη πωλοῦντες πολὺ ἀκριβὰ ἐκεῖνο πού μὲ ἐξευτελιστικὰς τιμὰς ἀγοράζουσι ἀπὸ τοὺς παραγωγούς, νὰ γίνουσι σκοποὶ καὶ ὠφέλεια πού δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐπιτύχη ἕνας ἕκαστος χωριστὰ καὶ νὰ πραγματοποιηθῇ τέλος ἡ καλλιτέρευσις ἐν γένει καὶ ἡ κοινωνικὴ πρόοδος.

Οἱ γεωργοὶ κάμνοντες Συνεταιρισμὸν ἀποκοτῶν ὄλην ἐκείνην τὴν δύναμιν πού τοὺς χρειάζεται διὰ νὰ παραμερίσωσι ὅλα τὰ ἐμπόδια, πού μπαίνουν μπροστὰ στὴν κανονικὴν καὶ βαθμιαίαν πρόοδον τῆς βιομηχανίας των. "Ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔχει ἔτσι δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἀμφίβο-

τὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν νεωτέρων μηχανημάτων ἢ νὰ μεταποιήσωσιν ἐκ θεμελίων ταῦτα ἐπὶ νέου σχεδίου, ν' ἀντικαταστήσωσι τὰ παλαιὰ μηχανήματα διὰ νεωτέρων τοιούτων τελειοποιημένων καὶ δαπανηρῶν, νὰ ἐξεύρωσιν ἐργάτας γνώστας τῶν νέων μεθόδων καὶ κατὰ πάντα διὰ ποσότητα ελαίου σχετικῶς μικρὰν; Εὐνόητον ὅτι τὰ ἐκ τῆς ἀνακαινίσεως ταύτης ὄφελῃ δὲν θὰ καλύπτωσι τὰς δαπάνας καὶ ὅτι τοιαύτη ἐπιχειρήσις θὰ ἦτο αὐτόχρημα οἰκονομικὴ πλάνη. Ἄλλὰ τὰ διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοιούτου ἐλαιοτριβεῖου ἔξοδα, τὰ ὅποια θὰ ἦσαν βαρῆα διὰ μικρὸν ἐλαιοπαραγωγόν, θὰ ἠδύνατο νὰ καταβληθῶσι παρὰ πολλῶν παραγωγῶν συνενουμένων εἰς συνεταιρισμὸν διὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ παρασκευὴν τοῦ ελαίου. Ἴδου πῶς αὐτομάτως προῆλθεν ἡ ἰδέα τῶν σ υ ν ε τ α ρ ι κ ῶ ν ἐ λ α ι ο τ ρ ι β ε ῖ ω ν».

λία ὅταν κανένας σκεφθῇ ὅτι τέτοιοι Συνεταιρισμοὶ σκοπὸν κύριον ἔχουσι τὰ συμφέροντα τῶν Συνεταίρων, συμφέροντα τὰ ὅποια θὰ προστατεύωνται τόσο καλλίτερα ὅσα περισσότερα εἶναι τὰ μέλη τοῦ Συνεταιρισμοῦ καὶ κατὰ συνέπειαν ὅσα περισσότερα εἶναι τὰ μέσα, πού ὁ Συνεταιρισμὸς ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του.

Μὲ τὸν Συνεταιρισμὸν ἔγινε δυνατό ν' ἀνοιχθῇ πίστωσις εἰς μικροκτῆμονας γεωργούς, οἱ ὅποιοι ἐγλύτωσαν ἀπὸ τὰ νύχια τῶν τοκογλόφων δανειζόμενοι ἀπὸ τὸν Συνεταιρισμὸν μὲ μικρὸν τόκο καὶ μὲ πολλαῖς ἄλλαις εὐκολαῖς τὰ ἀναγκαῖα χρηματικὰ ποσὰ διὰ τὰς διαφόρους ἀνάγκας των. Ὁ Συνεταιρισμὸς τοὺς δίδει μηχανὰς, σπόρους, λιπάσματα, μὲ ἐγγύησιν ὅτι ταῦτα εἶναι γνήσια, καὶ εἰς χαμηλὰς τιμὰς. Ὁ Συνεταιρισμὸς τέλος ἔχει ἐλευθέρωσιν τὴν καρδιά τοῦ κτηματίου ἀπὸ τὸ φόβον τῶν καταστροφῶν καὶ ζημιῶν, πού μποροῦν νὰ τοῦ συμβοῦν ἀπὸ διάφορα αἷτια, ἐξασφα-

λίζων αυτούς εις περίστασιν θανατικού εις τὰ ζῶα των καὶ ἀπὸ δυστυχήματα ποῦ μποροῦν νὰ συμβοῦν εις αὐτοὺς τοὺς ἴδιους.

Ἐδῶ εὐρίσκόμεθα στὴν ἀνάγκη νὰ σημειώσωμεν ὅτι τέτοιοι Συνεταιρισμοὶ ἀσφαλιστικοὶ δὲν ὑπάρχουν ἀκόμη εις τὸν τόπον μας, καὶ εἶναι ἀνάγκη μαζί με τοὺς ἄλλους γεωργικοὺς Συνεταιρισμοὺς νὰ γίνουν καὶ ἀσφαλιστικοί. Πολλοὺς τέτοιου εἶδους Συνεταιρισμοὺς ἔχει ἡ Εὐρώπη, καὶ γι' αὐτὸ στὴν Ἰταλία ὁ ἐργάτης δὲν θεωρεῖ καὶ πολὺ μεγάλην ὑπόθεσιν νὰ ὑπανδρευθῆ καὶ νὰ κάμῃ καὶ οἰκογένειαν μεγάλην, διότι εἶναι θέβαιος, ὅτι, ὅταν πάθῃ κανένα ἀτύχημα, ἂν πληρωθῆ λ.χ. στὴν ἐργασία ἐπάνω ἢ ἀσθενήσῃ, θὰ εὕρῃ πᾶσαν βοήθειαν ἀπὸ τὸν ἀσφαλιστικὸν συνεταιρισμόν, εις τὸν ὁποῖον εἶναι μέλος, καὶ θὰ ἔχῃ δωρεάν ἰατρόν, φάρμακα καὶ τὰ ἀπαιτούμενα μέσα πρὸς συντήρησιν ἕως ὅτου γιαιτρευθῆ.

Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εις τὸ ζήτημά μας. Ἐξ ὅσων, ἔχομεν εἰπῆ, εἶναι ἀνάγκη οἱ ἐλαιοκτηματῖαι νὰ ἐνωθοῦν καὶ νὰ κάμουν Συνεταιρισμόν. Μὲ τὴν δύναμιν ποῦ θὰ διαθέτῃ, μετὰ τὴν πίστωσιν ποῦ μπορῆ νὰ ἔχῃ, θὰ δυνηθῆ χωρὶς μεγάλας θυσίας νὰ κατασκευάσῃ ἕνα ἐλαιοτριβεῖο νεωτεριστικόν, δηλαδή τέτοιο ποῦ νὰ ἔχῃ ὄλας τὰς ἀπαιτούμενας μηχανάς καὶ τὸ κατάλληλον προσωπικόν. Μόνον ἔτσι ἡ παραγωγή τοῦ λαδιοῦ, ἡ ὁποία σήμερα γίνεται μὲ τόσο ἀμελῆ τρόπον, θὰ γίνῃ καθὼς πρέπει καὶ θὰ δίδῃ πολλὰ κέρδη, καὶ θὰ κατασκευάζεται λάδι σταθεροῦ τύπου καὶ ἀρίστης ποιότητος, ὅπως τὸ ζητεῖ τὸ ἐμπόριον. Καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶναι καθόλου δύσκολον εις τὸν Συνεταιρισμόν νὰ ἀντικαταστήσῃ εἰς τὰς πωλήσεις τοὺς μεσίτας, θὰ σχηματίσῃ θεβαίαν πελατεῖαν καὶ θὰ νικήσῃ τὸν συναγωνισμόν ἄλλων ὁμοίων προϊόντων. Πρέπει ἐδῶ νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἐκ παραλλήλου μετὰ τὴν καλλιτέρευσιν τῆς ποιότητος τοῦ ἐλαίου πρέπει νὰ

θαδίζῃ καὶ ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ ἐν γένει περιποίησις τῶν Ἐλαιῶν, ἡ ὁποία στὸν τόπον μας εἶναι καὶ αὐτή, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, παραμελημένη. Εἶναι ὁμως ἀνάγκη νὰ ποῦμε ὅτι τέτοιου εἶδους ἐργασίαι ἀπαντοῦν πολλαῖς δυσκολίαις, αἱ ὁποῖαι διὰ νὰ νικηθοῦν χρειάζονται ταῖς δουλείαις αὐταῖς νὰ ταῖς πάρουν ἐπάνω τους ἄνθρωποι μὲ θέλησιν καὶ δραστηριότητα, ποῦ νὰ ἔχουν θεβαίότητα εἰς τὰ καλά τοῦ Συνεταιρισμοῦ καὶ νὰ διαδίδουν μετὰ πεποίθησιν τὴν ὠφελιμότητα τοῦ συνεταιρικοῦ ἐλαιοτριβεῖου. Γιὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν πειρὰ καλοὶ εἶναι οἱ ἀνεπτυγμένοι κάτοικοι, οἱ διδάσκαλοι, οἱ προϊστάμενοι τῶν γεωργικῶν ἱδρυμάτων καὶ οἱ Νομογεωπῶνοι, ἀναλαμβάνοντες νὰ διδάσκωσι τοὺς χωρικοὺς εἴτε ὑποδεικνύοντες τάγαθὰ τοῦ Συνεταιρισμοῦ εἴτε ἀφαιροῦντες ἀπ' αὐτοὺς πᾶσαν δυσπιστίαν. Ὅταν δὲ τὸ περιβάλλον καταστῆ ἔτοιμον διὰ τὴν ὑποδοχὴν τοιούτων νεωτεριστικῶν ἰδεῶν εἶναι δυνατὴ ἡ σύστασις τοῦ συνεταιρικοῦ ἐλαιοτριβεῖου, τῆς ἰδρύσεως τοῦ ὁποιοῦ τὰ κυριώτερα σημεῖα εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Ὁ σχηματισμὸς κεφαλαίου ἐκ δρχ. 25.000 διὰ μερίδων ἐκ δραχμῶν ἐκάστης καὶ ἡ διὰ τούτων ἐξεύρεσις ἀπὸ τινα Τράπεζαν τοῦ ἀναγκαίου χρηματικοῦ ποσοῦ διὰ τὴν σύστασιν καὶ λειτουργίαν ἐλαιοτριβεῖου ἀναλόγως τοῦ ποσοῦ τῶν ἐλαιῶν τῶν μετόχων.

2) Ἡ ἀ π ὀ κ ο ι ν ο ῦ καὶ μεθοδικὴ κ α τ ε ρ γ α σ ί α τοῦ ἐλαιοκάρπου, κομιζομένου εις τὸ ἐλαιοτριβεῖον ἀναλόγως τῶν μερίδων ἐκάστου αὐτῶν. Ὁ κομιζόμενος ἐλαιοκάρπος πρέπει νὰ ἐκτιμᾶται ἐπακριβῶς διὰ νὰ γίνῃ δυνατός, ἐπὶ τῆ θάσει ἐκτίμησεως, ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ προϊόντος ἐκάστου καὶ ὀρισθοῦν αἱ προκαταβολαὶ αἱ δυνάμεναι νὰ παραχωρηθοῦν εις ἕκαστον τούτων.

3) Τὸ παραχθέν ἔλαιον ἀφοῦ τοποθετηθῆ εις δοχεῖα χωριστὰ κατὰ ποιότητα, μένει ἐν τῷ ἐλαιοτριβεῖῳ καὶ πω-

λείται όταν παρουσιασθούν συμφεροντικά τιμαί. Είς τούς συνεταιίρους προκαταβάλλεται μέρος τής αξίας του παραχθέντος έκ του έλαιοκάρπου των ελαίου.

4) Είς τό τέλος τής έλαιοκομικής περιόδου τά κέρδη μοιράζονται άφ' ού κρατηθή ένα μέρος αυτών τουλάχιστον 10ο)ο διά τό άποθεματικών, είς τούς συ-

νεταιίρους άναλόγως του ποσού του ελαίου που έθγαλε κάθε συνεταιίρος και άναλόγως των μερίδων όπως θά όρίζη τό Καταστατικόν.

Και τώρα έρχόμεθα είς τήν κατασκευήν και διαίρεσιν του έλαιοτριβείου.

(Δίδονται τεχνικές οδηγίες και σχέδια γιά έκσυγχρονισμένα έλαιουργεία).

Όπως βλέπομε από τα παραπάνω, υπάρχουν ακόμα και σήμερα υποδείξεις που δεν έχουν πραγματοποιηθεί (κ ο ι γ ή έ κ θ λ ι ψ η, κ ο ι γ ή π ώ λ η σ η) από την κακή νοοτροπία των αγροτών μας.

Διάφορες ενέργειες και εργασιές συνεταιριστικές.

—Το Υπουργείον ενέκρινε τη χορήγηση θ. και θ. χαλκού με πίστωση σε 107 Συνεταιρισμούς (βλ. πίνακα στο «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 59).

—Προμήθεια σταφιδοπάνων μέσω Συνεταιρισμών και χορήγηση ειδικών δανείων ΕΤΕ με εγγύηση Κράτους («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 62).

—Με την πρόοδο των απαλλοτριώσεων διακανονίζεται η αρμοδιότης της υπηρεσίας Εποικισμού και της υπηρεσίας Γεωργικής Οικονομίας του Υπουργείου Γεωργίας. («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 91).

—Αρχίζει ενδιαφέρον για ίδρυση έλαιουργικών συνεταιρισμών («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 94).

—Καταρτίσθημε καταστατικό Κτηνοτροφικού Συνεταιρισμού («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 94).

—Μέτρα για προστασία από χαλάζι (« Βοηθός Συνεταιρισμών 1920 σ. 141).

—Δάνειο 20.000 με εγγύηση του Κράτους στην Π α μ μ ε σ η ν ι α κ ή Προμηθευτική και πωλήσεως Ένωση για ενίσχυση ορυζοκαλλιέργειας με αγορά μηχανημάτων (λειτουργεί Συνεταιρισμός ορυζοκαλλιέργειας).

—Προσπάθεια για κοινή καλλιέργεια με εκμίσθωση δημοσίων, εκκλησιαστικών κλπ. κτημάτων στους συνεταιρισμούς, βάσει άρθρου 70 Ν. 2052 και ΒΔ (βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 120). Οδηγίες Χρ. Ευελπίδη για σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ τ ι κ ή κ α λ λ ι έ ρ γ ε ι α και ωφέλειες από αυτή. («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 124 και 153).

—Ειδική πιστωτική ενίσχυση συνεταιρισμών αποκαταστάσεως καλλιεργητών. («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 142).

—Ελεύθερο πλέον το εμπόριο θ. και θ. χαλκού. Σύσταση και οδηγίες στους Συνεταιρισμούς για από κοινού εισαγωγή («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 143, 173).

—Προσπάθεια για διάδοση κ τ η ν α σ φ α λ ι σ τ ι κ ώ ν συνεταιρισμών. Εκτύπωση καταστατικού τους («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 173).

—Προσπάθεια για διόρθωση της φοβερής μαστιγας ελλείψεως αγροτικής ασφαλείας. Προσπάθειες συνεταιρισμών Αράχωβας Βοιωτίας κλπ. Περιγραφή, οδηγίες Ι. Παπαχριστοπούλου «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 187).

—Παράταση μέχρι τέλους 1921 των απειριών εισαγωγής μηχανημάτων από Συνεταιρισμούς (που ίσχυαν με Β.Δ. 1915).

—Χαρακτηριστικές εργασίες του ΓΗΣ Νεοχωρίου Παραχελωτίδος. Προμήθειες το έτος 1920.

Άλευρα οκ.	79.049	Σαπουνι οκ.	600
Καφές οκ.	414	Θ. Χαλκός οκ.	2.992
Ζάχαρι οκ.	1.320	Κονιάκ φιάλ.	59
Ρύζι οκ.	161	Θείον οκ.	7.634
Φασόλια οκ.	207	Μακαρόνια οκ.	163

Αγόρασε σιτοκαθαριστήριο και καθάρισε σπόρο σάκας 33.683.

Κέρδη Συνεταιρισμού δρχ. 5.904. (Βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1922 σ. 5).

—Επιτυχίες Συνεταιρισμού Ορυζοκαλλιέργειας Μεσσηνίας με πρωτεργάτες διαδόσεις της καλλιέργειας τους Ι. Καραμάνο και Γεν. Γαρδίκη («Βλ. ο Συνεταιριστής» 1925 σ. 40 και κείμενον Π. Κολιτσιδά, Δ) ντού της Παμμαθησιακής Ενώσεως). Δημιουργία ορυζεργασταίου.

Ε) ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΜΟΡΦΩΣΗ, ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ, ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

—Το ενδιαφέρον της αγροτικής βιβλιογραφίας κατά το 1920 αναφέρεται κυρίως στα θέματα της αποκαταστάσεως των ακτημόνων και της γεωργικής εκπαίδευσως.

Ειδικότερα στα συνεταιριστικά:

α) Το Υπουργείο Γεωργίας εκτυπώνει υπόδειγμα Καταστατικού Συνεταιρισμών Ενοικιασέως Γαιών για να διευκολύνει την εφαρμογή του θεσμού.

β) Ενδιαφέρουσες φιλοσυνεταιριστικές υποδείξεις του Ι. Δραγούμη προς τους σοσιαλιστές (βλ. «Αθηναϊκή» 19 και 20 Απριλίου 1920).

γ) Το Περιοδικό «Βοηθός τῶν Συνεταιρισμῶν». Κυριώτερα περιεχόμενα 1920 που δείχνουν και τα βασικά συνεταιριστικά θέματα και τις σχετικές προσπάθειες και επιτυχίες:

Ιανουάριος 1920 (τεύχος 1).

Το γεωργικό ενεχυρόγραφο (Αλέξ. Μυλωνάς) — Κεντρική Συνεταιριστική Τράπεζα (σ. Ιασεμίδης). Βασικό κείμενο. Βλ. στο Κεφ. Ζ, Αγροτική πίστις — Οι Συνεταιρισμοί και η αγροφυλακή (Δ. Πετρίτης) — Έκθεση του Επαπτικού Συμβουλίου του Συνεταιρισμού Καταναλώσεως των Δημοσίων Υπαλλήλων Αθηνών (Σ. Ιασεμίδης).

Φεβρουάριος 1920 (Τεύχος 2).

Κεντρική Συνεταιριστική Τράπεζα (Σ. Ιασεμίδης) — Τα συνεταιρικά ελαιστριβεία (Δ. Σαρακωμένος) — Το Κεντρικόν Ταμείον Συνεταιρισμῶν και αποκαταστάσεως ακτημόνων χωρικών της Ρουμανίας (Γ. Μολφέτας) — Συνεταιρισμός Καταναλώσεως Δημοσίων Υπαλλήλων (Σ. Ιασεμίδης).

Μάρτιος 1920 (Τεύχος 3).

Κεντρική Συνεταιριστική Τράπεζα (Σ. Ιασεμίδης) — Τα Συνεταιρικά ελαιστριβεία (Δ. Σαρακωμένος) — Το εν Ρουμανία Κεντρικόν Ταμείον Συνεταιρισμῶν (Γ. Μολφέτας) — Συνεταιρισμοί εξαγοράς γαιών (Χρ. Ευελπίδης, Προϊστάμενος Εποικισμού Αττικοβιοωτίας) — Λογιστικά Συνεταιρισμῶν (Π. Βασιλακόπουλος).

Απρίλιος 1920 (Τεύχος 4).

Η Ααϊκές Τράπεζες της Ρουμανίας (Σ. Ιασεμίδης) — Γεωργική και Κτηματική Πίστις (Σ. Ιασεμίδης) — Τα συνεταιρικά ελαιστριβεία (Δ. Σαρακωμένος) — Συνεταιρισμοί εξαγοράς γαιών. Οδηγίες (Χρ. Ευελπίδης) — Λογιστικά (Π. Βασιλακόπουλος) — Δικαίωμα αποχωρήσεως συνταίρων (εγκ. 121051 Υπουργείου Γεωργίας).

Μάιος 1920 (Τεύχος 5).

Προσχέδιον τροποπ. του Ν. 602 (Σ. Ιασημίδης) — Οι συνεταιρισμοί στη Ρουμανία. Κεντρικόν Ταμείον Συνεταιρισμών παραγωγής και καταναλώσεως (Γ. Μολφέτας) — Ο νόμος περί γεωργικού ενεχυρογράφου (κείμενο) — Λογιστικά (Π. Βασιλακόπουλος).

Ιούνιος 1920 (Τεύχος 6).

Η προσωπική γεωργική πίστις εις τας διάφορας χώρας (Σ. Ιασημίδης) — Λιπάσματα (Ρ. Δημητριάδης) — Οι Συνεταιρισμοί στη Ρουμανία. Κεντρικό Ταμείον αποκαταστάσεως χωρικών και γεωργ. εκμεταλλεύσεων (Γ. Μολφέτας) — Συνεταιρισμοί Απαλλοτριώσεως. Οδηγίες (Χρ. Ευελπίδης) — Λογιστικά (Π. Βασιλακόπουλος) — Γνωμοδοτικόν Συμβούλιον Συνεταιρισμών. Αρμοδιότητες.

Ιούλιος 1920 (Τεύχος 7).

Η προσωπική γεωργική πίστις στις διάφορες χώρες (Σ. Ιασημίδης) — Ο επιφυτευτικός νόμος (οδηγίες Αλ. Μυλωνά, κείμενο) — Συνεταιρισμοί απαλλοτριώσεως. Πειραματικοί αγροί και σχολικοί κήποι (Χρ. Ευελπίδης) — Οι συνεταιρισμοί στην περιφέρεια Σερρών (Έκθεσις Οδ. Κυριακοπούλου).

Αύγουστος 1920 (Τεύχος 8).

Η προσωπική Γεωργική πίστις στις διάφορες χώρες (Σ. Ιασημίδης) — Εργασίες Γ. Συνεταιρισμών. Συσκαθαριστήρια (Ν. Μιχόπουλος) — Εκμίσθωσις δημοσίων κλπ. αγροτικών κτημάτων εις Συνεταιρισμούς (Ν και Β.Δ.) — Αγροτική μεταρρυθμίσις εν Ρουμανία (Γ. Μολφέτας) — Συνεταιρισμοί απαλλοτριώσεως. Η συνεταιρική καλλιέργεια. (Χρ. Ευελπίδη).

Σεπτέμβριος 1920 (Τεύχος 9).

Προσωπική γεωργική πίστις στις διάφορες χώρες (Σ. Ιασημίδης) — Το Β.Δ. περί γεωργικού ενεχυρογράφου (κείμενο) — Εργασίες γ. συνεταιρισμών. Θεριστικές μηχανές (Ν. Μιχόπουλος) — Λογιστικά (Π. Βασιλακόπουλος).

Οκτώβριος 1920 (Τεύχος 10).

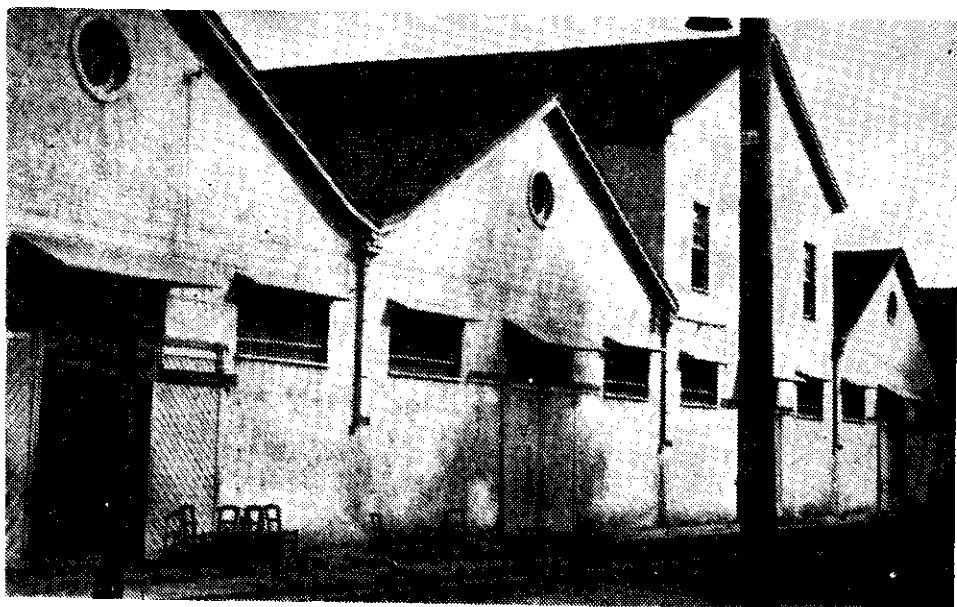
Η προσωπική γεωργική πίστις στις διάφορες χώρες (Σ. Ιασημίδης) — Η παραίτηση του κ. Αλεξ. Μυλωνά από Γ. Γρ. Υπ. Γεωργίας — Γεωργικά Συνέδρια και Συμβούλια — Πρατήρια Γεωργικών Συνεταιρισμών πωλήσεως προϊόντων (Ν. Μιχόπουλος) — Η ενοίκιαση κτημάτων εις τους συνεταιρισμούς (Χρ. Ευελπίδης) — Λογιστικά. (Π. Βασιλακόπουλος) — Μακρὰ τῆς εκλογικῆς πάλης (εγκ. Υπ. Γεωργίας).

Νοέμβριος 1920 (Τεύχος 11).

Γεωργικοί προμηθευτικοί συνεταιρισμοί (Σ. Ιασημίδης) — Η προσωπική γεωργική πίστις (Σ. Ιασημίδης) — Εργασίες Γ. Συνεταιρισμών. Αλωνιστικές μηχανές (Ν. Μιχόπουλος) — Λογιστικά (Π. Βασιλακόπουλος).

Δεκέμβριος 1920 (Τεύχος 12).

Γεωργικοί Προμηθευτικοί Συνεταιρισμοί (Σ. Ιασημίδης) — Προσωπική γεωργική πίστις (Σ. Ιασημίδης) — Αλωνιστικές μηχανές. Συστήματα Είδη. Παραγγελίες. (Ν. Μιχόπουλος) — Λογιστικά (Π. Βασιλακόπουλος) — Οι Συνεταιρισμοί και η Αγροφυλακή (Ι. Παπαχριστόπουλος).

Ένωση Συνεταιρισμών Πύργου. Αποθήκες της για συγκέντρωση προϊόντων.
(Όπως ήταν το 1938).

ΣΤ) ΕΝΩΣΕΙΣ Γ. ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ - ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ.

—Ιδρύονται κατά το 1920 οι Ενώσεις Γεωργ. Συνεταιρισμών:

α) Σταφυδική Τράπεζα Αιγιαλείας (έδρα Λίγιον).

β) Κεντρική Τράπεζα Ηλείας (έδρα Πύργος).

γ) Ένωση Γ. Συνεταιρισμών Ζακύνθου (έδρα Ζάκυνθος). Η λειτουργία της άρχισε το 1923 με την αποφασιστική συμβολή του Νικ. Καρβελά (βλ. αναλυτικό ιστορικό «ὁ Συνεταιριστής» 1949 σ. 38).

—Τροπ. ο ν. 281 ὥστε στις Ενώσεις Συνεταιρισμῶν ὑπὸ τύπον σωματείου ὁ ἀριθμὸς τῶν ψήφων νὰ κανονίζεται διὰ τοῦ καταστατικοῦ με διάφορα κριτήρια καὶ ὄχι μόνον ἀνάλογα πρὸς τὸν ἀριθμὸ τῶν μελῶν. Αἰτιολογία («Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1920 σελ. 46).

Ζ) ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΙΣΤΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ.

Η αξιοπιστία των Συνεταιρισμῶν.

Απὸ το 1915 μέχρι τοῦ 1920, ἡ ΕΤΕ «ἐχορήγησε ἀποκλειστικῶς διὰ γραμματίων καὶ ἐπὶ προσωπικῆ ἀσφαλείᾳ εἰς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς» δάνεια χωρὶς νὰ παρατηρηθῆ καθυστέρηση στὴν ἐπιστροφή, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ δάνεια τῆς πρὸς ἀσυνεταιριστοὺς γεωργοὺς τῶν ὁποίων ἡ καθυστέρηση ἀνῆλθε σε 33%.

Τὸ γεωργικὸ ἐνεχυρόγραφο.

Γίνεται ὁ ν. 2184) 1920 περὶ γεωργικοῦ ἐνεχυρογράφου γιὰ νὰ διευκολύνει τὴν ἐπέκτασιν τῆς γεωργικῆς πίστωσης καὶ νὰ προστατεύσῃ τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρι-

σμούς (βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 134, 173). Με το βασικό αυτό νόμο που επέδρασε θετικά στην άσκηση της γεωργικής πίστωσης και στη συνεταιριστική εξέλιξη (αρχικά ευνοϊκά και αργότερα ανασταλτικά) καθορίστηκε ότι τα δάνεια τα χορηγούμενα α) από τους γεωργικούς συνεταιρισμούς εις γεωργούς ή κτηνοτρόφους ἐπ' ενεχύρω καθοριζομένων πραγμάτων και β) υπό οιοδήποτε επίσης δανειστού προς γεωργικούς συνεταιρισμούς ἐπ' ενεχύρω των προϊόντων και ειδών (σπόρων, ζώων, σκευών, σταφιδοπάγων, εργαλείων, μηχανών, μέσων προς προφύλαξιν από κινδύνων ή προς καταπολέμησιν των ασθενειών φυτών ή ζώων των οποίων ο συνεταιρισμός είναι κύριος) θα ρυθμίζονται υπό των ειδικών διατάξεων του νόμου αυτού (ευνοϊκών για την κανονική χορήγηση και ρευστοποίηση). Ειδικότερα ο του γεωργικού ενεχυρογράφου καθοριστικῶν με το Β.Δ. περί εκτέλεσεως του Ν. 2184 (ΦΕΚ 209/1920). Ενδιαφέρουσα ανάλυση του θεσμού βλ. στο «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σελ. 1 όπου και καταλήγει: «Μεγάλη ἔργασία μᾶς ἀπομένει ἀκόμη διὰ τὴν ἐπιστάσιν τῆς γεωργικῆς πίστωσης. Μεγάλη Γεωργικὴ Τράπεζα. Ἄς ἐλπίζωμεν ὅτι καὶ τοῦτο δὲν θὰ βραδύνῃ».

Ο αγώνας του Σ. Ιασεμίδη για την αγροτική πίστη και τη Συνεταιριστική Τράπεζα.

Το 1920 ο Σωκρ. Ιασεμίδης ασχολείται περισσότερο, σε ἔκταση και α γ ω ν ι σ τ ι κ ᾶ, για την οργάνωση της γεωργικής πίστωσης μέσω των Συνεταιρισμών με σύσταση Κεντρικῆς Συνεταιριστικῆς Τράπεζας. (βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 τεύχη 1, 2, 3, ἀναδημοσίευση «ὁ Συνεταιριστής» 1950 σ. 129. Ειδικά στο τεύχος 1 του 1920 (σελ. 3-7) κάνει τε κ μ η ρ ι ω μ ἔ ν η κ ρ ι τ ι κ ῆ για τη σῆμα της Εθνικῆς (ΕΤΕ) ἀπέναντι στους Συνεταιρισμούς. Παραθέτουμε ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ὅλο κείμενο (που γράφηκε τὸ Σεπτέμβριο του 1919) ἐπειδὴ ἔχουν στενὴ σχέση με τὴν ἐ ξ ἔ λ ι ξ η τῆς συνεταιριστικῆς κινήσεως καθὼς και με τοὺς ἀγῶνες τῶν συνεταιριστῶν για ἰ ὄ ρ υ σ η ε ι δ ι κ ῆ ς Ἀ γ ρ ο τ ι κ ῆ ς Σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ τ ι κ ῆ ς Τ ρ α π ἔ ζ η ς. Γράφει ο Ιασεμίδης:

«Τὸ μέγα ἔργον τῆς χρηματικῆς ἐνισχύσεως τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, ἔχει ἀνατεθῆ, ὡς γνωστὸν, ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν... Καὶ τὸ ἔργον τοῦτο συντελεῖται γενικῶς λίαν ἐπιτυχῶς...».

«Δὲν ὑπάρχει ὁμως ἀφ' ἑτέρου ἀμβολία ὅτι ἡ διοίκησις τῆς Τραπέζης, ἐμφορουμένη ὑπὸ τῶν εὐγενεστέρων ὑπὲρ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν διαθέσεων, μετὰ μεγίστων δυσχερειῶν κατορθώνει νὰ ἐμπνεύσει διὰ τῶν νεοφανῶν συνεταιρικῶν ἀρχῶν τὰ ὑποκαταστήματα αὐτῆς, παλαιούσα διαρκῶς κατὰ τῆς συντηρητικότητος εἰς τὴν πεπαιτημένην ὁδὸν μερικῶν ὑπαλλήλων αὐτῆς...».

«... Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ ἀοστηρὰ παρακολούθησις καὶ ἡ ἐπέμβασις τοῦ ἰθύνοντος τὸν κλάδον τῆς ἀγροτικῆς πί-

στεως παρὰ τὴ Ἐθνικὴ Τραπέζῃ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Ἄλ. Κορυζῆ, θερμοῦ θιασώτου τῆς συνεταιριστικῆς ἰδέας καὶ τῆς ἐκ μέρους τῆς Τραπέζης ἐνισχύσεως τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, θέτει πολ- λάκις τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν των, αἴρουσα διαφόρους παρουσιαζομένας ἀνωμαλίας, ὀφειλομεν ὁμως νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ ἰκανότης τῶν ὑπαλλήλων τῆς Τραπέζης περὶ τὰ συνεταιριστικά, ἢ εἰδικοποιήσις καὶ ὁ ζῆλος αὐτῶν περὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν δὲν θὰ φθάσῃ ποτὲ εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ὥστε νὰ ἐλπίζεται ἡ ἀπρόσκοπος χρηματικὴ ἐνίσχυσις τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἀποκλειστικῶς παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης, τραπέζης ἐκδοτικῆς, ἐνισχυοῦσης καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον,

ὅτι ἡ ἰκανότης τῶν ὑπαλλήλων αὐτῆς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κριθῆ ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς ἰκανότητος αὐτῶν περὶ τὰ

συνεταιριστικὰ καὶ ἐκ τῆς ἐξυπηρετήσεως ἀποκλειστικῶς τῆς ἀγροτικῆς πῖστεως».

Σημειώνει ἐπεὶτα ὅτι ἡ παροχὴ δανείων στους γεωργικούς συνεταιρισμούς με 5% γίνεται σύμφωνα με τὴ σχετικὴ σύμβαση (Ν. 656/1915) ἀνάμεσα στο Κράτος καὶ τὴν Τράπεζα, που εξασφαλίζει στὴν Τράπεζα ορισμένα ἀνταλλάγματα καὶ κάθε νέα πρόνοια γιὰ τὴ χρηματοδότηση τῶν συνεταιρισμῶν θ' απαιτήσῃ νέα σύμβαση. Ἐπίσης παρατηρεῖ ὅτι σε περίπτωση ἀνεπάρκειας τῶν διαθέσιμων κεφαλαίων ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα θὰ προτιμήσῃ νὰ χορηγήῃ ἐμπορικὰ καὶ βιομηχανικὰ δάνεια καὶ ἔτσι ὑπάρχει κίνδυνος νὰ περιοριστοῦν τὰ γεωργικὰ δάνεια, ἐνῶ θ' αὐξάνει ἀδιάκοπα ἡ ἀνάγκη τους. Σημειώνει ἀκόμη ὅτι εἶναι ἀδίκοι οἱ καταθέσεις τῶν συνεταιρισμῶν νὰ γίνωνται δεκτὲς ἀπὸ τὴν Τράπεζα με τόκο 1%, ἐνῶ χρησιμοποιοῦνται γιὰ δάνεια σε ἄλλους συνεταιρισμούς με τόκο 5% καὶ υποστηρίζει ὅτι:

«Πνεῦμα δὲ δικαιοσύνης καὶ ἐνισχύσεως τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἐπιβάλλει τὴν διανομὴν εἰς τοὺς συνεταιρισμούς μεγάλου μέρους τῶν ἐκ τῆς ὅλης

ἐργασίας ταύτης τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς μετὰ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν προερχομένων ἐτησίων κερδῶν...».

Κατόπιν, ἀφοῦ συμφωνεῖ ὅτι πρέπει νὰ ἐλέγχεται με ἀυστηρότητα ἡ φερεγγυότητα κάθε συνεταιρισμοῦ που ζητεῖ δάνειο, καὶ ἀφοῦ συσταίνει νὰ εφαρμοστοῦν μέτρα γιὰ τὴν εξασφάλισή του δανείου (ἐνεχυρόγραφο), χωρὶς ὅμως νὰ περιορίζεται ἡ ἀυτονομία του Συνεταιρισμοῦ, ὁ Γασμίδης μιλά γιὰ κάτι που ὑπῆρχε φόβος νὰ ἐπιβληθῆ τότε καὶ που σήμερα κατάντησε νὰ θεωρεῖται, δυστυχῶς, φυσιολογικόν: Πρόκειται γιὰ τὸ θέμα τοῦ δανεισμοῦ τοῦ πιστωτικοῦ Συνεταιρισμοῦ που δὲν τίθεται καὶ δὲν ἀντιμετωπίζεται:

«... Ἐκδηλοῦται —γράφει— τάσις τις ἰθυόντων τὰ τῆς ἀγροτικῆς πίστεως ἐν εἰ Ἐθνικὴ Τραπεζῆ, πρὸς κατοχύρωσιν τῆς ἀσφαλείας τῶν δανείων αὐτῆς πρὸς τοὺς συνεταιρισμούς καὶ τῶν δανείων αὐτῶν πρὸς τοὺς συνεταίρους διὰ μέτρων, τὰ ὅποια δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι θίγουν αὐτὴν τὴν ἀυτονομίαν καὶ αὐτοδιοίκησιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν. Τὸ μέτρον π.χ. τὸ Ὑποκατάστημα τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς νὰ μὴ χορηγῆ τὸ συνολικὸν δάνειον εἰς χεῖρας τοῦ Συνεταιρισμοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐξοφλήσεως τῶν γραμματίων τῶν συνεταίρων τῶν ὀπισθογραφημένων παρὰ τοῦ Συνεταιρισμοῦ, καὶ νὰ δικαιούται νὰ μὴ διδῆ δάνεια εἰς τοὺς συνεταίρους ἐκείνους, οὗς θεωρεῖ δι' οἰονδήποτε λόγον ἀφερεγγύους διὰ τὸν λόγον ὅτι, συνήθως, τὰ διοικητικὰ συμβούλια τῶν συνεταιρισμῶν δὲν ἔχουν τὸ θάρρος νὰ ἀποκλείουν μόνον τῶν τοὺς ἀφερεγγύους εἴτε ἀπὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὸν Συνεταιρισμὸν εἴτε ἀπὸ τῆς παρο-

χῆς δανείου καὶ ἂν ἀκόμη ὑποτεθῆ ὅτι τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀσκεῖ ὁ διευθυντῆς τοῦ Ὑποκαταστήματος ἐν πλήρει γνώσει τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως καὶ τῆς καλῆς πίστεως ἐκάστου συνεταίρου, δι' ὃ πρέπει νὰ ἀμφιβάλλωμεν, καὶ ἐν πλήρει ἀκεραιότητι καὶ συνειδήσει, δὲν δύναται νὰ ἔχη ὡς ἀποτέλεσμα παρὰ νὰ ἀπαλλάτῃ τῆς εὐθύνης τὸ διοικητικὸν συμβούλιον, τὸ ὅποιον πρέπει, κατὰ νόμον ἀλλὰ καὶ κατὰ στοιχειώδη ἔννοιαν τοῦ Συνεταιρισμοῦ, νὰ εἶναι ὑπεύθυνον διὰ ζητήματα ἐσωτερικῆς ἐντελῶς φύσεως καὶ νὰ τὸ συνηθίσῃ εἰς τὴν παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ἐξάρτησιν εἰς τὸ σπουδαιότερον τῶν καθηκόντων τῆς διοικήσεως. Τὸ πλεονέκτημα τῆς μικρᾶς περιφερείας τῶν γεωργικῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν, ὅτι οἱ ἰθύνοντες γνωρίζουν καλύτερον τὴν φερεγγυότητα ἐκάστου, τίθεται οὕτω κατὰ μέρος. Τὸ πλεονέκτημα τῶν συνεταιρισμῶν τῆς βαθμιαίας δι-απαιδαγωγῆσεως διὰ κατανοήσεως, πα-

ρά τῶν διοικούντων τουλάχιστον, ὅτι φέρουν αὐτοὶ ἀκεραίαν τὴν εὐθύνην καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἔχουν τὸ θάρρος τῆς γνώμης των διὰ τὰ εὐημεροῦν αἱ ἐργασίαι τοῦ Συνεταιρισμοῦ των, ἐξουδετεροῦνται ἐπίσης διὰ τοῦ μέτρου τούτου.

»Μέτρα δέ τοιαῦτα στεροῦντα τοὺς συνεταιρισμοὺς τῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ τῶν συναφῶν αὐτῇ πλεονεκτημάτων, καταλήγουν εἰς τὸ νὰ καταστήσουν τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀπλᾶ πρακτορεία τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, ἢ ὅποια παρέχει εἰς αὐτοὺς δάνεια, ἐξασφαλιζομένη διὰ τῆς ἀλληλεγγύου εὐθύνης τῶν συστησάντων αὐτὰ μελῶν. Καὶ ὁ κίνδυνος οὗτος δὲν πρέπει νὰ διαφεύγη τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν.

Στὴν ἀνάπτυξιν που ἀκολουθεῖ, ὁ Ιασημίδης ἀναφέρει ἓνα πρὸς ἓνα τα πλεονεκτήματα αὐτά. Καὶ ἐπεὶ μιλά γιὰ τὸν τρόπο που μποροῦν νὰ σχηματιστοῦν τα κεφάλαια τῆς Τράπεζας, γιὰ τὶς ἐργασίαι τῆς κλπ. τῆ διοίκηση καὶ τὸν ἐλεγχὸ τῆς, τα προνόμια καὶ τῆ διάθεσιν των κερδῶν τῆς.

Ἅπαντα αὐτὰ βέβαια δὲν εἶναι κυρίως γενικὴ θεωρητικὴ ἀνάπτυξις, ἀλλὰ πρακτικῆς υποδείξεις γιὰ ν' ἀντιμετωπιστοῦν ἡ τότε πραγματικότης, γιὰ νὰ ικανοποιηθῶν δηλαδὴ οἱ ἀνάγκαι τῆς ἐλληνικῆς γεωργίας καὶ νὰ αξιοποιηθῆ ὁ πιστωτικὸς συνεταιρισμὸς. Χρησιμεῖουν καὶ σήμερα, γιὰτὶ δίνουν τὴν εὐχέρεια σὲ συγκρίσεις σχετικὰ μὲ τὸ ἔργο που πραγματοποιεῖ ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα. Μποροῦν ἔτσι νὰ βοηθήσουν νὰ λυθοῦν σωστὰ τὰ διάφορα ζητήματα που ἀναφέρονται στὴν ἀγροτικὴ πίστιν καὶ τοὺς συνεταιρισμοὺς.

Πλεονεκτήματα τῆς Συνεταιρικῆς Τράπεζας σὲ σύγκρισιν μὲ τὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα (που ἀφοροῦν τώρα τὸ ἔργο τῆς ΑΤΕ).

—Ἡ Συνεταιρικὴ Τράπεζα θα καταρτίσῃ ἐιδικὸ, μὲ συνεταιριστικὴ μὀρφωσιν καὶ συνεταιριστικὸ ζήλο προσωπικὸ, που θα μεριμνᾷ γιὰ τὴ διάδοσιν, τὴν ἐποπτεῖα καὶ τὸν ἐλεγχὸ των γεωργικῶν συνεταιρισμῶν.

—Θα φροντίζει ἐπίσης γιὰ τὴ σύστασιν κεντρικῶν οικονομικῶν Ἐνώσεων κατὰ νομοῦς ἢ ἐπαρχίαι, καὶ γιὰ τὴ σύστασιν Συνδέσμων γιὰ τὴν ἐποπτεῖα καὶ τὸν ἐλεγχὸ των τοπικῶν συνεταιρισμῶν.

—Θα ἐκδίδονται εἴτε ἀπὸ τὴν ἴδιαν εἴτε ἀπὸ τοὺς Συνδέσμους ἢ τὶς Ἐνώσεις, που θα ἐξαρτῶνται ἀπ' αὐτή, πρότυπα καταστατικά, οδηγίαι, κλπ.

—Δε θα ὑπάρχει πια ἀνάγκη νὰ δίνονται ἀνταλλάγματα στὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα γιὰ νὰ αὐξηθοῦν τὰ κεφάλαια που χορηγοῦνται: στους συνεταιρισμοὺς ἢ γιὰ νὰ μειωθῆ ὁ τόκος των γεωργικῶν δανείων.

—Με τὴ μεσολάβησίν τῆς θα συνδεθῶν οἱ συνεταιρισμοὶ μὲ τὴν ἀγορὰ του χρήματος, ὥστε νὰ βρίσκουν εὐκόλως κεφάλαια ὅταν ἔχουν ἀνάγκη.

—Θα ἐξασφαλιστοῦν ἡ διάθεσιν κεφαλαίων στους γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ σὲ περίπτωσιν ἀκόμη χρηματικῶν κρίσεων.

—Θα ἐξασφαλιστοῦν σταθερὸ ἐπιτόκιο.

—Θα συγκεντρωθοῦν καταθέσεις καὶ θα ἐνισχυθῆ τὸ ἀποταμιευτικὸ πνεῦμα.

»Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι τὸ χορηγοῦν εἰς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς δάνεια ἴδρυμα, οἰονδήποτε καὶ ἂν εἶναι, δὲν δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ παρ' αὐτοῦ τὴν ἐκπλήρωσιν ὄρων, οὐς ἤθελε κρίνει ἀναγκαίους διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν χρημάτων του. Ἄλλ' οἱ περιορισμοὶ οὗτοι πρέπει νὰ ἀποβλέπουν εἰς τὸν Συνεταιρισμὸν ὡς σύνολον, διότι οὕτω μόνον δύναται νὰ διατηρηθῆ ἡ αὐτοδιοίκησις καὶ ἡ αὐτεὺθύνη αὐτοῦ... Ἐκ τούτων καταφαίνεται σαφῶς ἡ ἀνάγκη συστάσεως ἐιδικῆς Κεντρικῆς Συνεταιρικῆς Τραπεζῆς. Ἡ Τράπεζα αὕτη ἀπέναντι τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς θὰ παρέχῃ τὰ ἐξῆς πλεονεκτήματα...»

—Η Συνεταιρική Τράπεζα θα φροντίζει να αγοράζει χονδρικά γεωργικά είδη για να εφοδιάζει τους συνεταιρισμούς.

—Θα φροντίζει επίσης για την πώληση των γεωργικών προϊόντων των μελών των συνεταιρισμών.

—Θα συστήσει συνεταιρικές σχολές για τη μόρφωση ειδικού προσωπικού για τις ανάγκες τις δικές της και των Ενώσεων, καθώς και των τοπικών συνεταιρισμών.

Στην αρχή η Συνεταιρική Τράπεζα θα εξυπηρετεί μόνο τους γεωργικούς συνεταιρισμούς, αργότερα ίσως να χρειαστεί να χρηματοδοτεί και τους αστικούς συνεταιρισμούς.

Η Κεντρική Αγροτική Συνεταιρική Τράπεζα πρέπει να πλησιάζει περισσότερο στον τύπο συνεταιρισμού με περιορισμένη ευθύνη.

Τα κεφάλαια της Κεντρικής Συνεταιρικής Τράπεζας.

Ο Ιασσιμίδης προτείνει τα κεφάλαιά της να σχηματιστούν ως εξής:

Από τα κεφάλαια που ήταν τότε υποχρεωμένη η Εθνική Τράπεζα, σύμφωνα με το νόμο 656) 1915, να τοποθετεί σε γεωργικά δάνεια και κατά προτίμηση σε γεωργικούς συνεταιρισμούς, το συνολικό ποσό μπορούσε να φτάσει τα 50 εκατομμύρια απ' αυτό θ' αφαιρούσε η Τράπεζα όσα είχε τοποθετήσει η ίδια σε γεωργικά δάνεια (γύρω στα 8 εκατομμύρια).

Από τα κεφάλαια των Γεωργικών Τραπεζών Μακεδονίας, Ηπείρου, Νήσων Αιγαίου και Κρήτης που προορίζονταν για προσωπικά γεωργικά δάνεια. Το σύνολο των κεφαλαίων αυτών υπολογιζόταν τότε σε 14 εκατομμύρια περίπου. (Όσα από τα κεφάλαια των Τραπεζών αυτών δίνονταν για κτηματικά δάνεια, θα αποτελούσαν τη βάση για τη σύσταση Κτηματικής Τράπεζας).

Κάθε Συνεταιρισμός μέλος στη Συνεταιρική Τράπεζα θα ήταν υποχρεωμένος να εγγραφεί τουλάχιστον για δύο μερίδες ή και περισσότερες, ανάλογα με τα δάνεια που παίρνει.

Το Κράτος μπορεί να βοηθήσει με κεφάλαια άτοκα, όχι κυρίως για την αύξηση των κεφαλαίων της Τράπεζας, αλλά για την ελάττωση του τόκου. Περισσότερο ενδιαφέρει να τη βοηθήσει ηθικά, για να στερεωθεί η εμπιστοσύνη του κοινού σ' αυτήν και να της αναγνωρίσει μερικά απαραίτητα προνόμια.

Η ευθύνη των Τραπεζών, της Εθνικής και των Γεωργικών, θα φτάνει έως το ποσό των κεφαλαίων που εισφέρουν. Οι Συνεταιρισμοί θα ευθύνονται με ένα ποσό πολλαπλάσιο των μερίδων τους, π.χ. το δεκαπλάσιο. Το Κράτος θα πρέπει να εγγυηθεί για τα κεφάλαια αυτά, και κυρίως για τις καταθέσεις στην Τράπεζα: θα έχει το δικαίωμα να ελέγχει αυστηρά τις εργασίες και τη διαχείρισή της και να μετέχει στη διοίκηση του ιδρύματος.

Για τα περισσότερα χρηματικά μέσα που θα χρειαστούν (ο Ιασσιμίδης υπολόγιζε τότε — το 1919 — ότι με τον καιρό θα χρειαζόνταν για την αγροτική πίστη πάνω από 400 εκατομμύρια δραχμές) η Τράπεζα θα συνδεθεί με την αγορά του χρήματος, όπως κάνουν όλες οι Τράπεζες. Σχετικά με τον τόκο, σημειώνει ότι δεν πρέπει να δίνεται τόση σημασία στη μείωση του τόκου κατά 0,5—1%, όση στη συγκέντρωση αρκετών κεφαλαίων με δάνεια και με καταθέσεις.

Η Συνεταιρική Τράπεζα θα είχε να κάνει τις ακόλουθες εργασίες:

Να προσεμφέλι τα χαρτοφυλάκια των συνεταιρισμών και των Ενώσεων. Να τους ανοίγει πιστώσεις σε τρεχούμενο λογαριασμό. Ο τόκος θα ήταν μεγαλύτερος

για τους τοπικούς συνεταιρισμούς και μικρότερος για τις Ενώσεις.

Τα δάνεια σε συνεταιρισμούς που ανήκουν σε ελεγκτικούς Συνδέσμους θα χορηγούνται έπειτα από θεαίωση του Συνδέσμου για τη φερεγγυότητα του Συνεταιρισμού. Αν ιδρυθεί Ομοσπονδία όλων των γεωργικών συνεταιρισμών της χώρας και συμμορφωθεί με τις συστάσεις της Κεντρικής Τράπεζας αναφορικά με τους περιορισμούς και τον τρόπο ελέγχου των συνεταιρισμών, τότε είναι δυνατό να υποχρεωθούν όλοι οι συνεταιρισμοί, που θέλουν να είναι μέλη στην Τράπεζα, να γίνουν πρώτα μέλη της Ομοσπονδίας και να υπαχθούν στον έλεγχό της. Έτσι θ' αλλαχτεί από το έργο αυτό η Τράπεζα. Μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου της Ομοσπονδίας ή άλλα πρόσωπα που θα εκλέγονται από τη Γενική της Συνέλευση θα μετέχουν στο Διοικητικό Συμβούλιο της Τράπεζας. Προβλέπεται ακόμη να δέχεται καταθέσεις Συνεταιρισμών, Ενώσεων και ιδιωτών.

Ακόμη η Τράπεζα θα μπορεί: Να επιχειρεί άλλες εργασίες τραπεζιτικές (επιταγές, συναλλαγματικές, κλπ.) και χρηματοπιστωτικές με προμήθεια, να δίνει δάνεια με ενέχυρο χρηματογράφων, κλπ. Να δίνει δάνεια σε συνεταιρισμούς για ανέγερση εργοστασίων οινοποίησης, ελαιουργίας, κλπ. και για αρδεύσεις, αποστραγγίσεις, αποξηράνσεις, κλπ. Να εποπτεύει και να ελέγχει τους γεωργικούς συνε-

Οι αγώνες του Ιασεμίδη, του Χασιώτη, του Παπαναστασίου (και δεκάδων άλλων προγενέστερων και μεταγενέστερών τους) καρποφόρησαν αργότερα (το 1929) με την ίδρυση, από τον Ελευθ. Βενιζέλο, της Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος (θέμα για το οποίο θα ασχοληθούμε στον επόμενο τόμο). Βλ. σχετικά: Α.Ν. Κλήμη «Ιστορία Ιδρύσεως Α.Τ.Ε.» Αθήνα 1950 και 1954.

Στη φωτογραφία: Το Κεντρικό Κατάστημα της Α.Τ.Ε. (Αθήνα, Ελ. Βενιζέλου και Εδ. Λω) προτού να χτιστεί—στην άλλη γωνία—η «Τράπεζα της Ελλάδος».

ταιρισμούς, αν αυτό δε γίνεται από την Ομοσπονδία. Να δίνει πληροφορίες στους γεωργικούς συνεταιρισμούς για την προμήθεια γεωργικών ειδών ή την πώληση γεωργικών προϊόντων ή να ενεργεί τις εργασίες αυτές με ειδικά τμήματά της.

Άλλες υποδείξεις:

Οι συνεταιρισμοί που θα συνεργάζονται μαζί της θα υποβληθούν σε υποχρεώσεις χωρίς θέματα να καταργείται η αυτονομία τους.

Το Διοικητικό Συμβούλιο θα πρέπει να αποτελείται από τρεις αντιπροσώπους του Κράτους, ένα της Εθνικής Τράπεζας και τρεις των συνεταιρισμών που μπορεί να εκλέγονται από την Ομοσπονδία. Ο πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου θα εκλέγεται από το ίδιο, ανάμεσα όμως στα μέλη που διορίζει το Κράτος.

Οι υπάλληλοι θα διορίζονται από το Διοικητικό Συμβούλιο, θα αμείβονται γενναία και θα θεωρούνται υπάλληλοι του Κράτους.

Έδρα θα είναι η Πρωτεύουσα. Υποκαταστήματα δεν θα έχει, αφού θα εργάζεται με τις Ενώσεις.

Την Τράπεζα θα ελέγχουν δύο Επίτροποι. Τον ένα θα τον διορίζει το Υπουργείο της Γεωργίας για να ελέγχει την εσωτερική διοίκηση και τη διαχείριση του ιδρύματος, καθώς και την εφαρμογή του νόμου, του καταστατικού και του κανονισμού. Τον δεύτερο θα τον ορίζει το Υπουργείο των Οικονομικών για να ελέγχει τις εξωτερικές σχέσεις του Ιδρύματος με το Κράτος και τους άλλους οικονομικούς οργανισμούς. Ορισμένα προνόμια και εξουσίες θα διευκολύνουν το έργο της.

Από τα καθαρά κέρδη θα δίνονται: 20% στο αποθεματικό κεφάλαιο για ενδεχόμενες ζημιές, 20% στο έκτακτο αποθεματικό κεφάλαιο για την αύξηση των κινητικών της κεφαλαίων, 10% στα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου και στους υπαλλήλους, 10% για θραυεία σε γεωργικούς συνεταιρισμούς, 20% στις μερίδες για μερίσμα (χωρίς όμως να είναι ανώτερο από 4% επάνω στην αξία των μερίδων. Ό,τι πλεονάζει πάει στο αποθεματικό) 20% στους συνεταιρισμούς ανάλογα με τις συναλλαγές τους.

Αυτή είναι (περιληπτικά) η αρχική πρόταση του πρωτεργάτη Σ. Ιασημίδη.

—Γίνεται μελέτη των ρουμανικών γεωργικών πιστωτικών συνεταιρισμών από τον Γ. Μολφέτα. Τα στοιχεία τους βοηθούν τις παραπάνω προτάσεις Ιασημίδη για Κεντρική Συνεταιριστική Τράπεζα. Βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 (τεύχη 3 και 4).

—Το βιβλίο του Γεν. Γραμματέα Υπ. Γεωργίας Αλ. Μυλωνά «Γεωργική και Κτηματική Πίστις» προτείνει τη σύσταση δύο Τραπεζών, μιας Γεωργικής και μιας Κτηματικής (αστικής και γεωργικής). (Βλ. και «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 52).

—Δημοσιεύεται έκθεση του Σ. Ιασημίδη για την προσωπική γεωργική πίστη στις διάφορες χώρες («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 81 και επ.) για στήριξη στις προσπάθειές του ιδρύσεως Γεωργ. Συνεταιριστικής Τράπεζας.

—Τα δάνεια που χορήγησε η Γεωργική Τράπεζα Μακεδονίας—Θράκης στους Συνεταιρισμούς κατά το 1919 και 1920 δλ. ονομαστικά στο «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 126.

Η) ΒΑΣΙΚΑ ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΓΩΝΕΣ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ.

Με την αύξηση του αριθμού και της οντότητάς τους, οι Συνεταιριστικές Οργανώσεις αρχίζουν να φροντίζουν και για τα γενικότερα αγροτικά προβλήματα για να εξυπη-

μετούν τους αγρότες. Σημειώνουμε ενδεικτικά:

—Κατόπιν ενεργειών των γεωργικών συνεταιρισμών η Κυβέρνηση ανέλαβε να αγοράσει τη θρεγμένη σταφίδα («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 13, 90).

—Συστηματικές προσπάθειες των σταφιδικών συνεταιρισμών για την ποικιλή τιμωρία των νοθευτών της σταφίδας («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 30).

—Με νόμο (που τροποποιεί τον 281 περί σωματείων):

- α) επιτρέπεται να μετέχουν στο ίδιο επαγγελματικό γεωργικό σωματείο ιδιοκτήτες και μισθωτοί ή καλλιεργητές γης.
- β) η εποπτεία των γεωργ. επαγγελματικών σωματείων ανήκει στο Υπουργείο Γεωργίας (και όχι στις Νομαρχίες),
- γ) στις υπό μορφή σωματείου Ενώσεις Συνεταιρισμών, ο αριθμός των φήφων εκάστου συνεταιρισμού κανονίζεται δια του καταστατικού και μπορεί να μη είναι ανάλογος προς τον αριθμό των μελών (αιτιολογία βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 46).

—Γίνονται προσπάθειες για τη δραστηριοποίηση των συσταθέντων Γ. Επιμελητηρίων Αττικοδομοτίας, Λαρίσης, Λαϊσής, Αχαΐας, Μεσσηνίας («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 126).

Οι συνεταιρισμοί, το Υπουργείο Επισιτισμού, τα τρόφιμα: Χαρακτηριστικό είναι κείμενο (στο «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1920 σ. 58) κατά το οποίο το Υπ. Επισιτισμού διέταξε να μη δίνονται του λοιπού απευθείας άλευρα και άλλα τρόφιμα στους συνεταιρισμούς και τούτο γιατί, δυστυχώς, σε πολλούς από αυτούς παρατηρήθηκαν κατά τη διαχείριση ανωμαλίες που πολλές φορές δεν ήταν απλές τυπικές παραβάσεις αλλ' ακόμη και κάτι περισσότερο.

«Η απόφασις αυτή πού ελήφθη εξ αιτίας λίγων συνεταιρισμών, θίγει όχι μόνον τὰ ὕλικὰ συμφέροντα ὄλων τῶν συνεταιρισμῶν, ἀλλά, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ κυριότερο, προσβάλλει καίρια αὐτῆ τῆ συνεταιριστικῆς ἰδέας, ἐμπνέοντας ἀμφισβόλιας γιὰ τὴν σοβαρότητά της καὶ ἐνισχύοντας τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἐχθρῶν της. Δέν ἀπογοητευόμεθα ὁμως γιὰ τὸ νὰ φανοῦν κάμποσοι μικροὶ καὶ ἀνάξιοι τῆς ἐμπιστοσύνης πού τοὺς ἔδειξαν καὶ νὰ θελήσουν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν μίαν

ἰδέα γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὰ μικροσυμφέροντά τους, δέν σημαίνει ὅτι καὶ ἡ ἰδέα πραγματικά χάνει ἢ εἶναι ἀνεφάρμοστη. Δέν χρειάζεται γιὰ νὰ διορθωθῆ τὸ κακὸ παρὰ λίγο θάρρος ἀπὸ μέρους τῶν συνεταιρῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι τὰ θύματα καὶ τοὺς ὁποίους ζημιώνει ἡ ἀπιστία τῶν διοικούντων...». Τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας δέχεται νὰ ἀναλάβει γενικῶς τὸν ἔλεγχο τῆς διαχείρισεως τῶν τροφίμων μὲ τοὺς ἐπὶ τῆς συνεταιρισμῶν.

Θ) ΟΙ ΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ.

Σύμφωνα με πληροφορίες και εκτιμήσεις εργατικών κύκλων, «ἀπὸ τοῦ 1915 μέχρι τέλους τοῦ 1920 ἔδησαν 200 συνεργατικαὶ Ἐνώσεις. Ἐκ τούτων 19 ἰδρύθησαν κατὰ τὸ 1915, 5 κατὰ τὸ 1916, 22 κατὰ τὸ 1917, 47 κατὰ τὸ 1918, 26 κατὰ τὸ 1919 καὶ 77 κατὰ τὸ 1920. «Αἱ ἀρχαὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζονται αἱ συνεργατικαὶ Ἐνώσεις εἶναι ἡ τῆς περιορισμένης εὐθύνης καὶ τῆς διανομῆς τῶν καρδῶν. Αἱ περισσότεραι τῶν Ἐνώσεων αὐτῶν ἐδρεύουσιν ἐν Ἀθήναις καὶ Πειραιεῖ».

«Ἐκ τῶν συνεργατικῶν Ἐνώσεων παραγωγῆς αἱ σπουδαιότεραι εἶναι:

1) Συνεργατικὴ Ἐνωσις Γαιανθράκων (ἔδρα Πειραιεύς). Κεφάλαιον εἰς ἐργαλεῖα (φορτηγίδες, κλπ.) δρχ. 250.000. Μέτοχοι 450 ἑργάται. Ἐτήσια κέρδη κατὰ τὸ 1920 δρχ. 200.000. Κύκλος ἐργασιῶν ὑπὲρ τὸ 1 ἑκατομμύριον.

2) Συνεργατικὴ Ἐνωσις Ἐργατῶν Λιμένων (Πειραιεύς). Κεφάλαιον εἰς ἐργαλεῖα δρχ. 200.000. Μέτοχοι 750. Ἐτήσιος κύκλος ἐργασιῶν (1920) περὶ τὰ 3.000.000. Ἐτήσια κέρδη περὶ τὸ 1.000.000.

3) Συνεργατικὴ Ἐνωσις Σιτεργατῶν (Πειραιεύς). Μέτοχοι 560. Κύκλος ἐργασιῶν (1920) 1.500.000. Κέρδη 450.000.

4) Ἐργατικὸς Προμηθευτικὸς Συνεταιρισμὸς (Πειραιεύς). Ἀξία ἐγκαταστάσεων δρχ. 450.000. Μέτοχοι: 2.500. Ὁ κυριώτερος σκοπὸς παροχὴ εὐθιγῶν τροφίμων, ἄρτου, κλπ.

5) Ἐκ τῶν συνεργατικῶν καταναλώσεως ἡ μόνη ἀξία λόγου εἶναι ἡ «Λαϊκὴ» ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ἐτήσιος κύκλος δρχ. 1.000.000, κέρδη 100.000». (βλ. βιβλίον Γεωργιάδου - Κατσουλᾶκη).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 32

(1) Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι μέσα στην τότε πρωτοφανῆ πολιτικὴν οὐχότητα - διχασμὸν, ἰδιαιτέρη καταβλήθηκε προσπάθεια γιὰ νὰ μείνουν οἱ συνεταιρισμοὶ (καὶ πραγματοποιήθηκε) ἔξω ἀπὸ τὸν κομματικὸν ἀνταγωνισμὸν. Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ κείμενον «Μακρὰ τῆς ἐκλογικῆς πάλης» (στο «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1920 σ. 157). «Υπάρχουν πληροφορίες, ὅτι πολλοὶ συνεταιρισμοὶ παρεξηγοῦντες τὴν ἀποστολὴν τους, θέλουν ν' ἀναμιχθῶσιν στὸν ἐκλογικὸν ἀγῶνα. Ἐλπίζομεν ὅτι, πρόκειται περὶ παρεξηγήσεως, γιὰτὶ δὲν μπορούμε νὰ πιστεύωμε πῶς οἱ συνεταιρισμοὶ θέλουν νὰ αὐτοκτονήσουν. Καὶ αὐτοκτονία ἀποτελεῖ γι' αὐτοὺς ἡ ἀνάμιξις τους στὴν ἐκλογικὴ πάλη».

Στο ἴδιον περιοδικὸ δημοσιεύεται ἐγκύκλιος τοῦ Υπουργείου Γεωργίας:

Ἐριθ. πρωτ. 90221. Ἐριθ. ἐγκυκ. 21.

«Περὶ ἀποχῆς τῶν Γεωργ. συνεταιρισμῶν τῆς πολιτικῆς».

Πρὸς τοὺς Γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς παντὸς σκοποῦ.

Πληροφορίαι φθάσασαι μέχρι τοῦ τύπου, παρουσιάζουν τοὺς συνεταιρισμοὺς προτιθεμένους νὰ ἀναμιχθῶσιν εἰς τὸν ἐκλογικὸν ἀγῶνα, εἴτε διὰ τῆς ὑποδείξεως ἰδίων ὑποψηφίων εἴτε διὰ τῆς ὑποστηρίξεως ὀρισμένων τοιοῦτων.

Τοιαύτην ἀνάμιξιν τῶν συνεταιρισμῶν ἀποκρούομεν ἀπολύτως.

Αἱ ἐκλογικαὶ διαμάχαι καὶ ἐριδες, ὁ διχασμὸς τῶν προσώπων συνεπελά διαφορᾶς φρονημάτων καὶ ἡ ἐκ τούτων δημιουργουμένη οὐχότητα καὶ ἀνάπτυξις τῶν παθῶν, κάθε ἄλλο παρά συντελεστικὰ τῆς προόδου τῶν συνεταιρισμῶν εἶνε, πᾶν ἄλλο ἢ τὴν προκοπὴν τῶν συνεταιρισμῶν ἀπεργάζονται. Οἱ συνεταιρισμοὶ καθαρῶς οἰκονομικοὶ ὄργανισμοὶ ἔχουν ἀνάγκην διὰ νὰ προκόψουν ἡσυχίας, τάξεως καὶ ὁμονοίας, στοιχεῖα τὰ ὅποια φυσικῶς αἴρονται λόγῳ διαφορᾶς ἀντιλήψεων κατὰ τὸν ἐκλογικὸν ἀγῶνα.

Ἐπιθυμοῦμεν νὰ προλάβωμεν πᾶσαν τοιαύτην τάσιν ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς.

Ἐφιστάμεν τὴν προσοχὴν τῶν διοικούντων καὶ συνιστάμεν ἀπόλυτον ἀποχὴν τῆς πολιτικῆς.

Οἱ καθ' ἑκάστον γεωργοὶ καὶ κτηματῖαι οἱ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς συνεταιρισμῶν δικαιοῦνται νὰ προακρίψωσι τὰ πολιτικὰ αὐτῶν συμφέροντα ἰδρύοντες πολιτικούς συλλόγους.

Ἀναγνωρίζεται αὐτοῖς τοιοῦτον δικαίωμα καὶ ὑπάρχει πρὸς τοῦτο εἰδικὸς νόμος, ὁ περὶ σωματείων.

Δὲν ἔχουν ὅμως δικαίωμα ν' ἀναμιχθῶσιν ἢ νὰ χρησιμοποιοῦσιν πρὸς τοῦτο τοὺς συνεταιρισμούς. Ἄλλοι οἱ σκοποὶ καὶ διάφοροι ἢ φύσις τῶν συνεταιρισμῶν.

Τὴν ἀξίωσιν ἡμῶν ταύτην στηρίζομεν ἐπὶ ρητῆς διατάξεως ἀναγραφομένης εἰς τὰ καταστατικά, καθ' ἣν ἀπαγορεύονται συζητήσεις καὶ μέτρα πολιτικῆς φύσεως εἰς τοὺς συνεταιρισμούς. Ὅθεν δὲν ζητοῦμεν εἰμὴ τὴν τήρησιν τοῦ καταστατικοῦ καὶ ταύτην πρὸς τὸ συμφέρον τῶν συνεταιρισμῶν.

Πιστεύομεν ὅτι θ' ἀναγνωρισθῆ ἡ σκοπιμότης τῆς συστάσεώς μας.

Δηλοῦμεν ὅμως, ὅτι δὲν θ' ἀνεχθῶμεν ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐναντίας πρὸς ταύτην ἐνεργείας ἀλλὰ θὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν ποινικὴν δίωξιν τῶν ὑπαιτιῶν δυνάμει τοῦ παρεχομένου δικαιώματος διὰ τοῦ ἀρθροῦ 82 παρ. 3 τοῦ Νόμου 602, καθ' ἣν «μέλη τοῦ διοικητικοῦ ἢ ἐποπτικοῦ Συμβουλίου τιμωροῦνται μὲ πρόστιμον ἢ κράτησιν ἢ ἀμφοτέρας τὰς ποινὰς ταύτας, εἴαν δὲν συμφωφῶνται πρὸς τὰς διδομένας αὐτοῖς συμφωνίας πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὸ καταστατικὸν διαταγὰς τοῦ Ὑπουργείου».

(2) Τα συμφέροντα καὶ τῶν γαιοκτημόνων καὶ τῶν ακτημόνων αγροτῶν ἐπιβάλλουν νὰ λυθῆ ὁ μεταξὺ τους συνεταιρισμός. Αὐτὸ ἐπιβάλλει καὶ τὸ κοινωνικὸ καὶ τὸ οικονομικὸ καὶ τὸ ἔθνικὸ συμφέρον. Ἐὰν ἀφήνωμεν ἕξαφος ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἀνατρεπτικῶν στοιχείων ὄχι μόνον εἰς τὴν τάξιν τὴν βιομηχανικὴν τῶν ἐργατῶν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πολυἀριθμὸν τάξιν τῶν καλλιεργητῶν τῆς γῆς δύνασθε νὰ ἐννοήσητε ποῖα ἠδύναντο νὰ εἶναι τὰ ἀποτελέσματα εἰς μέλλον ὄχι μεμακρυσμένον ... Ἔχομεν καθήκον, ὄχι μόνον τοὺς ὁμογενεῖς καλλιεργητὰς τῆς γῆς νὰ ἀποκαταστήσωμε εἰς ἰδιοκτητίας, ἀλλὰ ... καὶ τοὺς πολυἀριθμοὺς ἀλλογενεῖς πληθυσμούς, οἱ ὅποιοι περιελήφθησαν ἐντὸς τῶν Ἑλληνικῶν ὅρων. Μόνον ὑπὸ τὸν ὅρον αὐτὸν θὰ εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι θὰ κατακτήσωμε αὐτοὺς, ὄχι μόνον πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς, ἀλλὰ καὶ ψυχικῶς, τονίζει ὁ Εὐλαθ. Βενιζέλος στὴν ἀγόρευσίν του 27.1.1920. Μεγάλῃ συζήτησιν γιὰ τὸν καθορισμὸ τῶν τιμῶν ἀπαλλοτριώσεως καὶ γιὰ τὸ κοινωνικὸ ἐργατικὸ πρόβλημα.

Γιὰ τὸ θέμα τῶν τσιφλικιῶν που ἀρχίσε νὰ λύνεται με τὰ Δ) τα 2466 - 2470 τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως Θεσσαλονίκης καὶ τοὺς Νόμους 1072Α - 1072Β θὰ μιλήσωμε ἀναλυτικὰ στὸν ἐπόμενον τόμο. Σημειώνουμε ὅτι τὸ 1917 οἱ ἐάσεις τέθηκαν ἀπὸ τοὺς: Ὑπουργὸ Δημοσίων Κτημάτων καὶ Ἐσωτερικοῦ ἀποικισμοῦ Ἀνδρ. Μιχαλακόπουλο — Γεν. Γραμματέα Ἀλ. Μυλωνά — Δ)ντὴ Δημοσίων Κτημάτων Γ. Σίδερη — Δ)ντὴ Ἐσωτ. ἀποικισμοῦ Π. Καναγκίνην. Βλ. γ ι α ρ χ ι κ ἄ σ χ ἔ β ι α Π. Καναγκίνης «Ὁ Συνεταιριστὴς» 1935 σ. 52.

Οἱ Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς
τοῦ περιοδικοῦ
«Θέματα Συνεταιρισμῶν καὶ
Ἀγροτικῆς Οἰκονομίας»
(1971—1984)
Ἀπόστολος Οἰκονομόπουλος καὶ
Ἀριστ. Κλήμης.

Βιογραφικὰ τοῦ Ἀπ. Οἰκονομόπουλου
(1906—1984) βλ. στὸ περιοδικὸ αὐτὸ
τ. 83 σ. 5950.

ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ - ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Έτος 14 - Τεύχος 82 - Μάρτιος, Απρίλιος 1984

Γραφεία: Νικιάδων 23, Παλαιό Φάληρο 175 61 - Τηλ. 9826.126

Συνδρομές 1984 6λ. στην τελευταία σελίδα

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΥΤΟ (σελ. 64):

ΣΚΕΨΕΙΣ - ΑΠΟΨΕΙΣ - ΚΡΙΤΙΚΗ

- Συνεταιρισμοί και αγροτικό εισόδημα. Μόνη συνάφεια είναι ο Συνεταιρισμός. Διότι οι του κ. Γεωργίου Γεωργιάς με βάση ειδική έρευνα (σ. 5875).
- Το εφοπλιστικό και βιομηχανικό κεφάλαιο δημιουργεί υπερπλεονάζουσες αγροτικές μονάδες. Το καθήκον Κράτους, Αγροτών, Συνεταιρισμών (σ. 5876).
- Ο αποπαικτός κλάδος στην ΑΓΕ. Η παραγωγή του έργου και οι κλίσεις στην εξέλιξη (σ. 5877).
- Ένωση Συνεταιρισμών Σαράν. 60 χρόνια δραστηριότητας (σ. 5878).
- Οι Εκτακτές Αιτήσεις Βάσεων και η αγροτική κρατική πολιτική (σ. 5878).
- Συγκριτικό Συνεταιρισμοί (σ. 5879).
- Οι Συνεταιριστικές Οργανώσεις των Κοινοτήτων. Ένωση Γ.Σ. Καβάλας - Ομοσπ. Συνεταιρισμός Τουράδου (σ. 5879).
- Η νομοθεσία των οικοδομικών και των γεωργικών συνεταιρισμών (σ. 5880).

ΝΟΜΙΚΑ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ-ΥΠΑΛΛΗΛΙΚΑ

- Το νομοσχέδιο για τις αγροτικές συνεταιριστικές Οργανώσεις: Η Εισογγητική Έκθεση. Διότι οι του κ. Γεωργίου Γεωργιάς (σ. 5880, 5881, 5887).
- Το Πρ. Δ/μα 17 του 1981 για τους Οικοδομικούς Συνεταιρισμούς (σ. 5880, 5905).
- Νέα Νομοθετήματα (σ. 5914, 5924).
- Κατάσταση προσωπικού (σ. 5924).
- Η αιτιολογική έκθεση της Πρ. 60 του 1981 της Π.Ε.Ε.Α. για τη συνεταιριστική κίνηση και νομοθεσία (σ. 5932).
- Ασφαλιστικά ΤΑΥΣΟ. Συντάξεις (σ. 5936, 5937).
- Η νέα εθνική συλλογική σύμβαση (σ. 5937).
- Αισθήματα ΟΤΟΕ (σ. 5938).

ΓΕΝΙΚΑ-ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΑ-ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ

- Στρατ. Ντούλα: Η Ένωση Συνεταιρισμών Πράξιμας (σ. 5889).
- Αριστ. Ν. Κλήμης: Προσπάθειες και πραγματοποιήσεις κατά το 1981 για συνεταιριστική οργάνωση ευρωπαϊκού τύπου (σ. 5895).
- Αριστ. Δ. Πάνου: Πρωτοπόροι του Διεθνούς Συνεργατισμού: Χέρμαν Σούλτσε - Ντέλιτς (σ. 5925).
- Εθνικοί Σύμβουλοι και Επιστημονικοί Συνεργάτες στο Υπουργείο Γεωργίας (σ. 5915).
- Κράτος, Ελαστικότητα, Εποικισμός, Κατάσταση Προσωπικού (σ. 5921).

ΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

- Οικοδομικοί Συνεταιρισμοί. Το Πρ. Δ/μα 17/1981 (σ. 5880, 5905).
- Οι δικαστικοί αστικοί Συνεταιρισμοί (σ. 5913).

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ - ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ

- Νικόλα Κωνσταντίνου: Η καθημέρα του Θεού και τα γενδραύματα της γειτονιάς (σ. 5916).
- Νέα Βιβλία (σ. 5920).

ΕΙΔΗΣΕΙΣ - ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

- Τα Συμβούλια και τα στελέχη στην ΕΓΣ Φλόριντα (σ. 5893).
- Η διάρθρωση των αγροτικών επιμεταλλευτών (σ. 5936).
- Κτηνοτροφία (σ. 5934).
- Εξαγωγικές ενισχύσεις (σ. 5935).
- Διεθνοποίηση (σ. 5935).
- Ανοσοκμία (σ. 5938).
- Ηλεκτρονική (σ. 5935).
- Άσκηση αγροτικής πίστωσης από Συνεταιρισμούς (σ. 5938).

Έκδότης: ΑΠ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΣ (Τηλ. 98.26.126)	82	Διευθυντής: ΑΡΙΣΤ. Ν. ΚΛΗΜΗΣ (Τηλ. 89.49.123)
---	----	--

Το περιοδικό «Θέματα Συνεταιρισμών και Αγροτικής Οικονομίας», διάδοχος του «Βοηθός των Συνεταιρισμών» του Σ. Ιασεμίδη και «δ Συνεταιριστής» του Θ. Τζωρτζάκη.

Εκδότης ο Απ. Οικονομόπουλος, Διευθυντής ο Αριστ. Ν. Κλήμης. Εκδόθηκε επί 14 χρόνια (1971 - 1984) σε 85 τεύχη με 6.224 σελίδες.

Πολύτιμη πηγή για τη συνεταιριστική μόρφωση και την ιστορία στον συνεταιριστικό και αγροτικό τομέα.

Η ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟ 1921

Α) Η ΓΕΝΙΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1921.

— Έτος εντάσεως, με πολλές εναλλαγές. Κακές εξελίξεις για τον Ελληνισμό.

— Στην εξουσία οι αντιβενιζελικοί (από Νοέμβριο 1920) με επάνοδο βασι. Κωνσταντίνου. Ύψωση της Μικρασιατικής εκστρατείας. Αρνητικές οι σχέσεις με τους «συμμάχους» της Ελλάδας.

— Ιανουάριος. Εναλλαγή αντιβενιζελικών Κυβερνήσεων (Δ. Ράλλη, Δ. Γούναρη, Καλογεροπούλου). Υποστήριξη Συνθήκης Σεβρών. Ελληνική Αντιπροσωπεία (πρωθυπουργός κλπ.) στη Ρώμη, Παρίσι, Λονδίνο για επαφές με «συμμάχους».

— Ανακωχή Κεμάλ—Γάλλων στην Κιλικία.

— Φεβρουάριος. Συνδιάσκεψη Λονδίνου με τάσεις αναθεώρησης Συνθήκης Σεβρών (παρομονή στη Θράκη, περιορισμός στη Σμύρνη). Φιλελεύθεροι βοηθούν Κυβέρνηση. Η Ελληνική Βουλή «έμμενους» αρνείται την τροποποίηση Συνθήκης Σεβρών.

— Τιμές ειδών πρώτης ανάγκης:

Είδη	Προ του 1914	Αρχές 1921
Ψωμί άσπρο	0,50	2
Κρέας	1,20—2	10—12
Όσπρια	0,70—0,80	3—4
Παπούτσια	17—21	90—100
Ενδύματα	70—80	400—500

Η τιμή όλων των ειδών διατροφής και ενδυμασίας έχει τετραπλασιασθεί και πενταπλασιασθεί χωρίς ανάλογη αύξηση αποδοχών (βλ. περισσότερα στο Η).

— Μάρτιος. Συνθήκη Μόσχας - Τουρκίας. Συμφωνία Κεμάλ - Ιταλών για υποστήριξη αποδόσεως στην Τουρκία της Σμύρνης και Θράκης. Προτάσεις συμμάχων για υποχώρηση Ελλάδας υπό όρους. Ελλάδα αποκρούει. Ατμόσφαιρα κακή.

— Νικηφόρες στρατιωτικές επιχειρήσεις Μαρτίου. Προώθηση, αλλά τελική υποχώρηση «για ενισχύσεις». Εκμητάλλευση από Τούρκους.

— Παράλιτητη Κυβέρνησεως Καλογεροπούλου. Νέα υπό Δ. Γούναρη.

— Αντιδραστικό πνεύμα στην απαλλοτρίωση των τριφυλικών. Ανάκληση 150 Δ) των για απαλλοτριώσεις, που είχαν εκδοθεί με την προηγούμενη νομοθεσία.

— Απρίλιος. Επιστράτευση κλάσεων. Επισκέψεις πρωθυπουργού, υπουργών, στρατηγών, στη Μ. Ασία για έρευνα καταστάσεως.

— Μάιος. Εντυπωσιακή μετάβαση Βασ. Κωνσταντίνου (με πρίγκηπες, Κυβέρνηση κλπ.) με «Αβέρωφ» στη Σμύρνη («ανάκτορα Κορδελιού»). Πολεμικό Συμβούλιο, Διάγγελμα Βασιλέως. Νέες αφίξεις πρωθυπουργού - υπουργών. Μεγαλόστομες δηλώσεις εναντίον «συμμάχων». Σύμμαχοι με διακίνωση συνιστούν αναστολή επιχειρήσεων για μεσολάβησή τους. Αρνητική απάντηση Ελλάδας.

— Ιούλιος. Νέες έντονες στρατιωτικές επιχειρήσεις. Καταδίωξη εχθρού πέραν Εσκή Σαχίρ. Διαφωνίες στρατιωτικών για καταδίωξη εχθρού.

— Τραγωδία Αμισού. Εξόντωση Ελλήνων. Βασιλεύς εις Κιουτάχεια.

— Αύγουστος. Αρχή εκστρατείας προς Άγκυραν. Δυσμενείς συνθήκες. Μάχες χιφίρροπες. Υποχώρηση Τούρκων με καταστροφές τόπου. Ισχυρές οχυρώσεις ανα-

τολικά Σαγγαρίου. Ταλικά, επιστροφή Ελλήνων σε θέσεις εξορμήσεως. Κραυγές απογνώσεως πληθυσμών εσωτερικού.

—Ορίζων θαλάς. Ξένες προπαγάνδες. Διάσταση Στεργιάδη—στρατιωτικών. Εχθρότης συμμάχων.

—Σεπτέμβριος. Επάνοδος Βασ. Κωνσταντίνου στην Αθήνα μέσα σε θολή στρατιωτική και πολιτική κατάσταση.

—Οκτώβριος. Σε Γ' Εθνοσυνέλευση Πρωθυπουργός Γούναρης εκθέτει στρατιωτική κλπ. κατάσταση με τρόπο πολύ ενθαρρυντικό. Μετάβαση Παρίσι—Λονδίνο για ενισχύσεις. Παγερότης. Αποτυχία επαφών.

—Συμφωνία Γάλλων—Τούρκων για εγκατάλειψη Κιλικίας.

—Νοέμβριος. Τούρκοι κατέλαβαν Κιλικίαν. Δυνατότης εφοδιασμού τους μέσω Συρίας.

—Κατάσταση μετώπου Μ. Ασίας πολύ κακή σε τρόφιμα, πολεμοφόδια, άλλα εφόδια.

—Κινήσεις για τοπική οργάνωση Μ. Ασίας, χωρίς αποτελέσματα.

—Στην Ελλάδα η κατάσταση πολύ δύσκολη από όλες τις πλευρές (πολιτική, οικονομική, κλπ.). Το εμπόριο οργιάζει (βλ. κείμενο Σ. Ιασεμίδη «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1921 σ. 129 επ. με χαρακτηριστικό τίτλο «Λιμνοθήτε, συνασπισθήτε κατά εμπόρων» βλ. παρακάτω, στο Η').

—Τμήμ χρυσής λίρας: Ιανουάρ. δρχ. 51,19 — Δεκέμβρ. δρχ. 98,51 (οικονομικό κατακώλυμα).

Β) ΚΡΑΤΟΣ - ΤΡΙΤΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ.

1. Νομοθεσία σχετική με τη συνεταιριστική δραστηριότητα.

—Από νομοθετικής πλευράς δεν έχουμε νέα ουσιαστικά συνεταιριστικά νομοθετήματα. Το σύνολο αφορά σχεδόν θέματα μόνο εποπτείας. Εκδόθηκαν τά:

Β.Δ. 17) 18.2.1921 «Περί επεκτάσεως εις Θράκην τών νόμων 602 «Περί Συνεταιρισμών» κλπ. (ΦΕΚ 25/1921) (μετά τη διεύρυνση των ελληνικών ορίων στη Θράκη). Και Β.Δ. 24) 29.3.1921 «περί επεκτάσεως εις Θράκην, Ίμβρον και Τένεδον τω Ν. 602 «Περί Γεωργικών Συνεταιρισμών» (ΦΕΚ 50/1921).

Β.Δ. 16) 20.11.1921 «Περί συμπληρώσεως και τροποποιήσεως τού άρθρου 9 τού από 20 Ιουνίου 1919 Β. Διατάγματος πρός πρόβληψιν Έποπτών Γεωργικών Συνεταιρισμών» (ΦΕΚ 222/1921).

Β.Δ. 3.12.1921 «Περί τού γρόνου παραγωγής Έπιθεωρητών Γεωργικών Συνεταιρισμών δ' τάξεως εις α' τάξεως τοιούτους» (ΦΕΚ 228/1921).

Β.Δ. 11) 16.12.1921 «Περί αυξήσεως τών θέσεων τών Έποπτών Γεωργικών Συνεταιρισμών κατά πέντε» (ΦΕΚ 237/1921).

2 Εποπτεία. Συμπαράσταση.

Τις προσπάθειες για οργάνωση της Εποπτείας βλ. στα παραπάνω νομοθετήματα.

Παρ' όλη τη δύσκολη κρατική κατάσταση το Υπουργείο Γεωργίας αποφασίζει την αποστολή του Θ. Τζωρτζάκη στο εξωτερικό επί διετία για μελέτη των συνεταιριστικών ζητημάτων (και παράλληλα για το θέμα της παραδόσεως εκ μέρους της Γερμανίας γεωργικών ειδών στην Ελλάδα για την επιδικασθείσα πολεμική αποζημίωση) (Έγγραφα 9872/1921 και 70303/1921).

Ἐν Ἀθήναις τῆς 11 Ἰουλίου, 1921

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

Ἐν ἑστῆ ἰδιοπροσωπικοῦ

Τραπεζίου

Ἰδιοπροσωπικοῦ

Ἡ Ρ Ω Σ

Τόν κ. Θεόδ. Τζωρτζόπουλον

Ἐισηγητὴν τῆς Γεωργικῆς οἰκονομίας

Ἐπισημῶν

Ἐχόντας ἐπ' ὄψιν τὸ ἄρθρον 19 παρ. 1 τοῦ νόμου 835 περὶ ὀργάνισιμοῦ τοῦ ἑκουσίου ἐπιχειρήσεως, μετὰ σύμφωνον γνώμην τοῦ ἐπισημῶν κατ' ἑστῆ ἰδιοπροσωπικοῦ Συμβουλίου ἀποστέλλομεν ὑμῖν εἰς Γαλλίαν, Βέλγιον καὶ Γερμανίαν ἐπί διαστῆν πρὸς ἐθρυτέραν μελέτην καὶ παρακολούθησιν τῶν συνεταιριστικῶν ἐπιτημάτων.

Ὁ ἑκουσίου

ΣΥΝΤΗΡΗΣ

Γ) ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ.

Οἱ Γεωργικοὶ Συνεταιρισμοὶ ἐφθάσαν στο τέλος τοῦ 1921 τοὺς 1.498 (αὐξηση κατὰ 327) ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ 438 πιστοῦχοι τῆς ΕΤΕ. Τα μέχρι τώρα στοιχεῖα τῶν πιστούχων (ἀλλὰ καὶ τῶν μετέπειτα χρόνων) δείχνουν ὅτι δὲν εἶναι πραγματικές οἱ κατηγορίες περὶ ἰδρύσεως Συνεταιρισμῶν γιὰ ἄμεσο καὶ ἀνεξέταστο δανεισμό. Μόνο ἓνα ποσοστὸ τῶν ὑπαρχόντων Συνεταιρισμῶν γίνονται πιστοῦχοι τῆς ΕΤΕ μετὰ ἀπὸ αὐστηρὸ ἐλεγχον.

Οἱ Συνεταιρισμοὶ ἐπεκτείνονται καὶ στὴν Ἀνατολικὴ Θράκη.

Υπάρχουν στο τέλος τοῦ 1921:

Πιστωτικοὶ (μικτοὶ)	1.287	
Προμηθευτικοὶ	111	
Πωλήσεις	132	Ἀνάλυση κατὰ Νομοὺς
Παραγωγικοὶ	72	ἐλ. στο «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1922 σ. 30.
Μισθώσεως γαιῶν	52	Μεταξύ τῶν Ἑλληνικῶν
Κτηνοασφαλιστικοὶ	5	Νομῶν καὶ οἱ Νομοὶ
Ἐξαγοράς γαιῶν	2	Ἀνατ. Θράκης:
Διαχειρ. συν.	2	Ἀδριανουπόλεως,
		Ραιδεστοῦ
Σύνολο	1.663	40 Ἐκκλησιῶν
Ἀκτιμ. Καλλιεργητῶν.	47	Καλλιπόλεως
(ν. 1022 καὶ 2052)		
Γεν. σύνολο	1.710	

Στον Πίνακα που ἀκολουθεῖ δίδονται ἀναλυτικὰ στοιχεῖα ἀριθμοῦ Συνεταιρισμῶν, ἀριθμοῦ συνεταιρῶν, Κεφαλαίου (Μερίδων) καὶ Εὐθύνης (γιὰ Συν. Π.Ε.). Ἀπὸ τα στοιχεῖα μπορεῖ νὰ εὐρεθῆ καὶ ὁ ἀριθμὸς συνεταιρῶν κατὰ Συνεταιρισμὸ (μ. ὄρος). Στὸ σύνολο Ἑλλάδας εἶναι 54 (περίπου).

Στατιστικός Πίνακας των υπαρχόντων την 31.12.1921 Γεωργικών Συνεταιρισμών

Νομοί	Συνεταιρισμοί	Συνεταίροι	Κεφάλαιο	Ευθύνη
Αττικοβοιωτίας	83	6.758	440.228	3.310.015
Φθιωτιδοφωκίδος	44	2.122	85.205	430.380
Λιτωλοακαρνανίας	62	3.452	265.395	2.019.660
Ευβοίας	40	1.434	51.765	334.138
Λαρίσης	37	2.071	279.580	2.114.360
Τρικάλων	29	2.520	100.660	2.035.320
Άρτης	8	366	34.170	339.810
Ιωαννίνων	72	3.454	273.340	1.896.690
Πρεβέζης	10	452	27.550	1.113.500
Θεσσαλονίκης	78	4.564	199.634	2.247.610
Κοζάνης	25	1.438	71.405	715.760
Φλωρίνης	9	293	22.840	223.200
Πέλλης	7	295	29.600	236.000
Σερρών	38	6.440	499.856	7.446.520
Δράμας	34	2.812	304.085	1.706.890
Αργολιδοκορινθίας	84	13.484	197.245	1.015.570
Αχαΐας	210	9.253	1.000.630	4.975.990
Αρκαδίας	56	2.660	170.770	1.411.045
Λακωνίας	57	2.280	110.242	724.360
Μεσσηνίας	220	6.079	1.278.359	2.684.964
Κερκύρας	82	2.856	205.875	2.096.650
Κεφαλληνίας	8	301	17.060	57.250
Ζακύνθου	27	1.058	38.950	359.140
Κυκλάδων	5	422	11.570	115.700
Χανίων	37	2.576	63.052	307.233
Ηρακλείου	12	855	17.100	67.120
Ρεθύμνης	34	1.013	24.782	198.505
Λασηθίου	16	1.124	28.806	64.472
Λέσβου	6	252	9.036	63.250
Χίου	6	400	27.556	213.250
Σάμου	14	426	33.435	274.905
Έβρου	43	1.813	193.280	
Αδριανουπόλεως	39	1.891	195.800	
Ραιδεστού	65	2.748	354.650	
40 Εκκλησιών	39	2.594	337.360	
Καλλιπόλεως	19	476	62.700	
Ροδόπης	7	198	33.000	
Σύνολο	1.657	89.283	1.061.101	40.544.167

Εις τούτους πρέπει να προσθέσωμεν και τους δυνάμει των αγροτικών νόμων 1072 και 2052 ιδρυμένους υπό αναγκαστικόν τύπον συνεταιρισμούς, ήτοι ένα συνεταιρισμόν εξαγοράς εν Αττική (Παλλήνης) με μέλη 76, με συνεταιρικόν κεφάλαιον 7600 και με συνεταιρικὴν ευθύνην 38.000 δρχ. κατά τον νόμον 1072 και 46 συνεταιρισμούς αποκαταστάσεως του νόμου 2052 με μέλη 3.617, με συνεταιρικόν

κεφάλαιον 308.350 και συνεταιρικήν ευθύνην 2.860.000 δραχ. (εξ ὧν 23 ἐν τῷ νομῷ Τρικάλων καὶ 23 ἐν τῷ νομῷ Αραρσίης).

Ἐν συνόλῳ λοιπὸν ὑπῆρχον τὴν 31 Δεκεμβρίου 1921 γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ 1710 με 93.103 συνεταιρίζους, με 7.404.521 δραχ. συνεταιρικὸν κεφάλαιον καὶ με 43.696.057 συνεταιρικήν ευθύνην. Εἰς τὴν ευθύνην ταύτην δὲν ἔχει προ-
συπολογισθῆ ἡ ευθύνη των συνεταιρισμῶν ἀπεριορίστου ευθύνης καὶ ἡ τοιαύτη των Συνεταιρισμῶν Θράκης.

Δ) ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ (ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ).

Οἱ συνεταιρισμοὶ ἐργάζονται ἐντατικῶς — μέσα στις πολὺ δύσκολες τότε συν-
θήκες — γιὰ τὴν εκπλήρωσιν των σχεσίων που προβλέπουν τὰ καταστατικά τους καὶ κυρίως γιὰ ἐξεύρεσιν πιστώσεων (βλ. στο Ζ'), προμήθειαι τροφίμων καὶ γε-
ωργικῶν ἐιδῶν, πωλήσεις.

Δυστυχῶς δὲν ἔχει ἀρχίσει ἀκόμη ἡ συγκέντρωσις κάποιων πανελλήνιων στοι-
χείων καὶ συνεπῶς πληροφορίες εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχουν μόνον ἐνδεικτικῆς καὶ
γιὰ ἐιδικῆς περιπτώσεως που ἐρχόταν στη δημοσιότητα γιὰ παράδειγμα ἐπιτυχία.

Πάντως κατὰ τὸ 1921 οἱ Συνεταιρισμοὶ ἐκτελοῦν τὶς προσπάθειάς τους. Π.χ.:
Ο Συνεταιρισμὸς Μακρακώμης (βλ. ἐτος 1920) κατὰ τὸ 1921 τριπλασιάζει τὶς
ἐργασίες του, προμηθεύεται ἐμπορεύματα καὶ ξυλεία. Αποστολὴ καπνῶν στὴν Αί-
γυπτο. Δάνεια. Καταθέσεις, κλπ. (Δραστήριος Πρόεδρος Π. Τσεκούρας).

— Ἐργασίες ἀξιόπεινες Συνεταιρισμῶν (τοῦ 1921 καὶ προηγ. ἐτῶν) βλ. στο περ.
«Βοηθὸς τῶν Συνεταιρισμῶν» 1921:

Συνεταιρισμὸς Αἰτοῦ Ακαρνανίας. Πῶς ἔσωσε τὰ ζῶα των συνταίρων ἀπὸ
τὴ ζωοκτονία καὶ τὴ ζωοκλοπή. Σύστασις Ταμείου Ἀλληλεσφαλείας (τ. 1 καὶ 2).

Ἀγροτ. Αἰκίη Τράπεζα Ἀυλιωτῶν Κερκύρας (τ. 1).

Συνεταιρισμὸς Καπνοπαραγωγῶν Ἰωαννίνων (τ. 4).

Συνεταιρισμὸς Γλυονίτσας (τ. 5).

Συνεταιρισμὸς Σερνικακίου Παρνασσίδος (τ. 6).

Ἀγροτικὴ Τράπεζα Κατόνης Ἐφημερίου (τ. 7).

Συνεταιρική κίνησις Λακωνίας (τ. 7).

Μισθώσεις κτημάτων εἰς Συνεταιρισμὸς (τ. 11).

Ἡ Ἀγροφυλακὴ εἰς τους Συνεταιρισμοὺς (τ. 8, 9, 12).

Γ.Η. Συνεταιρισμὸς Δαδίου Φθιωτιδοφυκίδος (τ. 12).

Ε) ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΜΟΡΦΩΣΗ - ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἀγροτικῆς βιβλιογραφίας κατὰ τὸ 1921 κινεῖται στα θέ-
ματα του ἀγροτικοῦ ζητήματος, τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς σίτου, τῆς κοριν-
θιακῆς σταφίδας καὶ σε ἐπισκοπήσεις σε ὅσα ἐγίναν καὶ πρέπει νὰ γίνουν στον
ἀγροτικὸ τομέα (βλ. ἀναλυτικὴ βιβλιογραφία Νικ. Κλήμη).

Ἰδιαιτέρως σημασίας εἶναι τὸ κείμενον του Σπ. Χασιώτου, Διευθυντοῦ τῆς
Γεωργίας στο Γ.Γ., «Ἡ γεωργία ἐν Ἑλλάδι» ὅπου γίνεται γενικὴ διαφωτιστικὴ
ἐπισκόπησις γιὰ τὴν τότε κατάστασις. Περιεχόμενά του: «Ἡ μικρὰ καὶ ἡ μεγάλη
καλλιέργεια — Ἡ λύσις τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος — Ἡ γεωργικὴ παραγωγή —
Ἡ αἰτοπαραγωγή — Ἐπέκτασις τῆς καλλιεργείας κατόπιν μεγάλων ὑδραυλικῶν
ἔργων — Ἡ ἀμπελοφυλακὴ — Ἡ σταφίς — Ἡ παραγωγή τοῦ καπνοῦ — Ἡ ἐλαία
— Ἡ κτηνοτροφία — Ἡ μηχανικὴ καλλιέργεια — Ἡ διάδοσις τῶν χημικῶν λι-
πασμάτων — Μέτρα τοῦ Κράτους πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς γεωργίας κατὰ τὸ 1920».

—Το περιοδικό «Βοηθός των Συνεταιρισμών» του Σ. Ιασεμίδη εξακολουθεί για 4ο χρόνο να προσφέρει την πνευματική τροφή και πρακτική - ἐκλαϊκευτική καθοδήγηση σε όσους ασχολούνται με τα συνεταιριστικά, με συνεργασίες των πιο κατ'άλληλων προσώπων για το σκοπό αυτό. Επειδή το περιοδικό είναι δυσέρετο, παραθέτουμε τους τίτλους των κυριότερων περιεχομένων του που δείχνουν τους πρωτοπόρους «δασκάλους», τα θέματα που απασχολούσαν τότε την κίνηση και τις δυσκολίες και πραγματοποιήσεις, ιδιαίτερα δε την πίστη των ιδεολόγων. Ακόμα δίνουν και μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα από εφαρμογές συγκινητικές για την πρωτοτυπία και την έξαρση του αγροτικού κόσμου και των στελεχών του.

Ιανουάριος 1921 τ. 1.

—Σ. Ιασεμίδης: Γεωργικοί Προμηθευτικοί Συνεταιρισμοί.

—Σ. Ιασεμίδης: Προσωπική γεωργική πίστις. Γαλλία.

—Ν. Μιχόπουλος: Πώς κανονίζεται τὸ ἀλώνισμα με τις συνεταιρικές μηχανές.

—Κ. Χολέβας: Πώς ὁ Συνεταιρισμός Ἄετοῦ Ἀκαρνανίας ἔσωσε τὰ ζῶα τῶν συνεταιρῶν ἀπὸ τῆ ζωοκτονία καὶ ζωοκλοπῆ.

—Π. Βασιλακόπουλος: Λογιστικά Συνεταιρισμῶν.

—Ἐγκύκλιος Ἐπόπτου Μ. Παπαχατζῆ - Ἐργασίες τῆς Ἀγροτικῆς Λαϊκῆς Τραπεζῆς Ἀδελωτῶν Κερκύρας, κλπ.

Φεβρουάριος 1921, τ. 2.

—Σ. Ιασεμίδης: Γεωργικοί Προμηθευτικοί Συνεταιρισμοί.

—Σ. Ιασεμίδης: Προσωπική γεωργική πίστις. Γαλλία.

—Στ. Παπανδρέου, Ἐπιθεωρητῆς Γεωργίας: Ἡ μεγάλη καλλιέργεια καὶ ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτρίωση.

—Ν. Μιχόπουλος: Ἀλωνιστικαὶ μηχαναί.

—Κ. Χολέβας, Ἐπόπτης Γ.Σ. Αἰτωλοακαρνανίας: Συνεταιρισμός Ἄετοῦ. Ταμείον ἀλληλοασφαλείας πρὸς περιστολὴν τῆς ζωοκτονίας καὶ ζωοκλοπῆς.

—Π. Στεφόπουλος, Ἐπόπτης: Αἱ καταθέσεις εἰς τοὺς Συνεταιρισμοὺς.

Μάρτιος 1921 τ. 3.

—Σ. Ιασεμίδης: Γεωργικοί Προμηθευτικοί Συνεταιρισμοί.

—Σ. Ιασεμίδης: Προσωπική γεωργική πίστις. Γερμανία.

—Β. Γανώσης, Νομογεωπόνος Σερρών: Διάλεξις εἰς τὴν Γ.Σ. τοῦ Συνεταιρισμοῦ Γεωργῶν Σερρῶν.

—Διογ. Πιπίνος, Ἐπόπτης: Ὁ ἱστορικὸς Συνεταιρισμὸς τῶν Ἀμπελακίων.

—Π. Βασιλακόπουλος: Λογιστικά Συνεταιρισμῶν.

Ἀπρίλιος 1921, τ. 4.

—Σ. Ιασεμίδης: Γεωργικοί Προμηθευτικοί Συνεταιρισμοί.

—Σ. Ιασεμίδης: Προσωπική γεωργική πίστις. Γερμανία.

—Κ. Χολέβας, Ἐπόπτης: Συνεταιρισμὸς Καπνοπαραγωγῶν Ἰωαννίνων.

—Π. Βασιλακόπουλος: Λογιστικά Συνεταιρισμῶν.

Μάιος 1921, τ. 5.

—Σ. Ιασεμίδης: Γεωργικοί Προμηθευτικοί Συνεταιρισμοί.

—Σ. Ιασεμίδης: Προσωπική γεωργική πίστις. Γερμανία.

—Δ. Πιπίνος: Αἱ ἀκριθεῖς ἡμερομηνιαὶ τῆς πτώσεως τοῦ Συνεταιρισμοῦ «Κοινὴ Συντροφία» τῶν Ἀμπελακίων.

—Ι. Σωτηρακόπουλος, Ἐπόπτης: Κλουρίστα.

—Ἐγκύκλιος Ι. Βαζίκη, Πολιτ. Διοικητοῦ Θράκης, γιὰ ἰδρυσὴ συνεταιρισμῶν.

- Π. Βασιλακόπουλος: Λογιστικά Συνεταιρισμῶν.
 Ιούνιος 1921, τ. 6.
- Σ. Ιασεμίδης: Γεωργικοί Προμηθευτικοί Συνεταιρισμοί.
 —Σ. Ιασεμίδης: Προσωπική γεωργική πίστις. Γερμανία.
 —Κ. Χολέβας: Οἱ Συνεταιρισμοὶ καὶ ἡ ἀγροτική ἀσφάλεια ἐν Αἰτωλοσακαρναγία.
 —Ι. Σωτηρακόπουλος: Ὁ Ἑλ. Σ. Σερνικακίου Παργασίδος.
 —Θ. Τζωρτζάκης: Ζημίες καὶ Ἀσφάλειες.
- Ιούλιος 1921, τ. 7.
- Σ. Ιασεμίδης: Γεωργικοί Προμηθευτικοί Συνεταιρισμοί.
 —Σ. Ιασεμίδης: Προσωπική γεωργική πίστις.
 —Κ. Χιλέβας: Συνεταιρισμὸς Ἀγροτική Τράπεζα Κατῶνης Ἐφηρομέρου.
 —Π. Βασιλακόπουλος: Λογιστικά Συνεταιρισμῶν.
 —Γ. Κωνσταντόπουλος, Ἐπόπτης: Ἡ συνεταιριστικὴ κίνησις ἐν Λακωνία.
- Αύγουστος 1921, τ. 8.
- Ἡ συνεταιριστικὴ κίνησις ἐν Βουλγαρία.
 —Σ. Ιασεμίδης: Προσωπική γεωργική πίστις. Γερμανία.
 —Ν. Μιχόπουλος: Ἐκθέσεις πρὸς τὴν Πολιτικὴν Διοίκησιν περὶ Ὁργανώσεως τῆς Ἀγροφυλακῆς Θράκης.
- Σεπτέμβριος 1921, τ. 9.
- Σ. Ιασεμίδης: Ἀμυνθεῖτε, συνασπισθεῖτε κατὰ τῶν ἐμπορῶν.
 —Σ. Ιασεμίδης: Προσωπική γεωργική πίστις. Γερμανία.
 —Δ. Πετρίτης: Ἐνδεικνυόμεναι τροποποιήσεις τοῦ ν. 280 περὶ γεωργικῶν Ἐπιμελητηρίων.
 —Ν. Μιχόπουλος: Ἀγροφυλακὴ. Ἀνοικτὴ ἐπιστολὴ ἀπὸ Ἀδριανούπολιν.
- Οκτώβριος 1921, τ. 10.
- Σ. Ιασεμίδης: Ἀμυνθεῖτε, συνασπισθεῖτε κατὰ τῶν ἐμπορῶν.
 —Σ. Ιασεμίδης: Προσωπική γεωργική πίστις. Γερμανία.
 —Κ. Χολέβας: Ἡ ΕΤΕ καὶ τὰ πρὸς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς δάνεια (ἀνοικτὴ ἐπιστολὴ πρὸς Διοίκησιν ΕΤΕ).
 —Π. Βασιλακόπουλος: Λογιστικά Συνεταιρισμῶν.
- Νοέμβριος 1921, τ. 11.
- Σ. Ιασεμίδης: Αἱ μισθώσεις κτημάτων εἰς Συνεταιρισμοὺς.
 —Σ. Ιασεμίδης: Προσωπική γεωργική πίστις. Γερμανία.
 —Τ. Φαρμάκης, Ἐπόπτης: Πρὸς τοὺς Συνεταιρισμοὺς. Ἀποσπασθεῖτε ἀπὸ τοὺς ἐκμεταλλευτάς. Κάμειτε οἰκονομίαις. Ἐργασθεῖτε εὐσυνειδήτητα.
 —Π. Βασιλακόπουλος: Λογιστικά Συνεταιρισμῶν.
- Δεκέμβριος 1921, τ. 12.
- Σ. Ιασεμίδης: Κράτος, Ἐμποροὶ, Συνεταιρισμοί.
 —Σ. Ιασεμίδης: Προσωπική γεωργική πίστις. Γερμανία.
 —Ι. Παπαχριστόπουλος, Ἐπόπτης: Ἡ ἀγροφυλακὴ εἰς τοὺς Συνεταιρισμοὺς.
 —Ι. Σωτηρακόπουλος: Γ.Π.Σ. Δαδίου Φθιωτιδοφωκίδος.
 Ἐκτὸς ἀπὸ τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Ιασεμίδη ἐκδίδονται το 1921 καὶ διάφορα ἄλλα γεωργικά καὶ γεωργοσυνεταιριστικά περιοδικά, ὅπως:
 —«Ὁ Σύντροφος τοῦ Γεωργοῦ», Σπάρτη, Παν. Μπούρας (μηνιαίον).
 —«Γεωργικός Ἀγὼν», Θεσσαλονίκη (πλησίον Γεωργικῆς Τράπεζας), 15ήμερον.
 —«Ἀγροτικὴ Αὐγὴ», Καλάμεις, Γεν. Γαρδίκη, μηνιαίον.

—«Σταφιδική Ένωσις», όργανο της Ενώσεως Σταφιδικών Συνεταιρισμών Αιγιαλείας, μηνιαίο.

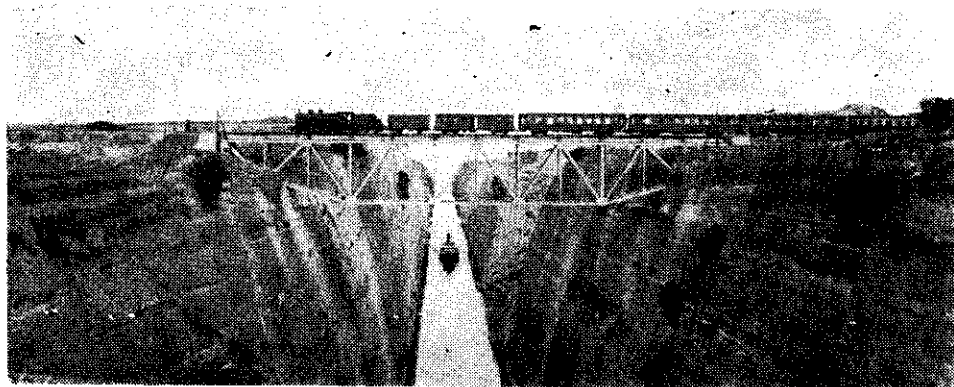
—«Γεωργικόν Δελτίον» της Β. Γεωργικής Εταιρείας, μηνιαίο, αρχισ. Β. Κριμπάς.

—και άλλα.

ΣΤ) ΕΝΩΣΕΙΣ Γ. ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ - ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ.

Ιδρύονται το 1921 οι Ενώσεις Γεωργ. Συνεταιρισμών:

α) Συνεταιρική Τράπεζα Κορινθίας (έδρα Κόρινθος)

Νομός Κορίνθου. Ισθμός Κορίνθου

β) Προμηθευτική Ένωσις Γ.Σ. Ακχωγίας (έδρα Σπάρτη)

γ) Ένωσις Γεωργικών Συνεταιρισμών Σάμου (έδρα Βαθύ).

Ζ) ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΜΟΙ.

Το 1921 επεκτείνεται ο ν. 2184 περί γεωργικού ενεχύρου (πού ίσχυε για τους συνεταιρισμούς) και υπέρ της ΕΤΕ για τις χορηγήσεις της και προς άτομα-αγρότες (Δ/μα 10.11.1921, ΦΕΚ 1104). Έτσι διευρύνονται οι χορηγήσεις της ΕΤΕ στη γεωργία αλλά αρχίζει η αρνητική για τη συνεταιριστική κίνηση επίδραση με τον τρόπο αυτό δανεισμού.

Η) ΒΑΣΙΚΑ ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ.

Η οικονομική κατάσταση.

—Σχετικά με την οικονομική εξέλιξη και την κατάσταση της Ελλάδας το 1919, 1920, 1921 χαρακτηριστικές είναι οι μελέτες του Γ. Γεωργιάδη στην Κομμ. Επιθεώρηση, Φεβρουάριος 1921 και Φεβρουάριος 1922 (με πολλά λεπτομερειακά στοιχεία). Για τη γεωργία παρατηρεί ότι η Ελλάς μολονότι γεωργική χώρα ε ι σ ά γ ε ι έξωθεν γεωργικά προϊόντα της πρώτης ανάγκης όπως το ρ ύ ζ ι και ο σ ί τ ο ς, του οποίου η εισαγωγή ανέρχεται σε 300 εκατομ. Εξάγει πολύ καπνό. Διαθέτει κτηνοτροφία και κτηνοτροφικά προϊόντα.

Κερδοσκοπικός πυρετός κατέλαβε το εμπόριον κατά τα έτη 1919 και 1920.

Η παραγωγή και οι εξαγωγές σε σταθερή πτώση έγαντι του 1914.

Το 1921, συγκριτικά με το 1914, η αύξηση των τιμών των τροφίμων πενταπλασιάστηκε.

Εγχώριος σίτος:

1914	100	1918	414
1915	155	1919	328
1917	548	1920	347

Καθ' όλη τη διάρκεια του παγκοσμίου πολέμου η ελληνική δραχμική ετιμάτο εις το άρτιον.

Μεταξύ 1920 και 1921 αύξηση τιμών:

Σίτος	25%	Λυγά	40%
Όρνιθες	30%	Έλαιον	25%
Ψάρια	30%	Μαλλιά	30%
Κρασί	60%		

Σταθερές οι τιμές των λαχανικών.

Μείωση 15—20% τα όσπρια.

Μικρά μείωση καφέ, ζάχαρη, ελιές.

Αύξηση τροφίμων 20—30%.

Αύξηση στα υποδήματα, ενδύματα, κατοικία, 20—30%.

Πτώση αξίας δραχμής το 1921 στο 1/2 του 1920.

—Για την κατάσταση της γεωργίας και των αγροτών κατά τα έτη 1920/1921, σύγχρονα τότε αριστερά κείμενα (των Γ. Γεωργιάδη και Αβρ. Μπεναρόγια) παρατηρούν (βλ. το βιβλίο της Α. Γεωργιάδου - Κατσουλάκη σ. 87 επ.) ότι:

«... Η επιφάνεια που μπορεί να καλλιεργηθεί φτάνει περίπου τα 13.000.000 στρ. Εκατομμύρια στρέμματα γης μένουν ακαλλιεργήτα γιατί δεν έχουν γίνει τα απαραίτητα τεχνικά έργα που θα τα μετατρέπαγε σε καλλιεργήσιμα... Οι καθυστερημένοι τρόποι καλλιέργειας έχουν σαν αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος των χωραφιών να μένει ένα ορισμένο χρόνο σε αγρανάπαιυση με αντίκτυπο βέβαια στην παραγωγή».

«Τελευταία άρχισε να εφαρμόζεται η χρησιμοποίηση χημικών λιπασμάτων στην καλλιέργεια... κλπ.» (σ. 87).

Οι αγρότες. Οι πολιτικές προσπάθειες για διείσδυση.

Όσο για τους αγρότες ο Μπεναρόγια τους χαρακτηρίζει «μια μάζα αγομοιογενή, όχι μια τάξη ισχυρή και ικανή να παίξει έναν ανεξάρτητο ρόλο, αλλ' απεναντίας, μια πολυπληθή τάξη ανθρώπων με αλληλοσυγκρουόμενα μικροσυμφέροντα, αλλά πιεζόμενη κι αυτή από το κεφάλαιο, με τη διαφορά ότι η πίεση δεν είναι τόσο αντλήπτή σ' αυτούς τους ίδιους, τόσο φανερή και ίση για όλους τους» (σ. 88).

—Το 1921 ο Α. Μπεναρόγια υποστηρίζει (Κοιμ. Επιθ. 1921) την ίδρυση Κομμουνιστικών Αγροτικών Ομίλων στα χωριά, την ίδρυση κολλήγικών συνδέσμων, σωματείων και συνεταιρισμών εμψυτευτών, κολλήγων καπνοπαραγωγών, σταφιδοπαραγωγών, Ομοσπονδίας εργατών της γης. Την, υπό την επίδραση των Αγροτικών Κομμουνιστικών Ομίλων, σύνδεση και ενιαία δράση αυτών των σωματείων και συνεταιρισμών. Η γενική επίδραση του κόμματος και η υποταγή της εργασίας αυτής στα συμφέροντα και τις ανάγκες του όλου απελευθερωτικού αγώνα του προλεταριάτου (σ. 101).

—Καθώς παρατηρεί ο Αριστ. Σίδερης στις συζητήσεις του Σοσιαλ. Κόμματος, η Ελλάδα είναι, ακόμα τότε, χώρα αγροτική και μικροαστική κατά 80%. Μόλις κατά την τελευταία 10ετία αναπτύσσεται αξιόλογη βιομηχανία και συνεπώς προλεταριακή τάξη (το 1/10 του πληθυσμού).

—Ο «Ριζοσπάστης» (27.3.1921) δέχεται ότι η αγροτική τάξη της χώρας είναι οπισθοδρομική με μικροαστική γούτροπία. Το Κόμμα είναι αποξενωμένο από τους αγρότες και τα θέματά τους. Χαρακτηριστικό είναι ότι η Κ.Ε. αφαίρεσε το αγροτικό θέμα από τις συζητήσεις του Συνεδρίου (που επρόκειτο να συγκληθεί αλλά τελικά δεν συγκλήθηκε λόγω του πολέμου κλπ.) παρ' όλο που για το αγροτικό υπήρχε απόφαση της Γ' Διεθνούς.

—Σχετικά με τους συνεταιρισμούς ο Γ. Γεωργιάδης στην εισήγηση για το πολιτικό πρόγραμμα του σοσιαλεργατικού κομμουνιστικού κόμματος της Ελλάδας («Ριζοσπάστης» φ. 1349, 2.5.1921) παρατηρεί σχετικά με την τάξη των γεωργών που είναι η πολυπληθέστερα στην Ελλάδα, ότι η ανομοιότητα της γεωργικής οικονομίας δημιουργεί μίαν διαφορετικήν ψυχολογίαν, αναλόγως των επαρχιών. Αντιδραστική στην Πελοπόννησο, δεκτική προπαγάνδας στη Θεσσαλία και Μακεδονία. Σήμερα, συνεχίζει, η γεωργική τάξι έχει ένα στοιχειώδη οργανισμό, τους γεωργικούς συνεταιρισμούς. Το Κόμμα δεν μπορεί να περιφρονήσει αυτό τον οργανισμό των αγροτών.

—Σχετικά με την τότε κομματική κομμουνιστική στάση για την ύπαιθρο θλ. και Α. Μπεναρδούγια: «ο κομμουνισμός στην ύπαιθρο χώρα» (Κομμ. Επιθεώρηση, Ιούλιος 1921), Α. Μπεναρδούγια: «οι αγρότες στην Ελλάδα» (Κομμ. Επιθ., Νοέμβριος 1921).

Το μεγάλο πρόβλημα. Οι μεσάζοντες έμποροι.

Η εκμετάλλευση του μεγάλου κοινού από τους μεσάζοντες είναι το μεγάλο πρόβλημα στην Ελλάδα.

Οι αστοί γίνονται θύματα ως καταναλωτές. Οι αγρότες γίνονται θύματα και ως παραγωγοί και ως καταναλωτές. Βασικό πρόβλημα η κατάλληλη οργάνωσή τους ώστε να αντιμετώπιζουν οι ίδιοι και την αδυναμία του Κράτους να τους προστατεύει αγορανομικά κλπ. και την ασυγχρόδεια των εμπορών.

Την όλη τότε εικόνα και τις ενέργειες που πρέπει να γίνουν δίνει το ακόλουθο κείμενο του Σ. Ιασεμίδη με τίτλο: «Α μ υ ν θ ή τ ε, σ υ ν α σ π ι σ θ ή τ ε κ α τ ά τ ω ν έ μ π ό ρ ω ν». Όχι μόνο περιγράφει χαρακτηριστικά και με στοιχεία την κατάσταση της περιόδου αυτής, αλλά και κάνει παρατηρήσεις και υποδείξεις που είναι πολύ χρήσιμες και τώρα (αφού δεν φτάσαμε στην αξιόλογη αντιμετώπιση του μεγάλου αυτού προβλήματος, εξ αιτίας της αμέλειας και της προχειρότητας και του Κράτους και των παραγωγών και των καταναλωτών). Γράφει τα επόμενα σοφά (σε παρατηρήσεις, στοιχεία, υποδείξεις):

Θύματα οί γεωργοί ως παραγωγοί, καί ως καταναλωταί.

Όσάκις έγραφα διά να συστήσω πόση μεγάλη είνε ή ανάγκη οί παραγωγοί γεωργοί να συνενωθούν εις συνεταιρισμούς έτόνιας τās ώφελείας τās όποιās έχουν όταν πωλούν τά προϊόντα των από κοινού είτε στέλλοντες αυτά εις τούς τόπους τής καταναλώσεως και πωλούντες αυτά άπ' εϋθείας εις τούς καταναλωτάς λιανικώς διά πρατηρίων, είτε αποστέλλοντες μόνον αυτά και πωλούντες

δι' έμπόρων λιανικής πωλήσεως είτε συγκεντρώνοντας αυτά εις τούς τόπους τής έξαγωγής και πωλούντες εις τούς μεγαλεμπόρους έξαγωγής είτε τέλος συγκεντρώνοντας αυτά εις τά κέντρα τής παραγωγής και πωλούντες εις έμπόρους. Εις δλας τās περιπτώσεις αυτάς δέν έπεδίωξα παρά να καταδειξω πόσα κέρδη θά είχαν οί παραγωγοί εάν κατώρθωναν διά τών συνεταιρισμών πωλήσεως να άποφύγουν είτε όλους τούς διαμέσους μεταπράτας και πωλητάς λιανικής πωλήσεως, είτε μόνον τούς διαμέσους μεταπράτας

μέχρι τῶν πωλητῶν ἐμπόρων λιανικῆς πωλήσεως εἴτε τέλος μόνον τοὺς εἰς τὰ χωρία ἐμποροπακάληδες, οἱ ὅποιοι διαφοροτρόπως ἐκμιζοῦν τοὺς χωρικούς.

Ἐπίσης ὁσάκις ἔγραψα διὰ νὰ προτρέψω τοὺς γεωργοὺς νὰ συνενωθοῦν εἰς συνεταιρισμοὺς διὰ τὰ εἶδη, τὰ ὁποῖα αὐτοὶ χρειάζονται διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις των, ἐτόνισα τὰς ὠφελείας, τὰς ὁποίας ἔχουν, ὅταν προμηθεύονται τὰ εἶδη αὐτὰ ἀπὸ κοινῶν διὰ νὰ ἀποφεύγουν καὶ πάλιν τοὺς αἰσχροκερδεῖς ἐμποροπακάληδες τῶν χωριῶν των ἢ καὶ αὐτοὺς τοὺς μεγαλύτερους ἐμπόρους, διὰ προμηθευτικῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὅποιοι θὰ ἀγόραζον αὐτὰ ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὰ ἐργοστάσια τῆς παραγωγῆς.

Τὰς ὠφελείας αὐτάς, τὰς ὁποίας ἔχουν οἱ χωρικοὶ ἀπὸ τοὺς συνεταιρισμοὺς των καὶ ὡς παραγωγοὶ καὶ ὡς καταναλωταὶ δὲν ἔπαυσα νὰ τὰς παρατάσω ἀπὸ τοῦ 1905 εἰς τὰς περὶ «Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν» πραγματείας μου καὶ εἰς τὰς διαλέξεις μου ὡς καὶ ἐπανειλημμένως νὰ τὰς ἐκθέτω ἀπὸ τὰς στήλας τοῦ παρόντος περιοδικοῦ μου.

Θ ὕ μ α τ α κ αὶ ο ἰ λ ο ι π ο ἰ
κ α τ α ν α λ ω τ α ι.

Δὲν παρέλειψα ἐπίσης νὰ ἐξάρω καὶ τὰς ὠφελείας, τὰς ὁποίας θὰ εἶχον καὶ αἱ λοιπαὶ ἔκτος τῶν γεωργῶν κοινωνικαὶ τάξεις ἐκ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν τῶν προσφερόντων τὰ προϊόντα των εἰς τὴν κατανάλωσιν ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως τῶν διαφόρων μεσαζόντων μεταπρατῶν, μεσιτῶν καὶ ἐμπόρων καθὼς καὶ ἐκ τῆς συνενώσεως αὐτῶν τῶν καταναλωτῶν εἰς συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως, οἱ ὅποιοι προμηθεύομενοι εἰς μεγάλας ποσότητας ἐμπορεύματα οἰκιακῆς χρήσεως θὰ ἐπώλουν εἰς τοὺς καταναλωτὰς εἰς πολὺ μικροτέραν τιμὴν παρὰ οἱ ἔμποροι.

Αἱ συστάσεις μου αὐταὶ δὲν προέκυπτον μόνον ἐκ τῆς θεωρίας ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς παρατηρήσεως καὶ πείρας. Εἰς τὰς πολεμικὰς τότε ἐποχὰς τὰ ἀχλάδια τοῦ Λεωνιδίου ἐπώλουντο πρὸς 15 λεπτά τὴν

ὁκάν εἰς ὀλίγους μεγαλεμπόρους ὀπωρῶν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐν Ἀθήναις ἠγοράζοντο ἀπὸ τοὺς καταναλωτὰς εἰς τιμὴν μικροτέραν τῆς 1,20 δρ. τὴν ὁκάν.

Τὰ κυδῶνια τοῦ Πηλίου ἠγοράζον ἀπὸ τοὺς παραγωγοὺς οἱ αὐτοὶ μεγαλέμποροι πρὸς 10 λεπτά τὴν ὁκάν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐν Ἀθήναις ἐπωλήθησαν εἰς τιμὴν κατωτέραν τῶν 80 λεπτῶν τὴν ὁκάν, τὰ δὲ φιρίκια μῆλα τοῦ Πηλίου ἀγοραζόμενα ἀπὸ τοὺς παραγωγοὺς πρὸς 40 λεπτά τὴν ὁκάν οὐδέποτε ἐπωλήθησαν εἰς τιμὴν κατωτέραν τῶν 2 δρ. τὴν ὁκάν. Οἱ εὐάριθμοι δὲ αὐτοὶ μεγαλέμποροι, οἱ ὅποιοι ἠγοράζον τὰ προϊόντα εἰς τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς καὶ ἐπώλουν αὐτὰ εἰς τοὺς μανάθηδες τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τῶν ὁποίων τὰ δνόματα εἶνε γνωστά, ἀπέκτησαν ἑκατομμύρια. Τὸ αὐτὸ συνέβαινε διὰ τῆς πατάτες καὶ δι' ὅλα τὰ γεωργικὰ προϊόντα. Ἀλλὰ μήπως ἡ σωρεία τῶν διαφόρων μεταπρατῶν καὶ ἐμπόρων ἀπὸ τῶν μικροτέρων τῶν χωριῶν μέχρι τῶν μεγαλειτέρων μεγαλεμπόρων ἐξαγωγέων τῆς σταφίδος, τοῦ καπνοῦ, τῶν ἐλαίων, τῶν κουκουλιῶν, τῶν σύκων καὶ ὄλων τῶν γεωργικῶν προϊόντων δὲν ἐπλούτισαν εἰς θάρος θεβαίως τῶν ἀδαῶν καὶ ἀνυποστηρίκτων παραγωγῶν γεωργῶν;

Σ υ ν α σ π ι σ μ ὄ ς τ ῶ ν γ ε ω ρ γ ῶ ν ὡ ς π α ρ α γ ω γ ῶ ν κ αὶ
κ α τ α ν α λ ω τ ῶ ν.

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι αἱ καταβληθεῖσαι ἐνέργειαι δὲν ἀπέβησαν μάταιαι καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν γεωργῶν ἀνένηψαν καὶ συνέστησαν συνεταιρισμοὺς ὄχι μόνον πιστωτικούς, ἀλλὰ καὶ πωλήσεως καὶ προμηθευτικούς (Συνεταιρισμὸς πωλήσεως ὀπωρῶν Λεωνιδίου, Συνεταιρισμὸς πωλ. ὀπωρῶν Λεωνίων, Συνεταιρισμοὶ πωλῆσ. καπνοῦ, πλείστοι Σταφιδικοὶ Συνεταιρισμοὶ Αἰγιαλείας, Προμηθευτικὴ Ἐνωσις Συνεταιρισμῶν Μεσσηνίας κλπ.), καταρθώσαντες νὰ παρέχουν πλείστα κέρδη εἰς τοὺς παραγωγοὺς καὶ γενικῶς νὰ συμμετέχουν εἰς τὸν κανονισμὸν τῆς τιμῆς τῶν προϊόν-

των των ἢ καὶ νὰ προμηθεύωνται τὰ εἶδη των (θ. χαλκόν, θεῖον κλ.) εὐθηνώτερον, ἐν τούτοις ὁμως ἡ δημιουργηθεῖσα ἐκ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ πολέμου κατάστασις μᾶς πείθει ὅτι πρέπει νὰ καταβληθοῦν διὰ τὴν σταθεροποίησιν καὶ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τοῦ ἔργου τῶν παραγωγῶν.

Λ η π τ έ α ἀ κ ό μ η ὕ π ε ρ τ ῶ ν γ ε ω ρ γ ῶ ν μ έ τ ρ α .

Οἱ γεωργ. Συνεταιρισμοὶ πρέπει νὰ πολλαπλασιασθοῦν, τὰ Διοικητικά αὐτῶν Συμβούλια πρέπει νὰ ἐργασθοῦν συντόμως κατὰ τὴν διεύθυνσιν ταύτην πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐμπόρων, τὰ Ἐποπτικά Συμβούλια καὶ αἱ Γεν. Συνελεύσεις αὐτῶν πρέπει νὰ δεῖξουν μεγαλειότερον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν πρόδοον καὶ τὴν παρακολούθησιν καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν ἐργασιῶν τῶν Διοικ. Συμβουλίων. Οἱ διάφοροι Συνεταιρισμοὶ πρέπει νὰ συνενωθοῦν εἰς Κεντρικοὺς Προμηθευτικούς καὶ Πωλῆσεως Συνεταιρισμούς. Ἡ ἐκ μέρους τοῦ Κράτους ἐποπτεία καὶ ἔλεγχος τῶν Συνεταιρισμῶν πρέπει νὰ γίνῃ τελειωτέρα καὶ αὐστηρωτέρα, ὁ νόμος περὶ συνεταιρισμῶν πρέπει καταλλήλως νὰ τροποποιηθῇ καὶ τέλος πρέπει νὰ συστηθῇ Κεντρικὴ Συνεταιρικὴ Τράπεζα διὰ τὴν χρηματικὴν ἐνίσχυσιν τῶν γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν...

Θ ὕ μ α τ α α ἰ ἄ σ τ ι κ α ἰ τ ἄ ξ ε ι ς .

Καὶ ταῦτα μὲν διὰ τοὺς παραγωγούς. Ἄλλ' ὑπὸ ποίας συνθήκας εὐρίσκονται καὶ ζῶσι σήμερον οἱ εἰς τὰς πόλεις, ἰδίως εἰς τὰς πόλεις Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς κατοικοῦντες καταναλωταί;

Αὐτοὶ πληρώνουν ὑποχρεωτικῶς καὶ ἀσυνειδήτως κολοσσιαῖον φόρον εἰς ὄλους τοὺς ἐμπόρους, ὁ ὁποῖος ἀνέρχεται εἰς πολλαπλάσιον τῆς ἀξίας τῶν πραγμάτων πού ἀγοράζουν.

Ἐ γ χ ῶ ρ ι ο ν ἔ μ π ὀ ρ ι ο ν .

Διὰ νὰ κατανοηθῇ αὐτὸ δὲν ἔχομεν ἀνάγκην μεγάλων καὶ μακρῶν ἐρευνῶν.

Ἄρκει νὰ παραθέσωμεν τὰς τιμὰς τῶν γεωργικῶν προϊόντων ὅπως πωλοῦνται καὶ λιανικῶς ἀκόμη εἰς τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς καὶ τὰς τιμὰς εἰς τὰς ὁποίας πωλοῦνται τὰ ἴδια εἶδη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ. Ἡ ντομάτα πωλεῖται εἰς τοὺς τόπους παραγωγῆς λιανικῶς 30—40 λεπτά τὴν ὁκάν, εἰς τὰς Ἀθήνας 2 δρ. ἕως 2,40. Τὰ πεπόνια 20—30 λεπτά, εἰς τὰς Ἀθήνας 1,60 ἕως 2,00 δρ. τὴν ὁκ. Ἡ μελιτζάνες μιὰ δεκάρα τρεῖς, εἰς τὰς Ἀθήνας 35 λεπτά ἑκάστη. Ἡ σουλτανίνα ἀρίστης ποιότητος εἰς τοὺς σταθμούς τοῦ σιδηροδρόμου Πελοποννήσου πωλεῖται πρὸς 1 δρ. τὴν ὁκ. εἰς Ἀθήνας πωλεῖται πρὸς 2,60 ἕως 3 δρ. τὴν ὁκάν. Ἐπομένως εἰς τὰς Ἀθήνας τὰ τρόφιμα ἐκ τῶν γεωργ. προϊόντων πωλοῦνται εἰς τιμὰς κατὰ 600 τοῖς 100 περίπου μεγαλειτέρας ἀπὸ τὰς τιμὰς πού πωλοῦνται ἐπίσης λιανικῶς εἰς τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς. Κατ' ἀναλογίαν πωλοῦνται καὶ τὰ κτηνοτροφικά προϊόντα, τυρός κρέας. Ἄν δὲ ἐρωτήσητε καὶ διὰ τὰ περίχωρα τῶν Ἀθηνῶν ἐκεῖ πωλοῦνται τὰ ἴδια τρόφιμα κατὰ 20 - 30% περισσότερον ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Αὐτὰ δὲ ἀνεξαρτήτως τῆς λοιπῆς αἰσχροκερδεῖας τῶν διαφόρων μανάθηδων μπακάληδων χασάπηδων κτλ. οἱ ὁποῖοι πωλοῦν τὰ γέρικα θῆδια καὶ τῆς ἀγελάδες γιὰ δαμάλια καὶ τὰ δαμάλια γιὰ μοσχάρικια καὶ οἱ ὁποῖοι πωλοῦν ξύγκικα καὶ ἀδιακρίτως ποιότητος. Εἶνε φανερόν ὅτι τὰς κολοσσιαίας αὐτὰς διαφορὰς (ἐκτὸς τῶν ἐξόδων μεταφορᾶς, τὰ ὁποῖα δὲν ὑπερβαίνουν ἀπὸ τὰ μακρυνώτερα μέρη τὰ 40 λεπτά τὴν ὁκάν σήμερον, καὶ μικρᾶς φύρας) τὰς ὠφελοῦνται οἱ ὀλίγοι χονδρικοὶ ἀγορασταὶ τῶν τροφίμων γεωργ. προϊόντων, οἱ ὁποῖοι ἀγοράζουν ἀπὸ τοὺς παραγωγούς χονδρικῶς ὀλόκληρον τὴν παραγωγὴν των, οἱ ἄνθρωποι των, οἱ μεσίται, οἱ διάφοροι ἄλλοι μεσάζοντες καὶ οἱ λιανοπωληταὶ μανάθηδες μπακάληδες καὶ χασάπηδες, οἱ ὁποῖοι ἀπέκτησαν ὄλοι καὶ καθημερινῶς ἀποκτοῦν μεγάλας περιουσίας εἰς θάρος τῶν πα-

ραγωγών ίδια όμως εις θάρος τῶν καταναλωτῶν, διότι οἱ παραγωγοὶ πληροφοροῦμενοι καὶ αὐτοὶ μετὰ πάροδον χρόνου τὴν ἀκρίθειαν τῶν Ἀθηνῶν γίνονται καὶ αὐτοὶ ἀπαιτητικώτεροι. Τὰς ἀπαιτήσεις αὐτὰς οἱ ἔμποροι ἀφοῦ τὰς ἀντικρούσουσιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον κατὰ τὸν ὁποῖον ἀπολαμβάνουν τῶν ὑπερόγκων κερδῶν των, τὰς ἱκανοποιοῦν ἐν μέρει ἐπιβαρύνοντες ἐκ νέου τοὺς καταναλωτὰς. Καὶ οὕτω ὁ φαῦλος κύκλος τῶν αἰτίων τῆς ὑπερτιμῆσεως ἐξακολουθεῖ πρὸς δόξαν τῆς ἀδιαφορίας τῶν καταναλωτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐν περιπτώσει μεγάλης προσφορᾶς προϊόντος τινος εἰς τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς (π.χ. ντομάτας, πεπονίων) οἱ ἔμποροι, ἰδίως οἱ μεγαλέμποροι ἀγορασταὶ ἀπ' εὐθείας παρὰ τῶν παραγωγῶν, μεριμνοῦν ὥστε ἡ πληθώρα αὐτῆς τῆς παραγωγῆς νὰ μὴ φθάσῃ μέχρι τῆς καταναλώσεως, εἰς τὴν ὁποῖαν παραμένει διαρκῶς ἡ προσφορά σχετικὰ πρὸς τὴν ζήτησιν μειωμένη, ὥστε αἱ τιμαὶ τῶν τροφίμων εἰς τὰς Ἀθήνας νὰ παραμένῃ οἷα καὶ κατὰ τὴν ἐμφάνισιν τῶν πριμαρολίων καθωρίσθη. Καὶ καθ' ἣν ἐποχὴν παρατηροῦμεν, ὅτι τὰ πεπόνια καὶ ἡ ντομάτα παραμένει ἀπώλητος εἰς τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς (Θεσσαλία, Ἀργολίδα), καὶ σήπεται ὁπότε καὶ ἐπέρχεται ζημία εἰς τοὺς παραγωγούς, εἰς τὰς Ἀθήνας τὰ αὐτὰ τρόφιμα ἀγοράζονται εἰς τὰς ἐξωφρενικὰς ὡς ἀνωτέρω τιμὰς. Οἱ ἔμποροι βλέπετε αἰσχροκερδοῦν καὶ ὅταν ἀκόμη ζημιώνονται οἱ παραγωγοί. Ἐξαιροῦνται τῶν ζημιῶν αὐτῶν οἱ παρὰ τὰς Ἀθήνας κηπουροὶ καὶ ἐκ τούτων ἐκείνοι μόνον οἱ ὅποιοι εἶνε εἰς θέσιν νὰ προσφέρουν πρὸς πώλησιν τὰ προϊόντα των ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως τῶν μεγαλεμπόρων.

Εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἐμπόριον τῶν ἐγχωρίων τροφίμων. Ἀλλὰ ἐκτὸς τούτου ὑπάρχει καὶ ἄλλο ἐμπόριον τὸ ὁποῖον ἐκμυζᾷ ὄχι μόνον τοὺς καταναλωτὰς τῶν πόλεων, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγροτικούς πληθυσμούς. Εἶνε τὸ ἐμπό-

ριον τῶν εἰσαγομένων εἰδῶν, τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἐνδυμάτων, τῶν ἀποικιακῶν καὶ τῶν ἄλλων οἰκιακῶν εἰδῶν καὶ σκευῶν (πιάτων, σκευῶν μαγειρικῆς κτλ.). Δέν λαμβάνω θεβαίως ὑπ' ὄψιν τὰ εἶδη τῆς πολυτελείας ἰδίως τὰ εἶδη τὰ χρησιμεύοντα εἰς τὰς γυναικείας ἐπιδείξεις, τῶν ὁποίων τὸ μέγεθος τῆς ἀκρίθειας πιστοποιεῖ τὸν βαθμὸν τῆς ἐπιπολαιότητος τῶν γυναικῶν μας, ἀλλὰ τὰ εἶδη τὰ ἀπαραίτητα διὰ τὰ ἐνδυθώμενα καὶ τὰ ζήσωμεν ὡς οἰκογενεῖς ἀρχαί. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρω ὅτι καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπλήρωσα δρ. 250 διὰ τὴν κατασκευὴν μιᾶς ἐνδυμασίας ἐξ ἀγγλικοῦ ὑφάσματος εἰσαχθέντος παρὰ τοῦ Συνεταιρισμοῦ καταναλώσεως δημοσίων ὑπαλλήλων, ὁ ἔμπορορρόπτῆς μου μοῦ ἐζήτηε δραχμὰς 450 δι' ἐνδυμασίαν τῆς αὐτῆς ποιότητος. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὰ ὑφάσματα του εἶχε ἐκ παραγγελίας προπολεμικῆς ἀφιχθείσης πρὸ τοῦ τέλους τοῦ παγκοσμίου πολέμου καὶ πληρωθείσης μὲ προπολεμικὰς τιμὰς. Ὁ αὐτὸς ἔμπορος ἐν ᾧ ἐπωφελήθη οὕτω τῆς νομισματικῆς διαφορᾶς καὶ ἐπὶ πλέον τῆς ἐν τῷ μεταξὺ ὑπερτιμῆσεως τῶν ὑφασμάτων, τελευταίως μόλις ἀνηγγέλθη ἡ ὑψοσις τῆς τιμῆς τοῦ ἀγγλικοῦ συναλλάγματος καὶ πρὶν ἢ προῆλθῃ εἰς οἰκονομικὴν παραγγελίαν ἠύξῃσε εἰς 650 δρχ. τὴν ἐνδυμασίαν διὰ τὰ ὠφελήθη ἐκ τῆς ὑπερτιμῆσεως τοῦ συναλλάγματος. Ἐκ τῶν ἐργασιῶν του αὐτῶν ἀπέκτησε ἤδη δύο μέγαρα ἐν Ἀθήναις καὶ δέν γνωρίζω τί ἄλλο ἀκόμη.

Ἐταιρεία ἀγοράσασα ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ εἰσαγαγοῦσα εἰς Ἀθήνας δριλία ἐπώλησε ὀλόκληρον τὴν παραγγελίαν ἀμέσως εἰς ἄλλην Ἐταιρείαν (μέ 2400) ο κέρδη ὄχι μόνον ἐπὶ τῆς ἀξίας ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐξόδων μεταφορᾶς. Ἡ πρώτη Ἐταιρεία ἐνήγαγε τὴν δευτέραν εἰς τὰ δικαστήρια, διότι ὑπελείφθη χρέος εἰς αὐτὴν ἐκ 15.000 δρ. περίπου. Καὶ τὰ δικαστήρια ἀπέρριψαν τὴν ἀγωγὴν διότι ἡ σύμβασις ἐνεῖχεν ἀθέμιτον κέρδος. Φαντασθῆτε τώρα εἰς ποίας ὑπερόγκους τιμὰς

επλήρωσαν τὰ ύφασματα αὐτὰ οἱ χωρικοὶ μας καὶ οἱ ἐργάται μας εἰς τοὺς λιανοπωλητὰς ἐμπόρους τῶν ἐπαρχιῶν τῶν διὰ νὰ καταρθώσουν νὰ ἐνδυθοῦν! ἀφ' οὗ τὰ ύφασματα αὐτὰ διὰ νὰ φθάσουν μέχρις αὐτῶν θὰ ἐπέρασαν τρία καὶ τέσσαρα ἀκόμη χέρια. Τούλάχιστον 1000% περισσότερο. Καὶ φαντασθῆτε ὅτι οἱ γεωργοὶ μας αὐτοὶ καὶ οἱ ἐργάται μας θὰ ἐπλήρωναν μόνον τὸ 1/10 ἀφ' ὅ,τι ἐπλήρωσαν διὰ νὰ ἐνδυθοῦν, διὰ νὰ κατανοήσητε τὸ μέγεθος τοῦ αἰσχροῦ κέρδους τῶν ἐμπόρων.

Βλέπει κανεὶς εἰς τὰς Ἀθήνας σωρεῖαν ἐμπορικῶν, ἀνδρικῶν καὶ γυναικείων εἰδῶν, εἰς τὰ περισσότερα τῶν ὀποίων δὲν εἰσέρχονται καθ' ἑκάστην περισσότεροι τῶν δέκα πελατῶν καὶ ἐν τούτοις οἱ ἔμποροι αὐτοὶ κερδίζουν ὄχι μόνον τὰ κολοσσιαῖα ἔξοδα ἐνοικίου, φωτισμοῦ, ρεκλάμες καὶ καλῶς πληρωνομένων καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀργούντων ὑπαλλήλων ἀλλὰ κερδίζουν ἐπίσης καὶ τὰ ἔξοδά των διὰ νὰ ζοῦν μεγαλοπρεπῶς, μὴ στερούμενοι οὐδ' αὐτοκινήτων, καὶ ἀποκτοῦν ἐπίσης καὶ μεγάλας περιουσίας εἰς θραχὺ διάστημα ὀλίγων ἐτῶν.

Ὁ νόμος τῆς προσφοράς καὶ τῆς ζητήσεως δὲν ἔχει οὐδεμίαν ἐφαρμογὴν εἰς αὐτούς. Καταρθώνουν νὰ ὑπάρχη τοιαύτη μεταξύ των συνεννόησις, ὥστε ἡ μεταξύ των διαφορὰ εἰς τὰς τιμάς νὰ εἶνε παντελῶς ἀναξία λόγου ἀπέναντι τῶν κολοσσιαίων κερδῶν των. Ἐρευνα γενομένη, ὡς ἔμαθον, παρ' ἀπεσταλμένου τοῦ Μπὸν Μαρσέ τοῦ οἴκου τῶν Παρισίων, ἀπέδειξεν, ὅτι οἱ ἐν Ἀθήναις ἔμποροι οὗτοι ἔχουν κέρδη ἀναλόγως τῶν εἰδῶν ἀπὸ 100 ἕως 1000 τὰς ἑκατόν.

Ἡ τιμὴ τῆς πωλήσεως δὲν ὀρίζεται ἀναλόγως τοῦ κόστους τῶν ἐμπορευμάτων ἀλλ' ἀποκλειστικῶς ἀναλόγως τῆς τιμῆς τὴν ὅποιαν μπορεῖ νὰ θαστάξῃ ἡ τσέπη τῶν ἀγοραστῶν τοὺς ὁποίους προσπαθεῖ ἐκθειάζων τὸ ἐμπόρευμα καὶ ὑπερβάλλων τὰ ἔξοδα νὰ παραπέισῃ. Καὶ ἔτσι ὅλοι σχεδὸν οἱ ἔμποροι ἀρχίσαντες μὲ περιουσίαν ὀλίγων χιλιάδων

δρχ. εὐρίσκονται σήμερον μὲ περιουσίας ἑκατοντάδων χιλιάδων καὶ μερικοὶ ἑκατομμυρίων.

Καὶ βεβαίως θὰ ἀπορῆση κανεὶς πῶς τὰ μεγάλα Καταστήματα τοῦ Ἐξωτερικοῦ (Μπὸν Μαρσέ καὶ Λουθρον τῶν Παρισίων ἢ τὰ τοῦ Werthein καὶ Tietz τῆς Γερμανίας) τὰ ὁποῖα ἀρκοῦνται εἰς ἓν λογικὸν κέρδος μέχρις 20% δὲν ἦλθαν ἀκόμη νὰ συστήσουν ἐδῶ ὑποκαταστήματα διὰ νὰ συναγωνισθοῦν ἐντίμως διὰ τῆς ἐκπτώσεως τῶν τιμῶν τοὺς ἔμπόρους μας καὶ νὰ ἀνακουφίσουν καὶ εὐεργετήσουν ὅλον τὸν λοιπὸν κόσμον. Οἱ λόγοι ἔπρεπε νὰ ἐρευνηθοῦν λεπτομερῶς ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας.

Ἡ ὑποστήριξις τῶν ἐμπορῶν.

Ἄλλ' ἄς μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἡ κατάστασις τοῦ Τελωνείου μας καὶ τὸ δασμολογικὸν μας σύστημα, τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦν πλείστας διατυπώσεις καὶ ρωμαϊκὴν ἐπιτηδειότητα εἶνε οὐσιώδη ἐμπόδια εἰς τοὺς σοθαρούς αὐτοὺς οἴκους. Μήπως πολλοὶ οἰκογενεάρχαι παραγγέλλοντες ἀπ' εὐθείας ἐμπορεύματα δι' ἰδίαν κατανάλωσιν εἰς τοὺς ἄνω οἴκους δὲν ἀποκάμουν ἐν τέλει μὲ τὰς παρουσιαζομένας ἀπ' αὐτὰς τὰς κρατικὰς ὑπηρεσίας δυσχερείας;

Καὶ ἄς μὴ λησμονῶμεν ἐπίσης ὅτι οἱ ἔμποροι ἔχουν ὀργανωθῆ συστηματικῶς καθ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς καταναλωτὰς ἀφιμένους εἰς τὴν τύχην των καὶ συναπισθῆ εἰς Ἐμπορικοὺς Συλλόγους καὶ Ἐμπορικὰ Ἐπιμελητήρια, τὰ ὁποῖα μεριμνοῦν καὶ ἐργάζονται διαρκῶς διὰ τὰ συμφέροντα τῆς τάξεώς των, ὡς ἂν νὰ δεινοπαθοῦν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἀμέριμοι οἱ καταναλωταὶ ὑφίστανται μαρτυρικῶς τὰ ἐπιχειρήματα τῆς μέχρι θλακείας ἀδιαφορίας των.

Ἄς μὴ λησμονῶμεν ὅτι ὁ ἡμερήσιος τύπος πολλὰκις ἀσυναίσθητως ὑποστηρίζει τοὺς ἔμπόρους καὶ τὰς Ἐταιρίας, ὅτι αἱ Τράπεζαι (καὶ ἡ Ἐθνικὴ ἀκόμη) παρέχει εἰς αὐτοὺς ἀφειδῶς κεφάλαια

καταθάλλει ηύξημένον ήμερομίσθιον εἰς τὸν ἐργάτην του ὅταν καὶ αἱ δύο αὐται τάξεις πίπτουν συγχρόνως θύματα τῶν ἐμπόρων καταθάλλοντες εἰς αὐτοὺς τὰ τετραπλάσια καὶ πλέον τῶν ὄσων θὰ κατέβαλον διότι θασιζόμενοι εἰς τὰ ὀλίγα στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν ἀσφαλῶς μία οἰκογένεια ἠδύνατο νὰ ζήσῃ ἔαν δὲν ἐμεσολάβει ἢ αἰσχρότης τῶν ἐμπόρων μὲ τὸ τέταρτον τὸ πολὺ τῶν ὄσων σήμερον ἐξοδεύει. Ἡ ποίαν σημασίαν δύναται νὰ ἔχη καὶ αὕτη ἡ ἀποκατάστασις τῶν ἀκτημόνων γεωργῶν εἰς κτηματίας, ὅταν ὁ γεωργὸς δὲν ἀπαλλάσσεται τῆς αἰσχροῦς πρὸς τοὺς ἐμπόρους φορολογίας; Καὶ αὐτὸ τὸ μέγα ἀγροτικὸν ζήτημα εἶνε ἐλάχιστον πρὸ τοῦ ζητήματος τῆς ἀμύνης κατὰ τῶν ἐμπόρων διότι καὶ οἱ ἔμποροι εἶνε καταθλιπτικώτεροι καὶ ἐπιβαρύνουν περισσότερον τοὺς γεωργοὺς ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἰδιοκτῆτας τῶν τσιφλικίων καὶ τὸ ζήτημα εἶνε γενικώτερον παρουσιαζόμενον εἰς ὄλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις ὑπὸ τὴν εἰδεχθεστέραν μορφήν του.

Τ ἄ λ η π τ ἔ α μ ἔ τ ρ α

Διὰ τὴν διόρθωσιν τῆς φρικτῆς ταύτης καταστάσεως πρέπει νὰ συγκινηθῇ τὸ Κράτος καὶ ἰδίᾳ αὐτὰ τὰ θύματα. Ἀπὸ τὸ Κράτος δὲν πρέπει νὰ περιμένωμεν πολλὰ πράγματα· αἱ μέχρι τοῦδε παραδόσεις του δὲν μᾶς ἀφήνουν πολλὰς ἐλπίδας. Αἱ διατιμήσεις οὔτε εἶνε δυνατόν νὰ ἐπιβληθοῦν εἰς ὄλα τὰ εἶδη οὔτε εἶνε ἀποτελεσματικά, ὡς ἀπέδειξεν ἡ μέχρι τοῦδε πείρα. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἀντιλήψεις τῶν ἰθυόντων εἶνε ἐκάστοτε διάφοροι. Ὁ εἰς Ὑπουργὸς ἐπιθάλλει διατιμήσεις καὶ ὁ μετ' αὐτὸν τὰς αἶρει τελείως. Ἀλλοίμονον δὲ εἰς τὴν οὕτω ἡττηθεῖσαν εἰς τὴν πάλιν τάξιν τῶν καταναλωτῶν. Πληρώνουν ἀμέσως ἀδρῶς τὴν ἀποδειχθεῖσαν ἀδυναμίαν των. Ἀλλ' οὔτε εἶνε ὀρθὸν νὰ ἀναμένωμεν τὰ πάντα ἐκ τοῦ Κράτους. «Σὺν Ἀθηνᾶ καὶ χεῖρα κίνει». Τὸ Κράτος δύναται μόνον νὰ προσφέρῃ τὴν συνδρομὴν του εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβου-

λίαν ὅπου παρουσιασθῇ περίστασις· ἀλλὰ ταύτην πρέπει νὰ τὴν παρέχῃ πάντοτε ἀδιστακτικῶς καὶ ἄνευ χρονοτροβῶν. Τὴν διόρθωσιν τῆς καταστάσεως πρέπει νὰ τὴν ἐπιζητήσουν αὐτοὶ οἱ καταναλωταὶ καὶ παραγωγοὶ καταλλήλως ὀργανούμενοι. Ὁ τελικὸς σκοπὸς εἰς ὃν θὰ ἀποβλέπουν πρέπει νὰ εἶνε, οἱ παραγωγοὶ καὶ καταναλωταὶ νὰ πλησιάσουν ἀλλήλους θέτοντες ἐκποδῶν ὄλους, εἰ δυνατόν, τοὺς μεταξὺ αὐτῶν μεσάζοντας ἐμπόρους. Οἱ παραγωγοὶ ἔχουν ἤδη κάνει ἕνα βῆμα πρὸς τοὺς καταναλωτάς, ἀρχίσαντες τὴν ὀργανώσιν αὐτῶν εἰς συνεταιρισμοὺς, οἱ ὁποῖοι δύνανται νὰ ἐξελιχθοῦν ταχέως ὀδηγοῦμενοι καὶ ἐποπτευόμενοι ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ ἐνισχυόμενοι διὰ Τραπεζῆς ὀργανουμένης παρὰ τοῦ Κράτους, καθὼς ἄλλοτε διὰ μακρῶν ἐξεθέσαμεν. Ἐξ ἀντιθέτου ἀπόπειραι τινὲς τῶν καταναλωτῶν τῶν πόλεων πρὸς συνασπισμὸν ἀπέτυχον. Ἰδρυθέντες τινες κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου Συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως ἐν Ἀθῆναις καὶ εἰς ἄλλας μεγάλας πόλεις ἐγκαταλείφθησαν ὑπ' αὐτῶν τῶν συνεταιρῶν των, οἱ ὁποῖοι ἐνόμισαν κακῶς, ὅτι μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου δὲν θὰ εἶχον ἀνάγκην αὐτῶν, ὡσάν ὁ κυριώτερος λόγος τῆς ὑπάρξεώς των ἦτο ἡ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου ἐξεύρεσις εἰδῶν, τὰ ὁποῖα δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ προσφέρῃ τὸ ἐμπόριον. Ἀλλ' ἠπατήθησαν· τὰ πράγματα κατέδειξαν, ὅτι σήμερον οἱ συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως εἶνε ἀκόμη ἀναγκαϊότεροι.

Τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα θὰ λάβουν ἀπὸ κοινῆς οἱ παραγωγοὶ γεωργοὶ καὶ ὡς παραγωγοὶ καὶ ὡς καταναλωταὶ καὶ αἱ λοιπαὶ τάξεις αἱ ἀστικαὶ ὡς οἱ ἐργάται, οἱ ὑπάλληλοι, οἱ λοιποὶ ἐπαγγελματίαι καὶ οἱ ἐπιστήμονες, θὰ μελετηθοῦν λεπτομερῶς καὶ θὰ ἐφαρμοσθοῦν παρ' αὐτῶν ἀφοῦ οὔτοι ὀργανωθοῦν εἰς ἓν Πανελληνιον Σωματεῖον. Ἐκ τοῦ σωματείου τούτου πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ κάθε ἔμπορος, ἔχων κύριον ἢ καὶ παρεπόμενον ἐπάγγελμα τὸ ἐμπόριον. Αἱ πρῶται συσκέ-

φεις πρέπει να γίνουν εν Ἀθήναις ἀπὸ ἀντιπροσώπων τῶν ἐργατικῶν σωματείων ἢ Συνεταιρισμῶν, ἀπὸ ἀντιπροσώπων τῆς Λέσχης τῶν Ἐπιστημόνων, τοῦ Συλλόγου τῶν Πολιτικῶν Μηχανικῶν, τοῦ Ἰατρικοῦ Συλλόγου, τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου τῆς Λέσχης τῶν Ὑπαλλήλων, τοῦ Συνεταιρισμοῦ Καταναλώσεως τῶν Δημοσίων ὑπαλλήλων, ἀπὸ ἀντιπροσώπων τῶν Ἐνώσεων τῶν Γεωργ. Συνεταιρισμῶν καὶ τινων συνεταιρισμῶν πωλησεως κλπ. ἀποκλειομένων πάντως ἀντιπροσώπων τῶν ἐμπόρων. . .

Ἐὰν θεθαίως δὲν δυνάμεθα νὰ ἐφαρμόσωμεν ἐν τῇ Πολιτείᾳ μας ὅ,τι ἐφήρμοσε τὸ μπολσεβικικὸν ρωσσικὸν Σύνταγμα στερῆσαν τοῦ δικαίωματος τῆς ψήφου πάντας τοὺς ἐμπόρους, μεσίτας καὶ παραγγελιοδόχους, πάντως ὑπερβαίνει τὰ ὄρια τῆς ἀνεκτικότητος καὶ μωρίας νὰ καλοῦμεν αὐτοὺς ὅπως συσκεφθῶμεν διὰ τὰ ληπτέα κατ' αὐτῶν μέτρα, νὰ μᾶς δώσουν τὰ ὄπλα καὶ τὴν πυρίτιδα ἀκόμη διὰ τὰ τοὺς πολεμήσωμεν.

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἄνω καταδυναστευομένων ὑπὸ τῶν ἐμπόρων τάξεων θὰ ἀποτελέσουν τὸν πυρῆνα μιᾶς «Πανελληνίου Ἐνώσεως Ἀμύνης κατὰ τῶν ἐμπόρων» τῆς ὁποίας τὸ Καταστατικὸν καὶ ὁ κανονισμὸς ἐπεξεργαζόμενα ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων θὰ περιλαμβάνουν τὰς λεπτομερείας τῆς συνθέσεως καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας.

Ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ Πανελλήνιος Ἐνωσις Ἀμύνης κατὰ τῶν Ἐμπόρων θὰ ἔχη νὰ ἐργασθῆ ὡς ἑξῆς:

1ον. Θὰ μελετήσῃ λεπτομερέστερον τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον ἀκολουθοῦν τὰ ἐν τῇ χώρᾳ παραγόμενα καὶ τὰ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγόμενα ἐμπορεύματα, τὰς χεῖρας δι' ὧν μεταβιβάζονται καὶ τὰ ἐπιτυγχανόμενα παρὰ τῶν ἐμπόρων κέρδη. Ὅμοιᾶς μελέτας θὰ προκαλέσῃ ὅπως γίνουν παρὰ τῶν Ὑπουργείων τῆς Γεωργίας καὶ Ἐθνικῆς Οἰκονομίας ὡς καὶ παρὰ τῶν ὑπαρχόντων Συνεταιρισμῶν.

2ον. Θὰ ἀναλάβῃ δι' ἐιδικῶν συνιστω-

μένου γραφείου ἐκ δικηγόρων νὰ παραλαμβάνῃ καταγγελίας κατὰ αἰσχροκερδούντων ἐμπόρων νὰ τὰς διεξάγῃ καὶ νὰ παρακολουθῆ τὴν ἐκδίκασιν αὐτῶν. Τὸ τοιοῦτον γραφεῖον θὰ εἶνε διαρκῶς ἀπαραίτητον. Ἡδὴ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ὁ Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ του λέγει (197, 37) «Ἐρμῆς ἔρμηνεὺς καὶ ἄγγελος καὶ κλοπικὸς τε καὶ ἀπατηλὸς ἐν λόγοις καὶ ἀγοραστικὸς».

3ον. Θὰ ἐκθέτῃ δι' ἐιδικῶν περιοδικῶν καὶ διὰ τοῦ ἡμερησίου τύπου τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν τῆς καὶ τὰς ἐνεργείας τῆς ἀναφέρουσα τὰς ἐκμεταλλεύσεις τῶν ἐμπόρων, ὧν γίνονται θύματα οἱ τε καταναλωταὶ καὶ οἱ παραγωγοὶ καὶ στυγματίζουσα ὀνομασί τούς ἐμπόρους.

4ον. Θὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὰ μέλη τῆς καὶ βαθμηδὸν εἰς τὴν κοινωνίαν τὴν ἀποχὴν ἀπὸ παντὸς εἶδους πολυτελείας καὶ τὸν περιορισμὸν πάσης σπατάλης καὶ μετριάσμων τῶν δαπανῶν διὰ τὰς ἀπαραιτήτους ἀνάγκας τῶν τροφίμων ἐνδυμάτων κλπ.

5ον. Θὰ συστήσῃ ἐν Ἀθήναις ἕνα κεντρικὸν Συνεταιρισμὸν Καταναλώσεως, ὁ ὁποῖος κατ' ἀρχὰς εἶνε ἀνάγκη, ὡς ἀπέδειξε ἡ μέχρι τοῦδε πείρα μας, νὰ περιορισθῆ εἰς τὴν προμηθειαν ἐν μεγάλῳ ὄλῳ τῶν ἄλλων εἰδῶν καταναλώσεως (ἐνδυμάτων, ὑποδημάτων, οἰκιακῶν σκευῶν κτλ.) ἐκτὸς τῶν τροφίμων, τὰ ὁποῖα εἶνε φθαρτὰ καὶ ἀπαιτοῦν καθημερινὴν προσέλευσιν τῶν πελατῶν εἰς τὸ κατάστημα. Ἐκ τοῦ Συνεταιρισμοῦ τούτου θὰ ἀποκλεισθοῦν οἱ παντὸς εἶδους ἔμποροι. Ὁ Συνεταιρισμὸς οὗτος θὰ ἀγοράζῃ τὰ ἐμπορεύματα ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν βιομηχανικῶν οἰκῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ θὰ πωλῆ εἰς τὰ μέλη του ἐν ἀνάγκῃ καὶ εἰς μὴ μέλη, λιανικῶς, θὰ προέλθῃ εἰς συμφωνίας μετὰ ὀρισμένων ὑποδηματοποιῶν, ραπτῶν κτλ. ἢ καὶ μετὰ τῶν Συνεργατικῶν αὐτῶν Ἐνώσεων νὰ ἐργάζονται εἰς τοὺς πελάτας του τὰ ὑλικὰ τὰ παρὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ ἀγοραζόμενα εὐθηνώτερα καὶ θὰ συνεννοηθῆ μετὰ τῶν γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν πω-

λήσεως, ὡς τῶν Συνεταιρισμῶν πωλήσεως ὀπωρῶν, καπνοῦ κτλ. νὰ ἰδρῦσουν ἐν Ἀθήναις Πρατήρια. Εἰς τούτους ὡς πελατεῖαν θὰ παρέχη τὰ μέλη του. Οὕτω θαθμηδὸν θὰ ἐπιτευχθῆ ἢ ἀπ' εὐθείας συναλλαγῆ τῶν παραγωγῶν μετὰ τῶν καταναλωτῶν πρὸς ὄφελος καὶ τῶν δύο τάξεων καὶ πρὸς ἀνάπτυξιν μεγαλειτέρας θαθμηδὸν μεταξὺ τῶν συνεργασίας. Μετὰ τινα ἔτη ὅταν θὰ εὐδοθῶν ἀσφαλῶς αἱ ἐργασίαι του θὰ συστήσῃ πρατήρια εἰς ὅλας τὰς συνοικίας πωλήσεως τροφίμων. Θὰ προκαλέσῃ δὲ καὶ τὴν σύστασιν καὶ ἐπιτυχίαν πολλῶν ἄλλων συνεταιρισμῶν τῶν παραγωγῶν, συνεταιρισμῶν πωλήσεως καὶ παραγωγικῶν (ἐλαιουργικῶν καὶ οἰνοποιητικῶν) διὰ τῆς διευκολύνσεως τῆς καταναλώσεως τῶν προϊόντων των.

6ον. Θὰ συστήσῃ εἰς τὰς μεγαλειτέρας πόλεις Συνεταιρισμοὺς καταναλώσεως τοῦς ὁποίους καὶ θὰ διευκολύνη εἰς τὸ ἔργον παρέχουσα ἢ παραγγέλλουσα διὰ λ)σμόν των ἐμπορεύματα.

7ον. Θὰ ὑποδείξῃ τὴν κατὰ τοιοῦτον τρόπον τροποποίησιν τοῦ δασμολογικοῦ συστήματος, ὥστε νὰ ἀρθοῦν αἱ παρουσιαζόμεναι εἰς τοὺς ξένους ἐμπορικοὺς οἴκους δυσχέρειαι διὰ τὴν ἰδρυσιν ἐδῶ

ὑποκαταστημάτων των καὶ θὰ προσκαλέσῃ τούτους πρὸς συνεργασίαν ἀντιδρῶσα κατὰ τῶν συστηματικῶς ἀντιθέτων ἐνεργειῶν τῶν ἐμπόρων.

8ον. Θὰ μεριμνήσῃ διὰ τὴν ἔκπτωσιν τῶν μεταφορικῶν ἐξόδων διὰ τὰ τρόφιμα.

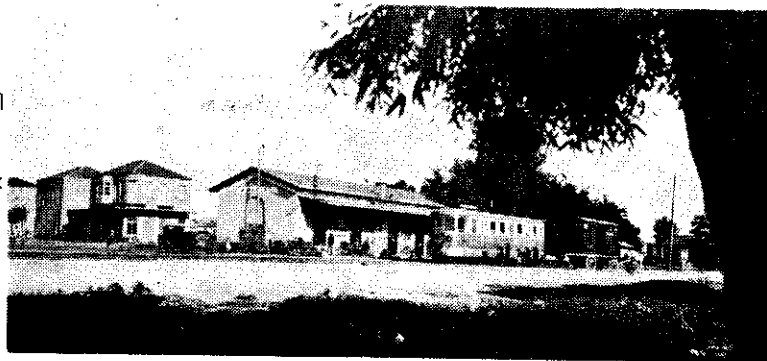
9ον. Θὰ ἐπιζητήσῃ πᾶσαν δυνατὴν ἐνίσχυσιν εἰς τὸ ἔργον των παρὰ τοῦ Κράτους. Ταῦτα ἐν γενικαῖς γραμμαῖς.

Ρίπτων τὴν γνώμην ταύτην τῆς συστάσεως Πανελληνίου Ἐνώσεως Ἀμύνης κατὰ τῶν Ἐμπόρων ὡς Κέντρου Ὁργανώσεως ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω πάντων τῶν καταναλωτῶν καὶ παραγωγῶν ἐκτός τῶν ἐμπόρων, παρακαλῶ πάντα ἐνδιαφερόμενον ὅπως διὰ τῶν σπηλῶν τοῦ Βοηθοῦ ἐκθέσῃ τὰς γνώμας του ἔστω καὶ ἀντιτιθεμένας πρὸς τὰς ἰδικὰς μου· διότι φρονῶ ὅτι διὰ τῆς εὐρείας συζητήσεως θέλει προέλθῃ καλλιτέρα ἐν ταῖς λεπτομερεῖαις κατεύθυνσις. Πάντως ὁμως ἀποκλείω τῆς συζητήσεως τοὺς ὀπωδηῖποτε ἐμπόρους. Ἐκ παραλλήλου φρονῶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀναβληθῆ ἢ ἀνωτέρω ὑποδεικνυομένη σύσκεψις τῶν ἀναφερομένων ἐν Ἀθήναις Σωματείων.

(«Βοηθὸς τῶν Συνεταιρισμῶν» τεύχη Σεπτ. - Οκτ. 1921 σελ. 129 καὶ 145).

Αὐτὰ τα ἐντυπωσιακὰ — σε στοιχεῖα καὶ ὑποδείξεις — διατύπωσε τότε ὁ Σ. Ἰαταμίδης που προπορευόταν ἀπὸ τὴν εποχὴν του. Καὶ θέβαια οἱ ἀριμόδιαι καὶ οἱ καταναλωτῆς δὲν ἔκαναν τίποτα το συστηματικόν. Καὶ το πρόβλημα συνεχίστηκε. (Βλ. Ἀριστ. Κλήμη, «Οἱ Συνεταιρισμοὶ Καταναλώσεως») καὶ συνεχίζεται καὶ σήμερα, παρ' ὅλες τὶς κατὰ διαστήματα προσπάθειας. Καὶ αὐτὸ ἐπειδὴ δὲν γίνεται συστηματικὴ μελέτη καὶ ἀντιμετώπιση ἀλλὰ σπασμωδικῆς ἐνέργειας.

Αμαλιάδα.
Ἡ συνεταιριστικὴ
προσπάθεια
εἶχε μεγάλη
ἀνάπτυξιν ἀπὸ τὰ
πρῶτα χρόνια.

Η ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟ 1922

Α) Η ΓΕΝΙΚΗ ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1922.

- Έτος φοβερό, μεγάλων προβλημάτων και Μικρασιατικής καταστροφής.
- Τιμή χρυσής λίρας: Ιανουάρ. 91,00 δρχ. - Δεκέμβρ. 386,87 δρχ. Οικονομικό κατακλιμακωτό.
- Χαρακτηριστική είναι η συζήτηση στη Βουλή (10.3.1922) για θέμα ισχύος του νόμου 2052 περί απαλλοτριώσεως τσιφλικίων (βλ. «Βοηθός Συνεταυρισμῶν» 1922 σ. 58).
- Αναγκαστικό δάνειο. Διχοτόμηση χαρτονομίσματος (24.3.1922).
- Δίκη, καταδίκες για δημοκρατικό μανιφέστο (Λαμία, Παπαναστασίου κ.ά.).
- Αποτυχία αποστολής Γούναρη στο εξωτερικό Πολιτική βξυνη.
- Συζητήσεις για αποχώρηση από Μ. Ασία. Εφοδιασμός στρατού ανεπαρκής. Προσπάθειες για οργάνωση τοπικής άμυνας χωρίς αποτέλεσμα, από έλλειψη κυβερνητικής πολιτικής και αντίδραση «συμμάχων».
- Διακίνηση «συμμάχων» προς Ελληνική Κυβέρνηση για τροποποίηση Συνθήκης Σεβρών και ανακωχή Μ. Ασία. Ανακωχθέν Κυβερνήσεις περί παραμονής εις Μ. Ασία. Διαμάχη εις Μ. Ασία (Στεργιάδης - Επιτρ. Μικρ. Άμυνας - Ιεράρχες - Προύχοντες).
- Ανατροπή Κυβ. Γούναρη (αρχές Μαΐου). Ανάθεση σε Ν. Στράτο. Νέα Κυβέρνηση Π. Πρωτοπαπαδάκη (9 Μαΐου).
- Παραίτηση αρχιστρ. Παπούλα (Μάιος). Νέος αρχ. Στρατιάς ο Χατζηανέστης. Κατάσταση μετώπου κρίσιμη.
- Σχέδιο αντιπερισπασμού με κατάληψη Κωνσταντινουπόλεως. Μεταφορά στρατευμάτων από Μ. Ασία στη Θράκη. Απαγόρευση συμμάχων (μέσα Ιουλίου).
- Ιούλιος. Κινητοποίηση Κυβερνήσεως για αυτονομία Μ. Ασίας «διὰ τοπικής διοικητικής οργάνωσης Μικρασίας με συμμετοχήν όλων των τοπικών στοιχείων» (17.7). Απαγόρευση συμμάχων (18.7). Συλλαλητήριο Σμύρνης (31.7) με συμμετοχή Ελλήνων, Αρμενίων, αντικεμαλικών Τούρκων. Υποστήριξη Ελλήνων από Λόυδ Τζώρτζ (Αγγλίας).
- Αύγουστος. Αιφνιδιαστική επίθεση Τούρκων (8.8). Από 13.8 βίαιες επιθέσεις Τούρκων - κάμψη Ελλήνων. Υποχώρηση Α και Β Σωμ. Στρατού.
- 15 Αυγούστου εκκένωση Αφίων Καραχισάρ.
- 16 Αυγούστου και έπειτα μυριάδες προσφύγων από το εσωτερικό κατακλύζουν Σμύρνη και παράλια.
- Αποκορυφώνεται σύγχυση στη Σμύρνη και Αθήνα. Υπουργικές επισκέψεις διασκέψεις στη Σμύρνη. Αντικατάσταση Χατζηανέστη που αδρανούσε (18.8).
- Διαταγές Στεργιάδη προς υπηρέσιες: Έτοιμοι προς αναχώρησιν, συσκευασία αρχείων. Να παρεμποδιστεί η αναχώρηση εντοπίων πληθυσμῶν.
- 20-30 Αυγούστου. Αποκορυφώνεται το δράμα. Φυγή. Καταστροφές, σφαγές.
- Αρχές Σεπτεμβρίου. Αποχώρηση τελευταίων ελληνικών μονάδων στη Μυτιλήνη - Χίο (Στ. Γονατάς - Ν. Πλαστήρας). Σφαγές, λεηλασίες στον πληθυσμό Μ. Ασίας. Προσφυγικό κύμα. Αναβρασμός.
- 11 Σεπτεμβρίου. Τα στρατιωτικά τμήματα στη Χίο και Λέσβο, υπό ηγεσία Ν. Πλαστήρα, Στ. Γονατά, Δ. Φωκά (σε συνεννόηση με αρχηγό στόλου Χατζηκυριάκο), κηρύσσουν επανάσταση.
- 13 Σεπτεμβρίου. Στρατός αποδιδάζεται στο Λαύριο, κινείται προς Αθήνας.
- 14 Σεπτεμβρίου. Παραίτηση, αναχώρηση Βασ. Κωνσταντίνου. Αναλαμβάνει

Βασ. Γεώργιος. Σύλληψη υπευθύνων.

—Πλήρης διπλωματική και στρατιωτική απομόνωση Ελλάδας. Η Επανάσταση αναθέτει στο Βενιζέλο (Παρίσι) χειρισμούς εξωτερικών θεμάτων. Κατ' απόφαση συμμάχων (τηλ/μα Βενιζέλου) μεταξύ καταστροφών περιλαμβάνεται απώλεια Β. Ηπείρου, Δυτ. Μ. Ασίας, Ανατολικής Θράκης.

—20-30 Σεπτεμβρίου. Επίθεση Κεμάλ για κατάληψη ζώνης Δαρδανελλίων από Άγγλους κλπ. Συμπλοκές. Διάσκεψη Μουδανιών για υπογραφή ανακωχής (Κεμάλ—συμμάχων). Αποδοχή και από Ελλάδα (30.9).

—Οκτώβριος, αρχές. Στρατιωτική εκκένωση Ανατ. Θράκης (ακολουθεί και πληθυσμός).

—Οκτώβριος 8. Έναρξη συζητήσεων Λωζάννης για ανταλλαγή πληθυσμών. (Βενιζέλος - Ιγνούβ). Τούρκοι ζητούν νησιά Αιγαίου και Θράκη.

—Οκτώβριος 28. Πορεία 40.000 μελανοχιτώνων Μουσολίνι στη Ρώμη. Κατάληψη αρχής από Μουσολίνι.

—Οκτωβρίου 31. Δίκη των 8. Αναβρασμός.

—Νοέμβριος 14. Παραίτηση Κυβερνήσεως Κροκιά. Νέα Κυβέρνηση υπό Στ. Γουατά. Διάλυση Επαναστατικής Επιτροπής. Αρχηγός Επαναστάσεως ο Ν. Πλαστήρας.

—Νοέμβριος 15. Καταδίκη των 8. Εκτέλεση των 6, δύο σε ισόδια.

—Δεκέμβριος. Έντονες προσπάθειες για οργάνωση στρατού Έβρου (Θ. Πάγκαλος. Συνέχεια δραματική διασκέφews Λωζάννης.

—Δεκέμβριος. Θάνατος τ. Βασ. Κωνσταντίνου στο Παλέρμω.

—Προσφυγικά κτίρια καταφθάνουν από Λύγουστο—Δεκέμβριο σε όλη την Ελλάδα.

—Τεράστια τα εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα (εσωπολιτικά, εξωτερικές διαπραγματεύσεις, προσφυγικό, οικονομικό, κλπ.).

Β) ΚΡΑΤΟΣ - ΤΡΙΤΟΙ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ

(ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ - ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΣΗ - ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ).

1) Νομοθεσία σχετική με τη συνεταιριστική δραστηριότητα.

Μέσα σε αυτή την τόσο ανώμαλη κατάσταση, συνεχίζεται κάποια αγροτική και συνεταιριστική προσπάθεια. Από νομοθετικής πλευράς έχουμε:

Β.Δ. 14) 17.1.1922 «Περί προσθήκης διατάξεως εις τὸ ἀπὸ 18 Ὀκτωβρίου 1915 Β. Διάταγμα «περὶ ἀπαλλαγῆς ὀπὸ παντὸς φόρου τῶν ὑπὸ τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν εἰσχαζομένων ἐργαλείων κλπ.» (ΦΕΚ 6/1922). Κίνητρα, ενίσχυσής τους.

Δ. 2) 17.2.1922 «Περί ὀργανισμοῦ τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας» (ΦΕΚ 23/1922). Ἀφορὰ Ἀστικῶς Συνεταιρισμοῦς.

Ν. 2922) 1922 «Περί ἀγροτικοῦ νόμου» (ΦΕΚ 129/1922). Ἀφορὰ ἀποκατάσταση ἀπτημόνων. Ἐπιβράδυνση ἀπαλλοτριώσεων, μεγαλύτερη προστασία τσιφλικούχων. Κατάρρευση ἀναγκαστικῶν συνεταιρισμῶν ἀπαλλοτριώσεων.

Β.Δ. 14) 27.6.1922 «Περί τῶν λογιστικῶν διδλίων τῶν Ἐνώσεων Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν» (ΦΕΚ 101/1922).

Β.Δ. 24.7) 23.8.1922 «Περί τροποποιήσεως τῶν ἀρθρῶν 2 καὶ 4 τοῦ ἀπὸ 20 Ὀκτωβρίου 1915 Β. Διατάγματος» (ΦΕΚ 155/1922). Ἀφορὰ φορολογικῆς ἀτέλειες γιὰ εἰσαγωγή γεωργικῶν ἐργαλείων.

Β.Δ. 8.11) 7.12.1922 «Περί διαιρέσεως τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑ-

πουργείου τής Γεωργίας εις Διευθύνσεις, Τμήματα και Γραφεία, καθορισμού των αντικειμένων τής ύπηρεσίας αυτών και κατανομής του προσωπικού» (ΦΕΚ 226/1922). Μετά την επανάσταση του 1922, τις απαλλοτριώσεις και το προσφυγικό, βασική επιδίωξη η ανάπτυξη και δραστηριοποίηση του κρατικού γεωργικού μηχανισμού.

2. Εποπτεία - Συμπαραστάση.

—Ο Επιθεωρητής Ν. Μιχόπουλος μεταδίνει στην Ανατολική Θράκη (Αδριανούπολη) για οργάνωση Συνεταιρισμών («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1922 σ. 28).

—Νέοι: Επόπτες. Κατά το διαγωνισμό 18.11.1921 πέτυχαν:

1) Δημητρίου Π. 2) Φραγκάτος Β. 3) Αναγνωστόπουλος Ε. 4) Δημόπουλος Β. 5) Τρυφωνόπουλος Σπ. 6) Βένισης Κ. 7) Σκάρκος Ε. 8) Καλλιακούδας Ι. 9) Παπαδημητρίου Α. 10) Παπαδόπουλος Ι. 11) Παπακωνσταντόπουλος Χ. 12) Φάτου Κ. 13) Φώλιος Δ. 14) Σπυλιωτόπουλος Δ. 15) Τζιούφης Ν.

—Ο Εισηγητής του Τμήματος τής Γεωργικής Οικονομίας Θεόδ. Τζωρτζάκης απεστάλη υπό του Υπουργείου τής Γεωργίας στη Γερμανία για τρία έτη, για να συμπληρώσει τις περί συνεταιρισμών σπουδές του («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1922 σ. 29).

Landwirtschaftliche Hochschule.

*Praktische Einführung in das
Genossenschaftswesen.*

Prof. Dr. Willinghaus.

Wintersemester 1922 - 1923.

Τετράδιο με σημειώσεις
από τα μαθήματα
που παρακολουθούσε
ο Θ. Τζωρτζάκης
στη Γερμανία
το 1922—1923.

—Χαρακτηριστικό που πρέπει να τονιστεί: Ο Ιασαμίδης είναι αντίθετος στους «άκρως αναγκαστικούς συνεταιρισμούς αποκαταστάσεως άκτημένων» και στους Θήρας και Λευκάδας. Δέχεται τους «σχετικά» αναγκαστικούς. (Βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1922 σ. 35).

—Ακολουθεί πίνακας των Εποπτών των Γ. Συνεταιρισμών, ονομαστικός κατά περιφέρειες (βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1922 σ. 46). Τον παραθέτουμε τόσο για ιστορική ενημέρωση, όσο και επειδή οι περισσότεροι από αυτούς έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στην ανάπτυξη της συνεταιριστικής οργάνωσης με έντονη εργασία και ιδεολογική προσφορά τους. Ανεπαρκής ο αριθμός τους για 1815 Συνεταιρισμούς, μεγάλες οι περιφέρειες, μετακινήσεις. Στον πίνακα δεν αναγράφονται οι Επιθεωρητές Συνεταιρισμών.

Όνοματεπώνυμο	Περιφέρεια - Έδρα
1. Τ. Φαρμάκης	Α' Ο Νομός Αττικοβοιωτίας (Αθήνα)
2. Κ. Ξηροσύρης	Β' Ο Νομός Ευβοίας (Χαλκίδα)
3. Ι. Σωτηρακόπουλος	Γ' Ο Νομός Φθιωτιδοφωκίδος (Λαμία)
4. Κ. Χολέβας	Δ' Ο Νομός Αιτωλοακαρνανίας (Μεσολόγγι)
5. Χ. Παπακωνσταντόπουλος	Ε' Ο Νομός Λαρίσης (Λάρισα)
6. Φ. Φραγκάτος	ΣΤ' Ο Νομός Τρικάλων (Τρίκαλα)
7. Γ. Μακρής	Ζ' Οι Νομοί Ιωαννίνων και Άρτας (Ιωάννινα)
8) Γ. Κασσελίδης	Η' Οι Νομοί Κερκύρας - Πρεβέζης (Κέρκυρα)
9) Α. Γριβογιώργος	Θ' Οι Ν. Κεφαλληνίας-Ζακύνθου (Ζάκυνθος)
10. Β. Δγμόπουλος	Ι' Η Επαρχία Πατρών πλην του Δήμου Ερρινεού τώος Δήμου Βουπρασιών και Μυρτουπιών Ηλείας (Πάτρα)
11. Σ. Τρυφωνόπουλος	ΙΑ' Η Επαρχία Ηλείας πλην των άνω Δήμων (Πύργος)
12. Γ. Στεφόπουλος	ΙΒ' Αι Επαρχίαι Αιγιαλείας, Καλαβρύτων, ο τ. Δήμος Ερρινεού (Αίγιο)
13) Ν. Χάφας	ΙΓ' Αι Επαρχίαι Τριφυλίας, Ηυλίας και Ολυμπίας (Γαργαλιάνο)
14. Γ. Καφαλιάρης	ΙΔ' Αι Επαρχίαι Καλαμών-Μεσσήνης (Καλάμαι)
15. Κ. Κωνσταντινόπουλος	ΙΕ' Ο Νομός Λακωνίας και η Επαρχία Κυθήρων (Σπάρτη)
16. Α. Παρασκευόπουλος	ΙΣΤ' Ο Νομός Αρκαδίας (Τρίπολις)
17. Κ. Δελιθγοργιάς	ΙΖ' Αι Επαρχίαι Ναυπλίας, Άργους, Σπετσών, Ερμιονίδας, Ύδρας, Τραυζηνίας, Κορινθίας (Κόρινθος)
18. Ε. Σκάρκος	ΙΗ' Ο Νομός Κυκλάδων (Σύρος)
19' Μ. Παπαδόπουλος	ΙΘ' Οι Νομοί Θεσ/νίκης-Πέλλης (Θεσ/νίκη)
20. Δ. Παπαχαζής	Κ' Οι Νομοί Σερρών και Δράμας (Δράμα)
21. Γ. Σταματόπουλος	ΚΑ' Οι Νομοί Κοζάνης - Φλωρίνης (Κοζάνη)
22. Κ. Νιάρχος	ΚΒ' Ο Νομός Χανίων (Χανιά)
23. Ι. Παπαδόπουλος	ΚΓ' Οι Νομοί Ρεθύμνης-Λασηθίου (Ρέθυμνος)
24) Α. Παπαδημητρίου	ΚΔ' Ο Νομός Ηρακλείου (Ηράκλειον)
25. Κ. Βένος	ΚΕ' Οι Νομοί Λέσδου, Σάμου, Χίου (Μυτιλήνη)
	Θράκης:
1. Η. Δημητρίου	
2. Ε. Αναγνωστόπουλος	
3. Ι. Καλλιακούδας	
4. Δ. Πιπίνος	(προσωρινώς Μ. Ασίαν)
5. Η. Μωσειδης	
6. Ι. Μακρυγιάννης	

Γ) ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ.
(ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ)

Οι γεωργικοί συνεταιρισμοί αυξήθηκαν το 1922 κατά 317 και έφτασαν τους 1815 στο τέλος του έτους. Από αυτούς μόνο οι 615 είναι τότε πιστούχοι της ΕΤΕ. (Οι ονομαστικές ιδρύσεις κατά μήνα, δημοσιεύονται στο περ. «Βοηθός τών Συνεταιρισμών»).

Οι περισσότεροι γεωργοί δεν είναι συνεταιρισμένοι (και μάλιστα οι μεσαίοι και μεγάλοι). Βλ. Σ. Ιασεμίδης «Βοηθός Συνεταιρισμών» σ. 49.

Δ) ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ.

Γενικά στατιστικά στοιχεία εργασιών δεν υπάρχουν ακόμα τότε. Οι προσπάθειες τους είναι ανάλογες με τις τοπικές συνθήκες και χρονικές ανάγκες. Κυρίως πιστωτικές, προμηθευτικές, πωλήσεως και (σιγά-σιγά) τεχνικού εξοπλισμού για καλλιέργεια, οισνοποία, ελαιουργία, κλπ.

Α κ ο λ ο υ θ ο ύ ν ε ν δ ε ι κ τ ι κ ά σ τ ο ι χ ε ί α και πληροφορίες για διάφορες προσπάθειες:

—Χαρακτηριστικές πληροφορίες για την εκμετάλλευση «προστύχι» που υφίσταντο οι αγρότες από τους «προστυχάδες» στην Αιτωλοακαρνανία δίνει ο Κ. Χολέβας στο «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1922 σ. 3.

—Επίσης περιγράφει ζωνρά τον πρόχειρο τρόπο με τον οποίο ιδρύονταν πολλοί συνεταιρισμοί και έπειτα αφιόνταν στην τύχη τους. Γράφει χαρακτηριστικά για το θέμα: «...πρέπει να σταματήσει το κακό που έως τώρα γινότανε, που κάθε ένας είτε για να κάμη γτόρο, είτε για να πάρη τις 300 δρχ. που τάζει ο νόμος... χωρίς καν να σκαμπάζη από τέτοια πράγματα, πήγαινε με τη μεγαλύτερη ασυνειδησία, χωρίς να νοιώθει ότι γινόταν πρόξενος μεγάλου κακού, μάζευε τους χωρικούς, τους έλεγε χίλια δυό ωραία λόγια, τους έταζε χρυσά παλάτια και λαγούς με πετραχήλια και αφού τους έβαζε και υπέγραφαν το καταστατικό, τους απάραταγε στα κρύα του λουτρού χωρίς νά γυρίση να τους κυττάξη...» («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1922 σ. 6).

—Χαρακτηριστικά στοιχεία για εργασίες του προσφυγικού Συνεταιρισμού Ν. Α γ χ ι ά λ ο υ «Αγροτική Λαϊκή Τράπεζα» με πρόεδρο έντιμο και φιλοπρόοδο: απέκτησε αλγωνιστική μηχανή που ξοφλήθηκε μέσα σε δύο χρόνια από τα δικαιώματα αλωνισμού. Ίδρυσε αλευρόμυλο με 2 μολόπτερες. Άλεσε 29.757 οκ. Έκαμε διόροφο κτίριο, για αποθήκη κάτω και γραφείο άνω. Αναπτύχθηκε σύνδεσμος μεταξύ Συνεταιρισμού και συνεταιριων. Η Ν. Αγχιάλος έλαβε όψη βιομηχανικής κοινότητας.

—Επόπτης εισηγγείται τροποποίηση ν. 602 για αυστηρή τιμωρία όσων καταχρώνται της εμπιστοσύνης των συνεταιριων, αλλά και όσων δεν τηρούν το καταστατικό («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1922 σ. 10).

—Αντίδραση του Κεντρικού Εκκλησιαστικού Ταμείου για ενοικιάσεις κτημάτων σε Συνεταιρισμούς. Δεν εκτελούν οι Μονές τις αποφάσεις των Υπουργών. Επιμονή Υπουργείου Γεωργίας. Το Ηγουμενοσυμβούλιο της Μονής Μυρτιάς παρεπέμφθη για παράδοση άρθρου 83 ν. 602 «Θά ίδωμεν κατά πόσον οι νόμοι εφαρμόζονται και επί τών καλογήρων». Τιμωρήθηκε το Ηγουμενοσυμβούλιο με φυλάκιση 15 ημερών («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1922 σ. 29). Το ίδιο στη Μονή Βαρνακώδης Δωρίδος για 6 παρακείμενους συνεταιρισμούς. Και αλλού. (Βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1922 σ. 13, 29, 44). Χαρακτηριστικό το άρθρο του Τρ. Φαρμάκη για τους καλογήρους («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1922 σ. 23). Χαρακτηριστική συζήτηση στη Βουλή 10.3.1922 («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1922 σ. 57).

—Συνέδριο συνεκλήθη από τον Υπουργό Γεωργίας Κ. Τερτίπη, για τις 8 Φεβρουαρίου 1922 για το θέμα της μηχανικής καλλιέργειας (που γινόταν με δενζινάροτρα) για να βοηθηθούν οι πρόσφυγες της Μακεδονίας και Θράκης.

—Ειδικές έντονες προσπάθειες για ίδρυση Γ. Συνεταιρισμών στην Ανατολική Θράκη με πρόσληψη 8 υπαλλήλων. Ίδρύθηκαν από Απρίλιο 1921 και μέχρι τέ-

λος 1921 συνεταιρισμοί 210. Ενισχύθηκαν πιστωτικά από ΕΤΕ 74 με 4.868.500 δραχ. (Το 1922 προβλέπονται σε 15 εκατ.). Επί τόπου οί Ν. Μιχόπουλος. Και ο Γ. Τρακάκης (της ΕΤΕ).

— Προοδεύει η ίδρυση συνεταιρισμών ελαιοπαραγωγών στο Πήλιο. Ο Συνεταιρισμός Α γ ί ο υ Γ ε ω ρ γ ί ο υ (Νηλείας) πώλησε τις φαγώσιμες εληές του σε διπλάσιες τιμές («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1922 σ. 38).

— Ο Επόπτης Συνεταιρισμών Αιγιαλείας προστατεύει τους αγρότες από «θαυματουργό λίπασμα» (καινό ασθαστόχωμα) («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1922 σ. 39).

— Χαρακτηριστικές επιτυχίες του Σηροτροφικού Συνεταιρισμού Α γ υ ι ά ς (βλ. «Βοηθός Συνεταιρισμών» 1922 σ. 56).

Ε) ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΜΟΡΦΩΣΗ - ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Το ε ν δ ι α φ έ ρ ο ν τ η ς β ι β λ ι ο γ ρ α φ ί α ς κατά το 1922 κινείται κυρίως στην οργάνωση της γεωργικής Διοικήσεως, το εποικιστικό και στη αιτοπαραγωγή.

Στα συνεταιριστικά έχομε:

α) Α θ α ν. Χ ρ. Α ν τ ω ν ο π ο ύ λ ο υ, Τμηματάρχου Γεν. Διοικήσεως Ανατ. Μακεδονίας. «Ε ρ μ η γ ν ε ί α τ ο υ ν ό μ ο υ π ε ρ ί σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ μ ῶ ν» Δράμα 1922 σ. 130.

Προσπάθεια να παρουσιαστεί ο ν. 602 «ἐπὶ τὸ ἀπλούστερον διατετυπωμένος καὶ συστηματοκώτερον ἡτιολογημένος», με πρακτικές διασαφηνίσεις, για να συμβάλει «κατὰ τι εἰς τὴν ὀσημέραι ἀξαναομένην ἐν τῇ Πατρίδι ἡμῶν συνεταιριστικὴν κίνησιν». Δηλαδή το συνεταιριστικό μήνυμα και η εφαρμογή είχε φθάσει αξιόλογα στην Ανατολική Μακεδονία αφού θρίσκει και συγγραφική ανταπόκριση από στέλεχος της ΓΑ Αν. Μακεδονίας. Παρά τον μετριόφρονα πρόλογο, πρόκειται για πολύ αξιόλογο βιβλίο που θα μπορούσε να θεωρηθῆι σαν η πρώτη σημαντική προσπάθεια ερμηνείας του νόμου σε συσχετισμό με την θεωρία και την πρακτική του συνεταιρισμού.

β) Π ρ α κ τ ι κ ἄ Α' Γ ε ν ι κ ῆ ς Σ υ ν ε λ ε υ σ ε ω ς Γ ε ω ρ γ ι κ ῶ ν Σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ μ ῶ ν Ε λ λ ἄ δ ο ς, 1922.

Πρόκειται για αξιόλογη πανελλήνια συνεταιριστική σύσκεψη για τα γενικότερα συνεταιριστικά αγροτικά προβλήματα.

γ) Το Π ε ρ ι ο δ ι κ ῶ «Β ο η θ ὶ τ ῶ ν Σ υ ν ε τ α ι ρ ι σ μ ῶ ν».

Εξοικονομεί η έκδοση του πολύτιμου περιοδικού του Σ. Ιασεμίδη, με εκλεκτές συνεργασίες και στοιχεία: Τα επίκαιρα τότε κυριότερα θέματα:

Ιανουάριος 1922, τεύχος 1

—Το καθήκον των καταναλωτών (Π. Βασιλακόπουλος).

—Εργασίες του Γ.Σ. Νεοχωρίου Παραχελωτίτιδος (Κ. Χολέβας, Επόπτης Αιτωλοακαρνανίας).

—Η προσωπική γεωργική πίστις (Σ. Ιασεμίδης).

—Εργασίες της «Αγροτική Λαϊκή Τράπεζα Νέας Αγχιάλου» Λαρίσης (Δ. Πιπίνος, Επόπτης Λαρίσης).

Φεβρουάριος 1922, τεύχος 2

—Αναγκαστικοί Συνεταιρισμοί (Σ. Ιασεμίδης).

—Επί της απαλλοτριώσεως των μοναστηριακών αγροκτημάτων (Τρ. Φαρμάκης).

—Οι γεωργικοί συνεταιρισμοί εν Θράκη (Ν. Μιχόπουλος).

Μάρτιος 1922, τεύχος 3

—Η προσωπική γεωργική πίστις (Σ. Ιασεμίδης).

—Εργασίες Ελαιουργικού Συνεταιρισμού Αγίου Γεωργίου Νηλείας Πηλίου.

—Προφυλαχθήτε από τα ψευδολιπάσματα (Δ. Πιπίνος).

—Η σημασία της κοινής συντροφιάς Αμπελακίων (Δ. Πιπίνος).

—Γεωργικός Προμηθευτικός Συνεταιρισμός Μακρακώμης «Σωτηρία» (Ι. Σωτηρακόπουλος).

—Πίνακες Συνεταιρισμών 31.12.1921. Πίνακας Εποπτών κατά περιφέρειες.

Απρίλιος 1922, τεύχος 4

—Το Αγροτικό Συνέδριο (Σ. Ιασεμίδης).

—Η προσωπική γεωργική πίστις (Σ. Ιασεμίδης).

—Η σηροτροφία και οι Συνεταιρισμοί (Δ. Κωτσονάνος).

Διακοπή εκδόσεως: Νεώτερο τεύχος του περιοδικού δεν βρέθηκε. Φαίνεται ότι θα διέκοφε την έκδοσή με την τότε πολεμική κατάσταση, ίσως και από άλλους λόγους που οφείλονται στα όσα περιέχονται στο κείμενό του που ακολουθεί, σχετικά με το Συνέδριο.

ΣΤ) ΕΝΩΣΕΙΣ Γ. ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ - ΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ.

1. Ιδρύσεις.

Κατά το 1922 ιδρύθηκε η Ένωση Συνεταιρισμών Τριφυλίας - Πυλίας (Γαργαλιάνοι) με πρωτοβουλία Μ. Δεληγιάννη, Δ. Ζέρβα, Α. Κοκκώνη και νομογεωπόνου Γεν. Γαρδίκη, Π. Βασιλακόπουλου, Χάφα («Βοηθός Συνεταιρισμών» 1922 σελ. 14, 44).

2. Το πρώτο Πανελλήνιο Συνέδριο Γεωργ. Συνεταιρισμών.

Στις αρχές του 1922 συγκροτείται το Α΄ Πανελλήνιο Συνέδριο των Γεωργ. Συνεταιρισμών με πρόεδρο τον ενθουσιώδη εκπαιδευτικό Βασ. Γ. Παπαγεωργίου (βλ. Κ. Χολέβα «Όδηγός Συνεταιρισμών» σ. 3).

Η οργάνωση, τα θέματα και η όλη διεξαγωγή του, ήταν ανάλογα με την τότε ανώμαλη κατάσταση.

Αναλυτικά για το Συνέδριο αυτό βλ. Ιασεμίδη στο «Βοηθός Συνεταιρισμών» Απριλίου 1922 σ. 49 και ιστορικής σημασίας παρατηρήσεις που παραθέτουμε. Οι υπογραμμίσεις δικές μας.

«Κατά τὸ τέλος τοῦ προπαραελθόντος μηνὸς συνήλθεν ἐν Ἀθήναις Πανελλήνιον Ἀγροτικὸν Συνέδριον. Τὸ Συνέδριον τοῦτο διέφερεν ἀπὸ ἄλλα προηγούμενα ἀγροτικά συνέδρια κατὰ τὰ ἐξῆς οὐσιώδη σημεῖα. Πρῶτον ἀποτελεῖτο σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἀπὸ ἀντιπροσώπων τῶν γεωργ. συνεταιρισμῶν, δεῦτερον δὲν εἶχαν ὀρισθῆ ἀπὸ πρὶν τὰ πρὸς συζήτησιν θέματα.

Τὸ ὅτι διὰ πρώτην φοράν ἔκαμε τὴν ἐμφάνισίν του συνέδριον ἀπὸ ἀντιπροσώπων

τῶν γεωργ. συνεταιρισμῶν ὅλης τῆς Ἑλλάδος εἶνε πολὺ ἐνθαρρυντικόν διότι ἀποδεικνύει κατ' ἀρχὴν ὅτι κατανοοῦν τὴν ἀνάγκην νὰ ἀνταλλάσσουν γνώμας καὶ νὰ συνεργάζωνται. Ἡ τοιαύτη σύνοθες τοῦ συνεδρίου προσέδιδε μεγαλύτερον κύρος καὶ σημασίαν εἰς τὰς συζητήσεις καὶ συμπεράσματά του καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἦτο πλεονεκτικὴ. Ἀλλὰ τοῦτο θεθαίως δύναται νὰ λεχθῆ μόνον ἐφ' ὅσον ἡ συζήτησις περιω-

ρίζετο εις ζητήματα ἀποκλειστικῶς συνεταιρική, καθὼς π.χ. εἰς τὸ ζήτημα περὶ τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἐνισχυθῆ ἡ ἐσωτερικὴ συνῶχή εἰς τὸν τοπικὸν συνεταιρισμὸν, εἰς τὸ κύτταρον αὐτὸ ὀλοκλήρου τῆς συνεταιρικῆς ὀργάνωσέως, εἰς τὸ ζήτημα περὶ τοῦ τρόπου τῆς διαδόσεως τῶν συνεταιρισμῶν, περὶ τοῦ τρόπου τῆς συνενώσεως αὐτῶν εἰς μονίμους Κεντρικοὺς Συνεταιρισμοὺς καὶ ἐνώσεις, περὶ τῆς ἀνάγκης καὶ τοῦ τρόπου τῆς συστάσεως Κεντρικῆς Συνεταιρικῆς Τραπεζῆς ἢ Τραπεζῆς Συνεταιρισμῶν καὶ ἐν γένει περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν θέλει ἐποικοδομηθῆ καὶ στεγασθῆ τὸ ὄλον οἰκονομικὸν οἰκοδόμημα τῶν γεωργ. Συνεταιρισμῶν.

Ἀπὸ αὐτὰ ὅμως συνεζητήθη μόνον τὸ ζήτημα τῆς ἰδρύσεως Ὁμοσπονδίας τῶν γεωργ. συνεταιρισμῶν ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας τὸ καταστατικὸν ὅπως εἶχε καταρτισθῆ ἤδη πρό καιροῦ παρ' ἡμῶν μὲ μερικὰς τροποποιήσεις ἐνεκρίθη ἀπὸ τὸ συνέδριον. Καὶ αὐτὴ εἶναι καθ' ἡμᾶς ἡ μόνη σχεδὸν ἐκ τοῦ Συνεδρίου προκύψασα θετικὴ ὠφέλεια.

Τὰ λοιπὰ ὡς ἄνω διὰ τοὺς Συνεταιρισμοὺς σοβαρώτατα θέματα οὐδόλως συζητήθησαν. Αἱ δὲ ἐπὶ ἄλλων θεμάτων συζητήσεις κατέληξαν εἰς εὐχὰς μόνον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲν ἀπραγματοποιήτους πολλαχοῦ δὲ καὶ ἄνευ ὑποδείξεως τοῦ τρόπου τῆς ἐφαρμογῆς των.

Τὸ πλεονέκτημα, τὸ ὁποῖον εἶχε ἡ ἀποκλειστικὴ σχεδὸν ἐν τῷ Συνεδρίῳ συμμετοχὴ μόνον τῶν γεωργ. Συνεταιρισμῶν κατέστη οὐσιώδης μειονέκτημα τοῦ Συνεδρίου, ὅταν τοῦτο ἐπεξετάθη ἐπὶ θεμάτων μὴ συνεται-

ρικῶν ὡς π.χ. τῆς ἰδρύσεως ἀγροτικῶν πολιτικῶν συλλόγων, τῆς γενικῆς ἀπαιλοτριώσεως ὄλων τῶν κτημάτων καὶ μάλιστα ἀνευ ἀποζημιώσεως τινος κλπ. Καὶ τοῦτο ἦτο μειονεκτικὸν ὄχι μόνον διὰ τὸ κύρος τῶν συμπερασμάτων τὰ ὁποῖα ἠδύνατο ἐκ τῆς συζητήσεως αὐτῶν νὰ ἐξαχθῶσι ἀφ' οὗ εἰς ταύτην δὲν ἠδύνατο νὰ ἀκουσθῶσι οὔτε αἱ διάφοροι γεωργικαὶ τάξεις ὡς αἱ τῶν μέσων καὶ μεγάλων κτηματιῶν οὔτε αἱ ἀντιλήψεις τοῦ Κράτους τοῦ ἀποθλέποντος εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς γεωργ. παραγωγῆς, ἀλλὰ μόνον τὰ συμφέροντα τῆς τάξεως τῶν συνεταιρισμένων μικρῶν γεωργῶν, καὶ ταύτης οὐχὶ πληρῶς ἐκπροσωπούμενης ἀφ' οὗ οἱ πλείστοι γεωργοὶ τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχουσι ἐπίσης συνεταιρισθῆ καὶ πολλοὶ ἐπίσης συνεταιρισμοὶ οὐδόλως ἀντιπροσωπεύθησαν, ἀλλὰ ἦτο ἐπίσης μειονεκτικὸν καὶ διὰ τὸ κύρος αὐτῶν τῶν Συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι ἐνὼ παρέλειψαν νὰ συζητήσουν ἐπὶ τῶν οὐσιωδεστάτων καὶ ἀμέσως τὴν ὑπόστασιν αὐτῶν ἐνδιαφερόντων ζητημάτων, ἐξέτραπῆσαν εἰς συζητήσιν δευτερευόντων δι' αὐτοὺς θεμάτων, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν παρέλειψαν νὰ ἐπιτεθῶσι καὶ κατ' αὐτῆς τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀστικοῦ Κράτους, ὡς παρεμποδίζοντος τὴν πρόδον αὐτῶν καὶ τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἐμείωσαν οὕτω αὐτοὶ οἱ ἴδιοι τὸ κύρος ἐκ αὐτῶν ἀπέναντι τοῦ Κράτους καὶ τῆς κοινωνίας ἐν γένει, διότι καὶ ὁ ἐλαχίστην δόσιν καλῆς πίστεως ἔχων, μὲ ἐν μόνον θλέμμα εἰς τὸ πρόσφατον παρελθόν θὰ ὑποχρεωθῆ νὰ ἀνομολογήσῃ ὅτι ἡ ἐίσαγωγὴ τῆς συνεταιρικῆς ἰδέας παρ' ἡμῖν, ἡ διάδοσις καὶ ἡ ἐπιτυχία τῶν συνεταιρισμῶν ὀφεί-

λεταί σχεδόν ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὸ Κράτος, εἰς τὴν νομοθεσίαν καὶ τὴν διοίκησίν του.

Μέ τοῦτο δὲν θέλομεν νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Κράτους ἐπεραιώθη διὰ τῶν μέχρι τοῦδε συντελεσθέντων ἢ καὶ ἀκόμη ὅτι τὸ Κράτος δὲν ἔχει καθῆκον νὰ λάβῃ ἐνεργώτερα μέτρα πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν γεωργ. Συνεταιρισμῶν, διοικητικά καὶ νομοθετικά, τὰ ὅποια ἐπιβάλλει ἢ ἐξέλεις αὐτῶν καὶ ἢ ἐκ ταύτης κτηθεῖσα πείρα. Ἄλλὰ φρονοῦμεν ἀδιστακτικῶς, ὅτι αἱ ἀδικαιολογητοὶ κατὰ τοῦ Κράτους ἐξεγέρσεις αὐτῶν τῶν Συνεταιρισμῶν ὅχι μόνον εἶνε ἢ καλλιτέρα ὁδὸς πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιδιωκομένης ἐνισχύσεως, ὅχι μόνον μετατοπίζουσι τὸ ἔδαφος τῆς κοινῆς συνεργασίας μεταξὺ τῶν αὐτοδιοικουμένων συνεταιρισμῶν καὶ τοῦ Κράτους—τῆς ἀπαραιτήτου πρὸς καθορισμὸν τῶν γενικῶν γραμμῶν τῆς κατευθύνσεως καὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἐνεργείας ἀμφοτέρων, διὰ τὴν ἐπιτυχίαν ἑνὸς σκοποῦ, τῆς προαγωγῆς τῶν γεωργ. συνεταιρισμῶν, τῆς γεωργ. παραγωγῆς καὶ τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ, ὁ ὅποιος δι' ἀμφοτέρους εἶνε κοινός,—εἰς τὸ ἔδαφος τῶν διαρκῶν ἀντεγκλήσεων καὶ τῆς ἐχθροῦ τῆτος μεταξὺ τῶν, ἀλλὰ καὶ προάγουν τὴν κοινωनीαν εἰς τὴν ἀμφιβολίαν, μὴ τυχόν ἢ τόσον ἐκθύμως παρασχεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κράτους πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς εὖνοια ἀπετέλει ἐσφαλμένην πολιτικὴν. Ἐγὼ ὁ Ἴδιος φέρομαι ἐνίοτε εἰς τοιαύτας σκέψεις, ὅταν παρὰ τῆρ ὅτι ἀντιπρόσωποι συνεταιρισμῶν συνερχόμενοι ἐν συνεδρίῳ δὲν ἀνταλλάσσουσι γνώμας περὶ τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὅποιον ἢ ἐσωτερικῆς των συνοχῆς θὰ θελτιωθῇ, περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν θὰ ἀντεπεξέλθουν κατὰ

τοῦ ληστρικοῦ ἐμπορίου, περὶ τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὅποιον οἰκονομικῶς θὰ ἐνωθῶσι καὶ θὰ ἐνισχυθῶσι κλπ., ἀλλὰ ἐπιδιώκουσι τὴν ἰδρυσιν πολιτικοῦ ἀγροτικοῦ κόμματος ἐπιτιθέμενοι κατὰ τοῦ Κράτους.

Τὸ δεύτερον διακριτικὸν τοῦ συγκροτηθέντος Ἄγροτικοῦ Συνεδρίου εἶνε ὅτι οὐδὲν εἶχεν ὀρισθῆν ἐκ τῶν προτέρων θέμα πρὸς συζήτησιν καὶ εἰς τοῦτο ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος τὸ κακόν ὅτι τὸ Συνέδριον παρεξέτράπη τοῦ σκοποῦ τοῦ ὡς ἀνωτέρω ἀνεπτύξαμεν. Ἡ εὐθύνη ὡς ἐκ τούτου τῶν γενομένων θέλομεν νὰ πιστεύωμεν, ὅτι δὲν θαρύνει τοὺς κατὰ τόπους συνεταιρισμοὺς, ἀλλὰ τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτῶν, οἱ ὅποιοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπετελοῦντο ἀπὸ μὴ γεωργούς καὶ ἀπὸ ἀγνοοῦντας τὰς γεωργικὰς συνθήκας τοῦ τόπου ὃν ἀντεπροσώπευον' πλεῖστοι δὲ καὶ αὐτὴν τὴν δργάνωσιν καὶ τὸν σκοπὸν τῶν Συνεταιρισμῶν, πάντες ἄνευ οὐδεμιᾶς συγκεκριμένης ἐντολῆς ἐκ μέρους τῶν συνεταιρισμῶν τοὺς ὁποίους ἀντιπροσώπευον καὶ ἀπὸ τῶν ὁποίους διωρίσθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον μὲ ἐν τηλεγράφημα. Καὶ τὸ γεγονός τοῦτο μοῦ διαλύει τὰς ὡς ἄνω ἀπαισιοδόξους σκέψεις μου, διότι ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι εἰς τὸ μέλλον τὰ ἀγροτικά Συνέδρια τῶν γεωργ. Συνεταιρισμῶν θὰ ἔχουν ἐκ τῶν προτέρων ὠρισμένα τὰ θέματα ἐφ' ὧν θὰ συζητήσονται καὶ, ὅπερ ἀπαραίτητον, οἱ κατὰ τόπους συνεταιρισμοὶ θὰ προσπαθήσονται νὰ στείλουν ἀντιπροσώπους, οἱ ὅποιοι νὰ γνωρίζουν τὰς γεωργικὰς συνθήκας καὶ ἀνάγκας τοῦ τόπου των, νὰ εἶνε οἱ ἴδιοι ἔμπειροι τῆς γεωργίας καὶ νὰ εἶναι καθ' αὐτὸ συνεταιρισταὶ ἔχοντες πλήρη γνώσιν τῆς συνεταιρικῆς ὀργανώσεως καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς.

Πρὸ παντὸς δὲ νὰ εἶνε τοιοῦτοι, οἱ ὅποιοι δὲν θὰ ἔχουν ὡς κύριον μέλημά των πῶς θὰ τεθοῦν ἐπὶ κεφαλῆς ἀ-

γροτικῶν πολιτικῶν συλλόγων καὶ κόμματος, ἀλλὰ πῶς θὰ τονωθῆ ἡ ἐσωτερικὴ συνοχὴ τῶν συνεταιρισμῶν καὶ πῶς θὰ

κατορθωθῆ ὁ οἰκονομικὸς συνασπισμὸς καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις αὐτῶν».

3. Η ἰδρυση της πρώτης Πανελληνίου Συνομοσπονδίας Γεωργ. Συνεταιρισμῶν.

Ἐξαιρετικῆς ιστορικῆς σημασίας εἶναι τὸ γεγονός ὅτι μέσα στη λαίλαπα τῆς μικρασιατικῆς ἐκστρατείας, διαμάχης καὶ καταστροφῆς, συνεχίζονται οἱ προσπάθειες γιὰ τὴν κεντρικὴ ἰδεολογικὴ ὀργάνωση τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν, τῆς οὐστάσεως τῆς ὁποίας τὸ Υπουργεῖο Γεωργίας εἶχε υποδείξει ἀπὸ τὸ 1919.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἀπόφαση τοῦ Α' Πανελληνίου Συνεταιριστικοῦ Συνεδρίου υποβάλλεται καὶ ἐγκρίνεται ἀπὸ τὸ Πρωτοδικεῖο Ἀθηνῶν (ἀπόφ. 3536/1922) τὸ καταστατικὸ πὺ εἶχαν υπογράψει Ἐνώσεις Συνεταιρισμῶν καὶ Συνεταιρισμοὶ καὶ ἰδρύεται ἡ «Πανελληνίος Συνομοσπονδία Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν» ὡς επαγγελματικὸ σωματεῖο.

Τὸ παρακάτω κλισὲ, ἴσως εἶναι τὸ μόνον σήμερον ἀποδεικτικὸ ἀναμνηστικὸ στοιχεῖο ἀπὸ τὴν πρώτη Συνομοσπονδία Συνεταιρισμῶν τοῦ 1922. Μας ἐνημερώνει γιὰ τὴν ἐπωνυμία, τὴ διεύθυνση τῶν Γραφείων τῆς, τὴ σφραγίδα τῆς καὶ τὴν υπογραφή τοῦ Προέδρου τῆς, πὺ ἦταν ὁ ἀγωνιστὴς συνεταιριστὴς Χρ. Βεργόπουλος (1). Μετὰ ἀπὸ ὀλιγόχρονη μικρὴ δράση, ἡ πρώτη αὐτὴ Συνομοσπονδία ἀδράνησε καὶ διαλύθηκε. (Βλ. αναλυτικὰ στὸ Β' Τόμο).

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

ΕΔΡΑ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: Τεργηγιῶν 19

Ἀριθ. Πρωτ. 418

Ἐν Ἀθήναις τῆς 7 Ἰαννουαρίου 1924.

Ὁ Πρόεδρος. —

Χρ. Βεργόπουλος

Σχετικὰ με τὴν πρώτη Συνομοσπονδία, γράφει ἀργότερα ὁ Θ. Τζωρτζᾶκης (2) :
«... Εἰς τὴν ἀσταθῆ ἀκόμη συνεταιριστικῆς ἐποχῆν ἐκείνην, με τὴν ἔλλειψιν ἰσχυρῶν οἰκονομικῶν συνεταιριστικῶν ὀργανώσεων με σταθερὰ καὶ ξεκαθαρισμένους παραδόσεις, ἐπόμενον ἦτο νὰ δυσκολευθῆ ἡ Συνομοσπονδία νὰ εὕρῃ τὸν δρόμον τῆς καὶ φυσικόν ἦτο νὰ περιπλανηθῆ κάπως μεταξὺ ποικίλων κατευθύνσεων, ἔχι πάντοτε ἐντελῶς συνεταιριστικῶν. Ἐξ' ἄλλου ὁ περιορισμένος ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς καὶ ἡ ἔλλειψις καὶ τῶν στοιχειωδεστέρων οἰκονομικῶν μέσων δὲν ἐπέτρεψαν εἰς

Η Συνομοσπονδία Συνεταιρισμών έγινε πραγματικότητα το 1935, έπειτα από τις προσπάθειες του Θ. Τζωρτζάκη και άλλων συνεταιριστών που κατόρθωσαν να αντιμετωπίσουν την αδράνεια και τις διάφορες αντιδράσεις (τοπικιστικές, προσωπικές, κλπ.). Αναμνηστική φωτογραφία από προπολεμική Γ.Σ. (4)

αυτήν γὰ ἀσκήση σοβαράν ἐπιρροήν ἐνδοσυνεταιριστικῶς καὶ γὰρ συντελέσει εἰς τὴν ἀπὸ ἀπόψεως, ἕς εἰπωμεν οὕτω, συνεταιριστικῆς προόδου τῶν συνεταιρισμῶν.

Ἄλλὰ ἂν ἀπὸ καθαρῶς συνεταιριστικῆς ἀπόψεως δὲν ἔχει γὰρ ἐπιδείξει ση-
μαντικὰς ὑπηρεσίας ἢ τότε Συνομοσπονδία, κατώρθωσεν ὅμως διὰ τῆς δράσεώς της
γὰρ θέσση ἐδραίας τὰς βάσεις μιᾶς ἐλευθέρως μὲν καὶ συμπτωματικῆς, ἀλλὰ στενῆς
καὶ ἀποτελεσματικῆς συνεργασίας τῶν συνεταιρισμῶν.

Μεταξὺ τῶν συνεδρίων τὰ ὁποῖα αὕτη ὠργάνωσε συγκαταλέγεται καὶ τὸ Γ' Πανελλήνιον Ἀγροτικόν Συνέδριον, κατὰ τὸν Μάϊον 1924, εἰς τὸ ὁποῖον, μεταξὺ ἄλλων (3) εὐρύτατα συνεζητήθη καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἰδεολογικῆς καὶ ἐπαγγελματο-
συνεταιριστικῆς ὀργανώσεως τῶν συνεταιρισμῶν. Εἰς τὸ συνέδριον τοῦτο, προεδρευ-
όμενον ἀπὸ τὸν σεβαστὸν μου κ. Σπ. Χαιιώτην, κατόπιν εἰσηγήσεως γενομένης ὑπ'
ἐμοῦ ἀπεφασίσθη ἡ ἐπιδίωξις τῆς συστηματικῆς ἰδεολογικῆς ὀργανώσεως καὶ ἡ
ἀναδιοργάνωσις τῆς ὑφισταμένης Συνομοσπονδίας. Ἀνετέθη δὲ εἰς ἐπιτροπὴν ἀπο-
τελεσθεῖσαν ἀπὸ τῶν κ.κ. Δ. Πάνου, Δ. Μαργέτην, Β. Σιμωνίδην, Κ. Μαλοῦχον
καὶ ἐμὲ ἵνα ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς Διοικήσεως τῆς Συνομοσπονδίας ἐπιμεληθεῖ
τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀποφασισθέντων...» (Τῆ συνέχεια στις προσπάθειες γιὰ τὴν
ὀργάνωσιν τῆς πρώτης αὐτῆς Συνομοσπονδίας καὶ γιὰ τὴν ἰδρύσιν τῆς Συνομοσπον-
δίας τοῦ 1935 βλ. στὰ ἐπόμενα Κεφάλαια τοῦ Β' Τόμου).

Ἰωάν. Αφεντάκης

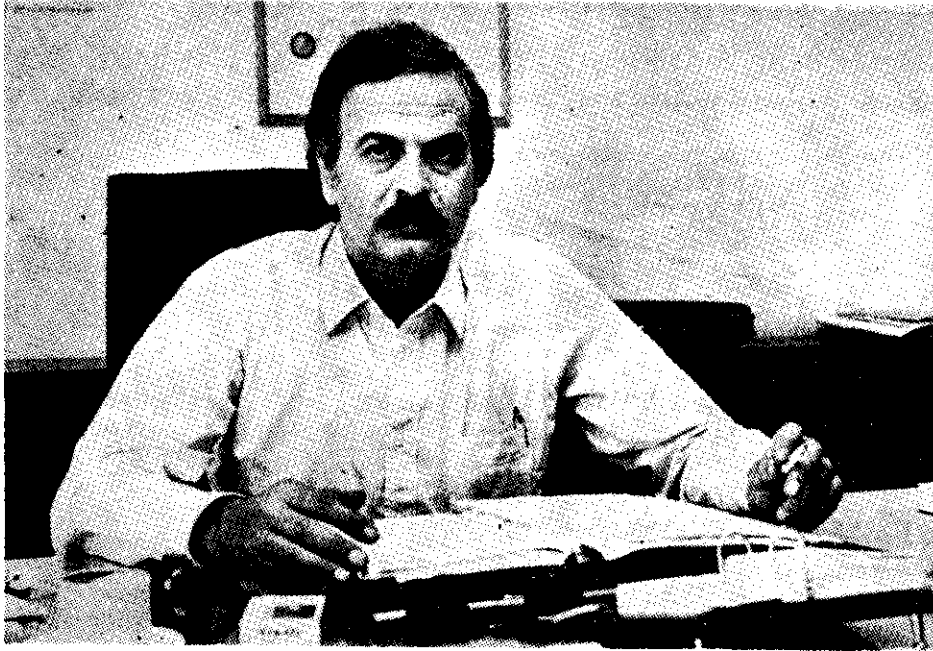

Νικ. Κολύμβας

Δύο ἀπὸ τοὺς Γεν. Διευθυντὲς τῆς ἐλεύθερης Συνομοσπονδίας Συνεταιρισμῶν ποῦ
— μετὰ τὸν Θ. Τζωρτζάκη — ἀφίσαν τὴ σφραγίδα τοὺς στὴν ἐλληνικὴ συνεταιρι-
στικὴ ἐξέλιξι, ο καθένας με τὸν τρόπο του (βλ. ἐπόμενους τόμους).

Τὸν Νικ. Κολύμβια διαδέχθηκε ὁ Κ. Παπαγεωργίου (βλ. φωτογρ. σελ. 75)
καὶ αὐτὸν ὁ Εὐδ. Σαχπάκης (βλ. φωτογρ. σελ. 489) στὸ ἔργο τῶν ὁποίων θα
δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νὰ αναφερθοῦμε στὸς ἐπόμενους τόμους.

Η σημερινή εκπροσώπηση της Πανελληνίου Συνομοσπονδίας Συνεταιρισμών.

Ο Πρόεδρος του Δ.Σ. της Συνομοσπονδίας Βαγγέλης Σκουλάς.

Ο Γεν. Γραμματέας Αρ. Σάμιος
Ο Γ. Διευθυντής Ευδ. Σαχπάζης →

(Φωτογραφία του Διοικητικού Συμβουλίου στον επόμενο Τόμο)

Γ) Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΙΣΤΗ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ.

Με το νόμο 2635 κανονίζονται τα της χορηγήσεως δανείων με ενέχυρο καπνού στις Νέες Χώρες.

Ιδιαίτερη προσπάθεια γίνεται για τη Θράκη.

Στο περιοδικό «Νέα Γεωπονικά» (φ. 11-12 του 1922) δημοσιεύεται σχέδιο «Όργανισμῶ Γεωργικῆς Τραπεζῆς» του Σπ. Χασιώτη. (Προηγούμενο σχέδιο βλ. το 1916 στο ἴδιο περιοδικό).

Χορηγήσεις της ΕΤΕ στην γεωργία τα ἔτη 1921, 1922 βλ. στη μελέτη του Π. Δεκάζου (5).

Η) ΒΑΣΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ.

Βλ. παραπάνω στις συζητήσεις του Α' Πανελληνίου Συνεταιριστικού Συνεδρίου και στὸ ἄρθρο του Σ. Ιασεμίδη, την ανάμιξη των Συνεταιρισμῶν στα γενικότερα ζητήματα του τόπου με τη σύγκληση Συνεδρίου, συζητήσεις, αποφάσεις και στα γενικότερα αγροτικά κλπ. ζητήματα, με τον κίνδυνο πολιτικῶν επιδράσεων και αντιδράσεων (που ακολούθησαν αργότερα).

Θ) ΟΙ ΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ.

Συζητήσεις, συμβούλια, επιτροπές κλπ. απεδείχθησαν τελείως ανίκανα να φέρουν θετικό αποτέλεσμα στο θέμα των μεσαζόντων και της εκμεταλλεύσεως. Αιτία του κακού οι ἴδιοι οι καταναλωτές που δεν καταλαβαίνουν το συμφέρον τους, για συνεταιριστική οργάνωση. (Βλ. Π. Βασιλακόπουλος, «Βοηθὸς Συνεταιρισμῶν» 1922 σελ. 1).

Την ἀνάγκη των καταναλωτικῶν Συνεταιρισμῶν ἀλλὰ και την ἀδιαφορία των ἰδίων των καταναλωτῶν στην εκμετάλλευση που τους γίνεται, εκθέτει ο Σ. Ιασεμίδης στο κείμενό του που παραθέσαμε (βλ. στο Η' του 1921).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 34

(1) Χρῖστος Βεργόπουλος: Γράφει «ὁ Συνεταιριστὴς 1933 σ. 104: «...ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐπιφανέστερους συνεταιριστὰς τῆς Πελοποννήσου και τοὺς μαχητικώτερος ἀγωνιστὰς τῆς συνεταιριστικῆς ιδέας. Στῆς 4 Ἀπριλίου πέθανε στὸ Αἴγιο ὁ Χρῖστος Βεργόπουλος, δημοδιδάσκαλος ... ὁ μακαρίτης Βεργόπουλος, κουρασμένος παιδὶ ἀπὸ τὸν πολυετῆ συνεταιριστικὸ και ἀγροτικὸ ἀγῶνα, εἶχε ἀποτραβηχθῆ τελευταία ἀπὸ τὴν κίνησι και γυρίσει στὸ παλῆό του δασκαλικὸ ἐπάγγελμα.

Ἐμῶς τοὺς παλῆότερους συνεταιριστὰς ὁ θάνατος τοῦ Βεργόπουλου μᾶς συγκινή βαθύτατα. Δὲν ξεχνᾶμε πῶς ἦταν και αὐτὸς μαζί με λίγους ἄλλους ἀπὸ τοὺς πρωτοπόρους τῆς ιδέας, στὴν ὑπηρεσία τῆς ὁποίας ἀφοσιώθη τόσο, ὥστε νὰ ἀφίση και τὴ δουλειὰ του ἀκόμη ἐπὶ δέκα σχεδὸν χρόνια.

Τῆς ὑπηρεσίας του στὴν κίνησι και τοὺς ἀγῶνες του γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς ἀρκεῖ νὰ μαρτυρήσῃ μόνο ἡ ἀπλή χρονολογικὴ ἐξιστόρησι τῆς δράσεώς του. Ἀπὸ τὸ 1915 ἀνεμίχθη με ἐνθουσιασμό στὴ συνεταιριστικὴ κίνησι και ἴδρυσε τὸ Συνεταιρισμὸς Ἠτέρης ἔδου εἰργάσθη ὡς πρόεδρος ἐπὶ δέκα χρόνια. Στὰ 1918 ἐπρωτοστάτησε στὴν ἴδρυσι τῆς Ἐνώσεως Αἰγιαλαίας. Ἀπὸ τὰ 1920 - 1923 ἦτο πρόεδρος τῆς Ἐνώσεως αὐτῆς. Μαζὺ με ἄλλους ἔκαμε τὴν Πανελληνιον Συνομοσπονδία Συνεταιρισμῶν και ἔγινε πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῆς.

Γιὰ νὰ εἶνε παιδὶ ἐλεύθερος στὴ δρᾶσι του στὰ 1922 παρητήθη ἀπὸ δάσκαλος.

Ἦτο ἀπὸ τοὺς πρώτους μαχητὰς γιὰ τὴν κατάργησι τῆς Ἐνείας και τὴν ἴδρυσι τοῦ Σταφιδικοῦ Ὄργανισμοῦ, ἐπρωτοστάτησε στὴν ἴδρυσι τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς, ἐπολέμησε μέσα σὲ συνέδρια γιὰ τὴν συνεταιριστικὴ ιδέα και ὑπέφερε χάριν αὐτῆς.

Για την Αιγιάλεια ειδικότερα επέτυχε ο Βεργόπουλος την καθιέρωση του σήματος «Βοστί-
τοα» για τις σταφίδες του Αιγίου, και την δια νόμου ανάθεση της προστασίας αυτού στην Ένωσιν.

Μόλις πρό έτους επανήλθε και πάλιν στο διδασκαλικό επάγγελμα ... Με το θάνατό του
εκλείπει μιὰ από της πειθι παληές μὰ και πειθι ισχυρές συνεταιριστικές φυσιογνωμίες. Οι νεώ-
τεροι συνεταιρισταί ἄς γνωρίζουν ὅτι πολλά χρωστά ἢ κίνησι και στο Βεργόπουλο και ἄς θυ-
μούνται πάντα τὸν ἀγωνιστὴ μὲ συγκίνησι και μὲ συμπάθεια». (1936 σ. 104).

(2) Βλ. εισήγησή του στη Γ.Σ. της Συνομοσπονδίας («Συνεταιριστής» 1935 σ. 123 —
1936 σ. 65 — 1960 σ. 33).

(3) Ἄλλα θέματα (που δείχνουν την τότε γεωργική πραγματικότητα) αλλά και την πο-
λυπραγμοσύνη της ανοργάνωτης Συνομοσπονδίας, ήταν το αγροτικό, το εποικιστικό, σταφιδικό,
καπνικό, αγροτική πίστη, αγροτική ασφάλεια, γεωργική φορολογία, τοπική αυτοδιοίκηση, λαϊ-
κή εκπαίδευση, γεωργική εκπαίδευση, ὀργάνωση επαγγελματισυνεταιριστικῶν σωματείων.

(4) Στη φωτογραφία αυτή: μέλη της Γ.Σ., του Δ.Σ., διευθυντές Ενώσεων, το πρώτο προ-
σωπικό της Συνομοσπονδίας.

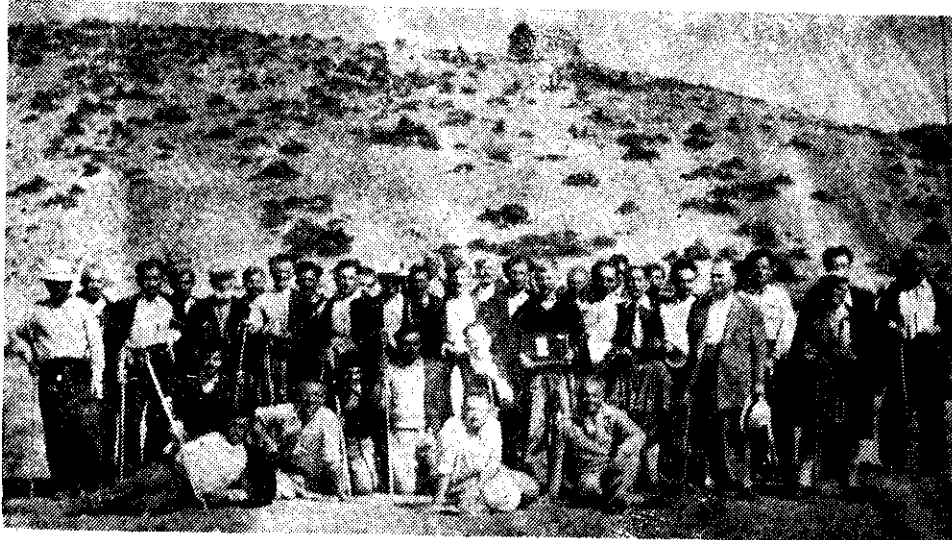
Μερικά ονόματα: Ο πρώτος πρόεδρος του Δ.Σ. (1935) Αλέξ. Μπαλατζής. Ἄλλα στε-
λέχη: Λεονάρδος, Χρ. Βακαλούδης, Βαρούχας, Δεληγιάννης, Δ. Κουκορίκος, Χρ. Παπαδόπου-
λος, Γ. Δασκαλόπουλος, Χρ. Αθανασιάδης, Β. Κέστης, Θ. Καράμπελας, Ανδρ. Σιθρόπουλος και
ἄλλοι. Υπηρεσιακὰ στελέχη: Θ. Τζωρτζάκης (Διευθυντής), Π. Χασαπόπουλος (Προϊστάμενος).
Οι πρώτοι υπάλληλοι: «Βοηθοί», νεαροὶ ἀπόφοιτοι τότε, της Σχολῆς Συνεταιριστῶν ν. 4142:
Ν. Οικονομόπουλος, Αριστ. Κλήμης, Γ. Πανταζόπουλος.

(5) Π. Δεκάζου: «Ἑλληνικοὶ Συνεταιρισμοί. Βραχεῖα ἐπισκόπησις τῆς συστάσεως, ἐξελί-
ξεως και μέλλοντος αὐτῶν» στο βιβλίο του Α. Αγάθου, «Οἱ γεωργικοὶ Συνεταιρισμοὶ τῆς Ἑλ-
λάδος», Ἀθήνα 1926. Στη σελ. 7, χορηγήσεις στη γεωργία και ἀπὸ αὐτὲς σε αγροτικούς συνε-
ταιρισμούς. Στη σελ. 10 οι χορηγήσεις κατὰ περιφέρειαις (ετῶν 1921 - 1925). (Βλ. αναλυτικὰ
στον Β' τόμο).

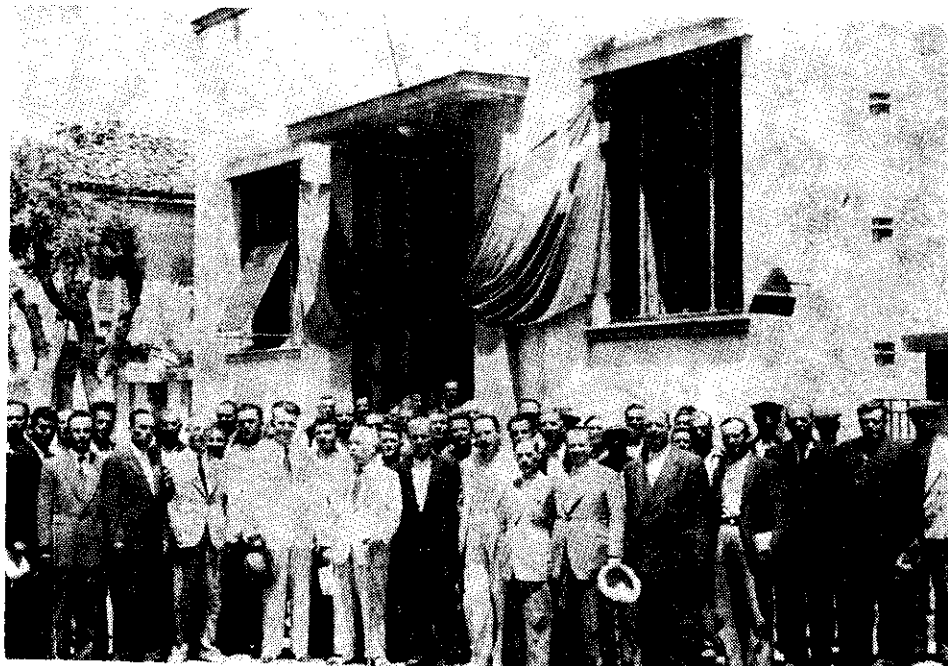
Από τους παλαιότερους και καλύτερους Συνεταιρισμούς. (Νέας Αγχιάλου) Βλ. σ. 481

ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ: Μέσο για επίβιωση και μοχλός για ανάπτυξη των αγροτών στην πολύπαθη Ελλάδα, από το 1915 μέχρι σήμερα:

Άνω: Στην ορεινή Κορινθία. Ζήρεια. Κτηνοτροφικός Συνεταιρισμός Τρικάλων Κορινθίας. Γενική Συνέλευση των μελών στις κορυφές της Ζήρειας

Κάτω: Οι συνεταιρισμένοι αγρότες με τους επίσημους επισκέπτες, γιορτάζουν τη Διεθνή Ημέρα Συνεργατισμού το 1947 στην Ένωση Γ. Συνεταιρισμών Λαρίσης.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1922.

ΟΙ ΝΕΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΠΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΗΚΑΝ ΜΕΤΑ ΤΟ 1922

Στον Α' Τόμο δόθηκε η ύλη από την αρχαιότητα μέχρι και το 1922, χρονολογία που συμπίπτει με την ίδρυση της πρώτης Συνομοσπονδίας Γεωργ. Συνεταιρισμών και με ριζικές μεταβολές και ανακατατάξεις στην όλη ελληνική ζωή (Μικρασιατική καταστροφή, Επανάσταση 1922, πολλές άλλες μεταβολές).

Μιλήσαμε αρχικά για τις διάφορες μορφές καλής συνεργασίας των ατόμων από την αρχαιότητα και κυρίως για τις συνεργασίες που πλησιάζουν περισσότερο τους σημερινούς Συνεταιρισμούς (αρχαία Ελλάδα, Ρώμη, Βυζάντιο, Ευρώπη, Τουρκοκρατία).

Ειδικότερα εξετάσαμε, στο Πρώτο Μέρος, τις διάφορες παραδοσιακές - εθιμικές μορφές συνεργασίας με οικονομικό περιεχόμενο - αποτέλεσμα, τις ομοιοπαγωγελματικές οικονομικές συνεργασίες (συντεχνίες με διάφορα ονόματα) και τις άλλες μονιμότερες μορφές συνεργασίας (Κοινότητες, Κοινοπραξίες, κλπ.).

Στο Δεύτερο Μέρος εξετάσαμε τις πιο αναπτυγμένες συνεργατικές εφαρμογές στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα (στα Αιπελάκια και σε άλλες περιφέρειες της Θεσσαλίας, Μακεδονίας, Θράκης, Μ. Ασίας, Νησιών, κλπ.) τόσο στον χερσαίο όσο και στον θαλάσσιο χώρο (ναυτικό, αλιευτικό).

Στο Τρίτο Μέρος εξετάσαμε τις διάφορες — παραδοσιακού ή ευρωπαϊκού τύπου — συνεταιριστικές εφαρμογές (ή προτάσεις εφαρμογής) στην Ελλάδα, κατά την περίοδο από την ίδρυση του νέου Ελληνικού Κράτους μέχρι το 1900 (ανάμεσα τους οι υποδείξεις του Μπουλανζέ, ο πρώτος ελληνικός αλληλασφαλιστικός Συνεταιρισμός, το πρώτο συνεταιριστικό διδύλιο του Δημ. Μαυροκορδάτου, ο πρώτος καταναλωτικός συνεταιρισμός, ο πρώτος συνεταιρισμός βιοτεχνών και η πιο πυκνή συνεταιριστική προσπάθεια στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, με πολλές προτάσεις αλλά και εφαρμογές).

Στο Τέταρτο Μέρος αναφερθήκαμε αναλυτικά στις πολλές υποδείξεις για συνεταιριστική οργάνωση και τις αξιόλογες πρωτοποριακές εφαρμογές του 1901—1914 (ανάμεσα στις οποίες η κυριότερη του Αλμυρού που επέζησε και θεωρήθηκε απόδειξη και υπόδειγμα και στην οποία συναντήθηκαν οι πρωταγωνιστές Δημ. Γρηγοριάδης, Νικ. Μιχόπουλος, Σωκρ. Ιασεμίδης).

Μετά την Επανάσταση, του 1909 και το πέραςμα της εξουσίας στον Ελευθ. Βενιζέλο και τις προοδευτικές δυνάμεις που συνεργάζονταν με αυτόν (άνοδος αστών) το σκηνικό αλλάζει. Σε αυτό επιδρά και το αποτέλεσμα των Βαλκανικών Πολέμων και ο διπλασιασμός της Ελλάδας (με τις συνέπειές του). Έτσι έρχεται, με καθυστέρηση αλλά επίκαιρα τότε, η ώρα των Συνεταιρισμών. Ψηφίζεται στο τέλος του 1914 και ισχύει από τις αρχές του 1915, ο νόμος 602 «περί Συνεταιρισμών».

Το Πέμπτο Μέρος του τόμου αφορά τη θεμελίωση και ανάπτυξη των Συνεταιρισμών κατά την ανώμαλη και πολύ δύσκολη περίοδο (διχασμού - εμπόλεμη) του 1915—1922 που αφού περάσαμε από το όραμα της Συνθήκης των Σεβρών και της μεγάλης Ελλάδας φτάσαμε στη Μικρασιατική καταστροφή και τις ριζικές μεταβολές που προήλθαν από αυτή.

Έτσι το τέλος του 1922 είναι το τέλος μιάς ιστορικής περιόδου και η αρχή μιας νέας με εντελώς διαφορετική φυσιογνωμία για όλο τον κόσμο και περισσότερο για την Ελλάδα. Κατά το 1919 η Κυβέρνηση διαπίστωνε ότι η Ελλάδα διαθέτε

στη Μακεδονία, τη Θράκη, την Ήπειρο «ευρύτητα χώρου» για άνετη εγκατάσταση των εγχωρίων καλλιεργητών και των λίγων εποίκων. Και ο Ελ. Βενιζέλος διακήρυττε στις αρχές του 1920 ότι «έχουμε καθήκον, όχι μόνον τούς δημογενείς καλλιεργητάς της γῆς ν' αποκαταστήσωμεν εἰς ἰδιοκτητάς, ἀλλά... καὶ τούς πολυαριθμούς ἀλλογενεῖς πληθυσμούς, οἱ ὅποιοι περιελήφθησαν ἐντὸς τῶν ἑλληνικῶν ὁρίων...».

Ὅμως ἀκολούθησε ἡ καταστροφή του 1922 καὶ τὸ προσφυγικὸ κύμα δημιουργήσε στενότερα γῆς καὶ στοιχειώδη, σπασμωδικό, ατελέστατο, εποικισμό (χωρὶς τὴν ευρύτερα προγραμματισμὸν καὶ τὴν στήριξη των προβλέψεων τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως Θεσσαλονικῆς (Δ/τα 2466-2470) καὶ τὸν νόμον 1072 Α - 1072 Ε).

Τὸ προσφυγικὸ κύμα, ἡ ἀνάπτυξη περισσότερων ἀριστερῶν κινήσεων, τὰ οικονομικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα, οἱ πολιτικῆς μεταπτώσεις ποὺ ἀκολούθησαν καὶ ἡ ἐπίδραση των ἐξελίξεων ποὺ γίνονταν στὴν Ἑυρώπη, στὴ Ρωσία, στὰ Βαλκάνια καὶ στὴν Ἰουρκία μετὰ τὸ τέλος τοῦ Α' παγκοσμίου πολέμου, δημιούργησαν μιὰ εντελῶς διαφορετικὴ εἰκόνα τῆς κοινωνίας καὶ τῆς οικονομίας, ἄλλο περιεχόμενο στα προβλήματα, ἄλλες ἐκδηλώσεις στὶς δραστηριότητες τοῦ Κράτους καὶ των Κομμάτων.

Κατὰ τὴν περίοδο 1915—1922 οἱ Συνεταιρισμοὶ εἶχαν θεμελιωθεῖ καὶ ξαπλώθησαν κατὰ τρόπο θαυμαστό. Καὶ ἀπὸ τὸ 1917—1922 ἀρχισε νὰ γίνεται ἡ ομοσπονδιοποίηση των δυνάμεών τους, με ἴδρυση αρκετῶν ἑνώσεων Συνεταιρισμῶν κατὰ περιφέρειες καθὼς καὶ τῆς Πανελληνίας Συναμοσπονδίας Συνεταιρισμῶν.

Ἀπὸ τὸ 1923 τὸ σκηνικὸ μεταβάλλεται. Καὶ φυσικὸ εἶναι κατὰ τὴν νέα περίοδο (ἀπὸ τὸ 1923 καὶ ἔπειτα) ἡ συνεταιριστικὴ κίνηση νὰ ἐμπλακεῖ στα προβλήματα, τὶς δυνατότητες, τὶς ταχύτητες, τὶς ἐξελίξεις τῆς ὅλης ἑλληνικῆς ζωῆς. Ἐγίνοντο ἀπὸ τότε οἱ Συνεταιρισμοὶ καὶ πιέζοντες καὶ πιεζόμενοι. Καὶ υπῆρξαν, γιὰ πολλές δεκαετίες, τόσο στηρίγματα γιὰ τὴν ἐπιβίωση τοῦ αγροτικοῦ κόσμου (τῆς πλειονότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ) ὅσο καὶ μοχλοὶ γιὰ τὴν γενικὴ ἀνάπτυξη, μέσα στα ὅρια ποὺ ἐπέτρεπαν οἱ ἀνώμαλες συνθήκες τοῦ τόπου καὶ ὅλης τῆς Ἑυρώπης στὸ μεσοπόλεμο.

Με τὴν τότε σχετικὴ ἀνυπαρξία οργανωμένου Κράτους καὶ ἄλλων ἐιδικῶν Ὄργανισμῶν καὶ θεσμῶν, οἱ Συνεταιρισμοὶ, ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα καὶ στὴ συνέχεια ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα, υπῆρξαν κέντρα ζωῆς, δράσης καὶ ἀντίδρασης, με γενικότερες ἐπιδράσεις. Οἱ Συνεταιριστικὲς Ὄργανώσεις ἀρχισαν νὰ ὀργανώνονται — κυρίως στὸν αγροτικὸ τομέα — καὶ νὰ αισθάνονται τὴ δύναμη τους, ἐνὼ παράλληλα οἱ νέες πολιτικὲς τάσεις καὶ αὐτὸ τὸ Κράτος, προσπάθησαν νὰ ἐπιδράσουν καὶ νὰ καθοδηγήσουν κατὰ τὶς ἀντιλήψεις τους τὶς Συνεταιριστικὲς Ὄργανώσεις. Τὰ προβλήματα ἔγιναν δυσκολότερα.

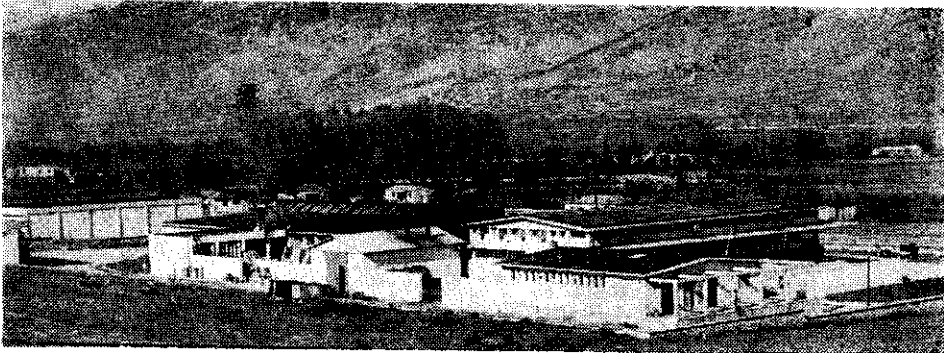
Μέσα στὴ νέα κατάσταση (κυρίως τῆς υπαίθρου με τὴν στοιχειώδη ἀποκατάσταση των προσφύγων καὶ των ντόπιων αγροτῶν καὶ τὰ τόσα προβλήματα ποὺ δημιουργήθηκαν) οἱ Συνεταιριστικὲς Ὄργανώσεις υπῆρξαν ἡ φωνή, ἡ ἀγωνία τοῦ αγροτικοῦ κόσμου, ἡ προσπάθεια γιὰ ὀργάνωση, γιὰ ἐπιβίωση, γιὰ ἀνάπτυξη. Ὑπῆρξαν συγχρόνως καὶ Συνεργατισμὸς καὶ διεκδικητικὲς Ὄργανώσεις των αγροτῶν. Ἀλλὰ καὶ στὸν αστικὸ τομέα ἡ δραστηριότητα δὲν ἦταν ευκαταφρόνητη, παρὰ τὴν ἔλλειψη κάποιου σταθερᾶς γραμμῆς ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Κράτους.

Αὐτὴ τὴν ὅλη ἐξέλιξη (ποὺ ἔγινε μέσα σε ἀντιδραστικὸ περιβάλλον καὶ κλίμα) θὰ δοῦμε στὶς σελίδες τοῦ Β' τόμου.

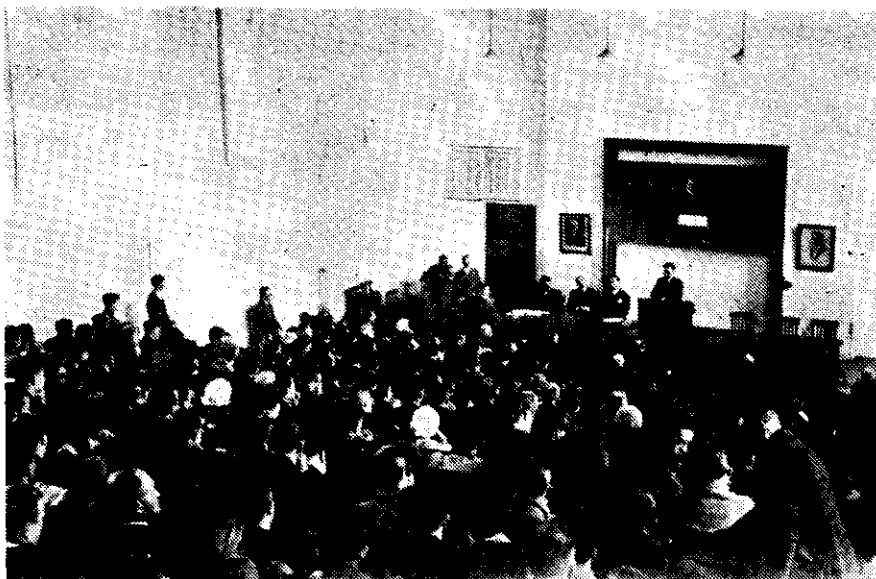

Προτού όμως να κλείσουμε τον Α' τόμο, νομίζω ότι έχουμε να εκπληρώσουμε ένα καθήκον: Να αναλογισθούμε και να τιμήσουμε τους ιδεολόγους πρωτεργάτες. Αυτούς που προσπάθησαν και αυτούς που πέτυχαν. Και τους μικρούς και τους μεγάλους. Και ακόμα αυτούς που δοθήσαν το θεσμό με οποιοδήποτε τρόπο.

Το έργο τους υπήρξε μεγάλο. Δεν πρέπει να το αγνοούμε οι νεώτεροι. Πρέπει αυτό να εμπνέει και να καθοδηγεί την πιο πέρα εξέλιξη - ανάπτυξη, πάντα βέβαια με τις δυνατότητες και τις εξελίξεις που επιτρέπουν ή επιβάλλουν τα γενικότερα γεγονότα και η φυσιογνωμία κάθε εποχής. Σεβασμός στο παρελθόν, στους αγωνιστές του, στις κατακτήσεις του. Και προσπάθεια για νέες δημιουργίες, για νέες κατακτήσεις, για νέα άνοδο, πάντα μέσα στο πνεύμα και τις επιδιώξεις του ελεύθερου δημιουργικού Συνεργατισμού, για το καλό του Ανθρώπου. Και για να μιλήσουμε με τη γλώσσα της εποχής: Συνδυασμός της παράδοσης (της πολιτιστικής μας κληρονομιάς) και της τιμής στα γηρατειά (για ό,τι έδωσαν μέσα σε πολύ δύσκολες εποχές) με την καλή αλλαγή και τη δημιουργική δράση από τους νέους μορφωμένους, δυναμικούς και με βαθύ συνεταιριστικό ήθος, ανθρώπους όπως θαυμάστα το τόνισε στις τελευταίες υποθήκες του ο Θ. Τζωρτζάκης (βλ. βιβλίο του «Συνεργατισμός» σ. 317).

Και στην Ήπειρο προχώρησε, αργότερα, η συνεταιριστική οργάνωση. Στη φωτογραφία: Εργοστάσιο γάλατος Ιωαννίνων (μετακατοχικά).

Ο συνεταιρισμένος κόσμος τιμά τη μνήμη των πρωτεργατών αγωνιστών. Τελετή στη μνήμη του Σωκράτη Ιασεμίδη στη Θεσσαλονίκη. Η προτομή του όμως δεν στήθηκε ακόμα στη Συνομοσπονδία και στην ΑΤΕ.

ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΑ
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Η συνεταιριστική κίνηση, ο Δήμος Αλμυρού και το Κράτος, τίμησαν τον δάσκαλο, οργανωτή, αγωνιστή, Νικ. Μιχόπουλο. Η προτομή του στην κεντρική πλατεία του Αλμυρού.

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΚΑΤΑ ΘΕΜΑΤΑ

(Οι αριθμοί δείχνουν τις σελίδες του Α' τόμου)

Α

- Αγάπες σ. 21.
- Αγγλικής λίρας τιμή σ. 312.
- Αγροτικό ζήτημα (βλ. αποκατάσταση ακτημόνων).
- Αγοράς Συνεταιρισμοί (βλ. προμηθευτικοί).
- Αγροτική ασφάλεια σ. 105, 243, 248, 431, 445.
- Αγροτική Ασφαλιστική σ. 140.
- Αγροτική Πίστις (βλ. και Εθνική) σ. 107, 108, 141, 173, 177, 199, 201, 229, 238, 240, 246, 248, 269, 306, 308, 325, 326, 327, 334, 355, 383, 387, 393, 398, 418, 426, 427, 428, 434, 446, 447, 448, 449, 454, 466, 490.
- Αγροτική Πολιτική σ. 103, 238, 240, 248, 268, 271, 325.
- Αγροτικό Κίνημα. Ιστορία σ. 76, 193
- Αγροτικά προβλήματα και Συνεταιρισμοί σ. 356, 414, 429, 455, 466, 490.
- Αγροτοβιομηχανικοί Συνεταιρισμοί (βλ. και Κοινής καλλιέργειας) σ. 123
- Αγροτόπαιδα σ. 389.
- Αθλητικές ενώσεις σ. 20.
- Αγροφυλακή και Συνεταιρισμοί σ. 43, 419, 436.
- Αιθέρια έλαια σ. 376.
- Αισχροκέρδεια (βλ. και Εμπόριο) σ. 111, 112.
- Αλευρόμυλοι σ. 216.
- Αλιευτικές συνεργασίες, συνεταιρισμοί σ. 23, 25, 35, 40, 80, 86, 88, 89, 245, 284.
- Αλλαξοθόιδισμα σ. 30, 35.
- Αλληλασφάλεια συνεταιριστική στο Πλωμάρι σ. 161.
- Αλληλασφαλιστικές ενώσεις σ. 20, 21
- Αλληλασφαλιστικοί Συνεταιρισμοί σ. 135, 216, 282, 284, 394, 415, 418, 434, 444, 445.
- Αλληλασφαλιστικός Συνεταιρισμός. Ο πρώτος που ιδρύθηκε στην Ελλάδα σ. 135.
- Αλληλεγγύη κοινωνική σ. 32.
- Αλληλεγγύη Συνεταιρισμών σ. 383.
- Αλληλοβοήθεια σ. 32.
- Αλωνισμός - Θερισμός σ. 182, 185, 431, 437, 447.
- Αλωνιστική μηχανή Αλμυρού σ. 190, 240.
- Αμοιβαίο οικονομικό συμφέρον σ. 28, 32.
- Αμπελουργικοί Συνεταιρισμοί σ. 228, 229, 231 (βλ. και οιοποιητικοί).
- Αμφικτυονικό Συνέδριο σ. 20.
- Αναγέννηση σ. 23, 25.
- Αναγκαστικοί Συνεταιρισμοί σ. 21, 479.
- Ανατολικοί Λαοί σ. 18, 21.
- Ανθοκηπουρών Αθηνών συνεργατική ένωση σ. 310.
- Αντιπλημμυρικά (βλ. και εγγειοβελτιωτικά) σ. 106.
- Αντιφυλλοξηρικοί συνεταιρισμοί σ. 265.
- Ανώνυμες εταιρίες Συνεταιρισμών σ. 352.
- Απαλλοτριώσεις (βλ. αποκατάσταση ακτημόνων).
- Αποξηραντικά (βλ. και εγγειοβελτιωτικά) σ. 106.
- Αποζημιώσεις αιρετών σ. 312.
- Αποθεματικά Συνεταιρισμών σ. 383, 416.
- Αποθήκες σ. 22, 23, 165, 200, 448.
- Αποθήκες Κοινοτικές σ. 23, 123.
- Αποθηκευτικοί Συνεταιρισμοί σ. 284
- Αποκατάσταση ακτημόνων (βλ. και κολλήγοι) σ. 104, 228, 229, 238, 250, 251, 330, 393, 404, 415, 431, 434, 436, 445, 447, 457, 462, 478, 495.
- Απόστολοι του Συνεργατισμού σ. 5, 149, 495.
- Αποχώρηση μελών σ. 446.
- Αρδευτικές συνεργασίες (βλ. και εγγειοβελτιώσεις) σ. 40.
- Αριθμητική εξέλιξη (βλ. και στατιστική) 297, 318, 337, 338, 346, 363, 384, 403, 410, 435, 461, 480, 494. (βλ. και Ιδρύσεις).

- Αρτέλ σ. 23.
- Αρχιτεκτονική Μπουλανζέ σ. 130.
- Αρχαιότητα ελληνική σ. 17, 20, 29.
- Ασθένειες φυτών και Συνεταιρισμοί σ. 383.
- Αστικοί Συνεταιρισμοί σ. 268, 280, 283, 285, 309, 310, 311, 328, 330, 356, 381, 388, 394, 395, 429, 455, 490. (Βλ. και καταναλωτικοί κλπ. μορφές).
- Αστισμός σ. 56.
- Αστυφιλία σ. 391.
- Αστών άνοδος σ. 221.
- Ασφάλεια αγροτική σ. 105.
- Ασφάλειες σ. 20, 330.
- Ασφαλιστικές ναυτικές εταιρίες σ. 116.
- Ασφαλιστικοί Συνεταιρισμοί (βλ. Αλληλασφαλιστικοί).
- Ατμοπλοϊκές Εταιρίες σ. 137.
- Ατομισμός σ. 17, 25, 27, 34, 28, 29, 252.
- Άτυπες συνεργασίες σ. 27, 31.
- Αρχείο ναυτικών κειμένων σ. 116.
- Αρχές Συνεταιριστικές σ. 30.
- Αυγά και Συνεταιρισμοί σ. 379.
- Αυτοδιαχείριση σ. 117.
- Αυτοδιοίκηση συνεταιρισμών σ. 395, 396, 398, 402.
- Αυτοδιοίκηση τοπική (βλ. Κοινότητες).

B

- Βαλκανικοί πόλεμοι σ. 237, 252, 257, 287.
- Βασικά προβλήματα και Συνεταιρισμοί (βλ. Αγροτικά).
- Βαφές σ. 76.
- Βεκήλιδες σ. 42.
- Βενζινάροτρα σ. 394 (βλ. και Μηχανήματα).
- Βιβλία νομικά Συνεταιρισμών σ. 291, 313, 482.
- Βιβλιογραφία Αγροτική, Συνεταιριστική σ. 347, 348, 377, 415, 419, 446, 464, 482.
- Βιβλιογραφία για έθιμα συνεργα-

σίας σ. 34.

- Βιοτεχνικοί Συνεταιρισμοί. Οι πρώτοι της Ελλάδας σ. 146, 153.
- Βιοτεχνικές ενώσεις, Βιοτεχνία-Βιομηχανία σ. 20, 80, 109, 119, 136, 140, 146, 153, 164, 260, 431.
- Βοϊδοκαματιά σ. 35.
- Βοσκές (βλ. και Κτηνοτροφικές συνεργασίες) σ. 35, 36, 38.
- Βοσκή στην καλαμιά σ. 36.
- Βουκουρεστίου Συνθήκη σ. 257.
- Βραβείων προκήρυξη, απνομη, σ. 142, 224, 381.
- Βυρσοδεψία σ. 82.

Γ

- Γάλα (βλ. και κτηνοτροφικές συνεργασίες) σ. 38, 54.
- Γαλακτοκομικοί Συνεταιρισμοί (βλ. Κτηνοτροφικοί).
- Γενικές Αποθήκες σ. 165.
- Γερμανικό σύστημα Συνεταιρισμών (βλ. και Γερμανία) σ. 419.
- Γεωργικές συνεργατικές εφαρμογές σ. 80.
- Γεωργικά Επιμελητήρια (βλ. Επιμελητήρια).
- Γεωργική εκπαίδευση σ. 105, 163, 168, 172, 393.
- Γεωργική Τράπεζα (βλ. Αγροτική Πίστη).
- Γεωργικό ενεχυρόγραφο σ. 434., 446, 447, 448.
- Γιατροί εμπειρικοί σ. 46.
- Γουναράδες σ. 46.
- Γυναίκας αγρότη θέση σ. 182, 194, 389, 439.
- Γυναικίες συνεργασίες σ. 23, 32, 42, 46.
- Γυναικών ρουφέτιον σ. 42, 46.

Δ

- Δάνεια (βλ. αγροτική πίστη, τοκογλυφία).
- Δανεικαριά σ. 36.
- Δάσκαλοι και Συνεταιρισμοί σ. 252, 260, 263, 381, 384.
- Δασοκόμων συνεργατικές - Δασικοί

- Συνεταιρισμοί σ. 89, 284.
- Διαλέξεις (βλ. μόρφωση).
  - Διάλυση Συντροφίας Αμπελακίων σ. 79.
  - Διεύθυνση Συνεταιρικών Οργανώσεων (βλ. Υπάλληλοι).
  - Διευθυνταί Υπτών ΕΤΕ και Συνεταιρισμοί (βλ. και Εθνική Τράπεζα) σ. 333.
  - Δίκαιο των ομάδων σ. 24.
  - «Δικαίωμα συνεταιρίζεσθαι» σ. 286.
  - Διοικητικό Συμβούλιο Συνεταιρισμών σ. 349, 353, 383, 387, 416.
  - Διχασμός σ. 293, 317.
  - Διωγμοί ελλήνων Μικρασίας (βλ. και φυσιονωμία) σ. 257.
  - Δραγουμάνοι σ. 55.
  - Δραχμής υποτίμηση σ. 168, 312.
  - Δυσχέρειες και εμπόδια στην ίδρυση Συνεταιρισμών (βλ. Εμπόδια)
- Ε
- Εγγραφή μελών συνεταιρισμών σ. 382.
  - Εγγειοβελτιωτικά έργα σ. 23, 106, 164.
  - Εγκαταστάσεις συνεταιρισμών σ. 359, 360, 385, 430.
  - Εθιμικές συνεργασίες σ. 27, 29, 31, 33, 34, 35 επ., 40.
  - Εθνική Ιδέα σ. 203.
  - Εκκλησία σ. 20, 21, 22, 23, 49, 51, 220, 274, 378, 404, 481.
  - Εκλογικά προγράμματα και Συνεταιρισμοί σ. 227.
  - Εκπαίδευση γεωργική (βλ. Γεωργική εκπαίδευση).
  - Εκπαίδευση και Συνεταιρισμοί σ. 78, 217.
  - Εκπαίδευση συνεταιριστική. (βλ. μόρφωση).
  - Έκταση, επιφάνεια Ελλάδος (βλ. Ελλάδας έκταση).
  - Ελαιοτριβεία (βλ. ελαιουργικοί).
  - Ελαιουργικοί, ελαιοκομικοί, συνεταιρισμοί, ελαιοτριβεία σ. 52, 274, 276, 284, 371, 440, 482.
  - Έλεγχος Συνεταιρισμών (βλ. Επο-
- πτεία).
  - Εληάς μάζεμα σ. 35.
  - Ελλάδα αρχαία σ. 18.
  - Ελλάδα τουρκοκρατούμενη (βλέπε Τουρκία).
  - Ελλάδα έκταση σ. 101, 102, 103, 207, 313, 433.
  - Ελλάδας πληθυσμός σ. 101, 102, 103, 112, 165, 207, 313, 433.
  - Ελληνική αρχαιότητα σ. 20.
  - Ελονοσία σ. 183, 390.
  - Εμπόδια στην ίδρυση και έργο Συνεταιρισμών σ. 305, 330, 348, 351.
  - Εμπορικές ελληνικές εταιρίες: Οι πρώτες που ιδρύθηκαν σ. 135.
  - Εμπορικές ενώσεις σ. 22.
  - Εμπόριο, έμποροι σ. 73, 74, 77, 78, 82, 93, 96, 335, 378, 379, 383, 468.
  - Ένας και πολλοί σ. 17, 29, 40.
  - Ένας Συνεταιρισμός στο χωριό σ. 382.
  - Ενημέρωση, μόρφωση και βιβλιογραφία συνεταιριστική σ. 306, 347.
  - Ενταφιασμού ενώσεις σ. 20.
  - Ενώσεις Συνεταιρισμών σ. 250, 283, 335, 336, 348, 350, 351, 355, 384, 396, 398, 403, 414, 423, 448, 466, 483.
  - Ένωση Βιομηχάνων σ. 164.
  - Ενώσεις ομοιοεπαγγελματικές (βλ. ομοιοεπαγγελματικές).
  - Εξαγοράς γαιών Συνεταιρισμοί σ. 161, 162.
  - Εξουσίας επιταγή για συνεργασία σ. 27.
  - Επαγγελματικά ζητήματα σ. 327, 490
  - Επαγγελματίες, επαγγελματικές ενώσεις σ. 20, 22.
  - Επανάσταση 1909 σ. 222, 233, 246.
  - Επανάσταση 1922 σ. 477.
  - Επεξεργασίας προϊόντων Συνεταιρισμοί σ. 282.
  - Επιμελητήρια Γεωργικά σ. 417, 431.
  - Επίμορτη καλλιέργεια σ. 38.
  - Επισιτισμός σ. 111, 383, 389, 455, 459, 460, 467.
  - Επιστολαί περί πιστωτικών Τραπε-

- ζών του Λαού σ. 143.
- Εποπτεία, Επόπτες Συνεταιρισμών σ. 335, 350, 362, 394, 395, 396, 434, 435, 460, 479, 480.
  - Εποπτικά Συμβούλια Συνεταιρισμών σ. 349, 378, 418.
  - Έργα κοινής ωφελείας σ. 32.
  - Εργασίας Συνεταιρισμοί, Εργατικοί Συνεταιρισμοί σ. 146, 282, 285, 363.
  - Εργασίες Συνεταιρισμών (βλ. και Πιστωτικοί, Προμηθευτικοί κλπ.) σ. 324, 347, 352, 356, 378, 379, 381, 403, 411, 413, 418, 436, 445, 446, 463, 481, 492.
  - Εργαστήρια κοινής εργασίας σ. 123.
  - Εργατικό δυναμικό σ. 109.
  - Εργατικοί Συνεταιρισμοί (βλ. Εργασίας).
  - Εργατικός Κόσμος και Συνεταιρισμοί σ. 226, 285, 388, 416, 432.
  - Ερυθρόδανον σ. 76.
  - Έρανοι σ. 20.
  - Εσνάφια (βλ. συντεχνίες).
  - Εστιατόρια συνεταιριστικά σ. 260.
  - Εταιρίες σ. 20.
  - Ευαγγελικά σ. 207.
  - Ευαγγέλιο της Συνεργασίας σ. 209.
  - Ευελιξία Συνεταιρισμών σ. 281.
  - Ευρωπαϊκού τύπου συνεργασίες σ. 99
- Ζ
- Ζάππειο Μέγαρο σ. 130, 131.
  - Ζάντρουγκα σ. 23, 49, 53, 57.
- Η
- Ημέρα Διεθνής Συνεργατισμού σ. 492.
  - Ημερομισθία σ. 432.
- Θ
- Θειάφι, θ. χαλκός σ. 394, 403, 445.
  - Θεμελίωση συνεταιριστική του 1915 σ. 296.
  - Θεσσαλονίκης κίνημα σ. 317.
  - Θίασοι συντροφικοί σ. 20, 133.
  - Θρησκευτικές ενώσεις, συνεργασίες (βλ. και Εκκλησία, Μοναστήρια) σ. 20, 21, 23.
- Ι
- Ιδιοκτησία ομαδική (βλ. και ομαδικός) σ. 29.
  - Ιδρύσεις συνεταιρισμών (βλ. και αριθμητική εξέλιξη) κατά το 1915, 1916, 1917, σ. 297, 318.
  - Ίδρυση συνεταιρισμών. Οδηγίες σ. 313, 348.
  - Ινδιάνοι σ. 25.
  - Ισθμός Κορίνθου σ. 163.
  - Ισνάφια (βλ. συντεχνίες).
  - Ιστορική εξέλιξη της συνεργασίας σ. 18.
  - Ιταλικό σύστημα Συνεταιρισμών σ. 419.
- Κ
- Καλαφάτηδες σ. 46.
  - Καλή, κακή συνεργασία σ. 17, 26, 29
  - Καλλιέργεια κοινή (βλ. και Κοινής καλλιέργειας) σ. 25, 123, 131.
  - Καπνά, καπνικοί Συνεταιρισμοί, σ. 368, 370, 379, 393.
  - Καραβάνια σ. 90.
  - Καράθια (βλ. και ναυτικό) 20, 97, 98.
  - Καταθέσεις σε Συνεταιρισμούς σ. 273, 335, 363, 381, 411, 418.
  - Καταναλωτών ενώσεις, συνεργασίες σ. 20, 26.
  - Καταναλωτικοί Συνεταιρισμοί σ. 144, 153, 156, 162, 226, 227, 253, 256, 260, 280, 285, 381, 383, 388, 456, 474.
  - Καταναλωτικός Συνεταιρισμός, ο πρώτος της Ελλάδας σ. 153.
  - Κατάσταση αγροτών Θεσσαλίας (βλ. και αποκατάσταση, Θεσσαλία) σ. 180.
  - Κατάσταση της Ελλάδας επί Καποδίστρια, Όθωνα σ. 100.
  - Κατάσχεση γεωργ. προϊόντων, τιμήματος σ. 383, 394.
  - Καφενεία σ. 390.
  - Καταστατικά σ. 60, 64, 69, 73, 74, 76, 77, 78, 218, 243, 286, 329, 330, 378, 397, 400, 419.
  - Κεντρικός Σύνδεσμος Συνεταιρισμών (βλ. και Συνομοσπονδία) σ. 355.
  - Κέρδος, Κερδοσκοπία (βλ. και έμποροι) σ. 68, 335, 367.

- Κερδών διανομή σ. 63, 114, 117.
  - Κηδευτικοί Συνεταιρισμοί σ. 22.
  - Κηπευτικά και Συνεταιρισμοί σ. 380.
  - Κίνητρα σ. 188, 305, 414.
  - Κοινάτο σ. 36.
  - Κοινής καλλιέργειας Συνεταιρισμοί σ. 25, 122, 123, 131, 125, 161, 445.
  - Κοινόβια (βλ. και Μοναστήρια) σ. 23, 49, 54.
  - Κοινοκτημοσύνη (βλ. και ομαδισμός, ιδιοκτησία) σ. 18, 21, 23, 125.
  - Κοινόν σ. 52, 56.
  - Κοινοπραξίες (βλ. Κοινότητες).
  - Κοινότητες, Κοινοπραξίες σ. 21, 22, 23, 28, 29, 40, 48, 49, 52, 55, 56, 61, 84, 123, 218, 325, 416.
  - Κοινοτικά ελαιοτριβεία σ. 276.
  - Κοινοτική ανάπτυξη (βλ. Κοινότητες)
  - Κοινοτικό συντροφικό σύστημα (βλ. Κοινότητες).
  - Κοινωνικά ωφελήματα από Συνεταιρισμούς σ. 281.
  - Κοινωνικές ψυχαγωγικές, αθλητικές, ενώσεις σ. 20.
  - Κοινωνική πρόνοια και Αμπελάκια σ. 78.
  - Κοινωνικό ζήτημα και συνεργασίες, Συνεταιρισμοί σ. 29, 147.
  - Κοινωνικοποίηση επιχειρήσεων σ. 121
  - Κοινωνιολόγοι, Κοινωνιολογική Εταιρία σ. 222, 234.
  - Κολληγιά, κολληγοί (βλ. και αποκατάσταση ακτημόνων) σ. 36, 37, 121, 163, 164, 193, 194, 220.
  - Κόμματα και Συνεταιρισμοί (βλ. Πολιτική).
  - Κόμμα Φιλελευθέρων σ. 234.
  - Κομμουνιστικό Κόμμα σ. 193, 393, 432, 467, 468.
  - Κρατική εξουσία και συντεχνίες σ. 24, 25, 46.
  - Κράτος σ. 55.
  - Κράτος και γεωργία σ. 103, 434, 463.
  - Κράτος και Συνεταιρισμοί σ. 394, 395, 396, 398, 401, 414, 417, 434, 460, 478.
  - Κράτος και συντεχνίες (βλ. κρατική εξουσία).
  - Κτήματα δημόσια, εθνικά (βλ. και αποκατάσταση) σ. 100, 104, 113.
  - Κτηνοτροφικές συνεργασίες, Συνεταιρισμοί σ. 23, 24, 25, 32, 35, 36, 37, 38, 54, 265, 284, 416, 445.
  - Κτίστες (βλ. Μαστοροχώρια).
- Λ
- Λαϊκές ακτοπολικές εταιρίες σ. 46, 57, 116.
  - Λαϊκές Τράπεζες σ. 214.
  - Λιπάσματα 248, 482.
  - Λογιστική Συνεταιρισμών σ. 349, 362, 377, 383, 395, 416.
- Μ
- Μαδεμοχώρια σ. 42, 52, 56, 80, 83, 84
  - Μαθήματα, Λογιστικά, συνεταιριστικά (βλ. και μόρφωση) σ. 325, 384.
  - Μαστοροχώρια σ. 89.
  - Μέγαρο Παλαιάς Βουλής σ. 121, 130
  - Μελισσοκομικοί Συνεταιρισμοί σ. 265.
  - Μερίδα Συνεταιριστική σ. 417.
  - Μεσάζοντες (βλ. και Εμπόριο) σ. 279, 468.
  - Μεσαίονας σ. 18, 23.
  - Μεσοηνιακό Γεωργικό Συνέδριο του 1912 σ. 247.
  - Μεταλλευτικές συνεργασίες σ. 35, 46, 80, 83, 84.
  - Μετανάστευση σ. 169, 391.
  - Μετάξι, μεταξωτά σ. 89.
  - Μετζί σ. 34, 36.
  - Μηχανήματα γεωργικά σ. 182, 185, 186, 190, 240, 394, 414, 431, 445, 481.
  - Μηχανική καλλιέργεια σ. 414, 481.
  - Μικροί και μεγάλοι συνεταιρισμοί σ. 419.
  - Μίρ σ. 23.
  - Μίσθαρνο σύστημα σ. 117.
  - Μισθώσεως κτημάτων συνεταιρισμοί (βλ. και αποκατάσταση) σ. 282).
  - Μιτάτο σ. 36.
  - Μοναστήρια (βλ. και Κοινόβια) σ. 23, 49, 54, 55, 404.

- Μορφές συνεργασίας των ατόμων σ. 17.
- Μόρφωση Συνεταιριστική σ. 78, 217, 249, 347, 374, 377, 381, 384, 414, 415, 416, 419, 463, 482.
- Μουσείο Συνεταιρισμών σ. 74.
- Μπαρουτόμυλοι σ. 46.

Ν

- Ναυπλίου Πανελλήνιο Γεωργικό Συνέδριο σ. 198.
- Ναυτικό, ναυτικές, ναυτεμπορικές συνεργασίες, Συνεταιρισμοί σ. 20, 22, 35, 36, 91, 97, 114, 131.
- Ναυτικοί συνεταιρισμοί (βλ. ναυτικές συνεργασίες).
- Νεότουρκοι σ. 233.
- Νοθείες (βλ. και εμπόριο) σ. 248, 413.
- Νομογεωπώνοι σ. 240 (βλ. και ονόματα).
- Νομοθεσία Ισαύρων σ. 41.
- Νομοθετήματα 1833 - 1924 σ. 113.
- Νομοθεσία για Συνεταιρισμούς σ. 277, 297, 318, 329, 362, 394, 395, 399, 419, 434, 435, 447, 460, 478, 482.
- Νομοσχέδιο πρώτο για Συνεταιρισμούς σ. 165, 167, 238, 246, 248, 250, 271, 275, 277.
- Νόμος 602 σ. 277.
- Νοσηλευτικός Συνεταιρισμός σ. 388.

Ξ

- Ξέλαση σ. 36.
- Ξυλοκαρπιά σ. 39.

Ο

- Οικοδομικές συνεργασίες, οικοδόμοι, Οικοδομικοί Συνεταιρισμοί σ. 5, 46, 282, 285.
- Οικονομικές συνεργασίες σ. 31.
- Οικονομικός θίος σ. 25.
- Ομαδική ιδιοκτησία (βλ. ιδιοκτησία).
- Ομαδισμός, ομαδική αντίληψη της ζωής σ. 17, 18, 23, 28, 29.
- Ομηρία σ. 393.
- Ομοιοεπαγγελματικές ενώσεις, συνεργασίες (βλ. και συντεχνίες) σ. 18, 20, 22, 24, 26, 41.
- Ομοσπονδία Συνεταιρισμών (βλ.

Συνομοσπονδία).

- Ομοσπονδίες Κοινοτήτων (βλ. και Κοινά) σ. 56.
- Ομότεχνοι (βλ. ομοιοεπαγγελματικές).
- Οινοπαραγωγή, οινοποιεία, οινοποιητικοί Συνεταιρισμοί σ. 152, 211, 220, 225, 228, 231, 253, 284, 362, 411, 413. (βλ. και Αμπελουργικοί).
- Ορυζοκαλλιέργεια σ. 445.

Π

- Παγκόσμιοι πόλεμοι σ. 257, 293, 317.
- Πάγος και Συνεταιρισμός Χορτιάτη σ. 411.
- Πανσαγιάτ σ. 21.
- Παντίκι σ. 37.
- Παραγωγικοί Συνεταιρισμοί (βλ. και τις ειδικές κατηγορίες τους) σ. 146, 282, 371.
- Παραδιάρικα σ. 37.
- Παραδοσιακές συνεργασίες σ. 27, 31, 99.
- Παρασπόρι σ. 37.
- Παρίσι, συντεχνία ναυτών σ. 24, 155.
- Παροιμίες σ. 29.
- Πειρατές σ. 95, 114, 116.
- Περιφέρειες εποπτών 395, 435, 480.
- Περιοδικά Συνεταιρισμών (βλ. και βιβλιογραφία, μόρφωση, τίτλους τους) σ. 377, 384, 387, 458, 464, 465.
- Πιστωτικές Τράπεζες του Λαού (βλ. και πιστωτικοί) σ. 143, 148.
- Πιστωτικοί Συνεταιρισμοί (βλ. και αγροτική πίστη) σ. 144, 175, 199, 201, 279, 282, 283, 387, 450, 454.
- Πατριά σ. 49.
- Πλασματικό ενεχυρο καπνού σ. 426.
- Πληθυσμός Ελλάδος (βλ. Ελλάδα)
- Πλοία (βλ. κοράβια, ναυτικό, ναυτικές συνεργασίες).
- Πλοιοκτήτες (βλ. ναυτικό).
- Πλούταρχος σ. 21.
- Πολιτικές Εταιρίες σ. 20.
- Πολιτικοί έλληνες (βλ. και ονόματά τους) σ. 176.
- Πολιτική και Συνεταιρισμοί σ. 188, 193, 234, 353, 393, 447, 456, 467, 485.

- Πολιτικολογία σ. 390.
 — Πολλοί και ένας σ. 17, 29.
 — Πόντων σύστημα σ. 40.
 — Πρόεδροι Συνεταιρισμών (βλ. και στα ονόματά τους και Διοικ. Συμβούλιο) σ. 367, 385.
 — Πραγματευτές (βλ. και Αμπελάκια, Θεσσαλία) σ. 90.
 — Πρόεδροι Κοινοτήτων και Συνεταιρισμοί σ. 332, 333.
 — Προμηθευτικοί Συνεταιρισμοί, Προμήθειες σ. 144, 279, 282, 284, 350, 364, 378, 412, 437, 447.
 — Προσωπικό (βλ. υπάλληλοι).
 — Προσυνεταιρισμοί, προσυνεταιριστικές μορφές συνεργασίας σ. 17, 20, 22, 26, 29, 42.
 — Πρώτο ελληνικό συνεταιριστικό βιβλίο σ. 143, 377.
 — Πρωτομαγιά σ. 168.
 — Πρώτος ελληνικός αλληλασφαλιστικός Συνεταιρισμός σ. 135.
 — Πρώτες ελληνικές εμπορικές εταιρίες σ. 135.
 — Πτηνοτροφία σ. 174.
 — Πτώχευση σ. 286.
 — Πωλήσεις, πωλήσεως Συνεταιρισμοί σ. 211, 279, 282, 284, 380, 412, 417, 418, 447.
- Ρ
- Ραδιοφωνική συζήτηση σ. 73.
 — Ραπτών συντεχνίες, συνεργατική Ένωση σ. 46, 311.
 — Ρουφέτια (βλ. συντεχνίες).
 — Ρωμαϊκές νομικές θεωρίες σ. 25.
 — Ρώμη αρχαία, Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία σ. 18, 21, 22, 25.
 — Ρωσική εκκλησία Αθηνών σ. 130.
- Σ
- Σαρακατσάνοι σ. 57.
 — Σέμπρος, σεμπριά σ. 37.
 — Σιδηροκαύσια (βλ. Μαδεμοχώρια).
 — Σιδηρόδρομοι σ. 163.
 — Σιταποθήκες (βλ. και αποθήκες) σ. 22, 23, 123.
 — Σιτεργατών συνεργατική ομάδα σ. 273, 311.
 — Σιτοκαθαριστήριο Αλμυρού σ. 186.
 — Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα σ. 362.
 — Σμίκτες σ. 37, 38.
 — Σοσιαλισμός, Σοσιαλιστές, Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα σ. 136, 140, 164, 168, 193, 220.
 — Σπογγαλεία σ. 82, 86, 89.
 — Στατιστικά Συνεταιρισμών (βλ. και εργασίες, ιδρύσεις) σ. 346, 347, 356, 363, 371, 388, 410, 415, 461, 462.
 — Σταφίδα, σταφιδικό ζήτημα, Σταφιδοπαραγωγών συνεταιρισμοί (βλ. και θειάφι) σ. 107, 166, 168, 171, 177, 284, 385, 404, 413, 445.
 — Στρατιωτικές ενώσεις σ. 20, 22.
 — Συμμετοχή εργαζομένων (βλ. και Αμπελάκια και εργασίας Συνεταιρισμοί) σ. 68.
 — Συγκέντρωση γεωργικών προϊόντων (βλ. και πωλήσεως συνεταιρισμοί) σ. 268.
 — Συγκοινωνίες, μεταφορές σ. 113, 116, 154.
 — Σύλλογοι, εταιρίες και Συνεταιρισμοί (βλ. Σωματεία).
 — Συλλογική ενοικίαση γαιών σ. 21.
 — Συμβατικές συνεργασίες σ. 28, 59.
 — Συμμετοχή στα κέρδη (βλ. και Κέρδη, κερδών διανομή) σ. 117.
 — Συμμετοχή υποχρεωτική στις εργασίες (βλ. και εργασίες) σ. 323.
 — Συμπόσιο για Αμπελάκια σ. 74, 75.
 — Συνδικάτα εργατικά σ. 168.
 — Συνέδρια, Γεωργίας, Βιομηχανίας, Εμπορίου 224, 238, 249, 307, 314.
 — Συνέδρια Συνεταιρισμών σ. 482, 483, 488.
 — Συνεργασία: ιστορική εξέλιξη της συνεργασίας των ατόμων σ. 18.
 — Συνεργασία καλή, κακή σ. 17, 29.
 — Συνεργασία στην ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα σ. 18, 19, 21.
 — Συνεργασία στην Ευρώπη σ. 23.
 — Συνεργασία στις τουρκοκρατούμενες Χώρες σ. 22.
 — Συνεργασία στο Βυζάντιο σ. 22.

- Συνεργασίες αυτοπροστασίας και αλληλοβοηθητικές σ. 18.
  - Συνεργασίες στον οικονομικό τομέα σ. 17, 18.
  - Συνθήκη Σεβρών σ. 433, 459.
  - «Συνεργατικό» σ. 275.
  - Συνεταιριστική Τράπεζα (βλ. Τράπεζα Γεωργική Συνεταιριστική, αγροτική πίστη).
  - Συνθήκες γενικές μέχρι το 1900 σ. 99.
  - Συνθήκες ζωής αγροτών σ. 389, 438.
  - Συνιδιοκτησία σ. 55.
  - Συνομοσπονδία Συνεταιρισμών σ. 282, 355, 393, 416, 418, 423, 484, 486, 487, 488, 489, 490.
  - Σύνταγμα της Ελλάδας σ. 237.
  - Σύνορα Ελλάδας σ. 257
  - Συντεχνίες (βλ. και ομοιοεπαγγελματικές) σ. 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 40, 41, 42, 44.
  - Συντροφικές συνεργασίες στο χερσαίο ελληνικό χώρο σ. 117.
  - Συσσίτια, σύσσιτοι σ. 20.
  - Σφουγγαράδες (βλ. σπογγαλιεία)
  - Σχολές Γεωργικές (βλ. γεωργική εκπαίδευση)
  - Σχολικοί Συνεταιρισμοί σ. 347.
  - Σωματεία, Σύλλογοι, Σύνδεσμοι σ. 20, 32, 44, 42, 269, 352, 377, 379, 434.
  - Σωματεία Συνεταιρισμών (βλ. και Συνομοσπονδία) σ. 352.
- Τ
- Ταχυδρομικό Ταμειυτήριο σ. 225.
  - Τεχνική πρόδος και Συνεταιρισμοί σ. 186, 412, 431, 437.
  - Τεχνίτες, τεχνιτών συνεργασίες, ενώσεις, σ. 20, 22, 26.
  - Τιμαριωτισμός σ. 56.
  - Τιμές προϊόντων (βλ. και εμπόριο) σ. 76, 437, 459, 467.
  - Τιμή Αγγλικής Λίρας 1914 - 1923, (βλ. αγγλική).
  - Τουρκοκρατία - Τουρκοκρατούμενες χώρες (βλ. Τουρκία).
  - Τσελιγκάτο (βλ. και Κτηνοτροφικές συνεργασίες) σ. 49, 53, 54, 57, 60.
- Τσιγάρα πρώτα Συνεταιριστικά σ. 369.
  - Τσιφλίκια (βλ. και αποκατάσταση, αγροτικό ζήτημα, κλπ.) σ. 162, 168, 193, 228.
  - Τοκογλυφία (βλ. και αγροτική πίστη) σ. 243, 248, 255, 279, 281, 291.
  - Τράπεζα Γεωργική, Συνεταιριστική σ. 223, 226, 250, 307, 383, 446, 449.
  - Τράπεζες εργατών σ. 156.
  - Τσαρουχοποιών - σαγματοποιών συνεργατική ένωση σ. 310.
- Υ
- Υγειονομικοί Συνεταιρισμοί σ. 144, 157, 388.
  - Υμνωδοί κλπ. σ. 20.
  - Υπαίθρου κατάσταση σ. 389.
  - Υπάλληλοι κρατικοί, τραπεζικοί και Συνεταιρισμοί σ. 332.
  - Υπάλληλοι Συνεταιριστικοί σ. 328, 353, 388.
  - Υπόμνημα Μπουλανζέ προς Ι. Κωλέτη σ. 60, 124.
  - Υποτίμηση δραχμής (βλ. δραχμή).
  - Υφαντά, υφαντουργία σ. 76, 82.
- Φ
- Φάρμακα γεωργικά σ. 248.
  - Φαρμακείο συνεταιριστικό σ. 388, 394.
  - Φασισμός σ. 29.
  - Φιλοσοφικές Σχολές σ. 20.
  - Φιρμάνι Μουσταφά του Γ' σ. 41.
  - Φορολογικά σ. 21, 56, 106, 107.
  - Φρατριά σ. 20.
  - Φυσικόν Δίκαιον σ. 25.
  - Φυσιογνωμία γενική ετών και εποχών σ. 99, 140, 155, 158, 167, 171, 197, 207, 219, 221, 233, 234, 237, 257, 293, 295, 317, 329, 361, 393, 431, 459, 466, 477, 493.
- Χ
- Χαλιών Συνεργατικές σ. 85.
  - Χαρακτήρας ελληνικού λαού σ. 28, 29, 34, 68.
- Ψ
- Ψαράδων συνεργασίες (βλ. αλιευτικές).
  - Ψυχαγωγικές ενώσεις σ. 20.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ

(ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΣΤΙΣ ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΟΥ Α΄ ΤΟΜΟΥ)

Στον πίνακα αυτό καταγράφονται α λ φ α θ η τ ι κ ά όλα τα άτομα που αναφέρονται στις σελίδες του Α΄ Τόμου για κάποια συνεταιριστική ή σχετική δράση τους (συνεταιριστές, συγγραφείς, δημόσιοι κλπ. παράγοντες με συνεταιριστικές ή αγροτικές εκδηλώσεις, διβλιγραφικές παραπομπές, κλπ.).

Δεν αναγράφονται τα πρόσωπα που αναφέρονται στη «φυσιογνωμία» των διαφόρων ετών (πολιτικά, κλπ.), παρά μόνο αν έχουν και ανάμιξη σε κάποια συνεταιριστική ή αγροτική εκδήλωση.

Α

- Αθραμόπουλος Μ. σ. 65.
- Αθανασιάδης Χρ. σ. 491.
- Αθηναίος Π. σ. 310.
- Αλεξόπουλος Γ. σ. 386.
- Αλή-Πασάς σ. 65.
- Άμαντος Κ. σ. 42, 45, 78.
- Αναγνωσιάδης Χρ. σ. 73.
- Αναγνωστόπουλος Ε. σ. 479.
- Αναστασέλλης Στρ. σ. 47.
- Αναστασόπουλος Γ. σ. 109, 140.
- Ανδρέαδης Α. σ. 56, 95, 109.
- Ανδρώνης Σπ. σ. 107.
- Αντύπας Μαρίνος σ. 169, 193, 216.
- Αντωνόπουλος Αθαν. σ. 482.
- Αντωνόπουλος Ν. σ. 157.
- Αποστολίδης Μ. σ. 45.
- Αργυριάδης Θεόδ. σ. 436.
- Αρσενίου Λ. σ. 45, 46, 54, 56, 57.
- Ασδραχάς Σπ. σ. 56.
- Ασπρέας Γ. σ. 113.
- Αστεριάδης Αγ. σ. 65.
- Αφεντάκης Ιωάν. σ. 488.
- Βασιλακόπουλος Π. σ. 161, 231, 235, 256, 268, 276, 296, 369, 371, 380, 381, 382, 383, 386, 392, 395, 410, 416, 417, 418, 419, 435, 446, 447, 464, 482, 483.
- Βαφείδης Ν. σ. 45.
- Βέης Ν. σ. 46, 73, 90.
- Βενιζέλος Ελευθ. σ. 221, 229, 233, 234, 237, 238, 258, 289, 295, 433, 434, 457.
- Βεντήρης Γ. σ. 221, 222.
- Βέννος Κων. σ. 479.
- Βεργόπουλος Χρ. σ. 167, 486, 490.
- Βεροϊόπουλος Κ. σ. 370.
- Βιδάλης Μ. σ. 153.
- Βισθίζης Ι. σ. 55.
- Βογαζλής Δ. σ. 415.
- Βοζίκης Χ. σ. 199, 464.
- Βόρειος Σ. σ. 96.
- Βουραζέλλη - Μαρινάτου Ελ. σ. 44.
- Βουρνάζος Ν. σ. 209.
- Βουρνάς Τ. σ. 76.
- Βρεκόσης Α. σ. 55.
- Βώκος Αντ. σ. 93.

Β

- Βάθουρας Ι. σ. 46, 57.
- Βακαλόπουλος Α. σ. 45, 55, 56, 110, 111, 221.
- Βακαλούδης Χρ. σ. 436, 491.
- Βαλασόπουλος Ι. σ. 156.
- Βαρούχας σ. 491.
- Βαλέτας Γ. σ. 116, 196.
- Βαλταδώρος Αντ. σ. 218.
- Βάμβας Κ. σ. 165.
- Βαμθέτσος Αλ. σ. 290.
- Βαρδακούλας Ι. σ. 68, 89, 97.

Γ

- Γαθρηλίδης Βλ. σ. 207, 260, 261.
- Γαζής Ανθ. σ. 78.
- Γανώσης Β. σ. 29, 157, 464.
- Γαρδίκης Γεν. 397, 446, 465, 483.
- Γατόπουλος Δ. σ. 130.
- Γεννάδιος Π. σ. 40, 163, 209.
- Γεωργιάδης Γ. σ. 432, 466, 468.
- Γεωργιάδης Δ. σ. 44.
- Γεωργιάδου - Κατσουλάκη σ. 376, 432, 456.
- Γεωργίου Ηλ. σ. 73.

- Γιαννόπουλος Αναστ. σ. 385, 404, 417, 418, 428.
- Γιαννούλης Παν. σ. 386.
- Γκολφινόπουλος Επαμ. σ. 386.
- Γραμματίδης Χρ. σ. 75.
- Γραμμένος Γρηγ. σ. 405.
- Γρηγογιώργος Α. σ. 435.
- Γρηγοριάδης Δ. σ. 166, 179, 181, 184, 195, 207, 215, 217, 241.

Δ

- Δάλλας Μ. σ. 82.
- Δάσιος Σπ. σ. 167.
- Δασκαλόπουλος Ι. σ. 491.
- Δεκάζος Π. σ. 112, 207, 208, 269, 490, 491.
- Δεληθοριάς Κ. σ. 435.
- Δεληγιάννης Θ. σ. 105, 168.
- Δεληγιάννης Μ. σ. 483.
- Δεληγιάννης Ν. σ. 491.
- Δεληγιώργης σ. 166.
- Δένδιας Μ. σ. 55.
- Δημάκος Κ. σ. 196.
- Δημητριάδης Ρ. σ. 172, 195, 205, 447.
- Δημητρίου Ευθ. σ. 70.
- Δημητρίου Π. σ. 479.
- Δημόπουλος Β. σ. 479.
- Διαμαντόπουλος Ι. σ. 393, 418.
- Δικαίος - Παπαφλέσσας Γρ. σ. 111.
- Δικαίος Χριστ. σ. 248.
- Δραγούμης Ίων σ. 55, 325, 416, 446.
- Δροσινός Δρόσ. σ. 50, 60, 61, 77, 80, 89, 92, 114, 118, 129.
- Δρόσος Σ. σ. 74, 76.
- Ευελπίδης Χρυσ. σ. 46, 55, 83, 371, 383, 386, 389, 415, 436, 445, 446, 447.
- Ευταξίας Α. σ. 199.
- Ευταξίας Ι. σ. 157, 258.

Ζ

- Ζάκκας Ανδρ. σ. 208.
- Ζακουθηνός Δ. σ. 78.
- Ζιάγκος Ν. 56.
- Ζωγράφος Δημ. σ. 110, 113, 121.
- Ζώης σ. 45.

Η

- Ηλιάδης Γεώργ. σ. 227, 228, 258.

Θ

- Θεοδωρίδης Αρ. σ. 162, 166, 168, 207.
- Θεοδωρίδης Θαλ. σ. 162.
- Θεοδωρόπουλος Σπ. σ. 227, 249, 250, 253, 255, 258, 275, 309, 310, 311.
- Θεοφάνους Δ. σ. 376.
- Θεοφανίδης Στ. σ. 46, 55, 57.
- Θεόφιλος, Επίσκοπος Καμπανίας σ. 41.

Ι

- Ιασεμίδης Σωκρ. σ. 35, 38, 79, 81, 179, 187, 193, 195, 208, 214, 215, 218, 238, 252, 260, 261, 263, 264, 268, 275, 278, 290, 296, 305, 313, 324, 328, 330 επ., 347, 348, 351, 356, 361, 362, 363, 364, 374, 376, 377, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 387, 395, 396, 403, 414, 416, 417, 418, 419, 423, 424, 425, 429, 435, 446, 449, 454, 464, 468, 476, 482, 483, 490.
- Ιασεμίδου - Καφαμπέλη Ασπ. σ. 376.
- Ιλαντζής Βασ. σ. 370.

Κ

- Καθαδάς Στ. σ. 89.
- Καθαδίας Γ. σ. 155.
- Καλέργης Στ. σ. 164.
- Καλινδέρης Μιχ. σ. 45.
- Καλλαντζόπουλος Σπ. σ. 386.
- Καλλιακούδας Ι. σ. 479.
- Καλλιτσουνάκης Δ. σ. 73, 208, 348, 419.
- Καλογιάννης Β. σ. 83, 90.
- Καλούδης Κ. σ. 435.
- Καμπούρογλου Δ. σ. 55.
- Καναγκίνης Π. σ. 208, 435.
- Κανάρης Κ. σ. 116.
- Κανελάκης Κ. σ. 89.
- Καπάκας Ν. σ. 436.
- Καποδίστριας Ι. σ. 100, 106, 112, 113.
- Καραβίας Ν. σ. 60.
- Καραβιδας Κ. σ. 53, 54, 55, 83, 131.

- Καραϊσκος Θαν. σ. 367.
- Καραμανλής Κ. σ. 370.
- Καραμάνος Ι. σ. 397, 446.
- Καραμπέλας Θ. σ. 491.
- Καρανικόλας Γ. σ. 193.
- Καρβελάς Νικ. σ. 448.
- Καρκαθίτσας Ανδρ. σ. 105.
- Καρολίδης Π. σ. 55.
- Κασσελίδης Γ. σ. 435.
- Καφαντάρης Γ. σ. 392, 393, 424, 434.
- Καφαλιάρης Γ. σ. 435.
- Καφαμπέλης Γ. σ. 376.
- Καφαμπέλη - Ιασεμίδου Ασπ. σ. 376.
- Κέστης Β. σ. 491.
- Κλεόμβροτος Ιάκωβος (Μητρ.) σ. 44, 46.
- Κλήμη - Καμυνάρη Ολυμπία σ. 255.
- Κλήμη Μερόπη σ. 7.
- Κλήμης Αριστείδης σ. 11, 29, 151, 107, 174, 179, 182, 191, 235, 255, 276, 306, 314, 442, 457, 458, 490, 491.
- Κλήμης Νικ. σ. 463.
- Κόκκινος Δ. σ. 55, 112.
- Κολιτσιδης Κ. σ. 446.
- Κολοθός Κ. σ. 254.
- Κολοκοτρώνης Θ. σ. 76.
- Κολύμβας Νικ. σ. 488.
- Κοντογιώργης Γ. σ. 55, 74.
- Κοραής Αδ. σ. 45, 76, 110.
- Κορδάτος Γ. σ. 73, 76, 79, 82, 120, 140, 154, 156, 161, 172, 193.
- Κοριζής Αλέξ. σ. 208, 355, 362, 435, 449.
- Κορομηλάς Α. σ. 55.
- Κορώνης Σπ. σ. 208.
- Κουκκίδης Κ. σ. 35, 36, 37, 38, 39, 40, 53, 56, 73, 77, 82, 83, 84, 85, 89, 96, 97.
- Κουκορίκος Δ. σ. 491.
- Κουτούπης Θ. σ. 248.
- Κράλης Στρ. σ. 45.
- Κρεμμυδάς Β. σ. 56, 76.
- Κριμπάς Β. σ. 466.
- Κυριακόπουλος Οδ. σ. 413, 429, 447.
- Κωλέττης Ι. σ. 60, 114, 123, 129.
- Κωνσταντινόπουλος (Κωνσταντόπουλος) Γ. σ. 395, 465.
- Κωτσονάνος Δ. σ. 483.

Λ

- Λαζόπουλος Γ. σ. 76, 155.
- Λαιμός Αν. 91, 96.
- Λαμεναί σ. 151.
- Λάμπρος Σπ. σ. 73.
- Λαμφίδης Γ. σ. 74.
- Λεβαντίνος Χρ. σ. 96, 97.
- Λεονάρδος σ. 491.
- Λεοντίδης Κ. σ. 78.
- Λευκιάδης Κ. σ. 113.
- Λέων ο σοφός σ. 22, 26, 41.
- Λιγνός Αντ. σ. 96.
- Λόντος Ανδρ. σ. 112.
- Λοβέρδος Σ. 214.
- Λουκάτος Δ. σ. 29, 40, 155.
- Λουκόπουλος Δ. σ. 34.
- Λούρος Ν. σ. 68, 74.
- Λυριντζής Κ. σ. 386.

Μ

- Μακεδών Κ. σ. 30, 83.
- Μάκιστος - Παπαχαραλάμπους Κ. σ. 34, 45.
- Μακρής Γ. σ. 435.
- Μακρυγιάννης Φ. σ. 395.
- Μαλαγαρδής σ. 113.
- Μαλαματιανός Κ. σ. 415, 419.
- Μαλούχος Ντ. σ. 430, 488.
- Μαμαλάκης Γ. σ. 40.
- Μαμόπουλος Αλ. σ. 90.
- Μάμουκας Α. σ. 76, 110, 111.
- Μάνακας Δ. σ. 45.
- Μανσόλας Α. σ. 136, 206.
- Μαντζωρογεώργης Γ. σ. 254.
- Μάνωλας Γ. σ. 236.
- Μάξιμος Σ. σ. 76.
- Μαργέτης Δ. σ. 261, 362, 435, 488.
- Μαρινάκης Γ. σ. 150.
- Μαρμαρινός Αντ. 46, 73, 78, 90, 97.
- Μαυρόγιαννης Διον. σ. 30, 73, 79, 82, 97.
- Μαυροκορδάτος Δημ. σ. 143 επ., 150, 151, 214.
- Μαύρος (Σθάρτς) σ. 65, 67, 69, 70, 76.
- Μέγας Γ. σ. 35, 40, 45, 73.
- Μελάς Λ. 131, 155, 156, 199, 204, 307.

- Μεραναίος Κ. σ. 73.
 — Μεσσηνέζης σ. 364.
 — Μητσογιάννης Χρ. σ. 254.
 — Μιχαλακόπουλος Ανδρ. σ. 196, 249, 252, 261, 263, 264, 278, 290, 292, 315, 316, 325, 326, 381.
 — Μιχαλόπουλος Φ. σ. 90.
 — Μιχόπουλος Ν. σ. 179, 182, 184, 185, 193, 195, 196, 205, 210, 214, 215, 217, 218, 231, 241, 254, 261, 263, 264, 296, 357, 364, 368, 378, 379, 381, 382, 383, 387, 395, 404, 416, 417, 418, 419, 431, 435, 437, 447, 464, 479, 482.
 — Μίχος Δημ. σ. 273.
 — Μολφέτας Γερ. σ. 242, 244, 255, 261, 265, 435, 446, 447, 454.
 — Μσχοθάκης Ν. σ. 110.
 — Μουλούλης Αθαν. σ. 73, 236, 386, 411, 418, 419.
 — Μουσταφάς Γ' σ. 41.
 — Μουτζούρης Ι. σ. 54.
 — Μουτσόπουλος Νικ. σ. 45, 46, 56, 73, 89.
 — Μπακάλμπασης Αν. σ. 370.
 — Μπαλτατζής Αλέξ. σ. 8, 75, 370, 491.
 — Μπενάκης Εμ. σ. 238, 247.
 — Μπεναρδύγιας Α. σ. 432, 467, 468.
 — Μπίρης Κ. σ. 130.
 — Μπουλανζέ Φ. σ. 48, 50, 55, 60, 61, 73, 76, 77, 80, 89, 92, 97, 114, 115, 121, 123, 129, 130, 131, 155, 328.
 — Μπούρας Παν. σ. 256, 312, 396, 416, 417, 465.
 — Μπούσδρας Δημ. σ. 193.
 — Μυλωνάς Αλέξ. σ. 208, 223, 234, 252, 256, 264, 278, 290, 362, 383, 415, 417, 419, 426, 429, 435, 446, 447, 454.
 — Μωύσειδης Ν. σ. 395.
- Ν**
- Νιάρχος Κ. σ. 395.
 — Νικολάου Α. σ. 367.
 — Ντούλας Στέφ. σ. 245.
 — Νουμάς σ. 21.
- Ξ**
- Ξηροτύρης Ζ. σ. 55.
- Ξηροτύρης Κ. σ. 435, 480.
- Ο**
- Όθων σ. 100, 130.
 — Οικονόμου Αριστ. σ. 156, 157.
 — Οικονομόπουλος Απόστ. σ. 457, 458.
 — Οικονομόπουλος Νικ. σ. 491.
- Π**
- Παγανέλλης Σπ. σ. 78.
 — Παλαιολόγος Γρ. σ. 100, 105, 110, 112.
 — Παλαιολόγος Κλ. σ. 97.
 — Πανάγος Πέτρος σ. 231, 236.
 — Πάνος Δημ. σ. 76, 79, 194, 196, 298, 376, 488.
 — Πανταζίδης Ι. σ. 165.
 — Πανταζόπουλος Γ. σ. 491.
 — Πανταζόπουλος Ι. σ. 78.
 — Πανταζόπουλος Νικ. σ. 41, 44.
 — Παπαθλασσόπουλος Γ. σ. 268, 371.
 — Παπαγαρυφάλλου Π. σ. 29, 30, 36, 40, 97, 166, 238, 393.
 — Παπαγεωργίου Βασ. σ. 483.
 — Παπαγεωργίου Κ. σ. 75, 488.
 — Παπαδημητρίου Α. σ. 479.
 — Παπαδημητρίου Γρ. σ. 395.
 — Παπαδημητρίου Μ. σ. 72, 78.
 — Παπαδιαμάντης Αλέξ. σ. 105, 218.
 — Παπαδόπουλος Ι. σ. 479.
 — Παπαδόπουλος Κ. σ. 55.
 — Παπαδόπουλος Μ. σ. 395.
 — Παπαδόπουλος Χρ. σ. 491.
 — Παπαϊωάννου Κ. σ. 435.
 — Παπαϊωάννου Στρ. σ. 347.
 — Παπακωνσταντόπουλος Κ. 479, 480.
 — Παπαλέκας Ν. σ. 306.
 — Παπαναστασίου Αλέξ. σ. 222, 227, 233, 234, 251, 256.
 — Παπανδρέου Στ. σ. 464.
 — Παπαντωνίου Ζαχ. σ. 260, 275.
 — Παπαρρηγόπουλος Κ. σ. 55.
 — Παπασωτηρίου Κ. σ. 381.
 — Παπαχατζής Δ. σ. 435, 464.
 — Παπαχριστοδούλου Π. σ. 45.
 — Παπαχριστόπουλος Ι. σ. 395, 413, 419, 445, 447, 465.
 — Παπούλιας Δ. σ. 40.

- Παρασκάκης Γ. σ. 364.
- Παρασκευαΐδης Χρ. σ. 34.
- Παρασκευόπουλος Αθ. σ. 395.
- Παρασκευόπουλος Αν. σ. 90.
- Πάτρας Νικ. σ. 170.
- Πατρίκιος Ν. σ. 376.
- Πετρίτης Δ. σ. 413, 419, 446, 465.
- Πέτρου Στ. σ. 74.
- Πετρόπουλος Δ. σ. 29, 31, 54.
- Πιπίνος Διογ. σ. 73, 395, 464, 482, 483.

Ρ

- Ραϊφφάιζεν Φ. σ. 170, 189, 210.
- Ρεγγούκου σ. 74.
- Ρέπουλης Εμ. σ. 374.
- Ριζόπουλος Ευστ. σ. 254.
- Ροντήρης Αθ. σ. 107.
- Ρούνης Μαν. σ. 75, 234.
- Ρουσόπουλος Όθων σ. 207.
- Ρωμαίος Κ. σ. 29, 31, 33, 36, 37, 54.

Σ

- Σάβας Κ. σ. 55.
- Σακελλαρόπουλος σ. 235, 261.
- Σάκκας Δ. σ. 35.
- Σακολέβας Ευαγ. σ. 380.
- Σάμιος Αριστ. σ. 489.
- Σαμοθράκης Α. σ. 45.
- Σαρακωμένος Δ. σ. 440, 443, 446.
- Σαχπάζης Ευδ. σ. 488, 489.
- Σθάρτς (θλ. Μαύρος).
- Σθώλος Αλ. σ. 140, 208, 255, 306, 356, 358, 362, 435.
- Σερβάκης Γ. σ. 54, 416.
- Σιθρόπουλος Ανδρ. σ. 491.
- Σίδερης Αριστ. σ. 25, 29, 37, 46, 89, 104, 107, 110, 111, 156, 161, 166, 269, 467.
- Σιμόπουλος Κ. σ. 56, 76.
- Σίμψας Μαρ. σ. 97.
- Σιμωνίδης Β. σ. 488.
- Σίνας σ. 77.
- Σκάρκος Ε. σ. 479, 480.
- Σκόκος σ. 205.
- Σκουλάς Βαγγ. σ. 489.
- Σούλτσε - Ντέλιτς σ. 143, 147 επ., 148, 156, 157.

- Σούτης Κ. σ. 35, 217.
- Σούτσος Ι. σ. 110, 113.
- Σπηλιόπουλος Δ. σ. 479.
- Σπηλιόπουλος Ι. σ. 385.
- Σπηλιωτόπουλος σ. 165.
- Σπουργίτης Α. σ. 228.
- Σταματελάκης Ι. σ. 247.
- Σταματελάκης Π. σ. 248.
- Σταμάτης Χαρ. σ. 112.
- Σταματούπουλος Γ. σ. 435, 480.
- Σταματούλης Ι. σ. 206.
- Στεργιανόπουλος Χαρ. σ. 409.
- Στεφανίδης Δ. σ. 131.
- Στεφόπουλος σ. 435, 464, 480.
- Στράτος Ι. σ. 109.
- Στρογγύλης Δ. σ. 436.
- Συράκης Δ. σ. 248.
- Συρμακέζης Α. σ. 73.
- Σωτηρακόπουλος Ι. σ. 435, 465, 480, 483.
- Σωτηρίου Ν. σ. 52.

Τ

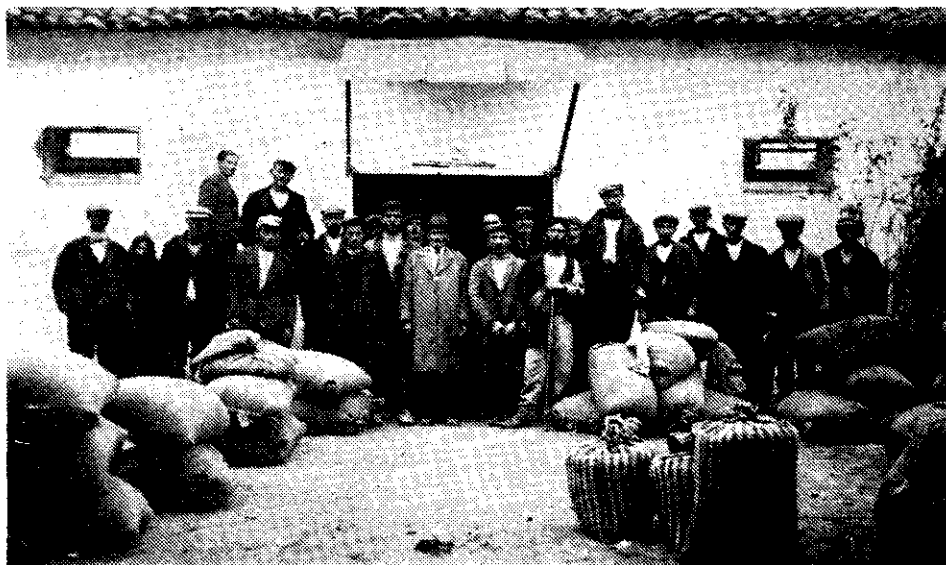
- Τερζάκης Χρ. σ. 397.
- Τερτίπης Κ. σ. 481.
- Τζιθανόπουλος Δ. σ. 207.
- Τζιούφης Ν. σ. 479.
- Τζωρτζάκης Θ. 5, 39, 73, 80, 96, 150, 157, 193, 196, 208, 216, 235, 256, 292, 358, 362, 367, 370, 376, 379, 381, 382, 383, 417, 418, 425, 429, 460, 461, 479, 486, 487, 491.
- Τζωρτζάκη Φωτεινή σ. 152, 194, 376.
- Τηλικίδης Γ. σ. 74.
- Τρακαδάς Γ. σ. 386.
- Τρακάκης Γ. σ. 482.
- Τριανταφυλλίδης Μαν. σ. 260.
- Τριανταφυλλίδης Σοφ. σ. 193.
- Τριανταφυλλόπουλος Κ. σ. 223, 234
- Τρυφωνόπουλος Σπ. σ. 479.
- Τσακαλώτος Δ. σ. 376, 382.
- Τσεκούρας Παν. σ. 463.
- Τιμιπιδάρος Πότης σ. 221.
- Τσάκωνας Δ. σ. 55.

Φ

- Φαρμάκης Τρ. σ. 435, 480, 481, 482.

- Φαρμακίδης σ. 435.
 — Φάσου Κ. σ. 479.
 — Φιλάρετος Γ. σ. 55, 73, 80, 82, 83, 89, 96, 163, 164, 167, 168, 169, 205, 206, 210, 216.
 — Φιλιππίδης Δ. σ. 110.
 — Φουριέ σ. 130.
 — Φραγκάτος Β. σ. 479.
 — Φραγκόπουλος Α. σ. 381.
 — Φώλιας Δ. σ. 479.
- Χ
- Χαλεπάς Γιάν. σ. 153.
 — Χαραλαμπόπουλος Ν. σ. 386.
 — Χαριτάκης Γ. σ. 76, 77.
 — Χασαπόπουλος Π. σ. 296, 491.
 — Χασιώτης Σπ. σ. 165, 169, 208, 224,
- 325, 326, 387, 434, 436, 463, 488, 490
 — Χατζηευστρατίου Πρ. σ. 276.
 — Χατζημιχάλη Αγγ. σ. 44, 46.
 — Χατζηφώτης σ. 78.
 — Χάψας Ν. σ. 435, 480, 483.
 — Χοϊδάς Ρ. σ. 164.
 — Χολέβας Κ. σ. 242, 245, 255, 263, 395, 404, 464, 480, 481, 483.
 — Χριστίδης Γρ. σ. 235.
 — Χριστίνης Δημ. σ. 166, 172, 175.
 — Χριστοβασίλης Χρ. σ. 105, 164.
 — Χριστοφυλόπουλος Αντ. σ. 44.
 — Χρονόπουλος Ηλ. σ. 75.
- Ψ
- Ψαρός Δ. σ. 49, 52.

Οι Συνεταιρισμοί: Στήριγμα των αδύνατων οικονομικά.

Αγρότες εξυπηρετούνται από την Ένωση Γ. Συνεταιρισμών Γιαννιτσών με διανομή καθαρού σιτάσπορου για αβέγηση της παραγωγής (φωτογρ. 1936).

Π Ι Ν Α Κ Α Σ - Ε Υ Ρ Ε Τ Η Ρ Ι Ο
ΝΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ - ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ - ΕΤΑΙΡΙΩΝ -
ΤΡΑΠΕΖΩΝ - ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ - ΕΝΤΥΠΩΝ - Κ.Λ.Π.

(Οι αριθμοί δείχνουν τις σελίδες) (*)

Α

- Αβερώφειος Γεωργική Σχολή Λαρίσης σ. 207.
- Αγίας Βαρβάρας Συνεταιρισμός σ. 273.
- Αγίου Γεωργίου Νηλείας Συνεταιρισμός σ. 482.
- Αγρινίου Συνεταιρισμός σ. 337.
- «Άγροτική Αύγη» σ. 465.
- Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος σ. 107, 334, 449, 453.
- Αγροτική Τράπεζα Κερκύρας σ. 108.
- «Άγροτικόν Μέλλον» σ. 40.
- Αγχιάλου Συνεταιρισμός σ. 481, 482, 491.
- Αετού Συνεταιρισμός σ. 463.
- «Άθηναϊκή» σ. 416.
- Αιγιαλείας Προμ. Συνεταιρισμός σ. 412.
- Αιγιαλείας Ε.Γ.Σ. σ. 384, 385, 413, 417, 418.
- Αιτωλικού Συνεταιρισμός σ. 298.
- Αιτωλοακαρνανίας πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 302, 322, 342.
- Ακαδημία Αθηνών σ. 40, 56, 68.
- «Άκρόπολις» σ. 166, 193, 207, 226, 260.
- Αλιστράτης Συνεταιρισμός σ. 414, 417.
- «Άλληλέγγυος ασφάλεια τὸ Γαλαξίδιον» σ. 138, 139.
- Αλμυρού Συνεταιρισμός σ. 179, 190, 196, 205, 209, 226, 230, 240, 252, 273, 297, 312, 324.
- Αμαλιάδας Κτηματικός Συνεταιρισμός σ. 253.
- Άνω Κορακιάνας Κερκύρας Γεωργικός Σύνδεσμος σ. 267, 371.
- Ανωτ. Γεωπονική Σχολή Αθηνών σ. 393.
- Αράχωθας Συνεταιρισμός σ. 436, 445.
- Αρβυλεργατών Συνεργατική Ένωση σ. 271, 309.
- Αργολιδοκορινθίας πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 299, 318, 338.
- «Άρδη» σ. 163.
- Αρκαδίας πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 300, 320, 340.
- Άρτας πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 303
- «Άρχεϊο Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ Θεσαυροῦ» σ. 34, 35, 45, 90.
- «Άστυ» σ. 166.
- Αττικής γεωργικός συνεργατικός σύνδεσμος σ. 253.
- Αττικοβοιωτίας πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 301, 322, 342.
- Αυλιωτών Κερκ. Συνεταιρισμός σ. 463.
- Αχαιοήλιδος πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 299, 318, 339.

Β

- Βαρθολομιού Συνεταιρισμός σ. 298.
- «Βήμα» σ. 73, 74, 76, 96.
- «Βοηθός Συνεταιρισμών» σ. 54, 73, 79, 327, 355, 368, 377, 416, 419, 428, 429, 440, 445, 446, 464, 476, 479, 480, 482.
- Βυλλίων Συνεταιρισμός σ. 364, 378.

Γ

- Γαργαλιάνων Συνεταιρισμοί σ. 298.
- Γεωργικά Επιμελητήρια σ. 268, 269.
- Γεωργική Τράπεζα σ. 326.
- Γκερλή Μετοχικός Σύλλογος σ. 267.
- Γεωργικοί Οργανισμοί σ. 283.
- «Γεωργικός Άγών» σ. 465.
- Γεωργικές Τράπεζες Νέων Χωρών σ. 23, 269, 270, 326.

(*) Δεν περιλαμβάνονται οι επαινυμίες των Συνεταιρισμών που αναφέρονται στους πίνακες ιδρύσεων 1915, 1916, 1917. Βλ. και το Ευρετήριο των Τόπων.

- Γεωργική Τράπεζα Τουρκίας σ. 23, 201.
- Γεωργική Υπηρεσία και Συνεταιρισμοί σ. 331.
- «Γεωργικοί Σύνδεσμοι ἐν Ἴρλανδία» σ. 209.
- «Γεωργικὸν Δελτίον» σ. 193, 214, 252, 260, 265, 466.
- Γιαννιτσών Ἐνωσις Γ. Συνεταιρισμῶν σ. 512.
- Γλουνίτσας Συνεταιρισμὸς σ. 463.
- Γνωμοδοτικὴ Επιτροπὴ Συνεταιρισμῶν σ. 362, 395. Συμβούλιο σ. 435.
- «Γραφεῖο Δημοσίας Οἰκονομίας» σ. 113.

Δ

- Δαδίου Συνεταιρισμὸς σ. 463, 465.
- «Δελτίον Διοικήσεως Ἐπιχειρήσεων» σ. 55.
- «Δελτίο Λεσθιακῆς Παροικίας» σ. 40
- Δράμας πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 304
- Δημοσίων Υπαλλήλων Ἀθηνῶν Συνεταιρισμοί Καταναλώσεως σ. 356, 375, 388, 394.
- Διεθνῆς Γ' Κομμουν. σ. 393, 432.

Ε

- Εθνικὴ Βιβλιοθήκη σ. 82, 150.
- Εθνικὴ Τράπεζα (ἑλ. και Αγροτικὴ Πίστη) σ. 97, 141, 178, 191, 220, 248, 258, 271, 325, 326, 333, 335, 355, 393, 427.
- «Ἐκδοτικὴ Συνεταιριστικὴ Ἐταιρία» σ. 246, 259, 265, 275.
- «Ἑλληνικὴ Γεωργία» σ. 163.
- Ἑλληνικὴ Γεωργικὴ Ἐταιρία σ. 207, 240.
- Ἑλληνικὴ Στρατιωτικὴ Ἐνωσις σ. 162.
- «Ἑλληνικὸς ὑπὲρ τοῦ Συνεργατισμοῦ Σύνδεσμος» σ. 227, 258, 259.
- «Ἐνωσις τῶν τιμίων τεχνιτῶν» σ. 153.
- Ἐπανωμῆς Συνεταιρισμὸς σ. 404, 417
- «Ἐπετηρὶς Λαογραφικοῦ Ἀρχείου» σ. 35.
- Επιτροπὲς Διαχειρίσεως σ. 52.

- Ἐργατικὰ κέντρα και Κέντρα σ. 136, 172, 220, 226, 238, 246, 253, 260, 267.
- Ἐργατικὴ Ἀδελφότης Μυτιλήνης σ. 163.
- «Ἐρμῆς» σ. 209, 210.
- «Ἐταιρία τοῦ Ἐργατικοῦ Λαοῦ» Αυτοβοήθεια σ. 153.
- Ἐταιρία «ἡ Συγκομιδὴ» σ. 155.
- «Ἐταιρία τοῦ Λαοῦ ἢ Ἐνωσις» σ. 156.
- Ευβοίας πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 302, 322.
- Ευηνοχωρίου Συνεταιρισμὸς σ. 298.
- «Ἐφημερὶς τῶν Ἐργατῶν» σ. 246, 276.

Ζ

- Ζακύνθου Ἐνωσις Γ.Σ. σ. 448.
- Ζακύνθου πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 303, 323.

Η

- Ηλείας Κεντρικὴ Τράπεζα σ. 448.
- Ηρακλείου Συνεταιρισμὸς Καταναλώσεως σ. 356, 357, 379.
- Ηρακλείου πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 304, 323, 344.
- «Ἡώς» σ. 73.

Θ

- «Θέματα Συνεταιρισμῶν» σ. 44, 68, 79, 180, 235, 236, 261, 275, 457, 458.
- «Θεσσαλία» Βόλου σ. 167.
- «Θεσσαλικὸν Ταμεῖον» σ. 228.
- Θεσσαλονίκης πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 303, 343.
- «Θρακικὰ» σ. 35.

Ι

- «Ἱστορικὸν Λεξικὸν Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» σ. 40.
- Ἰωαννίνων πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 323, 343, 356.
- Ἰωαννίνων Καπνικὸς Συνεταιρισμὸς σ. 369, 463, 464.

Κ

- Καρδίτσας Γεωργικός Πεδινός Σύνδεσμος σ. 226.
- Κασσαθέτειος Γεωργική Σχολή σ. 179.
- Κασσανιάς Συνεταιρισμός σ. 298.
- Κατούνης Συνεταιρισμός σ. 465.
- Κεντρική Επιτροπή Προμηθειών σ. 332.
- Κέντρο Λαογραφίας σ. 35.
- Κερκύρας Κεντρ. Αγροτ. Τράπεζα σ. 423.
- Κερκύρας πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 303, 323.
- Κεφαλληνίας πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 265, 299, 303, 323.
- «Κλειώ» Τεργέστης σ. 143.
- Κλούνιτσας Συνεταιρισμός σ. 464.
- Κοινή Συντροφία (Θλ. Αμπελάκια) σ. 59.
- «Κομμουνιστική Έπιθεώρηση» σ. 467, 468.
- Κορινθίας Συνεταιρική Τράπεζα σ. 466.
- Κουνινά Συνεταιρισμός σ. 299.
- Κτηματικός Σύλλογος Βυζίτης σ. 245.
- Κυκλάδων πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 303.

Λ

- Λαϊκό Κόμμα σ. 223.
- Λαγκαδά Συνεταιρισμός σ. 404, 407
- Λακωνίας πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 301, 321, 341.
- Λακωνίας Προμ. Ένωση Συνεταιρισμών σ. 466.
- Λαμίας «Συνεργατική Ένωση Συνδέσμων Ξυλουργών και Οικοδόμων» σ. 310.
- Λαμπετίου Συνεταιρισμός σ. 298.
- Λαογραφικό Αρχείο σ. 40, 55.
- Λαρίσης Ε.Γ.Σ. σ. 492.
- Λαρίσης πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 302, 322, 342.
- Λασηθίου πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 324, 345.

- Λέσβου πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 305, 345, 442.
- Λεωνίων Βόλου Συνεταιρισμός σ. 412.
- Λεωνιδίου Συνεταιρισμός σ. 195, 298
- Ληξούρι Κεφαλληνίας. Σύλλογος παραγωγών σ. 245.

Μ

- Μακρακώμης Γ. Π. Συνεταιρισμός σ. 436, 483.
- Μαραθουπόλεως Συνεταιρισμός σ. 298.
- Μαχαιράδων Συνεταιρισμός σ. 298.
- Μεγαρική Εταιρία Οίνων και Οινοπνευμάτων σ. 225.
- Μεγάρων Οινοποιητικός Συνεταιρισμός σ. 413.
- Μεσαιωνικών Άρχεϊον» σ. 35, 40, 55.
- Μεσσηνίας Ένωσις Συνεταιρισμών σ. 417, 429.
- Μεσσηνίας πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 300, 320, 340.
- Μεσογειών συνεργατικός γεωργικός σύνδεσμος σ. 253, 256.
- «Μετοχικόν Γεωργικόν Ταμείον Άλληλοδοθήθειας» στον Αλμυρό (Θλ. και Αλμυρός) σ. 171, 179.
- «Μετοχικόν Ταμείον Άλληλοδοθήθειας Νεοχωρίου σ. 242.
- «Μετοχικός Γεωργικός Σύλλογος Άλληλοδοθήθειας Άλμυρου» (Θλ. και Αλμυρός) σ. 191.
- «Μηνιαία Έπιθεώρηση» σ. 325.
- «Μικρασιατικά Χρονικά» σ. 35, 55.
- Μουρλά Συνεταιρισμός σ. 298.
- Μπαλάφτσας Λαγκαδά Συνεταιρισμός σ. 407, 417.

Ν

- Ναυπάκτου Συνεταιρισμός σ. 298.
- «Ναυτεμπορική» σ. 41, 46, 73, 76, 78, 96.
- «Νέα Γεωπονικά» σ. 325.
- «Νέα Ήμέρα» σ. 223, 251.
- Νέας Αγχιάλου (Θλ. Αγχιάλου).
- Νέας Κορίνθου Συνεταιρισμός σ. 413.
- Νέων Καρυών Λαρίσης Συνεταιρι-

- σμός σ. 122.
- «Νέος Έλληνομήμων» σ. 73, 76.
- Νεοχωρίου Παραχ. Συνεταιρισμός σ. 242, 413.
- Νοσηλευτικός Συνεταιρισμός Πειραιώς σ. 388.
- Ξ
- Ξηρομέρου Συνεταιρισμός σ. 463, 465.
- Ο
- «Οικονομική Έπιθεώρησις» σ. 156, 157, 161, 162.
- «Οικονομικός Ταχυδρόμος» σ. 74.
- «Όμόνοια» σ. 241.
- «Όρμηγεια» σ. 155.
- Οσμάναγα Συνεταιρισμός σ. 298, 416.
- Π
- «Παμθοιώτιον» σ. 155, 156.
- Παμμεσην. Προμ. Ένωσις Συνεταιρισμών σ. 423, 445.
- Παναχαϊκή Ένωσις Συνεταιρισμών σ. 423.
- «Πανελλήνιος Έργατική Όμοσπονδία» σ. 238.
- «Παρνασός» σ. 167, 376, 384.
- ΠΑΣΟΚ σ. 131, 328.
- Πατρών Ε.Γ.Σ. σ. 384.
- Πεδιλοποιών συνεργατική ένωση σ. 311.
- Πεζών Ένωση σ. 430.
- Πειραιώς «Συνεργατική Ένωσις Έργατών Λιμένος» σ. 310.
- Πηλοποιών συνεταριστική ένωσις σ. 311.
- «Πλωμαρίτικοι Άντίλαλοι» σ. 161.
- «Πολιτική Έπιθεώρησις» σ. 325.
- «Προβολεύς» σ. 55.
- «Πρόδος» σ. 241.
- Πύργου Ένωση Γ. Συνεταιρισμών σ. 448.
- Πύργου Ψηλονέρου Συνεταιρισμός σ. 298, 411.
- Ρ
- Ρεθύμνης πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 304, 324, 344.
- «Ριζοσπάστης» σ. 468.
- Σ
- Σάμου Ένωση Συνεταιρισμών σ. 466.
- Σάμου πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 305, 345.
- ΣΕΚΕ σ. 370.
- ΣΕΚΑΠ σ. 370.
- Σερνικακίου Παρν. Συνετ. σ. 463, 465.
- Σερρών πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 304, 323, 414, 464.
- Σιδηροδρομικών Συνεταιρισμός σ. 226, 235.
- «Σπαρτιατικός Σύνδεσμος» σ. 162.
- «Σταφιδική Ένωσις σ. 466.
- «Σταρεοελλαδική Έστία» σ. 34.
- Στρατιωτικός Σύνδεσμος σ. 221, 234
- Στρούσι Συνεταιρισμός σ. 298.
- «Σύλλογος Τεχνηρατών Λαμίας» σ. 167, 216.
- Συνεργατική Ένωσις Γαιανθράκων σ. 456.
- Συνεργατική Ένωσις Εργατών Λιμένος σ. 456.
- Συνεργατική Ένωσις Σιτεργατών σ. 456.
- Συνεργατική Καταναλώσεως Θεσσαλονίκης σ. 456.
- Συνεργατικόν υφαντήριο Σαλαμίνας σ. 310.
- «Συνεταιρισμένη Θράκη» σ. 30, 83.
- «Συνεταιριστής» σ. 29, 35, 36, 37, 40, 44, 46, 55, 96, 161, 167, 208, 231, 249, 263, 275, 325, 347, 416.
- Συνεταιριστική Ασφαλιστική σ. 140.
- Συνομοσπονδία Γ. Συνεταιρισμών σ. 418, 423, 486, 487, 488, 489.
- «Σύντροφος του Γεωργού» σ. 162, 465.
- Σχολικός Συνεταιρισμός Σύρας σ. 347.

— «Σωματεῖον ὁ ἐργάτης» Κύμης σ. 157.

Τ

— «Ταμεῖον Ἀμύνης Οἰνοπαραγωγῆς Θήρας» σ. 232, 233, 236.

— «Ταμεῖον Ἀμύνης Οἰνοπαραγωγῆς Λευκάδος» σ. 231, 236.

— Ταμεῖο Ναυτικό Απομαχικό σ. 161.

— Τρικάλων Κορινθίας Συνεταιρισμός σ. 492.

— Τρικάλων πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 303, 323, 342.

— Τριφυλίας, Πυλίας Ἐνωσι Γ.Σ. σ. 483.

— Τσαλτάλτζης Συνεταιρισμός σ. 414.

— Τυπογράφων Αθηνών, εταιρία - συνεταιρισμός σ. 161.

Υ

— Υπουργεῖον Εθνικῆς Οικονομίας, Γε-

ωργίας σ. 224, 228, 237, 249, 252, 260, 263, 268, 296, 325, 329, 330, 356, 362, 376, 393, 456.

Φ

— Φιλιατρών Συνεταιρισμός σ. 324, 375

— Φθιωτιδοφωκίδος πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 342.

— Φυλῆς Γεωργοκτηματικός Σύνδεσμος σ. 166.

— «Φωνή Συνεταιρισμῶν» σ. 143, 147 επ.

Χ

— Χαλκίδας Οἰνοποιητικός Συνεταιρισμός σ. 231, 232, 236, 299.

— Χανίων πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 304, 344.

— Χίου πρώτοι Συνεταιρισμοί σ. 324, 345.

— Χορτιάτη Συνεταιρισμός πάγου σ. 411, 418.

Η Ακαδημία Αθηνών τιμά με βραβείο το μεγάλο πνευματικό συνεταιριστικό έργο του Θ. Τζωρτζάκη και την προσφορά του περιοδικού του «ό Συνεταιριστής».

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΤΟΠΩΝ
(ΟΙΚΙΣΜΟΙ - ΠΟΛΕΙΣ - ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ - ΧΩΡΕΣ - ΗΠΕΙΡΟΙ)

ΠΟΥ ΑΝΑΦΕΡΟΝΤΑΙ ΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟ ΤΟΜΟ

(Οι αριθμοί δείχνουν τις σελίδες του) (*)

Α

- Αγαθούπολις σ. 88.
- Αγγλία σ. 25.
- Αγιά σ. 82, 482.
- Αγία Βαρβάρα σ. 273.
- Αγία Παρασκευή Λέσβου σ. 34, 45 276.
- Άγιον Όρος σ. 56.
- Άγιος Γεώργιος Νηλείας σ. 482.
- Αγρίνιο σ. 337.
- Αγχιάλος σ. 481, 482.
- Αδριανούπολη σ. 462, 465.
- Αετός Αιτωλοακαρνανίας σ. 464.
- Αθήνα σ. 20, 55., 109, 310, 356, 375, 388, 453, 470, 483, 486.
- Αιγαίον (βλ. και τα νησιά του) σ. 80, 238.
- Αιγιαλεία σ. 372, 376, 384, 404, 410, 412, 417, 418, 428, 448, 466, 469, 482, 491.
- Αίγιον (βλ. Αιγιαλεία).
- Αίγινα σ. 35, 80.
- Αϊδίνι Θεσσαλίας σ. 106.
- Αιτωλικό σ. 298.
- Αιτωλοακαρνανία σ. 242, 302, 322, 342, 462, 464, 481.
- Ακαρνανία (βλ. Αιτωλοακαρνανία)
- Αλμυρός σ. 171, 179, 186, 190, 191, 196, 205, 209, 214, 217, 226, 230, 240, 252, 254, 273, 437.
- Άλπεις σ. 24.
- Αμαλιάδα σ. 253, 372.
- Αμερική σ. 25.
- Αμπελάκια σ. 22, 46, 48, 58, 59, 60, 61, 67, 69, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 82, 167, 418, 464.
- Αμφίκλεια σ. 436, 463.
- Άνω Κορακιάνα σ. 267, 371.
- Αραγόζαινα σ. 381.
- Αράχωβα σ. 436, 445, 446.
- Αργολιδοκορινθία σ. 299, 318, 338, 462.

- Αργυρούπολις σ. 84.
- Αργολίδα (βλ. και Αργολιδοκορινθία) σ. 359.
- Αρμενία σ. 23.
- Άρτα σ. 102, 303, 462,
- Ασπρόπυργος σ. 380.
- Αρκαδία σ. 300, 320, 340, 462.
- Αρχάνες Κρήτης σ. 210.
- Αττική (βλ. και Αττικοβοιωτία) σ. 52, 253, 431.
- Αττικοβοιωτία σ. 301, 322, 342, 455, 462.
- Αυλιώτες Κερκύρας σ. 463.
- Αυστρία σ. 78.
- Αχαΐα (βλ. Αχαΐοήλιδα).
- Αχαΐοήλιδα σ. 229, 318, 339, 371, 389, 410, 418, 455, 462.

Β

- Βαθυλώνα σ. 21.
- Βαλκάνια σ. 22, 56, 201.
- Βαρθολομιό σ. 298.
- Βαφειοχώριον σ. 86
- Βέλγιο σ. 200.
- Βέροια σ. 45.
- Βιέννη σ. 77, 82.
- Βλαχοχώρια σ. 56.
- Βόλος σ. 136, 167, 194, 412,.
- Βοιωτία (βλ. και Αττικοβοιωτία) σ. 52, 155, 156.
- Βόσπορος σ. 86.
- Βουλγαρία, Βούλγαροι σ. 22, 45, 88, 90, 175, 201, 220, 465.
- Βραχνείκα σ. 52.
- Βυζάντιο σ. 18, 22, 26, 29, 46, 55, 110
- Βυζίτσα σ. 245.
- Βυτίνα σ. 106, 165, 166, 168.
- Βύλλια Μεγαρίδος σ. 364, 378.

Γ

- Γαλλία σ. 200, 464.

(*) Βλ. και το Ευρετήριο Νομικών Προσώπων (για τις έδρες τους).

- Γαλαξίδι σ. 56, 80, 82.
- Γαργαλιάνοι σ. 298.
- Γερμανία σ. 23, 145, 170, 199, 464, 465, 479.
- Γκερλή σ. 267.
- Γλουνίτσα σ. 463.

Δ

- Δαδί, σ. 465.
- Δημητσάνα σ. 46.
- Διδυμότειχο σ. 45.
- Δολιανά Ηπείρου σ. 161.
- Δράμα σ. 304, 462, 482.
- Δροβιανή σ. 35, 216.

Ε

- Έβρος σ. 462.
- Ελασσόνα σ. 419.
- Ελβετία σ. 200.
- Ελλάδα σ. 18, 20, 22, 101, 102, 103, 112, 165, 207.
- Επανωμή σ. 40, 49, 417.
- Ερυθρές σ. 436.
- Εύβοια σ. 302, 322, 462.
- Ευηνοχώρι σ. 298.
- Ευρώπη σ. 18, 23.

Ζ

- Ζαγορά Πηλίου σ. 80, 82, 83.
- Ζαγόρια σ. 46, 56, 161.
- Ζάκυνθος σ. 45, 47, 303, 323, 343, 448, 462.
- Ζευγολατιό Κορινθίας σ. 265.

Η

- Ηλεία (θλ. και Αχαϊοήλιδα) σ. 355, 372, 376, 410, 448.
- Ήπειρος σ. 46, 56, 102, 171, 238, 265, 429.
- Ηράκλειο Κρήτης σ. 211, 304, 323, 344, 356, 379, 430, 462.

Θ

- Θεσσαλία σ. 52, 56, 59, 80, 82, 83, 102, 105, 171, 180, 226, 228, 251, 267, 435, 437, 435, 468.
- Θεσσαλονίκη σ. 223, 238, 303, 317, 343, 411, 430, 456, 462, 465.

- Θήβα σ. 155, 156.
- Θήρα σ. 229, 232, 233, 236, 362.
- Θράκη σ. 20, 30, 35, 44, 45, 57, 80, 83, 90, 361, 433, 460, 461, 464, 465, 479, 481.

Ι

- Ιαπωνία σ. 201.
- Ινδίες σ. 21.
- Ιόνια νησιά (θλ. και το καθένα χωριστά) σ. 171.
- Ιρλανδία σ. 209.
- Ισπανία σ. 25, 200.
- Ιταλία σ. 25, 37, 200, 237.
- Ιωάννινα σ. 57, 265, 323, 343, 369, 462, 463, 464, 495.

Κ

- Καλάβρυτα σ. 372, 410.
- Καλαμάτα (θλ. και Μεσσηνία) σ. 247, 314, 355, 429, 441, 465.
- Καλλιόπολις σ. 462.
- Κάλυμνος σ. 98.
- Καρδίτσα σ. 218, 226.
- Κάσσοι σ. 56.
- Καστανιά σ. 298.
- Καστοριά σ. 46, 89.
- Κατούνη Ξηρομέρου σ. 463, 465.
- Κέρκυρα σ. 108, 267, 303, 323, 343, 371, 423, 462, 463.
- Κεφαλληνία σ. 245, 265, 299, 303, 323, 462.
- Κίνα σ. 21.
- Κιλελέρ σ. 193, 226.
- Κλουνίτσα σ. 464.
- Κοζάνη σ. 462.
- Κορινθία (θλ. Αργολιδοκορινθία).
- Κόρινθος σ. 163, 413, 466.
- Κορωπί σ. 35.
- Κοσκινά Καρδίτσας σ. 218.
- Κουινά σ. 299.
- Κραναία Κεφαλληνίας σ. 265.
- Κρανίδι σ. 56, 80, 82.
- Κρήτη σ. 36, 220, 233, 238, 416.
- Κυκλάδες σ. 303, 462.
- Κύμη Ευβοίας σ. 157, 162, 216.
- Κυνουρία σ. 46.

- Κύπρος σ. 210.
- Κωνσταντινούπολη σ. 22, 42, 76, 155.
- Κωπαΐδα σ. 142.
- Κως σ. 20.

Λ

- Λαγκαδάς σ. 404, 407, 417.
- Λακωνία σ. 301, 321, 341, 396, 417, 462, 463, 465, 466.
- Λαμία σ. 176, 216, 310, 368, 379.
- Λαμπέτι σ. 298.
- Λάρισα σ. 82, 207, 302, 322, 342, 455, 462.
- Λασήθι σ. 324, 345, 462.
- Λαύριο σ. 136, 253, 256.
- Λειβαδειά σ. 57.
- Λειψία σ. 143.
- Λέσθος (θλ. και Μυτιλήνη) σ. 34,, 46, 52, 275, 305, 345, 442, 462.
- Λευκάδα σ. 155, 231, 236, 362.
- Λευκή Θάλασσα σ. 23.
- Λεχώνια σ. 380, 412, 469.
- Λεωνίδιο σ. 195, 298, 380, 469.
- Λήμνος σ. 35, 98.
- Ληξούρι σ. 245.
- Λιόπεσι σ. 253, 256.

Μ

- Μαδεμοχώρια σ. 42, 52, 56, 80, 83, 84.
- Μακεδονία σ. 80, 171, 218, 219, 238, 414, 417, 429, 430, 436, 454, 468, 481, 482.
- Μακρακώμη σ. 436, 463, 482.
- Μακρυνίτσα σ. 82.
- Μάνη σ. 57.
- Μαραθούπολη σ. 298.
- Μαρκόπουλο σ. 52.
- Μασσαλία σ. 93.
- Μαστοροχώρια σ. 89.
- Μαύρη Θάλασσα σ. 80, 86, 88, 89.
- Μαχαιράδες σ. 298.
- Μέγαρα σ. 35, 225, 364, 413.
- Μελένικον σ. 56.
- Μεξικό σ. 25, 131.
- Μεσημβρία σ. 88.
- Μεσόγεια Αττικής σ. 253, 256.
- Μεσσηνία σ. 247, 249, 256, 300, 314, 320, 340, 376, 396, 398, 416, 417, 423,

- 445, 446, 455, 462, 469.
- Μέτσοβο σ. 52.
- Μικρασία σ. 20, 35, 37, 55, 80, 84, 85, 361.
- Μιντζέλα σ. 96.
- Μουρλά σ. 298.
- Μπαλάφτσα Λαγκαδά σ. 407, 417.
- Μυτιλήνη (θλ. και Λέσθος) σ. 163, 270.

Ν

- Ναύπακτος σ. 298.
- Ναύπλιο σ. 198, 491.
- Νέες Καρυές σ. 122.
- Νεοχώριο Παραχελωΐτιδος σ. 242, 413, 482.
- Νέα Αγχίαλος (θλ. Αγχίαλος).
- Νησιά (θλ. και ονόματά τους) σ. 80, 238.
- Νικόπολις σ. 84.

Ξ

- Ξηρόμερον σ. 465.
- Ξυλόκαστρο σ. 206, 265.

Ο

- Ολυμπία σ. 206.

Π

- Πάτρα σ. 136, 214, 246, 367, 372, 384, 403, 410, 423, 441.
- Πεζά σ. 430.
- Πειραιάς σ. 136, 310, 361, 388, 394, 403, 456, 470.
- Πέλλη σ. 462.
- Πελοπόννησος σ. 56, 76, 468.
- Περού σ. 25.
- Περσία σ. 56.
- Πήλιο σ. 52, 56, 80, 82, 83, 380, 469, 481.
- Πλωμάρι Λέσθου σ. 46, 161.
- Πολυχνίτος σ. 345.
- Πολωνία σ. 201.
- Πόντος σ. 20.
- Πορταριά σ. 82.
- Πορτογαλλία σ. 200.
- Πόρτο Λάγγος σ. 90.
- Πρέβεζα σ. 245, 462.
- Πύργος σ. 162, 355, 448.

— Πύργος Ψηλονέρου σ. 298, 364, 411, 418.

Ρ

- Ραιδεστός σ. 462.
- Ραψάνη σ. 82, 83.
- Ρέθυμνο σ. 304, 324, 344, 462.
- Ροδόπη σ. 462.
- Ρουμανία σ. 23, 176, 201, 446, 447.
- Ρούμελη σ. 34.
- Ρώμη σ. 18, 21, 22, 25.
- Ρωμυλία σ. 20.
- Ρωσία σ. 22, 23, 93, 130, 201.

Σ

- Σαλαμίνα σ. 310.
- Σάμος σ. 238, 305, 345, 360, 394, 462, 466.
- Σαντορίνη σ. 56.
- Σαράντα Εκκλησιές σ. 462.
- Σερβία σ. 23, 201.
- Σερνικάκι Παρνασσίδος σ. 463, 465.
- Σιδηροκάυσια (βλ. Μαδεμοχώρια).
- Σέρρες σ. 304, 323, 413, 429, 447, 436, 462, 464.
- Σιάτιστα σ. 46.
- Σκωτία σ. 199.
- Σοφάδες σ. 381.
- Σπάρτη σ. 20, 162, 465.
- Σπάτα σ. 253.
- Σπέτσες σ. 56, 82, 92.
- Στεμνίτζα σ. 46.
- Στρούσι σ. 298.
- Σουηδία σ. 201.
- Σούλι σ. 56.
- Σύρα σ. 136, 246, 260, 347.
- Σωζόπολις σ. 86, 90.

Τ

- Τέμπη σ. 58, 59.
- Τεργέστη σ. 143.
- Τουρκία και τουρκοκρατούμενες χώρες σ. 18, 22, 23, 27, 29, 49, 55, 56, 59, 60, 80, 90, 201, 233, 237.
- Τρίκαλα Θεσσαλίας σ. 42, 46, 342, 462.
- Τριφυλία σ. 206, 483.
- Τσατάλτζα σ. 414.
- Τύρινθα σ. 106.
- Τύρναβος σ. 80, 82, 83.

Υ

- Ύδρα σ. 56, 82, 92, 96.

Φ

- Φάρσαλα σ. 80, 82, 83.
- Φθιωτιδοφωκίδα σ. 342, 462.
- Φλώρινα σ. 462, 463.
- Φιλιατρά σ. 324, 375.
- Φιλιπούπολη σ. 46.
- Φυλή σ. 166.
- Φωκίδα (βλ. Φθιωτιδοφωκίδα).

Χ

- Χαλκίδα σ. 231, 232, 236, 299, 411.
- Χαλκιδική σ. 42, 56, 80, 83, 84.
- Χανιά σ. 304, 344, 462.
- Χάσια σ. 52, 56.
- Χίος σ. 57, 80, 89, 324, 345, 462.
- Χορτιάτης σ. 411, 418.

Ψ

- Ψαρά σ. 56, 82, 92.

ΒΙΒΛΙΑ ΑΡΙΣΤ. Ν. ΚΛΗΜΗ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1937—1985

1. «ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΕΣΒΟΝ», Αθήναι 1937, σ. 53.
2. «ΟΙ ΓΕΩΡΓΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ» Εκλαϊκευτικό, Μυτιλήνη 1938, σ. 80.
Δεύτερη έκδοση με τίτλο «ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ», Αθήνα 1947, σ. 90.
3. «ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ», τ. Α. Αθήνα 1948, σ. 155.
4. «ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΙΣΤΙΣ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ», Αθήνα 1950, σ. 134.
Δεύτερη έκδοση Αθήνα 1954, σ. 140.
5. «ΔΙΕΘΝΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΠΕΡΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ» (μετά Ν. Πολύζου και Β. Ανθρακοπούλου), Αθήναι: 1951, σ. 160.
6. «ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΕΝΑΤΕΝΙΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΕΙΟΥΡΓΙΑΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ», Αθήναι: 1952, σ. 31.
7. «ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ», Αθήναι 1952, σ. 31.
Δεύτερη έκδοση (με την όλη και για τα νεώτερα Συντάγματα) σε συνεργασία Ολυμπίας Κλήμη - Καμινάρη, Αθήνα 1975, σ. 32.
8. «Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ» (Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών). Αθήναι 1955, (περίληψη) σ. 112.
Δεύτερη έκδοση (σε μεγάλο σχήμα) με πλήρες κείμενο, Αθήναι: 1961, σ. 141.
9. «ΚΩΔΙΞ ΠΕΡΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ» (μετά Απ. Οικονομοπούλου), Αθήναι 1958, σ. 557.
10. «ΟΙ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ», Αθήναι: 1960, σ. 126.
11. «ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΠΕΡΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ» (μετά Απ. Οικονομοπούλου), Αθήναι: 1962, σ. 163.
12. «ΚΥΠΡΟΣ», Καίμενο ομιλίας στην Κύπρο και εντυπώσεις από την Κύπρο. Αθήναι 1962, σ.20.
13. «ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ - ΕΠΙΟΠΤΕΙΑ - ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ» (μετά Απ. Οικονομοπούλου), Αθήναι 1967, σ. 392.
14. «ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΟΙ - ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ» (μετά Δ.Θ. Πάνου, Αθήνα 1970 σ. 241.
Συμπλήρωμα 1984, σ. 23.
15. «ΝΟΜΟΙ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ ΠΕΡΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ» (μετά Απ. Οικονομοπούλου), Αθήναι 1971, σ. 272.
16. «ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ 1911 - 1970 νομοθετημάτων σχετικών με 5λην Συνεταιρισμών», Αθήναι 1971, σ. 38.
17. «ΝΟΜΟΣ 602», Αθήναι 1971, σ. 56.
18. «ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΕΠΙ ΘΕΜΑΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ 1915 - 1973», (μετά Απ. Οικονομοπούλου), Αθήναι: 1973, σ. 190.
19. «ΠΕΡΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ», (Νομοθεσία - Νομολογία). Αθήναι 1973, σ. 33 + 140.

20. Η ΝΕΑ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΠΕΡΙ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ. (Καθ. Νόμου 227, Κριτικές παρατηρήσεις, Αθήνα 1973, σ. 88).
21. «ΔΙΚΑΙΟΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ» (μετά Απ. Οικονομοπόλου), Αθήνα 1976, Τόμος Α' σ. 261. Τόμος Β' σ. 268.
22. «ΤΟ ΝΕΟ ΔΙΚΑΙΟ ΠΕΡΙ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ» Ν. 921 — Συνδέσεις — Σχόλια σε κάθε άρθρο, αναλυτικά ερμηνεία (μετά Απ. Οικονομοπόλου και Αγγ. Καμινάρη), Αθήνα 1979, σ. 256. Συμπλήρωμα 1979 - 1983, Αθήνα 1983, σ. 267 - 272).
23. ΤΙ ΕΙΝΑΙ και τί ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ Ο ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ - ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ», Εκδόσεις «Συνεργασία» 1980, σ. 170. Δεύτερη έκδοση (σε μεγάλο σχήμα) 1982, σ. 170.
24. «ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. Αναλυτική ιστορική εργασία από την αρχαιότητα (συνεργασίες - προσυνεταιρισμοί) και κυρίως για τους Συνεταιρισμούς από το 1850 μέχρι σήμερα. Εκδόθηκε σ Α' Τόμος το 1985, σελ. 528.

ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΑ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ.

- Συνεταιριστικά Μαθήματα στη Β' Σειρά Συνεταιριστικής Εκπαιδύσεως, Αθήνα 1950/1951.
- Συνεταιριστικά Μαθήματα στη Γ' Σειρά 1951/1952.
- 25 ώρες Συνεταιριστικά Μαθήματα στη Δ' Σειρά 1952/1953.
- 25 ώρες Συνεταιριστικά Μαθήματα στην Ε' Σειρά 1953/1964.
- 35 ώρες Συνεταιριστικά Μαθήματα στη ΣΤ' Σειρά 1954/1955.
- 26 ώρες Συνεταιριστικά Μαθήματα στη Ζ' Σειρά 1955/1956.
- 25 ώρες Συνεταιριστικά Μαθήματα στην Η' Σειρά 1956/1957.
- 24 ώρες Συνεταιριστικά Μαθήματα στη Θ' Σειρά 1957/1958.
- 28 ώρες Συνεταιριστικά Μαθήματα στην Ι' Σειρά 1958/1959.
- 25 ώρες Συνεταιριστικά Μαθήματα στην ΙΑ' Σειρά 1959/1960.
- 14 ώρες Συνεταιριστικά Μαθήματα στην ΙΒ' Σειρά 1960/1961.
- 30 ώρες Συνεταιριστικά Μαθήματα στην ΙΓ' Σειρά 1961/1962.
- 52 ώρες Συνεταιριστικά Μαθήματα στην ΙΔ' Σειρά 1962/1963.
- Σειρές Μαθημάτων αγροτικής οικονομίας και πολιτικής στις πολύμηνες μεταεκπαιδύσεις των υπαλλήλων ΑΤΕ από 1958 έως 1972, (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Λάρισα, Πάτρα).
- 25 ώρες Συνεταιριστικά Μαθήματα στο Σεμινάριο 1975 Υπουργείου Γεωργίας.
- 25 ώρες Συνεταιριστικά Μαθήματα στο Σεμινάριο 1976 Υπουργείου Γεωργίας.
- Συνεταιριστικά Μαθήματα σε διάφορα άλλα Σεμινάρια Υπαλλήλων Συνεταιριστικών Οργανώσεων, Κοινοτικών Υπαλλήλων, Δασκάλων κλπ. (Αθήνα, Ξάνθη, Κύμη, Θήβα, κλπ.).
- Οι ομιλίες 1 - 2 ωρών, σε Σεμινάρια και συγκεντρώσεις, αναφέρονται στον πίνακα των άρθρων - ομιλιών.

ΣΥΝΤΑΞΗ - ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ.

- «Ὁ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΗΣ». (Τακτική συντακτική συνεργασία 1934 - 1966).
- «Ἡ ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ». Επίσημο ὄργανο τῆς Πανελληνίας Συνμοσπονδίας Ἐνώσεων Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν, Αθήναι, Διεύθυνση ἀπὸ 1946 - 1950.
- «ΔΕΛΤΙΟΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ». Επίσημο ὄργανο τῆς ΑΤΕ. Αθήναι Διεύθυνση ἀπὸ 1956 - 1963 (καὶ ἔκτοτε κατὰ διαστήματα).
- «ΘΕΜΑΤΑ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ» Διεύθυνση ἀπὸ 1971 - 1984.
- Συνεργασία: Σε δεκάδες εφημερίδες καὶ περιοδικὰ (ἴσλ. πίνακα 1420 κειμένων μέχρι τέλους 1984 στο περ. «Θέματα Συνεταιρισμῶν» τ. 84 καὶ 85 τοῦ 1984.

«Ἡ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ»

Βραβείο Ακαδημίας Αθηνῶν (1955). Ἐκδόσεις 1955 καὶ 1961.

Ἡ πανηγυρική συνεδρίαση τῆς Ακαδημίας Αθηνῶν (23.3.1955) κατὰ τὴν ὁποία βραβεύτηκε τὸ αγροτοσυνεταιριστικὸ συγγραφικὸ ἔργο τοῦ Αριστ. Ν. Κλήμη «Ἡ Ἀγροτική Οἰκονομία τῆς Ἑλλάδος». Σε αὐτὸ εμφανίζεται ἀναλυτικὰ καὶ με πλοῦτο στοιχείων, ἡ ἐξέλιξη ὅλων τῶν θεμάτων (κυρίως ἀπὸ τὸ 1901—1954) τῆς ἐλληνικῆς αγροτικῆς οἰκονομίας καὶ γίνονται διαπιστώσεις καὶ προτάσεις (για τὴ συγκρότηση, τὰ προβλήματα, τὴς λύσεις) με ἰδιαίτερη βαρύτητα στο ρόλο τῶν Συνεταιρισμῶν καὶ τῆς αγροτικῆς πίστης.

Παρακαλώ, όσους θα διαβάσουν το έργο, να μου υποδείξουν οποιοδήποτε λανθασμένο στοιχείο ή οποιαδήποτε ατέλεια, ανεπάρκεια θα παρατηρήσουν στο κείμενο. Είμαι από εκείνους που τους αρέσουν οι υποδείξεις, η κριτική, ο διάλογος, γιατί αυτό βελτιώνει κάθε έργο. Και συνεπώς θα ευχαριστηθώ αν έχω οποιαδήποτε υπόδειξη.

Επίσης παρακαλώ όλους (άτομα και Οργανώσεις) όσους έχουν οποιοδήποτε υλικό που κατά τη γνώμη τους πρέπει να αναφερθεί στους επόμενους τόμους (κείμενα, εκθέσεις, έντυπα, φωτογραφίες πρωταγωνιστών και εγκαταστάσεων, άλλες πληροφορίες) να θελήσουν να μου το στείλουν με επιστροφή, ή έστω να μου υποδείξουν σχετικά. Ευχαριστώ θερμά όσους θα ανταποκριθούν και θα μου γράψουν στη διεύθυνση: Ασκληπιού 37 — 166 75 Γλυφάδα (τηλ. 89.49.123).

Τυπογραφικές Εργασίες
ΝΙΚΗΤΑ Κ. ΚΑΡΑΛΗ
Γερανού 7 - Αθήνα
Τηλ. 52.33.965

BIBLIA APIST. N. KLHMH 1937—1985

1. «ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΕΣΒΟΝ», Αθήναι 1937, σ. 53.
2. «ΟΙ ΓΕΩΡΓΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ» Εκλαϊκευτικό, Μυτιλήνη 1938, σ. 80.
Δεύτερη έκδοση με τίτλο «ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ», Αθήνα 1947, σ. 90.
3. «ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ», τ. Α. Αθήνα 1948, σ. 155.
4. «ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΙΣΤΙΣ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ». Αθήνα 1950, σ. 134.
Δεύτερη έκδοση Αθήνα 1954, σ. 140.
5. «ΔΙΕΘΝΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΠΕΡΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ» (μετά Ν. Πολύζου και Β. Ανθρακοπούλου), Αθήναι 1951, σ. 160.
6. «ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΕΝΑΤΕΝΙΣΙΣ ΤΗΣ ΔΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ», Αθήναι: 1952, σ. 31.
7. «ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ», Αθήναι 1952, σ. 31.
Δεύτερη έκδοση (με την ύλη και για τα νεώτερα Συντάγματα) σε συνεργασία Ολυμπίας Κλήμη - Καμινάρη, Αθήνα 1975, σ. 32.
8. «Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ» (Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών). Αθήναι 1955, (περληψη) σ. 112.
Δεύτερη έκδοση (σε μεγάλο σχήμα) με πλήρες κείμενο, Αθήναι 1961, σ. 141.
9. «ΚΩΔΙΞ ΠΕΡΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ» (μετά Απ. Οικονομοπούλου), Αθήναι: 1958, σ. 557.
10. «ΟΙ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ», Αθήναι 1960, σ. 126.
11. «ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΠΕΡΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ» (μετά Απ. Οικονομοπούλου), Αθήναι: 1962, σ. 463.
12. «ΚΥΠΡΟΣ», Κείμενο ομιλίας στην Κύπρο και εντυπώσεις από την Κύπρο. Αθήναι 1962, σ.20.
13. «ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ - ΕΠΟΠΤΕΙΑ - ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ» (μετά Απ. Οικονομοπούλου), Αθήναι 1967, σ. 392.
14. «ΣΤΕΓΑΣΤΙΚΟΙ - ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ» (μετά Δ.Θ. Πάνου, Αθήνα 1970 σ. 241.
15. «ΝΟΜΟΙ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ ΠΕΡΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ» (μετά Απ. Οικονομοπούλου), Αθήναι 1971, σ. 272.
16. «ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ 1914 - 1970 νομοθετημάτων σχετικῶν με ὄλην Συνεταιρισμῶν», Αθήναι 1971, σ. 38.
17. «ΝΟΜΟΣ 602», Αθήναι 1971, σ. 56.
18. «ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΕΠΙ ΘΕΜΑΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ 1915 - 1973», (μετά Απ. Οικονομοπούλου), Αθήναι 1973, σ. 190.
19. «ΠΕΡΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ», (Νομοθεσία - Νομολογία). Αθήναι 1973, σ. 58 + 140.
20. «Η ΝΕΑ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΠΕΡΙ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ». (Κείμενο Νόμου 227, Κριτικές παρατηρήσεις, Αθήναι 1973, σ. 88).
21. «ΔΙΚΑΙΟΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ» (μετά Απ. Οικονομοπούλου), Αθήναι 1976, Τόμος Α' σ. 261. Τόμος Β' σ. 268.
22. «ΤΟ ΝΕΟ ΔΙΚΑΙΟ ΠΕΡΙ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ» Ν. 921 — Συνδέσεις — Σχόλια σε κάθε άρθρο, αναλυτικά ευρετήρια (μετά Απ. Οικονομοπούλου και Αγγ. Καμινάρη), Αθήνα 1979, σ. 256. Συμπλήρωμα 1979 - 1983, Αθήνα 1983, σ. 267 - 272).
23. «ΤΙ ΕΙΝΑΙ και τί ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ Ο ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΣΜΟΣ - ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ», Εκδόσεις «Συνεργασία» 1980, σ. 170. Δεύτερη έκδοση (σε μεγάλο σχήμα) 1982, σ. 170.
24. «ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ» Αναλυτική ιστορική εργασία από την αρχαιότητα. Εκδόθηκε ο Α' Τόμος το 1985, σελ. 528.

Μερικά λόγια για τον συγγραφέα

Σε όσους θα διαβάσουν το έργο αυτό θα ήταν, ίσως, χρήσιμες μερικές πληροφορίες σχετικές με τα θεωρητικά και τα πρακτικά εφόδια του συγγραφέα, πάνω στα οποία στηρίζεται και το κείμενο:

Ο συγγραφέας Αριστείδης Ν. Κλήμης:

- Γεννήθηκε το 1915 στο Πλωμάρι και μεγάλωσε στη Μυτιλήνη της Λέσβου, όπου και φοίτησε στο Δημοτικό και στο βτάξιο Γυμνάσιο.
- Σπούδασε: Συνεταιριστικά (στη Σχολή Συνεταιριστών της Ανωτ. Γεωπονικής Αθηνών, 1933-34) και στη συνέχεια Νομικά (στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1935-1940).
- Σταδιοδρομήσε στην ΑΤΕ (1935-1972) τόσο στην επαρχία όσο και στο Κεντρικό Κ)μα όπου διετέλεσε αναπληρ. Προϊστ. Τμήματος Μελετών - Στατιστικής από το 1952, Προϊστάμενος Τμήματος Τύπου - Δημοσίων Σχέσεων από το 1955, Προϊστάμενος της Υπηρεσίας Οικονομικών Μελετών από το 1962-1972.
- Κατά τα έτη 1935-1938 και 1946-1950, με αιτήσεις της Συνομοσπονδίας Συνεταιρισμών ήταν αποσπασμένος σ' αυτή για να συντελέσει στην αρχική οργάνωσή της και στη μετακατοχική ανασυγκρότησή της.
- Οργάνωσε και διέδθηνε τα περιοδικά «Η Φωνή των Συνεταιρισμών» της Συνομοσπονδίας Συνεταιρισμών (1946 - 1950), «Δελτίον Αγροτικής Τραπέζης» (1955 - 1962), «Θέματα Συνεταιρισμών και Αγροτικής Οικονομίας» (1971 - 1984).
- Συνεργάστηκε στο περ. «ο Συνεταιριστής» (1935-1966) και σε δεκάδες άλλα έντυπα (εφημερίδες - περιοδικά) Αθηνών και Επαρχιών, καθώς και στο Ραδιοφωνικό Σταθμό Αθηνών («Φωνή του Αγρότου»).
- Έγραψε πολλά συνεταιριστικά, νομικά, αγροτικά και λογοτεχνικά βιβλία (πίνακας σε άλλη σελίδα).
- Δίδαξε από το 1950 - 1964 συνεταιριστικά και αγροτική οικονομία στην Υπηρεσία Συνεταιριστικής Εκπαίδεως. Επίσης σε πολλά Σεμινάρια Υπουργείων, ΑΤΕ, Συνομοσπονδίας Συνεταιρισμών για μετακατοχική εκπαίδευση υπαλλήλων και αιρετών. Έκανε πολλές ομιλίες - διαλέξεις σε επαρχιακές πόλεις και στην Αθήνα.
- Πρόσφερε τις υπηρεσίες του ως μέλος Συμβουλίων σε αστικούς Συνεταιρισμούς και σε Συλλόγους. Και ως Γεν. Γραμματέας στην Υπηρεσία Συνεταιριστικής Εκπαίδεως, στην Εταιρία Γεωργοοικονομικών Μελετών, στην Εταιρία Φίλων Συνεργατισμού.
- Καθιέρωσε στην Ελλάδα το «Ελληνικό Συνεταιριστικό Δίκαιο» και με τα νομικά συνεταιριστικά του βιβλία επέδρασε στη θεωρία, στην πρακτική εφαρμογή και στη νομολογία των Δικαστηρίων.
- Τιμήθηκε από την Ακαδημία Αθηνών με βραβεία: Το 1935 για φοιτητική αριστεία και το 1955 για το έργο του «Η Αγροτική Οικονομία της Ελλάδος».
- Ασχολείται με τη συγγραφή και έκδοση του πολύτομου ιστορικού έργου «Οι Συνεταιρισμοί στην Ελλάδα» και γενικά δίνει ιδεολογική και συγγραφική δόθθεια στον αγροτικό και συνεταιριστικό τομέα.